3 1761 08117042 5

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

9796

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
JAN LAICHTER.

Redaktor:
PROF. DR. FRANT. DRTINA.

KNIHOVNA

ROČNÍK XXIX.

1921 - 1922.
MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER V PRAZE.

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

AP
52
N35
roč. 29

111362

TISKL EDV LESCHINGER V PRAZE

Obsah ročníku devětadvacátého.

Články.

K návratu německých občanských stran do sněmovny. O—ý 1
Spi, Havlíčku! (1821-1856). Napsal Dr. Herben. 4
Havlíček pedagog. Napsal Frant. Pražák. 11
Několik význačných rysů v historii Spojených států v posledním čtvrtstoletí. Napsal Dr. James Alton James, profesor amerických dějin na Northwestern, University v Evanstonu u Chicaga. 168
Pro sblížení národů. Napsal F. Žilka. 22
Náboženství starého Egypta. Napsal Dr. E. Svoboda. 32
Mobilisace. O—ý. 65
Tři řeči na paměť Dostojevského. Napsal V. S. Solovjev. Přeložila Anna Tesková. 68, 145, 220, 290, 350
Nynější výrobní a cenová krise světová a její srovnání s krisí v době ponapoleonské. Napsal Dr. V. Mildschuh. 73, 150
Úvodem k Danteově »Božské komedii«. Napsal Francesco Torraca, profesor university v Neapoli. (Přednáška proslovená na filosofické fakultě university Karlovy dne 28. května 1921. — Přeložili Jan Inderka a Giovanni Riccoboni.) 82, 157
Svaz Národov. Píše Dr. Stefan Osuský, zplnomocněný ministr a mimořádný vyslanec v Paříži. 129, 195
Ph. Dr. Jindřich Metelka. Napsal Fr. Bělehrádek. 138
Pro svobodu projevu. O—ý. 193
Dívčí studium. Několik poznámek. Napsal Jiří V. Klíma. 203
Sociální péče o dětí a mládež mravně ohroženou v Anglii. Napsala V. Laichterová-Havlíčková. 210, 283, 340, 421, 483
Lužičtí Srbové po válce. Napsal Adolf Černý. 257
Dílo Arnošta Denise. Pro »Naši dobu« napsal Henri Hauser, profesor pařížské Sorbony. — Z rukopisu přeložil Dr. Hanuš Jelínek. 267, 334, 415
Právní věda, politika a etika. Napsal prof. Dr. Jaroslav Kallab. 275
Pro pokrokovou stranu. O—ý. (Slovo k diskusi.) 321
Josef Úlehla. Nar. 16. března 1852. Napsal Frant. Pražák. 324
Ke sjezdu československ. národní demokracie. Píše Dr. Jos. Matoušek. 385
Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi. Píše Dr. Jindřich Vančura. 390, 464, 534
Obecné školství na Slovensku po převratu. Josef Sedláček. . . 402, 470, 547, 593
Zpráva o činnosti živnost. inspektorů v r. 1920. Dr. Fr. Müller. 410, 476
K reorganisaci našeho politického života. Napsal J. Sk. 449
K charakteristice B. Croceově, Napsal Josef Bartoš. 452, 529
O podstatě a významu etických hodnot. Napsal Vladimír Hoppe. 458, 540
Menšiny v ČSR. Napsal J. Sk. 513
Jan Jakubec. Napsal Karel Hikl. 517
O náboženství českém v. l. 1619 až 1620. Napsal Ferd. Hrejsa. 523, 588
Rakousko O-ý. 577
Stopy pravěku v moderním životě. Napsal F. Oberpfalcer. 580

Rozhledy.

Zahraniční.

Od mírové smlouvy k washingtonské konferenci. 39
Útok na mír. 96
Nové metody. (Problém angloirský.) . 165
Střední Evropa. 236
Positivní výsledky washingtonské konference. Konference v Cannes. Pozvání bolševíků do Janova. Volba papežova . . . 296
Benešova cesta na západ. Organisace střední Evropy. Polská vládní krise. Italská zahraniční politika. Svatba krále Alexandra 360
Úspěch anglické půjčky. — Smrt exísaře Karla. — Konference baltických států. — Janovská konference. — Samostatnost Egypta. 428
Janovská konference. — Společný post Malé dohody a Polska. — Sblížení Vatikánu se sověty. — Javorina. . . 4
Janov a Haag. — Reperace. — Irsko. Nová vláda rakouská. 5
Z mezinárodních sjezdů. I. Valné shrom ždění antropologického ústavu v Lutyc II. XXV. sjezd psychiatrů a neurolo z Francie a zemí jazyka francouzské 1.-6./8. 1921 v Lucemburku-Metách 2
Reparace a mezispojenecké dluhy. — Pon československo-polský. — Porady M Dohody a Polska. — Seipelova cesta. Porážka Řeků v Malé Asii. 6

Veřejné právo.

Společnost národů. — Slovensko. . . . 609

Veřejné hospodářství.

Podmínkou stabilisace měny je docílení rovnováhy ve veřejném hospodářství; nesmí se však myslit, že stačí toliko patřičné zvýšení daní, aby se k rovnováze té dospělo. Původní finanční plán ministra Engliše; změny provedené na něm pětkou. Přes značné zvýšení daní nedospělo se však dosud k rovnováze; aby se tak stalo, třeba spíše největší úspornosti ve výdajích 98
Vývoj hladiny cenové u nás a v Německu, jakož i vývoj kursu československé koruny a marky od června do prosince 1921. Příčiny stoupání hladiny cenové v Německu sluší hledati hlavně ve zhoršení směnečných kursů plynoucím z nepříznivého oceňování finanční budoucnosti Německa, nikoli naopak. Opačné zlepšení kursu naší koruny má příčinu ve změněných názorech na naši budoucnost. Fakt tento je radostný, ale přes to netřeba vyhlídek do budoucna přeceňovati. 238
Vývoj výrobních poměrů v r. 1921, zvláště v druhé jeho polovici; data o nezaměstnanosti, o dovozu a vývozu, o investovaném kapitálu, o přírůstku akc. společností, společností s r. o. i firem zap ných do obch. rejstříků, o vývoji ku průmyslových a bankovních akcií. Jedn tlivá odvětví výrobní. Zhoršení počátk r. 1922. 3
Změny v zákonech o přímých daních. Výsledky finančního hospodářství v r nulém roce, pokud jsou tu data. — N dostatku podrobné statistiky sluší tu t více litovat, ježto nás čeká v nejbližší do problém celkové úpravy našich přímý daní. — Jakým směrem má se úprava státi? — Máme se přikloniti k anglic mu systému nebo neměli bychom asp použít některých principů tohoto systé u nás? — Problém rozdělení výnosu d mezi stát a samosprávné celky. . . 4
Vývoj kursu československé koruny a vý hladiny cenové od ledna do září 19 Přecenění naší koruny oproti valut cizím a jeho účinky. Důvody uvádě pro (přívrženci deflace) a contra (pří ženci stabilisace). Zmírnění onoho p hodnocení není však v naší moci a nezbývá než provésti důsledky jeho. 6

Věci sociální.

Otázka úřednická: Sociální péče o ostatní zaměstnance. — Jejich pojištění nemocenské. — Omezení počtu státních zaměstnanců. — Stabilisace platů. — Přesloužilci . 102
Mzdový spor v oboru hornickém a textiln — Úřední údaje o výši mezd. — S soc. demokratických odborových orga sací v Československu 1

...žení platů veřejných zaměstnanců. — Hornická stávka: jediným východiskem z poválečné tísně snižování mezd a platů, prodloužení doby pracovní, zvýšení pracovní výkonosti? — Dělnická pomoc Rusku 298

Sociální boje v r. 1921. — O generální stávku. — Potřeba jednoty hospodářského boje dělnictva. — Neutralita odborových organisací 429

Nový mzdový spor: stávka středočeských kovodělníků. — A zase: o generální stávku 555

Národní škola.

Otázka nedělené školní docházky. Školské požadavky klerikální lidové strany politické 42

Národní školství v rozpočtovém rozhovoru. — Školství na Slovensku podle statistické studie A. Sikorského. 242

Prosincová křivda na učitelstvu národních škol 302

Reorganisace zemských školních rad. Osnova t. zv. malého školského zákona . . 432

Persekuce českého učitelstva ve válce. — Návrh meziministerské komise na reparaci prosincového a paritního zákona . 557

Střední škola.

Sjezd ředitelů českých středních škol. — Poradní sbor středoškolský. Manifestační schůze profesorů československých středních škol. 45

Pokusy o reformu střední školy. — Dívčí střední školy. — Společenská výchova na středních školách 246

Návrhy prof. inž. Jos. Jedličky na reformu školství 560

Školství vysoké.

Školství vysoké. Napsal Ot. Chlup . 106

Vysokoškolské rozhledy 453

Lidová výchova.

Výchova dospělých. Výchova a vojsko. Ohlášení decentralisace administrativní práce lidovýchovné v ministerstvu školství a národní osvěty. — Masarykův ústav lidovýchovný 170

Potřeba hlubší politické výchovy nejširších vrstev. — Tříleté zkušenosti se zákonem o organisaci lidových kursů občanské výchovy. — Nedostatky naší lidovýchovné literatury a návrhy na její účelnější a soustavnější organisaci. — Masarykův ústav lidovýchovný 496

Výchovná péče o mládež.

Volba povolání 174

Výchovná péče o mládež 618

Po životě náboženském a církevním.

„Rozluka" církve a státu. — Konfesijní přesuny ve školství. — Kongres »Bratrstva« v Praze 115

Perioda náboženského zájmu. — Studentstvo a náboženské hledání 311

Literatura.

Krásná.

Böhnel M. B., Nemravní 110

Čísler J., Aj, ty svatý Vavřinečku . . .! 111

Čapek Karel, Továrna na absolutno . 500

Červinka K., Julius Klapzuba apostata 306

Fischer J. L., Hovory a zpovědi . . 628

Gamma, Knížka z léta 307

Gebauerová Marie, Jurka student . . 502

» „ Je svět samá švanda? 502

Herites Fr., Pozlátko 112

Holeček Josef, Sokolovič. Epos. . . . 500

Homérova Odysseia, Přel. O. Vaňorný 366

Huchová Ricarda, Z »Písní lásky« . . 253

Jarkovský Stanislav, Marná sláva . . . 250

Jirásek Alois, Husitský král 55

Jirko Miloš, Zničí svět 499

Kolář L., Lékaři 111

Kopta Josef, Od Východu 563
Krofta V.. Přeludy a rozmary srdce . 629
Kryl Jan, Ozvěny ze zámoří 55
Leda, Zápisky starého mládence . . 629
Lier J., Za okřídleným kolem . . . 441
Machar J. S., Oni. On. Cyklu Svědomím věků d. VI. a VII. 176
Mixa Vojtěch, Na přelomu 252
Piskoř Karel, Hudba věčného života 629
Pokorný Jaroslav, Neděle 626
Přikryl Ondřej, Čase tvrčí než ocel . 627
Přikryl Ondřej, Zápise krála Ječmínka 253
Roj Vítězsl., Květen 54
Sokol E., Zlaté rouno 306
Sova A., Koloběh starostí a jiné povídky 370
Skála J. K., Když smutek duši svíral . 368
Svoboda F. X., Černý komediant . . 566
Šifter Fr., Slovácké obrázky 629
Tajovský Jos. Gregor-, Z pod kosy . 306
Tajovský-Gregor Jos., Spisy. Sv. II. . 57
Tauš Karel L. V., Výpravy k srdcím 629
Tesková Augusta, Čím srdce tlukou . 628
Téver Felix, Děti 368
Těsnohlídek R., Paví oko 501
Theer Otakar, Faëthon 627
Thomayer J., Různé příběhy 441
Tilschová M. A., Hoře z lásky . . 305
Tyrková A., Pouť životem. Z ruštiny přel. F. J. Matěcha 440
Vachek Emil, Cestou do nebe . . . 438
de Wetter K., Román Richarda Loma 112
Wiesner Jaroslav, Vášně a bolesti . . 112
Wolker Jiří, Host do domu 179
Vondruška Felix A., V údolí světla a stínu 566

Poučná a knižní zprávy.

Adamík MUDr. Richard, Krise a bolesti dnešního manželství 61
Beer M., Der britische Socialismus der Gegenwart 63
Bechhofer C. E., In Denikin's Russia and the Caucasus 383
Bernstein Ed., Die deutsche Revolution 384
Bornhak Conrad, Deutsche Geschichte unter Kaiser Wilhem II. 128
Boulicant Albert de, Pout do Mekky a Mediny 255
Brinkmann K., Weltpolitik und Weltwirtschaft 384
Bryce James, Modern Democracies . 632
Buchner Eberhard, Revolutionsdokumente 192
Caillaux Joseph, Meine Gefangenschaft 383
Cantalupo Rob., La politica francese da Clemenceau a Millerand . . . 319
Cestre Charlos, Production industrielle et justice sociale en Amerique 192
Denis Arnošt, Spisy z doby války světové. Přel. Dr. Jindř. Vančura . . 570
Denis Arnošt, Ústav pro studium Slovanstva. Přel. K. Havránek 113
Doležal Dr. Jaromír, Masarykova cesta životem. II. 181
Dunning Will. A., History of Political Theories from Rousseau to Spencer 63
Dvořáček Jaroslav, Ze života slov . . 253
Federmann Dr. Karl, Tschechisches Lesebuch 570
Frýdecký Fr., Deset kapitolek z literární biologie 442
Gauvain Auguste, L' Europe au jour le jour 191
Gennep Arnold van, Traité comparatif de nationalités 448
Guy-Grand Georges, Le conflit des idées dans la France d'aujourd'hui 192
Haase Prof. Dr. Felix, Die religiöse Psyche des russischen Volkes . . . 384
Hatschek Julius, Britisches und römisches Weltreich 127
Havelka Emanuel Úlehla, Zpomínky a úvahy k jeho sedmdesátinám . . . 631
Hessen J. V., Archiv der russischen Revolution 632
Heyde Ludwig, Abriss der Sozialpolitik 63
Heymann Dr. Hans, Die Weltkredit und Finanzreform 128
Hove Fred. C., Revolution and Democracy 383
Hýsek M. a Mádl K. B., Alois Jirásek. Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin 441
Ireland Alleyne, Democracy and the Human Equation 127
Irwin Will, The Next War 319
Jászi Oscar, Magyar kálvária 447
Jeništa Dr. Ladislav, Kam život cílí? . 372
Jihočeská čítanka. Díl I. 182
Jiráni Prof. Dr. O., Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském . . 371
Kautsky Karl, Rasse und Judentum . 384
Kesseler K., Die religiöse Bewegung der Gegenwart 448
Kjellén Rudolf, Dreibund und Dreiverband. (Uebersetzt.) 312
Komenský J. A., Truchlivý 508

nenský J. A., Cesta světla. Z lat. ...zyka vyložil Josef Šmaha 506
l Josef, Herbartovská sociologie . 567
tochvil Dr. Jos., Filosofické essaye 179
jčí Dr. Jan, Siegfried Kapper . . 307
jčí Dr. Jan, Výbor ze spisů Sieg-rieda Kappera 308
čala Ján, Komenský. Jeho osob-ost a jeho sústava vedy pedago-ickej 509
tbridge Alan, Germany as it is to-ay 318
hrad Emanuel, Pokus o historii ratrstva Růže a Kříže v Čechách 569
aryk T. G., Rusko a Evropa. Č. II. 57
iam Charl Ed., American Political deas 63
isset Albert, Le Royaume des Ser-es, Croates & Slovenes 191
ák Arne, Svatopluk Čech. Dílo a sobnost. I. 504
edlý Zdeněk, Otakara Hostinského Esthetika". D. I. 505
orne Sidney, The Upper Silesian Question 63
ant Karel, Amerika jaká je vskutku 115
ton, Ústava. Přel. Dr. Fr. Novotný 308
lard A. F., Anglické dějiny. . . . 629
ečka pro veřejné knihovny . . . 256
ll Emil, Náboženství a politika . . 60
enberg Artur, Demokratie und Classenkampf im Alterthum . . . 447
la jiří, Henrik Ibsen 256
jskal Ph. Dr. Cyrill, O výzkumu ětské inteligence 571
Stránská-Absolonová Olga, Za novou ženou 181
Steiner JUDr. Friedrich, Die Währungs-gesetzgebung der Sukzessionsstaaten Oesterreich-Ungarns 128
Steiner J. Ferd., Education for Social Work 447
Stone Gilbert, A History of Labour . 632
Schwerifeger Bernhard, Poincaré und die Schuld am Kriege 192
Táborsko. Popis přírodní, historický a národopisný. Seš. I. a III. . . . 183
Tardieu Andrée, La paix 383
Tersannes J., Le problème autrichien 319
Treuberg Gr. Hetta von, Zwischen Politik und Diplomatie 319
Trevelyan Charles, From Liberalism to Labour 383
Umanskij Dm., Tolstoj Denkwürdig-heiten 191
Utitz Emil, Die Kultur der Gegen-wart 192
Valentin Veit, Deutschlands Aussen-politik 319
Westphal Otto, Philosophie der Po-litik 512
Wilson Woodrow, Dějiny amerického lidu. Díl I. a II. 114
Witte Graf S. In., Regierungszeit Ni-kolaus II. 632
Wuessing Fritz, Geschichte des deut-schen Volkes 319
Vydra Dr. Boh., Polská literatura v přehledu 118
Záhoř Zdeněk, Pohlavní výchova . . 254
Zvěřina L. N., Antonín Sova 255

Ženské hnutí.

pouštění ženských sil ze státních řadů 183
Dnešní ženy žijí chybně. — Je třeba, aby žena propracovala se k svému vnitřnímu, duchovnímu ženství . . 442

Umění.

tvarné umění 121, 377, 509

Divadlo.

ohra: Vojtěch Mixa, Kdo vydělá? — Jiří Mahen, Generace. — Jaroslav Maria, Lukrezia Borgia. — Julius Zeyer, Stará historie. — Alois Jirásek, Emigrant. — Josef Štolba, Staré hříchy. — A. V. Su-chovo-Kobylin, Svatba Krečinského. — Petr Petrovič, Liják. — Stefan Krzywo-szewski, Tetřev hlušec. — Fraška o mistru Patelinovi. — Viktor Hugo, Ruy Blas. — Paul Raynal, Pán svého srdce. — Georges Duhamel, Dílo atletů. — W. B. Yeats, Přesýpací hodiny. — J. M. Synge, Stud-nice světců. — Ludwig Holberg, Bradýř Melhuba. — H. Lautensack, Komedie na faře. (Carmen sacerdotale.) Tři scény 187
Činohra: František Zavřel, Král Přemysl Otakar Druhý. — Dravec. — Em Pauk, Císař pán. — Božena Viková-Kunětická, Cop. — Molière: Sganarelle, domnělý pa-roháč. Škola žen. Versailleské impromptu.

Vynucený sňatek. Lékařem proti své vůli. Sicilian. Zdravý nemocný. — William Shakespeare, Troilus a Cressida. — Vittorio Alfieri, Merope. — J. V. Goethe, Ifigenie v Tauridě. — Henrik Ibsen, Rosmersholm. Hedda Gablerová. — John Galsworthy, Zápas. — Volodymir Vynnyčenko, Černá panthera a bílý medvěd. — Victorien Sardou a Emil Morlan, Madame sans-gêne. — Louis Verneuil, Kolotoč. — F. T. Marinetti a j., Synthetické divadlo 372
Činohra. František Langer, Noc. — Fráňa Šrámek, Měsíc nad řekou. — Edmund Konrád, Javor. — Bratří Čapkové, života hmyzu. — Arnošt Dvořák a L Klíma, Matěj Poctivý. — Karel Sche pflug, Geysir. — Jar. Hilbert, Podz doktora Marka. — Jiří Hejda, Velikono — Boh. Mathesius, Brána pekel. — Theer, Faëton. — Alois Jirásek, Lucer — M. A. Šimáček, Jiný vzduch. — Fe B. Mikovec, Záhuba rodu Přemyslov — Molière: Křehotinky. Lakomec. — Scribe, Sklenice vody. — Henri Ghé Chléb. — Luigi Chiarelli, Maska a tv — F. M. Dostojevský, Bratří Karamaz (uprav. J. Copeau a J. Croué) . . 5

Hudba.

Písně H. Mrázka, J. Kvapila, V. Petrželky. — „Zápisník zmizelého" od Leoše Janáčka 119
Smyčcová kvarteta Miroslava Krejčího Jar. Kouby. — Klavírní sonata Rudo Karla 4

Zprávy.

Jednota Filosofická 126
Prof. Dr. Čeněk Strouhal. — František Wenig 317
Kulturno-istoričeskaja bibliotěka . . 3
Prof. Jan Jakubec 5

K návratu německých občanských stran do sněmovny.

Návratem německých občanských stran, usneseným tohoto týdne, zavírá se jedna kapitola z bludných cest německé politiky v tomto státě. Neslavně. Eksodus německých poslanců byl vydán bez vážné příčiny; nikdo přece neohrožoval eksistenci německého lidu, aby bylo nutno sáhnouti ke zbrani užívané jen v nejkrajnějším případě. Snad tanul německým občanským stranám na mysli pasivní odpor české státoprávní politiky minulého století? Nesouhlasil bych s tím míněním, byť by bylo sebe rozšířenější. Politika německých občanských stran, třebas by postrádala širších linií, neklesla snad dosud v takovou bezmyšlenkovitost, aby prostě kopírovala politiku, kterou protivník jejich užil před padesáti lety, za okolností diametrálně se lišících od poměrů nynějších. Jsou jistě mezi německými politiky mužové zkušení, kteří vědí, jaký jest rozdíl mezi politickými idejemi státoprávního boje českých stran a ideologií politiky německých stran občanských. Jsou mezi nimi i pamětníci toho, jak neskonale lépe ideově podepřený boj české státoprávní politiky ztroskotal...

Jest jisto, že občanské strany německé poznaly brzy, že se do Národního shromáždění vrátiti musí. Nutilo je k tomu několik příčin. Předně eksodus německých občanských parlamentárníků nebyl nikdy eksodem všech politických stran zastupujících německý lid v republice Československé. Poslanci sociálně demokratičtí zůstali v Národním shromáždění. Již tím faktem, že poslanci zastupující majoritu německého lidu v Národním shromáždění zůstali, byl podlomen pasivní odpor německý ve svých kořenech. A dále, eksodus německých občanských stran nenalezl v německém lidu toho ohlasu, který jeho zástupci patrně očekávali. Zdá se, že smysl pro radikalismus gesta jest i v německém voličstvu na ústupu, a že německý lid touží, aniž by si toho snad dosud uvě-

domil, po politice realistické. A za třetí, během prázdnin uvědomili si patrně zástupcové německých občanských stran to, co podotkl jsem v minulém článku: že přešla totiž doba politických katastrof. Možná, že někteří z vůdců jejich uvědomili si to při svých zájezdech do ciziny. Viděli patrně, že to, čeho nejvýš mohou dosáhnouti, jest jen platonické kývání hlavou neinformovaných, nebo nanejvýš špatně informovaných cizinců, poslouchajících kverulantské jejich stesky, které nikoho dosud nepohnuly k vážnému zájmu. Vůdčí jejich hlavy viděly asi také, že korektní styky republiky Československé s oběma německými sousedy vylučují jakoukoli pomoc ze zahraničí pro zbytečný boj německých občanských stran. Naopak objevila se jim konstelace že v dohledné době domluví se politika československá jak s říší německou tak s republikou rakouskou a že zde není nikoho, kdo by zbytečný zásadní odpor proti eksistenci Československé republiky chtěl podporovati . . .

Zdá se, že německým občanským stranám spadly brýle mámení s očí. Stojíme patrně na obratu německé politiky v Československé republice. Ozývají se hlasy dosud neslyšené. Jest prý možno, tvrdí vážný německý list, aby německý boj byl vybojován v rámci státního zřízení, pro které německá občanská politika měla jen pocit negace, jest možno, aby ideály německé politiky byly smířeny s eksistencí republiky Československé . . .

Takové hlasy ozývají se nyní. Tím by ovšem byla nalezena základna, odkud by se mohlo vyjíti k novému upravení poměr národa československého k národu německému. Zdá se, že p letech naplněných národnostní nenávistí přicházejí hodiny, jak bijí jen několikrát za staletí, kdy jest možno i s dědičným nepř telem jednati, byť ne o přátelství, alespoň o klidné soužití . . . Jd o to, aby nebyly promeškány, nezužitkovány. Aby z nich netěž zase jen řemeslní štváči . . .

Jest jisto, že v poměru obou národů hřešilo se na obou str nách, intra muros et extra. Jest jisto, že německá politika mů poukázati na řadu požadavků, o nichž se dá s klidnou rozvah jednati. Tak otázku válečných půjček, již nebude možno řeš jednostrannou negací jako dosud. Bylo by jistě nejlépe, kdyby ta hospodářská otázka byla co nejvíce — jak zní moderní termín odpolitisována. Otázka menšin, k níž počítám zájezdy k návš vám menšin, pomníky Josefa II., velkoněmecké prapory, pron sledování sociálně malých lidí v menšinách. To vše dalo by se

oboustranném taktu netěžko řešiti. Jazykové právo, nejhorší otázka politická minulého století. Musí zůstati věčně otevřenou otázkou? Nebylo by naprosto možno »odpolitisovati« i tuto otázku, vyloučiti ji z politiky a odkázati ji tam, kam patří: praktickému životu, velikému vyrovnateli politických sporů?

Německá politika učinila první, byť i jen nesmělý krok z negace ven. Máme-li vyjíti z neutěšených poměrů, musíme se odhodlati k druhému. Jsme státem parlamentním, chceme jím zůstati! Požadavky německé může politika německá uplatňovati v rámci parlamentní většiny, jejíž program pracovní by smluvila s českými stranami. Odhodlá se k tomu?

Snad jest příliš mnoho optimismu v dnešním článku. Možná, že autor jeho činí příliš dalekosáhlé konkluse z prostého fakta, že německé občanské strany vracejí se ze slepé uličky, do níž se vlastní vinou dostaly. Než optimismem, ne pesimismem žije a roste člověk, žijou a rostou národy. Nové ministerstvo přijal německý tisk jako »ministerstvo vyrovnávací«. Snad jím bude. Přál bych si tak. Opakuji, zdá se, že přicházejí hodiny, jaké bijí jen několikrát za staletí . . . *O—ý.*

Spi, Havlíčku!

(1821—1856.)

Napsal Dr. Herben.

V Karlu Havlíčkovi daroval nám dobrý duch našeho národa muže, jakého národ právě potřeboval. Muž opravdový; proto nikdy nelhal, nedělal nic na oko a nejméně pro pochvalu lidí; raději urazil, nežli by byl lichotil. Z domova, z otcova kupeckého krámu, přinesl si smysl pro pořádek a realitu. Tento smysl pro pořádek vedl ho k tomu, že od mládí shromažďoval si soustavu pevných zásad pro život; určil si plán životní, cíl a prostředky k němu, aby se nerozptyloval. Ten smysl pro realitu vzdaloval ho všech dobrodružství a radikalismu, v němž si mládí libuje; co konal, chtěl mít jasné a prostředky dobře uvážené. Byl opravdovým českým realistou. Na konec vláda duchovní a světská pronásledovaly tohoto muže střízlivého víc nežli revolucionáře, on pak osvědčil neohroženost a stálost, které s ním smiřovaly i jeho odpůrce. Nepodlehl slibům ani hrozbám, neboť byl hrdý muž, jenž se svobody nechtěl dožebrávat, nýbrž pomocí práv, které národ měl, dobývat těch, které neměl. Tento znamenitý muž nadán byl kromě toho humorem a měl božský dar vtipu, takže nejtěžší názory vykládal jako hravě a žertovně. A čtenářstvo jej zbožňovalo.

Smím říci: Kdyby nám Čechům dán byl úkol zkonstruovat dokonalého člověka s vlastnostmi, které milujeme, ten ideální člověk byl by podoben Karlu Havlíčkovi.

Roku 1845 objevil se v české veřejnosti jako spisovatel mladý, nepokojný muž, 24letý Karel Havlíček, jenž rázem vzbudil pozornost neobyčejně pronikavými Obrazy z Rus i dravými epigramy. V zápětí pobouřil veřejnost bezohlednou kritikou tehdejší literatury, zejména břitkým rozborem novely Poslední Čech od Kajetána Tyla, spisovatele staršího a té doby oblíbe-

ného. Roku následujícího stal se Havlíček redaktorem českého týdeníku politického Pražských Novin se zábavnou přílohou Česká Včela. Doporučil jej k povolání tomu sám vůdce národní, historik Fr. Palacký. Noviny ty byly jediné dovolené noviny, neboť byly listem vládním. Havlíčkovi podařilo se za dvě léta učinit z vládního listu list národní a orgán politicky myslících vlastenců.

Což byl hotový div a zůstane událostí památnou pro Havlíčkův význam navždy. Česká společnost, pokud byla uvědomělá, obírala se do té doby jen křišením a pěstováním jazyka národního, zapomenutého a znešvařeného za 200 let protireformací katolickou a útiskem habsburským. Až do té doby zakládány jen museální ústavy a spolky pro šíření knih, učenci psali vědecky obrozeným jazykem, měšťanské kruhy shromažďovaly se na české bály a básníci zamilovali se do zvučných rýmů: vlast—slast, česky—hezky. Jen na těch bálech a besedách a jen v temných koutcích hostinců (Zlatá husa) šeptali si mladí muži něco o politice, četli zakázané listy a vykládali si irské heslo Repeal. Tuto společnost všechnu Havlíček proměňoval v tábor politický. Jako by si byl řekl: Dost povídek a veršů! A jestliže už povídky a verše, ať jsou dobré! Ale v Evropě začíná něco jiného než literární zábava, musejní práce a hospodské šeptání. Do toho evropského ruchu, naplněného červencovou revolucí francouzskou 1830, skočil Havlíček a začal psáti noviny. Je podivno, přepodivno, jak hned pevně stál Havlíček na té půdě. Tak jako tento mladý muž nedovedl nikdo poznat, jakého pravidla má se užit v tom a jakého v onom případě a kterak nejlíp zařídit věci a taktiku, které měl před sebou. Začal snášet politické vědomosti ze starých států, přizpůsoboval osvědčené vzory politického pokroku jiných zemí poměrům domácím, a kde nestačila věda a zkušenost, tam dostavoval se přirozený rozum a vtip Havlíčkův. Nikdy nepřestaneme se obdivovat šťastnému tomu nadání, s jakým řešil nejtemnější a nejspletitější otázky. Stejně umění psáti mezi řádky, alegoriemi a podobenstvími. Jsou myšlenky, které Havlíčkem na české půdě vysloveny byly ponejprv a přece tak dokonale, že vysloveny jsou pro věčnost. A stupnice jeho umění agitačního je přepestrá. Od úchvatných článků a přes výklady populární až k pouličním písničkám.

Nejzračitěji se ukázaly schopnosti Havlíčkovy, když na počátku revoluce 1848 založil vlastní své noviny a to veliký na tu

dobu deník Národní Noviny. Zbudoval pomocí nich politickou stranu národně-liberální, jíž vyměřil program uprostřed mezi radikalismem (mezi přepjatci) a mezi starým konservatismem (zpátečnictvím). Práce byla těžká; neboť udržet na uzdě náruživosti a nevázanost revoluční bývá obtížno i uznaným autoritám. Havlíčkova autorita spočívala jen v jeho rozumových vlastnostech. Na konec zvítězila. V Havlíčkovi bylo něco — třebas nebyl učený státovědec, ani jiný odborník — bylo v něm něco, co vyvažuje všechnu naučenou zběhlost: zdravý a jasný rozum a poctivost povahy, jež mu nedaly zblouditi.

Když přišla reakce po krátkých líbánkách svobody, tenkrát v letech 1849—1851 vynikl nejvíc Havlíčkův krásný charakter. Jeho noviny, týdeník Slovan, jejž vydával ve venkovském městě, když mu vláda nedovolila vydávat noviny ani v Praze, ani ve Vídni, jsou národu našemu drahou památkou. Bylo třeba nových zásad a nové taktiky. Havlíček soustředil poučování národa na tuto trojici zásad: Co je zákonitý odpor; uváděl na paměť odpor Johna Hampdena proti královské vládě anglické. Dovolával se i O'Connella. Že je nutný boj proti hierarchii a církvi římské, neboť absolutism duchovní že je poduškou světského. A že národ má politickou aktivitu nahradit politikou nepolitickou t. j. vzděláním sebe a přípravou pro příští vhodnou dobu — navrhoval Jednotu Komenského, která by byla ohniskem práce kulturní. Ale především ten charakter Havlíčkův! Připadal-li si už r. 1849 v Praze jako Robinson Crusoe opuštěn, stál v Kutné Hoře skutečně samoten na poslední baště, která se nevzdávala ani ministrům vídeňským (Bach a Thun), ani kardinálu Schwarzenbergovi v Praze. Opustil baštu, až vystřílel poslední náboje.

Duch Havlíčkův byl vždy liberální, myšlenky demokratické, řeč lidová. Památné je, že první článek, jímž zahajoval své redaktorství v Pražských Novinách (1846), volal po dobré škole a dobrých učitelích, a poslední článek, jímž ohlašoval zastavení Slovana (1851), vyzýval opět ke vzdělání. Vzdělávat se, abychom mohli býti svobodni!

Život s Havlíčkem nelaškoval. Narodil se 31. října 1821 v drsném pohorském městečku při hranicích Čech a Moravy, na gymnasiu německém v Německém Brodě nenaučil se ani spisovnému jazyku. Napravil to až úsilným soukromým studiem v Praze. Chtěl být knězem, ale po ročním studiu propustili ho ze semináře a jemu samému zprotivěla se církev, ne-li samo nábo-

ženství. Chtěl být profesorem, ale neobstál při zkoušce. Osud ho pak zanesl na čas do Ruska, kde byl v Moskvě (1843—1844) vychovatelem. Po návratu do Čech věnoval se výhradně spisovatelství — odhodlání na tu dobu heroické. Když rediguval vládní list, visel nad ním Damoklův meč metternichovské cenzury. V roce 1848 byl uvězněn několik dní a vyslýchán před vojenským soudem, r. 1849 před pražskou porotou, avšak osvobozen. Dne 18. ledna 1850 za stavu obležení zastaveny Národní Noviny, 14. srpna 1851 zastavil sám Slovana. Ještě v listopadu 1851 čekala na něho žaloba vlády před kutnohorskou porotou. Ačkoli jednomyslně uznán nevinným, mocnosti tehdejší vyvezly ho jedné předvánoční noci z Něm. Brodu do Brixenu. Tam vyčerpán a mořen pustotou duševní chřadl, takže když r. 1855 v dubnu vrátil se do vlasti, vlasy měl šedivé a byl změněn k nepoznání. 12 dní před návratem zemřela jeho žena Julie. Havlíček sám dochřadl 29. července 1856 v Praze, muž teprv 35letý. Milostné a rodinné poměry jeho byly čisté, hospodářství spořádané, případ u žurnalistů dosti vzácný (Wilkes). Nad hrobem Havlíčkovým nebyla pronesena slova, jakých zasluhoval. Ba nebyla pronesena vůbec žádná. Neboť taková byla policejní rakouská persekuce s jedné a zastrašenost českých lidí s druhé strany, že nikdo se neodvážil promluvit nad hrobem Havlíčkovým. Noviny české nepřinesly nekrologů v černých obrubách, sotva bázlivá oznámení smrti a pohřbu. V lidu českém však uchovávány jeho noviny a jeho dvě knihy (Duch Národních Novin a Epištoly Kutnohorské) jako drahé poklady. Čteny tajně a přepisovány i na vesnicích. Při zmínce o Havlíčkovi žádné oko nezůstávalo suché.

*

Jestliže který list a která strana česká smí se chlubiti, že nejvíce přispěla k poznání a k úctě osoby Havlíčkovy, je to Naše Doba vedená Masarykem a strana realistická. Havlíček vždy byl ctěn a sláva i obliba jeho jména rostly od jeho smrti. Svatobor vydal r. 1870 jeho práce beletristické ve způsobném výboru, toho roku postavil i společný památník na olšanském hřbitově jemu i ženě Julii a V. Zelený začal psáti rozsáhlý životopis rodáka svého borovského v Osvětě. Pohříchu dospěl jen k návratu Havlíčkovu z Ruska, odvolán byv psáti naléhavější životopis Jungmannův.

Přes to však, že národ vždy jednomyslně ctil Havlíčka, uznávaje jeho skvělý a neohrožený charakter, zejména jeho mu-

čenictví, Havlíček zůstával dlouho hrdinou legendárním. Ještě já v mladších letech slýchal jsem vypravovat o Havlíčkovi historky a citovávat jeho výroky z různých příhod, kterých studium Havlíčkovy osobnosti a jeho prací nepotvrdilo. Nemohlo být jinak. Havlíčkovy noviny a Duch Národních Novin skrýván v rodinách. Epištoly Kutnohorské byly zabaveny a každý pokus vydati je opět i v době konstituční stihán pokutami. Dr. Tobolka zaznamenal 1903, vydávaje Politické spisy Havlíčkovy, že universitní knihovna pražská neměla Slovana do r. 1900 vůbec a od r. 1900 že má výtisk necelý. Ze škol českých Havlíček byl vyloučen. Podnítil jsem r. 1894 ve výboru spisovatelského spolku Máje akci. Máj měl vyzvat školské úřady stejně jako skladatele antologií a čítanek, aby Havlíčka před žáky neskrývali, aby knihy škol středních na nižším stupni přinášely ukázky prací Havlíčkových a na vyšším stupni aby o literární historii vykládán byl studentům význam Havlíčkův aspoň literární a jeho životopis. Sám jsem se nabídl, že do výroční zprávy Máje vyberu ukázky z Havlíčka, zejména z »Obrazů z Rus«, které by byly školsky nezávadny. Akce narazila na odpor několika nejvýznamnějších členů Máje, kteří odepřeli výzvu podepsat, ale vedla k tomu aspoň, že do nejbližšího vydání Malé Slovesnosti Fr. Bílý zařadil několik Havlíčkových epigramů, a tím také v seznamu spisovatelů na konci knihy octl se před očima žáků ponejprv Havlíčkův stručný životopis. R. 1896 pak podařilo se mi obejít a obelstit tiskový zákon tehdejší a censuru vydáním Epištol Kutnohorských mimo Prahu (v Třeboni).

Větší životopis Havlíčkův vyšel 1883 z péra Karla Tůmy a za jeho redakce u Šolce v K. Hoře r. 1886—1887 vyšly i Vybrané spisy K. Havlíčka Borovského. Tamtéž vyšly Karla Havlíčka Rodinné listy brixenské péčí V. V. Zeleného. Připočteme-li první svazek beletristických prací Havlíčkových pořízený V. Zelenýn ve Svatoboru 1870, sem tam vydání Tyrolských elegií, Křtu sv. Vladimíra a j. nebo několik brožurek o Havlíčkovi — to bylo do let 90. všechno. »Z toho si dnes — psal Masaryk r. 1896 — obyčejný čtenář musí utvořit jakýs takýs obraz Havlíčka, neboť časopisy Havlíčkovy samy těžko se dají shledat; mně se to nepodařilo, ačkoli jsem se po nich pídil léta — při nejmenším scházejí čísla konfiskovaná. Ani ve veřejných knihovnách nejsou Havlíčkovy spisy úplné.«

Za takových okolností psal T. G. Masaryk svou knihu o Havlíčkovi: »Karel Havlíček, snahy a tužby politického probuzení (nákladem Laichtrovým) r. 1896. — Teprve Masaryk a realism zachovali se k Havlíčkovi vděčně, jak zasluhoval. Masaryk nejen svou knihou samou, ale výslovně řekl, že Havlíček je mu drahý. Realisté začali Havlíčka studovat a vydávat jeho spisy. T. G. Masaryk, řekl bych po carlylovsku, ověnčil Havlíčkovu hlavu a pomazal ho myrhou a vonnými mastmi, s láskou připomínaje jeho bystrý rozum a šlechetné skutky. Nepsal životopis jeho, ale složil z něho politickou čítanku. Nazval Havlíčka žurnalistickým genijem, jenž měl největší vliv na lid, jako lid na něho a zařadil ho mezi národní buditele a vůdce českého národa. Masaryk také dosavadní uctívání Havlíčkovo v národě obrátil jiným směrem. »Vždycky se mi zdá, jakoby H. byl zemřel hned v Brixenu. Alespoň bylo doma mrtvo, když odešel, a mrtvo zůstalo, když se vrátil — přes rok byl zase doma, ale bylo mrtvo a zůstávalo... Můžete si představit, že by Havlíček byl žil do dneška, jak někteří jeho vrstevníci? Nepřišlo vám ještě nikdy na mysl, že lidé umírají, když řekli své slovo? Mluvívá se v dějinách literatury právě o mužích zemřevších, jak se říká, předčasně — Lermontov, Puškin, Mácha a tedy i Havlíček... Nevím, mám o těch věcech mínění jiné. Myslím, že alespoň lidé silní umírají, když dílo své vykonali... Nevidím mučednictví v Havlíčkově smrti a ve vyhnanství, alespoň hlavního. Právě Havlíčkem a jeho prací ujasnil jsem si, že nemá na nás působit mučednictví a smrt, ale život mučedníkův a jeho práce. Zdá se mi, že příliš upíráme zraky na to poslední utrpení, ale zapomínáme na pracovný, bojovný, vítězný život mučedníků. A tak mužové silného života stávají se nám vzory smrti... Ještě se smrti hrozně bojíme... A právě z Havlíčka můžeme a máme si brát příklad, jak žít, můžeme se naučit, co to je obětovat se pro druhé, prostě a jednoduše, jen tak —plným energickým žitím.«

Plné energické žití! Takový vzor je Havlíček. Vypěstoval v sobě zdravý a jasný rozum, silnou vůli a poctivost povahy. Byl v něm odpor ke všemu, co bylo mlhavé, dobrodružné, romantické, nesouvislé, malodušné, nepravdivé, ďábelské. Nebyl schopen žít, kdyby byl sto let žil, v soumraku pletich a v přítmí chytráctví. Protože měl soustavu pevných zásad a pevné zásady jsou vždy velmi jednoduché. V době revoluční se svou střízlivou hlavou byl

umírněný, takže radikálové ho podezřívali ze zbabělosti a konservatismu. V době reakce s touž hlavou střízlivou nebyl špatným vojákem, jenž hrdinsky smýšlí jen v době pokoje, takže radikálové pochvalovali si jeho odvahu a kuráž. Nebezpečni vládě a hierarchii nebyli oni, nýbrž Havlíček. Měl obrovský vliv na lid, protože mluvil jen to, co v sobě skutečně měl a za čím stál silným přesvědčením.

Čtyřicet let po smrti Havlíčkově národ teprve poznal, jaký byl Havlíček muž. Teprve po spise Masarykově dostali jsme plný obraz muže, jenž se řadí k nejvznešenějším duchům lidstva, k prorokům a požehnaným vůdcům národa. Největší ctitel Havlíčkův dokonal převrat, rozbil Rakousko-Uhersko, založil samostatnou českou republiku a nejen splnil, nýbrž převýšil tužby Havlíčkovy. Když 19. prosince 1918 Masaryk projížděl Brixenem do vlasti, zapsal si do kalendářika svého stručně, nač myslil:

»Spi, Havlíčku!«

Havlíček pedagog.

Napsal Frant. Pražák.

Ne neprávem nazývá Jan Herben Havlíčka posledním v řadě buditelů. Buditelé křísili právě mnoho svým smyslem pro výchovu člověka. I básníci, vědci všímali si otázek pedagogických v době našeho národního křísení. Byli to hlavně ovšem kněží. Víc dé ve smyslu náboženském, než církevním. I Havlíčkovi takový něž farář Brůžek vtiskl v mládí v srdce ono buditelské kněžství, teré mu bylo rozsévačem mravnosti, pokroku a vědění mezi dmi. Havlíček vážil si tohoto poslání kněžského, hlásil se k němu ám jako učitel lidu a novinář, a chtěl, aby jím prolnuta byla kola jako dílna nových myšlenek, jako ukazovatelka charakteru jako vychovatelka uvědomení etického a intelektuálního.

Havlíček poznal z autopsie praksi učitelskou. Brůžek brával o již za dětských let na visitace do škol. Později sám chtěl býti čitelem. Všímal si škol všude. Píše o škole perucké roku 1845 e své korespondenci.[1] V semináři byl jeho přítelem proslulý něz-pedagog Řezáč. U Rohana měl býti Havlíček vychovatelem. Pilně sledoval každý zjev ve školství a když r. 1848 ještě se evyučovalo zeměpisu a dějepisu, chystal se tyto vědomosti podáati lidu sám.[2] Úsilí o pokrok ve škole vedlo ho i ke tvorbě epigramů. Píše verše proti teologické fakultě, proti Příteli mládeže »vždyť chudinka nemá žádné děti, jak má umět s dětmi zacháeti«), proti vídeňské akademii přírodních věd, proti německé ilosofii v pedagogice.[3]

Léta 1848 přinesla ideu utilitarismu ve školství. Havlíček ako Němcová viděl, že jsou školy mrtvé, odděleny od přírody, kolního dění, že život mimoškolní učí víc, než škola. Co je

[1] L. Quis: Korespondence Karla Havlíčka. 1903.
[2] Náš pokrok v roku 1848, str. 219. Ssp. pol.
[3] Belletrie Karla Havlíčka Borovskeho. F. V. Krejčí 1906.

platno člověku slabikovat písmenka, když je nezná užíti, nevidí necestuje, sám nevynalézá (O našich selských záležitostech). V Šotku r. 1849 má parodii o zastaralém učení ve škole, o mechanismu a nezažití látky (»když začínají děti trochu myslit, přetrhne se to«). Škola má budit touhu vědět, zkoumat, posilovat zvědavost, ne tlumit. Jsou v jeho článcích oddíly opřené o Komenského didaktiku. Chce volnost dítěte, jeho aktivnost (»Kde děti jenom jako špalíkové vedle sebe tiše seděti a jednotvárné slabikování jiných poslouchati musí, kde často kolik dní ani jednou si jich učitel nevšímne: tam je arci úřadem do škol nutiti zapotřebí jest. Vždyť ani by vyrostlí lidé nedovedli tak pokojně jako vězňové v žaláři seděti.« 348). Ne středověké šprýmy, ale skutečné věci. Řemeslo, obchod, cesty do ciziny, otevřený svět, srdce hlava, rozpětí myšlenek, dát člověku veliké možnosti samotvoření, dáti mu možnost hledat a nalézat. Proto Havlíček tolik zdůrazňuje důležitost opatroven (škola volnosti), reálek, průmyslových škol a technik (školy práce a výzkumů). Učit se, studovat nejen pro hlavy, ale pro duši (»nejen co pan profesor ve škole ukládal, nýbrž i to, co nejznamenitější duchové tohoto světa do knih uložili«).[1] Chce, aby student učil se ujímat všeho, co světem hýbe. Škola má býti rovnocenna době a jejímu myšlení.

Havlíček předem viděl moc národa ve vzdělání. Svoboda bez vzdělanosti jest mu nemožnou. Proto usiluje tolik o lidové vzdělání, nestačí mu rozsah dnešní školy, chce její působení prodloužiti vybudováním řádných knihoven i na venkově a zvláště novinami, posilou svobody vůle. Ale má býti zejména i sociálním dobrem právě svou prací vzdělávací. Ukazuje třeba, jak řádně vybudovaná školní výchova člověka daleko může působiti do rodiny a tím i zvyšovati kvalitu národní. Uvědomělý člověk totiž na při bude z ní říditi se při sňatcích duchovým výběrem člověka, k člověku a tím povznese úroveň společnosti a štěstí národu.

Škola má býti česká, opravdu česká jazykem i charakterem. Havlíček ve svém díle souhlasně s Vinařickým, Vocelem a jiným vede boj proti německému nadvládí ve škole i vědě. Nejprv ovšem po stránce jazykové. Usiluje houževnatě o to, aby na stavovské technice české byl jazyk český, aby technologii předná šelo se česky a aby úměrně znárodňovaly se i druhé školy. Al Havlíček postrádal i českost vědy, filosofie. Proto tak houževnat

[1] Č. Včela 47 (379).

a často i nespravedlivě obracel se proti našim Herbartistům, zejména dr. Fr. Čuprovi, jehož vědu přímo nazývá: Něco a nic, národní i nenárodní, takovou i jinakou. Ukazuje tu k Státnému, chce své myšlení, své bádání, chce, abychom se oprostovali od cizího a tím rostli.[1]

S národního stanoviska chce i nejširší autonomii ve školství. Dosazovati učitelstvo mají samy obce dle něho (čl. Platy učitelů) i sami učitelé, aby tak byla odstraněna též protekce byrokracie. Chce proto i ustavení nepolitického spolku školského,[2] který by měl tři oddělení. V jednom by zvláštní jednatelé zjišťovali schopné mladíky ke studiím, radili by jim, vybírali je pro vyšší školy dle jich kvality duševní (»aby se žádná schopná hlava pro národ neztratila«). Ale spolek by pěstoval zejména praktickou vzájemnost slovanskou a obracel zření k Francii, Anglii, Americe, státům západním, aby emancipovali se Češi od Německa. Chce proto záměnu studentů našich s Jihoslovany, zvlášť se Srbskem, chce, aby zaváděna byla do škol českých rusínština a jihoslovanské jazyky. Ne nadarmo nazývati chce spolek Jednotou Komenského (nebo Spolkem Komenský), jinde totiž ukazuje právě ke Komenského světovosti. Je to ale i užší styk se Slovenskem. Slováci mu byli vlastním já jako Masarykovi. Proto píše i v Pozorovateli politickém o zavedení knih českých do gymnasií slovenských. Se všech těch hledisk chce úplnou reformu školy. V knihách učebných, v učitelích, v dohlídce, v plánu vyučovacím reformu celého ducha a jejich cíle. A reformu tu počíná správně od našeho poměru k dítěti a lidu.

Chce zajistiti dítěti dětství krásné, volné, svého vývoje, v Satyrickém čtení vyslovuje se proti jeho týrání, jinde proti školské kázni, tělesnému trestání. Snaží se, aby naznačil již přesné požadavky péče o mládež, zejména péči o sirotky (Co jest obec 113). Škola musí na povaze dítěte stavět, odkud musí i vycházeti veškery reformy.

Výchova dítěte záleží mu hlavně v mravní obrodě školy. Epištoly Kutnohorské mohly by býti opravdovým katechismem morálky pro naše učitelstvo. Nejen s církevního stanoviska stojí na zásadách uvědoměle náboženských, svobodných, volných, dneškem hýbajících, ale i po etickém směru jsou plně myšlenkami přítom-

[1] Zejména: Česká Včela 1847 č. 21, Šotek 1849 (I. 7.). Časopis Českého Musea 1847.

[2] Návrh spolku nepolitického (Slovan).

nosti. Havlíček mnoho zabýval se poměrem školy a církv
Ovšem, ještě mu církev a škola musí býti spojena, má-li býti pr
vou školou. Ale v náboženství člověka. Zbožnost vnitřní, uvěd
mělou, poměr k jakési vyšší zodpovědnosti, která je v každé
pravém charakteru. Proto církev u něho musí stále podléhati r
formám. Sám bojuje proti školám ryze, jednostranně církevní
(usiluje o zrušení klášterních gymnasií). Kněze uznává jen jak
učitele národa. Tak má býti jedině placen. Proto každý kněz d
něho má býti učitelem dřív. Musí se tu zrušit celibát, aby prá
na dobrých poměrech rodinných, z úcty k dítěti, došlo se k úc
dítěte ve škole. I jmění církevní a školní má býti jedno. Totiž n
vlastně býti jen jmění školní. Vyzdvihnout duchovní sinekur
veliké platy arcibiskupů, prelátů, farářů, zrušit štolu, a udělat
jako přirážku k daním. Jsou i místa, kde Havlíček je naklon
rozluce církve a školy, zvláště když v Pozorovateli politické
píše proti klerikalismu ve školství.[1]

Havlíček stará se mnoho o četbu dětskou. Chtěl sám napsa
pro dospělejší mládež Výbor čtení historického, aby byl »už
tečný«, poučný a zábavný a povzbuzující. Píše o tom Palackém
Chce v něm nejen dějiny všech dob a národů, ale zajímavé dě
vůbec. Chce sem materiál z nejlepších spisů beletristických, p
padně zařaditi i sem tam pohádky (O popelce, O Jozovi). V to
směru působil asi také Kadavý na Havlíčka, protože často
s ním stýkal. Zejména vážil si Němcové, jako spisovatelky p
mládež. Při posudku o jejích národních báchorkách a pověste
volá k ní, aby pro mládež hojně skládala, a vydávala sbírky.

Havlíček chce ale i reformu škol vyšších, a mluví zvláš
o školách průmyslových, odborných, středních a vysokýc
V Pražských Novinách r. 1846 vysvětluje potřebnost průmyslo
školy české, jinde volá po školách rolnických. Středních škol ch
méně (asi třetina mohla by se jich prý zrušit), žáci sem měli
vstupovati jen po přímém výběru (nadání); mělo by v nich by
více přírodních věd a matematiky. Prostému člověku snad č
Havlíčka střední školu částečně by mohla nahraditi vojna, přih
žela-li by poněkud soustavně ke kulturní výchově a vzdělání čl
věkovu. Má podobně jak nejnižší škola pěstovati těsné soužití
životem venkovním. Student má znáti práci spolkovou, zpěv, sp
lečenská jednání, má se učit zkrátka žít. I vysokou školu se sna

[1] Karla Havlíčka Borovského Politické spisy. (Dr. Zd. Tobolka II
1255.

reformovati. Zvláště techniky. Zavésti na ně studium klasiků francouzských, anglických a německých, učiti tu dějepisu, poesii, aby z techniků nestaly se pouhé počítací stroje, ale především lidé.

Ale veškeru závažnost reformy školy vkládá Havlíček v dobrého učitele a v reformu jeho vzdělání a společenského postavení. Učitelství nesmí býti mechanickou dělnickou prací, počítanou hodinami. (»Celý den a celý život« to je učitelství.) Je mu k tomu však potřebí svobody, ne žandarmerie a věčných dohledů, i lepších platů (»pokud budou v obci lépe odměňováni pěstovatelé koní, než pěstovatelé dítek, nebude obec kvésti«). Havlíček již r. 1848 chtěl, aby nebyl plat učitele menší než 400 zl. ve stříbře, na tehdejší doby požadavek značný, neuskutečněný ani ke konci předešlého století. Cítil dobře, že špatné sociální postavení podporuje jen stagnaci osvěty národa a ukazoval na úmyslnost rakouského státu, že platí učitele méně, než úřednictvo.

Ovšem, Havlíčkovi šlo při učiteli především o vzdělání. V článku Něco pro učitele a o učitelích píše, že dobrá škola jest jen tam, kde je pravý vzdělaný učitel. Ukazuje na Bocháčka, který již požadoval vyšší vzdělání učitelů. Učitelé nejnižších škol měli se vyrovnati dle Havlíčka státnímu úřednictvu, měli absolvovati vysoké školy tak, jako kněží, právníci a lékaři. Proto měla by býti na universitě zřízena fakulta pedagogicko-teologická, tříletá, do níž by vstupovali absolvovaní gymnasisté alespoň osmnáctiletí. Obce samy mají učitele vysílati na cizozemské ústavy za dalším vzděláním. Chtěl k vyššímu vzdělání učitelstva vydati jakousi encyklopedii vychovatelskou (»Spis vychovatelský«) r. 1847, kde by byly sestaveny články z oboru vychovatelství, obsahující jak teorii, tak i praksi. Spis by vycházel každoročně a doplňoval se tak, aby stál v požadavcích doby.

V krátkém tomto náčrtu mohl jsem podati jen letmo hlavní pedagogickou práci Havlíčkovu, pokud se úzce stýká se školou. Zůstane nám ještě dlouho programem. Zůstane dlouho politickou vychovatelskou čítankou učitelstva, psanou nejen žurnalistou, ale člověkem filosoficky jasně myslícím a cítícím se vším, co mohlo přispěti ke zdaru české výchovy a českého vzdělání. Vzorem v tom byl mu prostý český kantor, přirozeně osvícený, člověk intuice učitel Línek.

Několik význačných rysů v historii Spojených států v posledním čtvrtstoletí.[1]

Napsal Dr. James Alton James, profesor amerických dějin na Northwestern University v Evanstonu u Chicaga.

Nepřátelství ve válce španělsko-americké bylo zastaveno v srpnu 1898. V prosinci toho roku mírová smlouva byla sjednána v Paříži zástupci obou zemí a mír byl vyhlášen 11. dubna 1899. Smlouva zajišťovala úplnou samostatnost Kuby. Portoriko a souostroví filipinské přišlo v držení Spojených států. Spojené státy zaplatily Španělsku dvacet milionů dolarů. Tou smlouvou Španělsko ztratilo poslední ze svých amerických koloniálních držav. Vláda Spojených států ospravedlňovala svůj postup při získání Filipin tím, že španělská moc byla na ostrovech zničena povstalci, jimž pomáhalo americké vojsko, že z důvodů obchodních Filipiny nesmějí přijít do rukou žádné jiné moci, posléze že Filipiny nejsou s to, aby si vládly samy, a že tudíž musí být spravovány přiměřenou a humání autoritou.

Válka se Španělskem byla ve Spojených státech podporována v lidu s velikým nadšením. Dobrovolníků bylo tolik, že vláda daleko nebyla s to, aby jich všech užila. Výsledkem bylo, že se cítění ve vší zemi pozoruhodně sjednotilo. Pro hlavní téma těchto přednášek, pro vývoj ideje jednoty, je nad míru zajímavé, že staré nepřátelství mezi Severem a Jihem bylo zapomenuto, když dřívější vůdci Konfederatistů jako generálové Fitzhugh Lee a Joseph Wheeler vstoupili do vojenských služeb země.

---

[1]) Tato přednáška, tištěná tu jako originál v překladu prof. Mathesiusa, byla devátou v řadě přednášek, které měl prof. James na filosofické fakultě university Karlovy v době od 1. do 29. června 1921. Hlavní téma těchto přednášek, které vyjdou v úplném českém překladu ve sbírce „Okna", byl vývoj myšlenky americké jednoty. Byly myšleny hlavně pro studenty, kteří konali málo předběžných studií o dějinách Spojených států.

Za americké okupace Kuby bylo mnoho péče věnováno zdravotnictví, zejména v městě Havaně. Na celém ostrově a též na Portoriku věznice, nemocnice a chorobince byly zmodernisovány v zařízení i správě. Byly zřízeny veřejné školy. Konvent zvolený Kubánci sestavil ústavu pro kubánskou republiku a ústava ta byla přijata v únoru 1901. Dříve než vstoupila v platnost, vláda Spojených států naléhala na to, aby byly do ní pojaty některé články, chránící její zájmy na Kubě. Dne 20. května 1902 byla potom formálně prohlášena republika s presidentem Palmou v čele. Americké vojsko bylo pak s ostrova odvoláno.

Když r. 1906 president Palma byl zvolen podruhé a uveden v úřad, ukázala se náklonnost Kubánců, necvičených v samosprávě, k stranickým bojům, vybíhajícím v násilnosti. Byly vzneseny žaloby na podvody při volbách, a president Palma se vzdal. Kubánský kongres nedovedl, jak byla jeho povinnost, zvoliti mu nástupce, a protože bylo nebezpečí dalších nepokojů, vláda Spojených států poslala vojsko na Kubu a ujala se správy. Sekretář pro válku William Howard Taft byl jmenován guvernérem provincie. V lednu 1909 Spojené státy zase odvolaly svou správu, protože byla zřízena nová kubánská administrativa.

Po době průmyslové deprese, která se začala poplachem roku 1893, přišlo jedno z největších období blahobytu, které kdy Spojené státy zažily. To a oblíbenost vlády Mc Kinleyovy, k níž přispěl z části úspěch války se Španělskem, zjednaly republikánům ve volbách r. 1900 snadné vítězství. William Mc Kinley byl zase jejich kandidátem. Theodore Roosevelt, který byl kandidátem na místo vicepresidenta, vzbudil u lidu nadšení svou účastí ve válce se Španělskem a zasluhoval velké důvěry pro dílo, které vykonal jako pomocník sekretáře pro loďstvo, pozvednuv toto odvětví vojenské moci k dokonalé výkonnosti. Mr. Roosevelt byl už dřív zvolen guvernérem státu newyorského. Na jeho jmenování kandidátem pro vicepresidentství naléhali někteří politikové toho státu, kteří se báli jeho vlivu a přáli si, aby byl odstraněn do postavení, v němž by, jak myslili, měl malou moc.

Republikánská strana stála pevně na programu zlaté měny, dežto demokratická strana opakovala své heslo z r. 1896 o měně stříbrné. To si vyžádal William Jennings Bryan jako podmínku, a které přijme jmenování kandidátem na presidentství. Bylo však zřejmé, že heslo o stříbře bledne, neboť bohatá ložiska zlata byla odkryta v klondickém území v Kanadě a Aljašce a příliv

toho kovu měl za následek zvýšený oběh peněz. Obnos peněz v oběhu stoupl z 22 dolarů na hlavu r. 1890 skoro na 26 dolarů v r. 1900. S návratem obchodní důvěry přišly lepší ceny a zvýšená činnost ve všech odvětvích výroby. Vzhledem k tomu prohlásila demokratická strana, že hlavní heslo boje je imperialism, t. j. nabytí ostrovů filipinských a trvalé jich ovládnutí. Žádali, aby nové državy se staly nezávislými. Ale toto heslo nedovedlo vzbudit nadšení, protože ve vlastních řadách obou stran se mínění o něm rozcházela.

Šest měsíců po svém druhém nastolení byl president Mc Kinley zavražděn. To se stalo v Buffallo, když bylo u presidenta veřejné přijímání na všeamerické výstavě. President Mc Kinley se stal lidu drahý svou osobní laskavostí a taktem a svým bezúhonným soukromým životem. Byl to bystrý politik, který si získal vážnosti u svých odpůrců.

Mr. Roosevelt, který jako vicepresident nastoupil na místo presidenta, brzo ukázal útočnou individualitu, jež jej zařadila mezi těch několik význačných mužů, kteří zastávali ten úřad. Jeho rozhodnutí někdy vzbuzovala ostrou kritiku. Ale svou energickou politikou zahraniční, svým úsilím o poctivost úředníků, svou opposicí proti útlačným sdružením kapitalistickým a zejména svou výraznou osobností získal si v lidu stoupenců, jako málo mužů v dějinách Spojených států.

Popularností Rooseveltovy kandidatury bylo též hlavně zajištěno veliké vítězství republikánské strany při volbách r. 1904. Neochabující zdar průmyslového podnikání zatlačil heslo o stříbře z politického života a demokratická strana se o něm ani nezmiňovala ve svém volebním programu. Konservativní východní křídlo té strany teď převládalo a soudce Alton B. Parker z New Yorku se stal jejím kandidátem. Co se imperialismu týče, byl mezi stranami malý rozdíl. Země celkem přijala koloniální politiku jako nevyhnutelnou alespoň pro značně dlouhou dobu; ale obě strany mluvily pro konečnou samostatnost Filipin. Obě strany též přály celní reformě, při čemž demokraté zastávali stanovisko radikálnější. Republikáni chtěli, aby sdružení jak kapitalistická tak dělnická byla zákonem omezována, stávají-li se nebezpečným právům jednotlivcovým. Demokraté horlili zejména proti trustům. Ve volbách dobyli demokraté jen států jižních.

Válka španělsko-americká znamená mezník v zahraničních vztazích Spojených států, neboť tehdy se začala jejich rostoucí

činnost v záležitostech mezinárodních a jejich uznávání za velmoc. Spojené státy nebyly před tím bez vlivu ve věcech zahraničních a jejich stanovisko počalo již dříve být útočné ve věcech čistě amerických. Skvělé výkony amerického loďstva ve válce se Španělskem a nedávný nápadný vzrůst amerického průmyslu upozornil na Spojené státy jako na národ značné moci ve světové politice. Této moci bylo poprvé užito na východě, jak k tomu logicky vedlo získání Filipin. K získání jejich došlo hlavně se zřetelem na průmyslovou situaci v Číně.

Američtí továrníci měli v Číně trh pro své bavlněné zboží a přáli si jej rozšířit. V tom čase vznikl mezi některými evropskými mocnostmi spor o zajištění obchodních výhod v Číně. Anglie, Francie, Rusko, Německo a Italie žádaly pro své občany koncese, nájmy, výsady a zvláštní obchodní privilegia v různých čínských přístavech. Postupně se jim podařilo získat sféry vlivu, obsahující určité kraje, a zdálo se pravděpodobné, že Čína bude rozdělena mezi evropské moci zrovna jako byla Afrika rozdělena v předešlém desítiletí. To by byla bývala rána pro americký vývoz. Tu získání Filipin dalo Spojeným státům výhodný bod, ze kterého mohly vykonávat pevný vliv na východní záležitosti.

V září 1899 zaslal státní sekretář John Hay interesovaným evropským mocím notu, žádaje, aby byla uznána politika »otevřených dveří«, to jest, aby žádná moc nevylučovala občany jiné moci ze stejných obchodních práv ve sféře svého vlivu v Číně. Tato politika nebyla úplně přijata ode všech národů, ale její spravedlnost byla celkem uznána.

Následujícího roku došlo k bokserskému povstání a v něm k vraždění Evropanů a Američanů. Když vyslanectví civilizovaných národů byla obléhána v Pekingu, vojsko Spojených států se súčastnilo výpravy, která je šla vysvobodit. Na odškodnění mohlo být zabráno čínské území, ale sekretář Hay užil vlivu Spojených států k tomu, aby zárukami zajistil územní integritu Číny a stejná obchodní práva v jejích přístavech. Při vypuknutí války mezi Japonskem a Ruskem r. 1904 dosáhly Spojené státy od obého zemí záruk, že neutralita čínská bude zachovávána a že válečné operace se omezí na Mandžurii.

Spojené státy poslaly zástupce na mírovou konferenci svolanou ruským carem, která se sešla v Haagu r. 1899. a také na druhou konferenci r. 1907. Při té příležitosti pracovala politika Spojených států k tomu, aby bylo co možno nejšíře užito zásady

mezinárodního smírčího soudu. První spor, jenž byl vznesen n stálý smírčí tribunál, byl spor mezi Spojenými státy a Meksiken (1902). Později byly sjednány smlouvy mezi Spojenými stát a Velkou Britanií, Francií a řadou jiných národů, že určité spor budou odevzdány tribunálu, dříve než se sáhne k násilí. V těcht událostech lze spatřovati začátky zahraniční politiky, která usiluj o spravedlnost, humanitu a mír v mezinárodních vztazích.

Dějiny průplavu panamského podávají též příklad nov útočné politiky Spojených států jak v jejich světových stycích tak v jejich vzmáhajících se vztazích průmyslových. Roku 185 ujednaly Spojené státy a Velká Britanie smlouvou Claytonovou Bulwerovou, že se vzdávají práva nabýti samostatné kontroly kte réhokoli průplavu přes pevninskou šíji. Již za vlády president Hayese (1876—1880) byla tato politika odsuzována úředník americké vlády. Když v následujícím desítiletí francouzská spo lečnost počala stavěti průplav přes šíji panamskou, stal se nalé havějším požadavek, aby byl i průplav pod kontrolou Spojených států. Snahy o formální zrušení smlouvy Claytonovy-Bulwerov neměly úspěchu. Řada měření byla nicméně úředně podniknut s úmyslem, aby byla zřízena trať skrze Nikaraguu. Potom došl k válce španělsko-americké a válečná loď Oregon musila ko nati dlouhou cestu ze San Franciska kolem mysu Horn, aby s spojila s eskádrou atlantickou. Ta událost upozornila na nesná hájení obou pobřeží Spojených států a požadavek průplavu s stal nepotlačitelným.

Roku 1899 byla jmenována komise pro pruplav šíjov (Isthmian Canal Commission), aby zkoumala trati, a ta doporu čila trať skrze Nikaraguu. Zatím americká společnost získal majetek francouzské společnosti pro kanál panamský, jejíž podni skončil asi před desíti lety úpadkem. Tento majetek byl nabídnu ke koupi Spojeným státům. Sekretář Hay po dlouhém diploma tickém odkládání a po zamítnutí jedné smlouvy posléze vymoh zrušení smlouvy Claytonovy-Bulwerovy (1901). Spojeným stá tům bylo pak volno, aby vystavěly a měly v majetku šíjový prů plav, který by byl přístupen všem národům jak v míru tak v válce. Protože Spojené státy mají zaručiti neutrální užívání prů plavu a jeho obranu, jsou vlastně ve své kontrole neomezeny Kongres se pak usnesl o zákonu Spoonerově (1902), kterým s činí opatření pro stavbu průplavu s podmínkou, že by bylo možn docíliti výhodné nabídky od průplavové společnosti a od Kolum

bie, jejímž územím měl průplav jít; jinak se mělo užít trati skrze Nikaragui.

Nejdříve byla pak sjednána smlouva s Kolumbií o platu desíti milionů dolarů jednou pro vždy a vedle toho o anuitě 250.000 dollarů za to, že by Spojené státy získaly právo na šestimílový pruh napříč šíje. Smlouva byla zamítnuta kolumbijským kongresem podle všeho proto, aby byla vynucena nabídka příznivější. To vzbudilo revoluci mezi sklamaným obyvatelstvem provincie Panamy, která se prohlásila za samostatnou a zřídila si vládu. O tři dny později byla její samostatnost uznána presidentem Rooseveltem. Vláda byla přísně kritisována pro toto spěšné uznání a pro vyslání vojska Spojených států k zamezení toho, aby Kolumbie užila násilí v sousedství průplavu. President Roosevelt odůvodňoval své rozhodnutí smlouvou sjednanou mezi Spojenými státy a Kolumbií r. 1846, podle níž Spojené státy měly zaručiti svobodu průplavové trati proti nepřátelským projevům, jež by ohrožovaly její volné užívání. Ospravedlňoval je dále tím, že jednání Kolumbie bylo ziskuchtivé a že zájem civilisovaného světa vyžadoval neprodlenou stavbu panamského průplavu Spojenými státy.

Ve dvou týdnech byla s novou republikou panamskou ujednána smlouva, kterou si Spojené státy navždy zabezpečily ovládání desítimilového pruhu napříč šíji. Majetek panamské společnosti byl koupen za čtyřicet milionů dolarů a protože výlohy na dokončení prací byly rozpočteny na dalších 144 milionů dolarů, kongres poukázal deset milionů dolarů hned a povolil vydání obligací za 130 milionů. Byla jmenována průplavní komise a hned bylo začato s pracemi na ozdravění průplavního pásma a s kopáním průplavu.

Nejnápadnější důkaz průmyslového vzrůstu Spojených států byl shledán ve vývozu amerického zboží do evropských zemí. Spojené státy se tehdy staly největším vývozním státem světa. K výsledku tomu vedla mimo přírodní bohatství americké schopnost amerického lidu pro obchodní organisaci. Princip koncentrace byl prováděn v průmyslu do nejkrajnějších mezí. S největším úsilím bylo pečováno o úspory při výrobě tím, že se všude zamezovalo mrhání a zbytečná dvojí práce. Od roku 1898 se zdála být pravá manie pro tvoření svazů a sdružení. (Pokračování.)

Pro sblížení národů.

Napsal F. Žilka.

Za války bylo napsáno v náboženských rozhledech »Naší Doby«, že církve svým duchem a rázem, svou organisací a tendencí budou povolány a na předním místě uzpůsobeny k tomu, aby pomáhaly navazovati zpřetrhané niti mezinárodní sounáležitosti, aby pracovaly pro sblížení, dorozumění a smíření rozvášněných a rozvášněných národů. Určoval je k tomu sám obsah jejich konečných snah, právě tak jako jejich podklad ideový, od kterého vycházejí.

Již za vřavy válečné byly činěny velmi vážné pokusy se strany protestantských církví v neutrálních zemích o osobní setkání a dorozumění. V popředí stál arcibiskup Nathan Soederblom z Upsaly ve Švédsku, biskup-učenec (býval profesorem srovnávací vědy náboženské v Lipsku), muž světového rozhledu a universálního ducha, osobnost velmi sympatická. Se strany katolické jest v paměti činnost kardinála Merciera v Belgii a pokusy papeže Benedikta. Již za války byla organisována z kruhů živě nábožensky interesovaných rozsáhlá a v pravdě úctyhodná činnost směřující k úlevě hrůz válečných a čelící pustnutí v táborech a zákopech, v zázemí, mezi vojskem. YMCA a YWKA, Sdružení křesťanských mladých mužů a žen stala se tehdy již emblemem písmen a symbolem bratrství rozšířeným od přístavů francouzských a od západní fronty belgicko-alsaské přes celou Evropu až do nejzazších koutů Sibiře.

Jakmile umlkla děla, působnost mírových činitelů nalezla hned půdu dobře připravenou právě v kruzích náboženských a církevních.

Bylo by příliš obšírno a jest tudíž nemožno shrnouti všecko, co se dálo a děje. Jsou již celé knihy a skoro knihovny týkající se této práce. Jest velmi mnohostranná a rozmanitá, jest teore-

tická i praktická, ideová, organisační a propagační. Nás v naší republice, která přes svou centrální polohu přece jen zůstává koutem málo známým, zasahuje tato činnost dosud velmi málo. Bez naší viny i naší vinou. Jsme málo známi, a málo se činíme známými. Bez naší viny hlavní cesty a tepny evropské komunikace nevedly Čechami a Prahou, naší vinou jest, že jsme si nedovedli upraviti cesty ideové komunikace se širším světem opravdu universálním.

Zmíním se pouze nástinem o tom, co se nás dotýká a čeho jsme účastni.

Bylo by velmi zajímavo věděti, co učinila katolická světová organisace podnětem církve u nás. Že naši katolíci mají prostřednictvím církve velmi výhodné spojení se světem, jest jisto. Na sjezdech katolíků ve Švýcařích byli zastoupeni katolíci čeští. Loňský katolický kongres v Praze měl hosty z ciziny, mezi nimi katolické publicisty a bezpochyby také politiky. Že informovali cizinu, jest jisto; bylo by důležito věděti, zdali se jejich informace nevyčerpávaly pouze ve zprávách o situaci čistě církevnické, a ve stescích na nenáboženskost republiky, vlády a stran politických, v nářcích na útisk církve. To by nedovedlo vzbuditi v cizině příznivý dojem o celkovém ideovém stavu naší republiky. Kdo informuje cizinu v celku jinak orientovanou než jsme my vnitřně, musí dovésti povznésti se nad úzké zájmy osobní, stavovské, stranické určitého směru, zde tedy církevní zájmy, a musí stavěti do popředí to, co nás spojuje s ideami ciziny, s ideami svobody, práva, rovnoprávnosti, pokroku. Odpovědnost vedení našich katolíků jest tu veliká.

Volné a krásné pole veřejné působnosti v cizině otvírá se církvi československé. Snad tato církev sama ani neví, jak veliký zájem, opravdový zájem o ni, o její ideje, pohnutky, cíle, vývoj, budoucnost ovládá cizinu. Zájem o její stránku ideovou, jmenovitě co se týče náboženských motivů a cílů jejího vnitřního života, i co se týče národnostního zabarvení jejích snah a její organisace. Jedna z prvních otázek, kterou Čech v cizině z jistých kruhů slyší, jest otázka po československé církvi. Noviny, a to nejen církevní a náboženské, mají často zprávy o ní, a tiskové kanceláře pátrají po informacích o ní. Jest jisto, že Československá církve by mohla využiti tohoto interesu velmi vydatně pro lepší porozumění pro náš národ a stát, pro naši vnitřní situaci a naši mezinárodní posici.

Československá církev jest ve sdružení se všemi protestantskými církvemi v republice súčastněna v jedné Allianci světového rázu, jejímž cílem jest právě mezinárodní sblížení. Název této organisace jest: »World Alliance for Promoting International Friendship through Churches«, »Světová Aliance pro pěstování mezinárodního přátelství prostřednictvím církví«. O této Allianci jest nutno referovati na předním místě.

Původ její jest předválečný. Bylo zvláštní skoro ironickou shodou okolností, že první světový kongres této Alliance byl svolán do Kostnice[1] na konec července a začátek srpna 1914, zrovna na dny, kdy byla vypovězena světová válka, takže pro přerušení mezinárodní komunikace kongres zůstal neúplným zlomkem. Za války její činnost neustala; omezila se ovšem na vnitřní činnost doma, v zemích, kde organisace vznikla, totiž na Anglii a Švýcary, a pak na země neutrální. Mír uvolnil její ruce. Dnes pak není civilisované země, ve které by nebyla národní nebo státní odbočka (council) této Alliance. Jsou ovšem země, do kterých toto dílo dosud nemohlo proniknout, na př. Rusko a Polsko pro vnitřní nepokoje, a země, ve kterých nebylo možno organisovati odbočky proto, že katolická církev není přímo přiorganisována, tvořic své vlastní sekce. Centrem Alliance zůstala Anglie a Švýcary, novým centrem se stává Amerika. Církve v československé republice jsou přičleněny k Allianci od jara 1920; společnou skupinu československou tvoří členové církví: evangelické lutherské na Slovensku, českobratrské evangelické, evangelické bratrské (hernhutské), kongregační (Českobratrská Jednota), baptistické, Německé evangelické a Československé, členy jsou Čechové a Slováci, i Němci a Maďaři v republice.

Hlavním cílem Alliance jest osobním poznáním buditi porozumění mezi církvemi a skrze církve mezi národy a státy; zjednávati průchod zásadám spravedlnosti, tolerance a rovnoprávnosti, požadavkům práva jmenovitě pro náboženské i národní menšiny.

[1] Zasedal v „Inselhotelu“ býv. dominikánském klášteře, kde se shromažďoval basilejský koncil. Výroční zpráva má o této podrobnosti zmínku: „Kostnická konference zasedala v Inselhotelu, dřívějším dominikánském klášteře, kde před pěti sty lety měl svá sezení kostnický koncil. Tento koncil se skončil v tragedii odsouzení reformátora Jana Husa, konference skončila tragedií války. Zdálo se, že Hus podlehl, ale zásady, které zastával, ve skutečnosti zvítězily. Zdálo se také, že konference r. 1914 byla neúspěchem, ale ideje a zásady, které ji svedly dohromady, začínají si vynucovati uznání rychleji než mnozí očekávali.“

Prostředkem práce jsou národní odbočky a mezinárodní kongresy, tisk, návštěva ohrožených míst komisemi a deputacemi. Alliance jest v kooperaci s ideovými cíly Ligy národů.

Zajímavý a v důsledcích velmi důležitý jest fakt, že východní orthodoksní církve jsou organisačně přičleněny k Allianci jako plnoprávní členové, jmenovitě církev srbská, bulharská (vedle rumunské, řecké, arménské), takže slovanský živel jest v ní četně zastoupen a dobře respektován.

Obraz o rozsahu alianční organisace dává seznam národních, vlastně státních odboček. Jsou v ní sdruženy církve ve státech: 1. Amerika, 2. Britská říše, 3. Belgie, 4. Bulharsko, 5. Československá republika, 6. Dánsko, 7. Estonsko, 8. Finsko, 9. Francie, 10. Holandsko, 11. Italie, 12. Japan, 13. Jugoslavie, 14. Livonsko, 15. Maďarsko, 16. Německo, 17. Norsko, 18. Rakousko, 19. Rumunsko, 20. Řecko, 21. Švédsko, 22. Švýcary, 23. Turecko.

Stanovy přijaté na ustavujícím sjezdu mezinárodního výboru v srpnu 1915 a schválené národními odbočkami r. 1916 určují pro Allianci jako její c í l: 1. Poněvadž dílo smíření a pěstování přátelství jest v podstatě křesťanskou povinností, jest žádoucno, aby církve ve všech zemích užívaly svého vlivu na lid, parlamenty a vlády celého světa k uskutečnění dobrých a přátelských vztahů mezi národy, tak aby po stezkách mírotvorné civilisace došly k oné všeobecné dobré vůli, k níž křesťanství naučilo lidstvo spěti.

2. Poněvadž všecky části Kristovy církve mají stejný zájem na tom, aby byl zachován mír a rozšířeno přátelské smýšlení mezi rasami světa, jest radno, aby církve ve svém úsilí o uskutečnění předchozí zásady pracovaly sjednoceně.

3. Aby různé církve byly uvedeny ve vzájemný styk, jest usilovati o to, aby v každé zemi byly ustaveny odbočky (»councils« = koncily, sněmy) buďto konfesijního nebo mezikonfensijního rázu podle okolností, jejichž cílem bude získati a zavázati církve jako celky pro společné úsilí o to, aby mezinárodní přátelství bylo pěstováno a aby byly zamezeny války; k tomu účelu má býti zřízena ústřední kancelář, aby usnadňovala korespondenci mezi odbočkami, aby shromažďovala a sprostředkovala informace a povšechně řídila práci ve spojení s hnutím.«

Hlavní snahou Alliance jest odstraňovati neb aspoň uhlazovati třecí plochy mezi národy a státy.

Allianci jest jasno, že stejně jako Svaz národů neodstraní najednou a hned a navždycky spory mezi státy, tak ani jí se nepodaří přivoditi okamžitě skutečné přátelství. Ale hledá k tomu cesty. Řekl bych, že Alliance jest do sféry náboženské a mravní přenesený Svaz národů. Kde kdo cítí, že Svaz národů jest jako idea velký krok na cestě k definitivním vztahům mezi národy, ale jako skutečnost není než pokusem, který trpí velikými nedokonalostmi. Každý jest si vědom, že politická sféra, ve které Svaz národů má svou působnost, není jediným, a není snad ani hlavním polem, na kterém se musí připravovati budoucnost. Státy jsou především politické útvary, ale nejsou jedině a výlučně politické útvary. I kdyby byly pouze politické, tož již národy které je tvoří, nejsou jen politické jednotky, nýbrž celky daleko složitější, a především ethické jednotky. I kdyby státy byly jen politické útvary, tedy válka nás naučila, že jest naprosto nesprávno a zhoubno děliti politiku od mravnosti a ideálu.

Světová Alliance má jako mravní protějšek Svazu národů proti němu výhodu svého složení: jest velkou slabinou Svazu, že jest skládán docela mechanicky z vlád súčastněných států. Alliance se neskládá z církví jako organisovaných celků, z církevních representantů oficiálních, nýbrž z jednotlivců interesovaných o ideu mezinárodního přátelství, kteří chtějí podle stanov prostřednictvím církví, ale ne jako zástupcové církví pracovat pro ideál mezinárodního přátelství. Tato skutečnost jest vyjádřena jasně v názvu Alliance původně anglickém, a překlady do jiných řečí se snaží zachovati ve slovech prvotní ráz; výjimkou tu jest odbočka německá, která se nazývá »Weltbund für internationale Freundschaftsarbeit der Kirchen«. Snad v tomto odchylném názvu není úmyslu, ale Allianci jde o víc než o přátelství mezicírkevní: církve mají býti nástrojem k tomu, aby větší a jinorodé celky, totiž národy se sbližovaly v přátelství.

Situace poválečná, nevyjasněná, nehotová, nedůsledná, nese s sebou, že hlavní zájem Alliance se nese k ochraně menšin a to náboženských a národnostních, nejen proto, že na mnohých místech národnostní a náboženské menšiny se částečně kryjí, nýbrž z důvodů věcných cítí se, že spravedlnost jest jedině možným a trvalým základem přátelství; menšiny nejtrpčeji pociťují nespravedlnost, menšiny národnostní jsou všude, ve všech státech bolavým, choulostivým bodem; v menšinách má každý stát své »Alsasko«, svůj »Balkán«. Jakmile se rozřeší nejen ideově

ale i prakticky otázka práva menšin, zmizí se světa velká část příčin a záminek ke sporům mezistátním, a největší díl nepokojů a nesnází vnitrostátních.

V Evropě má každý stát své jinojazyčné menšiny. Jejich postavení bude nutno upravovati všude. Zatím arci jsou nejakutnější práva menšin ve státech vznikajících po velké válce. A tu zase stojí v popředí menšiny těch národů, které ve svém dřívějším státním celku byly vládnoucími většinami, v popředí proto, že právě je jako části velkých a vládnoucích národů svět zná, a pak také proto, že tyto menšiny okamžitě nejpalčivěji pociťují změnu své situace a dovedou také nejhlasitěji křičet, a mají ve velkém světě nejznámější obhajce a zastance. Tak Němci v Polsku a ovšem také v Československé republice; pak Maďaři v Rumunsku, v Jugoslavii a na Slovensku. Jest příznačno, že o Němcích v Alsasku a Lotrinsku se skoro nemluví, patrně proto, že zde jest bod nejbolavější a nejchoulostivější. Otázkou Němců a protestantů v Polsku zabývala se Alliance velmi podrobně. Vůbec lze říci, že angloamerická veřejnost, zastoupená v Allianci si počíná vůči Němcům a Německu opravdu velkomyslně a upravuje svůj poměr k nim ve velkých rysech: ani v nejmenším nedává jim cítit převahu vítězů, usnadňuje jim trapnou situaci v přítomnosti a před tváří Francouzů skoro až do té míry, že se nám zdá, jako by Angličané a Američané zacházeli příliš daleko ve své blahovůli a ve svém kavalírství. Řekl mi známý Irčan na vysvětlenou: Angličan porazí svého odpůrce na zem, ale pak ho neškrtí ani nekope. Bylo by jen žádoucí, aby podobné gentlemanské cítění proniklo právě také Němce. Stane se to, přispěje se k tomu zmíněnou taktikou?

Vztah k Němcům vysvětlí se snad gentlemanstvím Angličanů. Za to zájem o Maďary má svou příčinu v neinformovanosti západu a v maďarské agitační obratnosti. V Anglii a Americe v myslích lidu i politiků žije maďarský národ r. 1848, národ Košutův, národ rytířský, milovník a obhajce svobody. »Chivalry« bylo slovo, kterého užívali Skotové k charakteristice Maďarů na kongresu světovém. Západ zná maďarskou šlechtu, maďarské kroje, bohatství, víno, pak minulost, to jest z minulosti to, co se zamlouvalo srdci západu; protestanti nad to znají maďarský kalvinism jako nejmohutnější protestantský blok na východě Evropy. Západ nezná maďarské násilnosti proti národním menšinám, nezná bezohledné a bezbožné maďarisace prostřednictvím církví. Člověk by ani nevěřil, jak málo účinkoval na veřejné mínění

Anglie Scotus Viator, a splakal by. Jeho publikace působí svými skutečnostmi drtivě, ale málo kdo je čte; politikové bývají lidé praktičtí, nemají kdy na ideje; a nebývají vždy nejlepší a nejvzdělanější; politika je vede k tomu, aby brali věci se zjevné a povrchní stránky. Angličtí politikové jsou snad s tohoto hlediska nejlepší ze všech, ale ani tato jejich nadprůměrnost prakticky nestačí, aby odškrábli nehtem oslnivý povrch a pronikli ku podstatě maďarské svobody a svobodymilovnosti.

Alliance bude forem pro nás, abychom ho užívali informacemi nepřímo, ale vydatně ku podpoře a obraně republiky.

O nás Čechy a Slováky ve světové Allianci zájem jest, a sympatie pro novou republiku, která snese kritiku veřejnosti svými zárukami pro právo všech a rovnoprávnost menšin. Ale byl by snad zájem větší, kdybychom dosud byli v cizím státě menšinou. Zdá se vůbec, že dnes je na světovém foru výhodnějším býti poraženým, ovšem s i l n ý m poraženým, než malým vítězem anebo jaksi přílepkem vítězů. Myslí se, že pro spoluvítěze, jako jsme my, stalo se dost naším osamostatněním. Poraženým nutno pomoci anebo nutno je — získati, třeba byli bezprostředními vinníky války; o vině gentlemanství Angloameričanů nemluví, a když francouzský cit pro spravedlnost a pravdu naléhá na to, aby se po přemožených žádalo uznání viny a odsouzení očitých křivd, Angloameričan to zamluví a přechází k dennímu pořádku. Skoro se zdá, že dnes jest lépe býti národnostní menšinou: povinnosti nemá, neuznává, nemůže k nim býti přidržena, za to po právech volá, a celý svět slyší její křik a stojí po jejím boku. Skoro bude nutno též ve Světové Allianci přiváděti k vědomí a ku platnosti překvapující zásadu, že také v ě t š i n y mají jistá práva.

Velikou silou Světové Alliance jest, že sdružuje vedle všech denominací protestantských také v ý c h o d n í o r t h o d o k s n í církve. Rusko jest arci dnes ještě výjimkou, ale pouze vinou okolností, ne z příčin vnitřních. Jinak jsou zastoupeny všecky státy a národy a národní církve. Slovanský svět stává se tak mohutným činitelem na mezinárodním ideovém poli, a bude na něm záležeti, aby dovedl dobře využíti této své posice.

Jest velikou nevýhodou Světové Alliance, že v ní není zastoupena církev římsko-katolická. Není to arci vinou Alliance. Katolická církev zásadně odpírá vstoupiti v součinnost s církvemi protestantskými i v tomto druhu mezinárodní práce. Má ovšem své vlastní odbočky aspoň v některých státech a národech. U nás

o takové odbočce nebylo slyšet. Na pozvání a podněty k součinnosti odpovídá kurie a episkopát, že církev římsko-katolická jest sama takovou ještě větší Světovou Allianci pro pěstování mezinárodního přátelství, ovšem skrze církev v jednotném čísle. Podobně odpověděl papež americké deputaci, která prošla celou Evropou a zvala protestantské a orthodoksní a zvláště římsko-katolickou církev k dílu sjednocení všech křesťanských církví na společném podkladu »víry a řádu« (nebo správy).[1] Cíle konference, k níž ona deputace připravně zvala, byly velmi vzdálené a tu a tam dosti mlhavé, ale opravdu ideální, vznešené, vpravdě křesťanské: cíle dorozumění, sblížení, lásky, sjednocení. Na evropském jihu a v Asii byla deputace přijata přímo okázale, protestantské církve slíbily účast na přípravných pracích bez výhrady. Papež přijal deputaci vlídně, vyslechl její výklad, ujistil ji, že cíle snah jsou mu velmi sympatické, že jsou také jeho cíli, a pokračoval, že zná a uznává jedinou cestu ke sjednocení církví, totiž návrat všech zbloudilých církví do lůna jediné církve římsko-katolické, a jednota bude hotova.

Tak asi jedná církev také vzhledem k Allianci pro mezinárodní přátelství. Na škodu věci. Právě jako mezinárodní organisace mohla by církev římsko-katolická vykonati mnoho, ale ovšem jest ilusí, domnívá-li se, že k dosažení cílů mezinárodního přátelství nepotřebuje pomoci kacířských církví protestantských a odštěpených církví orthodoksních. I katolická církev má své menšiny, které se dovolávají práva v protestantských většinách, a jinde jest většinou, od které se požaduje rovnoprávnost. Dohodnouti se bude možno jen v jednotné organisaci. Zatím jdou vedle sebe Světová Alliance objímající všecky protestantské a orthodoksní církve, a pak římsko-katolická Alliance. Ale musí dojíti k bodu, kde se sejdou a kde se najdou ke spolupráci, než se sjednotí konečně v jednom společném proudu.

Alliance užívá pro své cíle prostředků jednak konferenci jednak tisku. Vlastním orgánem jest anglický časopis »Goodwill« (= dobrá vůle) vydávaná Rushbrookem, a americké »World Friendship« (= světové přátelství) vydávané Lynchem. Také Německo má časopis ku podpoře přátelských mezinárodních zájmů, ovšem v německém zbarvení, »Die Eiche« (již název »dub« není bez významu!), již vydává Siegmund-Schulze; Deiss-

[1] Conference touching Questions of Faith and Order; o tomto pokusu jindy.

mannovy již ve válce začaté »Wochenbriefe« chtějí také býti spojením Německa se světem, ale u nich je tendence příliš okatá. Ve Švýcařích vycházejí německy Christliche Stimmen a francouzsky La voix chrétienne, v Holandsku vydávají Cramer a Pont »International Christendom«. Také by se sem mohly počítati všecky listy pacifické; přímo do služby idejí Alliance se staví norský Klavenessův »Fred paa jorden«.

Z dějin hnutí stojí za zmínku, že mezi původci Alliance ideově i organisačně stáli mužové, také u nás známí: Allan Baker, W. T. Stead a the Master of Polwarth. Jedním z prvních kroků byly vzájemné návštěvy se strany členů různých církví mezi Anglií a Německem; v Americe byla organisována Mírová Jednota církevní (Church Peace Union). Současně usilovaly Švýcary o podobné cíle, kde v čele stál známý lausannský profesor Emery. Tyto tři proudy se slily v jeden r. 1914. Nikoho nepřekvapí, že práci, stojící teprve v samých začátcích, se nepodařilo odstraniti nahromaděné třaskaviny, které vedly k výbuchu světové války. Válka však právě ukázala, jednak jak nutná jest každá práce pro sblížení národů, jednak jakým způsobem se může skutečné sblížení připravovat na ideovém podkladu. Od konce války bylo konáno několik konferencí, uspořádány ankety, podána a zpracována memoranda, učiněny návrhy na úpravu neurovnaných poměrů. Ve mnohých směrech nastalo opravdu vyjasnění, a co jest nejcennější: osobním poznáním vedoucích osobností jest dána možnost podrobněji se informovati a nestranně se dorozuměti.

Alliance se u č í; zanechává teoretické ideologie, a zůstávajíc docela na půdě idejí a ideálů, přispívá ku praktickému řešení otázek dneška a budoucnosti. Upustila na příklad od teorie, uplatňované hned po uzavření míru, že totiž německá jazyková a náboženská menšina v Polsku a maďarské menšiny v Rumunsku, Jugoslavii a Československu mají zůstati v organisačním svazku s původní církví v bývalém Německu a v bývalých Uhrách, a uznává, že rámec každého státu musí býti přirozenou a nepřekročitelnou hranicí pro organisace církevní právě tak jako pro organisace politické. Žádá ovšem, aby náboženským a národním minoritám byla dána volnost pěstovati duchovní a kulturní styky se soukmenovci a s církvemi za hranicemi, volnost národního jazyka, žádá, aby politické důvody nebyly záminkou k náboženskému útisku, ovšem předpokládaje, že minority zachovávají věr-

nost svému státu. To jsou samé požadavky, které se nám a naší republice rozumějí samy sebou.

Alliance chce spolupracovati se Svazem národů,[1] chce jej doplňovati po stránce náboženské a ideové vůbec, připravovati mu půdu, rozváděti jeho principy do kruhů, kam politika nezasáhne. Netají se tím, že pokládá křesťanské zásady za nejspolehlivější podklad i pro politické cíle. Jedna resoluce konference v Beatenbergu (Švýcary) r. 1920 zní: »Konference odsuzuje dvojí měřítko mravní, podle kterého prý etické požadavky jsou omezeny na soukromý život. Trvá na tom, že pro veškerý lidský život jest pouze jedno měřítko, totiž Kristův zákon spravedlnosti a lásky. V důsledku toho hlásá, že naděje v bratrství a v mír mezi národy může spočívati pouze na tom, když křesťanské zásady budou stále víc uplatňovány v mezinárodních vztazích.«

Tato resoluce obrací svůj hrot jednak všeobecně proti praksi amorální politiky, jednak zvláště proti určitým pokusům vyloučiti zásadu lásky k bližnímu a lásky i k nepřátelům ze sféry mezinárodních styků ať obchodních, ať válečných.

Poněvadž pak Svaz národů přes dobrou vůli a vzdor prvotným ideálům do značné míry přenáší do nového světa principy a praktiky staré diplomacie moci a násilí, jest velmi žádoucím takový doplněk v organisaci, která se nemusí vázati ohledy moci a praktičnosti, nýbrž může jíti k ideálům přímou cestou.

Československá odbočka Alliance spojuje kus našeho světa s ideovými proudy širších oblastí světových.[2]

---

[1] K první schůzi Svazu národů v listopadu 1920 v Ženevě poslala Alliance pozdravnou resoluci, která byla uveřejněna také v v českých listech.

[2] Předsedou československé Aliance je biskup evang. církve na Slovensku Jur. Jánoška v Lipt. sv. Mikuláši, tajemníkem pisatel.

Náboženství starého Egypta.

Napsal Dr. E. Svoboda.

Přítomná doba jistě bude jednou nazvána dobou hledání. Nespokojeni tím co bylo, hledáme novou základnu, do níž bychom zakotvili osnovy svého myšlení národního, sociálního, náboženského. Takové době nejlépe slouží, kdo přináší spolehlivou, od všelijakých příměsků a tendencí osvobozenou látku k přemýšlení. To snad je příčina, proč tak rád beru do ruky knížky zajímavé a krásné sbírky »Knihy východní«.[1] Vědečtí pracovníci, nekonečně vzdálení od úlisného krasořečnictví a od tendenční dialektiky theologů, podávají tu staré prameny náboženského myšlení prostě a pravdivě, s tou vážnou jednoduchostí, která jest neomylnou pečetí pravdy.

Tímto duchem nesena jest i práce Lexova o náboženské literatuře staroegyptské.[2] Dva svazečky, z nichž první jest výkladem soustavným, druhý pak výborem z literárních památek samých, uvádí vás do pravěku lidstva. Leží tu před vámi vývoj od tekstů pyramid (30.—28. století před Kristem) až po památky prvých století po Kristu. A vlastně na vás hledí z těchto řádek daleko a daleko větší hlubina minulosti. Vždyť literární i myšlenková úroveň těchto nejstarších památek svědčí o tisíciletích kulturního vývoje předchozího!

Nejsem odborníkem a nemohu tedy podati vědecký referát o této práci. Mohu jen vyjádřiti několik dojmů, myšlenek, uvésti několik míst, která mne zvláště upoutala.

Především bych řekl, že prvá kniha, s výkladem soustavným, je bezpodmínečně nutna, má-li míti čtení tekstů samých hodnotu a zájem pro laika. Neboť ten zjev, který pozorujeme i jinde (zejména ve staré náboženské literatuře indické), totiž že ve vý-

[1] Nákladem a tiskem J. Šnajdra v Kladně.
[2] Třetí a čtvrtý svazek uvedené knihovny.

voji myšlenkovém nejsou mezníky, kterými by skončil vládu názor starý a odevzdal ji novému, že naopak staré s novým plete se a míchá, že setrvačnost myšlenek prodlužuje jejich život do dob, kdy stávají se těžko vysvětlitelným archaismem — tento zjev jest v literatuře egyptské vystupňován do nemožnosti.

Chladní bohové astrální, vlastně uctívané hvězdy mísí se s antropomorfními nebešťany i s bohy-lidmi,kteří kdysi sami žili na zemi a proto jsou lidu nejbližší. (Bezděčně si člověk vzpomene na ostrou polemiku Chelčického proti kultu svatých, kteří se stali lidu bližšími — právě svým pozemským životem a osudem — než Kristus. Panna Maria a svatí mučedníci se přimlouvají u toho či onoho člena božské trojice, jsou prostředníky mezi člověkem a bohem. Chelčický sám však ještě věří, že Kristus může se přimlouvati u boha — ještě vzdálenějšího, ještě nehmotnějšího.)

Není divu, že davy pohroužené a kněžími udržované v antropomorfních představách o božstvech, nepřijaly vznešeného učení Achuenatona (Amenhotepa IV.), tohoto šlechetného bojovníka proti lži a přetvářce, pro pravdu ve všech oborech života — v náboženství. Více než 1300 let před Kristem (nastoupil na trůn r. 1375) učil: Slunce jest jediný bůh, jenž jest od prvopočátku. Slunce, jež stvořilo svět i všecko, co na světě žije, pečuje tejně starostlivě jak o Egypt, tak i o všecky ostatní národy. Slunce jest bůh neosobní! Bůh jediný, neosobní, universální. Z neznámých výší padl paprsek poznání na svět, pohroužený v temnoty antropomorfismu a oděl se v roucho básnické krásy. Achuenatonův hymnus na Slunce (Atona) jest překrásnou ukázkou básnictví náboženského. Jen malý výňatek na ukázku:

»Když se rozednívá, vycházíš na horizontu; záříš, jsa Slunce e dne, a temnota utíká. Rozdáváš své paprsky a obě země jsou e slavnostním lesku. Lidé procitají a stavějí se na nohy; ty jsi e zdvihlo. Myjí se, chápou se svých šatů a jejich ruce vzdávají hválu tvému zjevení. Celý svět vykonává svou práci. Dobytek ěší se ze své píce, stromy a traviny se zelenají, ptáci vylétají ze vých hnízd a křídla jejich vzdávají chválu tvému duchu. Skot oskakuje po svých nohách. Všecko, co létá i co poletuje, žije, když y jim vyjdeš. Lodi plují po proudu i proti proudu a všecky cesty e otvírají, protože jsi vyšlo. I ryby v řece vyskakují blíže k tobě, eboť tvé paprsky pronikají i do hlubin oceánu.

Ty spojuješ muže se ženami. Vytváříš símě v lidech, dává život synu v lůně jeho matky a konejšíš ho, aby neplakal. Ty jsi kojná děcka v lůně mateřském, dávajíc dech, aby na živu udr ženo bylo každé děcko, které jsi vytvořilo. A když vyjde z lůn na denní světlo v den svého zrození, otvíráš ústa jeho, aby mluvil a staráš se o jeho každodenní pokrm. Ptáčátko ve vejci ozývá s ze skořápky a ty dáváš mu vzduch v jeho vnitřku, aby bylo udr ženo na živu. Když učinilo jsi je dokonalým, proklobává s z vejce, aby křičelo podle své schopnosti, a běhá po svých nohách když z něho vyjde.

Jak mnoho jest toho, co jsi stvořilo! Není tajnosti před je diným bohem, jemuž není rovně. Ty jsi stvořilo svět podle sv vůle, jsouc samojediné, s lidmi, s dobytkem, skotem i se vším, c jest na zemi a chodí po svých nohách, i se vším, co létá mávají svými křídly. — — — —

Ty jsi jediný, jež vycházíš ve své podobě živého Slunce. Vy cházíš a svítíš, odcházíš a vracíš se. Ty vytvořilo jsi, jsouc sam jediné, ze sebe sama miliony bytostí, osady, města i vesnice, cest i řeky. Oči všech vzhlížejí k tobě, když jsi nad zemí, denn Slunce.«

Při četbě zapomíná čtenář, že básník tohoto hymnu zemře více než 1300 let před Kristem, že to byl Amenhotep IV., čle XVIII. dynastie králův egyptských! Autor knihy, o níž referuj poznamenává o tomto nepřipraveně zazářivším světle egyptských dějin náboženských:

»Není pochybnosti, že by proniknutí tohoto náboženství byl musilo míti stejné účinky jako pozdější proniknutí křesťanstv Ale tehdejší lidstvo nebylo připraveno. Byla-li Achuenatonov abstrakce nepřístupna Egypťanům, tím nepřístupnější byla semi ským sousedům, jichž tvrdé národní povaze příčil se bůh, milujíc stejně jiné národy jako je. A mimo to Amenhotepov nedostávalo se apoštolů, kteří by abstraktn jádro obalovali znešvařujícími cetkami, kter se líbí lidu, jenž pro ně zapomíná na nechutn abstraktní vnitřek.«

Jak hluboká to pravda, jak platná po dnešní den! Ústřední prvkem egyptského náboženství zůstal i po této skvělé episod člověk živoucí i posmrtný, trvající ve styku s pozemským lid stvem, se životem a světem, materielně opuštěným ve chvíli smrt A tvůrčí dílnou náboženství zůstával lid a jeho přirozeně krásn

osvěžující poesie. Teologie byla omezená, kněžstvo typicky sobecké, panovačné, chtivé, náchylné k podvodu a lsti, šlo-li o zájmy stavovské. Také u egyptských teologů účel světil prostředky, jak to dokazují řady podvrhů — lží, vydávaných »zbožně« za pravdu, i řady mysterií, v nichž nesmyslnost hrála úlohu tajemství.

Ale přes to ukazují památky myšlení egyptského krásnou duši lidu; jeho smysl pro ctnost, jeho laskavou povahu, měkkost srdce. Dr. Lexa praví na jednom místě své knihy: »Egyptan byl celkem povahy mnohem měkčí než Semita. A jaký jest člověk, takový jest i jeho bůh. Jehova v návalu hněvu hubí tisíce svých ctitelů, vinníků i nevinných, učí je lsti a podvodu, mstí se na provinilcích i jejich dítkách, vnucích a pravnucích, kteří se ničím neprovinili. Každý egyptský bůh živ jest pravdou a spravedlnosti a nenávidí lži. Kdežto Semita žije v neustálém strachu před svévolí svého lidu, Egyptan snaží se jen nakloniti si ho vystříháním se hříchu a konáním dobra.«

Jak hluboce lidsky, jak krásně znějí v »knihách mrtvých« vyznání, jimiž duše domáhají se přijetí do říše bohů! »Nehřešil jsem proti lidem; neznal jsem ničemnosti a nedopustil jsem se nepoctivosti; nenařizoval jsem nikomu pracovati více než mu bylo možno; nepohrdal jsem chudými; neočernil jsem člověka u jeho nadřízeného; nikdo nehladověl mou vinou; nikdo neplakal mou vinou; nezabil jsem nikoho, ani nedal jsem rozkazu k vraždě; nezpůsobil jsem nikomu bolesti; neznásilnil jsem ženy; nezvětšoval ani nezmenšoval jsem obilní míry; neodnímal jsem kojencům mléka od úst; neodháněl jsem dobytka od jeho píce; nesouložil sem s ženou, mající manžela; nerozněcoval jsem svého pohlavního pudu; nešířil jsem strachu; nenakládal jsem špatně s tím, jenž mi ublížil; dával jsem chléb hladovému, vodu žíznivému, oblek nahému, loď ztroskotavšímu. Jsem člověk, jehož ústa jsou čista, jehož ruce jsou čisty, jemuž říkají ti, kteří ho vidí: »Buď vítán!« Byl jsem dokonalý, jehož miloval otec, chválila matka a rádi měli všichni sourozenci. Dával jsem chléb hladovému, šaty nahému, převážel jsem toho, jenž neměl plavidla.«

Tento vysoký názor etický, spojený s pevnou věrou v život posmrtný i v odpovědnost ducha lidského za to, co ve spojení s tělem vykonal za své pouti životní, dávaly jistě slibný základ

pro vývoj náboženský a mravní. Tím bolestnější jest pohled na úpadek a nezadržitelný rozvrat, jaký v národě egyptském nastal když tento svrchovaně etický názor životní »byl do pozadí zatlačen podvodnými prostředky, jichž výrobu kněží podporovali anebo je sami vyráběli, aby zadrželi trestající ruku boží a tak pouštěli uzdu vzrůstající znemravnělosti, jež se dostavuje vždycky když kulturní útvar příliš vyspěje, rozežírá jej a ničí.«

Jak krásně znějí prosby knihy mrtvých (kap. 30. A), kde duch zemřelého prosí srdce, aby nezradilo jeho viny před bohem: »N. praví: Ó svědomí mé, jež náležíš mi nyní, když jsem mrtev! Ó srdce moje, jež náleželo jsi mně, dokud jsem žil na zemi! Nestav se proti mně, nesvědč stranicky pro pána obětí, nevypovíde proti mně: »On to učinil!« až zavedeno bude se mnou soudní řízení před velkým bohem, pánem západní říše.« Aneb v kap. 30. B: »N. praví: Ó svědomí mé, jež patříš mně nyní, když jsem mrtev! Ó srdce mé, jež náleželo jsi mně, dokud jsem žil na zemi! Nestav se proti mně, nesvědč proti mně a neodporuj mi před soudním sborem bohů!«

Zde mluví úzkost hříchu, strach před usvědčením; zde úpěnlivě se přimlouvá zemřelý, aby to, co bylo srdcem a nyní je svědomím, nevydalo svědectví proti duchu souzenému. Je možno diviti se, že kněz nabízí ruku pomocnou? Nevymyslili odpustků pomocí nichž by se za peníze kupovalo smilování boží. Ale za peníze vyráběli kamenné skaraby a kladli je do mrtvoly na místo srdce, které dříve odstranili. Kamenný skarab nepromluví, až duch bude zapírat a tvrdit — klamat poslední soudce. Podvodné prostředky, za peníze dodávané kněžími vedly k úpadku, znemravnění, ke ztrátě náboženského uvědomění a zoufalé skepsi. Všimněme si nápisu na desce Taimhotepině, na desce ženy v rozkvětu let zemřelé, matky dvou dcerušek a vytouženého synáčka vyprošeného na bozích, vykoupeného velikými obětmi:

»Ó můj bratře, můj manžele, můj příteli, velekněže Ptaha Nedopřávej klidu své touze po jídle a pití, po opojení a rozkoších lásky! Hoduj, ukájej svá přání ve dne i v noci, nevpouštěj starost do svého srdce! K čemu jsou léta, jež nejsou trávena na povrchu zemském? Západní říše je země spánku a temnota těžce spočívá na obydlích těch, kteří tam jsou. Jejich stíny spí a neprocitají, aby viděly své bratry. Nevidí svých otců ani svých matek, marně touží po svých manželích a po svých dětech. Živá voda, jež jest

a zemi, patří každému, kdo jest na zemi; mým údělem jest žízeň. Voda sama přichází k tomu, jenž jest na zemi, já však mám žízeň, ačkoliv voda jest vedle mne, neboť nevím, kde jest, od okamžiku, kdy jsem přišla do tohoto údolí. Dej mi tekoucí vodu a řekni mi.....,[1] nastav můj obličej severnímu vánku na břehu řeky — prosím — aby zbavil mé srdce jeho utrpení!

Jméno smrti jest: »Pojď sem!« Všichni, které ona k sobě volá, jdou ihned k ní, ačkoli jejich srdce chvějí se strachem před ní.« — To je místo nápisu, které, jak praví Dr. Lexa, ukazuje nevěru, zoufalství, rozervanost tehdejších myslí, i poslední útočiště: požitkářství, zapomenutí v rozkoši.

Nezadržitelně pokračoval úpadek, rozmohlo se zahalečství, zbrota, banditství. A doprostřed intelektuelního a mravního rozvratu Egypta zapadlo křesťanství. Ale nepřiletělo jako kdysi záhy meteor Achuenatonův, který na chvíli osvítil temnící oblohu Egypta. Objevilo se mezi ubohými a trpícími jako útěcha v bídě života. Vytvořilo vzorné obce křesťanské — ale závratnou rychlostí začalo degenerovati, jakmile přišlo k moci. Přečtěme vývek líčení Lexova a uvidíme hned tu strašlivou bídu zhanobeného, znečištěného křesťanství, které se jalo nekřesťansky dobývat světa:

»Křesťanství podařilo se sice pohanství vypleniti, ale samo bylo jím úplně proniknuto. Násilné obracení posledních pohanů na víru má hlavní podíl na rozvratu církve. Ačkoli v Egyptě lidských obětí v posledních čtyřech tisíciletích před Kristem jistě nebylo, přece se mezi křesťany uměle rozšiřují pověsti o rituálních vraždách při pohanských bohoslužbách a pověsti ty křesťané berou si za záminku k pronásledování pohanů. Chrámy jsou niceny, obyvatelé pohanských vesnic dílem pobíjeni, dílem obraceni na víru a ostatní vyháněni; v opuštěných vesnicích usazují se pak výbojní křesťané.

Zhouba politická, hospodářská, mravní, zkáza umění a literatury — to jsou zjevy, které doprovázejí výboje »křesťanství«. Stačí čísti Apophthegmata patrum Aegyptiorum, aby se před očima vybavil nízký, nečistý duch této doby. Literaturu náboženskou tvoří hloupé historky zázračné, kde nechybí ani zázrak, při němž vzkříšený zavražděný vydává svědectví nevinně obžalovanému, nebo praví: »Vešel jsem do církve a dal jsem knězi peníze. On

[1] porušeno.

vrhl se na mne, zabil mne a zanesl mne do kláštera k tomuto veikému muži (nevinně naříčenému). I žádám vás, vezměte peníze a odevzdejte je mým dítkám!« — Vypravování z Koptského kodexu o zničení pohanského chrámu a upálení velekněze ukazuje ničemnost obviňování z rituálních vražd i šeredný způsob šíření křesťanství, který byl charakteristickým po celá století církevních dějin.

Knihu končí ukázka podivné směsice pohanské, křesťanské a filosofické, kterou vytvořil gnosticismus. Tajemství a hlubokomyslné uvažování, tančící na rozhraní nesmyslnosti — to je druhý zárodek budoucího vývoje literatury křesťanství vládnoucího a vnitřně hynoucího. Vidíme dlouhá století, jež musila přijíti, aby ze směsice špatností, bludů a nesmyslností dala zazářiti světlému zjevu Kristovu, zrazenému, zapřenému, zhanobenému tím, co mělo dosti smělosti, po století se nazývati křesťanstvím. —

Za sebe i za mnohé hledající poučení mohu vyjádřiti skutečnou vděčnost Dru Lexovi i vydavatelstvu knihovny za to, že tuto krásnou práci věnovali české veřejnosti.

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Od mírové smlouvy k washingtonské konferenci.

Čím dále, tím lépe je vidět, že washingtonská konference bude pokračováním mírové konference pařížské: tatáž Velká Pětka, která dominovala v Paříži a určovala mírové smlouvy a která po mírové konferenci zasedala (částečně bez Spoj. států) jako Nejvyšší spojenecká rada, schází se nyní ve Washingtonu, aby dokončila to, čeho nedokončila ani mírová konference ani Svaz národů. Ve Washingtoně mají se definitivně rozhodnouti komplikované otázky Tichého oceánu, má se dojíti k positivnímu výsledku stran omezeného zbrojení a — last but not least — Spoj. státy doufají, že z této konference vyjde nový nějaký svaz národů, kdežto Francie zase očekává, že dociílí na ní pevného zabezpečení svých severních hranic proti Německu.

Z různých knih žurnalistů a diplomatů, zúčastnivších se mírové konference, je cítit, jaká pesimistická nálada panovala již v době tvoření mírových smluv: celá válečná ideologie spojenců, kteří doufali, že tato válka změní celou psychologii a mentalitu lidstva (the war to end war), že má nastati věčná éra demokratismu, vyšší spravedlnosti a pacifismu, kdy malé potlačované národy budou osvobozeny a chráněny — ta měnila se poznenáhlu v drsnou skutečnost: Anglie byla pro osvobození malých národů, ale tento požadavek nesměl se dotýkati její říše; Spoj. státy byly pro rasovou rovnoprávnost všech národů světa, ale pro sebe činily výjimku, pokud se týče Japonců; Francie byla též pro všechny krásné snahy, ale tak, aby jejich formulace byla co nejpříznivější Francii; Italie pro sebe spravedlivě reklamovala právo spojení všech italských zemí, ale při tom zabrala mnoho jihoslovanského území ze strategických i jiných důvodů; Japonsko bylo sice spokojeno tím, že ovládlo východní moře, ale činilo si ještě nárok na Dálný Východ a Kamčatku.

Pokud se pak týkalo požadavku všech ostatních malých národů a spojenců, tu v první řadě hrály zase svoji úlohu zájmy jednotlivých členů Velké Pětky a tak ideálních 14 bodů Wilsonových změnilo se v kompromisní smlouvy, kterými přirozeně nebyl nikdo spokojen. Výsledkem těchto kompromisů byly pak zárodky dalších ohníčků, z kterých při nejbližší příležitosti mohou vzniknouti nové komplikace, ve svých hospodářských a sociálních důsledcích daleko katastrofálnější, než světová válka. Horní Slezsko, Burgenland jsou toho dokladem.

Proto mnoho naděje bylo kladeno ve Svaz národů; to, čeho nemohla rozluštiti mírová konference, rozlušti, jak se doufalo, Svaz národů; avšak Svaz nevykonal toho, co se očekávalo. Principiálním jeho nedostatkem je

jeho neúplnost; scházejí Spoj. státy, Rusko i Německo, bez jejichž účasti na společné práci je těžko si představiti světovou stabilisaci. Dále kromě Svazu národů, který měl býti vlastně nejvyšší institucí mezinárodní, eksistuje ještě Nejvyšší spojenecká rada, která, poněvadž má za sebou vojenskou moc, je daleko mocnější a, pro malý počet svých účastníků, daleko pohyblivější. Konečně, posuzováno se stanoviska Anglie neb Francie, které díky svému vítězství ovládly politiku celého téměř světa, je těžko od nich žádati, aby se podřizovaly nějakému vyššímu tělesu a rozhodovaly společně s jinými menšími a malými národy. Tento strach před ztrátou své suverenity byl též jednou z hlavních příčin, proč Spoj. státy do Svazu nevstoupily, ačkoli cítily potřebu kooperace s ostatními státy.

Vinou těchto okolností Svaz národů nevykonal dosud toho, co bylo čekáno, a proto jednotlivé státy přikročily k svépomoci; všeobecně bylo pociťováno, že těžký stav poválečný musí býti změněn: na všech stranách z obavy před napadením horečně se zbrojí, finanční a hospodářská situace stává se nesnesitelnou; proto byla stvořena Malá dohoda; proto Francie od prvého počátku hledala své zabezpečení ve francouzsko-anglicko-americké obranné alianci, ale ta se neuskutečnila jednak pro protichůdné zájmy Francie a Anglie v Evropě, jednak pro změněné stanovisko Spoj. států, které sice prohlašovaly, že v případě napadení Francie přijdou jí na pomoc, ale nechtěly si vázati ruce pro všechny případy; Anglie, která byla spokojena zničením německého loďstva, pomýšlela na obnovení anglo-japonského spolku; tohoto obnovení pak bály se Spoj. státy, poněvadž viděly, jak tento spolek osvědčil se v minulosti proti Rusku a Německu a lehce si vypočítaly, že Japonsko bude se snažit využiti ho proti poslednímu svému soupeři v Tichém oceánu — proti Spoj. státům.

Svojí účastí ve světové válce Spoj. státy poprvé ocitly se na kolbišti evropské politiky a rázem byly s ní spojeny tolika páskami, že ani separátním mírem nemohly býti přervány: nemluvě již o morálním svém závazku, Spoj. státy půjčily Evropě na 10 miliard dolarů, které Evropa nemůže dnes a ani v budoucnu platit a které v první řadě způsobují hospodářskou a finanční depresi Evropy, tlačí kurs evropských valut a americký obchod, který doufal, že po válce okupuje celý svět, je následkem vysokého kursu dolaru v kritické stagnaci, a několik milionů nezaměstnaných hrozí nepříjemnými komplikacemi uvnitř. Kromě toho vláda Spoj. států je zachvácena ozbrojovací horečkou a svým námořním programem nejen snaží se, ale je nucena předčiti loďstvo anglické a japonské, při čemž setkává se s odporem americké veřejnosti, která v těchto krocích vidí počátek tak obávaných poměrů evropských.

Proto tolik se uvažuje ve Spoj. státech o nějaké formě, jak aspoň kooperovati s Evropou, když projekt Svazu národů byl jimi odmítnut; president Harding věnoval mnoho práce i času této otázce, ježto viděl, že abstinence bude Spoj. státům jen na škodu, neboť ostatní státy budou hledati své zabezpečení a prosperitu v různých kombinacích a že budou se snažit pomoci si bez Spoj. států, které zůstanou stranou a stanou se une personne negligeable.

Proto vyšel z Ameriky návrh na konferenci, která by měla nejdříve odstraniti na Pacifiku předpoklady k nové válce a pak teprve mělo by se

jednat o omezení zbrojení, ale ne o úplné odzbrojení. Na konferenci byla pozvána Anglie, Francie, Japonsko a Italie, jako státy, které na rozřešení pacifické a odzbrojovací otázky jsou nejvíce zainteresovány a kromě toho se souhlasem těchto byla pozvána Čína, Holandsko, které má též své kolonie v Asii, Portugalsko, spíše z historických důvodů, a konečně Belgie, která v Číně má své velké hospodářské a finanční zájmy.

Ještě před touto konferencí došlo k dohodě mezi Spoj. státy a Japonskem zvláště o ostrově Japu a je naděje, že i v ostatních sporných otázkách těchto dvou států dojde aspoň k odstranění hrotů, poněvadž hlavně Japonsku záleží na vyřízení těchto bodů ještě před konferencí; na Japonsko je pravděpodobně v této věci činěn nátlak se strany Anglie, která by pacifický problém viděla nejraději rozřešen ve formě anglo-amer.-japonského spolku. Neschází však v Anglii ani hlasů, aby místo spolku s Japonskem byl utvořen spolek jen se Spoj. státy, při čemž se ukazuje na velký význam a vliv, který by mělo toto spojení všech anglicky mluvících národů na světovou politiku.

Francie, která se nyní cítí v Evropě osamocena, doufá, že při washingtonské konferenci mohlo by dojíti k spolku francouzsko-americkému a proto je rozhodnuta a limine podporovati všechny návrhy americké.

Úspěch konference závisí na tom, zda zájmy Spoj. států a Japonska na Pacifiku a na Dálném Východě budou vyřešeny k obapolné spokojenosti, ačkoliv řešení bez velkých kompromisů a ústupků se neobejde; Japonsko, které je přelidněno a které nemá, kam by jeho obyvatelstvo a průmysl se obrátil, žádá, aby Čína, Mandžurie a Dálný Východ byl ponechán jeho sféře vlivu; kromě toho si činí nároky na různé ostrovy tichomořské; Spoj. státy naproti tomu k vůli svému obchodu a průmyslu zastávají v Číně politiku »otevřených dveří« a Japonce na Dálný Východ nechtějí připustiti, nechtějíce přijíti takto o bezprostřední styk s Ruskem; pokud se týče tichomořských ostrovů, Spoj. státy potřebují jich pro své obchodní a válečné základny a obávají se, aby v případě války neztratily bez nich spojení s Filipinami.

Budou-li rozřešeny tyto otázky, dojde k druhému bodu jednání a to k jednání o omezení zbrojení; Spoj. státy, které zbrojními náklady jsou velice zatíženy, hodlají na ostatní státy v tomto směru činiti nátlak tím, že byly by v kladném případě ochotny evropské dluhy nějakým přijatelným způsobem modifikovati, snad dokonce anulovati, ježto ve Spoj. státech počíná se uplatňovati názor, že svých peněz zpět nedostanou, že v důsledcích těchto dluhů je ohrožen celý americký průmysl a že proto bude lépe těchto 10 miliard oželet, jen když americký obchod a průmysl, nyní silně ohrožovaný Německem, se opět pozvedne.

Je nepochybno, že Spoj. státy budou se pokoušet o novou formu kooperace s ostatním světem, at již ve formě nového svazu národů neb nějaké asociace, což bylo by vlastně logickým důsledkem washingtonských jednání, skončí-li úspěšně; nelze si dobře představiti, když dojde k dohodě o odzbrojování, aby smluvní státy byly vázány navzájem jen nějakou smlouvou a ne zároveň nějakou pevnější formou, neboť pouhá smlouva je pouto příliš elastické a slabé; dojde-li pak k takové pevnější formě souručenství, je dále vývojem věcí přirozeno, že ostatní státy budou se snažit býti do této organisace pojaty též, tím spíše, ježto možno očekávati, že na ně bude činěn

nátlak — kdežto v rámci ženevského Svazu národů tato smlouva by mohla býti provedena jen tehdy, kdyby jeho statut se od základů změnil tak, aby vyhovoval Spoj. státům.

Dojde-li i v otázce odzbrojování k dohodě, naskytá se pak otázka, na kolik a jakým způsobem toto ujednání bude proveditelno, ježto konference nezúčastní se ani Rusko ani Německo; Spoj. státy sice prohlásily, že zájmy Ruska budou zastupovati samy, ale na kolik může někdo být zastupován v těchto věcech nezištně a ve svých intencích někým druhým? — A jaké kroky budou podniknuty pro případ, že washingtonská ujednání nebudou vyhovovati ani Rusku ani Německu?

A další otázka: zda odstraněním tichomořských příčin k válkám bude odstraněno též válečné nebezpečí ve střední Evropě, tím spíše, když valná většina států konference se nezúčastní? Bude jim snad jejich postup diktován?

Z těchto příčin, jakož i proto, že jest obava, aby státy na washingtonské konferenci neseskupily se ve zvláštní zájmovou skupinu mimo Svaz národů, je nutno opravdu litovati, že těmi, na kterých to v prvé řadě závisí, Svaz národů nebyl vybaven takovou mocí a autoritou, aby tyto otázky mohly býti vyřešeny v jeho rámci a že dokonce vůči němu bylo zaujato stanovisko negativní nebo přezíravé. Jen pak teprve by mohl skutečně pokračovati v realisaci těch velkých úkolů a principů, v jichž jménu světová válka byla vybojována!

Leč na druhé straně třeba být reálním a být spokojeným, jen když pokrok a humanita dobývá světa v té či oné formě a organisaci; je přirozeno, i když washingtonská konference skončí úspěšně, že nebude plně vyhovovati ideálnímu řešení, ale pokrok a plus pro naši dobu je již v tom, že o takových věcech se již aspoň jedná. *J. Sk.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Otázka nedělené školní docházky. — Školské požadavky klerikální lidové strany politické.

Nedělená školní docházka byla zavedena před několika roky v některých obcích školních — zejména v Praze a v předměstích, na zkoušku. V zemské školní radě uvažuje se v této době, má-li býti zachována, či má-li se škola vrátiti k docházce rozdělené na dobu dopolední a odpolední.

Z jistých společenských vrstev vykonává se na zemský školní úřad v tomto směru nátlak. Je proto třeba, aby v této věci nerozhodovaly ani zájmy stavovské, ani politické, ani jiné, ale aby tu byly rozhodujícími jedině zájmy pedagogické a zdravotnické.

Požadavek nedělené školní docházky čili t. zv. jednoduché frekvence vyšel původně ze řad pedopsychologů, kteří se obírají vědeckým výzkumem duše dětské. Ve druhé řadě přimlouvali se za ten požadavek hygienikové a lékaři, kteří usilují o to, aby pečlivě vypěstované zdravé tělo bylo nejbezpečnějším podkladem pro výchovu duševní a mravní.

Pedopsychologové přišli na jev unavitelnosti dětské, který vědeckými zkouškami zjistili. Došli zejména k tomu, že v odpolední době je unavitelnost dětská značně větší než v ranních hodinách dopoledních a že odpolední vyučování bývá pro účely vyučovací nejméně účinné, ne-li zcela bezvýsledné.

A je to zcela přirozené. Každá chůze do školy vyvolává u dítěte jistý duševní tlak, t. zv. psychickou depressi, která je způsobena přirozenou starostí dítěte o to, má-li dobře vypracované školní úkoly, umí-li dobře uloženou učebnou látku, nedostane-li ve škole špatných známek, nebude-li tu napomínáno, káráno, trestáno.

Při rozdělené školní docházce je dítě pod tímto duševním tlakem dvakráte denně, ráno a odpoledne. Při jednoduché frekvenci odpolední tlak odpadá. Dítě cítí se duševně volnějším a po odpoledním zotavení se na zdravém vzduchu jde druhého dne ráno s větší chutí a duševní jarostí do školy. Vnímavost jeho pro učení je při tom ovšem také značně větší než při docházce dělené.

Nedělená školní docházka podává příležitost k tomu, aby bylo dosaženo žádoucí harmonie mezi výchovou duševní a tělesnou. Ranní hodiny duši, odpolední tělu — to je oprávněný požadavek lékařů, hygieniků i pedagogů. Odpolední cviky tělesné musí připravit pro dopolední výchovu duševní dobrý podklad.

Nelze býti déle hluchými k oprávněným hlasům, které volají po tom, aby byl do vychovatelské soustavy vklíněn pečlivý kult těla. Učinil by mládež odolnější ke všem nebezpečím, která ji očekávají — zejména by ji vyzbrojil náležitě k bojům a zápasům s probouzejícím se pudem pohlavním.

Jen při nedělené školní docházce může přijíti tělesná výchova k náležité platnosti, získává se pro ni hlavní podmínka, to jest čas, který při docházce dělené se ztrácí a promrhává. Při dvojité docházce přichází dítě ze školy průměrně po jedenácté hodině dopolední. Zůstává již zpravidla doma, do sadů jít nestojí již za to a také po obědě k tomu času mnoho nezbývá. Po čtvrté nebo páté hodině odpolední není v zimě, na jaře i na podzim také již času pro kult těla na čerstvém vzduchu.

Při nedělené školní docházce naproti tomu mohou děti školní pobýti dlouhou dobu na vzduchu, slunci, světle, mohou konati procházky do volné přírody, mohou se oddávati rušným hrám, mohou cvičiti v předvečerních hodinách v Sokole i jiných tělocvičných jednotách, které nemusí posunovati hodiny tělocvičné pro mládež na nepřiměřené pro ni pozdní večerní hodiny. V době letní mohou děti školní v čase odpoledním užívati plováren, v zimě mají čas k bruslení a t. d.

Nedělená školní docházka dává možnost, aby se lidstvo přiblížilo krátce k antickému ideálu harmonie mezi výchovou duševní i tělesnou, kteréhožto ideálu při dvojité frekvenci dostihnouti nelze.

Lékaři a učitelé musí býti v přední řadě vzati v potaz, jaké zkušenosti mají s nedělenou docházkou. Nepředpojatě musí doznati, že splnila své sliby. Školní děti při ní tělesně získávají a duševně jsou svěžejší. Rozvrhy školních hodin jsou při ní sestavovány tak, že lehčí předměty, které na unavi-

telnost dětskou tolik neútočí, jako psaní, čtení, kreslení, zpěv, tělocvik, dávají se na poslední hodiny vyučovací.

Školní zdravotnictví při nedělené školní docházce neobyčejně získává. Na Vinohradech je zavedena jednoduchá frekvence necelé dva roky. Školní lékaři musí potvrdit, jak neobyčejně příznivým při ní byl loňský školní rok po stránce zdravotnické. Těžké případy nakažlivých nemocí (spály, záškrtu a j.) se neobjevily téměř ani sporadicky, vymizely téměř jiná léta tak obvyklé v prvních třídách spalničky a také poměrně nejlehčí formy epidemické, t. j. příušnice byl počet případů velmi omezený.

A je to zase zcela přirozené. Při nedělené docházce mohly býti učebny školní náležitě větrány a čistěny, což při docházce dělené je nemožné.

Při nedělené docházce získává škola i po stránce ekonomicko-pedagogické. Při dělené docházce bývala ztrácena pro vyučování vedřinová odpůlne v červnu a v červenci. Při nedělené školní docházce neztrácí se ani jediná předepsaná vyučovací hodina. Veškerého vyučovacího času je plně využito. V době uhelné a topivové krise, i v čas finančních krisí komunálních obce mimo to hospodářsky získávaly tím, že nemusily dávati v odpoledních hodinách přitápěti ve školních učebnách.

Ve veřejnosti, v některém tisku i na sněmě z určitých politických stran ozvaly se proti nedělené školní docházce hlasy. Pryštily, zdá se, hlavně z důvodů sociálních. Na periferiích Velké Prahy, kde ve mnohých rodinách otcové i matky jdou po zaměstnání, bývá postrádán v odpolední době pro děti potřebný pedagogický dozor.

Praha a hlavní předměstí tomu již předešly tím, že zařídily pro děti takové zvláštní útulky, kde pod kvalifikovaným dozorem pěstounek jsou děti účelně zaměstnávány lehkými hmotnými pracemi, hrami, zábavami, v deštivé době vybranou četbou a t. d. a kde se dětem dostává i různých zákusků svačinových.

Bylo také namítáno, že nedělená docházka je výmyslem k pohodlí učitelstva. Není. Může-li kdo při ní naříkati, může jedině učitel, jehož nervy bývají čtyř- i pětihodinným stálým bdělým dozorem a napětím vysilovány. Učitelstvo nedělenou docházkou ničeho nezískává. Samo nedělené docházky nemá. Správcové a správkyně obstarávají si při ní odpolední svoje úřední agendy školní, ostatní učitelstvo je při ní zaměstnáno opravami úloh, přípravou pomůcek a jinými pracemi školními.

Správným kriteriem pro otázku dělené či nedělené školní docházky nesmí býti ani učitel ani rodiče dětí a jejich zájmy, ale dítě školní samo, ohled na jeho zdraví, na jeho zdar, prospěch, zřetel k jeho dobru. Lze očekávati, že zemská školní rada řídíc se jedině správným ohledem k dobru dítěte, budoucnosti národa a republiky, otázku dělené či nedělené školní docházky správně rozhodne.

*

Klerikální lidová strana politická dovede výborně využít doby. Poznala, že bez ní nelze za dnešních poměrů utvořiti ve sněmovnách většiny, a dříve ještě, než ustavila se nová vláda, předložila listinu svých školských požadavků. Učinila to na četných schůzích uspořádaných koncem měsíce srpna, těsně před zahájením nového školního roku.

Co zdálo se po převratu nemožným, stalo se v uplynulém čase skutečností. Klerikálové natáhli bez nejmenšího ostychu ruce po náboženské škole, zahájili boj proti uvolněné škole a vykonali pro katolické školy kostelní sbírky.

V náčrtku kázání, který byl farářům důvěrně zaslán, hlásalo se nepokrytě: 1. »Chceme náboženskou školu. To neznamená, že se tam bude vyučovati náboženství dvě hodiny týdně, nýbrž že všechno vyučování bude založeno na věčných pravdách zjevených. 2. Chceme věřící učitele. Kdo nic nemá, druhému nedá, to je všelidská zkušenost. Nevěřící učitel nemůže vštěpovat víru do duše dítěte. 3. Chceme školy náboženské a učitele vydržované státem. Je to požadavek přirozený. My tvoříme stát, je nás na 80%(!), proto naše daně udržují stát.«

»Není možno dále připustiti — argumentuje se dále v náčrtku kázání — aby učitelé jménem pavědy vyvraceli vše, co kněz vhodné nábožensky přednese, tak není možno vychovávati. To nahlédnou i pokrokoví učitelé a přestanou toužiti po tom, aby měli ve svých třídách děti lidovců a děti »Orlův, které mají naprosto jiný vnitřní život než bezvěrecké učitelstvo... Nespokojíme se jen s náboženskou školou obecnou, my musíme míti všechny druhy škol, měšťanské i gymnasia a reálky náboženské.« Po školách vysokých klerikálové zatím nesahají, ač by to bylo velebné, kdyby universitní profesoři opět přísahali dne 8. prosince na neposkvrněné početí, jako činili v dobách pobělohorských.

Klerikálové ohánějí se rádi všemi svými matrikovými katolíky, ač dobře vědí, že jménem všech jich mluviti nemohou, že jsou oprávněni mluviti pouze jménem těch katolíků, kteří jim dali při volbách hlasy a mandáty a těch přece nebylo ani dvacet procent. Dokud nebudou míti katolických škol vydržovaných státem (na Slovensku mají takových škol dosud dost), chtějí odstranění bezvěreckých a jinověrných učitelů ze škol, kde je většina katolických dětí, závazné vyučování katolického náboženství, závaznou zpověď a mši pro děti i učitele. Mimo to mají prosbu ke státu, aby na žádných školách nebyli žáci nuceni zúčastnit se oslav jiných událostí a osob z našich dějin, nepřednáší-li se o nich dle katolických pramenů... Do komise pro schválení učebnic mají býti povoláni »katoličtí odborníci«. Česká škola má dosud v živé paměti, jak dopadly školní čítanky ve světové válce, kdy po přání klerikálního denunciačního tisku školní úřady vymýtily z učebnic vše, co tvoří střed a vrchol našich dějin. Klerikálové vstoupili dnes se dvěma členy do vlády. Je třeba, aby se jim dívala pokroková a svobodomyslná česká veřejnost na prsty.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Sjezd ředitelů českých středních škol. — Poradní sbor středoškolský. — Manifestační schůze profesorů československých středních škol.

První sjezd ředitelů českých středních škol konal se v Praze dne 14. a 15. května 1921. Sjezdu byl přítomen zástupce kanceláře pana presidenta, ministr školství a národní osvěty prof. Dr. Šusta, odborní úředníci ministerstva školství, zem. školní inspektoři, zástupci odborných korporací profe-

sorských a učitelských a j. v. Sjezd zahájil ředitel Jos. Pithardt, promluvil o snahách ředitelů českých středních škol a o úkolu prvního sjezdu. Ředitel Jan Šafránek referoval o střední škole za války, ředitelé Jos. Pithardt a Dr. Fr. Kameníček o reformě střední školy, ředitel Alois Vaňura o mravní výchově a ředitel Fr. Bartoš o úřední agendě na středních školách. Myšlenky a náměty, jež byly na sjezdu proneseny, byly tlumočeny jednomyslně přijatou resolucí ministerstva školství a národní osvěty:

1. Aby reforma střední školy mohla míti opravdový a trvalý úspěch, jest třeba, aby bylo od základů pozměněno vzdělání a výchova příštího profesorstva, aby se mu dostalo přípravy nejen vědecké, ale zvláště také hluboké přípravy jak úkolu výchovnému, tak správnímu a sociálnímu. — S touto reformou budiž započato ihned a to po případě za spolupůsobení vhodných, osvědčených a zkušených odborníků středoškolských.

2. Zatím buďtež pokusmo a na zkoušku zaváděny opravy detailů v dosavadní střední škole hlavně podle těchto zásad:

a) Reforma střední školy nebudiž prováděna jednostranně ani překotně. *b)* Při reformě budiž přihlíženo ke všem stránkám jejím: výchovné, organisační, administrativní i sociální. *c)* Za nejpotřebnější tou dobou považujeme reformu po stránce výchovné. *d)* Pokud se týče stránky organisační, nechť uskuteční příští reforma tyto požadavky, jež jsou všeobecné a zdůvodněné vývojem stř. školství: α) střední škola budiž výchovná a všeobecně vzdělávací; β)střední škola ukončiž působnost svou přípravou na školu vysokou; γ)střední škola nechť zavede tysickou práci.

3. Budiž podporována každá práce směřující k opatření psychologického materiálu o žactvu středoškolském jako základu k provádění výchovného úkolu střední školy.

4. V městech, kde je střední škola jediná, budiž zaveden takový typ její, který oddaluje rozhodnutí o volbě studijního směru za 14. rok věku.

Sjezd vyslovuje přesvědčení, že jest nezbytně zapotřebí, aby péči o výchovu žactva na střední škole byla věnována zvýšená pozornost a to jak při vyučování, tak i ve všem ostatním životě školském. Při vyučování musí se vedle vyučovacího cíle při každém předmětě uplatňovati zřetel výchovný a učivo probírati a vybírati se zřetelem k výchově, pokud to povaha předmětu připouští. K posílení odpovědnosti žactva budiž ponenáhlu zaváděna na každém ústavě samospráva, upravená vhodně pro naše poměry. Buďtež zavedeny ruční práce a školní řád budiž založen na zásadě žákovské odpovědnosti. Bude-li po rozluce státu od církve odstraněno povinné vyučování náboženství, jest třeba zavésti vyučování mravouce a to ve zvláštních hodinách. Poněvadž však zdar veškeré výchovné práce a zvláště vyučování mravouce závisí na osobnosti vychovatelově, jest nutno, aby k tomu účelu byli vybíráni učitelé opravdového, pevného karakteru, kteří by potřebné přípravy pedagogické nabývali na vysoké škole ve zvláštních k tomu účelu zřizovaných seminářích.

Po zkušenostech, nabytých s koedukací, žádá sjezd, aby mládež byla vyučována odděleně v samostatných středních školách. Poněvadž školy chlapecké i dívčí jsou přeplněny, jest nutno ihned zřizovati samostatné ústavy

chvěí, rovnocenné s chlapeckými, ale s osnovou přizpůsobenou tělesně i duševní povaze dívčí. Kde není dívčí školy střední, budtež z nouze dívky přijímány na školy chlapecké, ale jakmile počet žáků ve třídě dosáhne 20, budiž pro ně zřízena zvláštní pobočka. Všude, kde jsou dívky vyučovány, budtež smíšené sbory profesorské.

Samospráva žactva může býti dobrým a žádoucím prostředkem k samočinnosti, samostatnosti a k pěstění mravního charakteru. Samospráva se může uplatniti jen v rámci školního řádu a pro každý ústav zvlášť. Nedoporučuje se překotně a mechanicky přejímati cizokrajné formy žákovské samosprávy. K samosprávě jest zapotřebí ponenáhlu, ale úsilovně mládež vychovávati. S iniciativní činností žactva v tomto oboru bude lze počítati teprve tehdy, až se výchova v celém národě dopracuje silnější vnitřní kázně. Jakožto nová poměrně u nás instituce, musí žákovská samospráva vyrůstati z čistě našich školských poměrů a budována býti, má-li míti trvalý úspěch, ponenáhlá a postupně; musí se také přizpůsobovati zvláštnostem povahy.

Kázeň a poslušnost, žádaná v duchu moudré blahovůle k žactvu, vede k sebekázni a pak průpravou k svobodě individua a tím také k samosprávě. Sjezd spatřuje zdar samosprávy jen za vedení a dozoru profesorských sborů, kteří budou představiteli výchovné autority ve třídě. Podstata samosprávy nebudiž spatřována v jalových vnějších formách (plýtvání časem rozličnými nepotřebnými volbami, žákovské školní senáty, parlamenty a pod.), nýbrž v pěstění smyslu pro čest, odpovědnost a ušlechtilost.

Sdružení a kroužky žákovské, v nichž se sestupují příbuzné povahy, aby se vzdělávaly buď ve vědě nebo umění neb zručnostech, dále kroužky filantropické (na př. dorost Červ. kříže), budtež co nejvíce podporovány. Samospráva budiž upravena podle zvláštního prostředí a místních poměrů. Úroveň vzdělání středoškolského profesorstva zvýšena budiž hlubším studiem pedagogické psychologie a mravní výchovy na universitě. Dosavadní zkouška pedagogicko-filosofická budiž o tento důležitý obor vědecký rozšířena.

Pro definitivní úpravu úřední agendy středních škol budiž sestavena komise z expertů ministerstva školství, zemské škol. rady, ředitelů a profesorů středních škol, která by se zřetelem na chystanou reformu školy i úřadů školních přesně vymezila kompetenci jednotlivých instancí školních a podala návrhy na účelné rozdělení a zjednodušení celé agendy školské.

Opatření zatímní: Při každé úplné střední škole budiž ustanoven pomocný úředník (podúředník) pro práce písařské a manipulační. Pro ředitelství každé střední školy buď pořízen psací stroj rozmnožovací a telefon. Termíny pravidelných podání budtež ustáleny a upraveny tak, aby mohla býti práce během roku stejnoměrně rozdělena. Nařízení budtež stylisována přesně a vydávána včas, aby mohla býti prováděna v předepsaných lhůtách bez pochyb a bez chvatu. Zálohy peněžní budtež poukazovány v postačitelné výši podle prokázaných potřeb ústavu. Výše jednotlivých nákladů pro ústav povolených, budiž po schválení rozpočtu oznámena každému ředitelství. Poukazy platů za mimořádné práce a dodávky buďte prováděny s možným urychlením.

Ministerstvo nechť povoluje zřízení nových ústavů středních jen tam, kde jest toho skutečná potřeba. Ústavy tyto budtež zřizovány výhradně z pro-

středků státních. Kde jsou dosud ústavy nestátní, budtež považovány za úplně rovnocenné školám státem vydržovaným a co nejdříve postátněny.

Sjezd vyslovuje tyto stavovské požadavky: aby správa vyučovací v nové služební pragmatice prof. vymezila přesně povinnosti a práva ředitelů středních škol, pokud týkají se školní administrativy, činnosti dozorčí, správy školních budov a školního majetku, 2. aby vláda náležitě upravila služební i hmotné postavení ředitelů středních škol a to: Ředitelům středních škol budiž otevřen pravidelný postup i do platebních stupňů dalších vyšších hodnostních tříd. Než se tak stane, budtež v dostatečné míře systemisována místa V. hodn. třídy pro ředitele, kteří v VI. hodn. třídě skutečně strávili aspoň 6 let nebo dokončili lhůtu v nejvyšším platovém stupni VI. hodn. tř. Ředitelům středních škol, kteří nemohou pro dokonaný 60. rok věku, nebo 30. rok služební postoupiti do vyšších stupňů platových, budiž poskytnut osobní do pense započitatelný přídavek, který by vyrovnával rozdíl mezi nejvyšším stup. platovým VI. třídy a 2. stup. třídy V. Trvalí správcové střed. škol, zařazení do VII. tř., budtež po uplynutí jednoroční lhůty jmenováni řediteli. Právní platnost jmenování ředitelem (trv. správcem) nechť souhlasí se dnem skutečného nastoupení úřadu, pokud to neznamená zhoršení dosavadního stavu. Výhody ve vyučovací povinnosti, které mají ředitelé obchod. akademií, budtež dány také ředitelům všech středních škol a učitelských ústavů. Řediteli (správci) každé střed. školy budiž zákonem přiznán přídavek pobočkový částkou 300 K za každou pobočku. V každé novostavbě, určené pro střední školu, budiž závazně zřízen náležitý služební bezplatný byt pro ředitele (správce). Ředitelům, kteří nemají úředního bytu ve školní budově, budiž úředně opatřen vhodný byt jiný, aneb placena místo něho náhrada v plné ceně jim příslušejícího bytu.

Sjezd byl velmi četně navštíven a účast na jednání živá. Sjezdy ředitelů českých středních škol budou se pravidelně opakovati; zajisté jen ku prospěchu střední školy i stavu. Uznáváme-li plné právo ředitelů na samostatné projednávání otázek stavovských, mají velmi mnoho tíživých bolestí, ředitelský úřad není za nynějších dosud neupravených poměrů úřadem lákavým, dáváme v úvahu, zda by věci i stavu ředitelskému a profesorskému neprospělo více, kdyby byly pedagogické otázky středoškolské řešeny vždy společně za účasti ředitelů i profesorů, zvláště, když se vystupuje veřejně.

*

Ministerstvo školství a národní osvěty svolalo opět po roce poradní sbor středoškolský. V poradě, konané dne 3. června 1921, projednávala se reforma střední školy, vyučování druhému zemskému jazyku na školách středních, úprava služeb. roku a přeložení filosoficko-pedagogické zkoušky na konec studií, vyučování zeměpisu a dějepisu na školách středních, úprava zkoušek dospělosti na školách středních se zřetelem na jazyk vyučovací, organisace dívčího středního školství a koedukace.

Prof. Dr. Otakar Kádner podal v přehledném, otázku úplně vyčerpávajícím referátu jasný obrázek vývoje střední školy. Naznačil historický vývoj tří odlišných typů střední školy, upozornil na vady i výhody jednotlivých typů, na pokusy o vybudování jednotné střední školy v třídách nižších, rozdělené ve třídách vyšších, podal kritický přehled jednotlivých

návrhů reformy střední školy u nás z doby válečné i po převratu, zvláště jednotné střední školy a návrhu Jednoty českých matematiků a fysiků, pro-mluvil o úkolu a reformě školy měšťanské, o poměru školy měšťanské a střední, o výslechu písemné ankety středoškolské, kterou připravila zvláštní komise v ministerstvu školství. Sdělil, že rozhodnou většinou vyslovila se anketa pro osmiletou střední školu, nižší čtyřtřídní oddělení společné, vyšší rozdělené v několik typů. Prof. Dr. Kádner se rovněž přimlouval za po-lohnou organisaci střední školy; soudí, že z důvodů pedagogických nelze ukončiti látku ve všech předmětech již ve třídě šesté, nýbrž že se musí látka vhodně doplniti ve třídě sedmé a osmé, a přechod ze školy střední na školu vysokou upraviti spíše novou metodou a způsobem podání než vyučo-vací látkou.

Poradnímu sboru předložil k vyjádření čtyři speciální otázky: 1. Je nutno pro přechod ze střední školy na vysokou zřizovati zvláštní přípravky? 2. Má býti na společném základě učeno již latině a v jakém rozsahu? 3. Má střední škola splynouti úplně se školou měšťanskou? 4. Mají se pro žáky ze škol měšťanských zřizovati zvláštní zkrácené školy střední?

V rozhovoru se vyslovila velká většina z důvodů pedagogických a dů-ležitého významu všeobecného vyššího vzdělání pro celkovou kulturu ná-rodní pro samostatnou osmitřídní školu střední, dva členové poradního sboru hájili návrh Jednoty českých matematiků a fysiků, oba upozorňovali netoliko na důležitý význam otázky všeobecného vzdělání, ale také na eko-nomii vzdělání a složky hospodářské, a konečně jeden člen se přimlouval za návrh klasických filologů, aby se vyučovalo latině na společném základě od první do čtvrté třídy, neboť vyučování latině jest jediným bezpečným zá-kladem výchovy formálně jazykové, ale jest i vysoké hodnoty obecně vý-chovné.

Zemský školní inspektor Josef Kollmann doporučil v referátu o vyučování druhému zemskému jazyku na středních školách, aby byl zrušen zákon ze dne 5. října 1868 a nahrazen novým, jímž by byl zaveden jazyk německý mezi povinné předměty na všech středních školách s českou řečí vyučovací; nenajde-li se pro tento návrh nutná většina, přimlouvá se, aby byla relativní obligátnost znovu zdůrazněna a pro žáky, kteří v normálním vyučování jazyku německému neprospěli, nechť se zřídí kursy o 10—15 žácích podle skutečných vědomostí, aby si mohli základní vědomosti v ja-zyce německém dobře osvojiti. Zemský školní inspektor Mořic Strach žádá, aby na středních školách s německou řečí vyučovací nevyučovalo se češtině po odděleních, nýbrž po třídách a prohlašuje, že není námitek, aby byla čeština na středních školách s německou vyučovací řečí rovněž před-mětem povinným, ale upozorňuje na obtíže, jež poskytuje čeština německým žákům, zvláště těm, kteří nemají příležitosti, aby slyšeli mimo školu tuto řeč a žádá, aby se na tyto obtíže vzal v nových předpisech náležitý zřetel. Vyučování češtině jako předmětu povinnému zavedlo by se postupně od nejnižší třídy. Ředitel Jiří Nerad se přimlouvá za vyučování jazykům slovanským. Prof. Dr. Bohumil Bydžovský referoval o úpravě zku-šebního roku a přeložení filosoficko-pedagogické zkoušky na konec studií; doporučuje, aby byl zaměstnán po zkoušce odborné jako učitel s malým

počtem hodin vyučovacích, pod dozorem staršího učitele. Současně by hospitoval u uvádějícího profesora a vypomáhal řediteli při pracích administrativních. Po roce by se podrobil zkoušce, která by se konala z pedagogiky, metodiky, učitelské prakse a školské zprávy. Po této zkoušce by nabyl kandidát úplné učitelské kvalifikace.

Prof. Dr. Stanislav Nikolau referuje o vyučování zeměpisu na středních školách. Upozorňuje na praktický i výchovný význam zeměpisu a žádá, aby byl zvýšen počet vyučovacích hodin ve vyšších třídách, s výjimkou třídy nejvyšší, o jednu hodinu týdenní, dále aby byl zeměpis i v těchto vyšších třídách samostatně klasifikován. Současně podal návrh na změnu osnovy zeměpisu ve vyšších třídách.

Zemský školní inspektor Zdeněk Franta podává zprávu o návrhu reformy vyučování zeměpisu a dějepisu v nejnižších třídách škol středních, který podal se souhlasem německého odboru zemské školní rady český odbor zemské školní rady ministerstvu školství a národní osvěty. V návrhu se žádá, aby bylo od počátku budoucího školního roku na zkoušku na některých ústavech zavedeno v dějepise a v zeměpise v nejnižších třídách vyučování vlastivědě. Učitelé dějepisu i zeměpisu jsou přesvědčeni, že nejlepším úvodem a základem pro vyučování těchto předmětů jest vlastní země a vlastní národ a jejich poznání že je nejlepší k poznání zemí a národů jiných. Učebná osnova se nezmění, pouze rozdělení látky bude nové. Podrobně naznačil postup vyučování v jednotlivých třídách a oznámil, že již i o učebnice jest postaráno; zeměpisné učebnice napíše Dr. Stanislav Nikolau, dějepisné Dr. Josef Pešek.

Prof. František Holeček referoval o úpravě zkoušek dospělosti na školách středních se zřetelem na jazyk vyučovací. Vědomosti abiturientů z češtiny neodpovídají požadavkům zralosti a hledá se proto způsob jímž by se úroveň abiturientů v češtině zvýšila. Povinná maturita z češtiny má přiměti žáka k intensivnější a svědomitější práci ve škole i doma akcentovati důležitost positivních vědomostí v oboru mateřského jazyka všeho, co s tím souvisí, a povýšiti tak studium jazyka mateřského na místo, jež mu náleží. Vyslovuje pochybnosti, zda bude povinná maturita z češtiny jako donucovací pobídka k intensivnější práci a k pilnějšímu studiu vhodným prostředkem k pronikavé a úspěšné nápravě. Nápravu hledá ve výchově žáků, v probuzení vědomí vlastní odpovědnosti, vědomí, že úspěšný výsledek studia je spoluodpovědný, že není to jen učitel, jak dnes mylně domnívá žák, rodiče i veřejnost. Studium je práce, student se nemůže naučiti všemu ve škole, student musí pracovati doma, a této pravidelné a soustavné práci domácí musí se učiti od prvního kroku do střední školy. Důrazně odmítá všechna ta »moderní« hesla o práci-hře, o radostné tvůrčí práci ve škole, jež lidé žádostiví novot zanesli do školy a do veřejnosti v přesvědčení, že našli zázračný lék proti všem bolestem vyučovacím telským a vychovatelským, zapomínajíce, že každá práce je těžká a učení je také jen práce. Smutnými barvami líčí vyčerpávající práci profesora škole, který nese dnes sám všechnu tíhu její i odpovědnosti, a prosí, aby bylo o jeho mínění uvažováno. Ke konci referátu upozorňuje na starší přepis maturitní, podle něhož se mohla výbornému a chvalitebnému žáku úst

zkouška z maturity prominouti; toto zařízení se výborně osvědčovalo. Zemský školní inspektor Jos. Kolmann upozorňuje, že je to úprava zatímní, než bude provedena reforma celé střední školy a doznává, že povinná zkouška maturitní z češtiny má býti v nynějších poměrech prostředek donucovací. Zemský školní inspektor Mořic Strach sděluje, že i v německém odboru zemské školní rady byl přijat návrh, aby každý abiturient konal maturitní zkoušku z němčiny. Prof. Jiří Malovaný žádá, aby byly v duchu doby upraveny také naše učebnice, aby obsahovaly jen vedoucí spisovatele a hlavní díla.

Ke konci porady přednesl ředitel Dr. Antonín Kudrnovský referát o organisaci dívčího středního školství a koedukaci. Čtenáře upozorňuji na článek »Koedukace na středních školách«, který jest uveřejněn v minulém ročníku N. D. V organisaci dívčího středního školství žádá, aby byly dívčí ústavy zachovány, ale s osnovou, která by byla přizpůsobena dívčí povaze již od první třídy.

K nižší střední škole mohla by býti připojena vyšší škola rodinná, škola pro praktická povolání hospodářská, aby se mohly absolventky dříve a lépe uplatniti v praktickém povolání. Ředitel Alois Vaňura souhlasí úplně s Dr. A. Kudrnovským, že tělesný i duševní vývoj dívky je jiný než chlapce, nemá proto důvodu a odporuje zásadám vychovatelským, aby se upravovaly dívčí ústavy podle škol chlapeckých. Doporučuje, aby dívčí školství mělo čtyřletý společný základ, ke kterému by se připojilo čtyřleté oddělení vyšší pro studium na školy vysoké, dvouletý vyšší stupeň by byl doplňován dle potřeby a místních poměrů různými kursy pro praktická povolání, a konečně by mohly absolventky nižšího stupně přecházeti na školy odborné. Učebná osnova i vyučování musí býti upraveno s pečlivým zřetelem k tělesnému i duševnímu rozvoji dívek, zvláště předmětům, které způsobují dívkám různé obtíže, jest třeba přiděliti větší počet hodin, aby se dosáhlo stejného cíle se školami chlapeckými. Ředitelka lycea Božena Jiránková zaslala zprávu písemně, soudí, že dívčí lycea nevyhovují a žádá, aby bylo dívčí studium upraveno souhlasně s ústavy chlapeckými; nejlépe by potřebám dívek odpovídala reálka a reálné gymnasium typu A. Rovněž nesouhlasí, aby byly k nižším třídám připojeny třídy školy rodinné.

(Podrobná zpráva o jednání poradního sboru je ve Věstníku min. škol. a nár. osv. čís. 13—16.)

*

Dne 4. září 1921 konal se v Praze první manifestační sjezd československého profesorstva. Poměry na střední škole a v profesorském stavu jsou kritické. Československá vláda, která projevuje tolik blahovůle k stavům jiným, staví se naprosto lhostejně a zamítavě k oprávněným požadavkům středoškolských profesorů. Otevření řady nových středních škol u nás i na Slovensku a odchod profesorů do různých úřadů, mladších profesorů z nedostatečně placeného stavu k povolání hospodářsky výhodnějšímu, zavinil veliký nedostatek učitelských sil. V minulém školním roce nedostávalo se 1600 profesorů s vysokoškolským vzděláním a předepsanými státními zkouškami. V minulých letech pomáhaly si ústřední úřady školské pensisty, profesory nezkoušenými, zrušováním asistentur, poboček a přidělováním přes-

početných hodin i starším profesorům. Všechna tato opatření však otázky středoškolské krise nerozřeší, poměry budou ještě obtížnější.

Nově zřízené ústavy se budou doplňovati, starší, přesluhující profesoři budou postupně odcházeti do výslužby, a nezlepší-li se bídné hospodářské poměry středoškolského profesorstva, nastane nebezpečný nedostatek odborně vzdělaného učitelstva. Počet zkoušených kandidátů učitelství stále klesá, abiturienti středních škol věnují se na vysokých školách studiu odborů, jež poskytují záruku lepší a snesitelné eksistence. Marně upozorňovali profesoři vládu na tyto obtíže a po bezvýsledném tříletém marném úsilí se rozhodli žalovati celé české veřejnosti na smutný stav našeho středního školství a veřejně varovati před nebezpečím, jež hrozí české střední škole a celému našemu kulturnímu a národnímu životu. Na manifestačním sjezdu, který se konal v Plodinové burse za účasti zástupce kanceláře pana presidenta republiky, ministerstva školství a nár. osvěty, ministerstva národní obrany, zemské školní rady, svazu úředníků s vysokoškolským vzděláním, svazu vysokoškolských profesorů, svazu soudců, jednoty státních úředníků, svazu profesorů středních hospodářských škol, Čsl. svazu úředníků a zřízenců, poslanců prof. Dra Lukavského, prof. Dra Hnídka, zástupců denního tisku a více než 1000 profesorů všech krajů republiky, byla přijata jednomyslně po obšírných referátech a projevech souhlasu s oprávněnými požadavky česko-slovenského profesorstva, poslance Dra Lukavského, min. rady Dra Appelta, vrch. soudního rady Mareše, odb. učitele J. Velického, tato resoluce:

Profesorstvo čsl. středních škol, shromážděné na manifestační schůzi konané dne 4. září 1921 v sále Plodinové bursy v Praze, prohlašuje po referátech na této schůzi pronesených, že trvá bezpodmínečně na splnění požadavků, předložených Ústředním spolkem čsl. profesorů na příslušných místech a žádá tudíž:

1. Spravedlivé propočtení služební doby tak, aby nikomu nebylo vzato právo, dřívějšími zákony nabyté, totiž propočtení veškeré služební doby ve lhůtách stanovených v § 9. čl. VII. zákona ze dne 7. října 1919.

2. Při propočtení budte vzaty bez podmínky v úvahu i všechny další spravedlivé požadavky profesorstva, obsažené v návrhu zákona, který jako doplněk k zákonu o propočtení let podal v Národním shromáždění posl. prof. Dr. Lukavský, hlavně § 2. b), týkající se válečných poškozenců.

3. Budiž řešena úprava odměn za přespočetné hodiny podle druhého návrhu zákona, který podal posl. prof. Dr. Lukavský. Také buď ihned od počátku letošního školního roku řádnou úpravou postaráno o odměňování veškerých jiných mimořádných prací (třídnictví, správy sbírek a knihoven, tax za zkoušky přijímací, maturitní a privatistů a pod.).

4. Budiž otevřen ředitelům a profesorům středoškolským a vůbec všem státním úředníkům s plným vysokoškolským vzděláním postup do dalších vyšších tříd! Dosahují-li dnes úředníci s nižším vzděláním a menší odpovědností stejného platového stupně a téže třídy jako úředníci s plným vzděláním vysokoškolským, je to stav nespravedlivý a neudržitelný.

5. Veškeré přiměřené náklady, vzniklé stěhováním státních úředníků, zřízenců a dělníků, kteří jsou překládáni na jiná místa služební na vlastní

žádost, i bez ní, budtež, hledíc na mimořádné poměry, hrazeny dotčeným resortem státním. (Resoluce k zák. 15. V. 1919, č. 260.)

6. Na ústavech, kde trvají pobočky nepřetržitě tři léta, budtež systemisována nová místa profesorů, a to na jednu pobočku jedno místo, na dvě pobočky tři místa atd. (Resoluce k zák. 23. V. 1919.)

7. Poměry pensistů, vdov a sirotků budtež přizpůsobeny poměrům profesorů, kteří jsou dnes v činné službě.

8. Projevy a podání Ústředního spolku čsl. profesorů budtež se strany vlády a všech jiných příslušných odpovědných činitelů respektovány jako jednotné přání všeho českého profesorstva z celé republiky! O chystaných důležitých výnosech a zákonech, týkajících se středního školství a profesorstva, buď organisace napřed uvědoměna, aby mohla projeviti mínění o té neb oné věci.

9. V poslední době ohrožují reakční kruhy svobodu školy i učitele, které nabyl, když národ náš stal se jediným svrchovaným pánem svého školství. Snahy tyto jdou tak daleko, že ohrožují dokonce ústavou zaručená práva svobody učitele v ohledu náboženském a školství naše chtějí dostati v úplnou porobu kruhů reakčních, a to v takovou, jaká by ani za Rakouska nebyla možná.

Protestujeme proti jakýmkoliv snahám učiniti ze školství otázku politickou a obmeziti svobodné vyučování na podkladě vědeckém, jak zaručeno jest ústavní listinou. Žádáme zestátnění veškerého školství, odstranění vyučování náboženství ze škol, takovou odluku církve od státu, jež by církvím vzala jakýkoliv vliv na školu a její vývoj a ponechala jej výhradně státu, žádáme, aby parlament a vláda chránily školy do té doby, než takováto odluka bude provedena, před všemi vlivy vnějšími a učitele před útoky na jeho přesvědčení a podporovaly učitelstvo ve snaze po zdokonalení naší školy v duchu našich dějin.

Protestujeme důrazně zejména proti snahám klerikálním zmocniti se školství anebo alespoň dosáhnouti vlivu na ně, a zejména proti tomu — jak se bohužel nyní děje — že se z jednotlivých otázek dělá předmět politické licitace.

Z toho důvodu protestujeme zejména proti předání tří slovenských státních gymnasií v moc církve katolické. Žádáme naopak, aby všechny církevní školy na Slovensku byly ihned zestátněny.

S radostí šli jsme do práce ve škole po převratu, když byla zbavena zhoubných vlivů lidí, kterým záleží na něčem docela jiném než na zdravé výchově dorostu k národnímu sebevědomí, úctě k přesvědčení druhého a lásce k svobodě.

S obavou o budoucnost národa pozorujeme, že snahy určitých kruhů zmocniti se školy znovu se silně projevují, a proto vyzýváme dnes ze shromáždění veškerého československého profesorstva Národní shromáždění, vládu a všechny pokrokové občany naší republiky, aby bránili školství proti útokům všech, jimž nejde o moc ducha a zdraví národa a podporovali nás v obraně školy a svobodného českého učitele před těmito útoky, abychom mohli zachovati českou školu na té vývojové cestě, kterou nastoupila v den našeho národního osvobození.

10. Hmotné postavení profesorů na Slovensku a v místech národnostně eksponovaných necht je upraveno způsobem přiměřeným poměrům a významu jejich práce.

11. Úprava právních poměrů budiž i v budoucnu upravena samostatnou služební pragmatikou.

12. Školní budovy budtež v zájmu žactva a učitelstva zřízeny i vypraveny tak, aby vyhovovaly požadavkům hygienickým i pedagogickým.

Profesorstvo čsl. upozorňuje vládu co nejdůtklivěji, že hřích, jehož se dopouští nemístnou šetrností ve věcech školy a učitele, musí míti nejsmutnější následky pro rozvoj národní vzdělanosti a tím i budoucnost celého národa.

Na konec vyslovuje pevnou naději, že vláda vyjde konečně požadavkům akademicky vzdělaného profesorstva vstříc; neboť bude-li profesor středoškolský hmotně zabezpečen, bude moci všechny své síly věnovati ideální a těžké práci školské a dotvrditi budoucím pokolením fakt, že jen osvětou dobyli jsme své svobody. —*vžk*—

LITERATURA.

Krásná.

Vítězslav Roj: Květen. Verše o dobrodružství. Vydal J. Otto v Praze 1920. 57 stran za 7 K. — *Jan Kryl:* Ozvěny ze zámoří. Verše a prósy 1914—1919. Nákladem vlastním. 143 strany. — *Alois Jirásek:* Husitský král. Nákladem J. Otty v Praze 1920. Za 49·50 K. — *Spisy Gregora-Tajovského.* Svázok II. Besednice. Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine 1920. 160 stran.

Básnická knížka Vítězslava Roje, ač má název jarního měsíce a tudíž vyvolává očekávání veršů o mladistvé lásce a radostech mládí, zabírá všecky roční počasy, doslovně i v přeneseném smyslu. Nejobšírnější a zdařilá první část přimyká se k tématu května. Již dosti bouří a větrů chladného března, dosti pršek dubnových, vítej, vonný a sladký máji! Nejkrásnější jest tato jarní, cudná a spirituální láska, již básník opěvuje. Člověk si mnohé vysní, mnohé touhy a vášně zmítaly, ale přijde přece jednou v životě krásná chvíle veliké lásky, jež jest niterná a dá klid a harmonii celé bytosti. S úsměvem dotkne se tvých niterných úst; již v pokročilejším věku přišel tento zázrak, srdce netušilo, že život chystá takový dar. Následují ódy a hymny, řada výkřiků sladkého opojení. V tom krásném květnu zpívá rudý hlohu mladistvá země vítá písněmi svěžích jiter, rozkošná jest jarní procházka po kvetoucími stromy s milovanou družkou. V společném duševním vytržení bohatěji a intensivněji slyší zpěv země, rapsodie hvězd, cítí, jak slunce nalívá do žil odvahy a síly. Vrcholem této intelektuální lásky jsou společné vise, tušení kosmická. Za noci omamné květy rozkoše nadarmo voní, jich nedbajíce, šli jsme vpřed, zrak upjatý k výši.

Ale po čistých a bílých květech jara přicházejí žhavé noci horkého léta. Zda lze se ubránit polibku, jejž nesou Jidáši, srdce přijímá nové dary, a cítí, že jsou danajské. A básník-moralista napomíná: Vy všichni, kteří jdete v sladkou lásky Mekku, buďte na stráži; čeká neznámé vojsko padlého knížete, aby vám vzalo ideál krásy. A pak jdou verše o umění a umělcích, podzim

stesky a elegie; po roce jde smutný poutník zase májovým krajem. Ted nerozumí mladé přírodě, s láskou unikla radost životní. Neb všecko jest na světě láska; velká jest láska a velké jest hoře, zarostla cesta k ráji.

Tato intonace je známá, ač v dnešní mladé, radostné a výbojné poesii hodně nezvyklá. Známá již od Máchy, Mayera, Šolce, a nejednou i spád veršový, stylisace obrazů připomíná tu starší fázi naší poesie. Jinak jsou verše Rojovy plynné, zvučné a měkké; vadí v hymnách a kosmických metaforách přílišná závislost na Březinovi. U něho byly obrazy nově tvořeny jako nutný výraz určitého metafysického směru ideového; zde v poesii dočista jiného rázu působí tyto slavnostní, vypjaté metafory nepříznivě; jsout vypůjčeny a nepřilehají.

Sbírka Jana Kryla, spisovatele českoamerického, má sice zcela ušlechtilé myšlenky a zásady, ale svou praprostičkou, neumělou formou, chatrným jazykem vymyká se z rámce literárního. Jsou tu reflekse válečné, psané s druhého břehu oceánu, bojovné písně, náboženské úvahy, drobné obrázky, aforismy. Snad také dlouhý pobyt mimo vlast a nedostatek příležitosti k formálnímu vytříbení zavinily jejich nedostačující zevnější stránku.

Mistr Alois Jirásek dal nedlouho před svými sedmdesátinami do rukou široké obce svých čtenářů vzácné dílo svého vyzrálého umění: Husitského krále. Historie vzniku tohoto pohusitského románu je známá. Když byl Jirásek s napětím sil dokončil Temno, aby mohlo vyjíti brzy po začátku veliké války a svým hlubokým smyslem působiti nejmocněji na tisíce ujařmených českých duší, pracoval vytrvale o novém románu, o postavě chrabrého domácího českého krále, státníka a bojovníka, v němž chtěl vylíčiti zejména také pozvolný rozklad idejí táborských a počátky nového myšlení českého, Jednoty bratrské. Román počal vycházeti v rozšířené Národní politice, byl však rakouskými úřady zastaven. Teprve za nové svobody dostal se nám celý román do rukou.

Husitského krále budeme řadit jako důležitý článek k velikým cyklům mistrovým. Zřetelně máme tu v rukou teprve první část cyklického díla, jehož další díly teprve pravděpodobně přinesou dolíčení Jiříkovy povahy, jeho chrabrost a vytrvalost, s níž proti vůli celého světa a nejmocnější stolice papežské nosil své odznaky moci královské. Jestliže počátkům husitství je věnována trilogie Mezi proudy, jestliže vrcholy táborského nadšení oslavuje dílo Proti všem, vnitřně zase rozdělené na tři části, jestliže epilogem husitské epopeje jest jeho Bratrstvo, v tomto románu, časově se shodujícím celkem s dějinami Bratrstva, dokončeno bude vylíčení širokého kvasu a národního i světového významu myšlenky husitské. Bude to jakási česká paralela k slovenské epopeji Bratrstva.

Je známa a několikráte již byla i kritikou rozbírána pravda o Jiráskově uměleckém pokroku, jak se jeví zejména v pozvolném vzrůstu od drobných povídek k velikým obrazům a skupinám románovým. Jako na příklad husitský román Proti všem má svůj zárodek v beletristické studii, povídce Slavný den, tak nalezneme základní ideje a celé ovzduší Husitského krále již v starší Jiráskově povídce Konec a počátek. Uvězněný Koranda na Litících také pozoruje a cítí, že nadešel konec násilné a vítězné epochy táborské, konec božích bojovníků, kteří s cepy a sudlicemi bránili božího kalicha a

rozšiřovali svou nepřemoženou slávu válečnou daleko za hranice vlasti, pozoruje, že nadchází počátek nové éry křesťanské pokory, snášelivosti a bratrské lásky. A to je širokým demokratickým základem také nového románu Jiráskova, z něhož úměrně jako krásný kompoziční vrchol vyrůstá postava Jiříkova. Tyto dva zcela různé a odlišné světy jsou základní složkou při tvoření charakterů hlavních osob; vidíme typ starého zavilého Tábority, jako je Louda z Chlumčan, typy umírněných, ale energických kališníků, jako je sám král Jiří, i nadšené apoštoly nové víry, jako je bratr Řehoř, student Petr a obě bekyně. V kvasu a víru událostí dotýkají se, utrpením a bolestí se tříbí a pročišťují názory nových mučeníků. Objektivní spisovatel nesestupuje se svého vysokého moudrého stanoviska: mnohému rozumí, mnohé dovede historicky a psychologicky jasně vyložiti, nebojí se ani drastických popisů, když kreslí muky a pronásledování, jimž bratří byli od strany kališnické vydáni. Tak rozděluje zcela realisticky světlo a stín vida právě v jejich shlucích a míšení zájem a sílu života. Nejživotněji, dramaticky řeší však tyto spory ideové na postavách, které samy hluboce niterně prožily zápas obou dob, jako jest to u výborně kresleného vladyky na Výrově.

Král Jiří zůstává zatím těchto pochybností a zmatků vzdálen. S širokou bodrostí a jadrností svého energického temperamentu, umírněný a pevný, upírá své úsilí k jediné metě: aby dosáhl shody a uznání od Říma, aby zachráněna byla kompaktáta, jichž sám jest přísným strážcem. Proto tolik diplomatických poselství, tolik schůzek, tolik přemáhání, konec — v poslední vzrušené scéně s legátem Fantinem — usvědčuje ho z tragického omylu: nelze s Římem jíti ani dosáhnouti jakoukoli loyálností jeho příznivého rozhodnutí. Jiřík, jenž vyhání legáta ze sněmovní síně, přestává býti králem diplomatem, končí jednu fázi svého panovnického úsilí a od té doby začíná se nové období jeho vlády, doba bojů a vítězství, o níž budeme čísti v díle následujícím. Nalezne v národě, v lidu ohromnou houževnatou sílu, která podepře a slavně udrží jeho i svou moc.

Vyzrálé umění velikého umělce jest v první řadě patrné v dokonalém vystižení historického ovzduší, celé atmosféry století patnáctého. Ani na chvíli nevycházíš z této dokonalé fikce, sugestivního přenesení v časy dávno minulé, do níž se dostaneš, jakmile přečteš několik prvních stránek. Příčinou její jest ovšem zejména ohromná vědecká, kulturně historická erudice spisovatelova. Od prvního líčení sídla Jiříkova v královském dvoře u Prašné brány pohybuje se čtenář po staré Praze z 15. věku s naprostou a neomylnou bezpečností. Dokonale kriticky a historicky vytěžené poznámky a doklady doplněny jsou stilovou přesnou obrazností básnickou, takže i ty zahrady, keře a stromy, rozhledy po severovýchodních českých lesích a horách, cesta Moravou a odpočinek na moravském Slovácku má vůni a ráz dávno přešlých vegetací, praotců našich stromů a květin. A nejinak ovšem i lidé. Ani slůvkem, ani pohybem nevybočí z rámce svého století, jímž jsou přirozeně a nutně determinováni. Není tu anachronismů, nevhodného modernisování, jsou to děti své doby cele žijící a zaujaté svým světem v první řadě náboženským, nejednou nám hodně cizí a přece zas blízcí společným tepem národní krve. Mohli bychom tu dále vypočítávati řadu klasických figurek, velikých scén, barvitých drobností, mohli bychom si všimnouti ryzí, archaismy a lidovými

prvky kořeněné mluvy, zkrátka mohli bychom zase na tomto románu studovati a těšiti se ze všech vynikajících složek uměleckého díla mistrova. Jako bylo Temno darem národu ujařmenému a v okovy spjatému, jest Husitský král darem národu svobodnému, jenž mu z naší minulosti ukazuje, jak přes rozvážné a moudré cesty diplomatické má konec konců vždycky hledat pramen vší síly a moci u sebe a v sobě.

O prvním svazku Sebraných spisů Gregora Tajovského bylo již na tomto místě referováno. Zase i zde můžeme pochváliti přístupný lidový sloh, čistý regionalistický ráz, v němž prostě a životně vystupuje Slovensko, kraj i lid, přístupnou a ušlechtilou tendenci, jíž lidová knížka nikde nezapírá. Jsou to prózy již dvacet let staré, psané tedy dávno ještě za maďarské hegemonie a bez nejmenší jasné perspektivy na dohledný příznivý obrat politický. Tím milejší jsou tyto jednoduché, vpravdě lidové články, když buď ukazují rázovitý typ slovenského člověka (Maco Mlieč), nebo s úsměvnou satirou a lehkou tendencí kárají slabosti a vady slovenského lidu prostého (Smädní, Apolinea, Zuza, Kšo kšo a j.) i zámožných vrstev měšťanských, nebo konečně když podávají v řadě bystrých kapitol dopodrobna život, snahy, příkoří a práci drobného slovenského venkovského učitele. Nejednou mění se veselý a ironický ráz povídky ve vypravování vážné, tragicky zachmuřené a drobná postavička vystupuje typicky a mučenicky v přísné krásе svého lidského utrpení. Gregor Tajovský učil se již tenkrát u velikého mistra slovenské realistické prózy, Kukučína, a zajisté také romány velikých ruských spisovatelů nezůstaly na něho bez účinku. Má otevřené oči, živý smysl a cit pro krásy i bolesti svého lidu, odvahu postaviti zrcadlo všem chybám a zvrácenostem, sloh vpravdě lidový. Jest to nejlepší populární četba, která ovšem zejména na Slovensku ještě dnes může vykonati veliký kus práce, ale kterou lze vřele doporučiti i našim čtenářům — i nejprostším — jak z důvodů ušlechtilé tendence, tak zvláště pro výstižný a přiléhavý ráz krajový a lidový, z něhož se o slovenském lidu a duchu výborně poučí. *K. H.*

Poučná.

T. G. Masaryk: Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. Sociologické skizy k ruské filosofii dějin a náboženství. Část II. V Praze 1921. Nákladem Jana Laichtera. 730 stran, za 70 Kč. — *Em. Rádl:* Náboženství a politika. Náboženská knihovna. Sv. I. (Nákladem Josefa Vetešníka v Praze.) — MUDr. *Richard Adamík:* Krise a bolesti dnešního manželství. Nákladem Fr. Borového v Praze.

T. G. Masaryk: Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. Sociologické skizy k ruské filosofii dějin a náboženství. Část II. V Praze 1921. Nákladem Jana Laichtera. 730 stran, za 70 Kč.

Glosy k Masarykovu Rusku.

Konečně máme Masarykovo Rusko také v českém jazyce. Po lonském dílu I., letos díl II. Osm let po tom, co vyšlo u Diederichse v Jeně v německém vydání a dvě léta po vydání anglickém. Válečné poměry tiskové, nepřítomnost spisovatelova, jenž zatím v cizině podnikal největší praktické své dílo životní — osvobození vlasti, snaha autorova pozorně revidovat své edice a řada jiných příčin způsobila, že teprv teď mluví k nám vlastní

řečí, jež se tak mile poslouchá právě v této knize. Dnes po osmi letech je spis stejně aktuální, ba dojista je teď ještě aktuálnější.

Máme zač být vděčni. Je to dílo opravdu podivuhodné: nejen že stojí duchovně nesmírně vysoko, ale je plno vnitřní krásy, jež k sobě poutá. Mluvil jsem v cizině s lidmi, kteří četli spis Masarykův ať v německém ať anglickém textu, a měl jsem dojem, že právě tyto dvě vlastnosti zjednaly dílu sympatie.

Není to práce školského učence, jehož intelektualism. může se stát časem protivným, jeho umělá soustava šedivě jednotvárnou a suchou, jeho učenost obtížnou. Ne, to je dílo, jež bylo nejen myšleno, ale i cítěno a žito. V té tuhé myšlenkové práci plápolá pod povrchem ona neuhasitelná slovácká vatra, jež hoří v nitru autora samého. Tak dílo je výrazem života samého.

Wilson řekl ve svých řečech 1912, že Ameriku nemůže poznat jediný muž. Myslil Amerikou jejího ducha a charakter. To platí tím více o Rusku. Chápeme, proč Masaryk vážil opětovně cestu na Rus, proč vyhledával styky s nejlepšími representanty jeho duchovního žití, proč tak horlivě studoval literaturu ruskou a literaturu o Rusku, celý byl v ní často ponořen, ani na cestách ho neopouštěla ruská kniha. A znova zase ho osud nese ve válce do Ruska, aby je viděl s jiné stránky než dříve. Jistě Masaryk poznal Rusko, jak jen je může jednotlivec obsáhnout. Neběží tu o poznání vnější; nepoznává Rusko cestovatel, ale filosof. Neběží o zemi a kraj, ani o povrchní všední život. Běží o to, co je smysl historie tohoto zvláštního slovanského národa, jeho kultury, jaké jsou hybné síly života jeho, jaké duchovní a náboženské proudy, co je podstatou a charakterem člověka-Rusa, čím žije nejvniternější jeho bytost. Tím se objevují zvláštní rysy věčně lidského, jak se projevuje v tomto národě. Ruský národ a jeho duše je předmětem jeho zkoumání a lásky. Rozbírá ji, přímo pitvá někde, vidí i vady a stíny, ale miluje tuto duši i když ji kárá, a miluje především vše, co je v ní povznášejícího, silného, hlubokého a moudrého.

Něco táhlo dávno Masaryka k Rusku. Viděli jsme to již na prvých jeho slovanských studiích o Kirějevském a j. Tato přitažlivost se v toku doby stupňovala a vyvrcholila ve věku dozrání. Je to právě ona podivuhodná ruská duše, tajemná a nezbadaná, hluboká a sama sobě temná, mystická a věřící, vždycky náboženská, náboženská i když byla časem nevěřící, toužící z temnoty k světlu a nedosahující plného světla, začarovaná v okruh ruského života a světa a přece tak obecně lidská čistým lidstvím, snící a hloubající o poslání ruského národa a tímto posláním přenášející se k ostatnímu světu.

Masarykův jemný duch chtíval vědomou synthesu Platona a Aristotela. Myslím, že opravdu v jeho harmonickém geniu se uskutečňuje tato šťastná syntesa. Jistě se však nemýlím, že platonický prvek jeho nitra je to, jenž jej přikouzluje k ruské bytosti: když se rozechvějí struny ruské duše, ozývají se i příbuzné tony v harmonické polyfonii Masarykovy psychy. Ale na druhé straně aristotelský jas, smysl pro skutečnost převádí ho z nebezpečných hlubin a bludných vírů k pevné půdě k výšinám života, odkud je zároveň rozhled na bludné ony víry. Pohleďme na př., jak Masaryka vábí

ruský mysticism. I jinde mu věnuje pozornost, ale specielně, když v II. díle se obírá mystickou filosofií Solověva. Hned však povznáší se nad všeliký mysticism a překonává jej v mistrné kritice, jaká co do epigramatické břitkosti a hutnosti výrazu má málo sobě rovných ve filosofické literatuře. »Mystik obrací svou pozornost výlučně k předmětu poznání, zvláště k bohu, z filosofie stává se theosofie; mystik se snaží v rozmanitosti věcí postihnout jednotu a přímo jedinost, a dualismus: já a ne-já má být zrušen. Mystik je radikální monista, monotheista a zároveň pantheista.« »Mystik zhrdá empirickým, pojmovým, krokem pokračujícím poznáním, jest netrpělivý, rád by najednou nabyl nejvyššího poznání; mystik nazírá boha a předměty.« »Mystická výlučnost snadno působí pathologicky, zírání se stupňuje až v extasi s jejími zvláštními city blaženosti.« Tak u všech otázek setkáváme se s Masarykovou zvláštností, pohroužit se až v nebezpečné hlubiny a tajnosti, ale nedat se strhnout ani zvábit, ale vyplout na zdravý vzduch, kde svítí slunce.

Není to jen odstup od života a díla ruských myslitelů a duchov. tvůrců, ani jen ukázněná vědecká erudice, ale právě onen stejně přirozený aristotelský prvek v duchu Masarykově, jenž vede ruku jeho k tak jasné, pevné, bystré a pronikavé kritice duchovního proudění ruského. Neukazuje tato synthesa na jistý charakter českého ducha (ovšem v nejčistším vyhránění) na rozdíl od charakterů jiných národů slovanských?

Je přirozeno, že Masaryk hledá ruskou povahu a ruskou duši u nejvyšších jejích representantů a tvůrců. Sám hledaje, co je velkého, obrací se k velkým, k těm, kdo nesli v sobě dobu svou i příští. Sám silná individualita, obrací se k velkým individualitám. Jde mu o to, sblížit se s těmi, kdo musili z vnitřního nutkání hluboce hovořit s sebou samými, se světem, s bohem, a zase s bohem, světem a sebou samými, protože jim to kázalo svědomí, touha po pravdě pokud možná nejabsolutnější a sama vnitřní přirozenost. S nimi Masaryk hovoří a dohovořuje se, jako by dnes ještě žili a dívali se do očí, cítí jejich touhy, vášně, boly, jejich palčivé a sežehující pochyby, duchovní zmítání, sleduje jejich rozlety a cesty za pravdou, ale nikde se nedá zavést, vyrovnává se s nimi, diskutuje, schvaluje a vyvrací, souhlasí a popírá, místy přímo se pře, byť i jen ve formě otázky. Tak žije přímo s nimi, aby se sám sebou zároveň vyrovnával a jaksi vede je a přivádí jinam, k novým jasným cílům, aby sám k nim dostupoval. A je celá velká řada, celá dlouhá galerie myslících a hloubajících duší a chvějících se srdcí, s nimiž se takto dorozumívá. Jako v I. díle Ruska se zahloubal do Čaadajeva a jeho katolisujícího theokratismu, nebo do Kirějevského a jeho slavjanofilství a pietismu, do Chomjakova, do theokratického politika Aksakova, do Bělinského a jeho západnické filosofie, a nade vše do Herzena a jeho filosofického a politického radikalismu, tak v díle II. vystoupí před zraky vašimi na scenu M. A. Bakunin jako representant ruského revolučního anarchismu, Černyševskij a Dobroljubov se svým pokusem o realism, Pisarev se svým realismem-nihilismem a nihilistická »Mladá Rus«, dále Lavrov jako filosof dějin a theoretik subjektivismu, sociolog Michajlovskij, empirik a positivista; pak filosofující žurnalista a denní politik theokracie Katkov a theokrat Leontěv se svým

náboženstvím jako timor dei (bázeň boží). Velkou a zvláštní pozornost věnuje Masaryk mystickému hloubajícímu duchu Solovjěva. Je přirozeno, že sleduje boj Ruska o světový názor materialismu a specielně historického materialismu v ruském marxismu a jeho zástupcích, obírá se anarchismem, hlavně Kropotkinovým, přechází odtud k liberalismu a jeho proniknutí v ruský život, studuje krisi ruského revolucionismu a sociálně revoluční skepsi Ropšinovu a uzavírá knihu studií o podstatě demokratismu a jeho poměru k theokracii a na druhé straně k revoluci, ukazuje na náboženský problém ruské filosofie. Odhaluje rozbouření ruské duše, vzniklé z toho, že bezprostředně a bez přechodu se seznamuje s vyšší civilisací a specielně s osvícenskou filosofií, s Feuerbachem a jinými.

Všude, kde Masaryk předvádí toho nebo onoho silného a hloubajícího ducha, začarovává vás hned v jeho filosofická, ethická, náboženská nebo politická rozjímání, jeho souvislost s dobou, jeho životní vztahy k Rusku, k Evropě a to způsobem tak živým a výrazným, místy přímo dramatickým spádem, že jste mimovolně strhováni žít s sebou tyto řádky a jejich palčivé problémy.

Problémy, pravím, neboť kniha Masarykova je zároveň kniha problémů, a to vážných a těžkých, a to nejen problémů, jimiž se zmítá dnešek, ale problémů, které se budou opět a opět vyskytovat, povznášet i mučit nitro lidské, problémů věčných. Vidíte, jak životní jsou mu otázky subjektivismu a objektivismu, metafysického i historického materialismu, realismu a idealismu, individualismu a socialismu, demokratismu a theokratismu, problém vraždy a sebevraždy, problém revoluce a mnoho jiných, a především celou téměř knihou táhne se problém náboženský. Náboženství »je centrální a centralisující mocí v životě jednotlivcově i společnosti: etické ideály lidí formulují se nábožensky, náboženství tvoří duchovní směr, životní náladu člověka.« *Břetislav Foustka.*

Em. Rádl: Náboženství a politika. Náboženská knihovna. Sv. I. (Nákladem Josefa Vetešníka v Praze.) Ve své knize »Náboženství a politika« shrnul prof. Rádl řadu výkladů o otázkách náboženských, majících vztah k dnešnímu českému veřejnému životu, aby tak prospěl, jak dí, těm, kteří mají dobrou vůli o náboženských věcech přemýšleti. Tento účel knihy vysvítá i z názvů jednotlivých kapitol: Ježíš, Cyrilometodějství, Husitství, Protireformace, Katolictví, Reforma katolictví, Liberalismus, Positivismus, Pantheismus, Vlastenecké náboženství, Estetické náboženství, Socialismus a náboženství, Lid a vůdce v náboženství. Vesměs akutní otázky, a bylo by jistě vděčno a zajímavo, obírati se podrobněji jednotlivostmi těchto výkladů a specielně každou statí. Jelikož však to není možno v stručném referátě, upozorním jen na to, co pokládám za stěžejní v Rádlových výkladech. Rádl v těchto svých úvahách v podstatě vychází z Krista a křesťanství. Ne proto, že by Krista uznával za jediného náboženského genia, ale staví ho nad Konfucia, Budhu atd. Rádl také nepočítá s konečnou absolutní platností Krista a křesťanství, ale Kristovo náboženství je mu zatím nejvyšším náboženstvím, »než přijde nový prorok, který svého předchůdce překoná«. Ovšem Rádl je proti církevnímu historismu, jenž v Kristovi vidí oficiální osobnost, trpitele, zemřevšího za nás na kříži. Dle Rádla nepotřebujeme trpitelů, nýbrž

myslitelů, pracovníků. Proto přijímá-li Ježíše, přijímá jej jako živoucí osobnost, přijímá Krista léčícího, učícího, bojujícího, chce v něm vidět skutečného a živoucího náboženského vůdce a rádce. To souvisí s celkovým Rádlovým pojímáním náboženství. Rádlovi totiž při náboženství nebčží o mystický vztah člověka k božství, o mystickou náladu, nýbrž o náboženskou praksi, o náboženský život. Jak si tu náboženskou praksi představuje, rozvádí blíže v kapitole »Socialismus a náboženství«, v níž nastiňuje některé zásady, nutné pro náboženskou organisaci, založenou na duchu moderní doby. V tomto pojímání náboženstvi Rádl značně se blíží Rauschenbuschovi, jenž v Ježíši akcentuje hlavně a převážně sociálního reformátora. Tak ovšem se na Ježíše nedívá široké množství, již proto ne, poněvadž ani Krista vlastně dost nezná, aby si mohlo ujasnit, jakou chtěl ohromnou vnitřní změnu člověka, lidstva a lidské společnosti. Znát Krista znamená studovat evangelia a obírat se jeho učením. To studium, nevylučující ovšem kritiky, Rádl proto vřele doporučuje. Jistě právem. To je jediná zbraň, aby Ježíš nebyl pouhou devisou a pouhým jménem, nýbrž právě vůdcem a rádcem. Bohužel je to tragika křesťanství, že tomu namnoze tak nebylo a není. Máme pouhých jmen dost i v národním a politickém životě. Kolik našich politiků a vlastenců zná opravdu Havlíčka, jehož sté narozeniny oslavujeme? A muž tak blízký jako Masaryk? Znají jej a žijí v jeho duchu všichni ti, kdož vyslovují jeho jméno? Říkáme si, že jsme národem Husovým, Chelčického, Komenského, nyní i Masarykovým národem, a stále jdeme za vším jiným, než za životním a náboženským úsilím těchto mužů. Proto se mně líbí u Rádla, že jde na kořen věci. Když Kristus — tedy ne pouhé historické jméno, nýbrž program náboženského života. Kristus přece zbudoval systém života sub specie aeternitatis, chtěl království boží, život boží a tedy buď ten systém pro život přijímám nebo nepřijímám, po případě přijímám kriticky a dle sil svých snažím se plnit v duchu své doby. V tom Rádl je důsledný. Myslím také, že studium Krista vedle Masarykova učení mělo hlavně vliv na vypracování jeho názorů sociálních i národnostních. I v této knize důsledně češství převádí všude z úzkého okruhu nacionalismu na široké pole všelidství a vlastně zachází zde takřka dál než Masaryk. Kdežto Masaryk nechce mít náboženství protinárodní, nýbrž své, české, poněvadž ví, že česká otázka je otázkou náboženskou, Rádlovi, ač ví, že náboženství v každém národě má přijímat národní barvu, je to příliš těžkou otázkou, zvláště dnes, kdy vlastenectví jest něco hrubě světského a válkou tak zohyzděného. Ale kdo pročte pozorně kapitoly jeho horlitelské a bojovné knihy, nalezne v ní zanícené úsilí, abychom my v Čechách zbavili se náboženské lhostejnosti, kompromisnosti, estétství atd., abychom svůj život postavili na základ náboženský, jinými slovy, abychom si v Čechách vytvořili svůj vlastní život náboženský. Lze s lecčíms v statích Rádlových nesouhlasit, i polemisovat s nimi, ale bohatství a vážnost, opravdovost jejich myšlenek mohla by a měla by být skutečným podnětem k oživení náboženských snah v Čechách. *Z.*

MUDr. *Richard Adamík:* Krise a bolesti dnešního manželství. Nákladem Fr. Borového v Praze. Hezký a nabádavý spisek o otázce moderního manželství. Autor jako lékař měl možnost nahlédnouti hloub v život mnohých rodin a manželů a tak poznat hojnost bolestí a útrap,

svárů, rozporů a rozvratů rodinného a manželského života. Studoval tyto bolesti, hledal jejich původ a ukazuje nám ve svém spisku, odkud a proč dnešní manželství tak často bývá tedy rozvráceno, kde je vina a jak možno docílit nápravy. »Otázka moderního manželství musí býti dnes řešena s veškerou opravdovostí jako jedna z nejvážnějších otázek životních. Právě v této době úpadku náboženského, v době otřesení, ba zvrácení veškerých autorit, v době velkých sociálních převratů a morálního úpadků musí býti manželská instituce především jiným chráněna, musí býti očištěna a pozvednuta.« Spisek je psán se stanoviska pokrokového, nestraní se nikterak muži a těm jistým t. zv. mužským vlastnostem, nýbrž má mnoho porozumění i pro ženu a pro výchovu dětskou. *t.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Sidney Osborne, The Upper Silesian Question and Germany's Coal Problem. London 1921. Allen & Unuwin. 285 str. Kniha psaná sice Angličanem, ale vyslovující se pro ponechání Horního Slezska nerozděleně při Německu z důvodů hospodářských. Autor zdůrazňuje přirozenou zeměpisnou jednotu Slezska určenou jeho horami a systémem vodocestným. Slezsko prý již po celé jedno tisíciletí jest germánským územím(!), náleževši pouze v ranném středověku přechodně Polsku a stavši se v roce 1336 konečně a neodvolatelně částí Německé Říše(!). V tomto směru dosáhlo svého hospodářského rozkvětu a stalo se územím horním a průmyslovým prvého řádu. Předeslav tento historický úvod, autor snaží se v podrobnostech dokázati, jak nyní Horní Slezsko jest na Německo připoutáno nesčetnými organickými nitkami a jak by oddělení jednoho od druhého muselo vésti téměř až k hospodářské zkáze obou částí. — M. Beer, Der britische Sozialismus der Gegenwart. Stuttgart, Dietz 1920. 48 str. Spisek poučuje o vývoji socialistického hnutí v Anglii v posledním desítiletí a jedná hlavně o hospodářských a politických příčinách sociálně revolučního kvasení, jakož i o vedoucích duševních vlivech, o hnutí stávkovém, o vzestupu družstevního socialismu a o otázce sestátnění hospodářských podniků a spolupůsobení dělníků ve správě jejich. Celkem lze říci, že dnešní vývoj socialismu ve Vel. Britanii nesměřuje k socialisaci hospodářství spravovaného státními úředníky, nýbrž především k právu spoluurčování a pozdějšímu převzetí produkce a distribuce organisacemi dělníků. — Ludwig Heyde, Abriss der Sozialpolitik. Leipzig 1920. VIII. 168 str. Autor, generální sekretář společnosti pro sociální reformu v Berlíně, pokusil se o výstižný úvod »nicht so sehr in die Probleme der Sozialpolitik, als in die Lösung, die sie gefunden haben«. Jak vidět, jedná se tu o krátký a všeobecně srozumitelný spis o sociální politice, jímž se má ukojiti zájem, jejž široké vrstvy v míře stále větší projevují vůči sociálně-politickým otázkám. — Charles Edward Merriam, American Political Ideas: Studies in the Development of American Political Thought, 1865—1917. New York 1920. 481 str. Kniha jest mnohem širšího obsahu, nežli povídá její titul, neboť zřetel se obrací stejně k ideám hospodářským, etickým a sociologickým jako k politickým. Autor neřadí politické a sociální ideje, o nichž pojednává, ani chronologicky a také je ani nepřekládá jako duševní výrobek určitých škol myšlenkových. Vznik každékoliv zdá se mu vždy spíše prameniti v nějaké prakticky naléhavé otázce správy a proto také jest v knize praktické pozadí politických a sociálních podmínek vývoje politických idejí velmi široce a jasně znázorněno. — William A. Dunning, A History of Political Theories from Rousseau to Spencer, New York 1920,

str. IX—446. Přítomný svazek jest třetí a poslední částí významných dějin evoluce systematické politické spekulace napsaných profesorem Dunningem. Vývoj politické myšlenky dovedl v tomto posledním svazku až do roku 1885. Poslední generace není již pojata do dějin, poněvadž autor se domnívá, že není mu možno podati přesné ocenění periody politické, v níž měl také sám účast a jejíž tendence nedovedl by prý jasně rozeznati a spravedlivě oceniti. Dějinám vědy politické dostává se tímto dílem profesora Dunninga obohacení, jež pro svou větší úplnost a větší pokročilost stanovisek do jisté míry nahrazuje dosavadní v tomto oboru napsaná stěžejná díla, totiž Janetovu »Histoire de la science politique« a Bluntschliho »Geschichte der neueren Staatswissenschaft«. *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Mobilisace.

Po sedmi letech uslyšeli jsme opět ono slovo... Vnější příčiny, které k ní vedly a průběh krise vylíčen jest v jiném článku, zde se podíváme na ni se stránky vnitřního politického života.

Jest jisto, že každá mobilisace znamená značné napětí správního aparátu. Nejsou jí dotčeny pouze vojsko a vojenské úřady, stejnou, ba při provádění mobilisace větší měrou jest v napětí i administrativa civilní. Železnicím a poštám jest nutno hned upraviti dopravu, ministerstvu vnitra pasové a politické censurní předpisy a j. Jakmile mobilisace vstoupí v platnost, není ve státě úřadu, jenž by jí nebyl svrchovanou měrou zasažen. Znamená tedy mobilisace i v státě, jehož administrativa jest dokonale uspořádána, nebývalé napětí pracovní, má-li skončiti s úspěchem. Tím větší pak v státě, který administrativu nově přestavuje, kde schází dosud pevná úřední tradice. Mnozí z nás, kteří věděli, co znamená uvésti v pohyb mobilisační aparát, stopovali tedy v posledních dnech zprávy o vývoji a průběhu mobilisace s nemenším, ba snad skorem větším zájmem, jako paralelní zprávy o mezinárodní krisi.

Nepocítili jsme tedy již dávno podobného uspokojení jako když min. předseda ve schůzi Národního Shromáždění mohl veřejně konstatovati potěšující fakt, že se naše mobilisace v každém ohledu povedla. To znamená mnoho. Klidně můžeme se dívati na budoucí osud státu, bez obav o jeho eksistenci. V národě je v ů l e ubrániti v případě nebezpečí svoji vlast. S uspokojením můžeme vzíti na vědomí, že naše administrativa je do té míry konsolidována, že snese bez záchvěvů podobný otřes, jakým jest mobilisace. Nedůvěřivě jsme se na ni dívali, právě tak jako na vojsko. Měli sme příliš ještě v očích a v mysli rozvrat rakouské správy a armády. Neprávem, jak jsme poznali; základy, jež byly za tři roky eksistence Republiky položeny, jsou dobré a možno na nich stavět

dále. Šťastným vedením zahraniční politiky dosáhli jsme toho že naše mobilisace zůstala v »maďarském tažení« posledním aktem vojenským, jakousi »generální zkouškou«. Máme tedy příležitost přehlédnouti to, co se osvědčilo a odstraniti závady, kde by nějaké byly. Zkusili jsme svoje síly a nalezli je dostatečnými .. Již to stojí za náklady spojené s mobilisací.

Politicky ukázala mobilisace, že Republika se konsoliduje. Za vládu postavily se všechny české strany bez výjimky, ze stran německých němečtí agrárníci sice jen z pola srdce, němečtí sociálni demokraté úplně. Až na komunisty a německé nacionály mohla se vláda o sněmovnu opříti. Mimo sněmovnu, v masách byl souhlas s jednáním vlády ještě úplnější. Masy, i německé, nastoupily vojenskou službu v celku vzorně. Až na ony dva známé případy v Rumburce a Kraslicích, z nichž prvý mají na svědomí komunisté a druhý němečtí nacionálové. Není možno nalézti dosti opovržení pro morální viníky obou afér. V obou případech stojí v pozadí lidé, kteří kryti svojí nedotknutelností vodí nevinné na jatky, aby jim zmizeli právě v tom okamžiku, kdy mají odpovídati za hnusný svůj čin ... Co si myslili němečtí nacionálové, když vyvolali krveprolití v Kraslicích? Přece nemohli být ani na vteřinu v pochybách, že vláda n e m ů ž e dopustiti vzpouru kterou hlásali, zejména že ji nemůže dopustiti v d o b ě m o b i l i s a c e. Jim nešlo o nic jiného než o planou demonstraci. Zaplatil útraty její lidskou krví ... Chtěli-li demonstrovati před cizinou poznali již, že se mýlili. Dostali se svou demonstrací do jednoho šiku s maďarskou vládou, německou reakcí a monarchisty v Rakousku a Bavorsku. Německá veřejnost i v Říši stála jednomyslně na straně československé vlády, prodchnuta odporem proti habsburské restauraci. Planá demonstrace byla tedy věru draze zaplacena ... Pozná-li to německý lid, řekne si jistě, že není v jeho zájmu politika politických marodérů, kteří chtí si přelakovati starou firmu válečných štváčů lidskou krví v novou tabuli přesvědčených pacifistů ... Za Kraslice přijde Nemesis.

Pan Viktor Dyk použil krvavého případu kraslického k vy vrácení minulého úvodníku Naší Doby. Doprošuje prý s Němců o politickou spolupráci, k níž prý dnes nejsou předpoklady protože česká politika zbavila se v mírových smlouvách a v ústavním zákoně kompensací, jimiž bychom mohli spolupráci německo honorovati. Zájem státní a národní by prý velel, abychom

v myšlence na záměnu nynější všenárodní koalice koalicí stranickou — bez ohledu na národnosti — rozvrstvenou uložili reservu.

Myslím, že pan Dyk má pravdu, dívá-li se na věc s hlediska českého radikalismu. Ale ať mi odpustí, jeho hledisko bylo snad na místě v době jeho mládí, v době, kdy pokrokové hnutí devadesátých let připravovalo ideově politický odboj československý. Dnes, kdy politické postuláty radikální politiky jsou naplněny, samostatnost národa dosažena, nevystačíme s negativními dogmaty, které hlásá pan Dyk. Dnes máme před sebou úkol udržeti stát, aby nabyl tradice v politice vnitřní a zahraniční. K této maksimě musí býti orientována naše politika; co přispívá k udržení státu a vybudování tradice, jest na místě, vše druhé jest od zlého. A tedy jest jisto, že s negativním pouze poměrem k německému národu, s nímž jsme vítězně probojovali boj o samostatnost, nadále nevydržíme. I zde bude nutno nalézti poměr, který by vedl ke klidnému soužití obou národů a vytvoření jeho tradice. Zahraniční politika klade již základy k vytvoření tradice v poměru k Německé Říši, vnitřní politika by neměla podobnou cestu nalézti a neměla by použíti výhod, jež se jí naskytají z obratného vedení zahraniční politiky? Tím, že tuto okolnost konstatuji, nechci německé politice nijak nadbíhati. Tvrdím pouze, že jest dnes na rozcestí, a že j e s t n a š í m n á r o d n í m a s t á t n í m z á j m e m, abychom jí podali ruku a pokusili se, abychom ji přivedli k zachování oné politické linie, kterou v zájmu eksistence státu pokládáme za nutnou. V parlamentním režimu, kde nejsou žádné oktroyové »zázraky«, jest podobný postup možný jenom vytvořením koalice, jež si smluví parlamentární, pevný úkol a provede jej. To jest jediný »předpoklad« pro parlamentní spolupráci německou. Nejde Naší Době o koncesní politiku starorakouského vzoru, o níž mluví p. Dyk. Co mírové smlouvy a ústava dala německy mluvícímu obyvatelstvu, jest jen logický důsledek toho, že jsme žádali — a správně žádali — historické hranice. S nimi převzali jsme mezinárodní závazky, jimž dostáti jako čestný národ musíme. Jde o boj s dogmatem, že politický poměr k Němectví musí býti v ž d y jen negativní, a že zde není možno a není nutno vytvořiti tradici jinou, než onu z let zápasů o československou samostatnost. Při největší úctě, kterou chovám k radikalismu, duševnímu spolupůvodu osvobození, nemohu neviděti, že v myslích některých svých představitelů sestárl. *O—ý.*

Tři řeči na pamět Dostojevského.

Napsal V. S. Solovjev.

Přel. Anna Tesková.

Poznámka.

Jak u Dostojevského, tak u Solovjeva je často řeč o církvi pravoslavné; pojem, který vzat doslovně, mohl by vésti k omylům.

Solovjev je duch eminentně křesťanský. Hledisko jeho je vysoké, neomezené předsudky a stranictvím. Křesťanství je u něho živel jednotící. Jedna je Církev Kristova od počátku. Rozštípila se v čase pro nedokonalost svého lidského živlu a trvá podnes ve vývoji. Části, v něž se rozpadla, vyznání — kvasením a tříbením, vzájemným horlením a různosměrnou prací ducha, jsou hybnou silou na cestě vývoje. Čím výše, tím menší budou diference mezi nimi a konec je v dalekém budoucnu dle slov Kristových: »..jeden ovčinec a jeden pastýř« — jediná Církev křesťanská, vesmírná. Utužená, posilněná, vyjasněná, s pročištěným a povýšeným lidským živlem v jednotě živlu božského — dosažené boholidství, vlastní meta celé evoluce.

A tuto církev nazývá pravoslavnou: »..vesmírné pravoslaví — všelidská Církev,« »..pravé všelidství či vesmírná Církev,«..a tato víra není bludařská, ale vpravdě křesťanská, pravoslavná, »otcovská«, »..pravoslavné dílo, Boží dílo« a t. d.

Nutno tedy pojímati tu název pravoslavná ne jako označující vyznání, — jež je vždy principem rozdělujícím, kdežto syntetik, ba víc, hlasatel syntesy, Solovjev, buduje jedině na principech jednotících, vyloučeno je tedy u něho propagování kteréhokoli vyznání — nýbrž dle etymologického významu slova: pravoslavná = pravě slavící.

Křesťanská, Kristem založená, lidmi rozdělená, ale přece v podstatě jediná, dnes ještě rozeklaná, ve svých částech nehotová, ale tříbící se a k jednotě spějící — to je Solovjevova i Dostojevského Církev pravoslavná.

V překladě je dle originálu ona mystická jediná Církev Kristova označována velkým písmenem na rozdíl církve v běžném smyslu. Překl.

Předmluva.

Ve třech řečech o Dostojevském nezabývám se ani jeho osobním životem ani kritikou jeho prací. Mám na mysli jenom jedinou otázku: čemu sloužil Dostojevskij, jaká idea podněcovala všecku jeho činnost?

Tím přirozenější je zastaviti se u této otázky, že ani podrobnosti soukromého života ani umělecké přednosti nebo vady

jeho děl samy sebou neobjasňují onoho zvláštního vlivu, kterým působil v posledních letech svého života, a onoho nesmírného dojmu, který vyvolala jeho smrt. S druhé strany i ony příkré výpady, jimž stále ještě je památka Dostojevského vysazena, dokonce nesměřují k estetické stránce jeho děl, neboť všichni stejně ho uznávají za prvotřídní umělecký talent stoupající časem až ku geniálnosti, byť i ne prostý velikých vad. — Leč idea, jíž sloužil tento talent, jedněm se jeví pravou a prospěšnou a druhým se zdá falešnou a škodlivou.

Konečné ocenění vší činnosti Dostojevského závisí na tom, jak se díváme na oduševňující ho ideu, na to, več věřil a co miloval. »A miloval především živou lidskou duši ve všem a všude a věřil, že my všichni jsme r o d b o ž í, věřil v nekonečnou sílu lidské duše, vítězící nad každým vnitřním pádem.

Přijav do své duše všecku životní zlobu, všecku čerň a tíži života, a překonav to vše nekonečnou silou lásky, Dostojevskij ve všech svých výtvorech hlásal toto vítězství. Vyzkoumav v duši b o ž s k o u sílu, prosvitající vší lidskou malomocí, došel Dostojevskij k poznání Boha a Bohočlověka. P ů s o b n o s t Boha a Krista odkryla se mu ve v n i t ř n í síle lásky a všeodpuštění, a právě tu všeodpouštějící požehnanou sílu hlásal jako základ i pro vnější uskutečnění na zemi onoho království pravdy, po němž prahl a k němuž směřoval po celý život.«[1]

Zdá se mi, že na Dostojevského nelze se dívati jako na obyčejného romanopisce, jako na nadaného a moudrého literáta. Bylo v něm něco většího, a toto větší tvoří jeho odlišnou zvláštnost a objasňuje jeho vliv na druhé. Na doklad toho by bylo možno uvésti mnoho svědectví. Omezím se na jedno, hodné zvláštní pozornosti. Hle, co praví hrabě L. N. Tolstoj v dopise k N. N. Strachovu: »Jak bych si přál umět říci vše, co cítím o Dostojevském. Popisuje své cítění, vyjádřil jste část mého. Nikdy jsem toho člověka neviděl a nikdy jsem k němu neměl přímých vztahů, a pojednou, když umřel, pochopil jsem, že mi byl nejbližším, nejdražším a nejpotřebnějším člověkem. A nikdy mne nenapadlo měřiti se s ním, nikdy. Vše, co činil (krásné, pravé, co činil), bylo takové, že čím více vytvořil, tím lépe mi bylo. Umění ve mně vyvolává závist, rozum — též, ale práce srdce — jenom radost. A tak jsem ho měl za svého přítele a jinak jsem nemyslil, nežli

[1] Výňatek ze slov, pronesených na hrobě Dostojevského 1. února roku 1881. S.

že se uvidíme, a jen teď že k tomu nedošlo, ale že mi to patří. A pojednou čtu — zemřel. Jakási podpora mi praskla. Upadl jsem ve zmatek, a pak se vyjasnilo, jak mi byl drahý, a plakal jsem a pláči i nyní. Před jeho smrtí přečetl jsem »Ponížené a jimž bylo ublíženo« a rozplýval jsem se pohnutím.« A v jiném, dřívějším dopise: »Onehdy jsem četl »Mrtvý Dům«. Mnoho jsem zapomněl, přečetl znovu, a neznám lepší knihy v celé nové literatuře včetně Puškina. Ne ton, ale stanovisko je podivuhodné: upřímné, přirozené a křesťanské. Krásná, povznášející kniha. Kochal jsem se včera celý den, jak jsem se dávno nekochal. Uvidíte-li Dostojevského, řekněte mu, že ho miluji.«

Ony srdečné vlastnosti a ono stanovisko, na něž poukazuje hrabě Tolstoj, souvisí těsně s onou dominující ideou, kterou nosil Dostojevskij v sobě po celý život, ač teprve ke konci ji počal plně ovládati. Ujasnění této idey jsou posvěceny mé tři řeči.

V. S. Solovjev.

První řeč.

V prvotních dobách lidstva byli básníci proroky i žreci, náboženská myšlenka ovládala poesii, umění sloužilo bohům. Potom, když se život stal složitějším, když se objevila civilisace založená na rozdělení práce, umění právě jako ostatní obory lidské činnosti se osamostatnilo a oddělilo od náboženství. Byli-li umělci dříve sluhy bohů, stalo se nyní umění samo božstvem a modlou. Objevili se žreci čistého umění, jimž dokonalost umělecké formy se stala hlavní věcí, nezávisle na jakémkoli náboženském obsahu. Dvojí jaro tohoto svobodného umění (v klasickém světě a v nové Evropě) bylo nádherné, ale ne věčně trvající. Před našima očima dospěl rozkvět novo-evropského umění konce. Květy opadávají, a plody teprve nasazují. Bylo by nespravedlivo žádati od zárodku vlastností zralého plodu; možno jen souditi o těchto budoucích vlastnostech. Právě tak dlužno se míti k dnešnímu stavu umění a literatury. Současní umělci nemohou a nechtějí sloužiti čisté kráse, vytvářeti dokonalé formy; hledají obsah. Leč cizí jsouce dřívějšímu, náboženskému obsahu umění, obracejí se zcela ke skutečnosti dneška a stavějí se k ní ve dvojnásobně otrocký poměr: za prvé snaží se otrocky zobrazovati jevy této skutečnosti, a za druhé snaží se stejně otrocky sloužiti zlobě dne, hověti všeobecné náladě okamžiku, hlásati běžnou morálku, domnívajíce se, že tím učiní umění užitečným. Ovšem nedosahují žádného z těch-

to účelů. V neúspěšném honu za domněle reálnými[2] podrobnostmi se jen ztrácí skutečná reálnost celku, a snaha, sjednotiti s uměním vnější poučnost a užitek na úkor jeho vnitřní krásy, obrací umění v nejneužitečnější a nejzbytečnější věc na světě, neboť je zřejmo, že špatný umělecký výplod při nejlepší tendenci nenaučí ničemu a žádného užitku vydati nemůže.

Pronésti bezpodmínečné odsouzení dnešního stavu umění a jeho vládnoucího směru je velmi snadno. Všeobecný úpadek tvořivosti a částečné rozpory s ideou krásy příliš bijí do očí — a přec bezpodmínečné odsouzení toho všeho by bylo nespravedlivo. V tomto hrubém a nízce postaveném současném umění, pod touto dvojnásobnou podobou otroka skrývají se zárodky božské velikosti. Požadavky současné reálnosti a přímého užitku od umění, nesmyslné ve svém dnešním hrubém a temném užití, poukazují však na tak povýšenou a hluboce pravdivou ideu umění, k jaké dosud ještě nedospěli ani výtvarníci ani vykladači čistého umění. Nespokojujíce se krásou formy, chtějí současní umělci více méně uvědoměle, aby umění bylo r e á l n o u s i l o u, prosvětlující a přerozující celý lidský svět. Dřívější umění člověka o d v á d ě l o od oné tmy a zloby, které vládnou ve světě, uvádělo ho na své klidné výšky a rozptylovalo ho svými světlými obrazy; nynější umění naopak p ř i v á d í člověka ke tmě a zlobě života s přáním, někdy neujasněným, prosvítiti tuto tmu, zmírniti tuto zlobu. Leč odkud vezme umění tuto prosvěcující a obrozující sílu? Nemá-li umění přestávati na odvedení člověka od zlého života, ale má-li zlepšovati sám zlý život, nemůže tento veliký cíl býti dostižen prostým napodobením skutečnosti.

Zobrazovati neznamená ještě přetvořovati, a usvědčení není napravení. Čisté umění zdvihlo člověka nad zem, uvádělo ho na olympské výšky; nové umění vrací se k zemi s láskou a soucitem, ne však proto, aby se vhroužilo do tmy a zloby pozemského života, neboť k tomu není žádného umění třeba, nýbrž proto, by život tento zhojilo a obnovilo. K tomu třeba býti zúčastněným a zemi blízkým, třeba lásky a soucitu k ní, ale třeba ještě něčeho většího. K mohutnému působení na zem, aby byla převrácena, přetvořena, nutno přitáhnouti a k zemi přichýliti n e z e m s k é

[2] Každá podrobnost, vzata zvlášť, sama sebou, není reálná, neboť reálné je toliko v š e c k o d o h r o m a d y, při tom realista-umělec hledí přec na reálnost z e s e b e, chápe ji svým způsobem, tudíž to již není o b j e k t i v n í reálnost. S.

síly. Umění, jež se osamostatnilo, oddělilo od náboženství, musí vstoupiti s ním v nový, svobodný svazek. Umělci a básníci se opět musí státi žreci a proroky,[1] ale již v jiném, ještě důležitějším a vyšším smyslu: nejen náboženská myšlenka bude ovládati je, ale i oni sami budou ovládati ji a vědomě říditi její pozemská ztělesnění. Umění budoucnosti, jež samo po dlouhých zkouškách se vrátí k náboženství, naprosto nebude oním prvotním uměním, jež se ještě neodloučilo od náboženství.

Vzdor protinábožeské povaze současného umění dovede v něm bystré oko rozeznati neurčité rysy budoucího náboženského umění, a to ve dvojí snaze: — k plnému vtělení myšlenky v nejmenších hmotných podrobnostech až k dokonalému téměř splynutí se skutečností dneška, a spolu ve snaze působiti na reálný život opravou a zlepšováním ho v souhlase s jistými ideálními požadavky. Pravda, samy tyto požadavky jsou ještě dosti nízké a jimi vnuknutá úsilí jsou dosti neúspěšná. Neuvědomujíc si náboženské povahy svého úkolu, vzdává se realistické umění své jediné pevné opory a mohutné páky pro své mravní působení ve světě.

Ale všechen ten hrubý realism současného umění je toliko drsným obalem, v němž se až do času skrývá okřídlená poesie budoucnosti. To není jen osobní domněnka, k tomu přivádějí positivní fakta. Již se objevují umělci, kteří vycházejíce z vládnoucího realismu a setrvávajíce ještě značnou měrou na jeho nízké půdě, zároveň dostupují náboženské pravdy, slučují s ní úkoly svých výtvorů, z ní čerpají svůj ideál společnosti, jí osvěcují svou službu lidstvu.

Vidíme-li v současném realistickém umění jakoby předpověď nového, náboženského umění, počíná se tato předpověď již uskutečňovati. Není ještě představitelů tohoto nového, náboženského umění, ale již se objevují jejich předchůdci. Takovým předchůdcem byl Dostojevskij.

Náležeje duchem své činnosti k umělcům romanopiscům a zůstávaje i v tom neb onom směru za některým z nich, má Dostojevskij nad nimi všemi tu hlavní převahu, že vidí nejen kolem sebe, ale i daleko dopředu . . . (Pokračování.)

---

[1] Viz našeho Bílka, Březinu — první vlaštovky! Překl.

Nynější výrobní a cenová krise světová a její srovnání s krisí v době ponapoleonské.[1]

Napsal Dr. V. Mildschuh.

Úvod. Světovou válkou byl svět vytržen z dosavadní své pravidelné dráhy a na místo klidného vývoje nastoupila doba neklidná, přinášející každým dnem nové, nečekané problémy a nová překvapení. Překvapením takovým byl i pro odborníky, sledující pozorně příslušné poměry, náhlý pokles světových cen od polovice minulého roku; poukazuji v té příčině na př. k tomu, že prof. Cassel, jenž je považován za jednoho z předních znalců peněžních otázek, ještě ve svém Memorandu podaném v polovici roku 1920 mezinárodní konferenci bruselské, přimlouval se vřele za to, aby Spojené Státy stabilisovaly hodnotu svého dolaru, a dovozoval, že je v zájmu všech zemí, které chtějí stabilisovat svou měnu oproti dolaru, aby Spojené Státy neprovozovaly politiku směřující ke zvýšení kupní síly peněz neboli snížení cen; ve skutečnosti však ceny ve Spojených Státech začaly již tehdy klesat a klesly brzo až na polovinu své tehdejší výše. Ještě větším a velmi nepříjemným překvapením byla — zvláště pro státníky zemí dohodových — neobyčejně intensivní krise výrobní s oním poklesem cen spojená. Vskutku je to zcela paradoksní, jestliže po ohromné, dosud nebývalé válce, kterou bylo zničeno tolik — nejen životů lidských, nýbrž i — statků, místo aby se využilo každé, i nejmenší síly ke znovuvyrobení oněch statků a k obnově bývalého hospodářského stavu, miliony lidí nemohou najít práci a zaměstnání, ač velká většina lidstva žije v nedostatku a postrádá nejdůležitějších statků, takže o nějaké »nadvýrobě« věru nelze mluvit. To znamená, že sociální organismus lidstva je postižen těžkou vnitřní chorobou

[1] Odevzdáno tisku začátkem října.

a že třeba úsilovné její léčby; ale k tomu třeba arci především dobře znát průběh choroby i její příčiny.[1]

Hodlám tedy v dalším vylíčiti nejdříve průběh příslušných skutečností, pak postaviti oproti sobě různá mínění o pravděpodobných příčinách oné choroby a konečně uvésti prostředky nápravy. Při tom hodlám přihlédnouti všude také k skutečnostem z doby před 100 roky, po válkách napoleonských, neboť doba ta — jakkoli ji válka světová co do intensity svých účinků značně předstihuje — přece co do způsobu účinků vykazuje pozoruhodnou obdobu s dobou nynější, i můžeme tedy, sledujíce vývoj událostí tehdejších, získati cenné poznatky i pro dobu nynější, zvláště pokud se pravděpodobného budoucího vývoje týče. Zde i onde drahota ve válce a po válce nastalá a následující pak krise nebyly obmezeny na jednu zemi, nýbrž zasahují více méně všechny země — jde tedy v obou případech o krisi světovou. Proto ovšem na průběh cen i na vývoj krise mají největší vliv ony země, které mají pro světový trh rozhodující význam, t. j. před 100 roky hlavně Anglie, nyní Anglie a Spojené Státy. K nim hodlám tedy v dalších vývodech zvláště přihlédnout, účinků na jiné země, zvláště i Československo, dotknu se více jen mimochodem.

I. *Skutečnosti: a) z doby po napoleonských válkách.*

Také před 100 lety za válek napoleonských a po nich stoupala hladina cenová v Anglii rychle — třebas ne tak rychle jako za války světové a po ní. Podle Jevonse (The variation of prices and the value of currency since 1782 v jeho Investigations in Currency & Finance) stoupla průměrná cena 40 statků jím pozorovaných v Anglii od r. 1785 do r. 1809 z 85 na 161 — tedy se skoro zdvojnásobila — pak klesala v následujících letech až do r. 1816 na 109, stoupla však zase v letech 1817 a 1818 až na 135. V r. 1819 nastává však definitivní přelom, ceny klesají v roce 1819 na 117 a od té doby klesají — s menšími reakcemi a zpětnými pohyby — vždy více až na 64 v r. 1849. Rozumí se, že na tomto stoupání i poklesu neparticipovaly všechny statky stejně. Nejvíce stouplo v ceně dříví, dále též obilí, poměrně mnohem méně kovy

[1] Z té příčiny uspořádal mezinárodní úřad práce v Ženevě zvláštní anketu o výrobní krisi, při čemž celá látka byla rozdělena v ony tři hlavní oddíly: I. Skutečnosti. II. Vysvětlení skutečností. III. Prostředky nápravy. Také od právnické fakulty Karlovy university v Praze vyžádal si dobrozdání, jehož vypracování bylo mně svěřeno. Dobrozdání to, — byvši doplněno novějšími daty a tu a tam změněno — je též podkladem článku zde uvedeného.

železo. Pokles cen v r. 1819 projevil se dle Tooka (A History of Prices) nejprve a nejvíce u bavlny, vlny, hedvábí, také obilí klesla v dalších letech značněji v ceně; nejméně bylo poklesem zasaženo olovo a železo. Toto klesání cen, stejně jako i dříve stoupání, nezůstalo omezeno na Anglii, nýbrž projevuje se stejně, jak Tooke ukazuje, i ve Francii, ve Vídni, Mnichově i ostatním Německu, kde na př. cena obilí klesla více než na polovici.

Rovnoběžně se stoupáním hladiny cenové a později zase s klesáním jejím jde i stoupání a klesání úrokové míry. Jenže pokles úrokové míry nastává o něco později; dle Tooka značnější pokles diskontu nastal teprve v srpnu 1919, zatěžto ceny statků začaly klesati již v zimě 1818/19, kdy naopak úvěr strnul a blanko-úvěry byly houfně vypovídány. Od r. 1819 cena 3%ních konsolů stoupala pak v dalších letech vždy více neboli úroková míra klesala.

Klesání cen mělo na různé třídy obyvatelstva arci různý účinek. Pro spotřebitele znamenalo ulehčení od onoho tlaku, kterým stoupající drahota byla na ně působila, ano jak Tooke praví, znamenalo pro ně »všeobecný nadbytek«; naproti tomu pro výrobce a obchodníky nastává doba stagnace a krise. V posledních měsících r. 1818 až do jara 1819 dochází v Anglii, zvláště v bavlně, k četným úpadkům, na nichž jsou stejně súčastněni jak dovozci tak i továrníci i spekulanti. Podobně dochází k četným úpadkům i v Hamburku a v dalších měsících hlásí se četné úpadky v Stockholmu, Stralsundu, Štětíně, Gdansku a zvláště v Rize. Také rolnictvo je klesáním cen zemědělských výrobků citelně zasaženo, a žaloby jeho stávají se tak hlasitými, že vláda v r. 1822 odhodlává se navrhnouti parlamentu, aby byly vydány 4 mil. £ na pokladničních poukázkách a aby jich bylo použito k zálohám a zápujčkám obcím a k veřejným stavbám. Vlastním účelem tohoto návrhu bylo, jak praví Tooke, zvýšeným oběhem peněz podnítiti spekulaci a tím ceny hnáti do výše; návrh byl přijat, avšak účelu jeho dle Tooka nebylo dosaženo. Nicméně třeba přece jen poznamenati, že se dle Jevonsových cifer klesání cen v r. 1822 a následujících na čas zastavilo. S krisí průmyslu, obchodu a zemědělství zhoršilo se zároveň v této době i postavení dělnictva.

Za několik let, asi od r. 1828, nastává po těchto prudkých otřesech, jimiž doba uplynulá je charakterisována, zase klid a pro průmysl a obchod nastává — při snížených cenách — zase doba klidného vývoje.

b) *Z doby války světové a po ní.* Za světové války stoupán hladiny cenové bylo ještě mnohem značnější než přeo 100 roky. V Anglii stouply ceny podle Economisty, vycházíme-l od průměrné výše cen v letech 1901—1905, do března 1920 ze st až na 379·6, vezmeme-li za základ červenec r. 1914 (když cen stály již v poměru k průměru 1901—1905 jako 126: 100), stoupl na 327 neboli se více než ztrojnásobily. Ve Spojených Státech stoupla hladina cenová, vycházíme-li zase od průměrné výše ce z r. 1914, dle statistiky Bradstreet's do února 1920 ze 100 na 23 dle Duns Review do května 1920 na 215, tedy něco více než dvoj násobnou výši.

Na jaře r. 1920 nastal přelom cen; ceny odtud počínaj klesati a klesají v Anglii dle Economisty do srpna 1921 až na 18 (t. j. tedy již méně než dvounásobnou výši hladiny z 1./7. r. 1914) ve Spoj. Státech dle Bradstreet's až na 124 v srpnu 1921, podl Duns Review na 134 v srpnu (to jsou tedy ceny jen o ¼—½ vyšší než r. 1914). I zde arci jak na stoupání tak i na klesání ce jednotlivé druhy statků neparticipují ve stejné míře. Nejvíc stouply v ceně tekstilie, ale také nejrychleji klesají; také obilí — aspoň ve Spojených Státech — a cukr značně stouply, potom však rychle klesly. Naproti tomu uhlí a železo poklesu cen vzdoruj nejdéle. Také v ostatních zemích válčících a i v zemích neutrál ních nastává po dřívějším vzestupu cen — který arci v různých zemích byl velmi různé intensity — v r. 1920 většinou přelom a sestup cen, tak v Japonsku v březnu, ve Francii a v Itali v dubnu (po němž v Italii v dalších měsících nastává na čas ješt nové stoupání), v Kanadě v květnu, ve Švédsku v červnu, v Nizo zemí v červenci, v Australii v srpnu, v Norvéžsku v září (viz sta tistiku indeksů cenových uveřejňovanou v Maanschrift van he Centraal Bureau voor de Statistiek i v Bulletin Mensuel de l'Offic permanent de l'Institut International de Statistique). Ještě po zději — až koncem r. 1920 — nastává přelom v Německu a též v Československu; pokles cen nenastává tu ostatně toliko později nýbrž je též mnohem slabší. V Československu dle mých — arc jen velmi hrubých a přibližných — výpočtů ceny oproti první po lovici r. 1914 stouply do konce roku 1920 až na 1542, klesly pak až do března až na 1317, stouply však od té doby do srpna zase na 1365 a v září na 1556. V Německu podle Frankfurter Zeitung stouply ceny oproti červenci 1914 do prosince 1920 na 1681, klesly

k do června na 1407, od té doby však stoupají mnohem rych-
ji než u nás, až na 1824 v září t. r. a 2022 v říjnu.

Se stoupáním cen jde rovnoběžně, podobně jako před sto
ky, i stoupání úrokové míry, avšak — podobně jako před
o roky — vzestup ten trvá déle než vzestup cen, ano v prvé
bě sestupu cen napětí úvěrové je největší a přelom nastává
rve značně později. Tak na př. úroková míra 3měsíčních po-
adničních směnek (Treasury bills) v Londýně činila v červenci
14 3½%, 6./10. 19 byla zvýšena na 4½%, 7./11. 19 na
½%, ještě 14./4. 20 na 6½% — a teprve 11./3. 1921 klesla na
%, 1./7. 21 na 5% a nyní pohybuje se již pod 4%. Také saziba
nky anglické byla ještě 15./4. 20 zvýšena ze 6 na 7% a snížena
prve 28./4. 21 na 6½, 23./6. na 6, 21./7. na 5½%. Podobně
sazba federálních reservních bank v New Yorku byla ještě
června 1920 zvýšena na 7% a teprve v letošním roce snížena
6, (16. června), 5½ (21. července) a 5% (21. září).

Také v Československu byla bankovní sazba ještě 12./5. 1920
výšena na 6% a snížena teprve — a to toliko pro směnky —
5½% dne 16. srpna t. r.

Pokles cen právě zmíněný přinesl zase mase obyvatelstva
lké ulehčení, avšak pro výrobce a obchodníky byl zdrojem
elkých ztrát. Ti výrobci, kteří nakoupili suroviny, když
ny jejich byly nejvyšší, ocitli se náhle v nutnosti, prodati své
robky v mnohých případech za ceny nedosahující jejich nákladů
robních. Ježto pak zároveň banky omezily své úvěry, viděli se
nozí průmyslníci nuceni, omeziti značně svou výrobu, jiní, ještě
bší, přímo zavřeli své továrny. Jasným symptomem průmyslové
ise je značný vzrůst v počtu úpadků; tak na př. ve Spojených
átech v prvním čtvrtletí 1921 hlášeno 4870 úpadků s pasivy 178
il. dolarů, v květnu 1356 s pasivy 57 mil. dolarů (r. 1920 v témž
ěsíci jen 547 s pasivy 10·8 mil.). I výrobci zemědělští ve Spoje-
ch Státech byli tímto poklesem značně zasaženi; výbor zvolený
ními pěstiteli bavlny vypracoval memorandum tehdejšímu pre-
lentovi Federal Reserve Board, senátoru (nyní presidentu repu-
iky) Hardingovi, aby zastavil, aspoň na čas, omezení úvěrů ban-
vních. S krisí hospodářskou a s rostoucím obmezováním vý-
by vzrůstá i nezaměstnanost dělnictva velmi značně.
Kanadě stouplo procento nezaměstnaných ze všech dělníků od-
rově sdružených dle statistiky mezinárodního ústavu statisti-
ého v listopadu 1920 na 10%, v prosinci na 13·4%, v lednu až

květnu t. r. činilo 13·07, 16·12, 16·48, 16·27, 15·46%, v Anglii č
nilo procento v prosinci 1920 6%, v lednu—červenci 1921 6·9, 8·
10·1, 17·6, 22·2, 23·1, 16·7%. Také v jiných zemích dochází k
krisi výroby a vzrůstá značně nezaměstnanost, avšak v zemíc
s podceněnou valutou přece jen mnohem méně než na př. v Angl
a ve Spojených Státech. Tak činilo v Německu procento nezaměs
naných v měsících lednu až červnu t. r. toliko 4·5, 4·7, 3·7, 3·
3·7, 3·0%. Podobně i v Československu — jehož valuta je rovně
značně podceněna — činil počet nezaměstnaných v prvních m
sících r. 1921 dle dat uveřejňovaných ministerstvem soc. pé
41.942 dne 15./1., 47.328 dne 15./2., 41.312 15./3., 31.500 15./
30.000 15./5., 29.000 15./6., 33.500 15./7., 29.000 15./8., 26.0
15./9. (mimo to 16.000 nepřímo podporovaných prostřednictví
podniků), t. j. v poměru k celkovému počtu všech organisovaný
dělníků[1] toliko asi 2—3·5%.

Jak vidíme, obdoba s dobou ponapoleonskou je velmi znač
i lze tedy souditi, že v obou případech působily i podobné příčin

II. *Vysvětlení skutečností:* a) *z doby po napoleonských v
kách.* Názory o příčinách značného stoupání cenové hladiny
válek napoleonských a po nich, jakož i krise a poklesu cen, jí
stoupání to bylo potom vystřídáno, možno roztříditi ve dvě vel
skupiny.

1. Jedni — možno říci, že netoliko pars maior, nýbrž i sani
neboť patří k nim i slavný Ricardo — mají za to, že příčinu sl
hledati *na straně platidel, oběživ.* Tak sluší dle nich hlavní p
činu značného stoupání cen v letech 1797—1809 resp. až do r. 18
hledati jednak ve skutečnosti, že r. 1797 byla zrušena povinno
banky anglické k výplatě bankovek zlatem (bankovní restrikc
jednak hlavně v další skutečnosti, že banka v následujících lete
vydávala vždy více bankovek kovem nekrytých. Vskutku či
oběh bankovek anglické banky v únoru 1797 9,674.780 £, v úno
1809 již 18,542.860, v únoru 1818 již 27,770.970 £. Tímto v
kým vzrůstem bankovek, jemuž neodpovídal nikterak vzrůst
vového pokladu (r. 1797 1,086.170, r. 1818 10,055.460), zvýšila
značně celková peněžní poptávka po statcích i muselo tedy
stejném nebo zmenšeném množství statků nutně dojíti ke sto
nutí jejich cen. A podobně souvisel dle těchto názorů i pokles

[1] Celkový počet členů jednotlivých organisací v republice česko
venské činil dle tisku poslanecké sněmovny čl. 1199 z zasedání sněmovny 1·
1,302.000.

v r. 1819 a následujících jednak s tím, že aktou vydanou v r. 1819 a zvanou obyčejně aktou sira Roberta Peela, bylo stanoveno, že r. 1823 má směnitelnost bankovek za zlato býti zase zavedena (ve skutečnosti stalo se tak již 1. května 1821), jednak s tím, že oběh bankovek v r. 1818 dosáhl svého maksima (v únoru 27,770.970 £) a odtud v následujících letech klesal (v únoru 1823 činil již 18.392.240 £). Současný pokles cen na pevnině byl pak vysvětlován tím, že následkem měnové reformy v Anglii odplývalo zároveň zlato z pevniny do Anglie a tím se zmenšilo množství obživ na pevnině, což dle teorie kvantitativní muselo mít za následek rovněž klesání cen. — Souvislosti tuto uváděné zdají se vskutku na první pohled nejvýše pravděpodobnými. Nicméně Tooke ve svých »Dějinách cen« je na základě podrobného pozorování faktického vývoje bod za bodem vyvrací. Poukazuje především k tomu, že pozorujeme-li podrobně vývoj cen i množství vydaných bankovek v jednotlivých menších dobách, vidíme, že stoupání cen neodpovídá zpravidla také zvýšený výdaj bankovek a naopak, že tedy skutečnost nikterak neodpovídá oné tvrzené souvislosti. A podobně nelze také dle Tooka hledati příčinu toho, že hodnota bankovek stoupla r. 1820 zase na pari a též ceny klesly, v Peelově aktě, neboť i bez ní byl by následkem onoho stavu, jenž se v r. 1819 a 1820 vyvinul (Tooke poukazuje tu k výši úrokové míry, ke stavu státních financí a zmenšení přechodného dluhu, k příznivé bilanci platební) nastal týž výsledek. Zcela nesprávným je pak prý tvrzení, že klesání cen na pevnině bylo způsobeno odplynutím zlata do Anglie — podobně jako před tím stoupání cen přílivem zlata z Anglie —, neboť ve skutečnosti naopak prý v letech 1816/17, kdy ceny na pevnině značně stouply, drahé kovy proudily zpět do Anglie a v r. 1818/19 naopak zase odplynuly na pevninu, ač tu tehdy ceny poklesly.

2. Tooke sám hledá příčiny jak onoho stoupání tak i pozdějšího klesání cen statků na straně statků v poměrech výrobních. Tak byly dle něho vysoké ceny v letech 1816, 1817 způsobeny hlavně velkým nedostatkem obilí a skoro všech hlavních předmětů spotřeby, kdežto pokles cen v r. 1819 byl přirozeným následkem velkých dovozů i zvýšené výroby. Bylo by tedy k poklesu tomu došlo stejně, i kdyby Peelova akta nebyla bývala vydána a i kdyby ve výdeji bankovek bylo postupováno stejně (čemuž dle Tooke tak skutečně bylo) jako za války a až do roku 1819. A podobně snaží se Tooke i všechny ostatní změny

ve výši hladiny cenové vysvětliti z poměrů výroby. — Jevons ve svém článku »The variation of prices and the value of the currency since 1782« namítá oproti Tookovi — ačkoli jinak plně souhlasí s jeho protestem proti »obyčejné praktice« svalovati všechna zla na oběh peněz — že sice špatné sklizně mohou způsobit stoupnutí cen obilí a jiných zemědělských výrobků, nikoli však též jiných statků; on má za to, že Tooke, když uváděl tuto příčinu, nepředstavil si plně, jak velké a všeobecné bylo stoupání cen. Jevons sám, jak pravil, nebyl s to, aby našel příčinu onoho stoupání cen na začátku 19ho století (o němž myslel, že tvoří pozoruhodnou výjimku od převládající sestupné čáry cen). Spíše lze dle Jevonse pokles cen v letech 1819—1849 vysvětliti vzrůstající výrobou, nicméně bylo by prý možno i zde namítnout, že tatáž příčina působila přece i v dřívějších letech, kdy ceny stoupaly.

3. Mám za to, že v tomto sporu nemá žádná z obou stran docela pravdu, třebas názor první je pravdě bližší. Proti Tookovi lze namítat, že výroba nemůže býti jedinou příčinou pohybů cen, neboť nelze přece za to míti, že by po celou řadu let (1785—1819) poměry výroby byly nepříznivy a potom zase po celou řadu let (1819—1849) příznivy. Třeba tedy přibrati k vysvětlení i spotřebu, která je v dobách válečných arci mnohem značnější (takže se tu zvýšená potřeba setkává se zmenšenou výrobou). Ale i pak sluší za to míti, že tyto poměry výroby a potřeby jsou jen podmínkou nebo toliko vzdálenou příčinou vývoje cenového, že však stávají se účinnými teprve tehdy, když zvýšená potřeba (hlavně státu) opatří si také potřebné prostředky, potřebnou novou, fiktivní kupní sílu. V tom tedy první názor je správnější, ale chybuje zase v tom, že nevidí, že vznik takové nové fiktivní síly není možný toliko výdejem papírových peněz (inflace papírových oběživ), nýbrž také uzavřením nových úvěrů (úvěrová inflace). Ovšem pouhým výdejem úvěrových pohledávek se strany státu netvoří se ještě nová (dodatečná) kupní síla, naopak pohledávky ty nemají účinku na výši hladiny cenové ani v době vydání ani v letech následujících, jestliže úroky z těchto pohledávek opatří se zdaněním občanstva a obmezením jeho jinaké spotřeby. Jinak je tomu však, jestliže stát tyto úroky hradí zase novými výpůjčkami. Tu totiž na jedné straně zvětšuje se o úroky z oněch výpůjček celkový národní peněžní důchod a tudíž i ona část tohoto peněžního důchodu, která je určena ke koupi spotřebních statků, na druhé straně se však

množství spotřebních statků nezvětší (nýbrž toliko množství kapitálových statků zvětší se o tyto fiktivní kapitály), a následek musí být tedy stoupnutí cen spotřebních statků, naproti tomu však ceny kapitálových statků klesnou čili úroková míra se zvýší (viz podrobněji můj spis »Kupní síla peněz, výše důchodů a úroková míra«). Toho třeba dbáti i při vysvětlení stoupání a pozdějšího klesání cen i úrokové míry v době před 100 roky. Možno tu poukázati k tomu, že anglický státní dluh činil r. 1793 na počátku války s Francií toliko 247·8 mil. lib. št., r. 1815 v září však již 900·4 mil. lib. št. (dle Statesman's Year-book) a vzrostl tedy v době té o 652·6 mil. lib. št.; zároveň vzrostly v téže době úroky z tohoto dluhu z 9·7 na 32·6 mil. lib. št., t. j. o 22·9 mil. lib. št. Obnos tento, který převyšuje celkový převýdej bankovek, musil dle toho, co bylo v té příčině řečeno, působiti stoupání cen potud a v té míře, dokud nebylo ve státním hospodaření dosaženo rovnováhy a pokud nebyl kryt daněmi; při tom pak na rozdíl od převýdeje bankovek, jenž působí vždy jen v době výdeje, se účinek této inflace úvěrové opakuje rok od roku dotud, dokud úroky ty nejsou docela kryty daněmi. Jestliže se však jednou dosáhne rovnováhy rozpočtové a stát jme se své dluhy spláceti, pak toto splácení dluhů musí mít naopak za následek klesání cenové hladiny. A tu možno zase poukázati k tomu, že výše angl. dluhu státního dosáhla r. 1817 svého vrcholu a od té doby klesala, takže na př. 31./3. 1855 činila jen 808·5 mil. £ nebo-li se v době té skoro o 100 mil. £ zmenšila. Mám za to, že klesání hladiny cenové v době 1819 až 1849 s okolností tou též souvisí. A stejně i klesání úrokové míry, neboť v době té netoliko přestala poptávka státu po nových výpůjčkách, nýbrž stát zároveň splácením svých dluhů přivádí nové a nové kapitály peněžní na trh. Krise výrobní pak, kterou toto klesání cen aspoň v prvních letech způsobuje, má dle mého náhledu příčinu svou hlavně v tom, že pokles cenový objevuje se — jak plyne z toho, co o příčinách jeho řečeno — nejdříve u statků spotřebních, kdežto úroková míra a ceny statků výrobních vyššího řádu, mezi nimi i výše mezd, zůstávají déle na své výši a jen poznenáhlu se snížené ceně statků spotřebních též přizpůsobují. Tak praví i Tooke — také na základě zkušeností z té doby —, že mzda pracovní mezi všemi statky směnnými je poslední, která při stoupání drahoty nebo při znehodnocování peněz stoupá, jako naopak je mzda pracovní poslední, která zase při nadbytku zboží nebo stoupající hodnotě peněz klesá. (Dokončení.)

Úvodem k Danteově „Božské komedii".

Napsal Francesco Torraca, profesor university v Neapoli.
(Přednáška proslovená na filosofické fakultě university Karlovy dne 28. května 1921. — Přeložili Jan Inderka a Giovanni Riccoboni.)

Dante praví v listě, jímž odevzdává »Ráj« Cangrandeovi della Scala, že předmětem »Komedie« je doslovně stav Duše po smrti, allegoricky pak člověk, jemuž podle jeho zásluh nebo vin božská spravedlnost uděluje odměny nebo tresty. Tento základní motiv je rozpředen v poetické vypravování. Účelem, jejž Dante si vytkl, jest vyvésti pozemšťany ze stavu bídy a přivésti je ke štěstí.

Jako křesťan, ano pravověrný katolík, Dante choval tento motiv ve svém nitru již od dětství. Věčná blaženost a věčné zatracení, Bůh a Satan, andělé a ďáblové, blažení a zatracenci byly představy a obrazy velmi dobře známé tak jemu, jako všem věřícím; žily na dně duše ve vědomí všech. Ale snad těmito hlubinami duše všední starosti, zájmy, vášně, nesčetné životní změny rozlévaly lhostejnost, vršily zapomnění. Oči širokého davu upíraly se jen a jen na zemi. Společnost hověla opět materialismu jako před sto lety, ano ještě hůře, neboť před sto lety aspoň klíčící a mohutnějící názory kacířské vyjadřovaly tendence a potřeby duchovní. Žádala se reforma církve a společnosti, ale nikdo nezačínal s reformami sám u sebe. Kdo již miloval chudobu? Ani ti, kdo se prohlašovali za žáky Františka z Assisi. Kdo již vroucněji miloval bližního? Kdo žádal si míru v zemi rozvrácené neustálými boji mezi obcí a obcí, mezi stranou a stranou v téže obci, mezi rodinou a rodinou v téže straně? A kdo myslil na smrt a na zatracení duše? A kdy? Lichvář, loupežný vrah, podvodný obchodník vzpomínal si na boha jen když stanul na prahu věčnosti. Jen tehdy ukládal svým dědicům, aby nahradili neprávem nabyté statky, nebo z majetku nespravedlivě nabytého obdařoval kláštery a kostely bohatými milodary. Nuže, vznikne-li ze středu této společnosti, tohoto života, báseň prodchnutá upřímným a hlubokým

duchem náboženským a mravním, není toho příčinou shoda náboženských názorů, jako spíše kontrast cítění. Co věří všichni, věří i Dante. Ale v jiných lidech jest chladný a líný, mechanicky přejatý obsah, kdežto v Danteovi vře stálý pramen žáru a světla. Víra, která se omezuje u ostatních lidí na zevní kult, na obřadní zvyklosti, s nimiž se spokojuje, a která nepřekáží neřestem a přestupkům, jest u něho podnětem lítosti, hněvu a protestů.

Jedinečný a snad nedosti oceněný fakt je, že představy a obrazy, kterým ho naučila ústa matčina, zjevovaly se mu znovu často i v rozpuku jinošství, když duše jeho zmocňovala se láska. V té době se mu zdá, že slyší boha, jak v nebi praví andělům, aby odevzdaně snášeli, že Beatrice bude prodlévati ještě nějaký čas na zemi. Vidí anděly, provázející duši Beatricinu do nebe. A když dívka ze všech nejušlechtilejší byla povolána, aby se těšila ze slávy pod praporem blahoslavené královny Marie panny, vzdech, který se vydral z jeho srdce, nesl se k ní, aby ji našel v ráji, zářící novým jasem.

Později věnoval se studiu filosofie, dlouho uvažoval o cíli člověka a životě příštím a psal o tom v »Hostině« (»Convito«). K sepsání »Hostiny« přiměla jej, plného soucitu, velmi vznešená touha poskytnouti chleba poznání ubožákům, kteří jsou ho zbaveni starostmi o rodinu neb obec neb i vlastní netečností. Především poznání mravního. Proto »Hostina« stejně jako »Komedie« a již před »Komedií« směřovala k tomu, aby ubožáky ty učinila nikoliv učenějšími, nýbrž lepšími, podněcujíc a vedouc je ke cvičení ve ctnostech.

Dante »Hostiny« nedokončil. Měla obsahovati dlouhou řadu traktátů, měla vésti lidi ke ctnosti ukazujíc jim oblasti dobra. Přišel však čas, kdy poznal, jak málo účinný jest prostředek, jejž použil. Aby zkažený svět, aby zlovolní občané italští, zvláště všech zločinů schopní Florentané změnili směr života, na to nestačilo rozumování. Řeči pomáhají nabádati a podněcovati jen lidi, kteří jsou povahou dobří a milují dobro přirozenou svou povahou; ale ty, kteří nejsou zrozeni k dobru, jest třeba vésti k němu tresty a strachem. Tomu ho naučil učitel jeho Aristoteles, správnosti toho přesvědčil se ve dnech zklamání a trpkosti. Ale nezměnil cíle, nýbrž změnil prostředek: přísný a chladný syllogismus zaměnil poetickým vypravováním, obrazným předvedením hříšníků, stíhaných tresty, a ctnostných, jimž dostává se odměny. Dav nedovede pochopiti radosti ani bolesti duševní; proto

podle druhého učitele Danteova, Tomáše Akvinského, bylo třeb předvésti je co nejzřetelněji způsobem obrazným, znázorněním radostí a bolestí tělesných, aby lidé spíše byli přivedeni k tomu přáti si jich nebo se jich báti.

Nový prostředek byl nejvhodnější, ano jediný vskutku vhod ný pro Dantea, jenž byl básníkem, nikoli filosofem. A jest veln pravděpodobno, že Dante plně si uvědomil své pravé schopnos a své skutečné síly právě tehdy, když dospěl k poznání o nedok nalosti díla (»Hostiny«), které byl započal s takovým zápalem tak živými nadějemi.

Nestačí tedy konstatovati, že motiv díla byl ve vědomí všec lidí. Sluší dodati, že ve vědomí Danteově měl život a energii oj dinělou a že vroucí víra, nejvyšší ideály, hluboká studia a také p kus učiněný »Hostinou« nejen připravily básníka, ale že jej př vedly a takřka přinutily k tomu, aby se jím obíral.

Poněvadž pak jej koncipoval a rozvinul ve shodě s jistým ideami, jistými teoriemi kosmologickými, teologickými, mravním a estetickými, je záhodno souborně o nich se zmíniti.

»Svaté sloky, na kterých zem i nebe pracovaly«,[1] nechtí pou »popsati dno všehomíra«, jak básník na jednom místě praví, nýb vztahují se na celý vesmír a obrážejí v sobě zákony, které j řídí, celý světový řád, jeho harmonii.

Uprostřed stojí nehybně naše zeměkoule, smíšená ze země vody. Vodou zcela pokryta jest polokoule jižní mimo ostrůve který zabírá její střed; na polokouli severní prostírá se pev země, velká souš, pevnina. Tato pevná část ve své největší ší sahá od ústí Gangu na východě až ke sloupům Herkulovým západ. Přesně v jejím středu, na 90° délky, stojí Jerusale v němž narodil se a žil člověk bez hříchu, Ježíš. Pod pozemsk korou zeje ohromná sluj, mající tvar jakési nesmírné nálevk která povlovně se zužujíc sahá až do středu, středu zeměkoule středu všehomíra. To jest peklo. Na místě tom jest počátek úzl temné chodby, jakési přirozené podzemní klenby, ústící se ostrůvku, na kterém jest očistec. Poněvadž tu jde o pojem, je v básni často se vrací, sluší připomenouti, že slunce na své po kolem země — pro nás zdánlivé, pro Dantea reální — projde 3 za 24 hodiny, t. j. 15° za hodinu; proto když slunce na Gangu

[1] České citáty z Danteovy »Božské komedie« přejaty jsou z překl Jaroslava Vrchlického.

chází, v Gibraltaru zapadá, v Jerusalemě jest půlnoc a v očistci poledne.

Zeměkouli obklopuje sféra vzduchová, obklopená zase sférou ohně. Nad ní krouží sféry sedmi planet v tomto pořadí: měsíc, Merkur, Venuše, slunce, Mars, Jupiter, Saturn. Nad Saturnem se klene nebe jasné jako křišťál, nebe hvězdné, přes něž pne se pás Zvířetníka, šikmý kruh nesoucí planety, a to jest dráha, již slunce proběhne za rok. Nad nebem hvězdným, nám viditelným, jest jiné, neviditelné a pohyblivé, primum mobile, nazvané tak proto, že svým nesmírně rychlým pohybem, svým proudem, uvádí v pohyb všechna ostatní nebesa, stojící pod ním. Ještě nad tímto nebem jest nebe poslední, stvořené pouze ze světla a nepohyblivé — Empyreum. V něm sídlí andělé a svatí a blažení. Pod zemí jsou svrženi démonové, tam věčně trpí za své viny zatracenci. Na ostrůvku dočasně prodlévají ti, kdo se kají a očišťují z poklesků a čekají na vstup do slávy a blaženosti Empyrea.

Desatera jsou nebesa, deset je tudíž také oddělení podzemních: předsíň a devět kruhů. A deset je částí na ostrůvku očistcovém: rovina, stráň hory, sedm okruhův a druhá rovina na vrcholku, pozemský ráj.

Síla, která řídí a v pohybu udržuje tento nesmírný stroj, je Láska. Z boha trojjediného vychází světlo, které se zrcadlí v devíti kůrech andělských, jež vznášejíce se kolem boha odrážejí světlo směrem do nebes a pohybují nebesy; pohyb nebes vytváří na naší zeměkouli tělesa organická i neorganická.

»Co mře i co se nesmrtelné rodí,
jak odlesk idey té zříš se chvěti,
již pouze z lásky nebeský Pán plodí.
Neb živé Světlo ze Světla jež letí,
se od něho, věř, oddělí tak málo,
jak Láska, která v svazku tom je třetí.
Své paprsky svou dobrotou jen spjalo
jak ve zrcadlech v nebi devaterém,
ač věčně v sobě jedno pozůstalo.
A klesá takto zvolna k stupni, v kterém
až ku posledním schopnostem se žene,
a nahodilé tvoří tímto směrem;
Zvu takto všecky věci narozené,
jež nebe kroužíc volá ku životu,
ať semenem již nebo bez semene.«

Dante nazývá anděly »subsistencemi« nebo také »substancemi« a »inteligencemi«, neboť andělé jsou formy bez těla, eksistující samy o sobě, pouzí duchové. A praví, že nebyli stvořeni sami, nýbrž společně s nimi, v témž okamžiku, týmž výkonem vůle boží bylo stvořeno vše, z čeho se skládá svět smysly poznatelný. Nahoře jsou andělé, pouhé formy; dole beztvárná hmota; uprostřed jsou nebeská tělesa, ve kterých se snoubí tvar se hmotou.

»Tvar s látkou celý, čistý, v objímání,
tak vyšly k stvoření, jež beze vady,
jak třístrunný luk trojím šípem raní.
Jak jantarem, křišťálem a sklem všady
se mihne paprsk, tak že není chvíle
od blesknutí až k mžiku, když je tady:
Tak z Pána tryskl účin v trojí síle,
bez postupu se celý v tvorstvo chýlí
při počátku svém stejně, bez rozdíle.
Řád spolustvořen substancím, že byly
na světa vrcholu, v nich činnost čistá
se rozvinula ve stvoření chvíli.
Mát čirá potence nejnižší místa,
potence s činem ta ve středu stojí
ve svazku, jehož vazba vždy jest jistá.«

Leč sotva byli andělé stvořeni, někteří z nich odvážili se vzpoury i byli zapuzeni z Empyrea dolů na zemi. Lucifer byl svržen až do středu země, kdež se zabodl a tam vězí. Jeho pád způsobil podle vzácného pojetí Danteova na naší zeměkouli katastrofu, proti níž všeobecná potopa, jak ji líčí bible, nebo bitva u Flegry z mythologie řecké nejsou ničím. Lucifer padl do jižní polokoule a země, která tehdy na této polokouli vyčnívala nad hladinu vodní, země nemající inteligence a života, v té chvíli před ním ztrnula strachem, obklopila se mořem jako nesmírným závojem, uhnula moři a přešla na polokouli naši, na polokouli severní, a za sebou

»... prázdno nechavši a pak do výše
na ústupu se v horu seskupila.

(Dokončení.)

Několik význačných rysů v historii Spojených států v posledním čtvrtstoletí.

Napsal Dr. James Alton James, profesor amerických dějin na Northwestern University v Evanstonu u Chicaga.

(Dokončení.)

Proti rozvoji kapitalistických sdružení byly stupňovány snahy o to, aby byly trusty zamezovány, a v různých státech se usnášeli o zákonech stavějících železnice pod přísnější státní dohled a určujících tarify. Zejména za presidenta Roosevelta stihala vláda čile ty, kteří se provinili proti spolkovým zákonům o těch věcech, a dosáhla příznivých rozhodnutí v několika důležitých případech. Roku 1906 usnesl se kongres o novém spolkovém obchodním zákoně, kterým se reorganisovala spolková obchodní komise a dávala se jí moc určovati tarify, ačkoli železnice podržovaly právo odvolati se k soudům. Železničním společnostem bylo zakázáno pouštěti se do jakýchkoli obchodů.

Potom udělalo dělnictvo největší pokrok v organisaci. Americká federace dělnická (the American Federation of Labor) dosáhla roku 1905 dvou milionů členů. Její politika brzo směřovala k tomu, aby si zajistila výhodné dělnické zákonodárství tím, že by užívala politického svého vlivu k porážce kandidátů, kteří se stavěli proti jejím požadavkům. Roku 1903 zřídil kongres oddělení pro obchod a práci.

Jinou stránku americké otázky dělnické jest viděti ve vzrůstu a změněné povaze přistěhovalectví. Roku 1903 kongres zvýšil přistěhovaleckou daň z hlavy a usnesl se o přísnějších opatřeních vylučujících nevítané třídy, zejména anarchisty. Později byla žádána na přistěhovalcích, kteří se chtěli dát naturalisovat, znalost čtení a psaní, a postup při udělování práva občanského byl pečlivěji upraven.

Průmyslový rozvoj jižních států byl nápadným rysem období, o němž jednáme. Z jejich velikého bohatství nerostného, z jejich ložisek uhlí, z jejich lesů a vodních sil těžilo se jako nikdy před tím. Továren přibylo v tom území mezi lety 1900 a 1906 o padesát procent. Zejména v průmyslu bavlnářském byl rozvoj rychlý, neboť jih zpracovával třetinu své žně v hotové výrobky. Celý okres piedmontský od Virginie do Georgie se měnil rychle v území průmyslové. Půda byla též úplněji osazována a rozumější hospodaření zaváděno, při čemž se zejména dbalo zahradnictví a ovocnářství. I školství se na jihu začalo lepšit.

Na dalekém západě v této době rostla rychle města a průmysl se podstatně rozvíjel. Pastvinářské dobytkářství bylo nahrazováno intensivním zemědělstvím a ovocnářstvím. Tomu bylo pomáháno zavlažováním suchých pozemků. Vedle irigace soukromé a podnikané jednotlivými státy pečoval i kongres o stavbu nádrží a příkopů z peněz strţených za půdu v majetku veřejném.

Současně s tímto velkým průmyslovým rozvojem probouzelo se i veřejné svědomí a žádalo nápravu zlořádů, které byly možné za soustavy průmyslové. Zákony byly usneseny v mnoha státech, které omezovaly věk a podmínky dětské práce, a požadavek byl vznesen, aby kongres zasáhl v té věci. Zákonodárství zakazující falšování potravin a klamavé označování na obalech a pečující o prohlídky továren a balíren se stalo obecným.

Ve školství bylo desítiletí před rokem 1908 pozoruhodno péčí o průmyslové a praktické stránky vyučování. Kursy v ručních pracích a vedení domácnosti se teď považují za nutné pro úplný vývoj mysli a těla. Zřizují se obchodní kursy a řemeslnické školy pro určitá povolání, tělesné výchově se dostává větší péče a veliká část amerického lidu vyhledává život na čerstvém vzduchu jako nikdy před tím v amerických dějinách. Zřizování veřejných knihoven, jemuž pomáhaly velkolepé dary Andrew Carnegieho, bylo rychlé. Bezplatné doručování dopisů na venkově, zvýšené užívání telefonu a přespolní trati tramwayové velice přispěly k pohodlí a inteligenci širokých vrstev.

V prosinci r. 1907 atlantické loďstvo americké námořní moci, obsahující šestnáct válečných lodí a flotilu torpédovek, vydalo se na plavbu kolem světa. Nikdy před tím nebyl takový oddíl válečných lodí vyslán na tak dlouhou cestu. Způsob, jakým si loďstvo vedlo, podal výtečný důkaz jeho výkonnosti; a událost ta

byla považována za příznačnou pro americké postavení ve světové politice.

Před presidentskými volbami roku 1908 bylo mezi lidem silné přání, aby byl president Roosevelt jmenován kandidátem pro třetí období. To on odmítl a místo toho užil svého vlivu k tomu, že byl jmenován kandidátem jeho sekretář pro válku William Howard Taft. Roosevelt a Taft představovali ve své straně živel, žádající »pokrokové« nebo »reformní« zákonodárství; druhé křídlo republikánů (známé jako »standfatters«), bylo na listku representováno Jamesem S. Shermanem z New Yorku, kandidátem na vicepresidentství. Hlavní část strany demokratické se seskupila k podpoře Williama Jenningse Bryana, který zůstal pozoruhodně populární, zejména na západě. Přišla mu ku prospěchu porážka jeho strany roku 1904, kdy byla ovládána východním konservativním křídlem. Bryan byl na sjezdu demokratů zvolen kandidátem při prvním hlasování.

Volební program demokratů byl radikálnější než program republikánů v požadavku celní reformy a v ústupcích dělnickým svazům, které volaly po zákonech proti donucovacím opatřením. Žádalo se v něm veřejné účtování agitačních výloh při národních volbách, daň z příjmu a vládní záruka za vklady v národních bankách. Obě strany byly pro nouzové peníze, ale trochu se rozcházely v metodě jejich vydávání. Volby se skončily vítězstvím republikánů; Taft dostal 321 hlasů volitelů, Bryan 162.

Za svého presidentství zvýšil Mr. Roosevelt svou velikou osobní popularnost žalobami na zlořády spojené se špatným užíváním bohatství v průmyslu a životě politickém. Myslilo se, že Mr. Taft se přidrží stejné politiky. Jeho vláda se může vykázati jistými reformními opatřeními, ale mnozí cítili, že svým postupem v otázce celní a svou politikou udržování se sepial s konservativním živlem ve své straně. Když se v březnu 1910 Mr. Roosevelt vrátil z Afriky, kde pobyl celý rok, roztržka mezi oběma muži se stala zjevnou a prohloubila roztržku již nastalou mezi oběma křídly republikánské strany. Mr. Roosevelt teď vystoupil s ohlášením politiky »nového nacionalismu«. To znamenalo rozšíření národních, t. j. celostátních funkcí, aby se pomohly řešiti takové sociální problémy, na něž, jak se zdálo, jednotlivé státy nestačily, protože nebylo jednotnosti v jejich zákonech a protože neměly vlivu na podniky vztahující se na více států.

Roku 1911 byl založen svaz pokrokových republikánů, který měl za vůdce a za případného kandidáta na presidentství senátora Roberta M. La Folletta z Wisconsinu. V únoru 1912 většina pokrokářských vůdců přenesla svou podporu na Mr. Roosevelta, který, jak cítili, nebyl tak radikální jako La Follette a byl populárnější. I president Taft se ucházel zas o kandidaturu republikánské strany. Mr. Roosevelt prohlásil, že se přidrží rozhodnutí prvních volebních schůzí. V jedenácti státech (a z části ve třech jiných) bylo voličům dovoleno, aby se vyslovili o kandidátech svých stran. Výsledky u republikánů v těchto státech byly silně ve prospěch Mr. Roosevelta. Na celostátním sjezdu republikánské strany v Chicagu žádali jeho důvěrníci více než dvě stě míst, na něž si činili nárok přívrženci Taftovi, zejména z jižních států. Když se míst až na několik málo výjimek dostalo přívržencům Taftovým, označili to Rooseveltovci za loupež a na znamení protestu se zdrželo 343 delegátů hlasování o volebním programu. Odepřeli též předložiti sjezdu formálně kandidaturu Rooseveltovu a posléze odešli. Mr. Taft byl jmenován kandidátem při prvním hlasování. Tak došlo k definitivní roztržce v řadách republikánských. Nato byla založena strana národně-pokroková, která měla sjezd v srpnu a jmenovala kandidátem s velikým nadšením Theodora Roosevelta.

Rozpor mezi pokrokovci a konservativci byl zřejmý i na sjezdu demokratickém, který se sešel v Baltimore. Mr. Bryan odepřel být kandidátem, ale zasazoval se silně za guvernéra Woodrow Wilsona z New Jersey, když myslil, že jisté kapitalistické zájmy a vliv Tammany Hall podporují jiné kandidáty. Výsledkem byl dlouhý a urputný zápas, až při šestačtyřicátém hlasování byl jmenován kandidátem Mr. Wilson.

Ve svých volebních programech byly všecky tyto tři strany pro jisté reformy, tak jako pro veřejné účtování příspěvků na agitaci, pro poštovní dopravu balíčků, uchování přírodního bohatství a obsazování úřadů podle zásluh. Pokud se cla týče, zaujímali pokrokovci místo uprostřed mezi krajními názory ostatních stran. Jak demokraté, tak pokrokovci se zasazovali o daň z příjmů a o volbu senátorů Spojených Států lidovým hlasováním. Guvernér Wilson byl zvolen velmi značnou většinou. Dostal 435 volitelských hlasů; Mr. Roosevelt dostal 8 hlasů a president Taft 88.

Demokratická strana rozhodovala též v senátě a v sněmovně poslanecké. Řada významných zákonů byla odhlasována, mezi nimi Underwoodův celní zákon, který zavedl takové snížení, že vypočtený průměr poplatků klesl pod třicet procent. Zákon o spolkových bankách pro reservy byl epochální. Jeho účelem bylo, aby vyléčil dvě veliká zla, která po mnoho let činila peněžní a bankovní metody nevědeckými a nebezpečnými pro finanční blahobyt země, to jest nedostatek pružnosti v opatřování peněz a nedostatek součinnosti mezi bankovními institucemi. Podle toho zákona bylo utvořeno dvanáct okrskových bankovních jednot pro reservy. Každá z nich měla banku ve velkém městě, jejíž základní kapitál je majetkem národních bank v jejím okrese, po případě těch státních bank, které by se chtěly súčastniti. Tyto banky pro reservy jsou úředními ukládacími místy a finančními agenty spolkové vlády. Rozdělují reservy, které mají v opatrování, podle potřeb v různých místech země. Vedle toho mohou vydávati bankovky národním bankám, které jich zase užívají v obchodě, když složily u bank pro reservy uznané dluhopisy svých zákazníků. Tím způsobem může být víc peněz uvolněno, když je velká poptávka a jakýkoli přebytek spolkových bankovek může býti později stažen. Tyto bankovky mají ponenáhlu nahraditi bankovky národních bank. Každá okrsková jednota pro reservy má ředitelství a ve Washingtoně je spolkové ředitelství pro reservy, které řídí celou soustavu.

Dokončení panamského průplavu, jenž byl otevřen pravidelnému užívání roku 1914, znamená mezník v dějinách Spojených Států. Konečně byl splněn sen Kolumbův a nalezena byla cesta do Indie skrze pevninskou hradbu. Nákladní poplatky mezi místy na Atlantickém a Tichém oceánu byly značně sníženy a cesta byla otevřena nebývalému vzrůstu jihoamerického obchodu. Zákon z roku 1912 zřídil trvalou vládu pro pásmo panamského průplavu; komise, která dříve je spravovala, byla zrušena a pásmo bylo podřízeno guvernérovi a jeho úředníkům. Generál-major George W. Goethals, dříve předseda komise, byl od presidenta jmenován guvernérem. Stavba kanálu byla prováděna za jeho řízení. Pozoruhodný rys tohoto díla, které stálo víc než 350 milionů dolarů, je důkaz schopnosti, který podala spolková vláda tím, že je provedla na zdravém obchodním základě.

Když se ustanovovaly průplavní poplatky, osvobodil kongres od takových platů všecky lodi, které se zabývají pobřežním ob-

chodem ve Spojených Státech. Protože se takovým obchodem mohou zabývati jen lodi registrované ve Spojených Státech, tvrdila vláda britská a mnohé osoby v Americe, že se tím osvobozením porušuje ustanovení smlouvy Hayovy-Pauncefotovy z r. 1901, že průplav má být otevřen lodím všech národů za stejných podmínek. Kongres osvobození to odvolal.

Když se blížily presidentské volby r. 1916, bylo považováno za jisto, že president Wilson bude demokratickým kandidátem, a opravdu byl jmenován kandidátem v červnu toho roku v St. Louis. Demokratický volební program schvaloval jeho zahraniční politiku, která udržela Spojené Státy mimo evropskou válku. Republikánský volební program odsuzoval presidentovu zahraniční politiku jako kolísavou a bázlivou, protože nedovedla ochrániti životy a majetek amerických občanů v cizině. Oba volební programy naléhaly na silnější opatření pro vojenskou a námořní pohotovost a přimlouvaly se za to, aby bylo pečováno o vybudování většího loďstva obchodního, třeba nestejnými metodami.

Dříve než se sešel sjezd v Chicagu, bylo mnoho debatováno o republikánském kandidátu. Pokroková strana pořádala sjezd v témže městě a v téže době, chtějíc užíti svého vlivu k tomu, aby republikáni jmenovali kandidáta pokrokových tendencí. Jmenovala Theodora Roosevelta, ale on nedovolil, aby bylo užito jeho jména. Pokroková strana se pak postavila za kandidáta republikánského Mr. Charlese E. Hughese.

Mr. Hughes byl tehdy soudcem u nejvyššího soudu Spojených Států, ale hned se svého místa vzdal. Jeho jméno se stalo známým v době, kdy byl veřejným žalobcem v některých sporech pojišťovacích, a později, když byl energickým a nebojácným guvernérem státu newyorského. Volební kampaň r. 1916 byla rázu celkem klidného. Po řadu dní po lednových volbách byl výsledek nejistý, protože několik států, zejména Minnesota, New Hampshire a Kalifornie, vykazovalo nepatrné většiny, které mohly výsledek zvrátit. Posléze opětné zvolení presidenta Wilsona bylo zajištěno většinou jednatřiceti hlasů ve sboru volitelů.

Zahraniční vztahy k bojujícím stranám ve velké evropské válce měly význačnou důležitost v letech 1915—1917. Vláda Spojených Států pokračovala v diplomatických protestech proti postupu Velké Britanie proti neutrální plavbě. Diplomatický spor s Německem v jeho akci ponorkové se neustále zostřoval až do 1. února 1917, kdy Německo oznámilo, že od toho data budou po-

norky v rozlehlé části oceánu při západním pobřeží evropském bez varování napadat všecky lodi vezoucí náklad pro nepřátele Německa. Toto oznámení mělo za následek přerušení diplomatických styků, hraběti Bernstorffovi, německému vyslanci u Spojených Států, byl doručen pas a americký vyslanec James W. Gerard byl odvolán z Berlína.

Nebudu se tu pokoušeti vyprávět o událostech, které byly ve spojení s vedením války po vstupu Spojených Států, ani nebudu mluvit o nesmírných nákladech vynaložených naší zemí na vojsko a válečné loďstvo. Účast Ameriky ve válce učinila nezbytným zvolit postup, kterého se naše vláda nebo náš národ nikdy před tím nepřidrželi. Byla nutná pokud možno nejtěsnější součinnost mezi spojenými vládami a naší vládou a bylo zapotřebí mobilisovat všecky síly země, nejen vojenské a námořní, nýbrž i průmyslové, zemědělské a obchodní. Pohotovost hospodářských i mravních prvků v americké společnosti byla podrobena takové zkoušce, s jakou se nikdy před tím nesetkala.

Tradiční americká politika isolace byla tu a tam porušena před r. 1917, ale tehdy byla zřejmě opuštěna, protože nové poměry světové to činily nutným. Naléhání presidenta Wilsona, aby úmluva o Svazu národů se stala částí mírové smlouvy a aby oboje bylo přijato, vzbudilo mnoho odporu v Americe a zejména v senátě Spojených Států. Na neštěstí otázka, o niž šlo, byla učiněna politickou a stala se hlavní při presidentských volbách r. 1920. Nedá se však říci, že americký lid, odmítaje politiku presidenta Wilsona, nemá zájmu o zásady, o něž se zasazuje úmluva o Svazu národů. Zájmy Ameriky jsou navždy spojeny s národy, jichž byla ve válce spojencem. Kéž není ten čas dalek, kdy na konferenci zahrnující i naše dřívější nepřátele se dojde ujednání, jímž by se značně zmenšily příčiny válek a prostředky pro jejich vedení. Od let je tento ideál prohlašován americkými státníky všech politických směrů.

Roku 1906 při návštěvě hlavních měst jihoamerických definoval Elihu Root, tehdy sekretář pro válku, tuto politiku. V řeči pronesené v Rio de Janeiro pravil: »Netoužíme po žádných vítězstvích, leč po vítězstvích míru; po žádném území, leč po svém vlastním; po žádné svrchovanosti, leč po svrchovanosti nad sebou samými. Soudíme, že samostatnost a rovnoprávnost nejmenšího a nejslabšího člena rodiny národů má nárok na tolik úcty, jako samostatnost a rovnoprávnost největší říše a považujeme zacho-

vávání této úcty za přední záruku slabých proti útlaku silných. Nehlásíme se ani netoužíme o žádná práva ani o žádné výsady ani o žádnou moc, kterých bychom rádi nepopřáli každé americké republice. Přejeme si zvýšit svůj blahobyt, rozšířit svůj obchod, růst v bohatství, v moudrosti a v duchu, ale naše představa pravé cesty k dosažení toho není strhnout ostatní k zemi a využít jejich zkázy, nýbrž pomáhati všem přátelům k společnému blahobytu a k společnému vzrůstu, abychom se pospolu stávali většími a silnějšími. Pomáhejme si vespolek, abychom ukázali, že svoboda, pro kterou jsme bojovali a se namáhali, je pro všecka plemena lidská bližencem spravedlnosti a míru. Budujme vespolek a udržujme a plodným činme všeamerické veřejné mínění, jehož moc by měla vliv na mezinárodní způsob jednání a zabránila mezinárodnímu křivdění a ztenčila by příčiny války a navždy uchránila naše svobodné země od břemene takového zbrojení, jaké se hromadí za hranicemi evropskými, a přiváděla nás stále blíž k dokonalosti spořádané svobody. Tak se nám všem dostane bezpečí a blahobytu, výroby a obchodu, vzdělání, umění a štěstí.«

Ve stejném duchu řekl Robert Lansing, tehdy státní sekretář, v proslovu před třetím všeamerickým vědeckým kongresem, shromážděným ve Washingtoně: »Pokoušíme-li se analysovat panamerikanismus, shledáváme, že základní jeho vlastnosti jsou rodinná sympatie, ochota pomáhat a upřímné přání, aby druhý rostl v blahobytu, vyhýbání se žárlivosti na vynikající postavení druhého a především neznalost toho intrikánství, které ohrožuje domácí mír sousedův. Takové jsou vlastnosti rodinného pouta mezi jednotlivci a takové by měly být — a já věřím, že jsou — vlastnosti pouta, které víže americkou rodinu národů.

Ctižádost této republiky není na cestě výboje, nýbrž na cestě míru a spravedlnosti. Kdykoli a kdekoli budeme moci, podáme ruku těm, kteří potřebují pomoci. Bude-li svrchovanost některé sesterské republiky ohrožena ze zámoří, moc Spojených Států a — já doufám a věřím — spojená moc amerických republik vytvoří hradbu, která uchrání samostatnost a celistvost jejich souseda před nespravedlivým vpádem nebo útokem. Americká rodina národů by dobře si mohla vzít za heslo heslo proslulých Dumasových mušketýrů — jeden za všechny, všichni za jednoho. Panamerikanismus je vyjádřením myšlenky mezinárodnosti. Amerika se stala ochráncem té myšlenky a myšlenka ta bude na konec vládnout světu.«

Před týmž kongresem president Wilson načrtl program, který navrhoval pro všecky americké národy. Prohlášení a zásady, které načrtl, jsou v zásadě ty, které přednesl v úvahách o Svazu národů. Tři nejdůležitější věci, které prohlásil, byly: 1. Umluvte se, že co nejdříve přátelsky urovnáte všecky nerozhodnuté spory o hranice. 2. Umluvte se, že všecky spory mezi sebou trpělivě a nestranně prozkoumáte a že je urovnáte smírčím výrokem. 3. Umluvte se, že žádnou revoluční výpravu nevystrojíte proti sousedním státům, ani že nebudete po lodích dopravovat zásoby revolucionářům do sousedních států.

»To jsou praktické podněty, které vznikly v hlavách myslících mužů, a já se své strany věřím, že povedou k něčemu, zač se Amerika modlila po mnoho generací. Jsou založeny předně, pokud se silnějších států týče, na pěkné zásadě sebeovládání a úcty k právům každého. Jsou založeny na zásadách naprosté politické stejnosti mezi státy. Jsou založeny na pevných, věčných zásadách spravedlnosti a lidskosti.«

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Útok na mír.

Po celé tři roky naše zahraniční politika poctivě usilovala a pracova
na výlučně mírovém a mírumilovném programu: s Německem od samé
počátku byly udržovány korektní sousedské styky, poměr vůči Rakousku š
tak daleko, že jeden čas mluvilo se již o jeho vstupu do Malé dohody,
s Polskem sporné otázky nejen že byly vyřešeny smírně, ale dokonce prá
v těchto dnech dochází k nové etapě českosl.-polské shody; korunou na
práce bylo utvoření Malé dohody, kterou bylo docíleno koncentrace
v střední Evropě, a kterou byl utvořen pevný blok s jednotnou defensiv
ideou. Snad někdy s těžkým srdcem a s velikým sebezapřením rozhodova
jsme se v naší zahraniční politice pro postup dohodou místo pro post
svárem, ale šli jsme za tímto programem důsledně; snad tato politi
v jistých našich kruzích nebyla vždy populární, ale vedoucí činitelé na
zahraniční politiky měli před očima fakt, že pouze zdrželivostí ve svý
požadavcích, spravedlností a objektivností pomůže se střední Evropě v j
jich poválečných nesnázích.

Pouze s Maďary akce se nezdařila: byly konference v Mostu a v M
rianských Lázních, ale poměr Maďarů k nám zůstával stále stejný: sam
kde mohli, těžili z výsledků těchto a podobných konferencí, pro ně však stá
platilo heslo: »Nem, nem soha«; mírová smlouva pro ně neexistovala, p
vinností, které svým podpisem zavázali se konat, nekonali a bohužel by
v tom aspoň nepřímo podporováni též členy různých dohodových mi
v Budapešti. Jugoslavie v důsledku smluv, jakmile vypršela lhůta, ihn
loyalně vyklidila baráňské území, Maďaři s Burgenlandem postupovali d
cela jinak! Karel neměl nikdy dosednout na maďarský trůn, jak velvysl
necká konference v únoru 1920 rozhodla, ale Maďaři měli tolik odvahy,
vláda Telekiho 10. dubna 1921 úředně na dotaz švýcarské vlády prohlásil
že »Karel je legitimním králem maďarským, jemuž pouze okolnostmi
zabraňováno vykonávat svou královskou moc!«

Odkud brala se tato odvaha sabotovat a přímo jednat proti mírový
smlouvám? — Musíme si uvědomiti, že od prohlášení příměří r. 1918 situa
se stále víc a více mění: náš program sice zůstává týž, jaký jsme m
za války, za hranicemi však nastává silná politická a kulturní reakce, kte
sice ještě není oficiální politikou různých států a vlád, ale stoupenci těch
názorů začínají nabývati vlivu na řízení států: nám k neprospěchu, Maďarů
k prospěchu! Jestliže ve spojeneckých státech již za války ozývaly se hla

pro zachování Rakousko-Uherska, tyto hlasy po válce, když byla odstraněna válečná censura, přirozeně jen sesílily; oblíbeným jejich výrokem je tvrzení o zbolševisování a zbalkanisování střední Evropy, Maďaři pak, když likvidovali sovětskou republiku Bély Khuna, byli prohlašováni a označeni za jediný spolehlivý živel ve střední Evropě. Dále zřetel Velké dohody byl obrácen výhradně jen k Německu, a Malé dohodě s ohledem na Italii nebyla ponechána volná ruka, aby sama bděla nad Maďarskem, analogicky jak Velká dohoda nad Německem. Přicházelo-li k nějakým otázkám stran Maďarska, rozhodovala Velká dohoda se zřetelem na výslednici nejrůznějších veřejných i tajných interesů jednotlivých států Velké dohody a podle toho, jak velkou váhu v daný moment měly jisté skupiny. A snad nejvíce na váhu padala obratnost, s jakou Maďaři svoji věc dovedli propagovati v »politických salonech«, na bojišti to, kde my jsme nejslabši.

A tak Maďaři doufali, že si mohou dovoliti všechno: počítali, že Velká dohoda, i kdyby chtěla, svého vojska do Maďarska nepošle a Malé dohodě k event. vojenskému zakročení bude klásti překážky; kromě toho spoléhali na vnitřní obtíže Malé dohody, které nedovolí víc, než poslat Maďarům protestní notu, z níž přirozeně jako vždy, nic by si nedělali!

Proto nedrželi se trianonské smlouvy; nepřeorganisovali regulérní své vojsko na 35.000 dobrovolníků; nezničili nashromážděný válečný materiál; nedevzdali děla, létadla a munici; nezrušili stav reservních důstojníků; nevyklidi Burgenland; nezřekli se Karla a Habsburků!

Průběh jednání o Burgenland dal Maďarům mnohé, krásné naděje. Princip rigorosního dodržování trianonské smlouvy porušen, a proč tedy celou smlouvu nezrušiti rázem? Vrátí-li se »král Karel IV.«, naváže na své dřívější panování, v němž »okolnostmi« po 3 léta mu bylo bráněno, Národní shromáždění bude neplatné, poněvadž král je nesvolával, a v důsledku toho budou neplatná i všechna usnesení a všechny smlouvy, přijaté Nár. shromážděním, a tedy i trianonská smlouva! Maďaři budou mít legální nárok na neprávem »okupované« Slovensko, Sedmihrady i Chorvatsko tím spíše, že Karel obnoví starou korunovační uherskou (nikoliv maďarskou!) přísahu: »Slibujeme, že neporušíme a nezměníme hranic Uher a pokusíme se spíše, bychom v míře možnosti vše zvětšili a rozšířili, aby prosperita země vzrostla i její sláva se stala věčnou!«

Proto přijel Karel! — Na základě výroků mad. vlády, výroků Bethlenova v Pětikostelí několik hodin před Karlovým dobrodružstvím, na základě vnitřní situace maďarské a tendencí legitimistů je jasno, že Karel nejel do Maďarska samovolně, o své újmě. Ovšem, Bethlenova vláda protestovala proti příjezdu Karlovu, aby nebyla blamována pro případ nezdaru a aby maďarský národ pak mohl býti prohlášen za nevinného. Ale teprve, když v Budapešti bylo známo, že Malá dohoda mobilisuje, a bylo vidět, jaké by to mělo následky pro Maďarsko, začal Horthy jednat, a nastala tak tragikomická situace, kdy proti sobě postavila se dvě vojska, obě legitimistická, obě chtějící totéž! Ve vydané proklamaci maďarská vláda přišla k poznání, že »v tomto okamžiku král by v Maďarsku nemohl vykonávat svá panovnická práva, neboť životní zájmy národa a mír ve střední Evropě byly by tím vážně ohroženy« — byla svedena »hrozná« bitva a král byl zajat!

Nebýti mobilisace Malé dohody, Karel dnes byl králem maďarským; to je veliké positivní a hlavní naše vítězství, ačkoliv Velká dohoda nepřistoupila plně na všechny naše ostatní požadavky! Rakousko s Maďarskem pak by se bylo spojilo v nejbližších dnech a celá naše republika byla by otřesena v základech již dávno pečlivě připravovanou iredentou!

Proto bylo nutno mobilisovati s celou energií a opravdovostí; a nejen to: Maďaři sice přijali zákon o detronisaci Karlově, ale záleží na mocenském postavení našem i Malé dohody, abychom dovedli docíliti toho, aby Maďaři v budoucnu tohoto zákona zase legálně nezrušili a aby odzbrojili a loyálně plnili to, k čemu se zavázali! Velká dohoda sice slíbila, že provede odzbrojení Maďarska, a že trianonská smlouva bude dodržena, ale nebudeme-li se o své věci v prvé řadě starati sami, nikdo druhý nám nepomůže. A proto třeba být na bedlivé stráži! *J. Sk.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

(Podmínkou stabilisace měny je docílení rovnováhy ve veřejném hospodářství; nesmí se však myslit, že stačí toliko patřičné zvýšení daní, aby se k rovnováze té dospělo. Původní finanční plán ministra Engliše; změny provedené na něm pětkou. Přes značné zvýšení daní nedospělo se však dosud k rovnováze; aby se tak stalo, třeba spíše největší úspornosti ve výdajích.)

Poznává se vždy více, že má-li se pospěti ke stabilisaci peněžních a hospodářských poměrů, třeba především docíliti rovnováhy mezi spotřebou a výrobou, jež byla válkou porušena. Musí býti tedy přední naší snahou, k rovnováze té dojíti a tu arci třeba především — ježto jednotliví občané vlastním svým zájmem jsou vedeni k tomu, by docílili rovnováhy mezi svými výdaji a příjmy — pečovati o docílení rovnováhy té též v hospodářství státním a veřejných svazků. Jenže nesmíme mysliti, že k rovnováze té *musíme* dojíti, jestliže jen patřičným způsobem zvýšíme daně, po případě zavedeme nové. Zvyšováním daní lze si působiti ke zmenšení vlastní potřeby obyvatelstva, ale toliko do jisté míry — ne všemi daněmi stejně a také jen do jisté výše — překročí-li se však tato míra, a převyšuje-li míra daní nosnost obyvatelstva, pak dochází k zvyšování mezd, platů a cen a schodek objeví se ve státním hospodářství zase, a to ještě větší; mimo to může přílišným a nešikovným zdaněním býti lehce brzděna i výroba i obchod, takže se schodek mezi výrobou a spotřebou nejen nezmenší, nýbrž spíše zvětší. Správně praví v té příčině Pantaleoni ve svém memorandu finanční konferenci bruselské: »Každý člověk dovede ukládati daně. Umění je však ukládati daně takové, které nebrzdí výrobu a obchod, anebo činí tak méně než jiné.«

Tyto meze položené zdanění přehlížel ministr Engliš, když myslil, že tím, že před tím byly zavedeny, po případě zostřeny nové daně, zvlášť daň z uhlí a z obratu, že schodek plynoucí z laciného prodeje chleba a mouky byl zdánlivě uhražen příplatky majetných, příspěvky zaměstnavatelů a dávkou z katastrálního výnosu (viz Rozhledy ze září) a zbývající schodek hražen byl přebytky plynoucími z vývozu jednotl ých statků,

(cukru, lihu, sladu, dříví) a docílenými nad určenou cenu připadající výrobcům, bylo již rovnováhy ve státním hospodaření dosaženo. Ale rovnováha ta byla pouhou »fatou morganou«, jak jsem hned tehdy vytkl (článek »Fata morgana« v Čase ze dne 24. a 25 listopadu 1920). Vskutku jednak následkem onoho zdanění, jednak též následkem nepříznivého vývoje směnečných kursů stoupala u nás hladina cenová koncem roku 1920 tou měrou, že stát viděl se brzo nucen povoliti státním zaměstnancům značnější zvýšení platů a přispěti také obcím a jiným samosprávným svazkům značnější měrou. Aby tedy zachránil ohroženou »rovnováhu«, předložil ministr Engliš s obdivuhodnou rychlostí celou kytici nových daní, resp. zvýšení starých daní. Byly to vládní návrhy o zvýšení všeobecné daně z obratu (z 1% na 2%) [tisk 638 a 1196], o válečných přirážkách ku přímým daním (přirážka k dani pozemkové z vinic, zahrad a lesů měla být zvýšena ze 400% na 600%, z ostatní půdy ze 200 na 400%) [tisk 1121], o dani z obohacení a z převodu nemovitostí (daň dědická a darovací byly tu obsáhlým způsobem nově upraveny, a zároveň měly sazby daně té progresivně — jednak dle výše nápadu, jednak dle stupně příbuznosti mezi zůstavitelem a dědicem — proti dřívějšku značně stoupati, tak na př. u I. třídy (t. j. dětí, vnuků a manželů s dětmi) ze 2% do 5000 K, na 3·7% při 100.000, na 7% při 500.000, na 9·5% při 1,000.000 K, na 21% při 10 mil. atd., zároveň vedle daně dědické resp. darovací měla se při nemovitostech platiti ještě daň nemovitostní, činící na př. u I. třídy 1·5% do 10.000 K, 2·6% při 100.000 K, 3·6% při 500.000, 4% při 1,000.000 K; celkový roční výnos těchto daní odhadnut asi na 120 až 150 mil. K) [tisk 1200], o změně daně důchodové (navržena nová daňová skála, činící u důchodu 6.000 K 1·3%, při 50.000 K 8%, při 100.000 K 12%, při 1,000.000 K 27·3%, při 6,000.000 K 39·6%, při 75,000.000 K 49% a postihující důchody nadprůměrné a příjmy nejvyšší mnohem silněji než dosud, kdy daň i při nejvyšších důchodech dosahovala sotva 30%) [tisk č. 1203], o dani z vodní síly (tisk 1360), o přikázání výnosu některých státních daní samosprávným svazkům (obcím měla býti přikázána polovice daně činžovní, 10% daně z obratu a přepychové, zastupitelským okresům 5%, zemským fondům zbytek celkového 40%ního podílu z této daně, celá daň pozemková, přirážka k dani z lihu a místo přirážek k poplatkům dědickým obnos 7,000.000 K) [tisk 1398]; dále připraven návrh zákona na zvláštní zdanění exportních zisků, docílených v r. 1920 (daní tou měl býti postižen zisk vývozní, jehož bylo docíleno v r. 1920 při vývozu skla, jabloneckého zboží, smaltového zboží, porcelánu, chmele, dříví, dřevěného uhlí, zápalek, papíru, uhlí a semen tím, že by se zjistila tuzemská cena prodejní a cena dosažená v cizině a z rozdílu obou vyměřila dodatečně 40%ní konjunkturní daň) a konečně, když se ukázalo, že opatření učiněná za účelem krytí schodku plynoucího z laciného prodeje mouky a chleba selhala, navrženo, aby cena 1 kg chlebové mouky byla zvýšena na 3 K 30 h a 1 kg vařivé mouky na 5 K 50 h. Ale daňové předlohy tyto narazily na odpor parlamentu, a proto, když nebyly přijaty ve lhůtě ministrem Englišem stanovené, podal tento demisi. Vyřízeny byly pak — arci po četných změnách — teprve na konci letního zasedání sněmovny. Sluší litovati, že tím sanace moučného schodku

i ona částečná sanace financí samosprávných byly na čas oddáleny, ale na druhé straně nutno uznati, že schodek moučný spoluzavinil ministr English sám, když přivolil k onomu nespravedlivému a zcela nemožnému způsobu hražení jeho, a dále též, že ony návrhy zákonné nemohly býti dobře bez bedlivých úrad a důkladných změn prostě přijaty. Platí to především o dani z vývozních zisků; neboť jakkoli myšlenka zdaniti vývozné zisky plynoucí z podhodnocené naší valuty je nesporně správna a jakkoli sluší litovati, že nebyla v čas realisována, přece jen navrhovaný způsob její byl nepřijatelný, neboť jednak měla daň platiti pro praeterito, jednak měla se vztahovati jen k jedné části obchodů, kdežto na jiných obchodech příslušná osoba neb společnost mohla snad utrpěti značné ztráty; tak vskutku se ukázalo, že jednotlivé vývozní společnosti, ač vyvezly značně zboží do ciziny a byly by tudíž měly platit ohromné daně, přece v celku utrpěly velké ztráty. Daň ta padla tudíž docela; sluší však doufati, že myšlenka zdanití *budoucí* vývozní zisky tím nebyla pohřbena vůbec, neboť podcenění naší valuty trvá dosud a s ním též možnost velkých vývozních zisků, zvláště poleví-li krise výrobní. Také vládní návrh o dani z obohacení a z převodu nemovitostí nebyl přijat, ježto jeho obsáhlé předpisy byly by finanční orgány beztoho přetížené jen zdržovaly a odvracely od rychlého vyměření. Proto byla kratší novelou (tisk 2785, zákon z. 12./8. 1921, č. 337 sb. z. a n.) zvýšena toliko dosavadní sazba daně dědické a darovací (při tom byly sazby oproti osnově vzhledem k současnému zatížení daní majetkovou něco zmírněny, tak na př. u 1. třídy činí nyní daň do 5.000 K 2%, při 100.000 4·3%, při 500.000 6%, při 1,000.000 7·6%, při 10,000.000 19·5%) a upravena otázka odhadu. Nemovitostní poplatek byl ponechán nezměněn, jaký byl dříve, avšak *rodinným zadluženým* převodům pozůstalostním dostalo se značné výhody tím, že z části zadlužené poplatek ten snížen na třetinu posavadní sazby. Také ve příčině změny daně důchodové bylo stanoveno, aby zákon o dani té byl toliko provisorně doplněn nutnými ustanoveními, která nesnesou odkladu, a novou stupnicí vyšší progresivity; stupnice ta nebyla však vyjádřena úplně novou skálou, nýbrž prodloužením a upravením dosavadní přirážky k dani, při čemž vodítkem byla stupnice vládního návrhu (tak činí na př. nyní daň při důchodu 6.000 K 1·4%, při 50.000 K 8%, při 100.000 K 11·6%, při 1,000.000 K 26·9%, při 6,000.000 K 39·4%, při 75,000.000 K 46·9%, tisk č. 2741, zákon z 12./8. 1921 č. 336 sb. z a n.). Zároveň byly výhody pro domácnosti s větším počtem členů značně zvýšeny, a obnovena povinnost zaměstnavatelů, vybírati daň z proměnlivých platů služebních srážkou z těchto platů. Pronikavé změny doznaly navrhované přirážky k dani pozemkové; bylo t. ponecháno zvýšení přirážek těch o 200% toliko u lesů, škrtnuto však u zahrad a vinic, jakož i u ostatní půdy, takže se vybírá za rok 1921 válečná přirážka z vinic a zahrad 400%, z lesů 600%, z ostatní půdy 200% (tisk 2815, zák. z 12./8. 1921 č. 331). Oproti průměrnému zdražení cen zemědělských výrobků je válečná přirážka u ostatní půdy velmi nízká. Ovšem sluší uvážiti, že zvýšily se značně přirážky k dani té pro účely samosprávné (tak na př. povoleno na r. 1921 toliko k účelům zemským vybírati k dani pozemkové v Čechách 200—250%, na Moravě 240—300%, k tomu však přistupují ještě přirážky obecní a okresní průměrně ve značné výši, takže celkové zvýšení

pozemkové daně u zahrad a vinic a ještě více u lesů je již velmi značné). Dále třeba ještě uvážiti, že tato daň i s přirážkami vybírá se stejně od majitelů velkých pozemkových rozloh jako i od majitelů malých políček a zahrad, stejně od osob prodávajících pro trh, jako i od těch, kdož spotřebují vše sami; vzhledem k tomu výše zdanění má u těchto své meze, kdežto u oněch mohla by být ještě zvýšena. Je tudíž otázkou, zda Národní Shromáždění učinilo dobře, zvolivši diferenciaci dle druhů kultur (jež může vésti k neoprávněným změnám kultur) místo diferenciaci dle celkové výše katastr. výnosu (jak navrhoval již Kaizl). Na osnově zákona, jímž se přikazuje výnos některých daní samosprávným svazkům, provedeny změny potud (viz tisk č. 2825, zákon z 12./8. 1921 č. 334), že příděl na domovní dani, jak činžovní *tak i třídní*, přikázán všem obcím, i malým, bez rozdílu a že sazby domovní daně třídní byly zároveň přiměřeně zvýšeny; podíl obcí na dani z obratu snížen na 5% (může však být pro některé obce ministrem financí zvýšen až na 10%), podíl země (zbytek do 40% po odečtení podílu okresů do 5%) přiměřeně zvýšen. K tomu sluší ještě dodati, že zákonem o přechodné úpravě finančního hospodářství obcí z 12./8. 1921 č. 329 byla § 37. obcím přikázána výhradně též dávka ze zábav a dávka z přírůstku hodnoty nemovitostí. Zvýšení všeobecné daně z obratu a z pracovních výkonů z 1% na 2% bylo ponecháno (viz tisk č. 2713, zákon z 12./8. 1921 č. 321 sb. z. a n.). Při této dani je arci velmi pochybno, zda ona je vhodnou k tomu, aby spůsobila omezení celkové spotřeby a vedla k sblížení se celkové spotřeby a výroby; mám za to, že ona spíše v dobách stoupání cen přesunuje se na spotřebitele, zvyšujíc ještě ono stoupání cen, [v dobách klesajících cen však zvyšuje krisi a zdržuje klesání cen], a to v míře mnohem větší, než odpovídá obnosu na dani vybranému (ježto daň se namnoze k cenám připočítává, avšak fisku nepřiznává), u spotřebitelů sešiluje však snahu k odvrácení daně zvýšením mezd a platů a vede ke známému kruhu bez konce. Jestliže se Národní Shromáždění přes to rozhodlo pro zvýšení, byla zajisté směrodatnou snaha, výdeje formálně vyrovnati novými příjmy, aniž tím bylo skutečné vyrovnání zaručeno. Sluší však vítati, že aspoň při dodávkách většiny zemědělských výrobků, výrobků mlýnských, pekařských, tuků a masa má býti ponechána dosavadní jednoprocentní sazba za tím účelem, aby zvýšením daně nenastalo nové nepřiměřené zvýšení cen denních potřeb. Také daň z vodní síly byla snížena z 10 h za jednu koňskou sílu a hodinu na 8 h a provedeny i některé jiné změny (zák. z 12./8. 1921, č. 338 sb. z. a n.).

Celkem vidíme, že většina daní byla zvýšena skoro až do nejvyšší přípustné míry, některé i nad ni. Přes to nebylo ve státním hospodářství docíleno ještě rovnováhy. Dle státního rozpočtu na rok 1922 činí rozpočtené státní výdaje celkem 22.935,215.229 K, z nichž připadá 19.671,970.479 korun na výdaje běžné (řádné i mimořádné), 3.263,244.750 korun na výdaje investiční. Oproti tomu činí rozpočtené příjmy (řádné i mimořádné) toliko 18.884,209.544 K, neboli obnos 788,000.000 K z běžných výdejů není kryt běžnými příjmy; mimo to sluší připomenouti, že též mimořádné nouzové výpomoci povolené zákonem z 25./11. 1920 čís. 625 až do konce r. 1921 nebyly do rozpočtu zařazeny, ač s výdajem jich lze počítati, ježto se drahotní poměry celkem nezlepšily.

Rozpočet pro r. 1921 vykazoval v běžném hospodářství přebytek 288,181.423 korun. Zdá se tedy, jako by se byla finanční situace státu zhoršila. Ale sluší uvážiti, že pro rok 1921 nebyly rovněž mimořádné nouzové pomoci do rozpočtu zařazeny, protože v době jeho sdělání nebyly ještě povoleny, a že nebyly tehdy do rozpočtu pojaty též zálohy pro zvýšené požitky učitelů dle zák. z 23./5. 1919, č. 274 sb. z. a n.., které se páčí asi na 1100 mil. K, po odečtení nouzových výpomocí asi na 870 mil K. Ostatně sluší jen schvalovati, jestliže stát nedá se vésti křečovitou snahou po docílení rovnováhy k přespřílišnému zvyšování daní, nýbrž snaží se spíše omezovati své výdaje. K tomu poznání dochází se i v jiných státech stále více. Bylo by si jen přáti, aby i u nás úsporná komise, dosazená zákonem z 12. srpna 1921, č. 301 Sb. z. a n., nezůstala jen na papíře. Jen tímto způsobem a zároveň zlepšením naší podceněné valuty (až ustálí se poměr k Německu) možno dojíti k úplné a trvalé rovnováze. *Dr. Mildschuh.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Otázka úřednická: Sociální péče o státní zaměstnance. — Jejich pojištění nemocenské. — Omezení počtu státních zaměstnanců. — Stabilisace platů. — Přesloužilci.

Letos v srpnu seřízen byl při ministerstvu sociální péče samostatný referát pro péči o státní zaměstnance. Úvahy, které vedly k jeho ustavení, dojdou jistě všeobecného uznání. Nikdo asi nebude a nemůže popírat, že životní mira státních zaměstnanců, at již jde o t. zv. nižší kategorie, at jde o vyšší třídy platové, velmi citelně poklesla proti době předválečné. Založení uvedeného referátu je ovšem spolu projevem vládního uznání, že poměry státních zaměstnanců ocitly se již tam, kde naléhavě potřebují veřejného přispění — sociální péče, která se poskytuje těm, kdož vlastní silou nemohou obstáti v existenčním zápase. Nejde tu tedy o nápravu bídných poměrů státních zaměstnanců, nýbrž jenom o výpomoc v nouzi. Tomu nasvědčuje celý program referátu toho, i když mu nelze upříti, že je poměrně dalekosáhlý a vybočuje z prosté sociální péče v závažná opatření sociálně politická (komory státních zaměstnanců, úprava postavení hmotného i právního a p.). Ale ovšem jiná je, co z programu toho, který byl v srpnu publikován v denním tisku, bude splněno: Nebude-li tu stát splácet svůj dluh, kterým je vázán vůči svým pracovníkům, pouze v drobných mincích dobročinných zařízení (různých ozdravoven, výhod léčebných atd.).

Zatím nejzávažnější krok ke splnění požadavků, jež vytýčil referát soc. péče o státní zaměstnance, je návrh o nemocen. pojištění, který byl (rovněž v srpnu) předložen senátu (tisk 1062). Vše, co své doby mluvilo pro zavedení nemocenského pojištění dělnictva, vede i k nemocenskému pojištění státních zaměstnanců — mimo jediné, že státní zaměstnanci ani v době nemoci se neocitají bez příjmů, které jim dává jejich zaměstnání. Proto také vládní návrh nezamýšlí poskytovati jim nemocenské (peněžní podporu), nýbrž jim chce jenom opatřiti léčebnou péči, t. j. pomoc lékařskou (i operativní) v nemoci a při porodu, přispění báby a nutná léčiva a léčebné pomůcky.

Nad to jde jedině tam, kde státní zaměstnanec, požívající léčebné péče, ztratí během nemoci nárok na služební požitky a jest bez zaměstnání; tu dostane se pojištěnci i nemocenské. Jinak finanční podporu poskytuje ještě v těhotenství (400·— Kč v posledním měsíci), v šestinedělí (600·— Kč), v době kojení (100·— Kč týdně po 12 neděl) a při smrti pojištěnce nebo jeho rodinných příslušníků (10% až 25% ročních požitků). Důvodem je tu, že narození i smrt v rodině státního zaměstnance zvyšuje běžná vydání takovou mírou, že na ně naprosto nestačí pravidelné služební příjmy ani výpomoc, kterou při smrti zaměstnancově poskytuje stát t. zv. úmrtním kvartálem. Nárok na nemocenské přispění mají míti státní zaměstnanci, jejich rodinní příslušníci (manželka, družka, děti vlastní i nevlastní, adoptované, chovanci do 16, resp. 24 let, rodiče, děd a bába, tchán a tchýně, sourozenci, pokud u pojištěnce bydlí) a jejich osoby služebné. Úhrada má se opatřiti jednak státním příspěvkem zařizovacím v částce 6 mil. Kč, jednak pravidelnými příspěvky, jež budou vyměřeny 1% ze základních požitků služebních, resp. odpočivných se všeobecnými jejich přídavky. Z toho polovici má hraditi stát jako zaměstnavatel (dle odhadu 15 mil. Kč ročně), poloviču zaměstnanci. Organisací možno dojíti k úplné a trvalé rovnováze. *Dr. Mildschuh.*

odpor všem dosavadním snahám o unifikaci nem. pojišťování — zvláštní, samostatný »Léčebný fond státních zaměstnanců«, v jehož správě by se súčastnili volení zástupci pojištěnců (⅘) a jmenovaní zástupci státní správy (⅕). Zavedení nem. pojištění státních zaměstnanců je jenom vítat. Není pochyby, že je nejen v zájmu samých státních zaměstnanců, nýbrž i v zájmu dobré státní správy. Neboť úředníci a zřízenci, sami zdraví a nezlomení starostmi o zdraví svých rodin, jimž dnes velmi často nemohou věnovati potřebnou léčebnou péči, budou se moci věnovati úspěšněji své práci, výkonnost jejich se zvýší a zlepší. Náklady, které tu stát vezme na se, budou jistě hospodárné a mohou býti, ba mají býti podniknuty i v době nutící k největšímu šetření.

I jinak úřednická otázka u nás potřebuje a zasluhuje vážného řešení. Česká veřejnost měla by ve vlastním svém zájmu, v zájmu mladé naší republiky pochopit, že úřednictvo je pro vnitřní zabezpečení státu tím, čím je vojsko pro jeho bezpečnost zevní. Nemluví se nadarmo o armádě úřednictva: úřednictvo, ovšem úřednictvo hmotně zabezpečené a mravně vystrojené, vědomé svých povinností k občanstvu i ke státu, ale při tom sebevědomé a pevné, je dobrou ochranou státní správy proti rozkladu. To pochopit by ovšem měli i vedoucí činitelé republiky, vláda i sbory zákonodárné. Aby státní správa se mohla spolehlivě a pevně opírat o své zaměstnance, musí jim poskytovati dvojí: aspoň základní míru hmotného opatření a stálost zaměstnání. Obojí však je i podmínkou dobré mravní a odborné kvality úřednictva. Není-li úřednictvo hmotně saturované, nemůže-li spoléhati na stálost svého služebního poměru, nebude ani dosti páteřné — a to je přece v zájmu občanstva — nebude ani sebevědomě klidné a nepřístupné všem svodům a korupci finanční a politické a nedovede odolávat všem snahám rozkladným — a to je v zájmu pevnosti státního pořádku. Proto starý stát poskytoval úřednictvu poměrně dosti výhodné postavení hmotné, zejména u srovnání s postavením širokých mas lidu dělného, dával úřednictvu právně pevné služební postavení (pragmatikou) a zabezpečoval i vůči ostatním občanům mravní prestiž úřed-

nictva. Jinak ovšem je v dnešní, poválečné době. Hmotné postavení úřednictva, aspoň převážné jeho většiny, která je v nejnižších třídách platových, nevyniká nijak nad hmotné poměry dělnictva. Ani prestiž úřednictva v očích široké veřejnosti — následkem uvolnění poměrů poválečných a následkem bezohledného zasahování politických zápasů v samu státní administrativu — není zrovna závidění hodna. Co zbylo z předností úřednického stavu, je jedině stálost jeho služebního poměru, který nemůže býti rozvázán než za podmínek pevně vytčených služební pragmatikou. Nyní však i v tomto směru je úřednictvo zneklidňováno.

V tisku jsou tradována slova ministerského předsedy zatím již odstoupivší úřednické vlády, podle nichž má býti počet všeho úřednictva snížen nejméně o 10%. Za dosavadního stavu ovšem by tím byli postiženi jenom zaměstnanci výpomocní a smluvní, tedy zase nejubožejší z ubohých. Ovšem ozvaly se již hlasy žádající, aby zákonem byla na čas zastavena platnost služební pragmatiky a tak aby byli vydáni nejistotě postavení a libovůli kruhů rozhodujících zaměstnanci všichni. A je podivuhodno, že hlasy ty ozývají se s míst, která představují zájem státní. Neméně překvapuje, že tuto demagogickou politiku proti úřednictvu dosud nezakřikl ani tisk, který právem můžeme považovati za interesovaný na nynější vládě a za ni spoluodpovědný. S úřednictvem provozuje se nepěkná demagogická politika již od prvých dob po převratu. Tehdy bylo úřednictvo proti dělnickým vrstvám popouzeno srovnáváním úřednických platů se mzdou dělnickou, bylo harangováno tím proti stranám a směrům socialistickým. Měla v něm býti vzbuzena závist proti pracujícímu lidu. Namlouváno úřednictvu, že dělník dostává za svoji práci mnoho, aby samo si neuvědomilo, že dostává za svoje služby málo. Ale politika ta selhala. Úřednictvo zvolilo raději domáhati se, aby také dostávalo za svoji práci více, než aby podporovalo snahy, dávati dělnictvu za jeho výkony méně. Úřednictvo prohlédlo chytrácství, které se snažilo dostihnouti bývalé distance mezi platem úřednickým a dělnickou mzdou ne zvýšením platu, nýbrž snížením mzdy. Tak vidíme v době poválečné vstupovati ve mzdové boje i úřednictvo, ovšem soukromé a vidíme zaměstnance státní aspoň manifestovati pro svoje hmotné požadavky a domáhati se jejich splnění zakročováním odborových (stavovských) organisací. Tím postupem domohlo se úřednictvo aspoň částečného zlepšení svého hmotného postavení, třeba ani zdaleka ještě nevyhovujícího. Leč i tak již zdá se některým kruhům, že je postavení úřednictva příliš dobré. Domnívají se, že by zaměstnanci a dělníci mohli platiti útraty války ještě vydatněji a plněji, než již dnes se děje nemírným pokulháváním platů a mezd za současnou drahotou, nepoměrně stoupnuvší a stále ještě stoupající. Proto vždy znovu a znovu se vrací k námětu na snížení mezd a platů. Poněvadž nepochybně zaměstnanci z toho mála, co dostávají, dobrovolně sotva by se odhodlali sleviti, zvolena taktika zastrašovací. Má v nich býti buzena obava o bezpečnost a stálost jejich postavení. Hrozící nezaměstnanost má plniti svůj úkol pro snížení mezd (platů) i u zaměstnanců veřejných.

Proto pojednou heslo: šetřit! zahrocované původně proti dělnictvu, obrátili i proti úředníkům. A užívá se ho způsobem, který zleličuje všechno úřednictvo v očích veřejnosti, neboť nespravedlivě generalisuje. Jsou jistě případy, kdy a kde se dosti nešetří, kdy by se to či ono dalo opatřiti hospo-

dárněji. Ale to jsou jednotlivosti, které se však dnes sevšeobecňují v některých listech tak, že neinformovaná široká veřejnost pomalu počíná věřit, že státní zaměstnanci neznají trochy šetrnosti k veřejnému majetku, že ve státních úřadech se více zahálí než pracuje a jenom proto že je úřednictva tak velký počet. Mimo to, volá-li se šetřit, myslí tím tisk strany té či té, aby se šetřilo na úřednících, kteří jsou příslušníky stran druhých. Ba došlo tak daleko, že hesla: šetřit! užívá se, aby se mohly vyrovnávat staré účty a osobní nechuti a nepřízeň. A tisk stran druhých zbraň leda obrací podle dávné paroly: Haust du meinen Juden, hau ich deinen Jud'. V málo závidění-hodné úloze toho, kdo bit je vždy, je potom úřednictvo. Vážnost úředníckého stavu trpí tu pak na úkor a neprospěch samého státu. Úřednictvo je dnes pomalu na tom tak, jako kdysi učitelstvo, kdy kdo pil o sklenici piva více, pil na učitele (pivní dávka byla na úhradu zvýšených učitelských platů). Dnes, platí-li poplatník větší daň, jejíž zvýšení přece zavinily následky války a v neposlední řadě pokles kupní síly peněz, platí »na úředníky«, platí pro nešetrnost úřednictva a nehospodárnost státní správy. Zde třeba, aby úřednictvo samo se ozvalo, aby nestrpělo, by vyrovnáváním účtů politických nebo docela osobních bylo podrýváno jeho postavení a aby snižován byl celý stav. To tím spíše, když odjinud se neozval dosud ani hlas, který by se dosti energicky úřednictva ujal a vysvětlil veřejnosti, že zmnožení počtu úřednictva, které se zdá nadměrné, zaviňují především poměry a požadavky doby. Nesmíme zapomínati, máme-li dnes tu či onde poměrně více úředníků než mělo neblahé paměti Rakousko, že hospodářství v malém vždy vyžaduje poměrně více sil a nákladů, je méně hospodárné než hospodářství ve velkém. Mimo to množí se stále úkoly, ukládané státu a žádný úkol nesplní se sám: vždy vyžaduje lidských sil, t. j. rozmnožení počtu úředníků a ovšem i zvýšení nákladů na ně. Je možno ovšem, že některé úkoly byly dočasné, nebo že časem dojdou omezení a tu je jistě na místě omezit i počet úředníků, povolaných úkoly ty plnit. Ale to bude možno při pravé svědomitosti bezbolestně, pouhými přesuny sil; neboť stále se ještě setkáváme se stížnostmi, že není dosti úředníků pro ten či onen obor (na př. profesorů, učitelů, právníků, úředníků pro důchodkovou kontrolu, finanční stráž atd.). Vždy však se musí věc řešit individuálně a ne paušálním snížením všeho počtu o určité procento. Stejně je správno, aby se státní správa zbavila živlů, které snad neplní svoji povinnost, aby se zbavila zaměstnanců nedbalých a nezpůsobilých Ale k tomu má možnost a má i povinnost vždy — nejen v době a podle hesla: šetřit! — a vláda resp. jednotliví představení vydávají sami sobě špatné vysvědčení, musí-li býti k této své povinnosti teprve přiváděni mimořádnými okolnostmi. Leč i tu zase lze postupovat jenom individuálně, jakékoli sevšeobecnění vedlo by jenom k nespravedlnostem, pokud jde o stránku osobní, a k snížení zdatnosti a výkonnosti, pokud jde o věcnou stránku. Rozhodně je nemístné propouštěti síly, není-li důvodem špatná jejich způsobilost, pokud se ve stejném oboru přijímají nové síly stejného druhu. A došlo-li by z úsporných důvodů přece na restrinkci počtu státních zaměstnanců, bylo by nutno žádat, aby takto propuštění měli přednost před ostatními uchazeči v jiných oborech veřejné správy, pro něž jsou kvalifikováni, a aby propuštění nezáviselo na osobní libovůli, ale dálo se podle pevných norem (služebně mladší před staršími, svobodní před ženatými a p.)

Jinou bolestnou stránkou úřednické otázky je stabilisace platů, kterou by byly nynější různé přídavky započteny do základního služného. Tím by se docílilo spolu samočinné zvýšení výslužného a umožnilo by se přesloužilcům jíti na odpočinek. Není pochyby, pokud kdo již nemůže dostatečně a s plnou silou a svěžestí pracovati na svém úředním místě, že právem může, ba má jíti do pense. Ale není správno, aby odcházeli do výslužby úředníci v plné síle, jenom proto, že odsloužili si svou řadu let (započítáváním let válečných často velmi zkrácenou), a proto, aby uhnuli se svého místa nedočkavým čekatelům. Či je správné, odchází-li do výslužby úředník, aby ihned jinde, třeba docela zase ve státní službě přijal stejně odpovědné a namáhavé místo jako úředník smluvní? V tom je mnoho nehospodárnosti. Kdo je schopen pracovat, má pracovat na svém místě. Účelem výslužného není přece dávati nezasloužený plat za nečinnost někomu, kdo pracovati může, ale umožniti zasloužený odpočinek těm, kdo již pracovati nemohou. Zde musí zase úřednictvo osvědčovati méně stavovského sobectví a více ohledu na hospodárnost ve státní správě. Aby neodcházeli místo na odpočinek do jiných honorovaných míst a zaměstnání úředníci, berouce při tom požitky odpočinkové, aby pracoval ve svém služebním postavení, kdo pracovat ještě může a dovede, je požadavkem vhodného a místného šetření, tím vhodnějšího, čím vyšší sumy dostupuje u nás náklad na výslužné. *Žalud.*

ŠKOLSTVÍ VYSOKÉ.

Napsal Otakar Chlup.

Škola vysokých studií pedagogických v Praze. — Po dlouhých poradách v učitelském ústředí a v ministerstvu, po rozhovorech o programech vysokoškolského vzdělání učitelstva, setkalo se řešení celé otázky s nezdarem. Ministerstvo šustovo odsunulo rozřešení otázky, majíc za důvod, že není dostatečný počet sil. Také řešiti otázku částečně prozatím v Praze se neodhodlalo. K nezdaru věci přispělo zajisté zamítavé dobrozdání akademického senátu university Karlovy dosti nešťastně zdůvodněné nehotovostí vědy psychologické a pokusně pedagogické. Také některé články novinářské jinak bezvýznamné snažily se vysokoškolské vzdělání učitelstva odmítati z důvodů, které neobstojí, nejsouce opřeny o odborné studium pedagogické a organisačně školské. Tento okamžik nezdaru ve vážné otázce zaujímající celý učitelský stav, okamžik neúspěchu a bezradnosti vyvolal ve věci nový obrat, nové řešení. Nebude neskromností, jestliže přihlašuji se jako původce myšlenky řešiti otázku vysokoškolského vzdělání učitelstva jednak svépomocně, jednak na zcela novém základě.

Otázka svépomoci byla ovšem otevřena vždy a dáti podnět k svépomoci, bylo krokem dosti odvážným, který vyžadoval důkladné úvahy. Důležitější byl nový základ, na kterém hodlal pisatel založiti nové řešení vysokoškolského vzdělání učitelstva zatím ovšem pokusem. V době nezdaru starších snah o vysokoškolské vzdělání vystoupil jsem s návrhem, který jsem předložil zástupcům Čsl. obce učitelské, aby zřízen byl ústav po pokusné vychova-

telství, k němuž by se družily stálé přednášky z tohoto oboru a věd pomocných: Z návrhu, který tu podáváme, patrný jest směr nové vzniklé školy vysokých studií pedagogických a ústavu pro pokusnou pedagogiku.

Obor praktické výchovy opírá se v dnešní době o teoretickou vědu pedagogickou, která po stránce vědeckých metod přibližuje se přesným vědám založeným na popisu, pozorování a pokuse. Takto vypravena vědeckými prostředky metodického zkoumání vniká všude v cizině do studií universitních a vtěluje se v ústavy vědecké. Jak z posledního došlého čísla (únor 1921) časopisu L'Éducation vidno, a zejména z článku prof. Pierre Boveta, zřízen byl pro pedagogiku experimentální ústav při filosofické fakultě pařížské a veden jest prof. M. Delacroix. Při něm jest pokusná škola v ulici Grandeaux-Belles, založená již prof. Binetem a vedená nyní jeho spolupracovníkem dr. Simonem. Podobně tomu jest v Lyoně, kde působí prof. Chabot a v Montpellieru, kde ústav pro experimentální pedagogiku řídí prof. Dolvolvé. Rovněž v Belgii se vytvořili pedagogické ústavy experimentální v Gentu a v Bruselu. V Ženevě prof. Claparède vyvolal l'Institut J. J. Rousseau. V Severních spojených státech existují již celé vysoké školy pedagogické sloučené s ústavy pro experimentální pedagogiku. University v Československé republice po této stránce z důvodů pochopitelných jsou ve stavu velmi zaostalém; podle tradičního nazírání pedagogika ještě stále vedle jiných oborů od nezasvěcených a úředních činitelů považována jest za součástku filosofie nebo morálky bez ohledu na to, že dnes jest to již rozsáhlý obor vědecký zasluhující pozornost veškeré veřejnosti.

Jestliže pedagogiku jako vědu chápeme jenom v úzkém pojetí jako vědu o prostředcích, jimiž zasahujeme v pochody vychovatelské, které se odehrávají mezi učitelem, vychovatelem, školou, rodinou, společností na jedné straně a chovancem nebo celou obcí chovanců na straně druhé, tedy již v tomto úzkém pojetí naskytá se nám rozsáhlé pole zkoumání o jednotlivých stránkách, okolnostech, činitelích tohoto vychovatelského poměru. Pedagogika jako věda vzdává se úkolu určovati výchovné cíle, ponechávajíc etice, sociologii, národnímu hospodářství, státovědě, státnímu zřízení a společenským útvarům, aby ony o těchto cílech rozhodovaly a je se svého hlediska hodnotily.

Pedagogika jako věda o prostředcích, o pravidlech vychovatelských procesů opírá se o celou řadu věd pomocných, jejich výsledky pro své vlastní účely a úkoly upravuje a využívá.

Pozorování pochodů výchovných s různých hledisek tohoto předmětu (tělesného, duševního, úchylného stavu, s hlediska látky vyučovací, metod atd.), jakož i psychologické a psychotechnické zkoumání experimentální, t. j. umělé upravování pochodů výchovných k úkolům pokusným jsou důležité prameny poznání vědeckého v oboru pedagogiky. Avšak z dlouholetých prací St. Halla v Pedagogical Seminary uveřejňovaných, a také z prací prof. Bineta a Claparèda, jak prof. Bovet ve zmíněném článku ukazuje, jest vidno, že nelze dobře činiti rozdíl nebo přesnou hranici mezi metodou pozorování a metodou pokusnou, a uvedený výrok Claude Bernarda, podle kterého všechny vědy o zákonech (t. j. prostředcích) jsou do jisté míry experimentální, jest dosud v platnosti. Tato slova velmi dobře osvědčují se v oboru

pedagogickém, odkázaném při výzkumu prostředků výchovných na pokus v nejširším slova smyslu. Metoda pozorování v pedagogice rovněž z části jest vlastně práce učitelova nebo vychovatelova, t. j. stálé a stálé, třebaže neuvědomělé experimentování, a svým úzkým stykem s experimentální psychologií, fysiologii, pedopsychologií jest vědou experimentální.

Jestliže přijmeme tento názor na pedagogiku jako vědu experimentální, pak tato věda má za úkol projednávati vědeckými metodami všecky otázky týkající se prostředků výchovy rozumové, tělesné a volní neboli mravní.

Experimentální metoda jest v širším slova smyslu podstatným prvkem veškeré práce vychovatelské praktické, a je tedy přirozeno, že také teorie pedagogická celou povahou při výzkumu prostředků výchovných rovněž z velké části odkázána jest na úpravu pochodů vyučovacích a vychovatelských za účelem zjištění správnosti či nesprávnosti volených prostředků — a jest tedy rovněž do značné míry pokusem.

Experimentální pedagogika opírá se o četné vědy pomocné. Po stránce duševní čerpá poznatky z všeobecné psychologie a zejména z jejích odvětví konkrétních, pedopsychologie, která rovněž podle předmětu zkoumání rozrůstá se v různé větve: psychologii novorozeněte, kojence, prvého dětství, psychologii mládí, žáka a psychologii rozdílů pohlaví. Všechny tyto větve pedopsychologie vedou k pokusné pedopsychotechnice, mající za účel netoliko analyticky, ale i zkusmo řešiti otázky duševnalství vývojového.

Po stránce tělesné čerpá experimentální pedagogika z pedofysiologie, t. j. z nauky o tělesném vývoji člověka od doby prenatalní až do úplného vzrůstu. Antropologie a antropometrie jest jí oborem pomocným.

Školní hygiena buduje na anatomii a pedofysiologii. K ní druží se užití její na výchovu pohlavní, tělovýchovu v nejširším slova smyslu (tělocvik, sport, skautství, nauka o čerstvém vzduchu, přímém sedění, alkoholismu, makrobiotice atd.).

Důležitým pramenem poznatků pro experimentální pedagogiku jest pedosociologie, mající za úkol zkoumati sociologické základy a podmínky člověka od doby zplození až do ukončeného vzrůstu tělesného. Sociologické aplikace jako péče o dítě, o mládí, o dorost, otázka prostituce, alkoholismu, filantropických a ochranných zřízení budují na tomto oboru vědném. Výchova společenská, občanská opírají se vesměs hlavně o sociologii dětství.

Z etiky, filosofie, logiky a estetiky přejímá pedagogika cíle výchovné; na nich založeny jsou odpovídající praktické aplikace těchto nauk utvařující se ve zvláštní obor pod názvem morální pedagogika jako nauka o prostředcích mravní výchovy, jakož i v nauku o výchově umělecké.

Nauka o učebných pomůckách jest rovněž důležitý obor pedagogický, hodnotící prostředky pedagogické s různých hledisek.

Dějiny pedagogiky a školství poučují o vývoji vychovatelských snah v minulosti a jsou důležitým pramenem poučujícím o zkušenostech získaných v přerůzných pochodech a metodách vyučovacích a vychovatelských, tedy rovněž důležitým zdrojem orientačním pro dnešní zkoumání experimentální. Obecná pedagogika, didaktika i nauka o organisaci školské mají svůj exaktní základ v experimentální pedagogice a tím již jest dogmatický ráz dřívějšího nazírání pedagogického obrácen ve směr výzkumný. Experimentální pedagogika předně přejímá výsledky zkoumání jmenovaných oborů teoretických,

třídí je a hodnotí s hlediska pedagogického. Neboť bohné výsledky těchto oborů mohou sice míti teoretický význam, ale pro účely pedagogiky mohou býti nevužitečné.

Experimentální pedagogika prozkoumává dále běžné metody vyučovací i výchovné, a hledá zkusmo nových cest, jimiž umožňuje zavedení různých reforem v osnovách, rozvrhu a volbě předmětů vyučovacích, v metodách i obsahu didaktickém, v otázce ručních prací, mravní výchovy, volby učebných pomůcek, v otázce volné školy, žákovské samočinnosti a jiných četných problémů pedagogických.

Ústav pro experimentální pedagogiku má za úkol: 1. pěstovati na základě vědeckém obory výše jmenované a sledovati pokrok těchto věd v cizině. 2. Sdělovati snahy vědecké a výsledky studia tiskem a přednáškami. 3. Sdělovati je zvláštními kursy všemu učitelstvu. 4. Vybudovati vysokou školu pedagogickou po způsobu vysokých škol pedagogických v Chicagu, New-Yorku a jinde.

Kolem tohoto ústavu pro experimentální pedagogiku sdružily by se v hlavním městě republiky všechny vědecké ústavy a knihovny pedagogické a tvořily by takto vědeckou základnu vysokoškolského odborného vzdělání učitelstva, které by bylo úkolem vysoké školy pedagogické. Tato vysoká škola přijímala by za posluchače absolventy středních škol reformovaných, zatím i učitele učitelských ústavů, kteří by se dobrovolně přihlásili.

Dalším úkolem ústavu pro experimentální pedagogiku bylo by pečovati ve speciální škole, určené pro vybrané absolventy vysoké školy pedagogické, o dorost vědecký.

Z tohoto návrhu jest zřejmý směr, kterým se brala zcela nová snaha o reformu učitelského vzdělání od výše uvedeného okamžiku, a který vedl také ke konečnému úspěchu. Škola také na tomto podkladě zamýšlená byla tímto rokem uskutečněna. Množství přihlásivších se posluchačů ze řad učitelstva a také i laiků (přes 200) svědčí o zájmu, z kterého se škola těší. Není dobře odpoutávati nově vzniklou školu od školských úřadů, na které, myslím, bude právě škola tato v pokusných svých začátcích odkázána. Neboť nemůže setrvávati v úzkém rámci soukromého ústavu a bude potřebovati důkladné podpory státní. Považoval jsem za vhodné vznik ústavu a školy postaviti na základ přesné klasifikace, aby se předešlo zbytečné matení pojmů, které má nezřídka důvod ne věcný ale osobně agitační. Jinak dlužno celý podnik, který svépomocně se značnou energií byl řešen a vyřešen, uvítati. Neboť budí naději, že nastane tímto krokem nebývalý dosud ruch výzkumně pedagogický. Podobná škola pedagogická otevřena byla také čilou Pedagogickou společností brněnskou. Program její jest rozšířen o sociologii dítěte a pedopatologii. Není pochyby, že podniky tyto budou základem, na němž řešeny budou otázky vysokoškolského vzdělání učitelstva.

LITERATURA.

Krásná.

M. B. Böhnel: Nemravní. Román ze středoškolského prostředí. 1920. (Nakladatelství Karla Beníška v Plzni.) — *Josef Cisler:* Aj, ty svatý Vavřinečku...! Román. V Praze 1920. (Knihy Zvonu, pořádá Fr. S.

Procházka, kniha 26. Nákladem České grafické Unie a. s.) — *L. Kolár* Lékaři. V Praze 1920. (Knihy Zvonu, kniha 29.) — *Jaroslav Wiesner* Vášně a bolesti. V Praze 1921. (Československé podniky tiskařské a vydavatelské.) — *Karel de Wetter:* Román Richarda Loma. V Praze 1920. (Knihy Zvonu, kniha 30.) — *Fr. Herites:* Pozlátko. Román. V Praze 1920. (Sebrané spisy Fr. Heritesa XV. Nakladatelství J. Otto, spol. s r. o.)

M. B. Böhnel ve svém románě »Nemravní«, který románem v pravém smyslu není, vytkl si tendenci působit k ozdravění mravní výchovy na střední škole a škole vůbec. Chce přesvědčit, že jest nutno, aby dítě od rozbřesku své chápavosti bylo vychováno v přirozené pravdě o svém zrození a původě že dítě poznáním pravdy nic neztratí ze své naivnosti, naopak, odepřením pravdy že je vrháme v náruč pobloužení hned od prvních krůčků do života dítě dorůstá a tu musí věděti, co se s ním děje, hlásí-li se jeho pud a zasahuje-li neodbytně do celé osnovy jeho života tělesného i duševního. Otázku puberty autor pokládá za něco specielně školského, řešiti ji jest úkolem pohlavní etiky. Mravnost se nesmí bát pravdy, pravda musí nastoupit místo učitelské autority; neboť až posud v otázce mravní výchovy jest škola vlastně jen institucí odsuzující a trestající, nikoli výchovnou. Sídlem pak výchovy k mravnosti a tím i k svobodě nesmí být prostředí města, »zažírajícího se do duší zbylých milionů dětí jedem rozkladu«, nýbrž příroda, a už už spisovatel vidí uskutečňovati se takovou »školu v přírodě«, školní osadu kdesi v jižních Čechách, založenou ze jmění továrníka Johna Berky, jejíž učební a výchovný plán má provésti tlumočník autorových názorů, profesor reálky Málek; ten nastoupí za tím účelem studijní cestu po Evropě i Americe se zvláštním zřetelem ke studiu tak zvaných »škol v přírodě«, založených leckde už před válkou, aby dle výsledků výchovy těchto škol určil směrnice naší první školské osadě; při tom se mu však naskytne i jiné pole studia totiž prakticky prováděný a psychofysikálními pokusy podepřený taylorismus ve službách národa, jak o něm zcela tiše pracuje Německo ve svých ústavních střediscích Berlíně a Lipsku.

Bylo by dobře, kdyby i o tomto taylorismu se byl autor vyslovil podrobněji a neodborné kruhy seznámil s ním blíže; pouhá zmínka o něm na poslední stránce knihy se proti opětnému a opětnému přetřásání otázek mravní výchovy ztrácí. Ale je jisto, že spisovatel mluví z opravdového přesvědčení, jehož nabyl zkušenostmi odborníka, a jež jest provázeno vřelým smyslem pro touhy a bolesti mládí, porozuměním pro mladé duše, podrobené změnám a rozrušení fysiologickým vývojem, a oprávněným hněvem na ty, kdo bez mozku a srdce i bez páteře z důsledků nepoučené a nezadržitelné puberty vytloukají jenom kapitál pro své censurní listy a konferenční protokoly. Je však knize na závadu její formální nepropracovanost. Místo promyšlené románové osnovy je tu řada kapitol budící dojem improvisovaných vložek, záznamy trapných případů psané po způsobu novinářských lokálek, střídají se s retoricky patetickými řečmi, nejednou máme pocit upřílišenosti jak v pojímání duševní úrovně žáků tak v kontrastech mezi školou a rodinou, prostředím školským a mimoškolským. A pak: myslí spisovatel, že by bylo tak docela snadné provésti všeobecně projekt školy v přírodě, jak si jej představuje? Co by bylo s městy? Myslím, že by při otázce mravní výchovy musilo jít v prvé řadě o to, nač klade důraz také spisovatel, o reformu

těch, kdo si úkol učitelský zvolili za životní povolání; bude-li všude učitelský sbor sestávati ze samých takových, kteří pochopí, co znamená opravdovost v povolání a mravní odpovědnost v něm, pak úkol mravní výchovy jistě bude usnadněn a dá se vykonat mnoho i bez utopií.

Tendenční je také román *Jos. Císlera:* »Aj, ty svatý Vavřinečku...!« Je výrazem touhy po otcovství a protestem proti přerušování mateřství, proti vyhánění plodu. Děje se tak bez teoretických úvah, ale na základě určitého případu, který je arci velmi dobrodružný: krásná paní Grulichová, žijící v bezdětném manželství s odměřeným a chladným generálním ředitelem báňské společnosti, členem mnoha správních rad, inženýra a stavitele, presidenta stavby prodloužené transversálky atd., oblíbí si na letním bytě kdesi u Kubice mladého hlídače dráhy, Blažeje, schází se s ním v jeho osamělém strážním domku při trati i v duté jedli v lese, vzdá se mu a cítí se matkou; mladý muž je nad tím pln radosti, ona s počátku také, ale pak si uvědomí, jaké by věc měla v zápětí důsledky, odjede do Prahy a klíčícího plodu se zbaví, i chce se Blažejovi vzdávati znova; on však poznal, že to u ní bylo všechno lež a klam, všechno jen pro ukojení chtíče, všechno tak nízké a zrovna zvířecké, činí si výčitky sám, že jejímu kroku nezabránil, je stižen občasnými záchvaty šílenství a v jedné takové chvíli vrhne se před řítící se vlak; stržen byv jí, zahyne s ní strašnou smrtí. Otázka je palčivá a svrchovaně vážná, tendence románu je dobrá. Můžeme však býti dost skeptičtí, abychom věřili, že v době, kdy se vytasili s návrhem zákona o beztrestnosti přerušeného mateřství, bude míti účinek sotva jiný než velice problematický. Měla-li by kniha vůbec mít účinek vydatnější, k tomu bylo by třeba, aby závažnost mravní tendence nebyla seslabována rafinovaností, ve kterou se případ s počátku snadno pochopitelný na konec zvrhne, a aby spisovatel ze svého mladého muže nebyl učinil tak přílišného troupa, který mezi tím, co jeho žena trpí na smrtelném loži, přímo ve vedlejší místnosti užije její sestry, kterou chce po její smrti pojmout za ženu, a která mu z nepochopitelných důvodů stále zatajuje, že se stane matkou; nebýt toho zatajování, bylo by se vše vyvinulo zcela jinak — ovšem by byla odpadla všechna rafinovaná zvrácenost Grulichové, která ji střemhav žene do lži, přetvářky, činů nejhoršího druhu, a byl by odpadl také tak křiklavý konec její i Blažejův. Ale toho všeho by byl autor v románě patrně velmi nerad postrádal; proto také se Grulichové všechno dobrodružství celkem velmi snadno podaří. Autorovi více než o tu tendenci šlo o interesantnost a efekt; jemu obětoval i psychologickou důslednost.

Velmi dobře dovedl ze života lékařského vytěžiti L. Kolář ve svých »Lékařích«. Prostým způsobem vyličuje případy z lékařské prakse, dává nahlédnouti ve svědomitost i povrchnost a lhostejnost v lékařském povolání, v řemeslnost i vědeckou snahu, povrchní úspěchy i trpkost odmítání vážné práce, vůbec odhaluje jeho dobré i stinné stránky, a to tak, že nikdy neupadá v tón kazatele nebo chvalořečníka. Ze všeho je vidět, že autor povolání lékařské miluje; dokazuje to i jeho humor a ironie, i tam, kde se nad životem a povoláním lékaře elegicky zamyslí; stará se o tělo, ale snaží se lidem také rozumět, a ptá se: »Je přírodní boj cílem člověka? Ne, jen jeho jevem. A proč by se nemohly změnit zbraně? Řeky života nikdo ne-

zastaví. Ale lze upraviti břehy a vyčistit dno. Postarat se o živočicha pak chytit paprsky, které září z těl, a donést je do výšin, kam samy spěly V jeho črtách je životnost. Proti nim povídky Jaroslava Wiesner »Vášně a bolesti« libují si v přiběžích konstruovaných, romanticky zaba vených; avšak svědčí o tom, že pojmy vášně a bolesti nejsou mu hluchý prázdným slovem; dovede je, jako třeba v povídce »Čekání« zachytit a vy stihnouti s dramatickou vervou.

Vrcholem smyšlenosti, která nedovede vzbudit ani zdání životnost jest »Román Richarda Loma«, jejž napsal Karel de Wetter. Postav vedle sebe muže hrubého zrna, statkáře Rubena, hřmotného obra s bý šíjí a hromového hlasu, starého prý Heraklea, »jenž jakýmsi olympický nedopatřením opozdil se v tomto věku, kde se na místo nemejskými lv a lernejskými saněmi obíral bravem a skotem a místo česání hesperidskýc jablek vázal obilní snopy,« a jeho choť Kristinu, ženu ethericky jemnou citupInou, a proti oběma Richarda Loma, zanícence kultury a technickéh i hygienického pokroku, který přišel, aby své zaostalé rodné město ze zá kladů přeměnil v město moderního slohu, praktika i snílka zároveň; pan Rubenová, která se od svého muže dávno odvrátila, nemohouc a nechtěji snášeti »drsné, robustní objetí Rubenovo, aby v obřích jeho ramenec vzdala se mu na milost i nemilost, aby se dala drtiti jeho polibky a spalo vati burácivým plamenem jeho býčí smyslnosti«, s kterou drtil kde jako službu na svém statku, jest Richardem ovšem upoutána a vzejde mezi nim láska, která skončí odříkáním a Kristininou smrtí. A o tom všem se vy pravuje banálním slohem, v jehož otřepané, školácké frázovitosti marn hledáme něco podstatného, místo myšlenek čteme deklamování, vyzdobe nad to sentimentální folií wertherovského případu mysliveckého mládenc Rozmarýna, který se z tajené lásky k paní Rubenové zastřelí. To není ro mán, nýbrž románovitost, která se stává nesnesitelnou přes humánní cíl Richardovy a čistotu milujících. Pouhé lekníny, hvězdy, azur, lilie a vzdy chání to nespraví.

To zasloužilý Herites ve svém románě »Pozlátko«, který spadá u do doby světové války, je v nárocích skromnější, ale reálnější. Osud účet ního revidenta dal mu příležitost vylíčiti všechnu tu skvělou bídu bývalého rakouského úředníka, který v rodině nedožije se štěstí a život svůj vypln suchou prací v místodržitelské účtárně. Herites dovede způsobit, že všeche ten malý život úřednického prostředí vyvstane nám jasně před oči a rád kvitujeme jeho ironické šlehy, jimiž zasahuje balast středoškolského učení suchopárnost studia a komický i bezcitný byrokratismus. Ze svého Fran tiška Oula udělal postavu snad příliš pasivní, ale věříme mu, že přes vše chny útrapy to byla ryzí česká duše, která věřila v příští svobodu národa a která by byla mohla žít jinak, kdyby dříve byla mohla setřásti to úřed nické pozlátko, jež truchlivě tížilo celý její život. —*ejč*—

Poučná.

Arnošt Denis, Ústav pro studium Slovanstva. Paříž středisko slavistiky v cizině. Přeložil Karel Havránek. Úvod napsal Dr. Bohuslav Havránek. (Úkoly dneška. Vydává Jan Laichter. V.) Nakl. J. Laichtra. 1921. Stran 32 za 4 K 50 h. — Dr. *Boh. Vydra:* Polská literatura v pře-

hledu. Knihovny Za vzděláním svazek 121. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. 105 stran za 9 Kč. — *Woodrow Wilson:* Dějiny amerického lidu. Díl I. a II. Přeložil Dr. Emilian Barthell. (Nákladem Stanislava Minaříka v Praze.) — *Karel Pelant:* Amerika jaká je vskutku. (Vydal A. Perout v Mor. Ostravě.)

Arnošt Denis: Ústav pro studium Slovanstva. Paříž střediskem slavistiky v cizině. Přeložil Karel Havránek. Úvod napsal Dr. Bohuslav Havránek. (Úkoly dneška. Vydává Jan Laichter. V.) Nakl. J. Laichtra. 1921. Stran 32 za 4 K 50 h.

Z posledních děl Arnošta Denise, takřka jeho odkazem, bylo r. 1919 založení ústavu pro studium Slovanstva (Institut d'Études Slaves), který 9. března 1920 byl na ustavující schůzi právně založen jako soukromá učená společnost francouzská soustřeďující v ústavní radě francouzské znalce všech národů slovanských. Slované sami mohou při ústavě pracovati v samostatných sekcích národnostních, jež vysílají do rady jen po zástupci s hlasem poradním. V době příprav napsal Denis r. 1919 do Revue Yougoslave stať o potřebě ústavu i jeho úkolech, která vyšla samostatně i v Questions contemporaines a nyní vychází i v českém překladě v nové sbírce Laichterova nakladatelství nazvané Úkoly dneška, v níž před tím o slovanských poměrech vyšel i smutný dokument, překlad anglické bílé knihy o bolševismu v Rusku. Denis stanovil ústavu hlavně tyto úkoly: 1. upozorňovati vládu a sněmovny francouzské na mezery francouzského vyučování o věcech slovanských, 2. pečovati o příruční čítárnu a knihovnu slovanskou v Paříži, 3. soustřediti v ústavě vedení a poučování cizích studentů slovanských na Sorbonně, 4. sledovati a vykládati vzdělanému obecenstvu francouzskému politický, hospodářský, myšlenkový a mravní vývoj národů východní Evropy. Prostředkem k tomu budou jednak přednášky, ale především časopis, slovanská revue, Revue des études slaves (redigovaná známým srovnávacím jazykozpytcem Ant. Meilletem). Časopisem vydávaným na místě zaniklého Archivu für slavische Philologie, redigovaného po dlouhá léta vídeňským profesorem Jagićem v Berlíně, Francie má vyplniti mezeru, kterou způsobila válka. — Kdybychom všecko, oč tu Denis usiluje, chtěli shrnouti v jedinou větu, vyjadřuje ji podtitul Denisova spisku: Paříž má se státi střediskem slavistiky v cizině. V tomto zámyslu jest těžiště i význam slovanského ústavu pařížského. Ovšem i jeho obtíže, kterých si Denis byl dobře vědom. Ale nezalekl se jich a vděčně vzpomněl, že vláda naší republiky i království S. H. S. podaly mu první vydatnou pomoc hmotnou. Ať již jsou výsledky činnosti ústavní jakékoliv (nepochybuji, že budou velmi platné a záslužné), návrh Denisův sám zůstane svědectvím ušlechtilé lásky k Slovanstvu, kterou tak činorodě uměl tento náš vzácný a veliký přítel projeviti stejně vědeckým dílem před válkou jako politickou pomocí za světové války. Ústavem všecku tuto lásku jen dovršil.

Drobná knížka odůvodňující potřebu i úkoly ústavu širokými průhledy do dějin, bude proto vždy čtena se stejnou úctou jako všecka ostatní díla Denisova. *Jiří V. Klíma.*

Dr. *Boh. Vydra:* Polská literatura v přehledu. Knihovny Za vzděláním svazek 121. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. 105 stran za 9 Kč.

Slovanské literatury mají pro naše písemnictví minulé i budoucí velik
význam; jsou korektivem přílišného západnictví, květem příbuzného život
národního a jsou často s naší literaturou ve stycích velmi úzkých. Zvláště
je to sousední a vyspělá literatura polská, dnes od výborných polských lite
rárních historiků dobře utříděná a zpracovaná, která zasluhuje bedlivé pozor
nosti. B. Vydra zabývá se již delší dobu odborně studiem polské řeči i pol
ského písemnictví a z těchto prací vyšel pěkný informační svazeček v lido
výchovné knihovně.

Jeho výklady jsou ovšem z největší části kompilace, ale i výběrem
i charakteristikou dobré. Výklady docela správně nejsou rozvláčné a zbytečn
malicherné. Pro starší dobu, pro podružnější zjev má jen kritické slovo cha
rakteristiky, shrnuje celá obšírná stadia starší literatury do úsečného rámc
a líčí je na podkladě politickém a všeobecně kulturním, při čemž si hojn
všímá styků českopolských, o nichž podle možnosti cituje v poznámce i lite
raturu. Po vylíčení rozkvětu literárního za humanismu a reformace následuj
kapitola o úpadku a obrození polského písemnictví, zase podaná na širokém
pozadí politických dějů. Nejednou předpokládají tyto poznámky obsáhlejš
znalosti historické, jež si musí čtenář doplnit odjinud. Dobře jest probrán
vrcholné období polské romantiky; obsáhlé kapitoly jsou tu věnovány bás
nickým veleduchům Mickiewiczovi, Slovackému, Krasińskému a pod. T
spisovatel zdrží se při životopisu, rozbírá jednotlivá díla vycházeje z obsahů
na konec vhodně cituje syntetickou charakteristiku nějakého vynikajícího pol
ského literárního historika. Stručnější jest zase oddíl o novém písemnictví
zvláště o realistickém románu. Autor se snažil, aby aspoň hlavními jmény
a bibliografií doplnil svůj přehled až do nejnovější doby; činil tak podle
četby a časopiseckých referátů. Vydrova příručka je přehledná, jasná, správná
a přinese užitek zvláště v hojných poukazech na kulturní styky českopolské.

K. H.

Woodrow Wilson. Dějiny amerického lidu. Díl I. a II. Pře-
ložil Dr. Emilian Barthell. (Nákladem Stanislava Minaříka v Praze.) V době,
kdy znovu budujeme svůj vlastní stát, je dobře učiti se z historie vlastní
minulosti i z historie jiných národů. Takové »Dějiny amerického lidu« mohou
nám mnoho povědít o tom, jakými cestami lid Severní Ameriky dospěl oné
státní síly a onoho významu, jejž má dnes v světové konstelaci. Máme zatím
po ruce jen prvé dva díly obsáhlého spisu Wilsonova, jež nás seznamují
s počátečnou námahou prvých osadníků Severní Ameriky, s rostoucím zalid-
ňováním a tvořením osad, s boji osadníků s kmeny indiánskými, konflikty
Angličanů s Francouzi. Na konec Angličané zůstali vítězi a vládci Ameriky,
ale později dochází k bojům severoamerických osadníků se zámořskou vlastí
Anglií, k t. zv. bojům za nezávislost, které mají v zápětí odtržení Severní
Ameriky od Anglie a utvoření Spojených států severoamerických, čímž
končí II. svazek. Tedy o tom, jak Spojené státy vytvářely další svůj státní
život, jakými cestami a metodami se tu ubíraly, poučí nás teprve další svazky
spisu Wilsonova, ale již z těchto prvých dvou dílů můžeme pochopiti, co
tvořilo a tvoří základ státního severoamerického života, co bylo tvořivou
silou, jež dovedla zmoci tak pestrou různorodost přistěhovalých živlů a pří-
slušníků nejrůznějších národů. Byl to puritanský duch oněch anglických
vystěhovalců, kteří nenacházeli doma ve vlasti dosti volnosti pro své nábo-

ženské přesvědčení. »Pod takovou vládou,« píše Wilson, »jaká spravovala osadu u zátoky (Massachusettské), nežilo se příjemně tomu, kdo nebyl puritánem. Nikde jinde na světě nebylo slyšeti tak málo kleti, nebylo viděti tak málo lenochů, opilců nebo žebráků. Správcové osady bděli velmi ostražitě nad životem a chováním svého občanstva, a trestům a výtkám jejich neunikl, kdo nežil počestně a zbožně.« Obdobně v menší neb větší míře tak tomu bylo i v jiných severoamerických osadách, z nichž tímto duchem vyrostla Severoamerická republika. Již roku 1643 položen byl základ k sjednocení, a prvý článek spolkové smlouvy z onoho roku počíná slovy, v nichž se zdůrazňuje, že všichni obyvatelé osad přišli do krajů amerických s týmž cílem a úmyslem, totiž šířiti království svého Pána Ježíše Krista a aby v čistotě a pokoji požívali svobod evangelických. Těch svobod je Amerika po dnes pilným strážcem a nalezla právě i ve Wilsonovi nejlepšího představitele onoho ducha, jenž dal základ její velikosti. *t.*

Karel Pelant: Amerika jaká je vskutku. (Vydal A. Perout v Mor. Ostravě.) Tato kniha, určená spíše širším kruhům, po krátkém historickém úvodu podává obraz dnešních politických a kulturních poměrů Sev. Ameriky. Nečiní patrně nároků na vědeckost. Je to kniha spíše žurnalistova, který z autopsie poznal život ve Spojených státech a své líčení často osobně zabarvil. Naprosto nelze souhlasiti s názory Pelantovými o americké prohibici. Zde zjevně se hlásí k slovu straník, který ani dost málo neuvážil, jaký význam má prohibice pro výchovu a zdraví příští americké generace. Kniha je jinak nabádavá, informativní a dobře se čte. Vrcholným zjevům kulturního života: vědě, umění, literatuře, životu školskému, zvláště i universitnímu nevěnoval však autor pozornosti. *t.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

»Rozluka« církve a státu. — Konfesijní přesuny ve školství. — Kongres »Bratrstva« v Praze.

Otázka rozluky mezi státem a církví se stále udržuje v zájmu veřejnosti, ale nezdá se, že by zrála k rozřešení v tom směru, jak jsme si její úpravu přáli a představovali hned po převratu.

Když se propásla první a jedině vhodná doba k řešení principiálnímu a důslednému, nikdo nečekal, že odstoupivší právě úřednický kabinet hne komplikovaným problémem, zvláště když osobní stanovisko některých rozhodujících činitelů bylo spíše pro zachování statu quo.

Za to k nové parlamentní naší vládě se hledělo s jistým, a to oprávněným napětím, nejen zvědavostí.

Že nová vláda sama cítila povinnost aspoň něco určitého říci, jest patrno z toho, že dva členové kabinetu brzy po nastoupení úřadu se vyslovili o tom, jak vláda hledí na naléhavý problém, a co hodlá učiniti.

Především předseda ministerstva Dr. Edvard Beneš užil příležitosti, kdy parlamentu předkládal a odůvodňoval program svůj a svého kabinetu. Potom ministr školství a národní osvěty Dr. V. Šrobár, do jehož resortu

církevní věci úředně sice nenáležejí, ale tradičně jaksi ještě nejspíše zapadají.

Znění programového prohlášení ministerského předsedy jest známo z denního tisku. Naším úkolem není reprodukovati je, ale můžeme je doprovoditi komentářem.

Nepřekvapí, když hlava vlády konstatuje, že »poměr státu k jednotlivým církvím není u nás přesný a jasný«. Snad jen trochu zarazí to množné číslo »k jednotlivým církvím«. Myslíme, že by stačilo jednotné číslo. Vztah státu k církvím ve množném čísle až na tu jedinou výjimku jest snad docela jasný. Jsou v našem státě některé náboženské společnosti, církve, které nikdy nebyly ke státu v nějakém zvlášť kvalifikovaném poměru, stát jich jako církví neznal; ony samy o to ani nestály, aby ke státu vešly v nějaký těsnější vztah, chtěly zůstati církvemi svobodnými, a stát na ně hleděl jako na spolky a dozíral na ně v rámci a podle předpisů spolkového a shromažďovacího zákona. Rakouský stát kdysi začal naproti těmto církvím s jakousi praksí drobných i větších šikan, ale konečně via facti od toho upustil. Československý stát zdědil tuto volnější praksi, a dal jí právní výraz ve své ústavě zásadním ustanovením o svobodě církví vůbec. K těm jest tedy poměr přesný a jasný.

Totéž snad alespoň v našich očích platí o církvích — jak se říkalo — státem uznaných.

Státní uznání církví ve státě, který zásadně stojí na stanovisku svobody a rozluky jest sice značnou anomalií a anachronismem, ale vezmeme-li v počet přechodnost a provisornost přítomné situace, — budiž! Když Československá církev zažádala o státní uznání, ač toho principiálně nebylo potřebí, — dostalo se jí ho, poněvadž se jí ho dostati musilo. Vedle toho jsou tu tři, vlastně nyní jen dvě, starší církve státem uznané, evangelické: bývalá reformovaná a augsburská, spojená nyní v Československou evangelickou, a bývalá evangelická bratrská (herrnhutská).

Co by na jejich v[illegible] ke státu bylo nepřesného a nejasného, není patrno. Tyto církve požívají ochrany přesně podle zákona, podléhají státnímu dozoru a schválení ve věcech, které jsou určitě vymezeny zákonem, a dostává se jim státní podpory v mezích, jež stanoví parlament v rámci státního rozpočtu, z daní, k nimž jejich členové jako státní poplatníci přispívají stejně jako členové většinové církve, která také bere takové státní podpory.

Stát měl příležitost a možnost zaujmouti určité stanovisko k církvi československé a k církvi československé, poněvadž obě nedávno předložily státu své zřízení, svou ústavu; a stát měl v ruce požadovati změny, zdálo-li se mu, že jest jich potřebí. Velká neurčitost arci zbývá ve vztahu mezi státem a církví římsko-katolickou. Tu je pravda, že »celá řada otázek jak církevně politických, tak ryze právních, otázky majetkové, školské a jiné nemohou býti řešeny, poněvadž není pro ně nesporného právního podkladu.«

Jest rozpor mezi naším státním právním základem a mezi církevním právem kanonickým. Z toho vzniká nepřesnost a nejasnost. Přejal náš moderní stát staré kanonické právo? Jest toto kanonické právo závazné pro naši republiku?

Ve svém spisu o církvi a státu dokazuje Dr. Stěhule, že moderní stát ze své vlastní podstaty není povinen zachovávati církevní právo, které stojí na základech docela jiných. O tom nebude zásadního sporu, že moderní stát a církevní právo kanonické se nesnesou. Neurčitost však je tam, kde se začne uvažovat o cestách, po kterých jít, aby stát zjednal platnost svému právu, když je tím dotčeno právo kanonické. Zde musí vláda učiniti rozhodný krok. Tu arci vězí celá řada osudných nejasností v samých základech právního řádu.

Dalekosáhlé jest rozpoznání předsedy ministerstva, že »konsolidace v našem státě není proto možna, dokud trvá tento vratký stav, příčící se právnímu citu«. Myslím, že v této ostrosti nebyly dosud formulovány důsledky dosavadního stavu. Konsolidace našich státních poměrů jest přirozeně cílem a povinností. Vláda, která takto jasně rozpoznává neudržitelnost dnešního provisoria, koná jen svůj dosti primitivní úkol, když »hodlá v nejbližší době podati důkaz veřejnosti o tom, že otázkou tou aktivně se zabývá«.

To všecko se týká spíše formální stránky a zní jako odůvodňovací doprovod.

Po stránce obsahové naznačuje premiérovo exposé dosti povšechně jen, čeho můžeme čekati.

Nejdůležitější jest asi zásadní ohlášení, že bude tento úkol řešit »na principu vzájemné dohody« a dále »ne násilím a ne překotně, nýbrž rozumnou dohodou«.

Na řešení násilné jistě nikdo nepomýšlel a nepomýšlí. Ovšem, co by dnes bylo stíženo názvem násilí, to by hned po převratu bylo prošlo jako čin revoluční, ale bylo by prošlo. Snad by později bylo bývalo nutno leccos upravovati na tomto činu, ale nový tvůrčí čin znamenající nový začátek by tu byl. Nesmělo by se však postupovati tak, jako si počínalo namnoze ministerstvo, do jehož oboru věci církevní tradičně spadají: radikálně začít, a pak postupně utíkati od radikalismu k oportunismu.

Revoluční počin rozluky se nestal. Něco se státi musí. Ohlašuje se »rozumná dohoda«. Věříme svému předsedovi ministerstva, že míní skutečně to, co povídá. Jest patrno, že jisté pevné obrysy vzájemné dohody jsou již hotovy. Toho důkazem, symbolem a symptomem jest přítomnost zástupce lidové strany Msgra Šrámka v Benešově kabinetu. I když nevěříme, že Msgr Šrámek jest vlastně směrodatným faktorem vlády, jak bylo napsáno, tolik o něm víme, že bez určitých záruk jeho strana ho nevyslala do ministerstva. A že tyto záruky se vztahují také na otázku církve a státu, jest nesporno, třeba Msgr Šrámek okamžitě měl portefeuille ministra železnic. Svou stranu a církev dovede muž jeho obratnosti hladce »svézti« vždycky, i jako ministr železnic.

Obsahově nevíme ničeho ani o programu a plánu vlády, ani o úmluvách mezi stranami. Ale tolik jest dnes už jisto, že bychom měli nově upravit a změnit názvosloví. Nemělo by se mluvit o rozluce mezi církví a státem; toto heslo by se mělo zaměnit programem: nová úprava poměru mezi církví a státem. Mluvíme-li dnes ještě stále o rozluce, zní to revolučně, a my již nežijeme v revoluční periodě; zní to neupřímně, a my si chceme přímo viděti do očí. Bude-li se stále dál mluvit o rozluce, skončí celý proces kompromisem — pak se nebudeme

moci vyhnout tomuto kompromitujícímu názvu! Raději již nyní změnit názvosloví. Že ke skutečné rozluce nedojde, bylo patrno velmi brzy po převratu, jakmile se začaly uplatňovat určitější ohledy na Slovensko.

Vývody dra Šrobára jsou v celku stejného rázu.

*

Letošní rok přivodil značné přesuny v konfesijní statistice. Soukromé číslice přestupní nejsou dosud publikovány. Budou jistě zajímavé. Z lecčehos lze již nyní aspoň přibližně usuzovati, jak velké tyto změny budou.

Příznačným jest tu na příklad počet dětí ve školách podle vyznání. Školní úřady jistě již mají přesné součty, poněvadž takové výkazy sestavovaly vždycky. Do veřejnosti pronikly však pouze ojedinělé číslice v novinách. Jest zjištěno, že na mnohých ústavech jsou římsko-katolické děti v menšině. V severních Čechách většina jest v táboře bezkonfesijních, leckde jinde aspoň československí příslušníci se členy ostatních církví tvoří většinu.

Již o tomto stavu probleskla tu a tam zpráva v denních listech. Bude nutno věnovati pozornost změněné situaci. Dosavadní školský a vyučovací řád a úřední prakse jest vybudována na faktu, že římsko-katolické náboženství bylo vyznáním ohromné většiny žactva. Podle této tradice byly leckde, skoro všude, ještě letos sestavovány rozvrhy a umisťovány hodiny pro náboženství. Dokud byly ve třídě tři, čtyři děti nekatolické, nepadalo příliš na váhu, když uprostřed půldne musily čekati hodinu někde na chodbě. Nyní bude potřebí v zájmu rovnoprávnosti přesunouti hodiny na jinou dobu. Rovnoprávnost se vztahovala teoreticky také na menšiny; nyní si menšiny zvětšené, někde na většiny postouplé vynutí praktickou rovnoprávnost. Beati possidentes se budou odvolávati na stávající praksi a hlavně na stávající předpisy, které mají moc zákona. Školní úřady stojí před povinností bdíti nad duchem zákona a vykládati předpisy podle nových skutečností.

*

V srpnu 1921 konal se v Praze světový sjezd »Bratrstva«. »The World Brotherhood Federation« jest organisace etických snah a cílů k dorozumění a sblížení národů, na podkladě necírkevním, ale náboženském, podle hesla: »Jeden jest Mistr váš, Kristus, vy pak všichni bratři jste«.

Kongres minul beze zvláštní pozornosti naší širší veřejnosti. President republiky mu sice poslal pozdravný přípis, vláda byla na něm aspoň polooficiálně zastoupena, ale naše noviny si ho skoro ani nevšimly, leda ty, které se postavily proti němu (katolické a komunistické). Tento fakt je dokladem, že jsme jako celek ještě nepochopili, jaký význam má takový kongres. Liberální a socialistické časopisy jej umlčovaly proto, že jeho program jest podložen nábožensky, konservativní orgány se mu vyhnuly, poněvadž není římsko-katolický a určitě konfesijní. Celek jej ignoroval, poněvadž nedoceňuje, co ve světě znamená náboženství, a měří všecko podle českého úzkého měřítka. Stačí srovnati, kolik místa a jakého druhu referáty věnují české noviny footbalovému zápasu Norimberk—Praha, a kolik a jak zprávám o jakémkoli ideovém podniku, i když to není náboženský sjezd. Při náboženské organisaci jest to ovšem nejnápadnější. Při jiném podniku jest to celkové neporozumění, při náboženském kongresu jest to schválné zavírání očí.

Kongres tohoto druhu jest velmi významným činitelem ve světě pro naši republiku. Třeba jeho program nedá nic světobornéhо; již fakt sám, že Praha byla zvolena za místo sjezdu, znamená mnoho při dnešní nevyjasněné a napiaté situaci. Pořadatelstvo vykonalo dobrou práci pro republiku. Ne na něm, ale na veřejnosti, novinách, stranách atd. jest, jaký dojem si odnesli cizinci. Od některých víme, že Praha a republika jako celek se jim vtiskla dobře do paměti a do srdce.

HUDBA.

Písně H. Mrázka, J. Kvapila, V. Petrželky. — »Zápisník zmizelého« od Leoše Janáčka.

Spolek pro pěstování písně věnoval prvý večer své letošní sezóny umělcům brněnským. Moravským, jak oni se sami nazývají, neříkám vědomě. Jet v tomto slově skryt patrně u leckterých z nich jistý program, jistá snaha po kmenové odlišnosti, vůle, vytvořiti na Moravě nejenom samostatné centrum hudebního života, nýbrž nalézti též svůj vlastní umělecký charakter, podmíněný právě kmenovou růzností a spojující moravské skladatele v programový, ideový celek vedle pražských nebo jiných. Taková snaha nebyla by o sobě něčím špatným. Třebas by bylo těžko vědecky zjišťovati nějaké typické povahové různosti Čecha a Moravana, prakticky je známe, a umělci, který je jimi hojně proniknut, nebude jistě nesnadným přenésti je i do umělecké tvorby. Nutným předpokladem vždy ovšem je, že takové umění neztratí vědomí soudržnosti s uměleckým vývojem celonárodním, že nepovažuje sebe sama za jakýsi zázračně vyvřelý zjev, vzešlý z podmínek zcela jiných nežli jsou ty, které určují umělecký vývoj vůdčích proudů v umění národa, a podrobený tedy také zcela jiným zákonům. Počítáme-li u každého takového podřadného celku s trvalým vědomím o jeho souvislosti s ostatními, nebudeme se zásadně stavěti proti podobným sebeurčovacím snahám, arci pod jednou podmínkou: že budou umělecky upřímné. Že jejich přímým podnětem bude skutečná odlišnost umělecké povahy, vyvolaná co nejživěji pocitovanou kmenovou příslušností, a že tuto vrozenou originálnost dovedou umělci, sdružení na takovém základě, prohloubiti ideovým programem, uměleckým ideálem, pojatým s vyššího hlediska, nežli by byla pouhá snaha po místní soběstačnosti. A nic takového bohužel nepozoruji u Hugona Mrázka, Jaroslava Kvapila a Viléma Petrželky, kteří k nám přicházejí a přišli také tentokrát jako »Mladá Morava«. V jejich hudbě není předně oné vnější, etnograficky pojaté originálnosti, která by byla alespoň jakýmsi primitivním, esteticky méněcenným pojítkem. Není tu dále nějakých krajově typických povahových rysů v uměleckém profilu ač by právě Morava k nim dávala hojně možností, jak je nejlepším dokladem Janáček. Konečně není tu však ani nějaké společné umělecké vůle, která by dovedla vytvořiti skutečnou školu či skupinu, která by v našem celém hudebním vývoji dala Moravanům nějaké zvláštní místo. Krátce tito tři skladatelé nejsou representanty žádného kolektivního celku, označeného heslem »Mladá Morava«, nýbrž jsou to prostě a jedině skladatelé usedlí v Brně. Když to říkám, ani mi

nenapadá mysleti to jako hanu, chtít se tím oněch autorů nějak dotknout. A přece tuším, že se to stane; a tu je právě kořen zla. Kdybych řekl kterémukoliv skladateli v Praze, že na něm nenalézám ničeho středočeského ani »českého z království«, myslím, že by mi klidně přisvědčil; nemá prostě této užší ctižádosti, chce býti umělcem českým bez omezujících a vysvětlujících místních určení. Když řeknu mutatis mutandis totéž autoru brněnskému, myslím, že se zle zamračí — ač bych tím řekl jen pravdu o všech mně známých, vyjma Janáčka. A tu je nebezpečí. Neboť třídí-li se nějaká skupina umělců vědomě a žárlivě od jiných, nemajíc k tomu v n i t ř n í, objektivně zjevné povahové a umělecké nutnosti, vyvstávají před námi hned všechny špatné stránky toho, co nazýváme provincialismem. Především: malý cíl. Zúžený obzor vyvolá ihned zvětšení skutečné hodnoty vlastní práce do nadživotní velikosti, a relativní výše, v níž umělec stojí nad svým okolím, svádí ho k pohodlnosti, k vlažnosti v napínání tvůrčí a myšlenkové energie; vždyť i tak lze udržeti vůdčí postavení! Tento provincialismus je pojmem relativním. Se stanoviska umělce, který je zvyklý na životní tempo a napětí světových středisk, bude se patrně celý náš český život hudební jeviti jako klidná zátoka. Však se také musíme snažiti ze všech sil, abychom nepropadli takovému »provincialismu ve velkém«, a činíme to, věřím, že s úspěchem vždy novým a stále rostoucím. Nesmíme tedy připustit, aby v takové nějaké osudné chybě zakrněl talent, neboť provincialismus na druhou — to by už vskutku znamenalo sebezničení! Nechci toto vše psáti jako nějaký definitivní soud o brněnských umělcích. Tři písňové cykly a těch pár jiných děl, které jsme od nich slyšeli, spolu s nemnoha vědomostmi, které o jejich životě máme, to vše by bylo nedostačujícím materiálem. Ale n e b e z p e č í tu je, to mluvilo zřetelně z prací Kvapilových i Petrželkových, provedených tentokráte.

Písně Mrázkovy nepočítám. H u g o M r á z e k zmizel, ještě zcela mlád, za světové války, patrně je mrtev. Pokud vzpomínám na jeden sbor a jeden klavírní kus, které jsem od tohoto žáka Novákova slyšel, mám představu značně větší hotovosti a lidské vyspělosti, nežli jaká by mluvila z těchto písní, které nejsou ničím více, nežli průměrným příkladem skladatelské schopnosti, tak jak jich každý žák přináší hojnost do prvé hodiny svému učiteli komposice; však také vznikly, když bylo Mrázkovi 21 rok. Tu bylo ovšem těžko žádati více — ale také neměly být písně předvedeny veřejnosti, pokud nemá k umělci o s o b n ě přátelského pietního vztahu. Největším zklamáním byl mi cyklus K v a p i l ů v. Svým poměrem k písni stojí tu Kvapil (dílo je psáno zcela nedávno) asi na tom stanovisku, na němž byl Novák, komponuje »Melancholie«, tedy někdy před 25 léty! Jako by ani Novák nebyl prožil celý svůj další vývoj přes »Údolí« k »Notturnům«, jako by nebylo mladé české tvorby písňové i myšlenkového úsilí o překonání impresionismu. V klavíru akordický průvod, rozložený, barevně a rytmicky založený na nějakém zvukomalebném či náladovém prvku z tekstu, a nad tím konvenční melodie zpěvu, tak vypadají písně Kvapilovy, a tím, právě tou konvenčností, nevybíravostí, otřelostí výrazu se ovšem už zase velmi vzdalují ze sousedství »Melancholií«. Nikde ne úsilí o skutečné hudební p ř e v t ě l e n í básnické myšlenky, ba ani jako by nebylo nějaké hlubší niterné zaujatosti umělcovy na básni. Takové lhostejné, pouhou slušnou komposiční obratností vyvolané

»zhudebnění textu«, jak se někdy v kritickém žargonu říká. Po všem, co jsem posud od Kvapila i o něm slyšel, beru ho příliš vážně, nežli abych tyto písně od něho vzal jako samozřejmost. Písně Petrželkovy byly daleko lepší. Zejména poslední, »Modlitba« je upřímná, a je to upřímnost, která se věru nezpovídá z citů mělkých! Také v ostatních písních leckteré místo zaujme, jak se jeho výraz náhle jako by osvětlí září nově nalezené a nově řečené pravdy; ale posuzuji-li tyto písně jako celek, nemohu přece vyjmouti ani Petrželku z oné úhrnné charakteristiky, jak jsem ji výše nastínil.

Po bezútěšném dojmu první poloviny večera, z něhož ani svity, rozžehnuté ke konci Petrželkou, nemohly vyvésti, dočkali jsme se ale přece veliké a hluboké radosti. S »Mladou Moravou« vystupoval společně Leoš Janáček svým novým dílem, »Zápisníčkem zmizelého« (cyklus písní pro tenor, alt a tři ženské hlasy). A ejhle! Nejenom že on jediný byl skutečným Moravanem, ale také on jediný byl skutečně mladým, považuji-li za mládí odvahu k experimentu, novost stylu, bezprostřednost a vřelost citu, vášnivost projevu atd. Janáček, kterému táhne sedmá desítka! První složkou, již si cením na novém díle, je prostá a nová básnická krása textu. Vznikl zvláštním způsobem. Venkovský hoch ve východní Moravě zamiloval se do cikánky a odešel s ní do světa. Své pochyby a boje, svá podléhání a očarování láskou, probuzení své vášně i uvědomění své odpovědnosti, to vše vyjadřoval si šohaj písničkami, které mají všechny ony prvky, které některou lidovou píseň povznášejí na výtvor geniální. Je to neočekávaný a skvělý doklad, že lidové umělecké nadání posud u nás nevymřelo. Nevím, skládal-li lidový autor své písničky zároveň i se zpěvní melodií — zachovaly se jen texty, které si sám zapsal, které se po jeho zmizení našly a vysvětlily záhadu, neboť tvoří dohromady skutečný zápisník, od prvého spatření cikánky až k rozhodnutí — »Zefka na mě čeká, se synem v náručí«. Ze soudního archivu dostaly se básničky nějak do rukou Janáčkovi, a ten v nich správně rozpoznal básnický poklad, nad nějž by sotva mohl nalézti lepšího a vhodnějšího, právě pro svoje umění. Nejenom, že motiv je lidový, že je tu zachycen kus života z onoho prostředí, které Janáčkovi je tak drahým a umělecky vlastním; je tu řeč lidová, bez imitací a bez kazu, plná překrásných a plně názorných obrazů, úsečná a dokonale plastická, samé vlastnosti, které vášnivému a břitkému naturelu Janáčkovu přiléhají jedinečně, a tvůrce nápěvků musely ovšem zvlášť mocně inspirovati. Vroucí, ale přece přirozeně střídmý, cudný lyrismus, který jedinou ostře vymodelovanou větou zachytí bez přehánění, bez sentimentality, bez rafinovanosti, a přece tolik jemně sám nerv citu, to zase je literární protějšek hudebního výrazu Janáčkova! Konečně prudký dramatický spád, s nímž je celý mravní a citový konflikt zachycen ve svých nejhlavnějších stadiích — tu byl opět dramatik Janáček na svém místě. A tak není divu, že vzniklo dílo, jež lze spolu s »Její pastorkyní« postaviti nejvýše ze známé nám tvorby Janáčkovy. *V. Št.*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Za dobu uplynulou od posledního našeho přehledu třeba zaznamenati první výstavu Sdružení výtvarných umělců moravských

v Praze. Tito Moravané, majíce ve svém Uměleckém domě v Hodoníně jakési centrum, žehrali trochu na Prahu, ale po našem osvobození spěchali skutkem i slovy Aloise Mrštíka vyvrátiti jakoukoli snahu po separatismu. Škodí-li separatismus, prospívá regionalismus, umění krajové, jež ssaje šťávy z rodného prostředí, může vhodně osvěžovati skleníkové nebo kosmopolitické umění velikého kulturního centra. Při bližším pohledu se ukázalo, že většina těchto Moravanů nijak se neliší od západníků, mezi nimiž ostatně značnou roční dobu žijí, že pěstují objektivní malování naturalistické, poimpresionistické, méně romantické, žádné ekspresionistické, a že snad rodový sklon je nabádá k veselé barevnosti. Jen uherský Slovák Benka zkouší dekorativní stylisování svých výjevů ze slovenských hor. První zakladatel Sdružení, vlastní a důsledný slovácký regionalista Jóža Úprka měl tu kusy na výstavě nejpodstatnější. Slaví letos své šedesátiny a proto mu Sdružení uspořádalo v hezounkém hodonínském Uměleckém domě velikou výstavu, jež podávala skoro úplný přehled tvorby tohoto vysoce významného zástupce plein-airového naturalismu v naší malbě a zároveň i plemenně výrazného interpreta Moravského Slovenska. Bylo vydáno též album reprodukcí jeho obrazů, sotva však asi někdo podnikl při té nejvhodnější příležitosti vědeckou katalogisaci jeho díla. — Neviděli jsme výstavy v Brně mladého sdružení »Koliby«, v němž ožívá starý odpor k Praze, zdůvodňovaný nyní jako žárlivá ochrana slovanské neporušenosti československého východu proti západnické nákaze a zkáze, za apoštolování chaotického filosofa Tučného, horujícího o jakési obnově říše velkomoravské, ale zároveň horlícího proti západní »státnosti«, s přikloněním k ruskému komunismu. Tedy blouznění až dost, v čemž mu pomáhá v jejich orgánu »Kněhyni« též polemicky prudký literát Handzel. Ale výtvarná produkce tohoto sdružení, jak je viděti ze zvláštního čísla časopisu »Veraikon«, jehož čilý redaktor »Kolibu« nyní fedruje, neliší se žádným rysem »východním« od různých směrů evropského umění, které nyní vládnou i u nás.

Z doby před prázdninami třeba jest vytknouti dvě výstavy školní, Akademie výtvarných umění a zvláště Umělecko-průmyslové školy, na níž po přestávce několika roků bylo nashromážděno mnoho výstavního materiálu. Bylo lze z něho co nejpříznivěji usuzovati na veliký význam této školy pro vytváření uměleckého řemesla v Čechách. I zde nezanedbávají toho, co by přinésti mohl do městské kultury náš lid, třeba že nikoli ve smyslu »svérázu«, prostě napodobivého. Však celá jedna odborná škola (Kyselova) pobyla nějaký čas na Slovensku a přinesla si hojnou záznamnou kořist. Mladé školy všeobecné pro dekorativní malbu, Brunnerova a Bendova, i starší speciálka Kyselova (ta s oddělením grafickým za vedení výborného odborníka Karla) ukázaly celý jeden původní směr české dekorace, k němuž Kysela a Benda po návratu z cesty do Londýna a Paříže tím vřeleji přilnuli a který, čerpaje z přírody,, z inspirace domácí i z pokroků ciziny hledí vytvářeti českou knihu, českou ilustraci, českou vazbu, tiskopis, plakát, tkaninu, nádobu, hračku atd. — zkrátka celé hmotné prostředí české. Žák Plečníkův Štipl byl jim blízek ve své škole ornamentální plastiky, také Johnová v začínající škole keramiky. Naléhá již jen zařízení zvláštní školy pro nábytek. — Výborné textilní vzory dodala speciálka Benešova. V plastice Kafkova škola mohla

se pochlubiti bohatou produkcí nadaných žáků, Drahoňovský oživil ve své škole rytí skla, kamejí a křišťálových gemm, Zálešák dobře učí řemeslu své řezbáře, zastoupena již byla i mladá škola pro zpracování kovů vedená Horejcem. Vůdce školy stavitelské, výtečný Plečnik, ve své příslovečné plachosti, nechtěl vystavovati svých prací vlastních, ač byl na odchodu ze školy do rodného království SHS, a jeho žáci zachovali se podle něho. Významnému ústavu vadí, že úředně je — téměř bezvýznamný: je nutno právně uspořádati jeho působnost a povýšiti jej na místo, jež mu náleží. — U Topiče byla velmi pěkná výstava státních škol krajkářských a košikářských.

Družstevní výstava na výstavišti v Oboře prokázala, že umělecké snahy ještě nepronikly do výroby dělnických družstev, s výjimkou »Grafie«. Náhodné seskupení obrazů a soch s náměty sociálními ve zvláštním oddělení nevytvářelo ještě dělnického umění. »Proletkult«, hlásaný K. S. Neumannem v »Rudém Právu«, zatím se projevuje jen tímto ročněním. Obě strany dělnické internacionály, sociální demokraté a komunisté, uspořádaly současně slety svých tělocvičných jednot, na nichž mimo odznaky a tendenci výpravných scén vše bylo převzato — i kroj — od Sokolstva.

Po prázdninách podzimní vzorkový trh ukázal, že ani v kapitalistickém průmyslu hlediska umělecká neovládají. Potěšitelné bylo, že jeden hedvábnický obchod sáhl k pomoci prof. Kysely pro ornamentální tisk svých látek. Ty byly i ozdobou výstavy »Umění v módě«, kterou uspořádal »Artěl« v Uměl. průmyslovém museu, s exposicí textilií Teinitzrové, konfekcí Zádruhy, kruhu uměleckých průmyslníků a bratislavského Spolku pro umělecký průmysl (Supu), s batyky Michalcové a Šeborovými, se šperky členů »Artělu«. Tyto šperky, hmotné a demokratické, proti jemné aristokratické práci dob minulých, připomněly nám ztroskotání soutěže na řád Bílého lva pro cizince zasloužilé o naši republiku.

Na podzim měla býti v Praze výstava francouzského umění, k níž byla již slíbena podpora pařížské vlády; vinou jiných činitelů výstava ztroskotala. Za to, »k oslavě 600letého výročí smrti Dantovy«, uspořádána byla v Domě umělců výstava umění italského, za osobní účasti malířů Prampoloniho a De Pistoris. Uvidělo jsme však na ní, mimo malou ukázku italského futurismu, jen odlesky umění kosmopolitického, zvláště kubismu, ano dadaismu. Půl kubistická byla i výstava u Topiče Pavla Hogga, Francouze, asi švýcarského.

Podzimní salon »Mánesa« je letos dosti chudý a jeví se v něm rozeklanost členstva tohoto spolku, na pravici a levici. Z pravice vystavují početné kolekce krajináři Vincenc Beneš a Otokar Nejedlý, onen krajiny spíše dekorativně syntetické, sytě, ale drsně malované, tento virtuosní obrazy z Italie, Šumavy, Podřipska a Jílového, v nichž opustil své dosavadní malování energickými výtahy a kontrasty a uhladil svůj štětec v plynné, zrcadelné podávání skutečnosti. Z levice vystavují Špála a Hofman rovněž krajiny, Zrzavý pěstí dále svůj snivý, trochu dětinský mysticismus, Kremlička poutá svým zájmem o smyslné taje barvy, Filla předvedl svůj vlastní výběr obrazů nejryzejší formulky kubistické, díla úporné, ale nesrozumitelné analytické i zas konstruktivní námahy. V plastice ovládl na pravici

Štursa svým velikým Raněným a torsem Masaryka, dokonalé, nervní modelace. Úhrnněji je modelován Masaryk Mařatkův, od něhož je tu i rozkošný malý mramor dvou objímajících se bytostí. Z mladých zaujme K. Dvořák jinošskou svěžestí, dětskou naivností a vesele lidovou polychromií svých zásilek, jimž vévodí florentinsky delikátní bronz kníž. Václava, a Gutfreund jehož hlíny, melancholicky špinavě omalované, vytvářejí jakési demokratické, »civilní« umění nové doby, tu s rysem nenucené každodennosti, jindy nivelisující davovosti. Spolu s »Mánesem« vystavuje bratrský »Hollar« který zároveň representuje, prý s úspěchem, českou grafiku a úpravu knihy v Paříži, v Cercle de la Librairie. Zde poutají veliké lepty Silovského ze železáren, Vikovy náměty z Turnovska, Šimonovy a Stretti-Zamponiho ze Staré Prahy, Vondroušovy z Belgie, Bílkovy vidiny, Konůpkovy listy k Dantovu Peklu, Dušovy vise z Těšínska, Boettingrovy karikatury, Kratochvílovy ilustrace ke »Křtu sv. Vladimíra« a j. Ve všech těch grafických kusech je viděti růst řemeslné dokonalosti, základní to podmínky tohoto druhu výtvarnické práce.

Zároveň s »Mánesem« trvá první výstava v Havlíčkových sadech, věnovaná vinohradským výtvarníkům. Zjednána tak přičiněním Kulturní komise města Vinohrad nová výstavní budova v Praze, úpravou bývalých skleníků. Podobně spolek »Mánes« vybudoval již výstavní pavilon v druhém dvoře domu, kde jsou jeho spolkové místnosti, a otevře v něm záhy výstavu roudnického souboru díla Slavíčkova. Otázka výstavních budov je v Praze bolestně akutní. Víme, jak se musila omezit obrazárna Společnosti přátel umění, a přece naléhá na ni knihovna Národního shromáždění, aby Dům umělců zcela opustila! Poněvadž čekáme spravedlivé rozhodnutí dohodových tří právníků stran navrácení z Vídně obrazů kdys na pražském hradě chovaných (rakouská odpověď na český mémoire v té věci již se našimi odborníky prozkoumává k sepsání dupliky) jest zřejmo, že rozhodnutí nelze oddalovati. Moderní galerie aspoň již zakoupila staveniště u Odkolkových mlýnů, jde nyní o to, jak rozřešiti celý ten komplex otázek o galeriích umění starého a nového, světového a čistě českého.

Zatím malé výstavní místnosti u Topiče a ještě menší u Rubeše stále hostí střídající se výstavy: u Topiče krajináře Holana s motivy z jihočeských vsí a polabských motivů Radimského, virtuosně podaných podle ryzí formule impresionistické, u Rubeše Rérycha s krajinami podřipskými a velikými podobiznami (Dr. Herbena, Dr. Veselého a Jana Masaryka), Trägra s motivy krumlovskými.

Zemřel starý Mukařovský, jenž z Mnichova se byl vrátil do rodných Čech, podobně jako na Moravu se uchýlil odtamtud malíř Ondrášek a jako touží zpět do Čech lipský sochař Mágr, jenž oslavil letos šedesátku, a sofijský sochař Mrkvička, jemuž oslavili čtyřicetiletou působnost v Bulharsku. Byla posmrtná výstava díla Fr. Urbana (v Um. prům. museu), na níž se jasně rýsoval profil tohoto milého, chorobou krušeného umělce, účastného hlavně na výzdobě stěn a oken našich chrámů, kde za ornamentální spolupráce své choti snažil se vypěstiti český dekorativní kostelní sloh. Zemřeli mladí malíři Marvánek a Vagner.

Padesátky dospěl malíř Kupka, jehož skvělým ilustracím k Aischylovu Prometheu a »orfickým« básním z pouhých barevných vírů a světel

jsme se podivovali nedávno v jeho atelieru. Jeho »Úvahy o výtvarných uměních« vyjdou v českém překladě. Měl nedávno svou výstavu v Paříži, kde vyjde o něm i knížka. Padesátiny oslavil i Jan Štenc, grafik a umělecký nakladatel, který co chvíli obohacuje chudou českou literaturu výtvarnickou o nové krásné dílo. Nyní vydal Alexandra Benois »Ruskou školu malířskou« a první sešit velikého Matějčkova »Dějepisu umění«, s četnými obrazovými přílohami, jímž konečně, po náběžích Tyršových, po ztroskotaném pokusu Mádlovu, dostane se nám úplného, od ciziny nás osamostatňujícího díla, zpracovaného podle moderních hledisk vědeckých. Třeba jest ovšem ulehčiti Štencovi těžké břemeno hojným odbíráním tohoto spisu.

Dějinám umění středního a nového věku, a také hudby, byl věnován sjezd v Paříži, konaný od 26. září do 5. října, na němž poprvé mohli čeští historikové umění vystoupiti oficielně mezi četně shromážděnými učenci celého světa, s výjimkou dosud Německa. Ale i zástupce vlády, ředitel krásných umění Léon, i předseda kongresu Michel ne nadarmo citovali ve svých úvodních slovech Goetha, naznačujíce Němcům, jak lze si zas získati vážnost, ztracenou střelami, jež rozbily Remeš. Za to již Rakousko bylo zastoupeno, byt tiše, ředitelem vídeňských musejí Glückem, a také Bulharsko. Nejvíce bylo přítomno Skandinavců, Jihoslované byli čtyři, tolikéž Čechů, Rus jediný, Poláci se omluvili. České přednášky byly: Vlivy francouzské na umění v Čechách (Žákavec), Hrad pražský za králů z rodu lucemburského a nové nálezy na hradě (prof. Chytil), Malířství v Čechách v 14. stol. (prof. Matějček). Úspěch sjezdu byl veliký a vysvitne-zvláště, až vyjde sjezdová analytická publikace. Ž.

ZPRÁVY.

Jednota Filosofická, jež letos vstupuje do čtyřicátého výro činnosti, obrodila se v průběhu akademického roku loňského a bude při n stávajícím jubileu vzpomínati svých slavných a rušných dob s počátk století a za války. Před rokem nepravidelné schůze o velice náhodných t matech mívaly průměrně 15 návštěvníků — koncem loňska a letos usp řádala JF. v Praze 31 schůzí s přednáškami na vybraná témata, o průměr účasti 100 lidí, na venkově otevřela 3 pobočky a absolvovala 52 přednášk o 67 hodinách, získala 323 činných členů a rozmnožila počet zakládajíc o 20. Obrat vyvolalo zřízení sekretariátu a v něm úsilovná činnost Dra L. Fischera, ochota pánů řečníků, že dojížděli i na venek a příliv nový členů, který posílil podnikané akce mravně i finančně.

Vědecké úrovni pražských přednášek prospělo sestavení v cykly, z nich zejména cyklus o lidské duši se vydařil, čítaje sedm teoretických a dva d batní večery. Přednášky v něm konané byly již nebo budou postupně v dány tiskem. Z cyklu historického sluší zvláště připomenouti důležitou pře nášku Dra V. Hoppeho o Kantovi a dvě debatní schůze o článcích D Rádla v Čase o nové české filosofii. Letní cyklus o socialismu probral j jen některé otázky, jako socialism a stát, socialism a nár. hospodářství, s cialism a mravnost. — Venkovské přednášky měly úkolem podati obr filosofického nazírání na aktuální otázky a uvésti posluchače do myšle filosofického vůbec. Počtem jich vynikly zejména Čes. Budějovice (1 Ml. Boleslav (5), Úpice (tři 6. hod. kursy). První pobočka JF. zřízena by v Mor. Ostravě zásluhou prof. O. Stránského. Jejím předsedou je dn prof. F. Král. Druhou vyvolal v život v Č. Budějovicích prof. J. Lomsk předsedou je prof. B. Borkovec. Nejmladší je odbočka plzeňská, zřízen Drem J. Procházkou, předseda Dr. J. Kohn.

Spolkový věstník byl uveřejňován v Ruchu filosofickém. I. roč. Ce kový příjem Jednoty byl 18.118 K 15 h, vydání 6.629 K 96 h. Výborových schůzí bylo 11. Přednášky konaly se v Kaulichově domě, kdež byl i sekr tariát.

V roce nastávajícím hodlá JF. ještě úsilovněji působiti na venkov pořádati přednášky, které by prohlubovaly kritické a filosofické myšle o současných problémech, zřizovati pobočkovou síť po celé republice, vyd vati filosofické knihy, organisovati síly k větším vědeckým podnikům at

Řádná valná hromada JF. za r. 1920—21 konala se 11. říjn 1921 v Kaulichově domě za předsednictví prof. Dr. Rádla. Byly jednohlasn schváleny zprávy funkcionářů, které přednesl Dr. J. L. Fischer a Dr. D Dratvová, vykonána byla na návrh Rádlův debata o činnosti v předešlé správním roce které se súčastnili pp. Trnka, Vorovka, Fischer, Klimt, Kozá a Hoppe, a provedeny volby na období nastávající. V nich za předsedu zvole

aklamací opětně prof. Dr. E. Rádl, za místopředsedu doc. Dr. J. Kozák, za jednatele Dr. A. Klatovský, do výboru Dr. B. Dratvová, Dr. F. Pelikán, Dr. D. Pšenčík, Dr. J. L. Fischer, PhC. B. Lifka, za náhradníky red. B. Malý, PhC. J. Váňa a PhC. L. Janota, revisory účtů opět Dr. L. Jeništa a Dr. A. Frinta. Dále přijata po návrhu minulého výboru změna stanov (§§ o funkcionářích a venkovských pobočkách) a upraven příspěvek členů zakládajících na 100 K (korporace 500 K), činných na 10 K, studentů a dělníků na 2 K ročně.

V jednání valné hromady se pokračovalo 18. října. Na programu zbyly z předešlé schůze volné návrhy. Dr. Rádl navrhoval založení filosofického slovníku českého, který by obsahoval všechen materiál filosofický, pokud se jím rozumí látka disciplin, dnes filosofickými zvaných, i filosofii jednotl. věd od matematiky do psychologie. Uvedl starší pokusy Čádovy, vyložil, jak si představuje funkci slovníka i jeho zpracování a rozsah. Finanční náklad by svěřil soukr. nakladateli, vědecké síly by sdružila JF. V debatě byly konkretně vytčeny některé obtíže návrhu, zejména diskutována otázka vědeckého či filosofického směru slovníka a podány návrhy praktického uspořádání hesel. Mluvili pp. Trnka, J. L. Fischer, P. M. Haškovec, red. Malý, Jos. Fischer. Na návrh prof. Haškovce byl výbor JF. pověřen vypracovati podrobný plán podniku a předložiti jej členstvu k diskussi. — Dr. J. L. Fischer přednesl pak druhý návrh na vydávání informačního a propagačního Věstníku Jednoty Filosofické. Široce zdůvodnil potřebu spolkového orgánu, jeho význam zvláště pro pobočky, nastínil jeho úkoly a udal přibližný rozpočet. V debatě vyslovili se o návrhu většinou skepticky pp. Trnka, Forster, Haškovec, Jos. Fischer, Pelikán. Ježto prof. Krejčí ohlašuje opětné vydávání České Mysli, radil Dr. Forster odsunouti debatu o návrhu, až bude známo, kolik časopisů filosofických tu je a jaké potom budou celkové vyhlídky. Tento návrh byl přijat a rozhodnutí o časopise odloženo k Novému roku. Zatím bude věstník uveřejňován v některé revui a pobočková agenda povede se korrespondencí. Dr. Rádl ukončil pak valnou hromadu, po obakrát četně navštívenou. Na příští schůze projektován je cyklus přednášek o mravnosti.

B. L.

Zprávy knižní a literární. Alleyne Ireland, Democracy and the Human Equation. New York 1921. — S. X-251. — 3. — Základní myšlenkou spisu jest, že dobrá správa jest dílem schopných politických vůdců. Proto jest nadmíru důležito, aby voleni byli nejschopnější, a aby tito byli skutečnými representanty a nikoliv pouze delegáty tlumočícími přání svých voličů. Zdárná budoucnost demokracie při složitosti moderních politických problémů závisí na obnovení zásady representativní soustavy, na omezení práva volebního a na zlepšení veřejné správy.

Julius Hatschek, Britisches und römisches Weltreich. Eine sozialwissenschaftliche Parallele. München u. Berlin 1921. Základní podobnost mezi imperiem římským a britským záleží podle názoru autorova v tom, že v obojím hlavní hospodářský styk odehrává se mezi pobřežními městy. Ale hned tu bije do očí charakteristický rozdíl: Řím jest, jako vůbec většina antických měst, pouhým městem konsumpčním, jež vyssává provincie. Naproti tomu Londýn

jest veliký Clearinghouse, jenž vyrovnává hodnoty vyrobené prací zem mateřské a kolonií. Řím vládne administrativně-politicky, Londýn před vším jakožto středisko finančně-obchodní. Jak v říši římské, tak i v ří britské vyvíjela se pobřežní města provincií a kolonií rychleji nežli zázem jež většinou ještě setrvává na stupni uzavřeného hospodářství domácnos ního. Pobřežní kultura (Küstenkultur) říše římské jest charakterisová nesvobodnou prací otroků a kolonů, jež má své analogon i v moderní dol kapitalismu a svobody smluvní. V tropických koloniích říše britské je stěsnáno 350 milionů lidí, u nichž o svobodě stěhovací vpravdě nemů se mluviti a jejichž nízké mzdy umožňují laciné suroviny pro zemi mateřsko — JUDr. Friedrich Steiner, Die Währungsgesetzg bung der Sukzessionsstaaten Österreich-Ungarn Wien 1921. S. XL-679. — Kč 80. V knize sestaveny jsou dle jednotlivý států všechny zákony a nařízení v pořádku chronologickém týkající se měn Část kritická omezuje se pouze na kratší úvod, neboť autor praví, že knih děkuje svůj vznik v první řadě praktické potřebě pomůcky, jež poskytu přesnou orientaci o rozsahu a způsobu měnové politiky nástupnických stá na podkladě textu zákona. — Ernst Abbe, Sozialpolitisch Schriften (2. Aufl.). Jena 1921. Vyšlo jako třetí svazek »Gesammel Abhandlungen« tohoto slovutného optika německého, jenž zúčastniv se p zději jako podnikatel v optických závodech firmy Carl Zeiss, přiveden b v tomto svém novém postavení, kde on, syn dělníka, sám stal se kapitalisto svým jemnocitným duchem i k úvahám sociálně politickým. Dvojité stan visko, to jest kapitalisty a syna dělníka, udává také charakter myšlenkový pochodů a vývodů těchto pojednání. — Dr. Hans Heymann, Di Welt-Kredit und Finanzreform. Ein Aufruf zum Solid rismus. Berlin 1921. S. 140. — M 20. — Spis budící zájem i mim kruhy národohospodářské, poněvadž předpoklady zdárného vybřednutí z n nější krise světohospodářské hledá i na poli etickosociálním. — Walte Schücking a Hans Wehberg vydali nyní komentovaně ústavu svaz národů pod titulem: Die Satzung des Völkerbundes, Berlin 1921. S. XXII 521. M 140. — Conrad Bornhak, Deutsche Geschichte unte Kaiser Wilhelm II. Leipzig 1921. S. VIII-360. M 35. — Auto známý spisovatel politický, píše toto dílo ve snaze po sebepoznání a se zra kem obráceným k cílům praktickým. Chce především odpověděti k otáz čeho jest se národu německému napříště vyvarovati, aby neupadl do ka tastrofy podobné nynější. *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Sväz Národov.

Píše Dr. Štefan Osuský, zplnomocněný ministr a mimořádný vyslanec v Paříži.

Za války existovaly hlavne dve predstavy o tom, ako zaistiť mier: Bola to koncepcia rovnováhy moci založená na allianciách, ktorej praktickým výrazom bola Veľká Dohoda, ktorá mala byť ustálená a upevnená. Nejvlivnějším protagonistom tejto doktriny bol George Clémenceau, francúzsky ministerský predseda. Druhá koncepcia, ktorej nositeľom bol prezident Wilson, bola, že musí byť založené všeobecné združenie národov so zvláštnymi vzájomnými zárukami. — Nechcem sa na tomto mieste púšťať do rozboru týchto dvoch politických systémov ako si ich konkrétne ich hlavní nositelia predstavovali; chcem len podotknúť, že v ich konkrétnej forme môžu sa — ale z toho ešte nenasleduje, že by sa musely — jeden od druhého líšiť.

Keď sa v ledne roku 1919 mierová konferencia sišla, koncepcia o rovnováhe moci s javišťa zmizla a myšlienka všeobecného združenia národov opanovala celé medzinárodné politické smýšlanie. Úradných a súkromných plánov bolo veľmi mnoho, ale tých, ktoré boly opravdu brané v úvahu, bolo málo. Medzi poslednými boly plány: prezidenta Wilsona, Léon Bourgeois-a, Lord Robert Cecila a generála Smutsa. Uvedieme v niekolkých slovách vedúce myšlienky, na ktorých tieto plány boly založené.

Léon Bourgeois.

Francúzsky plán bol založený na zkúšenostiach s Nemeckom a na presvedčení, že Sväz národov jestli chce svoje poslanie účinne vykonávať musí byť vyzbrojený efektivnou právomocou delegovanou mu štátmi. Francúzi chcú šetriť štátnu suverenitu a nechcú vytvoriť novú, medzinárodnú svrchovanosť; ale chcú, aby Sväz národov čerpal nepostrádateľnú autoritu a výkonnú moc zo vzájomných a dobrovoľných záväzkov, chrániť organizované

právo spoločnou mocou hospodárskou a vojenskou proti tým, ktorí by ho chceli porušiť. Tým ale, že panovalo všeobecné presvedčenie na mierovej konferencii, že Sväz národov znamená nový experiment a že nebezpečie nového experimentu spočíva nepomerne viac v tom, že sa pôjde príliš ďaleko ako v tom, že sa dosť ďaleko nepôjde, návrh francúzsky bol hneď na začiatku eliminiovaný. Hovorilo sa, že jestli sa Sväz národov v skromnej forme osvedčí, štáty sa v budúcnosti ľahko dohodnú na tom, ísť ďalej; ale púšťať sa príliš ďaleko hneď na samom začiatku, to by mohlo celý plán zkaziť.

Prezident Wilson.

Prezident Wilson bol presvedčený, že války zapríčiňujú nezodpovedné vlády, podporované určitými kruhmi osobných záujmov; a že nezodpovedné vlády môžu svoje národy zapliesť do války, toho príčina väzí v tom, že národy neznajú pravé príčiny sporov, ktoré vyvrcholujú vo válkach. Z tohoto presvedčenia sa narodil Wilsonov systém Sväzu Národov a toto presvedčenie už samo o sebe určuje povahu a cieľ jeho Sväzu.

Lord Robert Cecil.

Plán Lord Robert Cecila bol založený na celkom inej myšlienke. Zásada jeho bola, že Najvyššia válečná rada versaillesská, pozostávajúca zo zástupcov piatich veľmocí Veľkej Dohody, má byť potvrdená ako stály medzinárodný orgán, ktorý má byť poverený riešiť medzinárodné spory. Cieľ jeho bol, sveriť piatim veľmociam právo a moc rozhodovať o medzinárodných otázkach. Celá táto koncepcia o Sväze narazila na rozhodný odpor prezidenta Wilsona, ktorý sa húževnate přidržal myšlienky všeobecného združenia národov a preto plán Cecilov padnul.

Generál Smuts.

Plán generála Smutsa reprezentoval myšlienku, ktorá bola odleskom zloženia britickej ríše. Vernosť ku korune a povedomie o jej svrchovanej moci, — dva faktory to, ktoré udržujú jednotu britickej ríše, — chcel generál Smuts nahradiť kombináciou odzbrojenia so združením sa národov proti porušeniu smluvy o Sväze. Vzdor tomu, že generál Smuts nevychádzal z tej samej myšlienky ako prezident Wilson, predsa len jeho plán bol systému Wilsona veľmi blízky.

Po eliminovaní plánu Léon Bourgeois-a najväčší zásadný rozpor bol medzi plánom Wilsona a Lord Robert Cecila. Preto ešte pred zasadnutím mierovej konferencie boly dlhé porady medzi prezidentem Wilsonom, plukovníkom House-om, Lord Robert Cecilom a generálom Smutsom, aby docielili dohodu vediac, že jestli sa veľmoci nedohodnú na spoločnom pláne, mierová konferencia sama, pozostávajúca z prevažného počtu malých štátov, žiaden plán o Sväze Národov nevypracuje.

Dňa 25. ledna 1919 na zahajujúcom zasadnutí mierovej konferencie bola vynesená resolúcia, že Sväz Národov bude utvorený a že bude zvolená komisia, ktorá bude poverená vypracovať text smluvy. Prezident konferencie Clémenceau oznámil, že komisia bude pozostávať z pätnástich členov; po dvoch zástupcoch za každú z piatich veľmocí, a päť zástupcov za malé štáty, ktorých konferencia určí. Dňa 27. ledna 1919 mocnosti mimo veľmocí navrhly Belgicko, Brazíliu, Čínu, Portugálsko a Srbsko. Malým mocnostiam sa ale nelúbilo, že im veľmoci uznaly len päť zástupcov a po rôznych vyjednávaniach dňa 6. února 1919 komisia pribrala za členov delegátov Československa, Grécka, Polska a Rumunska.

Keď sa komisia začala zaoberať redigovaním článkov smluvy o Sväze Národov, narazila hlavne na dve doktriny, ktoré nesmierne sťažovaly organizovanie Svätu: sú to doktriny o suverenite a rovnoprávnosti štátov.

Suverenita v modernejšom smysle znamená: národ je svrchovaným sudcom vo všetkých otázkach, týkajúcich sa jeho života v štáte; v styku s inými národmi sám si prisluhuje spravedlivosť. Nedefinujem ale len výrazne opisujem. — Akonáhle sa začalo jednať o tom, sveriť nejakú právomoc Svätu Národov, hneď sa narazilo na túto doktrinu, lebov veď Sväz mohol dostať túto právomoc len od štátov a každé delegovanie právomoci znamenalo pre každý štát vzdať sa čiastky svojich suverených atributov v prospech Svätu Národov, ktorému v hraniciach takej delegovanej právomoci svoju slobodu činenia podrobuje. — Z doktriny o suverenite vyplýva doktrina o rovnoprávnosti štátov v medzištátnom obcovaní.

Prirodzene malé štáty sa húževnate pridržaly doktriny, dľa ktorej štáty bez ohľadu na ich veľkosť, sú rovnoprávne, poneváč v nej videly jedinú záruku svojho postavenia. Preto keď sa jed-

nalo o sostavenie komisie pre vypracovanie statutu o Sväze, každý štát žiadal, aby bol v nej zastúpený. Ale plnoprávné zastúpenie znamenalo, dať rozhodujúcu moc malým mocnostiam, poneváč sú najpočetnejšie. Veľké mocnosti túto zásadu nechcely prijať, poneváč nemohly uznať, aby štát s 250 tisícovým obyvateľstvom mal také právo ako 100 milionový národ a to preto, lebo 250 tisícový národ nemôže vziať na seba toľko zodpovednosti ako národ 100 milionový. Siahnuť k zásade pomerného zastúpenia znamenalo, poprieť zásadu rovnoprávnosti štátov. Toto postačí na ukážku s akými takmer neprekonateľnými ťažkosťami sa muselo laborovať pri založení čo aj len tej najskromnejšej medzinárodnej organizácie.

Preto statut Sväzu Národov, ktorý vyšiel z mierovej konferencie, nemá formu dajakej nadriadenej organizácie, ktorá by sa vznášala nad štátmi, ale vyjadruje pomer smluvných záväzkov medzi štátmi. Každý štát je slobodný podpísať alebo zamietnuť túto smluvu.

A teraz pristúpime ku konkrétnemu rozboru statutu Sväzu Národov, aby sme jasne videli, akú má on povahu, aký je jeho cieľ a akými prostriedkami chce ten cieľ dosiahnuť.

I. *Složenie Sväzu.*

Sväz Národov sa má skladať z troch kategórií členov:

1. Pôvodní členovia počtom 33 štátov, ktoré podpísaly smluvu versaillesskú.

2. 13 neutrálnych štátov, ktoré boly volané na poradu a ktorým bolo predpísané, že behom dvoch mesiacov po vstúpení v platnosť smluvy musia oznámiť, či statut Sväzu prijímajú alebo nie.

3. Bývalé štáty nepriateľské ako aj štáty, ktoré povstanú na území bývalého Ruska a Turecka.

Pre túto poslednú kategoriu štátov sú predpísané isté podmienky, ktoré musí každý patričný štát vyplniť, keď chce, aby bol prijatý do Sväzu. Dľa 1. článku statutu Sväzu, aby žiadateľ mohol byť prijatý, musí zadosťučiniť týmto podmienkam:

1. musí to byť štát, t. j.

a) musí tu byť určité presne ohraničené územie;

b) musí tu byť riadna vláda, ktorá nad tým územím vládne a svoju vôľu účinne prevádza;

c) musí byť uznaný za člena rodiny národov;

2. musí to byť štát, ktorý sa sám spravuje, t. j. musí mať zodpovednú demokratickú vládu a musí byť samostatný, t. j. schopný plniť svoje záväzky voči Svätu;

3. musí poskytnúť efektívne záruky svojho úprimného úmyslu, dodržovať prevzaté medzinárodné záväzky.

Na mierovej konferencii boly dve skupiny, jedna ktorá chcela, aby Nemecko, Rakúsko, Maďarsko, Bulharsko a Turecko staly se členmi Svätu ihneď ako ostatní členovia, ktorí sa nimi stali podpísaním zmluvy alebo prihlásením sa; druhá skupina naproti tomu tvrdila, že vzhľadom na to, že tieto štáty vyvolaly válku a porušily svoje medzinárodné záväzky, nemôžu byť prijaté kým sa nenapravia.

Prvá skupina odôvodňovala svoje stanovisko nasledovne: je v záujme Svätu, aby prevádzal nad Nemeckom dozor a aby sa Nemecko zaviazalo a to právne, plniť svoje medzinárodné povinnosti, čo sa najlepšie a najistotnejšie stane tak, keď Nemecko bude vo Svätu. — Druhá skupina bola proti prijatiu Nemecka a dokazovala, že prítomnosť Nemecka vo Svätu do toho času, kým sa nepokajá a nenapraví, je nie žiadúcna, ponevač vraj Nemecko dokázalo, že mu je nič nie sväté a preto by v lone Svätu pracovalo na jeho rozklade.

Ako je vidieť z 2. § čl. 1. konferencia prijala kompromis medzi tymito dvoma stanoviskami v tom smysle, že Nemecko bude prijaté až pozdejšie, t. j. až keď jeho odzbrojením sa stane neškodným. Prakticky to znamená, že mierová konferencia sa vyhnula riešeniu tejto otázky, ponevač nebolo možné dve, si protistojacie stanoviská smieriť. Ale kým v pôvodnom projekte Svätu Národov bolo výslovne povedané, že stálymi členmi budú len veľmoci Veľkej Dohody, v statute Svätu v čl. 4. je ustanovené, že so schválením shromaždenia môže Rada určiť ďalších stálych členov Rady. Týmto ustanovením je reservované miesto v Rade nielen pre Nemecko ale aj pre Rusko.

Statut Svätu dává možnosť štátom nielen vstúpiť do Svätu ale aj z neho vystúpiť. V par. 3. čl. 1. je ustanovené, že štát môže zo Svätu vystúpiť:

1. keď dva roky vopred dá výpoveď,

2. keď do tej doby vyplní všetky svoje medzinárodné záväzky,

3. keď do tej doby vyplní všetky záväzky, ktoré vyplývajú z titulu jeho členstva v Sväze.

Toto ustanovenie je veľmi široké a núti nás k tomu, aby sme se opýtali, či si vie niekto predstaviť v živote národa okamžik k ktorom by sa mohlo povedať, že národ vyplnil všetky svoje medzinárodné záväzky? Teoreticky je to možné, ale prakticky by to bolo možné len vtedy, keby sa štát dal zo sveta vylúpiť; ale tak ako je svet dnes sostavený, štát nemôže existovať bez istých vzťahov k súsedným štátom, čo má za následok nové a nové záväzky.

Tento paragraf nebol v projekte statutu a dostal sa tam až koncom brezna 1919 na žiadosť amerického senátu. Prečo žiadal americký senát, aby takýto paragraf bol v statute? Či snáď ten fakt, že smluva na ktorú štáty dobrovoľne pristupujú nedáva štátu právo, keď je v smluve nie predpísaná určitá lehota, dľa ľubovôle smluvu vypovedať? Všeobecne rečené je to pravda, ale žiadosť amerického senátu má pôvod v americkej historii. Keď senát postavil túto požiadavku, istotne mal pred očami pamätihodnú debatu o ústave Spojených Štátov v americkom senáte medzi Webster-om a Hayne-om, ktorá sa odohrala v roku 1830. V tej debate senátor Hayne za South-Carolinu tvrdil, že štáty vstúpily do Unie dobrovoľne a preto môžu z nej dobrovoľne vystúpiť, a jeho celú doktrinu vyjadril v nasledovnej formule: na prvom mieste je sloboda a za ňou príde unia. Senátor Webster za Massachussets vyjadril doktrinu severu v nasledovnej formule: Sloboda a unia sú dnes a na veky nerozdeliteľné jedno. Tento rozdiel v náhľadoch o ústave Spojených Štátov viedol v r. 1860 k secesii South-Caroliny z Unie a tým začala občianska válka, ktorá mečom rozhodla tento spor v tom smysle, že sloboda a unia sú dnes a na veky nerozdeliteľné jedno. Následkom tejto zásady o ústave Spojených Štátov americký senát žiadal, aby v statute Sväzu bolo výslovne povedané, že štát môže zo Sväzu vystúpiť. Ale statut Sväzu predvída ešte aj iné vystúpenie. V § 2. článku 26. je ustanovené, že je člen nie viazaný, aby musel prijať nejakú zmenu statutu odhlasovanú Sväzom Národov, ale v takom páde prestáva byť jeho členom. Aj z tohoto ustanovenia je vidieť ako úzkostlive sa chráni suverenita štátov; nechce sa im nič vnútiť, čo by samy dobrovoľne neprijaly. Okrem vystúpenia statut predvída vylúčenie a sice v poslednom paragrafe článku 16, kde je

povedané, že člen, ktorý poruší niektorý zo záväzkov vyplývajúcich z tejto smluvy, môže byť vylúčený jednomyslným usnesením Rady.

11. *Organizácia Svätu.*

Francúzsky návrh o ustanovení orgánov s efektívnou právomocou nebol prijatý, poneváč bol v rozpore so základnými myšlienkami z ktorých vychádzali prezident Wilson, Lord Robert Cecil a generál Smuts. Hlavná myšlienka Wilsonova — ako už bolo rečené — bola, že války zapríčiňujú nezodpovedné vlády, ktoré nedajú svojim národom príležitosť a možnosť, o pravom stave veci byť informovanými; a preto cieľ, ktorý prezident Wilson vytknul Svätu bol, tomuto stavu odpomôcť — a nič viacej. Prirodzene táto myšlienka nepripúšťa utvorenie orgánov s opravdovou právomocou, právoplatne medzinárodné otázky riešiť. Akonáhle sa jednalo o utvorenie Svätu, založeného na účinnej spolupráci všetkých štátov, Lord Robert Cecil bol proti takej organizácii Svätu, ktorá by mala právomoc riešiť otázky obligátorne. Sám generál Smuts nemal na mysli nič iné ako stálu diplomatickú konferenciu, ktorá by medzinárodné otázky predebatovala. Ani s myšlienkou Lord Robert Cecila ani s myšlienkou generála Smutsa taká organizácia Svätu, ktorá by mohla povinovate otázky riešiť, nebola srovnateľná. Niet pochybnosti, že keby bol býval návrh Lord Robert Cecila — ktorý chcel Svät organizovať v tom smysle, aby nebol ničím iným ako pokračovaním najvyššej vojenskej válečnej konferencie versaillesskej, — prijatý, celý Svät by bol dostal celkom inú povahu ako v skutočnosti má.

1. *Shromaždenie Svätu.*

Akonáhle bola prijatá zásada, že v shromaždení bude rovnaké zastúpenie, v tom okamžiku bolo vylúčené, že by shromaždeniu mohla byť sverená zákonodárná moc. Prečo? Odpoveď závisí od toho, akým spôsobom má shromaždenie rozhodovať: jestli jednohlasne, to znamená paralizovať jeho činnosť, lebo je nemyslitelné, že by v páde obligátorného rozhodovania sa mohla v takom veľkom shromáždení dosiahnuť jednomyslnosť; na druhej strane pripustiť zásadu, že väčšina môže rozhodovať, bolo by znamenalo pochovať celý plán Svätu, poneváč veľmoci by nikdy ne-

prijaly, aby väčšina pozostávajúca z malých štátov nad nimi rozhodovala.

Z vyššie spomenutých príčin kompetencia shromaždenia je obmedzená na morálny vliv. Shromaždenie má nasledovnú právomoc vyhradenú v statute:

1. prijímať nových členov a to dvojtretinovou väčšinou, (článok I. paragraf 2.),

2. voliť nestálych členov do rady (článok 4.),

3. schvalovať vymenovanie nových členov rady (článok 4.),

4. schvalovať vymenovanie generálneho sekretára Sväzu (článok 6.),

5. vyjadrovať sa o otázkách predložených mu radou (článok 15., paragraf 9.).

Ale nejdôležitejšie ustanovenie v statute Sväzu, ktoré dáva shromaždeniu možnosť uplatniť svoj morálny vliv, nachádzame v článku III. paragraf 3., ktorý znie: »Shromaždenie sa môže zapodievať so všetkými otázkami, ktoré patria do oboru pôsobnosti Sväzu alebo ktoré sa dotýkajú svetového mieru.« Toto ustanovenie nedáva shromaždeniu právomoc riešiť otázky, čo mu vlastne dáva, je príležitosť stať sa nástrojom vývinu a pokroku v medzinárodnom práve. Shromaždenie má možnosť vybudovať medzinárodnú verejnú mienku a má príležitosť poučovať ľudí, aby sa na záležitosti verejného záujmu dívali nie z úzkeho hľadiska národného ale z vyššieho hľadiska medzinárodného. To je vlastne hlavný cieľ celého Sväzu a jediný prostriedok ako sa môže stať shromaždenie úžitočným. Jestli shromaždenie nevyužije toto postavenie a nevytvorí mohutnú medzinárodnú verejnú mienku, na ktorú by sa opieralo, tak selhá nielen ono samo ale aj poslanie celého Sväzu.

Tu treba ešte poznamenať, že jestli je výslovne nie ináč určené v statute, dľa článku 5. paragr. 1. usnesenie shromaždenia musí byť jednohlasne prijaté všetkými členmi na schôdzi prítomnými. Dľa paragr. 2. otázky týkajúce sa jednacieho poriadku vyžadujú len väčšinu členov na schôdzi zastúpených.

2. *Rada.*

Ohľadom zloženia Rady boly rôzné návrhy na mierovej konferencii. Dľa návrhu Lord Robert Cecila maly to byť len veľmoci. Predseda francúzskeho senátu Léon Bourgeois navr-

hoval pätnásť členovú radu; návrh prezidenta Wilsona znel, aby sa skladala z veľmocí a toľkého počtu ostatných štátov, aby počet týchto bol len o jedného menší ako počet veľmocí. Návrh Wilsonov, — ktorý bol totožný s návrhom generála Smutsa, — zvíťazil.

Koho zastupujú členovia v Rade? Štáty? Národy? Vlády? Už na mierovej konferencii mal som veľmi určitý dojem, že v tejto otázke nebolo jasno, a tento môj dojem bol na prvom shromaždení Sväzu potvrdený. Keď sa v ústavnej komisii jednalo o to, čo znamená rozhodnutie Rady, či sa vynáša v mene vlád v nej zastúpených a či preto patričné vlády ono viaže, bolo veľmi jasne vidieť, že prevažná väčšina členov považovala také rozhodnutie viac-menej za osobné, patričné vlády neviazajúce. Že delegácie mali toto presvedčenie, dokazuje už aj ten fakt, že okrem Československa žiadna delegácia neprišla na shromaždenie vyzbrojená plnou mocou svojej vlády.

Akým spôsobom bude Rada rozhodovať? Je pozoruhodné, že prvý projekt komisie o statute, predložený mierovej konferencii dňa 14. února nechal túto otázku nerozriešenú, poneváč se štáty nemohly dohodnúť. Na riešení tejto zdánlive podružnej otázky závisela celá povaha Sväzu Národov; lebo kým shromaždeniu nebola priznaná žiadna pravomoc a kým je odkázané hľadať svoju autoritu v morálnom postavení, ktoré si musí samo získať, Rade boly priznané isté atributy obligátorného rozhodovania. Právomoc Rady je následovná:

1. Schvaluje menovanie úradníkov generálnym sekretárom (čl. 6.);

2. určuje sídlo Sväzu (čl. 7.);

3. Pripravuje plány o obmedzení zbrojenia (čl. 8.);

4. vyslovuje sa o zlých účinkoch výroby streliva a válečného materiálu súkromnými továrňami (čl. 8. paragraf 5.);

5. vyslovuje sa o prostriedkoch, aké majú byť použité proti útokom na územitoriálnu integritu a politickú samostatnosť členov (článok 10.);

6. Rada je poverená pripraviť návrh o ustanovení stáleho medzinárodného súdu (článok 14.);

7. Rada môže hrať rolu sprostredkovateľa (článok 15.);

8. Odporúča vládam, aké vojenské kroky majú podniknúť, aby vynútily rešpektovanie záväzkov voči Sväzu (článok 16.);

9. Ustanovuje podmienky mandátov (čl. 22.). (Pokračování.)

Ph. Dr. Jindřich Metelka.

Napsal Frant. Bělehrádek.

Kdyby v pondělí dne 12. září byl dlel v Praze cizinec, nemající potuchy o našich poměrech, a viděl v kostele vinohradském pohřeb Metelkův, jehož se účastnili předseda ministerstva, ministr školství, kancléř presidenta republiky, zástupcové školních úřadů, representanti vědy s Českou akademií v čele, politikové, starosta měst pražských i starosta vinohradský, kdyby byl viděl shromážděné nejrůznější organisace národní, profesorské i učitelské s nepřehlednými zástupy smutečních hostí a dlouhým špalírem žactva podle pohřební cesty rozestaveného, jistě by z těchto zevnějších známek usoudil, že zemřel nad jiné vynikající hodnostář českého státu. A kdyby byl slyšel tklivý proslov místopředsedy Ústřední Matice Školské prof. Jana Kabelíka, min. rady Zd. Franty, mluvčího zemské školní rady, a Dra Karla Kramáře nad rakví Metelkovou, pochopil by, jak velký a zdárný syn českého národa koná cestu poslední. Kdo však byl 14. září svědkem pohřebních poct v krematoriu libereckém, kam se sešly deputace z daleka široka z krajů hraničářských, kdo měl možnost vyslechnouti vroucné řeči pohřební řed. Dra Vinc. Dewettra, místopředsedy Ústřední Matice Školské, senátora Em. Hrubého, starosty Národní Jednoty Severočeské, paní Elišky Purkyňové, senátora Dra Boh. Franty, inspektora Langa, učitele Jandy z Mostu, paní Fiedlerové, profesora Nikolaua, kdo viděl kanouti tiché slzy z očí družiček, žaček českých škol hraničářských, a kdo slyšel tlumený vzlykot přátel zesnulého, když se jeho rakev, květinami i láskou věnčená, vsunula do brány věčnosti, ten by vydal svědectví pravdě, že zemřel veliký člověk, bezpečná záštita trpících, otcovský ochránce mládeže, strážce škol našeho národa. Věru odešel nám, bohužel navždy, »svatý český člověk«, poctivý vlastenec, vynikající učenec a slavný a vítězný politik a — není za Metelku rovnocenné náhrady.

*

Život Metelkův, pro národ tak plodný a požehnaný, přinášel mu málo radostí, vyjma snad radosti z práce. Mládí své trávil, aneb správněji řečeno, prostonal u rodičů ve Svémyslicích, kde se narodil 11. srpna 1854 v čísle 8. jako syn Ant. Metelky, býv. sládka, později rolníka, a matky Jindřišky, rodilé Ponecovy z Hořice. Již jako drobný žáček vynikal vlohami neobyčejnými a jeho početní výkony budily úžas při visitacích vikariátních. Absolvovav s výtečným prospěchem akademické gymnasium, věnoval se studiu zeměpisu a dějepisu na pražské universitě. Po státní zkoušce, rovněž skvěle vykonané, u prof. W. W. Tomka, a to po těžké nemoci, stal se profesorem na I. české reálné škole v Praze v Ječné ulici. R. 1883 byl promován na doktora filosofie, hodlal se věnovati profesuře na školách vysokých, z čehož později sešlo, avšak nikoliv vinou Metelkovou.

Zesnulý jeho intimní přítel a druh z university min. rada Frant. Bílý o 60. narozeninách Metelkových napsal o Metelkově působení na I. české reálce 8. srpna 1914 do Moravské Orlice v Brně toto: »Tisíce a tisíce tam měl žáků, byl přísný, a žádal pevného vědění, ale jistě ani jednoho není mezi nimi, kdo by ho nevzpomínal rád, kdo by mu nevděčil za bohaté vědomosti, za otvírání nových obzorů duševních, za buzení a zpevnění lásky k národu, za vytyčení vyšších snah a zocelení povahy. Také ve sboru si dovedl získati srdce všech kolegů a byl zejména mladším vždy ochotně pomocen radou i skutkem. Jsa správcem knihovny učitelské, opatřil ji tak hojnými a výbornými spisy, že v lecčems knihovna tohoto ústavu doplňuje i nahrazuje knihovnu universitní. Ředitel Šťastný tak cenil učitelských schopností jeho, že jej zahrnoval pochvalnými dekrety, ale nepropustil také na místo skutečné jinam (takže musil 7 let suplovati, kdežto druhové jeho stali se skutečnými již po 3 letech), ba že mu nedopřál ani dovolené, když ji potřeboval nevyhnutelně na studijní cestu do ciziny za příčinou habilitace na universitě. Nechtěl ho pohřešovati ani rok ve škole.«

Neméně chválena jest jeho činnost vědecká, na kterou se připravoval nejenom pilnými studiemi, ale i hojnými cestami a studiemi v cizích knihovnách v Německu, Paříži, Londýně. Obor jeho byl zeměpis a zvláště kartografie, ačkoliv i jeho práce dějepisné co do vědecké ceny nikterak nezůstávají za pracemi zeměpisnými. Z jeho prací uvádíme zejména: »O mapě kard. Mikuláše Cusy z prostředka XV. stol.« a »O nezná-

mém dosud vydání mapy Islandu Olaa Magna z r. 1548«. Jako organisátor vědecké práce svého oboru napsal r. 1881 do časopisu Čes. Musea pojednání »O potřebě jednotného názvosloví zeměpisného«, účastnil se vědeckých sjezdů zeměpisných a vydal o nich »Zprávy o sjezdech zeměpisných v Německu«, pak »Zprávu o všeobecném sjezdu zeměpisném v Berlíně«. Za stejným účelem vydal i »Přehled zeměpisné literatury z let 1870—1882«, r. 1894 založil s doktorem J. Freilachem i jinými odborníky Českou společnost zeměvědnou a stal se redaktorem jejího Sborníku zeměpisného. Frant. Bílý o něm píše: »Tam nepropustil článku, dokud ho neskontroloval po stránce věcné s nejnovějšími výzkumy, a netížil si za tou příčinou opatřovati za vlastní peníz všechny potřebné spisy. Mnohý článek tam byl více redaktorovým, než spisovatelovým.«

Články jeho mimo Sborník nalezneme i v Ottově naučném slovníku, pak v časopisech Paedagogium, Škola a život, Posel z Budče, Věstník českých profesorů a ovšem i v programech České reálky v Ječné ulici, v nichž r. 1889/90 vyšla ukázka jeho studií o Kronice Václava Hájka z Libočan. Metelka dokazuje, že ne tak zlý úmysl Hájkův, jako spíše nekritičnost a nedostatek pramenů zavinily jeho omyly. Pro potřebu školy i inteligence vydal s Ant. Tillem »Statistku mocnářství rak.-uherského« (ve statistice byl autoritou uznanou) a uspořádal samostatně nové vydání Kozenova Atlasu pro české střední školy a to vydání XII.—XIV. Práce Metelkova záležela při tom právě v tom, aby mapy byly opatřeny správnými českými názvy; ostatní práce kartografická (»slepé« mapy) byly arci stejné jako ve vydání německém, a to podle úředních pramenů rakouských. Na věc tuto proto vhodno upozorniti, že při jednání o Těšínsku na mírové konferenci prý byla (podle novin) Kozenova-Metelkova školní mapa národnostní uvedena za argument proti požadavku českému! Byla-li rakouská statistika nesprávná, nemohla býti ani Kozenova mapa jinaká. Není vinou Metelkovou, že jí nemohl, ba ani nesměl opraviti.

Snaha Metelkova, aby se založil český závod kartografický, uskutečnila se teprve za republiky státem; dříve soukromý nakladatel J. Otto bál se velikých zařizovacích a udržovacích výloh. Veliký zeměpis. atlas Ottův, jehož byl Metelka přepečlivým redaktorem, byl tištěn v cizině. Na této práci si Metelka zvláště zakládal.

Fr. Bílý o tom vydává toto svědectví: »Kolik času věnoval jemu (atlantu), nebude nikdy oceněno širší veřejností. Chtěje míti přesné názvy hor, řek, míst atd., netížil si zjednati si informace u pramene, obraceje se na vynikající odborníky ruské, bulharské, srbské, maďarské atd.; pro naše mapy čerpal z map a spisů starých, z názvosloví lidového, ale nezřídka byl nucen pořídit i český název sám. Ale nebyl v tom šovénem: vědecká pravda stála mu vždy nejvýš.« Dílo to arci dokončeno není.

Tím ovšem výčet prací Metelkových není vyčerpán. Napsal řadu článků drobných, po časopisech roztroušených. Jen pro úplnost budiž poznamenáno, že české zpracování zeměpisného díla Dra Emila Holuba »Sedm let v Jižní Africe« je dílem Metelkovým, po stránce jazykové vzorným, rovněž český překlad cestopisu býv. arcivévody Ludvíka Salvatora »Karavanská cesta z Egypta do Syrie« je z pera Metelkova.

Vědecká činnost jeho přivedla jej i do Král. čes. společnosti nauk, jejímž byl členem mimořádným, i do České Akademie, kde byl členem dopisujícím; byl též členem Sboru Matice České a tajemníkem České společnosti zeměvědné.

Avšak jeho činností učitelskou a vědeckou životní dílo jeho nikterak není vyčerpáno. Již r. 1902 byl vyslán zemským výborem českým do zemské školní rady, a když r. 1908 nastal přesun politických stran a na místo jeho zemským výborem vyslán do zemského úřadu školního Dr. Pazderka, zvolen byl Metelka za člena zemské školní rady hlav. městem Prahou, a to za svorné součinnosti všech stran, pro své vynikající zásluhy o školství vůbec a o školství menšinové zvláště. Metelka své bohaté a jedinečné vědomosti dal úplně do služeb obrany české školy, která měla tolik odpůrců, kolik bylo v Rakousku Němců. S úřady i s odpůrci české věci sváděl o každou školu »pravé bitvy«, vítěze vždy důvtipem, věcností a houževnatostí. Přesvědčoval se o stavu věci na místě samém, a na jednání připravil se vždy důkladně. Je přirozeno, že také učitelé, kteří konali horlivě svou povinnost, měli v Metelkovi zastance vlivného a spravedlivého, zrovna tak jako jeho kolegové ze středních škol.

Pravým hrdinou v zemské školní radě ukázal se Metelka za války; za místodržitelství Thunova, který se snažil býti spravedlivým úředníkem i k českému národu, utěšoval se, že nehrozí ještě nebezpečí české škole, českému učitelstvu, ačkoliv se již všelicos proslýchalo o útrapách učitelských na vojně a bující uda-

vačství nešetřilo ani lidí nejčestnějších, ani kulturních děl nejvzácnějších. Ale když svérázný kníže Thun byl vystřídán v úřadě místodržitelském hrabětem Maxem Coudenhovem, poslušným, věrným a bezohledným sluhou vídeňské vlády, hned ohlášen nový kurs pověstným oběžníkem Coudenhovovým, jak bude vychovávati české pedagogy po rakousku pro Rakousko. Tehdy se Metelka Coudenhovovi vzepřel a s neohrožeností i odvahou podivuhodnou dokazoval místodržiteli, jak se mýlí, chce-li býti nenáviděnému českému národu a podezíranému českému učitelstvu — rakouským Komenským.

Metelka byl poslancem na zemském sněmu za město Turnov a Mladou Boleslav a r. 1909 byl zvolen za poslance na radu říšskou za Vyšehrad a Horní Nové Město, a to za souhlasu všech stran, jež stály na národním programu. Řeči jeho parlamentární vynikaly jak věcností, tak klasickou formou. Při tom hájil vždy jen věci dobré a nikdy by se nepropůjčil k tomu, aby se od své zásady — vždy jíti za pravdou — jakkoliv uchýlil. Nepoctivost, aneb prospěchářství mu bylo z duše protivno, poslanecký mandát nebyl mu žebříčkem, po kterém by šplhal za osobním prospěchem; to by se mělo sice rozuměti u každého poslance samo sebou, avšak není snad nemístno poznamenati, že by bylo urážkou Metelkovy památky, kdyby po této stránce mohl o něm vzniknouti jen stín podezření. Metelka byl povaha svá, nepoddajná, zcela podle římského rčení: »iustum ac tenacem propositi virum nec civium ardor prava iubentium mente quatit solida«.

Je jen přirozeno, že také Ústřední Matice Školská záhy požádala Metelku o součinnost ve výboru Ústřední Matice Školské, do něhož vstoupil r 1908, a že r. 1912 svornou volbou všeho členstva byl postaven na nejpřednější, a jak se později objevilo, také nesmírně odpovědné a nebezpečné místo starosty Ústřední Matice Školské. Co pro záchranu ústavu tohoto za války podnikl, co se nastaral a napracoval, aby odvrátil od Matice nebezpečí, jež jí hrozilo jak z nepřátelství odpůrců, tak také ze zoufalé ochablosti národa, na nějž německá válka těžce doléhala, nebude moci snad nikdy býti zevrubně vypsáno a doceněno. Byla to námaha vyčerpávající síly tělesné i duševní. A proto právem Matice o svém 40tiletí jmenovala svého zachránce na jubilejní valné hromadě dne 12. prosince 1920 čestným svým členem.

Není zajisté s podivem, že muž takovýchto kvalit po rozpadnutí Rakouska dne 28. října 1918 stal se členem prvního národ-

ního shromáždění, jež mělo český stát znova vybudovati. Metelka přiložil pilně ruce k dílu a získal si svou činností zákonodárnou zásluh nesmrtelných o české dítě a o českou školu. Stal se v pravém slova smyslu otcem a tvůrcem českých škol tam, kde dříve Čechové ani ve snu nedoufali, že se školy dočkají.

Je také přirozeno, že vykonával, třeba teprve od 1. února 1919, v zemské školní radě funkci vicepresidentovu; skutečným vicepresidentem jmenován od 1./9. 1919; presidentem totiž, podle zákonů z Rakouska převzatých a 28. října 1918 Národním výborem potvrzených, je stále místodržitel, nyní správce zemský; třeba této poznámky, poněvadž bylo o tom ve veřejném tisku mínění mylné.

Metelka v Národním shromáždění slavně obhájil známý školský zákon z 3. dubna 1919 a také podle něho zřídil množství škol nákladem zemským a státním v Čechách. Podle vzoru Metelkova zřizovány byly školy na Moravě i ve Slezsku. Když vykonal zevrubnou revisi návštěvy školní, třídy nedostatečně navštěvované ovšem rušil, školy zbytečné zaviral; zkrátka zaváděl ve školství účelný pořádek. Tato činnost mu vynesla v německém tisku epitheton ornans »diktátor Metelka« a činnost jeho zvána v německém tisku »rdousením německých škol«, jako by bylo privilegiem Němců i v naší republice, že obecné školy musejí zůstati netknuty, i když jsou bez žáků. A přece počínal si Metelka až příliš spravedlivě, a nic ho tak nebylo vzdáleno, jako snaha někomu ukřivditi.

Když Národní shromáždění odhlasovalo župní zřízení a když byl podán zákon o školské správě, podle kterého se zemské celky ve školství ruší a nahrazují se župami, objevilo se, že při tom bylo zapomenuto na školství našich hraničářů. Metelkovo dílo, i celé dílo Ústřední Matice Školské, najednou bylo ohroženo. Metelka pomáhal odvraceti nebezpečí, avšak s úspěchem jen částečným: neblahý politický klíč již jevil v Národním shromáždění své účinky; a tak Metelka zachránil aspoň to, že školy tyto od 1. ledna 1921 byly podřízeny přímo ministerstvu školství a vyňaty z pravomoci nižších úřadů, zejména tedy i žup. A to je nemenší zásluhou Metelkovou, že dílo slibně začaté od většího nebezpečí uchránil a do budoucna upevnil, a to nejenom proti útokům německým, ale bohužel i proti snahám českých politiků, kteří neznali podstaty národnostního boje.

Metelka v zemské školní radě se přepracoval, pro něho nepla-
tily úřední hodiny do dvou, pracoval často až do pozdních hodin
večerních, prohlížeje a opravuje pilně přečetné spisy a jsa stále na
stráži. Práce jeho nebyla uznávána. Od února 1919 až do srpna
1919 pracoval bez nároku na honorář. Vicepresidentem zemské
školní rady byl formálně jmenován teprve 1. září 1919 a vyměřen
mu místo jeho pense posavadní K 7.600·— základní plat V. hodn
tř. a teprve za rok na to od září 1920 zvýšen mu plat IV. tř.
K 16.308·— a vyměřena mu také dodatečně remunerace za rok
1919 K 4.100·—, takže se stala neuvěřitelná věc, že první opravdu
český president zemské školní rady české pracoval r. 1919 českému
státu za odměnu daleko menší, než jeho vlastní sluha! Ukázka, jak
se dbá přikázání: »hoden jest dělník mzdy své«.

Metelka necítil se býti prostým vykonavatelem četných naří-
zení úředních, vždy hleděl nalézti v každém nařízení rozumný
důvod a tak stalo se, že někdy býval i v rozporu se samým mini-
sterstvem. Poslední jeho konflikt byl o výklad nařízení o volbách
místních školních rad a školních výborů. V té věci neshodoval se
s právním názorem ministrovým, tvrdě, kde mluví zákon jasně,
že nemá rozhodovati osobní právní názor, a jak ústním rozkladem
tak také zvláštním memorandem, posledním to snad úředním spi-
sem vlastní rukou psaným, hájil, již těžce jsa nemocen, svého sta-
noviska.

Smrtelná nemoc přepadla jej v nejpilnější práci, smrt byla mu
již vysvobozením z útrap; a my teprve nyní cítíme, jak strašně
pravdivými jsou slova, jež pronesl zástupce zemské školní rady
min. rada Zdeněk Franta: »Metelkovo místo osiřelo, práce jeho
není dokonána a nám je, jako bychom se ho slyšeli tázat: Kdo na
moje místo, kdo zvedne můj štít?« Za Metelku není náhrady.

Tři řeči na pamět Dostojevského.

Napsal V. S. Solovjev.
Přel. Anna Tesková.

(Pokračování.)

Kromě Dostojevského pojímají všichni naši nejlepší romanopisci život kolem sebe tak, jak ho zastihli, jak se utvářil a projevil — v jeho hotových a určitých formách. Takové jsou zvláště romány Gončarovovy a hraběte Lva Tolstého. Oba předvádějí ruskou společnost vytvořenou věky (statkáře, úředníky, někdy sedláky) v dávno trvajících a částečně se přežívajících nebo přežitých formách způsobu života. Romány těchto dvou spisovatelů jsou co do předmětu rozhodně stejnorodé, při vší zvláštnosti nadání každého z nich. Význačnou zvláštností Gončarovovou je — síla uměleckého podání, jíž jest děkovati, že mohl stvořiti tak všeruský typ, jako je Oblomov, jemuž rovného co do šířky nenacházíme u žádného z ruských spivoatelů.[2] Pokud pak se týče Lva Tolstého, vyznačují se všecky jeho práce ani ne tak šířkou typů (ni jediný z jeho hrdinů se nestal slovcem odstrašujícím) jako mistrností detailní malby, ostrým zobrazením všelikých podrobností v životě člověka a přírody, hlavní síla jeho však spočívá v nejjemnějším podání mechanismu duševních jevů. Leč i tato malba vnějších podrobností, i tato psychologická analysa jeví se na neměnícím se pozadí hotového, vytvářeného života ruské šlechtické rodiny, odstíněného ještě nepohnutějšími obrazy prostého lidu. Voják Karatajev (Vojna a mír) je příliš skromný, aby sebou zastínil plány, ba i světově-historická figura Napoleonova nemůže rozšířiti tento těsný obzor: vládce Evropy se ukazuje jen tak dalece, pokud se dotýká života ruského pána; a toto dotýkání může být omezeno velmi málem, na př. zná-

[1] U porovnání s Oblomovem Famusové i Molčalinové, Oněginové i Pečorinové, Manilovové i Sabakjeviči, nemluvě již o hrdinech Ostrovského, všichni mají jen speciální význam. S.

mým mytím se, v němž Napoleon hraběte Tolstého důstojně soupeří s Gogolovským generálem Betriščevem. V tomto nehybném světě je vše zřejmo a určito, vše se ustálilo; je-li tu přání něčeho jiného, snaha, vyjíti z těchto rámců, je snaha ta obrácena nikoli vpřed, ale dozadu, k životu ještě prostšímu a neměnitelnějšímu — k životu přírody (»Kozáci«, »Tři smrti«).

Naprosto opačné povahy je umělecký svět Dostojevského. Tu je vše ve kvašení, nic se ještě neustálilo, vše se teprve vytváří. Předmětem románu není tu způsob života společnosti, ale společenský pohyb. Ze všech našich vynikajících romanopisců jediný Dostojevskij si obral společenský pohyb za předmět svého tvoření. Obyčejně v tom směru s ním srovnávají Turgeněva, ale nedosti opodstatněně. K charakterisování všeobecného významu spisovatele nutno bráti jeho nejlepší, nikoliv nejslabší práce. Ale nejlepší práce Turgeněvovy, zejména »Lovcovy zápisky« a »Šlechtické hnízdo« jsou čarovné obrazy ne společenského pohybu, nýbrž společenského stavu, téhož starého šlechtického světa, se kterým se setkáváme u Gončarova a L. Tolstého. Ač posléze Turgeněv stále sledoval náš společenský pohyb a částečně podléhal jeho vlivu, smyslu tohoto pohybu neuhodl, a román, věnovaný výhradně tomuto předmětu (»Novina«), dopadl načisto nepodařeně.[1]

Dostojevskij se nepodřizoval vlivu vládnoucích kol něho proudů, nenásledoval pokorně fáse společenského pohybu, — předem vždy uhodl obraty tohoto pohybu a předem je soudil. A souditi mohl právem, měl při sobě měřítko souzení, svou víru, jež ho stavila nad vládnoucí proudy, dávala mu viděti mnohem dále než kam proudy ty sahaly, a nepřipouštěla, aby se jimi dal strhnouti. Silou své víry Dostojevskij přesně předem uhodl nejvyšší, vzdálený cíl všeho postupu, jasně viděl jeho úchylky od tohoto cíle, dle práva je soudil a spravedlivě odsuzoval. Toto spravedlivé odsouzení vztahovalo se jen na nepravé cesty a špatná pojetí společenského hnutí, nikoliv na ně samo, jež je nutné a žádoucí; toto odsouzení platilo nízkému chápání společenské pravdy, lživému společenskému ideálu, ne však hledání společenské pravdy, ne snaze uskutečniti společenský ideál. Poslední i Dostojevskému

[1] Ač Turgeněvu náleží slovo »nihilism« v obecně užívaném významu jeho, přece praktického smyslu nihilistického hnutí Turgeněv neuhodl, a pozdější projevování se nihilismu, jež se daleko vzdálila od rozmluv Bazarových, byla autoru »Otců a dětí« těžkým překvapením.

stál v předu: nevěřil jen v minulé, ale i v budoucí království boží, a chápal nezbytnost práce a činu k jeho uskutečnění. Kdo zná pravý cíl hnutí, může a má souditi odchylky od něho. A Dostojevskij měl k tomu tím více práva, že sám s počátku zakusil tyto odchylky, sám stál na oné nepravé cestě. Positivní náboženský ideál, jenž Dostojevského pozdvihl tak vysoko nad vládnoucí proudy společenské mysli, tento positivní ideál se mu nepodal rázem, ale byl získán utrpením v dlouhém a těžkém zápasu. Soudil o tom, co znal, a soud jeho byl spravedlivý. A čím určitěji mu vystupovala nejvyšší pravda, tím určitěji musil odsuzovati lživé cesty společenského dění.

Obecný smysl vší činnosti Dostojevského čili význam Dostojevského jako společenského činitele spočívá v rozluštění této dvojité otázky: o nejvyšším ideálu společnosti a o pravé cestě k jeho dosažení.

Zákonitá příčina sociálního hnutí spočívá v rozporu mezi mravními potřebami osobnosti a vytvořivším se seskupením společnosti. Odtud započal i Dostojevskij jako popisovatel, vykladatel a zároveň činný účastník nového společenského hnutí. Hluboký cit, vzbuzený společenskou nepravdou, projevil se, ač nejšetrnějším způsobem, v první jeho povídce »Chudí lidé«. Sociální smysl této povídky (k níž se pojí i pozdější román »Ponížení a jimž bylo ublíženo«) spadá do oné staré a věčně nové pravdy, že za nynějšího běhu věcí lidé nejlepší (mravně) jsou zároveň nejhoršími v očích lidské společnosti, že jim je souzeno býti lidmi chudými, poníženými a utlačenými.[1]

Kdyby Dostojevskému sociální nepravda byla zůstala jen námětem k povídce nebo románu, byl by i on sám zůstal jen literátem a nebyl by dostihl svého zvláštního významu v životě ruské společnosti. Ale Dostojevskému obsah jeho povídky byl zároveň životním úkolem. Postavil otázku současně na mravní i na praktickou půdu. Uzřev a odsoudiv to, co se ve světě děje, položil si otázku: co tedy činiti?

Nejdříve vyvstalo mu prosté a jasné rozluštění: nejlepší lidé, kteří vidí společenskou nepravdu na jiných a cítí ji na sobě, musí, sjednotivše se, povstati proti ní a přetvořiti společnost dle svého.

[1] Je to týž námět jako v »Bídnících« Viktora Huga: kontrast mezi vnitřní, mravní hodnotou člověka a jeho sociálním postavením. Dostojevskij cenil tento román vysoce a sám se poddal částečnému, ač dosti povrchnímu vlivu Viktora Huga (sklon k antitesám). Hlubším vlivem naň kromě Puškina a Gogolja působili Dickens a George Sandová.

Když první, naivní[1] pokus provésti toto luštění, přivedl Dostojevského k popravišti a do káznice, mohl právě jako jeho soudruzi od počátku viděti v takovém konci svých záměrů jen vlastní nezdar a cizí násilí. Odsouzení, jež ho stihlo, bylo příkré. Avšak cit utrpěné křivdy Dostojevskému nebyl na překážku, aby pochopil, že neměl pravdu se svým záměrem sociálního převratu, jehož vyžadoval jen on se svými soudruhy.

Uprostřed hrůz mrtvého domu[2] setkal se Dostojevskij ponejprv vědomě s pravdou lidového cítění a v jeho světle vyvstala mu jasně před očima nesprávnost jeho revoltujících snah. Souvězni Dostojevského byli valnou většinou z prostého lidu, a s nečetnými výjimkami byli to nejhorší z lidu. Leč i nejhorší z prostého lidu si obyčejně uchovávají, oč lidé z inteligence přicházejí: víru v Boha a vědomí své hříšnosti. Prostí zločinci, vyloučivše se svými zločiny z lidové masy, přece se ni v nejmenším od ní neliší ve svých citech a náhledech, ve svém náboženském názoru světa. V mrtvém domě našel Dostojevskij pravé »ubohé (nebo dle lidového výrazu nešťastné) lidi«. Ti dřívější, které zanechal ve světě, měli ještě útočiště, když jim bylo společností ublíženo, v citu vlastní důstojnosti, ve své osobní převaze. Trestanci t o h o neměli, ale měli něco většího. Nejhorší lidé mrtvého domu vrátili Dostojevskému to, co mu vzali nejlepší lidé z inteligence. Jestliže tam, mezi představiteli osvěty, zbytek náboženského citu v něm ho dohánět ku blednutí nad rouháním předního literáta, pak zde, v mrtvém domě, se tento cit musil vzkřísit a obnovit pod dojmem pokorné a bohabojné víry trestanců. Jakoby zapomenutí církví a přitisknutí státem, věřili tito lidé v církev a nezavrhovali státu. A v nejtěžší chvíli, za divokým a sveřepým zástupem trestanců vyvstal v paměti Dostojevského vznešený a dobrotivý obraz ne-

[1] Naivní jmenovitě se strany Dostojevského, jemuž se cesty sociálního převratu jevily v rysech velmi neurčitých.

Byl odsouzen k smrti zastřelením v roce 1849. se všemi Petraševci, ač náležel ke kroužku nejmírnějších z nich, k Durovcům, kteří nesledovali žádných revolučních snah. Opřeli se přísnosti tehdejší censury, nevolnictví a zlořádům administrativním, ale nepomýšleli na změnu vlády, nepřičítajíce politickým převratům žádného významu. Jak málo přiléhal Dostojevskému pojem revolucionáře, je patrno z nadšení, s kterým deklamoval Puškinovy verše o pádu nevolnictví »na pokyn cárův«, z jeho trvání na přesvědčení, že všecky socialistické teorie pro Rusko nemají významu, že v obščině, v artěli a v kruhové záruce, jež tu dávno ve společnosti působí, jsou normálnější a pevnější základy, než všecky sny socialistických reformátorů západu obsahují. Překl.

[2] vězení.

volnického mužika Mareje, dodávajícího s láskou odvahy ulekanému paňátku. I pocítil a pochopil, že před touto vyšší, boží pravdou každá vlastní samoutvořená pravda je lež, a pokus vpraviti tuto lež jiným je přestupek.

Místo zloby nezdařilého revolucionáře vynesl si Dostojevskij z káznice světlý náhled mravně obrozeného člověka: »Více víry, více jednoty, a jestli láska k tomu — je vše uděláno,« psal. Tato mravní síla, obnovená stykem s lidem, dala Dostojevskému právo na vysoké místo v čele našeho společenského hnutí, ne jako pracovníku zloby dne, ale jako pravé, hybné síle společenské mysli.

Určitý společenský ideál nebyl po návratu ze Sibiře rozumu Dostojevského ještě plně ujasněn. Ale tři pravdy v té věci mu byly plně jasny: pochopil, že jednotlivé osobnosti, byť byly i nejlepšími lidmi, nemají práva znásilňovati společnost jménem své osobní převahy; pochopil rovněž, že všeobecná pravda se nevymýšlí jednotlivými rozumy, ale koření ve všelidském citu, a konečně pochopil, že tato pravda má význam náboženský a je nezbytně sloučena s vírou Kristovou, s ideálem Krista.

(Pokračování.)

Nynější výrobní a cenová krise světová a její srovnání s krisí v době ponapoleonské.

Napsal Dr. V. Mildschuh.

(Dokončení.)

b) Z doby nynější. Také při vysvětlování stoupání hladiny cenové za světové války a následujícího klesání cen, jakož i krise výrobní s klesáním tím spojené vystupují zase tytéž dva názory v popředí, jako tomu bylo před 100 lety.

1. Jedni zase vidí hlavní příčinu stoupání hladiny cenové *ve vzrůstu platidel* a příčinu klesání jejího v době nejnovější v redukci těchto platidel. Ale ovšem daleko více než před 100 lety je nyní patrno, že stoupání cenové hladiny i následující pak klesání nemůže být v oněch zemích, které pro světový trh nejvíce rozhodují (Anglie, Spojené Státy), vysvětlováno rozmnožením bankovek — neboť množství jich stouplo tu poměrně jen nepatrně — nýbrž že tu působilo zvláště značné rozmnožení úvěrů, jmenovitě prostřednictvím řízení chekového a žirového. Ale místo aby se na základě těchto nepopíratelných zkušeností opravilo dosavadní panující učení o jedině rozhodujícím vlivu množství platidel na hodnotu peněz (kvantitativní teorie), rozšiřuje se pojem oběživ a platidel tak, aby zahrnoval i rozmnožení úvěrů pomocí řízení chekového a žirového. Tak počítají na př. Fisher nebo Cassel mezi oběživa nebo platidla také deposita, která slouží za podklad chekového a žirového řízení. A přece je patrno, že při tomto řízení chekovém a žirovém nepoužívá se k vyrovnávání platů vůbec nějakých zvláštních platidel, nýbrž že se zde toto vyrovnání děje, jak se správně praví, »bezpeněžně«, pomocí pouhého přenášení úvěrů. Kdybychom tu všude hledali nějaká platidla, došli bychom tak daleko jako Schumpeter, který finguje taková platidla i tam, kde kupec neplatí ani penězi ani cheky, nýbrž zůstane prostě kupní cenu po nějakou dobu dlužen. A také by nám

tu arci zůstal skryt onen důležitý rozdíl mezi účinkem rozmnožení platidel na ceny a mezi účinkem nových úvěrů, který byl dříve aspoň z části naznačen.

2. Jiní vidí zase hlavní příčinu oněch změn *v poměrech výrobních* i mají tedy za to, že stoupání cen za války a po ní bylo způsobeno hlavně zmenšením výroby, pozdější pokles zase stoupnutím výroby. Pokud se týče nejprve stoupání cen, pravil na př. Arnauné ve svém referátu ve francouzské akademii věd morálních i politických (viz Séances et Travaux de l' Académie des sciences morales et politiques, 79e année, Mai str. 466), že chceme-li vysvětliti stoupání cen ve Francii a podobně i v Anglii a ve Spojených Státech, můžeme se, aspoň na počátku, obejíti bez hypotesy znehodnocení peněz, neboť můžeme, vskutku, zjistiti u nás značné změny v podmínkách buď nabídky nebo poptávky nebo obou zároveň. A podobně pravil tamtéž i M. Raphaël-Georges Lévy (Septembre-Octobre str. 291): »Měli jsme tedy zmenšení nabídky a zvýšení poptávky, které tvoří, samy o sobě, mocné příčiny stoupání cen. Je ještě druhá příčina, která byla stejně mocná v posledních letech, totiž vytvoření a vhození v oběh ohromných množství papírových peněz.« Jak vidíme, spojují se tu obě dvě příčiny, uvedené pod 1. a 2., avšak jako docela rovnocenné a na sobě nezávislé. Také pokles cen v nejnovější době vysvětluje se, jak již řečeno, vzrůstem výroby. Tak končí na př. Jean Lescure svůj článek: »Baisse des prix et surproduction« v Revue Economique Internationale, list. 1920 slovy: »Jsme tedy daleci toho, abychom viděli v nedávném klesání cen pouhý následek přemíry spekulace, nýbrž máme za to, že obráží se v něm přesun v rozstupu, dělícím dosud od sebe výrobu a poptávku; výroba od nedávné doby blíží se progresivně normálu.« Nicméně lze přece i zde zase namítat, že zvýšená výroba sama o sobě nemusí ještě vésti k poklesu cen, jestliže současně stoupají i peněžní důchody, a že teprve tím, že zvětšení celkového důchodu zůstává za celkovým rozmnožením statků, dochází k poklesu cen.

3. Dospíváme tedy i zde zase k témuž výsledku jako pro dobu před 100 roky. Zvýšená potřeba statků za války a zmenšená výroba tvoří jen podmínku nebo vzdálenou příčinu stoupání cen. Aby se zvýšená potřeba stala účinnou, musí si vytvořiti příslušnou novou, fiktivní kupní sílu, a to se může státi buď výdejem nových papírových platidel nebo též tím, že úroky z výpůjček hradí se zaseno-

vými a novými výpůjčkami. Opačně také zmenšená potřeba statků po válce a zvýšená výroba jsou jen vzdálenými příčinami poklesu cen. Aby k němu došlo, je potřebí, aby se již nová fiktivní kupní síla výdejem papírových peněz nebo novými úvěry netvořila, nýbrž aby se naopak důchody peněžní počaly zmenšovat. To se stává tehdy, jestliže se do státního hospodaření uvede rovnováha a jestliže se z přebytků státního hospodaření počnou spláceti buď vydané papírové peníze nebo i výpůjčky dříve kontrahované A tu tedy, hledáme-li bezprostřední příčiny přelomu cen na jaře 1920, třeba poukázati netoliko k zvýšení výroby v době po válce, nýbrž také k tomu, že od března 1920 poprvé anglický stát začal zase spláceti své dluhy. Kdežto v periodě 3½leté, počínající březnem 1914, a končící zářím 1917, nově vydané dluhy (resp. přebytek jejich nad dluhy splacenými) činily 4.253 mil. £ a v periodě od září 1917 do března 1919 2606 mil. £, v době od března 1919 do března 1920 činil přebytek nově vydaných dluhů nad splacenými již jen 326 mil. £ a v době od března 1920 do března 1921 již splátky starých dluhů převyšovaly dluhy nově vydané (celkový dluh klesl v této době o 232 mil. £, od 31./3. do 30./9. 21 stoupl však zase o 143 mil. £). Pokud pak se týče Spojených Států, možno poukázati zase k tomu, že v r. 1920 Federal Reserve Board změnil svou dosavadní liberální politiku a vzhledem k neblahým následkům, které ustavičná úvěrová inflace sebou přináší, se rozhodl zahájiti přísnou politiku omezování úvěrů takových, které by mohly podněcovati spekulaci, a poskytovati toliko takové úvěry, které by byly určeny k zvýšení výroby a podpoře obchodu.[1] To jsou tedy ony příčiny, které spolu se zvětšením výroby vedly k přelomu a zpětnému pohybu cen v r. 1920. Jestliže však jednou k takovému přelomu dojde, pak jsou tu i jiné okolnosti ještě, které tento zpětný pohyb značně sesilují. Kdežto totiž dosud výrobci a spekulanti v očekávání vyšších cen zboží zdržovali a tím nabídku zmenšovali, obecenstvo však dělalo si zásoby a poptávku tím zvětšovalo, nyní naopak výrobci a obchodníci čekajíce klesání, zboží to nabízejí zvyšujíce tím jeho nabídku, obecenstvo však trávi ze svých zásob a zmenšuje tudíž poptávku. Tím se tedy vysvětluje, že onen velký nedostatek zboží a hlad po něm — podobně jako před 100 roky — náhle byl vystřídán všeobecným nadbytkem statků a zdánlivou

[1] Také národní dluh americký zmenšil se v době od 30/6 1920 do 30/6 1921 o 321·8 milionů dolarů.

nadprodukci. Následkem tohoto nadbytku statků zhoršují se chance podnikatelů, klesá poptávka po surovinách a dělnicích a se zmenšenými důchody podnikatelů a dělníků klesá poptávka po statcích ještě více, klesají ceny — v z n i k á v š e o b e c n á k r i s e. Úroková míra neklesá však v této době proto, poněvadž podnikatelé, kteří nemohou svých výrobků odbýt a jichž zásoby se hromadí, potřebují peněz k zaplacení svých dodavatelů a dělníků (jimž by jinak byli zaplatili z cen utržených za výrobky). Tím se vysvětluje, proč úroková míra — nyní i před 100 roky — zůstává ještě delší dobu na své výši.

Krise je arci toliko přechodná, může však míti přece delší trvání proto, že pokles cen omezuje se z počátku hlavně na hotové výrobky a ceny prostředků výrobních — mezi nimi i práce — jen pomalu následují. Mimo to hrozí každému výrobci nebezpečí, že dříve než výrobu dokončí, ceny výrobků (a snad i výrobních prostředků) značně klesnou. Krise tato jeví se celkem ve všech zemích, ale intensita její je v různých zemích přece jen velmi různá. To způsobují tentokráte hlavně poměry v a l u t á r n í. Jak známo, je valuta jedněch zemí v poměru ke kupní síle jejich peněz podhodnocena, valuta druhých nadhodnocena. K prvým náležejí zvláště země poražené, u nichž vzhledem k břemenům válečným jim uloženým očekává se ještě další znehodnocení měny v budoucnosti (patří k nim však pro svou geografickou blízkost a těsné hospodářské styky i Československo, ač nepatří mezi státy poražené a ač tu není také v domácích poměrech příčiny k dalšímu znehodnocování měny). Ježto za výrobky zemí těchto prodávané do ciziny s nadhodnocenou měnou lze obdržeti vzhledem k podceněné měně v domácích penězích vyšší ceny, kdežto cena výrobních statků domácích nedoznává tím změny, je tu ovšem ono rozpětí mezi cenami výrobků a cenami výrobních statků, které, jak bylo řečeno, je příčinou vleklé krise, poměrně menší a tudíž ona krise výrobní vystupuje tu slaběji. Naopak je tomu u zemí s nadceněnou valutou. Jelikož tu výrobky prodávané do ciziny s měnou podceněnou docilují v domácí měně mnohem nižších cen, než by tomu bylo jinak, jsou tu ceny těchto výrobků v poměru k cenám domácích výrobních statků (v tom i práce) teprve nízké a tudíž krise musí tu býti mnohem prudší.

III. *Prostředky nápravy.* Jak vidíme z předcházejících vývodů, je nynější proces klesání cen a s ním souvisejících krisí do jisté míry n u t n ý m, jako jím byl i obdobný proces před 100

roky. Nebylo zajisté možno pokračovati dále v dosavadním vytloukávání klínu klínem, v dosavadním hražení úroků z dluhů novými dluhy, nemělo-li se opakovati též vždy znovu dosavadní stoupání cen se všemi zjevy k němu se pojícími, t. j. nezaslouženými zisky všech dočasných majitelů statků, jak výrobců tak i spekulantů, nejistotou poměrů a strádáním všech vrstev, jež nedovedou si zjednati zvýšení důchodů, odpovídající onomu zdražení. Bylo tedy přirozeno, jestliže anglická vláda snažila se učiniti konec tomuto stálému zadlužování a zavésti zase rovnováhu do svého hospodářství, přirozeno také, jestliže chtějíc povznésti hodnotu svých peněz a dojíti poznenáhlu zase k bývalému systému zlaté měny a tím k žádoucí stabilisaci své měny započala s umořováním svých dluhů. A podobně není také divu, že americký nejvyšší bankovní úřad (Federal-Reserve-Board) odhodlal se učiniti konec s dosavadním neomezeným poskytováním zápůjček a omeziti ponenáhlu své úvěry, což obé muselo mít arci dříve nebo později v zápětí přelom dosavadní stoupající linie cen v klesající a muselo také přivoditi krisi ve výrobě.[1] Ale jiná je podstatně otázka, co možno činiti pro to, aby tento celkem nutný proces dle možnosti se zmírnil a zkrátil. Tu možno dle mého náhledu vytknouti hlavně toto:

1. Především i když onen proces klesání cen je jak řečeno nutným, je přece tempo jeho v moci rozhodujících veřejných činitelů; ono záleží na tom, v jaké míře děje se ono splácení starých dluhů se strany státu, po případě jak rigorosně se provádí ono omezování úvěru se strany úvěrních ústavů. A tu možno zajisté žádati, aby se tento proces nedál příliš překotně, nýbrž aby byl prováděn pokud možno povlovně. Je zajímavo na př., že sir Drummond Fraser ve své přednášce v Royal Statistical Society (viz časopis této společnosti z ledna 1921) dospěl k návrhu, aby přílišné zdanění bylo částečně nahraženo dlouhodobými státními výpůjčkami (bonds on tap); v diskusi pak Mr. Hartley Withers pravil, že musí připustiti, že v přítomné době vyhlídky průmyslu a celý finanční stav jsou tak černé, že lze tu mnoho uvésti pro tvrzení sira Drummonda, že vypůjčování je

[1] Cassel, jak již řečeno, vyslovil se arci proti této politice »deflační« a pro stabilisaci tehdejší hladiny cenové. Přehlížel však, že mezi cenami výrobků, cenami výrobních statků a výší úrokové míry nebylo docíleno ještě rovnováhy, že tudíž stabilisace cen těch nebyla ještě možnou a že tudíž byly nutny změny vedoucí k nové rovnováze sil (Americký Federal Reserve Board mluví tu o »readjustment«).

snadnější cesta a snad i lepší cesta než zdaňování. A podobně i ve Spojených Státech ozvali se oproti onomu rigorosnímu omezování úvěrů se strany Federal-Reserve-Boardu četní hlasové, poukazující k tomu, že toto omezování úvěrů způsobilo sice pokles cen, že se však neobešlo zároveň bez hlubokých a těžkých poruch v celém průmyslovém a obchodním životě národa, a žádající tudíž aspoň na čas zmírnění této politiky.

Rozumí se, že to, co bylo řečeno o zmíněných dvou vedoucích státech, neplatí také o všech ostatních válčících státech; naopak zde se většinou ještě nedošlo k plné rovnováze ve státním hospodářství, i musí být tedy první snahou k rovnováze té dojíti. Jen že se nesmí myslit, že pouhým mechanickým zvyšováním daní m u s í se dojít k rovnováze té — ve skutečnosti lecktere takové daně mají za následek toliko zase zvýšení mezd a platů a tudíž nový schodek —, nýbrž třeba tu spíše zvýšení výkonnosti pracovní a zmenšení výdajů i na účely sebe lépe míněné.

2. Dříve bylo ukázáno, že dlouhé trvání krise výrobní, s klesáním cen obyčejně spojené, je způsobováno hlavně nepoměrem mezi pokleslými cenami výrobků na jedné straně a cenami výrobních prostředků, zvláště práce, které se udržují ještě dlouho na staré výši, na druhé straně. Má-li se tedy krise zmírniti a zkrátiti a udržeti schopnost soutěže s jinými zeměmi, třeba pečovati o to, aby se k l e s á n í c e n p ř e n e s l o p o k u d m o ž n o b r z o i n a c e n y v ý r o b n í c h p r o s t ř e d k ů, zvláště na mzdy. Toho se docílí nejlépe tím, že se životní náklady dělnictva periodicky přesně zjišťují (t. zv. cenové indeksy) a že mezi podnikateli a dělnictvem stane se ujednání, podle něhož výše mezd má podle nákladů životních automaticky stoupat nebo klesat. Za účelem zmírnění oněch krisí třeba tedy podobná ujednání co nejvíce podporovat. — Mohlo by se arci namítnouti, že často ani snížení mezd v poměru k pokleslým cenám ještě nestačí k tomu, aby se podnik nějaký rentoval. To je možné, ale pak je příčina spíše v jiných součástkách výrobních nákladů, které neklesly ještě tak jako ceny, i třeba tedy pečovati o snížení oněch výrobních nákladů ve v š e c h oborech. Také vysoká úroková míra může tu být dočasně na překážku.

3. Jak vidíme, nebude možno vždy zabrániti tomu, aby v jednotlivých oborech nevznikl přechodně nepoměr mezi náklady výrobními a cenami a aby tudíž nedošlo tu k omezování nebo dočasnému zastavení výroby. V takových případech bude arci třeba

přikročiti k omezení počtu pracovních hodin nebo dnů, po případě bude nutno poskytovati osobám nezaměstnaným podpory. Nicméně sluší přece za to míti, že tu jde o přechodný palliativ, a nemá tedy prostředků těch býti používáno k tomu, aby se mzdy petrifikovaly a zabránilo nutnému jich snížení.

4. Dříve bylo ukázáno, že krise výrobní bývá zostřována také poměry valutárními tím, že valuta jedněch zemí je nadhodnocena, druhých podhodnocena. Oboje země tím trpí, země s valutou nadhodnocenou tím, že zhoršuje se jejich odbyt a vzrůstá nezaměstnanost, země s valutou podhodnocenou tím, že se tím všechny statky dovážené ze zemí s lepší valutou zdražují a tím eventuelně proces zdražovací dostává novou podporu. Bylo by tedy jak v zájmu oněch, tak i v zájmu těchto zemí, aby takové nadhodnocování resp. podhodnocení valut navzájem, kde není oprávněno, odpadlo. Toho se arci nedocílí tím, když země s valutou nadhodnocenou jmou se na výrobky zemí s valutou podhodnocenou ukládati vyrovnávací cla. Je to především nespravedlivé, země tyto, které podhodnocením své valuty dosti trpí namnoze zcela nezaslouženě (jako Československo), ještě za to trestati. Je to též nepolitické, neboť následek mohou býti jen nové retorse proti zemím s valutou nadhodnocenou a tím odbytová krise jejich se ještě zvětší. Jedině správným je odstraniti tyto rozdíly v hodnocení valut, pokud jsou neodůvodněny, vzájemným dohodnutím a regulováním směnečných kursů. To se však může státi se zdarem jen mezinárodní úmluvou. K tomu poznání docházejí již i v zemích dohodových. »Jest smutnou skutečností,« pravil Mr Govett (viz Economistu z 18./6. 1921), »že dokud nenapravíte směnečné kursy, dokud nepostavíte tyto země (t. j. s podhodnocenou valutou) na nohy a nezavedete zase normální vztahy k nám dotud ony budou přebírati obchod a budou míti zisky, zatím co země vítězné očekává všechna bída a chudoba plynoucí ze zničeného obchodu a nezaměstnanosti.« Je tedy v nejvlastnějším zájmu obou skupin, aby mezinárodní konference pro otázky měny, která se má v brzké době sejít, dospěla v této příčině co nejdříve k uspokojivému výsledku.

Úvodem k Danteově „Božské komedii".

Napsal Francesco Torraca, profesor university v Neapoli.
(Přednáška proslovená na filosofické fakultě university Karlovy dne 28. května 1921. — Přeložili Jan Inderka a Giovanni Riccoboni.)

(Dokončení.)

Mezitím co Lucifer řítil se dolů, země patrně chtíc mu uniknouti zanechala za sebou prázdný prostor, přirozenou sluj, úzkou a temnou podzemní chodbu, a sama se pozvedla, tak že vytvořila ostrůvek, horu očistcovou. Tak Lucifer nejen »jest zdrojem všeho trudu«, ale jeho vzpourou a jeho trestem byla způsobena i nynější poloha a nynější rozdělení země a vody i peklo a očistec.

Nebesa, praví básník, jsou ústroje světla. Jako v živém těle jednotlivé ústroje svými funkcemi zabezpečují jeho eksistenci, tak nebesa plodí všechny živoucí bytosti a život na zemi. Deváté nebe, vyšší než nebesa ostatní, o kterém Dante také praví, že je »sfér královský plášť, jenž kol světů vane«, chová ve svém nitru v potenci vše, co potom pod ním nabývá eksistence, tam leží podstata, jsoucno veškerého jeho obsahu. Tu spatřujeme zjev velmi důležitý. Básník spojil primum mobile — a tím ovšem celou soustavu nebeskou, kterou primum mobile obklopuje a strhuje s sebou v pohyb — s Empyreem: z výše padá na vrchol prima mobile paprsek, který na ně přenáší pohyb a potenci, sílu, a který odraziv se, vrací se nahoru, šíří se v kruh a tvoří světlý prestol blažených duší.

»Tam zářný svit se stkví, kterým jest jasný
i Tvůrce tvoru, který pouze v míru,
když patřiti smí na Něj, můž' být šťastný.
Ten v kruhu roztáčí se v prudkém víru,
že v objemu svém mohl volným pasem
by slunci být, jež vládne všehomíru.

Jest podstat jeho celá tkaná jasem,
od primum mobile jenž odražený,
to čerpá sílu z něho každým časem.«

Tak paprsek ten pohybuje vesmírem, rodí život v něm a uděluje jas ústřednímu světlu Empyrea.

Jsoucno v potenci, síle, čili vše, co bude určeno, aby nabylo eksistence na zemi, jest obsaženo původně v primum mobile. Ale není tím, co přímo plodí věci souvislé čili tvory. Tato povinnost náleží nebi hvězdnému, jež rozkládá nerozčleněné jsoucno v mnohé bytosti, mnohé formy, které pak sestupují dolů, s nebe na nebe a až na zemi, aby ze směsi prvků vytvářely tělesa organická i neorganická.

»A z směsice, jež k tomu způsobilá,
hvězd svatých paprslek a pohyb budí,
všech zvířat a všech rostlin duši. Milá
Ta dobrota však dýchá v naší hrudi
proud života, ji plní láskou k sobě,
že po ní zpět se duše stále trudí.«

»Hvězd svatých paprslek« dává život rostlinám a zvířatům, ale člověku jej dává sám bůh, a to bezprostředně, přímo, když v lůně mateřském skončil se vývoj mozku. Když pak smrt oddělí duši od těla, duše, která je věčná, může odejíti na břeh Acherontu, je-li určena pro peklo, a k ústí Tibery, je-li určena pro očistec. Tam tvorná síla, která s ní zůstává spojena, vysílá kolem ní záři, a to tak, že kolem ní tvoří plášť, jakési nové tělo, vzdušné, podobné tělu, které halilo duši za živa. Novým vzdušným tělem duše je schopna trpěti i radovati se, plakati i smáti se.

Každému rodícímu se člověku bůh tedy dává nesmrtelnou duši. Jediný Adam se nenarodil. Neuposlechl rozkazu božího, překročil mez bohem mu vytčenou a byl proto vypuzen z pozemského ráje. Tu jest třeba poukázati na teorii o svobodě vůle, která v Danteově básni má převelikou důležitost.

Všechno tvorstvo, praví Dante, má v sobě lásku čili pud, který u věcí bezduchých a u zvířat se nazývá pudem přirozeným neboli instinktem, u člověka se nazývá duševní láskou. Instinktem nejsou obdařena jen zvířata. Všecky věci, ano i kameny, mají instinkt, který je nese »v moři velkém bytí všeho«.

Pud »ten vzhůru nosí oheň do měsíce,
že po ní zpět se duše stále trudí,«
ten srdcem lidským hýbá a ten zemi
do sebe poji, upevňuje více.«

Plamen šlehá vzhůru, neboť jej pud žene ke sféře ohně. Skály pud táhne dolů, ke středu země, »kam ze všech stran se táhne každá tíže«.

Ale člověk, složen jsa z těla a duše, má mimo tuto přirozenou lásku také pud duševní, t. j. vůli, která je svobodna. S vůlí jest mu vrozena schopnost uvažovati, která jej provází při volbě mezi dobrým a zlým. Volí-li dobré, jest hoden vstoupiti do nebe, do věčné blaženosti; volí-li zlé, jest vinen a musí býti potrestán.

»Dar největší, s nímž v štědrosti své shledla
k nám boží láska, čin dobroty její,
jejž cení nejvíc, vůle jest, jež zvedla
se svobodně v nás, a tou skutky dějí
se tvorů rozumných, a tito pouze
tou nadány dělají, co jen chtějí.«

Pouze andělé a lidé mají svobodnou vůli. V rozporu s vůlí mohou býti vlivy nebeské, které mísením prvků a života animálního vyvolávají u člověka jisté sklony, jisté schopnosti, slovem temperament. Sám Dante přiznává, že nadání jeho se mu dostalo od souhvězdí Blíženců, pod nímž — v květnu, červnu — se narodil. Vliv astrální není však bezpodmínečný.

»Byť bylo tak, svobodné vůle vznětí
by nebylo; pak spravedlivo není,
že dobru ples, kvil zlu jest ve zápětí.
Pohnutku dává ovšem nebe chtění,
leč všemu ne, a bych i pravil všemu,
nám dáno k zlu i k dobru osvícení.
A vůle svobodná pak duchu mdlému,
když s nebem první půtky překonala,
se dobře živená vzpře hnutí zlému.«

Adam zneužil svobody vůle, neboť místo dobra zvolil zlo. Hrozným následkem jeho neposlušnosti a jeho pýchy bylo, že celé jeho potomstvo bylo odsouzeno do pekel. Vina jeho byla tak ohromná, že sám člověk nemohl jí usmířiti nebo nějak napraviti, byť se sebe více ponížil:

»Věz, člověk nikdy ve svém omezení
za dosti učiniti neměl vlohu,
neb nemoh sestoupit v svém pokoření,
Jak povznesl se vzdorem proti Bohu.«

Bylo třeba, aby sám bůh ve svém synu se snížil a se vtělil, aby se stal člověkem a vytrpěl smrt na kříži. Tehdy lidé nabyli možnosti uniknouti peklu, tehdy Kristus sám vyvedl Adama a patriarchy z předpeklí a uvedl je do nebe, teprve tehdy dostalo se hoře očistcové prvních obyvatel. Také Cato byl vyveden z předpeklí a ustanoven strážcem očistce.

To jsou v hlavních rysech doktriny, které objasňují koncepci a konstrukci Danteovy básně. Nejsou invencí básníkovou, nejsou výtvorem jeho mozku. Našel je v tradici církve a u autorů, jež studoval: Aristotela, Dionysia, sv. Augustina, sv. Tomáše, pokud jde o stránku mravní a náboženskou, a Ptolemea, Alfrogana a jiných, pokud jde o stránku astronomickou a kosmogonickou. Velkou jeho zásluhou je, že ve své mohutné mysli vytvořil z nich pevný a jasný organismus a že mu vtiskl pečeť své originality. Doktriny ty jsou jaksi podkladem jeho básnického díla, které tudíž není jen a jen výtvorem obraznosti, ale i plodem hluboké a neustálé meditace. Dante sám, pojednávaje v »De vulgari eloquentia« o nejvyšších předmětech a nejvznešenější formě poesie lyrické, napsal s jistým sebevědomím: »Míti důvtip i schopnost úsudku, jaké je třeba, v tom je nesnáz, neboť vrcholu umění nikdy nebude lze dosíci bez geniality a stálého cviku v umění i zběhlosti ve vědách. Takoví jsou lidé, které básník »Aeneidy« nazývá vyvolenci božími, jež horoucí síla povznáší k nebi, božími syny. A proto ať přiznají svou pošetilost ti, kdož nevniknuvše do umění a vědy, spoléhají pouze na své nadání a odvažují se opěvovati předměty nejvyšší, které jest nutno opěvovati způsobem nejvznešenějším, a ať upustí od takové domýšlivosti a jsou-li podle své vrozené těžkopádnosti husami, ať nenapodobují orla, který se vznáší ke hvězdám.«

Dante byl rozený básník. Přirozené své nadání pěstoval přísnými studiemi a seznámil se se všemi záhadami umění, tak že když přistoupil ku práci o svém velkém a krásném díle, mělo — jak sám Dante by řekl — trojí účin; obraznost, věda a umění

»tak vyšly k stvoření, jež beze vady,
jak třístrunný luk trojím šípem raní.«

Plodem meditace byla také, s počátku, alegorie básně. Jest třeba uvážiti, že Dante alegorickému myšlení a výkladu alegorií zvykl velmi záhy, neboť myšlenkové ovzduší jeho doby bylo jimi nasyceno. Alegorie byla opatřována ve všem a všude. Alegorický výklad rozšířil se z bible na poesii klasickou, na mytologii, bajky, historii, tři říše přírodní. Vysloviti něco a mysliti tím věc jinou, bylo v oněch temných stoletích nejtěžším problémem, jejž umění mělo rozřešiti. V personifikacích abstraktních představ, ctností a neřestí, duševních schopností, vášní, citů byl spatřován nejdokonalejší a nejvybranější plod poesie. Personifikace ty měly na čele napsáno své jméno nebo spěchaly, aby je řekly, jako řečtí heroové v parodii Offenbachově. Představovaly se většinou v podobě ženské, ale ženského neměly ničeho, leč sukni. Z poesie latinské přešly do francouzské a tam žily ještě po sklonku XIII. stol., ještě po románu de la Rose, jenž sám všecek je spletí takových mlhavých zjevů. Zrůdné ty bytosti nemají jazyka, ale štěbetají a mudrují bez přestání. V románě de la Rose má Rozum odvahu vybleptati jednou ne méně než tři tisíce veršů. Spojeny rýmem do páru, kráčejí verše za sebou »jak přes ulici minoriti spolu«, jednotvárně, monotoně, ale v pevném šiku, směle, nemilosrdně, aby mentorovaly ubohého čtenáře.

Dante osvojil si zvyk a náklonnost k alegorii již v ranném mládí. První jeho znělka obsahovala drobnou alegorii, jejíž »pravý smysl nikým tehdy nebyl vystižen«. Nikdo ho nepochopil, ale Dante si na ní zakládal. Po smrti Beatricině jedna z knih, v nichž hledal »trochu útěchy«, byla kniha Boëtiova, v níž Filosofie se představuje jako majestátní a krásná žena, nádherně oděná, která občas zvedá hlavu až do nebe. V »Hostině« se pokusil vnésti alegorický smysl do dvou milostných kanzon, jejichž účelem nebylo symbolicky znázorniti lásku. Hostina (»Convito«) obsahuje mimo to, jak jsem se již zmínil, teorii alegorie a výklad několika alegorií: Martie, Catona, tří Marií u hrobu Kristova, Orfea v básni Ovidiově, Aenea v básni Virgilově. V krásné kanzoně, složené ve vyhnanství, přicházejí k němu tři ženy a jedna z nich k němu mluví. Jako personifikace předchozí literatury, tak i ona sama se představuje: »Já jsem Spravedlnost.« Ale podle chování, posuňků a podle vážné a důstojné její řeči byste myslili, že vidíte krásnou a nešťastnou královnu. Stačil ještě krok a personifikace byla z alegorií básně vyloučena.

Základní rysy Danteovské alegorie nacházíme na konci knihy »O m o n a r c h i i«. Prozřetelnost určila člověku dvojí cíl: blaženost čili štěstí tohoto života, znázorněnou rájem pozemským, a blaženost života věčného, znázorněnou rájem nebeským. Oné blaženosti, která jest dobrá, lze dosíci cestou života činného, působením ve společnosti občanské, mravními a intelektuálními ctnostmi, ve shodě s rozumem lidským, osvíceným Filosofií. Blaženosti věčné, která jest nejlepší, nelze však dosíci leč cestou života kontemplativního, za přispění božího světla, působením ve shodě s pokyny ducha svatého, které rozum lidský převyšují, a ve shodě se třemi ctnostmi teologickými, Věrou, Nadějí a Láskou. Obě cesty, dobrou i nejlepší, lze také považovati za jedinou cestu správnou, totiž za nejlepší a nejpřímější; obou pozbýváme hříchem, zvláště lidskou chtivostí.

Aby ztělesnil tyto vznešené představy, Dante nepoužil personifikací, nýbrž osob — jako Virgil a Beatrice — které žily na zemi a které zachovávají ještě na onom světě nejen všeobecný charakter lidský, ale každá i charakter, jejž básník jí vytvořil. Jejich alegorický smysl nejeví se tím, že mluví o sobě a tím, že samy sebe takřka interpretuji a komentují, nýbrž činy a slovy v poměru k Danteovi. Beatrice se nikdy nezmiňuje, co sama znamená, tak že kritikové nejsou svorni, a ten chtěl by v ní viděti Teologii, onen Zjevení, jiný Církev katolickou, kdežto citovaný pasus z »Monarchie« nutí nás viděti v ní Víru a v obou ostatních ženách, které ji posílají Danteovi na pomoc, Naději a Lásku. Ale když v pozemském ráji s výšin mystického vozu »cos pyšně královského v sobě měly posuňky její« a ona milenci vyčítá, že ji opustil a na ni zapomněl, není ničím jiným, než uraženou a rozhněvanou, ale přece stále milující ženou. Virgil představuje rozum. Ale mravní jeho osobnost jest tak bohatá a mnohostranná, že téměř již nedovedeme si představiti Virgila historického, autora »Aeneidy«, leč v podobě, kterou dal svému »mistru« Dante. Ale nejvýznamnější novotou Danteovou, vytvářející zjevy podivuhodné, je to, že třemi říšemi neprochází člověk symbolický, člověk alegorický — jemuž se po zásluze dostává nejvyšší odměny, pohledu na Boha — ale sám Dante, sám básník, se svým vlastním charakterem, s celým svým vnitřním životem, se všemi svými vášněmi — největší básnický zjev mezi tak mnohými a tak rozmanitými výtvory jeho fantasie.

Také výběr a uspořádání trestů v pekle a v očistci, předvedení blažených v devaterých dolních nebesích a jejich umístění v Empyreu bylo výsledkem studia a úvahy.

Mnoho času bylo ztraceno, nechci říci vyplýtváno, a mnoho inkoustu vypsáno, aby Danteovi upřen byl dar původnosti, zásluha novoty invence, a aby učiněn byl pokus dokázati, že Dante našel látku připravenou v oněch bídných, drsných, nemotorných povídkách a viděních onoho světa, v oněch schematických zprávách o cestách na onen svět, které ve středověku předcházely »Božskou komedii«. Jsou tomu nyní právě dvě léta, co učený jeden španělský arabista v objemné a velké knize se domníval, že objevil nesčíslné shody, podobnosti, ano přímo totožnosti mezi básní Danteovou a jistými prosami a poesiemi mohamedánskými. A přece tyto poesie a prosy, tyto »prameny«, byly sepsány jazykem, jehož Dante jistě neznal a ani nebyly přeloženy do latiny. Avšak tento španělský učenec sám si odporuje, když na konci objemného svého díla omezuje ony shody, podobnosti a totožnosti na jedinou znalost legendy o nanebevstoupení Mohamedově. Dante prý ji přejal od svého učitele literatury Brunetta Latini, jenž r. 1260 z uložení obce florentské odešel jako vyslanec ke králi kastilskému Alfonsovi Moudrému. Ale Brunetto Latini, notář, tajemník obce, politik, vyslanec, nebyl nikdy učitelem literatury a nepůsobil na katedře a neučil Dantea, »jak zvěčňuje se v žití člověk stále«, ani se podle vlastního svědectví nezdržel ve Španělsku déle než nevyhnutelně bylo třeba právě k tomu, aby vykonal poslání, které mu bylo svěřeno, ani navrátiv se po celých šesti letech z vyhnanství do Florencie, nebyl by mohl vypravovati legendy té Danteovi, jenž sotva před rokem se narodiv, visel ještě na prsu matčině.

K výsledkům stejně záporným jsem dospěl srovnáním, které jsem provedl mezi povídkami o viděních a cestách na onen svět před Dantem a mezi básní Danteovou. Stačí říci, že v nich ukládány jsou tresty bez jakéhokoliv kriteria, zcela nahodile, že očistec je spleten s peklem a duše tam trpí nejtěžší muka, že pozemský ráj jest obydlen a velmi blízko nebo v přímém sousedství s peklem. Kdyby se však přece byly tyto dětinské povídky v Italii všeobecně rozšířily, což vůbec není dokázáno, jaké důvody byly by nutily největšího našeho básníka k tomu, aby se k nim obracel, on, jenž nazpaměť znal celou »Aeneidu«? Šestá kniha »Aeneidy« mu opatřila takřka nástin pekla: brány, velká řeka, přes kterou

se duše převážejí v loďce, místo, na kterém jsou děti, místo sebevrahů, země slzí, kde jsou ti, jež láska vyrvala z našeho života, místo bohatýrů; dále, stranou, zdi Ditu, obklopené řekou a chráněné věžemi, pod nimiž se vine cesta vedoucí do polí elysijských; s druhé strany Tartarus s největšími provinilci a na konci Titáni. Nástin velkolepý, ale kreslený neurčitými, nejistými čarami. Leckdy ani čáry, nýbrž pouhé heslo nebo jméno, které — budiž to řečeno bez újmy úcty, jíž jsme povinni Virgilovi — připomínají na tabulky upevněné na dřevěných kůlech v nevybudovaných ještě čtvrtích moderních měst, označující budoucí ulice, náměstí a budovy. Dante nejen změnil rozlohu některých částí, přidal některé části nové a učinil celek jednotnější, ale propůjčil také celku i částem konkrétní eksistenci, pevnost a plastičnost. Ačkoliv jeho peklo je zahaleno v temnotách, přece nic není nad ně jasnější a patrnější. Virgil mu dal jen holý seznam nejtěžších vin. — »Netaž se mne na tresty v Tartaru,« praví Sibylla, »nedovedla bych všech vyjmenovati, ani kdybych měla sto jazyků a sterá ústa a hlas železný!« Dante je nejen jmenuje, ale živě líčí, předvádí, dává nám je viděti, a znázornění jeho je tak účinné, že je skoro cítíme. Někteří valí těžký balvan — praví půlí verše Virgil. Ale Dante postaví nám před oči celé množství zatracenců, kteří valí břemena a rozděleni jsouce ve dva houfy navzájem proti sobě se vrhají a břemeny do sebe vrážejí a se tlukou.

Virgil mu poskytl Charona, Cerbera, Mina, Flegia, Furie, Centaury, Titany, staré zjevy nehodící se do křesťanského pekla. Dante je znovu modeloval a vdechl jim nového ducha. Vešed v závod se svým učitelem zaměnil jeho povšechné a mlhavé náčrtky postavami úplnými, dobře pojatými, plnými života, i když prodlévají v říši mrtvých. A co více? Přinutil Virgila, aby se postavil na místo Sibyllino — a na místo bohatýra, jejž Prozřetelnost předurčila, »by Řím a říši jeho vybudoval«, s překvapující odvahou postavil se sám, Dante Alighieri.

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Nové metody.
(Problém anglo-irský.)

Kromě různých poválečných obtíží, kterými trpěl a trpí dosud celý svět, měla Anglie ještě zvláštní těžký svůj problém, a to řešení irské otázky. Celá staletí již se řeší tento problém, nejdříve válečně, v posledním pak století též za zeleným stolem. Anglická vláda v minulosti užívala nejrůznějších prostředků, jak pacifikovati a k sobě přivázati Irsko, ale všechny tyto pokusy selhaly. Příčina je v tom, že nejde zde jen o otázku národní suverenity irského národa; je to problém daleko složitější, neboť motivy národní, státní, historické, náboženské, politické, hospodářské a vojenské s obou stran hrají zde stejně závažnou svoji úlohu.

Blízkost a tím vznikající závislost obou ostrovů již a priori nutila k tomu, aby vzájemný poměr nějak byl upraven. Úzký mořský kanál nikdy neskýtal náležité bezpečnosti pro druhý ostrov, z nichž jeden kdykoli mohl se státi základnou pro válečné operace třetího, at by to byli v minulosti Francouzi aneb Španělé, či v přítomné době Němci. Tento poměr ostrovního souručenství a kooperace řešili Angličané nejdříve mečem a persekucemi: sto let v době mezi 1560—1660, zvláště za vlády královny Alžběty a Cromwellovy, byla léta nejtěžších zkoušek irského lidu: Anglie se rozhodla Irsko kolonisovati a anglikanisovati: irští předáci byli povražděni, jejich statky dávány anglickým vojákům; samostatná, vysoká kultura irská byla vyvrácena; katoličtí kněží, kteří na národ měli rozhodující vliv, byli pronásledováni, a všude zaváděna anglikánská církev; irský lid anglickými velkostatkáři a šlechtici byl sociálně potlačován do nejvyšší míry: Angličané v té době počínali si v Irsku tak, jako Ferdinand v Čechách po Bílé Hoře. — Chvílemi v pozdějších stoletích v persekucích nastával jakýsi odpočinek, ale pokusy o násilnou pacifikaci Irska dály se až do nejnovější doby.

Těmito historickými událostmi irský problém se ještě více komplikoval: dříve Zelený Erin byl obýván výhradně katolickými Iry, se svojí tradicí, kulturou a stanoviskem; kolonisací usadil se však — hlavně v severním Irsku — živel anglický a skotský, náboženství protestantského, který se pokládal za anglický předvoj s útočnými a výbojnými tendencemi. Celý ostrov rozpadl se na dvě antagonistické části, na Ulster, s hlavním městem Belfastem a na Jižní Irsko s Dublinem v čele: Ulster je anglický (unionistický), průmyslový a nekatolický až na svá dvě nejjižnější hrabství — Jižní Irsko jest zemědělské, katolické a republikánské. Ulster má asi půl druhého mil. obyvatel, Jižní Irsko téměř 3 miliony; z celkového počtu téměř 4 a

půl mil. obyvatelstva jest něco přes 70% katolíků, ostatní náležejí k různým protestantským denominacím.

Za takových okolností bylo pro Londýn obtížno najíti východisko z této situace; Londýn nemohl vyjednávati jen s Belfastem, nebo jen s Dublínem: nastal zde trojúhelník Londýn-Dublin-Belfast, a všechny pokusy o vyrovnávání selhávaly. Ještě krátce před válkou irský problém byl by se rozřešil autonomií, ale unionistické a konservativní živly anglické postavily se proti tomu; tehdy dokonce, když v londýnském parlamentě jednalo se o home-rule pro Irsko, Ulster hrozil vážnou revoluční vzpourou, a pro tyto překážky k vyrovnání nedošlo; tím sice Londýn byl usmířen s Belfastem, ale z jižního Irska stali se revolucionáři, republikáni, kteří prohlásili Irskou republiku a dokonce snažili se kooperovati s Německem — a tak, když světová válka skončila, rozpoutala se v Jižním Irsku občanská válka se všemi svými hrůzami. Tehdy Londýn rozdělil celé Irsko na dvě samostatné části, každou se svým parlamentem, ulsterský parlament se skutečně t. r. sešel, ale jižní parlament byl ignorován, a v zemi fakticky vládla republikánská vláda, Londýnem neuznávaná.

Za takového stavu věcí Londýn obrátil; měl příklad ze Spoj. Států, že násilný diktát z centra není dobrou politikou; anglo-americké války v 18. stol., a v důsledku toho prohlášení samostatnosti Spoj. Států přinutilo Anglii, aby svoji kolonisační politiku principiálně změnila, a skutečně během 19. stol. anglické kolonie postupně dostávaly jistou autonomii tak daleko, že dnes není zde velká Britanie se svými koloniemi, nýbrž veliký svaz národů britské říše, rozprostírající se ve všech dílech světa; jak tato změna v kolonisační politice anglické je prospěšna, možno viděti snad nejlépe na poměru Unie Jižní Afriky, kterou ještě před 20 lety Angličané válečně okupovali. —

Irsko bude tedy postaveno na roveň ostatním členům svazu britských národů; dostane statut dominií, ovšem s nepatrným omezením, které je diktováno bezprostředním sousedstvím obou ostrovů; Ulstru je dáno na vybranou, připojí-li se k Jižnímu Irsku a splyne-li s ním v jednu jednotku, či ne; je ovšem jisto, že Ulster vlivem poměrů své nesmiřitelné stanovisko bude nucen opustit.

Z dlouhého a několikráte přerušeného vyjednávání je patrno, že dohoda nebyla docílena lehce, a bylo-li již již mezi Londýnem a Dublinem docíleno dohody, postavil se proti tomu Ulster. Zde skutečně nesměli vyjednávati politikové se svými subjektivními hesly a stanovisky, ale státníci, kteří hledí přes detaily a místní názory k celku. Pro členy vlády samostatné irské republiky bylo těžko vyjednávat s vládou anglického krále o to, v jaké formě vyjádřiti svůj vztah a věrnost ke koruně, která je symbolem celého britského imperia a zároveň nezdiskreditovati se v očích irských mas, občanskou válkou vyštvaných k radikalismu a odporu proti všemu londýnskému. Ovšem Irové v Londýně opět viděli, že dnes je situace, která se jim snad nikdy již nenaskytne, a že mohou dosáhnouti prakticky největší své svobody. Chápali, že Velká Britanie se svého stanoviska nemůže připustiti v bezprostřední blízkosti naprosto nezávislý a samostatný stát a chápali, že i kdyby úplnou svobodu státní vybojovali, že nemohli by z mocenských, hospodářských a obchodních důvodů vedle

tak mocného souseda si tuto svobodu udržet. Heslo sebeurčení národů jest v teorii krásná věc, ale prakticky nedá se vždy provésti. Geografické a hospodářské motivy jsou někdy právě tak rozhodující jako motivy národnostní, a jedná se mnohdy jen o to, jak tyto uvésti v soulad s oněmi.

V anglo-irské dohodě projevuje se tentýž anglosaský státnický duch a rozum, který založil Svaz Národů a který ovládá dnes Washingtonskou konferenci; je to demokratické a konciliantní řešení sporů a zároveň hájení svých zájmů dohodou a ne řinčením zbraní; je to přesvědčení, že svou bezpečnost a prospěch nejlépe zabezpečím ne pokořením druhého, ale uzavřením přátelské smlouvy jako rovný s rovným; je to tentýž duch, který dal podnět k československo-polské dohodě — byť by i někdy politické masy v takovém postupu viděly slabost. *J. Sk.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

(Mzdový spor v oboru hornickém a tekstilním. — Úřední údaje o výši mezd. — Síla soc. demokratických odborových organisací v Československu.)

Ještě loni všechny sociální boje v našem státě se snažily o zvyšování mezd a skutečně ho také docilovaly. Jak uvádí zpráva živnostenských inspektorů za uvedené období, stouply téměř veškeré mzdy v tomto jediném roce o mnohem větší obnosy než za celé období 1914—1919. Ovšem tím nedosahovalo dělnictvo žádného blahobytu. Aspoň sama uvedená úřední zpráva, která naprosto nestraní dělnictvu, nemůže nepřiznávati o jeho hospodářském stavu: Počítá-li se, že ceny životních potřeb jsou proti cenám předválečným průměrně asi čtrnáctinásobné, jest zřejmo (podle údajů, které zpráva ta podává o stoupnutí mezd v r. 1920 proti jejich výši r. 1914), že valná část dělnictva nedosáhla dosud denních platů, které by tuto drahotu vyrovnaly a je tudíž nucena uskrovňovati se ve svých potřebách. Jest zcela přirozeno, že dělnické vrstvy, válkou namnoze vyhladovělé, obrátily zvýšený příjem v prvé řadě na zlepšení své vlastní výživy. Na ostatní potřeby (oděv, otop a pod.) však ani zvýšený plat dosud nestačil. O tom ostatně velmi výmluvně přesvědčují sama čísla, která podávají živnostenští inspektoři o zvýšení mzdy r. 1920 proti míře předválečné. Statistika jejich ovšem není úplná a nelze jí užívati bez nesnází jednak proto, že uvádí pouze kategorie (ale ne počet) dělnictva požívajícího mzdy té které míry (výše), jednak, že u některých kategorií neuvádí průměrné stoupnutí mzdy, nýbrž pouze jeho nejnižší a nejvyšší mez. Ale i tak podávají její data aspoň přibližný obraz o mezdních poměrech našeho dělnictva a jistě vyvracejí pohádku o nebývalé výši mzdové. V celku uvádějí živnostenští inspektoři data o mzdách 456 dělnických kategorií, z nichž však pouze 57 mělo mzdu více než patnáctkráte vyšší proti r. 1914. U nich tedy (u zlomku 12.6% pozorovaných kategorií) lze mluviti o nepřiměřeném stoupnutí mzdy. Je to u dělnictva zaměstnaného v průmyslu, pro který nastala neobyčejně příznivá konjunktura, a který tedy snadno a bez rozpaků také zvyšoval nadměrně mzdy. Ale tyto konjunkturálné mzdy dostávaly se jenom nepatrnému počtu dělnictva: procento jeho je nepochybně mnohem menší než je uvedené procento pozorovaných kategorií. A tak i když byly

v r. 1920 dělnické mzdy tří i čtyř tisíc měsíčně, bylo to jenom ve výjimečných případech. Jinde, i kde nadešlo poměrně značné zvýšení mzdy proti stavu předválečnému, v absolutních číslech mzda se nejeví nijak vysokou, tak na př. při třicaterонásobném zvýšení (u pilníkářů) celková měsíční mzda byla 1560·— Kč, jinde při 18·5násobném zvýšení (u vysokých pecí a železných hutí) 1536·— Kč měs., při 18·2násobném stoupnutí (mzdy (u truhlářů) 1556·— Kč měs., při 17násobném zvýšení (u pomocných dělníků v papírnách) 958·— Kč měs. a pod. To je prostě tím, že v r. 1920 nastalo konečně jakési vyrovnání platů, následkem něhož mzdy jednotlivých kategorií dělnických vykazují nyní menší rozpětí proti mzdám těchže kategorií z roku 1914. A to ovšem může se díti jenom větším percentuálním stoupnutím nízké mzdy proti době předválečné. Toto vyrovnání je však nezbytno nejen se stanoviska sociální spravedlnosti, nýbrž i v zájmu zdraví národa a udržení jeho pracovní síly. Čím nižší byla původní mzda, tím spíše stačovala na pouhé uhájení holého živobytí, na výživu, přístřeší a nejnutnější šat a vylučovala úkoj potřeb zbytných. Z takové mzdy nelze šetřiti bez nebezpečí pro národní celek. Proto nastane-li její samočinné snížení stoupnutím drahoty, musí tato nízká mzda spíše držeti krok se stoupající drahotou než platy vyšší, které nebyly zcela vyčerpávány úkojem nezbytných potřeb životních a z nichž tedy lze přece ještě šetřiti. Proto podle zprávy živnostenských inspektorů poměrně více stouply mzdy žen, mladistvých dělníků a učňů, než mzdy dělnictva ostatního. Jestliže jenom u 12·6% všech kategorií, o nichž byla podána mzdová data, zvýšení mzdy předstihlo stoupnutí drahoty, u 18 kategorií (4%) drželo zvýšení, dostoupnuvší 14- až 15násobné výše, krok s drahotou. Všechny ostatní kategorie, t. j. asi $^4/_5$, drahotou trpěly: mzda jejich stoupla méně než se zvýšily ceny životních potřeb, a to pro některé kategorie způsobem hodně citelným: pro 124 zvýšení mzdy nebylo více než 8- až 10násobné, pro 105 ne více než 5- až 8násobné a pro 8 kategorií docela bylo zvýšení mzdy nižší než 5násobné (v jednom případě docela jen 3·25-násobné). Pokud pak jde o čísla absolutní, zaznamenává zpráva v loňském roce ještě i týdenní mzdu 50·— Kč(!) a v kolika případech 70, 80 nebo 90 korun. Tyto cifry je dobře si připomenout, mluví-li k nám kdo o vysokých dělnických mzdách. Ano, jsou dosud — ale v nemnohých případech — konjunkturální mzdy, jimiž kořistný kapitál, těžící sám z konjunktury korumpuje dělníky mravně, jako jinde a jindy, ocitne-li se v nepříznivých poměrech odbytových, je ničí tělesně mzdou přímo hladovou. To jsou stíny dnešního hospodářského řádu, jimž se musí čelit postupnými reformami a státním zasahováním, omezujícím volné disposice kapitálu, ač-li má býti zabezpečen klidný společenský vývoj.

Podobným zasažením odvrácena byla právě v nedávných dnech stávka horníků na Ostravsku, která by byla nepochybně zasáhla velmi rušivě ve všechen život hospodářský. Podnikatelé ovšem spoléhali, že neutrpí valné škody. Uhlí jsou dnes opravdu značné zásoby, pro něž není dosti odbytu. To tím spíše, když nízký kurs marky činí výhodným dováženi k nám uhlí a koks z Německa. Ale zapomínali při tom, že stávka horníků na Ostravsku by byla sotva zůstala omezena na spor místní nebo na spor pouze hornického odboru. Není pochyby, že by se k ní byly družily další stávky ze sympatií, aspoň v těch oborech, na nichž závisí doprava uhlí nahromaděného nebo uhlí

z ciziny. Vždyt by se tu byla ocitla ve mzdovém boji jedna z nejsilnějších našich odborových organisací, která čítá 84.895 členů, t. j. asi desítinu všeho odborově organisovaného dělnictva. Je pochopitelno, že porážka organisace tak silné a pevné by neblaze působila na všechny další boje sociální. Již proto by jistě bylo považovalo všechno dělnictvo hornickou stávku za svoji věc, tak že kruhy jí zvířené by se byly šířily dál a dál. A sotva by se bylo dalo zabrániti, aby celého hnutí nevyužily radikální živly i k akcím politickým, zneklidňujícím vnitřní život mladého státu. Zasáhl-li tu tedy ve vyjednávání mezi podnikateli a dělníky politický (vládní) vliv, jenž přivodil dohodu (kompromis) mezi oběma spornými stranami — aspoň těžařstva si do vlivu toho stěžovala — zakročila tu vláda právem a dobře. Boj horníků byl ostatně bojem čistě obranným. Majitelé dolů učinili v říjnu pokus snížiti horníkům velmi podstatně mzdy: v listopadu o 10%, v prosinci o dalších 10%, tedy celkem o plnou pětinu. Koncem října ujednali totiž s dělnictvem ostravského revíru dohodu, podle níž při dosavadních mzdách se dělnictvo zavázalo zvýšiti svoji výkonnost v listopadu o 10%, v prosinci o dalších 10%. Horníci a asi všechna nestranná veřejnost rozuměla paktu tak, že mzda zůstane stejná v poměru k výkonu. I při tom by podnikatelé docílili slušného zvýšení svého zisku, kterého by po případě mohli a vlastně měli užíti pro snížení cen uhlí. Neboť při zvýšené těžbě by se nezměnily mimo mzdu jejich režijní náklady. Ale s tím se těžařstva nechtěla spokojit. Vykládala si dohodu z 29. října tak, že mzda má zůstati absolutně stejná, ale výkon horníků že se musí zvýšit o 10%, resp. 20%. To by ovšem znamenalo vlastně snížení hornické mzdy až o pětinu. A tomu se dělníci chtěli brániti i stávkou. Docílili při tom aspoň částečného splnění svých požadavků: platnost kolektivní smlouvy byla prodloužena do konce r. 1921; výkonnost na směnu stanovena byla podle listopadového průměru 6·7 q, za něž určena mzda 58·— Kč, která se zvýší nebo sníží podle skutečně docílené výkonnosti, (v říjnu ještě byla průměrná výkonnost 6·3 q při mzdě 57·80 Kč, takže podnikatelstvu připadá k dobru zvýšení těžby o 0·4 q beze všeho úměrného zvýšení mzdy) dělnictvu budou dodatečně vyplaceny obnosy, které mu byly zadrženy následkem snížení úkolů, provedeného 2. listopadu. Za to horníci se zavázali nejdéle do 1. února 1922 ujednat novou kolektivní smlouvu, která bude založena na nejméně dvacetiprocentním zvýšení výkonu proti průměrné výkonosti za období 1. ledna až 5. listopadu 1921.

I jiný velký mzdový spor, který se vlekl již po 3 měsíce, podařilo se urovnati smírně a aspoň s částečným úspěchem pro dělnictvo. Organisace textilníků, náležející rovněž mezi největší odbory — mát 64.335 členů — i když nedocílila zvýšení mezd, dosáhla aspoň zvýšení přídavků, vyplácených dělnictvu na vánoce a v polovici února 1922. Výše přídavků těch kolísá mezi 230·— Kč pro svobodné mladší 18 let až 540·— Kč pro živitele rodiny s dětmi do 14 let. Že u textilníků je zvýšení mezd opravdu potřebné a spravedlivé, ukazují zase data citované již zprávy živnostenských inspektorů: v tkalcovnách lnů kolísala v r. 1920 mzda týdenní mezi 77·92 Kč (pomocná dělnice) a 234·72 Kč (nejlépe placení dělníci odborní); hůře ještě bylo v tkalcovnách bavlny, kde se mzda pohybovala mezi 93·60 Kč až 156·— Kč týdně.

Je nepochybné, že dělnictvo jde vstříc těžkým zápasům. Kdo nemají jenom úzce omezený sobecký zájem třídní, i když nepatří do řad dělnických, musí přáti si, aby dělnictvo aspoň uhájilo, ne-li zvýšilo svou životní úroveň; neboť každé snížení ohrožuje zdraví širokých vrstev lidových, tedy zdraví národa. Je proto potěšitelno, že bojovný šik třídně organisovaného dělnictva, odborové sdružení československé, je četný a dobře vystrojený. Podle zprávy, právě vydané za r. 1920, mělo odborové sdružení 822.561 člena (před desíti lety, r. 1911 ještě jen 88.836) ve 4565 skupinách. Ze členů bylo 639.410 mužů (77·73%) a 183.151 žena. Z nich připadalo nejvíce na Čechy: 405.346 (55·75%), na Moravu 183.457 (25·23%), na Slovensko 203.188 (14·19%) a na Slezsko 32.350 (4·47%). Příjmů měly svazy 51,690.337·93 Kč, jmění 30,500.092·67 Kč; vydání 35.745.128·23 Kč, z čehož bylo 6,480.027·38 Kč na úkoly vzdělavací. Časopisů odborových vycházelo celkem 62 o nákladu 847.355 výtisků.

Žalud.

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Výchova dospělých.

Výchova a vojsko. — Ohlášená decentralisace administrativní práce lidovýchovné v ministerstvu školství a národní osvěty. — Masarykův ústav lidovýchovný.

Bylo v těchto rozhledech již několikráte s důrazem vytčeno, jaký nedozírný význam by pro naši lidovou výchovu měly zdárné úspěchy mravní a osvětové činnosti u vojska, kdyby naše armáda se stala opravdu podle slov presidenta Masaryka školou, pokračovací školou. Našemu ministerstvu Národní obrany bude vždy přičteno za opravdovou zásluhu, že pečuje soustavně a svědomitě, aby pobyt u vojska byl našim mladým lidem nejen dobou výcviku tělesné a branné zdatnosti, ale také pokračovací školou v nejlepším slova smyslu, z níž by si každý voják mohl odnésti do života potřebné vědomosti, rozšiřující jeho duševní obzor, a zvyšující jeho způsobilost k občanským povoláním a v níž by se zejména posílily, vnitřně zdůvodnily a upevnily jeho vztahy k státu a vědomí jeho občanských povinností. V dřívější armádě rakouské nebyla při starém vojenském duchu tato výchovná práce možná, a proto podle slov Masarykových staré armády ztroskotaly. Nebylo zejména dosti vzdělaných důstojníků pro tuto odpovědnou práci, a proto osvětové oddělení našeho ministerstva Národní obrany uspořádalo již tři kursy pro výchovu důstojníků, z nichž vybráni nejdříve osvětoví referenti u zemských a divisijních velitelství a nyní i osvětoví náčelníci plukovní. O kursech těchto byla již v těchto rozhledech zmínka, dnes připojujeme zprávu o publikacích, které právě vyšly s názvem V ý c h o v a a v o j s k o. Přednášky z vychovatelského kursu pro důstojníky uspořádal PhDr. Frant. Oberpfalcer, přednosta osvětového oddělení při hlavním štábu a vydal čsl. vědecký ústav vojenský v Praze. Vyšla zatím I. část o 160 stranách, a celé dílo rozpočteno na pět takových knížek. V úvodní stati pořadatel podává velmi zajímavé zprávy o obdobných snahách v armádě anglické, americké, francouzské, italské, rakouské, polské i jugoslavské, k nimž připojen přehled dosavadní

činnosti i jejich výsledků v armádě československé. Ze všech těchto zpráv jest patrno, že po světové válce jde nyní celým světem úsilí o novou výchovu vojska. Nová tato výchova vychází z poznatku, k němuž se došlo za války, že vojáka, jehož inteligence byla pěstěna, bylo snáze vycvičiti než muže duševně zaostalého, neboli, čím je muž inteligentnější, tím jest jeho vojenský výcvik lehčí, a tím snáze může vyplniti svůj úkol. Již od války rusko-japonské se ví, že vojín nemá býti jen mechanickým nástrojem v rukou svého velitele, nýbrž dnes kladou se mnohem větší požadavky na jednotlivého vojáka, a to jak na mravní kvality, tak i na jeho inteligenci, aby ve chvíli potřeby měl sám dosti pohotovosti úsudku a dovedl sám postřehnouti, čeho třeba, i dost iniciativy, rozhodnosti a obratnosti, aby tuto potřebnou věc vykonal.

Nová výchova vojenská nemá však jen cíle vojenské, vycvičiti vojáka. Ježto vojenská a občanská morálka jest jedna a ježto každý pokrok v mravním charakteru armády bude hluboce působiti i na život občanský, nová výchova vojenská může i vědomě chce vychovati a zdokonaliti ve vojákovi příštího dobrého občana, silného povahou, vědomostmi i tělesnou energií, a tím zlepšiti jeho životní podmínky při návratu do občanského života. Armáda může a chce se státi největší i nejdůležitější školou dospělých, novou, ale velmi významnou složkou v mocném hnutí, jež nyní po světové válce chce se zvýšeným úsilím na rozkvět a zabezpečení demokracie pečovati o zdokonalení výchovy nejen v době školou povinné, ale i výchovy dospělých. Nová výchova vojenská bude míti při tom výhodu, že hledajíc nejlepších metod v moderní výchově dospělých urychlí jistě nezbytné reformy v tomto oboru, které by se při dosavadní dobrovolné péči o lidovýchovné podniky byly asi dostavily také, ale jistě ne stejně brzy a stejně úspěšně. Již také tím, že na armádu bylo dosud vždy dost peněz ve státních rozpočtech, naděje na úspěchy v reformách ve výchově dospělých jsou mnohem větší, nežli jsme mohli doufati při pozvolném postupu lidové výchovy dnešní. V tom je také význam nové vojenské výchovy, o níž v Anglii si jsou dobře vědomi, že z ní národ může míti zisk nepředvídatelný, neboli, jak to vyslovil anglický ministr vyučování při své návštěvě armádních výchovných škol (Army Educational Schools), že absolventi těchto škol mohou pomoci britskému imperiu měrou, jaké si snad ani nejsou vědomi.

Obrázek výchovy v armádě anglické Dr. Oberpfalcer podává podle knihy Education and army od colonela lorda Gorella, který organisoval v armádě anglické tuto výchovu, jak je obsažena v služebním předpise z června 1920 (Educational Training). Vyšla prozatím jen část první obsahující povšechné zásady, a Dr. Oberpfalcer přesvědčivě ukazuje, že jich může býti vesměs použito i v poměrech našich. Školy americké armády líčí Dr. Oberpfalcer z vlastního názoru, jak je viděl u americké okupační armády na Rýně v říjnu 1920. Školy tyto mají pevnou soustavu: šestitřídní oddělení nižšího (unit schools) se sedmitýdenním trváním každé »třídy«, které jsou ve všech posádkách a jejichž účelem jest prohloubiti a doplniti obecné vzdělání, připraviti pro vstup do škol pro občanské povolání nebo pro rychlejší postup ve škole všeobecné a obchodní (general and commercial school). Ta již podává vybraným vojákům takové vzdělání, aby dosáhli lepšího postavení jak v armádě, tak později v občanském životě a mohli

později vstoupiti do koleje (t. j. na vysokou školu). Tato škola má čtyři oddělení: klasické, v němž se větší péče věnuje jazykům (nikoliv klasickým!) a dějinám, vědecké (s převahou matematiky a věd přírodních), obchodní a armádní, vychovávající rozmanité pracovníky pro službu armádní (i výchovnou). Třetí druh škol jsou školy služební (service schools), asi šestiměsíční pro výcvik automobilistů, telefonistů a jiných speciálních zaměstnanců. Zajímavá je vzpomínka Dra. Oberpfalcera, jak američtí vojáci vzorně pozdravovali čsl. majora, což se u jiných okupačních vojsk nedálo, nepůsobí tedy intensivní výchova rušivě na kázeň. U francouzské armády věnovala se již před válkou hlavní pozornost výchově mravní. Dr. Oberpfalcer otiskuje dvě ukázky z přednášek konaných na École spéciale militaire v St. Cyru r. 1912—13, z nichž opravdu lze pochopiti, že vojsko v jejich duchu vychovávané dovedlo za lepší budoucnost své vlasti přinésti oběti nejtěžší. V italské armádě uspořádán výchovný kurs pro 20 vyšších důstojníků. Ve švýcarské armádě zavedeny jsou známé zkoušky branců při odvodech, podle nichž se děje nejen příděl k zbraním, ale jimiž se vlastně zjišťuje stupeň vzdělání v jednotlivých kantonech. Dr. Oberpfalcer cituje výrok Rühlmannův, který se zkoušek zúčastnil a byl nadšen jejich výsledky, ježto při nich prostí odchovanci obecných škol projevují takové skutečné znalosti, že by jim prý mnozí abiturienti německých gymnasií mohli záviděti. Proto si Švýcaři podrží tyto zkoušky i na dále. V rakouské republice vydali nyní také předpisy o duševní výchově ve vojště, které mají mnoho dobrých myšlenek a správných pokynů, ale podle informací v praksi prý se pro tuto výchovu mnoho neděje. V polské armádě vyčerpává největší část výchovné práce péče o vyučování negramotných, kterých je v polské armádě asi 40%. V Jugoslavii vydává se pro vojáky dobře řízený »Vojnički Glasnik« s tendencí mravně výchovnou a osvětovou.

Vedle těchto zpráv mile působí přehled činnosti, která byla již vykonána v naší armádě spontánně bez cizích vzorů, takže náš služební předpis o mravní a osvětové výchově vydaný 16. března 1920 má časové prvenství i před anglickým předpisem a byl vzorem pro organisaci podobné výchovy v armádě rakouské i polské. Také cesty, jakými osvětové oddělení při ministerstvu Národní obrany postupně uskutečňuje svůj veliký program, a zejména, jak pro něj vychovává pracovníky osvětové mezi důstojnictvem i poddůstojnictvem, zasluhuje všeho uznání a bude míti jistě svůj dobrý účinek i na ostatní činnost lidovýchovnou. —

O této činnosti bylo promluveno také několik slov ministrem školství a národní osvěty drem. V. Šrobárem v rozpočtovém výboru při podrobné rozpravě o státním rozpočtu 7. listopadu 1921. Ministr zmínil se při tom o stížnostech proti dosavadní administrativě naší lidovýchovy (podle novinářských zpráv) těmito slovy: »Lidovýchova koná svou práci hlavně dvojím směrem, poučováním, přednáškami a zakládáním obecních knihoven. Vyskytují se stížnosti, jejichž kořen jest nutno hledati v dosud nevypracovaném administrativním běhu. Lidovýchova jako taková jest v oboru školské správy něčím novým, a jest pochopitelno, že definitivní způsob si tato administrativa teprve hledá. Výtek a zkušeností dosud získaných použilo ministerstvo k vypracování osnovy zákona, kterým by se novelisoval zákon o kursech občanské výchovy i zákon knihovní. Ministerstvo zabývá se

plánem, jak administrativní stránku lidovýchovy d e c e n t r a l i s o v a t i.« Zmínka tato souvisí patrně se steskem zpravodaje o rozpočtu tohoto ministerstva, prof. dra. O. Srdínka, který si stěžoval, že lidovýchovný odbor školské správy naprosto zklamal. Zevrubněji se osvětluje tento stesk stati ve Venkově dne 2. listopadu 1921 nadepsanou: Občanská výchova a venkov. Úvodem uvádějí se nejdříve částky ve státním rozpočtu na občanskou výchovu a lidové knihovnictví na rok 1922 určené: 4,380.000 Kč (v r. 1921 3,485.898, r. 1920 2,504.088), z toho na kursy občanské výchovy 700 tisíc (700, 500), na lidové školy a kursy vzdělavací 900 (700, 600), na lidové publikace 300 (300, 300) atd. Ve stati se s uspokojením zdůrazňuje, že se položky na občanskou výchovu každoročně zvyšují, také prý zástupcové venkova v Národním shromáždění zásadně souhlasí s tím, že státní správa věnuje občanské výchově vydatnou podporu finanční i mravní, poněvadž potřeba této výchovy v mladé republice je státně politickou nezbytností. Ale s hlediska venkova třeba prý podrobiti pečlivé úvaze, je-li organisace této lidové výchovy taková, aby z nákladu dotčeného plynuly výhody i pro venkovské obyvatelstvo, které je vzdáleno kulturních středisk a má málo příležitosti k sebevzdělání a republikánské výchově. O této otázce uvažovali venkovští osvětoví pracovníci na chůzi pořádané v Praze 30. března 1921. Podle zprávy uveřejněné ve Venkově 3. dubna 1921 projevili nespokojenost s lidovýchovným odborem ministerstva a konstatovali, že organisace občanské výchovy jest příliš centralistická a zasahuje více města než venkov. Žádali proto zvláštním memorandem reformu organisace dotčeného odboru i reorganisaci občanské výchovy ve smyslu d e c e n t r a l i s a č n í m. Z toho, že ministerstvo na toto memorandum neodpovědělo, pisatel usuzoval v ministerstvu nedostatek blahovůle vůči osvětovým pracovníkům na venkově a navrhl hned, aby občanská výchova venkovského lidu zemědělského byla vyňata z působnosti ministerstva školství a pojata do působnosti ministerstva zemědělství, kam prý svou přirozenou povahou náleží, aby tedy státní péče o osvětu venkova byla svěřena ministerstvu zemědělství.«

Jak se zdá, prohlášením ministra Šrobára bude stesku tomuto decentralisační reorganisací odpomoženo, ale nemohu přejíti bez poznámky návrh, aby výchova dospělých byla roztrhována podle měst a venkova a přidělována dvojímu ministerstvu. Není pochyby, že osvětová práce ve městech jako v kulturních střediscích je snazší, a že pro tyto obtíže nemá a nesmí býti zapomínáno i na výchovu dospělých i v nejzapadlejší vesničce horské. Ale proto hned navrhovati třídní rozdělení jednoho a téhož úsilí? Navrhovatele svedla asi okolnost, že zemědělské školství jest spravováno ministerstvem zemědělství. O tom, je-li s hlediska správního toto rozdělení správné, se úsudky rozcházejí, ale rozhodně bylo by třeba se velmi důrazně ozvati proti jakémukoli třídění výchovy dospělých, která se beztak u nás tříští ve spojení s dnešním třídním rozvrstvením nikoli na prospěch, nýbrž na škodu dobré věci. Touž věc podniká u nás trojí nebo někdy dokonce čtvera organisace, přednášky, kursy, umělecké podniky, a výsledek bývá někdy žalostný; pro neúčast pohoří někdy věc opravdu dobrá a nejlépe připravená. Bude jednou třeba promluviti o věci upřímné slovo bez obalu. Novým nějakým rozdělením by výchova dospělých nezískala. Spíše bude třeba svésti všecky praménky dosud ojediněle a více někdy z osobních než z věcných důvodů

osamoceně tekoucí v jediné společné řečiště. Jistě jednou dojde, musí dojíti k nějakému svazu lidovýchovnému, jaký jsem loni na valné hromadě Osvětového svazu navrhoval.

Snad se podaří sjednotiti československou výchovu dospělých v Masarykově ústavě lidovýchovném, který se základním darem 4 milionů korun od presidenta Masaryka se připravuje s úlohou, aby podporoval a řídil lidovýchovnou práci u nás za účasti všech dosavadních korporací. Ústav je dosud v stadiu příprav, ale snad již příště bude možno o jeho programu přinésti zprávy zevrubnější. *Jiří V. Klíma.*

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Volba povolání.

Před rokem zmínil jsem se v těchto rozhledech (v č. 2., str. 140) o chystané akci pro zřizování poraden pro volbu povolání. Mohu s potěšením zaznamenati, že tato akce měla výsledky velmi dobré. Čtenáře bude zajisté zajímati, seznají-li, jak se vyvíjela, a jak jest u nás nyní poradnictví při volbě povolání organisováno. Podávám tu o tom zprávu na základě informací, které mi laskavě poskytla pí. Jul. Lancová, vedoucí úřednice Odboru pro vybudování poraden při Masarykově Akademii práce.

K ustavení nynějšího »Odboru pro vybudování poraden pro volbu povolání« došlo v červnu 1920. Odbor byl zprvu součástí ústřední organisace pro péči o dorost, a jeho účelem bylo vybudovati v celém státě organisaci poraden pro řemeslný dorost obého pohlaví. Později stal se »Odbor pro vybudování poraden pro volbu povolání« samostatným ustavem Masarykovy Akademie Práce.

Ústředí pro poradnictví vybudováno jest na podkladě spolkových stanov, má ve svém kuratoriu zástupce čtyř ministerstev, (sociální péče, školství a národní osvěty, obchodu a živnosti), dále zástupce úřadů (zemsk. správ. výborů, zem. živn. rady, obchodních a živnostenských komor a j.), které mají zájem na poradnictví. Povinností kuratoria, v němž zasedají též zástupcové průmyslových svazů, živnostenských společenstev a odborových organisací, které odbor hmotně podporují, jest opatřovati potřebné peněžité prostředky, jichž odbor k plnění úkolů svých potřebuje.

Ústředí zahájilo svou činnost kursem propagačním, který měl jednak informovati širší veřejnost o účelu a cílech poradnictví, jednak získati zájemníky pro spolupráci, zejména učitelstvo a školní lékaře.

Účelu svého pořádáním kursu ústředí plně dosáhlo. Ve veřejnosti vzbuzen byl zájem, který prohlouben ještě řadou propagačních článků v denních listech a revuích a dvěma brožurami.[1] Také zájem učitelů a lékařů školních byl vzbuzen, a těsnější styk navázán s nimi ve schůzi, k níž na pozvání se dostavili zástupcové všech škol Velké Prahy, ústřední organisace učitelské a lékařské. Po informačních referátech o účelu a významu poradnictví s hlediska sociálního, výchovného a hospodářského a zdravotního

[1] Husákova Jul.: 1) Poradna pro volbu povolání. — 2) O významu poradnictví při volbě povolání. (Masarykova Akad. Práce, Praha I., Staroměstské nám. č. 16.)

rozvinula se debata, jejíž výsledek vyzněl resolucí, že škola a lékaři školní jsou ochotni pro blaho dítěte s budoucí poradnou spolupracovat. Se zástupci České obce učitelské dojednána pak ještě spolupráce učitelstva pro celou republiku. Současně s jmenovanými akcemi získávalo ústředí znalosti povolání. Za tím účelem navázány styky se společenstvy řemeslníků a živnostníků a rozeslány dotazníky na jednotlivé obory pracovní v řemeslech a živnostech, aby byly vyšetřeny podmínky hospodářské a požadavky jednotlivých povolání, které by poradcům mohly býti podkladem pro radu. Mimo to zahájil potom odbor vyšetřování osobní od dílny k dílně. Komise sestávající z lékaře, psychologa, sociální pracovnice a odborníka řemeslného, navštívila dosud celkem přes 60 dílen různých oborů a zpracovala dosud kolem 40 rozborů povolání řemeslných a živnostenských.

V lednu 1921 vyslána vedoucí úřednice odboru pí. Jul. Lancová do Německa, aby se seznámila s organisací tamního poradnictví. Hned po návratu započato bylo s přípravami k otevření první poradny ve Velké Praze a současně též druhé poradny ve Velkém Brně.

Ústředí vypracovalo 1)stanovy poraden, 2) zásady pro poradnictví a 3) pravidla pro poradce, jimiž je nutno se říditi při udílení rady.

Aby poradce měl možnost přehledu hospodářského trhu pracovního, bylo ustanoveno, aby poradny byly pokud možno místně spojeny s úřadovnami veřejného sprostředkování práce, zejména s oddělením pro sprostředkování učňovských míst, které u nás bylo již před válkou těmito úřady prováděno. Pro poradnu pražskou byla získána místnost v Zemské centrále práce a zajištěno pro ni zasílání statistik a přehledu nabídky a poptávky v jednotlivých povoláních. Také pro brněnskou poradnu zajištěna spolupráce s úřady pro veřejné sprostředkování práce.

Pro poradnu hlavního města republiky byl zpracován seznam všech škol Velké Prahy, vypracovány a vytištěny osobní listy dítěte a rozeslány na 350 škol Velké Prahy, vypracovány a rozeslány dotazníky na odborné školy a sestavena podle došlých odpovědí kartotéka, obsahující vyšetřené podmínky škol odborných. Dále vypracována a na školy rozeslána dvě provolání, jedno pro dívky a jedno pro hochy ze školy vystupující, v nichž upozorněno na důležitost volby povolání, dány direktivy, čeho třeba dbáti a čeho se při volbě povolání vystříhati a doporučena návštěva poradny. Krátce před otevřením poradny svolána byla veřejná schůze rodičů v jednotlivých čtvrtích Velké Prahy, na nichž o účelu a důležitosti poraden promluveno se všech hledisek. Na to poradna pražská otevřena 1. května 1921. Poněvadž nebylo dosud po ruce dostatek materiálu, otevřeno prozatím pouze oddělení pro povolání řemeslná a živnostenská. Otevření oddělení pro povolání s vyšším školním vzděláním prozatím odloženo. Osobní list dítěte tištěn je ve dvou barvách ve formě dvojité kartotéky, rozdělen jest na čtvero částí: a) povšechná data o dítěti a jeho rodině, b) posudek školy o duševních schopnostech a povaze dítěte, c) posudek školního lékaře o tělesné způsobilosti dítěte, d) záznam poradce.

Postup práce v poradně jest asi takový: Hoch přijde v průvodu jednoho z rodičů, je zapsán do denníku a vystavena mu legitimace se stálým číslem. Vyhledá se v kartotéce jeho osobní list podle čísla školy. Poradkyně promluví s dítětem a jeho rodiči o zvoleném povolání, o rodinných a hospo-

dářských poměrech, o prospěchu školním (nutno předložiti školní vysvědčení nejméně ze 3 posledních tříd), o povaze a zálibách dítěte a učiní si poznámky na zadní straně osobního listu. Na to obdrží dítě poukázku k bezplatné prohlídce lékařské a ke zkoušce psychotechnické v Psychotechnickém ústavu M. A. P. Každý, kdo se o radu uchází, musí se lékařskému šetření podrobiti. Rovněž psychotechnická zkouška je povinná.

Po vyšetření vrací se dítě do poradny. Poradkyně, která zatím obdržela výsledky šetření a zkoušky a porovnala obojí s posudkem školy a školního lékaře, buď uchazeči volbu schválí nebo mu ji opatrně a důkladně rozmluví. Není-li proti zvolenému povolání námitek, uvede poradkyně dítě do oddělení Zemské centrály práce pro opatřování učňovských míst, která je doporučí do místa, pokud jsou v žádaném oboru místa uprázdněna. Povinné hlášení všech uprázdněných učňovských míst Zemské centrále práce bylo právě zákonem nařízeno. Návštěva poradny byla vzhledem k počtu vystupujícího žactva dosud malá, asi 10%; denní návštěva poradny kolísá mezi 8 až 30 nově přišlých uchazečů.

Skorem v téže době jako v Praze, zahájila svou činnost poradna pro volbu povolání v Brně. Přípravné práce prováděny obdobně jako v Praze. Upořádány schůze s učiteli a rodiči, připraveny seznamy škol občanských a odborných, rozposlány osobní listy dětí na školy, rozeslána provolání vystupujícím dívkám a hochům. Poradna brněnská pracuje rovněž podle direktiv ústředí podobně, jako pražská, pouze s tím rozdílem, že nemá k disposici dosud psychotechnické laboratoře a nepodrobuje každé dítě bez výjimky vlastní prohlídce lékařské, spokojujíc se posudkem školního lékaře. Pouze případy tělesné nebo duševní abnormality jsou vyšetřovány. Také poradna v Brně pracuje v těsném spojení s veřejnou sprostředkovatelnou práce. Poradce je zároveň sprostředkovatelem učňovských míst. Místně je připojena tato poradna k ústavu pro zvelebování živností.

Uchazeči dostavující se do poradny byli vesměs dorostenci mezi 14—18 rokem věku. Devadesát procent bylo hochů a deset procent děvčat. Povolání nejvíce žádaná u hochů jsou: elektrotechnik, mechanik, automontér, strojník, instalatér. U děvčat krejčová, obchodní a kancelářská síla. V naprosté neoblibě jsou zaměstnání: pekař, mlynář, kominík, kovář, klempíř a u dívek povolání pomocnice v domácnosti. Při volbě povolání dětí dosud velmi překáží, že není dostatečné výchovy k povolání. Děti většinou volí povolání, aniž by znaly způsob práce v něm, nástroje, jimiž se pracuje a výrobky, které se vyrábí. Poradny hledí tomu odpomoci ukázkovým materiálem, který pro poradny snaží se opatřiti. *J. Mauer.*

LITERATURA.

Krásná.

J. S. Machar: Oni. On. Cyklu Svědomím věků díly VI. a VII. Oddílu Roky za století část I. a II. Nákladem Šolce a Šimáčka v Praze. — *Jiří Wolker:* Host do domu. 1921. Nakladatel Karel Beníško v Plzni.

V cyklu »Svědomím věků« postoupil J. S. Machar od břitké kritiky a přísných soudů našich národních poměrů k hodnocení historie lidské. Gol-

gata ohlašovali v několika vášnivých a hlubokých číslech tento obrat, jemuž básník zůstal věren až do posledních let.

Básně nových dvou svazků vznikly v letech 1911 až 1916 a na některých, zdá se mi, leží stíny a perspektivy veliké války. »Roky za století« dal jim podtitul básník, ukazuje tak, že běží o zachycení krátké, ale bouřlivé a významné doby, a maje správně na mysli též básnickou techniku svých historických námětů: jadrnost, pregnantní zkratku.

Řeknu hned na počátku rozboru, že kladu oba svazky mezi cennější díly cyklu. Jejich ideovou přednost vidím v tom, že básník nehledí na velkolepou a závratnou tragedii historie s úzkého stanoviska, nesoudí přímočaře, nezjednošuje, jak to činil nejednou ve starších svazcích. Veliká revoluce francouzská a Napoleon jsou zjevy dějinné, o nichž dnes máme svůj úsudek, ale na jejichž jednotlivé složky pohlížíme s pocity smíšenými; tu se obdivujeme, tu milujeme a zase se odvracíme. Tak i básník. Jest objektivnější; úzce osobitě spjat s velikými ději a postavami přece stojí jako pozdní syn těchto velikých epoch nad zápasem idejí a osob nestávaje se přímým, zúčastněným bojovníkem. Ovšem dynamická stránka těchto tragedií, vítězná síla osvobozujících idejí, krvavá vznešenost revoluce přispěly k oživení a barvitosti jednotlivých čísel neméně, nežli veliké bohatství dobových dokumentů a literatury pozdější, často umělecky vynikající.

»O n i« jsou předchůdcové, hlasatelé a vykonavatelé revoluce; současníci veliké očistné bouře, na niž, jak básník ukazuje v jednom z nejsilnějších čísel knihy (Revoluce), nesmíme se dívat přecitlivělým zrakem. Jsou to zhýčkaní, nemravní, kulturní a galantní, v umírání stateční šlechtici a panovníci, hladovící chudina, filosofové, kteří rozseli myšlenky o právech lidských, neznámí vojáci z ulice, vůdcové revoluce. Od prvních záchvěvů až k divokému rozpoutání vášní a davů jde řada čísel, zachycujících výstižným výběrem a podáním prostředí a osoby. Inspirace básníkova jest široká; poučil se z obsáhlé literatury celkové i monografické, přihlíží k současným památkám a kuriositám doby galantní, filosofické i revoluční, oživuje staré obrazy a portréty, uhodí na jadrný tón prostonárodního popěvku, neomezí se na Francii, nýbrž hledá ohlasy revoluční doby u cizích duchů (Klopstockova složitá óda, parafráze závěru Schillerovy Písně o zvonu, Goethova povýšenost v říši abstraktního umění). Spojujícími nitkami jsou cykly: Když tančili na sopce, řada vyhráněných anekdot s tragickým pozadím, a memoirové zápisky slečny de T., jemně psychologicky nastíněné reflexy překotných událostí, jak doléhají a na konec s sebou strhnou naivní a nevinnou dcerku šlechtickou, jednu z mnohých, jež revoluce smetla. Obtížné byly zejména potréty revolučních vůdců z doby veliké žízně bohů, drobné a obsažné sonety. Obtížné proto, že za těmito postavami nestojí veliké kladné dílo, jež by ve zkratkách čtenáři připomínalo a zhušťovalo. A lze říci, že většina těchto postav má maso a krev, že nejsou to papírové abstrakce z historické lektury vypůjčené; tu jeví se kus oživujícího, syntetického umění básníkova. Jest jeho předností a zdarem, že porozuměl rozkolísané vášnivé době, očistné a strhující smršti, a že dovedl pod hrůznými a přeplněnými fakty historickými nalézti člověka s jeho silou i slabostí.

Již v této sbírce vystupuje generál Bonaparte a závěrečné básně jsou věnovány prvním bojům osvobozovacím, kdy děti revoluce nesly trikoloru

a marseillaisu na bojiště za hranicemi, k Jemappům a Marengu. Době a postavě Napoleonově věnována jest druhá sbírka, »On«. Jest soustředěnější a jednotnější prvé. Třásněmi a doprovodem genia války a politiky jest řada drobných postav a vedlejších proudů, zase markantně a ostře zachycených. Je tu dialogický cyklus Vlastenci, buržoové, kteří své sympatie a nepřátelství rozdělují podle moci vládcovy a své obchodní konjunktury. Defilují tu významní současníci se svými posudky a odsudky, tak paní de Staël, Beethoven, Goethe, slabí a zlekaní panovníci (Friedrich Wilhelm II., Franz II.), zachycena řada dokumentů, z nichž poznáš a v básnické interpretaci vycítíš na př. počátky německého nacionalismu, ovzduší vídeňského kongresu, nálady českého probuzení. K tomu poslednímu bodu bych jen připomněl, že u nás Dobrovský i Jungmann se dívali na velikého dobyvatele se znamenitým respektem a u našich, zvláště mlaších buditelů rostly za válek koaličních smělé politické naděje. Z toho ovzduší vyčerpal Jirásek nejeden vděčný motiv ve Věkovi.

Samostatnou kapitolou jsou básně a písně vojenské, vyslovující pevně a průkazně typy jednotlivých národů v té veliké vřavě koaličních válek. Jsou tu kozáci a Rusové, hrdinové polští, čeští vojáčci, kteří bez ideje a posvěcení hynou pro svého císaře a pana jenerála, francouzský řadový voják, splet národů u táborového ohně ja pod. A nade vším ovšem On, tvůrce epochy a historie, jak ho básník vidí v soukromém životě, v lásce, při slyšení, ale hlavně v bojích, před bitvou snad rozmyšleného, filosofujícího, v bitvě ostražitého a pevného, po bitvě laskavého k jednotlivcům, když byl hekatomby obětoval svému poslání. Ani básník vám neřekne přesně, v čem vlastně byla strašlivá síla jeho pokynu a rozkazu, proč tento malý corporal dovedl proliti krev tisíců, kteří šli slepě na jeho přání. Jsou tu poznámky, postřehy, drobné psychologické záznamy, jimiž však daleko k této srázné, tajemné síle nedospějeme. Je to ostatně přirozené a nelze to příliš přičítati na úkor básníkovi. I líčení bitev, podle věrných historických a strategických záznamů v úryvcích komponované, zachovává individuelní ráz a tvoří jen krvavou kulisu jemu, režiséru a prvnímu herci. Mohutné jest líčení návratu z Moskvy, s bohatstvím hrůzných dokumentů a suggestivní silou podané, bez zbytečného verše, bez rozvleklosti i v čísle nejobšírnějším. Tak závratně stoupá a náhle padá tento meteor, jemuž neupřeme hlubokého obdivu pro nadlidskou sílu osobnosti a vůle, až nás básník dovede na Svatou Helenu a naposledy dá zaznít v elegickém dialogu žebráků smutně ironicky tónům o pomíjejícnosti lidské slávy. Jsou to obě knihy hodnotné, silné, žulové kusy naší epiky, které značně obohatily a povznesly básníkův cyklus. Po stránce formální byly by snad některé námitky a rozbory principu metrického, ležerního způsobu rýmování; ty však veliké básnické hodnotě díla ceny neujímají, neboť nejsou četné. Že knihy jsou časové a i duchem naší válečné a poválečné doby oplodněné a na čtenáře působící, netřeba zvlášť připomínat; stačí, uvědomíme-li si, že svazek revoluční věnován jest dru Ed. Benešovi, svazek napoleonský generálu Pelléovi.

Naši nejmladší, jak jsme i na tomto místě měli příležitost několikrát se přesvědčiti, nalézají svůj básnický program v prostých lidových tónech, v primitivním přilnutí k matičce přírodě, dětinské naivnosti, rozněžněné lásce ke všem lidem a ve vroucím sociálním zaujetí, které i v těchto hravých

veršicích leckde napovídá revoluci nebo aspoň příští nových lidí, nového světa. To všechno vidíme též u Jiřího Wolkera, který dokonce úmyslně volí si lidové tóny, řadu obrazů z lidových legend, nalézá vroucí tóny rodinné lyriky, zvláště v něžných, stříbrných vzpomínkách na maminku. Těmito některými znaky připomínala by jeho poesie Nerudu, kdyby právě tu nebylo té naprosté jednoduchosti a bezelstnosti, kdežto náš starší velký básník ovšem také stál i za svými jednoduchými popěvky jako výrazná, veliká osobnost s těžkými myšlenkami v hlavě a hořkým bolem v srdci. O to byl ovšem také větší.

Jiří Wolker rozděluje svou básnickou knihu na tři oddíly: Chlapec, Ukřižované srdce, Host do domu. První jest vyznáním víry v prostotu smyslů a básnické expresse. Básník stane se malým, nejmenším dítětem a přece zachytí svět, nebe, zázrak života svým nepokaženým, naivním okem. »Chlapečku bosý, nebe dlaň o tebe opřelo si kapičkou rosy, aby nespadlo.«

Jde si k lidem pro lásku; nechce mnoho vědět, bez komplikací a těžkých myšlenek postaví se se svým Bohem, jenž voní senem a má v ruce hůl, na rohu ulice, aby žebral o lásku. Učí se od lesa, zabíjí knihu, lidskou učenost a tradiční moudrost. O žních, kdy slunce píše velikou báseň, stojí na pahorku nad poli a pomalu si říká její slova. Tato primitivnost má některé krásné stránky: schopnost pro výraznou zkratku, svěží postřeh, jasný a mladistvý pohled do života. Často však roztříští se taková básnička pod pozornějším pohledem rozumu čtenářova.

Druhý oddíl, Ukřižované srdce, vyslovuje intimní a sociální smutky básníkovy. V řadě pašijových obrazů, které nevhodně se připojují k těmto kratičkým veršíkům, vzpomíná lidské opuštěnosti, hmotné i mravní bídy proletářů, žalostných vzpomínek válečných. Nejsou to tragické, zoufalé obrázky, vždy na dně svítí jiskra mládí a důvěřivého pohledu. Pozoruhodná je groteska Dláždění, kamenná to organisace, která se dala na pochod; a až vše se zřítí, zvony uletí, tramvaje uvadnou jak vlčí máky, vyrostou a vztyčí se z kamenů dělnické ruce. A to je podstatou třetího dílu: soucit, poznání nového světa, kdy člověk přijde k člověku, láska bude hostem do domu.

K. H.

Poučná.

Dr. Jos. Kratochvil: Filosofické Essaye. Příspěvky k filosofii českého novoidealismu. V Brně 1921. Stran 381. Cena K 35·—. — *Olga Stránská-Absolonová.* Za novou ženou. Nákl. B. Kočího v Praze. 1020. 310 str. za 20 Kč. — *Dr. Jaromír Doležal:* Masarykova cesta životem. II. (Nákladem Polygrafie v Brně.) — *Krajinné monografie:* Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. S redakčním sborem sestavil P. M. Haškovec. Díl I. 139 str. za 16 K. Nákladem »Husova dědictví«. V komisi »Československého kompasu« akc. spol. na Smíchově. 1921. — Táborsko. Popis přírodní, historický a národopisný. Vydává tiskový odbor učit. jednoty »Komenský« v Táboře. Sešit I. Povšechný popis. 35 str. Sešit III. Národopis 51 str. za 6·50 K. 1921.

Dr. Jos. Kratochvil: Filosofické Essaye. Příspěvky k filosofii českého novoidealismu. V Brně 1921. Stran 381. Cena K 35·—.

Filosofické Essaye Dra. Kratochvíla, v nichž se autor hlásí nepokrytě k novoidealismu, mají býti skromným příspěvkem k velké syntesi budoucna.

O úkolech, jimiž pověřuje Dr. Kratochvíl novoidealism, praví náš autor v úvodě: »Novoidealism vznikl z odporu proti strohému materialismu a positivismu, jakož i suchému intelektualismu 19. století. Myšlenkové směry nové doby, ať se již jmenují pragmatism nebo intuicionism, vitalism nebo voluntarism atd., značí víru v moc duchovou. Biologové stejně jako filosofové přikládají ruku k dílu, aby ověřili a zesílili teorii duchovosti, a tak správně vystihli různé nové zjevy sociální i politické. Nechtějí jenom promýšleti, nýbrž i prožívati svoji filosofii. Neuznávají pouze rozum, nýbrž i cit a hlubokou víru.«

Kniha Dra. Kratochvíla obsahuje rozpravy z dějin filosofie, rozpravy z logiky a noetiky, metafysiky, estetiky, rozhledy po etice, rozpravy z psychologie a pedagogiky. Autor asi dobře věděl, že má-li jen poněkud odůvodniti směr jím propagovaného novoidealismu, nutně naznačí jeho potřebu ve všech odvětvích filosofie; z těchto důvodů snažil se patrně vyčerpati celý nesmírně rozsáhlý obor filosofie. K naší otázce, zda a do jaké míry se našemu autorovi podařilo stanoviti směrnici novoidealismu, jehož program nastínil pěkně v úvodě, nedostáváme v jeho Essayích zcela uspokojivé odpovědi. Předně jsou Essaye Dr. Kratochvíla po většině toliko referáty o knihách jiných autorů, a za druhé nedostává čtenář úplně správné filosofické orientace o novoidealismu, již autor vytkl v úvodě.

Odůvodníme to některými doklady. Dr. Kratochvil ve svých Rozpravách z dějin filosofie pojednává o středověkém přírodovědci Rogeru *Baconovi*, o scholastiku XVI. století Frant. *Suarezovi* a o ruském filosofu novoidealismu Vl. S. *Solovjevovi*. Veškerá tato temata vzorně spracovaná mohla býti cenným příspěvkem v naší české filosofické literatuře. Autor essayí však volí poněkud pohodlnou metodu. Buďto čerpá pouze ze dvou, ze tří knih aneb dokonce, jako ve studii o Solovjevovi, toliko z jedné knihy látku k svým rozpravám. Autor měl vlastně vydati své Essaye pod názvem: Referáty z oboru filosofie; pak by se nedalo naprosto ničeho namítnouti proti jeho metodě, kdyby tyto referáty byly dosti přesné a spolehlivé. Avšak i v tomto ohledu jsme někdy sklamáni. Tak na př. dovídáme se na str. 220, že německý myslitel Schuppe jest anglickým teologem. V článku »Průkopník novoidealismu ve Francii« postrádáme zmínku o *Boutrouxově*, základním spise: Science et Réligion daus la philosophie contemporaine. Z jakých důvodů opomíjí p. Kratochvíl tento důležitý spis v této kapitole, když se o něm zmiňuje v Dodatku své knihy?

Podobné referování však naráží vážně na Charybdu, když se vyhnulo Scylle. Autor v Úvodě hrdě se hlásí k novoidealismu. Jest však otázka, zda tuto směrnici vskutku zachovává. Jedním z předních úkolů filosofie jest schopnost orientovati v nesmírném oboru vědním. Zvláště nynější poválečná doba přímo napovídá, kterého směru nutno se přidržovati, aby desorientovaný člověk nezbloudil a neupadnul do podobného neštěstí jako za světové války. Dr. Kratochvíl tuší správně směr filosofie, jež přináší lidstvu nejen mír, nýbrž i další klidný rozvoj. Bohužel však opírá své doklady o mínění a názory jiných autorů, jež právě nejsou ve vzájemné shodě se směrem, který propaguje náš autor. Eklektické a obojživelné názory Fouil-

lého, jimiž p. Kratochvíl vystupuje proti vědecké morálce Bayetově, se asi těžce srovnají se spirituelním světovým a životním názorem Solovjeva, který propaguje náš autor v jedné z předchozích kapitol. —

Úhrnem možno o knize p. Dr. Kratochvíla prohlásiti: Chce-li p. Dr. Kratochvíl vskutku raziti dráhu novému směru, pak musí nutně sám svými názory za ním celé státi a ho hájiti. Při propagaci nového směru nestačí stavěti se za mínění jiných myslitelů, kteří velmi často mají odchylná mínění. Jest litovati, že Dr. Kratochvíl používá k obhájení sympatického směru, jakým jest novoidealism, metody, která tomuto směru valně neprospěje. Snad naznačí Dr. Kratochvíl v příští publikaci, čím mu je jím prožívaný novoidealism. Jest to vlastně jeho povinností. *Vlad. Hoppe.*

Olga Stránská-Absolonová: Za novou ženou. Nákl. B. Kočího v Praze, 1920. 310 str. za 20 Kč.

53 statí vzniklých v časovém rozpětí deseti let 1908—1918 shrnula autorka v popřevratovém nadšení v knihu, aby do vínku mladému rodícímu se státu přispěla obrazem nové ženy, jak jí při všech těchto článcích roztroušených po časopisech tanul na mysli. Tento svůj ideál nové ženy autorka sama naznačuje na počátku předmluvy obrazem Bílkovým, »kde v modravém přísvitu nadcházejícího rána klečí tíhou pozemských běd shroucený muž, blízký zoufalství. Žena vztýčená ukazuje mu do výšin na zářící světlo a podává mu záchrannou ruku«. To je tedy nová žena autorčina. »Dosud muž chtěl vidět takovou vůdkyni, ale strhl ji — pouhý muž, pohlaví, pouhou ženu — k sobě do hmotnosti a všednosti, kde oba tonuli. Žena nová, žena uvědomělá, produševnělá, jest ženou člověkem, nedá se strhnout, nýbrž pozvedne muže k duchu a bude s ním dále stoupat k zvnitřnění života, k rozletu.« O tento — thésový — pojem nové ženy bylo by možno se příti. Nikoli jako o ideál, nýbrž o možnosti uskutečniti jej v dnešní společnosti a o cesty, jak — výchovou — přiblížiti k němu dnešní i příští pokolení žen i — mužů. Autorka správně postřehuje, že podstata problému, úskalí jeho provádění v praksi jest v poměru pohlavním. Podaří-li se nové ženě rozřešiti tento ústřední vztah, aby se nedávala strhnouti s krásných směrnic, o nichž autorka mluví tak přesvědčivě a povzbudivě, nic jí nebude chyběti, než aby se našel i — nový muž, který by měl stejně tolik síly vůle a nedával se strhnouti a sám nestrhoval ženu s jejích cest vedoucích k výšinám, neboť nejen nové ženy, i nového muže bude třeba k tomuto krásnému duševními soužití, o jakém autorka nabádavě píše. Lze za to míti, že články autorčiny byly již v časopisech hojně čteny; bylo by si přáti, aby i v knižní formě našly hojně čtenářek — i čtenářů, u nichž by jiskérka z nich podnítila i čin, aby se snažili naplniti ideál duševního soužití i životem.

Všecky ostatní vztahy nové ženy k rodině, domácnosti, vzdělání, politice jsou již druhotné, i když jejich význam pro uskutečnění úplné rovnoprávnosti ženiny jest nepopěrný. *Ka.*

Dr. Jaromír Doležal: Masarykova cesta životem. II. (Nákladem Polygrafie v Brně.)

O prvém díle Masarykovy cesty životem bylo zde psáno již před časem. V druhém díle opakuje se kus historie dětství a mládí Masarykova ve vlastní jeho autobiografii, napsané ve Vídni v r. 1875 a převzaté z aktu o doktorátě

Masarykově do jeho habilitačního spisu. Vidíme-li již v této autobiografii základ silné a veliké bytosti Masarykovy, jak vděční musíme být, že napsal za války na Rusi v r. 1917 další část své autobiografie, t. zv. Slovenské vzpomínky, v nichž osvětluje svůj poměr k Juliu Grégrovi, vypravuje znovu o svém působení politickém, o Hilsneriádě, o procesu Friedjungově a Švihově, pak o svém poměru k Tolstému, Vrchlickému, Havlíčkovi, Komenskému. Ukazuje se nám zde také, co vedlo Masaryka k slovanským studiím a zvláště k studiu Ruska, k studiu sebevražednosti, máme zde trest Masarykových názorů náboženských a sociálních, konečně nesmírně zajímavý výklad o jeho poměru k válce světové a o zahraniční činnosti. Pro budoucího životopisce Masarykova a historika doby je zde uložen neobyčejně cenný materiál. Neboť právě hlavní a největší cena toho II. dílu spočívá v tom, že zde Masaryk sám zachycuje ze svého vnějšího i vnitřního života a ze své působnosti leccos, co jinak by příštímu historikovi a životopisci zůstalo utajeno. Ale i pro širší čtenářskou obec je kniha vhodná a silně poučná. Podává vlastně celého Masaryka, v jádru máme zde obraz vnitřní i vnější jeho osobnosti. *Z.*

Krajinné monografie. Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. S redakčním sborem sestavil P. M. Haškovec. Díl. I. 139 str. za 16 K. Nákladem »Husova dědictví«. V komisi »Československého kompasu« akc. spol. na Smíchově. 1921.

Táborsko. Popis přírodní, historický a národopisný. Vydává tiskový odbor učit. jednoty »Komenský« v Táboře. Sešit I. Povšechný popis. 35 str. Sešit III. Národopis 51 str. za 6·50 K. 1921.

Historický význam, přírodní rázovitost i hospodářské a sociální otázky současné obracejí ode dvou desetiletí pozornost veřejnosti na jižní Čechy, domovinu Husovu, Žižkovu a Chelčického. »Jihočeská čítanka« jest prvým vážným podnikem, snažícím se informovati širší čtenářstvo o tomto kraji a o jeho problémech, shrnovaných pod název »jihočeské otázky«.

První díl obsahuje třináct článků, obsahu dílem přírodovědeckého (F. Koláček: Fysikálně zeměpisný obraz; Š. Soudek: Přírodní bohatství jižních Čech), dílem historického (J. Eisner: Praehistorie; L. Domečka: Jihočeské kraje; K. Krofta: Náboženská minulost; K. Lustig: Jihočeská musea), dílem filologického (B. Vydra: Jihočeské nářečí; F. Oberpfalcer: Mluva Holečkových »Našich«), dílem technického (B. Tolman: Vodní cesty; J. Stocký: Elektrisace; A. Dříza: Ruční krajkářství), dílem estetického (O. Jeremiáš: Hudba; F. Sládek: Lidová píseň).

Bohatý a všestranný obsah tento svědčí o redakčním vzácném pochopení účelu a požadavků informativní publikace tohoto druhu. Forma statí ovšem svým rázem většinou vědeckým blíží se spíše kompendiu nežli čítance, ale vždy je psána instruktivně a přístupně. Některé stati kromě toho podávají i práce původní; tak zvláště nejobšírnější stať, Oberpfalcerova monografie o mluvě Holečkových »Našich«, je dokumentární studií svrchovaně svědomitě sestavenou a půvabně podanou, cenným příspěvkem k rozboru veledíla nedoceněného jihočeského velikána, jehož dílo bude vyžadovat jednou celé společnosti badatelů, aby mohlo být souborně vystiženo.

Skromnější úkolem i cenou je druhý sborník, »Táborsko«. V obou sešitech dosud vydaných jedině článek R. Cikhartův »Z naší vsi v minulosti« je pozoruhodnější. Ostatek, zejména popis obsažený v I. sešitu, je starý, místy chatrný, neúplný i zastaralý. Nepřihlíží ani k nejnovějšímu bádání geologickému, ani nepodává úplný přehled časopisů, ani data nejsou vždy správna a ani obsah souměrně zredigován. A tak podnik, sám o sobě záslužný, je novým dokladem o tom, že spolkové podniky bez osobní odpovědnosti (většina statí je nepodepsána) jsou pouhou náhražkou literární tvorby.

Ch.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Vstupem 14. poslankyň do sněmovny československé a vložením § 106. do ústavy není boj o rovnoprávnost žen skončen, nýbrž teprve začíná. O tom svědčí osnova zákona o úpravě poměru státních úřednic vedle úředníků. Osnovu vypracovalo ministerstvo vnitra v poradách meziministerských, ke kterým byli přizváni úředníci, ale žádná žena. Osnova jest nespravedlivá k ženám, krutá k matkám, které nejsou chráněny, ale postavení jejich jest stiženo platem zmenšeným na 60% a nedostatečnou dovolenou. To jest nedůstojno státu, kde na ochranu matek tolik se podniká jako u nás činí Čsl. ochrana matek a kojenců.

Osnova podrobena byla všestranné kritice žen na veřejné schůzi 4. října a učiněny kroky k nápravě. Zajímavé je doznání jedné z řečnic, že na osnovu neupozornila žádná žena, ač prošla rukama mnoha písařek, ale upozornil na ni muž.

Poslankyně Zemínová, Štychová a člen městské rady pražské Plamínková byly u ministerského předsedy Beneše, u ministra zdravotnictví Dra. Vrbenského a u ministra soc. péče Habrmanna a žádaly, aby odstraněno bylo neoprávněné a nespravedlivé propouštění ženských sil ze státních úřadů. Zbavování existence sociálně slabých žen je velmi nebezpečné. Vláda, která se nesnaží opatřiti výživu početným ženám, je velmi nemoudrá. Deputace žádala, aby vždy byly vyslechnuty zástupkyně žen, než bude v ministerské radě předložen jakýkoliv zákon nebo nařízení, týkající se žen, aby do ministerstev na zodpovědná místa byly dosazovány dobře kvalifikované ženy, jednala o přímé účasti žen ve vládě a diplomacii. Ministerský předseda slíbil nápravu po vyšetření konkrétních stížností, ale v otázce žen diplomatek nutno překonat předsudky a tradici za hranicemi. Je nutno, aby mladší ženské generace měly dostatek energie a ušlechtilé ctižádosti dosíci prvotřídních kvalifikací odpovědných vůdčích posicí ve státní správě. Všichni ministři prohlásili osnovu ministerstva vnitra za neuskutečnitelnou, neboť porušuje zásady ústavy o rovnoprávnosti žen.

Víme sice, že mnohé ženy neosvědčily se mravně a svou kvalifikaci a bylo právem ukazováno na jejich neblahé chování a vliv. Je potřebí zvýšení úrovně mravní, duševní u žen, aby byly sto svým úkolům dostáti a jíti pevně, samostatně životem. Ale ženy nemohou samy sebe vyjmout z celku. To vyžaduje zvýšení úrovně mravní a duševní mužů, všech lidí, je to otázka kultury vnitřní, pravé. To se nedá řešit jen politikou, to je výchova občanská a lidská a zde musí i ženy současně nasaditi své úsilí. Je nutno

vedle dobývání práv a zabezpečování jich právně zabezpečovat je i mravně a vnitřně, aby nebyly kořistí ani choutek mužů, ani své slabosti a neznalosti.

Zde má krásné, vděčné působiště jak YWCA, Záchrana, tak i Čsl. ochrana ženských zájmů a všechny téměř ženské spolky, aby působily na vzdělání a výchovu dívčí a ženskou. Výchovu žen nesmějí ponechávat jen politickým stranám ani odborovým a stavovským organisacím. O výchovu dívek a žen musí ženské spolky samy pečovat a přibližovat ženy všechny ideálům ženy vůbec. Stejnou kvalifikací s mužem, stejné hospodářské postavení, plat, práva i povinnosti, ale vedle toho nutno vštípiti našim ženám, že v ohledu mravním musí býti výše než muž, musí být pevnější, sebevědomější své důstojnosti ženské. Pak mohou dosahovati vyšších míst a býti představenými i mužů. Ale musí získati jejich úcty a vážnosti.

Slyšíme často, že se ženy ve veřejném životě neosvědčily. Mluví tak muži-politikové, pracovníci kulturní i ženy samy. Politikové jim vytýkají nedostatek pohotovosti, ukázněnosti, ženy a různí pracovníci míní, že dosud nenastoupily cestu svou, že ve veřejnosti ještě neplní své ženské poslání, že nedávají veřejnému životu dosti svéráznosti, své duše, své bytosti. Politikové nemají práva ženám něčeho vytýkati ve veřejném životě. Postavili do svých řad, do popředí více agitátorek stranických, nežli pracovnic pro věc ženskou. Učinili z nich jen stoupenkyně své strany a nikoli podporovatelky všeho krásného, dobrého, aniž sami podporovali vše dobré a krásné, čeho ženy si žádaly. Chtěli ženami podepřít své stranictví, svůj boj, svou moc, získat masy žen, učinit z nich svůj hlasovací materiál. Postavili do veřejnosti ženy hodné svého politikaření, své úrovně. Ženy šly jejich cestami, jejich vedením. Ale ne dlouho. Už dnes vidíme, že prozírají, vidí tu neupřímnost našeho politického života, poznávají, že nemohou jít jen ve stopách mužů, osvojily si jejich metody boje i práce a mají snahu semknouti se, vzájemně se opříti, posíliti a ubezpečiti, že bude dobře, když pro své zájmy se dohodnou a půjdou i ve svých stranách za svými cíli a uplatní své požadavky. To ukázalo se právě na schůzi 4. října, kdy ženy účinně zasáhly do osnovy o úpravě poměru státních úřednic. Takových otázek, kdy je třeba dohody žen ve všech stranách, je mnoho, a pomalu poznají, že ženy ve všech stranách mají i své mravní požadavky a budou vědět, že mají je uplatňovati i vůči příslušníkům své strany, a tak přijdou k poznání, jak a kdy bude třeba uplatňovat ženskou součinnost a svéráznost. K tomu ukazují snahy žen-pacifistek po vytvoření organisace mírové, ukazují to články vybízející ženy, aby zde uplatnily své poslání životodárné na místě životaničicích živlů bojovných.

Zdá se, jako by doba nedávné mobilisace nebyla vhodná k projednávání mírových snah a možná, že by někdo i chtěl viděti v tom projev proti našemu zakročení vůči Maďarům. To by byl omyl. Jest někdy právě v zájmu míru třeba sáhnouti k meči. Jest nutno v zájmu míru a vážnosti nebýti zbabělým, jest třeba býti zmužilým, udatným. My v zájmu budoucího míru musíme vojenská opatření učinit, bránit sebe, a tím klid střední Evropy. Ale je třeba býti klidným rozvážným, ne divokým, barbarským, násilnickým, panovačným, dobývačným. Jest při tom možno vědět, že válka není nic krásného, úctyhodného, žádoucího, že je krásným neválčit, žíti v míru a lásce, ve vzájemné shodě a působení, že je možno býti bratry a

nevraždit, neničit, ale tvořit a žít dobře. Člověku s tímto vědomím můžeme dáti zbraň beze strachu, že ji zneužije a s vědomím, že ji použije jen v obraně proti zlu. V tom postavení jsme nyní my.

Při tom a právě pro to, že proti vůli byla nám vtisknuta zbraň do rukou, nesmíme zapomenout, že začínali jsme se již konsolidovat, že pracovali jsme již k umravnění, pochopovali jsme běh událostí, nalezali příčiny běd poválečných, začínali odstraňovat důsledky, hledala se sociální odpomoc, konala se sociální péče, hledalo se nové náboženství.

Nesmíme zapomenout, že před sedmi lety vypukla hrozná světová válka, a že před třemi lety vymanili jsme se ze jha Habsburků, a měli jsme nejlepší vůli všechno napravit a zachovat mír.

Nesmíme zapomenout, že národ náš první chtěl zavést do světa bratrství, že Čech první chtěl smírčí soud mezi národy, že Čech učil sbratření a uvedl v život Kristovo učení lásky celým národním hnutím, že po děsné válce lid český se svým utlačovatelům nemstil, nechával je vedle sebe ve své vlasti žít až zase zpupněli, nehylo msty ani pogromů. Nesmíme zapomínat, že dosud trpí tisíce matek bolest ztrátou synů i nemluvňat, zhanobením dcer i zmrzačením mužů. Nesmíme zapomínat, že mateřství, které tak vysoko u nás stavíme, že matky, o které tak úsilně pečujeme, nejvíce trpěly, a že je mateřství protichůdné válce, neboť je životodárné oproti válce smrtonosné. Pro to všechno musí ženy jíti vlastními cestami a hájiti to, co je jim vlastní: život lidský. Nedati ho ničiti válkami, nenechati popírati svou živelní podstatu představami falešnými o vášních a nutnosti, aby vražednické pudy se uplatňovaly v masách, aby se šířily na všechny členy národů.

Ženy musí se takto projevit, osvobodit se od naučených názorů, poznat sebe a uplatnit. Ale k tomu potřebují změnit celý životní názor všeho světa, musí k tomu vychovávat vůdce a národy, celé generace musí být přetvořovány, musí k tomu pracovat u sebe, v rodině, ve veřejnosti, v politice, v diplomacii, ve Svazu národů, všude a musí se semknouti. V tomto vědomí sešly se ženy a jednaly s jinými pracovníky mírovými, kulturními, o společné akci vzhledem ke konferencím ve Washingtoně a o manifestaci mírových snah doma. Úsilí toto nesměřuje proti naší brannosti, ale míří daleko do předu a má přání přesvědčovat i dnešní naše nepřátele o tom, že je nutno přestat býti nepřáteli pořádku a míru a nechati každému, co jeho jest. Jeho jest, čeho svou vlastní prací vydobyl, nikdy to, co násilím a mocí vloupil.

V nalezení sebe, v uplatnění sebe je úkol žen pro veřejnost. Tot jejich cesta, a nic nevadí, jestliže se hned neosvědčují. Hledají a nalezou ji, přijdou jiné a provedou své úkoly, poslání žen. Jen když už nyní pravý směr zachycují. Musíme právě na dobu hledět s vyššího hlediska, s většího odstupu, nesmíme chtít změnu lidí hned. Lidé nemohou tak rychle jíti, jakou rychlostí spěje myšlenka, idea. Lidé jsou obtíženi hmotou, skrze kterou duch teprve pozvolna se projevuje, mění. Že ženy již pravý směr zachycují, o tom svědčí jejich nespokojenost v politických stranách, jejich hovory, poznámky ano i úřady. Jeví se zatím jen touha odpolitisovat své snahy. Nebude třeba již velkých chyb od mužů, aby touha žen přeměnila se ve snahu a úsilí odpolitisovat sebe.

Bylo už dosti takových přehmatů jako osnova o postavení úřednic, důsledné propouštění vdaných úřednic bankovních, státních, propouštění úřednic při zmenšení počtu úřednictva, vzpírání se některých sdružení pracovních proti připuštění žen k určité práci, odvolávání žen z veřejných funkcí a nahražování jich muži z důvodů malichernych, vylučování žen z funkcí, odkazování jich jen na místa, práce a úřady podřízené atd. atd. Ženy sebevědomé, činné nesnesou dlouho takového jednání, a rázná jejich obrana jest jen důsledkem jednání mužů, kteří nedovedli pochopovati něco, co není v linii jejich snažení a duševního i rozumového uvažování. Je podivno, kterak obě pohlaví, při veškerém styku v rodině a společnosti, nedospěla ve vzájemném chápání sebe daleko, a jak vzdálena jest bytost ženy bytosti mužovy, či lépe, jaké nedorozumění panuje mezi oběma, ač podstata je stejná. Neporozumění má svůj původ v nesprávném nazírání na pohlavní život, na jeho smysl, na to, co jest příroda a co zneužití přírody. Všechno poznávání toho přivádí vždy a vždy, at začneme pozorovat a uvažovat kdekoli, k tomu jednomu, že pravý poměr muže a ženy kotví v správném názoru na život pohlavní, v pochopování úkolů muže a ženy, v čem jsou jednotni a v čem odlišni a že povinností člověka je hledat svůj úkol a dle něho žít. Ženy napodobily muže, jakmile se osvobodily, ženy poznávají muže a jejich metody, jakmile s nimi pracují, ženy překonávají obtíže, jakmile ovládly mužské metody, vyrůstají z nich, mají volnější rozhled a nalezají aspoň nitku, která je povede k poznání sebe a uplatnění sebe. Teprve pak bude zase jedna etapa žití dosažena. Kdy to bude, jak dlouho to bude trvat, to je věcí vývoje a překážek v cestě, ale s vyššího hlediska můžeme viděti, že to tak bude.

DIVADLO

Činohra.

Vojtěch Mixa: Kdo vydělá? Komedie o 3 dějstvích. (Vinohradské divadlo). — *Jiří Mahen:* Generace. Komedie o 3 dějstvích s předehrou. (Národní divadlo.) — *Jaroslav Maria:* Lukrezia Borgia. Tragický mumraj o 6 dějstvích. — *Julius Zeyer:* Stará historie. Komedie o 3 dějstvích. — *Alois Jirásek:* Emigrant. Hra o 4 dějstvích. — *Josef Štolba:* Staré hříchy. Veselohra o 3 dějstvích. — *A. V. Suchovo-Kobylin:* Svatba Krečinského. Komedie o 3 jednáních. Přeložil P. Křička. — *Petr Petrovič:* Liják. Veselá hra ze vsi o 3 dějstvích. Přel. J. Hudec. — *Stefan Krzywoszewski:* Tetřev hlušec. Veselohra o 3 dějstvích. Přel. J. Rydvan. (Vinohradské divadlo.) — Fraška o mistru Patelinovi. Od nejmenovaného autora starofrancouzského. Přel. Ota Dubský. (Stavovské divadlo.) — *Viktor Hugo.* Ruy Blas. Bohatýrská hra o 5 dějstvích. Přel. V. Durych. — *Paul Raynal:* Pán svého srdce. Komedie o 3 dějstvích. Přel. B. Wangelová. (Národní divadlo.) — *Georges Duhamel:* Dílo atletů. Literární fraška o 4 dějstvích. Přel. K. Lichnický. — *W. B. Yeats:* Přesýpací hodiny. Moralita. Přel. Jar. Skalický. — *J. M. Synge:* Studnice světců. Hra ve 3 jednáních. Přeložil K. Mušek. — *Ludvig Holberg:* Bradýř mělhuba. Fraška o 1 dějství. Přel. H. Lang. (Stavovské divadlo.) — *H. Lautensack:* Komedie na faře. (Carmen sacerdotale). Tři scény. Přel. Z. Grygar. (Vinohradské divadlo.)

Nové české hry zklamaly, jako obyčejně. Mixova veselohra »Kdo vydělá?« a Mahenova »Generace« líčí náš život poválečný, tato

politický, ona obchodní. Mixova hra má několik vtipně kreslených postav: zbohatlého hokynáře, jeho sprostou dceru, svědomitého úředníka, ješitného dělnického předáka atd. Děj jest místy nejasný, aspoň pro neobchodníka, místy nemožný a fraškovitý. Dialog je rozvleklý. Překvapující je rozuzlení: dcera úředníkova si zvolí za muže člověka, jehož špatnou povahu dobře zná; svou chytrostí si opatří i věno. V »Generaci« žaluje Mahen na náš politický život, jeho stranictví, sobectví a ramenářství. Pramen veškeré bídy vidí v »nedodělané revoluci«; lék spatřuje v novém pokolení, které očistí nejprve sebe a pak stát. Tyto hodně otřepané myšlenky opakují do omrzení různé osoby hry, zejména legionář Jan Hartwich, ale dramaticky vyjádřeny nejsou. Vady soudobého života jsou znázorněny na několika náhodných osobách, částečně karikaturách lidí žijících. S nápravou začne Jan teprve na konci hry tím, že přiměje svého otce, aby vstoupil ve sňatek se ženou, se kterou dlouho žil, a aby odmítl nabízené ministerské křeslo. Proč má toto učiniti, není dost jasné. Než dojde k tomuto mravoučnému závěru, vystupuje ve hře mnoho osob zcela zbytečných, vojáci, lékař Moravec s celou rodinou a jeho hosté, a předvádí se zábavně, ale zbytečně rozchod dvou milenců.

V »Lucrezii Borgii« vykreslil Maria podivnou ženu: je slepě oddána svému bratru Cesarovi, snad ho i miluje hříšnou láskou, ale při tom lne i k svému muži slabochu a po jeho smrti touží po lásce nového choti, násilného Alfonsa. Jsouc odmítnuta, oddá se básníku Bembovi. Ale brzy se ho nasytí, zatouží po Kristu a žije v odříkání. Po smrti svého otce upadá v šílenství, ale uklidní se a stává se oddanou ženou Alfonsovou. Ještě před smrtí touží po jeho ranách karabáčem. Různé tyto změny v chování hysterické ženy nejsou básníkem vždy pravděpodobně vysvětleny. Cesare a Alfonso jsou líčeni jako bezohlední renesanční tyranové. Hra nemá středu, konfliktu, k němuž by vše směřovalo; je řadou obrazů. Úchvatný jest milostný výjev mezi Lucrezií a Bembem; je to nadšený hymnus na hříšnou lásku. Některé výjevy jsou všední, zvláště se šaškem. Také řeč je často banální, ač chce býti básnickou.

Více se líbily, a právem, starší hry, znovu provozované. Zeyerova »Stará historie« jedná po způsobu starých vlašských povídek a her o ošizení starce, jenž miluje mladou ženu. Stařec má všechny možné vady: je bezcitný lakomec, pedant, hlupák a zbabělec. Jeho mladý sok má všechny přednosti. Přes to se zachází se zamilovaným starcem krutěji než zaslouží; básník sám to cítí (III 3). Vtip hry je spíše ve veselých situacích — souboj, mučení — a v řeči, než v kresbě povah. Ty jsou jen naznačeny. Pákou děje je služka Zanina, výlupek vší zchytralosti.

Jiráskův »Emigrant« má šťastný, vskutku tragický námět: emigrant vrací se po letech strádání domů, k milované dceři, ale opět ji musí opustiti, aby nezničil jejího štěstí. Jemu obětuje štěstí své, své přátelství k souvěrcům a svou touhu po pomstě. Škoda, že námět ten není dramaticky více propracován. Hra je sice působivá, ale je toho docíleno částečně vnějšími prostředky: pláčem, bubnováním, střelbou atd. Konflikt emigrantovy lásky k víře a k dceři je zbytečně zkomplikován konfliktem jeho lásky k víře a k vlasti. Ji hlásá kněz Bonaventura, citující Komenského, — věc historicky málo pravděpodobná. Pro množství vedlejších osob jsou

hlavní mimo emigranta jen zběžně nakresleny. Jeho žena je podivná směs tvrdosti, marnivosti a zbožnosti. Jeho dcera je z rodu Jiráskových dívek: je něžná, dobrosrdečná, věrně oddaná svému milenci, celkem však neživotná. Nad pozdější historické hry Jiráskovy vyniká »Emigrant« jednotným dějem.

Štolbovy »Staré hříchy« mají vtipný námět: tři staří mládenci se pokládají za otce jedné dívky, na niž po mnoho let platili, a všichni tři si ji zamilují. Ale není dcerou žádného z nich a žádného si nevezme. Její matka všechny tři podvedla. Podobně v »Mořské panně« vydírá hezká žena důvěřivé muže. Pěkně je vystižen smutný osud starých mládenců: touží po ženě a po dětech — a mají v nepořádku své prádlo. Jako staré veselohry má hra vedlejší děj, odehrávající se mezi služebníky. Obsahuje všední výjevy — upíjení pánovy kořalky, kradení doutníků, poslouchání za dveřmi — a všední vtipy o broušeném jazyku, starožitnostech a pod.

V cyklu slovanských veseloher, pořádaném na Vinohradech, hrána byla — mimo Mixovu veselohru — »Svatba Krečinského« od Suchovo-Kobylina, »Liják« od Petroviče a »Tetřev hlušec« od Krzywoszewského. Ruská hra je zdařilá komedie o podvodníkovi; jejím vzdáleným vzorem jest Gogolův »Revizor«. Světák Krečinskij se vetře do rodiny bohatého statkáře a má se státi jeho zetěm. Podvodem s briliantovou jehlicí si opatří peníze na zaplacení dluhů. Ale věc vyjde na jevo a sňatek Krečinského s dcerou statkářovou je zmařen. Skvěle jsou vykresleny osoby hry: duchapřítomný, bezohledný Krečinskij, jeho ubohý, otrocky oddaný pomocník Raspljújev, ješitná statkářka, její bodrý muž, důvěřivá dcera. Děj je trochu rozvláčný. Svěžím, přirozeným vtipem oplývá »Liják«. Ukazuje, jak se někdy špatně vyplácí dobrý skutek. Sedlák Stojan poskytne za lijáku přístřeší známé ženě. Přijde do ošklivého podezření u jejího manžela i u své ženy. Ale ukáže se, že oni sami lijáku využili k milostné schůzce. Manželská nevěra se nebéře, jak vidíme, na jihoslovanské vesnici příliš tragicky. »Tetřev hlušec« jest hloupá, neslušná fraška o bohatém strýci, žijícím v cizině, jenž si zamiluje svou neteř, přestrojenou za hocha, a o starém lékaři, jenž se vrátí k bývalé milence.

Z cizích her jsou stále nejčastěji hrány francouzské. »Fraška o mistru Patelinovi« je snad první novověká veselohra o podvodníkovi; ve starém věku v nové řecké komedii a jejích latinských napodobeních měli podvodní otroci důležitou, byť ne hlavní úlohu. Advokát Patelin vymámí lichocením od soukeníka látku, a když má zaplatiti, staví se nemocným horečkou. Pak hájí před soudem pastýře, jenž ukradl jeho ňata; poradí mu, aby na všechny otázky odpovídal »bé«. Obě lsti jsou příbuzné: advokát i pastýř předstírají šílenství, aby se vyhnuli placení nebo trestu. Ale advokáta stihne pokuta: pastýř mu nezaplatí a na všechny jeho žádosti odpovídá »bé«. Čili: i největší chytrák se spálí. Neznámý skladatel frašky byl dobrým pozorovatelem lidí a měl hojně vtipu.

V předmluvě k »Ruy Blasovi« vykládá Hugo ideu své hry: don Sallust zosobňuje sobeckou část šlechty, těžící z úpadku říše, don Cesar představuje lepší část šlechty, vzdalující se státu a oddávající se radovánkám, Ruy Blas zastupuje lid, usilující o moc. Nebo — s jiného hlediska — Sallust je vtělené sobectví, Cesar vtělená bezstarostnost, Ruy Blas vášeň a genius atd. Domníváme se, že tyto úvahy nebyly východištěm dramatu Hugova, nýbrž

jeho dodatečným výkladem. Je to dobře, neboť dramata založená na podobných idejích bývají studená, neživotná. Ruy Blas netrpí ideologií, ale má jiné vady. Je založen z veliké části na neuvěřitelných náhodách. Také povahy jsou pravidlo nepodobné: Cesar je básník, loupežník a ušlechtilý člověk v jedné osobě, tedy pravý romantický hrdina, Sallust je ďábelský intrikán, Ruy Blas, ač bývalý sluha, řídí důmyslně stát. Předností hry jest její odvážný námět: lokaj zatouží po královně, stane se mocným ministrem, ale jest odhalen, a aby uchránil královnu potupy, dobrovolně umírá. Předností je také divadelní působivost některých výjevů, jako prohlášení lokaje šlechticem (I), jeho pokoření Sallustem (III) a jeho sebevražda (V). Krásně je vylíčena veliká moc lásky, ale jen na začátku a na konci hry; líčení prvního i druhého setkání královny s Ruy Blasem (II a III) trpí retorikou.

Raynalův »Pán svého srdce« upomíná námětem, jemným provedením a pesimistickým názorem na Musseta, zvláště jeho »Rozmary Marianniny«. Ušlechtilý Péran miluje vášnivě vévodkyni Alinu. Ta však nemiluje jeho, nýbrž jeho přítele Guize, který o ni mnoho nestojí. Péran si vezme život. Es ist eine alte Geschichte...

V »Díle atletů« vykreslil Duhamel karikaturu moderního básníka, společenského reformátora. Jest ješitný, malicherný, vypočítavý, nemravný. Má úspěchy u mužů i u žen, všichni jsou jím okouzleni. Duhamel ho předvádí jednak mezi jeho přáteli, jednak ve středu spřátelené rodiny. Při tom šťastně zachycuje poesii mládí, dětí — klackovitost a oddané přátelství chlapcovo, nadšení a zamilovanost dívek — i prôsu rodičů. Vtip je spíše v kresbě povah a v řeči než v situacích. Ty jsou často strojené.

Svou hrou »Přesýpací hodiny« nazval Yeats moralitou. Tak byly zvány na konci středního věku kusy, ve kterých ctnost byla odměněna nebem a hřích peklem. V hře Yeatsově vystupuje mudřec, jenž přivedl celý kraj k nevěře. Zjeví se mu anděl a oznámí mu, že za hodinu zemře a že bude na věky zatracen, nenajde-li někoho, kdo věří. Mudřec marně hledá, až nalezne věřícího blázna, a je spasen. Zoufalství mudrcovo a vidiny bláznovy jsou krásně vylíčeny. Morálka hry je smutná: nutno věřiti, ale rozumný člověk věřiti nemůže!

V Syngeově »Studnici světců« se vypráví o slepých manželích, kteří jsou zázrakem uzdraveni. Ale tím pozbudou mnohých krásných ilusí. Ježto si svého zraku neváží, opět oslepnou — a jsou spokojeni. Sprostota venkovského lidu, jeho hloupá zbožnost, bezcitnost a hrubá smyslnost jsou vylíčeny s bezohledným realismem a drsným humorem.

Holbergův »Bradýř melhuba« je karikatura žvanila, jenž stálým vyprávěním týchž příběhů se zprotivi všem lidem, i své nevěstě. Děj je zcela jednoduchý, hlavní věcí je kresba povahy.

Lautensackova »Komedie na faře« má choulostivý, ale umělecky zpracovaný námět: farář i jeho kaplan má milostný poměr, který má následky. Prósa lásky jest vylíčena realisticky, ale vtipně a ne sprostě. Chytrý, kazatelský farář, naivní kaplan, rozplakaná Ambrosie a prohnaná Irma jsou dobře vykresleny, nezkarikovány. Hra je stručná, soustředěná. Je dobrou obranou lidských práv katolických kněží.

Ještě třeba zmíniti se o režii, hercích a výpravě. Nejdokonaleji byla sehrána »Svatba Krečinského«; při jejím studování pomáhali herci Moskev-

ského divadla. »Emigranta« provedl pečlivě nový ředitel Vinohradského divadla Jar. Kvapil; usiloval zvláště o vystižení nálad. Nový dramaturg divadla, K. Čapek, provedl »Starou historii« vtipně a živě.

Z herců Národního divadla pí. Hübnerová hrála realisticky dokonale, bez naturalistického přehánění žebračku v »Studnici světců« a stilisovaně, s humorem matku v »Bradýři melhubovi«. Pí. Kronbauerová projevila v »Generaci« a v »Pánu svého srdce« půvab i inteligenci; dosud jsme chválívali jen její půvab. Pí. Nasková hrála ušlechtile královnu v »Ruy Blas«. Úlohy zamilovaných dívek v »Díle atletů« dobře svědčily pí. Vrchlické a sl. Odstrčilové. P. Želenský se vpravuje oddaně v různé úlohy, vážné (»Ruy Blas«) i veselé (»Dílo atletů«). Promyšleně, místy trochu těžce hrál p. Hurt blázna v »Přesýpacích hodinách« a žebráka v »Studnici světců«. Komické úlohy hraje p. Jičínský dobrácky, široce, nezabíhaje v karikaturu (»Bradýř melhuba«, »Dílo atletů«, »Patelin«). Svědčí mu lépe než vážné úlohy, jež hrával příliš sentimentálně. Také pp. Roland, Viesner a Merhaut podali dobré výkony komické (»Patelin«, »Dílo atletů«). Na Vinohradech vynikl p. Zakopal v úloze ubohého, zbitého Raspljújeva (»Svatba Krečinského«) a dobráckého Kudrny (»Emigrant«). S humorem a bez přehánění sehrál p. Hlavatý faráře v »Komedii na faře«. Ostrým, karikaturním komikem se osvědčil p. Kovařík v »Staré historii«, dobromyslnějším v hře Mixově. Zcela různé úlohy hrál pečlivě a s úspěchem p. Vojta, vážného, zasmušilého Peška v »Emigrantu«, dobráckého, živého sedláka v »Lijáku« a naivního kaplana v »Komedii na faře«. Také p. Veverka dovede hráti i sluhu dělajícího přemety (»Stará historie«) i vyžilého továrníka (»Staré hříchy«). V »Emigrantu« hrála dobře pí. Benoniová tvrdou selku a sl. Friedlová mírnou Lenorku.

Svěží, stilisovanou, většinou plošnou výpravu navrhl J. Čapek pro »Starou historii«. Pro »Patelina« navrhl stilisovanou gotickou výpravu v sytých barvách J. Wenig. Na jevišti stojí vedle sebe domek Patelinův, soukeníkův a soud. Ve kterém se hraje, toho vrata se dokořán otevrou.

K. Svoboda.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. U příležitosti desátého výročí Tolstojovy smrti počal vydávati Dmitrij Umanskij ve »Verlag der Wiener graphischen Werkstätte«, osobní vzpomínky přátel Tolstého, již žili s ním v těsném styku, jakož i dopisy Tolstého jim. Dílo rozpočteno jest na několik svazků, doposud však vyšel svazek 1. pod titulem: Tolstoj Denkwürdigkeiten, Erinnerungen und Briefe (str. 289, cena Mk 30). Mezi jmény osobních přátel a osobních sekretářů vzpomínajících zde na Tolstého jsou snad všechna až na jméno spisovatele Brjusova, pak Bulgakova a Morosova, zcela neznáma západoevropskému čtenářstvu. V kapitole »Tolstoj a sedlácí« píše o Tolstém jasnopoljanský sedlák S. Semenov, jenž se sám stal později spisovatelem. — Albert Mousset, Le Royaume des Serbes, Croates & Slovènes. Paris (Éditions Bossard) 1921. Str. 316. Cena 9 fr. V knize najde se více faktů nežli úvah a více číslic nežli komentářů a to již také proto, poněvadž spis, ač v prvých kapitolách (Généralites, Politique intérieure, La question nationale) zabývá se politickým, vnějším i vnitřním obrazem Jugoslavie, přece hlavní těžiště má v části hospodářské, jež zabírá daleko více nežli polovinu knihy. Ve francouzské řeči bylo napsáno již mnoho knih o nové slovanské říši, žádná však nesnesla tolik materiálu a netěžila tolik ze suchých statistických tabulek, aby čtenář mohl si učiniti samostatně podepřený úsudek o hospodářské přítomnosti a budoucnosti Jugoslavie. V téže edici Bossardově vyšlo dílo: Auguste Gauvain, L'Europe au jour le jour. Recueil grand in 8° d'histoire contemporaine. Paris (Éditions Bossard). Právě vyšel 11. svazek (cena 18 fr.) tohoto velikého díla, jež s předcházejícími před ním vyšlými desíti líčí dějiny zahraniční politiky států evropských od r. 1908 až do počátku posledního roku světové války. Právě v tisku jsoucí svazek 12. dovede pol. dějiny až do konce války. Obsah jednotlivých svazků jest zřejmý z jejich titulů: sv. I. La crise Bosniaque (1908—1909). II. De la Contre-Revolution turque au coup d'Agadir (1909—1911). III. Le coup d'Agadir (1911). IV. La premiére Guerre Balkanique (1912). V La deuxième Guerre Balkanique (1913). VI. Les préliminaires de la Guerre Européenne. Na to svazky VII.—XI. obsahují La Guerre Européenne. — Paul Doumergue vydal v »Bibliothèque de Philosophie scientifique« řízené Gustavem Le Bonem, řadu úvah sociologů francouzských i anglických o demokracii pod titulem »Les Démocraties modernes«. Paris (E. Flammarion) 1921. Cena 7 fr. 50. Str. 281. Mezi pisateli úvah nalézáme jména jako: W. Steed (La Démocratie anglaise), Henri Bois (La Démocratie et l'Evangile), E. Doumergue (La Démocratie et la reforme), G. Lanson (La Démocratie americaine), E. Boutroux (Morale et Démocratie) etc. — Ve sbírce »Les études contemporaines« vyšla kniha: Georges Guy-Grand.

Le conflit des idées dans la France d'aujourd'hui (Trois visages de la France). Paris (M. Rivière) 1921. Cena 6 fr. Str. 270. Obsahem knihy jest myšlenkový stav Francie před válkou, za války a výhledy do budoucnosti. Přítomná vnitřní politika francouzská autora málo uspokojuje. Její nedemokratičnost jej naplňuje obavami, a bojí se, že z Francie přestane čerpati duchovní podněty pokroková Europa. — Z francouzské literatury sociálně politické lze uvésti ještě tato díla, jež vyšla v »Bibliothèque d'information sociale«: Maxime Leroy, Les techniques nouvelles du syndicalisme, Paris (Garnier Fréres) 1921. Str. X.—211, I. L. Puech, La tradition socialiste en France et la société des nations. Paris 1921. Str. X.—229, Charles Cestre, Production industrielle et justice sociale en Amerique. Paris 1921. Str. V.—341. — Z politické literatury německé objevily se na knižním trhu následující: Bernhard Schwertfeger, Poincaré und die Schuld am Kriege. Berlin, 1921. Cena M. 20. Str. 118. — Eberhard Buchner, Revolutionsdokumente. Die deutsche Revolution in der Darstellung der zeitgenössischen Presse. Erster Band: Im Zeichen der roten Fahne. Berlin (Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik u. Geschichte) 1921. Str. 400. — Ernst Robert Curtius, Maurice Barrès und die geistigen Grundlagen des französischen Nationalismus. Bonn 1921. Cena 30 M. Str. VIII.—256. — Kurt Heinig, Hohenzollern, Wilhelm II. und sein Haus. Der Kampf um den Kronbesitz. Berlin (Verlag für Sozialwissenschaft) 1921. Str. VI.—184. — V německém jazyce vyšly paměti státního sekretáře amerického Roberta Lansinga: Die Versailler Friedens-Verhandlungen, persönliche Erinnerungen... Berlin 1921. Cena 26 M. Str. 245. — Valentin Veit, Deutschlands Aussenpolitik von Bismarcks Abgang bis zum Ende des Weltkrieges. Berlin 1921. Cena 40 M. Str. XV.—418. — Ze sociologické literatury německé uvádíme tato díla: Dr. Ludwig Stein, Einführung in die Soziologie, München 1921. Str. 453. (Vyšlo ve sbírce »Philosophische Reihe« vydávané Dr. A. Wernerem jako 25. svazek). — Emil Utitz, Die Kultur der Gegenwart, Stuttgart 1921. Cena 40 M. Str. VIII.—292. *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Pro svobodu projevu.

Jedno z nejvzácnějších dědictví předválečných poměrů jest v nebezpečí, že je ve svobodném státě ztratíme. V Rakousku za nesvobody politické byla přece svoboda projevu; diskutovalo se o nejvážnějších otázkách národního bytí, a nikoho (až na bezvýznamnou reakci) nenapadlo, že by mohl proti důvodům stavěti něco jiného než důvod. Měli jsme sice i v rakouské éře svoje aféry (rukopisný boj, hilsneriáda jsou nejznámější), kdy »vlastenecká policie« snažila se nahraditi pádnost rozumových důkazů udavačstvím z nevlastenectví, ale členové a zastánci její nepořídili, myšlenkový souboj skončil pravidelně vítězstvím svobodného projevu.

Můžeme říci téměř bezvýhradně, že to bylo zásluhou Masarykovou a jeho strany. Realismus vždy bojoval důvody a proti důvodům, a vždy byl zásadním odpůrcem všeho »vlastencujícího« citu a policajtství z důvodů národních. Byl zárukou každé nepopulární myšlence (a která nová myšlenka je populární), že v realismu najde buď spojence, buď odpůrce, ale pokaždé i spojence i odpůrce poctivého, odhodlaného vždy ohlížeti se jen na logické závěry a nikdy na politisující oportunism. Byl však také zárukou, že diskusi nebude nikdo moci utloukati poukazem, že z vlasteneckých důvodů není nyní na ni čas.

Přišla válka, přišel rakouský válečný náhubek na veškerý svobodný projev, přišla Československá Republika, ale s ní přišla také policie na svobodný projev. Přišla najednou s několika stran. Jednou se strany klerikální. Všechno pokrokové myšlení jest dnes pod neuvědomělou politickou sordinou klerikální. Pro Bůh nedotýkejte se určitých filosofických a vědeckých problémů náboženských, co by tomu řekly církve. Jiný zase druh věci odbývají se poukazem na Slovensko, že prý by tamní poměry takové diskuse, po případě opatření nesnesly. A tak protiklerikální

boj, spojený s náboženským uvědomováním mas, které před válkou tak nadějně začalo, jest v svobodné republice v naprostém úpadku. Reakce v republice dovoluje si daleko více než za monarchistického Rakouska, sahá systematicky po školách, a my, kteří jsme byli odchováni Masarykem, se jí nedovedeme brániti vědeckým uvědomováním lidu o náboženství, nýbrž jen bezmyšlenkovou agitací výstupovou nebo heslovitým propagováním nových církví.

Druhou policii vychovali jsme si v socialistických stranách. Zkuste namítnouti cosi proti marxismu, proti dějinnému materialismu a uvidíte. Poznal to na sobě i president republiky za svou kritiku marxismu. Jsou to věci tak známé, že škoda o tom i zde psáti. Ale na jeden příklad bych v této souvislosti rád upozornil. Učitelstvu byly sníženy platy. Na snížení platů odpovídá učitelstvo nyní kulturním bojkotem. Zdaliž by to bývalo před válkou možno? Plně chápeme rozčilení a roztrpčení učitelstva, ale nesouhlasíme se stanoviskem dnešního »Času« a prohlašujeme: Jsou svaté povinnosti k osvobozenému národu, jichž nelze nikdy vypovídati. S velikostí nových úkolů měly by růsti souměrně i velikost obětí a velikost vykonané práce.

Jen třetí policii jsme zdědili z rakouských dob. I za Rakouska byli zde radikálové, kteří nedostatek rozumových argumentů nahrazovali zrádcováním lidí, kteří se o různých problémech odvážili smýšleti jinak než oni. Tenkráte schovávali se za ideu vlasteneckou, dnes za ideu státní. Nebyli však tak nebezpečni, jako nyní, kdy za nimi stojí silná strana. Tragické jest, že jest to strana duševně omlazená elementy vychovanými realismem.

Stala se osudná chyba, že na sklonku války byla pokroková strana (za nepřítomnosti jejího zakladatele a několika předních členů) obětována jiným stranám. Aniž by se v nich dovedla uplatniti . . . A proto počínáme pociťovati nedostatek svobody projevu, za niž realismus tolikrát čestně byl bojoval. Neboť schází nám v českém politickém životě realism. Tragické jest, že dnes, i kdybychom stokráte chtěli, nemůžeme vzkřísit to, co bylo obětováno . . . *O—ý.*

Sväz Národov.

Píše Dr. Stefan Osuský, splnomocnený ministr a mimořádný vyslanec v Paříži.

(Dokončení.)

Okrem toho má rôzne pozitívne povinnosti jej sverené mierovými smluvami (viď článok 48. a 50. annexe 17, čl. 213. versaillesskej smluvy, čl. 159. smluvy st. germainskej, čl. 104. neuillskej smluvy atď.).

Ako má v týchto prípadoch Rada rozhodovať, jednomyslne alebo len väčšinou? Jestli väčšinou, menšina by bola podrobená vôli väčšiny a tak by sa musela podrobiť výrokom iných štátov; to by ale znamenalo porušiť štátnu suverenitu a tak Sväz Národov by dostal ráz »nadštátu«.

Aby základy medzinárodného práva o suverenite zostaly nedotknuté, Rada môže rozhodovať len jednomyslne čo znamená, že je Rada nič inšie ako politicko-diplomatická konferencia, ktorá sa tak dlho dohoduje, kým sa nedocieli jednomyslnosť všetkých štátov v Rade zastúpených. Rozriešenie tejto otázky potvrdzuje celú zásadnú myšlienku Wilsonovu t. j., že Sväz nemá byť nadriadeným orgánom nad štátmi ale len púhym združením, založeným na dobrovoľnej úmluve. Preto Rada žiadne nové povinnosti členom Sväzu nevnucuje a to čo robí, je nič nie inšieho ako prevádzanie ustanovení, na ktoré všetky štáty dobrovoľne pristúpily. Rada vo všetkých prípadoch, — okrem troch — odporúča ale nerozhoduje. Tri prípady v ktorých rozhoduje sú následovné:

1. v článku 8. paragr. 4. je rečené, že jestli sa vlády na nejakom programe o obmedzení zbrojenia dohodnú, nesmú ho bez súhlasu Rady meniť;

2. v článku 15. paragr. 6. sa ustanovuje, že jestli sa Rada Sväzu vysloví o nejakom spore jednomyslne, je to záväzné;

3. v článku 22. paragr. 8. je predpísané, že rozsah právomoci, dozoru lebo správy, ktorú má mandatár vykonávať, vymedzí Rada, jestli sa t. t. členovia prv o tom sami medzi sebou nedohodnú.

V ostatných prípadoch Rada nerozhoduje; je pravda, že je poverená, aby pripravila program o obmedzení štátneho zbrojenia, ale taký program predkladá štátom len k u v á ž e n i u (článok 8. paragr. 2.); o zlých účinkoch výroby streliva a válečného materiálu súkromnými továrňami len »uvažuje« a sa o nich »vyslovuje« (článok 8. paragr. 5.); v prípade útoku, hrozby alebo nebezpečia útoku na territoriálnu integritu a politickú samostatnosť členov Sväzu, Rada len »uváži a vysloví sa« o tom, akými prostriedkami majú hájiť ostatní členovia člena napadnutého (článok 10.); Rada »navrhne« opatrenia na ochranu člena, ktorý príjme výrok rozhodčieho súdu (článok 13. paragr. 4.); Rada pripraví »návrh« o zariadení medzinárodného súdu (článok 14.); Rada »zistí« či sa spor týká otázky, ktorú medzinárodné právo ponechává výhradne právomoci patričného štátu (článok 15. par. 8.); Rada »odporúča« jednotlivým vládam, koľko vojska majú dať keď sa jedná o to, vynútiť rešpektovanie statutu Sväzu (článok 16. par. 2.). Vzdor tomu, že vo vyššie citovaných prípadoch Rada len uvažuje, zisťuje, navrhuje, odporúča a sa vyslovuje, predsa len požíva v nich veľkú moc; hoci je ona len morálna, v páde jednomyslnosti, podoprená politickou váhou veľmocí, stane sa rozhodujúcou.

V z á j o m n ý p o m e r m e d z i R a d o u a s h r o m a ž d e n í m. V statute Sväzu niet jediného slovíčka o tom, aký je pomer medzi Radou a shromaždením. V článku 2. je nasledovné všeobecné ustanovenie: »Za Sväz jednajú v medziach tejto smluvy shromaždenie a Rada s pomocou stáleho sekretariátu.« Dľa tohoto ustanovenia je Sväz jeden celok v službe ktorého stoja dva orgány: Rada a shromaždenie. Mierová konferencia vedome sa zdržala od výslovného precizovania vzájomného pomeru týchto dvoch orgánov, lebo sa obávala, že keby výslovne povedala, že shromaždenie je vlastne orgán podriadený Rade, vyvolala by silnú opozíciu so strany malých štátov.

3. Sekretariát.

Jediný ústredný orgán, ktorý stále funguje, je sekretariát (článok 6.). Sekretariát nepožíva žiadnu výkonnú moc a nemá

žiadnu politickú funkciu; je to púhy administratívny úrad, ktorého hlavnou úlohou je, udržovať stále styky medzi Radou a shromaždením na jednej strane a ich styky s rôznymi technickými organizáciami, komisiami a úradmi na druhej strane.

III. *Odstránenie príčin sporov.*

Myšlienka prezidenta Wilsona, o ktorej bola reč hneď na začiatku a ktorá tvorí základ celej struktury statutu Sväzu, dáva nám na ruku spôsob, akým má byť mier zachovaný. Rozumejme si dobre: cieľ Sväzu je nie, války znemožniť, jeho úkol je iba války učiniť zriedkavejšími. Dľa prezidenta Wilsona hlavní príčinu váliek treba hľadať v nezodpovedných vládach, ktoré zakrývaním pravých príčin sporov vženú svoje národy do války. Jeden z hlavných úkolov Sväzu ma preto byť znamožniť tajnú diplomaciu.

V týchto posledných rokoch sa veľmi mnoho hovorilo a písalo o tajnej diplomacii a vo verejnosti sa má za to, že odstrániť tajnú diplomaciu znamená: predložiť verejnosti všetko čo vláda myslí a robí. Keby tomu bolo tak, štát by sa stal bezmocným. Pozrime sa na súkromný život. Keby v súkromnom živote jednotlivec, ktorý chce nejakú kúpno-predajnú smluvu uzavrieť, bol povinný verejnosti sdeliť, že chce s nejakým jednotlivcem takú kúpno-predajní smluvu uzavrieť a keby musel každý svoj rozhovor verejnosti sdeliť prv než smluvu uzavre, musíme doznať, že by vo väčšine prípadov smluvu nikdy neuzavrel. Tak je to aj so štátom. Keby vláda mala verejnosti sdeliť už svoj úmysel nejakú smluvu uzavrieť a keby musela verejnosť informovať o každom svojom rozhovore, tým samým by už znemožnila cieľ, ktorý si vytkla; lebo veď tým by sama nielen vyvolala odpor, ale by priamo vyzývala ľudí, takej smluve neprajných, aby intrigami jej uzavrenie znemožnili.

V tomto neväzí zlo diplomacie; ono spočíva v tom, že vlády uzavierajú tajné politické smluvy, ktorými angažujú svoje národy a ich osud bez toho, že by to svojim národom povedaly a im také smluvy predložily ku schváleniu alebo k zavrhnutiu. Toto je to zlo, toto je tá diplomacia, ktorá musí byť odstránená. Preto v článku 18. sa predpisuje, že každá smlúva a každé medzinárodné ujednanie musí sa nechať hneď zapísať v sekretariáte Sväzu a on ho musí uverejniť; kým sa tak nestane, žiadne medzinárodné ujednanie je nie záväzné. Tu treba ale hneď upozorniť,

že redakcia článku 18. je široká a istotne presahuje myšlienku jej pôvodcov. Dľa článku 18. — tak ako on je —, by musely byť všetky smluvy bez výnimky v sekretariáte Sväzu zapísané. To by však znamenalo, že rôzne finančné a vojensko-technické smluvy by boly znemožnené. — Hovorme konkrétne: Československo uzavrelo s Juhosláviou a Rumunskom politickú smluvu na ochranu mierových smlúv a proti vráteniu sa Habsburgov na trón. Verejný záujem vyžaduje, aby národ československý vedel, že taká politická smluva bola uzavrená a národ má právo vedieť čo je v nej; ale keby sa muselo uverejniť vojensko-technické ujednanie, t. j. vojenský plán, ktorý Československo s Rumunskem a Juhosláviou použijú, aby tú politickú smluvu na ochranu mierových smlúv previedly, vojensko-technická smluva by nemala účelu, lebo jej uverejnením by sa jej provedenie znemožnilo, poneváč nepriateľ by vedel všetko vopred, čo chceme robiť. — Druhý príklad: Povedzme, že Československo chce uzavrieť s niektorým štátom finanční smluvu. Keby taká smluva mala byť uverejnená. jej uverejnením by sa jej prevedenie znemožnilo, poneváč ne- Preto bude musieť dôjsť k zmene tohoto článku, aby obsahoval len to, čo je potrebné na odstránenie tajnej diplomacie.

Niet pochybnosti, že prezident Wilson má pravdu keď myslí, že nezodpovedné vlády tajnou diplomaciou a zatajovaním informacií o pravých príčinách sporov zaťahujú národy do války. Musíme ale doznať, že tento úsudok je jednostranný v tom, že predpokládá, že len autokratické vlády bez príčiny ženú svoje národy do války a neberie do ohľadu zkúsenosť s demokraciami, ktorá nás učí, ze národy samy sú tiež schopné štvať a hnať sa do války.

IV. *Riešenie sporov.*

V článku 12. sa členovia Sväzu zaväzuju, že predložia každý spor, ktorý by medzi nimi vzniknul, alebo rozhodčímu alebo Rade k prezkúmaniu, a že nesiahnu k zbrani pred uplynutím troch mesiacov od vynesenia úsudku rozhodčím alebo Radou. Toto ustanovenie má za cieľ, poskytnúť národom čas, aby sa ich vášne utíšily a aby chladne a rozumne o veci uvažovaly. Aby sa rozhodčí so sporom mohol zaoberať k tomu je treba, aby ho obidve strany o to požiadaly. Ale treba poznamenať, že v statute niet nikde povedané, že by v tej dobe národy nesmely robiť válečné prípravy, čím je rozhodne zdravý a úžitočný cieľ článku 12.

veľmi soslabený, ponevač válečné prípravy samy roznecujú národné vášne.

Aké spory sa majú predkladať rozhodčímu? D'la článku 13. par. 2. sú to spory o výklade smluv o otázkach práva medzinárodného, o tom či existuje fakt, ktorý — keby bol dokázaný — by znamenal porušenie medzinárodného záväzku. Článok 13. nevraví, že by toto ustanovenie tvorilo záväzok. Jediné čo hovorí je, že sa tieto druhy sporov p r e h l a š u j ú za také, ktoré sa v š e o b e c n e h o d i a k tomu, aby boly cestou rozhodčího riešené.

V článku 15. je určená právomoc Rady v prípadoch sporných, ktorá pozostáva z vyšetrovania, smierovania a sprostredkovania. Tu sa zase objavuje myšlienka prezidenta Wilsona, ktorá chce, aby verejnosť bola o každom spore presne informovaná. Keď sa nepodarí takýmto spôsobom presne informovanej verejnej mienke spor odstrániť ani Rade sporné strany smieriť, Rada má právo sprostredkovať. Rada pripraví a uverejní referát a po vyložení všetkých okolností sporu odporúči riešenie, aké považuje za najslušnejšie a najprimeranejšie. Jestli bol referát usnesený len väčšinou hlasov Rady, tak nezaväzuje nikoho a členovia Sväzu si vyhradzujú právo jednať tak ako uznajú za nutné k vôli zachovaniu práva a spravedlnosti (článok 15. par. 7.). Ustanovenie tohoto paragrafu je nie jasne redigované; niet pochybnosti, že cieľ jeho je, ponechať stranám volnosť chopiť sa zbrane, keď je referát Rady nie jednomyslne usnesený. Ale jeho všeobecná redakcia pripúšťa výklad, že všetcia ostatní členovia Sväzu a nielen sporné strany si ponechávajú volnosť jednať ako za dobré uznajú.

D'la článku 15. paragr. 6. jestli bol referát Rady — okrem zástupcov spornych strán — usnesený jednomyslne, členovia Sväzu se zaväzujú, že nesiahnu k zbrani proti žiadnej spornej strane, ktorá prijala závery referátu. Ako je vidieť, sprostredkovanie v tomto prípade sa stává povinným pre druhú stranu. Jestli sporná strana, ktorá v tomto prípadě závery Rady príjme, má predmet, o ktorý je spor, v hrsti, paragraf 7. článku 15. ho chráni proti vojenskému zakročeniu strany, ktorá závery Rady neprijala. Čo sa ale stane v tom prípade jestli strana, ktorá závery Rady neprijíma, má v hrsti vec, o ktorú je spor? V tom páde je zbytočné brániť nepodrobujúcej se strane, siahnuť k meču, ponevač vec — o ktorú je spor — má vo svojom vlastníctve.

V celom článku 15. niet žiadného ustanovenia, ktorým by Sväz mohol podrobujúcej sa strane dopomôcť k veci, o ktorú je spor, a na ktorú jej Rada právo priznala.

Tu by mohol niekto nadhodiť, že snáď tým, že je v paragrafe 6. zakázané spornej strane, ktorá závery Rady neprijíma, napadnúť stranu, ktorá sa mienke Rady podrobuje, už implikované, že v takom prípade podrobujúcej sa stránke členovia Sväzu k vlastníctvu veci — ktorá mu bola prisúdená — dopomôžu.

Upozorňujem, že Sväz Národov má len delegované právomoci a pýtam sa, či v prípadoch delegovaných právomocí je prípustné, aby boly Sväzu priznané právomoci implicité, ktoré neboly suverenými štátmi výslovne delegované? Keby sa jednalo o výklad štátnej ústavy, ktorú si sám suverený národ dal, pripúšťam, že zásada vykladať veci implicite, je zdravá a užitočná; ale v prípadoch delegovaných právomocí pýtam sa, či suverenita, keď dáva, či nedáva vždycky výslovne a nedá-li výslovne, či si to sama pre seba nenechá?

Kým k púhej arbitráži na základe článku 12. je treba, aby obidve strany Radu o to požiadaly, článok 15. dává Rade právo, zaoberať sa so sporom na požiadanie ktorejkoľvek strany. Okrem toho dľa 2. par. čl. 11. každý člen Sväzu má právo, aby priateľsky upozornil shromaždenie alebo Radu na akúkoľvek okoľnosť, ktorá sa týka medzinárodných vzťahov a ktorá by mohla ohroziť mier.

Všeobecné ustanovenie článku 4. par. 4., dľa ktorého Rada môže riešiť, — a to spôsobom vyššie označeným na základe článku 15., — všetky spory, ktoré sa týkajú svetového mieru, je veľmi silne obmedzené paragrafem 8. článku 15. v ktorom je rečené: »Jestli niektorá strana tvrdí a jestli Rada uzná, že sa spor týka otázky, ktorú medzinárodné právo ponecháva vyhradne právomoci tejto strany, Rada to zistí vo svojom referáte bez toho, že by odporúčala nejaké riešenie.

Na prvý pohľad mohlo by sa zdať, že tento paragraf vyslovuje zrejmú pravdu; veď záležitosti čiste vnútornej povahy, otázky vnúternej politiky nemôžu byť prednesené ani pred smierčí súd ani pred Radu, ktorej kompetencia je výslovne obmedzená na spory medzi štátmi, t. j. na otázky medzinárodné. Ale môžu byť — a sú opravdu — vnútorné otázky, ktoré svojou povahou týkajú sa cudzích štátov, tak na pr. diskriminovanie medzi občanmi a obyvateľstvom, imigrácia, rovnoprávnosť ras atd.

Moderný vývin národov, ktorý čo raz viacej činí ich život závislým jeden od druhého, bude nám postupne znemožňovať presné rozoznávanie vnútorných vecí od medzinárodných záležitostí. Na toto poukazujem len preto, aby som upozornil na možnosti, ktorým paragr. 8. článku 15., otvára dvere.

Okrem vyššie spomenutého a veľmi vážneho obmedzenia pola právomoci Rady treba poukázať ešte aj na obmedzenie, obsažené v článku 21., ktoré znie: »Medzinárodné záväzky ako sú smluvy o rozhodčích a obvodové dohody ako doktrina Monroëova, ktoré zabezpečujú udržanie mieru, nepovažujú sa za neslúčiteľné s ustanoveniami tejto smluvy«. Kým paragr. 8. článku 15. vylučuje z právomoci Rady spory, týkajúce sa vnútorných záležitostí, článok 21. robí výnimky v sporoch, ktoré sú zrejme medzinárodné. — Dľa Monroëovej doktriny spor medzi dvoma americkými štátmi je považovaný za výhradne americkú záležitosť do ktorej sa neamerický štát nemá práva miešať. Tu dáva 21. článok americkým štátom možnosť, poprieť kompetenciu Sväzu v sporoch, ktoré môžu vzniknúť medzi americkými štátmi. Keď to budú chcieť americké štáty do dôsledkov využiť, môžu zasahovanie Sväzu Národov do záležitostí amerického kontinentu jednoducho znemožniť. V tom prípade postavenie amerických štátov vo Sväze by bolo výminečné: ony by rozhodovaly o sporoch mimo-amerických avšak do ich sporov by sa Sväz miešať nemohol.

V. Tresty.

Záväzky štátov, obsažené v statute Sväzu by boly iluzorné, keby Sväz nemal prostriedky, ktorými by si rešpektovanie týchto záväzkov vynútil. Preto sú v statute ustanovené určité tresty. Dľa článku 16., jestli niektorý člen Sväzu siahne k zbrani porušením záväzkov, ktoré v statute vzal na seba, považuje sa ipso facto, že sa dopustil válečného činu proti všetkým ostatným členom Sväzu. Hneď na to všetcia členovia vyhlásia hospodársky bojkot proti vinníkovi a prerušia s ním obchodné a finančné styky; prerušia všetky styky medzi svojimi príslušníkmi a príslušníkmi štátu, ktorý porušil smluvu; prerušia všetky styky obchodné a finančné a osobné medzi príslušníkmi vinníka a príslušníkmi ktoréhokoľvek štátu iného a to či on je členom Sväzu alebo nie. Toto posledné opatrenie proti vinníkovi má za cieľ, aby sa zabránilo spiknutie medzi vinníkom a štátmi, ktoré sú nie

vo Sväze. Ďalej Rada odporučí jednotlivým vládam, kol'ko vojska majú postaviť proti vinníkovi, aby ho prinútily zachovávať záväzky voči Sväzu.

Môže sa ale stať, že štáty nezachovajú svoje záväzky a nevyhlásia ani hospodársky bojkot ani blokádu proti vinníkovi; a ešte skôr sa môže stať, že odporučenie Rady Sväzu neposlúchnu a žiadne vojská nepošlú proti vinníkovi. Má Sväz Národov nejaký prostriedok, ktorým by donútil členov Sväzu k poslušnosti? — Na základe čl. 16. par. 4., môže ich Rada ze Sväzu vynosti? — Na základe čl. 16. par. 4., máže ich Rada zo Sväzu vylúčiť. Keď sa bude jednať len o jedného člena, prostriedok to dosta h r a n i c e a musí sa dať pozor, aby ono neohrožilo samú existenciu Sväzu.

To je v krátkosti povaha a cieľ Sväzu Národov.

Dívčí studium.

Několik poznámek. Napsal Jiří V. Klíma.

Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo dne 31. července 1921 č. 30.404 výnos uveřejněný v č. 17. ministerského Věstníku na str. 420—421, s nadpisem znějícím pro české ucho trochu nezvykle: Sjednocení organisace dívčích škol středních. Výnos jest pro další rozvoj českého dívčího školství středního tak důležit, že si ho širší veřejnost česká měla povšimnouti více a důkladněji, než se stalo.

Formou velmi rozhodnou, místy snad až nezvykle příkrou byl jím na smrt odsouzen typus dívčí školy střední, dívčí lyceum, po němž asi před 15 lety bylo u nás tolik voláno živým slovem i tiskem, přednáškami i články novinářskými, že v krátké době několika let zřízeno bylo u nás 11 dívčích lycei, která tím kol r. 1911 byla u nás nejrozšířenější dívčí školou střední. Naše doba i její nynější redaktor pomáhali účinně při zřizování těchto škol dívčích v poctivém přesvědčení, že prospívají zdravému rozvoji ženské otázky u nás. Zapřeli bychom tedy svou minulost, kdybychom k výnosu řečenému nepřipojili několik slov.

Není úkolem těchto poznámek hájiti zmíněného šestitřídního typu lycejního. Co vykonal pro dívčí vzdělání u nás, posoudí jednou nestranně a spravedlivě dějiny české pedagogiky. Ale nebude nezajímavo nyní, když vývoj dívčího lycea u nás jest definitivně ukončen, poohlédnouti se na minulost tohoto útvaru, o němž se jednou — za vídeňské středoškolské ankety r. 1908 — zdálo, že jest určen k tomu, aby byl základem veliké reformy střední školy v Rakousku. Zdálo se totiž, že by v šestitřídním lyceu mohla býti nalezena vytoužená jednotná škola střední, která by podávala ucelené vzdělání všeobecné pro život i pro úředníky nižších kategorií a mohla býti při tom dostatečným podkladem pro další stupně připravující jednak pro studium na školách vysokých, jed-

nak podávající odbornou průpravu pro nejrozmanitější povolání životní. Ale tradice středověkého gymnasia klášterního ukázala se tehdy ještě příliš silnou, aby mohl býti do ní učiněn průlom tak náhlý a prudký. Někteří teoretikové nemohli se také smířiti s jednostupňovitostí nového útvaru. Jinak se však obecně lyceum uznávalo podle nepopiratelných zkušeností jako typus pro dívčí studium velmi cenný a schopný dalšího rozvoje, kdyby se k němu připojily vhodně upravené kursy, které by absolventky převedly buď na školu vysokou nebo do praktických povolání. Ale anketa o reorganisaci dívčího školství středního svolaná počátkem ledna 1911 do Vídně nepřinesla těchto žádoucích úprav, nýbrž naopak zasadila dívčímu lyceu ránu smrtelnou, z níž se již nevzpamatovalo. Na anketě projevily se tehdy příkře proti sobě dva zásadní směry. Jeden, hájený většinou ředitelů lyceí mimovídeňských a také většinou českých odborníků navrhoval, aby typ lycejní byl zachován jako útvar hovějící poměrně nejlépe osobité přirozenosti ženské bytosti a žádal jen, aby k lyceím byly přičleňovány nejrozmanitější kursy výše dotčené. Druhý směr hájený zvlášť ohnivě některými zastaňkyněmi hnutí feministického žádal úplné přebudování dívčí školy střední, aby se vyrovnala chlapeckým školám středním a zejména aby absolventky její měly přístup na universitu jako řádné posluchačky. Toto oprávnění (žádané rodiči vídeňských žaček většinou z rodin úřednických) bylo hlavním cílem všech reformních snah. Bylo patrno, čím se měří hodnota a význam dívčí školy střední: ne tím, jakého vzdělání poskytne dívkám, čím přispěje k výchově nové ženy, nýbrž jaká práva a jaké cesty a cestičky k zabezpečení budoucnosti přinese absolventkám. S tohoto materialistického hlediska lyceum šestitřídní bez kursů nemohlo býti než odsouzeno a zavrženo. Zjevně tento odsudek nebyl pronášen, zvláště když universitní profesoři o prvních absolventkách šestitřídních lyceí bez kursů potvrzovali, že na universitě se osvědčovaly dobře, ba v moderní filologii že pracovaly i úspěšněji nežli řádní posluchači absolvovavší starý typ gymnasia. Jenom feministky žádaly důsledně se stejnými právy s muži i naprosto stejné typy středních škol chlapeckých a ostře se zejména stavěly proti těm, kdo ukazujíce na fysiologickou i psychickou nestejnost obou pohlaví dokazovali, že je možno uznati pouze rovnocennost dívek a žen s chlapci a muži a jako jediný možný logický důsledek dáti stejné oprávnění i školským typům dívčím jinak organisovaným. Výsledkem ankety byl —

kompromis: dívčí reformní reálné gymnasium se čtyřmi nižšími třídami lycejními, poněkud zreformovanými, k nimž se připojily jednak čtyři třídy vyššího reformního reálného gymnasia s latinou od třídy V., jednak dvě třídy lycejní (V. a VI.) pro ty žákyně, jež chtěly nabýti pouze vzdělání všeobecného. Bylo jen podivno, že i po této VI. třídě ponechána zkouška dospělosti, když absolventkám nedávala žádných práv a když absolventky s touto maturitou lycejní při maturitě na gymnasiích byly stejně externistkami jako absolventky měšťanských škol a musily konati znovu zkoušku z jazyka mateřského a z vlastivědy, ač z obou těchto předmětů byly již zkoušeny v témž rozsahu při maturitě lycejní, při níž od nich žádáno někdy i více.

Do tohoto stavu — zřejmě prozatímního — přišla válka, která dala ženám plná práva politická i otevřela jim brány v š e c h zaměstnání před tím pro ně pevně uzavřené. Po válce otevřely se také dívkám všecky druhy škol, na nichž provedena — kromě tělocviku — úplná koedukace. Zdá se tedy jen logickým důsledkem, když se pro dívky upravují naprosto stejné typy škol středních, jaké mají nebo budou míti chlapci. A zbývá již jen jediný krok: zrušiti dívčí školy střední vůbec. Krok tento byl by jen přirozeným dovršením směru, který žádá stejné vzdělání pro dívky jako pro chlapce.

Abychom si osvětlili hodnotu tohoto směru, je třeba jej rozebrati kriticky se všech hledisk.

Při organisaci školství dívčího (a každého jiného) mohou rozhodovati troje důvody: vědecké, praktické a politické. Důvody politického zápasu žen rozhodovaly při požadavku, že ženy žádaly a žádají nekompromisně i pro dívky stejné typy chlapecké, i když si byvaly dobře vědomy, že tyto chlapecké typy nevyhovují po mnohé stránce novodobým potřebám výchovným a že by potřebovaly důkladné reformy vnější i vnitřní. Praktické zřetele finanční bývají nejmocnějším podnětem k zásadnímu a neomezenému připouštění dívek ke společnému vyučování na všech školách chlapeckých a k zřizování škol tak řeč. koedukačních. Praktické požadavky administrativní mohou se při chystaných reformách projeviti úsilím odstraňovati nestejnorodé typy, které by vadily možné jednolitosti zreformovaných typů školských. Ale ať rozhodují důvody ty či ony, nesmí se zapomínati na výsledky badání vědeckého, jinak stavějí všecky administrativně nejlépe míněné zámysly bez pevného základu a vědecké poznatky uplatní

se dříve nebo později potřebou nových oprav a nové úpravy. Pro úpravu dívčího školství nejdůležitější jsou vědecké poznatky o rozdílech ve vývojovém i pracovním rytmu obou pohlaví v době výchovy. Tento obojí rytmus obou pohlaví jest asi do 10—12 let přibližně stejný, takže proti společnému vyučování chlapců a dívek na školách obecných nemůže celkem býti mnoho námitek. Ale od 12 let v době tak řeč. pohlavního dospívání počínají se jeviti jak ve vývoji jednotlivých tělesných i duševních stránek, tak i v pracovním rytmu dívek a hochů rozdíly tak značné, že nelze k nim nepřihlížeti, když se mluví a rozhoduje o koedukaci nebo dokonce o stejných typech škol pro obě pohlaví v tomto věku. Tělesné rozdíly bijí do očí tak, že se jich neodváží popírati nikdo. Jistě že i o odděleném vyučování tělocviku dívek při koedukaci na školách nerozhodovaly jen motivy mravnostní, nýbrž především potřeba přihlížeti v učebné osnově i v metodě k odlišnému tělesnému rozvoji dívek. Ale k rozdílům duševního rozvoje, které jsou dobře známy každému pedopsychologicky jen trochu školenému vychovateli, pokud měl příležitost učiti na chlapeckých i dívčích školách, při organisaci dívčího školství přihlížeti netřeba? Jest zbytečno připomínati výsledky užité psychologie, psychotechniky, a také ani ve vědeckých systémech ani v praktické správě práce průmyslové nikdo by se neodvážil navrhovati, aby dělník muž a dělnice žena byli stavěni vždy vedle sebe k týmž úkolům, na př. před týž stroj. Hospodářsky se tedy neodváží ani teoretik ani praktik užívati mužů a žen k jiným pracím, než ke kterým se hodí podle zkušeností z prakse nebo podle výtěžků badání psychotechnického. Namítne se snad, že tu rozhoduje, i když ne vůbec, tedy převážně tělesná zdatnost a obratnost, v níž jsou rozdíly mezi oběma pohlavími patrné. O rozdílech duševních se snad soudí, že bude možné časem je vyrovnati, že se snad přirozenost dívčí přizpůsobí požadavkům pracovního rytmu a rozvoji chlapeckému, což při přizpůsobivosti lidského organismu nezdá se na první pohled nemožné. U žen byl jejich intelektuelní rozvoj přece po staletí zanedbáván, snad bude lze ženy takto přinutiti, aby muže co nejdříve dohonily. Podle dosavadních zkušeností bude však k tomuto přerodu třeba jistě velmi mnoho času. Ale i kdyby bylo možné změniti na ráz, co bylo zanedbáváno staletí, namítají se dvě otázky. První je hodně citová: I kdyby se takto podařilo výchovou vyrovnati osobité rozdíly mezi mužem a ženou, bude to

lidstvu na prospěch? Druhá otázka jest již důležitější: neškodí dnešním dívkám, že od nich žádáme výkony, při nichž vedle přirozené únavy a vyčerpání sil jest jim překonati i nepříznivé účinky jiných, odlišných podmínek pracovních? Mohlo by se odpověděti, že vinu na tom mají ženy samy. Touží-li se ve všem, ve vědecké i hospodářské soutěži vyrovnati s muži, nechť si tyto následky přičtou samy. Ale touto odpovědí se otázka nerozřeší. Tu vlastně mají promluviti hygienikové a eugenikové. Těch se ptejme, nemá-li pro dívčí organismus škodlivých následků, že v době nejchoulostivější, kdy se dokončuje vývoj orgánů pro budoucnost lidstva nejdůležitějších, kdy se zakládá tělesná i duševní zdatnost našich budoucích matek, nedbáme přirozených zvláštností dívčího vývoje od chlapeckého odlišných, nedbáme odlišného rytmu pracovního a nutíme dívky ku práci určené původně chlapcům, o níž dokonce nechybí hlasů, že i silnější chlapecký organismus přetěžuje. Kdyby jen polovina dívek vystudovavších střední školu se později provdala — a vdá se jich podle dnešních statistik většina — a kdyby zase jen polovina jich měla později děti, máme právo nedbati těchto budoucích matek a ohrožovati i sebe méně jejich zdatnost mateřskou pro požadavek, aby střední školy pro chlapce i dívky byly stejné, i když požadavek tento pronášejí samy ženy? Poškozujeme-li sebe méně eugenickou zdatnost příštích matek, zeslabujeme tím zdatnost celého národa, poškozujeme tím vlastní svou budoucnost národní. Tím nemá býti nikterak řečeno, že by žena pro zření k budoucímu úkolu mateřskému neměla býti vzdělávána týmiž poznatky jako muži a zejména že by neměla býti připravována k vědecké práci a omezována snad podle přežilých názorů jenom na práce kuchyňské a starosti hospodyňské. Proč by se nemohl těmto pracím věnovati stejně muž, když je vykonává se zdarem ve velkých hotelích neb u vojska nebo na lodích, kde všecky práce úklidové a hospodyňské konají muži? Válka ostatně změnila již mnohé předsudky o těchto věcech a naučila v malých domácnostech mnohého muže starati se o domácnost a konati domácké práce.

Ale v každé zdravé dívce musíme především viděti příští matku a první vychovatelku budoucích pokolení, a kdo z jakýchkoli důvodů při dívčí výchově k tomuto úkolu nepřihlíží, kdo tělesně i duševně dívku k tomuto úkolu nepřipravuje, těžce se prohřešuje na budoucnosti národní. Úkolu tomuto se neuhneme námitkou, že se při dnešních

hospodářských okolnostech snad polovina dívek matkami nestane. Životní poslání budoucích matek a vychovatelek je tak důležité, že nevíme-li napřed, které se provdají a které budou matkami, musíme je k úkolu mateřskému připraviti všecky. Není ovšem snadnou úlohou vyhověti současně i druhému úkolu životnímu a připraviti dívku i k úspěšné soutěži hospodářské nebo dokonce vědecké. Ale jistě nelze nazvati šťastným řešením, když se dotčeným ministerským výnosem vedle těžkého a vyčerpávajícího úkolu učebného na střední škole tak řečená »dívčí« (hospodyňská a mateřská) výchova odkazuje do předmětů nepovinných nebo do zvláštních kursů. Jsme s počtem týdenních hodin povinných na chlapeckých školách středních již dávno nad mírou hygienicky přípustnou — přirovnejme jenom náš počet týdenních hodin povinných (až 32!) s počtem na francouzských školách středních (20—23) — a chtěli bychom navalovati dívkám k obtížím dotčeným ještě mimořádný úkol jiný? Věří při tom někdo, že by při vzrůstající nechuti dnešních dívek k úkolům hospodyňským i — mateřským tato cesta mohla působiti na ně povzbudivě a nabádavě a že by nám vychovala vzdělané ženy a matky, jakých v novém našem státním postavení dnes před tváří celého světa potřebujeme?

Nevím, troufal-li by si tvrditi někdo, kdo nezavírá oči před skutečnostmi života, že jsme s vyšší výchovou dívčí dnes neříkejme ani na nejlepší, ale alespoň na správné cestě. Při výchově dívčí se ovšem stupňují nepříznivé účinky všech nedostatků dnešní výchovy chlapecké: přemíra pamětného učení, nedostatek samočinnosti, nedostatek výchovy citové, ba výchovy vůbec na dnešních školách, změněné nazírání rodičů i žáků na úkol školy jako na pouhý zaopatřovací ústav pro budoucnost... Jsou to cesty, na kterých bychom si přáli, aby žena dohonila muže? Lze se diviti, že výsledky dnešní výchovy dívčí nejsou uspokojivé? Ke všem těmto zjevům a skutečnostem musí jistě v celkovém souhrnu přihlížeti řešení otázky dívčího studia.

V našich malých poměrech dívčí studium nutně tedy musí rozřešiti úkol obojí: i zabezpečiti opravdu nadaným dívkám budoucnost v soutěži s muži i vychovati z nich ženy tělesně zdatné a krásné i duševně, rozumově vzdělané, citově ušlechtilé a mravně ukázněné, které by se vyrovnaly ušlechtilým a vzdělaným ženám jiných národů a při tom byly připraveny i ochotny vychovati nám nové, zdravé, zdatné, ušlechtilé i vůli silné pokolení. Jinými

slovy: všechna obtíž, ale zároveň i všechna podstata výchovy dívči u našeho malého národa záleží v tom, podati dívce vzdělání rovnocenné s vzděláním chlapeckým, ale zároveň vychovati ji tak, aby její srdce bylo zachováno pro její nejdůležitější — posvátný úkol mateřský.

Kdo s tohoto hlediska promyslí ministerský výnos dotčený, sotva řekne, že by jím otázka dívčího studia, tento nejvážnější vychovatelský problém naší budoucnosti národní, byla rozřešena uspokojivě, konečně a úplně.

Sociální péče o děti a mládež mravně ohroženou v Anglii.

Napsala V. Laichtrová-Havlíčková.

Je zajímavo sledovat, jak dnes se pracuje ve všech oborech sociální péče. Dříve se napravovaly chyby a bolesti, kterým by bylo možno zabrániti.

Dnes práce záchranná a preventivní převládá. Zvláště v péči o dítě.

Heslem dne jest: »Chceme jen zdravé děti, narozené ze zdravých rodičů!« Jiným heslem je: »Dítě má právo na zdraví, rodiče mají býti prosti všech defektů, které dítě dědičně zatěžují!«

Těmito defekty rozumí se: alkoholism, pohlavní nemoci, tuberkulosa, epilepsie a duševní abnormalita.

Velké procento dětské úmrtnosti padá také na vrub neuvědomělosti matek. Dnes často také ženy říkají, že nemohou samy dítě kojit. Až se bude na takovou ženu pohlížeti jako na ubohého mrzáka, méně žen bude říkati, že kojit nemohou.

Ale to není to jediné. Nejde u dítěte jen o stravu, dítě potřebuje také zdravého obydlí, zdravého okolí, čistého zdravého vzduchu, čistoty vůbec, koupání, klidného spánku, pohybu, přiměřené teploty atd. —

A pojednou jsme ve všech sociálních problémech. — Není to jen nevědomost a nedbalost matek, která zaviňuje dětskou bídu a utrpení, často nutno přičísti tyto vlastnosti poměrům, ve kterých mnohá z těchto žen musí žíti.

Třebas tyto ženy jsou nevědomé, přece je možno je poučit. Je faktem, že zvláště podléhají smrti v nejútlejším věku děti živené uměle, že nemoci dýchacích ústrojí jsou nakažlivé povahy, a proto vznikají zvláště v malých, špinavých domech, kde ventilace a čistota většinou je nemožna.

Faktem je také, že největší počet dětské úmrtnosti je zaviněn nákazou po narození dítěte — vinou nedbalosti porodní pomocnice neb lékaře.

Tedy není to jen matka sama, její neuvědomělost a snad i nedbalost, jsou to i špatné zdravotní, bytové a vyživovací poměry, které zaviňují úmrtnost a utrpení dětské.

Tomu všemu možno sociální péčí odpomoci. To v Anglii se dnes všeobecně ví a v tom směru pracuje se nejen ve spolcích soukromých a v různých, velkých společnostech dobročinných, ale tato péče přechází čím dále tím více v dohled ministerstva zdravotnictví a stává se trvalou povinností obcí, okresů, celé země, celého národa.

Dnes všude se zřizují v Anglii střediska pro poučení matek a útulky pro kojence pod lékařským dohledem. Všecka péče o těhotné matky ve veřejných nemocnicích, v mateřincích, v porodnicích spojuje se s vyučením ošetřovatelek povolaných speciálně k ošetřování matek a kojenců.

V Anglii stěžují si, že v lékařské vědě není u nich zvláštní nauky o ošetřování dítěte.

Proto již v r. 1914 doporučili členové výboru Národní společnosti tato opatření:

1. Aby každý kandidát před poslední zkouškou lékařskou musil se vykázati, že navštěvoval kurs klinického vyučování o dětském zdravotnictví s přednáškami nebo demonstracemi o ošetřování dítěte a o profylaxi a léčení dětských nemocí.

Takový kurs měl uzavírati vyučování požadované státem o dětské zdravovědě se zvláštním zřetelem k potřebě a praksi lékaře, porodní pomocnice, nemocničního a místního úřadu zdravotního a zdravotních inspektorů.

2. Aby vysvědčení, které obdrží porodní pomocnice, vykazovalo, že dostalo se jí vyučování o předporodní patologii a zdravotnictví a o ošetřování dítěte během těhotenství, porodu a kojení.

Dnes v Anglii každá školní inspektorka má u každého dítěte přehled jeho zdravotního stavu nejen z vlastního názoru, ale z předcházející činnosti všech instancí, kterými dítě prošlo. Stejně tak škola a učitel zná jeho zdravotní i morální stav.

Tím škola nejen vypomáhá rodině, nýbrž staví i dál na základech, které ministerstvo zdravotnictví položilo poradnami pro matky a péči o děti před i po narození.

V Anglii každý útulek pro děti, každá poradna pro matky vedena je přesně dle ministerských nařízení. Je v tom zásadovost, určitý směr, který udává ministerstvo zdravotnictví v memorandu, zvláště pro tuto sociální péči vydaném, kde je na vše pamatováno.

Dětská ambulatoria, mateřince, na př. i všecky ženské kliniky a oddělení pro léčení pohlavních chorob, porodní pomocnice, soukromí lékaři a zdravotní inspektoři a úředníci, to vše pracuje vždy v určitém okruhu v péči o mládež a o děti i těhotné matky ve vzájemném dorozumění.

Ministerstvo zdravotnictví má takto dokonalý přehled všeho, co v sociální péči pro dítě existuje a ví, co by bylo třeba ještě zbudovati. Dětské útulky a mateřské poradny zřizují se dle určitého počtu porodů v určitém okruhu. Ministerstvo zdravotnictví takto na vlas ví, kolik dětí je ošetřováno, kolik dětí zůstává následkem nedostatku sociální péče ještě neošetřeno.

Zvýší-li se návštěva některého útulku, hned se rozmnoží i ošetřující personál. Počítá se s tím, co může zastati zdravotní úřednice, co ošetřovatelka, která musí být kvalifikovanou silou, mající zkoušku porodní pomocnice.

V memorandu ministerstva se zdůrazňuje, že práce v mateřských poradnách je především výchovná, zdůrazňuje se, že spolky soukromé, místní úřady, zdravotní úředníci musí pracovati v dorozumění a ve shodě, poněvadž jedině tak je možno zabezpečiti této práci plný úspěch.

V tomto memorandu ministerstva zdravotnictví určuje se i složení pracovního výboru každého takového útulku, určuje se způsob práce, zařízení místností, kde se konají prohlídky těhotných matek, určují se prostředky, které se smějí prodávati pouze za cenu výrobní, tak na př. gumové punčochy, bandáže a pod. Určuje se také, že tam, kde není ani soukromých spolků ani místních úřadů, které by útulek a poradnu pro matky zřídily, musí zříditi je obec za finanční pomoci ministerstva zdravotnictví.

Zdravotním dohlížitelem má být vždy žena-lékařka, jedině, není-li takové po ruce, stanoví se lékař. V nařízeních ministerstva jde se tak daleko, že se určuje, kdy se prohlídka ženy těhotné má konati, kdy ne, jaký má být poměr útulku k porodním pomocnicím, které si tyto těhotné ženy vyhledaly a navzájem těchto pomocnic k útulku. Z toho vidíme, že nemůže vzniknouti nikde zmatek, bezhlavost a bezradnost, je-li jasno tam, odkud se věc diriguje.

Takové memorandum ministerstva zdravotnictví v Anglii je skutečně nejlepším dokladem, jak seriosně se tu pracuje a jak nejen s teoretického, ale i s praktického hlediska je snaha po opravdové reformě.

A tak i ve všech ostatních oborech sociální péče o děti, o mládež mravně ohroženou, v práci pro záchranu prostitutek a pro nevdané matky koná se v Anglii tolik pěkného, s porozuměním tak jemným a s výsledky tak šťastnými, že je poučno o tom přemýšlet. Celý jejich systém této práce, organisace její, metoda, zásady, které ji vedou, specialisování jednotlivých odvětví v tom kterém oboru, to je u nás skoro ještě docela teprve v počátcích.

Je jisto, že skoro vše, co se koná v sociální péči v Anglii, částečně se koná u nás též. Již i snaha po soustřeďování, učleněnosti se ukazuje. Byla u nás na př. již soustředěna práce pro hluchoněmé a slabomyslné. O jednotnost, zásadovost v této péči jistě se usiluje, a jistě přijdou i v úvahu vztahy její k celé ostatní sociální péči o děti.

V Anglii však překvapuje ten fakt, že jakmile dítě neb dorostlý člověk octne se v ochraně toho kterého spolku, je hned v přímém spojení s celým aparátem sociální péče, příslušných ústavů, příslušných orgánů obecních, okresních a státních, takže pomoc je rychlá, okamžitá a účinná. Pokrok v Anglii proti nám je také v tom, že práci tuto konají zde většinou síly odborně vzdělané, a že vláda všemi prostředky vydatně ji podporuje. Také ovšem zámožní lidé považují v Anglii za svou povinnost přispívati této práci hmotně a dávají peněz hodně, bez velkého prošení a vymáhání.

Základní směry v nazírání na sociální péči, její organisace, vzájemná součinnost spolků, ústavů, nemocnic, asylů, ochranoven, klubů, mateřinců, útulků a pod. vysvitnou nejlépe z příkladů, jak se pracuje.

V Anglii tak jako u nás dělí se o sociální péči spolky soukromé s obcemi, s okresy a s vládou. Ministerstvo sociální péče v Anglii neexistuje. Dohled a podpora přichází hlavně z ministerstva zdravotnictví, školství a spravedlnosti. Přehled vší sociální péče usnadňuje se tím, že spolky v stejném oboru pracující soustřeďují se ve větší společnosti. Každý súčastněný spolek vysílá do této společnosti delegáta, všichni delegáti tvoří pracovní výbor a z tohoto výboru vychází pak iniciativa, direktiva a organisace práce, které stojí k disposici všecky ústavy těch spolků, jež

delegáta vysílají. Tak je možno, že tyto ústavy se pak speciali
sují, a celá práce je pak jednotnější a přehlednější.

A stejně z těchto společností vychází též iniciativa k vládě
činž tvoří se jakési pojítko mezi spolky a ministerstvy.

V Anglii eksistuje na př. společnost, která chc
být jakousi státní prokuraturou dětských
státních občanů. Účelem této společnosti je především, aby
nápravou všech poměrů dětského života zajistila dítěti úctu, jaká
mu jakožto státnímu občanu přísluší. Chrání děti proti zane
dbávání a krutostem, vysvobozuje je ze spustlého okolí, stará s
o nápravu mladistvých provinilců, o děti potulných rodičů a pod
Podává také vládě různé návrhy zákonů na ochranu mládeže.

Její zásluhou na př. byly zřízeny i zvláštní soudy pro mal
provinilce, zaveden výchovný systém, zlepšena ochrana dětí po
tulných rodičů, vydán ochranný zákon dětského života a pod.

Tato společnost zkoumá také systémy vychovávací a navr
huje nejlepší. Je na př. zásadně proti hromadění dětí ve velkých
ústavech. Navrhuje umístění dětí bez domova v malých, tak zva
ných »scattered homes« (rozptýlených rodinných dom
cích), o nichž se ještě zmíním, nebo v »small certifie
Homes«; pro některé děti navrhuje emigraci, training
ships, trade training schools a doporučuje jedin
metody, při kterých může být brán zřetel na individuální utvá
ření dítěte.

Proti hromadění dětí ve velkých ústavech bojuje proto, po
něvadž zde nedostatek dohledu a nutná disciplina zúžuje jejich
vzrůst duševní, morální i fysický.

Je pro to, aby na každé dítě se pohlíželo jako na svéprávného
jedince, aby studovaly se jeho zvyky, náklonnosti, karakteristick
a dědičné vlastnosti, tak aby jeho vývoj šel cestou jemu nejpři
léhavější.

Všestranných praktických zkušeností mají zástupci všech
spolků v této společnosti soustředěných dost. Pracuje se tu sic
víc teoreticky, ale dává se zároveň direktiva těmto spolkům
jejich ústavům, nabádá se a informuje obecenstvo a také vlád
tím, že se podávají reformní návrhy v oboru právním i výchov
ném, které společnost vypracovává na základě zkušeností naby
tých v péči o dítě ve spolcích a ústavech, jichž zástupce ve svém
pracovním výboru soustřeďuje.

Jiná taková společnost, soustřeďující opět jiný druh spolků ve svém středu, je Invalid Children's Aid Association (Společnost pomáhající nedužívým dětem).

Sekretářka, pí. Crafword Munrová, která již dvacet let v této společnosti pracuje, vypravovala mně mnohé podrobnosti.

Tato společnost stará se především o děti tuberkulosní, skrofulosní a se srdeční vadou. V její obor na př. nespadají děti epileptické, slepé, hluchoněmé a venericky nemocné. Jsou opět jiné společnosti, které pečují o tyto děti.

Organisace Invalid Children's Aid Association jest asi tato: Londýn rozdělen je na čtvrti. V čele každé čtvrti jest jedna dobrovolná pracovnice. Té pomáhá několik pomocných sil a ředitelka. Každá ředitelka pak řídí se zásadami a stanovami výboru společnosti. To jest tedy v té čtvrti jakýsi místní výbor, který zkoumá případy. Schůze konají se týdně, a předsedá lékař.

V tomto místním výboru zasedají osoby, které mají ve všech oborech sociální péče o dítě odborné vzdělání a praktické zkušenosti, jako učitelka, ošetřovatelka, lékař a pod., a potom se vždy přizve několik lidí, kteří rádi přispějí hmotně.

Tato společnost má dnes 800 neplacených, dobrovolných pracovnic.

Vždy jedna z těchto dobrovolných pracovnic vezme si nemocné dítě na starost. Sleduje jeho léčení, podává hlavnímu sekretariátu návrhy a zprávy o něm. Rozhodování děje se ovšem v hlavním sekretariátu, odkud pak nastává styk s nemocnicemi, ústavy, útulky, ochranovnami, léčebnami a podobnými institucemi pro dobro dítěte.

Tato společnost snaží se opatřiti dítěti všecky úlevy a přiměti rodiče, aby přispěli na léčení dítěte dle možnosti peněžitě. Tak 13.000 liber zaplatili rodiče, 10.000 liber příspěvky společnosti a 32.000 společnost z darů bohatých lidí a také ze státní podpory.

Dítě, které má tuberkulosu v kostech nebo zlámanou ruku neb pod., potřebuje často drahocenných nástrojů k léčení. Ty mu společnost opatří a zapůjčí také kočárky k vození na procházku. A tu opět ona dobrovolná pracovnice, která si takové dítě vzala na starost, dohlíží dle potřeby, zda-li nástroje nevisí někde na hřebíku nebo neleží-li ve skříni a zda se jich správně používá.

Když dítě je s léčením hotovo, prohlédne je lékař, člen společnosti, dítě se propustí z léčení, ale dohled společnosti trvá často ještě až deset let, někdy do smrti.

Každé dítě má své doklady, které vypravují celou historii jeho života a léčení, a ty zůstávají v archivu společnosti uloženy.

Opět jiná společnost, která zvláště výchovně působí a která zachránila během 36 let 3,000.000 dětí, jest Society for the Prevention of Cruelty to Children (Společnost pro zamezení ukrutností k dětem).

V čekárně této společnosti na Leicester Square jsou umístěny dvě široké a vysoké, zasklené skříně, ve kterých jsou vystaveny různé řemeny, důtky, drátěné metly a pod., jimiž mnohé z dětí, společností zachráněné, byly mučeny a týrány. Je tam i břitva, kterou bylo jedno takové mučené dítě zavražděno.

»Každé dítě má žít obstojným životem,« je devisou této společnosti, a zachraňuje a pátrá zvláště po dětech, jimž nedbalí spustlí a krutí rodičové neb pěstouni dětství otravují.

Během r. 1919—20 zjistila tato společnost 37.651 případu krutého zacházení s dětmi. Svou práci považuje za dílo spravedlnosti — ne filantropie.

Působí výchovně, předchází případům, které často teprve smrtí dítěte vyjdou na jevo. Je faktem, že 150.000 dětí potřebuje ročně v Anglii přítele a zastance.

Také návrhy k novým zákonům na ochranu týraných dětí vypracovává tato společnost a působí na veřejnost, aby dospělo se k poznání, že dítě v rodině i ve státě má svá práva. Jejím vlivem skutečně přibývá rok od roku více šťastných dětí.

Také u nás dovídáme se často z veřejných zpráv, že je mnoho těch, jichž povinností je sice býti přirozenými ochránci dítěte, ale kteří místo toho své moci nad dítětem zle zneužívají. Máme sice i ochranné zákonodárství pro děti, ale propagací měla by se znalost těchto zákonů vhodně šířiti. V Anglii je veřejně vyvěšují v úředních místnostech, v obecních úřadovnách a jinde. Zároveň vždy při těchto zákonech je dole otištěna adresa místního úřadu neb spolku, kde možno okamžitě hlásit případy porušení těchto zákonů, aby v čas přišla pomoc a brzy zjednána byla náprava k dobru týraného dítěte.

Jiná společnost »The Children's Aid Society« (Společnost na pomoc dětem), působí opět jiným směrem. Jejím

úkolem je chránit děti před mravní zkázou, před zanedbanou výchovou a morálním spustnutím a pomáhati jim k lepšímu životu.

Na př. žena, matka 4 dětí oddává se s vědomím manžela prostituci, aby si tak vydělávala peníze. Člen společnosti byl upozorněn. Sledují její život, aby nabyli dokladů, a děti mohly být jejímu vlivu i výchově odňaty. Rodina to zpozorovala a pojednou zmizela. Trpělivě se stopuje dál, až jsou opět nalezeni. Muž byl v této době zařazen do armády, žena spojila se ještě s jinou ženou horší, než je sama. Opijí se, děti ji někdy kolik dní hledají, jsou ve stavu velmi zanedbaném, zavšiveny a úplně bez pomoci. Policie konečně zatkne jejich matku, jež je odsouzena na tři měsíce k těžké práci do žaláře. Děti jsou odevzdány dobrým ústavům a školám. Když člen této společnosti navštívil matku v žaláři, sama mu vřele děkovala, že zachránili její děti před hanbou a zkázou.

Je jisto, že také některé naše ústavy a spolky ujímají se dětí mravně ohrožených, avšak pracují, aniž by jeden věděl o druhém, každý si pracuje jiným způsobem a jinou metodou a výsledek potom ani neodpovídá vynaložené práci a nákladům. Práce jejich byla by i přehlednější a jednotnější, spojení mezi ústavy a úřady i ministerstvem sociální péče snadnější, kdyby se spojily v jakousi větší společnost s centrálním výborem a pracovaly ve vzájemném dorozumění.

Vždyť zde právě ta specialisace ústavů dá se pak lépe provésti a na tom záleží všechen úspěch péče o tento druh dětí.

Navštívila jsem v Londýně sekretariáty a ústavy ještě mnohých jiných společností, a vždy znovu jsem byla překvapena jejich dělbou práce v péči o dítě.

Na př. The Children's Protection League (Liga pro ochranu dětí) se stará, aby ve školách bylo zavedeno vyučování o škodlivosti alkoholických nápojů, aby dětem zbraňován byl vstup do hostinců a pod.

Children's Union pečuje o děti zmrzačelé.

London Schools Dinner Association (Londýnská společnost pro opatření obědů školním dětem) poskytuje dětem dobré a levné obědy ve školách obecných.

Ministering Children's League učí děti laskavosti, úslužnosti a zvyká je býti užitečnými jiným, tak aby vyvolala v nich touhu pomáhati těm, kdož toho potřebují, a trpícím. Učí je lásce k bližnímu v praksi a již od dětství. Vydržuje také

tři ústavy pro děti zanedbané, ústav pro rekonvalescenty, ústav pro epileptické dívky a ještě 16 jiných ústavů doma i v koloniích.

Takových společností je v Anglii ještě ovšem celá řada. Jejich hlavní význam je v soustředění práce na jedné straně, specialisace práce na druhé straně. Tím, že se tyto spolky a spojené s nimi ústavy specialisují pro určitý druh péče o mládež, docíli každý ve svém oboru mnohem více, než naše spolky a společky, které pracují každý sám o sobě, dokonce si i práci přebírají, čímž se tříští síly, ztrácí mnoho času a jistě i zbytečně peněz vyplýtvá.

Při tom není jednotného nazírání na věc a odborné zapracovanosti. Je velká nepřehlednost, neučlenčnost, někdy přímo desorganisace. To se ostatně na kompetentních místech u nás dnes už pocituje.

A vidíme to ostatně i na případech, chceme-li někomu zjednati pomoc. Ať dítě, ať dospělý člověk, často se u nás dlouho a marně dovolává pomoci, až je pozdě.

V Československu není na př. ústavů, kam by se mohly uchýliti lidé, mající obličej a tělo rozežrané lupusem nebo přijicí, neb jinou zlou vyrážkou. V nemocnici jich dlouho netrpí. Nemohou tam, jak říkají, takovou garnituru potřebovat. Nikdo je nechce přijímat do práce. Co mají počít tito ubožáci? Jedno takové děvče mající obličej úplně zničený vyrážkou, žebrá v ulicích. Přivedla jsem ji do sekretariátu »Ochrany«, abychom zjistili její poměry. Za půl hodiny byl pokoj naplněn přímo mrtvolným zápachem (měla vyrážku i po těle) a dlouho se potom musilo větrati, aby zápach vymizel. Z toho patrno, že nemůže-li takový člověk být ponechán v nemocnici, má rozhodně již se zdravotního stanoviska být umístěn v jiném ústavě. Pracovat může a rád by pracoval. Kdyby někde uprostřed lesa bylo možno zříditi barákovitou osadu, hned by bylo pomoženo. Všechno by si pro sebe tito lidé mohli pořídit sami, jistě i tu osadu by si rádi vystavěli sami. Jen trochu lidskosti a porozumění pro ně.

Co má počít takové děvče, když nikdo je nechce do práce? A což rodina a okolí, ve kterém musí tento člověk žít a jeho ovzduší otravovat?

Je nejvyšší nutností, aby se tato mezera sociální péče u nás nějak vyplnila.

Pravila jsem hned na počátku, že v Anglii heslem dne je: »Chceme jen zdravé děti, narozené ze zdravých rodičů«, a že práce záchranná a preventivní v tomto oboru převládá. Proto také

hlavní péče o děti obrací se zde k věku nejútlejšímu, a této péči věnuje zvláště mnoho pozornosti ministerstvo zdravotnictví.

Vzniklo to z otázky: »Proč umírají děti?« Statistika totiž ukázala, že z 800.000 dětí, které se každého roku v Anglii narodí 100.000 jich umírá před ukončením prvního roku. Z těch 100.000 jich 20.000 umírá před ukončením prvního měsíce, a mimo to, ze všech dětí, které se mají narodit, zachází jich 100.000 mezi dobou početí a narození.

Proč umírají tyto děti? Poněvadž jsou chorobné. Tak se dospělo k preventivní hygieně. Sešly se peníze a byly otevřeny útulky pro matky a kojence. Při práci vzešlo nové poznání.

Děti umírají na nemoci zaviněné nevědomostí a nedostatkem péče matek. Tedy matka je nejodpovědnější osobou. Budou-li matky poučeny, musí se dostaviti výsledky. Ale nebylo to tak jednoduché. Ukázalo se, že matky nemohou za hospodářské a bytové poměry, ve kterých musí děti vychovávati.

Poučením matek nic by se nedokázalo, kdyby nebyly vzaty v úvahu zdravotní podmínky prodeje mléka, okolí, ve kterém dítě vyrůstá a které často znemožňuje výchovu v čistotě, v dostatku zdravého vzduchu, dobré pitné vody a pod. Je to tedy vše dohromady těžký a komplikovaný úkol. Při všem, co bylo učiněno, jediné dítě ze sta mělo naději na pomoc, a tak se to v Anglii vleklo 7 let.

Teprve dva roky před válkou sebrán větší poklad, získána vydatnější pomoc ministerstva zdravotnictví a ministerstva vyučování a přikročeno k systematičtější a organisované práci.

Výsledky byly skvělé. V nejbližších sedmi letech zřízeno na 200 poraden pro matky a kojence a v posledních třech letech nových 800 poraden spatřilo světlo světa. Úmrtnost dětská klesla velice zvláště tam, kde bylo o poradny dobře postaráno. Mnoho peněz na to padlo a mnoho práce, ale přece ještě stále jen jedno dítě z desíti mělo naději na pomoc. (Pokračování.)

Tři řeči na pamět Dostojevského.

Napsal V. S. Solovjev.

Přel. Anna Tesková.

(Pokračování.)

U vědomí těchto pravd předešel Dostojevskij daleko tehdy vládnoucí směr obecného mínění a dík tomu mohl p ř e d e m u h o d n o u t i a poukázati na to, kam vede tento směr. Je známo, že román »Z l o č i n a t r e s t« byl napsán bezprostředně před zločinem Danilova[1] a Karakozova, a román »B ě s o v é« — před procesem Něčajevců. Smysl prvního z těchto románů při vší hloubce podrobností je velmi prostý a jasný, ač mnohými nebyl pochopen. Hlavní osoba — představitel názoru, dle něhož každý slohový člověk je sám sobě pánem a vše mu je dovoleno. Jménem své osobní převahy, jménem toho, že je s i l o u, má se za oprávněna vykonati vraždu, a skutečně se jí dopouští. Leč pojednou onen skutek, který pokládal jen za porušení vnějšího nesmyslného zákona a za smělé vyzvání obecnému předsudku, — pojednou skutek ten se stává jeho vlastnímu svědomí čímsi mnohem většímu, jeví se hříchem, porušením vnitřní mravní pravdy. Porušení zevního zákona dochází odplaty ve vyhnanství a káznici, ale vnitřní hřích pýchy, který oddělil silného člověka od lidstva a přivedl ho ku vraždě — tento vnitřní hřích samozbožnění může býti zahlazen jenom vnitřním, mravním činem odevzdanosti. Bezmezné sebevědomí musí zmizeti před věrou v to, co je větší než j á, a vlastní ospravedlnění se musí skloniti před vyšší pravdou boží, jež žije právě v těch prostých a slabých lidech, na něž se silný člověk díval jako na ničemný hmyz.

V »B ě s e c h« je týž námět ne-li prohlouben, tedy značně rozšířen a složitější. Celá společnost lidí zachvácených snem ná-

[1] Danilov, student moskevské university, zabil a oloupil lichváře, maje při tom jakési zvláštní plány.

silného převratu, aby svět předělala po svém, páše zvířecké zločiny a hyne potupně, věrou ozdravěné Rusko pak se sklání před svým Spasitelem.

Obecný význam těchto románů je veliký; v nich jsou p ř e d p o v ě z e n y vážné zjevy lidské společnosti, jež posléze neváhaly se dostaviti; zároveň zjevy ty jménem vyšší, náboženské pravdy odsouzeny a poukázáno na nejlepší východ společenského hnutí ve přijetí této pravdy.

Odsuzuje hledání samovolné, abstraktní pravdy, jež rodí jen zločiny, staví Dostojevskij proti němu lidový náboženský ideál, založený na víře Kristově. Návrat k této víře je společným východiskem i Raskolnikovu i celé, běsy zachvácené společnosti. Jedině víra Kristova, žijící v lidu, obsahuje onen reálný všelidský ideál, v němž oddělená osobnost je solidární se všemi.

Od osobnosti, jež tuto solidárnost zničila, se pak především žádá, aby se vzdala svého pyšného osamocení, aby se mravním aktem sebezapření duchovně znovusjednotila s celým národem. Leč, z kterého důvodu? Snad proto, že je to — národ, a že šedesát milionů je víc než jednotka nebo tisíc? Jsou patrně lidé, kteří tomu takhle rozumějí. Avšak takové, již příliš prosté pochopení bylo Dostojevskému naprosto cizím. Požaduje od uzavřevší se osobnosti návrat k lidu, měl na mysli především návrat k oné pravé víře, již chová lid. V onom společenském ideálu b r a t r s t v í či všeobecné solidárnosti, v nějž věřil Dostojevskij, byl hlavním jeho náboženskо-mravní, nikoliv národnostní význam. Již v »Běsech« je břitký posměch oněm lidem, kteří se klaní národu jen proto, že je to národ, a cení pravoslaví jen jako atribut ruské národnosti.

Chceme-li onen společenský ideál, k němuž došel Dostojevskij, označiti jedním slovem, nebude to slovo národ, ale C í r k e v.

Věříme v Církev jakožto v mystické tělo Kristovo; známe církev také jako společnost věřících toho neb onoho vyznání. Ale co je církev jako společenský ideál? Dostojevskij neměl žádných bohoslovecких snah, a proto nejsme oprávněni hledati u něho nějaké logické výměry církve dle podstaty. Avšak, hlásaje církev jako společenský ideál, vyslovoval zcela jasný a určitý požadavek, stejně jasný a určitý (byť i přímo protikladný) jako je onen, který klade evropský socialismus. (Proto ve svém posledním deníku nazval Dostojevskij národní víru v Církev naším, ruským socialismem). Evropští socialisté žádají násilné snížení všech na

jednu čistě materiální úroveň sytých a zámožných dělníku, žádají snížení státu a společnosti na stupeň prosté ekonomické asociace. »Ruský socialism«, o němž mluvil Dostojevskij, naopak p o z d v i h u j e všecky k mravní úrovni Církve jako duchovního bratrství, byť i se zevní nerovností sociálního postavení, žádá produchovnění celého státního a společenského zřízení vtělením pravdy a života Kristova v něm.

Církev, jakožto positivní společenský ideál, měla býti centrální myšlenkou nového románu nebo nové řady románů, z nichž byl napsán jen první — »B r a t ř í K a r a m a z o v i«.[1]

Je-li tento společenský ideál Dostojevského přímo protichůdný ideálu oněch současných činitelů, kteří jsou zobrazeni v »Běsech«, jsou pro ně právě tak protichůdné i cesty k němu vedoucí. Tam je cestou násilí a vražda, zde m r a v n í č i n, a k tomu dvojnásobný čin, dvojnásobný akt mravního sebezapření. Především se od osobnosti žádá, aby se zřekla svého libovolného mínění, své samozrobené pravdy, ve jménu obecné všenárodní víry a pravdy. Osobnost se před národní věrou musí skloniti ne proto, že je národní, ale proto, že je pravá. A je-li tomu tak, tedy i národ ve jménu této pravdy, ve které věří, musí se zříci a odvrátiti ode všeho, co v něm samém s náboženskou pravdou se nesrovnává.

Vládnutí pravdou nemůže býti privilegiem národa právě jako nemůže býti privilegiem oddělené osobnosti. Pravda může býti jenom v e s m í r n o u, a od národa se žádá skutek sloužení této vesmírné pravdě, byť i, ba dokonce na všecken způsob, s obětováním svého nacionálního egoismu. I národ se musí ospravedlniti před vesmírnou pravdou, i národ musí položiti svou duši, chce-li ji spasiti.

Vesmírná pravda ztělesňuje se v Církvi. Konečný ideál a cíl nespočívá v národnosti, jež sama sebou je toliko služebná síla, ale v Církvi, jež jest vyšší předmět sloužení, vyžadující mravního činu netoliko od osobnosti, ale i od celého národa.

Tedy — Církev jako positivní společenský ideál, jako osnova a cíl všech našich myšlenek a činů a všenárodní čin jako přímá cesta k uskutečnění tohoto ideálu: — to je poslední slovo, k ně-

[1] Hlavní myšlenku a částečně i plán svého nového díla sdělil se mnou Dostojevskij stručně v létě 1878. Tehdy také (a ne v r. 1879., jak omylem uvedeno ve vzpomínkách Strachova) jsme jeli do Optiny Pustyně (klášter). *V. S. S.*

muž došel Dostojevskij a jež ozářilo všechnu jeho činnost prorockým světlem.

Druhá řeč.

(Pronesená 1. února 1882.)

Budu mluviti jen o nejdůležitějším a podstatném v činnosti Dostojevského. Při tak bohaté a složité povaze, jakou měl Dostojevskij i při jeho neobyčejné vnímavosti a citlivosti ke všem jevům života, obsahoval jeho duchovní svět příliš velkou rozmanitost citů, myšlenek a hnutí, aby mohl býti reprodukován krátkou přednáškou. Reaguje na v š e s takovým duševním žárem, přec jen j e d n o uznával za hlavní a bezpodmínečně nezbytné, čemuž vše ostatní se musí p ř i z p ů s o b i t i. Tato centrální myšlenka, jíž sloužil Dostojevskij ve vší své činnosti, byla k ř e s ť a n s k á i d e a s v o b o d n é h o v š e l i d s k é h o j e d n o c e n í, s v ě t o v é h o b r a t r s t v í v e j m é n u K r i s t o v ě. Tuto ideu hlásal Dostojevskij, když mluvil o pravé Církvi, o vesmírném pravoslaví; v ní též viděl duchovní, neprojevenou dosud podstatu ruského národa, světově historický úkol Ruska, ono nové slovo, které Rusko musí říci světu. Ač přešlo 18 století od časů, kdy slovo to ponejprv zjeveno bylo Kristem, přece se dle skutečnosti v našich dnech jeví slovem zcela novým, a takového hlasatele křesťanské myšlenky, jakým byl Dostojevskij, možno spravedlivě nazvati »jasnovidoucím předtušitelem« pravého křesťanství. Kristus nebyl proň jen faktem minulosti, vzdáleným a nedostižným divem. Při takovém názoru na Krista může se z něho snadno vytvořiti mrtvý obraz, jemuž se o svátcích klanějí v kostelích, který však nemá místa v životě. Pak se celé křesťanství uzavírá stěnami chrámu a mění se v obřad a odříkávání modliteb, činný život však zůstává veskrze nekřesťanským. I taková, vnější církev obsahuje pravou víru, leč víra ta je tu tak slabá, že vystačuje toliko pro sváteční okamžiky. To je — c h r á m o v é křesťanství. A to musí býti především, neboť na zemi vnější předchází vnitřní; ale nestačí. Je jiný útvar či stupeň křesťanství, kde se nespokojuje bohoslužbou, ale chce říditi činný život člověka, vychází z chrámu a usazuje se v lidských příbytcích. Jeho říší je vnitřní individuální život. Tu se Kristus jeví jako nejvyšší ideál, náboženství se soustřeďuje v osobní mravnosti, a vše spočívá ve spasení jednotlivé duše lidské. Je i v takovém křesťanství pravá

víra, leč i tu je ještě slabá: stačí jen na osobní život a soukromé záležitosti člověka. To je křesťanství domácí. Musí býti; ale ani ono nestačí. Neboť se vzdává celého společně lidského světa, všech záležitostí společenských, občanských a mezinárodních: — všeho toho se vzdává a ponechává vše moci zlých, protikřesťanských počátků. Je-li však křesťanství vyšší, absolutní pravdou, není to správné. Pravé křesťanství nemůže býti jen domácím, rovněž jako ne jen chrámovým: — ono musí býti světovým, musí se prostírati na celé lidstvo a na všecky záležitosti lidské. A je-li Kristus skutečně vtělení pravdy, nemá zůstávati jen chrámovým zobrazením nebo jen osobním ideálem: musíme ho uznati za světově-historický počátek, za živý základ a úhelný kámen všelidské Církve. Všecky záležitosti a vztahy všelidské musí se konečně spravovati týmž mravním počátkem, kterému se klaníme ve chrámech a který uznáváme ve svém domácím životě, t. j. počátkem lásky, svobodného souhlasu a bratrské jednoty.

Takové světové křesťanství vyznával a hlásal Dostojevskij.

Chrámové a domácí křesťanství eksistuje ve skutečnosti, je faktem. Křesťanství světového dosud není ve skutečnosti — je jen úkolem, a jakým ohromným, lidské síly převyšujícím úkolem! Ve skutečnosti všecky všelidské záležitosti — politika, věda, umění, národní hospodářství, stojíce mimo křesťanský počátek, místo aby lidstvo jednotily, rozlučují a rozdělují je, neboť všecky tyto záležitosti se řídí sobectvím a výhodou jednotlivců, soupeřením a zápasem, a rodí utiskování a násilí. Taková je skutečnost, takové jest faktum.

V tom však je právě zásluha, v tom je celý význam takových lidí jako je Dostojevskij, že se neskládnějí před silou fakta a neslouží jí. Proti této hrubé síle toho, co eksistuje, mají oni duchovní sílu víry v pravdu a dobro — v to, co má býti. Nepodlehnouti pokušení viditelného panství zla a neodříci se pro ně neviditelného dobra — je skutek víry. V něm je všecka síla člověka. Kdo není s tento skutek, nevykoná ničeho a ničeho lidstvu neřekne. Lidé fakta žijí cizím životem, leč nikoliv oni tvoří život. Život tvoří lidé víry. To jsou oni, kteří se nazývají snílky, utopisty, pošetilci — oni však jsou proroci, v pravdě nejlepší lidé a vůdcové lidstva. Takového člověka dnes vzpomínáme.

Nedav se zmásti protikřesťanskou povahou celého našeho života, nedav se zmásti neživotností a nečinností našeho křesťanství, věřil a hlásal Dostojevskij křesťanství živé a činné, světovou Církev, vesmírnou pravoslavnou věc. Nemluvil jen o tom, co jest, ale o tom, co má býti. Mluvil o vesmírné pravoslavné Církvi nejen jako o božském zřízení, trvajícím nezměnitelně, leč i jako o úkolu všelidského sjednocení ve jménu Kristově a v duchu Kristově — v duchu lásky a milosrdenství, činu a sebeobětování. Pravá církev, hlásaná Dostojevským, je všelidská především v tom smyslu, že v ní na konec musí zmizeti rozdělení lidstva na soupeřící a navzájem nepřátelská plemena a národy. Všichni, nepozbývajíce své národní povahy, leč osvobodivše se od svého národního sobectví, mohou a mají se sjednotiti v jednom společném díle obrození. Proto Dostojevskij mluvě o Rusku nemohl míti na mysli nacionálního separatismu. Naopak celé poslání ruského národa spatřoval ve službě pravému křesťanství, v tom pak není ani Heléna ani Žida. Pravda, pokládal Rusy za vyvolený lid boží, ale vyvolený ne pro soupeření s jinými národy a ne pro panství a svrchovanost nad nimi, ale ke svobodné službě všem národům, a v bratrském spojení s nimi k uskutečnění pravého všelidství či vesmírné Církve.

Dostojevskij nikdy neidealisoval národ a neklaněl se mu jako modle. Věřil v Rusko a předpovídal mu velikou budoucnost, ale hlavním zárodkem této budoucnosti byla v jeho očích právě slabost národního egoismu a výlučnosti v ruském národě. Dva rysy v něm byly Dostojevskému obzvláště drahé. Předně neobyčejná schopnost osvojovati si ducha a ideje cizích národů, převtělovati se v duchovní podstatu všech národů — rys, který se zvláště vyjádřil v poesii Puškinově. Druhý, ještě důležitější rys v ruském národě, na který Dostojevskij poukazoval, je — vědomí vlastní hříšnosti, neschopnost pozdvihovati svou nedokonalost na zákon a právo a spokojiti se tím: odtud plyne žádání lepšího života, žízeň po očistě a činu. Bez toho není pravé činnosti ani u jednotlivce ani u celého národa. Jakkoli hlubokým by byl úpadek člověka nebo národa, jakoukoli poskvrnou by byl naplněn jeho život, může z něho vybřednouti a povstati, jestliže chce, t. j. uznává-li svou špatnou jsoucnost jen za špatnost, jen za fakt, jehož nemá

býti, a nečiní z tohoto fakta nezměnitelný zákon a princip, n
povyšuje-li hřích svůj na pravdu. Nesmiřuje-li se pak národ neb
člověk se svou špatnou jsoucností a odsuzuje ji jako hřích –
znamená to již, že má jakousi představu nebo ideu či třeba je
předtuchu jiného, lepšího života, toho, c o m á b ý t i. To je t
proč Dostojevskij jistil, že ruský národ, nehledě na viditelný, ž
vočišný obraz, nosí v hloubi své duše obraz jiný — obraz Kr
stův, a až nastane čas, ukáže ho zjevně všem národům a přitáhn
je k Němu, a spolu s nimi vyplní všelidský úkol.

A úkol ten, t. j. pravé křesťanství, není všelidský jen v to
smyslu, že má sjednotiti všecky národy j e d n o u v ě r o u, a
hlavně v tom, že musí sjednotiti a srovnati všecky lidské z á l e
ž i t o s t i v jedinou světovou společnou záležitost, bez níž b
i všeobecná církevní víra byla jen abstraktní formulí a mrtvý
dogmatem. A toto znovusjednocení všelidských záležitostí, aspo
nejvyšších z nich, v jediné křesťanské myšlence Dostojevskij ne
toliko hlásal, ale do jisté míry ukazoval též ve své vlastní čin
nosti. Jsa n á b o ž e n s k ý m člověkem byl zároveň plně svobod
ným m y s l i t e l e m a mohutným u m ě l c e m. Tyto tři stránky
tyto tři vyšší záležitosti se u něho neoddělovaly a nevylučoval
se navzájem, ale vnikaly nerozdílně do veškeré jeho činnosti. V
svých dílech myslitel nikdy neoddělował pravdu od dobra a krásy
ve svém uměleckém tvoření nikdy nestavěl krásu oddílně o
dobra a pravdy. A měl pravdu, poněvadž toto trojí žije jen svým
spojením. Dobro oddělené od pravdy a krásy je toliko neurčit
pocit, slabé hnutí, pravda abstraktní je prázdné slovo, a krása be
dobra a pravdy je modla. Dostojevskému však to byly jen tři ne
rozlučné útvary jedné absolutní ideje. Nekonečnost lidské duše
schopné obsáhnouti všecku nekonečnost božství, jež se projevil
v Kristu — tato idea je zároveň největší dobro, i nejvyšší pravd
i dokonalá krása. Pravda je dobro myslitelné lidským rozumem
krása je totéž dobro a táž pravda fysicky vtělená v živé konkrét
formě. A plné její vtělení — již ve všem, je konec a cíl a dok
nalost, a to je, proč Dostojevskij řekl, že krása spasí svět.

Svět nemá býti spasen násilně. Úkol nespočívá v prostém
sjednocení všech částí lidstva a všech lidských záležitostí v jedn
společnou. Možno si představiti, že lidé pracují společně o ně
jakém velikém úkolu a k němu směřují a jemu podřizují všecku
svou soukromou činnost; je-li jim však úkol ten v n u c e n, je-l
pro ně čímsi osudným a nezvratným, jsou-li sjednoceni slepým

instinktem nebo vnějším donucením, pak byť se taková jednota prostírala i na celé lidstvo, nebude to pravým všelidstvím, nýbrž jen ohromným »mraveništěm«. Obrázky takových mraveništ byly, jak víme, ve východních despociích — v Číně, v Egyptě, v nevelkých rozměrech byly již v nové době uskutečňovány komunisty v sev. Americe. Proti takovému mraveništi stavěl se Dostojevskij všemi silami, spatřuje v něm přímý protiklad svého ideálu lidské společnosti. Jeho ideál žádá netoliko jednocení všech lidí a všech lidských záležitostí, ale hlavně — lidského jednocení. Nejde o jednotu, ale o svobodný souhlas k jednotě. Nezáleží na velikosti a důležitosti společného úkolu, ale na postačitelném uznání jeho.

Konečná podmínka pravého všelidství je svoboda. Kde však je záruka, že lidé přijdou svobodně k jednocení a nerozejdou se na všecky strany nevražíce na sebe a ničíce se vzájemně jako to vidíme? Záruka je jediná: nekonečnost lidské duše, jež nedopouští, aby se člověk pro vždy na něčem zastavil a uspokojil se něčím částečným, nepatrným a neplným, ale nutí ho hledati a usilovati o plný všelidský život, o všeobecnou a všesvětovou věc.

Víra v tuto bezkonečnost lidské duše je dána křesťanstvím. Ze všech náboženství jedině křesťanství staví vedle dokonalého Boha dokonalého člověka, v němž plnost božství přebývá fysicky. A byla-li plná moc nekonečné duše lidské uskutečněna v Kristu, tedy možnost, jiskra této nekonečnosti a plnosti eksistuje v každé lidské duši, dokonce i na nejnižším stupni úpadku, a to nám ukázal Dostojevskij ve svých oblíbených typech.

Plnost křesťanství jest všelidství, a celý život Dostojevského byl nadšeným rozmachem ke všelidství.

Nechce se věřiti, že by tento život byl minul marně. Chce se věřiti, že naše společnost oplakávala tak svorně smrt Dostojevského ne darmo. Nezůstavil žádné teorie, žádného systému, plánu ani projektu. Ale vůdčí počátek a cíl, vyšší společenský úkol a idea byly jím postaveny na nebývalou výšku. Hanba bude ruské společnosti, svede-li svou společenskou ideu s této výše a zamění-li velikou společnou věc svými drobnými profesionálními a vrstevními zájmy pod různými hlučnými jmény. Ovšem má každý, i kdo velikou všelidskou věc uznává, také své soukromé záležitosti a zaměstnání, své povolání a speciálnost. A naprosto

není třeba jich zanechati, jen když neobsahují ničeho proti mravnímu zákonu. Všelidská věc proto právě je všelidskou, že může obsáhnouti vše a nevylučuje ničeho mimo hřích a zlobu. Od nás se jen žádá, abychom své malinké částečky nestavěli na místo velikého celku, abychom se neodlučovali ve své soukromé věci ale snažili se sloučiti ji s lidskou věcí, abychom této veliké věci nikdy neztráceli z dohledu, abychom ji stavěli nade vše a přede vším, a všecko ostatní až ve druhé řadě. Není v naší moci rozhodovati, kdy a jak se naplní veliká věc všelidského jednocení. Ale postaviti si ji za vyšší úkol a sloužiti jí ve všech svých počínáních —to je v naší moci. Je v naší moci říci; to je, co chceme, tohle je náš vyšší cíl a náš symbol — a jiný odmítáme.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

Z MEZINÁRODNÍCH SJEZDŮ.

I.

Valné shromáždění mezinárodního antropologického ústavu v Lutychu.

Za účelem mezinárodní organisace vědecké antropologické práce v nejširším smyslu založen byl loňského roku v Paříži pod ochranou vlády mezinárodní antropologický ústav řízený stálým centrálním odborem v Paříži, jemuž v čele stojí ředitelská rada. Z Čechů zasedají tu profesoři Chotek, Matiegka, Niederle a Haškovec.

Ústav bude míti každé 3 roky valné shromáždění. Prvé ustanoveno do Liège (Lutych) v Belgii. Bohatý jeho program rozdělen na 8 dní a práce sjezdová projednána v 8 sekcích: v sekci pro antropologii morfologickou, v sekci antropologie prachistorické, srovnávací etnografie a geografie lidské, v sekci kriminologické, eugenické, v sekci folkloru, náboženství a archeologie protohistorické, v sekci jazykové, sociologické, psychosociologické a etologie srovnávací.

Sjezd zahájen byl slavnostní schůzí ve velkém sále university v pondělí 25. července. Schůzi zahájil profesor antropologické školy v Lutychu p. M. Lohest, předseda národní belgické odbočky ústavu. Pozdraviv přítomné, vytkl význam antropologie, její pokroky a aplikuje výsledek studia tohoto na všelidské cítění, s pohnutím zdůvodňuje jeho potřebu po právě zažitých hrůzách válečných. Vida konečný cíl života v hledání pravdy, krásna a spravedlnosti zdůvodňuje rozšíření vědného oboru antropologického o kriminologii, eugeniku a sociologii. Studium antropologické, spočívajíc v prvé řadě na sbírání fakt, budujíc na přísné logice, nezakrývá své jádro filosofické a chová v sobě prvky k uspořádání příští společnosti. Slovy uznání a díků obrací se k princi Bonapartu, předsedovi ústavu, členu francouzského institutu, osvědčenému zeměpisci a antropologu; vyzvedá tradici jeho rodu, vzpomíná velikého jeho předka, jenž rovněž dlel v Belgii. Neumlčuje slávy válečné zdůrazňuje Napoleonovy zásluhy sociální, ba »bledne všechna válečná sláva před světlem knihy, kterou slavný heros inspiroval, před »Le Code Napoléon«. Vzrušená chvíle. Každý cítil rozdíl mezi návštěvou Napoleonovou v Belgii před 100 lety a návštěvou německého panovníka v právě minulé válce. Za stoupajícího pohnutí pokračuje p. Lohest: »Zvolili jste Lutych za prvé sídlo sezení ústavu. Přišli jste do síně, z níž vidíte ještě zříceniny na náměstí, kde 20. srpna 1914 nevinné oběti zpět byly vrhány v plameny hořících domů, abyste oslavili smutné toho výročí a pro vždy abyste protestovali jménem humanity myslící. Tlupy vedené zvířecí morálkou, morálkou násilí,

která každý zločin, od porušení smlouvy až k utracení nevinných, schvaluje, která děsem a hrůzou podmaňuje, zmocnily se tohoto města. Ale vedoucí těch tlup zapomněli, že zvířecí síla není všechno, že morální síla deptaného národa a věřícího v pravdu, jest silnější. Blud vedl je ke zkáze, takže museli býti přemoženi a také byli.«

Jménem českých společností pozdravil jsem sjezd srdečnými slovy, vzdal hold statečnosti Belgii a poukázal na nové úkoly, které po válce lékaře čekají: boj proti nemoci, fysické a psychické degeneraci a eugenická výchova lidu. »Potlačováním chorobných egoistických chtíčů u národů, k čemuž třeba pracovati eugenickou výchovou, spíše dojdeme k sbratření, míru a trvalé společnosti národů nežli cestami jinými. Vysoké tyto úkoly, jež moderní lékař si klade, kryjí se s úkoly ústavu.« pravím a vítám součinnost České eugenické společnosti s ústavem. — Všechny proslovy cizích delegátů dotýkající se významu jednotlivých oborů a vyslovující upřímný hold statečné Belgii a městu Lutychu provázeny byly hlučným potleskem.

Odpoledne a následující dny konaly se schůze a přednášky sekcí vesměs v budově university, bohaté sbírkami, zejména antropologickými. Před zahájením sekcí konán valný sjezd řádných členů, kde schválena loňská organisační usnesení.

Večer přijati byli účastníci sjezdu spolu s vynikajícími osobnostmi města a cizími delegáty v starobylém, zajímavém vládním paláci. V salonech bohatými gobeliny vyzdobených přijímali pan guvernér a paní Grégoirovi s roztomilostí sobě vlastní. Těšilo nás, s jakou milou pozorností zejména nás Čechy uvítal a s jakým obdivem a sympatií mluvil o našich legionářích a naší republice. Nebyl to jen obor antropologie, úkoly sjezdové a vypravování o hrůzách zažité války, obléhání a okupace města, nýbrž i bližší přátelská výměna názorů a informace příslušníků spojeneckých, dnes bratrských národů, co bylo předmětem hovoru. Když v údivu nad zlotřilostí německou jsem se pozastavil, že nebylo dotčeno bohatství paláce vládního, poučila mne paní Grégoirová, že Němci je neodnesli proto, poněvadž jisti si vítězstvím, počítali anektovati Belgii, ale byli podzimem 1918 překvapeni.

V jiném smyslu informaci mi dal při recepci na radnici pan burgmestr, když jsem vyslovil podiv, že tu byly Němci ponechány lustry a jiné kovové předměty. Byly prý ovšem komisí rekvirovány, ale »za pár cigaret mělo vše uměleckou cenu a ponecháno«, s úsměvem vysvětloval pan burgmestr a s pýchou ukázal kříž čestné legie, který byl městu odevzdán za přítomnosti presidenta republiky francouzské.

Ve středu bylo opětně generální shromáždění řádných členů a ředitelské rady, kde došlo k pozoruhodné debatě, jež ukázala, jak i na odborném vědeckém sjezdu třeba býti připravenu hájiti nejen určité linie vědeckého přesvědčení, ale i směrnice našeho československého a slovanského cítění. Jednalo se o pozvání k příštímu sezení.

Když vřelá slova hraběte Begouena, aby pozváni byli Bulhaři, narazila na odpor, prohlásil jsem s důrazem, že válku nevedl národ bulharský, ale deposedovaný již a potrestaný král, že politika bulharská orientována jest dohodě přátelsky, že Bulhaři se snaží o nejpřátelštější poměr k Srbům, i že není daleko doba, kdy rozvaděné dva slovanské kmeny opět budou v přátel-

kom bratrském soužití. Těšíme se, že o příštím sezení sejde se na mezinárodním fóru opět celá slovanská rodina.

Ano, slovanská rodina! Jest dnes čas, kdy jsme všichni svobodní a kdy nám není bráněno se scházeti, jako se k věčné hanbě stalo v r. 1897 na mezinárodním lékařském sjezdu v Moskvě, že nám, přítomným Slovanům nebylo dovoleno sejíti se v srdci Ruska, abychom zdůrazňovali i své slovanství a vědu slovanskou oproti germánské a románské.

V ředitelské radě byly také rozpaky ohledně místa příštího sezení, když prof. Pitard ze Ženevy, na niž se počítalo, ukázal na některé hospodářské obtíže. Neměli jsme mandátu a nemohli jsme mluviti o Praze, ale když jsem se neoficielně a soukromě o Praze některým členům zmínil, byla přijata zmínka s nadšením. Nevím, jak pařížské bureau, jemuž věc ponechána, rozhodne, ale soudím, že pro přijetí antropologického sjezdu jsou v Praze nebo v Brně všechny jiné podmínky, dovolí-li situace bytová, připraveny. Těšilo mne také, že někteří členové, zvláště profesor školy pařížské abbé Breuil, na archeology moravské se vyptával a Moravu znal.

Odpoledne ve středu odbývána velmi zajímavá přednáška prof. Lohesta »konec země«, již v stručném tomto referátu nemohu reprodukovati; byla uveřejněna v deníku »La Meuse«, který vůbec o sjezdu přinášel širší i stručnější denní zprávy. Večer přijati byli účastníci sjezdu antropologickou školou v zoologickém ústavu bohatém krásnou sbírkou. Zde uvítal hosty ředitel svobodné antropologické školy p. Nahaim, řečník, jehož pohnutí i uchvacujícím řečníkem činí. Líčil hrůzy a utrpení Lutyšských za okupace. V té době, aby se inteligence universitní vůbec nějak mohla scházeti, pod záminkou antropologických schůzí (nebylo tu ještě antropologické školy) scházeli se stateční v ústavu zoologickém, rokovali, zprávy podávali — nejednou při tomto líčení jistá obdoba napadla mi poměrů českých — ale i pracovali, a tak v září bodáků vznikla antropologická škola, která dnes je chloubou. Bude zajímati, že profesoři zde přednášejí zdarma. Pohnuti děkovali tu za přijetí a pohostinství všichni delegáti cizí. Za nás Čechy poděkoval profesor Matiegka.

Ve čtvrtek podivovali jsme se bohatým sbírkám v archeologickém ústavu lutyšském (Curtiusovo museum) a navštívili poté světoznámou továrnu na zbraně »Fabrique nationale« v Herstalu. Odpoledne bylo přijímání na radnici a večer přednáška profesora pařížské antropologické školy Hervéa o historických fázích problému pokrevenstva. (Odsuzuje vůbec pokrevní sňatky.) O této otázce informováno jest obecenstvo naše z péra vynikajícího pracovníka p. Dr. Kříženeckého a sezná, že výlučné stanovisko Hervéovo není sdíleno našimi odborníky.

V pátek podniknut byl výlet automobily do rozsáhlých pazourkových nalezišť, kde byla společnost mile pohostěna p. Baar-Magisem, majitelem panství. Současně jiné skupiny účastníků věnovaly se prohlídce vězení Merceplaas, pevnosti a lékařských sbírek.

V sobotu část účastníků odejela do Bruselu, kde jsme byli přijati v přebohatých královských museích Cinquantenaire, jichž prohlídka, odborné výklady ředitelů, ale i zasloužené občerstvení ve vražedném již horku bylo pravou pochoutkou.

Na neděli ustanoveny prohlídky jiných nalezišť, jeskyň, ekskurse d Waterloo a Namuru.

Účastnil jsem se sezení sekce V., eugenické a kriminologické. Jak s dalo očekávati, při budování teprve ústavu, dosud hlavně archeologii a pre historii zaujatého, nebyly sekce eugenická, kriminologická a linguistická ta navštíveny, jako byly sekce ostatní. V V. sekci přednášel jsem o eugenic kých snahách v republice československé a projednány návrhy, jež jsem poda a jež byly valným shromážděním schváleny. Zní: 1. Eugenická sekce pro hlašuje se za permanentní a zvolí zvláštní komisi, která obírajíc se zdra votní otázkou sňatku, připraví pro příští sezení reformy občanského zákon sňatkového vzhledem k novým biologickým a lékařským poznatkům a aktuál ním potřebám. 2. Eugenická sekce žádá ústavem zastoupení v hygienick sekci společnosti národů a ve výboru mezinárodního sjezdu eugenického Doporučuje národním odborům, aby se domáhaly zastoupení v Červeném kříži a v nejvyšších zdravotních radách tak, aby jednotně mohly býti fedro vány snahy eugenické. Doporučuje dále domáhati se zřizování národních ústavů pro výzkumy eugenické, ústavu pro oikologické studium vývoje člo věka, pro psychologii a pro srovnávací vývoj a musea hygienického jakožto středu zdravotní výchovy lidové, dále eugenické výchovy lidové, reformy hygienického školního vzdělání, zvláště v ohledu pohlavním, ochrany dítěte matky a kojence a konečně ustanovení lékařských vysvědčení před sňatkem.

Do stálého tohoto komitétu zvoleni předsedou prof. de Winiwarte z Lutychu, místopředsedou já, sekretáři Frets z Rotterdamu a Dr. Křiže necký z Brna.

V sekci kriminologické jsem navrhl, aby v příštím sezení spolu se seke eugenickou a sociologickou projednávána byla otázka prophylaxe zločinnost a degenerace.

* *
*

Neušel mé pozornosti demokratický, ba republikánský duch v Belgii V Belgii zůstal titul hraběte a barona, ale demokratismus, ba i republi kánský duch je tam větší než u nás. Královská rodina se demokraticky chová a lid jí vzdává čest, která jí přísluší, a které ona nezneužívá. Dokonce pr se i žehrá na příliš demokratické chování královny, již nic prý neurazí i demokratické oslovení madame.

Život v Lutychu, roztomilé to malé Paříži, jest rušný, čilý. Nebý sbořených domů a tklivých vzpomínek občanů, zaměněných názvů ulic, takž se ani dle starého průvodce nevyznáte, necítíte, že tak hrozná válka je práv za dveřmi. Ale ulice maršála Focha a hlavně náměstí 20. srpna, dříve náměst university, hlásá věkům a upomíná na příšerné zločiny. Zde to bylo, kd Němci odstřelovali z hořících domů prchající neštastné oběti války, ženy a děti.

Válka, zdá se, teprve probudila vlastenecké nadšení v těchto koutech Belgie. Úcta k padlým je dojímavá, a není města a vesnice snad, kde by pomník neoznamoval jména padlých »pro vlast«. Také universita, jak v Paříži, na věky hlásá jména padlých studentů a profesorů. Ba ozdobná vývěsná tabule stručnými větami připomíná příchozím 30 zločinů, Němc spáchaných: Vraždění obyvatelstva. Zavraždění rukojmí. Mučení obyvatel

stva. Hladovění obyvatelstva. Znásilnění. Odvlečení mladých dívek a žen. Internování obyvatelů za surových podmínek. Deportace obyvatelstva. Nucení obyvatelů provádeti vojenské práce v palbě svých krajanů. Uchvácení nejvyšší moci za vojenské okupace. Nucené odvody vojenské z obyvatelstva obsazeného území. Loupežení. Konfiskace majetku. Ukládání kontribucí neoprávněných a přemrštěných a domácí prohlídky. Snížení ceny peněz a vydání falešné měny. Pustošení a boření statků, aniž toho válečné operace vyžadovaly. Ukládání kolektivních trestů. Bombardování otevřených měst. Boření staveb a pomníků, náboženských, dobročinných, školních a historických, bez vojenské nezbytnosti. Ničení obchodních lodí a parníků bez vyšetřování a předchozí výstrahy. Zničení rybářských člunů a lodí záchranné. Bombardování nemocnic. Přepadnutí a zničení nemocničních lodí. Nezachovávání ostatních předpisů o Červeném kříži. Užívání jedovatých a dusivých plynů. Užívání třaskavých kulek. Rozkaz nedávati milost. Týrání zajatců. Zneužívání bílých praporů. Otrávení studní.

Chápu tu z bolesti jdoucí vlasteneckou zatvrzelost starců, vědců i překotnou snahu pařížského Berillena, který vkládá o sjezdu v naše ruce publikaci o biologických a psychologických charakterech národních a o psychologii německé rasy, líčené dle objektivních a specifických vlastností, kteréžto dokumenty nijak neklenou propast mezi Němci a Francouzi, válkou způsobenou. Mimochodem kvituji s povděkem kompliment, který ve své knize udílí p. Berillon československému národu.

Nechceme-li mezi hybnými silami národů podceňovati i cit, nečekejme brzké usmíření mírové, které ještě nezraje. — Ale v tom všem poznání a vypravování jsou i nanejvýš pikantní a neuvěřitelné věci. Málo před válkou navštívil excisař Vilém se svým dvorem a jenerály belgického krále. Byl přijat s poctami a projevy přátelství více než obvyklými. Na důkaz toho prohlížel si jenerál, který brzo na to stál v čele vojsk vpadnuvších do Belgie a dobývajících Lutych, všechna opevnění v Lutychu, a ochotně mu bylo vše vysvětleno. Německý jenerál, bylo mi řečeno, znal lépe každý fort a cesty než sami Belgičané. Belgičané nečekali války, nebyli připraveni a nechtí býti vojáky, ale když bylo nutno, bránili se, bránili se čestně. A s pýchou vypravují o hrdinném odporu Lutychu, kde na 50.000 Němců padlo. Věci byly takové, že prý teprve těsně před válkou na důtklivé zakročení vojenských úřadů musila býti v Lutychu v pevnostech vyměněna děla původu německého, Kruppova, která byla špatná, za francouzská. O této výměně jenerál, který visitoval Lutych, prý se už nedozvěděl. I v Belgii, jako ve Francii, připravují vše k pohotovosti a síle národa tělesnou výchovou, k čemuž i u nás potěšitelně spějeme. Doktor Ledent, profesor tělesné výchovy, který zná dobře význam a cenu našich Sokolů a jenž je tu horlivě činný, podaroval mně řadou publikací v tom oboru a přeje si vejíti ve styk s našimi odborníky, na což upozorňuji. Tisková propagace tělesné výchovy a zdravotnictví vůbec jest velmi důležita. S potěšením zaznamenávám, že denní tisk není již tak netečný a vedle footbalu a zápasu athletů v Americe věnuje dosti řádek věcem hygienickým. Jak třeba inteligentních novinářů, jak třeba vážiti si postavení a práce jejich, to nejlépe poznáváme za hranicemi, kde vidíme cenu pohotovosti a vzdělání novináře. Dobrý, schopný novinář, rozhledný, suggestivní a pohotový nemůže být odměňován stupněm počínajícího úředníka nebo tonni

práce. Dobrý novinář je umělec, který tvoří, který je na pravém místě, i když mlčí, a jemuž hodina a kobka úřední je někdy jen přítěží. Tím ovšem nechci omlouvati lenost, nedbalost neb lehkomyslnost. Ten dojem mám, čta cizí noviny. S radostí vezme člověk do ruky orgán sociálních demokratů »Le peuple« v Bruselu, který vedle světových zpráv a svých odborných i politických zpráv nalézá místa pro referát o antropologickém sjezdu a přináší ještě stručné, výstižné, objektivní zprávy z Československa. Abych byl ve vření a kolotání stran belgických spravedlivý, stejně »La nation Belge« má dosti místa, aby odborně a detailně vystihl zásady zdraví a potřeby vojáka.

Prof. Dr. *Lad. Haškovec.*

II.

XXV. sjezd psychiatrů a neurologů z Francie a zemí jazyka francouzského, 1.—6. srpna 1921 v Lucemburku-Metách.

Malá země, sice svobodná, která žije »par la haine des nations« a která by ničeho nenamítala, jak se zdá, kdyby byla přivtělena k Francii, »své druhé vlasti«, jak o sobě lucemburští píší, a roztomilé hlavní její město, učinily všechno, aby pobyt kongresistům byl co nejpříjemnější.

Sjezd byl velmi četně obeslán. Ačkoli se vystřídala velmi slušná řada přednášejících a projednány byly některé vážné otázky z psychiatrie a neurologie, při čelé účasti též debatujících a stále silné návštěvě, přece zbylo času k prohlídce města, země, roztomilým recepcím i vycházkám, takže sjezd byl i příjemným výletem, jehož jistě nikdo nelitoval.

Na každém kroku bylo viděti, jak se lucemburští radují z přítomnosti »bratří« i všichni vespolek ze »svého vítězství« po dnech strašné války, jejíž stopy zdáli nezahlazeny a ohlas jejíž hrůz denně nalézá místa i v žurnálech lucemburských. Přehojně byli přítomni kolegové z Francie, Belgie, snad všichni ze Švýcar. Sjezdu účastnil se též dr. Calmels, městský rada pařížský a »conseiller général de la Seine«, který rád vzpomínal nedávné návštěvy pražské v Paříži a srdečně pozdravoval některé politiky a přední naše městské hodnosty.

Dozvuky poznatků válečných, které jistě dlouho ještě budou předmětem rozhovorů sjezdových a odborné literatury, měly i zde své místo.

Při přednášce dra Logrea (Neuvilly s./Seine) o vědomí chorobného stavu u nemocných upozornil jsem na svůj článek o ústředním vědomí z Revue scientifique a při přednášce dra Porota na význam Ganserova příznaku shledaném v poruchách organických mozku, najmě v arteriosklerose a stavech traumatických.

Sjezd zahájen byl v slavnostním sále v Palais municipal 1. srpna v 9 hod. dop. za přítomnosti dvorního maršála p. de Colnet d'Huarta v zastoupení velkovévodské rodiny, členů diplomatického sboru a ostatních notabilit. Sezení zahájil p. Reuter, státní ministr, vítaje srdečně přítomné z Francie, Belgie, Švýcar, Československa a Španělska. Vzpomíná brutální invase z r. 1914, trapná léta přerušení styků s Francií a raduje se nad opětným shledáním. Stejně srdečně vítá přítomné prvý předseda dr. Buffet, načež se udílí po řadě slovo delegátům a zástupcům cizím, jimž vyhražena místa na estradě u presidia. Promlouvají Francouzi, oficální delegát vlády belgické, profesor

Bing z Basileje jménem neurologů švýcarských a po něm pronesl jsem zdravici sjezdu jakožto Čech a člen francouzské společnosti, vzpomněl památky dvou slavných mistrů a svých učitelů francouzských, prof. Charcota a primáře Magnana, připomněl všelé úzkých svazků mezi Československem a Francií, již v dávné době, za Jana Lucemburského panovavších, vzpomněl hrdinné jeho smrti za Francii a ujistil Francii a její přítomnou velikou rodinu trvalých přátelských sympatií a oddanosti československého národa. Řeči všech delegátů nesly se stejnou linií ubezpečení vzájemného přátelství a prohloubení vzájemných styků bratrských. Po řečech delegátů měl předseda Meige, po oficiálních slovech díků přítomným a řečníkům, zajímavou přednášku i pro laiky, v níž na základě historických dokumentů vysvětlil dnešní vědecké stanovisko, jaké máme ke zprávám o věšťbách v Delfách a o Pythii.

Po sezení navštívili účastníci zajímavé museum obrazů Pescatoreovo. Odpoledne bylo sezení sjezdové. K večeru navštívili účastníci v Eichu továrnu na stroje a zpracování kovu, kde zřízena majitelem Metzem velkolepá odborná škola pro učně s psychofysiologickým ústavem pro dělníky. — Večer byla recepce, kterou v salonech municipálního paláce pořádalo zastupitelstvo lucemburské. Starosta města p. Diderich proslovil brilantní řeč, plnou horoucí lásky k Francii, plnou ostrých odsudků německé surovosti, plnou obdivu heroismu francouzského. Jemu poděkoval p. Meige.

V úterý dopoledne bylo pokračováno v přednáškách a odpoledne konány byly v bakteriologické laboratoři fotografické a kinematografické projekce. K večeru byla prohlídka velezajímavých památností města, staré kaple sv. Kvirina ve skále, procházka údolím a prohlídka starých kasemat. Večer byla recepce u ministra Francie p. Mollanda v Kasinu, kde byli účastníci příjemně pobaveni hudbou, zpěvem a velmi zajímavými ukázkami projekčními z města, historie města i země a filmem procesí tančícího z Echternachu. Ve středu jsme navštívili sanatorium či státní ústav pro choromyslné v Ettelbrücku, kde konáno dopoledne sezení a prohlédnut vzorný ústav. Zde jsme poté, jakožto hosté vlády, poobědvali. Po obědě, po němž jsme musili býti p. Buffetem několikráte vyzváni, že čas k odjezdu, — neboť srdečného sbratření, žertovných řečí i hudby tu bylo jako doma — odjeli jsme zvláštním vlakem do Colmar-Bergu, kde jsme byli přijati v zahradě velkovévodského zámku na skvělé garden-party s bohatým buffetem a výborným šampaňským. Bureau sjezdu a cizí zástupcové byli jsme představeni ministrem p. Mollardem rodině velkovévodské, garden-party se súčastnivší, a ji vlídně přijati. — Večer pořádána byla presidentem a členy sjezdu srdečná recepce s tancem v Kasině. Nepotřebuji zdůrazňovati, že na všech večerech byli jsme pořadateli a zástupci města, vlády a francouzské legace srdečně přijati, a že ze všech večerů uchoval jsem si milou vzpomínku i bohaté poučení a informace.

Ve stejném smyslu také referovaly lucemburské noviny, které nejsou právě nejpočetnější a nejobsažnější. Sjezdu však věnovaly plnou pozornost, jako vůbec všemu, co se týká společenství Francie a Belgie a upomínek válečných.

Bohužel naplnil se již čas mého odjezdu. Celá doba, ztrávená v neutuchajícím horku na obou sjezdech, plných rušných dojmů, fysické námahy

i duševního napjetí všestranného byla vlastně vzata mému prázdninovému zotavení a pobytu v Karlových Varech, kam jsem spěchal ztráviti zbytek volného času. Prof. Dr. *Lad. Haškovec.*

ZAHRANIČNÍ.

Střední Evropa.

Prušácká imperialistická ideologie před válkou znala jen tři velmoci: Německo, Velkou Britanii a Rusko, radikálové uznávali však jen dvě: Německo a Velkou Britanii; tím byl též dán úkol Německa na kontinentě: již od dob Petra Velikého děla se soustavná penetrace německá do Ruska: vysocí hodnostáři úřední v Rusku byli Němci, neb německého původu, inženýři, velkoobchodníci a pod. byli odchováváni německými knihami a metodami, Němci v důležitých centrech zakládali své obchodní a průmyslové base, odborná terminologie snad ve všech kulturních oborech jsou jen ruským pravopisem psaná německá slova. Při tom Němci, aby znemožnili obrannou slovanskou kooperaci, dovedli si získati určité ukrajinské a polské kruhy, které zapomněly osudu svých poznaňských bratří a inklinovaly ke germanofilské orientaci.

Pokud se týče Centrální Evropy, stanovisko německé vůči ní ukázalo se nejlépe za války: říšští Němci — Herrenvolk — brali na milost pouze rakouské Němce, a to ještě jen s jistou shovívavostí a přezíráním; vše ostatní, počínaje sudetskými zeměmi a konče mysem Matapanem a dále až do Malé Asie a Mezopotamie, to byli inferiorní otroci, pouhý materiál, na němž Němci by prováděli své eksperimenty a z něhož by vyssáli poslední kapku krve. Na Balkáně štvali jednotlivé národy proti sobě a ve vlastní střední Evropě za Němce totéž dělala rak.-uherská vláda, neboť Rakousko-Uhersko již dávno ztratilo svůj positivní význam v politice a historii evropské a stávalo se pouhým slepým nástrojem berlínské vlády. Nelze upříti, že pruský plán byl skutečně »kolosální«: Německo stalo by se pánem a jediným vládcem nad všemi malými národy ve střední Evropě a na Balkáně, sjednocená síla německá věděla už by si rady, jak tyto národy držet mezi sebou v napětí, aby tak nemohly společně postaviti se proti německé nadvládě — a hospodářská, finanční a kulturní převaha nad většinou zaostalých těchto národů by vydatně pomáhala k imperialistické hegemonii německé. Od Baltu až k Perskému zálivu by Němci byli pány a tepnou spojující sever s jihem by byla dráha Berlín—Bagdad. Tato Mittel-Europa měla býti basí pro cílevědomou politickou a hospodářskou ekspansi na východ, kde první na řadu přicházela Ukrajina a pobaltické země ruské.

O velikosti tohoto nebezpečí možno si učinit přibližnou představu z dnešní německé rozpínavosti, kdy přes to, že Německo jest poraženo, zbaveno svého loďstva a svých kolonií, t. j. latinských surovin, přece začíná opět okupovat balkánská tržiště a vlastně jedině dovedlo s Rusy navázat obchodní styky, a jehož politický význam, byť oslabený, přece možno pozorovati po celém téměř světě. — Kdyby Německo bylo zvítězilo, nebylo by dnes Svazu národů, poněvadž v Evropě by dominovala jen jedna moc, a ne-

bylo by odzbrojovacích snah a konferencí, poněvadž světu by komandoval pruský generál.

Leč ve světové válce, která Němce měla přivésti k cíli, zvítězila Dohoda, jež v této válce měla sice též své materielní požadavky, ale jejíž vítězství bude v historii učiněno sympatickým proto, že s jejím vítězstvím zvítězily též ideální statky lidské: místo diktatury vládne demokratism, místo hegemonie Svaz národů, místo ozbrojené pěsti konferenční stůl, místo říše ovládané s jednoho místa imperialistickou myšlenkou rodí se svazy a soručenství suverenních národních individualit. Nový tento duch nepanuje ještě bez nesnází a bezpodmínečně, ale vítězství Dohody znamená přelom v jeho prospěch, a tak také v historii bude posuzováno.

A tak v poválečné západní Evropě vidíme velké nacionální kompaktní státy a několik historickým vývojem stabilisovaných států menších, ve východní Evropě pak těžkou krisi prožívá velký národ ruský. Mezi těmito dvěma ekstrémy — nejen geografickými, ale i myšlenkovými a kulturními žije množství národních individualit, bez pevných určitých hranic, navzájem promíšených, různé kmenové příslušnosti, s různými aspiracemi a ideami, s různým hospodářským a kulturním vývojem, které však geografická společná poloha nutí ke společné kooperaci a k určitému společnému postupu, nemají-li se dostati do sféry vlivu některého velkého státu.

Toto zvláštní postavení těchto států bylo chápáno již za války a z iniciativy pres. Masaryka konalo se několik porad zástupců těchto utlačovaných národů o společném postupu po válce. Bohužel, na mírové konferenci, která byla svědkem tolika neshod, tyto porady byly pozapomenuty, a ze všech nových států zůstalo sobě věrno jen Československo s Jugoslavií a částečně i Rumunsko. A jest to zase zásluha našich vedoucích činitelů, že myšlenka nezapadla, a tak z naší iniciativy opět stvořena byla Malá dohoda z těchto tří států, která původně byla organisována jako obranná jednotka proti Habsburskému a maďarskému nebezpečí. Událostmi a dalším vývojem věci idea Malé dohody se rozšiřuje a mění: smlouvou rumunsko-polskou zabezpečují si tyto dva státy své východní hranice, smlouvou čsl.-polskou zaručuje se vzájemně integrita území a loyální dohoda v možných odchylných stanoviscích a smlouvou čsl.-rakouskou navazují se přátelské styky a Rakousku dává se možnost spolupráce s ostatními členy Malé dohody. Touto smlouvou Rakousko nastupuje dráhu nových koncepcí a není pochyby, že v krátké době budou následovati nové podobné smlouvy se strany členů Malé dohody, dokonce snad i s Maďarskem.

Kromě budování sítě politických smluv Československo uzavřelo již též s Polskem a s Rakouskem dohody hospodářského rázu a dává tím podnět k vybudování Malé dohody též na podkladě hospodářském. Nejde již jen o to, docíliti dohody ad hoc, většinou pouze obranné — negativní; účelem jest vybudovati nový systém středoevropský s positivním programem a hospodářská vzájemná pomoc a kooperace má býti k tomu úvodem.

Tento středoevropský systém není myšlen jako nějaká federace neb nějaký jiný útvar, kde suverenita jednotlivých států by měla býti poškozena. Jde spíše o uskutečnění středoevropské rodiny, spojené vnitřními pouty a přesvědčením, že prosperita každého jednotlivého státu je ohrožena, je-li z nich jen jeden v nebezpečí ať již politickém, neb hospodářském a

z toho vyplývá, že jakékoliv sobectví na úkor druhých, konec konců i jemu se vymstí.

Problém střední Evropy — a nového poválečného světa vůbec — tkví v prvé řadě v reorganisaci »mentality« na podkladě demokracie a humanity. »Demokracie« — jak píše pres. Masaryk ve své knize The New Europe — »jest politická organisace společnosti spočívající na etickém podkladu humanismu. Demokracie jest společnost spočívající na práci; v demokracii není lidí a tříd, které by eksploitovaly práci druhého; dnešní demokracie není možna bez vědy, jest organisací pokroku ve všech oborech lidské činnosti. Demokratické státy vyžadují administraci, ale ne panování; jsou to státy bez dynastií; demokracie, právě jako národnost a socialism spočívá na humanitních principech: nikdo nemá užívati druhého jako nástroje pro své cíle, žádný národ nemá užívati druhého národa jako nástroje pro své účele. To jest morální smysl politického principu rovnosti a stejných práv.« A výsledkem toho bude — jak pres. Masaryk dále praví — Nový Člověk, homo Europaeus.

Naše zahraniční politika jde přesně po liniích tohoto mravního programu; jest to zároveň program našich dějin, naše národní tradice, který jest naší pýchou; a dnes, kdy počíná se s reorganisací našeho vnitřního života, bylo by si jen přáti, aby tyto zásady si uvědomil celý náš národ a aby v těchto intencích si upravil další svůj život; pak nebude — jako dosud — té nesrovnalosti mezi naší vnitřní a zahraniční politikou, ježto povaha naší zahraniční politiky žádá, aby i každý z nás byl velkým a poctivým. *J. Sk.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Vývoj hladiny cenové u nás a v Německu, jakož i vývoj kursu československé koruny a marky od června do prosince 1921. Příčiny stoupání hladiny cenové v Německu sluší hledati hlavně ve zhoršení směnečných kursů, plynoucím z nepříznivého oceňování finanční budoucnosti Německa, nikoli naopak. Opačně zlepšení kursu naší koruny má příčinu ve změněných názorech na naši budoucnost. Fakt tento je radostný, ale přes to netřeba vyhlídek do budoucna přeceňovati.

V červnové hlídce minulého roku podal jsem obraz o vývoji cenové hladiny u nás v prvních pěti měsících roku — arci obraz toliko hrubý a přibližný, neboť jsem k příslušnému výpočtu použil cen toliko 11 nejdůležitějších statků, přihlížeje však k poměrné důležitosti (»váze«) těchto statků. Dle výpočtů těch stoupla hladina cenová, jestliže hladina cenová v červenci 1914 = 100, do konce r. 1920 na 1542, začala však počátkem r. 1921 klesat až na 1326 v květnu 1921. Pokračujeme-li v příslušných výpočtech stejným způsobem i pro další měsíce, obdržíme následující řadu: červen 1270, červenec 1259, srpen 1361, září 1653, říjen 1654, listopad 1681, prosinec 1921 1674.

Z tohoto sestavení vidíme, že hladina cenová klesala dále až do července (ke stejnému výsledku docházejí i Cenové zprávy státního úřadu statistického č. 4), že však od srpna počínaje objevuje se nová vlna drahoty a způsobuje, že koncem roku průměr cenový přesahuje značně nejvyšší ceny dosud dosažené (v prosinci r. 1920). Na vzestupu tom má z velké části podíl přechod od vázaného hospodářství v hlav-

ních zemědělských plodinách tobil a mouce z nebo vyrobené k hospodářství volnému a značné zvýšení rozsahu veřejného zásobování obilím (mlýnskými výrobky) od 4. září 1922 dle nařízení vlády z 11. srpna č. 279 sb. z. a n. (vzhledem k tomu v hořejším sestavení vzat od září při mouce za základ cena volného obchodu, kdežto až do té doby používáno ceny aprovisační mouky). Ale přece jen nelze tímto přechodem k volnému hospodářství v obilninách a mouce vysvětliti celé hořejší stoupnutí hladiny cenové; neboť srovnáme-li s předválečnou cenou mouky (41 h) jednak cenu aprovisační mouky (2 K), jednak cenu mouky ve volném obchodu v září (7 K) a přihlédneme-li zároveň k výtěžku mouky (121, tedy výsledkem onoho přechodu je jen stoupnutí hladiny cenové o 241 bodů, kdežto ve skutečnosti stoupla hladina od července do prosince o celých 415 bodů. Zbývající zvýšení hladiny cenové možno vysvětliti hlavně zhoršením československé valuty a zařazením všech statků z ciz. ny z části neb vůbec dovážených (tak zvláště bavlny, ale i kůže, tuků a opět i obilí a mouky), jimž zlevnění jiných statků bylo více než vyrovnáno. Tak činil kurs československé koruny v Curychu ještě 17./5. 1921 8·16, 16./6. 8·25, ale klesl 16./7. na 7·05, 16./8. na 6·00, 16./9. 6·02½, 17./10. již na 5·70, 16./11. na 5·50, teprve v prosinci stoupl na 6·10 dne 16./12. a koncem prosince 1921 resp. začátkem ledna 1922 vzniká nová haussa Kč až na 8·50 dne 9./I. 1922.[1] Naopak 100 franků švýcarských stálo dle záznamů československé devisní ústředny dne 17./5. 1921 okrouhle 1250 Kč, ale 16./9. již 1705 Kč, aby až do 10./1. 1922 klesło na 1185 Kč. Podobný celkem vývoj jeví československá koruna též v poměru k valutám ostatních západních států. Tak 100 franků francouzských stálo dne 17./5. 1921 585 Kč, dne 16./11. již 600 Kč, aby dne 9./1. 1922 klesly zase na 404 Kč; libra sterlingů stála dne 17./5. 21 278 Kč, dne 16./11. již 376, avšak dne 9./1. 22 klesla již na 261 Kč; dollar stál dne 17./5. 21 68·5 Kč, dne 16./11. již 94 Kč, klesl však dne 9./1. 22 až na 62 Kč.

Co bylo příčinou nejdříve poklesu, později zase vzestupu československé koruny na trzích západních? Máme-li otázku tuto správně zodpověděti, třeba nám přihlédnouti také k vývoji marky, ježto vzhledem k těsným hospodářským stykům mezi Německem a Československem kurs marky měl až do nedávné doby rozhodující vliv na kurs naší koruny. A tu tedy vidíme, že kurs marky činil v Curychu ještě 17. května 1921 0·40, 16./6. 0·50, 16./7. 0·05, 16./8. 0·65 a že tedy do té doby nebyl mnoho vzdálen od kursu Kč, neboli, že obojí kursy se pohybovaly až do té doby skoro rovnoběžně; teprve od září se obojí tyto kursy rozcházejí vždy více, dne 16./9. činí kurs marky v Curychu již jen 5·35, dne 17./10. 21 toliko 3·20, dne 16./11. již jen 2·05, stoupá však potom zase dne 16./12. na 2·52, dne 9./1. 22 na 3·15. Následkem toho klesá ovšem od září cena marky v československých korunách velmi značně: 16. června 1921 stálo 100 marek dle záznamů naší devisní ústředny v průměru 104·75 Kč, ještě 26. srpna 97·75 Kč, avšak 16./9. klesla cena jejich již na 77·75, 17./10. na 57, 16./11. na 36·5, 16./12. stoupla poněkud na 49·25, dne 9./1.

[1] Až do 18./1. stoupla dále Kč v Curychu až na 8·70 a klesly u nás přiměřeně valuty západních států i německá marka ještě více.

činila 38 Kč. Abychom si osvětlili souvislost mezi vývojem československé koruny a marky, přihlédněme ještě k vývoji cenové hladiny v Německu. Jestliže zase cenová hladina v době předválečné (mírový index) = 100, pak dle dat »Frankfurter-Zeitung«[1] stoupla hladina cenová až do začátku prosince 1920 na 1719, klesala však — podobně jako v Československu — v první polovici r. 1921, činila pak v červnu 1921: 1438, v červenci 1517, v srpnu 1798. v září 1843, v říjnu 2067, v listopadu 2798, v prosinci 3404, v lednu 1922 3595. Srovnáme-li tato data s vývojem cenové hladiny v Československu, pozorujeme, že až do září 1921 zůstává poměr mezi oběma cenovými hladinami dosti stejný, v říjnu však odstup se zvětšuje, v listopadu rozdíl stává se ještě mnohem větším, až v prosinci ceny v Německu stoupají na více než dvojnásobnou výši Československa (přesný poměr je 46:100).

Jaká je souvislost mezi vývojem hladiny cenové v obou zemích (Německu a Československu) a mezi vývojem směnečných kursů nebo-li vývojem relace mezi markou a československou korunou? Jsou tu možny hlavně dva výklady. Dle jednoho, s nímž se často setkáváme, primérním je vývoj cen; poukazuje se tu k tomu, že v Německu následkem velké inflace papírových peněz musela hladina cenová stoupati mnohem rychleji, což pak mělo za následek i zhoršení směnečných kursů oproti zemím, v nichž hladina cenová buď vůbec nestoupla anebo jen mnohem pomaleji. Ale oproti tomuto výkladu lze namítati, že podle něho mělo by stoupání hladiny cenové časově předcházeti zhoršení směnečných kursů; ve skutečnosti však z dat, která zde byla uvedena, vidíme, že směnečné kursy zhoršovaly se oproti Německu již od května minulého roku a že zvláště značný pokles dostavil se v říjnu, kdežto stoupání cenové hladiny započalo teprve v červnu a bylo celkem povlovné až do listopadu a prosince, kdy dostavuje se teprve neobvyklá vlna zdražovací. A dále lze též namítati, že podle tohoto výkladu měla by zhoršení směnečných kursů odpovídati vždy zvýšená inflace papírových peněz; ve skutečnosti však, jak se ukazuje správně v Economistovi z 19. listopadu 1921, periody značné inflace nespadají časově nikterak za jedno s klesáním kursu marky. Ano tvrdohlavý národohospodář mohl by prý na základě přesného zkoumání dojíti dokonce k závěru, že inflace prospívá valutě. Tak v r. 1921 byla prý inflace v Německu jen asi poloviční oproti r. 1920; avšak za celý rok 1920 klesla marka oproti dolaru toliko asi z 50 na 73, kdežto v r. 1921 klesla z 73 na 310 (psáno arci v polovici listopadu). Dále v šesti měsících od ledna 1920 byla prý inflace nesrovnatelně největší; a přece v těchto šesti měsících marka doznala čistý vzestup z 50 na 38, a mezi koncem měsíce ledna a koncem května, kdy inflace byla nejhorší, ona skutečně stoupla ze 104 na 35.

Z těchto důvodů třeba se přikloniti ke druhému výkladu, podle něhož primérním bylo tu zhoršení směnečných kursů oproti cizině a teprve dalším následkem stoupání hladiny cenové (podobný náhled zastával jsem i při dřívějším vývoji cenové hladiny v Německu, viz dříve citovanou hlídku, str. 697 minulého ročníku). Ono zhoršení směnečných kursů oproti Německu bylo pak způsobeno tím, že během minulého

[1] z 1. ledna 1922; data zde uveřejněná jsou oproti dřívějším poněkud změněna.

roku vzrostly v obchodních kruzích dohodových značně pochybnosti, bude-li Německo moci dostáti svým reparačním závazkům — předpokládaje, že nebudou zmírněny — a nebude-li nuceno ohlásiti úpadek. Podle toho, jak se horšily výhlídky na finanční budoucnost Německa, klesaly i směnečné kursy na Německo a následkem toho stoupaly i ceny statků dovážených z ciziny; zdražením cen, jakož i stoupáním nároků platových a mezdních stalo se pak nutným i pro stát — ježto daně nebylo možno tak rychle zvýšit — sáhnouti k zvýšenému výdeji papírových peněz. Souhlasím tedy zase s citovaným článkem Economisty, praví-li: »V Německu je inflace způsobována poklesem kursu marky, ježto tento pokles vede ke stoupání cen a stoupající ceny zvyšují zase poptávku státu i soukromníků po úvěru. Že ovšem inflace, jakmile tu jednou je, zamezuje, aby domácí hladina cen a tudíž i zahraniční směnečné kursy klesly pod bod rovnováhy, přirozeně nikdo nepopírá.«

S tohoto hlediska můžeme nyní lehce zodpověděti i otázku po příčinách nejnovějšího vzestupu československé koruny. Vzhledem k tomu, co tu bylo řečeno, mám za to, že příčinu vzestupu toho nelze hledati ani v okolnosti, že inflace papírových platidel v Československu je jen velmi slabá — neboť okolnost ta nezabránila přece v dřívějších dobách zhoršení naší valuty a ostatně nebyla ani v Německu inflace ta vlastní příčinou znehodnocení peněz oproti cizině — ani v přechodu k volnému obchodu v obilninách a mouce, jak se také tvrdí (inž. Dorazil), nýbrž ve změněných názorech na finanční budoucnost Československa. K této změně názorů muselo dřív nebo později dojít, neboť jak jsem pravil ve svých článcích o »naší valutě a italské« v »Čase« počátkem minulého roku, »je finanční situace Německa jako státu poraženého, jenž má platiti ohromné náhrady válečné a pozbyl velké části zdrojů svého bohatství, nesrovnatelně horší naší, i musí se tedy nutně i hodnota naší koruny vyšinout nad hodnotu marky«. To tedy teď nastalo, i sluší tuto skutečnost radostně vítat, neboť se tím naše koruna definitivně odpoutala od marky i netřeba se tedy obávat, že jako dosud s každým poklesem marky klesne i hodnota naší koruny a ceny budou znovu a znovu stoupat; naopak lze doufat, že se zlepšením směnečných kursů bude možno snížiti i hladinu cen a přiblížiti se k žádoucímu snížení cen potřeb životních.

Až do jaké míry bude asi ono zlepšení směnečných kursů pokračovati? Očekává se namnoze, že kurs naší koruny v Curychu dostoupí opět výše 12 švýcarských centimů. Je však velkou otázkou, zda takové náhlé zvýšení naší valuty je pravděpodobné, a ještě větší otázkou, bylo-li by si ho přáti. V prvé příčině chci tu navázati na své výpočty, které jsem provedl ve shora citované hlídce a jimiž jsem se snažil vypočísti přibližně míru znehodnocení naší koruny oproti anglické libře a americkému dolaru. Srovnal jsem tu totiž výši cenových hladin v příslušných státech a v Československu, vypočetl, v jakém poměru by měly libra i dolar stát ku Kč, kdyby ceny jich odpovídaly rozdílu kupních sil, dále v jakém poměru stojí skutečně, a srovnáním obou těchto poměrů došel pak k výsledku, v jaké míře je naše koruna oproti oněm valutám podhodnocena. Provedeme-li podobné výpočty pro dobu nejnovější, obdržíme:

Hladina cenová	v listopadu 1921 v poměru k červenci 1914 (resp. u Spoj. Států k roku 1914)	u nás v prosinci 1921 (v poměru k 1. polov. 1914)	Poměr obou hladin cenových	Cena 1 libry resp 1 dolaru v Kč dne 16. ledna 1922	Poměr k relaci mírové.	Kč je tedy podceněna
v Anglii[1]	174	1674	1:9·6	263	10·9:1	100:
ve Sp. Státech[1]	134	1674	1:12·5	62	12·6:1	100:

Kdežto Kč byla v poměru k anglické libře šterlinků v říjnu 1920 p hodnocena o 123%, a v květnu 1921 ještě o 68%, činí podhodnocení to n — následkem toho, že obě hladiny cenové se ještě více od sebe vzdál avšak cena libry v Kč přes to klesla — toliko 13%. Podobně byla i v měru k dolaru Kč v říjnu 1920 podhodnocena o 114%, ještě v květnu 1 o 42%, nyní však již toto podhodnocení skoro úplně zmizelo. Z toho souditi, třebas čísla tu uvedená jsou z části jen přibližná, že lze sotva je očekávati velký pokles valut západních zemí — aspoň při nynějším pom hladin cenových.

Jak bylo již řečeno, je však také velkou otázkou, zdali bylo si přáti velkého a náhlého stoupání naší koruny. Nel jestliže naše koruna v poměru k anglické a americké valutě dosáhla skoro parity dané kupními silami a v poměru k Německu, jak lze vid z čísel dříve uvedených, je nadceněna, tedy každé další větší stoupání muselo by způsobiti, že v některém oboru výrobním stali bychom se schopnými soutěže a že dalším následkem byla by rostoucí nezaměstnan i rostoucí schodek naší bilance obchodní a platební. Jinak arci sluší po zovati otázku tu, kdyby se správné politice hospodářské i finanční podai snížiti hladinu cen a tím i mezd a platů. Ale i zde nejsou vyhlídky tak růžo jak se často za to má, neboť třeba tu vzíti v úvahu též neurovnanou dos otázku bytovou, která musí být také již jednou řešena a jejíž řešení nu povede též k dalšímu stoupání hladiny cenové. *Dr. Mildschuh*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Národní školství v rozpočtovém rozhovoru. — Školství na Slovensku statistické studie A. Síkorského.

České školství udělalo během tříletí národního osvobození nepopí telný pokrok, a zejména ve školství menšinovém bylo mnohé odčiněno, č bývalé rakouské vlády na nás hřešily. Přes to nedohonili jsme ve škols naše německé sousedy, kteří tvoří dnes v našem státě menšinu. Pokulhává za nimi doposud, třebas oni světu licoměrně ohlašují, že jsou utiskovi a že se jim děje u nás bezpráví.

V rozpočtovém rozhovoru sněmovním osvětlil školské poměry u posl. dr. Lukavský. Řeč jeho z 24. listopadu opírala se o přesná úřední d a platné zákony. Byla proto velmi účinná. Povzbuzovala náš národ k to aby zející rány jak kvantitativně tak kvalitativně zacelil. Přes to, že men

[1] Data pro Anglii dle Economisty, pro Spojené státy dle Dun's Revie

nové oddělení ministerstva školství má ve své správě dnes 680 škol, z nichž 75 měšťanských českých a 15 německých, je dnes ještě mnoho českých rodičů v osvobozené vlasti, kteří musí posílati své děti do škol německých, ježto v obci není škol českých.

Zřizování českých škol menšinových prochází i po uvedení zákona o minoritních školách z r. 1919 křížovou cestou. Pro odpor Němců nové české školy menšinové umisťují se velmi těžce a na místech nevhodných. Němci, kde jsou ve většině, maří jednání úřednich komisí, zabraňují jim, aby vstupovaly do domu, kde mají býti české školy umístěny. Užívají všech prostředků k tomu, aby se ustanovení učitelé a učitelky nemohli v obci ubytovati. Menšinoví učitelé musí namnoze ze vzdálených míst dojížděti do svých působišť.

Němci křičí o bezpráví, restringují-li se třídy o nepatrném počtu žactva. V minulém roce byly však na základě platných školských zákonů restringovány i školy české. V roce 1918 bylo v Čechách 59·27% veřejných škol národních českých a 40·72% německých, ačkoli národnostní poměr byl 65·34 a 34·66%. Následkem toho docházelo v r. 1918 na 16.000 českých dětí do německých škol.

Ve všech zemích českých — dle řeči posl. Lukavského — připadá na českou školu a třídu více dětí než na školu německou. Měla-li by míti česká škola na třídu týž počet dětí jako škola německá, musilo by býti zřízeno nových 2000 tříd. Data národních škol ukazují jasně, že české školství opatřeno je v Československé republice nepoměrně hůř než německé, a to jak v počtu škol, tak i ve vnitřní školské organisaci. Mnoho musí ještě česká školská politika učiniti, než odstraní poslední stopy školského bezpráví, v němž žili Němci za Rakouska.

V některých obcích jsou dosud minoritní školy pod obecní správou a to zcela proti duchu zákona o správě školské. Vznikají tak nesnáze pedagogické i administrativní. Místní školní rada má býti jedna, ne dvě v obci, kde jsou školy minoritní, dozírá na ně místní výbor a nikoli místní školní rada. Posl. Lukavský ukázal, že je nezbytno, aby ministerstvo školství prohlásilo, kterou školu v obci smíšené přejímá do své správy, aby se mohl školní výbor ustaviti. Pan poslanec ukázal případně také na národnostní nesrovnalosti ve školství středním, odborném i vysokém, kde Němci rovněž těší se proti Čechům přemnohým výhodám a kde jsou namnoze ve výhodě proti svým krajanům v říši německé.

Přes to usilují o to, aby si udržovali u nás větší množství škol, než jim patří. Svádějí a lákají při zápisech české neuvědomělé nebo závislé rodiče. Slibují, že budou děti jejich ve školách ošacovati, obouvati i živiti. Rakouské vlády zřídily jim tolik škol, že jich nemohli naplnit jinak, než násilnou školskou germanisací. A tu prováději dále. Zahanbujícím zjevem je, že na př. ve slezském Frýdku ze 600 dětí na německých školách je polovina českých.

Školské germanisaci musí býti zabráněno stůj co stůj. Mohly-li býti české děti germanisovány za Rakouska, nesmějí býti germanisovány v Československé republice. Nebyli bychom hodni své svobody, kdybychom nedovedli zjednat platnost moravskému zákonu Perkovu, který stanoví, že dítě může

býti zapsáno jen do té školy, jejíž vyučovací řeč ovládá. Je to otázka sesílení státní autority.

* * *

Slovenská rolnická jednota v Bratislavě vydala pedagogicko-statistickou studii o školství na Slovensku. Napsal ji německy A. Síkorský. Otvírá ji kapitola o maďarském školství od r. 1867. Podle úřední maďarské statistiky vydané r. 1918 ministerstvem vyučování bylo v r. 1913-14 v Uhrách bez Chorvatska a Slavonie 16.929 obecných škol, na nichž 35.253 učitelů vyučovalo 1,971.141 žáků. Maďarských škol bylo 13.608, učitelů 29.963, žáků 1,666.270. Podle mateřštiny napočítala maďarská statistika 1,107.497 dětí maďarských a 256.020 slovenských, posledních nejméně o 100.000 ovšem méně než ve skutečnosti. Slovenských obecných škol bylo dle statistiky 365. Učilo na nich 591 učitelů 42.186 slovenských dětí.

Národní školy v Uhrách byly většinou církevní, t. j. katolické, evangelické, židovské atd. Menší počet byl národních škol státních, na nichž se vyučovalo čistě maďarsky bez ohledu na národnost přijatých dětí. Na základě zákona hr. Apponyiho z r. 1907 vyučovalo se také ve většině konfesijních škol maďarsky. Ale také na školách, které maďarská statistika uváděla jako slovenské, německé, rumunské nebo srbské, byla maďarština tak intensivně pěstěna, že tyto školy byly ve skutečnosti maďarské. Maďaři dovolili na nich učiti 6 hodin týdně mateřštinou a to jen čtení, psaní a náboženství. Výsledky vyučování byly proto velmi chatrné. Jen 63 procent žactva naučilo se v nich číst a psát.

Školní docházka trvala pouze šest let a byla při tom velmi nedbalá. Na vesnických školách trval školní rok pouze 5—6 měsíců. V roce 1913 nechodilo 32.700 slovenských dětí povinných školou do školy. V nejchatrnějším stavu byly národní školy katolické a zejména řecko-katolické. Měly skrovný počet tříd: trpěly nedostatkem učitelstva. Namnoze vyučovali v nich výpomocní učitelé, jimiž bývali často inteligentnější sedláci nebo řemeslníci. Na katolických školách byli vlastními správci škol faráři, kteří neměli jednak zájmu, aby školy povznesli a jednak neměli k tomu také pedagogických způsobilostí.

Vyšší školy obecné, které zřídil baron Eötvös zákonem z r. 1868, se v Uhrách nezakořenily. Místo nich dosáhly jisté popularity školy měšťanské, avšak čtyřtřídní a byly pokládány za druh nižších škol středních. Organisace šestitřídních měšťanek zůstala právě tak jako vyšší školy obecné na papíře. Počet měšťanských škol slovenských byl nejskrovnější. Děti do nich chodily od 10 do 14 let a byly v nich vyučovány jenom maďarsky.

Střední a odborné školství bylo výhradně maďarské, a od r. 1874 nebylo možno, aby slovenský student vzdělával se mateřštinou. V r. 1913-14 učilo na 229 maďarských středních školách 3640 profesorů 77.636 studentů. Uvedená statistika napočítává z nich pouze 1620 slovenských. Ve skutečnosti bylo jich nejméně 4000. Slovenských studentů vysokoškolských uvádí vzpomenutá statistika pouze 106. Učitelské ústavy byly rovněž vydatným prostředkem maďarisačním. V několika připouštěly se na oko dvě týdenní hodiny slovenštiny.

Pro novou školskou správu po převratu z roku 1918 bylo veškeré slovenské školství tabula rasa. Nová organisace slovenského školství byla koncem škol. roku 1920 v podstatě skončena. I německému, maďarskému, rusínskému obyvatelstvu dostalo se za československé správy vlastních škol. Hmotné postavení učitelstva bylo uspokojivě upraveno, takže roční plat učitelstva na Slovensku kolísá mezi 9—32 tisíci korun. Stát podporuje 104 mil. K ročně i konfesijní školy na Slovensku, na něž církve příslušně přispívají sotva 6—8 miliony kromě naturálních přídavků.

Československá státní správa usiluje o to, aby školství na Slovensku vnější i vnitřní organisací přizpůsobila školství v Čechách a na Moravě šetříc při tom vžitých zvyklostí a zvláštností. Není to malý úkol, uváží-li se, že duch českých škol vyvinul se demokraticky, kdežto školství na Slovensku bylo maďarisováno na základě aristokratickém a klerikálním.

Od převratu bylo Slovákům přiznáno více než 2000 národních škol. Maďarsky smýšlející učitelé prchli jednak do Uher, jednak byli propuštěni nebo pensionováni. Místo bývalých 16 komitátních inspektorů ustanoveno nyní 46 okresních. Dozor nad duchem školství byl tak zostřen. Veškeré úsilí školské správy směřuje ke zlepšení školní docházky. Obce a církve jsou donucovány k tomu, aby se náležitě o školu staraly. Mnoho nových školních budov bylo vystavěno, nevhodné staré opraveny a vhodněji přizpůsobeny. Zlepšení hmotného postavení učitelstva má za výsledek, že učitelstvo své školní práce si více hledí, že ji koná s větší láskou a s větším citem zodpovědnosti. Učitelé slovenští navštěvují horlivě pokračovací kursy, studují pilně československou řeč, písemnictví i dějiny.

V národních školách slovenských působí nyní pouze 450 českých učitelů. Jsou však mezi nimi vzácnější individuality, které působí povzbuzujícím a iniciativním způsobem na své slovenské druhy v povolání. Přes to, že bylo propuštěno přes 2000 učitelů smýšlejících maďarsky, působí dnes na Slovensku 2611 československých učitelů, kteří s porozuměním konají své povinnosti a vychovávají mládež v národním a státně-občanském duchu.

Tendence k postátnění slovenského školství je dnes velká a zvlášť učitelé a část evangelické inteligence pro ně agituje. Postátnění brání však ohledy církevně-politické a finanční. Výlohy na obecné školy hradí sice z největší části stát sám, ale přes to je finančnímu ministerstvu dobrých těch několik milionů korunek, jimiž církve na školství to přispívají. Mimo to slovenský klerikalismus vidí v postátnění veliké nebezpečí pro sebe a brání se mu zuby nehty.

Ve škol. roce 1020-21 bylo na Slovensku 3682 obecných škol. na nichž učilo 6229 učitelských osob. Z těch škol bylo 823 státních, 1644 katolických, 405 evang. augsb., 237 evang. ref., 303 řecko-katolické, 79 židovských a 28 soukromých. Podle národnosti bylo 2611 škol slovenských, 115 rusínských, 110 německých a 748 maďarských. 98 obecných škol bylo jazykově smíšených (slovensko-německých a pod.). Počet žactva stoupl proti předchozímu roku o 48.000, t. j. na 421.364. Mnoho slovenských dětí, zvláště z vyšších věkových ročníků je dosud deklarováno jako maďarské, zvlášť ve velkých městech: v Bratislavě a Košicích. Slovenských školních dětí čítá se na 275706, maďarských 108.278, německých 15.823, rusínských 11.816, polských 304, židov-

ských 9116, ostatních 321. Dle náboženství je 301.383 katolických, 56.809 evang., 23.874 reform., 24.188 řecko-katol., 13.745 židovských, 1367 ostatních.

Z učitelstva bylo v posledním škol. roce 3023 Slováků, 450 Čechů, 175 Rusínů, 358 Němců, 1582 Maďarů, 10 ostatních. V prvním roce po osvobození bylo 960 učitelských míst neobsazených, v loňském roce pouze 300.

Na Slovensku ustaluje se nyní nový typ měšťanských škol čtyřtřídních. Jest jich 110 s 517 třídami a 21.117 žáky. V prvním roce svobody byli na měšťanských školách pouze 5602 žáci. Podle vyučovací řeči je nyní 84 měšťanek slovenských, 2 slovenské s maďarskými a 3 s německými pobočkami, 3 německé, 3 německo-maďarské, 14 maďarských, 1 rusínská. Československých dětí v měšťanských školách je 14.071, rusínských 79, německých 1817, maďarských 4154, židovských 911, ostatních 85. Velká část měšťanských škol na Slovensku (92) je státních.

Ze 16 pedagogií na Slovensku je dnes 7 státních a 9 konfesijních. Chodí do nich 1432 kandidátů učitelství, z nichž 1203 slovenské národnosti. Za maďarské správy bylo 16 pedagogií pouze s maďarskou vyučovací řečí. Počátkem letošního škol. roku bylo zřízeno nové pedagogium v Košicích. Potřebě však to nestačí.

Slováci neměli do převratu jediné střední školy. Na konci škol. roku 1919-20 bylo již na Slovensku 1 státní a 2 evangelická gymnasia, 17 reálných gymnasií, 7 reformních reál. gymnasií, 5 reálek a 1 evang. reál. gymnasium, celkem tedy 33 slovenských středních škol. Chodí do nich 5946 žáků.

Československá správa opatřuje slovenským bratřím také školství odborné. Dnes již je na Slovensku 10 samostatných obchodních škol, z nichž 3 čtyřtřídní obchodní akademie. Chodilo do nich 797 slovenských žáků.

Také zemědělské školství utěšeně rozrůstá. V Báňské Štávnici a v Košicích jsou střední školy hospodářské vedle 5 odborných. Existuje také již lesnická škola v Liptovském Hrádku a hospodyňská ve Veličné. Státních průmyslových škol je 10. Chodí do nich 818 řádných a 353 mimořádní žáci. Vedle toho byly zřízeny 4 nové dívčí školy, do nichž chodí 254 žákyň. Jako koruna celého školství na Slovensku vybudovává se v Bratislavě slovenská universita Komenského, pro niž sněmovna vydala již přes 100 mil. K. Dnes má již tři fakulty. Zřízením internátu pro akademiky umožní se její větší frekvence. Potíže pro veškeré slovenské školství činí dosud nedostatek učebnic. Než i tento nedostatek bude časem odstraněn a ze slovenských škol bude prouditi silný proud inteligence obrozované naší větve podtatránské, který bude požehnáním pro celou naši republiku.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Pokusy o reformu střední školy. — Dívčí střední školy. — Společenská výchova na středních školách.

Ačkoliv uplynuly již tři roky od převratu, všechny naděje a smělé plány o pronikavé reformě našeho školství, zvláště školy střední, zůstávají nesplněny. Potěšitelný jest veliký a rychlý kvantitativní rozvoj všeho našeho školství, zvláště na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, ale v podstatě zůstaly

poměry na střední škole nezměněny; ovzduší školy republiky není ještě plně prosyceno novým duchem nové doby, v které žijeme. Celý zájem, který jsme pozorovali v české veřejnosti o reformu střední školy v době válečné, jest nyní stále tlumen zvýšeným zájmem o otázky politické, ačkoliv jest organisace a reforma školství i výchovy velmi významnou otázkou národní i státní, i důležitým úkolem české školské politiky.

Naše školství bylo v celku ušetřeno všech těch překotných a neprozkoumaných reforem, jež jsme po převratu prováděli v různých oborech státní správy. Ministerstvo školství a národní osvěty věnovalo bedlivou pozornost vnitřní organisaci správy školské, soustavně doplňovalo školství všech kategorií, zvláště na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, energicky řešilo otázku obsazení učitelských sil, finanční otázku suplentskou, otázku studia učitelského, pečlivě staralo se o usnadnění studia československých studentů v cizině, cizích studentů na našich školách a věnovalo náležitou péči i sociální otázce studentské; vybudovalo českoslov. pedagogický ústav J. A. K. a nepomíjelo postupně prováděti novou vnitřní úpravu ve školství v duchu nových potřeb mladého státu a požadavků doby. Uvážíme-li obtížné poměry, v kterých správa školství po převratu pracovala, musíme posuzovati výsledky její činnosti s plným uznáním, i když vždy zcela s různým opatřením nesouhlasíme. Reformu střední školy nelze však odkládati. Otázka reformy střední školy byla pečlivě studována a různé články v časopisech denních i odborných, brožury, dotazníková akce ministerstva, přednášky a porady odborných korporací i ministerstva, připravily bohatou látku ke konečnému řešení žádoucí reformy.

Nyní jest vděčným úkolem ministerstva školství a národní osvěty, aby vypracovalo směrnice pro definitivní reformu střední školy, jež nemůže ovšem býti provedena překotně, nýbrž postupně tak, aby jednotlivé reformy provedeny byly v rámci určitého programu, jedna druhou doplňovala a tvořily formou i obsahem základ naší nové střední školy. V přípravných studiích a poradách o reformě střední školy převládalo úsilí o vybudování nové její organisace, ačkoliv nejsou hlavní vady jen v organisaci středního školství. Studujeme-li pozorně poměry na středních školách, pozorujeme, že mnohé závady plynou z nevyhovující metodické a didaktické přípravy kandidátů učitelství, z nedostatečně zařízených školních budov, knihoven, kabinetů, žákovských pracoven a zvláště z nedostatku výchovných složek v celém školském systému; vyučovatelství stále ještě tak nepoměrně převládá nad výchovou, cvičíme paměť a zapomínáme na povahu a osobnost žáků.

Na všech poradách o reformě střední školy opakují se oprávněné výtky o nedostatečnou výchovu ve škole. Pro množství učiva zanedbává škola, ba snad nepřímo i tlumí vývoj osobnosti, osobní zájem o jednotlivosti předmětu, málo přispívá k rozvoji samostatnosti myšlení i pohotovosti slovní. Na střední škole není dosti svobodné a tvořivé práce, jež by probouzela tvůrčí schopnosti žáků a vedla je k přemýšlení, vytrvalosti a k samostatnosti. Stručně řečeno, ve škole je nedostatek činorodého života. Až dosud jsou žáci příliš pasivní složkou při školní práci, hledejme nové vyučovací metody, abychom plně využili netoliko ve volném slohu a kreslení, ale zvláště v laboratořích a dílnách, samočinnosti a technické zručnosti žáků. Velkou závadou všech typů střední školy jest její nepřístupnost absolventům

škol měšťanských. Reforma střední školy musí býti provedena tak, aby
stranila všechny tyto nedostatky; pouhá reorganisace střední školy by n
mnoho neprospěla, ačkoliv bude rozhodnutí o této otázce velmi význam
neboť musí býti současně rozhodnuto o studiu jazyků klasických na škol
středních. Středoškolská anketa se velkou většinou vyslovila pro osmil
střední školy na základě společných čtyř nižších tříd bez latiny. Po p
vratu byla žádána u nás i v zemích sousedních, Rakousku, Německu, Fran
organisace školství po vzoru americkém. U nás přijali tento návrh zvlá
učitelské organisace škol obecných a měšťanských. Po převratu i ve Fra
našla tato myšlenka mnoho ohlasu, a proto překvapuje nyní připravova
návrh ministerstva, který je v podstatě návratem ke klasické střední šk
Poslední velká reforma středního školství ve Francii, jež postavila na ro
vzdělání klasické a moderní, založené na studiu věd přírodních a modern
jazyků, prý sklamala a nápravu všech těch nedostatků, jež vytýkají nyn
střední škole, může přivoditi jen obnovení klasické střední školy. Nepoc
buji, že nebude otázka reformy střední školy ve Francii řešena tak ra
kálně, neboť by znamenala krok zpět, ale nezůstane as bez vlivu i u nás.

Otevření pokusných pobočních tříd při reál. gymnasiu na Smích
a reálce v Karlíně prozrazuje, že ministerstvo školství a národní osv
odkládá novou reorganisaci střední školy na řadu let a proto by měly b
zatím doplněny některé naše reálky pobočkami v Praze i na venko
pobočkami pro vyšší třídy typu B, aby učinilo se přístupným universi
studium žákům, již z různých důvodů, na venkově hlavně proto, že je v mí
pouze reálka, studují na reálce; zvláště v Praze, v Plzni, v Budě
vicích a v Brně nepůsobilo by otevření poboček při jednom nebo dv
ústavech žádných obtíží, nevyžadovalo by zvláštního nákladu a naše
řejnost uvítala by toto opatření jen s plným souhlasem. Současně mělo
býti uvažováno, aby byla provedena reorganisace reálky. Žáci na reálk
jsou velmi přetíženi; ačkoliv mají největší počet hodin vyučovacích v týd
ve vyšších třídách jen řádných předmětů 34 hodin, k tomu se přidruž
předměty nepovinné, zpěv, těsnopis, moderní jazyky, praktická cvičení c
mická, fysikální, přírodopisná, modelování, hry, musí se vyučovací lá
probírati a procvičovati chvatně, k podrobnému opakování a prohloub
učiva není potřebného času a klidu. Z pedagogických důvodů jest nezby
třeba, aby byla reálka doplněna osmou třídou. Učivo by bylo v jednotliv
třídách stejnoměrněji rozděleno, aby mohla býti látka doplněna a řád
procvičena, zvláště ve fysice a chemii také v praktickém cvičení v laborat
Žáci budou opouštěti ústav vyspělejší a jsem přesvědčen, že neopakov
by se výtky o méněcennosti abiturientů reálek, když by bylo náležitě p
hloubeno vyučování literárnímu a kulturnímu dějepisu, zvláště technic
kultury a věd přírodních, filosofii, jejíž osnova by byla vhodně uprav
se zřetelem na potřeby budoucího technika a doplněna základy sociolog
O těchto reformách bylo již několikráte jednáno v ministerstvu vídeňské
ale vždy bylo rozhodnutí odkládáno s poukazem na právomoc zemský
sněmů. U nás se dosud o této úpravě nejednalo, poněvadž byla obsaže
v reformě střední školy. Neprovádí-li se nyní nová její organisace, pot
je reorganisace reálky neodkladnou. Námitky budou rázu hospodářské
že se rozšířením reálky o další studijní rok zdražuje studium technické

dorostu. V dnešních poměrech hospodářských je to ovšem námitka vážná, ale o reformě školské rozhodují důvody pedagogické a věcné. Domnívám se, že byla to jen řevnivost vídeňských obhájců privilegií klasického gymnasia, jež úmyslně udržovala sedmitřídní reálku jako ústav druhořadý, bohužel k neprospěchu a škodě žáků.

Mnoholetá práce a úsilí řady osvědčených školských pracovníků o vybudování samostatného dívčího školství středního, jež by se stejným cílem vyučovatelským, ale s osnovou a methodou vhodnou pro tělesnou i duševní povahu dívčí, bylo s chlapeckými osmitřídními školami středními úplně rovnoprávné, skončilo s nezdarem. Ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo, že má býti na dívčích ústavech středních stejná osnova a počet hodin v jednotlivých předmětech vyučovacích jako na ústavech chlapeckých. Rozhodnutí ministerstva není pokrokem ve vývoji našeho školství, neboť každý, kdo učil na školách chlapeckých a dívčích, poznal velmi dobře, že psychologie třídy dívčí a chlapecké je zcela jiná, že třeba voliti jiné prostředky vyučovatelské, zvláště vychovatelské, že jsou podstatné duševní rozdíly mezi dívkou a chlapcem, že vyučování v předmětech matematicko-přírodovědeckých mělo by býti založeno na jiné osnově a jiné metodě, aby bylo vrozených schopností dívčích plně využito. Není bez ironie, že ještě dnes u nás byli průkopníky samostatného středního dívčího školství — muži. Nepochybuji, že krásným snahám a obětavé práci ředitele Dra. Kudrnovského a jeho spolupracovníků dostane se v nedlouhé době plného uznání, že se určitě vrátíme k budování samostatného středního školství dívčího, zvláště až i v cizině stanou se přesvědčivé výsledky pečlivého studia a mnohaleté zkušenosti Dra. Kudrnovského obecně uznanou pravdou.

V informační části Věstníku min. škol. a nár. osvěty ze dne 15. listopadu 1921 byl uveřejněn článek o společenské výchově na středních školách. Význam společenské výchovy středoškolské mládeže vzrostl změněnými poměry politickými a proto má býti mládež středoškolská náležitě poučena o zásadách společenského života; této společenské výchově má se věnovati zvýšená péče a pozornost. V každém sboru má býti ustanoven podle zájmu, chuti a schopnosti jeden člen sboru pro každou třídu, který sám má dostatek společenské zkušenosti, aby aspoň jednou za měsíc vykládal ve vyučovací hodině o společenské výchově. V článku se doporučuje, aby byly zakoupeny pro potřebu ústavu i žactva do knihoven a žákům doporučeny příslušné *spisy Dra. Jiřího Gutha-Jarkovského.*

Zpráva vyvolala na středních školách všeobecné překvapení. Což se až dosud mládež na středních školách společensky nevychovávala? Objevily společenskou výchovu teprve spisy Dra. Jiřího Gutha-Jarkovského? Na každé střední škole vyučovali a vyučují profesoři, kteří byli a jsou bezvadným společenským vystupováním ve škole a na veřejnosti studentům vzorným příkladem ušlechtilého společenského života, na každé střední škole věnuje se zajisté náležitá péče, aby byla mládež společensky vychovávána, ovšem pro náš občanský život. Má snad býti nyní v republice již i střední škola učitelkou společenského života a mravů salonů, v kterém se nyní některým demokratickým republikánům nesmírně zalíbilo? Máme vykládati studentům ve škole, jak si počínati při jídle ústřic, když hoch se nenají doma do syta ani chleba ani buchet? Máme vykládat i chlapcům, jak se

mají obléknouti, když je pozve pan X nebo Y, kdy mají vzíti frak, kdy proužkové kalhoty, kdy černou a kdy barevnou vázanku, když chlapec má na sobě poslední, již se rozpadající šaty a ví, že otec nemá peněz, aby mu koupil jiné? Ještě dnes přicházejí do školy studenti i vyšších tříd bez košile, poněvadž mu jeho jedinou doma matka pere. Nezapomínejme, že nevychovává jen škola, nýbrž spolu daleko mocněji a úspěšněji rodina, prostředí, v kterém student vyrostl a žije. Přednášky a výklady o formě společenského života nám mnoho ještě nepomohou; doklady máme u všech těch bohatých a mocných z doby válečné a poválečné, kteří koupili a přečetli spisy Dra. Jiřího Gutha-Jarkovského a přece se nadarmo ukrývají pozlátkem naučeného nového společenského mravu; škola musí dáti formě ukázněného společenského života též živý a ušlechtilý obsah, na který správně Dr. Jiří Guth-Jarkovský ve spisech svých opětovně upozorňuje. Všeobecně se uznává, že náš společenský život je v hlubokém úpadku, pozorujeme jej nejlépe ve veřejném životě, zvláště politickém, jsou i časté stesky na společenský poměr mnohých profesorů k žákům ve škole, a nepochybuji, že by mohla střední škola přispěti velmi pronikavě k nápravě. Ale úspěšnou nápravu mohl by způsobiti jedině bližší, intimnější styk učitelů a žáků mimo vyučování. Vnésti trochu anglického ovzduší do našich škol. Učitelé a žáci by se stýkali v odpoledních hodinách při hře a sportu na hřištích, ve školních čítárnách, knihovnách, besídkách, divadle, přednáškách, hře v šachy, kulečníku, hudbě, výletech a vycházkách poučných. Výchovný a společenský význam tohoto volného a přátelského styku učitelů se žáky byl by ovšem veliký; jsem přesvědčen, že by značně přispěl i ku zlepšení školního vyučování. Kandidáti učitelství museli by býti připravováni již na vysoké škole k této nové učitelské činnosti, jež by byla pro každého učitele povinnou, ovšem v rozsahu jeho služebního úvazku. Přinesli bychom nový život do našich škol. Společenský život profesorů a žáků, který by mohl býti vydatným zdrojem nových, často ušlechtilých a vzácných podnětů, přispěl by u žáků k rozvoji samostatného myšlení, smyslu pro povinnost, k ušlechtilé sebedůvěře a osobní odpovědnosti. —*vžk*—

LITERATURA.

Krásná.

Stanislav Jarkovský: Marná sláva. Profesorské romanetto. V Praze 1921. (»Knihy Zvonu«, rediguje Fr. S. Procházka, svazek 35. a 36. Nákladem České Unie a. s. v Praze.) — *Vojtěch Mixa:* Na přelomu. Povídky. (Tiskem a nákladem Polygrafie v Brně.) — *Ondřej Přikryl:* Zápisce krále Ječmínka. V Praze 1921. (Nákladem K. Píchala, knihkupce v Praze.) — *Ricarda Huchová:* Z »Písní lásky«. V Praze 1918. (Nakladatel Fr. Borový v Praze.)

Stanislav Jarkovský nasbíral si za svého dlouhodobého působení profesorského hojnost stavovských zkušeností a umínil si vypsati je v obsáhlé dvoudílné knize. Nazval-li ji romanettem, nesmí to mýlit. Nebot případ jeho profesora Vavrovského, který ještě v líbánkách svou krásnou ženu Martu překvapil ve svém venkovském bytě s husarským poručíkem,

kterého shodil se schodů a se ženou se rozešel, i všechny důsledky toho kroku, vedoucí až tam, že z ženy se stane kuplířka, kterou má v evidenci policie, i její pozdější, marně vypočítavé pokusy, zestárlého muže opět získat, to všechno není jádrem knihy. Není jím ani konečná katastrofa, kterou způsobí veřejné odhalení nekalé živnosti Martiny a Vavrovského dožene k sebevraždě. A není jím ani případ suplenta Městeckého, jehož mladý život spisovatel uvedl v souvislost s osudem Vavrovského, a který polátá ruku nemanželské dceři Martině a tímto spojením s bezúhonným děvčetem smývá vinu neurvané matky a zjasňuje památku neštastného Vavrovského. Všechno to jest pouhou folií a jen k tomu, aby na pozadí románového příběhu se uplatnily zkušenosti ze skutečného života určitého stavu. A v této reální stránce jest vlastní jádro knihy a také její cena. Cena, kterou spíše než hodnota literární určuje její dokumentárnost.

Neboť kniha Jarkovského jest těžkou obžalobou výchovného systému, který v našich středních školách vládl za dlouhou řadu let. Obžaloba stíhá školský byrokratism, který, na hony jsa vzdálen smyslu kulturního poslání školy, nzkostlivě dbal jen toho, aby se vyhovovalo předpisům a paragrafům; systému, který v mladých lidech viděl pouhý materiál pro úřední akty, který místo oduševňované přípravy pro samostatnost života vypočítával předepsaná procenta prospěchu a kázně a jimi si upravoval cestu k vlastní byrokratické kariéře. Systému, který z ředitelů a profesorů činil pedagogické stvůry, bezcharakterní šplhavce, lidi, kteří neměli ani společenského vkusu; lidi, jimž zlatý límec a pohled inspektorův a rubriky v katalogu byly počátkem i koncem všeho života; lidi, kteří byli nesrdeční, mstiví, farizejští, od hora až dolů. Mohlo by se zdát, že spisovatel hodně upřílišuje, když své Čemerky a Plačky kreslí tak stinnými barvami. Ale ne, neupřílišuje. Naopak, vystihl je dobře a dobře odpozoroval, jak zhoubný vliv vyšších zasahuje také nižší. Má, bohužel, pravdu a nebude málo těch, kteří by mu to mohli dosvědčiti z vlastní zkušenosti. Osud, jaký stihne ubohého Třísku, jehož nervy mechanickým byrokratismem a jeho důsledky popraskají, není nikterak přitažen za vlasy. Bylo tak, my však doufejme, že bude lépe; musí být lépe. Kniha byla psána roku 1911 a jest hodno uznání, že spisovatel měl odvahu přibíti ty zvrácenosti na pranýř za rakouské éry, kdy naši lidé chtěli být papežštější než sám papež.

Avšak autor se neobmezil na protest proti byrokratickému systému: spíal jej s protestem proti tradiční osnově středoškolského studia vůbec. A za kámen úrazu pokládá klasickou filologii, lépe řečeno způsob, jakým byla na gymnasiích tradičně pěstována. Tím se dotýká vážné otázky, která není rozřešena podnes. A také tu je v právu, když pozdvihuje hlas proti nepoměru, v který se stavěly jazyky klasické proti předmětům ostatním, na jejich úkor, a když poukazuje k nepoměrům dlouholetého cviku a učení k výsledkům, jež z toho plynou pro život, k přemíře učiva gramatického a slovíčkářského na úkor stránky ideové, estetické, kulturní. I tu má autor v podstatě pravdu. Ale po této stránce jsme již přece jenom dále a způsob, jakým naši vědečtí filologové klasičtí obírají se antikou dnes, jest zárukou, že i tu zavládne duch nový, duch, který antiku chce udržovati v souvislosti s dobou moderní a uvésti ji v náležitý poměr k naukám ostatním. O to asi běží také spisovateli. Avšak způsob, jakým svůj protest pronáší ve věci této, není tak

dokumentárně přesvědčivý jako v oné otázce druhé. Autorovi, jakmile se dotkne klasické filologie, tanou stále na mysli slova »marná sláva« a nepokrytě dává na jevo, že by bylo nejrozumnější učinit císařský řez a antiku ze škol odstranit nadobro. A je přesvědčen, že nejen všechno ostatní, ale i třeba kopaná přinese těm mladým lidem užitku víc nežli antika. Kdyby se pěstovala tak malicherně a úzkoprse, zajisté. Ale jsou výjimky, a tak paušálně se věc odbýti nedá. Je to příliš vážná otázka, nutno o ní mnoho přemýšlet, a mnoho, ne-li všechno, bude záležet na individualitě učitelově, jako při každém oboru. Neboť není ani vyučování jazykům moderním dokonalé, jsou případy, kdy po několikaletém učení výsledky i z oboru jazyků moderních jsou velmi problematické; a není hned tak něco trapnějšího, než vidět, jak ti mladí lidé, kteří úsilovně pěstují tělesný výcvik a všelijaký sport, dovedou být neotesaní a společensky velmi málo acceptable. Pouhá záměna tu nepostačí. Ale je dobře, jestliže i této otázky se spisovatel nabádavě dotkl.

Dlužno přiznati, že v jeho knize není nic doktrinářského. Není psána s povýšeností, ale s opravdovým zájmem o zdar mladých lidí a jejich budoucnost, se shovívavým úsměvem nad jejich chybami a nepřístojnostmi, k nimž vede nejen mládí, ale hlavně ten systém. Není v ní také zloby, protest provádí se formou mírnou, která dovede zachytit stejně několik působivých scén jako nevyhnouti se leckterým triviálnostem, k nimž svádí snaha po humornosti a zábavnosti. Mezi příslušníky stavu dovede rozdělovat stín i světlo. Místo ucelené stavby románové volí autor řadu kronikářských kapitol, v nichž někdy méně byla by více a nebylo by nutno nejednou se opakovat. Není také prvý, kdo se literárně chopil otázky zvrácené výchovy: Max Dreyer, Otto Ernst dovedli z ní dramaticky vytěžit velmi účinně už dříve. Ale bez jejich vlivu sáhl do prostředí českého, využil vlastních zkušeností, jako učinil už dříve sám a jako mimo něho Klostermann, a zachytil tak kus nedávného českého života.

V knize svých povídek představuje se Vojtěch Mixa jako člověk, který přemýšlí o době nynější. Ne tak v povídce »Na přelomu«, která dala knize jméno. Ta je vyplněna rozporem mezi touhou po ženě a touhou po účelné práci, a z toho rozporu autorova vychází jeho mladý muž jako vítěz, který o svém díle ví, je přesvědčen, že jest plodné a že muž smí ženě věnovat jen tolik času a takový zájem, kolik toho dovoluje jeho práce; těžiště života jest mu ne u ženy, ale v práci; rád by měl při ní svědkem dvě dobré a laskavé oči a ruce hodné jeho celování, ale nenajde-li jich, půjde stejně vytrvale za svým cílem a bez trpkosti. Ale již tuto povídku vyznačuje smysl etický, který v práci vidí veliké bratrství. A smysl etický vyznačují také povídky další, v nichž se autor obírá nynější dobou. Dospěl-li k tak resignované skepsi o ženě, v níž jsou dvě hlavní složky, rozum a smyslnost, kdežto cit je pouhou okrasou a líbezným klamem, zdá se, že i toto mu zavinila dnešní doba, v níž není pevných základů ani rozhodnosti, v níž platí všechny filosofické systémy, všechna náboženství, každá morálka, která dovede vše omluvit a vysvětlit, doba, která žije jediným heslem: všechno je marnost, užívej, neboť i ty zhyneš a nikdo ti již nenahradí, čeho jsi neužil; je doba úplatné politiky, která jen spekuluje s nevyhraněnými poměry průmyslovými, sociálními, národohospodářskými. Proti tomu jest jediný lék: víra v život, práce, smysl pro povinnost; odvrat od materialismu, přiklonit se k věcem

duchovým, nežiti hrubě sobeckým bojem evropských států, ale mít zření k sobě a k dějinné tradici. Tolik asi lze myšlenkově vybrati z Mixových povídek. Nejsou to mravokárné románky, ale účtují s dobou, tu na základě individuálního případu, tam formou fingované apologie a dialogu, jinde epizodou z prostředí ruského chaosu, jejímuž stylu byl vzorem snad Čechov, jinde ironisující utopií nebo alegorií. Celkem vzbuzují dojem spisovatele, který se snaží propracovati se z nevyhraněnosti k pevné etické základně, který si však libuje ve způsobu projevu leckdy strojeném a hledaném, jímž myšlence samé váhy nepřidá a nejednou zapomíná příkazu formální ryzosti.

»Této knížečko, spisované z většího díla před vojnou, po čas válce skovával v Prostějově profesór Jaroslav Votruba a po něm v Praze František Picka, kapelník Národního divadla, a ředitel Karel Novák. Za to ich tade přátelsce zpomínám.« Tak připomíná úvodem Ondřej Přikryl ke své nové básnické knize »Zápise krála Ječmínka«. Jsou to verše prostoty, která nemá kazu, bodrosti, která podmaňuje, vroucnosti, která se line jako čistý pramen. Jsou neličeným projevem básníkova patriotismu, jeho lásky k Hané i širší vlasti československé. Lásky, která dovede i nenávidět a trestat a se obětovat. V těch verších, at lyrických nebo baladických a dramaticky spádných se nezapře krajová samorostlost, vřelý cit a přirozený humor, který prýští z niterní čistoty a sebevědomí, s nímž se obrací jak proti cizímu panství, tak proti kleru. Nikde v tom není pósy nebo pouhé literární zvyklosti, je v nich národní osobitost, která dovede z dějinné tradice vytušit a vyslovit příští nové doby, bez patosu, ale s pevnou vírou zdravého člověka.

Poněkud pozdě dostalo se nám pro tento přehled překladu lyrických básní Ricardy Huchové. Překlad (kdo jej pořídil?) je pěkný a Ricarda Huchová zaslouhuje, aby u nás byla známa větší měrou nežli se může státi tímto výběrem z její milostné lyriky, ladné rytmiky a výstižných obrazů. Její uvědomělé ženství, jehož se nikdy nevzdává, romantický kult krásna, který nevylučuje reality života, její vysoce vyvinutý a osvědčený smysl kulturní a činorodá inteligence zajistily jí jedno z nejpřednějších míst v soudobé literatuře německé.

—*ejč*—

Poučná.

Jaroslav Dvořáček: Ze života slov. Populární výklady o významosloví. Nákl. Šolce a Šimáčka v Praze, 1920. Str. 52. Cena neudána. — *Zdeněk Záhoř:* Pohlavní výchova. (Vzdělavací knihovna lidová »Pro dítě«. Nakladatelství »Melantrich«.) — *Albert de Boulicant:* Pout do Mekky a Mediny. Přeložil Josef Tomas. (Otázky a názory XLIX.) 237 stran za 15 K. — *L. N. Zvěřina:* Antonín Sova. (Nakladatelství Hejda a Tuček.) — *Jiří Ruda:* Henrik Ibsen. Tvůrce moderního názoru světového. (Nákladem J. Šnajdra v Kladně.) — Příručka pro veřejné knihovny. Vydalo ministerstvo školství a národní osvěty. (Nákladem státního školního knihoskladu v Praze.)

Jaroslav Dvořáček: Ze života slov. Populární výklady o významosloví. (Nákl. Šolce a Šimáška v Praze, 1920.) Str. 52. Cena neudána.

Bude tomu pomalu již čtvrt století, kdy širší veřejnost česká byla poprvé upozorněna na »novou vědu«, správněji řečeno na nové odvětví jazykozpytu, které se vedle obvyklých odvětví tehdy zrodilo a počalo pěstovati.

Vynikající, tehdy již pětašedesátiletý filolog francouzský Michel Bréal vydal r. 1897 knížku o základech sémantiky, jak o nich již po 15 let před tím bádal a psal, Essai de sémantique. (O knize referoval tehdy, pokud se pamatuji, Dr. Flajšhans a mladý filolog francouzský Dr. Jiří Mohl, kterého osud zavál na pražskou universitu.

V knížce přístupně a lehce psané podává nyní prof. Jaroslav Dvořáček populární, ale vědecky celkem spolehlivě založený přehled výtěžků, kterých se v posledních desetiletích v tomto oboru jazykozpytném dopracovali badatelé francouzští a němečtí. Přes to, že prací výlučně sémantických proti záplavě jazykozpytných prací vůbec jest poměrně málo, sémantika jest z nejpoutavějších, ale také nejtěžších odvětví studia jazykového; je jakousi psychologií a sociologií řeči poskytujíc pohledu do nejzajímavějších proměn jazykových, na něž působí vlivy a podmínky historické, kulturně historické, společenské, mravní i citové. Český význam významosloví nevystihuje plný pojem sémantiky, jak jej původně Bréal vymezil. U nás vedle praktického užití významosloví ve slovnících, vedle roztroušených výkladů v jiných pracích mluvnických a vedle novějších prací profesorů Janka a Zubatého nemáme mnoho prací věnovaných pouze tomuto oboru a nedostatek tento je také nejpatrnější v knížce Dvořáčkově na příkladech, kterých se tam uvádí nepoměrně více z jazyků cizích než z našeho, ač právě domácími příklady místo cizích byla by knížka jistě získala na poutavosti.

O našem národě se říkalo, že je národem filologů, ale širší naše obecenstvo nemívalo ve zvyku zajímati se o otázky jazykozpytné. Teprve když byla založena Naše řeč, projevil se o ně utěšeně zájem větší. Knížka Dvořáčkova může aspoň přispěti k tomu, aby do tajůplné říše jazykových jevů vneseno bylo i pro nezasvěcené oko trochu světla a správného poučení. Jazyk jako projev vnitřního života našeho zaslouží si této pozornosti, za niž každému bude odměnou poznání jedné z podivunejhodnějších dílen ducha lidského. *Ka.*

Zdeněk Záhoř: Pohlavní výchova. (Vzdělavací knihovna lidová »Pro dítě«. Nakladatelství »Melantrich«.)

O pohlavním problému píše se u nás již od let a poukazuje se na jeho důležitost i na zlé následky, které přináší nečistota a získané pohlavní nemoci. Všichni víme, že je nutno hned u kořene, t. j. u mládeže čelit nebezpečí odtud hrozícímu. Ale sotva všichni máme správný způsob výchovy a víme, jak tu zasahovat. Prof. Z. Záhoř snaží se nám ukázat tuto cestu, jakou nutno se ubírat doma i ve škole. Velmi správně zdůrazňuje, že při pohlavní výchově ve věku dětském je hlavním úkolem předcházeti zlu, obrniti proti němu a že pohlavní výchova začíná vlastně již u dítěte v plenkách — čistotou. V pozdějším věku jsou dle něho vydatnými činiteli tělocvik, plování a jiné sporty a ovšem i skauting, tedy spartanská výchova tělesná. Duchovně je nutné sílení vůle a pohlavní poučení, neboť »nejdůležitější vědomostí pro člověka jest, naučiti se bdíti sám nad sebou« (H. Spencer). Autor ukazuje, jak dlužno poučovat v rodině a kdy. Načrtává také nástin pohlavního poučení ve škole, kde zdůrazňuje, že hlavní věcí u učitele vedle znalosti je i pedagogický takt, schopnost přesvědčiti žactvo, že jde o jeho životní štěstí, že je to věc nesmírně vážná. Správně usuzuje, že tato schopnost není vázána oborem a povoláním a že i lékaři může často chyběti. Lékař dle něho je

na místě pro výklady o pohlavní výchově u mládeže dospělé, do obecné školy však žádá pro pohlavní poučení odborníka pedagoga, člověka vyzbrojeného pedagogickým taktem a praksí.

Je nutno si jen přáti, aby spisek vzbudil pozornost, a aby se u nás v pohlavní výchově v rodinách i ve školách účinně pracovalo. *r.*

Albert de Boulicaut: Pout do Mekky a Mediny. Přeložil Josef Tomas. (Otázky a názory XLIX.) 237 stran za 15 K.

Přiznám se, že mi v knihovně Otázek a názorů, v níž jsme dosud uvykli čísti hluboká řešení soudobých palčivých otázek doléhajících neodbytně na duši dnešního člověka, zazněly trochu nezvykle a cize tyto »poetické vzpomínky na okouzlující Orient, v němž vše připadá jako sen«, jak sám autor nazval svou knihu.

Pan de Boulicaut byl, jak nás předmluva poučuje, pátým evropským cestovatelem, kterému se podařilo navštíviti posvátná města Hedžasu Mekku a Medinu, prvním pak křesťanským cestovatelem, který tuto cestu vykonal přestrojen v zástupu moslemínů z celého světa s poutním průvodem nesoucím posvátný koberec z Kaira do svatyně Kaaby v Mekce. Jenom důkladná znalost života v Orientě, zvláště moslemínských zvyků, pomohla autorovi, že mohl vykonati celou cestu nepoznán Araby, kteří by jej byli jistě umučili, dopadše v něm křesťana. Autorovi bylo proplouti několikerým úskalím, když byl v nebezpečí prozraditi své evropské a křesťanské smýšlení a cítění. Líčení náboženských obřadů, při nichž náboženské city moslemínů dostupují takřka šílenství, má proto cenu národopisného dokumentu. Evropana by dnes, kdy politické panství turecké v Evropě dohasíná, více zajímala asi otázka, má-li náboženská myšlenka islámu shromažďující dosud moslemíny z celého světa k pouti do Mekky a Mediny v sobě i pro budoucnost tolik jednotící síly, kolik měla v rukou sultánů cařihradských na počátku nového věku. Ale na tyto otázky knížka Boulicautova odpověděti nechtěla; jí šlo více o dokumentární vylíčení náboženských zvyků a o poetické kouzlo země i lidí, jak je vydechuje i pohádka vypravovaná při návratu pod stanem povídkáře Ibrahima. Vůně Orientu dýchá z každé stránky této knížky. Kdo po ní touží, toho jistě upoutá tak, že knížky neodloží, dokud jí nedočte. *Ka.*

L. N. Zvěřina: Antonín Sova. (Nakladatelství Hejda a Tuček.)

Jako před léty napsal Martinek studii o básnickém díle Macharově, tak L. N. Zvěřina se pokusil o studii literárního vývoje Sovova. Podává obraz literární generace, z níž Sova vyšel, ukazuje na vlivy, které zprvu působily — převážně ovšem na vliv Vrchlického — na Sovův impresionism, od něhož básník přechází »Vybouřenými smutky« k symbolismu. Tyto »Vybouřené smutky« nazývá autor prvým tvůrčím činem Sovovým, kdežto »Žně« jsou mu vrcholem básnického vývoje Sovova.

Mladý vykladač díla Sovova přes zdánlivou kritičnost a vědeckost metody je obyčejným nadšencem básnické osobnosti Sovovy, což lze vysvětliti tím, že je příslušníkem generace vyrůstající pod jejím vlivem. Vidí v Sovovi nejnárodnějšího básníka let devadesátých a prvých decenií nového století a srovnává-li jej s Macharem, je mu Sovovo dílo hodnotnější. Podobné nehoráznosti nelze ovšem přičísti jen na vrub nedostatečné objektivnosti. *t.*

Jiří Ruda: Henrik Ibsen. Tvůrce moderního názoru světového. (Nákladem J. Šnajdra v Kladně.)

Kniha podává rozbor děl Ibsenových. Nevystihuje v jednotlivostech vždy plně a do hloubky, ale v celku zachycuje básnické úsilí Ibsenovo o nového moderního člověka. *t.*

Příručka pro veřejné knihovny. Vydalo ministerstvo školství a národní osvěty. (Nákladem státního školního knihoskladu v Praze.)

Tato příručka podává dobré poučení knihovníkům, v jaké skupiny roztřídit knihy v knihovně, jak je značkovat, jak upravit seznam knih i výpůjční a knihovní řád atd. Je doplněna i zákonem o veřejných knihovnách obecních a prováděcími nařízeními. Pokud nemáme knihovníků odborně školsky vzdělaných, vykoná tato příručka svůj úkol, zvláště na venkově. *s.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Lužičtí Srbové po válce.

Napsal Adolf Černý.

Zájezdem lužicko-srbských pěvců do Prahy byl znova vzbuzen živý zájem o nejmenší slovanský národ, tvořící osamělý ostrov uprostřed panujícího národa v republice Německé. Mnozi se ptají, jaký je stav Lužických Srbů v republice u srovnání se stavem předválečným.

1. *Před válkou* měli Srbové v Sasku dva poslance v zemském sněmu, kteří tam hájili skrovničkých práv, jaká jim byla po revoluci r. 1849 udělena ve škole a obnovena ve školském zákonu r. 1873. Školy srbské, obecné a tím méně střední nebylo ani jediné; ale na německých obecných školách v srbském území zákon připouštěl vyučování srbskému čtení (vedle německého) a také náboženství na základě srbského jazyka (ale zároveň s cílem, aby děti vše dovedly povědětí německy). V posledním desítiletí před válkou snažili se Němci via facti a potom i ustanovením v novém zákoně školském obmeziti toto skrovničké srbské právo podmínkou, že rodiče mají se předem výslovně vyjádřiti, přejí-li si pro své děti takového vyučování. Lužičtí Srbové se tomu vytrvale bránili, poněvadž prakse ukázala, že němečtí a poněmčilí učitelé toho zneužívali k zastrašování dětí a rodičů a tím k odstraňování i nepatrných drobtů srbštiny ze škol. Na německém gymnasiu a obou konfesijních učitelských ústavech dovoleno soukromé vyučování srbštině, která však neměla váhy ani předmětu nepovinného.

V chrámech měli katoličtí Srbové své srbské duchovní, evangeličtí většinou. Ale evangelická církev luterská při svém státním charakteru měla na velkou část duchovenstva vliv národním snahám srbským nepříznivý. Redukováním srbských kázání ve farnostech ohrožených nebo aspoň přesunováním na druhé místo (po německých bohoslužbách) připravovala půdu po-

krokům germanisace. Duchovenstvo její studovalo na německých universitách, pro své povolání mezi Srby se připravovalo jen v prázdninových kursech u faráře Mrozaka v Hrodźišći.

V Prusku byly poměry ještě mnohem horší. Zákona školského nebylo, tedy ani ne zákonných ustanovení o užívání neb neužívání srbštiny ve škole. Srbové neměli také ani jediného poslance, který by byl v pruském sněmu o srbská práva usiloval. Lehnická politická správa, jíž jest pruská Horní Lužice podřízena, sice r. 1891 vydala nařízení, že se určitou měrou připouští užívání srbštiny, ale to nebylo nikdy provedeno. Pro Dolní Lužici, která připadá frankfurtské politické správě, nebylo vůbec žádného nařízení o vyučování srbských dětí. Učitelů srbského rodu byl zde i v Horní Lužici pruské toliko nepatrný počet a i ti byli nuceni působiti podle vůle germanisujících inspektorů. Jinak byli srbští učitelé s určitou soustavností posíláni do krajin německých a němečtí do srbských. O vyučování příští inteligence jazyku srbskému nebylo v poslední době před válkou postaráno ani soukromými hodinami srbštiny na gymnasiu nebo učitelském ústavě. Podobně církev sledovala zjevně cíle germanisační, stěžujíc aneb i znemožňujíc dosazování srbských duchovních na fary v srbském kraji.

V úřadech neměla lužická srbština v Prusku ani v Sasku práva žádného. Jen v případech nezbytnosti užíváno tlumočníků.

Srbský národ celkem vzato žil tedy jen vlastní životní silou a přičiněním nečetné vlastenecké inteligence, která literaturou a působením spolkovým budila a udržovala národní uvědomění. Hospodářskou jeho sílu podpíraly jen drobné záložny. Vše projevovalo se hlavně v saské Horní Lužici, méně v Horní Lužici pruské a nejslaběji v Dolní Lužici. Časopisů bylo před válkou 8 hornolužických (jeden půlletník, jeden čtvrtletník, 2 měsíčníky, jeden čtrnáctideník a 3 týdeníky) a dva dolnolužické (měsíčník a týdeník). Spolků bylo asi 70, z nichž dolnolužický jen jeden. Ruch spolkový byl právě před válkou velmi živý a vrcholil v úsilí o ústřední spolkový svaz (»Domowinu«).

II. *Za války* utrpěl národní život veliké ztráty. Do konce války zanikly tři časopisy hornolužické a oba dolnolužické. Také ruch spolkový potuchl; většina spolků zanikla, zbylé jen živořily.

Ztráty ve vlastenecké inteligenci byly veliké. Padl i hlavní organisátor života spolkového (Fr. Kral).[1]

III. Přes to hned za převratu přihlásili se Lužičti Srbové k novému životu dobře vycitivše, že nadchází jiná doba, která může i jim přinésti lepší podmínky životní. Již 6. listopadu 1918 poslanec Arnošt Bart v saském sněmu žádal zaručení práva na mateřskou řeč a národnost — a když byla 9. listopadu vyhlášena německá republika, vznikla hned myšlenka samostatné národní organisace. Dne 13. listopadu 1918 zvolen prozatímní Národní výbor (Narodny Wubjerk) s předsedou Bartem v čele; 20./XI. založena všenárodní organisace Narodny Zwjazk jako lidová základna Národního výboru a přijata resoluce o srbských nárocích na sebeurčení a na vyřízení srbské otázky mírovou konferencí.[2] Věc ta ještě zdůrazněna v proklamaci Národního výboru k srbskému národu ze dne 1. ledna 1919, v níž vysloven požadavek lužicko-srbské samostatnosti. V Paříži zůstalo však úsilí Lužických Srbů bez výsledku. Mírová smlouva versaillská nemá o nich žádného výslovného ustanovení. Jen v předběžné odpovědi spojených a přidružených mocností ze dne 16./VI. 1919 na námitky Němců ze dne 29. května jest odstavec o minoritách, který se vztahuje také na Lužické Srby. Odstavec ten (v části první odst. 3. řečené odpovědi) zní:

Mocnosti spojené a sdružené jsou ochotny povoliti záruky pro práva německých menšin, pokud se týče výchovy, náboženství a vzdělání, v územích postoupených Německem novým státům, vytvořeným smlouvou. Tyto záruky budou dány pod ochranu Svazu národů. Mocnosti spojené a sdružené béřou na vědomí prohlášení německých zástupců, že Německo je rozhodnuto zacházeti na svém území s cizími menšinami podle týchž zásad.

IV. Ustanovení to nemělo však dosud vlivu na chování Němců k Lužickým Srbům *v době poválečné*. Že nemíní Srbům ani v republice poleviti, projevili ještě za mírové konference, a to v době, kdy měli již v rukou odpověď spojenců s citovaným paragrafem. Dne 20. června 1919 totiž v Budyšíně odsoudili do vězení a k pokutám šest účastníků hnutí lužicko-srbského (mezi nimi známého jazykozpytce prof. Dra Arnošta Muku) za jejich styky s pařížským delegátem Bartem. Barta

[1] O stavu Lužických Srbů za války viz moji knihu »Lužická otázka« (Plzeň, K. Beníško, 1918), str. 71.

[2] Viz můj čl. »Otázka lužická« v Naší Době XXVI. str. 168.

samého zatkli, když se vrátil z Paříže, sotva že dne 2. října 1919 překročil saské hranice, a odsoudili jej v Lipsku 20. ledna 1920 na tři léta do vězení. Na podzim téhož roku byl sice propuštěn na svobodu a o něco později také ostatním odsouzeným (kteří vězení nenastoupili) byl trest vězení prominut a uloženy toliko pokuty, ale nestalo se tak z dobré vůle po ulevení Lužickým Srbům, nýbrž působením zcela jiných vlivů.

Také ve dvou vládních poradách, konaných dne 5. a 22. února 1919 v Budyšíně o lužicko-srbských kulturních požadavcích, projevilo se, že vláda saská (a dokonce už ne pruská) nechce Srbům učiniti žádných podstatných ústupků. Potvrdil to později přechodní školský zákon saský ze dne 22./VII. 1919, který netoliko že nepovolil Srbům dalších ústupků proti zákonu z r. 1873, nýbrž přinesl ještě zhoršení tím, že učinil vyučování srbskému čtení, psaní a zpěvu závislým na předběžné přihlášce rodičů. Tím tedy uzákoněna podmínka, proti které se Srbové před válkou vytrvale bránili a která otevřela bránu protisrbské germanisační agitaci ve škole. Podobné stanovisko k srbským požadavkům projevilo také pruské ministerstvo nařízením z r. 1920, že se má srbským dětem vedle německého vyučování dostati také vyučování srbskému čtení a psaní, pokud si toho rodiče předem výslovně přejí. Nařízení to však zůstalo jen na papíře, poněvadž podřízené jemu úřady přímo ruší snahy po zavedení srbských hodin do škol. Ba němečtí učitelé mnohde dokonce i zakazují dětem rozmlouvati srbsky v přestávkách.

Jest patrno, že německé vlády jen vydávají ustanovení, která zdánlivě poskytují Lužickým Srbům aspoň nepatrné ústupky v německé škole obecné, ale v praksi v Prusku nedopouštějí provedení těchto ústupků vůbec a tedy ponechávají škole úkol germanisační v plné síle, v Sasku aspoň provedení těchto ústupků ztěžují, někde (podle místních okolností) přímo znemožňují. V této době jsou sice v saské Lužici dva školní inspektoři srbského rodu, ale cena tohoto zařízení má ráz dočasnosti, když se neopírá o určité ustanovení zákona.

Konstatovati dlužno, že obecné školy s vyučovacím jazykem srbským není ani jediné — co saská vláda jmenuje »srbskými školami« (wendische Schulen), jsou školy německé v ryze srbském území, v nichž jsou jen lužické srbštině povoleny vzpomenuté ústupky. Rovněž takové jsou tak

zv. »smíšené školy«, které mají své jméno jen od toho, že jsou v obcích národnostně smíšených.

Dále třeba si uvědomiti, že *není jediné srbské střední školy, jediného srbského učitelského ústavu; ba není ani takové německé střední školy neb takového učitelského ústavu, kde by byla lužická srbština aspoň nepovinným předmětem* (anebo předmětem povinným pro žáky lužicko-srbského rodu); *není konečně ani na žádné německé universitě stolice lužické srbštiny*. Školní systém tedy fakticky směřuje k další germanisaci lužických Srbů. Učitelský dorost se vychovává německy a neponěmčí-li se, posílá se raději na školy v kraji německém než na školy v srbské Lužici, kdežto do srbské Lužice se posílají Němci. Příklady z poslední doby: místo ředitele obecné školy v Kulově (něm. Wittichenau v pruské horní Lužici) obsazeno Němcem z Jeny, ač nejvážnějším kandidátem byl senior kulovského učitelského sboru, rodilý lužický Srb. Saští Srbové žádali, aby na budyšínské gymnasium byl jmenován lužický Srb, prof. Wićaz z německého gymnasia mimo Lužici, aby mohl vyučovati srbštině v mimořádných hodinách. Ministerstvo vyučování raději jej povýšilo, aby se mohlo vymluviti, že místo stejné hodnostní třídy není na budyšínském gymnasiu uprázdněno.

Stejný cíl má i *systém v evangelické církvi luterské*. Tam již od staletí jeví se snaha po odstraňování srbských bohoslužeb — a v té snaze pokračuje se důsledně i po převratu. Srbům se odpírá vzdělání lužicko-srbské inteligence v srbském jazyce, znemožňuje se tedy příprava lužicko-srbských duchovních, stejně jako se znemožňuje výchova srbských učitelů — a na uprázdněná místa se potom dosazují kandidáti němečtí s výmluvou, že srbských je nedostatek. Ale i když se hlásí srbští kandidáti, bývají zamítáni. Tak se stalo za doby mírové konference, když se uprázdnilo místo evangelického faráře v Bórkovách (Bórkowy, něm. Burg) v Dolní Lužici, kam se hlásili dva srbští kandidáti, ale nebyli konsistoří připuštěni.

Při této církevní politice došlo tak daleko, že v pruské Dolní Lužici, kde ještě r. 1848 bylo 36 srbských duchovních, r. 1884 ve 42 srbských osadách 18 srbských duchovních, r. 1902 ještě 13 srbských duchovních — jest nyní již toliko pět duchovních srbského rodu! Podobně se čím dál více zmenšuje počet srbských evange-

lických duchovních v pruské Horní Lužici. V saské Horní Lužici od převratu snaží se lužičtí Srbové zachrániti lužicko-srbské bohoslužby zřízením lužicko-srbské superintendentury — ale snahy jejich se rozbíjejí o neústupnost dosavadních rozhodujících kruhů v církvi luterské. Lužičtí Srbové proto svolali na den 25. ledna 1922 do Budyšína protestní schůzi proti zamýšlenému obnovení germanisačního systému v evangelické církvi v Lužici.

U soudů a jiných úřadů nezískala lužická srbština ani po převratu drobtu práva, tak jako ho neměla ani před převratem. Nikde v celé Lužici není jediného srbského úředního nápisu, nikde se neúřaduje pro Srby jazykem srbským, nikde si ani železničního lístku nemůže Srb koupiti srbsky, nikde, v Sasku ani v Prusku, se pro Srby nevydávají zákony a nařízení jazykem srbským, ba i úřední vyhlášky v Srbských Novinách musí býti tištěny po německu!

Proti všem těmto snahám germanisačním, proti vší této negaci nejprimitivnějších jazykových práv nemohou se lužičtí Srbové od převratu vůbec brániti ve sborech zákonodárných. Němci rozdělili volební okresy k volbám do sněmu říšského i do zemských sněmů tím způsobem, že jest lužickým Srbům naprosto znemožněno dostati jediného poslance do sněmu saského i do sněmu pruského, neřku-li do sněmu říšského. Jsou přiděleni ke třem tak velikým volebním okresům německým, že v žádném netvoří ani tak silnou menšinu, aby mohli dosáhnouti volebního čísla. Marné byly petice, aby z území lužicko-srbského v Sasku i v Prusku bylo vytvořeno jedno území správní, na němž by si mohli zvoliti podle svého počtu poslance do zákonodárných sborů německých.

V. Za těchto krajně nepříznivých okolností vyvíjejí lužičtí Srbové úsilovnou činnost svépomocnou, aby se vlastními silami zachránili a zajistili pro dobu, kdy budou zabezpečeni ustanoveními Svazu národů. Neboť lužičtí Srbové nepřestávají doufati, že otázka jejich kulturních práv bude u Svazu národů spravedlivě vyřešena. Ve vzrůstu kulturní svépomoci a národního uvědomění lze spatřovati jediný blahodárný následek převratu pro lužické Srby — a ten ovšem jest nadmíru cenný, neboť vychází z vlastních kořenů lužicko-srbské národnosti.

Lužičtí Srbové od převratu obnovují, prohlubují a rozšiřují svou národní organisaci ve všech směrech, aby vlast-

ní silou byli s to kulturně i hospodářsky se vyvíjeti na upevnění a rozhojnění své odolnosti proti vlivům germanisačním.

Národny Wubjerk, zřízený za převratu, zůstal nejvyšší autoritou ve věcech národních. Arnošta Barta podržel ve svém čele přes to, že vláda jej pronásledovala a věznila.

Vedle něho vytvořeno ohnisko drobné práce národní v Domovině, ústředním to svazu srbských spolků. Spolkový život lužicko-srbský obnoven a valně rozvětven. Vznikla celá řada nových spolků venkovských, netoliko v Horní Lužici saské, ale i v pruské. Vynikající pozornost v nich věnována zpěvu a ochotnickému divadlu. Pro pěstování zpěvu vytvořeno ústředí v hudebním odboru Matice Srbské (Maćica Serbska), čímž umožněno vytvoření takového pěveckého sboru, že se mohl odvážiti i zájezdu do Prahy (2.—6. I. 1922). Vedle toho spolkový život rozhojněn srbským Sokolem (Serbski Sokoł), který vznikl v Budyšíně 9. list. 1920 a odtud se šířil i na venek.

Aby pro vše to a pro jiné potřeby národní mohl býti úspěšně šířen zájem v národě, obnoveno a rozšířeno lužicko-srbské časopisectvo. Týdenní »Serbske Nowiny« změnily se od převratu nejprve vnitřně tím, že práce pro národní hnutí stala se hlavním jejich obsahem, a od počátku r. 1920 odvážily se přeměny v deník. Vedle nich po nějaký čas vycházel týdeník »Serbske Słowo« (v Budyšíně) a »Serbski Dźennik« (v Bílé Vodě — Běła Woda — v pruské Horní Lužici); oba měly na zřeteli získávání vlažných a odpadlých Srbů i dobrý poměr k lužickým Němcům, ale neudržely se. Za to vychází obnovená beletristická »Łužica« a lidový »Serbski Casnik«, sloužící národnímu probuzení Dolní Lužice. Kromě nich vznikl studentský list »Serbski Student«. Se staršími, za války nezaniklými srbskými časopisy vychází nyní celkem 8 lužicko-srbských časopisů (z nichž jeden jest dolnolužický, ostatní hornolužické).

Také jinak literatura lužicko-srbská od převratu živě se rozvíjí. Původní básnická díla vydali Jan Nowak a Jan Skala, z překladů mimořádným významem vyniká zesrbštění celého Homéra (Odyssea již vyšla tiskem, Illiada se tiskne) prací Mateje Urbana, z naučené literatury velký německo-srbský (hornolužický) slovník Filipa Rězaka atd.

Pro všecky tyto a jiné snahy usilují luž. Srbové vytvořiti pevný základ hospodářský a finanční. Po všelikých nezdařených pokusech konečně mají v Budyšíně družstvo

»Smolerovy tiskárny a knihkupectví«, jehož předním úkolem jest vydávání srbského denního listu, a Srbskou lidovou banku (Serbska ludowa banka) v Budyšíně s filiálkami v Chotěbuzi a Wojerecích (Chóśebuz, Wojerecy). Banka byla původně (19./IX. 1919) založena v rozměru skrovném, jen s kapitálem 300.000 marek, ale po překonání počátečných obtíží a odstranění vad a omylů rychle se zkonsolidovala, takže koncem r. 1920 se rozhodla zvýšiti základní kapitál na 1,200.000 mk. Čistý zisk ji dovolil podporovati národní účely měrou v Lužici nebývalou.

Díky těmto organisačním a hospodářským základům, jakož i obětavosti širokých vrstev národa, projevené veřejnými sbírkami, mohli se luž. Srbové odvážiti i svépomoci ve školství. Hledíce ke skrovným právům, jež Srbům připouští saský školský zákon i (aspoň v zásadě) nařízení pruského ministerstva kultu, rozhodli se sami si opatřiti potřebné školní knihy, když vláda se o tuto potřebu nestará a nikdy nestarala. Srbské učitelstvo obou vyznání v saské Horní Lužici sestoupilo se v jednotu, která si vytkla za úkol vydati především srbskou čítanku pro vyšší třídy obecné školy. Ta vyšla v létě r. 1921 a jest věru ke cti lužickým Srbům, kteří v ní ukazují, jak by se dovedli starati o pěstování kultury v národním jazyce. Jest zároveň výmluvnou obžalobou německých vlád a Němců vůbec, že chtějí germanisováním vyhubiti národ, který se takovýmto způsobem snaží o zachování své národní eksistence. Kromě toho chystají se vydati slabikář pro nejmenší děti, tak že by spolu s čítankou měli moderní náhradu za dřívější své školní knížky. Vyučování mluvnickým a pravopisným základům lužické srbštiny má na zřeteli Nawkův (Nawka) »Přewodnik po serbskej rěči« (Průvodce po srbské řeči). Týž autor tiskne mluvnici pro studentstvo středních škol i pro dospělejší vůbec, jimž určen jest i »Mały přiručny słownik« srbsko-německý od Dra Arnošta Muky. Nedostatek školního vyučování v srbštině vůbec nahrazují vyučováním soukromým. Dosud pěstovaly vyučování mateřskému jazyku mezi svými členy různé studentské spolky, od r. 1921 zavedeny jazykové kursy všeobecné nejprve v Budyšíně, později i na venkově v srbských spolcích. Jimi má býti vedena hlavně mládež odrostlá škole k hlubšímu poznání vlastní mateřštiny a k jejímu správnému ovládnutí v slově i v písmě. Také tyto kursy lužické srbštiny pro odrostlou mládež i pro dospělé jsou hlasitou obža-

lobou německé vlády, která pro kulturní a národní snahy lužických Srbů nemá než odmítání.

Lužičtí Srbové však doufají, že v nové, demokratické době, která nadešla po válce a způsobila, že i hohenzollernské Německo se přeměnilo v republiku, konečně dostane se také jim spravedlnosti. Jak si tuto spravedlnost v rámci německé republiky představují, ukazuje jejich pařížský »Mémoire sur les principes régiant les droits des Slaves lusaciens sous la protection de la Société des Nations«, podaný mírové konferenci 3./VII. 1919, a následující potom a s ním souhlasný »Denkschrift der Lausitzer Slaven (Sorben) über die Grundsätze zur Regelung der Rechte der Lausitzer Slaven (Sorben) unter dem Schutze des Völkerbundes«, podepsaný 4./X. 1919 a podaný potom říšskému ministerstvu v Berlíně, pruskému ministerstvu v Berlíně a saskému ministerstvu v Drážďanech. V nich se žádá, aby z etnografického území lužicko-srbského byl vytvořen zvláštní správní autonomní celek, v němž by si lužičtí Srbové zejména své záležitosti školské a církevní sami spravovali. V odpovědi, již se lužicko-srbskému Národnímu výboru od říšského ministra vnitra dne 24./XI. 1919 dostalo, bylo především řečeno, že nelze ještě říci, zda-li a jaká usnesení Svazu národů se vztahují na lužické Srby — ale že v Německu bude se pro ně »po právu a spravedlnosti« užívati odstavce 113. německé státní ústavy. »Jak dalece« a jakými prostředky má se k svobodnému národnímu rozvoji Srbů přihlížeti, jest zůstaveno jednotlivým zemím; proto také říšské ministerstvo vnitra všecky zvláštní požadavky luž. Srbů přímo neb nepřímo odmítlo. Jednotlivé země (Prusko a Sasko) na pamětní spis formálně ani neodpověděly — jak se zachovaly k srbským požadavkům ve skutečnosti, bylo krátce již vylíčeno. Srbové však nezoufají a nezaložili rukou v klín. Jsou odhodláni hlásiti se opět a opět o svá minimální, nejpřirozenější práva — a při tom svou národní práci stále organisují. Jsou přesvědčeni, že zcela uskutečnitelný jest jejich požadavek, aby byli spojeni v jednotném správním území, které by také tvořilo jednotný volební okres, v němž by měli samosprávu opravdu srbského školství a samosprávu srbské evang. církve. Srbským školstvím rozumějí školy s vyučovacím jazykem srbským (vedle něhož byla by povinným předmětem němčina, tak jako by na německých školách v lužicko-srbském správním území byla povinným předmětem

lužická srbština), a to školy obecné, měšťanské, učitelské ústavy, školy střední i odborné. Kromě toho žádají stolici lužicko-srbské řeči a literatury na universitách v Lipsku a v Berlíně, po případě i ve Vratislavi. Ovšem jsou i přesvědčeni, že jest jen věc přirozená a dosažitelná, žádají-li, aby v srbské Lužici také u všech úřadů lužicko-srbská řeč požívala svých přirozených práv.

S nimi jsou o spravedlnosti a dosažitelnosti všeho toho přesvědčení všichni rozumní lidé v Evropě bez rozdílu národnosti, kteří úplně mohou souhlasiti se stanoviskem, jež k otázce svobodného kulturního rozvoje lužických Srbů zaujal president Masaryk ve své odpovědi na pozdrav lužicko-srbských pěvců dne 5./I. 1922, když pravil: »Doufám, že předválečný zhoubný duch, starý militarism a imperialism, bude nahrazen demokracií; v ní bude místo také pro vás, abyste jako svobodní občané v německé republice stáli na svém národním podkladě... Dnes je potřeba, až přestanou všechny hrůzy válečné, abyste za nové doby věnovali pozornost novým úkolům kulturním. Svých potřeb kulturních za nové demokratické doby dojista časem dojdete. Doufám, že dosáhnete všeho, čeho potřebujete; jistě budete postupovati rozvážně a takticky. Žádná republika nemůže kulturní snahy potlačovat, a tak věřím, že se svobody dostane i vám.«

Uvědomělí lužičtí Srbové v to pevně věří a vedou k té víře i svůj lid. Půjde-li vývoj Evropy dále v duchu demokratickém, nastoupeném po válce — jako že půjde — není možno, aby se také lužickým Srbům nedostalo pro počátek aspoň výše uvedených minimálních práv, potřebných k svobodnému národnímu rozvoji. Republikánské Německo konečně bude přinuceno uznati lužicko-srbská práva, bude k tomu přivedeno jednak vlastním vnitřním vývojem od nacionalismu i absolutismu k demokracii a pravému republikanismu, jednak mezinárodní povahou otázky menšinové a poměrem ke Svazu národů. Budou-li Němci požadovati kulturní a národní práva pro své menšiny (ať v Polsku, Československu nebo jinde), nemohou odpírati stejná práva ani lužickým Srbům. Toť jasno. Věc tu musí uznati každý spravedlivý člověk (i spravedlivý Němec) — a uzná ji konečně i Svaz národů, který se lužicko-srbskou menšinovou otázkou bude dojista dříve či později zabývati.[1]

[1] Podávám zatím tento stručný přehled, aby tím určitěji vynikl nynější stav lužických Srbů. Pragmatické, podrobné vylíčení lužickosrbského zápasu v době poválečné uveřejním později.

Dílo Arnošta Denise.[1]

Pro »Naši Dobu« napsal Henri Hauser, profesor Pařížské Sorbony. — Z rukopisu přeložil Dr Hanuš Jelínek.

Je pro mne vzácností býti pozván na tuto pražskou radnici, abych k Vám promluvil o Francouzovi, který velice miloval Vaši zemi a který přispěl ke zrození Vaší republiky. Pokusím se, abych mluvil způsobem důstojným jeho i Vás, z celého srdce.

I.

V listopadu 1873 — bude tomu brzo čtyřicet let — přišel do Prahy mladý Francouz, bojovník ze Strašného Roku, nedávno dosáhnuvší agregace, profesor na lyceu na ostrově Korsice.

Proč přicházel do Čech? Čeho tu hledal? Jaká to síla, ve chvíli, kdy naše ministerstvo vyučování zahajovalo studijní mise do ciziny, jaká to síla hnala jej do této země, zajisté spojené s Francií starými vzpomínkami, ale tehdy sotva známé francouzským učencům, do země, kde měl jen dva předchůdce: Saint. René Taillandiera, a pak onoho ctihodného učence, který čile nosí pod svými bílými vlasy celý poklad slovanské historie a poesie, Louis Légéra?

Ale on sám, kdo vlastně byl tento mladý pracovník, jemuž mělo se dostati obzvláštního štěstí, že on, Francouz, stal se jedním z největších historiků českého národa?

Ernest Denis se narodil 5. ledna 1849 v Nimes — kdež, jak se dovídám, utvořilo se právě komité na oslavu jeho památky,

[1] Tato přednáška, o kterou jsem byl požádán Československou federací výborů Alliance Française, byla přednesena, s některými variantami, v Alliance Française v Brně, Hradci Králové, v Praze, v Plzni a v Bratislavě. Dne 26. října byla opakována na radnici Staroměstské na žádost Alliance Française a Institutu Ernest Denis (Institut Français en Prague), pod protektorátem ministerstva zahraničních věcí a pod předsednictvím pražského starosty. Pokusil jsem se rekonstruovati tuto poslední přednášku pokud možno věrně, na stránkách, které následují. — Přednáška vychází zároveň francouzsky v revui »France nouvelle.«

které Vás patrně v brzku vyzve, abyste ji oslavili společně s ním.[1] Pocházel z jedné z oněch robustních rodin huguenotských, které přišly z hor cevenských, a v nichž dosud žije nezkrotná duše předků, kteří dovedli vzdorovati velikému králi, — Denis, jako všechny hrdé bytosti, žárlivě střežil svůj vnitřní život před cizími zraky: Ale přece, v jedné z nemnohých stránek, kde se odhodlal podati nám něco ze sebe sama, vylíčil svou matku, kterak večer čítala z Bible svým dětem:

Nerozuměly vždycky, praví; a od té doby život odnesl ledacos z jejich naivní víry; ale posvátná slova zůstávají v srdcích jako nápisy hluboko do kamene vyryté, na něž usedá prach cesty. V těžkých hodinách, v hodinách úzkosti a bolesti, ta slova se zvedají, a mluví k nám přízvukem drahého hlasu, dnes němého, který je k nám pronesl.«

Denis neměl podržeti tu »naivní víru« svého dětství. Ale i když se stal později agnostikem a skeptikem, přes to zachoval si, jak dosvědčuje jeho přítel, p. Paone Allier,[2] ono »náboženské naladění ducha, ať už se jeho bůh nazýval prostě povinnost, vlast, ta či ona svatá věc«.

Kladu důraz na tyto podrobnosti, poněvadž toto huguenotské vychování a vzpomínky na shromáždění na poušti připravovaly mladého muže k tomu, aby pochopil Husa a husity. Když nám líčí Čechy, z XV. století, shromažďující se k bohoslužbám ve stodolách či pod širým nebem, tlupy vesničanů z okolí scházející se na místa, jimž dávají biblická jména Oreb nebo Tábor, na »těchto vysočinách, kde duše, povznešena nad hluk pozemský, volněji vzlétá k svému tvůrci«[3] — tu Denis má na mysli Camisardy, o tom není pochyby. Sám podškrtl toto přirovnání, když mu uklouzlo o těchto husitských shromážděních slovo: »v těchto s h r o m á ž d ě n í c h n a p o u š t i vládl naprostý pořádek«.

Zdá se, že tato historie jej vábila od dětství. Jeho rodina mi laskavě pověděla, že čítal knihy, v nichž veliký romanopisec George Sand mluvil o husitské tragedii, C o n s u e l o, P r o c o p e l e G r a n d, ač jsou plodem učenosti z druhé ruky. Učinily naň patrně značný dojem, když se neobával citovati v bibliografii své these mezi mnoha učenými díly, J a n a Ž i ž k u

[1] Huss et les Hussite, str. 203.
[2] Semaine Littéraire de Genève, Février-mars 1921.
[3] Le Temps, 21. října 1921.

od George Sand, z r. 1862. Později o něm promluvil v jedné poznámce.

Zda vzpomněl na Jana Žižku a na Prokopa, ten malý seržant pěších myslivců za studených nocí při obležení Paříže? Zda vzpomenul na jejich boje s Němci, když jej tak hluboce »porazila«[1] četba memoranda, zaslaného Beustovi dne 8. prosince 1870 českými poslanci, aby je podal Františku Josefovi? V mrazivém tichu Evropy, kdy velmoci jako moderní Pilátové lhostejně přihlížely vítězství bezpráví, ozval se hlas, jediný hlas — hlas národa, který sám byl ujařmen — aby už napřed protestoval ve jménu práva národů, proti oloupení, zamýšlenému a chystanému bismarckovským Německem. Ty stránky jsou zde nepochybně všem známy. Ale budiž mně, Francouzovi, dovoleno, abych s vděčností znovu přečetl krásná slova vašich otců, — otců, z nichž někteří dosud žijí:

Národ německý má nepopiratelné právo, odraziti mocí válečnou všeliké útoky na území své, tak i na své právo sebeurčení, co do státoprávního sjednocení svého. Kdyby však úmysl jeho směřoval k tomu, aby vrátil národu francouzskému jistý způsob vlády, aneb aby mu vyrval celé krajiny jeho državy, jichžto obyvatelé se Francouzi býti cítí a jimi zůstati chtějí, chystal by se rovněž porušiti právo sebeurčení oněch kmenů a postaviti násilí na místo práva.

Nelze národu českému, aby nevěnoval nejupřímnější účastenství šlechetnému a slavnému národu francouzskému, kterýž bojuje dnes toliko ještě za své právo své vlády a za obranu vlasti, národu to, kterýž vydobyl si tak znamenitých zásluh o civilisaci a největších o pokrok zásad humanity a svobody.

Národ český chová přesvědčení, že takové pokoření, které spočívá v tom, když se národu vynikajícímu oprávněnou národní hrdostí a bojovností odejme část území, musí se státi nevyčerpatelným pramenem nových válek a tudíž i nových ran pro zájmy člověčenstva i vzdělanosti lidské.

Těmito posledními slovy Čechové nejen že dovolávali se práva národů: přímo prorocky líčili, do jakého zubožení dojde Evropa po padesát let.

Ta slova šla Arnoštu Denisovi k srdci. Od té doby měl pocit, že je povinen Čechám splatiti jakýsi dluh. Měl také pocit — týž,

[1] bouleversé — výraz p. R. Alliera.

který obletoval noci dokonávajícího Micheleta — že mezi Francií a Slovany je nutno od nynějška buditi vědomí vzájemnosti zájmů proti výbojné ctižádosti popruštěného Německa.

Ale kromě dluhu, který cítil jako Francouz k Čechám z r. 1870, viděl ještě dluh širší, kterým jako člověk byl povinen Čechám Jana Husa. V těchto Čechách, jako v matce Francii viděl jeden z národů, které, povznevše se nad národní egoismus, obětovaly se ideálu a pracovaly pro celý svět, jeden z národů, jež překrásnou formulí nazývá »věřiteli lidstva«.

Jednou, v závěru svého Jana Husa, pokusil se definovati a změřiti ten úvěr, jejž český národ lidstvu poskytl. Vylíčil, kterak evropští národové předstupují před soudnou stolici dějin, aby tam připomenuli, »čím přispěli k společnému dílu«. Nejušlechtilejší z nich, Francie, Italie, Španělsko, Rusko, Anglie, každý by uplatnil svoje oběti. Ale, pokračuje Denis, uprostřed tohoto kongresu Čechy měly by právo dožadovati se slavného místa, a Hus měl by přednost před Lutherem«; neboť českému národu by připadla zásluha, že »postavil práva svědomí proti moci«, že první vyrazil ten výkřik svobody, který si od té doby národové podávají«.

Nyní víme, není-liž pravda, co vedlo v listopadu 1872 do Prahy tohoto syna huguenotů z pouště, tohoto Francouze, jenž prožil porážku. Víme, proč za tohoto pobytu, který se protáhl téměř na tři léta, přilnul nerozlučným přátelstvím k českým vlastencům, k těm, kteří v té době přetvářeli duši tohoto národa, k Riegrovi, k Soběslavu Pinkasovi a zvláště k Palackému.

S jakým dojetím mluvil o svých stycích se slavným historikem.[1] »Ti, kterým se jako mně, dostalo cti přiblížiti se k němu v posledních letech jeho života, nedovedou o něm mluviti bez vzrušení skoro náboženského: Jeho dlouhé bílé vlasy, majestátní vážnost jeho chování, jeho vlídný hlas, jejž lehké třesení stáří činilo ještě měkčím, hluboká dobrota jeho zraků vyvolávaly vzpomínky na dlouhou minulost oddanosti a těžké práce; i jeho protivníci — neboť nepřátel nikdy neměl — měli v úctě jeho křišťálovou duši; národní předpojatost a politické zášti byly odzbrojeny čistotou jeho srdce.«

Pokračovati v díle Palackého, seznámiti západní Evropu a zvláště Francii s historií, až posud omezenou na rámec slovan-

[1] La renaissance tchèque, str. 193.

ských zemí, to je úkol, či spíše poslání, které si Denis sám uložil už r. 1872. Obdivujme se odvaze, s jakou tento mladý muž se pustil do práce. V době, kdy slavistika byla ve Francii v počátcích, musil přemoci první obtíž, obtíž řeči. Věděl dobře, že toho dne, kdy vyčerpá prameny latinské a německé, bude míti před *sebou* celý oceán pramenů českých. Necouvl. Přes všechny peripetie své kariery, která jej vedla na universitu do Grenoblu, do Bordeaux a pak r. 1896 do Paříže, přes nejrůznější povinnosti svého povolání, zůstal věren své původní myšlence a uveřejnil tři veliká díla, která založila jeho dobré jméno: svou doktorskou thesi z r. 1878. Huss et la guerre des Hussites, Fin de l'indépendance bohême, dva svazky z r. 1890, a La Bohême depuis la Montagne blanche, opět dva veliké svazky z r. 1903, celkem pět svazků, které sledují české dějiny od XV. stol. až do konce stol. XIX.

Přečetl jsem právě znovu těchto pět svazků jeden za druhým. Půvab, který z nich vane, je pronikavý. Zřídka nalezneš četbu tak poutavou, protože zřídka kdy historik pronikl do takové míry duši národa. Jsou to opravdu dávné Čechy, které ožívají znovu v těchto stránkách. A zvláště vaše město v nich ožívá celé, se svými čtvrtěmi, které dlouho byly samostatnými, soupeřícími a nepřátelskými městy a které dlouhá historie slila v mohutnou harmonii. Mne aspoň Denis s tímto krásným městem tak seznámil, že když jsem do něho přišel, cítil jsem se tu jako doma. Zdálo se mi, že jsem je už viděl, ty vaše chrámy postavené našimi picardskými architekty, i tu podivuhodnou, kyklopskou zeď Hradčan, i křivolaké uličky, vinoucí se starými malostranskými paláci, a právě teď pod těmito okny, to tragické náměstí, kde padlo sedmadvacet obětí — a zvláště tu obdivuhodnou řeku se zelenajícími se ostrovy, z níž vystupuje jen právě tolik mlhy, kolik je jí třeba, aby oděla vaše budovy a vaše pahorky závojem světla, z něhož večer činí závoj ze zlata.

Ano, díky Denisovi, jsem ji už viděl ve snu, vaši Zlatou Prahu.

II.

Jaká byla Denisova koncepce? A jaký je pro něho smysl české historie?

Máme-li odpověděti k první z těchto otázek, nutno si uvědomiti, že u Denise, stejně jako u Micheleta, nemůžeme se nadíti,

že by historik abstrahoval od své osobnosti. Stránky, kde vykládá příčiny veliké porážky: slabost improvisovaných armád, paniku, která se mění v pohromu, nedostatek přípravy vůdců, jejich nedorozumění — buďte jisti, že tyto stránky myslil dobrovolník z r. 1870, ve světle svých vlastních, svých bolestných zkušeností.

»Nikoli myšlénky, napsal kdesi, hýbají lidmi, ale slova, a pod těmito slovy se skrývají nikoli mínění, ale vášně.« To je názor opravdu hluboký psychologicky, či, chcete-li, sociologicky. Nedokazuje každodenní historie, historie včerejška a dneška, že ideje jsou nejčastěji jen královským pláštěm, jejž politikové přehazují přes lidové vášně? Ale potom, je-li historie hrou lidských vášní a má-li někdo ty vášně pochopit, zda nemá být schopen, sám je procítiti? Historik bez zájmu, bez vlasti, beze strany, v němž někteří klasikové a někteří spisovatelé XVII. věku viděli historika ideálního, bude snad moci poznati povrch událostí, ale nikdy nepronikne jejich hluboký smysl.

Neběží o to, říkám to velmi důrazně, že by Denis pohrdal erudicí a jejími skrupulemi. Nechce tvrditi ničeho, co by nedokázal a co by neopřel o bedlivě kritisované prameny. Schvaluje reakci, která se projevila od polovice XIX. stol. proti ukvapeným generalisacím romantické školy. Ale, píše roku 1890 v předmluvě k svému P o d ě b r a d o v i, tato »šťastná reakce... stala by se brzo přílišnou a nebezpečnou. Historie, pojímáme-li ji v nejvyšším smyslu, zůstává uměním; dokument musí být vyložen a oživen. Je jen prostředkem, abychom dospěli k pravdě, a pravdy samé dosáhneme jen intuicí, řeknu skoro divinací... Erudice, tak uzavírá, je podmínkou historie, ale je také její negací. Negací tehdy, jestliže prostředek, místo aby zůstal prostředkem, chce se státi cílem.

V tomto bodu se Denis odchyloval od jisté školy, příliš obdivované mimo Francii, ba ve Francii, která postavila samovládu erudice jako dogma. V jedné ze svých posledních knih[1]) s vervou vtipkoval o »slepé zvědavosti«, která vrhá k nohám německých profesorů značný počet — je to jeho výraz — »úctyhodných čumilů«. Nikdy nehodlal sám rozmnožovati počet těchto čumilů, poněvadž záhy poznal slabé stránky této metody, a právě česká historie mu objevila, jak německá věda je často klamná pod svým pedantským zevnějškem.

[1] L a g u e r r e, str. 254.

»Byl jsem ještě velmi mlád a už jsem byl vyléčen ze svých iluzí po této stránce svými studiemi o Čechách: tehdy mi bylo možno přesvědčiti se neklamně o podivném postupu této erudice, která se kryje metodami tak zvaně vědeckými a paraduje nestrannosti, aby falšovala nejjasnější dokumenty, porušovala texty nebo docházela k nejvýstřednějším závěrům z předpokladů, které je nucena připustiti.«

Věru, co si myslíti o těch německých dějepiscích, kteří podávají českou minulost zdánlivě přesně, ale kde chyběla jen jediná osobnost, totiž český národ? Připomínaje si tyto eskamotáže, tato více méně vědomá porušení pravdy, mohl Denis napsati tuto větu, která se zdá tvrdou, ale která je mnoha fakty zdůvodněna: »Nikde není kritický duch méně vyvinut než v Německu.«

Na místo předstírané nestrannosti, na jejíž lživost veřejně ukázal, Denis chtěl položiti nestrannost skutečnou. Snaží se poctivě, aby k ní dospěl. Ač celé jeho dílo na příklad je ovládáno a jakoby zachmuřeno truchlou vzpomínkou na Bílou Horu, jaká to vášeň pravdy v nuancovaném jeho soudu o této události.[1] Pokouší se býti práv věcem, býti práv všem, i Habsburkům:

»Následky bitvy na Bílé Hoře zná každý: strašné popravy, zničení země, udušení myšlenky, ohrožení národnosti, dvě století agonie, je to skoro zázrak, že české plémě nezmizelo v té bouři... A přece, jaký by byl býval výsledek vítězství oligarchie? Kam dovedl Polsku feudální nepořádek? Byli by bývali pražští pánové moudřejší a šťastnější? Česká národnost se v celku pod Habsburky udržela. Chránili ji proti Německu: byla by to mohla dynastie falcká nebo saská, a byla by to vůbec chtěla učinit?« Známe-li mínění Denisovo o Habsburcích, v němž není nejmenší shovívavosti, změříme, co jej asi tato stránka stála. A přece ji napsal, poněvadž viděl, že je pravdivá.

Nestrannost Arnošta Denise je mimo diskusi. Ale je to nestrannost povahy zcela zvláštní. Budeme ji charakterisovati, řekneme-li, že je to nestrannost vášnivá. Vyličil ji v několika rozechvělých větách své předmluvy z r. 1890, kde prohlašuje, že má historik přísnou povinnost »nezatajiti žádný z aktů procesu, který vyšetřuje a říci jen to, co viděl v dokumentech«, a že nelze od něho více žádati. Nemáme práva chtíti, aby tyto dokumenty vykládal »jinak, než svým duchem, svými vášněmi« — zajde tak

[1] Les Habsbourg, p. 353.

daleko, že praví i »svými předsudky«. Ano, po jeho soudu historik má vlast. »Je možno, ptá se ostatně, aby tomu bylo jinak, je to vůbec žádoucno? Každé dějiny jsou these, to jest, plaidoyer.« A chápaje se slova starého historika, aby je obrátil, praví s hrdou upřímností: »Nepsal jsem ani bez lásky ani bez hněvu.«

Komu náležela jeho láska, proti komu bouřil se jeho hněv, to víme, i to, že nemohl zadržeti ten výkřik, v němž se chvěje jeho duše spravedlivého: »Káže snad nestrannost, abychom necítili ani vděčnosti ani slitování k obětem, ani nenávisti ke katům?«

To bylo r. 1890. O dvanáct let později, v tom krásném listě z června 1902, v němž dedikoval svoji Bílou Horu synu svého přítele Soběslava Pinkase, vrátil se k témže myšlenkám, skoro k témže výrazům:

»Měl jsem v úmyslu napsati poctivou knihu... co se tkne jasné lhostejnosti, kterou jistá škola ráda by žádala od historiků, nevěřím v ni a nikdy jsem se s ní nesetkal.« Potom, vraceje se s větším ještě důrazem k své antithesi katů a obětí, volá: »Mezi katy a mučedníky, mezi tyrany a jejich obětmi není mi možno zůstat neutrálním: nenávidím útisk v každé jeho podobě, věřím ve vítězství spravedlnosti, a proto je mi česká věc drahá.« A zůstávaje nestranným i ve vášni, dodává: »Nezatajil jsem žádnou chybu českých vlastenců, ale přes to myslím, že napsali jednu z nejkrásnějších stránek dějin lidstva.«

Tato slova nám praví, jaký je pro něho smysl této stránky, smysl české historie. Tato historie se mu jeví jako drama. Nejen proto, že se v nich střídají události krvavé a tragické, že bohatství jejich peripetií výborně se hodí romanopiscům a dramatikům. Ale je to drama lidského svědomí, vybouřeného proti autoritě. Toto drama v očích Denisových se nejprve ztělesňuje v jediném muži, v Janu Husovi. Nenapadá mu líčiti jako obyčejného vzbouřence, jako tribuna lidu, který se staví do pósy pro potomstvo, tohoto měkkého a plachého doktora, který se odvolává k papeži a věří, že jeho smíření s církví je možné. (Pokračování.)

Právní věda, politika a etika.

Napsal prof. dr. Jaroslav Kallab.

V druhé polovici XIX. století filosofický positivism ovládl s názvem směru historického úplně právní vědu. O t. zv. přirozeném právu i jen mluviti jinak, než s jistou dávkou shovívavého despektu, pokládáno za důkaz aspoň špatného vkusu, ne-li hluboké nevědomosti. Pro skutečnou vědu úvahy starších filosofů o smyslu práva byly dávno překonaným stanoviskem, jež jen kulturního historika může zajímati. Věda má jako nezúčastněný divák přistupovati ke skutečnosti, má ji myšlenkově zpracovávati, t. j. v myšlenkovou soustavu uváděti a zjišťováním zákonů ji ovládajících vysvětlovati. Ovšem právní věda po celou dobu vlády historické školy nedospěla k tomuto svému ideálu. Jako společenské vědy vůbec spokojovala se sbíráním materiálu, kupením dat, stopováním myšlenkové filiace jednotlivých právních zařízení a hlavně detailním zjišťováním a systematickým zpracováním textů jednotlivých zákonů. Právní věda té doby velmi se podobala literární historii.

Jako reakce proti výstřelkům německé idealistické filosofie, jmenovitě školy Hegelovy, byl tento směr nesporně zjevem zdravým. Pro právní praksi pak byl potud celkem neškodný, pokud platila ona velká zákonodárná díla, jež jako odkaz osvícenské filosofie tvořila jednotnou myšlenkovou stavbu o několik poměrně snadno pochopitelných právních principů se opírající.

Hůře bylo, když změny sociálního života počaly si vyžadovati radikálnějších změn těchto zákonů. Tu se ukázalo, že právní věda, jež jen zjišťováním toho, co jest, se zabývá, jest neschopna, aby byla vůdkyní na spletitých cestách toho, co má býti. Pouhé prohlášení inkompetence, jímž právní věda otázky de lege ferenda od sebe odmítala a do okruhu politiky odkazovala, tu nestačilo. Neboť i politika v ovzduší věd pouhým zjišťováním se

zabývajících stála bezradně před otázkou, jak určité společenské vztahy správně upraviti. Generace, jež vychovávána byla k tomu, aby proti společenským zjevům se stavěla na stanovisko nezúčastněného diváka, byla bez rady tam, kde měla sama vystoupiti na jeviště, sama do společenského života tvořivě zasáhnouti. Předsudek positivismu, že věda nemůže vypovídati, co má býti, nechával tak cestu volnou lidem, kteří v politice hledali jen úkoj svých třídních, stavovských nebo osobních zájmů. To tím spíše, že v ovzduší positivismu i etika zaměňována s popisnou vědou o jednotlivých etických systémech, jež dovedla přesně znázorniti, aniž dovedla pro ten neb onen rozohniti nebo i jen přiblížiti jej skutečnému životu tak, aby naň působil. Věda, jež sama sebe odsoudila k úloze diváka, byla tak vyřaděna z praktického života. Historik jednou těžko pochopí, jak doba, která v okruhu přírodních věd přinesla tolik nových myšlenek, byla v okruhu věd společenských neplodnou, jak se dávala denně zatlačovati do pozadí individuí, která bez jasného rozumového základu tu třídním nebo národnostním fanatismem, tu egoistickými pudy se řídila.

Východiskem této mravní i politické bídy, jež charakterisuje přechod od XIX. k XX. století zdá se mi právě nesprávný názor vládnoucí positivistické filosofie o smyslu a úkolech vědy. Mínění totiž, že věda má skutečnost jako nezúčastněný divák pozorovati, pasivně zobrazovati asi jako zrcadlo zobrazuje předmět před ním stojící. Tento postup znamenal vyloučení momentu vůle z pozorované skutečnosti. Poznatek pokládán tím za jistější, čím lépe se podařilo zjev vysvětliti jako výsledek působení určitých sil podle určitých zákonů stále působících. To o sobě ovšem nebylo chybou, jak ukazují skvělé výsledky, jichž touto metodou bylo dosaženo v oboru věd přírodních, jmenovitě pokud jde o přírodu neoživenou. Jakmile této metodě byly podrobeny zjevy živé hmoty, ukázala se její nedostatečnost. Chybnou a škodlivou stala se tato metoda teprve tím, že výsledky vědeckého badání zaměňovány se skutečností. Zapomínalo se, že věda nikdy nemůže skutečnost zpodobiti, poněvadž skutečnost je nekonečná a podléhá stálým změnám. Věda, jež by skutečnost měla zobrazovati, musila by, jak zvláště Bergson ukázal, přihlížeti také k trvání zjevů, i k tomu, že jest zcela vyloučeno, aby se tentýž zjev dvakráte opakoval, poněvadž právě času nelze zastaviti, ani v něm, jako v prostoru, zjevy přemísťovati. Proti této nekonečně různé a ne-

ustále měnivé skutečnosti stojí věda se svým omezeným slovníkem, jímž již skutečnost zjednodušuje, ještě pak více se svou tendencí vysvětlovati dění jako stálé opakování určitých dějových prvků odehrávajících se podle určitých stále stejných zákonů. Věda tedy nezobrazuje skutečnosti, nýbrž zjednodušuje ji, nahrazujíc nekonečnou její různost a měnivost určitými myšlenkovými výtvory, jež by v našem vědomí po určité stránce skutečnost zastupovaly.

Vědě však není lhostejno, jak toto zjednodušování se děje. Uvažujeme-li o určitém předmětě, vtírají se nám různá mínění, z nichž věda určité vybírá, ostatní jako klam, omyl, lež zavrhuje. Činnost vědy je tedy činností hodnotící, a hodnotu, podle níž nabízející se myšlenkové výtvory třídíme, nazýváme hodnotou pravdy. Věda tedy nehledá, nýbrž předpokládá pravdu, kdo by nevěřil v pravdu, nebyl by s to, aby vědecky pracoval.

Jest optickým klamem, domníváme-li se, že výsledky vědy verifikujeme, srovnávajíce je se skutečností. Neboť skutečnost, jak ji prožíváme, stále se mění. To, co bylo před hodinou skutečností, je nyní stejně a stejně málo skutečností, jako to, co bude za hodinu. Jest ilusí, domnívám-li se, že o tom, co bylo, vím, kdežto to, co bude, neznám. Poněvadž konečným svým duchem vždy jen nepatrnou část skutečnosti, již prožívám, mohu zachytiti, zastupuje mi minulost v mém vědomí již určité velmi dalekosáhlé její zjednodušení. A s touto myšlenkově již zpracovanou skutečností srovnávám výsledky svého vědeckého badání. Jinými slovy: ona skutečnost, s níž srovnávám výsledky svého badání, není ona skutečnost, již prožívám, poněvadž mám-li o skutečnosti něco vypovídati, musím zážitek přeměniti v poznatek, t. j. ať vědomě, ať nevědomky zažitou skutečnost zjednodušiti a podle určitých pravidel myšlení zpracovati. Obrovskou zásluhou renesančních filosofů přírodovědců jest, že vynalezli metodu, jak nejúspěšněji zjednodušovati přírodní zjevy. Tato metoda právě spočívá v tom, že předpokládáme, že všechno přírodní dění je uplatňování určitých sil, jež působí podle určitých věčně platných zákonů. Již Kant věděl, co pozdější filosofie přehlížela, že příroda přírodovědců není ona skutečnost, již prožíváme, nýbrž jest idealisovaný její obraz konstruovaný na předpokladech umožňujících nám jednotně ji chápati. Příroda tedy, s níž přírodovědci výsledky svého badání srovnávají, není skutečnost, nýbrž jest to ideál jednotného myšlenkového zpracování skutečnosti za před-

pokladu, že nám jde pouze a jedině o odpověď na otázku »co jest?« Kladouce tuto otázku, stavíme se právě proti skutečnosti jako nezúčastnění diváci, představujeme si skutečnost, jako by v ní nebylo člověka tvořícího, chceme jen zjistiti tu stránku skutečnosti, jež jest podmínkou, resp. překážkou lidské činnosti, nikoliv tu, jež jest jejím výsledkem. Tato na vůli lidské nezávislá skutečnost, již nazýváme přírodou, jest tedy jen jednostranným obrazem skutečnosti, jakýmsi stínovým jejím obrazem, a jest základní chybou positivismu, že tento stínový obraz vydával za skutečnost. Byl to ovšem klam snadno vysvětlitelný. Ony předpoklady poznání přírody, jež vypracovali renesanční filosofové, přenášeny prostě na poznávací činnost samu. Poněvadž z obrazu skutečnosti, jenž označován jako příroda, byla tvořivost lidská vyloučena, byla na snadě domněnka, že jí ani v našem poznávání není, že poznávajíce jen pasivně v sebe vnímáme skutečnost. Stručná úvaha však nám odkryje klam. Bez lidské vůle k pravdě, bez ukázněné činnosti myšlenkové nebylo by poznání. Neboť moje správné myšlenkové obsahy jsou stejně nutné, jako nesprávné, že já jedněm dávám přednost před druhými, je již důsledkem mé tvořivosti, mé vůle. Není to ovšem libovůle, nýbrž je to vůle ukázněná, určitými zákony se řídící, z nichž nejpřednějším jest, že nemá hodnoty, co jest jen výsledkem okamžité mé nálady, nýbrž že hodnotu mají jen takové myšlenkové výtvory, k nimž dospěji, odmyslím-li si efemerní své já, tvořím-li takové myšlenkové výtvory, jež by i v mysli každého jiného stejnou hodnotu míti měly. Tuto hodnotu právě nazýváme pravdou. Pravda tedy není cíl, jehož bych kdykoliv mohl dosáhnouti, nýbrž jest směr mého myšlení, totiž takové myšlení, při němž potlačuji, co jest ve mně nahodilého, a uplatňuji jen ty své schopnosti, jež uznávám za normu lidského myšlení. Hledaje pravdu, nemyslím jen pro sebe a za sebe, nýbrž mnou myslí lidství, co takto vytvořím, nemá platiti jen pro mne, nýbrž pro každého. Poznání je tedy sociální zjev. Nevíme, a nemůžeme věděti, jak by poznávaly bytosti s jinými psychickými vlastnostmi, než my lidé, ale na druhé straně nepřisuzujeme hodnoty pravdy takovým myšlenkovým výtvorům, jež jsou jen výsledkem individuálních zvláštností toho neb onoho poznávajícího.

Tyto, ovšem jen zcela schematicky naznačené základy noetiky bylo připamatovati, abychom vyvrátili domněnku o funda-

mentálním rozdílu mezi poznáváním toho, co jest, a poznáváním toho, co má býti.

Prožívajíce skutečnost ptáme se totiž nejen co jest, nýbrž snad ještě častěji, co má býti. A tu přichází positivism s učením, že jen o tom, co jest, můžeme tvořiti objektivní poznatky, kdežto o tom, co má býti, můžeme míti jen subjektivní mínění. To je s jeho stanoviska zcela důsledné. Neboť v přírodě, již on substituuje za skutečnost, ve světě, v němž vše se děje podle předem jistých zákonů nutnosti, jsou myšlenkové obsahy na to se vztahující, co býti má, pouhými psychologickými zjevy, jež tu nehodnotíme, nýbrž prostě zjišťujeme, poněvadž o všech stejně předpokládáme, že jsou nutné. Jinak se nám věc jeví, uvědomíme-li si, že i naše zjišťování toho, co jest, jest výsledkem vědomé činnosti duševní, vůli řízené, jejíž smysl spočívá ve vzájemném hodnocení nabízejících se řešení. Že tedy také smysl soudu není zobrazování skutečnosti, nýbrž projev vůle, že to, co v soudu tvrdím, má každý za pravdu uznati. Nepochybně vyskytují se v našich úvahách o tom, co jest, aspoň stejně často subjektivní, osobou pozorujícího determinované myšlenkové výtvory, jako v kruhu našich úvah o tom, co má býti. Jako však jsme se naučili taková subjektivní zdání, klamy, omyly, rozlišovati od správných objektivních výpovědí o tom, co jest, tak musíme se naučiti také v kruhu úvah o tom, co má býti, rozlišovati osobní své choutky, nálady, vášně od toho, co platí bez ohledu na osobu tuto výpověď činící, nebo ji vnímající, tedy, nepřijímajíc osoby lidí. Jsou tedy možny také objektivní výpovědi o tom, co býti má, objektivní normy. Jejich objektivnost tkví ovšem v čemsi jiném, než v čem běžná věda právní vidí objektivnost normy. Není to, jak nejdůkladnější metodolog tohoto směru, Bergbohm, dokazoval, možnost, normu smysly zjistiti jako obsah psaného práva, nebo z okolností vyvoditi, jako při právu zvykovém. Tyto pomůcky činí objektivním poznatek v rámci toho, co jest, nikoliv však v rámci toho, co býti má. Neboť skutečně eksistují i zcela subjektivní normy.

Kdežto však v oboru otázek po tom, co jest, máme metodu objektivního poznávání nejen celkem vypracovanou, nýbrž staletou tradicí tak vžitou, že dokonce zaměňujeme objektivní poznatky za skutečnost, v oboru svých úvah o tom, co má býti, jsme tohoto cíle snad vzdálenější, než byly jiné doby. A přece právě příklad úvah o tom, co jest, nám ukazuje cestu i tu.

Pravili jsme nahoře, že jest omylem, domníváme-li se, že verifikujeme své vědecké poznatky o tom, co jest, srovnávajíce je se skutečností. Srovnáváme je s idealisovanou skutečností, s přírodou jako s ideálem jednotného, podmínkám poznání toho, co jest, přizpůsobeného myšlení.

Pozorujeme-li podrobněji, jak vzájemně se přesvědčujeme o tom, co má býti, vidíme, že i tu postupujeme podobně. Ovšem tu nemůžeme své myšlenkové výtvory srovnávati s přírodou, nýbrž ideál, v němž si představujeme uskutečněno jednotné, harmonické sloučení pravidel o tom, co má býti, v jednotnou myšlenkovou stavbu, označujeme často zneužívaným názvem kultury. Tak stojí kultura proti přírodě jako jiný způsob zidealisované skutečnosti: v přírodě si představujeme uskutečněnu jednotu všeho bytí pod vládou zákona nutnosti, v kultuře si představujeme uskutečněnu jednotu všeho bytí pod vládou objektivní lidské vůle.

Vyvoditi důsledky z tohoto základního metodologického názoru, přesahovalo by daleko rámec tohoto článku. Učinil jsem to, pokud věc přímo se týká metod právnického myšlení, ve svém spise: »Úvod ve studium metod právnických.« Zde jen na jedno bych upozornil.

Jako protivu přírody stavíme mnohdy ducha, a jest známo, že na této antitesi vybudoval Dilthey svůj rozdíl mezi vědami přírodními a duchovými. Pod názvem věd duchových shrnují se však jak vědy, jež se zabývají otázkou, co jest, jako psychologie, sociologie, jako etika a věda právní. Uvědomíme-li si podstatný rozdíl mezi zjišťováním toho, co jest, a zjišťováním toho, co má býti, vidíme, že Diltheyovu rozlišení nepřísluší onen fundamentální význam, jenž mu byl dlouho přisuzován.

Přes to nelze rozdílu tohoto přehlížeti, ovšem jako druhotného rozdílu v rámci věd přírodních na straně jedné, věd kulturních na straně druhé.

Nemůžeme poznati, než co se stalo obsahem našeho vědomí. Můžeme tedy každý poznatek pozorovati se dvou stránek: Jednak jako proces v našem nitru se odehrávající, jednak jako obraz vnějšího zjevu. Prvý proces, chceme-li o něm vypovídati, že jest, a jaký jest, musíme ovšem si představovati v rámci těch předpokladů, jež nám umožňují objektivní chápání toho, co jest, z nichž nejpřednější je předpoklad kausální nutnosti. V tom tedy nepochybně byl Dilthey na omylu, domníval-li se, že na prahu ducho-

vých věd přestává platnost zákona kausality, že jest tu imperium in imperio požívající volnosti. Rozdíl tkví v něčem jiném. Kdežto obsah svých poznatků promítáme mimo sebe, do prostoru, kde nám s názvem přírody zastupuje skutečnost, slučujeme své procesy poznávací s jinými instrospekcí zjistitelnými svými stavy ve zvláštní jednotu, v jednotu svého vědomí, jež personifikujeme v duchu. Duch tedy s tohoto stanoviska jest pomůckou, jak jednotně chápati určitou třídu zjevů lišící se od ostatních podstatně svou neprostorovostí. Tento duch ovšem není z jiného světa, než příroda. Je stejně, jako příroda plodem naší snahy jednotně chápati zjevy. Přece však musíme objekt psychologie postaviti proti objektům ostatních věd přírodních.

Analogicky má se věc i v oboru našich úvah o tom, co má býti. Vnější, prostorné dění slučujeme tu v ideální jednotu kultury. Vnitřní, neprostorové procesy slučujeme v jednotu charakteru. Dvojici příroda a duch ve vědách o tom, co jest, čili ve vědách teoretických, odpovídá dvojice kultura a charakter ve vědách o tom, co má býti, čili ve vědách praktických. Poměr psychologie k ostatním vědám přírodním má své úplné analogon v poměru etiky k ostatním vědám kulturním.

Stejně, jako jsme mezi vědami přírodními, k nimž počítáme ovšem i sociologii, pominuli vědy historické, individuálními zjevy se zabývající, pomineme v okruhu věd kulturních vědy technické, sledování konkrétních cílů řešící. Všímneme si však jiného zajímavého rozdílu v oboru věd kulturních.

Metodologie konkrétní nemůže jen, jako nahoře jsme činili, po způsobu geometrie schematicky naznačovati ideální postupy myšlenkové, mající nám znázorniti vzájemný vztah jednotlivých složek, s nimiž tu musíme počítati. Musí též přihlédnouti ke skutečnému postupu poznávání, jak zkušenost nám jej před oči staví. A tu překvapuje především sociální zjev závislosti našeho poznání na okolí. Jen velmi málo lidí a každý z nás jen v míře velmi omezené sám vlastní prací se dodělává poznání. Ohromnou většinu svých poznatků přejímáme již hotových. Již naše řeč je dalekosáhlým zjednodušením skutečnosti nutíc nás, abychom nekonečnou různost a měnivost zjevů nahradili omezeným svým slovníkem. Ve tvorbě slov skryta je doposud málo oceněná zásoba poznávací práce našich předků. Škola, denní styk, četba, rozmnožují denně zásobu našich poznatků, jež přijímáme jako nepochybné, netrudíce se jejich dokazováním. Schematicky můžeme

toto přejímání hotových poznatků zařaditi do dvou skupin: z nich jednu označujeme nápodobou, druhou vlivem autority. Denní život nezná téměř jiného důkazu pravdy, než: »to je pravda, poněvadž ‚všichni' to tvrdí«, nebo, »to je pravda, poněvadž to tvrdí ten a ten, jemuž věřím«.

Stejně má se však věc i v oboru našich úvah o tom, co má býti. I tam jen v nejřidších případech se rozhodujeme sami, nýbrž přejímáme již hotová rozhodnutí, jak nám od dětství jsou vštěpována. Normy, jež takto přejímáme nápodobou, nazýváme zvyky a mravy, normy, jež pod tlakem autority za své přijímáme, nazýváme nejčastěji zákony.

Právní věda navazuje vědomě na tento sociální stav. Přijímá bez kritiky normy o autoritu zákonodárnou se opírající, a teprve v jejich rámci řeší jednotlivé otázky po tom, co má býti. Řeší je tím, že z nabízejících se řešení vybírá to, jež s normou zákonnou možno sloučiti v myšlenkovou jednotu.

Je tedy právní věda po této stránce asi na tom stupni vývoje, na němž byly vědy přírodní v době scholastiky. Jako tehdy za pravdu bylo možno uznati jen ten poznatek, jejž bylo lze sloučiti v myšlenkovou jednotu s učením církevním, resp. s autoritou Aristotelovou, tak právní věda dnešní za správnou pokládá tu výpověď o tom, co býti má, již lze v myšlenkovou jednotu sloučiti s normami o autoritu zákonodárcovu se opírajícími.

V tom spočívá pak rozdíl mezi právní vědou a politikou. Kdežto právní věda musí platný právní řád přijímati jako pevný rámec, v němž svoje poznatky tvoří, není politika vázána, aby normu zákonnou považovala za nepochybnou. Naopak jejím cílem jest přizpůsobovati právní řád skutečnosti, měniti jej tam, kde jest buď od počátku chybným, nebo kde změnou skutečných poměrů se stal již nesprávným. Jinak však není podstatného rozdílu mezi politikou a právní vědou. Obě stejně, nemají-li býti výronem libovůle, musí se snažiti lidské tužby, snahy, vášně podrobovati normám, jež by platily nezávisle na chtějícím individuu stejně, jako za pravdivý pokládáme jen takový poznatek, jenž platí nezávisle na naší individualitě. Jen ten pěstuje vědu ať teoretickou nebo praktickou, kdo dovede ukázniti své myšlení a své chtění tak, aby tvořil myšlenkové obsahy, jež by byly nezávislé na jeho efemerním já, kdo dovede se státi mluvčím myslícího a chtějícího ducha lidství.

Sociální péče o děti a mládež mravně ohroženou v Anglii.

Napsala V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Bylo prý to horší být dítětem v Anglii než vojákem na francouzské frontě. Poznání hrozné.

A jak tomu odpomoci? Došlo k národnímu týdnu dětskému. Co jest to, proč pracoval?

Veliké společnosti, takové, o jakých jsem se zmínila, utvořily společnou radu a vytkly si tyto zásady:

Každý občan musí si být vědom své národní odpovědnosti za dítě.

Každý musí znáti hrozné příčiny, které ničí děti.

Každý musí být poučen o tom, že kdyby každému dítěti dostalo se skutečně takové péče, jaké potřebuje, každé by vyrostlo v silného a zdatného člena státu, a že péče o těhotnou matku a zabezpečení všech příznivých podmínek mateřství je tedy národním úkolem v nejvlastnějším slova smyslu.

Takový úkol vyžadoval času, peněz, píle a vytrvalosti, aby uveden byl ve skutek.

Výsledek nemohl být všude stejný, avšak v tom týdnu opravdu nebylo v Anglii člověka, který by se nedozvěděl nějakým způsobem něco o tom, co je z národních důvodů třeba činiti pro matku a pro dítě.

Pracovaly biografy, přednášelo se v sadech, v ulicích a ve všech veřejných sálech, byly průvody, výstavy, všecky noviny a časopisy postavily se do služeb tohoto úkolu. Na uši se působilo přednáškami, hudbou, kázáním v kostele, na oči těmi průvody, filmy a výstavami.

Tak naplnil týden pro dítě nejen svůj národní úkol, ale působil i vychovatelsky a roznítil hodně nadšení pro věc.

Celý týden pro dítě byl zosnován za tím účelem, aby si každý uvědomil, že dítě má právo na to, aby narozeno bylo duševně i tělesně zdravé.

Řeklo se: Musíme učit lid těmto faktům:

že hoši a dívky špatně jsou připraveny k rodičovským a občanským povinnostem,

že děti umírají, poněvadž matky nevědí často, jak je ošetřovat,

že matky trpí a umírají, poněvadž nevědí, jak pečovati samy o sebe,

že muži a ženy si sdělují nemoci, kterými děti zatěžují a způsobují tak jejich utrpení a smrt, poněvadž o tom nejsou poučeni,

že špatné zdravotní poměry a nečisté mléko zaviňují nemoci a smrt tisíců dětí,

že leckteré místní úřady zanedbávají svých povinností,

že nezdravé obydlí, špatná voda, zkažený vzduch ničí a kosí životy tisíců příslušníků nejbohatšího národa světa a

že nedostatek patřičné výživy a ošetření 10% dětí na obecných školách činí neschopnými nebo sotva schopnými vzdorovati nemocem.

Je nedostatek mateřinců, nemocnic, lékařů a porodních pomocnic. Zdravotní inspektoři! Bylo jich 600 na celý čas, ale je jich třeba třikrát tolik. —

V učebných plánech, kdy jde o vývoj duševní, nesmí se zapomínat na tělo. Ve škole musí být místa ke hraní, tělocviku, plování, a když dítě dospívá, musí být znovu tělocvik, plování a jiné zdravé formy pohybu v přírodě.

Také je třeba, aby hoši a dívky byli poučeni, jak pečovat o své tělo s patřičnou úctou k němu, aby učili se záhy chápati odpovědný úkol jako budoucí rodiče.

Pohlavní výchova musí být vzata v pečlivou úvahu. To vše když se opatří, bude to lacinější než nákladné pracovny, asyly, věznice, školy pro vadné děti a všecky ty ústavy, ve kterých dnes napravujeme tělesně a duševně pochroumané lidstvo.

Řekne snad někdo: »Nemožno.« »Utopie.« Kolik finančníků v r. 1914 bylo by zvolalo: »Nemožno!« kdyby se bylo řeklo, že v r. 1914 bylo by zvolalo: »Nemožno!«, kdyby se bylo řeklo, že kázalo se to.

Když se podaří, že vše bude vykonáno, jak naznačeno, musí se hleděti ještě k tomu, aby nemocnice, ošetřovatelky, lékaři, cho-

robnice, opatrovny eksistovaly v potřebném množství a pracovaly správně. Když i dále budou eksistovati pracovny, průmyslové školy a nemocnice, nechť konají svou práci dobře, vrací zdraví a naději.

Je nutno, aby bylo dost středisek, kde se léčí pohlavní nemoci a tak předem se zamezuje mnoho zbytečného utrpení a zla. Je dále nutno pomáhati nevdané matce k sebeúctě a občanským právům, jejímu dítěti přispívati pomocí a nedívati se na ni jako na vyvrhele, nebo se stane takovou. Bohatí a chudí musí pracovati společně, nejen bohatí pro chudé.

Vidím v budoucnosti, jak i u nás národní týden dětský jednou se stane skutkem v takovém rozsahu jako v Anglii. Jak uskutečněn bude centrální radou všech spolků pracujících pro blaho dítěte. Jak ministerstvo zdravotnictví stane se centrálním úřadem pečujícím o zdraví každého československého občana. Pak teprve eksistovati bude ve skutečnosti právo každého občana na zdraví tělesné i duševní také u nás.

Tak dlouho, pokud národ je netečný ke zdraví svých dětí, tak dlouho ponese na svých bedrech tíži docela zbytečného počtu ubohých, degenerovaných mrzáků a zločinců. — Národ je souhrn všech jedinců, a individuální odpovědnost každého občana za práva všech spočívá v tom, jak se zachází s dětmi.

V Anglii se uvažuje takto: Příčiny dětské úmrtnosti jsou: tuberkulosa, přijice, chudoba, nevědomé matky, nepřiměřená potrava, nedostatek zdravotního dohledu, zdravého vzduchu a čistoty.

Je jisto, že i chudoba je jednou z příčin, ale není jisto, zda děti za jistých okolností neumírají i v nejlepších poměrech. Ukázalo se, že někdy i čím větší blahobyt, tím více jich umírá.

Sir Arthur Newsholme došel k těmto důsledkům šetření: Je jisto, že chudoba ničí děti, ale že i prosperita ničí děti za jistých okolností. Děti umíraly v horkém létě průjmy. To byla saisonní úmrtí. Třetí čtvrtina v roce. Epidemie, která každým rokem ničila tisíce dětí. To zmizelo. Poslední dva roky to vůbec nepadá na váhu. Zmizela částečně i nevědomost matek, pracuje se preventivně, ví se, kterak předcházet. Nastalo znovuvzkříšení kojení matkou. Horká a studená perioda roku. První čtvrt ledová. Mortalita o třetinu klesla. Dříve byl problém přijice a letní průjmy. Dnes zůstává jen jediný problém, to jest přijice. To jest problém dneška.

Mnoho vykonáno tím, že jedna čtvrtina všech umírajících dětí je zachráněna. Pro první tři měsíce dětského života platí název: neo-natal mortality (úmrtnost novorozenců). Tu nepodařilo se doposud omeziti, naopak od r. 1906 tu bylo pozorovati vzrůst úmrtnosti. Je to čistě lékařský problém. Tak myslili v Anglii v r. 1918. Dnes jsou přesvědčeni, že to není lékařský problém, ale sociální problém mateřství. »Byl to vždy týž problém, ale my jsme hned na to nepřišli,« doznávají. Tedy mateřské a předporodní příčiny.

Také alkohol ničí děti. Šetření ukázalo, že v r. 1917 zemřelo 704 dětí následkem otravy alkoholem, kdežto v téže porodnici zemřelo před tím v r. 1912 otravou alkoholem 1.348 dětí. Kolik dětí bylo tedy zachráněno, protože matky přestaly píti! Zdánlivě je to faktor toxicologický, ale konečně je sociologický a mateřský. V Paříži, když byl alkohol ženám zakázán, mrtvě narozené děti klesly na nejmenší míru.

Pokud dítě nachází se v životě matčině, nezískává jen potravu od ní, ale také nemoci. Největší škůdce dítěte je příjice. Dítě získává příjici nákazou od matky, často je to zničí a rodí se mrtvé. Často se také narodí a jeví známky nákazy, a tu se ukázalo, že nejlepší léky protipříjičné na dítě nepůsobí a naprosto se neosvědčily. Avšak tytéž léky, používá-li se jich před narozením, vykazují nejlepší výsledky. Jest zde něco, co působí na dítě před jeho narozením, na jeho zdraví i na zdraví matky vzájemně. Jeden pomáhá druhému. Stejně má-li matka zemřít souchotěmi, nemoc se zastavuje na tak dlouho, pokud nosí dítě. Spojení matky s dítětem není, jak se všeobecně soudilo, parasitické, jest symbiosa mezi oběma. Napoleon řekl, že ve válce morální faktor k materiálnímu má se jako 3:1. Při našem úsilí o záchranu dětí mateřství, morální faktor, má se k ostatním jako 10:1.

Bradford na př. jest bohaté město, které věnuje ročně 20.000 liber jen na práci proti úmrtnosti dětí. Všecka sociální zařízení pro matky a děti jsou tu vzorná a ideálně vedena. Přes to statistika úmrtnosti je hrozná.

Úmrtnost dětská 132 — všeobecná 14·6 a narození 13·2. Bradford vymírá. Je velký počet dětí mrtvě narozených, děti rychle umírají, a to vše přes úžasně zařízenou práci, dokonale a výtečně prováděnou, dnes doplněnou, předporodní. Jest zde dokonalý systém vyživovací těhotných matek zdarma, ale matky mají

tolik peněz, že se nestarají o toto středisko, které bylo nyní přeměněno v národní kuchyni.

Naproti tomu v Irsku, v Conautě na př. Třebas že obyvatelstvo je nevědomé a chudé, a třeba že tam není všech těch opatření zdravotních jako v Bradfordě, přece úmrtnost dětská je 50 proti 132 v Bradfordu.

V hrabství Roscommon byla úmrtnost dokonce jen 35. To jest jen trochu víc než ¼ mortality dětí v krásně opatřeném Bradfordu. Není tu mnoho žen, ale mají velké rodiny, a tu se říká, že obyčejně při velkých rodinách je velké číslo úmrtnosti dětí. Zde tomu tak není. V Conautě jsou zdravé ženy s neobyčejně malým počtem přijičných, které žijí doma a opatrují děti a živí je tak, jako žádná co nejlépe vědecky promyšlená sociální péče je opatrovat a živit nemůže, a děti žijí a neumírají. Třebas že celé okolí je dětem nepříznivé, mateřské okolí je zdravé a správné — kdyby matky byly ještě ke všemu vzdělané, úmrtnost dětská pravděpodobně by stála na nule, jako je to u Kvakerů v Anglii. — Avšak v Bradfordu spíše 90 než 80% matek chodí na práci. To je základní chyba proti zákonu života.

Tak tedy kolem před- a poporodní péče o matky točí se výsledek úmrtnosti dětské. Řeknete, že se zapomíná na otce. Ale nezapomíná. Otec určuje, jaké je okolí kolem matky. Přinese-li muž ženě přijici, ničí mateřské okolí a dítě pravděpodobně umře. Zde tedy ten paradoks.

Když chudoba ničí matku, ničí i dítě, když blahobyt je následek toho, že matka chodí na práci a vyhýbá se poučení, radám, pomoci, protože má dost peněz, pak prosperita ničí děti.

A morálka! — Co bůh spojil, nikdo nerozdvojí. Proto dětská otázka je otázkou matky a dítěte — nejen dítěte samotného. V tom smyslu končí své úvahy jeden z nejlepších znalců této otázky v Anglii a uvedla jsem jeho názory, třebas s nimi ve všem nesouhlasím, proto, poněvadž jsou v mnohém velmi poučné.

Vidíme, jak Anglie má všecky tyto poměry přesně a podrobně vyšetřeny, a s jakou svědomitostí se tam o nich uvažuje. Celý národ se burcuje k porozumění a k spolupráci. Také u nás máme útulky pro matky a kojence. Prý však je matky poměrně málo vyhledávají. Kterak tomu odpomoci? V memorandu ministerstva zdravotnictví v Anglii, o kterém jsem již mluvila, uvádí se doslovně: »Matky rády nosí děti do útulků dětských, ale nejsou tak ochotny samy se hlásiti, než se dítě narodí; nedo-

vedou oceniti důležitost lékařské prohlídky pro ně i to budoucí dítě. Proto musí se vše upraviti tak, aby matky byly spokojeny, a aby metoda klinicky vyhovovala. V prvé řadě jest třeba zajistiti si sympatii a pomoc porodních pomocnic, u kterých těhotné ženy především se hlásí. Kdyby taková porodní pomocnice si měla mysliti, že porada lékařská v útulku postaví se mezi ni a její klientku, neradila by těhotné ženě k návštěvě v útulku. Proto nesmí se zasahovati do profesionálních záležitostí porodní pomocnice s těhotnou ženou. Musí být všeobecně vybídnuta, aby těhotnou ženu do lékařské poradny poslala a když nemůže ji sama přivésti, musí informovat zdravotního inspektora nebo lidi v útulku. Mnohé ženy bojí se také ztráty času a možného nepohodlí s léčením a pod. Důležito je, aby děla se vnitřní prohlídka, jedině když je to v zájmu pacientky. V každém případě musí být vyloženo pacientce, proč prohlídka je nutna. Výsledek musí být oznámen porodní pomocnici, která té ženě bude při porodu pomáhat.«

Jak později ukáži, poskytují se v poradnách matkám také mnohé výhody. Rovněž v Anglii ženy sice dnes už samy uznávají prospěch, který jim útulky pro děti přinášejí, proto je doporučují dále a přivádějí nové a nové členky, ale nejsou tak ochotny samy se hlásiti, než se jim dítě narodí. To jest však nejvýš důležito, poněvadž se zabrání častým potratům a mnohému jinému zlu. Matky ještě nedovedou patrně ani tam, ani u nás oceniti důležitost lékařského ošetření v době těhotenství. A přece tyto zdravotní porady pro matky těhotné považují v Anglii za nejvlastnější práci útulků pro matky a kojence.

Ovšem druží se tam k těmto zdravotním poradám i návštěvy zdravotních úředníků do bytů, vyučování zdravovědě, šití a vaření, podávání mléka pro děti v útulcích a je-li třeba i ošetření zubů. Špatné zuby zvláště v době těhotenství a kojení způsobují osudné následky.

Důležité jsou vztahy útulků k ústavům, kde se léčí pohlavní nemoci, nebo kde třeba léčiti některé komplikace během těhotenství. Takové ústavy musí být vždy k disposici a ve spojení s mateřskými poradnami, na to třeba pamatovati. Nutno také bráti zřetel k tomu, aby v poradnách pro matky a v útulcích pro kojence bylo možno hospitovati těm, kdož k této práci v budoucnosti se připravují. Je to pro ně nejlepší škola praktická.

Aby bylo patrno, jak asi, v jakém rozměru, pro kolik matek, s kolika pomocnými silami a s jakým nákladem se v Anglii v takovém středisku pracuje, jaké jsou ty výhody, které se tu matkám poskytují, aby se přilákaly, uvádím na doklad jednu s velmi dobrým výsledkem řízenou poradnu.

Je to St. Pankras School for mothers. Mimo výbor, který poradnu řídí, jsou tu čtyři zdravotní úřednice, lékařky. Je zubní lékař mimo to, pak vrchní dohlížitelka, tři zdravotní inspektoři, dohlížitelka v dětském útulku a sekretářka.

Vydání v r. 1919—20 činilo 2.220 liber. Honorovaná byla vrchní správkyně, asistentka, dětská ošetřovatelka, sekretářka, masérka, pomocnice v domácnosti pro matky a něco málo i lékařské síly.

Příjmy plynuly z obecních příspěvků, z různých dotací, subskripcí a fondů, něco zaplatily matky za obědy, za mléko, za léky, přípravy k šití, za léčení, za literaturu, za použití telefonu a pod., něco studentky, také ministerstvo vyučování přispělo a to 617 librami. V Anglii mají tak zvaný Milk Fund, který útulky podporuje příspěvky na mléko.

Výsledky, které vykazuje dětská úmrtnost v okruhu, pro něž bylo toto středisko zřízeno, jsou tyto:

Číslo narození v r. 1919 bylo 3.824 proti r. 1918, kdy se narodilo dětí 3.318. Úmrtí dětí pod jeden rok 336—88% z 1.000 proti roku předešlému, kdy bylo 102%. —

Lékařské porady byly uděleny 628 matkám a 5.422 dětem. Návštěv do domů bylo 5.519 k dětem a 993 předporodních. —

Tři řeči na pamět Dostojevského.

Napsal V. S. Solovjev.
Přel. Anna Tesková.

(Pokračování.)

Třetí řeč.

Za vlády Aleksandra II. se dokončilo vnější, přirozené vytváření Ruska, vytváření jeho t ě l a, a v mukách a bolestech začal proces jeho d u c h o v n í h o zrození. Každé nové zrození, každý tvůrčí proces, jenž živly nynější uvádí v nové formy a spojení, nevyhnutelně předchází vření těchto živlů. Když se utvářelo tělo Ruska a rodil se ruský stát, vřeli ruští lidé od knížat s družinami až do posledního zemědělce po celé Rusi. Celé Rusko vřelo porůznu. Takovým vnějším kvašením bylo vyvoláno rovněž vnější státní upevnění, aby Rusko bylo složeno v jedno veliké tělo. Tento proces vnějšího upevnění začatý knížaty v Moskvě a dovršený imperatory v Petrohradě, jehož silou dřívější potulné družiny se změnily v usedlou šlechtu, dřívější volní hosté se stali měšťany, a svobodně místo měnící venkované se stali poddanými, — tato státem upevněná organisace Ruska vpravila způsob života a činnost lidu a společnosti do pevných, určitých rámců. Tyto rámce zůstávaly nedotčeny i tehdy, kdy po petrovské reformě a zejména za vlády Aleksandra I. počaly různé ideje a myšlenkové proudy západní Evropy ovládati vzdělanou vrstvu ruské společnosti. Ani mystická vyznání ruských svobodných zednářů, ani humanitní ideje činitelů let čtyřicátých, nehledě k onomu mravně praktickému směru, kterého u nás často nabývaly, neměly podstatného vlivu na pevnost osnov způsobu života a nebránily vzdělancům, by uvažujíce po novém, žili po starém způsobu ve formách podáním odkázaných. Těsně až po osvobozující akt předešlé vlády[1] život a činnost ruských lidí nezávisel podstatně na jejich myšlení a přesvědčení, nýbrž byl předem stanoven oněmi hotovými rámci, do kterých každého člověka a kaž-

dou skupinu lidí stavělo narození. Zvláštní otázka o úkolech života, o tom p r o c o žíti a c o d ě l a t i, nemohla v tehdejší společnosti vzniknouti, neboť její život a činnost nebyly podmíněny otázkou p r o c o, nýbrž příčinou p o n ě v a d ž. Statkář žil a působil jistým způsobem nikoliv p r o n ě c o, ale především p o n ě v a d ž byl statkářem, a rovněž i sedlák byl povinen žíti tak a ne jinak poněvadž byl sedlákem, a mezi těmito krajními formami všecky ostatní skupiny, nacházely v hotových podmínkách státního zřízení dostatečný důvod, jímž byl určen kruh jejich života aniž dopouštěl otázky: co činiti? Kdyby bylo Rusko jen národně-státním t ě l e m jako na př. Čína, pak by se mohlo spokojiti takovou vnější pevností a určeností života, mohlo by se zastaviti ve své ztužené organisaci. Leč Rusko, již v útlém věku pokřtěné na víru křesťanskou, nabylo odtud zárodku vyššího duchovního života a musilo, dospěvši, konstruovavši a určivši se fysicky, hledati si svobodného mravního určení.

A k tomu síly ruské společnosti především musily nabýti svobody, možnosti a popudu k vyváznutí z oné vnější nehybnosti, jež byla podmíněna nevolnickým zřízením. V tomto (osvobodítelském a nikoli reformatorském) díle je všechen smysl předešlého panování. Velikým činem tohoto panování jest jedině osvobození ruské společnosti od dřívějších povinných rámců ku příštímu utvoření nových duchovních forem, nikterak však samo utvoření těchto, jež dosud ani nezačalo. Prve než se utvoří formy ty, musí osvobozená společnost projíti vnitřním duchovním k v a š e n í m. Jako před utvořením těla státu byla doba, kdy všichni vřeli: tak musí býti i před duchovním zrozením Ruska. Právě v tu dobu vnitřního kvašení vyvstává s nezdolnou silou otázka: p r o č ž í t i, a c o č i n i t i?

Otázka ta zjevuje se s počátku ve smyslu lživém. Je cosi lživého již v samotném položení takové otázky lidmi, kteří sotva byli odtrženi od jistých vnějších osnov života a dosud jich nezaměnili žádnými vyššími, ještě neovládli sebe. Ptáti se rovnou: co činiti? — znamená předpokládati, že je nějaké h o t o v é dílo, k němuž třeba jen přiložiti ruky, znamená — připustiti druhou otázku: jsou-li hotovi sami činitelé?

---

[1] Tato řeč byla pronesena Solovjevem v roce 1883., tedy za cara Alexandra III. Zmínka hořejší týká se tudíž vlády Alexandra II. Osvoboditele. *Překl.*

Zatím při každém lidském díle, velkém i malém, fysickém i duchovním jsou stejně důležity obě otázky: co činiti a kdo činí? — špatný nebo nepřipravený dělník může nejlepší dílo jen pokaziti.

Předmět díla a vlastnosti pracovníka jsou nerozlučně spojeny v každém díle; a tam, kde se tyto dvě strany oddělují, tam ke skutečnému dílu ani nedochází. Tehdy se především hledané dílo rozdvojuje. Na jedné straně vystupuje obraz ideálního zřízení života, ustaluje se jakýsi určitý, »společenský ideál«. Leč ideál ten se pojímá nezávisle, na jakékoli vnitřní práci člověka samotna, spočívá jenom v jakémsi předem určeném a z vnějšku nátlakem působícím hospodářském a sociálním zřízení života; proto vše, co člověk může učiniti k dosažení tohoto vnějšího ideálu, směřuje k odstranění rovněž vnějších překážek k němu. Takto se sám ideál jeví výhradně jen v budoucnu, kdežto v přítomnosti člověk jen s tím zápolí, co je ideálu tomu na překážku, a všecka jeho činnost obrací se od neeksistujícího ideálu zcela ku rozrušení něčeho stávajícího, a poněvadž toto poslední se drží lidmi a společností, obrací se všecka tato činnost v násilí nad lidmi a celou společností. Nepozorovaně zaměňuje se společenský ideál protispolečenskou činností. Na otázku: co činiti? — dostáváme jasnou a určitou odpověď: zabíjeti všecky protivníky budoucího ideálního zřízení, t. j. všecky obhájce stávajícího.

Při takovémto řešení díla stává se otázka »jsou-li hotovi činitele?« skutečně nadbytečnou. K takovému sloužení společenskému ideálu jeví se lidská přirozenost v současném svém stavu a se svých nejhorších stran plně hotovou a příhodnou. V dosažení společenského ideálu cestou rušení všecky špatné vášně, všecky zlé a nesmyslné živly lidstva si najdou místo a význam; takový společenský ideál stojí zcela na půdě zla vládnoucího ve světě. Nepředkládá sloužícím jemu žádných mravních podmínek, není mu třeba sil duchovních nýbrž fysického násilí, nežádá od lidstva vnitřního obrácení, nýbrž vnějšího převratu.

Před objevením se křesťanství čekal židovský národ příchodu království božího, a většina rozuměla tímto královstvím vnější, násilný převrat, který měl dáti národu vyvolenému panství a zničiti jeho nepřátele. Lidé, čekající na toto království, aspoň nej-

rozhodnější a nejhorlivější z nich, měli jasnou a určitou odpověď k otázce »co činiti?«: povstati proti Římu a zabíjeti římské vojáky. A plnili to; jali se pobíjeti Římany, a byli sami pobiti. A dílo jejich zhynulo, a Římané zbořili Jerusalém. Jen nemnozí v Izraeli rozuměli pod budoucím královstvím něco hlubšího a radikálnějšího, znali jiného nepřítele, hroznějšího a tajemnějšího nepřítele nad Římany, a hledali jiného, ještě nesnadnějšího, za to však plodnějšího vítězství. Těmto lidem k otázce »co činiti?« — byla jediná záhadná a neurčitá odpověď, jíž nemohli v sobě směstnati učitelé Israele. »Amen, amen pravím tobě, nenarodí-li se kdo znova z vody a z Ducha svatého, nemůže vjíti do království božího.« Nemnozí lidé, již se nezarazili touto podivnou a temnou odpovědí, již přijali nové zrození a uvěřili v duchovní království boží, — tito lidé zvítězili nad Římany a pokořili svět. I u nás nyní za epochy duchovního kvašení — mezi tím, co přívrženci »společenského ideálu« právě tak povrchního a vnějšího jako království židovských hmotařů, povstávají a zabíjejí, hubí jiné, a sami hynou neplodně a neslavně, a druzí se buď ztrácejí v rozumovém chaosu nebo tonou v lhostejném prospěchářství — objevují se nemnozí jen lidé, kteří, nespokojujíce se žádnými vnějšími cíly a ideály, cítí a hlásají nezbytnost hlubokého m r a v n í h o převratu a poukazují na podmínky nového duchovního narození Ruska i lidstva. Z těchto nečetných předzvěstovatelů ruské a světové budoucnosti byl beze sporu prvním Dostojevskij, neboť hlouběji než jiní předvídal podstatu budoucího království, silněji a produševněleji je předzvěstoval. Základní převaha názorů Dostojevského spočívá právě v tom, co mu časem vytýkají: — v nedostatku, či lépe řečeno ve vědomém odvržení jakéhokoli v n ě j š í h o společenského ideálu, t. j. takového, který nesouvisí s vnitřním obrácením člověka či jeho narozením s hůry. Takového narození pro tak zvaný společenský ideál není třeba. Stačí mu lidská přirozenost tak, jak je, — je to ideál hrubý a povrchní, a víme, že pokusy k jeho realisování jen utvrzují a rozmnožují vládnoucí zlo a nesmyslnost. Takového hrubého a povrchního, bezbožného a nelidského ideálu Dostojevskij neměl, — a v tom je první z jeho zásluh. Znal příliš dobře všecky hlubiny lidského pádu; věděl, že zloba a nerozum tvoří základ naší zvrácené přirozenosti, a že přijímajíce tuto zvrácenost za normu, nemůžeme dojíti k jinému leč k násilí a chaosu.

Pokud temná osnova naší přirozenosti, zlá ve svém výhradním egoismu a nerozumná ve snaze realisovati ho, všecko uvésti v poměr k sobě a všecko určiti sebou, — pokud tato temná osnova u nás trvá — není obrácena, a tento prvorodý hřích není zničen, potud pro nás není možno žádné pravé *dílo* a otázka *co činiti*? nemá rozumného smyslu. Představte si zástup lidí slepých, hluchých, chromých a posedlých a pojednou se z tohoto zástupu ozve otázka: co činiti? Jedinou rozumnou odpovědí je tu: hledejte uzdravení; pokud se neuzdravíte, není pro vás díla; a pokud se vydáváte za zdravé, není pro vás uzdravení.

Člověk, který na svém mravním neduhu, na své zlobě a nerozumnosti zakládá své právo působiti a předělávati svět dle svého — takový člověk, ať by jeho zevní osud a činy byly jakékoli, dle samotné své podstaty je *vrah*; nezbytně bude znásilňovati a hubiti jiné a sám nezbytně zhyne násilím. Pokládá sebe za silného, ale je v moci cizích sil; pyšní se svou svobodou, ale je otrokem vnějšku a nahodilostí. Takový člověk se neuzdraví, pokud neučiní prvního kroku ke spasení. *Prvním krokem ke spasení pro nás je pocítiti svou slabost a omezenost*: kdo to plně pocítí, nebude již vrahem; ale *setrvá-li* v tomto citu slabosti a omezenosti, dojde *k sebevraždě*. Sebevražda — násilí na sobě — je již něco vyššího a svobodnějšího než násilí na jiných. Doznávaje svou nemohoucnost, staví se člověk tím právě *nad ní*, a odsuzuje sebe k smrti trpí nejen jako odsouzenec, ale zároveň působí z moci jako vrchní soudce. Leč i tu soud jeho není spravedlivý. V rozhodnutí se ku sebevraždě je vnitřní spor. Rozhodnutí to pochází z poznání vlastní slabosti a omezenosti; kdežto sebevražda sama je již jakýsi akt síly a volnosti — proč pak nepoužíti této síly a volnosti pro život? Ale věc spočívá v tom, že sebevrah seznává nemohoucnost nejen v sobě, nýbrž rozšiřuje ji ve vesmírný zákon — což je již nerozum. Nejen že cítí zlo, ale i *věří* ve zlo. Uvědomuje si svůj neduh, nevěří v uzdravení, a proto síly a svobody uvědoměním získaných může upotřebiti jenom k sebezničení. K sebevraždě dochází každý, kdo si uvědomuje všelidské zlo, ale nevěří v nadlidské Dobro. Jen touto věrou člověk myšlení a svědomí se spasí před samovraždou. Nemá se zastaviti při prvním kroku — uvědomění si svého zla, ale má činiti krok druhý — uznati jsoucí Dobro nad sebou. A není třeba mnoha zdravého smyslu, aby pociťuje všecko zlo ve člověku, přišel k Dobru nezávislému na čl-

věku, a nevelkého úsilí dobré vůle je třeba, aby se k Dobru tomu obrátil a dal mu místa v sobě. Neboť toto jsoucí Dobro samo již nás hledá a obrací nás k sobě, a nám zbývá jen ustoupiti mu, jen se mu nepříčiti.

S věrou v nadlidské Dobro, t. j. v Boha vrací se i víra ve člověka, jenž se tu již nejeví ve svém osamocení, slabosti a omezenosti, ale jako svobodný účastník božství a nositel síly boží. Uvěřivše však skutečně v nadlidské Dobro, nemůžeme již nikterak připustiti, aby jeho jev a působení se poutalo výhradně s naším subjektivním stavem, aby Božství ve svém projevu záviselo jen na osobním působení člověkově: — nezbytně mimo svůj náboženský poměr musíme uznati absolutní zjevení Božství i ve vnějším světě, musíme uznati objektivní náboženství. Omezovati působení Boží jedině mravním vědomím člověka znamená, popírati jeho plnost a nekonečnost; znamená nevěřiti v Boha. Věříce však skutečně v Boha jako v Dobro bez mezí, nezbytně musíme uznati i objektivní vtělení Božství, t. j. sjednocení Jeho se samotnou podstatou naší přirozenosti nejen dle ducha, ale i dle těla, — a jím i se živly vnějšího světa; a to znamená, uznati přírodu za způsobilou k takovému vtělení Božství v ni, to znamená uvěřiti ve vykoupení, posvěcení a zbožnění hmoty. Se skutečnou a plnou věrou v Božství vrací se nám nejen víra ve člověka, ale i víra v přírodu. Známe přírodu a hmotu oddělenou od Boha a zvrácenou v sobě, ale věříme v její vykoupení a sjednocení s Božstvem, v její převrácení v Boho-hmotu, a za prostředníka tohoto vykoupení a obnovení uznáváme pravého, dokonalého člověka, t. j. Bohočlověka v jeho svobodné vůli a činu. Pravý z Ducha zrozený člověk mravním činem sebezapření provází sílu boží ve zmrtvělé tělo přírody, a celý svět přetvořuje ve vesmírné království boží. Věřiti v království boží znamená pojiti s věrou v Boha víru ve člověka a v přírodu. Všecka poblouzení rozumu, všecky lživé teorie a všecky praktické jednostrannosti a přehmaty pocházely a pocházejí z rozdělení těchto tří věr. Všecka pravda a všecko dobro vycházejí z jejich vnitřního sjednocení. (Pokračování.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Positivní výsledky washingtonské konference, ačkoliv byla nazvána konferencí odzbrojovací, leží jinde než v námořním odzbrojení: nebylo by došlo k dohodě o námořních válečných silách, kdyby nebylo docíleno politické dohody o aspiracích několika států na území dálněvýchodní a na tichomořské ostrovy a kdyby anglojaponská aliance nebyla zmizela se světa. Tato aliance byla vlastně životní otázkou celé konference: Spojené státy se jí obávaly, poněvadž se domnívaly, že jest namířena proti nim Anglie ráda by se jí byla zbavila jednak k vůli svým koloniím a jednak k vůli docílení užších styků se Spoj. státy, ale chtěla toho dosáhnouti způsobem, který by neranil a neponížil Japonsko; Japonsko aliance se drželo, poněvadž vlastně tato aliance učinila Japonsko velmocí, bez které by stalo se opět druhořadým státem s nádavkem toho, že anglo-americkou aliancí, která by byla následovala, bylo by Japonsko úplně isolováno, a to nejen teritoriálně, ale i pokud se týče jeho aspirací. Utvořit místo anglo-japonské aliance dohodu anglo-americko-japonskou, bylo návrhem anglickým, který na žádost Ameriky byl rozšířen o Francii v čtyřdohodu; tím anglo-japonská aliance ztratila svého ostří proti Spojeným státům, Anglie přiblížila se Americe a Japonsko uchovalo si svůj prestiž a zabránilo své isolaci. Pak teprve mohlo se jednati o politických otázkách tichomořských a dálněvýchodních, které byly — kompromisně ovšem — vyřešeny též. Dosíci pak po těchto předpokladech dohody o námořním odzbrojení bylo již episodou ve srovnání k celému mnohdy bouřlivému jednání. V otázce omezení námořního zbrojení bylo docíleno dohody též, avšak positivní úspěch — kromě finančního — není a nebude velký. Příští válka bude vybojována aeroplány a otravnými plyny a proti těmto zbraním stavět válečné lodi bylo by ovšem ilusorní. Duch lidský bude stále zdokonalovat techniku a přizpůsobovat ji ke své obraně a bude-li jeden druh zbraně zakázán, najde se druhý. — Proto úspěch konference je ne v docílené dohodě o částečném omezení zbrojení, ale v tom, že byly odstraněny aspoň některé předpoklady k válkám. —

*

Konference v Cannes byla jakousi pohromou pro ministr-presidenty: pro odstoupení Briandovo konference musila skončit, nyní před několika dny odešel italský premiér Bonomi též k vůli ní a zdá se, že i věčný Lloyd George, který viděl kolem sebe padat tolik veličin, má též své postavení otřeseno; není toho snad přímou příčinou náhlý neúspěch konference v Cannes, kde Lloyd George opojen předcházejícími historickými úspěchy,

chtěl triumfovat nad všemi, ale nepřímo příčinu možno v ní viděti přece: ukázalo se, že i ten věčně vyhrávající Lloyd George může někdy klopýtnout a tím byla otřesena jeho autorita a dána odvaha všem živlům s ním nespokojeným, aby svůj boj proti němu sesílily.

Konference v Cannes odkryla veřejné tajemství, jaká propast je mezi Anglií a Francií, která snad na čas společnými zájmy mohla býti překlenuta; již historie obou zemí nás učí, že obě země vedly spolu téměř neustále války; pro dnešní praktický okamžik jsou ovšem důležitější zájmy hospodářské, které jsou tak protichůdné — zvláště nyní — že vyhovují-li na př. reparace jedné straně, nezbytně pro druhou stranu jsou příčinou velkých nesnází (anglická nezaměstnanost a průmyslová krise); též i úloha v evropské a světové politice obou zemí je naprosto jiná a proto ten zásadní rozdíl v nazírání na události i v postupu.

Posice Československa mezi těmito dvěma proudy je těžká: Francie staví se dnes na stanovisko hodně subjektivní a stále má zbraň připravenu; avšak zase, hlavně s dnešním ministerským předsedou Poincaréem, je nám Francie daleko více nakloněna a béře v ochranu i naše zájmy; naproti tomu Anglie je daleko sympatičtější se svojí smiřovací a mírovou taktikou, ovšem pro nás má tu vadu, že na nové státy středoevropské hledí s pravou anglickou konservativností a zdrželivostí. Za takové situace je jediná cesta: vytvořit silnou, Malou dohodu se svojí politikou a taktikou!

*

Pozvání bolševiků do Janova je novou etapou styků Ruska s ostatním světem a kapitulují zde obě strany: bolševici prohrávají ideově, neboť budou musit opustit celou svoji ideologii, doktrinu a na těchto základech organisovaný stát; ostatní svět pak prohrává ve své metodě: myšlenka intervence padla jako neuskutečnitelná a nastupuje se cesta mírového pronikání; pokud Rusko bylo blokováno, mohli bolševici si dělat a organisovat tam život jak chtěli; dnes však, kdy bariéra padá a počíná se vyjednávat, je výsledek jasný: v novinách, v řečích a programech bude se ještě nějaký čas užívat revoluční terminologie, ale obsah slov již dávno vyprchal a nepůsobí již ani na ruský proletariát ani na proletariát ostatního světa, který je daleko organisovanější, klidnější a hlavně — zdušenější: toho jsou si vědomi též vůdcové ruských bolševiků — mimochodem řečeno lidé velice obratní — a proto přijali pozvání do Janova, které jim bude sloužit jako most od revoluční etapy ke klidnému měšťáckému životu! Kde jsou ty všechny proklamace, řeči a standarty, až oči přecházely a uši bolely?

*

Volba papežova již dávno přestala být otázkou církevně-náboženskou a stala se politickou, tak jako dnes konečně všechno. Proto i zvolení nového papeže Pia XI. je hodnoceno v první řadě s hlediska politického. Jak možno soudit podle jeho dřívějších názorů, bude usilovat o dohodu Vatikánu s Quirinálem, o čemž již začalo se mluvit i za předchůdce; situace pro Vatikán je v Italii — jako v celém světě — příznivá a zajisté jí bude využito. — Zdá se, že nový papež není valným přítelem Němců, ale je otázkou, jak toto své cítění spojí s papežskou taktikou, která ve věcech

politických všeobecně nadržuje Němcům a tím mezi nimi dělá příznivou náladu pro katolicism, kteréž pak využívá k boji proti německému protestantismu; je vidět, že katolicism stále ještě se nevzdal své imperialistické myšlenky! *J. Sk.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Snížení platů veřejných zaměstnanců. — Hornická stávka: jediným východiskem z poválečné tísně snižování mezd a platů, prodloužení doby pracovní, zvýšení pracovní výkonnosti? Jiné cesty. — Dělnická pomoc Rusku.

Po celý loňský rok mluvilo a psalo se o nezbytnosti odbourávat mzdy a platy, aby se tak mohly snížiti výrobní náklady a v důsledku toho i ceny. Prvý zaměstnavatel, který přikročil od slov a tužeb k činu, byl — stát. Na samém sklonku roku poslanecká sněmovna Národního shromáždění odhlasovala zákon, kterým byly sníženy platy všech veřejných zaměstnanců. Snížení platů vzbudilo značný rozruch, mnoho protestů a intervencí, ale přes to došlo souhlasu i v senátu i sankce presidentovy. Od 1. března 1922 bude se srážeti všem zaměstnancům opět pensijní příspěvek (8% pensijní základny) a 25% daně z příjmů. Mimo to učitelům obecných a občanských škol byly sníženy o 20 až 30% mimořádné měsíční výpomoci a měsíční nouzové výpomoci. Snížení platů státních zaměstnanců není zvláště citelné: pohybuje se mezi 3% (v třídě jedenácté) až 5% (v třídě čtvrté a třetí). Ale mnohem těžší je jeho mravní význam. Působí krajně nepříznivě, že se počaly odbourávati mzdy tam, kde poměrně nejméně stouply: jet zvýšení platů u státních zaměstnanců proti platům předválečným dvojnásobné (v nejvyšších platových stupnicích) až desaterонásobné (na stupnicích nejnižších), kdežto drahota stoupla as patnáctinásobně. A je zajímavo, že nejvíce se přičinili o snížení platů veřejných zaměstnanců právě ti, kdož dosud stále a nejhlasitěji poukazovali na to, o kolik hůře jsou odměňováni pracovníci duchem než dělníci rukou. Pojednou nedbali na nespravedlnost toho, aby se začínaly snižovati mzdy a platy nejdříve tam, kde byly poměrně přece nejméně zvýšeny. Pojednou nedbali, že snížením platů úřednických se ještě zveličí nepříznivé rozpjetí vůči mzdám dělnickým. Věc by překvapovala, kdyby nebylo příliš patrno pozadí: Šlo o to, nasaditi páku tam, kde — jak patrno — nejspíše a nejsnadněji se dá pohnouti břemenem domněle nepřiměřených mezd. Šlo o prvý krok k všeobecnému stlačování mzdy. Vždyt jinak finanční efekt úspory docílené na platech stát. zaměstnanectva je dosti nevýznamný. Odhaduje jej sama vláda asi na 180 až 240 milionů Kč. Bolestněji a citelněji než státní zaměstnanci byli postiženi učitelé, u nichž snížení platu jde měsíčně někdy až do několika set. Přes to lze tvrdit, že i učitelé tíživěji nesou mravní význam snížení svých platů, než jeho účin hmotný. Právem se jich těžce dotýká, že se učitelstvu i v Československé republice zase měří jinak, než ostatním veřejným zaměstnancům, že se jim měří nespravedlivě způsobem, svědčícím o stálém nevážném podceňování práce učitelské. Prvý krok na cestě za odbouráváním mezd a platů tedy šťastný nebyl.

A nebyl ani šťastný krok další, který učinila na samém počátku nového roku těžařstva v Československé republice. Pokus snížiti bezohledně mzdy hornické vyvolal generální stávku horníckou, která těžce ohrozovala hospodářský život našeho mladého státu. Na štěstí rozhodnosti, spojené s rozumnou ochotou k důvodným ústupkům, kterou prokázalo dělnictvo, i působivému vlivu vládnímu se podařilo těžký spor poměrně brzy a s úspěchem odkliditi. Stávka, nejdříve místní, propukla 23. ledna v revíru falknovském. Tamní podnikatelé prohlašovali, že nemohou při dosavadních cenách uhlí dolovati bez prodělku. Domáhali se proto, aby vláda povolila jim od 1. ledna 1922 zvýšiti ceny uhlí. Když kroky jejich ve směru tom selhaly, pokusili se snížiti mzdy (o 11%), tak že by horníci byli musili zvýšiti velmi značně svoji výkonnost, aby udrželi dosavadní výši mzdy. Mzda byla podle výkazů samých podnikatelů u horníků (t. j. u těch, kdož pracují pod zemí) průměrně 73 Kč za směnu; u všeho osazenectva byla průměrná denní mzda 60 Kč, tedy při plné práci byla průměrná mzda měsíčně 1500 Kč až 1825 Kč, což není při dnešních drahotních poměrech jistě částka abnormně vysoká. To platí tím více, počítáme-li, že nyní právě je namnoze práce omezována — na Ostravsku na př. se na mnohých jámách pracovalo jenom 4 dny do týdne — a tím že se zkracuje výdělek dělnický až o plnou třetinu. Ke sporu, propuknuvšímu na Falknovsku družily se neshody i v jiných revírech. Na Mostecku mělo nadejíti snížení mezd 13. února. Na Ostravsku od 1. února mělo nastati zvýšení pracovní výkonnosti o 20% při stejné mzdě, jaká byla dosud, a mimo to těžařstva naléhala na prodloužení sobotní směny ze 6 na 8 hodin. Za stavu toho nepřekvapilo, že věc falknovských vzala za svoji říšská konference horníků, která opověděla — nebude-li do konce ledna urovnán spor na Falknovsku — od 1. února všeobecnou stávku hornickou. Při tom projevili horníci dosti ústupnosti, umožňující vyrovnání v revíru falknovském a další vyjednávání o nové kolektivní smlouvy. Žádali, aby dosavadní kolektivní smlouvy platily dále až do 15. února; ale falknovští byli ochotni hned se vzdáti dosavadního svého ošacovacího příspěvku (3·90 Kč na směnu); do 15. února měla pak závazně rozhodnouti o výši mezd paritní komise podle poklesu cen u srovnání s 31. prosincem 1921. Horníci tedy zásadně připouštěli snížení svých mezd, ovšem pouze v poměru, v jakém skutečně klesala drahota, a důvěřivě se chtěli podrobiti rozhodnutí paritní komise. Při tom přijímali za mez srovnání 31. prosince 1921, kdy byla drahota vyvrcholena, ač by bylo spravedlivější srovnávati s dobou, kdy posledně byly mzdy zvýšeny (a kdy jistě drahota byla nižší než na sklonku lonského roku). Proti tomu podnikatelé požadovali prodloužení pracovní doby o 2. hod. týdně (sobotní směny ze 6 na 8 hod.), zvýšení výkonu rsp. snížení průměrné mzdy, pro něž však hlas paritní komise by nebyl rozhodující, nýbrž pouze poradní. Obě strany pak dovolávaly se státního přispění uhelnému podnikání tím, že by se snížila uhelná dávka a propočítaly dopravní tarify. Vláda v celku se stavěla za požadavky horníků, jejichž splnění chtěla těžařstvům usnadniti slibem, že bude sanovati prokázanou pasivitu uhelných dolů potřebnými úlevami ze státních prostředků až do 15. února 1922. Podnikatelé však požadavky dělnické i nabídku vládní odmítli a tak vypukla 2. února generální stávka hornická, která skončila 11. února dohodou, vyhovující v celku požadavkům hornickým. Podle ujednání toho prodlužují se v dosa-

vadním znění kolektivní smlouvy hornické v hnědouhelných revírech českých do 31. srpna t. r. (Na Ostravsku platí dále ujednání smluvená před početím generální stávky.) V severo-západním revíru v Čechách a v revíru karlovarském vzdali se horníci od 1. února ošacovacího příspěvku. Ve všech revírech podají do 28. února paritní komise dobrozdání o nastalých změnách cen životních potřeb. Na základě toho dobrozdání a přihlížejíce k obtížím výroby a odbytu, jakož i k snížení mezd, provedeném snad již r. 1921, dohodnou se obě strany o úpravě mezd, úkolových sazeb a přídavků. Případné snížení nesmí býti zpravidla větší, než je pokles cen životních potřeb. Dohodu tu schválila 11. února říšská konference horníků 63 hlasy proti 3 hlasům. Tím je stávka horníků ukončena.

Komunistická strana sice ještě na poslední chvíli volala k horníkům, aby se nepodrobili zejména event. snížení ale mezd, její volání vyznělo na prázdno. Při samém propuknutí stávky snažila se generální stávku hornickou rozšířiti na všeobecnou stávku, které vytyčovala za úkol zabrániti snížení mezd, vymoci plnou mzdu za dny promarněné stávkou a vymoci, aby dělníci, stižení výlukou — (výluky se pojily k hornické stávce na kolika místech) — byli vydržováni na účet podniku, v němž zaměstnavatel svévolně zastavil výrobu. Spolu vyzývali k svémocnému rozšíření pravomoci závodních výborů (dozor nad surovinami, topivem, objednávkami). Výzvy ty však nedošly ani nejslabšího ozvuku. Ukázalo se, že české dělnictvo, i když politicky většinou je naladěno radikálně a snadno by i hazardovalo, ve věcech hospodářských smýšlí zcela rozvážně, reálně, dobře odhadujíc své možnosti a síly a usměrňujíc jim své konkrétní cíle. A je zajímavo, že dnes je tomu i v hornictvu, kde jindy mívaly radikální směry nejživnější půdu. Není pochyby, že příčinou toho je i zvýšení (byť i dosti nepatrné) životní míry hornictva proti dobám dřívějším.

Sympatie české veřejnosti byly po celou dobu sporu na straně horníků. Působilo k tomu nejen rozvážné stanovisko a postup hornických organisací, nýbrž i skutečnost, že podnikatelé vyvolali stávku tak rozsáhlou a nebezpečnou (stávkovalo na 125 tisíc dělníků ve 372 samostatných závodech) v době, kdy se poměry těžby očividně lepší. Tak podle dat za listopad 1921 stoupla těžba uhlí kamenného o 12·02% proti říjnu, těžba uhlí hnědého o 14·9% a výkon dělníka na směnu stoupl o 4·8% u kamenného, o 10% u hnědého uhlí. A jsme-li již u cifer, zajímavá čísla doznal v orgánu podnikatelů (v »Uhlí« II., 1) dr. Frt. Pospíšil. Podle něho stouply mzdy dělnické až 16kráte, cena uhlí 23·15kráte (kusového), 26·45kráte (koksu) a 29·56kráte (drobného); při tom cena, kterou dostane podnikatel, stoupla 17·61kráte, 20·20kráte a 22·46kráte. Podle »Horníka« (XVII., 3), jenž není dělnickým orgánem, nýbrž listem báňského úřednictva, je při průměrné ceně uhlí 40 Kč za q, podíl mzdy dělnické 10—11 Kč, platů úřednických 1·80 Kč, t. j. dohromady 11·80 až 12·80 Kč, tedy asi 30%. Podle toho, kdyby se mzdy snížily o 12%, mohlo by uhlí zlevniti všeho všudy o 1·42 až 1·54 Kč na q. Je zajímavo, že podle šetření, které provedl statistik dr. Janko v jiných oborech, podíl mzdy na výrobních nákladech je na př. v maloživnosti při práci truhlářské 26% (v r. 1914 byl 28%) a při práci obuvnické 25% (v roce 1914 byl 32%). Podíl mzdy na výrobních nákladech proti době předválečné

tedy asi nestoupl a drahotu podle toho nezaviňují samy vysoké mzdy, které jsou — i časově posuzováno — pouhým jejím následkem.

Je třeba proto hledati jiné cesty z dnešní tísně hospodářské, než snižovati mzdy a prodlužovati pracovní dobu. Jistě jednou z cest by bylo zvýšiti pracovní výkonnost. Ovšem při tom by bylo třeba zabezpečiti, aby zisk, který by podnikateli vyplynul ze zvýšené výkonnosti dělníkovy, skutečně přispěl k snížení cen výrobků nebo jiným způsobem prospěl obecnosti a nezůstal snad v rukách samotného podnikatele. Jinak by zvýšení výkonnosti znamenalo sanovati nynější hospodářský úpadek, zaviněný válkou, nadále ještě více na účet dělnictva, než se děje již dosud. Mimo to musí průmysl hleděti technickým zdokonalováním a hospodárností výroby snižovati výrobní náklady. Kolik by se tu dalo vykonati, svědčí data o americkém průmyslu, který pracuje přece poměrně velmi hospodárně. Podle vyšetření, jež provedl spolek amerických inženýrů, (vydáno pod titulem Waste in Industry), promarní se v knihtiskařství v Americe ročně 3 až 5 mil. dol. jenom nestejnoměrností sloupců v časopisech; nedochvilným opatřováním surovin promarní se tam 35% pracovního času při tovární výrobě obuvi; technický aparát velkých domů obchodních je o 45% dražší, než je nutno; továrny obuvi jsou zařízeny na denní celkovou výrobu 1,750.000 párů bot, ale podle potřeb trhu mohou jich vyráběti sotva polovici atd. K tomu přistupuje nevhodné (odlehlé) umístění továren, užívání zastaralých strojů a pod. Tak hledají a naznačují v zámoří, v pokročilé cizině, cesty, na nichž lze dojíti snížení výrobních nákladů, aniž by bylo nutno snižovati životní míru dělníkovu, jistě podstatně vyšší, než je u nás a na evropském kontinentě vůbec.

Za velmi podstatný zisk dělnictva, jejž přineslo zakončení hornického sporu, je považovat zejm. zmaření snahy prodloužiti dobu pracovní. Zatím sice šlo o pouhé prodloužení v mezích zákona o osmihodinném dnu pracovním (48 hodinném týdnu). Ale v době, kdy na všech stranách[1] se vyskytují snahy prodloužiti osmihodinovou dobu pracovní a tak zvrátit největší sociální zisk, jejž přinesla světová válka, je všechno prodlužování pracovní doby nad daný stav povážlivé.

Na konec malou zmínku o dělnické pomoci hladovějícímu Rusku. Podle zprávy, kterou vydala odborová internacionála v Amsterodámě, odvedly do 15. prosince 1921 Československo 160.000 hol. zl., Francie 124.600, Italie 120.000, Německo 75.000, Švédsko 66.000,. Anglie 59.500, Belgie 56.200, Holandsko 38.500, Švýcary 37.500 a Rakousko 19.000. Je tu tedy republika Československá na prvém místě, ač co do počtu organisovaných členů je mezi uvedenými státy na místě šestém. Jistě pěkné svědectví o obětavosti našeho dělnictva a pohotovosti jeho organisace. *Žalud.*

[1] V Polsku se jedná o zrušení zákona z r. 1920 a o stanovení desítihodinného pracovního dne. V Anglii byla zavedena osmihodinná doba pracovní jenom tarifními smlouvami a nyní se jedná v řadě odborů o její prodloužení (ve strojnickém průmyslu, při práci v dokách, na stavbách, na uličních drahách a j.). V Rakouské republice v podnicích t. zv. Alpinky (Alpine Montan-Gesellschaft), jež se octla ve sféře vlivu Stinnesova, lákáno je dělnictvo k souhlasu s devítihodinnou pracovní dobou slibem, že za to bude levně opatřováno potravinami.

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Prosincová křivda na učitelstvu národních škol.

Prosincovým zákonem upravila československá většina poslanecké sněmovny »výhody, poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů«. Upravila je tak, aby každý nezasvěcenec do poměrů příslušných zeměstnanců po přečtení prvních dvou paragrafů zákona musil poznati, že se stala křivda a měřeno bylo dvojím loktem.

Civilním a vojenským státním zaměstnancům a dělníkům ponechaly se mimořádné měsíční výpomoci a měsíční nouzové výpomoci, učitelům národních škol se značně snížily. A zase ani tu nebylo měřeno stejným loktem, neboť učitelům ve větších obcích zkrátily se uvedené přídavky o 20, učitelům v menších obcích, jichž jest převážná většina, o 30%.

Rovnost zachoval zákon jen v tom, že všem státním zaměstnancům i učitelům uložil za povinnost, aby od 1. března b. r. platili 8% pensijní příspěvky ze základního služného a 25% daně z příjmů.

Je povážlivé, že poslanci, kteří tvoří dnes vládní většinu sněmovny, porušili základní zásadu, že je »justitia regnorum fundamentum«, že otřásli věrou učitelstva i věrou ostatního soudného občanstva v »národ spravedlivý«, v národ, jaký toužil míti na úsvitě naší národní svobody spisovatel F. X. Šalda. Je mimo to ještě povážlivějším, že poslanci českých stran, které dnes tvoří rozhodující sněmovní většinu, poskytli učitelstvu i širší veřejnosti příležitost, aby je obviňovala, že přijali ze starého Rakouska nemorální zásadu »divide et impera« a že nespravedlivým zákonem hleděli od sebe odtrhnouti učitelstvo od státního zaměstnanectva a učitelstvo venkovské od učitelstva městského.

Paritní zákon učitelský zůstává v platnosti — hlásáno po prosincovém činu z kruhů poslanectva vládní většiny. Paritní zákon hlásá zcela jasně, že služební požitky státního zaměstnanectva a učitelstva mají býti ve všem rovné, prosincový zákon však, který část těch požitků a to velmi podstatnou část, znovu upravuje, ponechává učitelstvo po stránce hmotné hodně daleko za státním zaměstnanectvem. Poslanci české vládní většiny vystavili se tak zcela oprávněnému podezření, že přijali zákon papírový a že uvedli obnovený český stát v nevážnost.

Jestliže již byla státní nutnost, aby se snižovaly platy státního zaměstnanectva, proč se nepostupovalo spravedlivě? Kdyby se byly snížily drahotní přídavky všem státním zaměstnancům a učitelům o 5 nebo 10%, byl by finanční efekt daleko účinnější, než když se jedněm neubralo na přídavcích těch ničeho, druhým ale 20 a třetím dokonce 30%. Poslanci byli by si při nejmenším uspořili výtky o dvojím lokti, o provádění zásady »rozděl a vládni!« a t. d.

A potom ten způsob, jakým byla osnova prosincového zákona připravena, jak jí bylo státní zaměstnanectvo s učitelstvem překvapeno a s jakou umíněností, hodnou zajisté lepší věci, byla provedena. Hrozí-li, že vypukne na Moravsko-ostravsku stávka uhlokopů, nelituje ministr nebo jeho nejvyšší úředníci, aby tam dojeli, o stavu se přesvědčili, mínění uhlokopů vyslechli a vážně zprostředkovali. Před odhlasováním prosincového zákona nebylo

však s učitelstvem předběžně vůbec jednáno, mluvčí jeho musili v posledních hodinách poslance a příslušné státní orgány v pravém slova smyslu chytati a pokoušeti se, aby je informovali. Nebylo to ovšem nic platno, neboť poslanci české vládní většiny byli již slibem pověstné »pětce« zavázáni. A tak došlo k uzákonění křiklavé křivdy, která svědčí o slabém sociálním cítění poslanců české většiny s čestnou výminkou ministra školství dra Vavro Šrobára, senátora Al. Jiráska a Jos. Smrtky, kteří pro křivdu spáchanou na učitelstvu rukou zvednouti nemohli.

Učitelstvo národních škol bylo ve skutečnosti zrovnoprávněno se státním zaměstnanectvem již před vydáním paritního zákona. Začínalo na obecných školách platem XI. hodnostní třídy, na měšťanských školách platem X. třídy. Končilo 1.—2. stupněm VIII. třídy na obecných a 1. a 2. stupněm VII. třídy na měšťanských školách v Čechách a na Moravě. Ve Slezsku bylo o jeden stupeň platový ve výhodě. Postupovalo tedy v kategorii C na obecných, v kategorii B na měšťanských školách.

Paritní zákon potvrdil jen získaná učitelská práva. Zavedl pro všechna místa republiky jednotný platový systém, jehož hlavní cena je v tom, že zabezpečuje užití nových platových zákonů a systémů i pro učitelstvo národních škol.

Prosincový zákon je zřejmou negací zákona paritního, »Národní Listy«, které dělaly náladu pro porušení zákona tohoto, které nedlouho před jeho porušením na př. tendenčně psaly, že venkovský řídící učitel má větší služné, než okresní hejtman, ačkoli dobře věděly, že okresní hejtman postupuje dle kategorie A a řídící učitel dle kategorie C, uveřejnily po odhlasování prosincové křivdy článek odb. uč. Jana Velického, nad nímž mohly dobře zpytovati své svědomí.

Podle tohoto zcela jasného a pravdivého článku dosáhne nyní učitel obecné školy plných příjmů středoškolského úředníka v druhém roce služebním skupiny C XI. hodnostní třídy v 6., učitel měšťanské školy ve 4. služebním roce, X. třídy v 7. roce služebním učitel obecné školy ve 12., učitel měšť. školy v 8. roce, IX. hodn. třídě ve 12. roce služebním uč. ob. školy v 18., uč. měšť. školy ve 14. roce, VIII. hodn. třídy v 18. roce služebním učitel ob. školy ve 26. učitel měšťanky v 21. roce, VII. hodn. třídy v 26. služebním roce učitel obecné školy v 35., odb. učitel měšť. školy v 29. roce. U ženatých učitelů je tento poměr ještě křiklavější. Jenom svobodný učitel měšť. školy dosáhne 1. stupně VI. třídy, ženatý žádný. Také nikdo ze ženatých na obecných školách nedosáhne nyní platově ani 1. stupně VII. hodn. třídy, třebas že má dekret na 4. stupeň této třídy.

Učitelé jsou od 1. ledna 1922 na obecných školách zatlačeni finančně z kategorie C do kategorii E státního zaměstnanectva, učitelé měšť. škol z kategorie B do kategorie D tohoto zaměstnanectva. Ministerstvo školství přizpůsobilo nedávno učivo na pedagogiích v matematice, země- a dějepisu i v přírodních vědách opět učivu vyšších středních škol. A v této době poslanecká sněmovna, resp. její česká vládní většina ocenila prosincovým zákonem práci a vzdělání učitelstva tak, jako hodnotí práci a vzdělání těch státních zaměstnanců, kteří ukončili své předběžné vzdělání na obecných a měšťanských školách.

Učiteli začátečníku se 700 K měsíčními ubraly berní úřady již 1. ledna letošního roku po 100 K, služebně nejstarším rodinám až 550 K měsíčně. Od 1. března zvýší se tyto citelné srážky o další citelné 8% srážky do pensijního fondu a 25% daně z příjmu.

Poslanci české vládní většiny myslili, že prosincový zákon bude krokem k odstranění započaté nivelisace vzdělání. Ve skutečnosti tuto nivelisaci ještě značně zhoršuje tím, že učitelstvo přehazuje po stránce hmotné do kategorie nejposlednějších státních zaměstnanců, t. j. do kategorie bývalých státních sluhů.

Kdo toto přemyslí, dovede chápat bolest učitelstva nad spáchanou prosincovou křivdou. Národ, pokud jej representovali v prosincovém zasedání poslanci a senátoři české většiny, nezachoval se k učitelstvu národních škol spravedlivě. Zapomněl, jakým ostrým trním a hložím prošel učitelský stav ve válce, jak na účet jeho chatrného rakouského vlastenectví kladen byl každý sběhlý československý voják a legionář. Zapomněl, jak ve válce, v době úžasného znehodnocení rakouských peněz bylo učitelům přidáváno nejvýš šest korun 66 haléřů měsíčně. Zapomněl, jak pohrdlivě bylo pohlíženo ve válečném táboře na československého učitele, jakými znaky tam byl cejchován, jaké tajné vojenské zprávy byly o něm psány, jak byl stále na listině rakousky nespolehlivých vlastenců, jak s ním bylo ve vojenských táborech zacházeno, jak tu byl týrán, hladem mořen a vězněn. Zapomněl, jak čeští 51—52letí odvedení učitelé byli bráni ze škol a hnáni do Rumunska i do Italie přímo za bitevní pole. Zapomněl na tisíce učitelů legionářů, kteří hráli vynikající úlohu v zahraničním odboji a přinesli na svých zbraních národu vrácenou státní samostatnost.

Přízeň vládnoucích českch politických stran k učitelstvu neměla dlouhého trvání. Učitelstvo přijímalo vděčně, když v prvním období po válce byla s něho snímána tuhá pouta státní i církevní, když bylo osvobozováno v osvobozeném národě občansky, když bylo za ministerstva Habrmanova zrovnoprávňováno s ostatními stavy s rovnocenným vzděláním. Osvobození působilo blahodárně na rozvoj duchovních sil učitelských. Co plodných podnětů k uzdravění chorého národního školství vyrojilo se jen po převratu z hlav učitelských! Mluví o nich výmluvně rozsáhlá sjezdová čtyřsetstránková publikace.

Prosincový neblahý čin čenského poselstva působil na učitelstvo jako ledová sprcha. Není zajisté dnes maličkostí ubrati někomu i 600—700 Kč z měsíčního služného. Poslanci, kteří pro toto ubrání klidně hlasovali, prohlašují po dvou měsících u příležitosti stávky hornické, že nelze dopustiti, aby horníkům byly mzdy snižovány, pokud se nedostaví trvalá redukce nákupních cen životních potřeb, což dosud se v hospodářské tendenci současného života vůbec nejeví. (Posl. Ant. Němec na schůzi dne 6. února.)

Československá obec učitelská po neslýchaném odstrčení chystá se do boje za paritní zákon. Širší veřejnost nezrádcuje dnes uhlokopy za stávku, byť by i zastavila ve svých důsledcích celé státní ústrojí. Nebude zajisté zrádcovati ani učitelstva, bude-li donuceno, aby užilo na čas zbraní, které jsou mu po ruce a které má v moci. Jest již v povaze učitelského povolání, že zbraně jeho jsou způsobilé, aby podlomily podstatnou část společenské a

národní kultury. Četné hlasy veřejnosti vybízejí proto zodpovědné kruhy poslanecké, aby k tomu nenechaly dojíti a aby záby vyrovnaly společenskou křivdu, kterou na učitelstvu v prosinci spáchaly.

LITERATURA.

Krásná.

Anna Maria Tilschová: Hoře z lásky. Povídky. Nakladatelství Vesmír v Karlíně. — *E. Sokol:* Zlaté rouno. Román. Nakladatel K. Beníško v Plzni. — *Jos. Gregor-Tajovský:* Z pod kosy. Nákladem vlastním. 1921. — *K. Červinka:* Julius Klapzuba, apostata. Československé podniky Tiskařské a vydavatelské v Praze. 1921. — *Gamma:* Knížka z léta. (Trocha beletrie.) Ve prospěch hladovějících dětí na Rusi. Vydal B. Kočí v Praze.

V prósách Anny Marie Tilschové poutají nás dvě stránky: stilisačně zvědavá a zvídavá, bohatá a neuspokojená lačnost postřehu a vjemu ať zrakového, ať sluchového, ať čichového. Je pozoruhodné, jak spisovatelka barevně vidí, jakých výrazných, nepatrných, zjevů si všimne a je příhodně zařadí; slyší velmi jemně, jak na všech stranách to zvoní, zpívá, skřípá, duní, rachotí a šustí i má jemný smysl pro vůně letní zahrady i zápachy ponurého předměstí nebo noční vinárny. A takto smyslově a pudově ozbrojena zmocňuje se lidí, jimž v ženském bystrozraku vidí svým způsobem na dno srdce a duše. Jsou to zvláště zase postavy ženské, dobré i špatné, vášnivé i usedlé, prosté i rafinované, jež moudrým okem přehlíží a výrazně portretuje.

V těchto drobných prózách čteme několik básní v próze, lyricky vzkypělých, ale podložených ostrým rozborem rozumovým. Psychologicky nejzajímavější z nich jest Čarovná zahrada, kde ve formě dopisu, zpovědi ženského srdce, zpytuje podstatu lásky. Čím upřímnější, rozumovější analysa, tím objevuje se zpovídající se dívce její láska nejistější, vratčejší. Napřed být sám celým člověkem, poznat a zvládnout nitro a potom třeba radostně lásku přijmout a vyznávat.

Vzácnější jsou drobné epické prózy autorčiny. V nich ke vjemové a postřehové schopnosti přistupuje veliké srdce, lidská a ženská účast s ubohými, nešťastnými, kteří nenalezli klidu a naplnění svého srdce. Zvláště ovšem pro ženské postavy má porozumění a schopnost největší. Autorka dovede účinně vystihnouti rozpor mezi dvěma generacemi, rozumnou, těžce stihanou, milující babičkou, která by ráda zachránila vášnivou vnučku; ta však slepě jde za rozkazem srdce, které ji žene do záhuby. Čteme kruté a brutální scény z nevěstinců a nočních vináren s ostrými pohledy do duše prostitutky, jihočeského děvčete, které, když se s celým citem svého rodu zamiluje, neupouští od své lásky, až končí život v třeboňském rybníku. Novinářská lokálka o smrti dvou dítek a učitelky na školním výletu dá jí příležitost k náladovému a výraznému obrázku. Stará služka, opuštěná a přímá, která mateřskou láskou miluje churavé, pomíjené dítě svých pánů, až je musí opustit. Takové postavy vystupují v plné životnosti, s bohatstvím osobitých detailů a jejich osudy, s nespornou epickou silou a uměleckou schopností podané, podloženy jsou ženským porozuměním, lidským soucitem, vy-

zrálou moudrostí. Stilové bohatství, rozmanitý slovník, množství situací a postojů dávají těmto prózám ráz zajímavé rozmanitosti, jak jsme jí u Anny Marie již zvykli.

E. Sokol pokračuje v obsáhlém a obšírném novém románu v cyklu, který před několika roky zahájil románem Příval. Řada postav, které jsme v prvním románu z moravského městečka poznali (o prvním díle bylo svého času na tomto místě referováno), vystupuje tu zase, tentokrát již ucelenější, mladí dobyvatelé v rámci Prahy. Jsou to výpravy Za životním štěstím, plavby Argonautů, kteří chtí doplouti do své Kolchidy, aby se zmocnili svého zlatého rouna. Spisovatel snaží se komponovati takto symbolicky celý rozměrný děj i bohužel, budiž hned řečeno, toto rozdělení v kapitoly a kompoziční jednotky jest jen povrchní, vytvořené, jak máme dojem, teprve dodatečně. Netvárnost, zdlouhavost a hlavně nedostatek silné, jednotné oživující linie epické jsou zase největším nedostatkem tohoto mnohomluvného svazku, v němž osoby nevystupují v plné rázovitosti, vyhráněnosti, odlišnosti svých charakterů a v němž dějový postup jest stále zbytečně zdržován nekonečnými debatami, lyrickými pasážemi, aforistickými a roztříštěnými vložkami, které se dotýkají nejrozmanitějších témat, ale právě jen dotýkají.

Na Sokolově pražském a studentském románu patrny jsou zejména dva literární vlivy. V kresbě svých schematických, abstraktních postav přidržel se známého románu Šaldova. I zde jsou lidé, hlavně nejpřednější osoba, inženýr Váša Prus, rozeklaní, v nichž věčně bojuje rozum a člověk, pes a podruh, jak jim tento kulturní a neodpovědný požitkář říká. Jsou to prostí dobří lidé, dívky půvabné, s energickou touhou, aby za prvního mládí utrhly květ vášně a lásky, a platí draho za své dobrodružství; dívky proletářky, zase jiné smyslné a požitkářské. Ale ve všem tom jest příliš schematu, studené kombinace, ty osoby nemají teplé krve, nejsou to živí lidé, kteří by nás strhli za sebou. Vliv druhý, Viléma Mrštika, jeví se v studenstském prostředí, nekonečných debatách, kavárenských a hospodských společnostech, lyrických ódách na Prahu, neurčitých rozběžích v mlhavé cíle. Ani prvý ani druhý vzor nebyl románu Sokolovu na prospěch. Je škoda značné kultury, svědomitosti a píle autorovy; ale epikem a tvárným umělcem není.

O některých svazcích sebraných spisů slovenského Gregora Tajovského bylo již na tomto místě referováno. Můžeme tedy o tomto nadaném žáku Kukučínovu, ovšem prostějším a lidovějším, jen stručně shrnout. Zase řada obrázků (z let 1907—1909) populárně tendenčních, jadrně lidových, soucitně opravdových. Postavy, zvláště nejchudších, postavy opuštěných žen, vdov a pilných matek dojímají prostotou a vysokou mravní cenou slovanské odevzdanosti. Slovensko předválečné s neuvědomělým, nedůvěřivým lidem, židovskými krčmáři a maďarskými úředníky vystupuje plasticky před oči. Některá čísla jsou zajímavá jako historické a lidové dokumenty, na příklad pěkné vylíčení výpravy za slovenskými lidovými písněmi. Jasný, prostý sloh, vypravovatelská schopnost a měkká lahodná řeč doporučují knihu zvláště prostějším čtenářům.

Karel Červinka podává v nové knize humoristický a groteskní obrázek z malého města. Úředník soudní dobře poznal a satiricky vykreslil směšnosti a slabosti úřednické byrokracie z hejtmanství, soudu, hospodského

života, drobné místní politiky, z venkovské nemocnice a podobně. Celkový děj o ubohém, přihlouplém soudním oficiálu, který nosí červený řez a dělá Turka, je příliš nicotný a malicherný; jakási literární cena jest spíše v rázovitých figurkách episodických. *K. H.*

Stěžejní a největší význam Gammův spočívá v jeho essayích, jimiž před léty v časopisech a v poslední době několikrát knižně promluvil k svědomí národa snaže se ukázat a razit cestu k prazdrojům života. Ale Gamma zahájil kdysi svou literární dráhu i jako básník a beletrista a v malé »Knížce z léta«, kterou vydal ve prospěch hladovějících dětí na Rusi, shrnul řadu próz té své mladosti. Prvky jeho mravní a učitelské bytosti vidíme i v této beletrii. Můžeme zde stopovat jeho vřelý soucit k ženě, jeho protest proti mužské, hrubé smyslnosti, výkřik po čistém dětství a požadavek zodpovědnosti rodičovské. Poslední črta knížky »Pochybuji« ukazuje, jak Gamma vážně přemýšlel o podstatě a účelnosti umění již v časné mladosti. Celkem tato »Knížka z léta« je beletristickou opovědí, po níž — doufejme — dá Gamma českému světu i umělecké dílo své mužné zralosti. *t.*

Poučná.

Dr. *Jan Krejčí:* Siegfried Kapper. 1919. Vydala »Jednota« pro péči kult. a hosp. v Praze. — Výbor ze spisů Siegfrieda Kappera. Uspořádal Dr. *Jan Krejčí* V Praze 1921. Nákladem akademického spolku »Kapper«. — *Platon:* Ústava. S užitím překladu Dr. Emanuela Peroutky přeložil Dr. *František Novotný*. V Praze, nákladem Jana Laichtera, 1921.

Dr. *Jan Krejčí:* Siegfried Kapper. 1919. Vydala »Jednota« pro péči kult. a hosp. v Praze. — Výbor ze spisů Siegfrieda Kappera. Uspořádal Dr. *Jan Krejčí*. V Praze 1921. Nákladem akademického spolku »Kapper«.

Není to jen jubilejní příležitost stého výročí českožidovského básníka, která z našich literárních historiků vede zejména Jana Krejčího k Siegfriedu Kapperovi, nýbrž i přesvědčení, že Kapperovo dílo a jeho snahy mají vedle významu historického také důležitost kulturní, živou a programovou zvláště v dnešní době. A tak vedle veliké studie O. Donathovy v archivu für. slav. Philologie z roku 1909 máme zvláště od Krejčího celou řadu studií, vydaných po různu: v Akademii, v kalendáři českožidovském, sborníku Vlčkově, sborníku filologickém a jinde.

V drobném sešitku z r. 1919 snaží se autor historicky a kriticky vyložiti Kapperův názor o českém židovství a ukázati, jak se tento problém vyvíjel i jak jej Kapper prakticky řešil. Dotýká se zjevů básníků česko-německých, to jest Němců, kteří sympaticky zpracovávali česká témata; ukazuje, jak ke konci éry Metternichovy společné cíle a naděje sbližovaly české a německé spisovatele. Rozbírajc významné české básně Kapperovy, dovozuje, že jeho češství bylo upřímné, že tento žid nepřestávaje se cítit židem snažil se první u nás cítit, psát, pracovat v duchu českém. Zajímavý jest stručný přehled česko-židovského hnutí, v jehož čele stojí novinář David Kuh. Židé, pokud pracují literárně a umělecky, mají splynout se svým slovanským okolím, asimilovat se, z vděčnosti za přístřeší a pohostinství, z čistého přesvědčení pro spravedlivou věc Slovanstva, z humanní filosofie, že

oni mohou pomoci budovat veliký mír národů. Tyto snahy nalezly podporovatele ve Václ. B. Nebeském, jenž v Květech 1844 a 1845 vyslovoval se velmi sympaticky o tomto hnutí, nalezly 1846 i prvního česko-židovského básníka — S. Kappera, jehož České listy vyšly 1846, nalezly však i nekompromisního a přísného odpůrce v Karlu Havlíčku Borovském. Autor shrnuje vývody Havlíčkovy (Židé jsou zvláštní národ semitský, jiné rasy, jen nahodile bydlí u nás, býti Čechem znamená přestati býti Židem), nepolemisuje s nimi, ale v posledním Havlíčkově důvodu nalézá základ pro srovnání mezi stanoviskem jeho a názorem Nebeského.

V třetím oddíle spisku rýsuje Krejčí hlavními rysy Kapperův profil a musíme nezaujatě vyznati, že jsou tu zásluhy a práce pozoruhodné. Veliká jest jeho činnost propagační. Články v zprostředkujícím listě »Ost und West«, překlady z českých básníků, ze slovanské poesie prostonárodní, jeho studie literární a portréty soudobých básníků českých. Samostatnou kapitolu tvoří jeho překlady srbské prostonárodní poesie do češtiny i do němčiny, jeho skládání cyklické (Knez Lazar) a napodobení (Gusle), jeho stati cestopisné. Že Kapper neudělal si svůj úkol lehkým, o tom svědčí poznámky, jak studoval srbské národní písně, naučil se jazyku, stýkal se s Vučem Karadžičem, Mažuraničem i Miklosichem, cestoval mezi jižními Slovany. V době před politickým osvobozením Srbska ukazoval na jeho tragickou, velikou minulost a na jejich naděje do budoucnosti. Ani v takto pietně a po zásluze zjev Kapperův připomíná autor v doslovu, že dnes jsou podmínky pro spisovatele česko-židovského jiné. Utrakvismus a literární kompromis, možný u Kappera, dnes možný není.

Vhodnou čítankou a doplňkem literárních výkladů jest Krejčího Výbor ze spisů Kapperových. Zase jde vydavateli o to, aby ve výboru ukázal, jak prakticky řešil Kapper svůj problém židovské rasy a české národnosti. Proto otiskuje vybrané básně z Českých listů, a mnohé z nich jsou opravdu pozoruhodné; sice tvrdé ve formě, ale zajímavé prvním formulováním, hledáním, novým hledískem, jež Kapper přináší. Vybrané básně z německých Osvobozených písní (Befreite Lieder) otištěny tu jsou ze starého překladu Maxe Lederera. Výbory z jihoslovanské poesie otiskuje autor jednak z nejcennějšího fragmentu Kapperovy pozůstalosti: Knez Lazar, jednak některé své vlastní překlady prosaických cestopisných obrázků. Jest to výbor velmi instruktivní a lze o obou publikacích Krejčího říci, že vyrůstají významem nad úroveň jubilejního, příležitostného vydání. *K. H.*

Platon: Ústava. S užitím překladu Dr. Emanuela Peroutky přeložil Dr. *František Novotný*. V Praze, nákladem Jana Laichtera, 1921.

Před lety setkal jsem se s profesorem Peroutkou v čítárně universitní knihovny. Dali jsme se do hovoru o našich kulturních, vědeckých i politických bolestech. Bylo to právě v dobách realistického kvasu vědeckého a politického. V hovoru přešli jsme i na antiku a na Platona. Říkali jsme si, co krásného by se dalo vytěžit z antiky pro duchovní povznesení v českém národě, kdybychom měli dokonalé, opravdu moderní překlady velikých literárních a vědeckých památníků ducha hellenského. Vyzval jsem vážně profesora Peroutku, aby nám dal překlad Platonovy Politeie (státu, nebo Ústavy), nejslavnějšího díla největšího myslitele hellenského. Byl jsem přesvědčen, že především naše

mládež vysokoškolská má na tomto díle Platonově poznat, jak svrchované vážná je věc řídit otěže státu, jak je to zodpovědný úkol — je to zodpovědnost nejen za osud a blaho soudobé generace, ale i za budoucnost národa — jak je potřeba pro takový cíl opravdu mít vyšší vzdělání politické, ale nejen to, nýbrž i vyšší pojetí společnosti a všech lidských věcí vůbec. To přesvědčení zachovávám dodnes.

Profesor Peroutka byl jistě velmi způsobilý k tak nesnadnému překladu nejen pro svou klasickou vyškolenost, ale i pro své vzdělání filosofické a sociologické. Vskutku se pustil do práce. Ale vydání jeho překladu se zdrželo. Byly příčiny technické a pak prof. Peroutka chtěl dílo své pokud možná ještě zdokonalit. Ale osud určil jinak. Předčasně a nelitostně jej schvátil, nežli mohl svůj dar odevzdat české kultuře.

Ale jeho práce se přece zcela neztratila. Přišel nový mistr, mladý profesor, klasik, jenž se již před tím osvědčil převodem menších Platonových dialogů (Timaia a Kritia, Symposia), vysoce nadaný, se stejně širokým rozhledem jako Peroutka, suverénní mistr řeči a slohu, reviduje dílo Peroutkovo, vzdává uctivou poctu svému předchůdci, ale podjímá se úkolu znova, zpracovává a přepracovává stavbu svého předchůdce, znova zpřesňuje, ohlazuje, má nové výrazy, nová pojetí a tak konečně vyrůstá nové, svérázné, osobité dílo, takže pro důležité odchylky »se ho neosměluje přičítati v nynější podobě svému nezapomenutelnému předchůdci v této práci«, jak sám v předmluvě praví.

Nemůžeme být dost vděčni prof. Fr. Novotnému, že vedle své odborné vědecké práce věnoval část svých sil, aby českému kulturnímu světu dal příležitost opájet a okouzlovat se vrcholným dílem ducha, jež se zrodilo pod slunným a modrým nebem staré Hellady, z něhož podnes jistou měrou žijeme a mohli i měli bychom žít snad ještě více.

Myslím, že mám jistou legitimaci k tomu, abych mohl prohlásit, že překlad prof. Novotného je jedním z nejkrásnějších překladů v jazyce českém vůbec. Jen kdo se prokousal při podobných pracích nesnázemi pokusu, podat dílo cizího mistra tak, aby se četlo jako přirozený český originál, může ocenit hodnotu práce Novotného. A je právě umění rozřešit úkoly, jaké se naskytají při převodu právě z řeckého jazyka a při převodu tak slavného díla antického v jazyk moderní. Čtete-li překlad Novotného, jako by vám mizela vzdálenost věků, jež nás dělí od čtvrtého století před Kristem. Je to nejen to, co je v díle Platonově obecně lidského, co nás i dnes s Platonem spojuje, ale je to právě i způsob překladu Novotného, jenž nám Platonův Stát přibližuje k dnešku. A tu při korektní věrnosti k obsahu myšlenkovému i věrnosti k formě. Je to prostě překlad důstojný nejskvělejšího ducha antického. Můžeme na něm také měřit, jak jsme pokročili v umění překladatelském z děl klasických od poloviny 19. století do dneška. Kvíčalův překlad Herodota z r. 1863 je na př. dílo na svou dobu vynikající, ale čte se dnes přece jako práce archaická. Odtud po stopách kráčíme dál do oblasti moderní přirozené řeči až k nezapomenutelnému převodu dramatické trilogie Aischylovy Oresteie geniálním velmistrem klasické filologie naší Josefem Králem z r. 1902 a dál až k dnešnímu Novotného překladu Politeie.

Nuže, máme v českém rouše výtvor antický nesmrtelné velikosti a krásy. Nemohu než nejvřeleji doporučit všem dušínu toužícím po vzdělání a povznesení osobnosti, aby si z Platonovy knihy učinili přítele. Povede je živým líčením od slavnosti bohyně Bendys konané v Peiraieu do domu Palemarchova kde se zapřede rozhovor mezi Sokratem a několika přáteli o spravedlnosti jako základu života soukromého i veřejného a státního, a odtud — neustále formou rozhovoru — postupuje se kus po kuse, až před námi vyvstává velkolepý obraz ideálního státu, jejž Sokrates-Platon staví před oči svým spoluobčanům v dobách rozechvělých převratů, aby jim jednak podržel zrcadlo před tváří, aby poznali vady a nesrovnalosti soudobého veřejného života, jednak aby jim ukázal cestu k vyváznutí ze zmatků k pevnému cíli — státu založenému na vysokých ideách, na spravedlnosti, jež vede k idei dobra, jíž se zase otvírá cesta k božství. Je to dílo zrozené z bolesti doby, v níž Platon postřehoval jistě rysy počínající dekadence, proti níž bylo nutno hledat lék. Je to dílo však, jímž Platon sám sobě hledá jisté vykoupení ze stavu, jímž je obklopen. Genesi svého hlavního ideálu líčí Platon sám, zklamán jak oligarchií tak radikální demokracií, těmito slovy: »Když jsem se díval na ten vír veřejného života, dostával jsem na konec závrať; neustal jsem sice uvažovati o možnosti jeho nápravy, ale čekal jsem na příhodnou dobu pro činné vystoupení. Konečně však jsem usoudil o všech nynějších obcích, že všechny mají špatné zřízení — neboť soustavy jejich zákonů nelze ani zhojiti bez nějakého zvláštního opatření, podporovaného štěstím — a byl jsem přinucen říci k chvále pravé filosofie, že jen s jejího stanoviště lze dokonale shlédnouti spravedlnost života veřejného i soukromého: že tedy pokolení lidské nevyjde z běd, dokud se buď praví a opravdoví filosofové nedostanou k vládě nebo náčelníci v obcích nějakým řízením božím se vážně neoddají filosofii.«

Platon není ještě sociologem, jenž by byl soustavně hledal zákony společenského dějství, ač v posledním svém díle (Zákony, Nomoi) má tušení takových zákonů. Ale má dar hluboko vidět do duše lidské a vnikat do zřízení a osudů občanské společnosti, vystihnout její charaktery. Na vždy nezapomenutelné zůstanou jeho charakteristiky království a tyranie, aristokracie, oligarchie, plutokracie, demokracie a demagogie. S jakou nevyrovnanou ironií mluví na př. o zvrhlé demokracii, kterou měl před očima a jakou bolest mu působí, že právě v ní se šlapou nohama všecky vznešené zásady, na nichž on chce mít založen svůj stát. Nepozorovatelným téměř způsobem vede vás kniha ve vnitřní ústrojí státu, kritisuje jej a převádí vás v oblast nového, vyššího ústrojí, jakým má být společnost lidská uspořádána. K velkým cílům volí velké prostředky. Neleká se ani komunismu hospodářského ani komunismu rodinného. Ovšem je jeho komunism aristokratický, pro dvě nejvyšší třídy společenské, pro třídu vůdců a ochránců vlasti, a je v podstatě nikoliv materialistického základu, ale duchovního a etického — leč víme, že od něho vede nepřetržitá nit přes Utopii Tomáše Mora a jiných utopistů k modernímu socialismu. Na každé stránce narazíte na smělé a odvážné myšlenky, z nichž mnohé anticipují věky; máme zde i zárodky zásad eugenických ve velkolepé koncepci, jež měla být prakticky ztělesněna v manželství přísně regulovaném. Platonovi běží o nový stát a vidí, že není možný bez nového člověka — proto tolik péče věnuje ve svém spise otázkám výchovy, stejně originálním jako

smělým. Není jediné velké stránky lidského života, aby se jí byl Platon ve svém díle nedotekl. A to způsobem, jenž nechává osten ve vaší duši; ať souhlasíte s jeho myšlenkou čili nic. Dílo vyzrává ve velkou harmonickou syntesu. Je celé neseno vírou v pozměnitelnost a zdokonalitelnost lidských řádů. Platon ještě až příliš věří v moc cílevědomého a záměrného zasahování člověka ve vývoj společenský. Jeho dílo je dále neseno vnitřní harmonií veliké a ušlechtilé osobnosti filosofovy — je Platon právě typem génia harmonického. Jeho dílo je zharmonisováno vnitřní jednotou, v níž jeho názory a konstrukce politické odpovídají jeho učení etickému a psychologickému, nápadně obzvlášť v utřídění vrstev a stavů sociálních dle tří životních požadavků společenské eksistence ve shodě s třemi etnostmi etickými a s třemi základními duševními mohutnostmi. Je sjednoceno též ústřední ideou spravedlnosti. A má jeden velký zorný úhel, pod nímž je stvořeno, zorný úhel věčnosti. Vždyť i v Politeii zdůrazňuje Platon, že »poznání má předmětem věčné jsoucno, ne však to, co časem vzniká a zaniká«. A stát jako člověk má být vytvořen a upraven k obrazu věčných idejí, kterým jediné náleží pravá eksistence.

Platonovo dílo není dílo sociologické indukce. Moderní poznání sociologické, zkoumající život společnosti přesnými vědeckými metodami, je nutné pro lepší základ politiky. Již Aristoteles to pochopil a sám se pokouší při některých jevech aspoň o sociologickou idukci. Ale společnost k svému životu potřebuje něčeho více než jen přesného poznání zákonů života společenského. Potřebuje toho, co je uloženo v platonismu: vůdcovství nejvyšších idejí a ideálů. To není utopie. Ostatně utopie se stávají méně utopie, když jim rozumíme. A z utopie se stávají časem reální skutečnosti. V tom smyslu musíme pohlédnout i na ideální stát Platonův, jenž bývá leckdy zván utopií.

Nemůžeme v této souvislosti lépe zakončiti svůj referát nežli slovy Peroutkovými obsaženými v předmluvě knihy, do níž ji prof. Novotný zařadil k své předmluvě:

»Řekne-li se o Platonově Státě, že je to utopie, a ukazuje-li se, že není možno z těch a oněch příčin, aby Platonův Stát se uskutečnil, je to kritika jednostranná. To Platon věděl také. Ale co třeba říci, aby Platonovi stalo se po právu, jest to, že Platon v díle svém, kde mluví o vychování a vzdělání vládců, vyličil svůj i d e á l u š l e c h t i l é h o l i d s t v í a že na tomto ideálu Platonova lidství okříváme a vzpružujeme se ještě i my a budou se stále vzpružovati všichni, kdož jsou platonsky založeni, kdo jsou přesvědčeni, že život každého národa, má-li být úplný a zdravý, nezáleží jen v zájmech hospodářských, praktických a hmotných vůbec, ale také a h l a v n ě v z á j m e c h i d e á l n í c h.«

Břetislav Foustka.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Perioda náboženského zájmu. — Studentstvo a náboženské hledání.

Ukazuje se stále patrněji, že pravdu měli ti, kteří již před časem rozpoznávali, že po periodě indifferentismu k náboženství a přímého pohrdání náboženstvím přijde o b d o b í z v ý š e n é h o a p r o h l o u b e n é h o z á-

jmu o otázky náboženské a přímo o náboženský život, o náboženské hodnoty.

Jsou pro to rozmanité doklady. Jsou zjevy, které svědčí o probuzeném teoretickém interesu; o náboženství se mnoho diskutuje, uvažuje, rozebírají se náboženské, nebo ještě více s náboženstvím související problemy. Jsou také fakta, která nasvědčují, že tu není jen stupňovaná zvídavost a snaha ovládnouti intelektuální stránku náboženského zjevu a vyřešiti si spletité záhady metodou filosofického poznání, nýbrž probouzí se na mnohých místech touha přímo a positivně náboženská, snaha proniknouti bezprostřední zkušeností až ke kořenu náboženského zjevu a k jádru náboženské zkušenosti.

Kdyby byly jen náboženské debaty a diskuse, neznamenalo by to samo o sobě ještě nic kladného. Jest ovšem charakteristické, že dnešní debaty o náboženství se liší od dřívějších rozborů svým rázem, a že vůbec na příklad debata o spiritismu může nabýti takového rozsahu. Ale vedle toho a nad to jest patrné bezprostřední náboženské hledání.

Pořadatelé kulturních přednášek pozorují, že náboženská témata se těší velké pozornosti a jsou velmi mnoho hledána. To pozorovala na př. i »Filosofická Jednota« roku loňského. Jsou arci i dnes ještě kulturní korporace, které dělají, jako by náboženského zájmu nebylo a náboženské problémy neexistovaly. Ale stávají se již výjimkou. »Dělnická Akademie« věnuje různým stránkám náboženství celou serii přednášek a patrně i debat, při které jest ovšem nápadno, že křesťanství jest tam vpraveno jen jaksi mimochodem pod aegidou Tolstého, ač ostatní náboženské zjevy mají své plné místo, ale i to jest zajisté fakt pomíjitelný.

Když se srovnává přednášková činnost po venkově dnes s tím, co bylo přede dvěma roky, jest až nápadně patrný rozdíl mezi tehdejším zájmem politickým a sociálním, a dnešním zájmem náboženským. Není to jen znechucení politikou plynoucí z přepolitisování našeho veřejného života; není to pouze přesycení rostoucí z poznání, že nejradikálnější sliby sociální revoluce sklamaly, ano, že asi nikdy nebyly míněny seriosně. Pokládám náboženskou snahu dneška za samostatný a positivní zjev duše jednotlivé a duše národa plynoucí z vlastní podstaty jejího založení.

Mezi venkovem a městem není v tomto bodu rozdílu.

Za velmi příznačné pokládám některé zjevy ve studentstvu. Ve vlastních orgánech studentských a ve studentských hlídkách denních časopisů diskutuje se problém náboženský s nových hledisk. A vnitřní život studentstva má své vlastní náboženské směry, které zasluhují pozornosti.

Upozorňuji dnes na »Obrodné Hnutí Československého Studenstva«. Nejde mi o jednotlivosti. Rád bych přispěl k ohodnocení tohoto zjevu jako celku.

Pražská universita a technika a ostatní vysoké školy se značným počtem studenstva, který řadí Prahu mezi největší studentská centra světa, již od mnohých let budily pozornost světových sdružení studentských organisovaných na podkladě náboženském. Asi před deseti lety byl učiněn ne snad první, ale první určitější pokus vyvolati v život sdružení křesťanského studenstva. Vystřídalo se v Praze několik sekretářů amerických, z nichž Mr. Wilder a Miss Rouse, a dali si práci vyložiti snahy a cíle křesťanského

studenstva a založiti zde odbočku. Křesťanstvím, na jehož podkladě a k němuž chtěli sdružiti naše studenstvo, rozuměli nekonfesijní, necírkevní, ale dogmaticky a nábožensky určitě vyhraněné křesťanství, chápané bezcírkevní organisace jako všeobecné náboženství, s osobou Ježíše Krista nábožensky i dogmaticky ve středu zájmů, se zabarvením značně methodistickým po americkém způsobu.

Ohlas této kampaně v našem studenstvu byl pranepatrný. Vytvořilo je malé jádro, drobná skupina studentů, za ně se postavil kroužek přátel z řad inteligence, pořádaly se biblické hodiny, přednášky, debaty, zařízena stálá místnost, pořádán sjezd, ale naproti celkovému počtu pražského studentstva byl tento hlouček mizivě malý.

Charakteristické jest, že se velmi pasivně choval tehdejší spolek evangelických akademiků »Jeronym«, — ne proto, že by snad neměl náboženského zájmu, — ten dokázal svou existenci v cizím prostředí — ale proto, že jeho potřebám neodpovídal právě ten americkými sekretáři zastupovaný určitý směr křesťanství zdánlivě necírkevně volného, ale ve skutečnosti dogmaticky vázaného a methodisticky jednostranného. I ti, kteří se postavili za onu malou studentskou skupinu, učinili tak ne proto, že by souhlasili s onim určitým typem, nýbrž proto, že měli na zřeteli opravdové křesťanství, ve kterém spatřovali náboženské ukojení a mravní báse pro život.

Po válce v prvním roce naší samostatnosti byla pozornost náboženského světa amerického znovu obrácena k našemu studenstvu. Přijel nejtypičtější představitel tohoto rozhodného studenstského křesťanství, John R. Mott, a ideový podněcovatel a organisátor Sherwood Eddy, a nespokojili se tentokráte pouhou přednáškou, nýbrž zařídili celou školu náboženského cvičení, aby vychovali budouci vůdce v Praze, Brně, Bratislavě.

Není pochyby o tom, že podněty jimi zanechané, dojmy z jejich osobnosti plynouci a otiskující se trvale, způsobily mnoho dobrého.

V témže duchu pracovala Sdružení YMCA a YWCA. I ta věnovala značnou část svého zájmu studenstvu. Dokladem toho jest zřízení Studentského Domova na Slupi.

Ideovým výsledkem této kampaně, trvalým resultátem práce americké, jest »Obrodné hnutí studentské«, tedy něco jiného než Mott a Eddy zamýšleli.

Naše studentstvo, jeho náboženský nejživěji interesovaná část odepřela vědomě postaviti se na bási předkládanou od světové organisace křesťanského studentstva.

Není pochyby o tom, že světové sdružení studenstva, Mott, YMCA a YWCA měli úmysl založit u nás silnou odbočku onoho světového typu křesťanství. Ale nepodařilo se jim to. Oni to sami brzy poznali; o jejich velkodušnosti a nezaujatosti svědčí, že po tomto poznání nezměnili svého stanoviska ke studentstvu po sociální stránce, neodtáhli ruku od studentského domova a různých pomocných akcí. To by mělo loyálně uznat studentstvo všech táborů.

Zůstalo tu Obrodné hnutí studentské, zjev velmi sympatický i pro ty, kteří by si přáli viděti jeho vnitřní obsah a ideový směr positivnější, bližší křesťanství.

Před deseti lety naši studenti dobře nevěděli, co si mají myslit o tom americkém typu křesťanství, který nám sem byl doporučován. Přicházel k nám s nároky, že jest vyzkoušený a osvědčený, měl za sebou mohutnou organisaci imponující počtem, ale i duchem, obětavostí, misijní výbojností, úspěšností; přicházel také se značnou dávkou sebevědomí a s příměsí okázalé reklamy. Po jedné stránce byla velikou předností jeho vyhraněná hotovost, jeho odpověď definitivní na všechny problémy, ale jen po jedné stránce. Toto vše mátlo naše studentstvo, takže nevědělo určitě, co říci, jaké stanovisko zaujmouti. Přijmouti prostě a bezvýhradně všecko, co se nám přinášelo a doporučovalo, nebylo možno; zamítnout jen tak beze všeho, na to nebyla ta vážnější část studenstva dost hotova s názorem vlastním.

Dnes jest stanovisko studentstva k tomuto zjevu jasnější a vyhraněné. Jest všeobecný dojem a přesvědčení u těch, kteří se opravdu zajímají o náboženství, že sekretáři a sekretářky, které sem posílá studentstvo americké, nestačí a nevyhoví potřebám naší mladé inteligence. Nestačí právě proto, že jejich názory jsou tak hotové předem, jakoby do zásoby hromadně a nezměnitelně podle jednoho vzoru šité na všecky formy duchovního života, nejen bez znalosti naší mentality a našich vlastních problémů a nesnází, nýbrž bez vůle a ochoty zaměstnávati se tou zvláštní strukturou českého studentstva, českého jak římskokatolického tak evangelického prostředí.

Nikoho nenapadne upírat těmto jistě seriosním sekretářům náboženské zkušenosti, náboženský život, názory pevné a pro ně jasné, rozřešení pro ně platná a uspokojivá. Naši studenti věří a uznávají, že hosté jsou náboženské osobnosti. Připouštějí, že tento typ náboženství vyhovuje tam, kde vznikl. Ale cítí, že tento typ náboženství má jen omezenou platnost a oprávněnost, právě tak jako ráz zbožnosti v »Armádě spásy«, ráz zbožnosti, který se nám v té formě, ve které byl podáván, jevil nepřijatelným, nemožným; ne proto, že bychom snad chtěli si ulehčit náboženství nějakou uhlazenou, setřenou a odbarvenou teorií i praksí náboženskou, nýbrž naopak právě proto, že náboženství, speciálně křesťanství nám bylo a jest víc než tato jednostranně a úzce pojatá, strojeně primitivně vyjádřená formule náboženského života.

Student a studentka v obrodném hnutí vědí dnes, že musí hledati a tvořiti sami. Nepřijímají hotové náboženství, třeba to byl nejvyšší stupeň, křesťanství; jdou ku pramenům, tvoří biblické kroužky, stavějí se pod vliv náboženských osobností všech věků, myslí, srovnávají, hledají, tvoří. Nemají hned 100% náboženství; chtějí, aby jejich náboženství rostlo v souvislosti s ostatním duševním životem, poněvadž bez souvislosti s ostatním duševním světem náboženství samo není tím, čím býti má, a nedá tolik, kolik by jinak dáti mohlo.

Před deseti lety, zdá se nám, by nebylo dnešní Obrodné Hnutí Stud. možným. Jsme rádi dnes, že je máme jako s l i b b u d o u c í c h m o ž n o s t í.

ZPRÁVY.

Prof. Dr. Čeněk Strouhal. Z nepočetného kruhu našich vědecky pracujících experimentálních fysiků odešel se Strouhalem člen vynikající, badatel, učitel i člověk nevšední.

Narozen v Seči u Chrudimě dne 10. dubna 1850, je rolnickým synem českého venkova, jehož rodné hroudě zůstává vždy upřímnou příchylností připoután. Studia gymnasijní konal v Hradci Králové, jsa vždy vynikajícím žákem, primusem. Zůstal jím i na pražské universitě, tehdy ovšem ještě zněmčené, kdež se věnoval studiu matematiky, fysiky a astronomie, a upoutal na sebe pozornost svých učitelů, zejména proslulého fysika Macha a astronoma Hornsteina, jehož se stal na pražské hvězdárně asistentem. Jsa mlád a vnímavý, osvojil si Strouhal za svého pobytu na hvězdárně, jenž trval celkem tři léta, smysl pro pořádek a přesnost, charakteristické vlastnosti jeho veškeré pozdější činnosti vědecké i prakse životní. Z pobytu na hvězdárně odnesl si však také neochabující zájem a lásku k astronomii, a nescházelo mnoho, a byl by se stal astronomem. Bylo to za doby jeho pobytu ve Würzburku (v letech 1875—82), kde byl tehdy jeden z nejlepších fysikálních ústavů, řízený znamenitým experimentálním fysikem F. Kohlrauschem. Prostřednictvím Machovým stal se r. 1875 Strouhal Kohlrauschovým asistentem a vykonal tam řadu pěkných prací. Zejména svou habilitační prací o vzniku tonů a vynikajícími pracemi o oceli a jejich vlastnostech galvanických a magnetických oputal na sebe širší pozornost: nabízí se mu (1880) místo ředitele ruské centrální hvězdárny v Pavlovsku u Petrohradu. Místa toho však nepřijal, dávaje přednost nabídce americké, následujícího roku, na místo fysika ke Geologiccal Survey v New-Jorku. Avšak ani toho, finančně skvělého místa nenastoupil, ježto mezi tím přišla nabídka sice hmotně méně výhodné, ale srdci mladého fysika daleko bližší, nabídka na stolici experimentální fysiky na české universitě v Praze, a dne 21. dubna 1882 vstupuje Strouhal jako první řádný profesor experimentální fysiky na českou filosofickou fakultu rozdělené university.

Byl-li úkol prvních českých profesorů na této universitě svízelný, byl úkol Strouhalův jedním z nejtěžších. Bylo třeba klásti základy a budovati netoliko ve smyslu duchovním, ideově, ale i ve smyslu materiálním, fysicky. Ideově šlo o vytvoření čes. školy fysiky experimentální, fysickým úkolem bylo této fysice dáti pracovní prostředky, zříditi ústav fysikální, náležitě vybavený sbírkami a laboratořemi. Nikdo jiný nebyl k těmto úkolům tak vyzbrojen jako Strouhal: nejen tím, co si přinášel z Würzburku, ale i tím, co mu bylo dáno dary štědré přírody. Strouhal byl duch bystrý a při tom klidný, hlava jasná, srdce velké, neznající slabošské citlivosti, za to však otevřené hlubokému citu a porozumění pro každého, pro každou vážnou věc i potřebu, muž neohrožený ale prozíravý, jednající jen po zralé úvaze, potom

však neochvějně důsledně. Bylo a jest štěstím pro českou vědu fysikální a pro naši universitu, že muž právě těchto vlastností byl postaven na místo Strouhalovo.

Není úkolem těchto řádků probírati podrobně životní dílo Strouhalovo. Vytkněme jen jeho základní rysy. Jako universitní učitel Strouhal dal nám dokonalý vzor fysikálního eksperimentování, přednášky působící přímo kouzelně souhrou všech částí, jistotou eksperimentů a poutavostí výkladu. Materiál svých přednášek, doplněný a rozšířený bohatými vědomostmi a zkušenostmi, pro vždy nám uložil ve své rozsáhlé Fysice eksperimentální, jejíž Mechanika stojí před třetím vydáním, Akustika před druhým a v níž schází pouze nauka o elektřině a magnetismu. Plastičností výrazu, methodickou spořádaností, vědeckou přesností a jasností zůstane Strouhalova Fysika eksperimentální na dlouhou dobu cennou pomůckou našim studentům a dobrým vodítkem příštím autorům. A tak se Strouhal stal skutečně zakladatelem české školy eksperimentálních fysiků, které všechny buď z části neb zcela vychoval. Fysikální ústav, který jim a čes. fysice zbudoval, své doby největší v bývalé říši, zůstane pak trvalým pomníkem houževnaté jeho vůle a širokého rozhledu, pomníkem jeho zásluh o českou vědu a první naši universitu.

Strouhal byl osobnost význačná, zjev nevšední. Svým osobním kouzlem mocně působil zejména na mládež, na své studenty. Jeho tmavé, jiskrné a hluboké oko zůstane nezapomenutelným každému, kdo měl příležitost do něho se zahleděti. I vzpomínali naň a vzpomínají dosud všichni bývalí jeho asistenti, dnes z největší části již akademičtí učitelé, kteří měli příležitost poznati ho intimněji, dýchati ono harmonické ovzduší fys. ústavu Strouhalem řízeného. Jeho vliv na studenty byl tím větší, že jako předseda zkušební komise přicházel s nimi znovu do styku na konci jejich studia a to za okolností zvláště vážných.

Stejně význačnou individualitou byl Strouhal mezi svými kolegy akademickými, ve sboru profesorském, a dostalo se mu tam všech akademických poct a hodností, byl volen děkanem i rektorem, a jeho jméno zůstane v četných aktech universitních, zejména těch, které jednají o vybudování vědeckých ústavů, povždy vynikajícím.

Muž vlastností Strouhalových ovšem nezůstal a nemohl zůstati omezen na síně universitní. Byl řádným členem České akademie a učených společností doma i za hranicemi, vláda stejně jako mnohé naše instituce kulturní, přikazovaly mu četné a vážné úkoly. Výslovně zde budiž uvedena Jednota československých matematiků a fysiků, jejíž byl čestným členem, předsedou a protektorem a jejíž neobyčejný rozmach vědecký, publikační i kulturní je z veliké části přímým důsledkem jeho obezřetného taktu a prozíravé iniciativy.

Strouhal byl životem těžce zkoušen v mnohém ohledu, toho dobrodiní však mu osud dopřál, že směl svůj bohatý poklad nadání a výtečných schopností plně využitkovati. A přes to odchod Strouhalův byl neočekávaný a nepostrádá tragičnosti. Dovršiv dne 10. dubna 1920 sedmdesátku, odcházel Strouhal téměř po 40leté činnosti akademické s katedry fysiky eksperimentální, pozdravován v slavnostní schůzi Jednoty samotným presidentem republiky a četnými přáteli a svým nástupcem prof. Kučerou a překvapuje všecky svěžestí svých sil. I těšil se právem na příjemný podvečer života, jejž ztráví,

starostmi nerušen, ve svém fysikálním ústavě. Avšak přišlo jinak. Neuplynul rok, a zemřel Kučera, a uplynulo sotva půl roku, a choroba, o níž sice věděl, ale sám a netuše jejího nebezpečenství, zabila zákeřně jej samotného. Zemřel v pondělí dne 23. ledna 1922 ve 2 hod. 40 min. odpoledne v Podolském sanatoriu. K vlastnímu přání pohřben byl ohněm, z krematoria olšanského, ve čtvrtek, v 9 hodin ráno.

Čest budiž světlé jeho památce. *V. Posejpal.*

František Wenig, český pedagog, nar. 1849 v Staňkově u Domažlic, zemřel 6. února na Král. Vinohradech.

Hasnerův školský zákon z r. 1869 zahájil nejskvělejší období rakouské školy národní. Političtí vůdcové čeští nedovedli však zmocniti se výhod, jichž poskytoval rámcový zákon zemím, a tak se stalo, že vídeňská správa školská ovládla českou školu národní docela. Když se později, po letech osmdesátých minulého věku, dorozuměla s kruhy klerikálními, okleštovala svobodomyslný zákon školský na škodu jak vnitřního rozvoje školy a učitelstva tak i národů, zvláště slovanských. Za těchto poměrů vyrostli dozorčí úřadové školští a jich představitelé na všemohoucí pány osudů české školy národní, a poněvadž po desítiletí byli k nim vybírány zprvu osoby národu našemu cizí (zem. insp. dr. Gall neuměl na př. ani správně česky), později lidé vlivu vídeňskému poddajní, zápas o svobodu a pokrok školství národního byl velmi těžký. Že jsme v tomto boji nepodlehli, děkujeme poctivosti a neohrožeností nemnoha pracovníků, kteří dostavše se na nejvyšší místa správy školské, za nejtěžších poměrů politických a často za cenu osobního příkoří snažili se vytrvale, aby udrželi školu národní ve službách ideálů národních i lidských. V české zemské radě školní dr. Ant. Tille, dr. Fr. Hejzlar a Fr. Wenig jsou těmito obhájci české školy národní za vlády Thunovy, Coudenhovovy a Zabuschovy, a působení Wenigovo značí nejen svérázné období v dějinách zemské školní rady pražské, nýbrž i významný oddíl ve vývoji české školy národní vůbec. Tradice i výchova rodinná připravily Weniga k úkolu jeho způsobem mimořádným. Narodil se v pohorské osadě na národnostním rozhraní, kde děd i otec jeho učitelovali plné století. V mládí prožívá radosti a strasti rodiny konkordátního učitele. Vyrůstá v krásném souzvuku rodinného života, v němž ovládl otec, ochotný a laskavý ke každému, lnoucí zvláštní láskou ke škole a matka, jež vrozenou rozšafností a moudrostí sobě i dětem dovedla ukázati pravou cestu ve všech chvílích života. Kdo stýkal se osobně s Wenigem, dotvrdí, že tyto vlastnosti jeho rodičů vytvořily vzácnou povahu jeho. Ostatní její rysy, společenskou uhlazenost, sebevědomí a národní uvědomění přinesl si ze svých studií na německých školách budějovických.

Působiv po deset roků jako středoškolský profesor ujímá se Wenig r. 1883 úřadu okresního inspektora na Slansku. Tam nejen nabývá prohloubeného rozhledu po školství národním, ale i prožívá jeho přerod, nastavší po vydání školní novely. Odtud účastní se zápasu, jejž vedou proti duchu Hasnerova zákona školského konservativní kruhy říšské rady. Byv r. 1891 jmenován zemským školním inspektorem, stal se bdělou stráží, která nedopustila, aby ani světská ani církevní reakce vytlačily z provádění zákonů školských, co bylo příznivo pokroku našeho lidu.

Nastupuje úřad zemského inspektora měl v hlavě — jak sám píše — plno plánů, jimiž chtěl prospěti české škole. Záhy však se vzdal mnohých, jednak pro odpor svého okolí, jednak pro zatížení prací úřední. Jedné věci se držel houževnatě: vydání nových čítanek pro české školy obecné. Jak bylo mu o ně bojovati, vodno z toho, že vyskytnul se také plán, aby se nové čítanky pořídily našim školám — překladem čítanek německých. Když přes to ve Vídni čítanky povoleny, přinesl mu vicepresident Zabusch rozhodnutí se slovy: »Tak už zde ty čítanky máte a teď dejte s tím pokoj!« Tak vznikaly čítanky Jursovy, do nichž se dostaly dějepisné články Jiráskovy a Papáčkovy, líčící děje vlasti naší v poctivém duchu českém. Wenigovou zásluhou byl také Frumanův Slabikář ilustrován Alšem. Neméně horlivě staral se Wenig o dobré učebnice pro české ústavy učitelské. R. 1902 ukázala čtvrtá zemská porada učitelská šíři a pokrokovost pedagogických názorů Wenigových. Podle jejích úřad chtěl dáti obecným školám nové osnovy učebné. Podlehl však svému okolí, které ukazovalo k tomu, že ani pruské školy obecné nemají tak dobrých osnov, jako jsou osnovy rakouské a spokojil se, že vydal aspoň k osnovám dosavadním pokrokový výklad. Od té doby razil také cestu opravovým snahám v jazyku vyučovacím, jak je osnoval řed. Janů. Když připravován byl později def. řád školní a vyučovací, zachránil jej před zklerikalisováním a vybojoval učitelstvu alespoň částečnou svobodu přesvědčení politického (1905). Wenigovým úsilím zřizují se také přečetné školy obecné a měšťanské, zvláště menšinové.

Za léta vyzrál Wenig na odborníka, který ovládal českou zemskou školní radu. Přirozeno, že když r. 1909 vyskytla se možnost, aby byl dán v čelo její nový vicepresident, padla volba na něho. Thun a Coudenhove brání tomu houževnatě, a čeští politikové vedoucí, nepochopivše významu akce, pracují jim do rukou. Wenig znechucen odchází r. 1910 na odpočinek.

V ústraní psal potom své paměti. Vzpomínky z mládí a o staré škole vylíčil v knížce »Obrázky ze staré školy«. jediném memoarovém díle o staré škole české. Po té mělo dojíti na vylíčení Wenigových studií a jeho působení při školství středním, na konec chtěl vypsati zkušenosti, jež učinil jako okresní a zemský školní inspektor. O této části psal r. 1913, že v ní bude mnoho, co mnozí žijící vlivní lidé nebudou rádi čísti, a že ponechá proto vydání její svým synům.

V životě Wenigově vidělo učitelstvo po léta vzácný vzor idealismu a práce. Doufejme, že obé nezaniklo s jeho odchodem, nýbrž že pomůže obrozovati naši školu jako vzácná složka kulturní i nadále. *Jos. Tůma.*

Zprávy knižní a literární. Leothbridge, Alan, Germany as it is to-day. London 1921. Eveleigh Nash Co. — str. XXXV až 319. — sh. 8·6. — Autor líčí, jaký dojem činilo na něj Německo za cesty, již právě po něm konal. Činí pozorování zejména o tvoření se cen a o hospodářském a sociálním postavení jednotlivých stavů, jako na př. studentů. Dlouho se zdržuje u otázky poměru obyvatelstva k okupačnímu vojsku a důkladně probírá možnost, zdali Německo může plniti finanční závazky převzaté Versaillským mírem. V tomto bodě má podobné názory jako Keynes. Nemyslí, že by monarchisté mohli chovati naději na vývoj politických událostí v Německu dle jejich přání, neboť tvoří prý hlučnou sice, ale za to

málou menšinu. — Irwin, Will, The Next War. An appeal to common sense. New York 1921. E. P. Dutton & Co. — Str. 161. Kč 1·5. — Autor popisuje, jak ohromně byly zdokonaleny během války všemožné válečné prostředky, kolik lidských životů zaniklo a jak nesmírné množství hodnot přímo či nepřímo bylo zničeno. Mocnosti i po míru snaží se ještě zlepšiti své válečné prostředky, zejména otravné plyny a létadla. Nová válka vyžádala by si ještě mnohem více obětí nežli předešlá. Proto jest povinnosti lidstva válkám učiniti přítrž. Dle jeho názoru vede k tomu cesta jednak výchovou lidstva k vyšší morálce, jednak spojením se národů ve svaz, jenž by byl dosti silný, aby vynutil i na nečlenech odzbrojení. — Treuberg, Gräfin Hetta von, Zwischen Politik und Diplomatie. Strassburg 1921. Strassburger Druckerei und Verlagsanstalt. — Str. 335. — M. 40. — Autorka, jež se pohybovala v německých a italských dvornich a diplomatických kruzich, vypravuje, co zažila během světové války i bezprostředně po jejím zkončení. V srpnu 1918 byla vykázána z Berlína za svůj pokus vmísiti se do německé politiky a míti na ni vliv ve smyslu pacifistickém. Jest zajímavo, že totéž se ji přihodilo se strany vlády republikánské v květnu 1919. I ta shledala, že její působeni bylo vlasti nepřátelské. — Valentin, Veit, Deutschlands Aussenpolitik von Bismarcks Abgang bis zum Ende des Weltkrieges. Berlin 1921. Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte. — Str. XV—418. — M. 40. — K podnětu zahraničního úřadu v roce 1915 autor měl líčiti německou zahraniční politiku před r. 1914. Když však publikována byla po válce různá akta, autor na základě jich dovedl dějiny až do konce světové války. Kritisuje dosti ostře stanovisko německé politiky k problémům světové politiky. Ke konci srovnává osud Německa s osudem Španělska a Švédska. Také tyto mocnosti byly sraženy z postavení světově mocenského, přes to však trvají dále a zaujímají úctyhodné místo v rodině národů. Odvrátily se však od své staré politiky a daly se na nové cesty. Podobně musí učiniti i Německo. — J. Tersannes, Le problème autrichien et la menace du rattachement à l'Allemagne. Préface de M. Auguste Gauvain. Paris 1921. Editions Bossard. — Str. 189. — Fr. 4·80. — Autor upozorňuje na to, že následkem obratné německé propagandy neobyčejně vzrostla chuť Rakouska spojiti se s Německou Říší, chuť to, jež byla v čase popřevratovém a v době zákazu připojení, ještě velmi malá. Toto nebezpeči neodstraní žádné sliby spojenců, nepodaří-li se vnitřními reformami republiku rakouskou učiniti schopnou života. — Cantalupo, Roberto, La politica francese da Clemenceau a Millerand. Milán 1921. Fratelli Treves. — Str. 290. — l. 8. — Autorem spisu jest pařížský politický korespondent italských novin, jenž snaží se podati objektivní obraz francouzské politiky od ratifikace mírové smlouvy až do doby presidentství Millerandova. V jednotlivých kapitolách líčí nespokojenost chauvinistů s tím, co bylo v mírové smlouvě dosaženo, porážku Clemenceaua v nových volbách, neshody v mínění mezi Francií a Anglií o politice vůči Německu a Sowjetové republice a konečně přesvědčení jistých francouzských kruhů, že Francie jest následkem své vnitřní politiky zemí evropské protirevoluce. — Wues-

sing, Fritz, Geschichte des deutschen Volkes vom Ausgang des achtzehnten Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Ein sozialpsychologischer Versuch. Berlin 1921. F. Schneider. — Str. VIII.—313. — M. 42. Autor snaží se odkrýti vnitřní příčiny, jež způsobily, že ztroskotal jak liberalismusu tak i marxismus a ovšemže také i feudalismus. Z historického průběhu sestavuje poučky pro budoucnost. Jedna kapitola pojednává o vstupu Německa do světového hospodářství a s tím souvisící odvislosti od světového trhu *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Pro pokrokovou stranu.

(Slovo k diskusi.)

Naše Doba poukázala již nedávno ve svém úvodníku na chybu, která se stala předčasným a nedomyšleným rozpuštěním realistické strany. Český realismus byl na konci světové války obětován přeludu jednotné národní měšťanské strany. A nyní, v době, kdy se buduje Československý stát, v době, kdy v čelo Československé republiky vstoupil zakladatel realistické strany, v době, kdy by bylo nejvíce zapotřebí politického realismu a jeho názorů na praktické politické problémy, realismus byl spojením s jinými stranami úplně vypojen. Mezi realisty nastala úplná itio in partes, rozdrobení na skupiny a skupinky, jako když náhlým nárazem rozbije se miska se rtuti a obsah vyleje. Z realistů šel každý jinam do stran, skupin a kroužků, kam jej táhly buď osobní anebo věcné sklony, sympatie nebo antipatie.

Jsme dnes v politickém životě tak daleko, že nutno dáti si otázku, má-li zůstati tak i napříště. — Je jisto, že realismus mohl by působiti dále jako nějaký kvas myšlenkový, pronikající všemi stranami jako sůl politického myšlení, aniž by navzájem byl spojen organisačně v celek jako svéprávná politická strana. Bylo tak patrně zamýšleno při svrchu vzpomenutém rozchodu realismu do politických stran. Teoreticky jest to otázka nerozřešená, zda-li realismus mohl jako podobný kvas eksistovati, prakticky však ukázaly události, že to není možno. Realism se v žádné straně neuplatnil. Strany zůstaly tím, čím byly za Rakouska, a je jistě charakteristické, že strany přežily Rakousko, že s novými poměry státními nevznikly strany nové. Eksistenci svou vykoupily však strany politické vesměs vyhraněním horších stránek v nich. Protože odpadl boj proti cizímu státu, dusící alespoň někdy stranický individualism na prospěch národního celku, měly stranické vášně volnou cestu k svému vývoji.

Nemylme se, staré politické strany československé jsou za nových poměrů odsouzeny k smrti. Ani jedna z nich nepřinesla do nových poměrů mezistátních nic jiného, než pouhou změnu firmy, jejich programy, mentalita a politické metody neodpovídají k otázkám, které politickému myšlení kladou nové poměry. Jsou to bez výjimky rakouské strany. Může-li nás něco utěšovati, tedy jenom to, že ani v politickém životě našich německých a maďarských krajanů není jinak. Vždyť mentalitu rakouskou má u nás i ta komunistická strana... A všechny tyto strany bez výjimky nosí smrt ve svých prsou. Jest dnes jistě těžko činiti dohady, ale na tolik přece můžeme odhadnouti politickou budoucnost, že největší nebezpečí, jež hrozí politickým stranám, pochází z diferenciací zájmových skupin ve stranách, působících jako lučavka. Volební řád československý dává poměrným zastoupením možnost uplatniti se zájmovým skupinám, vládnoucím určitým počtem hlasů. Vidíme neustále, kterak zájmové strany se drolí; mandátů a strany se domohly živnostníci, domáhají se jich úředníci, učitelé, domkáři, domácí páni, a Bůh ví kam půjde tento vývoj. Tato atomisace politických stran příliš se upsavších zloduchu zájmových skupin tvoří charakteristický směr politického vývoje československého. Strany politické zaniknou, protože soustředily veškerý svůj interes na obhájení hmotných zájmů jednotlivých skupin a zůstaly pozadu za myšlenkovými proudy, vzniklými z nově proměněných poměrů. V úspěšně provedené národní revoluci překročily strany nevědouce ani o tom zenit svého života, a stojí před nimi nadále stáří, senilnost, marasmus, smrt...

Jejich chorobami stůně veškerý politický život československý. Není zde politické organisace stranické, která by připoutala k sobě onen kvasící, nový politický život a přetvářela se jím v organisaci novou, přizpůsobenou změněným poměrům. Není zde strany, která by mohla shořeti v ohni nových myšlenek a problémů, aby vstala znovuzrozena z nich jako pták ohnivák, která by měla generaci mladou, jež by mohla mladou silnou rukou uchytiti plápolající pochodeň politického života mladého státu, vzíti ji z umdlených rukou staré generace a nésti ji dál k budoucím. Není zde pokrokové strany. Není zde význačné politické individuality, stojící na pokrokové frontě, individuality, která by pokrokovou stranu mohla naplniti obsahem svého myšlení a cítění.

Není zde individuality, jakou byl T. G. Masaryk a ostatní zakladatelé politického realismu. Oni mu dávali život, shrnovali

v něm myšlenkové proudy, rašící českým světem a přetvařovali jej v organisační složku politického života, která byla schopna naplniti politický odkaz jejich otců. Není jim podobných zde, a odtud volání po zpětném návratu k realismu.

Nemylme se. Realism jako politická strana umřel, dokonav ve cti svoji úlohu. Nelze jej již k životu vzkřísiti. Ale zůstalo po něm prázdné místo, jež nutno vyplniti. A nesmí nás odstrašiti, že zde není silné politické individuality, že jsme duševně hůře na tom, než generace minulá, mající svého vůdce, kolem něhož mohla se strana skupiti. Takové štěstí mají národové jenom jedenkráte za staletí. Nám nezbývá nic jiného, než pracovati ze svých slabých sil, připravovati cestu Rozsévače...

Vraťme se k našemu tématu. Realism roztříštil se v celou řadu skupin, družin a klubů. Je na čase, aby nastoupila aspoň mezi mladou generací, jíž v prvé řadě adresuji tyto řádky, tendence opačná. Nechť se mladí ze zbytků realismu bez ohledu na ty starší, kteří vstoupili ve strany politické, sejdou a srazí v jeden houf. Mám za to, že je možno, aby se všechny ony skupiny a skupinky bývalé pokrokové strany, pokud si zachovaly volnost, spojily dohromady k vypracování nového programu politické práce, společného jim všem. Konkrétně řečeno, je možno, aby se spojily ony zbytkové staré strany a připravovali novou politickou stranu pokrokovu, s novým programem autonomně si daným, s programem, který by odpovídal změněným poměrům politickým a dával v duchu starého realismu přímou a nevyhýbavou odpověď na všechny otázky a podněty, které přinesla doba. Mladá generace musí se postaviti na vlastní nohy, neohlížeti se po vedoucí ruce generace starší a musí se domluviti o politické cestě, kterou jí bude jíti. Nesmí toho zanedbati, aniž by obtížila svědomí výčitkou, že nepodnikla alespoň pokus... Musí se pokusiti o přípravu strany, protože sdružení a kluby v politickém životě československém nemají žádné váhy, nemají, nepomohou, nemajíce vlivu na běh života. Musí se odhodlati k straně i s vědomím, že to bude strana malá, bez parlamentního zastoupení. Ale jaké parlamentní zastoupení měl starý realismus, a přece jaký měl vliv na politické myšlení starší generace.

Ještě je čas, ale je nutno jednati rychle. Kdo z dobré úvahy dnes nejedná, může býti zítra nucen. A vždycky je lépe jednati ze svobodné úvahy, než z nutkání okolnostmi. *o—ý.*

Josef Úlehla.

(Nar. 16. března 1852.)

Napsal Frant. Pražák.

Sladko jest vzpomenouti dob, kdy mezi učitelstvem pracovali Ant. Janů, Konrád Pospíšil, Jan Mrazík a Úlehla. První dva odešli, druzí žijí v ústraní. Byli lidmi, kteří žili učitelství svou krví, snažili se k vychovatelské práci, seč síly jejich, vědecky se připraviti, myslili zdravě, pokrokově, nedvojatě, měli v sobě tvůrčí sílu a jiskru veliké piety k svému lidskému poslání, hledali nové obzory a bojovali za ně nekompromisně.

Jos. Úlehla stal se roku 1872 učitelem. V době největšího ponížení školy. Na Moravě panovalo »mrvařství«, nejhlubší reakce roznícená před ním Crhou, mnohde vedly se okresní školské schůze po německu, byly zahajovány církevními obřady, na farách byli v plném smyslu páni, ve školách otroci. Stačí čísti Slaměníkovy Vzpomínky.[1] A přece ještě nebyla lidu škola institucí dosti církevní. Vše bylo proti ní. Na prvém místě v Tvrdonicích postavil se Úlehlovi na protest za jeho pokrokové učení před okna opilec a zlořečil za celou ves proti kultuře. Úlehla toho ještě po desítiletích vzpomíná. Byl smýkán jako učitel z osady do osady, a ještě v šedesáti letech tlačen reakčními úřady. Ale nepovolil. Zalarmoval učitelstvo, semkl je, dal mu r. 1903 kulturní a pokrokový program, když před tím již od let 1882[2] ukazoval v časopiseckých článcích možnosti volné, svobodné školy, která by se odklonila od ztrnulého německého herbartismu k zásadám a filosofii Spencerově a Tolstého.

Veškerá práce Úlehlova vyrostla předem z půdy jeho kraje. Sám Slovák rodem i předky, studoval sociální, hospodářské a kulturní poměry svého lidu, jeho vztahy k dítěti, a užil všeho ve

[1] Fr. Slaměník: Vzpomínky starého učitele. Zábřeh 1907.
[2] Komenský 1882 (Žák a škola).

svém díle. Už Bartoš ho tomu učil na gymnasiu. Všímal si biologie člověka. V jeho díle je i trochu Herbena. Do třetího i čtvrtého pokolení i Slovácких dětí. Oba podědili po Bartošovi i onu lásku k jazyku, k čistotě jeho. Úlehla přímo zhusta mluví jazykem Komenského, staví věty často příliš archaisticky a obrací se zejména proti vědeckým knihám, jako jazykově nesrozumitelným, stylově škodlivým,[1] ukazuje ke slohu anglických učenců jako prostému a jasnému, dává vzorem sloh lidový, mluvu pohádek, ukazuje na množství sloves v národní mluvě, na řídkost jmen podstatných, chce, aby vypravování bylo prostoupeno předložkami (je pak názovité a plastické), chce tvořit nová slova, doplňovati stále český slovník, odkazuje k četbě Čelakovského Mudrosloví, Erbena, Sušila (písní), Kuldy, ale zejména Bible a Labyrintu světa. Je v tom jednotný s Leandrem Čechem i Františkem Bílým, oběma Bartošovci. Tyto své názory přenáší i na pedagogiku vnitřní, do školy, pojednává často o četbě dětí (jako Bartoš) a zejména honosí se svojí metodou, jakou učil čísti děti i učitele ve Strážnici.[2]

Rodný kraj dal mu i veliký tvůrčí smysl. Úlehla sám několikráte poukazuje k svému nadání, zejména k smyslu pro přírodu, tvar, číslo. Cení bohatství duševního fondu dítěte slováckého i slovenského, jeho smysl pro krásu, a využívá ho plně i ve své práci teoretické (Listy pedagogické) i v praksi. Proto Úlehla i když na chvíli odstěhoval se do Brna, vrátil se zase zpět ke své půdě do Holiče, Uherské Skalice a odtud do Lípové. Proto i mnoho vykonal pro Slovensko. Umisťoval slovenské žáky na české školy, sám na studenty slovenské sbíral peníze, učil je mimo školu, šatil, udržoval stálé styky se Slovenskem,[3] a přeložil i do češtiny Scota-Viatora Národnostní otázku v Uhrách.

Vlastní jeho vědeckou práci založilo studium jazyků, dějin a matematiky. Francouzsky učil se z Molièra, ruštině z ruského překladu Telemacha, angličinu ovládal již na gymnasiu. Často čte a cituje polsky. To vše odkloňovalo ho od vědy a pedagogiky německé. Byl proti všemu německému vášnivě, až nekriticky. Zejména v článku Mnoho-li je nám třeba uměti německy,[4] vytýká našim předákům, že doporučují němčinu, ačkoliv sami celý život musili proti ní bojovati, vědě naši, že publikuje německy, prohla-

[1] Drobné myšlenky o nynějším českém jazyku spisovném Sbornik. 1905. III. str. 270.
[2] Slovenský Týždennik, 15. března.
[3] Kroměřížské noviny 1887.
[4] Mimočítanková četba. Pedag. Rozhl. XXVI. str. 130 a sl.

šuje přímo, abychom se německy neučili, podceňuje všecku německou vědu, ale sám z ní velmi čerpá (ze Schliemanna, Humboldta, Scherra, Helmholze, Rutzela, Faulmanna, Hartmanna a j.). Ostře útočí na Froebla,[1] popírá Herbartovo »der erziehende Unterricht«, které dělá prý z dětí živé mrtvoly. Celou výchovu německou jmenuje mrzačením a naši závislost vědeckou na Němcích srovnává se starověkým otroctvím. Uznává jedině Leibnitze a to proto, že prý je Slovan. Úlehla zapomíná tu na nespornou zásluhu německé práce výchovné, v Evropě nejsoustavnější a nedotýká se ani později jejích nových výsledků, ač mírní v posledních létech příkré odsudky tak, že sám v učitelském semináři pedagogickém v Brně v r. 1912 začíná pracovní školou německou.[2]

Ani francouzskou pedagogiku neměl příliš rád. Nejvíce odtud čerpal z Ribota. Ostře obrací se proti Compayrému a to zejména proto, že nepříznivě kritisuje Tolstého. Tolstého pedagogika a Spencerova filosofie jsou základními pro celé dílo Úlehlovo. K anglické filosofii došel pomocí Stuarta Milla, a to jeho spisy System of Logic Ratiocinative and Inductive[3] a Autobiography. Spencera k nám Úlehla s Mrazíkem v pedagogice uvedl první. Sám z něho přeložil nejvýznačnější díla k pedagogice se vztahující (Dané pravdy mravoučné[4] a Vychování rozumové, mravní a tělesné). K překladům jejich napsal vřelé předmluvy, v nichž zdůrazňuje, že díla jsou proti středověkému dogmatismu a metafysice německé. Největší Úlehlův článek v Listech pedagogických Výchova s hlediska nauky evoluční a boje kulturního[5] opírá se přímo nebo nepřímo o tato díla. Úlehla jako Masaryk znal též velmi dobře Baina a jeho Education as a Science, Masarykem v Pedagogiu Lindnerově obsáhle rozebrané dílo, později do češtiny přeložené.

Historii studoval Úlehla hlavně z Bucklea. Věnuje jí mnoho místa ve svém hlavním díle Listech pedagogických, později i v Přehledech vědeckých, které uveřejňoval a většinou sám psal ve Sborníku učitelském i od r. 1907 v Pedagogických Rozhledech. Zejména zajímala ho kultura starého Egypta. Příliš skepticky i vědecky jednostranně a nesprávně posuzuje Řeky a Římany. V České škole r. 1897 v článku Kultura a národové kulturní dovolává se proti Řekům Mommsena, o významu Homera

[1] Úvaha o budoucí volné škole československé 1920, str. 22.
[2] Listy pedagogické 22, 104, 112, 116, 118, 121, 128, 303, 576.
[3] Millovu Logiku znal z německého překladu Schielova.
[4] 1895.
[5] Str. 448—615.

mluví s největší skepsí. Jeho věta: »Jako loupežníci vstupují Řekové na jeviště dějinné, jako loupežníci odstupují z něho« je charakteristická pro časté podobné úsudky v jeho díle. Je proto i zaujat proti studiu řečtiny na středních školách. Podobně mluví o Římanech. Na Caesarovi vidí jen zlo a na ostatní jejich dějiny volá opět za soudce Mommsena.[1] Je proti římskému právu, jako imperialistickému, uznává jen právo slovanské. Slovany idealisuje. Čerpá o nich hlavně ze Šafaříka i Kollára. Jejich život nazývá krásným, jednoduchým, pravdivým. Zádruga historicky u nás nedoložená je mu ideálem výchovy. Od Slovanů čeká spásu Evropy. Dá se strhovati tak, že píše i o národu slovanském.[2] Snad mluví tu nacionalismus přespříliš.

Úlehla zabýval se i matematikou i přírodními vědami. Napsal ve dvou dílech Dějiny matematiky[3] a Počet infinitesimální. O této poslední knize uveřejnil zajímavý autoreferát ve Sborníku.[4] Chtěl jí podati vlastně populárnější výklady k Studničkovým základům vyšší matematiky, elementárnější. Z oboru přírodních věd publikoval Úlehla populární Čtení o přírodě, nového nepřinášející, ale vřele psané. Měl k vydání připraveno i Čtení o lučbě.[5] V oboru vědecké práce Úlehlovi vadí určitý diletantismus. Působí tu naň venkov i učitelství, podléhá jako učitel mnohosti oborů i zájmům okolí, vzdálenosti a tíži sehnati prameny, nedostatku času, takže je mnoho pravdy tragické v Hýskově výroku o jeho zakrslosti životem.[6] A přece, pročteme-li Listy pedagogické a uvážíme-li, že byly napsány bezmála před čtyřiceti léty, musíme uznati jejich nesporno cenu i pro naši vědu a filosofii. Byl to v té době s Úlehlou jediný téměř Masaryk, který pronikavým způsobem začal ukazovati cesty k jiné evropské kultuře, k západní, k svobodnější a původnější. Tato zásluha Úlehlova bude vědecky i filosoficky trvalá.

Vlastní jádro práce Úlehlovy však jest v pedagogice. Využívá veškerých svých studií vědeckých, aby objasnil nové problémy výchovy, a udomácnil je v české škole. Přijímá plně Tolstého zásadu, že pravou metodou jest pokus, pravým kriteriem svoboda a bije se za ni zejména v Učiteli 1894.[7] Proto dnešní školu neuznává, je mu

[1] Listy pedagogické 380, 381, 384. 385. 386.
[2] Tamtéž str. 101.
[3] 1901.
[4] Roč. V. str. 94.
[5] Em. Havelka: Josef Úlehla. Zábřeh 1912. str.
[6] M. Hýsek: Literární Morava. Praha 1911., str. 277.
[7] Pedagogické listy: I. Slovo o výchově. II. Přejte svobody vychovatelským pracovníkům.

příliš německou, autokratickou. Netěší v ní nikoho učení, je tu jen formálnost, ne víc vědět, ale výš postupovat, není v ní radosti, ale smrtelný strach před počátkem, pěstuje se tu víra ve vědění, nikdo neodpírá, nepochybuje, je tu mrtvo, bez pohybu, stagnace ducha i zdržování tělesných sil, podává se tu spíše alchymie pedagogická, hledá eliksír pedagogický, abychom se dopídili metod zázračných, jež by mohly se státi uniformitou v práci. Nehledí se ke skutečnostem, k přirozeným silám a potřebám člověka. Úlehla ukazuje k životopisům vynikajících lidí, jak právě ti všichni šli ve své práci mimo školy, jak na ni hledí po většině s despektem, a jak jim život ukazoval správně k vývoji jejich přirozených sil. Škola nevychází ze studia lidu, jeho duševní povahy, neopírá se o psychologii slovanství,[1] přírodopis a historii člověka, proto je lidu nutným zlem, nevyhovuje zápasu o život. Nechápe, že učitel není mocností nadpřirozenou, že nemůže měnit příčinných dějů biologických a sociologických, že jeho působení je jen složkou celého dění životního, proto škola nemůže také zadržeti úpadek lidu, vychovává lid na cizince mezi sebou. Je v ní příliš sporů politických i filosofických.

Škola má chápati, že dítě není mrtvá, tvárlivá hmota, ale organismus živý, jenž roste a se rozvíjí po zákonech svých, jenž si přináší do školy nejen znalost jazyka, ale i ušlechtilou jeho vazbu myšlenek, cit o prostoru, času, pro zákony číselné a mechanické. To vše má škola akceptovati. Vyjíti od duše dítěte, jak vznikala a vyvíjela se ve svém okolí a ve své přírodě. Proto k nám již ve Sborníku Úlehla uvádí G. St. Halla, nejlepšího pedopsychologa amerického,[2] a měl ve svém časopise stálé hlídky Dítě.[3] Ovšem je s podivem, že Úlehla nevěnoval intensivnějšího zájmu studiu pedologie.

Pod pojmem školy svobodné myslí školu volnou. Nevynutí ji prý ani tak filosofové, jako světový trh a hospodářská soutěž. Škola taková buďe vychovávati z každého dítěte člověka, který umí pracovati a vyživovati sebe. Už dítě musí umět a chtít zalesniti pustý kopec, upraviti na něm stezky, proměniti jej v užitečný sad.[4] Má umět hmotnou práci, má znáti předem cenu ruky lidské. Škola volná nebude míti rozvrhu, stanovených učebnic, ani osnov učeb-

[1] To žádal již slovenský pedagog Omnis ve Výchovovědě.
[2] Sborník IV. 1906 str. 22 a dále: G. St. Hall: Věk jinošský.
[3] Mnoho tu působila na Úlehlu Layova Experimentální pedagogika.
[4] Listy pedagogické str. 130.

ných, dítě v ní bude se učiti jen tenkrát, když zatouží věděti, viděti, slyšeti, bude v ní stále v činnosti, vedeno bezděčnou pozorností. Škola tato bude připravovati pro život na podkladě vynálezů a pokroku věd. Nebude upravovat vědomosti, ale pěstovat, cvičit, tužit, probouzet tělesné i duševní síly, ne aby hoch uměl dnes, ale až bude dospělým.[1] Při vyučování bude plnit zásady výchovné, zvláště pěstování pravdivosti, mravnosti, ušlechtilosti, národního vědomí, smyslu a citu pro krásu a umění, možnost využit duševních statků, které národ sám vytvořil, v dětech budit úctu k přírodě, humanitě.

Jsme tu u didaktických zásad Úlehlových. Úlehla přiliš ně ukazuje k Americe. Činil tak již od r. 1878. Později chápe se vřele knihy Velemínského o americkém školství, a dokládá z ní svou teorii i praksi. Ve Sborníku referuje o vědecké práci v Americe (1903), jindy (1905) o výpravě Mosely-ho do Ameriky: Chce přímo napodobiti školu americkou a žádá, aby byli vysláni učitelé do této země, kteří by podle poznaných vzorů potom upravovali naše vyučování. Sám nesrovnává se ani s pedagogickou psychologii Deweyovou, ani Hallovou,[2] tedy snaží se i tu kriticky třídit. I program, který pokrokovému učitelstvu 1903 buduje, buduje shodně se školským programem Američanů.[3] Proto i Úlehlův plán organisace školství je velmi shodný se školstvím americkým. Veškeré školy rozděluje na státní a krajové (které si vydržují kraje samy). Jsou jimi školy: obecné, újezdné, t. j. bývalé měšťanky, občanské. Od 14 do 17 let, střední a odborné. Obecnou školu dělí na dolní (6—8 let) a horní (8—11). Chce, aby na měšťankách učilo se již nauce o právech občanských, modelování, řemeslné práci a jazykům ruskému a srbskému. Jakýmisi středními školami americkými jsou občanské školy Úlehlovy, trvající šest semestrů. Vedle obvyklých předmětů vřaďuje sem fysikální techniku, deskriptivní geometrii, předměty odborné (na př. elektrotechniku, hospodářství, kupecké počtářství), psaní na stroji, těsnopis, a jazyk anglický, francouzský, ruský a srbský. Dopoledne by tu byla učení teoretická, odpoledne reálná, praktická. Úlehla podrobně mluví i o inspekcích (odborné a administrativní) a školních úřadech. Vnitřní vedení školy dle něho náleží jedině komorám učitel-

[1] Úvaha o volné škole str. 20.
[2] Osmá zemská konference učitelů obec. a měšť. škol na Moravě 1910.
[3] O povinnostech české inteligence k obecné škole. Praha, str. 30.

ským, které ustanovují si osnovy, volí učebnice, rozhodují o stižnostech.[1]

Úlehla nejvíce byl proti středním školám. Byly mu příliš aristokratické, nepraktické, neuznává téměř žádné jejich přednosti. Usiluje o sloučení vyšších tříd škol středních s odbornými ústavy, kde by žák mohl nabýti klasického, technického, obchodního nebo hospodářského vzdělání. Chce celkem sedm druhů škol středních (dle jednotlivých odborů): Žádá, aby nabyl převahy ten způsob učení, že mladí lidé se budou učiti doma, a na školách těchto podstupovati jen zkoušky. Rozšířená střední škola bude potom pravou lidovou universitou. Chce, aby všude úřady jmenovaly ředitele její samy, ale ten si mohl voliti učitele dle svého vědomí a svědomí. Tedy vlastní moc nad školou jako jednotkou předává jemu. Školské návrhy Úlehlovy v oboru obecného školství po převratu byly nejlepší. O střední škole, jakož i vysoké zmiňuje se poněkud neurčitě.

Ve všem jedná se mu také o nápravu vzdělání učitelského. Již roku 1908 súčastnil se ankety o reformě jeho vzdělání.[2] Je nutno ovšem předem odstraniti pedagogia. Úlehla proto podává klasické doklady o jich vědecké neoprávněnosti v brožuře O povinnostech české inteligence k obecné škole, což ovšem vyvolalo mocnou odezvu v reakčním tisku. I profesor Dlouhý, jeden z nejlepších učitelů na pedagogiu v Učiteli vyvstal proti Úlehlovi článkem Tak se bojovati nemá.[3] Se zrušením pedagogií je mu nutna reforma universit. Veškeré vysoké školy chce Úlehla rozděliti na vědecké a praktické (právnickou, lékařskou, zemědělskou, chemickou atd.). Všude byla by také pedagogika. Praktická škola učitelská byla by institucí trvalou, rovnou dnešní technice a stála by mezi školou střední a vysokým učením vědeckým. Přednášela by se tu filosofie, psychologie, pedagogika a školní zákonodárství. Vedle byly by čtyři volné skupiny: jazykově-dějepisná, chemicko-přírodozpytná, přírodovědecká a umělecká. Ty měly by doplňky příbuzných disciplin. Později Úlehla plán tento částečně doplňuje (22. prosince 1918) a pozměňuje také mnoho, píše o školách lidových.

Bylo by psáti o didaktických zásadách Úlehlových. Chce nejen reformu didaktické práce, ale i její ochranu tak, jak se chrání

[1] Osnova zákona o národním školství. Dílna lidskosti I. 1.
[2] Časové otázky a rozpravy pedagogické. 1908. (Red. Kožíška a K. Pospíšila.)
[3] Číslo 34 a 35, roč. 1905.

věda a právě vysoká škola pedagogická bude míti tento úkol. Ona bude vyvrcholením zkušeností pracujícího učitelstva. Didaktika, dle Úlehly, jako věda, jako filosofie zakládá se nejen na zkušenosti a trpělivém pozorování, ale i na pochybnostech. Ty jsou přímo »matkou práce didaktické«. Úlehla ukazuje k pokrokům ve školách pro slabomyslné a chce, aby odtud též se čerpalo. Vše však záleží na tom, aby škola přihlížela v prvé řadě k nadání dítěte. Úlehla studoval nadání hlavně dle životopisů vynikajících. Nadané hlavy jsou mu dražším majetkem než pole a domy. Jejich výchova je tedy národohospodářsky důležita. Právě národ malý má talenty vědecké, umělecké, obchodní a ty vytvořují kulturu. Chce-li škola pochopiti genia, musí chápati také lid, z něhož nadání vyšlo. Je to otázka i citu, srdce. Musí budit větší zvědavost u dítěte, větší podiv, větší pozorlivost, větší hbitost duševní, silnější vůli. Úlehla sám velmi bedlivě všímal si dětí nadaných, a věnoval se jim často až jednostranně. Při svých inspekcích na školách vídeňských sám učil, aby ukázal, jak má se nadání žáků pěstovati. Zejména ve Strážnici dopracoval se se svými učiteli krásných výsledků. Ovšem, je otázkou, netrpěly-li děti méně nadané.

Nemožno tu rozvíjeti podrobněji didaktické zásady Úlehlovy. Mohla by to býti zvláštní část studie. Jen se dotknu. Úlehla byl nejvíce zapracován v počtech, přírodopise a ve slohu. O metodice počtů sám psal,[1] ukazuje sám jak učil a píše učebnice pro školy měšťanské. Nešlo mu tu o formu. Žáci při jeho učení chodili po třídě, šeptali si, byl tu pohyb myšlenek jako u Tolstého. Děti se samy rozhodovaly, bylo tu samoučení, samocvičení hlavní jako u Američanů. Ovšem, vyžadovalo vše, aby učitel sám miloval a znal svůj předmět. Údiv, úžas, ne sugesce byly hlavními v jeho postupu. Nebál se veselosti, škola jeho byla plná anekdot i zdravého humoru. Podobně i v přírodopise. Jako matematikou otevíral život, ne abstrakci čísel, v přírodopisu získávával vědomosti žákům vlastním jejich úsilím, bez umělých představ metodou dogmatickou, se stálým zřetelem k individualitě dítěte. Nikdy nenutil dítě, musilo samo chtít, hledat a ovládati své zájmy. Píše: »Když jsme došli do lesa, tu jakoby se v dětech byl probudil duch předvěkých obyvatel vlastí našich: prolézaly křoviny, pátraly, hledaly . . .«[2] Vypravoval, jak děti chvěly se často úžasem, jak jim řeč selhávala pod dojmy přírodními, jak nesouvisle volaly, ne-

[1] Jak učiti počtům. Listy 241.
[2] Listy 292.

srozumitelné zvuky údivu ze sebe vyrážely, sebe vzájemně upozorňujíce na neobvyklé zjevy. Neučily se soustavám rostlinným, ale znaly přesně, popisovaly a určovaly již na škole obecné přes 500 rostlin z okolí. Proputovaly každou stezku krajiny, a radostí slzívaly nad novými poznatky. »Děti přímým a trpělivým pozorováním vlastním zvykly naprosté pravdivosti a velmi pozorlivému oceňování i úkazů drobných ...« ... »byl takto, jak myslím, položen základ ke spokojenému, důvěřivému, klidnému a trpělivému názoru o světě a životě lidském vůbec.«[1] Byla tu i veliká přednost výchovná: nová, tolstojovská kázeň, plná lásky a vnitřní odpovědnosti, vědomí přátelství, bylo tu nesobecké chtění, pospolitost. Jsou tu u Úlehly právě v didaktice jeho krásné pasáže o přírodě, jevech společenských, připomínající Emila a tak i ven v učitelstvu působící. Zmínil jsem se již, že Úlehla mluví mnoho i o učení jazykovém a dějepisném a zvlášť i o reformě učení kreslení.[2]

Didaktika určuje i morální poměr školy k veřejnosti i vnitřního učiva k dětem a dětí mezi sebou. Teoreticky morálce Úlehla věnoval nejen překlad Spencerových Daných pravd a Blackwelové Rady rodičům,[3] ale i časté zmínky, zejména ve stati Slovo o výchově v Listech pedagogických. Mravní ideál dle něho vytvořuje společnost a působí jím u jednotlivce aktivního na jednotlivce pasivního pomocí sympatie, lásky. Je ušlechtilejší proto mravní ideál primitivnějšího člověka, než kultivovaného. Je to souhrn vlastností, jež jsou společnosti příjemny a užitečny. S toho hlediska nutno mluvit i o morálce ve škole. Dotýká se i církevního poměru k morálce. Uznává sám Boha, ale jinak je volnomyšlenkář. Ostře píše proti klerikalismu ve školství, má jej za první překážku morální podstaty školy a výchovy a dokládá to i ze své praxe.[4]

Úlehla vytyčuje vysoký ideál učitele. Ví, že je dosud nehotový, nedosti zkušený, že nevolí stavu svého svobodně, že je i vykonavatelem cizí vůle, více člověkem reprodukce, než produktivní síly. Mluví proto za jeho volnost studia, metody, práce, myšlení, on musí býti umělcem, ztělesňovati ideály krásy a dobra, přemáhajícím zklamání v sobě i v jiných jasným a pravdivým názorem

[1] Tamtéž 304.
[2] Vydáno 1900.
[3] Zrcadlo katechetům. Praha..., jakož i O povinnostech české inteligence... str. 14.
[4] Před válkou Úlehla vedl v Ped. Rozhledech hlídku Didatika školy národní, k níž napsal pozoruhodný úvod Úvodní slovo (1912, str. 17).

na svět a život. Svou organisační prací mezi učitelstvem Úlehla ukázal, v čem je těžiště významu práce učitelovy mimo školu, aby byla těsně souvislá s kulturou školy a pedagogiky. Zásluhou jeho počali učitelé vydávati souborné spisy Komenského, on pomáhal organisovati práci v Dědictví Komenského a všude tam, kde bylo třeba podepřít kultury školy a národa.

Důležitá je i jeho práce redakční. Redigoval s počátku Věstník Ústředního spolku učitelstva moravského, napsal sem řadu článků za léta, organisačních i kulturních a vydával hned s počátku při něm Sborník, který vycházel od r. 1903 v Prostějově s podtitulem Rozhledy po školství, vychovatelství a příbuzných oborech, byl dobrým doplňovatelem bývalého Pedagogia Lindnerova, Života Černého (Pelcl), a Pedagogických Rozhledů. Byly v něm oddíly: Psychologie a pedagogika. Život veřejný, hudba. Články psychologické, o cizím školství a j. Psal sem Drtina, Krejči, Krček, Mrazík, Prokop uveřejňuje tu deník svého dítěte v prvních letech atd. Úlehla má tu sám tyto stati: Vědecká práce v Americe (I. 341), Radium (II. 77), A. Mosely a jeho výprava do Ameriky (III. 1), Drobné myšlenky o nynějším českém jazyku spisovném (278), Darwin o vývoji neústrojného světa (478), G. St. Hall Věk jinošský (IV. 22 a d). O novém vyučování přírodopisném (V. 217), Zázračtí počtáři (300) a K poslednímu číslu Ústředního Sborníku (361). R. 1907 slučuje se Sborník s Pedagogickými Rozhledy a Úlehla při té příležitosti vzpomíná celé historie hnutí moravského učitelstva.

Úlehla mezi učitelstvem je typ jedinečný. Je nejoddanější a nejvěrnější žák Spencerův a Tolstého, ale i nejhouževnatější v boji za kulturu české školy. I to patří k jeho zásluze, že po převratu zůstal j e d i n ě učitelem. S jeho životem srostla část kulturního života moravského, lepšího, jasně pronikajícího v budoucnost.

Dílo Arnošta Denise.

Pro »Naši Dobu« napsal Henri Hauser, profesor Pařížské Sorbony. — Z rukopisu přeložil Dr. Hanuš Jelínek.

(Pokračování.)

A přece v tomto činu, který Hus provedl se vší prostotou svědomí, které je jisto sebou samým, byl zárodek revoluce a snad té největší revoluce, které kdy zmítaly světem. — Hus byl nevědomým spoluviníkem a nedobrovolným předchůdcem veliké revolty, která měla potom nahraditi středověkou oligarchii táborskou demokracií.[1]) Jedinou větou shrnuje kostnické drama: »Prostý kazatel,« praví, »vzdoroval celé Evropě; na jedné straně svět, na druhé zbožné vědomí, a zdálo se, že svět musí být přemožen.«[1])

Mám za to, že Denis, kreslě tento portrét, měl před očima ty staré rukopisy, které jsem nedávno měl potěšení viděti, dík nejkompetentnějšímu vůdci, ve vaší bibliotéce. Nahoře na stránce písař neváhal vyznati svou víru a napsal po česku: Život našeho svatého Mistra Jana Husa. A dolejí naivní iluminace malují nám prostného doktora s kacířskou čapkou na hlavě, nebo dokonce na hranici, jejíž plameny už olizují spodek jeho roucha. Naproti němu papež, knížata kněžská, císař a mocní tohoto světa vyslovují anathema. A on tu stojí, nikoli v onom pompésním postoji, který mu příliš často propůjčili moderní umělci, ale velmi prostý a čistý, s měkkým dětským pohledem v jemné a roztomilé tváři, vroubené plavým vousem... Stojí tu, poněvadž nemůže jinak než říci pravdu.

Toto drama, které se otvírá umučením Jana Husa a Jeronyma Pražského, je brzo zkrvaveno násilnostmi, jichž Denis nikterak neskrýval. Ví, že všichni žáci »svatého mistra« nebyli svatí. Ví, že na ukrutnosti, jež němečtí rytíři zdobili jménem

[1] Huss, p. 96.
[2] Huss, ibid.

křížového tažení. Táborité odpovídali stejnými ukrutnostmi. Povědělo, jakou hrůzou chvělo se obyvatelstvo před těmito hroznými tlupami, které vozily po Německu své strašné válečné vozy, předchůdce oněch tanků, jimž děkujeme za vítězství. Vylíčil matky, skrývající své děti, a celé vesnice, prchající hluboko do lesů, jak jen z dálky ozval se příserný rachot Žižkových bubnů. Vykreslil žhavý temperament těchto vzbouřenců, pro něž d e f e n e s t r a c e — dávno před onou, o které mluví naše historické příručky — byla gestem téměř obvyklým. Ukázal jejich ruce, zkrvácené masakrem pražským z r. 1483.

Ale ukazuje také, kterak už r. 1485 mír kutnohorský zavedl v Čechách věc tehdy ojedinělou v Evropě, »režim snášelivosti a svobody svědomí«. V tomto režimu, který potrvá až do r. 1512, ba skoro až do r. 1526, on, Francouz, vidí jakousi anticipaci ediktu Nantského, více než sto let před ediktem Jindřicha IV.

Přes svoji podstatně náboženskou povahu však jeví se mu husitská revoluce jako revoluce národní. Jsme tu svědky té nekonečně krásné, zázračné věci: zrození, vypučení duše národa. Proto přes všechny konfesijní rozdíly Hus zůstává velkou národní postavou Čechů, přibližně tím, čím je pro nás postava Jeanne D'Arc. Jen patnáct let leží mezi probuzením Francie a Čech k národnímu životu, a obojí to probuzení se pozná nejprve v jedné osobě, která je obětí na hranici.

Denis nechce nic přehánět. »Revoluce z XV. stol.,« praví moudře, »nebyla jen, jak tvrdili někteří historikové, jakousi revanší Slovanů, ale . . . nová víra a česká národnost se slily v jedno, kalich stal se symbolem národním neméně než symbolem náboženským, a jestliže ještě za našich dnů není Slovana, který by nevyslovoval s úctou jména Žižkova a Jiřího Poděbradského, to proto, že vítězíce nad církví, zvítězili nad Germanií.«

Kalich, symbol národní, je také symbol demokratický, poněvadž skrze něj nastává před Bohem rovnost mezi všemi věřícími. V táborských utopiích, z nichž některé ohlašují nejhorší šílenství některých moderních revolucionářů — Denis dovedl uhodnouti demokratickou myšlenku, která směřuje k budoucnosti. Proti středověkému rytířstvu staví Žižka a Prokop demokratickou armádu. Tito sedláci primitivně ozbrojení, jejichž palcáty, okované hole a cepy tvrdě buší do kroužkových brnění, tyto vesnice, které vysílají proti nepříteli všechny své muže, a jejichž ženy povzbuzují a zásobují bojovníky, není-li to už ozbrojený

národ? Rostoucí úloha dělostřelectva, revolucionářská taktika, to už je bojující demokracie a její výpady do světa upomínají a ohlašují moderní epopej, kterou československá legie měla napsati přes ruskou zemi až ke břehům Tichého oceánu.

Toto drama je náhle přerušeno porážkou, která Čechy odsuzuje na několik století ke »hrůzám reakce, jež nezná slitování a vydává je bezbranné cizímu útisku«. Nikde neprojevil se skvěleji spisovatelský talent Denisův než v těch úchvatných stránkách, kde vyprávěl o této agonii národa. Pod vědeckým aparátem je to zpěv zoufalství — do té míry píseň, že on sám jej zakončuje citátem z hymny, v niž vyhnanci parafrasovali nářek dcer Sionských:

Krásná je to řeka
řeka Vltava,
kde jsou naše domy
i vlast laskavá.

Hezké je to město
to město Praha,
v kterém bydlí naše
rodina drahá.

Cože nám do řeky
co nám do města?
Ach, nám vykázana
k vyhnanství cesta!

Nevzali jsme ssebou
nic, po všem veta
jen Bibli Kralickou,
Labyrint světa.

Tatry, vy přijměte
nás v té úzkosti,
u vás chceme žíti
i složiti kosti.

Ale čeští vlastenci neumřeli nadarmo na Staroměstském náměstí. Exulanti neodnášeli nadarmo do tatranských lesů svůj jediný poklad, knihu. Jimi staly se Čechy doopravdy »věřitelem lidstva«. Přemoženému národu zanechali vzpomínku a hrdost na službu, lidstvu prokázanou. »Z té vzpomínky a z té hrdosti povstalo částečně soudobé obrození.«

Mnohokrát vrací se Denis k této myšlence, že český národ byl zachován a znovu stvořen svou vlastní historií, vzpomínkou na vlastní minulost. »Národ, který má ve svých dějinách velikou službu, prokázanou lidstvu, přežije svůj hrob.«

Vítězové mohli mu všechno vzít, mohli vyloupiti poklady jeho zámků, zmocniti se půdy, zotročiti sedláky, pokoušet se o to, aby mu vzali jazyk, ba i jméno. K útisku mohlo se družiti dušení intelektuální. Zkušené ruce mohly po této zemi rozestříti hustý a těžký rubáš, aby tam umlčely každý zvuk, aby učinili ze země Husovy zemi, kde se už nepřemýšlelo. Ale po vítězství, v článku v Revue Bleue (leden 1919) Denis znovu opakuje, nemohli mu vzít jeho dějiny »a tyto dějiny jej předělají a pozvednou.«

Za symbol tohoto znovuzrození bere Denis muže, který je jeden z vašich největších historiků — muže, který se nebál ve službách pravdy dáti se nazvati špatným vlastencem, poněvadž chtěl, aby budova české historie byla stavěna jen z čistého materiálu, muže, který je zároveň vaším nejslavnějším státníkem: »Masaryk, pouhý profesor pražské university, povalil Habsburky a sesadil nejstarší evropskou dynastii, poněvadž zvedl starou husitskou korouhev, na níž svítila dosud posvátná hesla.« Budiž dovoleno mně, rovněž universitnímu učiteli, poznamenati, že v Denisových očích česká historie dá se resumovati v této mohutné zkratce: dva profesoři pražské university, jeden u kolébky národa, druhý u kolébky republiky, Jan Hus a Masaryk.

Obrození dějinami, vědomím, které národ má o svých dějinách, to znamená také obrození myšlenkovou prací, vědou a vyučováním. Denis poznamenal, že už od dob Lucemburků bylo v Čechách více škol než v kterékoli evropské zemi, škol seskupených kolem university, která byla dcerou a brzo sestrou university pařížské. Upozornil na staré české knihtiskařství, na krásné tisky, jimž jsem se obdivoval nedávno v Plzni a z nichž první známé, z roku 1468, jsou už tak dokonalé, že lze předpokládati dlouhou práci před tím.

V prostém učiteli Janu Amosu Komenském pozdravil Denis největšího po Husovi representanta české duše. Obdivuje se tomu dílu, které povstalo v pronásledování a ve vyhnanství. Komenský chce zároveň sloužiti ztracené vlasti a položiti pro moderní lidstvo základy všeobecné pedagogiky. Myšlenka podniknouti dokonalou reformu vyučování vzbudila se v něm, když bloudil jako bídný psanec v horách při horním Labi.

»Taková tedy církví a škol ve vlasti záhuba, kterou jsme před očima viděli, naše nad tím bolest — a proč bych zapírati měl? — i naděje, že se přece někdy milosrdenství boží k nám zase vrátí,

pobídly starati se snažně o budoucí napravení záhuby té, aniž jsme jinak myslili, než abychom, kdyby Bůh okem milosrdenství svého na nás shlédnouti ráčil, především mládeži vlastenecké ku pomoci přispěli, zarazíce co nejdříve školy nové, a opatříce je knihami dobrými a methodou přirozenou a světlou, aby tak láska k umění literárnímu, ke cnosti a pobožnosti, co nejlépe zase zkvétati počala.«

»Neznám v historii,« pokračuje Denis, »nic obdivuhodnějšího a dojímavějšího nad odhodlání tohoto ubohého pastora, který pomýšlí na obrození vlasti vzděláním, zatím co Lichtenštejnovi dragouni trýzní jeho národ.«

Člověk je v pokušení citovati celé překrásné stránky, které Denis věnuje Komenskému. Nemohu odolati touze přečísti aspoň jejich závěr: »Miliony lidí se občerstvily jeho slovy a on náleží do první řady těch božských osvoboditelů, jejichž utrpení zmírnilo na zemi mravní bídu a nenávist.«

Denis ukázal, kterak vaši venkované, praví žáci Komenského, objednávali z ciziny a pokradmu četli zakázané české knihy. Je pravdivý ten dojímavý příběh, který mi byl včera vyprávěn, o onom sedláku, který v době pronásledování skládal groš ke groši, aby mohl dáti znovu vydati knihu Komenského? Žel, trvalo to dlouho, tak dlouho, jako jeho život. Ale dožil se té převeliké radosti, že na smrtelném loži dostal exemplář drahocenné knihy. Je-li tento příběh pouhou legendou, jest, jak už někdy u legend bývá, pravdivější než historie sama. Zatím co města byla dobyta cizincem, v době, kdy i z vaší Prahy stávalo se, nutno to říci, německé město, venkov zůstával věren jazyku i myšlence Komenského. A byl to zase venkov, který později inspiruje tu slavnou M a t i c i, jež proti oficiální germanisační škole postaví českou školu-osvoboditelku. Tento sklon k vyučování, ten kult národního jazyka to nazývá Denis stopou husitství v české duši.

Byli bychom řekli vše o historiku Denisovi, kdyby celé jeho dílo bylo věnováno českým zemím. Ale od r. 1896 do 1906, Denis napsal tři svazky o moderním Německu: jeden o Německu od r. 1789 do 1810, druhý o období 1810—1852, třetí, který jde od 1852 po éru bismarckovskou. Byl leckdy vyslovován podiv nad tím, nač fanatikové specialisace pohlížejí jako na zpronevěru. Přívrženci kategorií nedovolují, aby někdo, kdo je odborníkem, odborníkem v českých dějinách, psal o historii Německa. A přece mezi českým a německým dílem Denisovým je nesporný

paralelismus. Pan Louis Eisenmann[1] velmi dobře ukázal, že Denis studoval dvě stránky téhož problému, problém obrany »svobody evropských národů a jejich práv na národní uvědomění proti nestvůrnému snu o drtivé velikosti . . .«

Ostatně, kterak se v patnáctém století utvořilo a v osmnáctém, od Josefa II. obnovilo české uvědomění, nežli tak, jak se tvoří každé uvědomění, odporem j á proti n e j á? České uvědomění je protest proti záplavě germanismu.

Chtěl bych v této chvíli a na tomto místě vyhnouti se všemu, co by se mohlo podobati slovu nenávisti. Nejsem z těch, kdož mají za to, že dva národové, spojení na jedné zemi, jsou určením prozřetelnosti odsouzeni k tomu, aby se věčně mezi sebou požírali. Chápu, že se dějí pokusy nastoupiti cestu smírnou. Ale nebylo to dnes, ale už r. 1615, co Dačický[2] napsal ve svých paměti velkým význačným písmem, aby lépe zdůraznil jejich důležitost, tato rozhodná slova:

». . . Rovněž jako housenka v zelí, had za ňadry, myš v stohu a v stodole, kozel v zahradě, tak Němec v českém sadě loupí, bere, šidí, podvozuje a zjevně krade.«

A nebylo to včera, ale po velké porážce, co Pavel Stránský řekl ve své R e s p u b l i k a B o j e m a:[3]

»Němci váží si často síly víc než spravedlnosti.« To už je známé M a c h t g e h t v o r R e c h t. »Je to národ ctižádostivý, nenávistný, rána pro sousedy.« »Pohrdali vždycky jinými, a zvláště Slovany.«

Konečně ohlašuje Neumanna jako předvídal Bismarcka, Stránský líčil již pangermánskou M i t t e l e u r o p u. »Němci se rádi chlubí, že Dánové, Poláci, Uhři, Markomané, Švýcaři, Savoyané, Holanďané a jiní jsou pod ochranou jejich králů . . .«

Změnili se Němci koncem 19. století? Přestali pohrdati ostatními národy a »zvláště Slovany«? Abychom tomu mohli věřiti, musili bychom zapomenouti na pověstný útok, který nejslavnější německý historik, Theodor Mommsen, poslal N e u e F r e i e P r e s s e: »Lebka Čechů — běží tu o vaši lebku, mé dámy, o vaši, pánové, — »lebka Čechů nechápe rozumové důvody, ale chápe rány. Jde o boj na život a na smrt.« To praví Mommsen .

(Dokončení.)

---

[1] Revue des Etudes Slaves, fasc. 1.
[2] Cituje Denis, Les Habsbourgs str. 423.
[3] Cituje Denis, Les Habsbourgs str. 423.

Sociální péče o děti a mládež mravně ohroženou v Anglii.[1]

Napsala V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Zmínila jsem se, že za nejvlastnější práci útulků pro matky a kojence v Anglii považují se zdravotní porady pro matky těhotné. Proto i způsob práce v těchto útulcích je poněkud jiný než u nás. Poskytuje se zde na př.:

Pomoc v domácnosti: síla, určená k této práci v St. Pancras School for Mothers byla zaměstnávána stále. Vypomohla v domácnosti za matku, onemocnělou chřipkou a obstarávala otce s 8 dětmi. Později musila v téže rodině vypomáhati, poněvadž matka byla poslána po operaci do ústavu na zotavenou. A nedlouho na to téže matce musila vypomoci, když se jí narodila dvojčata. Takové výpomocné síly je absolutně zapotřebí, jde-li o matky četných rodin, není-li nikoho z příbuzných nebo přátel, aby ji zastali, když slehne nebo onemocní. Jinak celá rodina a děti upadnou do velikého nepořádku, a často potom žena to zaplatí i životem, že buď vstane předčasně nebo se vůbec nešetří.

Masáž: Kvalifikovaná síla dvakrát týdně byla v tomto útulku zaměstnána v 520 případech při rachitis, dětské paralyse, zkrouceném krku, deformovaných údech a pod. s výtečnými výsledky.

Zubní klinika: 39krát byla zde otevřena, ošetřila 348 matek, které buď si daly zuby trhat nebo plombovat, nebo nahradit jinými, a 81 dětí přes 2 roky bylo rovněž se zuby ošetřeno.

Dětský útulek: Slehnutí bylo 1394, z nichž několik s dvojčaty a také několik případů předčasně narozených. St. Pan-

[1] Na str. 284 chybně otištěný odstavec tohoto článku zní správně: »Řekne snad někdo: »Nemožno!« »Utopie«. Kolik finančníků v r. 1914 bylo by zvolalo: »Nemožno!«, kdyby se bylo řeklo, že v r. 1917 bude Anglie vydávat 7 milionů denně na válku? A dokázalo se to.«

cras School je více pro děti výminečně útlého zdraví, jichž matky potřebují zvláště pečlivého návodu.

Vyučování: Dvě v této poradně k tomu účelu vyučené matky přednášely 20 jiným o tom, jak se chovati při kojení dítěte. Mimo to hotovily se oděvy pro děti, opatřen matkám levný materiál. Šilo se, pletlo, háčkovalo. Kurs navštěvovalo 35 matek. Zhotovily si pro děti úplné oděvy, upletly swetry, kamaše a pod., a byly prý výsledky své práce velice potěšeny.

Během léta asi 100 matek spolčilo se k výletu, kde byl jim podán čaj a zákusky. Jedna z těchto žen po deset let nebyla mimo Londýn, jiná po 8 let. Všecky byly prý tímto výletem nadšeny. V lednu jedna z příznivkyň ještě s některými jinými uspořádala pro 160 matek hromadné pohostění. Jedna matka se 4 dětmi byla pozvána u jisté paní na týden v červnu a libovala si, že ještě nikdy v životě tak krásných svátků nezažila. Jedna dvojčata vzata do domu lékařky útulku a zde láskyplně ošetřena.

Takové a podobné výhody se matkám poskytují.

Studentky: Jedna studentka obdržela vysvědčení za plné 3 měsíce absolvovaného kursu v této poradně, jiná přicházela občas, aby nabyla praktických zkušeností, než odjede do Indie a do Jižní Afriky.

Obědy: 2.474 obědů bylo poskytnuto matkám kojícím a těhotným a 2.160 obědů dětem. Matkám bylo možno zaplatiti většinou jen část peněz za oběd, takže se nekryly výlohy s tím spojené.

Lékaři a personál: Když byla získána pátá konsultace k ostatním, z nichž dvě poskytovaly zdravotní úřednice útulku, připojena ještě šestá porada nově přijaté assistentky, zdravotní úřednice z okresu.

Z tohoto obrázku vidíme, že našim útulkům pro matky a kojence ještě se lečehos nedostává a že bude nutno doplňovat, aby výsledky odpovídaly všeobecné potřebě.

Také je zajímavo, v jakých rozměrech se péče o matky a kojence v jednotlivých městech zřizuje.

Na př. Wandworth s 311.360 obyvateli.

Zdravotní inspektoři: Dvě ženy, zdravotní inspektorky, věnují $^1/_6$ svého času zdravotním návštěvám. Třetí inspektorka dává svůj čas celý. Zdravotní inspektoři jsou honorováni. Za účelem návštěv jest město rozděleno na dva obvody. Během r. 1916 vykonáno bylo 8.233 návštěv u 3.862 dětí a 74 návštěv

u dětí zemřelých na dětské průjmy. Během r. 1915 vykonáno 100 návštěv při zánětu oka novorozenců a okresní ošetřovatelka byla přivolána nebo děti dány do nemocnice tam, kde domácí ošetření se ukázalo nemožným.

I. Jsou zde dvě veliká střediska: The Shaftesbury Society Ragged School Union a the Wandsworth Mothers Welcome, z nichž každé zaneprazdňuje jednoho naddozorce, The Shaftesbury Society má středisko ve Fairlight Hall, Tooting, které bylo založeno v r. 1915. Týdně konají se tu lékařské porady, při kterých bývá zdravotní inspektor. Menší nemoci se léčí, děti se váží a matkám se dostává návodů. Konají se přednášky, kterak zacházeti s dítětem; dětské prostředky jako Virol, Glaxo a pod. prodávají se za výrobní ceny. Děti přicházejí ve věku školou nepovinném.

II. The Wandsworth Mothers Welcome má středisko v Anchor Hall a bylo založeno r. 1915. Lékařské porady konají se týdně pod zdravotním dohledem a je jim přítomen zdravotní inspektor. Děti se váží a návody matkám se podávají. Virol, Lactagol, sterilisované mléko atd. a vlněné šatstvo se prodává za cenu výrobní. Návštěva dětí jen školou nepovinných.

III. Jiný Mothers Welcome byl zde otevřen začátkem r. 1916 a je rovněž jednou týdně přístupným.

IV. Další Mothers Welcome založen v květnu r. 1916 a otevírá se týdně.

V. Balham Mothers and Babies Welcome otevřen na to v červnu 1916 a otevírá se 2krát týdně.

V r. 1911—14	narození	6.745	—	dětských úmrtí	634
1915	»	6.310	—	» »	597
1916	»	6.151	—	» »	491

Naproti tomu Rochdale, kde je jen 91.428 obyvatel, je poměrně mnohem líp opatřeno než Wandsworth s 311.360 obyvateli.

Je tu dohled dvou naddozorců, z nichž každý má svůj vlastní obvod. Porodních pomocnic 40 — z toho 22 vyučených. Tyto obstarávají 80% všech porodů.

Zdravotní inspektoři 4 s plným časem. Děti se navštěvují tak brzy, jak jen možno po oznámení porodu. Návod se dává ve všech případech, kde lékařské pomoci není zapotřebí a návštěvy se opakují, když to stav dítěte nebo matky vyžaduje. Dříve navštěvovány děti jen do jednoho roku, ale je rozhodnuto, že budou na-

dále v dohledu až do školních let. Během r. 1916 vykonány návštěvy k 1.613 dětem. Zdravotní inspektor měl 8 návštěv při zánětu oka novorozenců, 770 návštěv při infekčních nemocech a 110 návštěv při úmrtí dítěte.

Domácí návštěvy konaly během první polovice r. 1916 správkyně a dobrovolné pracovnice z Rochdale Ladie's Charity and Maternity Guild a dvě ošetřovatelky ze spolku ošetřovatelek okresních.

Střediska: Městská rada zřídila dvě střediska a je rozhodnuta zřídit ještě dvě. Poradny a kliniky jsou přístupny 2krát týdně a řídí je zdravotní úředník, který má k ruce zdravotního inspektora a dobrovolné pracovnice. Děti se prohlížejí, váží a léčí, matkám se dostává poučení. Přednášky a praktická cvičení ve zdravotnictví v ošetření dítěte, vaření, kojení a pod. mají být teprv zavedeny. V r. 1916 se ještě ani předporodní porady nekonaly. Bylo rozhodnuto, že těhotné matky navštíví inspektor zdravotní, že výjimečné případy převezme zdravotní úředník (většinou lékařka) a že se těmto matkám dostane pomoci ze dvou útulků na ochranu matek, které jsou 2krát týdně otevřeny pro porady před narozením dítěte.

Léčení v nemocnici: Jest postaráno o případy mateřské pomoci, léčení a přijetí v Rochdale Hospital and Infirmary. O léčení dětí v nemocnici nebylo dosud rozhodnuto.

1911—14	narození	1.906	—	dětských úmrtí	233
1915	»	1.618	—	» »	191
1916	»	1.500	—	» »	154

Uvedla jsem jen malý fragment z celé té zdravotní sítě, rozprostřené dnes po celé Anglii v sociální péči o těhotnou matku a o dítě.

Mimo tato střediska, poradny matek a útulky pro kojence, počíná se rozmáhati v Anglii nové, velmi účelné a krásné zařízení, jakési domoviny, jesle a mateřské školky i s opatrovnou a s klinikou zároveň pro děti od 2—7 let. Do těchto škol jsou přijímány děti na celý den od 6 hod. ráno do 6 hod. večer a to i na stravu. Dětská klinika poskytuje zároveň těmto dětem všestranného zdravotního opatření. A dokonce je s touto školou spojena i škola pro vzdělané pěstounky dětí.

Zakladatelkou této reformní školy pro děti od 2—7 let je Miss Mac Millanová.

Navštívila jsem její školu v Deptfordu, kterou sama osobně řídí a sama mě informovala.

Tato škola shromáždila v r. 1919 — 100 dětí, v r. 1920 — 120 dětí a 30 studentek. Má tři oddělení pro děti od 1—3 let, střední oddělení od 3—5 let a dětskou zahrádku od 5—7 let.

Studentky, budoucí vzdělané pěstounky dětí, učí se dějinám, literatuře, řečem, hudbě i plastickému umění, také ovšem vaření a šití pro dítě a pod. a toto učení spojeno je s praktickým studiem dítěte, s jehož psychologií a fysiologií se celý rok ve stálém styku obeznamují.

Nejdůležitější kniha, v níž studentka čte, je dítě samo. Při bedlivém studiu nervové a svalové soustavy dítěte, za pomoci vědy, podávané učiteli, denně se učí tomu, *že řízení a vedení dětského života je složkou národně nejdůležitější.*

Studentky bydlí blízko školy, ale privátně.

Učitelský sbor skládá se ze 4 stálých učitelů a tří osob, které přicházejí pouze přednášet. Z 30 studentek bylo jich 9 absolvovaných učitelek pro školy obecné, ale jedině šesti z nich dostalo se podpory státu. Ministerstvo vyučování platí totiž polovici vydání této školy. Mimo to platí definitivní síly učitelské.

Tato škola je školou budoucnosti. Po celé Anglii bude se nyní zřizovati tento typ školy pro děti od 2—7 let.

Učitelské sbory pro nové tři školy tohoto typu budou zvoleny z absolvovaných žákyň školy Deptfordské.

Tato škola trvá již od r. 1908. V r. 1910 byla teprve otevřena klinika. Nejdříve spravovali ji dva lékaři, jedna kvalifikovaná ošetřovatelka a zubní lékař. Tato škola má nejlepší výsledky ze všech takových ústavů. Předchází příčinám nemocí dětských. Jest nejlepším praktickým poučením pro matky. Výsledky této školy jsou tak příznivé, že ministerstvo vyučování slíbilo honorovati každou učitelku-pěstounku, která v této škole svoje vzdělání doplnila, nebo třetí ročník zde strávila. Vysvědčení této školy znamenají novou kvalifikaci v tomto oboru vzdělání.

Sbor učitelský sestává ze dvou učitelů-froebelianů, jedné učitelky umění, učitele hudby, zahradnictví, fysiologie a metodologie.

Sbor klinický: lékaři a zubní lékař, kteří přednášejí a demonstrují. Každá z této školy vyšlá pěstounka bude schopna zuby ošetřovat a předcházet nemocem, které dnes plní kliniky beznadějně nemocnými dětmi.

Děti této školy vyrůstají zdravé a inteligentní.

Všecky známky chudoby mizejí u nich. Jsou ve škole od 6. hod. ráno do 6. hod. večer. Všeho tělesného i duševního ošetření se jim dostává po celý den. Jsou obchody, kde studentky učí se šít a hotovit dětské oděvy pro každý věk od 2—7 let, takže děti jsou i pěkně oblečeny.

Čas je rozdělen. Rodiče vědí: 8 hodin — děti se koupají. 9 hod. — matka vzpomene, že dítě snídá. Odpoledne je vždy ticho kolem školy. Ví se, že děti od 2—2·30 spí. Tak se děje v zimě i v létě. Nejlepší zdravotní poměry panují ve škole v lednu, ne v červnu. Děti jsou v zimě v létě stále na vzduchu. Vše obstarají tři služebné. A přece studentky starají se jen částečně o domácí práci. Jen tři hodiny denně mají ve škole praktická cvičení pod dohledem učitelek.

Děti jedí dobře a stojí toliko tři a půl šilinků týdně jedno.

K snídani je mléko a kaše, někdy chléb s máslem a trochu zavařeniny k tomu. K obědu moučná jídla s ovocem, zelenina a pod. Večeře mléčná, někdy nákypy, obložené chlebíčky a máslo. Svačina jako snídaně. Strava se mění denně. Rodiče platí $^2/_3$ všeho nákladu, zbytek platí ministerstvo vyučování.

V Anglii přiznává se této škole větší důležitost než škole obecné. Učitelka, která má kvalifikaci pro školu obecnou, jde o stupeň výše přípravou do této školy. Výsledky této školy pro veřejné zdraví a výchovu jsou důležitější ve svém rozsahu, než výsledky školy obecné, které přicházejí často na zmar, není-li této předpravy. Děti přicházejí do školy obecné často již tělesně i mravně tak ubohé, že je těžko co napravovat.

Proto je nutno, aby sociální péče byla rozšířena až k nejútlejšímu věku dítěte.

V Anglii počítá se s tím, že těchto škol bude do tisíců po celé zemi a že to je věc nejbližší budoucnosti.

Tisíce krásných zahrad, ve kterých bude vyrůstat tisíce krásných a zdravých dětí, které přesadí se tam ze špinavých a nezdravých ulic, kde krásně vyrůstat nemohou.

Tato škola nejen vypomáhá matkám, které se o děti starat nemohou, ale ona také staví dál na základech, které ministerstvo zdravotnictví položilo poradnami a útulky pro matky a kojence.

Mezera mezi školou a tímto věkem nebyla dosud nijak řádně vyplněna pro děti chudé a trpící.

Miss Mac Millanová mně řekla: »Mým ideálem bylo, aby se chudému dítěti dostalo všeho toho, čeho se dostává dítěti bohatých rodičů, pokud jde o výchovu a fysické ošetření. Aby mělo kolem sebe vzdělané pěstounky, které je učí čistotě, pěkné, slušné řeči a dobrým způsobům; které je koupají, vlásky, zuby, pleť mu pěstují, pečlivě je ošetřují, aby mělo dostatek přiměřené stravy a aby všecky jeho krásné vlohy rozvíjely se v něm co nejlépe hned od nejútlejšího mládí.«

Jistě i u nás setkal by se se zdarem pokus o vybudování školy dle vzoru Miss Mac Millanové.

Jaký rozdíl proti školám bývalým!

V jedné ze svých knih píše o tom Miss Mac Millanová takto:

»Před 40 lety miliony dětí vysedávalo ve školních světnicích, nemocných, trpících, zavšivených, a nikdo se nad tím nepozastavoval. Tak jich vycházelo do světa každého roku sta a tisíce. Vyrůstaly v nezdravých bytech, v nezdravých poměrech morálních, takřka na ulici, hynuly na těle i na duchu a konečně počaly splácet lidské společnosti stejným způsobem.

To vše klopýtalo a klopýtá doposud.

Přišla éra nových škol. Všecko krásné, »vědecky« vypracované. Lavice, pulty, tabule, ventilace.

Skoro celá literatura z toho povstala.

Zrovna tak to vypadalo, jako by nemocný člověk úpěnlivě volal ne po lékaři, ale po nových šatech.

Amerika, vždycky napřed ve všem všudy ozdravěla své školy v nejlepším slova smyslu. Stvořila lázně, vysoké školní světnice, vodotrysky a vše nejlepší, co bylo možno jen vymysliti v ohledu dokonalé stravy, nápojů, čistoty, obleků a pod. Stoly a lavice v každé velikosti, množství materiálu, školní ateliery k řemeslné práci a konečně strojní a konstruktivní zařízení, což bylo nejvyšším a posledním vědeckým pokusem k vyučování a k výchově.

Je to všecko ještě daleko ideálu Johna Knoxe, ale je to krásné. Nebylo-li to jinde v křesťanských zemích takové, tedy jen proto, poněvadž jsou křesťanskými pouze dle jména.

Přišlo také Německo — příkladná země. Také tam na ráz všecko se měnilo a po vojensku s disciplinou provádělo.

Hlavně pořádek. A především prakticky a patrioticky. Odhlasovali angličinu. Dobře. Za dva roky děti mluvili anglicky, jako když bičem mrská. Kdyby byli odhlasovali čínštinu, děti by byly mluvily čínsky. Ale humanita? — Jak se to vezme.

Slova Miss Mac Millanové jsou výstižná.

V Anglii v r. 1908 byla otevřena první školní klinika. Byl oční lékař, zubní lékař, pěstounka a ošetřovatelka, učitel a ošetřovatel.

Nejvyšší poznání! Že lékařům a ošetřovatelkám musí být otevřen vstup do škol.

Zmínila jsem se již, že v Anglii se dochází k poznání výhodnosti menších rodinných celků pro děti vychovávané mimo rodinu. Nedoporučují se velké ústavy, kde je mnoho dětí pohromadě. I škola Miss Mac Millanové, ač je v ní 120 dětí, je zřízena barákovitě a děti jsou odděleny v menších hloučcích dle věku. Ty tak zvané »Scattered Homes«, které se nyní v Anglii všude zřizují, shromažďují jen asi 9 až 12 dětí a to takovým způsobem, že děti žijí zde víc jako velká rodina. Domy vydržují se ze zvláštní daně, kterou obec občanstvu ukládá. Měla jsem příležitost poznat tento systém v Eastbournu, přímořském městě. Byly tam 4 takové domky. V jednom z nich byly zcela maličké děti, tak asi do 4 let. V jiném byly školní děti. Zařízen byl takový domek zcela rodinně. Byla jídelna a obývací pokoj společný, pak ložnice a umývárny, oddělené zvlášť pro hochy a zvlášť pro děvčata.

Správkyně této rodiny zvláště si zakládala na pokoji, kde byly zásoby látek, nití, punčoch, mýdla, střevíců, botek a pod. Ukazovala mně plstěné a slaměné kloboučky pro děvčata a malé vkusné ozdoby k nim. S pýchou mě upozorňovala na pěkné manšestrové obleky chlapců, teplé flanelové jejich košilky a jiné prádlo, a pravila, že jejich děti nikdy nečiní dojem chudých a ubohých, obcí vydržovaných dětí — naopak, to že je cti obce, aby ve všem ve škole a všude jejich děti zevnějškem i chováním se rovnaly všem ostatním dětem z pořádných rodin. Obec stará se i později, aby jim opatřila po vyučení dobrá místa a je to skutečně kus krásné sociální péče, když se tu z dětí, ať už jsou to sirotci, nebo děti nemanželské, nebo děti rodičů, jimž nemohly být k výchově ponechány, vychovají řádní, potřební a šťastní lidé.

Sociální péče zasáhla v Anglii přirozeně i do poměru státu ke zločinným dětem.

Hlavním výsledkem této změny jsou tak zvané I. Juvenile Courts (soudy pro mladistvé) a II. The Probation System (zkušební soustava).

Před několika léty děti, které překročily zákon, byly vřazeny mezi staré, odvážné zločince a souzeny formálně v místnostech,

kam obecenstvo mělo přístup. Přišlo se k náhledu, že to není správné. Zákonem pro děti z r. 1908 se již nařizuje, aby soudy s mladistvými provinilci konaly se v jiném pokoji, s vyloučením obecenstva, v jinou dobu a odděleně od soudů s dospělými. Také v čekárně nemají být společně s dospělými zločinci.

Děti pod 16 let nesmí být odsouzeny do vězení a tresty určeny jsou takto:

I. Aby provinilec postaven byl pod dohled úředního dohlížitele,

II. aby svěřen byl péči nějaké jiné, důvěry hodné osobě,

III. aby poslán byl do pracovny,

IV. aby byl dán do polepšovny,

V. aby mu bylo namrskáno,

VI. aby zaplatil škodu, trest, útraty,

VIII. aby rodiče nebo poručníci se zaručili za jeho dobré chování,

IX. aby mladistvý provinilec byl odsouzen k vazbě,

X. aby provinilec, je-li přes 16 let, byl odsouzen k uvěznění nebo do Borstal Institutions.[1]

Těchto trestů nelze ve všech případech stejně používati, avšak nyní se všeobecně chce trestem napravovat spíš než ubližovat. Proto tělesných trestů užívá se jen někdy u hochů s opakujícími se zločiny. Je-li domácí okolí spustlé, posílají se děti do výchovných ústavů. Děti, u kterých pouhý dohled nemá žádoucích výsledků, jsou posílány do pracoven a polepšoven a jsou-li přes 16 let staré, teprve do zmíněných Borstal Institutions.

Jde o to, aby ústavy, kam se posílají děti, které překročily meze zákona, nenesly na sobě nic hanlivého.

Navrhuje se název školy rodinné. Tyto školy mají být řízeny ve smyslu výchovném a ne trestném. Má být přihlédnuto k tomu, aby děti měly také prázdniny a směly je tráviti mimo ústav v patřičném okolí.

---

[1] Borstal System (borstalská soustava) vznikl v borstalském vězení u Rochestru. Je to zřízení pro vězně mezi 16—21 roky, tak zv. »juvenile-adults« (mladiství dospělí), odsouzené na dobu méně 1 roku. Žijí tam pod zvláštními pravidly, jež mají napomáhati jejich polepšení, a po propuštění jim zaopatřuje zaměstnání filantropická společnost Borstal Association.

Od r. 1908 se zařizují borstalské ústavy k výchově všech takových mladistvých vězňů, které soud odsoudil do vězení 1—3 roku. Po propuštění jsou půl roku pod dozorem. Vláda poskytuje těmto Borstal Associations podporu.

Tyto školy měly by být nejen pro děti mravně vadné, ale pro všecky takové, které jsou v nebezpečí morální zkázy v okolí, které je obklopuje. A rodiče takových dětí musí pak být přidržem k tomu, aby dle svých příjmů na dítě v takové škole platili. Spadá jistě pod obor sociální péče, aby se myslilo též na takové a především na takové děti, které zločinný karakter jejich rodičů hrozí připraviti o dobrodiní patřičné výchovy.

Jedná a píše se mnoho o tom v Anglii, aby pro mladistvé provinilce byly zřízeny jakési zvláštní domy, kde by byli zadržení na dobu mezi zatčením a soudním řízením. Měla by to být zároveň jakási psychologická a medicinská klinika a pokud jde o dívky a ženy, měla by zde být úřednice, která by získala jejich důvěry a laskavě a srdečně s nimi uměla jednati.

Society for Moral and Social Hygiene (Společnost pro mravnost a sociální zdravotnictví) žádá, aby mladé dívky pod 18 let vůbec nebyly brány pod dozor policie a aby nepodléhaly trestnímu zákonu pro dospělé. Jim třeba především výchovy k nápravě.

(Pokračování.)

Tři řeči na památ Dostojevského.

Napsal V. S. Solovjev.
Přel. Anna Tesková.

(Dokončení.)

S jedné strany člověk i příroda mají smysl jen ve svém spojení s Božstvím, neboť člověk, zůstavený sobě samu a utvrzující se na svém bezbožném základě, usvědčuje se ze své vnitřní nepravdy a dochází, jak víme, k vraždě mrtvým a nesmyslným mechanismem bez příčiny a cíle, — a s druhé strany i Bůh oddělený od člověka a přírody mimo své konkrétní zjevení jeví se nám buď prázdným abstraktem, nebo vše pohlcujícím nerozlišitelnem.

Takovým zhoubným rozdělením tří počátků a tří věr prošla celá svobodná osvěta Evropy. Zde vystupovali mystikové (kvietisté a pietisté) snažící se utonouti v nazírání Božství, přezírající lidskou svobodu a odvracející se od hmotné přírody. Tu vystupovali humanisté (racionalisté a idealisté), klanějící se lidskému počátku, hlásající bezpodmínečnou svéprávnost a svrchovanost lidského rozumu a jimi myšlené ideje, spatřující v Bohu pouze zárodek člověka a v přírodě — jenom jeho stín. Leč tento stín dával příliš silně pociťovati svou reálnost, a hle, k posledku po zkrušení idealismu, vystupují do první řady současné osvěty naturalisté (realisté a materialisté), kteří vymycujíce ze svého názoru světa všecky stopy ducha a Božství, sklánějí se před mrtvým mechanismem přírody. Všecky tyto jednostranné směry se navzájem usvědčovaly ze lži a dostatečně dosvědčily svou nedostatečnost. I naše počátečná osvěta prošla těmito třemi abstraktními směry. Avšak ne v nich je duchovní budoucnost Ruska a lidstva. Lživé a neplodné ve svém rozdělení nalézají i pravdu i plodnou sílu ve svém vnitřním sjednocení — v plnosti křesťanské ideje. Tato idea stvrzuje vtělení božského počátku v přírodním životě svobodným činem člověka, přidružujíc k víře

v Boha víru v Bohočlověka a v Bohomaterii (Bohorodičku). Instinktivně a polovědomě ruským národem od dob jeho pokřtění osvojená tato trojjediná křesťanská idea musí se státi osnovou i vědomému duchovnímu rozvití v Rusku ve spojení s osudy všeho lidstva. To pochopil a hlásal Dostojevskij. Více než kdokoli z jeho současníků přijal křesťanskou ideu harmonicky v její trojnásobné plnosti; byl mystikem i humanistou i naturalistou současně. Cítě živé vnitřní spojení s nadlidským a jsa v tom smyslu mystikem, nalézal v tomtéž cítění svobodu a sílu člověka; znaje všecko lidské zlo, věřil ve všecko lidské dobro a byl dle všeobecného uznání pravým humanistou. Leč jeho víra ve člověka byla prosta všelikého jednostranného idealismu nebo spiritualismu; pojímal člověka ve vší jeho plnosti a skutečnosti; takový člověk je těsně sloučen s hmotnou přírodou — a Dostojevskij se k přírodě obracel s hlubokou láskou a něžností, chápal a miloval zemi a vše pozemské, věřil v čistotu, svatost a krásu hmoty. V takovém materialismu není nic lživého a hříšného. Jako pravý humanism není sklonění se před lidským zlem jen proto, že je lidské, tak také pravý naturalism není zotročení se zvrácené přírodě jen proto, že je přirozená. Humanism je víra ve člověka; ale věřiti v lidské zlo a nedostatky není proč — jsou zjevny zřejmě; a ve zvrácenou přírodu věřiti také není proč — je viditelným a hmatným faktem. Věřiti ve člověka znamená uznávati v něm něco většího než ono patrné, znamená uznávati v něm onu sílu a onu svobodu, která ho poji s Božstvem; a věřiti v přírodu — znamená uznávati v ní utajenou světlost a krásu, které ji činí tělem božím. Pravý humanism je víra v Bohočlověka a pravý naturalism je víra v Bohohmotu. Zdůvodnění této víry pak, positivní zjevení těchto počátků, skutečnost Bohočlověka a Bohohmoty jsou nám dány v Kristu a církvi, jež jest živým tělem Bohočlověka.

Zde, v pravoslavném křesťanství, ve všeobecné církvi, nalézáme pevný základ a jsoucný začátek pro nový duchový život, pro harmonické utváření pravého lidstva a pravé přírody. Zde tudíž je i podmínka pravého díla. Pravé dílo je možno jen, jsou-li ve člověku a přírodě positivní a svobodné síly světla a dobra; bez Boha však ani člověk, ani příroda takových sil nemá. Oddělení od Božství, t. j. od plnosti Dobra je zlo a působíce na základě tohoto zla, můžeme dělati jen zlé dílo. Posledním činem bezbožného člověka je sebevražda. Člověk vnáší ve přírodu zlobu a béře od ní

smrt. Jen zřeknuvše se svého lživého stavu, své nerozumné soustředěnosti v sobě, své zlé osamocenosti, jen spojivše se s Bohem v Kristu a se světem v církvi, můžeme tvořiti pravé Boží dílo, — to, co Dostojevskij nazval p r a v o s l a v n ý m d í l e m.

Je-li křesťanství náboženstvím spasení, spočívá-li křesťanská idea ve zcelení, vnitřním sjednocení těch počátků, jejichž rozdělení jest zkáza: pak jsoucnost pravého křesťanského díla bude to, co ve mluvě logiky se nazývá syntesou a ve mluvě mravní — s m í ř e n í m.

Tímto obecným znakem označil Dostojevskij poslání Ruska ve své Puškinské řeči. To bylo jeho poslední slovo a odkaz. A bylo tu něco mnohem většího, než prosté vyzvání ke smírným citům jménem šířky ruského ducha: tu bylo obsaženo již i poukázání na positivní historické úkoly, či lépe řečeno povinnosti Ruska. Ne darmo se tehdy pocítilo a bylo řečeno, že je odstraněn spor mezi slovanofilstvím a západnictvím, — a odstranění sporu toho znamená odstranění i d e j e samotna mnohověkého historického sváru mezi východem a západem, — to znamená nalézti pro Rusko nový mravní stav, zbaviti je nezbytnosti pokračování v protikřesťanském zápase mezi východem a západem a vložiti na ně velikou povinnost mravního posloužení východu i západu smířením jich obou v sobě.

A není tato povinnost a úkol pro Rusko vymyšlen, ale dán mu křesťanskou věrou a historií.

Rozdělení mezi západem a východem ve smyslu různice a antagonismu, vzájemného nepřátelství a nenávisti, takového rozdělení v křesťanství n e m á b ý t i, a objevilo-li se, je to veliký hřích a veliká pohroma. Leč právě ve chvíli, kdy se tento veliký hřích uskutečňoval v Byzancii — rodilo se Rusko k jeho vykoupení. Má-li Rusko, přijavši od Byzancie pravoslavné křesťanství, spolu s boží posvátnou věcí si navždy osvojit i historické hříchy Byzantinské říše, jež si sama připravila svůj pád? Vzbudila-li Byzancie napříč plnosti křesťanské myšlenky znovu veliký světový spor, a postavila-li se v něm na jednu stranu — na stranu východu, není nám osud její příkladem, nýbrž výstrahou.

Od počátku postavila Prozřetelnost Rusko mezi nekřesťanský východ a západní formu křesťanství, mezi m o h a m e d á n s t v o a l a t i n s t v o; a v době, kdy Byzancie v jednostranném nepřátelství se západem pronikajíc se víc a více výhradně východními počátky a přetvořujíc se v asiatskou říši ukazuje se stejně bezmocnou proti latinským křižákům i proti mohamedánským barbarům

a na konec těmito je porobena — Rusko s rozhodným úspěchem čeli i východu i západu, vítězně odráží i mohamedánství i latinství. Tento vnější zápas s oběma protivníky byl nezbytný pro vnější utváření a upevnění Ruska, pro vytvoření jeho státního těla. Nuže, tento zevní úkol je vykonán, tělo Ruska se vytvořilo a vyrostlo, cizí síly je nemohou pohltiti — a starý antagonism pozbývá smyslu. Rusko dostatečně ukázalo východu i západu své fysické síly v zápase s nimi — teď mu jest ukázati jen svou duchovní sílu ve smíření. Nemluvím o vnějším sblížení a mechanickém přenesení cizích forem k nám, jako byla reforma Petra Velikého nutná jen jako předprava. Nynější úkol však nespočívá ve p ř e j m u t í, ale v p o c h o p e n í cizích forem, v rozpoznání a osvojení positivní podstaty cizího ducha a v mravním sjednocení s ním ve jménu vyšší, vesmírné pravdy. Je nezbytno smíření d l e p o d s t a t y; podstata smíření však jest Bůh, a pravé smíření záleží v zachování se k protivníku ne po lidsku, ale »po božímu«. Je to tím naléhavější, že oba naši hlavní protivníci nejsou již mimo nás, ale v našem středu. Latinstvo v osobě Poláků a basurmanství, t. j. nekřesťanský východ v osobě Židů vešli ve složení Ruska, a jsou-li nám nepřáteli, tedy jsou to nepřátelé vnitřní, a má-li s nimi býti zápas, bude to zápas vnitřní. Tedy již nejen vnitřní svědomí, ale i lidská moudrost mluví o smíření. A nestačí tu smírné city k protivníkům jako k lidem v ů b e c, neboť tito protivníci nejsou lidé v ů b e c, ale lidé zcela z v l á š t n í, se svou určitou povahou, a ke skutečnému smíření je třeba hlubokého porozumění právě této jejich zvláštní povahy: — třeba se obrátiti k samotné jejich duchovní[1] bytosti a zachovati se k ní po božímu.

Duchovním počátkem Poláků je katolictví, duchovním počátkem Židů hebrejské náboženství. Smířiti se v pravdě s katolictvím a židovstvím znamená, odděliti především v nich to, co je od Boha, a co je od lidí. Je-li v nás samotných živ zájem o věc boží na zemi, je-li nám Jeho svatá věc dražší než všecky lidské vztahy, neklademe-li věčnou sílu boží na jedny váhy s přechodnými záležitostmi lidí — rozeznáme skrze drsnou kůru hříchů pečeť božího vyvolení předem na katolictví a posléze i na židovství. Vidouce, že římská církev za dřevních dob stála sama jako tvrdá skála, o niž

[1] Z řečeného je, zdá se mi, jasno, že nejde o ú s t u p k y a k o m p r o m i s y ve vnějším zápase (církevně politickém a národnostním), nýbrž o odstranění vnitřní p ř í č i n y tohoto zápasu duchovním smířením na čistě náboženské půdě. Pokud není vybudována vnitřní náboženská jednota, potud politický a národnostní zápas zůstává ve svých právech. *S.*

se tříštily všecky temné vlny protikřesťanského hnutí (heresi a musulmanství), vidouce, že i za našich časů samotný Řím zůstává nedotčen a nepohnut prostřed proudu protikřesťanské civilisace a z něho jedině se rozléhá mocné, byť i tvrdé slovo odsouzení bezbožnému světu, nepřičteme to jen nějaké nepochopitelné lidské tvrdošijnosti, ale uznáme tu i tajnou sílu boží; a pakli Řím, nepohnutý ve své svaté věci zároveň, snaže se přivésti ke svatosti té celé lidstvo, se hýbal a měnil, kráčel vpřed, klopýtal, hluboko klesal a znovu vstával, nepřísluší nám souditi jej za tyto poklesky a pády, neboť jsme ho nepozdvihovali a nepodpírali, ale spokojeně jsme se dívali na obtížnou a kluzkou cestu západního spolubratra sedíce sami na místě, a sedíce na místě, jsme nepadali. Padá-li nám všecko lidsky špatné, vše malicherné a špinavé tak do očí, vidíme-li tak zjevně a zřetelně všechen ten prach země a naopak vše božské a svaté nám je tak nepozorovatelným, temným a nepravděpodobným, znamená to jen, že v nás samotných je málo Boha. Dejme Mu více místa v sobě, a uvidíme Ho zřetelněji ve druhém. Pak postřehneme Jeho sílu nejen v katolickém kostele, ale i v židovské synagoze. Pak pochopíme a přijmeme slova apoštolova o Židech: »... jejichžto jest přijetí za syny, i sláva, i smlouva, i zákona dání i služba boží, i zaslíbení, jejichž jsou otcové, a z nichžto jest Kristus podle těla, kterýžto jest nade všecko Bůh ... Zdaliž Bůh zavrhl lid svůj? Nikoli. Nezavrhl Bůh lidu svého, kterýž předzvěděl ... Neboť nechci, bratří, abyste nevěděli toho tajemství, že slepota s částky se přihodila Israelovi, dokudž by plnost pohanů nevešla a tak všecken Israel spasen nebyl ... Zavřel zajisté Bůh všecko v nevěře, aby se nade všemi smiloval.«

Věru, je-li nám slovo boží pravdivějším nade všecky lidské pomysly a věc království božího dražší než všecky pozemské zájmy, pak je otevřena před námi cesta smíření s našimi historickými nepřáteli. A nebudeme říkati: vzejdou-li na smír sami protivníci naši, jaké stanovisko zaujmou a co nám odpovědí? Cizí svědomí nám není známo, a cizí činy nejsou v naší moci. Není v naší moci, aby se druzí k nám měli dobře, ale je v naší moci býti toho hodnými. A přemýšleti nemáme o tom, co nám řeknou druzí, ale o tom, co my světu řekneme.

V jedné rozmluvě přirovnal Dostojevskij Rusko k vidění sv. Jana o ženě sluncem oděné a k porodu pracující: žena — to je Rusko, a co rodí je ono nové Slovo, které musí Rusko říci světu. Je-li správný nebo není tento výklad »velikého znamení«, leč nové

Slovo Ruska uhodil Dostojevskij jistě. Je to slovo smíření východu i západu ve svazku s věčnou pravdou boží a svobodou lidskou.

To je nejvyšší úkol a povinnost Ruska, a takový je »polečenský ideál« Dostojevského. Základem jeho je mravní znovuzrození a duchovní čin již ne oddělené, jednotlivé osobnosti, ale celé společnosti a národa. Právě jako za starodávna je takový ideál nejasný učitelům Israele, ale je v něm pravda a on zvítězí nad světem.

Dodatek.

Poznámka na obranu Dostojevského proti obvinění z »nového křesťanství«. (Naši noví křesťané« atd. od K. Ljeoňtjeva.)

»Každý člověk je ve lži postaven.«

»Hledáte Mne zabiti — člověka, kterýž jsem pravdu mluvil vám...«

»Nedomnívejte se, že jsem přišel pokoj poslat na zem: nepřišelt jsem poslat pokoje, ale meč...«

»A bude jeden ovčinec a jeden pastýř.«

»Počátek moudrosti jest bázeň Páně.«

Možno-li všecku podstatu křesťanství vztahovati k jediné humanitě? Je cílem křesťanství všeobecná harmonie a blahobyt na zemi, dosažitelný přirozeným pokrokem lidstva?

Konečně, je základ křesťanského života a činnosti obsažen jedině v lásce?

Postaví-li se otázky ty přímo, nemůže býti o odpovědi pochybnosti. Je-li všecka pravda jedině v humanitě, k čemu tu křesťanské n á b o ž e n s t v í? proč se pak o něm vůbec mluví, místo aby se rovnou hlásala pouhá humanita? Je-li cíl života dosažitelen přirozeným pokrokem a spočívá v pozemském blahobytu, proč to pojiti s takovým náboženstvím, jež se celé drží tajemstvím, zázrakem a činem? Konečně, záleží-li celé náboženství jedině v lidském citu lásky, znamená to, že náboženství nemá vůbec ničeho na práci a že ho vůbec není třeba. Lidská láska při vší své psychologické složitosti v mravním smyslu je pouze prostým nahodilým faktem a nemůže nikterak tvořiti základního obsahu náboženského hlásání. Sám apoštol lásky klade v základ svého učení nikoliv morálku lásky, ale mystickou skutečnost vtělení božského Logosu: »Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme svýma očima viděli, co jsme spatřili a čeho se naše ruce dotýkaly o slovu života (a život jest zjeven, a viděli jsme a svědčíme a zvěstujeme vám život věčný,

kterýž byl u Otce a ukázal se nám), co jsme viděli a slyšeli zvěstujeme vám, abyste i vy s námi obecenství měli, a obecenství naše aby bylo s Otcem i Synem Jeho Ježíšem Kristem.« (1. epišt. Janova 1., 1.—3.) A o lásce mluví se až potom, neboť láska může býti oplodňující jen na základě věřící a znovuzrozené duše. Kdežto na základě čistě lidském zůstává jen osobním stavem, neboť nelze předávati lásku (jako prostý cit) jiným ani požadovati ji od jiných: možno jen zjistiti její přítomnost nebo nepřítomnost v daném případě. Tedy láska sama sebou, jako subjektivní stav, předmětem náboženské p o v i n n o s t i nebo ú k o l e m náboženského konání býti nemůže. Přímé položení řečených tří otázek a rozhodná odpověď k nim v záporném smyslu tvoří hlavní zájem a přednost brožury »Naši noví křesťané«. To, nač naráží autor, snažení zaměniti živou plnost křesťanství všeobecnými místy abstraktní morálky přikryté křesťanským jmenem bez křesťanské podstaty — to snažení je za našich dní dosti rozšířeno, a bylo třeba je vyznačiti. Žel, že odkrývaje bludy pseudokřesťanství, autor brožury je přiřkl dvěma ruským spisovatelům, z nichž aspoň jeden jest rozhodně prost těchto poblouzení.

Autor brožury právem cení vysoce význam a zásluhy Dostojevského. Leč křesťanská idea, jíž sloužil tento pozoruhodný člověk, dle mínění p. Ljeontjeva se zvrhávala v jeho rozumu příměskem sentimentálnosti a abstraktního humanismu. Odstín sentimentálnosti mohl obsahovati styl autora »Chudých lidí«, leč v žádném případě humanism Dostojevského nebyl onou abstraktní morálkou, již přibíjí p. Ljeontjev, neboť nejlepší své naděje pro člověka zakládal Dostojevskij na skutečné víře v Krista a Církev, nikoliv na víře v abstraktní rozum, nebo v ono bohaprázdné a ďáblem posedlé lidstvo, jež v románech samotného Dostojevského vystupuje zřetelněji než kdekoli ve vší své ohavnosti. Humanism Dostojevského se opíral o mystický nadlidský základ pravého křesťanství a při hodnocení činitele s křesťanského hlediska je nejdůležitějším, n a č e m stojí a na čem buduje.

»Je-li možno,« ptá se p. Ljeontjev, »budovati novou národní kulturu jedině na dobrém cítění k lidem, bez zvláštních vymezených současně podstatných i mystických předmětů víry, stojících nad tímto lidstvem: ejhle otázka?« A k této otázce odpověděl by Dostojevskij právě tak záporně, jako autor brožury. Ideál pravé kultury — národní i vesmírné — netkvěl u Dostojevského jedině na dobrém citu k lidem, ale především na mystických předmětech

víry, stojících výše než toto lidstvo, — zejména na Kristu a Církvi, a samotné budování pravé kultury si představoval Dostojevskij především jako náboženskou »pravoslavnou věc« a »víra v božskost nazaretského tesaře ukřižovaného za pontského Piláta« byla oživujícím počátkem všeho, co mluvil a psal Dostojevskij.

»Křesťanství nevěří ani v lepší autonomickou morálku osobnosti, ani v rozum kolektivního lidstva, mající dříve či později stvořiti ráj na zemi.« V nic podobného nevěřil ani Dostojevskij. Byl-li i moralistou, jak ho nazývá p. Ljeontjev, nebyla jeho morálka autonomickou (svézákonnou), ale křesťanskou, založenou na náboženském obrácení a znovuzrození člověka. A kolektivní rozum lidstva se svými pokusy nového stavění věže babylonské byl Dostojevským nejen zavrhován, ale byl mu i předmětem vtipných posměšků, a to nejen ku konci života, ale i dříve. Nechť si p. Ljeontjev přečte třeba »Zápisky z podpodlahy«.

Dostojevskij věřil v člověka a v lidstvo jen proto, že věřil v b o h o č l o v ě k a a v b o h o l i d s t v o — ve Krista a v Církev.

»Kristus se nepoznává leč skrze církev. Milujte především církev.«

»Jen skrze církev se můžete sblížiti s lidem — prostě a svobodně, a získati jeho důvěry.«

»Třeba se od lidu učiti duchovnímu pokání, třeba pochopiti, že v jeho názoru světa je více pravdy než v našem.«

»Proto pokání před lidem vydávajícím si jasný počet ze svých citů, není nic jiného, než pokání před církví.«

Pod tato krásná slova by se bez pochybnosti podepsal i Dostojevskij. V »Deníku spisovatelově« mohl by p. Ljeontjev najíti mnoho míst, vyjadřujících tytéž myšlenky. Stačí vzpomenouti toho, co se tam praví proti našim lidovcům, kteří se chtěli sbližovati s lidem a prospívati mu m i m o c í r k e v.

Jen milujíce církev a sloužíce jí, můžeme vpravdě posloužiti svému národu a lidstvu. Neboť nelze sloužiti dvěma pánům. Sloužení bližnímu musí splývati se služením Bohu, a Bohu nelze sloužiti jinak, než milujeme-li, co On sám si zamiloval — jediný předmět lásky boží, Jeho vyvolenou a přítelkyni — t. j. Církev.

Církev je lidstvo Kristem zbožněné, a věřiti při víře v církev v lidstvo, znamená jen věřiti v jeho s c h o p n o s t k u z b o ž n ě n í, věřiti dle slov sv. Athanasia Velikého, že v Kristu Bůh se stal člověkem, aby člověka učinil Bohem. A tato víra není bludařská, ale vpravdě křesťanská, pravoslavná, otcovská.

A při této víře hlásání či proroctví o všeobecném smíření, vesmírné harmonii atd. se vztahuje právě jen ke konečnému vítězství Církve, kdy dle slov Spasitelových bude jeden ovčinec a jeden pastýř, a dle slov apoštolových — Bůh bude vše ve všech.

Dostojevskému bývalo mluviti s lidmi, kteří nečtli bible a zapomněli katechismus. Proto, aby byl chápán, nevolky musil užívati výrazů jako »všeobecná harmonie« chtěl-li označiti církev vítěznou či oslavenou. A zbytečně p. Ljeonťjev poukazuje k tomu, že vítězství a oslavení Církve se musí uskutečniti na onom světě, a Dostojevskij věřil ve všeobecnou harmonii zde, na zemi. Neboť takové bezpodmínečné hranice mezi »zde« a »tam«, se v Církvi nepředpokládá. I země sama dle písma sv. a dle učení církve je termín měnící se. Jedna je ona země, o níž se praví na počátku knihy Bytí, že byla pustá a prázdná a tma byla nad propastí, — a druhá ona, o níž se praví: Bůh na zemi se objevil a s lidmi žil — a ještě jiná bude ona nová země, v níž pravda žije. Záležíť na tom, že mravní stav lidstva a všech duchovních bytostí vůbec nezávisí na tom, žijí-li zde na zemi nebo ne, ale naopak samotný stav země a její vztahy k neviditelnému světu jsou určovány mravním stavem duchovních bytostí. A ona vesmírná harmonie, kterou prorokoval Dostojevskij, vůbec neoznačuje utilitární blahobyt lidí na dnešní zemi, ale právě počátek oné nové země, v níž pravda žije. A nastoupení této vesmírné harmonie či vítězství Církve dokonce se nestane cestou světského pokroku, ale v mukách a bolestech nového zrození, jako se popisuje v Apokalypse — oblíbené knize Dostojevského za posledních jeho let. »I ukázalo se znamení veliké na nebi. Žena oděná sluncem a měsíc pod nohama jejíma, na hlavě její koruna dvanácti hvězd; a majíc v životě křičela, pracujíc ku porodu.«

A jen potom, za těmito bolestmi a mukami je vítězství a sláva i radost.

»A slyšel jsem jako hlas velikého zástupu, a jako hlas vod mnohých, a jako zvuk velikého hřímání, řkoucích: Aleluja; nebo kraloval Pán Bůh náš všemohoucí. Radujme se a veselme se a chválu vzdejme jemu, neboť přišla svadba Beránkova, a choť jeho připravila se. A dáno jest jí, by se oblékla v kment stkvoucí a bílý, nebo kment jsou spravedlnosti svatých.«

»I viděl jsem nebe nové a zem novou. Nebo první nebe a první země pominula a moře již není. A já Jan viděl jsem město

svaté, Jerusalém nový, sestupující s nebe od Boha, připravený jako nevěstu okrášlenou muži svému. I slyšel jsem hlas veliký s trůnu říkající: »Aj stánek boží s lidmi, a přebývati bude s nimi. A oni budou jeho lidem: a sám Bůh s nimi bude jejich Bohem. A setře Bůh všelikou slzu s očí jejich: a smrti více nebude ani kvílení ani křiku ani bolesti nebude více, nebo první věci pominuly.«

Hle, jakou vesmírnou harmonii a blaho mínil Dostojevskij, opakuje toliko svými slovy proroctví novozákonního zjevení.

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Benešova cesta na západ. Organisace střední Evropy. Polská vládní krise. Italská zahraniční politika. Svatba krále Alexandra.

Benešova cesta na západ vyvolala mnoho komentářů u nás i v cizině; avšak mezi tím, co cizina většinou přičítala této cestě veliký význam a oceňovala úspěch cesty, aneb aspoň v nejhorším případě podtrhávala ten fakt, že Beneš v kritických chvílích jest slyšen a pokládala to jako ocenění politiky nové Střední Evropy, náš domácí tisk a naše veřejnost — věrna své tradici — celou cestu i úspěch této cesty hodnotila podle své stranické barvy!

Byli i u nás jednotlivci, kteří se domnívali, že účelem Benešovy cesty jest, abychom byli přijati do garanční smlouvy anglicko-francouzské; ovšem ten, kdo jen trochu zná orientaci a vedoucí motivy cizích států, věděl ihned, že Anglie nikdy nebude si vázat ruce k vůli nějakému malému státu ve střední Evropě; možná, že by nám za určitých okolností přišla na pomoc, ale vázat si ruce pro každý případ, to není anglickým zvykem; chce-li podepsati podobný závazek s Francií, má to jiné pozadí — a to kompensační. Konečně i garanční smlouvu francouzsko-českou — která by byla již spíše možná — bylo by potřeba přijímati velice opatrně, aby se nezměnila v protektorát, jak to hrozilo Francii, když Briand jednal s Lloyd Georgem.

Proč jel tedy min. předseda Dr. Beneš na západ? Životní naší otázkou a zároveň i podmínkou evropské prosperity jest, aby Anglie s Francií se nerozešla; aspoň oddálit toto rozejití se, jest prvním naším zájmem, pokud ve střední Evropě nepostaví se nová base, která by odolala všem nárazům, jež by určitě následovaly po roztržce anglo-francouzské. A tato roztržka již zde byla, byť i nebyla oficiálně konstatována! Nebýti boulognské schůzky Lloyd George s Poincaréem, nebylo by Janovské konference; toho na západě všechny informované kruhy byly si jasně vědomy, a odtud ta nervosita! Janovská konference ovšem nebude kouzelným proutkem, který přivodí obratem ruky bez jakéhokoliv přičinění blahobyt a ráj v Evropě, ale nekonání se této konference mělo by za následek rozbití jakékoliv morální autority a faktické moci v Evropě a přivedlo by ji do chaosu, z něhož těžko by se našlo východisko. A právě Benešova cesta smířila oba názory a připravila možnost boulognské schůzky! To je veliký, byť pro většinu naší veřejnosti zdánlivě latentní úspěch a stačí, i kdyby byl jediným úspěchem celé Benešovy cesty.

Zkušenosti Benešovy cesty však zároveň potvrdily oprávněnost linie naší zahraniční politiky, která celý svůj zřetel obrací na organisaci

střední Evropy. Nikdo neví, jaký obrat vezmou politické a hospodářské proudy Evropy, a proto jediným spolehlivým zabezpečením se do budoucnosti jest utvořiti svaz těch národů, které společně vznikly a mají analogické zájmy. Není zajisté náhodné, že v době, kdy mluvilo se o krisi v poměru velkých spojenců, mali spojenci, t. j. Malá Dohoda a Polsko, konali své porady v Bukurešti, kde — aspoň podle různých zpráv — byl utvořen čtyřspolek. Avšak i když tohoto čtyřspolku nebylo docíleno, došlo se určitě k těsnějšímu kontaktu, a odůvodněné přání, aby na Janovské konferenci tyto čtyři státy měly význam, přivodí mezi nimi na bělehradských poradách takový poměr, že budou postupovat docela jednotně, a to nejen v otázkách hospodářských, ale i politických.

Polská vládní krise k vůli vilenské otázce může býti poučnou i pro nás: příčinou krise jest rozpor mezi chauvinistickým názorem publika, které nevidí za hranice, a mezi názorem vlády, která právě mezinárodní situaci musí mít stále před očima. Proto polská veřejnost je pro bezpodmínečné připojení Vilny k Polsku, a proto vláda staví se proti tomu. Nepochopení tohoto objektivnějšího stanoviska vládního se strany lokální mentality publika často vyskytuje se i u nás, a to mnohdy hodně zbytečně.

Italská zahraniční politika má dva objekty: buď mare nostro neb kolonie, a dnes opět je na rozcestí; na pařížské konferenci Italové obrátili celou svou snahu na to, aby zabezpečili si jednak Italii se severu (Trentino), jednak, aby získali celé východní pobřeží Jaderského moře a tím hospodářsky ovládli střední Evropu — rozdělení německých kolonií a tureckého panství ponechali Francii a Anglii; ale místo celého Jaderského pobřeží dostali jen Istrii a částečně Rjeku. Odtud italské nářky, že válku prohráli, odtud útoky italských nacionalistů na Jihoslovany a pod. Sforza ovšem viděl, že nepřátelstvím Jihoslovanů Italie nic nezíská; mezi velikými mocnostmi hrála podřadnou úlohu a v úvahu byla brána více jen ze zdvořilosti. Expansí proti Jihoslovanům Italie úplně se v Evropě isolovala, a proto Sforza obrátil: vyšel Jihoslovanům vstříc, ale jeho politika nenašla v jeho zemi uznání, musil ustoupiti, a místo něho přišel nový režim, který vyrovnání se střední Evropou chápal však jako protektorát nad ní.

Nyní přichází Schanzer; říká se, že počne s Jihoslovany opět politiku smířlivou, ačkoliv jeho vyjádření ve Washingtoně — že Italie nemůže odzbrojit, pokud Jihoslavie má armádu — by pro jeho smiřovací náladu mnoho nemluvilo. Pro nás kooperace s Italií by byla vítána na poli hospodářském, ovšem Italie by musila zanechat jakýchkoliv protektorských choutek a tato hospodářská kooperace nesměla by býti na úkor našim politickým vztahům s Malou Dohodou, hlavně s Jugoslavií.

Svatba krále Alexandra s dcerou rumunského krále jest zajisté v první řadě politickou událostí; jsou tím zažehnány všechny obavy, že by snad Bratianu odklonil se od Malé Dohody a navázal styky s Maďary. Tímto sňatkem též jistě dříve neb později přikloní se Řecko blíže k Malé Dohodě a podaří-li se Polsku dohoda s baltickými státy, budeme ve střední Evropě a na Balkáně míti útvar, který na jedné straně bude odpovídat demokratickým požadavkům národního sebeurčení, ale který zase na druhé straně prakticky bude vázat všechny v jedno těleso; tím Masarykův plán, který měl již za války a který objasnil ve své Nové Evropě, dojde uskutečnění. *J. Sk.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Vývoj výrobních poměrů v r. 1921, zvláště v druhé jeho polovici: data o nezaměstnanosti, o dovozu a vývozu, o investovaném kapitálu, o přírůstku akc. společností, společností s r. o. i firem zapsaných do obch. rejstříků, o vývoji kursů průmyslových a bankovních akcií. Jednotlivá odvětví výrobní. Zhoršení počátkem r. 1922.

Již v zářijovém čísle minulého roku, kdy byl podán přehled o výrobních poměrech v první polovici r. 1921, bylo poukázáno na úzkou souvislost, která je mezi stavem valuty a výrobou. Jestliže tedy chceme zde v tomto přehledu pokračovati pro druhou polovici r. 1921, třeba nám především připomněti si stav a průběh naší valuty v této době. A tu stačí poukázati k tomu, že již v první polovici tohoto roku byla naše koruna v poměru k její kupní síle značně podceněna — jak jsem, arci jen přibližně, vypočetl, činilo podhodnocení to v květnu 1921 oproti anglické libře šterlinků 68%, oproti dolaru 42% — a že v dalších měsících se podhodnocení to ještě zvětšovalo, neboť kurs naší koruny na př. na curyšské burse klesal z 8·25 cent dne 16./6. až na 5·10 začátkem listopadu, ač hladina cenová nestoupla daleko v obráceném poměru. Teprve koncem r. 1921 začala československá koruna v Curychu stoupat a v lednu 1922 překročila dokonce 10 centimů, čímž dosavadní znehodnocení její bylo odstraněno. Následky onoho dřívějšího značného podhodnocení valuty, které do konce roku ještě vzrůstalo, jeví se v poměrně příznivých poměrech výrobních, které se do konce roku ještě zlepšovaly, kdežto s odpadnutím jeho počátkem r. 1922 odbytové možnosti se zase velmi zhoršují a pro průmysl nastávají doby svízelné.

Na doklad toho, že v Československu byly poměry výrobní v r. 1921, a v druhé jeho polovici ještě více, poměrně příznivy, lze uvésti především data o nezaměstnanosti, zvláště srovnáme-li je s obdobnými daty zemí dohodových a neutrálních. Pokračujeme-li v cifrách udávajících procento nezaměstnaných v poměru k celkovému počtu členů příslušných dělnických sdružení nebo pokladen (dle holandské Maanschrift a Bulletinu mezinárodního ústavu statistického), vidíme, že procento to činilo ve Velké Britanii a Irsku v srpnu 16·3, v září 14·8, v říjnu 15·6, v listopadu 15·9, v prosinci 16·5%, v Kanadě v červnu 13·15, v červenci 9·10, v srpnu 8·71, v září 8·47, v říjnu 7·40, v listopadu 11·1%, v Dánsku v červnu 16·8, v červenci 16·7, v srpnu 17·7, v září 16·6, v říjnu 18·3, v listopadu 20·8, v prosinci 25·2, ve Švédsku v červnu 27·9, v červenci 27·8, v srpnu 26·8, v září 26·2, v říjnu 26·8, v listopadu 28·7, v Norvéžsku v červnu 24·3, v červenci 19·4, v srpnu 19·2, v září 19·1, v Belgii v květnu 32·3, v červnu 22·9, v červenci 21·4, v srpnu 21·7, v září 17·7, v říjnu 13·6, v listopadu 13·9%. Vidíme z těchto cifer, že — vyjímaje Belgii — nezaměstnanost, přihlíží-li se k tomu, že v zimních měsících je přirozeně největší a pak klesá, se v zemích dohodových a neutrálních s jejich nadceněnou valutou dosud znatelně nezměnila a je stále hrozivě velká. Naproti tomu v Německu, jehož valuta v uplynulém roce klesala stále víc a víc a mnohem značněji než stoupala jeho hladina cenová, a u něhož tudíž podhodnocení valuty se ještě stupňovalo, také nezaměstnanost, již dříve poměrně malá, se zmenšovala

stále ještě více, na 2·6% v červenci, 2·2 v srpnu, 1·4 v září, 1·2 v říjnu 1·4 v listopadu 1921. Pro Československo můžeme srovnati především počet osob státem v nezaměstnanosti podporovaných podle statistiky vydávané ministerstvem sociální péče. A tu lze rovněž jako v Německu pozorovati značné klesání nezaměstnanosti, patrně z týchž příčin (stoupající podhodnocení valuty). Kdežto podle dat v zářijovém čísle uveřejněných činil počet podporovaných přímo státem 15. ledna 1921 41.942 (mimo to bylo podporováno nepřímo prostřednictvím podniků 11.075) a 15. července 33.500 (nepřímo 15.000), klesal počet ten v dalších měsících vždy více, na 30.243 dne 1. srpna, na 27.485 dne 1. září, na 16.725 dne 1. října, 11.672 dne 1. listopadu (nepřímo podporováno 8076), 14.037 dne 1. prosince (nepřímo 9570). Podle zákona z 10. prosince 1918 o podpoře nezaměstnaných mají na podporu tuto nárok jen příslušníci československého státu, odkázaní svou výživou na mzdu nebo služební požitky a podléhající zákonu o pojištění dělníků v nemoci nebo zákonu o bratrských pokladnách. Jestliže vzhledem k tomuto ustanovení srovnáme počet podporovaných s celkovým počtem osob podléhajících nemocenskému pojištění, jenž činil dle šetření ministerstva sociální péče v polovici r. 1920 asi 2,200.000 osob, rovnal by se počet osob přímo i nepřímo podporovaných 15. ledna 1921 2·4%, 1. prosince 1921 toliko 1·1% tohoto počtu. Jakkoli se čísla tato nedají přesně srovnávat s oněmi, jež byla dříve uvedena pro cizí státy (neboť tam se týkala jen dělnictva organisovaného v odborových sdruženích, zde i neorganisovaného), přece jen z nich vysvítá, že Československo, pokud se týče zaměstnanosti, bylo minulého roku — následkem toho, že i jeho valuta byla podhodnocena — mnohem blíže Německu než zemím dohodovým a neutrálním a že i jeho poměry výrobní byly příznivy. Totéž plyne také ze statistiky nezaměstnanosti, již sestavuje nyní státní statistický úřad a jež zahrnuje vedle oněch osob, jež státem byly přímo nebo nepřímo podporovány, také ostatní osoby hlásící se o práci u některého ústavu pro sprostředkování práce. Počet těchto všech osob je tedy přirozeně značně větší a činil 1. ledna 95.254, 1. února 105.341, 1. března 102.180, 1. dubna 99.896, 1. května 107.934, 1. června 103.170, 1. července 95.920, 1. srpna 90.812, 1. září 70.870. Osoby tyto nemůžeme arci srovnávat s počtem osob podléhajících nemocenskému pojištění, nýbrž s celkovým počtem všech dělníků, nádeníků i domácí čeledi, jenž činil dle sčítání z r. 1910 v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi 3,022.815 osob (viz Statistickou příručku republiky československé I., str. 100). V poměru k tomuto počtu činily by osoby nezaměstnané dne 1. ledna asi 3·1%, dne 1. září 2·3 a klesly by patrně do konce roku také asi na polovici počtu ze začátku roku. I tato čísla potvrzují nám opět příznivý obraz o poměrech výrobních v Československu v uplynulém roce.

Totéž ukazují také data o vývozu a dovozu zboží, sestavovaná Státním Statistickým úřadem. Dle statistiky této činil v metrických centech

v r. 1920			v r. 1921		
dovoz	vývoz	rozdíl obou	dovoz	vývoz	rozdíl obou
39.101.560	69,022.209	+ 29,920.649	39,617.165	96,457.668	+ 56,840.503

Z těchto čísel vidíme, že kdežto dovoz do republiky československé zůstal

r. 1921 skoro nezměněný, vývoz se co množství značně zvětšil; tato skutečnost je tím pozoruhodnější, že v zemích dohodových a neutrálních v r. 1921 vývoz zboží skoro vesměs značně poklesl. Lze ovšem — a správně — namítati, že data tuto uvedená týkají se jen množství zboží vyvezeného a dovezeného, nikoli však též hodnoty jeho a že stoupnutí množství vývozu týká se z velké části zboží, které při velké váze má malou hodnotu (na př. pol. XV.: uhlí, dříví, rašelina, na kterou z vyvezených 69 mil. q v r. 1920 připadá 51·8 mil. q, t. j. okrouhle ¾ množství, ale z hodnoty vývozu per 27·5 miliard Kč toliko 1·7, t. j. toliko 6%). Vyloučíme-li tudíž z hořejší bilance tuto položku, obdržíme v metr. centech:

v r. 1920			v r. 1921		
dovoz (bez XV)	vývoz (bez XV)	rozdíl obou	dovoz (bez XV)	vývoz (bez XV)	rozdíl obou
25,905.532	17,179.601	— 8,725.931	28,279.090	20,136.749	— 8,142.341

Vidíme i po vyloučení pol. XV, že se poměr mezi vývozem a dovozem v r. 1921 oproti roku předcházejícímu zlepšil, neboť dovoz stoupl jen o 2·4 mil. q, vývoz však skoro o 3 mil. q. Můžeme z toho — zatím, dokud nejsou data o hodnotě vývozu a dovozu v r. 1921 známa — souditi, že vykazovala-li bilance obchodní již v r. 1920 aktivum 4·185 miliard Kč (resp. po vyloučení pol. XV ještě skoro 3 miliard), aktivum to se spíše ještě zvětšilo, neboť hladina cenová byla v Československu v průměru celého r. 1921 spíše vyšší než v průměru r. 1920. Je arci podivno, že toto značné aktivum v obou letech neprojevilo znatelněji své účinky na vývoj československé valuty, jak by se dalo přece předem očekávat, i lze tedy sotva odmítnouti závěr, že toto značné aktivum obchodní bilance bylo patrně vyrovnáno stejně značným schodkem bilance kapitálové vzniklým tím, že značné kapitály byly vyvezeny nebo nechány v cizině. Plyne z toho pro státní politiku kategorický imperativ, tomuto vývozu kapitálů vhodnými opatřeními dle možnosti zabránit.

Konečně lze zase uvésti data o investovaném kapitálu, o přírůstku akciových společností, společností s r. o. i firem zapsaných do obch. rejstříku. Kdežto kapitál nově v hotovosti investovaný v akciových společnostech a společnostech s ručením obmezeným činil dle citovaného staršího přehledu v měsících lednu až květnu 146·8 až 74·6 mil. K, činil dle statistiky ministerstva financí v červnu 225·6, v červenci 214·4, v srpnu 167, v září 120·7 mil. Kč. Počet od června až do září nově založených akciových společností činil 16, 26, 13, 19, počet nově založených společností s ruč. obm. 21, 25, 26, 12. Ani tato čísla nesvědčí o nějakém poklesu výrobní činnosti. Jedině celkový přírůstek firem do obch. rejstříku zapsaných (rozdíl mezi firmami nově přibylými a vymazanými), jenž činil v lednu 601 a klesl do května na 187, klesal dále, čině v červnu 197, červenci 234, v srpnu 157, v září 117, v říjnu 34, v listopadu 22. Zdá se, že tu mezery válkou nastalé byly z největší části již vyplněny. Také vývoj kursů průmyslových a bankovních akcií zdál by se v rozporu s tím, co bylo řečeno nahoře o výrobních poměrech v Československu. Podle soukromé statistiky české eskomptní banky činil index průmyslových akcií (20), jestliže kurs akcií z 31. prosince 1919 = 100, 28. července 1920 82·7, 28. prosince 1921 jen 58·2, a podobně kurs bankovních akcií (5) 28. července 1920 81·4, 28. prosince 1921 jen 69·6. Ale ve skutečnosti

nelze bursu již dlouho považovati za správné měřítko prosperity podniků, nýbrž kursy na burse jsou určovány spíše nouzí o volné kapitály a ta opět je způsobována jednak úvěrovou inflací, jednak bezpochyby i onim nahoře zmíněným vývozem kapitálů.

Obraťme se ještě krátce k jednotlivým odvětvím výrobním! Tu můžeme u většiny zjistiti též zlepšení během r. 1921. Platí to v celku o výrobě zemědělské, ač ovšem výsledek její nezávisí na stavu valuty, nýbrž na přízni počasí; a tu možno předeslat, že počasí bylo v první polovici roku pro vývoj hlavních obilnin nadmíru příznivé, že však katastrofální sucho zmenšilo značně výnosy oněch plodin, jejichž vývoj spadá z velké části do doby podzimní. Viděti je to z následujících cifer (dle Zpráv státního úřadu statistického):

	Sklizeň v 1.000 q			Průměrný výnos po 1 ha v q	
	r. 1921	r. 1920	poměr sklizně r. 1921 k r. 1920 (= 100)	r. 1921	1920
pšenice	11.069·6	7.174·7	154·3	17·8	11·3
žita	13.813·7	8.367·6	165·1	15·6	9·3
ječmene	10.312·4	8.107·7	127·2	16.1	11·7
ovsa	10.501·0	8.658·8	121·3	13·0	10·8
brambor	37.130·1	50.025·5	74·2	60·5	82·7
cukrovky	43.642·3	47.805·4	91·3	200·0	228·3
chmele	25·1	52·7	47·6	3·0	6·3

Také těžba uhlí se v r. 1921 zvětšila. Tak v r. 1920 činila průměrná měsíční těžba kamenného uhlí 9,286.000 q, r. 1921 však již 9.757.981 (v průměru prvních 11 měsíců), průměrná měsíční těžba uhlí hnědého v r. 1920 16,619.380 q, r. 1921 však již 17.427.715 (v průměru prvních 11 měsíců), ač počet osazenstva zde i onde klesl; dle toho výkon na směnu, jenž byl po válce tak poklesl, potěšlivým způsobem zase poněkud stoupl, u kamenného uhlí z 5·56 q na směnu v lednu na 6·08 q v listopadu, u hnědého uhlí z 13·71 q na směnu v lednu na 16·11 q na směnu v listopadu.

Pokud se týče ostatních výrobních odvětví, nemáme dat o velkosti výroby a můžeme tedy na prosperitu těchto odvětví souditi toliko dle dat o nezaměstnanosti. Největší zlepšení vykazuje tu průmysl textilní, neboť dle statistiky státního úřadu statistického celkový počet nezaměstnaných činil ještě v lednu 31.001, klesl však do července na 23.013 a do září na 14.074 (také počet přímo podporovaných dle dat ministerstva soc. péče klesl z 20.021 dne 15. ledna na 12.287 dne 1. září, 5068 dne 1. října, 2822 dne 1. listopadu). Také průmysl oděvnický (celkový počet nezaměstnaných činil v lednu 2809, v únoru 3324, v červenci 2180, v září 1827, počet přímo podporovaných klesl ze 723 dne 15. ledna resp. 1526 dne 15. února na 904 dne 1. září, 333 dne 1. listopadu) a stavební živnosti (celkový počet nezaměstnaných činil v lednu 10.680, v červenci 3574, v září 1897, počet přímo podporovaných klesl ze 7773 dne 15. ledna na 1751 dne 1. července, 1584 dne 1. září, 998 dne 1. listopadu) vykazují značné zlepšení. U jiných odvětví jsou změny mnohem menší, tak u průmyslu strojařského (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 1638, 1. července 1697, 1. září 1720, počet přímo podporovaných činil 1. ledna 567, 1. listopadu 384), u průmyslu dřevařského (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 1008,

1. července 1105, 1. září 1071, přímo podporovaných 15. ledna 393, 1. září 311, 1. listopadu 231), u výroby potravin a požívatin (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 2986, 1. července 2379, 1. září 2757, počet přímo podporovaných 1. ledna 133, 1. září 122, 1. listopadu 96). Zhoršení aspoň přechodní jeví průmysl kamenný a sklářský (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 3832, 1. května 21.801, 1. července 21.804, 1. září 7938, počet přímo podporovaných činil 15. ledna 271, 1. července 2331, 1. listopadu 652), zpracování kovů (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 4239, 1. července 7707, 1. září 7387, počet přímo podporovaných 1. ledna 1345, 1. září 3527, 1. listopadu 1803), průmysl papírnický (celkový počet nezaměstnaných činil 1. ledna 505, 1. července 693, 1. září 677, počet přímo podporovaných 1. ledna 60, 1. září 227, 1. listopadu 187).

S počátkem r. 1922 valuta československá, dosud podhodnocená, značně stoupá a tím zhoršují se i odbytové poměry vývozních průmyslů. Nezaměstnanost zase stoupá, dle dat ministerstva soc. péče na 23.400 přímo a 12.000 nepřímo podporovaných dne 15. ledna, na 29.000 přímo a 20.000 nepřímo podporovaných dne 15. února. Je obava, abychom z Charybdy drahoty a vysokých cen nenajeli zase na Scyllu nezaměstnanosti, i je těžkým úkolem státníků, s lodičkou státní proplouti kolem těchto dvou úskalí.

Dr. *Mildschuh.*

LITERATURA.

Krásná.

Homérova Odysseia. Přeložil *Otmar Vaňorný*. V Praze, nákladem Jana Laichtera, 1921. (Sbírka krásného písemnictví XXIX). Str. XXXVI + 544. Za 48·— Kč. — *J. K. Skála:* Když smutek duši svíral. Válečné písničky. Nakl. O. Kypr, Pardubice. — *Felix Téver:* Děti. Román. Nakl. Karel Beníško, Plzeň. — *Antonín Sova:* Koloběh starostí a jiné povídky. Nakl. Hejda a Tuček v Praze.

Otmar Vaňorný odevzdal české literatuře dílo, které od něho čekala. Nechtěla mít svého Homéra jen proto, aby si jej vystavila ve svém atriu básnických geniů, nýbrž chtěla a právě dnes více než kdy jindy, aby chodil mezi českými dušemi, unavenými shonem dne, a svým klidným, prostým a moudrým vypravováním vykonával hojivou katharsi. Vaňorný pochopil tento úkol Homérův a zařídil svou práci tak, aby uvedl Homéra co nejjistější cestou mezi české čtenáře. Že bude od nich s láskou přijat, mohl se překladatel nadíti již podle toho, jak rádi čtli před lety vydané Příhody Odysseovy.

Úvod, překlad i sám doslov — všechno mluví tak jímavým slovem ke čtenářům, že odbornému kritiku nezbývá než aby se k nim přidružil, s nimi poslouchal a s nimi se díval. Vždyt má vzácnou příležitost, že může vidět, jak cítící duše objímá milovaného básníka, jak se snaží uhodnouti každou jeho myšlenku a věrně v sobě uložiti každé zachvění jeho citu. Vaňorný vnímá Homéra především citem; to dává překladu i jeho doprovodu charakteristický ráz: cit mluví jinou řečí než nezaujatý rozum.

Řeč nezaujatého rozumu by snad pověděla leccos jinak již v úvodě, jenž je v této své podobě psán způsobem někde až příliš telcologickým, obraceje všechno skutečné i fiktivní k jedinému cíli, aby byla dokázána Homérova dokonalost a jedinečnost.

Odysseia je tu charakterisována jako báseň míru a lidová proti válečné a šlechtické Iliadě; překladatel patrně souhlasí s míněním, že byla při svém »demokratickém« rázu určena drobnému lidu, a ne šlechtě. Ale ty rozdíly jest spíše přičísti ději než rozdílnému stanovisku básníkovu. Ostatně i v Odyssei není líčena jen chýše Eumaiova, nýbrž i dům Nestorův, Menelaův a zejména málo »dělnický« život Faiaků. Faiakům vypravuje Odysseus o svých osudech, nikoli lidu. Ithacký lid je sotva jinačí než lid v Iliadě, který se nezastal Thersita. Mluvčím sociálních bolestí lidu je vskutku teprve Hesiodos. Odysseia jest báseň utrpení, ale ne sociálního, nýbrž individuálního, člověkova; v takovém utrpení se sbližují král Odysseus a pastucha Eumaios. Ani bych nesouhlasil s míněním, že podkladem událostí Odyssey je éthická idea o vině a trestu; zdá se mi, že bychom tím vnášeli do eposu něco cizího. Takovými výklady dává Vaňorný látku k diskussi a předkládá problémy, což je dozajista namnoze záslužnější než přijaté problémy definitivně řešiti.

Krásným odstavcem úvodu je stať o umělecké komposici Odyssey, zejména o nesamostatnosti Telemachie, jejíž hlavní osobou, jak Vaňorný správně vycítil, je Odysseus.

V doslovu vykládá Vaňorný o svých překladatelských zásadách. Tu čteme důvody i pro leckterou věc, která nám v překladě samém vnucuje otázky. Jest to především, řekl bych, c i t o v é p r o k o m p o n o v á n í básnikových veršů, projevující se tu úsečným zvoláním, tu barvitým slovem, tu sdruženými vykřičníky, jinde pomlčkami. Vaňorný vytýká Škodovi, že »překládá všechno stejně, obyčejné vyprávění jako nejpohnutější scény«, »z jeho překladu by čtenář soudil, že Homéros není schopen citu a nemá smyslu pro vzruchy duševní«. Sám si vytkl úkol vyjádřiti překladem poetické i psychologické porozumění básnikovu dílu, působiti na čtenáře tak, »jako původní dílo básníkovo působilo na tehdejší posluchače nebo čtenáře«. Představuje si, že »staří přednášeči jistě hleděli modulací hlasu, očima, obličejem, hlavou, rukama a někdy celým tělem naznačit vnitřní smysl básně«.

Je jistě správné snažiti se, aby překlad působil tak, jako působilo dílo původní. Ale je otázka, zdali uvedené zásady Vaňorného i způsob, jakým jsou provedeny, opravdu vystihují ráz a účinek epického genos, jehož veškeren stil projevuje tolik vypravovatelského k l i d u. Nevím, kolik je pravdy v oné představě o starých přednášečích, ale myslím že přednes srbských guslačů, celkem monotonní a doprovázený jednotvárným kýváním, ukazuje jiný způsob epické recitace. S tím souvisí i ony interpunkční prostředky, jichž překladatel užil za příkladem našich moderních spisovatelů«. I tu mám pochybnosti, zdali bylo vhodné říditi se tímto příkladem, a zdali by nebylo spíše radno přihlédnouti ke stilu jihoslovanských zpěvů junáckých. Snažíme-li se napodobiti účinek originálu, nevyjdeme od zásady, že sloh a slovosled p ř e k l a d u musí býti co možná l i d o v ý, nýbrž nejdříve zkoumáme, zdali byl sloh a slovosled o r i g i n á l u lidový. To by se o dikci

Homérově sotva dalo dokázat; jeho řečti následovníci a napodobitelé musili opouštěti živou mluvu konversační a psát nářečím, které bylo pro ně i pro jejich čtenáře nářečím u m ě l ý m. Tím nechci doporučovat pro překládání Homéra nějaké umělé neživé nářečí, nýbrž chtěl bych jen upozornit — ne tak Vaňorného, jako jiné nynější překladatele z antických literatur — že jest v onom přibližování moderní řeči dbáti jistých mezí, abychom si nepřiblížili antické dílo tak, že by přestalo být antické. Překladatel Homéra mi snad laskavě promine, že vsunuji tuto poznámku právě do referátu o jeho překladu, jenž by k ní byl sám nedal podnět; těmi obavami mne naplňovaly některé překlady recitované v Antickém cyklu, v nichž se antičnost ztrácela pod pochybnými zdobami romantických šperků.

»Překlad musí být plynný, jasný, prostý«. Kdo nezná Homéra z originálu, nepochopí, jak úžasně těžký úkol si dal překladatel touto zásadou, jaké filologické znalosti, jaké slovní pohotovosti, jakého veršového mistrovství bylo třeba, aby čtenáři a s nimi kritik řekli — místo vší jiné chvály —: »překlad j e s t plynný, jasný, prostý«.[1] Překladatel zvítězil nad svým úkolem a největší jeho chloubou může být, že jeho dílo vychází z jeho rukou čisté, neposkvrněné ani jednou krůpějí potu.

Dostáváme českou Odysseiu s překladatelovým přáním, aby Homéros byl ode dneška živou částí naší literatury. Je tomu až skoro padesát let, co podobné přání vyslovil veliký předchůdce Vaňorného Jindřich Niederle, že »překlad Homéra má se státi majetkem obecným, majetkem celého národa« (Listy filol. I 1874, 21). Snad by se jím byl překlad Niederlův skutečně stal, kdyby byl býval dokončen. Vaňorný přiblížil Homéra naší literatuře jistě více než Niederle, ale bojím se, že naše obecenstvo je dnes od vážné literatury vzdálenější než bylo před padesáti lety. Zamiluje-li si přece Homéra, jak lze doufati, bude to tím větší důkaz překladatelovy zdatnosti. Pak snad bude Homér také první z antických spisovatelů, kterého vřadí do literatury i česká kritika, která je z velké části až dosud mlčky sdružuje s klasickými filology a s jednotlivými třídami gymnasia a proto se o ně v literárních rubrikách nestará.

Vaňorný nám dal českou Odysseiu. Referát nemůže být náležitým výrazem vděčnosti za tento dar; tu vděčnost nechť projeví čtenáři uctivou vzpomínkou na muže, který často zapomínal na sebe, konaje svou těžkou a nezištnou práci. Kritikova vděčnost budiž vyjádřena přáním, aby nám Vaňorný dal i českou Iliadu. *Frant. Novotný.*

*

Není dnes již asi pochybnosti o tom, že bilance naší válečné literatury (čímž nemyslíme jen literaturu vzniklou ve válečné době, nýbrž i tu, která čerpá své vzněty z bezprostředních, zažitých dojmů válečných) jest umělecky velmi skrovná; a bohužel, skrovnější ještě v poesii nežli v beletrii. Kromě

[1] Dovoluji si poznamenati, že plynné heksametry Vaňorného dovedou vzbuditi obdiv i u cizince. Angličan znalý češtiny mi píše: »I am delighted with Otmar Vaňorný's translation of Odysseia. His hexameters have a fine swing about them. The hexameter is a very difficult matter to manage in English, but Vaňorný's Čech hexameters have a real flavour of the Greek original about them«.

několika sešitků a básní dnes obecně známých (Medek, Křička) nebo cenných prací starších našich básníků (Dyk, Sova, Toman) nepoznali jsme takřka díla nového, dosud neznámého básníka, jenž by naráz vyrostl v nepohodě a hrůzách doby, jenž by v hranolu své básnické schopnosti zachytil, znásobil a mohutně odrazil bolest i slávu našich bojů za osvobození. Zato máme hojně knih veršovaných — nelze dobře říci básnických — které pocházejíce většinou od spisovatelů prostých, umělecky nedosti kultivovaných, snaží se v jednoduchých veršících, obyčejně rázu doby Jablonského, Hálkovy, nebo ještě v matných odlescích poesie Sv. Čecha, vysloviti velikou víru a nadšení, jež bohudíky byly v těch těžkých dnech právě v srdcích těch prostých a neumělých hochů. Jsou to tedy milé a historicky i lidsky zajímavé dokumenty, ale nejsou to ovšem díla literární, básnická, umělecká.

Pravým příkladem takového veršování jsou drobné písničky J. K. Skály. Krátké primitivní veršíky s nemovými rýmy, bez metafor a patosu, s průzračnými reminiscencemi, s obsahem rozsekaným podle veršů a s náměty obecně známými, hromadně prožívanými. Zajímavější tedy nežli forma, výraz — pravé a jediné znaky básnického umění — jsou nadpisy, drobné episodky dlouhé a těžké periody válečné. A tak i J. K. Skála, jenž pečlivě datuje každé číslo — píše o brněnském sletu sokolském, o mobilisaci, ironisuje rakouské »vítězné« buletiny, účtuje s hrubými a zbabělými rakouskými důstojníky; některé episody válečné doby dotkly se ho hlouběji, takže jim věnuje pozornost. Psychologicky zajímavo, které: na př. rozpuštění České obce sokolské, Konec Srbie, Kapitulace Hory a pod. Tedy jeden z dokumentů, ale nikoli literární dílo.

Felix Téver vypravuje se zkušenou rutinou a dobrým vkusem v obsáhlém románu a v širokém epickém toku historii dvou pražských rodin na osvědčené téma: otcové a děti. Dvě pražské rodiny z osmdesátých let minulého století, spojené a skřížené několikerým vztahem erotickým, jsou předmětem studia a pozornosti autorčiny. Nevidíme zrovna zřetelně, že by se význačné vlastnosti rodičů objevovaly na některém dítěti a nebéřeme to spisovatelce za zlé; spíše tu jde o vystižení ducha a charakteru dvou generací, které mají vždy něco tajemně společného i při velikém rozdílu charakterů. Spisovatelčino srdce jest ovšem při mladším pokolení, kdežto staří vycházejí z jejího pozorování hůře. Tak je tu továrník Brinc, hýřivec a slaboch, zcela ubohý; paní Brincová, bývalá herečka, s teatrálními pohyby a sentimentálními výlevy, při tom praktická a egoistka. A z rodiny revidenta Kaliny je tomu podobně: otec Kalina, ač poctivý a skromný, je pánem své ženy, již hojnými porody strhal k smrti; k tomu omezený dobrák s nevinnými hříčkami; matka, která v románu životně nevystoupí, jen v závěrečné kapitole svého života jest stilisována jako mučenice, typ z těch tichých, upracovaných a poddaných žen.

To mladí jsou již jiní; vzdělanější, přemýšlivější a v upřímnosti i sebevědomější. V rodině Brincově jest to jemný, ale slabý Willi a nicotná, křehounká Rózinka, veliká jen v své neobmezené, poddané lásce ke Kalinovu Stáňovi. Za to v rodině Kalinově jest tu tvrdý a přemýšlivý Stáňa, který sice po celé mládí ostře bojuje proti otci a zarytě vytýká mu stále obět matčinu, ale — zdá se — na konec, když se ožení s továrníkovou Rózinkou,

upadne snad v obyčeje otcovy. A pak tu jest zřejmě nejmilejší postava autorčina, energická a kulturní Milča, která přes bolesti zhrzené lásky a těžkých překážek rodinných jde silně a svobodně za svým cílem. Zůstává sice na konci románu v třiceti letech neprovdána a daří svou nevydanou láskou jen děti bratrovy. Ale což jest to třicet let u této ušlechtilé a samostatné povahy?

Autorka má dobrou vlastnost: nesoudí a neodsuzuje, nekáže ani neřeční. Dívá se moudrýma, klidnýma očima na své figurky a zapisuje jejich boje a osudy. Její zájem je v první řadě psychologický a fabulační. Je to kniha zajímavá, bohatá, i když není vnějším dějem přeplněna. Je to kniha vkusná, i když není umělecká. Spisovatelka nevystupuje ze své, někdy až kronikářské objektivnosti; nestilisuje, nepřenáší dosti svého vnitřního života, svých obrazů a tvárných schopností na realitu. Tady starší forma románu, nevýbojná kniha, ale kulturní a milá.

Do jisté míry opakem celého tohoto způsobu a techniky románové práce jsou zase povídky Antonína Sovy. Na první stránce vidíme lyrika, básníka silných schopností tvárných a stilisačních, třebaže zase děj i komposice jsou matnější. Ale Sovovi v povídkách (i v starších románech) neběží tolik o bohatý, dobrodružný děj, ani o úzkostlivé komposiční vyvážení jeho. Půvab a cena jeho prósy spočívá v něčem jiném. V tom, jak osobitě a umělecky ztráví a přetvoří zevnější dojmy, jak promítá lidi, nálady i přírodní okolí, časovou atmosféru duchem a srdcem básníkovým a jak potom tyto reflekse, přetvořené a novým přísvitem osvětlené skládají se v řadu odhmotněných, ale živých a často nezapomenutelných obrazů. Je tu zkrátka podkladem živá a citlivá deska básníkovy duše, lyrické a sociálně hluboko cítící.

A tak nám spisovatel a básník líčí bohatý venkovský dvorec z posledních let válečných, zajatce na poli pracující, stinnou venkovskou zahradu a do těchto kulis zasazuje své ústřední postavy a jejich drama. Při tom dobře cítíme, že to, co nám zde vypravuje, jest vlastně jen prolog, že drama následuje za poslední stránkou a domýšlíme se, že statečná a zasmušilá Klára bude míti v tom koloběhu starostí osud právě tak málo záviděníhodný, jako jej měla její tchýně.

Anebo vybírám drobný kaleidoskopický obrázek Kancelář a život, jakési ceny též autobiografické, který mně připomíná Nerudovy kresby z tichého domu. Kolik tu figurek, jaká svěžest, život od bujného a neodpovědného mládí až k tichému smutku resignované bolesti.

K novým povídkám připojil autor i známou starší »quasilegendu« o kantoru Pankráci Budeciovi. Je to obzvláště milá a srdečná historie z konce 18. století ze života kantorského a muzikantského, plná rázovitých scén, dobového koloritu i hluboce lidské psychologie. Velmi podobným tématem obírá se i jedna z nejrozkošnějších drobotin Jiráskových, a to povídka Zahořanský hon. Ale kdežto Jirásek skvostným uměním dovedl zachytit křehký půvab rokokového světa a na druhé straně veselou bohémskou krev nebo ostych první lásky a podmalovat celou historii zamženým kouzlem měsíčních nocí a snivých fanfár loveckého rohu, jest Sovův kantor Budecius do značné míry též obrazem básníkovy duše a mnohého z nových

lidí a zvláště českých. Jeho pout světem, pokání, idylický konec a shledání se synem mají mnoho symbolického, co vyrůstá nad úzký rámec půvabné a osobité povídky historické. *K. H.*

Poučná.

Univ. prof. dr. *O. Jiráni:* Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském. Lidové university sv. II. Melantrich 1921. — Dr. *Ladislav Jeništa:* Kam životem cíli. (Otázky a názory. Vydává Jan Laichter.)

Univ. prof. dr. *O. Jiráni:* Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském. Lidové university sv. II. Melantrich 1921.

Boj o místo antiky a jmenovitě řecké antiky na střední škole je téma, o němž se vášnivě debatovalo v cizině i u nás již celá desítiletí před válkou. Naše Doba poskytla této diskusi již od začátku hojně místa a její čtenáři tedy vědí, že obhájci antiky měli vždy aspoň dvojí úkol: dokazovati, že antický svět není a nesmí pro nás býti museem antikvit, a že nutno udržovati přímý styk s antikou klasickým vzděláním středoškolským. Poválečné poměry tento dvojí úkol ještě znesnadnily a možno říci, že u nás více než jinde, protože nemáme renesanční tradice. Těžké hospodářské otřesy a intensivní sociální boj obrátily mysl nejširších vrstev k t. zv. praktickým hodnotám — tak běda dnes všemu, co není »produktivní«. Škola je exponentem tohoto živelného hnutí a odstranění řečtiny, nebo raději hned obou klasických jazyků, je jedním z velmi populárních požadavků reformních. — Této nálady si byl prof. Jiráni dobře vědom, když se odhodlal napsati knihu o antice. Ale jako každý člověk, který není ohlušen hlomoznými hesly těchto dnů, byl si vědom i toho, že špatně chápaná »praktičnost« je velmi vážným nebezpečím pro kulturu, jakmile by se stala výlučným principem školské výchovy. A tak je kniha soustavnou obranou proti tomuto pseudomodernímu duchu se stanoviska klasického filologa. Tedy apologie; ano, ale apologie v nejlepším smyslu slova, přesvědčující nikoli nadšenými nebo rozhořčenými slovy, nýbrž veskrze věcným výkladem. Auktor dbal především toho, aby čtenáři podal všestranný a na moderním badání založený obraz antické kultury. Všechny její složky jsou letmo charakterisovány s bezpečností odborníka a uváděny dokumentárně v souvislost s význačnými zjevy evropské civilisace. A čtenář tak sám sleduje, jak byla antika (a to hlavně řecká antika) ve všech dobách živným prvkem a jak se s ní setkává na každém kroku, kdo chce jen trochu hlouběji porozuměti minulosti a tedy ovšem i přítomnosti. Ale tato neobyčejná tvůrčí potence, kterou zasáhla řecká národní vzdělanost ve vývoj kulturního světa, není nikterak vyčerpána ani dnes. Ba naopak, auktor je přesvědčen, a v tom s ním jistě souhlasí každý, kdo dovede myšlenkově zmoci komplikovanost moderní kultury a zná antiku, že lidstvo nebylo nikdy tak blízko antice jako dnes a že je třeba nové renesance; nikoli prostého vzkříšení antiky, nýbrž velké syntese ducha moderního s antikou, hlouběji a moderně pochopenou. Vyrovnání křesťanské lásky a antického naturalismu, poměr společnosti a individua, výchova nového člověka k harmonické kultuře ducha i těla, to jsou dnes životní otázky evropské kultury. Zvláště my, kteří budujeme základy svobodného života politického, potře-

bujeme přímého styku s kulturou malého národa řeckého, chceme-li se pokusiti o vlastní odpověď na ony kulturní problémy, jež jsou vesměs nalého-vým dědictvím antiky. Vyloučiti řečtinu ze střední školy, znamená za těchto poměrů ochuditi naši kulturu o cennou tvůrčí složku, a to složku nenahraditelnou. Neboť má-li nám antika dáti to, co od ní chceme, a v té intensitě, jak toho potřebujeme, nelze ničím nahraditi přímé její studium, a to již studium na střední škole. Je ovšem prof. Jiráni dalek toho, aby žádal klasické vzdělání pro všechny. To by byl právě takový neblahý omyl, jakého se dopouštějí navrhovatelé jednotné střední školy bez klasických jazyků. Ale pro střední školu toho typu, který má připravovati pro samostatnou práci duchově vědeckou a filosofickou a pro umělecké chápání života, je řecký jazyk a řecká kultura (lépe podávaná, ale nikoli ulehčená) nezbytným předmětem učebným. — Přečísti si svěže psanou knihu prof. Jiráního je radostí pro přátele antiky, přemýšleti o auktorových výkladech je pak povinností všech, kdo chtí reformovati střední školu k trvalému prospěchu národa.

Dr. *J. Ludvíkovský.*

Dr. *Ladislav Jeništa:* Kam život cílí. (Otázky a názory. Vydává Jan Laichter.)

Tato kniha, usilující vyložiti smysl a cíl života, je výsledkem bohaté životní zkušenosti i láskyplného a spíše ještě soucitného přemýšlení o životě. Autor — lékař — příliš často nahlížel v tvář lidskému utrpení a lidské bolesti a proto, když hledá a podává smysl života, přijímá utrpení i bolesti, přijímá nemoc i nevyléčitelnost jako eksistující složku života, počítá s ní a snaží se s ní vypořádati. Ale třeba že tato knížka převážně obírá se utrpením, nemocí a smrtí, je vlastně silnou hlasatelkou zdraví. Zdraví je Jeništovi pramenem života a kdybychom si, jak dí, osvojili opravdový kult zdraví, nebylo by slonu, který rodí duševní choroby, nebylo by opájení, jež umrtvuje, nebylo by bídy, která zabíjí. Polovina chorob by prý vymizela, protože pro ně pracuje naše vina. Bohužel Jeništovi se zdá, že jen ti lidé, kteří těžce trpěli, porozuměli zákonu zdraví. Mne hlavně zajímaly kapitoly, pojednávající o nemoci, o problému nevyléčitelnosti a smrti. Zde autor uplatňuje mnohé vlastní zkušenosti a konkrétní poznatky a otvírá jasněji hlubší pohled na tyto stinné zjevy života. *t.*

DIVADLO.

Činohra.

František Zavřel: Král Přemysl Otakar Druhý. Tragedie ve třech dějstvích (Uranie). — Dravec. Hra ve 3 dějstvích (Stavovské divadlo). — *Em. Pauk:* Císař pán. Groteska o 3 dějstvích. — *Božena Viková-Kunětická:* Cop. Veselohra o 3 dějstvích (Vinohradské divadlo). — *Molière:* Sganarelle čili domnělý paroháč. Komedie o 1 dějství. Přel. O. Fischer (Stavovské a Vinohradské divadlo). — Škola žen. Komedie o 5 dějstvích. Přel. Z. Gintl (Švandovo divadlo). — Versailleské impromptu. Komedie o 1 dějství. Přel. Z. Gintl (Stavovské divadlo). — Vynucený sňatek. Komedie o 1 dějství. Přel. J. Berka. — Lékařem proti své vůli. Komedie o 4 obrazech. Přel. A. Bernášek (Vinohradské divadlo). — Sicilian. Komedie o 1 dějství. Přel. S. Kolár (Stavovské

divadlo). — Z d r a v ý n e m o c e n ý. Komedie-ballet o 3 dějstvích s předehrou, mezihrami a dohrou. Přel. B. Frida (Národní divadlo). — *William Shakespeare:* T r o i l u s a C r e s s i d a. Tragikomedie o 3 dějstvích s 15 scénami. Přel. J. V. Sládek, upravil P. Křička (Vinohradské divadlo). — *Vittorio Alfieri:* M e r o p e. Tragedie o 5 dějstvích. Přel. K. Mašek (Nár. divadlo). — *J. W. Goethe:* I f i g e n i e v T a u r i d ě. Činohra o 5 dějstvích. Přel. L. Quis (Vinohradské divadlo). — *Henrik Ibsen:* R o s m e r s h o l m. Hra o 4 dějstvích. Přel. M. Krausová-Lesná (Národní divadlo). — H e d d a G a b l e r o v á. Činohra o 4 dějstvích. Přel. J. Kvapil (Vinohradské divadlo). *John Galsworthy:* Z á p a s. Hra o 3 dějstvích s proměnou. Přel. A. Křížová (Národní divadlo). — *Volodymyr Vynnyčenko:* Č e r n á p a n t h e r a a b í l ý m e d v ě d. Hra ve 4 dějstvích. Přel. K. Král (Švandovo divadlo). — *Victorien Sardou a Emil Morlan:* M a d a m e S a n s - g ê n e. Veselohra o 3 dějstvích s předehrou. Přel. B. Frida (Stavovské divadlo). — *Louis Verneuil:* K o l o t o č. Veselohra o 3 dějstvích. Přel. E. Brand (Národní divadlo). — *F. T. Marinetti a j.:* S y n t h e t i c k é d i v a d l o. Přel. V. Jiřina (Švandovo divadlo).

Z a v ř e l jest odvážný a plodný, bohužel málo kritický dramatik. V »P ř e m y s l u O t a k a r o v i II.« i »D r a v c i« vykreslil svůj ideál silného muže, jdoucího přese všechny překážky k cíli a uživajícího žen pouze jako nástroje, vtělení nietzscheovské »vůle k moci«. V obou hrách se postaví proti muži žena, jež nechce být jen prostředkem k uskutečnění jeho velikých záměrů. V první hře přivede chotě k pádu, ve druhé jest jím rozdrcena. První hra nemá ani skutečného dramatického dění, způsobeného vůlí nebo vášní, ani podrobnější kresby osob. Přemysl i jeho sok Falkenštejn jsou deklamující loutky. Převládá milostná lyrika (Falkenštejn a Kunhuta, Otakar a Anežka) a retorika (opakování týchž slov, hromadění synonym, odvážné obrazy, jako »děje se rozhořely«). Zajímavěji, lidštěji jsou kresleny osoby v »Dravci«, zejména trojice Richard, jeho žena a její sestra. Richard je Don Juan, milovaný všemi ženami, ale netoužící po lásce, nýbrž po úspěchu. Věra je žena vášnivá, ale myslící a nepoddajná. Olga je pasivní, milující žena.

P a u k ů v »C i s a ř p á n« je založen na vtipu, vzniklém za války, že císař František Josef zemřel a kdosi ho zastupuje. Děj je nemožný, osoby jsou karikatury, vtipy jsou někdy dobré, někdy špatné. Fraška je namířena proti kněžské, vojenské a ženské vládě ve Vídni a českému křiklounství doma; věci ty, snad mimo poslední, jsou nyní již odbyty.

Ze starších českých her byl obnoven »C o p« V i k o v é K u n ě t i c k é. Má vtipný námět: zkostnatělý velkostatkář Hübner chce dáti dcerušku na byt k své známé, paní Olivové. Ale nalezne tam jejího starého milence a rozjařené studenty. Rozumí se, že rozhořčeně odchází. Veselé situace jsou dobře vymyšleny. Také osoby jsou vhodně charakterisovány: pokrytecká paní Olivová, domácí přítel, bojující o svá práva, děvče po prvé milující atd. Jen hlasatelka spisovatelčiných zásad, studentka Věra, je neživotná. Také zásady, jež se nám kdysi líbily, — o rovných právech muže a ženy, o potřebě volnějšího a čistšího poměru mezi mužskou a ženskou mládeží — zní dnes již prázdně, dutě.

Třísetleté výročí M o l i è r o v a narození (16. ledna 1622) bylo oslaveno provozováním několika jeho děl, bohužel ne nejvýznamnějších. »S g a n a r e l l e č i l i d o m n ě l ý p a r o h á č« je řadou zábavných nedorozumění, zbytečných žárlivostí a lichých podezření mezi dvěma páry, mladými milenci

Léliem a Célií a starými manžely Sganarellem a jeho ženou. Mládí arci vítězí, milenci se dostanou za sebe přes odpor rodičů. V ději jest mnoho náhod. Kresba osob je zběžná, jen Sganarelle je zajímavěji podán jako »mírný člověk«, který chce býti raději klamán svou ženou, než zabit jejím milencem. Aby se utěšil, vymýšlí si celou filosofii, hájící klamaných manželů. Námět »Školy žen« je vlastně tragický. Arnolf si vychovává pečlivě dívku od malička, miluje ji, chce ji učinit svou ženou, ale mladší muž mu ji odcizí. Nelitujeme-li Arnolfa, je to proto, že jest intrikán, zneužívající cizí důvěry, nadutý posměváček a že uznáváme právo mládí na lásku. Krásně je líčeno šílenství lásky: Arnolf jest klamán, uražen, cítí svou směšnost a přece miluje. Zajímavě je také vykreslena Anežka; je prostá, naivní, ale jakmile začne milovati, stane se lstivou a vynalézavou. Řeč hry je vtipná, plná veselých nedorozumění a nečekaných obratů. »Versailleské impromptu« není dramatem, nýbrž zdramatisovaným obhájením vlastní činnosti tak jako »Kritika Školy žen«, sepsaná v téže době (1663). Básník odmítá výtky mu činěné tím, že ukazuje na veliký úspěch svých her. Mimo to tepe patetickou hru některých herců. Dnešního diváka časové narážky nemohou zajímati. »Vynucený sňatek« je rozmarná hříčka o starém Sganarellu, jenž neví, má-li se oženiti. Je bázlivý, dobromyslný jako jeho jmenovec v »Domnělém paroháči«. Táže se o radu filosofů i hadačů, ale nic se nedoví. Na konec je přinucen ke sňatku ranami. »Lékařem proti své vůli« je obhroublá fraška s výprasky, ohmatáváním prsů atd. Děj je zbudován na dvou starších námětech: sedlák je přinucen bitím, aby dělal lékaře, a lékař dopomůže milencům ke spojení. První myšlenka je ze staré francouzské povídky, druhou známe z Macchiavellovy »Mandragory« a Molièrova »Létavého lékaře«. Hlavní osoba, Sganarelle, jest hrubec, lenoch, nestyda, ale chytrák. »Sicilian« jedná o lásce mladého francouzského šlechtice k půvabné otrokyni a oklamání jejího žárlivého pána. Hra nemá ani molièrovského vtipu, ani jemné kresby povah. Námět »Zdravého nemocného« je týž jako ve většině Molièrových her: rodiče brání milencům v lásce, ovšem marně. Ale více než o tento děj šlo básníku o súčtování s lékaři. Útoky proti nim jsou již v starších jeho hrách, ale zde vykládá soustavně, proč nevěří lékařství. Hrdina hry je zajímavě kreslen: je hypochondr, slaboch, ovládaný ženou a služkou. Ale konečně prohlédne. Také jeho zchytralá, úlisná žena je dobře podána.

V »Troilovi a Kressidě« zdramatisoval Shakespeare, či spíše zkarikoval Homerovu Iliadu. Stále zdůrazňuje, že příčinou války trojské byla sukně. Řecké hrdiny líčí jako lidi malicherné, úskočné, naduté. Zrcadlo jim drží ošklivý zbabělý Thersites. Ten se v boji zachrání, kdežto statečný Hektor padne zradou Achillovou. Čili: velicí hynou, malí zůstávají! Boje Trojanů a Řeků jsou pozadím pro lásku Troila a Kressidy. I tu je básník pesimistou: Kressida přes své sliby se ihned zpronevěří svému milenci. S velikým psychologickým uměním jest líčeno, jak Kressida s počátku tají svou lásku k Troilovi. Jakmile okusila plodu lásky, je již odvážnější. Zajímavá je postava starého Pandara, jenž napomáhá milencům k sblížení. Hra trpí rozvlekloslí v řečech řeckých hrdinů a vtipech Pandarových.

V »Meropě« snažil se Alfieri napodobiti věrně řeckou tragedii. Drama má jen čtyři osoby a zachovává přísně jednotu času, místa a děje. Ale působí na nás chladně. Povahy jsou přímočaré, nezajímavé. Také děj je velmi jednoduchý: Aigisthos, jehož otec a bratr byl zavražděn Polyfontem, se vrátí do vlasti a potrestá vraha. Děj je zdržen průhlednou zápletkou. Ani patetické nářky matky Meropy nás nedojímají.

Jinak si počínal Goethe v »Ifigenii v Tauridě«. Staré báji dal nový smysl. Euripides vyprávěl ve své »Ifigenii«, jak Orestes s Pyladem a Ifigenii na rozkaz Apollonův a s pomocí Athenino odnesou z Taurska posvátnou sochu Artemidinu. Goethe zlidštil celou báji. Oslavil velikou moc ženy — Ifigenie zmírní krutě mravy barbarů a upřímnou pravdomluvností pohne Thoanta, že ji dobrovolně propustí —, oslavil oddané přátelství Oresta a Pylada a poklonil se rozvážnému řízení bohů. Úchvatně vylíčil Erinye-zlé svědomí, pronásledující Oresta, a jeho sen o vysvobození.

V »Rosmersholmu« líčí Ibsen boj starých a mladých. Staré representuje nesnášelivý, nesmiřitelný ředitel Kroll, mladé pastor Rosmer, jenž chce zušlechtiti lidstvo, a odvážná Rebeka, nelekající se ani lži, aby došla svého cíle. Rosmer a Rebeka nemohou v boji zvítěziti, ježto jsou si vědomi hříchu; svou nedovolenou láskou vehnali ve smrt Rosmerovu choť. Ale dobrovolnou smrtí smyjí svou vinu a osvobodí se. Krásně je líčen vznik hříchu Rebečina z její lásky k Rosmerovi a proměnění její lásky smyslné v obětavou, odříkavou. V »Heddě Gablerové« postavil Ibsen proti sobě dva muže a dvě ženy: Lövborga, geniálního, vášnivého učence, a Tesmana, pilného, dobromyslného odborníka, Heddu Gablerovou, tvrdou, toužící po kráse a velikosti, a obětavou, oddanou Elvstedovou. Silní, Hedda a Lövberg, ošklivě hynou, slabí, prostřední, Tesman a Elvstedová, zůstávají. V tom je tragika hry. Děj jest omezen na krátkou dobu a jedno místo. Katastrofa je přivozena náhodou — ztrátou Lövbergova rukopisu —, ale dobře odůvodněnou.

V »Zápase« předvádí Galsworthy boj kapitálu a dělníků. Je nestranný pozorovatel. Dobře líčí, jak obě strany, správní rada podniku i stávkující dělníci, se domnívají, že jsou v právu. Chce dokázati, že v hospodářských bojích musí oba tábory přistoupiti na kompromis. V tom má jistě pravdu; bohužel příliš zdůrazňovaná tendence činí hru málo životnou. Rozhovory ředitelů továrny i dělníků jsou zajímavé, děje nejsou vždy pravděpodobné (zájem předsedův o nemoc dělníkovy ženy, odmítnutí pomoci), poněvadž mají dokázati spisovatelovu thesi.

Vynnyčenkova »Černá panthera a bílý medvěd« je zajímavý, pochmurný obraz moderního uměleckého manželství. Muž, nadaný malíř, miluje svou ženu i své dítě, ale cítí, že jest jimi zdržován ve svém vzletu. Umění je mu více než rodina. Ale žena chce míti muže celého. Ze vzdoru se oddá jinému, bezvýznamnému člověku, po něm jiným a jiným. Muž nemůže doopravdy milovati jiné ženy. Žena také se cítí k němu připoutána a strhuje ho s sebou k společné smrti v propasti. Výjevy jsou živé, někdy křiklavé; upomínají na Wedekinda.

Sardouova »Madame Sans-gêne« nezestárla a nezestárne tak brzy, neboť její skladatel měl srdce a znal dobře divadlo. Povahy osob jsou

jednoduché, ale výrazné a většinou sympatické: energická, dobrosrdečná Kateřina, žárlivý, šlechetný Lefevbre, prudký Napoleon, chytrý Fouché atd. Dialog je vtipný, děj živý. Rozumí se, že nechybí napínavá zápletka (Neipperg a císařovna). Hra jest pěknou oslavou francouzské demokracie.

Ve Verneuilově »Kolotoči« dává se Charlotta vydržovati bohatým Jacquesem a miluje chudého Luciena. Když Jacques pozbude jmění a Lucien zbohatne, miluje prvého a těží z druhého. O psychologické zdůvodnění se spisovatel nepokoušel. Šlo mu jen o vtipy, většinou hloupé.

Zakladatel vlašského futurismu Marinetti pěkně vyložil v úvodní řeči k »synthetickému divadlu« o potřebě nového umění, jež by zanechalo starých těžkopádných konvencí a bylo výrazem dnešní doby, doby překotného technického a sociálního pokroku. Ale předvedené hry nesplnily očekávání. Některé se na vlas podobaly našim kabaretním výjevům, při nichž jde o náhlé překvapení. V některých se střídaly rychle obrazy, zdánlivě k sobě nepatřící; i tu jde o překvapení, kontrast. V jedné hře mluvily neživé předměty.

Ve výpravě kusů jest patrný pokrok. Divadla poskytují různým výtvarným umělcům příležitosti, aby zkusili své síly. Krásná byla Wenigova barokní výprava »Troila«; místa děje byla označena nápisy. Opakem nádherné výpravy Wenigovy byla jednoduchá dekorace Brunnerova v »Meropě«, pouhé schodiště. Veliké, prostorné pokoje s úzkými, vysokými dveřmi navrhl B. Feuerstein pro »Zdravého nemocného«. Naopak »Škola žen« se hrála před malými barokními domky (vypravil Fr. Tichý). Primitivisticky jednoduchá byla K. Dvořákova dekorace »Ifigenie«; představuje skupinu stromů, jejichž koruny splývají. Poučné bylo dvojí provedení »Sganarella«. Na Vinohradském divadle (J. Čapek) byl hrán na ulici mezi domky, ve Stavovském divadle (Č. Jandl) nebylo malovaných dekorací, nýbrž jen stupně, na které vystupovali hrající herci, a sloupy. Ukázalo se, že účinnost hry není podmíněna dekoracemi, nýbrž její hodnotou a hereckým uměním.

Také v režii jest pokrok. Vzorná byla Kvapilova režie »Troila«. Hra přes dlouhé řeči hrdinů nenudila. Vtipně, živě byl proveden Hilarem »Zdravý nemocný«. Balety s dějem nesouvisící byly podrženy; znamenitá byla závěrečná promoce. Ve stopách Hilarových jde K. Čapek, ale přehání. Ve »Vynuceném sňatku dal zbytečně hráti jedné osobě tři úlohy, jednu dokonce na chůdách. Dobře připraveno bylo Dostalovo provedení »Heddy Gablerové«, Novákovo »Rosmersholma« a Borovo »Černé panthery« a Molièrových veseloher (ve Stavovském divadle).

Při Molièrových hrách byl patrný nedostatek dobrých komických herců. Velikým umělcem jest Zakopal; jeho komika je niterná, oduševnělá, srdečná. Hrál Pandara a Sganarella (»Sganarelle«). Chladnější, ale dobře promyšlené jsou komické výkony p. Rolandovy (»Zdravý nemocný«, »Sicilian«). Vnější, spíše situační jest komika p. Fialova (»Škola žen«, »Lékařem proti své vůli«) a Rašilovova (»Sganarelle« ve Stavovském divadle). Pí. Dostalová v »Ifigenii« a »Heddě Gablerové« dokázala opět, že je naší nejlepší tragickou umělkyní. Téměř rovnocenného partnera měla v p. Vydrovi. Pozoruhodné výkony podali též pp. Nový (»Dravec«), Tuma (»Troilus«), Deyl, Želenský a Vrchlická (»Rosmersholm«), Kadlec (»Černá panthera«) a j. *K. Svoboda.*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

Dva učitelé architektury, Kotěra a Plečnik, přešlý zatím z pražské Uměl. prům. školy do rodné Jugoslavie, vstoupili nedávno a brzy za sebou do padesátého roku svého života. Oba žáci velmistra Vídeňské Moderny Wagnera, dovedli vyvíjeti jeho popudy po svém a jako učitelé vychovali nám zdatnou generaci. Kotěrovi nyní, po vítězství v soutěži o budovy právnické fakulty, dostalo se již vyzvání ke konečným plánům, Plečnik jako »stavitel pražského Hradu« provede nám, nežli úplně se s námi rozloučí, ještě pietní a důkladnou úpravu presidentova sídla. Ze školy Kotěrovy, Plečnikovy a z techniky vyšlo již tolik architektů, že vzhledem na směry a úkoly děje se poslední dobou celé spolkové a časopisecké seskupování a přeskupování. Ve »Spolku inženýrů a architektů«, kde sdruženi byli konservativní architekti z české techniky kol svého »Architektonického obzoru«, zvítězili mladší a ohlašují nový časopis, jiní architekti-technikové tvoří »Klub architektů« s novým časopisem »Stavba«, mladší žáci Kotěrovi a žáci Plečnikovi založili »Sdružení stavební tvorby« a vydávají »Stavitele«, kdežto jádro stavitelské moderny je ve »Společnosti architektů«, s pravicí representovanou Englem a Hübschmannem a s levicí, kterou bychom mohli nazvati expresionistickou, ale která se svým hledáním nové formy spojuje i touhu vytvářeti původní, živé a barvité stavebnictví české, s významnými jmény Gočár, Janák, Machoň, Novotný. Orgánem Společnosti je starý druh »Volných Směrů« časopis »Styl«, a pokud jde o zařizování stavebních vnitřků, příloha »Volných Směrů« nazvaná »Výtvarná práce«. Jak vidno, tužeb, zájmů a osob je dosti, ale stavební ruch je pro poválečné potíže dosud nepatrný. Některé stavby přece se však již uskutečnily, tak vidíme na Starém městě zajímavé Novotného učitelské domy, budovu ministerstva unifikačního a Gočárova Legiobanka rázně roste za lešením. Darem ministerstva zahraničního obchodu v sumě 16 milionů na stavbu státní galerie vstupuje tato otázka do stadia bezprostředního rozřešení a usnesení ministerské rady o stavbě nového státního divadla pobídne české architekty k čilé práci, tím spíše, že se již ozývají hlasy, aby stavba ta byla svěřena některému odborníku cizímu. Česká obec sokolská vypsala soutěž na stavbu Tyršova domu na místě staré Zbrojnice na Malé straně v sousedství pozemků pro státní galerii. Ovšem řešení stavebních úloh pražských souvisí s celým regulačním pražským plánem a Státní regulační komise vypsala další soutěž a to na regulaci Smíchova, Košíře, Radlic a Motola, se slibným výsledkem.

»Svaz českého díla« uspořádal v Um. prům. museu bohatou, iniciativní a úspěšnou výstavu bytového zařízení v celkové úpravě arch. Novotného s nábytkovými interieury od architektů Kotěry, Ecka, Novotného, Machoně (roztomilý dívčí pokoj), Meteláka (pokoj dětský), Kruhu umělců a průmyslníků (Plečnikových žáků Ložka, Nováka a Hořejše), Stockara (pokoj pro svobodného), Vl. Hofmana (ložnice a jídelna), Společnosti uměleckého priemyslu v Bratislave (kuchyně), Gočára (ložnice a jídelna úředníka), Janáka (kuchyně a ložnice pro dělníka). Příklad Janákův ukazuje snahu těchto architektů za uměním sociálně užitečným, vedle toho tento

architekt spolu s Gočárem klade důraz i na živou barevnost. Od elegantního, distinguovaného nábytku Kotěrova ke svěží, mladé Gočárově tvarové vynalézavosti vidíme vývojovou linii, vedoucí k bohatému rozvoji dalšímu. Do těch interieurů navrhli nástěnnou malbu profesoři a žáci Um. prům. školy pražské, jejíž je to částečně výstava, především prof. Kysela, jehož výzdoba hlavní výstavní síně kvete líbeznou, mile českou lyrikou, a V. H. Brunner. Nábytek i ono vymalování provedla řada řemeslníků, již dobře srozuměných s navrhujícími umělci, takže je naděje v řemeslnicky poctivou, tvarově dobře českou a původní tvorbu interieurovou. Nástěnné malby Kyselovy můžeme s požitkem pozorovati již i jinde: v místnostech presidenta Národního shromáždění, v úředních síních Um. prům. školy, u ministra školství, v domě továrníka ve Dvoře Králové a j. Ornamentálního nadání tohoto umělce využil Weissův Lyonský obchodní dům hedvábím k tisku hedvábných látek. Nejvíce textilií do interieurů dodaly výborné dílny M. Teinitzrové. Výtvarníci hledí obroditi i české umění skla, keramiky, kovu, šperku, kůže (Lindauer), hraček, knihy i akcidenčního tiskopisu a plakátu. Přiřaděno je k výstavě, která potrvá až do jarního vzorkového trhu pražského, jako původní jeho doplněk, oddělení umění lidového (krásné krajky navržené Mildeovou a Serbouskovou, rozkošná keramika stupavského Ferdyše Kostky, exposice Podkarp. Rusi a pod.). Dojem z výstavy je radostný a pohled do budoucna nadějný, zvláště pro krásnou součinnost výtvarníků s výbornými řemeslníky, ano i s továrníky. — Na venkově českém třeba je hlásiti dobrou výstavu českého skla v městském museu královéhradeckém.

Řada architektů byla účastna i na výstavě scénického umění výtvarného pořádané Jednotou výtvarných umělců v Obecním domě. Tito architekti a někteří malíři předvedli zde velmi poučnou, byť neúplnou historii našeho českého scénování, od režisérsky »teatrální« výpravy první doby Národního divadla, přes realismus k modernímu nyní ekspresionismu, až kubismu; k tomu byla přičleněna výstavka divadelních návrhů několika současných Rusů a Francouzů.

Malířské výstavy střídaly se velmi čile v obvyklých pražských výstavních místnostech, vesměs nedostatečných, k nimž přibyly tři další: zdařilá »Síň Mánesa« vystavená z podílů členů a příznivců »Mánesa« v druhém dvoře domu ve Vodičkově ulici, kde »Mánes« má spolkové místnosti, vinohradská v bývalém skleníku v sadech Havlíčkových a v »Antiquě«, v přízemí Lucerny. V »Antiquě« vystavoval malíř francouzského ministerstva kolonií Lucien Madrassi velikou řadu pastelových studií hlav a postav slovanského lidu z Podkarpatské Rusi a Slovenska, dobrého provedení a lidopisně velmi zajímavou. Italové učinili, po výstavě některých ekstremistů v Domě umělců, ještě dvojí nápor k nám, jednak literární návštěvou vůdce futuristů Marinettiho, jednak výstavou sdružení Chiaro di Luna ve vinohradské výstavní síni, s tendencí protifuturistickou. Není divu, že u nás vystavují též naši slovanští bratří: tak »Klub jihoslovanských studujících výtvarných umění« vystavoval v domě umělců a letitý profesor Akademie Chorvat Vlaho Bukovac s oběma dcerami malířkami v saloně Rubešově. Alexej Hanzen, malíř ruského ministerstva námořnictví, ukázal soubor efektních marin u Topiče. Byla i zvlátní »výstava ruského umění«, byť jen v barevných reprodukcích,

v místnostech grafického závodu »Unie«, překrásné to ukázky z několikaleté práce závodu o zreprodukování malířských pokladů ruských galerií, ať obrazů moderní školy či nádherných ikon musea Alexandra III. S ruským uměním můžeme nyní se seznámiti důkladněji také proto, že Jan Štenc krásně vydal »Ruskou školu malířskou«, bohatě ilustrovaný to výklad maliře-učence Alexandra Benois, a začal vydávati pod názvem »Ruské umění« Fr. Táborského stati, namnoze vyšlé v »Naší době«, jež v prvním vydaném svazku probírají nejstarší ruskou architekturu do rozkvětu Moskvy a staré ruské malířství do Petra Velikého. Básník a znalec Ruska, jež vášnivě miluje, podal tu Táborský poutavý přehled staroruských katedrál a malířské výzdoby jejich stěn a ikonostasů. Hojné reprodukce, též barevné, naznačují nám barevnou i formální krásu ikon středověké novogorodské školy, ruského Fra Angelika, mnicha Rubleva, fresk mistra Dionisia atd. Další svazky pojednají o dřevěné architektuře ruského severu a kamenné moskevské z doby rozkvětu, o ruském baroku a klasicismu, portrétu, krajině, moderním malířství a grafice. Jsou to dobré činy z našeho kulturního slovanského programu.

Žijíce prostřed nás, chtí se někteří židé projevovati jako osobitý národ a hledí vytvářeti i své židovské umění. Malíř Feigl shromáždil v »Antiquě« ke krátké výstavě grafické listy svých soukmenovců, hlavně z Berlína, a některým (Budkovi, Steinhardtovi, Szalitové) zdařilo se vskutku uzavříti do svých grafik něco z povahových rysů židovstva, hlavně východního.

Z původní malířské tvorby zaznamenejme posmrtné výstavy Nekolové-Jarešové, s tvorbou blízkou jejímu manželu Jarešovi, ale nedovršenou v žádné konečné dílo, a Otakara Marvánka, někdy hosta »Tvrdošíjných«, kteří tuto pietní výstavu uspořádali. Překvapila hojností prací, jež vesměs snesou výstavní měřítko a z nichž některé by mohly dobře zastupovati toto jméno, předčasně smazané, v nějaké galerijní síni s ukázkami ekspresionistické malby těchto let. Několik výstav bylo krajinářských: Ullmann ukázal další svá naturalistická plátna z českého venkova ve svém navyklém rukopise, Jaroslav Šimůnek předvedl své obrazy pražských předměstí a staveništ, rovněž naturalistické, a Ludvík Kuba vystavil svůj teple a měkce barvitý cyklus krumlovský. Výstavní síň »Mánesa« byla šťastně zahájena souborem Slavíčkových obrazů, jež kdysi věnoval rodné Roudnici Max Švagrovský, a kdysi společníku Slavíčkova pobývání na Okoři, Antonínu Hudečkovi, otevřel »Mánes« v den dosažení jeho padesátky velikou výstavu krajin v Obecním domě, jíž malíř, který nevystavoval po řadu let v Praze, ukázal překvapeným návštěvníkům bohaté a krásné dílo, jež uzrálo za jeho pobytů na Policku, na Rujaně, v Solnohradsku a na Slovensku. Figurální malba zastoupena byla na rozkošné výstavce Alšových kreseb a náčrtů v síni »Mánesa« (po Slavíčkovi) a na výstavě dosti nesourodého sdružení »Tvorba«, kde počtem i pestrostí vévodil Josef Váchal, autor okultních obrazů, řezeb, grafik a knih, zajímavý jako případ člověka, méně jako umělce.

Z publikací zmiňme se o Matějčkově svazečku »Die böhmische Malerei des XIV. Jahrh.« v Tietzově Bibliothek der Kunstgeschichte, vydávané v Lipsku u Seemanna, o rozsáhlém Čechnerově Soupisu památek okresu kaplického, jímž Česká Akademie pokračuje ve svém záslužném soupisovém

díle. Cyklus přednášek o románském umění ohlášený Uměleckým klubem studentským ohlašuje nám, že mladí naši historikové umění (pro románskou dobu Birnbaum, Matějček a Pečírka) mají již připraveny rukopisy pro I. díl Dějin českého umění, jež spolek »Mánes« započne co nevidět vydávati. Matějčkova »Dějepisu umění« vydal Štenc další sešity a uvedl na trh nový typ knih o umění, laciných, nevelkých formátem, monograficky vyčerpávajících určitá výtvarnická témata. Seznam první desítky naznačuje program: Slavíček (Matějček), Sochy na Karlově mostě (Mádl), Preisler (Žákavec), Příručka umělce-grafika (Šimon), Mánesovy prapory (Kuchynka). Mánesův Dr. Faust (Táborský), Prázdniny 1921 (kresby Švabinského), Myslbek (Štech), Románská renesance (Birnbaum), Pasionál Kunhutin (Matějček). Příspěvky k poznání nového českého umění jsou: spis o Alšovi od jeho zetě Dra Svobody (nakl. Kočí), A. Veselého Výtvarná Morava I. (nakl. Polygrafie), Maškova kniha Tři leta s »Mánesem« (nakl. »Mánes«), Dr. V. V. Štecha sbírka essayí a kritik »Včera« (Štenc) Ž.

ZPRÁVY.

Kulturno-istoričeskaja bibliotěka. Pod tímto názvem začalo mladé ruské nakladatelství v Praze Naša Rěč vydávat sbírku knížek věnovaných naší literatuře. Jako první svazek vyšel překlad tří Masarykových projevů o bolševictví, vydaný v Knihovničce Služby (sv. I.), jako druhý Rádlova brožura Tomáš G. Masaryk, jeho život, veřejná a vědecká činnost. V tisku jsou pak tyto další svazky: Ern. Denise České obrození, T. G. Masaryka Jan Hus, životopis Nerudův a výbor z něho a B. Sokolova Duše českého národa. Dále se slibují překlady z Jiráska, Raise, Zeyera a j. z prósy, Březiny, Vrchlického, Bezruče a j. z poesie A konečně se dovídáme, že — patrně mimo tuto sbírku — se připravuje k tisku ruské vydání Masarykovy knihy Rusko a Evropa. Je to tedy podnik, jejž možno uvítat.

Nemohu však stejně se vyslovit o překladu. Ten nejen nevystihuje, ba ani se nepokouší vystihnout slohu Masarykova, což ostatně v ruštině — při jisté širokosti jazyka — bylo by jistě obtížné, ale obsahuje nemálo věcných chyb, ukazujících, že překladatel neuměl patrně dost dobře česky. Jestli hned v prvním odstavci Masarykova věta: »Za čtyři léta se dá zničit, co sto let snad budeme napravovat«, přeložena do ruštiny: »Vždyť za čtyři roky války bylo zničeno tolik, že sto let pravděpodobně budeme musit spravovat, co bylo rozrušeno« — dalo by se říci, že tu je jen odchylka v nuanci. Ale když hned na to slova: »krise všenárodní« jsou přeložena: »krizis vsěch narodov« (krise všech národů), tedy je to za prvé špatně přeloženo, a za druhé vzniklo touto chybou zbytečné opakování, protože hned za tím je slovo vsěmirnyj (překlad Masarykova všesvětový).

Snad bychom mohli prominout takové zbytečné doplňky a změny, jako když Masaryk řekne (na str. 10.), že »ministři socialističtí mohli mnoho udělat«, a překladatel z toho udělá: »mohli by«; nebo když místo Masarykova (str. 11.): »do toho m n ě nic není«, položí: »do toho n á m nic není« (ačkoli před tím M. praví: »N e p o u š t í m se do toho — v překladu zase je: nebudu se pouštět — co by se mělo dělat v Rusku«), když Masarykova věta: »My v Čechách potřebujeme cestu, způsob práce, methodu sociálních přeměn po našem domácím způsobu a podle našich potřeb,« přeložena takto: »Nám v Čechách je třeba jiné cesty, cesty soustavné práce a sociálních reforem, která více odpovídá způsobu života našeho lidu a našim potřebám,« když ve větě: »bude vychováván pro socialismus, jak říkáte, vědecky,« se slova »jak říkáte« vynechají, když Masarykova charakteristická věta: »teď potřebujeme socialisace prací, hlavou, plán, jak to soustavně provádět,« vypadne v překladě asi tak: »Pro socialisaci je potřebí předběžné vážné práce a konkrétního plánu o tom, jak ji soustavně provésti.« Ale již budeme kroutit hlavou, když místo českého výroku: »Já vím, a vy si na tom zakládáte, že jste strana revoluční,« najdeme v překladu: »Já vím, že vy vy-

cházíte z toho, že jste revoluční strana.« Masarykova poměrně dlouhá věta: »Když jsem se měl rozhodnout v roce 1914 a 1915 o organisování naší zahraniční revoluční akce, když jsem si řekl: »Budeš vybízet lidi, aby obětovali životy,« to pro mne byla tíživá otázka« — v překladu byla bez potřeby rozbita ve dvě a dopadlo to takhle: »Když jsem se měl rozhodnout v roce 1914 a 1915, abych organisoval naše zahraniční revoluční hnutí, tehdy jsem si řekl: ‚Budeš vybízet lidi, aby obětovali život.' — A to tehdy pro mne bylo těžkou otázkou.« Je patrno, že tím smysl hodně utrpěl. Ale když místo české věty: »Já se nebál, já se žádných revolucionářů nebojím,« je v ruském překladě: »Já jsem se nebál ani o jednoho z revolucionářů a nebojím se,« tedy vidíme hrubou chybu, vzniklou patrně z nedostatečné znalosti jazyka, z něhož se překládá. V tomtéž místě při překladu vynechány asi čtyři řádky z českého tekstu, jak mně řekl vydavatel, v dohodě s autorem, protože tatáž věc se podobně opakuje v projevu druhém.

To jsou tak asi poznámky k překladu krátké Masarykovy řeči k dělníkům na Březových Horách, která v českém vydání zabírá pět stránek a v ruském necelých sedm. Stejně bych mohl probrat i ostatní delší dva. Ale není na to místa. A tak uvedu jen některé příklady křiklavější: souvisle přeloženo poštěpěnno (postupně), pochybený dvakráte přeloženo somnitělnyj (pochybný). Masaryk uvádí (str. 20.) Engelsovo učení, »že v zemích, v nichž je lid plně zastoupen a má v parlamentě většinu, starý režim může pokojně přejít v režim nový«; kdežto podle překladatele učil Engels, »že v těch zemích, ve kterých lid má dokonalé volební právo, starý režim může bezbolestně přejíti v režim nový.« Podle Masaryka Engels »v souhlasu s tím prohlašuje demokratickou republiku za specifickou formu pro diktaturu proletariátu«, kdežto podle anonymního[1] překladatele ji prohlašuje jen za specifickou formu p ř i p r a v u j í c í tu diktaturu. Na počátku třetího projevu (1. řádek v třetím odstavci ruského textu) je patrně jen nedopatřením vytištěno kapitalismu místo socialismu.

V posledním odstavci III. kapitoly posledního projevu jsou v překladu docela vynechány dvě dlouhé věty. Za nimi pak Masarykův známý termin: »lidé jedné knihy« (kteří nepřečetli než jednu knihu a z ní mají všecku svou moudrost) přeloženi do ruštiny slovem načotčiki, které podle nového slovníku Morkovina znamená: předčítatel, písmák, tedy skoro pravý opak. V páté hlavě Masaryk praví, že »Marx v souhlase se svou theorií o ideologické nadstavbě« atd., kdežto překlad mluví o souhlase s theorií a ideologickou nadstavbou k ní.« Kousek dále dí Masaryk ve shodě se svým celým názorem a učením: »Skutečně nelze pochopit, proč by diktatura proletariátu nebyla možná bez terroru a při pomoci parlamentu« — z čehož v překladu vyšel pravý opak: »Skutečně nelze pochopit, jak by byla možná diktatura proletariátu bez terroru.« V předposledním odstavci 5. hlavy je v českém tekstu tisková chyba, je tam: »na té skutečnosti r o z v á ž í se každá revoluce« patrně místo rozráží; ruský překladatel při své malé znalosti češtiny z toho udělal: »tato skutečnost oceňuje se jednostranně při každé revoluci.«

[1] V knize není uveden ani překladatel ani pořadatel sbírky.

Tak, myslím, se nemá dělat vůbec žádný překlad, tím méně překlad důležitých projevů muže, jehož si nutno tak vážit, jak o tom píše v úvodu Sokolov. Je mi líto, že jsem o prvém sešitku knihovny mně svým účelem tak velmi sympatické musil napsat posudek tak odmítavý, ale udělal jsem tak v zájmu svazečků příštích, kterým upřímně přeji, aby vycházely co nejčastěji a nacházely odbyt co nejhojnější. *Josef Kudela.*

Zprávy knižní a literární. Charles Trevelyan, From Liberalism to Labour. London, George Allen & Unwin, 1921. Str. 94, sh. 1·6. — Autor spiskem odůvodňuje, proč opustil anglickou stranu liberální a přeč přestoupil ke straně dělnické. Nalezneme zde bystrou sice ale poněkud zaujatou kritiku politiky liberálních ministrů, kteří prý šli v létech 1906—1914 a pak za války za cíly imperialistickými a podporovali tutéž politiku i ve Francii. Jsouce prý původci tajných smluv z r. 1915—16, nemohli následkem toho ve Versaillich podporovati dostatečně Wilsona proti Clémenceauovi a Fochovi. Autor klade anglickým liberálům za vinu i situaci v Irsku. Přednost strany dělnické vidí v tom, že je méně závislou na svých vůdcích nežli strana liberální a že to myslí oproti straně liberální se sociální reformou upřímně. — Frederic C. Howe, Revolution and Democracy. New York, B. W. Huebsch, 1921. Str. XIX—238. $ 2·—. Charakteristickým znakem dnešní doby jest prý všeobecná sabotáž. Mír jest prý výsledkem vzestupu hospodářských skupin ve vítězných státech, které si chtěly dáti pojistiti svá nadpráví mírovou smlouvou. Názorem autorovým jest, že musí přijíti nový převrat, přinášející ve svém klíně duchovní a hospodářskou svobodu, jež však nesmí býti ani socialismem ani syndikalismem. Odporučuje sestátnění dopravních prostředků a organisaci průmyslovou na podkladě družstevním. — C. E. Bechhofer, In Denikin's Russia and the Caucasus, 1919—1920. Being the record of a journey to South Russia, the Crimea, Armenia, Georgia, and Baku 1919 and 1920. With an introduction by Alfred E. Zimmern, Prof. of International Politics at the University College of Wales, Aberystwyth. With 2 maps. London, W. Collins Sons & Co., 1921. Str. XIX—324. Sh. 10·6. — Ve spisu podává se obraz úplného uvolnění se všeho občanského pořádku v Rusku pod tlakem bolševismu, líčí se bezradnost a roztříštěnost ruské inteligence a popisuje se zkaženost, bezhlavost a politická chaotičnost u vůdců protibolševického hnutí. Při tom lid trpí nesmírně hladem a epidemiemi. — Joseph Caillaux, Meine Gefangenschaft. Vor der Weltgeschichte dargelegt. 4. Aufl. Basel, Rhein-Verlag, 1921. Str. 340. M. 18·—. Caillaux analysuje jím sledovanou a doporučovanou politiku. Neobejde se to bez prudkých pádů proti vedoucím politickým osobnostem, obzvláště proti Clémenceauovi. Rozepisuje se ovšem také o událostech, jež byly podnětem jeho zatčení (aféra Bolo, cesta do Jižní Ameriky, nález papírů ve Florencii atd.) a kritisuje postup při svém procesu. Při tom snaží se dokázati svou nevinu. — Andrée Tardieu, La paix. Préface de George Clémenceau. Paris, Pavot & Cie 1921. Str. XXVII—520. Fr. 12·—. Podstatnou část knihy vyplňuje

líčení bojů, jež zástupci Francie na pařížské konferenci museli podstoupiti, aby uplatnili své požadavky oproti jiným mocnostem, zejména proti Anglii a Americe. Obzvláště Lloyd George se obával, že v Německu nenajde se žádné vlády, jež by mír podepsala. Jakožto účastník konference Tardieux líčí také její organisaci, dělbu práce a pohnutky, jež Německo přiměly k osudovému rozhodnutí. — Freiherr von Schoen, Erlebtes. Beiträge zur politischen Geschichte der neuesten Zeit. Stuttgart u. Berlin. Deutsche Verlags-Anstalt 1921. Stran 227. M. 30·—. Autor jest diplomatem. Jako takový byl postupně vyslancem v Kodani, Petrohradě a Paříži a dovede proto mnoho pověděti ze zákulisí zahraniční politiky, na jejíž tvoření měl osobní podíl. — Karl Brinkmann, Weltpolitik und Weltwirtschaft im 19. Jahrhundert. (Die Bücherei der Volkshochschule. 18. sv.) Bielefeld u. Leipzig, Velhagen & Klasing, 1921. Str. 70. M. 3·—. Dle názoru autorova první počátky světopolitických tendencí, jež nepostrádaly základu světohospodářského, nalézáme u stoustavy Svaté aliance. V dalším autor zkoumá duchovní a hospodářské předpoklady, jež dopomohly k vládě individualistickým hospodářským teoriím klasické doby a snaží se určiti směrnice hospodářské a koloniální politiky mocností ve druhé polovici 19. století. — Eduard Bernstein, Die deutsche Revolution. 1. Bd.: Geschichte der Entstehung und ersten Arbeitsperiode der deutschen Republik. Berlin-Fichtenau, Verlag für Gesellschaft u. Erziehung, 1921. Str. 198. M. 16·50. — B. líčí pád staré vlády říšské a vlád jednotlivých německých států a snaží se vystihnouti jeho hlubší příčiny. Čtenáře budou zvláště zajímati osobní zážitky autorovy obsahující část knihy, jež popisuje boj o vládní moc až do zvolení Národního shromáždění tří socialistických stran a rady dělníků a vojáků. Autor velmi kritisuje jednání vůdců všech těchto skupin. — Karl Kautsky, Rasse und Judentum. 2. durchges. u. verm. Auflage. Stuttgart, J. H. W. Dietz, 1921. Str. 108. M 8·—. Zabývaje se rasovým problémem, K. dospívá k názoru, že se sotva dá dnes mluvit o ohraničených rassách. Nenalézá ani duševních ani tělesných známek, jež by s jistotou dokazovaly příslušnost některého člověka k židovské rasse. Domnívá se, že asimilace židů pokračuje. Zrovnoprávnění židů v novém Rusku znamená i počátek asimilace i v této dosavadní pánvi obnovy krve židovské. Následkem toho proud židů na západ bude ustávati. Tyto změněné poměry jsou vlastně počátkem konce židovstva. — Harold Schubert, Die Weltpresse als Wertmesser der Weltgeltung. (Bibliothek für Volks- und Weltwirtschaft, seš. 75.) Dresden u. Leipzig, »Globus«, 1921. Str. 100. M. 8·—. Spis jest krátkým historicko-kritickým přehledem denního tisku jednotlivých zemí. — Prof. Dr. Felix Haase, Die religiöse Psyche des russischen Volkes. (Quellen und Studien. 5. Abt.: Religionswissenschaft. H. 2.) Leipzig u. Berlin, B. G. Teubner, 1921. Str. 250. M 20·—. Autor pokouší se vyzkoumati podstatu známé náboženskosti ruského lidu a oceniti správně význam této stránky ruského nitra. *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Ke sjezdu československ. národní demokracie.

Píše Dr. Jos Matoušek.

Druhý valný sjezd českoslov. národ. demokracie má širší význam, než aby byl jen obvyklou přehlídkou stranické politické práce určité strany. Průběhem sjezdového jednání došlo k řešení takových otázek, které budou musit řešit všechny strany dnešní vládní koalice.

Není pochyby, že v době hospodářských a valutových přesunů, v době anarchie cenové, střední a stavovská politika dosud hlavně v socialistických stranách uplatňovaná dotkla se značně také stran na širším ideovém podkladě založených. I národní demokracie — ač není stranou třídní a stavovskou — musila a musí prožívat tuto krisi novodobého třídního a stavovského hnutí. Ať se řeší otázky živnostenské, daňové, ať otázky činží, ať otázky platů zaměstnanců státních, učitelů — vždy cítí přirozeně náraz agitačních vln vyvolaný právě v té složce strany, která je řešením dotčena. Sjezd měl veliký úkol řešit tento poměr strany ke stavovským a třídním zájmům. A v tom právě, jak řešil tuto otázku, nalézám něco, co vystupuje z rámce jedné strany a dotýká se celého našeho politického života.

Předně již ten fakt, že tak brzo po prosincovém zákoně podařilo se straně vyřešit věc smírně mezi celkovými zájmy strany a zájmy státu i zájmy státních zaměstnanců a učitelů, značí veliký pokrok pro celý náš politický život. V řečech referentů a v resolucích sjezdových vycházel sjezd v této otázce s toho stanoviska, že poslání stran dnes je docela jiné, než bylo dřív. Dnes celý stát, ústava jeho, vrcholná administrativa, kulturní národohospodářské i sociální zařízení — zkrátka skoro vše založeno je na politických stranách. S tímto důležitým faktem musí počítat — ať rádi či neradi — všechny strany a musí se také materiálně uvnitř stran přizpůsobit tomuto velikému úkolu. Národní demokracie ovšem již

při svém založení — snad právě proto, že zakládána byla na prahu nových poměrů — pamatovala na tento důležitý úkol a prohlašovala, že chce všechny hospodářské a stavovské otázky řešit nejen s hlediska určité třídy, nýbrž též s hlediska ostatních občanů a s hlediska státu. Není ovšem pochyby, že těžké poválečné poměry i na tuto stranu měly svůj vliv. Sjezd maje všechno to na mysli zdůrazňoval, že ty stavovské boje jsou jen přechodné, že nastane klid, a že již dnes strana musí se připravovat k tomu, aby zaujala zase to své postavení všenárodní, ideové strany netřídní. A byl to krásný úvod k této budoucnosti, když učitelé, úředníci, kteří naříkali na zákon prosincový, dovedli na sjezdu právě s toho hlediska všenárodního a státního tak vřele hlásit se k té státní myšlence v době, kdy ještě cítí bolest operačního řezu prosincového. A to je to, co vystupuje z rámce sjezdového jednání a dotýká se celého našeho politického života. Naše všenárodní koalice bude tenkrát silnou a nerozbornou, až všechny české státotvorné strany pamatujíce na to, že na nich spočívá stát, přetvoří se uvnitř, upraví svůj program, svou praksi tak, že již sami příslušníci při stanovení svých požadavků budou pamatovat předem na to, že musí být v souladu s potřebami státu a že nesmí ničit ostatní spoluobčany. Zkrátka strany dnes výhradně jen politické musí se přetvořit pod tlakem naší ústavy na strany sit venia verbo státně politické.

To je veliký úkol, to je také úkol, který souvisí s úkoly koalice. Máme sice koalici pěti státotvorných stran, ale musíme si přiznat, že je to koalice zatím jen formální. A i ty formální základy koalice nejsou dnes úplně provedeny. Pravidelný postup parlamentárního jednání při parlamentní koalici měl by být ten, že by kluby měly být základem všeho rozhodování, výbor koalovaných stran — komise parlamentární — měla by se dohodovat a sjednávat nutné kompromisy a předsednictvo komise parlamentární mělo by být výkonným orgánem parlamentární komise, který by vcházel v bezprostřední styk s vládou a ujednával s ní postup parlamentárních prací. Vláda měla by mít pravidelnou iniciativu ve všech věcech zákonodárných, ježto není ničím jiným, nežli výborem koalovaných stran a proto jsouc složena z nejvlivnějších činitelů stran, má sama vést a ne být vedena.

Zatím dnes poměry jsou ještě jiné. Komptence parlamentárních činitelů není ještě takto ústavně dělena. A je to přirozeno.

Život parlamentární, ústavní život národa není učebnice. Život je příliš silný a příliš komplikovaný, aby se dal vtlačit do teoretických formulek. V posledním zasedání podzimním viděli jsme, jak všechno rozhodování soustřeďovalo se v předsednictvu parlamentní komise v tak zv. pětce.

Tento činitel přejímal nejen úkoly vládních stran a jejich klubů, úkoly parlamentní komise, ale i vlády. Kluby dány na postranní kolej. V přípravách k jarnímu zasedání nastal potud pokrok, že o programu jednáno v prvé řadě ve vládě a pak věc dána k rozhodování klubům. Předsednictvo parlamentární komise předalo iniciativu vládě, kdežto samo chce se starat pouze o parlamentární režii.

Všechno to uvádím právě jen proto, abych ukázal, jak je těžko tvořit i tu formální tradici vlády parlamentární. A není to snad vada těch, kteří dnes ovládají t. zv. pětku. To je jen důsledek dnešních poměrů v politických stranách, které nutí vlivné zástupce stran, že se utíkají od klubů zmítaných někdy agitačními vlnami dorážejícími na ně z politických stran — do patnáctky, konečně do pětky, kde myslí, že klidně bez vášní strannických budou moci rozhodovati čistě věcně, hlavně s zřetelem na stát.

Není však pochyby, že musíme se snažit vejít do normálních ústavních poměrů parlamentárních. Z toho, co uvedeno, je patrno, že do těchto poměrů nevejdeme jinak, než když budeme předem politické strany reformovat. Politické strany musí být tak upraveny, aby byly schopny přímé účasti na zákonodárné práci. To je jedině správný demokratický postup.

Od formální koalice musíme však přistoupit k věcnému a programovému prohloubení koalice parlamentární, a to je práce nemalá. Vyrovnat všechny ty sociální, hospodářské, kulturní rozdíly, shodnout se na jednotném národním programu — to je velký úkol. A musíme jej provést, chceme-li koalici postavit na pevný základ. A tento veliký úkol předpokládá jedno: aby předem strany politické si uvědomily tyto veliké úkoly, aby i ony shodly se na minimálních bodech svých hospodářských, sociálních a kulturních programů, aby si řekly, jaký je jejich národní program.

Z těch důvodů sjezd národně demokratické strany vyslovil se tak vřele pro dnešní koalici a proti každé změně tohoto systému, ježto byl přesvědčen, že tento ozdravovací proces ve stranách vyžádá si času, a že i koalice musí projít delším vývojem, než dojde

konečné formace skutečně demokratické a konstituční. Tvoříme dnes tradici své vlády parlamentní, tvoříme tradici parlamentární většiny, není to věc lehká. Učí se v tom národ po 300 let porobený sobě vládnout, sebe spravovat. Nejprve musí se Čechoslováci dohodnout, nejprve ti si musí říci, jak upraví poměry ve státě a pak až budou shodnuti, aneb aspoň na jedné společné základně může se uvažovati o spolupráci s Němci. Dnes komplikovat dost obtížné otázky ještě otázkou spolupráce s Němci, kteří mimo to k positivní politice mají ještě daleko — to by bylo víc, než by dosud nehotové naše poměry mohly snést.

My jsme trpěli dosud tím, že jsme neměli čas vytvořit tradici nějakého vládního systému. Nemohli jsme vytvořit tradici vlády úřednické a dnes by mohlo být nebezpečí, že bychom nevytvořili tradici vlády parlamentní.

Abychom vešli do normálních poměrů parlamentních, v tom nám též brání rozvrstvení naše politické. Pět stran socialistických a čtyři strany občanské, to jest přece trochu mnoho na počátek našeho samostatného života politického. K tomu ještě nutno uvážit, že toto drobení ve strany a straničky není u konce. Stavovské hnutí, posílené zlými hospodářskými poměry poválečnými vyvolává nové strany; hlásí se strana gážistů, strana majitelů domů, strana domkářů atd. Snad je potřebí, abychom do normálních politických poměrů přešli tímto politickým labyrintem. Bylo by velkým omylem pokládat tvoření nových stran politických za konkurenční otázky dosavadních stran. Zde jde o mnohem víc. Jestli dnes při dnešním politickém rozvrstvení těžko tvoříme vládní koalici, jestli dnes těžko dohodujeme se o různých těch hospodářských a sociálních otázkách — pak ptám se, jak se dohodne budoucně politický gážista s politickým živnostníkem; strana domácích se stranou nájemníků atd. Jestli dnes je těžko najít jádro — řekněme politický střed, který by měl tolik přitažlivosti, že by okolo něho se mohla seskupit vládní většina, ptám se, jak to bude možno pak, až budeme mít místo 8 stran snad stran 12! Obtížnost tvoření koalicí vychází ovšem nejen z množství stran, nýbrž též z vázanosti kandidátních listin, z toho, že je nemožno dělat volební kompromisy, že nemáme užších voleb, následkem čehož vstupují všechny strany ve volbách súčastněné jak ucelené bojovné šiky do parlamentu beze všech schopností a příprav konsolidačních. Jestli dnes celý náš státní život je založen na politických stranách,

pak tyto strany nemohou být stranami jen stavovskými. Všechny strany musí přec mít určité idee a myšlenky státotvorné, program, jak upravit stát, jak upravit administrativu, jak upravit poměr církve a státu atd.: jakmile však strana takový program vytýčí, nemůže hlásat, že by k ní měli přistupovat jen úředníci, neb jen domkáři, neb jen domácí. Proto, že má někdo nějaké zaměstnání, tím nemůže mu být vnucován určitý politický a světový názor. Tyto zásady ovšem nebrání tomu, aby ve stranách nenastal zdravý kvas, aby se nediferencovalo a netvořily nové politické útvary. Jen jednoho je potřebí, aby tu nepracoval jen prvek analytický, živený stranickým sobectvím a třídní jednostranností, nýbrž též snahy syntetické, pomýšlející na celý státní útvar, jmenovitě na nutné útvary parlamentární.

Zkrátka musíme směřovat i zde od politiky stavovské k politice státní. Vedle výchovy politické, nabytých zkušeností bude to i náprava volebních řádů, které nás povedou ke zdravému ideovému rozvrstvení politickému.

To jsou otázky, jež myslím vypadají z rámce sjezdového jednání určité politické strany, dotýkají se stran všech, ba celého našeho veřejného života.

Proto o nich mluvím k mimostrannické veřejnosti.

Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi.

Píše Dr. Jindřich Vančura.

Nesplnily se naše obavy, že se za nynějšího, pro vědecké publikace nepříznivého času, brzo nedočkáme pokračování společného díla Novotného a Kybalova o životě a učení M. Jana Husi. Třeba opožděně, ale přece jen v čas dostalo se nám ke konci loňského roku dokončení I. dílu práce prof. V. Novotného o životě Husově. Jest mně opravdovou radostí, že mohu pokračovat v referátě, který jsem v předloňském ročníku »Naší Doby« (1920) uveřejnil o první části tohoto díla, jež v šesti kapitolách vyličuje život Husův do sklonu r. 1411. Tehdy útěkem arcibiskupa Zbyňka do Uher ke králi Zikmundovi a brzkou smrtí jeho v Bratislavě (28. září 1411) zmařen byl pokus krále Václava o smíření stran náboženských v Čechách, kterým Hus mohl být zbaven půhonu a klatby pro nestání, vydané kardinálem Colonnou.

Druhá část spisu Novotného obsahuje jen tři kapitoly, v nichž vylíčena je doba tří posledních let života Husova, ale rozsahem svým tyto tři kapitoly vyrovnávají se předchozím šesti. Již z toho poznáme důležitost tohoto období v životě Husově a bohatost látky, která se nakupila našemu autorovi.

V VII. kapitole: Hus proti moci papežské. Rozdvojení strany Wyclifské, vyličuje autor nejprve nové osazení arcibiskupského stolce po smrti Zbyňkově. Podle vůle královy zvolen životní lékař jeho M. Albík z Uničova za jeho nástupce. Ale volbu kapituly zrušil papež Jan XXIII. pod záminkou, že si obsazení stolce již dávno vyhradil, z příčiny ovšem, aby pokladnici jeho dostalo se zvýšené taxy. Nicméně odporučenec králův byl i jím jmenován. Král Václav chtěl arcibiskupa povolného, ježto snahou jeho bylo, aby spor stran náboženských řešen byl na domácí půdě: upokojením stran doma doufal, že Husa snadno zbaví procesů u kurie. Za poměrného uklidnění ne-

bylo v Praze dláno klatby, vyhlášené na Husa pro nestání, sotva asi proto, že by význam klateb častým zneužíváním jejich pokles, nýbrž následkem zakročení zástupců Husových v Římě, jež mělo zajisté váhu odvolání, působícího odkladně. Hus volně působil na universitě, kde proslul svou disputací na obranu Wyclifovu proti urážlivým výrokům Johna Stokesa, člena poselstva anglického, jež při svém návratu z Uher zastavilo se v Praze (v září 1411). Jako bakalář teologie v prosinci t. r. četl svůj výklad první epištoly Pavlovy Korintským. Stejně horlivou a nerušenou byla činnost Husova v Betlémě. Z kázání jeho na konci r. 1411 Novotný zvláštní pozornost věnuje kázání na téma »Dixit Martha ad Ihesum«. Proti prof. Sedlákovi, který v něm nalézal vlivy wyclifské a waldenské, nesamostatnost Husovu a neujasněnost teologických pojmů, Novotný rozborem jeho ukazuje, že není v něm nic waldenského a v učení o svátosti oltářní, o očistci a o platnosti výkonu hříšného kněze že se Hus vědomě uchyloval od Wyclifa. Jen v úvodním výkladě užil dvou kázání Wyclifových a vedle výkladu, přejatého ze svých sentencí, opírá se o reminiscence a snad i o přímé přejímání odkazu staršího domácího hnutí náboženského. Ve významném tomto kázání Novotný shledává nový důkaz, že Hus té doby zůstával na stanovisku církevním, nechtěje odchýlením se od něho ohrozit své šlechetné úsilí o mravní opravu. Kázání Husova s počátku r. 1412, zachovaná nám v Postille musejní, objevené a určené r. 1915 F. Bartošem, z nichž zajímavé ukázky tu podány, svědčí, že nebyl to shon po laciné popularitě, co do kaple Betlémské lákalo posluchačstvo, nýbrž opravdový a hluboce křesťanský duch jeho kázání. »Hus nedovedl uchvacovati planým lichocením, právě zde jsa věren svému nejvyššímu cíli, neopomíjel přísnými výtkami upozorňovat své posluchače na vady jejich a vésti je k životu v pravdě křesťanskému.« Soud Novotného je v plné protivě proti Sedlákovi, jenž Husovi vytýká vrozenou chtivost po přízni lidové, jež v něm živena byla oblibou, z jaké se těšil pro svou národní a útočně opravní činnost (str. 363.).

Totéž úsilí o povznesení života křesťanského vyzařuje z listů, které Hus tehdy psal do Loun a do Plzně, a z polemického spisu jeho proti kazateli plzeňskému. Z jeho odpůrců poznáváme Maříka Rvačku, proti jehož výtce, že ničením kněží kazí zákon boží, Hus brání se replikou, z jejíhož rozboru poznáváme hlubokou učenost teologickou, břitké vedení důkazů a bystré ovládání ma-

teriálu biblického i patristického, pro něž Novotný řadí ji k nejskvělejším pracem Husovým. Tato chvála jest opět v příkrém odporu proti soudu prof. Sedláka, který Husovi upírá dokonce vyšší vzdělání teologické, vytýká neujasněnost pojmů teologických a j. Útočnou vášnivostí dotírali tehdy na Husa M. Hašek a prudký kartuzián Štěpán z Dolan, kdežto slušnější formu zachovával břevnovský mnich Jan z Holešova, přeceněný prof. Sedlákem. Nejtužší odpůrce Husův zůstával v Římě, prohnaný farář někdy svatovojtěšský Michal de Causis, o jehož zápasu se zástupci Husovými, zejména s obratným právníkem M. Jesenicem, podává Novotný zajímavý a mnohými podrobnostmi doplněný obraz. Naděje, která Husovi kynula v době, kdy pře jeho dostala se do rukou slavného kanonisty a nestranného soudce kardinála Zabarelly, zmařena, když přičiněním Michalovým odevzdána novému soudci kardinálu Brancasovi, jenž věc poodložil. Souboj mezi Michalem a Jesenicem skončil novým vítězstvím odpůrce Husova, který obviniv Jesenice z kacířství, způsobil, že uvržen byl do vězení, z něhož spasil se však útěkem do Bologne.

V té době nové mraky vyvstávaly v Čechách po prvních zprávách o hlásání kříže papežem Janem XXIII. proti králi Ladislavu Neapolskému. První projev odporu Novotný shledává v disputaci kvodlitební M. Jakoubka v lednu 1412. Odpustky byly starou bolestí našeho domácího hnutí náboženského a z nehodného způsobu, jakým kramařeno s nimi v Praze, vysvětlíme si prudký odpor Husův. Překvapuje, že král Václav svolil k tomuto prodávání odpustků. Novotný různými domněnkami hledí to vysvětlit, ale myslím, že se jim nedostává opory stejně jako mínění Bartošovu, že se tak stalo za dobře volený dar. Uvážíme-li, že při pozdějším obratu králově v prospěch strany Husovy rozhodovala vyhlídka na užitek z úroku svatojirského, jenž by se vybral z kněžstva na výpravu poselstva do Říma, poznáme, že tučnou provisí, slíbenou za povolení prodeje odpustků, král snad přece mohl být získán od komisarů papežských. Tehdy od Husa odvrátili se starší přátelé jeho a horliví někdy Wyclifovci Stanislav ze Znojma a Štěpán Páleč, pojati strachem z ohromného zápasu, který se tu otvíral, a zapřevše své dřívější přesvědčení, postavili se v popředí odpůrců jeho. V živém a mnohými novými podrobnostmi rozmnoženém obraze Novotný líčí jednotlivé fáse tohoto zápasu, konaného jak na kazatelně, tak v síních universitních, čilou činností

literární, bojnými listy a přenášeného i na ulici hlučnými demonstracemi. Okamžité přízně krále Václava strana teologů užila k novému odsouzení článků Wyclifových a k návrhům, jimiž by potlačením strany Husovy upokojeno bylo království. Ale ani krutým ztrestáním tří jinochů, kteří se ve třech kostelích pražských vzepřeli nestoudnému vynášení odpustků, ani nesmyslnými hrozbami, k nimž se tehdy dal strhnouti král, nedala se zastrašit strana Husova. O tom svědčilo protestní shromáždění fakulty artistické proti snesením sjezdu duchovenstva a fakulty teologické na radnici staroměstské, kam svoláno bylo od krále, kázání Husova v Betlémě, neohrožené hájení článků Wyclifových na slavné disputaci universitní. Těmto obranám dostalo se odpovědi v kázáních Stanislavových a Páleových v kostele Týnském a odevzdáním textů jejich ukázali oba arcibiskupovi, že se plně odřekli své minulosti a podrobili se autoritě církevní. Ani Hus nechtěl se státi kacířem, nechtěl se oddělit od církve, ale proti církvi, které je zákonem božím, co chce sama, ukazoval, že pravá církev je jiná, nežli nynější roztrojená i přijímal názor Wyclifův o pravé církvi předurčením vyvolených, jejíž hlavou jest Kristus.

Žalobám na Husa a stranu jeho v Římě dostalo se nové látky a přičiněním neúnavného Michala de Causis nový soudce, jemuž svěřeno vedení procesu Husova, kardinál degli Stephanesci, pokračuje v postupu Colonnově, vydal stížení klatby na Husa, po němž by následovalo nové stížení, spojené s interdiktem a s hrůzně slavnostními obřady. Husovi nezbývala než jediná cesta uchýlit se k tomu, jehož zákon byl nejvíce pohaněn, odvolal se k nejvyšším soudci, ke Kristu. V pěkném rozboru tohoto odvolání Novotný váží nejen důvody, pro něž Hus nemohl se postavit před soud papežský, ale oceňuje i hlubokou vroucnost skladatelovu, takže i dnes nelze ho číst bez pohnutí. Sedlák na str. 261 věnuje sotva dvě řádky této apelaci, jež nemohla prý mít žádných následků právních, protože v řádu církevním naprosto byla nemístná. Novotný brání práva tohoto odvolání nejen doklady historickými, nýbrž i výrokem vynikajícího spisovatele církevního Alvara Pelaya († 1352), jenž ve svém díle »De planctu ecclesiae« odvolání ke Kristu nejen připouští, nýbrž přímo žádá. Ani tentokrát král neujal se Husa, aby byl odmítl vyhlášení buly a zachování všech jejích následků. Nebylo snad k tomu třeba výkladu, že král potřeboval shody s papežem pro změnu, která se tehdy stala opět

na stolci arcibiskupském, když arcibiskup Albik, nasytiv se úřadu v rozbouřené době, zaměnil jej s milcem královým biskupem olomúckým Konradem z Vechty, jenž svého biskupství postoupil druhému milci královu Václavu Králíkovi z Buřenic, jehož probošství přejal Albik; obchodníci pospíchali s provedením změny, aby získali úlevu taks. Postačí zajisté výklad, že Václav IV. neměl odvahy odmítnutím buly postavit se přímo proti papeži.

V době, kdy odpustkovým sporem rostlo rozvášnění stran a byly obavy, aby král nebyl opět rozdrážděn novými výtržnostmi, kdy Betlém, ba i život Husův byl ohrožen zfanatisovanými nepřáteli, kdy Praze nastávaly následky hrozného interdiktu, Husovi nastala chvíle nejvážnějšího rozhodování. Novotný krásně líčí tento duševní boj jeho, má-li vytrvat, či opustit Betlém a vzdát se činnosti kazatelské, podstaty své bytosti. Ve svých pochybnostech, kdy na jedné straně slyšel hrozbu písma o námezdníku opouštějícím stádo, blíží-li se vlk a na druhé vyzvání Kristovo, budou-li vás pronásledovat v jedné obci, utecte do jiné, nalezl uklidnění ve slovech sv. Augustina k biskupu Honoratovi, kdy je dovoleno opustit stádo. Vida, že i bez přítomnosti jeho věrní budou mít dost slova božího a péče o své spasení a naopak, že by svou přítomností uvalil na Prahu hrůzy interdiktu, ještě před vyhlášením jeho, rozloučiv se s Pražany, opustil město. Jestliže tento vnitřní boj Sedlák nazval duševním zmatkem (str. 264), Novotný přijímá to, ale dokládá, že nad tento duševní zmatek nelze si pomyslit ušlechtilejšího, ježto sám stačí za nejvýmluvnější důkaz o duševní velikosti toho, kdo takto smýšlel a o nutnosti, aby takto jednal.

Podle obsahu kapitoly VIII.: Jednání o dohodu. Hus ve vyhnanství až do odchodu na koncil slušel by opačný pořad v nadpisu, ježto Novotný nejprve líčí život Husův ve vyhnanství a potom teprve jednání o dohodu. Pobyt Husův na venkově zprvu byl utajen jeho odpůrcům a znám jen přátelům, s nimiž zůstával v písemném spojení. Řadu krásných listů Husových z vyhnanství počíná list M. Křišťanovi z Prachatic, jenž po odchodu jeho z Prahy, přes odpor fakulty teologické, zvolen byl za rektora university. Z listů svých přátel Hus se dovídal o přísežných obřadech, jimiž prohlašovány byly církevní tresty a buzen proti nim odpor v lidu a nové demonstrace posměšnými písněmi nebo parodiemi jednotlivých obřadů,

pro něž zatčeno několik lidí. Rozdíl v Praze mezi Novým městem a Starým byl patrný v tom, jak konšelé novoměstští přimlouvali se u krále za vězně, jimž ve vězení všelijak přilepšovali, kdežto ve Starém městě konšelé byli by rádi vykonali nařízení kurie o sboření kaple Betlemské, ale neodvážili se toho pro odpor české menšiny. Pod vzrušujícím dojmem těchto zpráv Hus psal své krásné listy profesorům universitním a Pražanům, aby se nelekali půhonů antikristových a vytrvali při poznané pravdě a toužil do křivdy, která se děje Bohu nařízením, aby Betlém byl sbořen. Náhradu za zmařenou činnost učitelskou na universitě a kazatelskou v kapli Betlémské Hus nalezl v rozsáhlé činnosti literární jazykem českým. Největší část VIII. kapitoly věnována jest podrobným rozborům a výstižné kritice celé řady spisů Husových z téže doby (str. 195—221), z nichž největší a nejvýznamnější jest jeho Výklad viery desatera božieho přikázanie a modlitby páně. Přijímaje výsledky vědeckého badání Loserthova, Sedlákova a Vodehnalova o závislosti Husově i v tomto díle na Wyclifovi, Novotný ukazuje, že jako v latinských spisech, tak i tu Hus nejde slepě za svým vzorem, nýbrž doplňuje jeho vývody a opouští jej, kde s ním nesouhlasí. Pečeť ducha Husova shledává v oduševnělém podání jeho proti suchému a strohému výkladu jeho vzoru. Tam, kde Wyclifa doplňuje a zvláště tam, kde si vede samostatně, Novotný slyší bít vřelé srdce a cítí, jak za tím za vším stojí celá a velká osobnost Husova. Z významných ukázek, jež uvádí z tohoto díla, poznáváme myšlenkovou souvislost jeho s předchozím hnutím náboženským, jeho horlení proti neřestem a neřádům ve stavu kněžském i světském, jeho stížnosti do utlačování lidu poddaného a stavů nižších, jeho snažení vlastenecké a jeho nedůvěru ve věrnost českých Němců, kteří by měli »jíti před krále a přísáhnúti, aby jemu i zemi byli věrni; a l e t o s ě s t a n e, a ž h a d n a l e d u s ě s h ř ě j ě.« V činnosti Husově myšlenka národní splývá nerozlučně s úsilím náboženským. Výklad Husův, v němž se projevuje nejušlechtilejší opravdovost opravného snažení Husova, je také formálně dílem klassickým, jak již z ukázek podaných čtenář poznává jeho životnost, slohovou barvitost i poutavost (str. 212). Novotný pokládá právem výklad Husův za vyvrcholení jeho staršího vývoje.

Nové osvětlení v díle našem nalézáme pro obrat, jenž se ve

věci Husově udál novým zakročením krále Václava. Zásluha o to náleží M. Jesenicovi, jenž po svém vyváznutí z vězení římského pokračoval v Bologni ve studiích právnických, a vrátiv se jako její doktor práv do Prahy, hned se ujal věci svého přítele. Jistě podle jeho rady Hus obrátil se ze zvláštním listem k soudu zemskému v době jeho předvánočního zasedání. Děkuje králi Václavovi za ochranu v době Zbyňkově, vysvětloval příčiny svého nestání v Římě, úklady Michalovy a kanovníků pražských, nespravedlivost klatby a nesprávnost zákazu kázání v kaplích, jehož neposlechne nikdy. Dobrou předzvěstí, jak dopadne přímluva pánů českých, bylo rozhodnutí soudu zemského ve sporu probošta svatojilského, jenž nechtěl stát půhonu pana Albrechta z Konopiště, jenž byl v klatbě arcibiskupově. Soud, v souhlase s králem, rozhodl, že tato závada v právě zemském neplatí. Opožděně Novotný podává tuto důležitou zprávu na str. 229, kdežto místo ji náleželo na str. 224 před obranu, kterou 18. prosince s ochotným svolením rektora M. Křišťana podnikl na obranu Husovu M. Jesenic. Z podrobného rozboru jejího poznáváme právnickou obratnost odchovance staroslavné university Bologneské. Po přednesení své tese Jesenic odevzdal ji správci arcibiskupství a vlivnému rádci krále Václava, Konrádovi z Vechty, jehož jméno a pečeť byly na listině, ujednané někdy s arcibiskupem Zbyňkem, že neshledal bludu v Čechách.

Na str. 229 očekávali bychom jasnějšího výkladu o tom, jak přímluvou pánů českých král Václav byl získán k novému zakročení a jak došlo k svolání synody v únoru r. 1413, aby odstraněny byly náboženské různice v Čechách a očištěna pověst království. Na zprávu o šťastném pořízení u krále Hus počátkem ledna 1413 odvážil se návratu do Prahy. S jakou horlivostí ujal se úřadu kazatelského, svědčí dopolední i odpolední kázání jeho dne 8. a 9. ledna, zachovaná nám v Postille musejní, jejichž rozbor a ocenění podán na str. 231—237. Když však strana protivná jala se stíhat Prahu interdiktem, Hus, aby nepopudil sotva upokojeného krále, přestal dále kázat, ale zůstal v Praze, opustiv ji jen na krátko v únoru, v době zasedání synody. Nového odmlčení Hus užil k tomu, že dokončil traktát o svatokupectví, své nejsilnější a nejostřejší dílo, věnované nejstrašnějšímu hříchu jeho doby. I zde užil dvou spisů Wyclifových, ale většina traktátu je samostatným dílem jeho, vždyť tolik látky podávala jeho

doba a skladatel měl tolik životní zkušenosti. Také z tohoto díla podány jsou význačné ukázky na str. 240—242.

Z návrhů, jež podány byly na synodě únorové a jež jsou předmětem pečlivého rozboru Novotného, poznáváme, jak nemožný byl smír náboženských stran. Strana teologů stála na stanovisku přísně hierarchistickém, jež otázku církevní poslušnosti kladla nad otázku mravní důstojnosti a nejtěžšími tresty církevními chtěla stíhat odchylné názory Wyclifovy nebo jiných. Z návrhu strany Husovy, jehož původcem byl Hus sám, vysvítá odpor proti vykořisťovací soustavě papežské, kterou otevřena byla všecka stavidla nepravostem a neřestem mravním, jimž propadla církev, a proti nimž, jako v Anglii a ve Francii, i v Čechách zvedl se mohutný odpor. Ve při Husově za pravý a spravedlivý základ mělo být vzato někdejší ujednání mezi Zbyňkem a universitou, schválené králem. Hus byl ochoten vydat počet ze své víry. Kdo by ho chtěl obviniť z kacířství, měl tak učiniť na odvetu (ad poenam talionis), nedokáže-li toho, sám měl utrpět trest, určený na kacíře. Žalobníci u kurie měli být zvláště předvoláni a nedokáží-li svá obvinění z kacířství, měli být potrestáni. Totéž měli učiniť doktoři teologie, práva a kanovníci a řeknou-li, že neznají žádných bludů, král a arcibiskup měli vydat zákaz kacéřování bez důkazů a král měl vybrat sbírku od kněžstva, na vypravení poselstva ke kurii, kde by se pře Husova plně urovnala.

Nesmiřlivost strany teologů posílena byla ještě návrhy biskupa litomyšlského Jana Železného, z nichž neposlední byla žádost, aby zakázána byla kázání Husova v Betlémě a aby oznámeny byly české knihy Husovy, hlásající bludy a prodavači jejich stiženi byli klatbou. Hanebným nazýval požadavek strany Husovy, aby králi sbírkou mezi kněžstvem umožněno bylo ospravedlnění Husovo u kurie. — Když se po synodě Hus znovu navrátil do Prahy, strana protivná přetrhla v zárodku jeho činnost kazatelskou hlásáním interdiktu. Oddav se nově práci literární, napsal tehdy latinský spis De sex erroribus proti bludům, jimiž kněží kazili mnoho lidí, a počátek spisu De ecclesia.

Před novým jednáním o dohodu stran náboženských Hus na žádost krále Václava po velkonoci zas opustil Prahu. Z prohlášení strany Husovy na únorové synodě králi zvláště se zalíbil návrh, aby na vypravení poselstva do Říma uložena byla duchovenstvu zvláštní sbírka, z níž komoře jeho kynul zajisté velký

zisk. Tím se vysvětluje nový zájem králův proti netečnosti, s jakou ještě v lednu na přímluvy pánů českých za Husa připouštěl nové porady o jeho věci. K novému jednání zvolena od krále zvláštní komise, v níž vedle tří milců jeho M. Albika, tehdy již probošta vyšehradského, Jakuba z Dubé, děkana vyšehradského, M. Zdeňka z Labouně, probošta kolleje Všech svatých, byl jako zástupce university tehdejší rektor M. Křišťan z Prachatic, přítel Husův. Jména jejich čteme na str. 272, ač náležela již na str. 267, kde se píše o provedení plánu králova a na str. 269 již se připomínají komisaři, které král pověřil jeho vykonáním. O samém jednání Novotný podává obraz, který v podrobnostech docela se odlišuje od posavadních. Úkolem komise nemohlo být, aby rozhodovala zásadně ve sporu obou stran, jí šlo jen o to, aby nalezena byla jednotná formule, kterou by obě strany mohly přijmout bez ublížení svého stanoviska, jako se stalo za arcibiskupa Zbyňka. Takové dohodnutí bylo by stačilo králi, aby na tomto základě mohl zakročit u kurie římské. Aby jednání bylo ulehčeno, zvoleni byli zástupci obou stran: se strany teologů Stanislav a Petr ze Znojma, Štěpán Páleč a Jan Eliášů, se strany Husovy Jesenic, Jakoubek a Šimon z Tišňova. Jestliže zástupci této strany byli ochotni ke krajním ústupkům při hledání formule pro obě strany přijatelné, teologům naprosto nepostačovalo nějaké všeobecné znění její. Novotný správně zdůrazňuje, jak se již té doby zájem český, jak pojímala jej strana Husova a král, rozcházel se zájmem římským, na němž stáli protivníci, jimž neběželo o uklizení sporu, nýbrž podmínečně a obmyslně byli ochotni k smírnému vyřízení věci doma, zvítězí-li také tu jejich názor církevní.

Když jednání před komisí královskou se prodlužovalo a byla naděje, že strana Husova svou povolností získala přízeň královu, Hus znovu se navrátil do Prahy. Ale pobytu jeho tehdy nebylo tu na dlouze, ježto strana protivná, rozhořčena vybíráním a vymáháním úroku svatojirského na výpravu poselství českého do Říma, příležitosti užila k odplatě a krutým prováděním interdiktu stíhala Prahu. Aby nebyl proto novými výtržnostmi porušen klid v městě, Hus opět opustil je, nejspíš zase na přání královo.

Jednání o dohodu zástupců stran před komisí královskou přerušeno jest obšírným výkladem o polemické literární činnosti

odpůrců Husových Ondřeje z Brodu, Pálče a Stanislava ze Znojma a vložkou o neslavném zasedání koncilu v Římě, na němž v lednu 1413 odsouzeny byly knihy Wyclifovy na oheň a 10. února také spáleny před dveřmi chrámu svatopetrského, a druhou vložkou o pobytu Husově na Kozím a o nové literární činnosti jeho na českém jihu. Tehdy dokončen jeho nejznámější a někdy nejslavnější spis De ecclesia. Postupu této práce a změnám v původním plánu během provádění jeho věnuje Novotný mnoho pozornosti, nově oceňuje Husovu znalost ohromného díla Wyclifova, na němž on i tu závisí, a obratnost v použití jeho, při čemž užil i jiných spisovatelů i vlastních svých starších prací i nových myšlenek. Jakési pokračování spisu De ecclesia tvoří řada latinských traktátů, jimiž Hus odpovídal na žaloby a útoky polemických spisů Stanislavových a Pálčových. Teprv na str. 302 Novotný vrací se k jednání zástupců stran před komisí královskou. Přemíra trpělivosti její byla dovršena, když se nesmiřitelní zástupci teologů vzpírali tomu, aby komise král. učinila výrok, aniž by předložen byl fakultě ke schválení. Podle závazku stran, že ve všech jednáních a osobních urážkách přenechává se rozhodnutí komisi, obé pod pokutou 1000 kop a vypovědění z království, neústupným teologům bylo připomenuto, že propadají smluvenou pokutou a pohrůženo, že se do týdne shledají s následky. Zástupci teologů nevyčkali hrozby, nýbrž před hněvem královým kvapně uprchli z Prahy a ztrestáni byli od něho ztrátou prebend universitních a vypověděním ze všech zemí jeho. Této příležitosti Hus užil k novému návratu do Prahy. Ale pochybujeme, že to byl návrat triumfální, jak líčí Novotný na str. 305. Neslyšíme nic o kázáních v Betlémě a není nijak dostatečně zdůvodněno, proč po krátkém pobytu v Praze opět opustil město. Není-li pravděpodobno, že Husovi dopuštěn byl návrat do Prahy s podmínkou, aby nekázal v Betlémě, čím by město bylo uchráněno interditku, ale Hus nespokojen ve své touze po kázání slova božího, opustil Prahu, aby se na venkově vedle činnosti literární oddal působení kazatelskému v širém okolí pohostinného hrádku Kozího. Za doby krátkého pobytu v Praze Hus dokončil české zpracování svého latinského spisku O šesti bludích a prudkým listem obořil se na vídeňského profesora Sywarta, jenž žaloval biskupu a kapitole záhřebské na žáka Husova Dominika ze Záhřeba, uvězněného ve Vídni, že se zastával

článků Wyclifových. Z jiné listiny dovídáme se jména i jiných studentů chorvatských, kteří v Praze byli žáky Husovými a zajisté i jeho přívrženci.

Za nového pobytu na Kozím Hus ke konci října 1413 dokončil svou českou Postillu, jeden ze svých nejvzácnějších spisů. O jejím vzniku, o poměru jejím k Wyclifovi — shod s jeho Sermones nalezeno poměrně málo, — o způsobu výkladu, jehož cenu zvyšuje kouzlo osobních vzpomínek a řada narážek na současné události, Novotný podává zajímavé líčení na str. 317—322.

V den ukazování ostatků 12. dubna 1414 Hus navštívil opět Prahu, ale osvěživ se setkáním se svými přáteli, brzo vrátil se zase na svůj pohostinný hrádek, odkud nevíme proč a kdy se přestěhoval do sousedního Ústí Sezimova, kde pokračoval ve své literární práci, dokončil svůj spisek Jádro učení křesťanského, Krátký výklad víry a český spis O manželství. Té doby Hus byl předmětem nových polemických útoků svých odpůrců, z nichž nejzuřivější a nejútočnější byli oba Štěpánové z Dolan a z Páléče, tento svými proslulými traktáty De ecclesia a Antihus. Tehdy do Čech docházely již zprávy o blízkém svolání koncilu do Kostnice. Za příprav na cestu tam zemřel v Jindř. Hradci Stanislav ze Znojma. V Antihusovi Páleč hrozí již Husovi jako kacíři smrtí, které jakoby se nemohl dočkat. Strana jeho vešla právě ve styk s učeným kancléřem university pařížské Janem Gersonem, jemuž poslala některé latinské spisy Husovy. Zatím Hus, opustiv jižní Čechy, kde nalezl půdu částečně připravenu proniknutím vlivů valdenských, odebral se na Krakovec, aby i zde pokračoval v horlivém kázání a činnosti literární, jak svědčí jeho spis Proti knězi kuchmistrovi.

Zatím za styku krále Zikmunda s papežem Janem XXIII. ve vzdálené Italii počalo vyjednávání, aby svolán byl koncil podle slibu, daného při rozpuštění sněmu římského. Po delším jednání počátkem prosince 1413 svoláno bylo církevní shromáždění do Kostnice. Zikmund, který v tehdejší válce s Benátčany užíval služeb českých pánů Jana z Chlumu a Václava z Dubé, měl od nich dobré zprávy o Husovi a o sporech náboženských v Čechách a protože jemu, jakožto dědici země, běželo o upokojení její, chtěl se pokusit o urovnání různic zdárněji než se to dařilo jeho bratru.

králi Václavovi. Na jaře r. 1414 oba pánové, vracejíce se do Čech, přinášeli jeho vyzvání, aby se Hus pod ochranou jeho vypravil na koncil do Kostnice. Proti Sedlákovi, jenž tvrdí, že Hus tak učinil z rozkazu krále Václava, Novotný dokazuje, že rozhodnutí Husovo jíti do Kostnice bylo dobrovolné.

(Pokračování)

Obecné školství na Slovensku po převratu.

Josef Sedláček.

Lidová strana na Slovensku způsobila bouři, že vláda není ochotna státním nákladem udržovati tři církevní gymnasia. Věc celkem jednoduchá jest komplikována politickými poměry slovenskými. Nelze si představiti, že by řešení kterékoliv kulturní, hlavně školské otázky na Slovensku mohlo se státi za souhlasu této strany, jež chce Slovensko ovládati.

Potkává-li se vláda s obtížemi v oboru středních škol, jež jsou organisovány celkem jednotně v celé republice, jež jsou dosti dobře vypraveny, jejichž správa jest dobře organisována, jak bude se moci vyvarovati těžkých obtíží při řešení otázek týkajících se školství národního? Jest řada vážných otázek, jichž se dosud nikdo netroufal dotknouti, ale jež bude vláda musiti rozřešiti dříve nebo později, byť to bylo spojeno s nejtěžšími obtížemi. Stačí upozorniti jen na hlavní věci, na úžasný počet analfabetů na Slovensku, na nedostatek mnoha set škol, na bídnou školní docházku, na nutnost zřízení školních obvodů, aby každá obec, každá samota příslušela do některé školy. Šestiletou školní povinnost nutno co nejdříve rozšířiti na osmiletou, nutno věnovati pozornost nízké úrovni škol církevních a nutno upraviti poměr státu k těmto školám. Jest naléhavé rozhodnutí o další eksistenci škol státních a o zřizování škol menšinových. Třeba uvésti do řádných kolejí školní administrativu, znovuzříditi školní úřady a vybudovati nově úřady školní buď zemské nebo župní.

Mnohé z těchto věcí může řešiti jen nový unifikační školský zákon, avšak mnoho věcí bylo by lze zařídíti již podle zákonů dosavadních.

Naznačené otázky mají význam celostátní, neboť Slovensko nesmí nám býti v kultuře závažím na nohou, nesmí býti trvale

temným koutem našeho státu. Naše veřejnost musí míti zájem na tom, aby otázky týkající se lidové kultury na Slovensku nebyly řešeny ku prospěchu některých politických stran na úkor pokroku nebo na vrub nerovnoměrného daňového zatížení. Jest nutno, aby zdejší političtí činitelé byli informováni o spletitých otázkách obecného školství na Slovensku a zvýšení zájmu o slovenské věci školské může přiměti státní školskou správu, aby ve věcech obecného školství na Slovensku nespokojila se na dále hospodařením ze dne na den, záplatováním, strkáním hlavy do písku, ale aby sestavila řádný plán a přikročila k cílevědomému budování, a není-li dosti silná, aby odolala vlivům zpátečnickým, aby aspoň připravila plán a materiál pro stavbu v dobách příhodnějších, a při nejmenším aby nepodnikala ničeho, co by jí při dalším vybudování školské organisace překáželo.

Nelze stále odkazovati na to, že rozřešením poměru státu k církvím rozřeší se i otázka slovenského školství, neboť i v tom případě musí býti školské správě jasný cíl i postup a musí se včas náležitě připraviti.

V následujícím článku nemíním se podrobně obírati všemi otázkami svrchu naznačenými a dotknu se podrobněji jen otázek škol církevních, škol státních a školské administrativy.

Církevní školy.

Pochopitelný rozruch v pokrokové veřejnosti způsobil požadavek loňské klerikální agitace, aby státním nákladem byly zřízeny a vydržovány církevní školy vychovávající dorost ve smyslu církevního světového názoru podle potřeb jedné politické strany. Požadavek ten byl pokládán za přemrštěný, troufalý a nevěcný, neboť není zajisté naší veřejnosti známo, že církevní školy udržované státními penězi v naší republice již existují a to na Slovensku. A ještě méně jest známa skutečnost, že vydržování církevních škol státem v tom rozsahu, jak tomu na Slovensku jest, nepřevzali jsme jako neblahé dědictví po Maďarech, nýbrž že stalo se tak teprve vládním nařízením z 8. dubna 1920, tedy za éry parlamentního ministerstva. Tímto nařízením totiž poskytnut byl učitelstvu škol církevních takový mimořádný drahotní přídavek, aby jejich požitky byly rovny požitkům učitelstva státních škol, placeného podle t. zv. paritního zákona, t. j. podle 6 nižších tříd státních zaměstnanců.

Za tohoto stavu věcí svrchu uvedený požadavek klerikální agitace nabývá zcela jiného osvětlení a třeba celý případ náležitě vysvětliti.

Převzetím Slovenska převzali jsme i tamější zákonnou organisaci školství obecného (lidového) se školami převážně církevními, zřízenými podle základního zákona školského v Uhrách, t. j. podle zák. článku XXXVIII z r. 1868. Jím dovoleno bylo náboženským obcím, církvím zřizovati vlastním nákladem školy národní. Povinnost zřizovati a udržovati potřebné školy jest uložena obcím, avšak tam, kde jest postačitelná škola církevní, jest obec zbavena povinnosti zříditi školu. Zmíněným zákonem uznána byla instituce škol církevních tehdy obecná a upraven byl jejich poměr ke školám obecním (komunálním).

Církevní školy byly vydržovány ze jmění církevního a přirážkami církevními. Jen tam, kde církevní škola zastávala školu obecní, mohla se vybírati nejvýše 5% přirážka k přímým daním státním. Církevní majetek nebýval veliký, a proto církevní školy zpravidla jsou velmi špatně vypraveny, velmi často jsou ve stavu žalostném. Jen některé školní budovy, zvláště některé církevní školy evangelické svědčí buď o mimořádně velkých fondech nebo o mimořádné obětavosti církevníků.

Nejhůře bylo s platem učitelovým. To bylo břemeno trvalé a staří církevní učitelé mohli by vypravovati smutné historie podobně jako naše učitelstvo doby konkordátní. Jeho požitky byly většinou naturální, a poněvadž s funkcí učitelskou bývala zpravidla spojena i funkce kantorská (kostelního zpěváka, někdy i funkce zvoníka a p.), bývaly požitky učitelské i kantorské spojovány. Kromě svobodného bytu bylo to obyčejně užívání pole, louky, pastvy, dříví z církevního neb obecního lesa a rozličné dávky v naturáliích t. zv. zôsyp, t. j. obilí všeho druhu, seno, máslo, tvaroh, vejce a p. Na hotových penězích toho bývalo málo. Kromě několika desítek (zřídka kdy několika stovek) řádného služného, bývaly místy dávky zvláštní na př. t. zv. sviatočné po 15 kr. od každé rodiny, o kteroužto almužnu se musil učitel ještě s lidmi smlouvat.

Tučnější bývala štola, t. j. platy za výkony zpěvácké, zvláště při pohřbech.

Učitel byl ustanoven církevní obcí, (v katolických osadách hlavně farářem), jí byl placen, a proto i hlavní jeho činnost se

připínala ke kostelu. Starost o živobytí pak velela, aby poli a hospodářství byla věnována náležitá péče.

Času k tomu bylo dost. Zákon sice stanovil, že prázdniny nemají býti delší než čtyři měsíce, ale zhusta končíval a snad ještě končívá se školní rok již v květnu a pravidelné vyučování začínává až v říjnu, když přestanou pastvy. Hlavním zájmem učitelstva církevního bylo ve velmi mnohých případech pole, dobytek, sedlačina, pak kantorské zaměstnání. Podle toho vypadala škola a školní vyučování.

A dozor školní? Vždyť farář, vlastní správce školy a první dozorce, měl podobné starosti jako učitel a vida jeho hmotné postavení uznal, že nelze jinak, aby učitel svého živobytí uhájil. Časem pak vyvinula se zvláštní tradice, jež se uplatňuje na církevních školách i nyní, kdy se hmotné poměry učitelstva od základu změnily.

Školy církevní byly a jsou dosud úplně autonomní a zákonem zajištěný vliv státu má většinou ráz politický. Avšak přes nedostatek zákonných ustanovení, jež by zajišťovaly státnímu dozoru přímý vliv na církevních školách, byl vliv státních inspektorů na školách církevních veliký jednak pro rozmanitá administrativní opatření, jež dávala učitele škol církevních úplně do moci inspektorovy, jednak pro celkový politický tlak, v němž inspektor byl přímým vykonavatelem maďarské státní myšlenky. Mnoho učitelů slovenských zajisté nerado vzpomíná dob, kdy hrůzovláda velkomožných pánů inspektorů lámala karaktery, jak na př. ihned zavzněla ze školy maďarská národní hymna, když na silnici před vsí se objevil nějaký kočár. Mohl by v něm jeti velkomožný pán, ať tedy ví, že výchova se děje v duchu národním.

Ačkoli vliv státu na církevní školy opatřeními administrativními a ochotným přisluhováním církevních orgánů i povolností církevních sborů a učitelstva byl dokonale zabezpečen a opravdu prováděn, byl příspěvek státu na školy církevní nepatrný. Teprve r. 1893 byla zabezpečena řádná státní podpora peněžitá k dosavadním požitkům učitelským. Ještě před 20 lety r. 1901 bylo pro subvence všem nestátním (církevním i obecním) lidovým školám v celých Uhrách preliminováno úhrnem 2.220.000 K.

Teprve zák. článkem XXVII. z r. 1907 t. zv. zákonem Apponyiovým povolena byla státní podpora doplňující dosavadní požitky církevního učitele na obnos 1000 až 1100 K ročně s pěti-

letými přídavky po 100—200 K, tedy o málo nižší než současně upravené požitky učitelstva škol státních.

Za to však zapřaženy byly církevní a všechny nestátní školy úplně do vozu maďarské státní myšlenky. Finanční obět, již provedení zákona Apponyiova si vyžádalo, byla s hlediska maďarského státu hojně vyvážena. R. 1911 činil státní příspěvek nestátním školám necelých 13 mil., kdežto na vydržování státních škol počtem 5krát slabších byla v rozpočtu suma 18½ mil.

R. 1918 vlivem válečných poměrů byly příjmy státního i nestátního učitelstva upraveny zvláštním zákonem, ale nikdy nebyly platy učitelů škol nestátních postaveny na roveň platům učitelů státních. Zvláště válečné drahotní přídavky byly u učitelstva škol církevních podstatně nižší.

To bylo zajisté hlavní příčinou, že učitelé škol církevních domáhali se postátnění, k němuž pozvolna směřoval celkový vývoj věcí v Uhrách. Jinou z příčin, pro něž učitelstvo již za vlády maďarské volalo po sestátnění, byl poměr závislosti učitele na církevní školské stolici a zvláště na farářích, jejich předsedech. Postavení svobodného, na nikom v obci nezávislého učitele státní školy budilo závist v učitelích církevních. Po převratu zhusta bývala tato osobní animosita maskována motivem národnostním a učitelstvo církevní se okázale honosilo svou roduvěrností proti maďaronským učitelům státním. Ve skutečnosti o roduvěrnosti by se mohlo mluviti nejvýše u 13% škol katolických, u 28% škol evangelických a u 1% škol obecních. Ostatní školy byly právě tak maďarské jako školy státní.

Dalším pramenem trpkosti bylo vybírání části požitků učitelských v naturáliích. Přes to, že míra požitků byla při ustanovení přesně stanovena, musili se učitelé stále dohlašovati, aby smluvní podmínky byly řádně dodržovány. Ještě hůře bylo s jakostí odváděných naturálií a jest pochopitelná snaha učitelstva církevního v poslední době před válkou, aby dávky naturální proměněny byly na peníze. Tím by se požitky učitelstva církevního ustálily, neboť dlužno připomenouti, že peněžní hodnota požitků naturálních se odpočítávala od státní podpory. Oceňování naturálií přísně kontroloval župní správní výbor, takže jejich přeměnou za peníze by učitelstvo nijak neutrpělo.

V létech válečných a poválečných ovšem učitelstvo jistě často si libovalo, že uvedený jejich požadavek nestal se skutkem. Neoby-

cejné stoupnutí cen všech přírodnin způsobilo veliký obrat v dosavadních hmotných poměrech církevního učitelstva. Učitel velmi dobře zpeněžil nyní všechny naturálie, ať byly jakosti jakékoliv. Výtěžek školního pole nebo dobytka jemu podle smlouvy náležejícího přesahoval mnohonásobně plat doplňující státní podpory a plat na hotovosti od církevní stolice vybíraný. Ba při zvýšení cen životních potřeb zdála se poměrně nízká suma platu na hotovosti tím menší, mnohdy až směšnou (na př. měl-li učitel od obce na hotovosti celých 100 K).

Prozkoumáním dokladů o naturálních příjmech jednotlivých učitelů ukázalo by se, že oprávněné jsou pověsti o zbohatnutí některých církevních učitelů, zvláště těch, kteří užívajíce doby chopili se vedle prodávání vlastního obilí obchodování s obilím vůbec, zvláště při hranicích.

Naproti tomu zle na tom byla ta část učitelstva, která naturálních příjmů neměla. Byla to část mladšího učitelstva škol církevních a veškeré učitelstvo škol státních. Oprávněná nespokojenost tohoto učitelstva dávala ton shromážděním učitelským r. 1919, když pominula jeho popřevratová rozpačitost. Když učitelstvo na Slovensku poznalo, že vláda československá na rozdíl od bývalé vlády maďarské ponechává mu plnou svobodu, stala se záhy učitelská shromáždění opozičními schůzemi politickými, kde silnými projevy separatistickými zabarvenými netajeným nepřátelstvím k Čechům se prokázalo, že učitelstvo slovenské z velké části pomáhá tehdy se rozmáhající straně ľudové. Na některých schůzích učitelských byli mluvčími i vyslovení činovníci této strany, ba i kněží, a za bouřlivého souhlasu shromáždění agitovali pro stranu ľudovou. Opozičnictví bylo a dosud je na Slovensku velmi populární hlavně tam, kde maďarisace zanechala nejhlubší známky.

Přibližily se volby do Národního shromáždění na jaře r. 1920 a zdá se, že někteří političtí činitelé chtějíce působiti na smýšlení lidu prostřednictvím učitelstva, vymohli na vládě nařízení z 8. dubna 1920, jímž platy církevního učitelstva mimořádnými drahotními přídavky se postavily na roveň platům učitelstva státního.

Výše poskytnuté drahotní výpomoci překvapila snad i ty, kteří se o její přiznání zasazovali. Na vrub drahotní výpomoci povolené 8. dubna, tedy těsně před volbami (15. IV.), byly ještě před volbami poukázány zálohy v obnose 1500 K až 2000 K a později

po řádném propočítání dobírali jednotlivci 10, 20 i více tisíc korun.

Bylo to nařízení vydané nakvap bez náležitých příprav a novým nezapracovaným úřadům školským uložila se tak veliká úloha, že snad dosud nejsou vzniklé zmatky a nesnáze urovnány, a jistě nikdo ze súčastněných a zodpovědných nechtěl by přijmouti osobní ručení za přeplatky a jiné nesprávnosti, které se později objeví.

Za předvolební nálady nebylo nesnadno přesvědčiti vládu o tom, že uspokojení církevního učitelstva jest nevyhnutelnou státní nezbytností. Avšak očekávaný výsledek, t. j. přilnutí učitelstva ke straně národně rolnické, jež se pokládala za hlavní státotvorný element na Slovensku, se při volbách ani po nich neukázal.

Vydané nařízení bylo nutno prováděti. Ukázaly se další neočekávané nesrovnalosti. Nové oceňování dávek v přírodninách ukázalo se nepřiměřeným, takže požitky církevního učitelstva, pokud bylo honorováno též přírodninami, byly ve skutečnosti mnohem vyšší než příjmy učitelstva škol státních.

Zvýšený náklad několika desítek milionů ještě do sklonku r. 1921 neměl v rozpočtu úhrady. Jest jisto, že se úhrada najde, vždyť jde vlastně o sumy již vyplacené, hůře však je s otázkou, co stane se s tímto drahotním přídavkem v budoucnosti. Nařízení sice mělo jen omezenou platnost (do konce r. 1920), ale od té doby již třikráte byla jeho platnost prodloužena, avšak o věci tak vážné, jako je trvalé neb dlouhodobé zvýšení rozpočtu o několik desítek milionů, o věci i jinak kulturně a politicky důležité, nebylo dosud v parlamentě jednáno. V rozpočtu na r. 1922 jest suma potřebná na plat církevních učitelů skryta v několika položkách.

Dříve nebo později však nevyhne se vláda ožehavému jednání o této otázce, ba lze docela očekávati, že vláda nevědouc si jiné rady, místo zákona o unifikaci školství předloží zákon o zabezpečení církevních škol na Slovensku na státní náklad. Byla by snad paradoksní otázka, půjde-li snad unifikace školství v naší republice tímto směrem, ale agitace zdejších klerikálů a poměry na Slovensku nutí, aby veřejnost byla na stráži.

Vzpomeneme-li na bouři pro tři slovenská gymnasia, není možno předvídati rozsah a dosah štvanic, jež jest s to l'udová strana na Slovensku k zastrašení vlády rozpoutati, až zrušením

nebo zmenšením státní podpory se eksistence církevních škol na Slovensku ohrozí. Toho se intelektuální původci nařízení o mimořádné podpoře církevnímu učitelstvu nenadáli, že jim dosáhnou pravého opaku, že se jim eksistence církevních škol upevní, že se jim zakoření a posílí l'udová strana v učitelstvu, které se domnívá, že vláda se zalekla jeho opoziční nálady, a že za úpravu platů může děkovati jen l'udové straně.

Znalci slovenských poměrů jistě potvrdí, že protistátní a separatistický živel má nejúrodnější půdu v kruzích nejvíce pomaďarisovaných, a v učitelstvu slovenském zasáhla maďarisace velmi hluboko právě tak, jako ve slovenském katolickém duchovenstvu, jež se nyní ve své protičeské náladě s učitelstvem sešlo. Tuto diagnosu potvrzuje i fakt, že od hmotného zabezpečení církevního učitelstva ustalo jeho volání po sestátnění škol velmi hlasité za panství maďarského i ještě nějakou dobu po převratu. Při sčítání lidu, při volbách a podobných příležitostech lze střediska protistátní separatistické agitace mezi slovenským lidem s velikou pravděpodobností hledati nejen na mnohých katolických farách, ale i na mnohých školách církevních.

Nutno ještě upozorniti na další nové nebezpečí, jež v době ne příliš vzdálené se strany církevních škol hrozí slovenskému školství a slovenskému učitelstvu. Lze očekávati, že v několika letech nynější nedostatek učitelstva na Slovensku přestane, a že církevní školské stolice s farářem v čele při obsazování učitelských míst budou míti výběr mezi žadateli, a že v učitelstvu bude sháňka po místech. Není třeba veliké obraznosti k tomu, aby si člověk představil konkurencí vzniklé dostihy v prokazování stranické příslušnosti, katolické pravověrnosti, protičeské zaujatosti, protipokrokového smýšlení a všech dalších záruk, jichž bude klerikální štáb požadovati. Bude to lámání karakterů podobné jako za éry maďarské. Tehdy však stát poměrně skrovnými podporami získával přívržence své státní myšlenky, nyní na školách církevních budou státem dobře placení protistátní agitátoři.

Nutno včas učiniti náležitá opatření, jež zájem lidové kultury, pokroku, státu vyžaduje, bez ohledu na to, že strana l'udová bude proto ohlašovat »vzbúru na Slovensku« a že bude troubiti na poplach.

(Pokračování.)

Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1920.*)

Napsal Dr. František Müller.

Uvazuji se milerád v úkol, pohovořit o třetí výroční zprávě živnostenských inspektorů (1920), kterou vydalo ministerstvo sociální péče.

Stál jsem téměř u kolébky této instituce a sledoval jsem jako koncipient, referent a odborový přednosta po dlouhá léta zdárný její vývoj ve správní soustavě bývalého Rakouska.

Nechci se pouštět do reminiscencí, bylo-li chybou, že při zakládání této instituce nebylo dbáno osobních aspirací Dra Viktora Adlera, vůdce rakouské sociální demokracie a autora cenného díla o živnostenské inspekci.

Ale rád vzpomínám, že má součinnost při jmenování celé starší generace inspektorů mi umožňovala přátelské styky se všemi šéfy této instituce; byli to: sentimentálně filantropický Migerka, bystrý a rázný Klein, byrokraticky korektní Muhl a jovialně čilý Würth. A ještě raději konstatuji, že po celá ta léta nebylo, ani co do odborné kvalifikace, ani co služební kázně, až na mizivě nepatrné výjimky, důvodu ke stížnostem.

Když pak přenášeli povolaní činitelé takto zušlechtěný štěp na naši domácí půdu, dbajíce jeho osvědčeného svérázu, mohli se ve své státnické prozíravosti plně spolehnouti na tradiční, vrcholnou zdatnost inspektorů už činných v klasickém industrialismu Čech, Moravy a Slezska. Z toho reservoáru se dal napájet poněkud zaostalý institut uherského původu.

Za tak šťastných předpokladů se mohlo ministerstvo sociální péče bez rozpaků odhodlat i na cestu reforem už za Rakouska dostatečně připravených a přebudovávat institut živnostenských inspektorů v institut pracovních inspektorů, mezemi positivního práva živnostenského neohraničených.

*) Uveřejnění tohoto nám v čas dodaného článku se pro nával látky opozdilo.

Směrnice zmíněné reformy dosvědčují, jak bylo správno, že se r. 1883 zavedl inspektorát živnostenský a nikoliv pouze inspektorát tovární, že bylo neméně správno této instituci vytknouti postavení mimobyrokratické i mimoinstanční a že bylo nad jiné správno, povolávati k funkcím inspektorů jedině osoby vysokého odborného vzdělání technického. Tím se zabránilo účinně příbuzenské a politické protekci a docílilo objektivnosti, jejíž nejlepší zárukou jest vysoká vzdělanost. Tak vyzbrojeného inspektora mohla státní správa s dobrým vědomím postavit mezi příboje dvou světů.

Jest to vysoké hledisko, s něhož chceme též posuzovat zprávy živnostenských inspektorů.

První pohled na výroční zprávu nás in formali poněkud zaráží, jelikož se nám podává výslovně jako publikace ministerstva sociální péče. Druhdy podávali inspektoři své zprávy ministrovi (cestou zemských úřadů politických), ministr pověřoval ústředního inspektora sestavením zpráv a ministrovi interním přípisem ústředního inspektora předložená zpráva byla pak jako zpráva živnostenských inspektorů a nikoliv jako publikace ministerstva uveřejňována.

Nejedná se při tom o malicherné puntičkářství; relevovaný rozdíl se dotýká psychologie institutu, jemuž chceme reformami dobýt plné ministerské imediátnosti. Konfundování různých autorství a funkcí na venek se dá tendenčně vykládat, čemuž speciálně na místech politicky tak choulostivých jest se lépe vyhnouti.

Možno-li ještě tento formální moment přehlédnout, tož nemožno přehlédnout a schválit moment druhý, že se u nás uveřejňuje jenom všeobecná zpráva, jako eklektická syntése zpráv jednotlivých inspektorů teritoriálních a dokonce i speciálních.

Druhdy se uveřejňovaly za všeobecnou zprávou ústředního inspektora veškeré zprávy jednotlivých inspektorů, což bylo k informaci prakse i teorie rozhodnou předností.

Uznáváme, že se ústřední správa při tak obsažné publikaci neobejde bez jistých retuší, ale úplná fuse všech zpráv v jednotnou výslednu zkresluje přece silně původní kontury celého obrazu a tlumí jeho živou barvitost. Při tom se nedosahuje myšlenkové jednolitosti, jelikož různí koncipienti těch kterých statí si vedou podle svého, a my dostáváme zprávy z druhé nebo třetí ruky. Litujeme toho tím více, čím výše ceníme zprávy inspek-

torské, které vedle úřední statistiky, ovšem leckdy časově pokulhávající, a ve vleku planého doktrinarismu se ocitající, a vedle periodických zpráv obchodních komor, jsou svědomitému pozorovateli jediným autentickým zdrojem poučení o věcech laikovi nedostupných.

Neradi bychom, aby se byrokratickou uniformovaností ubíjela původnost inspektorských zpráv.

Co se tkne poděděné systematiky ústřední zprávy, považujeme ustálené schema za minimum, a přáli bychom si, aby se zprávy zabývaly také i jinými obory. Upozorňujeme, že druhdy inspektoři podávali i mimo výroční zprávy zvláštní obsáhlé a cenné publikace veřejnosti, jako na př. bylo jednou z mnohých klasické dílo o domácké práci (Heimarbeit).

Po stránce obsahové uvádíme ze zprávy inspektorů, jako podle našeho soudu nad jiné aktuální, následující:

O r g a n i s a c e této svérázé kategorie státní správy co do osobní a věcné systemisace statu, co do místního rozdělení okresů a co do odborného zcelení určitých odvětví pracovních (živnosti stavební a pomocné, průmysl chemický a vodocestné stavby) pro začátek celkem odpovídá, ač-li se ráznosti ústředního vedení podaří, živnostenské inspektory zachovat výhradně přirozeným úkolům živnostenské inspekce.

Jedině počet asistentek (4) se nám zdá i s počátku nepatrný, uvážíme-li, že nepřízeň hospodářských poměrů vehnala masy ženských pracovních sil, které dříve ve společnosti a v rodině jinak a lehčeji svoji eksistenci nalézaly, do továren, dílen, prodejen a písáren.

Z p ů s o b, jakým se úředně uplatňuje výkonnost inspektorů, stále ještě neodpovídá, jelikož písemná, čistě kancelářská činnost (skorem 90.000 podacích čísel) pořád převládá na úkor vlastní činnosti inspekční.

Vytýká-li se celkem státní správě, že tuze mnoho píše a že najmě ministerstva tuze mnoho tisknou a cestují, platí tato výtka vůči živnostenským inspektorům jenom cum grano salis, a to pokud jde o přespřílišné psaní; cest a tisku, t. j. inspekcí a odborných publikací, bychom si přáli na inspektorátu dokonce více.

Snad se nalezne časem účelná dělba úřední práce, umožňující, aby kvalifikovaný inspektor nebyl nucen promrhávati čas třecím koëficientem kancelářství.

Za to však nesdílím názoru, jejž tato i jiné zprávy inspektorů a valná část odborné kritiky zastupuji, že vlastní činnost inspektorů se má omezovati jen na činnost inspekční, a že poradná a pomocná činnost inspektorů ve věcech plynoucích z postavení dělníka a dělnictva v konkrétním pracovním poměru a v zájmovém poměru třídním, jako by se dotýkala problémů nějaké vyšší abstraktní politiky sociální, leží už mimo přirozené meze účelné působnosti inspektorovy.

Uznávám, že názor mnou popíraný má opory jednak subjektivní v technické výchově a kapacitě inspektorských funkcionářů, jednak objektivně v historickém vývoji počátků této instituce v Anglii, Prusku, později v celém Německu, ve Švýcařích a v Rakousku, kde všude první činnost inspektorů spočívala v bezprostředním dozoru ku provádění positivním právem stanovených opatření na ochranu života, zdraví a cti dělnictva.

Takového druhu činnost, aniž by se směla podceňovat, při dalším vývoji sociálních poměrů by znamenala ztrnutí při jakési technické práci akcesorní v rámci administrativní eksekutivy v oboru ochranného práva.

Živnostenský inspektorát nezatížený ve své životnosti žádnou z dočasných formulí materiálního nebo formálního správního práva musí postupovat se sociálním duchem doby a nevybočí ze směrnic už i dříve státnickou prozíravostí označených.

Tak hned první mezinárodní konference Berlínská (1890), ač jinak její usnesení byla zčira platonické povahy, se vyslovila, že inspektoři práce mají býti: »les organes que l'état devra charger... de prêter un concours efficace à la conciliation des ouvriers et du capital, et qui devront assumer la grande et lourde mission de faire avancer la question sociale vers une solution et qui devront surtout s' appliquer à écarter, dans la mesure du possible, les causes des différends et prévenir ainsi l'explosion du mécontentement des ouvriers.«

Ani strach před tíhou úkolu neb před odpovědností, ani úzkoprsý názor třídní mentality, že inspektor může být jedině ex offo advokátem protikapitalistického dělnictva a nikoli tím, co Bismarck kdysi o sobě řekl: »ein ehrlicher Mackler«, nesmí a a nemůže zadržet toto sociálně politicky nejdůležitější poslání pracovní inspekce. Spory zažehnávat, anebo rozumným smírem zavčas odklizovat, jest sociálnímu životu lidské společnosti prospěšnější, nežli je zostřovat a soudem či bojem vyhrávat.

Po té stránce se rozevírá poctivé ambici inspektorů práce vyhlídka na cenné úspěchy i při eksistenci důvěrníků, továrních výborů a závodních rad — ovšem s podmínkou, že jim zůstane zabezpečena vysoká úroveň intelektuální, a tím integrita a objektivnost.

Rozhlédneme-li se po čelných předmětech a poměrech, o nichž ústřední zpráva kumulativně pojednává, nesmíme ztrácet s paměti, že při této metodě ruší více, než při posuzování jednotlivých zpráv, okolnost, že vzhledem k nemožné úplnosti pozorovaného materiálu dlužno brát pars pro toto, tak že recipujeme a posuzujeme fenomeny a data, při nichž posudková hodnota se blíží tomu, čemu statistikové říkají typus prostřední hodnoty. Jelikož pro praktickou potřebu sociální politiky nemůžeme konstruovat prostřední a abstraktní hodnoty, jako si je konstruovali teoretikové demografické statistiky, zosnovavše si podle Queteleta »prostředního člověka« a podle Lexise »abstraktního člověka«, byl bych ústřednímu inspektorátu radou, aby svým podřízeným pozorovatelům označoval ty které hybné síly a charakteristické úkazy, jimž dočasně platí, jako typům doby, zájem a pozornost sociální a hospodářské politiky. Jest to cílevědomé vedení, jako je má osvědčovat pořadatel velkých anket; jinak by se mohlo přihoditi, že výběr pozorovaného materiálu zůstaven náhodě nebo dokonce akčnímu radiu cestovního paušálu toho kterého inspektora.

Roztřiďujíce takto materiál podané zprávy s hlediska aktuality, očekáváme dokumentovanou odpověď na otázku, jak a čím se jeví poválečná krise hospodářská v pozorovaných fenomenech a jaké praktické důsledky vyvěrají ze zásadních novot zákonodárství v oboru sociální politiky. Chceme zvědět, co vis maior a co umělý zásah lidského rozumu nám tu způsobily.

Dílo Arnošta Denise.

Pro »Naši Dobu« napsal Henri Hauser, profesor Pařížské Sorbony. — Z rukopisu přeložil Dr. Hanuš Jelínek.

(Pokračování.)

III.

Historikovi, jakým se nám objevil Denis, historie sama o sobě nemohla býti postačitelnou. Historie má připravovati budoucnost, a Denis, historik utlačovaného národa, ukládá si povinnost pracovati k jeho osvobození. Muž myšlenky je také mužem činu.

Nepředbíhejme událostem a nečiňme z Denise proroka. Roku 1903 myslil ještě, jako tehdejší čeští vlastenci, že osvobození českého národa mohlo by se uskutečniti v rámci rakouské monarchie. A konec konců, kdyby byla Vídeň bývala inteligentní, kdyby byla pochopila, že vsaditi korunu svatého Václava na hlavu Františka Josefa bylo nejlepším prostředkem k záchraně Rakouska před pangermanismem, snad by se byla historie vyvíjela jiným směrem. Ale přes všechno, přes iluse svých pražských přátel, Denis znal Habsburky příliš dobře, aby měl k nim důvěru. Důkazem toho je, že nevylučoval druhou hypothesu. Když byl prohlásil, že Češi »drží v rukou prapor budoucnosti,« táže se, co budou moci učinit, stane-li se pokus vyrvati jim jej násilím. »Toho dne,« odpovídá, »vlastenci, silni spravedlivostí své věci, si vzpomenou, že jejich otcové vzdorovali celé Evropě a že před tlupami sedláků couvali císařové a papežové... Žáci Komenského dovedou, bude-li toho třeba, znovu se státi vojáky Žižkovými.«

Zatím však, než udeřila možná hodina oběti, měl za to, že jeho povinností je napomáhati k tomu, aby svazky mezi oddělenými členy české rodiny byly navazovány. Ukázal na Slováky ztracené v jejich horách, chudé, odsouzené k zániku až do dne,

kdy příchod husitských houfů probudil cit rasové jednoty u těch, jež tehdejší zeměpis nazýval podivně: Uherskými Čechy. Pověděl, jakou úlohu hrálo Slovensko pro české bratry, pak pro emigranty po r. 1620, které jsme viděli odcházeti do tatranských údolí s biblí kralickou. »Všechno maďarské pronásledování,« prohlásil r. 1903, »nezničí dílo českých heretiků.«

Přes svoji plachou skromnost napsal jednou Denis autobiografickou noticku. Jsou to tři nebo čtyři malé stránečky. Ale nemohl si odepříti tuto pochvalu: »Připravil — praví, mluvě sám o sobě ve třetí osobě — jednotu Čech a Slovenska, jednotu, která je základní podmínkou zdaru a moci pro mladou republiku.«

Ale to mu nestačilo. Chtěl pracovati, přes hranice, k sjednocení všech Slovanů. V téže poznámce napsal: »Denis se snažil o sblížení všech Slovanů mezi sebou, tak aby tvořili pevný blok proti Německu. Úloha smiřovatele není vždycky snadná, ale v celku Slované byli vděčni za jeho dobrou vůli a za jeho snahu po spravedlnosti.« Posuzoval více nebo méně příznivě slovanské národy, dle toho, jak se jevily více či méně schopnými povznésti se nad úzký nacionalismus a oddati se společnému dílu.

V Praze rád viděl jakési intelektuální ohnisko celého Slovanstva. Když mluví o znovuzrození české myšlenky, o mužích jako Jungmann, Havlíček, jako Vrchlický, o díle jako je Národní Divadlo, vidí v nich spíše projevy ducha slovanského než českého. Nikdo by nebyl pozdravil s takovou radostí dnešní den — den, jehož loni v zimě zahlédl aspoň jitřenku —, který právě činí z české university jakousi učitelku všech Slovanů.

Taková byla činnost Denisova, když válka, kterou Německo chtělo a kterou rozpoutala hloupost Rakousko-Uherska, postavila otázky slovanské, a zvláště otázku českou, na její pravou základnu. Denis nebyl nikterak militaristou ani bojechtivým člověkem. Ani na okamžik nedělal si ilusí o strašlivé ceně, kterou Evropa zaplatí za svoje osvobození. Což jeho kniha z roku 1915 La guerre, vzniknuvší z přednášek na Sorbonně, nebyla věnována poručíku Jacquet Denisovi, který byl zabit v Lotrinsku 25. srpna 1914 jako jedna z prvních obětí za věc Francie a za věc vaši? »Naše srdce bude rozryto,« psal Denis, »a naše oči se pokazí od pláče, až uvidíme, kterak decimují mladou generaci, tak prostou ve svém heroismu, tak ušlechtilou, kterou jsme otcovskýma rukama chránili před omyly a v níž jsme laskali s radostí

jaro lepšího lidstva.« Ale přes svoje otcovské bolesti, přes všechen neklid — neboť měl více synů v ohni — dodával, upínaje se vášnivě na svoji víru a na svoje naděje: »Třeba zmučeni, zmrzačeni, rozdrásáni, neustoupíme. Ať válka trvá jak trvá, ať stojí co stojí, neskončí, dokud svého protivníka nesrazíme k zemi.«

V hrubých rysech je známo, co Denis vykonal a zvláště co vykonal pro vás. Je obecně známo, že hned r. 1914 díky jeho intervenci, čeští studenti, kteří byli ve Francii, byli považováni nikoli za Rakušany, ale za spojence. Podporoval při vstupu do armády první dobrovolníky československé, kteří slavně padli před Arrasem, jakoby byli chtěli brániti město, odkud kdysi přišli stavitelé vašich kathedrál. Je známo, že 1. května 1915 založil revue La Nation tchèque, kde hájil vaši věc, kde prohlašoval vaši svobodu za »symbol vítězství programu, který Spojenci napsali na svůj prapor«. Každý ví, že uveřejnil knihy La Grande Serbie, Les Slovaques, La guerre, pak L'Allemagne et la paix; že rozšířil Nation tchèque a učinil z ní v červenci r. 1917 Le Monde Slave, že ve skromném domě, sousedícím s jeho domem, zařídil ten Institut d'études slaves, z něhož velkodušnost vaší vlády pomůže nám učiniti jednu z předních součástek naší university. Každý ví, že šestý červenec 1915, výročí Husovo, svedl ho v Ženevě s Masarykem a že z tohoto setkání vzešel Národní výbor, který se pak stal za hranicemi, v Paříži, první vládou naší republiky.

To vše je známo ... Ale jsou věci, které jsou méně známy. Mohou je povědět jen ti, kdož, jako ten, jenž k vám mluví, měli čest býti svědky a tu a tam skromnými pomocníky Ernesta Denise. Nikdo nemá tušení o práci, která se vykonala v tom Comité d'études franco-slaves, kde v jedné z nejvíce ohrožených pařížských čtvrtí, pod bombami německých avionů a střelami tlustých Bert, jsme zasedávali v noci tak dlouho, jak dovolovaly válečné komunikační poměry. Za těchto vzrušujících večerů byli jsme zasvěcováni do problémů střední Evropy. Za předsednictví milovaného mistra jsme se stýkali s vašimi, se všemi vašimi — neboť pochopíte, že já jako Francouz nechci praničeho vědět o vašich vnitřních zápasech, a že si chci toliko vzpomínati, že se mi přiho-

[1] Tato vzpomínka může se vztahovati k některému z večerů uspořádaných ve zmíněné místnosti na počátku r. 1919, tedy již v době mírové konference. *Pozn. překl.*

dilo seděti mezi Kramářem a Benešem.[1] Ve jménu Výboru Denis zakročoval u naší vlády, snažil se vyložiti našim ministrům zahraničním, že doby, kdy Čechy mohly být autonomní součástkou federalisovaného Rakouska, už dávno minuly, a že je možno jen jediné řešení, nezávislost, republikánská nezávislost, úplná nezávislost v jednotě se Slovenskem. Proti zastaralé bojácnosti diplomatů tvrdil, že nový stát byl by schopen života, že by byl zárukou demokratického míru v nové Evropě. Nedaly mu dnešní události za pravdu?

Jsem věru rád, že to mohu zde osobně, slavnostně dosvědčiti. Denis byl dělníkem, dobrým dělníkem na stavbě vaší republiky. Vaše Národní Shromáždění se neklamalo, když ve svém prvním zasedání po revoluci, jejíž výročí slavíte, dne 14. listopadu 1918 mu poslalo tato slova, plná vděčnosti:

»Za této války rozšířila se vaše díla v domech dělníků a řemeslníků v městech, v obydlích sedláků v našich vesnicích. Celý náš národ je zbožně četi, jako posvátné knihy. A vaše proroctví měnila se v modlitby...«

Český národ se neklamal, když loni v zimě od Plzně do Prahy mu připravil triumfální uvítání, jaké bývalo připravováno jen králům. Neboť on splatil královsky svůj dvojnásobný dluh Čechám z XV. stol. a Čechám z r. 1870. Proto jsem shledal jeho vzpomínku tak živou v celé vaší zemi. Všude jsem se setkal s celými houfy lidí, oplakávajících jeho ztrátu a k jejich smutku druží se trpká lítost, že nemohli, jako vy, ještě jednou slyšeti jeho slovo.

Víte, že Denis neměl dlouho přežíti tuto apoteosu. Byli jste svědky úžasného úsilí, které přes svoji chorobu vyvinul, aby až po samu krajnost svých ochabujících sil vykonal to, co považoval za svatou povinnost.

Bylo mu souzeno shasnouti dne 5. ledna minulého roku, v hrdém osamocení, tak hrdém, že ani jeho přátelé nemohli doprovoditi jeho rakev, zatím co zde jste mu vzdávali poslední poctu. Zemřel, vyčerpán námahou, kterou podstoupil pro vás, ale také námahou, již, přemáhaje své bolesti, podstoupil jako francouzský vlastenec. Za veliké úzkosti r. 1917, když cítil, že obecná nálada u nás poklesává, rozjel se statečně, nehledě na svůj věk a na svou únavu, po městech a vesnicích, přednášel a přednášel, hlásaje nezbytné odříkání a tvrdé zákony války, máme-li zvítěziti. Založil O b č a n s k o u L i g u a dal jí krásný program:

vlastenectví bez imperialismu; vůči Německu opatrnou zdrželivost až do toho dne, kdy Německá Republika stane se skutečně mírumilovně demokratickou; konečně proti druhému nepříteli, proti bolševismu, odpor, který by nebyl pouhou negací, který by necouval před nejsmělejšími sociálními reformami, jež by byly provedeny metodami zákonnými.

•

Takové bylo dílo tohoto muže.

Nyní chápeme, není-liž pravda, jak se mu mohlo dostati toho neobyčejného, výjimečného štěstí, že mohl on, cizinec, přispěti k vytvoření vašeho národního uvědomění. Není věru druhého takového případu. Obyčejně se stává, že domácí historikové jsou dokonce poněkud netrpěliví vůči cizincům, kteří se zabývají historií jejich národa, a vytýkávají jim rádi indiskretnost. Nic takového není u Denise. Čeští historikové pohlížejí naň jako na jednoho ze svých. Ba někteří prohlásili, že vykonal víc, než jejich vlastní krajané. Jeden z nich napsal panu Raoulu Allierovi: »Vrátil naději těm, kteří trpěli.«

Nelze lépe charakterisovati dílo Arnošta Denise. Stal se českým historikem, poněvadž byl dobrým Francouzem, poněvadž byl mužem, poněvadž byl vášnivým služebníkem pravdy.

Vášeň pravdy, to byla pro něho povinnost Francouze. V Německu i mimo Německo v samé Francii, bývala leckdy dávána otázka, a moji kolegové ji ještě leckdy dávají: co by se bylo stalo, kdyby se dějiny obrátily, a kdyby v srpnu 1914 Francie byla vpadla do Německa a kdyby francouzské armády byly spáchaly hrozná zvěrstva. Bylo by se nalezlo 93 francouzských intelektuálů, kteří by dali vládě za pravdu a prohlásili na její rozkaz: »To není pravda?« Nuže, tu zase já prohlašuji: »Es ist nicht wahr... Pravím tak, opíraje se o historii francouzských intelektuálů, kteří v každém období, r. 1830, r. 1848, r. 1851, pod útiskem císařství, r. 1877, r. 1886 dovedli vzdorovati moci, i té, která je horší než všechny ostatní, veřejnému mínění. Ve velké národní krisi r. 1898—1901, nepostavilo se jich beze strachu a bez váhání na stranu práva proti spojeným silám víc než 93? Věděli, co ztratí — čest, postup, jmění, snad ještě víc, ale šli za pravdou.

Denis byl jeden z nich. Neboť historik Jana Husa byl si již dávno zvolil za heslo heslo vaší Republiky: Pravda vítězí.

Dvojí poučení lze odvoditi z toho díla a z toho života. První, že šlechtictví zavazuje národy právě tak jako jednotlivce. Má-li

národ dějiny jako národ český nebo francouzský, jest, jak jsme řekli, věřitelem lidstva; ale je také odpověden vůči lidstvu budoucímu. Je povinen ještě rozmnožiti poklad, který odevzdal společnému dědictví. Jsou gesta, kterých si nesmí dovolit. Nemá dokonce ani práva oddati se jako bohové olympští malichernému, nízkému a neplodnému potěšení pomsty. Již r. 1903, připomínaje slavná slova, kde Palacký kázal bojovníkům za spravedlnost umírněnost při vítězství, Denis určil budoucím vítězům jejich chování: »Nespláceti útisk nenávistí, vážiti si svobody odpůrců stejně jako vlastních výsad.«

A že tu nešlo jen o náhodný názor, toho důkazem je, že vyznával ve své knize o válce z r. 1915 totéž učení humanity a míru. Nezavíral budoucnost Německu, ač přál si viděti je spravedlivě ztrestáno za jeho zločiny.

A i druhé poučení vysvítá z tohoto života, zvláště pro naše obě republiky. Byvše spojeny v minulosti společným ideálem a společnými sympatiemi, společnými nadějemi, spojeny za války vzájemnými obětmi, spojeny také ve vítězství, jsou povinny samy sobě, jsou povinny věci demokracie a práva, zůstati bratrsky sdruženy.

A nad tímto francouzsko-českým přátelstvím, které bychom si přáli míti nezrušitelné, vždycky bude se vznášeti měkce přísná, ušlechtilá a čistá postava Arnošta Denise.

Sociální péče o děti a mládež mravně ohroženou v Anglii.

Napsala V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Způsob sociální péče o dívky mravně ohrožené je v Anglii stejně poučný a zajímavý jako práce pro nápravu prostitutek, která je tu v úzkém vztahu k péči o nevdané matky.

Práce pro záchranu žen a dívek mravně ohrožených je velmi rozmanitá. Někdy je třeba dívku umístit jen pro okamžitou ochranu, někdy třeba ústavů polepšovacích a výchovných, někdy je nutno dáti ji do pracovny nějaké, získati jí zaměstnání, umístiti ji někde před slehnutím nebo dáti ji do nemocnice. Společnost, v níž se tato práce v Anglii především soustřeďuje, je Female Aid Society (Pomocná společnost pro ženy) Victoria House 117, Victoria Street S. W. 1. Této společnosti stojí k disposici všecky ústavy po celé Anglii, které po této stránce jsou zařízeny pro ženy a dívky. Je mnoho různých typů těchto ústavů: záchrany, útulky, mateřince, vychovatelny, pracovny, pozorovny a s těmito těsně souvisící nemocnice pro ženy a mládež venericky nemocnou a porodnice.

Účelem Female Aid Society je:

I. Býti středem spolupráce záchranných ústavů a spolků. II. Umísťovati v záchranných ústavech nebo u jejich přátel dívky a ženy, které touží vrátiti se k lepšímu životu. III. Nacházeti zaměstnání a pomáhati v každém případě ženám, které byly svedeny a jsou v nebezpečí mravní zkázy. IV. Navštěvovati nemocnice, pracovny a jiná místa, kde mladé ženy jsou zaměstnány a působiti tam, kde třeba, k nápravě jejich života. V. Účastniti se soudních řízení žen a dívek, navštěvovati věznice a spolupracovati s úřady k jejich nápravě. VI. Vysílati misionářky do ulic, aby dávaly prostitutkám poučující letáky, sestersky jim domlu-

vily a snažily se přiměti je k lepšímu životu. Ženě, která je na
kloněna k nápravě, dostane se adresy osoby, u které může s
ucházet o pomoc a radu.

Female Aid Society má k disposici tři své vlastní mateřince
Nesmí se při této práci přezírat jejich důležitost. Výsledky jso
velmi dobré. Mnohé dívky se provdají, jiné vrátí se k práci
Většina jich zhostí se svého lehkomyslného nazírání na život
Během svého asi 60tiletého působení nabyla tato společnost mnoh
zkušeností a ví, že mnoho žen možno takto zachránit pro živo
užitečný a pracovitý a že mnoho dětí, které by snad byly bývaly
pohozeny nebo zničeny, jež by byly zašly potratem nebo předčas
ným narozením, takto se zachová a vyroste ve zdravé a spořá
dané lidi.

Female Aid Society nestará se pouze o nevdanou matku, al
v její evidenci stále zůstávají i děti v jejich mateřincích narozené
Tak během jednoho roku 48 dívek bylo se svými dětmi zachrá
něno, a 8 jiných se 6 dětmi do konce roku ještě přibylo.

Správkyně připisuje mravní úpadek těchto mladých dívek
ve většině případech zanedbané výchově. Jsou vinny matky, kter
je nevarovaly před nebezpečím, jemuž jsou vydány. Shledán
že ani jedna dívka nebyla varována. Byly takto vyslány do vír
života bez nutné obrany.

Z těchto nevdaných matek se provdalo během jednoho rok
10 a 1.100 těchto žen, které mateřinci minulá léta prošly, jso
ve stálém styku se správkyní a přicházejí občas ji navštívit neb
písemně jí sdělují zprávy o dítěti a o svém životě.

Mimo mateřince má tato společnost k disposici ústav, kde s
koná preventivní práce. Aby se předešlo tomu, by dívky zcel
nevinné, které často nepotřebují než náhodné pomoci a okamži
tého přístřeší, nepřišly pod jednu střechu s prostitutkami z po
povolání, byl zařízen dům pro případy preventivní péče. Mnoh
dobrého bylo vykonáno i pro tyto dívky. Byla jim opatřena za
městnání a potřebují-li lásky a pomoci, přijdou opět jako d
vlastního domova a vždy naleznou přátelského přijetí, potřebn
rady a pomoci. Přicházejí se svými malými starostmi a dostáv
se jim návodu, jak se šatit, jak své mzdy nejlepším způsobem uží
vati, jak šetřit a ukládat. Některé dívky usadí společnost v
službě, některé jsou dány do případné nemocnice, kde se mus
léčiti, některé dívky, svěřené společnosti jako nenapravitelné

když byly shledány vadnými a duševně zaostalými, dostanou se do takových ústavů, kde patřičně se o ně postarají. Shledáno pak, že často možno je i vyléčiti, což by nebylo bývalo možné, kdyby se jim nebylo dostalo pomoci společnosti. Jest to jistě velmi dobrá práce pomoci takové dívce, o niž nikdo nevěděl, že je vlastně duševně vadná.

Některé dívky dostanou se odtud do jiných ústavů, kde je jim třeba výchovy a cviku k práci nebo trochu disciplíny, jiné se odevzdají rodičům a přátelům.

Pomáhá se i tak: Jedna dívka velice potřebovala gumové punčochy, ale neměla peněz. Našla se dobrodějka, která peníze dala, punčocha se koupila a znamenalo to veliké zdravotní ulehčení pro tuto dívku. Jiné dvě dívky potřebovaly skla na oči. Opatřilo se to. I tak se pomáhá. Avšak hlavně v mravním ohledu. Většina těchto dívek mohla se dostat lehce na scestí a stát se škůdcem a břemenem lidské společnosti, kdežto zde byla zachráněna dobrému a užitečnému životu.

Tak tedy se pracuje v těchto případech preventivně. Při tom důležitá a nezbytná je práce v soudní síni.

Touto prací rozumí se přítomnost sociálních pracovnic při soudních řízeních, týkajících se žen, a dodatečná péče o dívky odsouzené. Čtyry misionářky této společnosti věnují celý svůj čas pouze této práci. V čem spočívá tato práce?

U soudu v Tower Bridge: 16tileté děvče v hrozných poměrech. Teprve dva měsíce, co opustila domov. Rodiče byli šťastni, že byla nalezena. Když byla na 2 měsíce umístěna v záchraně, vrácena rodičům a je nyní pořádnou dívkou. Jiná 18tiletá dívka ocitla se poprvé před soudem a misionářka vrátila ji jejímu otci (matka už byla mrtva). Dívka je nyní pořádná a šťastná při své práci.

U soudu v South-Western: Většina žen zde souzených jsou velice mladé a bývají odsouzeny do ústavů výchovných. Dvě sestry 16 a 14tiletá byly souzeny pro krádež v obchodě. 14tiletá byla vrácena rodičům, kteří jsou velice váženými občany v okolí, druhá byla dána ke své dobře provdané sestře, kde zaučila se modiství ve velikém obchodním domě a zde se stále dobře chová. Také o 14tileté zaslala matka dobré zprávy a dívka odebéře se brzy do služby blízko domova svých rodičů.

16tiletá dívka byla týden v ulicích a předvedena na policii, poněvadž nalezena spící na dlažbě. Shledáno, že má pěkný do-

mov a úctyhodné rodiče. Řekli, že asi před týdnem opustila domov a byla viděna ve společnosti vojáků. Soud dovolil, aby byla dána do ústavu, kde se dobře chová a zaučuje pro postavení služebné. Lituje velice svého poklesku a je pravděpodobno, že již nikdy se ničeho takového nedopustí.

Jiná dívka 18tiletá, intelligentní, nyní ve službě jako panská (její zaměstnavatelka je s ní velice spokojena) jako 15leté děvče byla souzena pro to, že nalezena ve veřejném domě, který patřil její matce. Matka byla odsouzena k šestiměsíčnímu žaláři a dívka dána na dva roky pod dohled misionářky této společnosti. Přišla do pracovny, kde se dobře chovala. Její otec ji navštívil, než odejel jako voják na francouzskou frontu. Její matka, když opustila věznici, navštívila misionářku. Pravila, že muž s ní mluvil o dceři před odjezdem. Slíbila, že se vrátí k pořádnému životu. Chce, aby muž, až se vrátí, nalezl spořádaný domov. Pracovala tvrdě, dobře se chovala, muž se vrátil a je to nyní šťastná a spokojená rodina.

A tak většina těchto žen, které někdy podléhají i alkoholismu; na př. 40tiletá jako »nenapravitelná« označená je nyní vdána, žije čestným životem, vymanila se ze společnosti, která ji sváděla a která byla příčinou, že vždy znovu upadala v pijáctví.

Je to jen několik případů z 71, které během roku této misionářce přišly pod ruku.

Dále mimo mateřince a tuto preventivní práci má Female Aid Society k disposici domov pro propuštěné vězně, který se stará o ženy, jež potřebují opory, pomoci, rady, zaměstnání atd.

K další práci Female Aid Society náleží návštěvy pracoven. Při těchto návštěvách misionářky společnosti nacházejí mnoho matek s dětmi, potřebujících jejich pomoci.

Na př. 24letá dívka přišla z ochranovny, ale opět upadla do špatné společnosti a její otec obrátil se na misionářku se žádostí, že je ochoten ke každé oběti, bude-li jeho dcera uvedena opět na pravou cestu. Tato dívka měla velmi těžkou povahu. Byla s počátku velmi nepodajná, avšak láska, shovívavost, trpělivost a upřímný zájem zlomily tuto nepoddajnost. Častější návštěvy misionářčiny vykonaly konečně žádoucí vliv. Byla i s dítětem dána do jednoho z ústavů, kde se napravila a nyní se chová vzorně. Táž misionářka poznala při svých návštěvách v jedné pracovně 19tiletou dívku, která až do 16ti let byla spokojeným a šťastným venkovským děvčetem. Avšak do jejího rodiště přišla

nějaká dívka z Londýna, která divy vyprávěla o velikém městě a jeho zábavách, obchodech a krásách. Dala se svésti a pustila se do Londýna. Byla dříve hezká, půvabná a statná, ale 6 měsíců v londýnských ulicích značně poškodilo její zdraví. Misionářka těžko přesvědčovala dívku, aby se vrátila k pořádnému životu. Konečně přiměla ji k tomu, aby své matce napsala dopis. Stud dívky, že má matce sděliti pravdu o tom, jak žila v Londýně, dal se překonati těžko. Konečně strach, že by tento život měl pokračovat, byl tak veliký, že matce napsala a svolila, aby misionářka ji uvedla do jednoho ústavu. V posledním svém dopise misionářce napsala, že je pevně rozhodnuta vrátit se k užitečnému životu.

Když tato misionářka navštívila jednu pracovnu v East Endu, nalezla tam 17tiletou dívku, která utekla z domova, přišla do Londýna, upadla do špatné společnosti a byla přijata do pracovny. Misionářka uvedla ji do mateřince, odkud stále musela docházet do nemocnice, aby se léčila. Misionářka pak psala rodičům a dostala od nich dopis a poděkování za pomoc, kterou jejich dceři poskytla. Když byla tato dívka tak zotavena, že bylo možno ji propustiti, rodiče přišli do Londýna a ujali se dcery.

Tyto případy nejlépe demonstrují, jakým způsobem v záchranné péči o dívky a ženy se musí pracovat. Ještě několik případů z práce v ulicích:

Návštěvy parků, nádraží, ulic koná každá taková misionářka z Female Aid Society ve dne v noci, v určitém, jí vykázaném obvodu. Pomáhá i dopisy a návštěvami v starších, jí známých případech, z nichž některé týkají se i žen vdaných.

Do Londýna přišla 19tiletá dívka, statná, vysoká, ze severního venkova jako ošetřovatelka do nemocnice. Seznámila se zde s dívkou, která ji přemluvila, aby opustila nemocnici, najala si společně s ní pokoj a chodila na denní práci. Ale brzy ji tato přítelkyně opustila, práce nebylo a dívku svedla ulice. Zde sebrala ji misionářka, uvedla ji do ústavu a napsala rodičům. Poslali hned peníze na cestu a byli velice vděčni za pomoc poskytnutou dceři. Takové a podobné dívky sbírá misionářka i v nádražních čekárnách.

Pozorovala dívku, která by se byla ráda k ní přiblížila. Oslovila ji. Tato dívka ztratila otce ve válce, matky neměla, práce nebylo a nevěděla, kde hledat pomoci. Misionářka jí pomohla. Je z ní velmi pilná a poctivá žena. Jiná dívka seděla v ná-

dražní čekárně bledá, ospalá a unavená. Vyšlo na jevo, že pochází z Francie. Jela do Durhamu, aby se tam setkala se svým anglickým manželem. »Kde chcete ztrávit noc?« ptá se misionářka. »Kde jinde než zde,« odpoví jí mladá, 19tiletá žena. »Ale zde přece nemůžete v noci zůstat,« odpovídá jí misionářka a odvádí ji pod bezpečnou střechu. Druhý den posílán telegram se zaplacenou odpovědí do Durhamu. Její vypravování bylo pravdivé a tak byla na další cestu propuštěna.

Mnohým a mnohým ženám v mnohých a různých případech poskytuje se tedy tímto způsobem pomoci. Misionářka na př. poznala dívku, která byla krutě zklamána mužem, kterého si zamilovala. Byla blízka zoufalství. Poskytnuta jí pomoc, nalezeno zaměstnání, její dítě dáno pod bezpečný a pečlivý dozor a otec dítěte byl přinucen, aby platil na jeho výchovu.

S jednou misionářkou Female Aid Society navštívila jsem některé ústavy v Londýně a byla jsem s ní při její noční práci v ulicích na Piccadily.

V mateřincích ukazovala mně správkyně ložnice a zařízení ústavů a přišly jsme do pokoje, kde v koších leželo asi 12 novorozeňat. Jedno dítě bylo zvláště krásné, čilé a zdravé. Chtěla jsem vidět jeho matku. Byla to též krásná dívka, ale otec toho dítěte byl ženatým mužem, který měl svou rodinu! — —

Pro tuto práci je u nás široké pole, ale kdyby se měla konati se zdarem, musela by mít k disposici více ústavů různých typů a více zapracovaných lidí. Prohlédla jsem v Londýně jen malý zlomek takových ústavů, jako London Female Preventive and Reformatory Institution, nebo Royal Free Hostel for Women, nebo London Lock Hospital and Rescue Home, Refuge for the Destitute, The Magdalen Hospital, Women's After Care Hostel, Dalston House-Maternity Home atd. atd., poznala jsem mnohé takové společnosti for Rescue Work (záchrannou práci) a všude musela jsem konstatovati opět tu jednotu v zásadách k této práci i ve vzájemném dorozumění všech ústavů i spolků dohromady.

Tato jednota musí eksistovat, má-li se dostaviti úspěch.

Každý nový ústav buduje se v Anglii jako nový kámen do společné budovy. Při tom se stále hledá nový a lepší způsob práce, dle výsledků z ní plynoucích. Řekli mně: »Musíte viděti Homeland Club and Hostel, nejnovější způsob práce pro záchranu prostitutek. Prováděla mě sekretářka, velmi elegantní paní. Přes to má Missis Cary už 20leté zkušenosti v této práci.

Homeland Club Hostel je pro velice zpustlé dívky. Přivádí je někdy přímo policie. Poněvadž přicházejí buď z hrozného prostředí nebo přímo z ulice, je s nimi velmi těžké jednání. Většinou prý vůbec nemají o tom ponětí, co je dobré a co je zlé. A přece má tento ústav velmi dobré výsledky. V čem to spočívá? Mimo vrchní dohlížitelku, zmíněnou již Missis Cary, má ústav představenou, která je skutečnou matkou všem těmto zbloudilým dívkám. Říkají jí »Mami« a tak se k nim také chová. Velká svoboda! Dívky mohou odcházet a přicházet, kdy se jim zachce, přivést si přátele, muže nebo ženy do přijímacího pokoje, kde je klavír a knihovna, kde se večer zpívá, hraje, ano i tančí.

Děvčata pohlavně nemocná se léčí doma, jen těžší případy se léčí v nemocnici. Kdykoli odejdou nebo opouštějí ústav, vždy opět přicházejí v prázdných chvílích, hlavně večer k přátelskému pobavení. Konají se jim přednášky, zpívá se, předčítá a pod.

V souvislosti s tímto ústavem je pracovna, kde se pere prádlo a šijí šaty. Dívky se tam dle návodu zaučují, pak samy hotově pracují a dostávají plat. V ústavě pak přispívají si na stravu a byt. Do tohoto ústavu přicházejí dívky někdy častokrát již trestané, zdivočelé a tu se octnou pojednou mezi družkami a »mami« s nima laskavě promluví, všecky je obklopí láskou a zájmem a tu ony postrkované a opovrhované přilnou k svému okolí a zázrak je hotov.

To jsou zásady Missis Cary, prý nejnovější způsob práce v tomto oboru. Tento Homeland Club and Hostel je jedním z podniků londýnské Iwky, která pracuje zde v této otázce se čtyřmi ústavy. Je to Warwick Square Hostel, Highbury Maternity Home a Club in Nassau Street. (Dokončení.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Úspěch anglické půjčky. — Smrt excísaře Karla. — Konference baltických států. — Janovská konference. — Samostatnost Egypta.

Nečekaný úspěch anglické půjčky 10 mil. liber Československu jest zajisté nejlepším důkazem o prosperitě čsl. státu, uvážíme-li, jak Angličané jsou ve finančních věcech opatrní a v politických věcech konservativní. Zároveň nově ohlašované půjčky další svědčí o tom, že ČSR. má již v cizině svůj pevný, dobrý zvuk a je to skvělým zadostiučiněním všem těm našim státníkům a finančníkům, kteří, jdouce většinou proti proudu, dovedli přivésti našemu státu pověst spořádanosti.

*

Smrt excísaře Karla přivodila jisté zjednodušení do habsburské otázky a zároveň učinila na mnohých stranách jasno. Pro nás tato událost je důležitou tím, že zemřel poslední císař rakouský a že nároky jeho nejstaršího syna Otty jsou úplně pohřbeny. Ovšem pouze v Maďarsku je věc tato dosud nevyřízena. Maďarští legitimisté připravují se zvoliti ho za maďarského krále a tak aspoň tímto způsobem udržet habsburský rod v kontinuitě na trůně. Ježto však Malá dohoda a i spojenci v dnešní době nepřipustili by žádného Habsburka na trůn, budou Maďaři vyčkávat a zatím připravovat si půdu; proto ani smrtí Karlovou habsburské nebezpečí není zažehnáno a nezbývá než stále pečlivě pozorovat, co kolem se děje.

*

Konference baltických států ve Varšavě je dalším článkem v konsolidační práci v Evropě. Ježto pak Polsko svými smlouvami je v těsném styku s Československem a s Rumunskem, jsou takto baltické státy spojeny i s Malou dohodou. Smlouva baltických států nese charakter čistě pacifický a vzájemně loyální; státy se zavazují, že neučiní žádného závazku s jiným státem, který by byl namířen proti některému z kontrahentů a že ev. spory budou se řešit smírnou cestou. Smlouva obsahuje též ujednání o menšinách.

*

V minulých dnech zahájená Janovská konference jest velkým pokusem o hospodářskou obrodu Evropy a její výsledky těžko před ukončením konference odhadnouti. Význam její pak spočívá i v tom, že jest to první porada, které súčastní se jako rovnocenní účastníci Německo, Maďarsko a Rusko.

Jak z počátečního jednání patrno, páteří konference bude blok Anglie—Francie—Malá dohoda s Polskem, který sice nebude ve svých názorech vždy

za jedno, ale který přece bude tvořit osu celého jednání. Úplně protilehlým blokem bude Německo a Rusko. Neutrální státy — které tvoří též skupinu pro sebe — v některých bodech budou se blížit spojencům, v některých pak Německu a Rusku. — Ovšem i docílení nejúplnější dohody na konferenci nepřivodí obrodu Evropy, jestliže praktické provádění dohody bude sabotováno a nezmění-li se mentalita jednotlivců i národů.

*

Osamostatnění Egypta jest dalším článkem ve vývoji britské říše směrem k její reorganisaci ve svaz britských národů. Všimneme-li si však Irska, vyskytá se nejistota, zda v Egyptě nastane ihned klid a pokoj, neboť zdá se, že každý nově osamostatněný národ musí prožít své dětské nemoci, které jeví se v nepořádcích a v projevech nespokojenosti a radikalismu všeho druhu, jak právě vidíme dnes v Irsku. Národy, které v boji za svoji svobodu byly jednotny, tříští se na různé tábory, jakmile má dojíti k positivní práci vybudování nového státu, snažíce se právě v počátcích nejvíce uplatniti své idee. *J. Sk.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

(Sociální boje v r. 1921. — O generální stávku. — Potřeba jednoty hospodářského boje dělnictva. — Neutralita odborových organisací.)

Podle předběžné zprávy, sestavené o sociálních bojích v československé republice v roce loňském, bylo r. 1921. celkem 549 stávek a výluk. Z nich nově v roce tom propuklo 355, ostatní přešly do r. 1921 z roku předchozího. Zápasy těmi promarnilo se na 1,960.000 pracovních dnů, jejichž ušlá mzda dostupovala bez mála výše 63 mil. Kč. Většina stávek a výluk byla boji mezdními (331 t. j. nad 60%). Při tom šlo ve 272 případech (49·5% všech sociálních bojů) o zvýšení mzdy, tedy o stávky útočné a jenom 59 stávek a výluk (10·7%) vyvoláno bylo odporem proti snížení mezd. Loni tedy ještě jenom v $^1/_{10}$ všech případů šlo o boje obranné. Je zajímavo, že prvé stávky obranné vyskytly se až koncem dubna 1921, ode kdy počet jejich stoupá, až letos téměř všechny velké boje sociální u nás jsou boji obrannými. Skončeny byly loni 322 sociální zápasy, při čemž téměř polovice (163 = 49·7%) končila kompromisem, ve 104 případech (37·7%) skončil boj úplným neúspěchem zaměstnanců a jenom v 61 případě (18·6%) přinesl dělnictvu plný úspěch. Je zajímavo při tom, že počet stávek a výluk neúspěšných pro dělnictvo byl v květnu až prosinci poměrně (po jednotlivých měsících) vyšší než v prvé třetině roku. V celku osvědčuje se tu stará zkušenost, podle níž úspěšnost hospodářských bojů pro dělnictvo je závislá na celkové hospodářské situaci tak, že v době deprese stávky bývají většinou pro zaměstnance neúspěšné, v době rozkvětu příznivé. A ovšem také za doby deprese sociálních bojů přibývá: v r. 1921 stouply citelně od dubna a početnost jejich držela se na přibližně stejné linii — s výjimkou nepatrného poklesu v listopadu — až do konce roku. Vzestupnou jejich tendenci vysvětluje snaha průmyslu o snížení mezd, s níž se setkáváme od druhé třetiny loňského roku.

Po úspěších, jimiž končily mzdové boje často ještě r. 1920, kdy průmysl, zejména vývozní, těšil se velmi příznivé konjunktuře, přivoděné poklesem valuty, dělnictvo je irritováno obratem věcí a hledá jeho příčiny v chybách těch, jimž svěřilo vedení svých hospodářských zápasů. Z tábora komunistického vždy znovu a znovu (při stávce hornické, při výluce sklářů) se opakuje heslo o neodvratné neúspěšnosti dílčích bojů. Otázka generální stávky stává se dnes Eridiným jablkem mezi dělnictvem. Komunistická strana, když se již asi sama vzdala ve svém nitru revolučních snů, snaží se aspoň zradikalisovat široké vrstvy dělnické a udržeti je ve vypjaté, nesmiřitelné náladě. A není pochyby, že k tomu cíli byla by generální stávka cestou dobrou, i když by se zcela jistě minula se svým vyhlašovaným cílem konkrétním, když by nezamezila další snižování mezd. Oddálila by vnitřní konsolidaci mladého státu a dělnictvo, jež by jako poslední prostředek zklamala, uvrhla by v nové roztrpčení a přivedla je snadno na cesty socialismu desperádů. To ovšem není v zájmu státu a není ani v dobře chápaném zájmu podnikatelstva. Proto musí se vláda a musí se i samy rozvážné kruhy podnikatelů přičinit, aby se nepožadovaly od dělnictva oběti těžší, než může unésti. Není přece pochyby a nutno to znovu a znovu opakovat, že stlačování mezd za nynějších drahotních poměrů velmi povážlivě snižuje životní míru dělnictva a tím ohrožuje tělesné zdraví národa. Nepoměr mezi platy a mzdou na straně jedné a drahotou na straně druhé přesunuje pak úhradu všech škod, způsobených válkou, jedině na bedra třídy námezdné; lid stav ten dobře vycituje a ztrácí potom všechnu víru ve spravedlnost dnešních společenských řádů a dnešního státu a tím zase je rozrušováno duševní a mravní zdraví národa. Bohužel v bojích hospodářských ohledy na národní celek a na státní zájem platí pramálo i u těch, kdo se denně zaklinají vlastenectvím. Konec konců rozhoduje hospodářská moc a pohotovost. Proto četné velké boje sociální, jež přinesl r. 1922 (stávka hornická, textilní, výluka sklářů, místní stávky dělnictva zemědělského, stávka cihlářská, hrozící boj v kovoprůmyslu — tedy zápasy v největších dělnických odborech) nutí dělnictvo sbírat všechny síly a silečky a hledat způsob, jak by nejlépe připravilo svoji obranu.

Není pochyby, že prvou podmínkou zdárné a výsledné obrany je sjednocení všech sil třídně organisovaného dělnictva aspoň pro jeho boje hospodářské. Poznání toto šíří se v dělnictvu a jemu vyhovuje i dělnický tisk všech směrů, volaje po jednotné dělnické frontě. Ovšem od poznání dobré cesty k jejímu skutečnému nastoupení bývá ještě daleko, zejména rozhodují-li o postupu i zájmy politické a stranické. Proto selhaly snahy, které byly dosti živé v posledních letech válečných a v prvé době po převratu o spojení hospodářských organisací dělnických, rozeskupených podle politických směrů. Připojení českých skupin rakouských svazů odborových (t. zv. odborových organisací centralistických) k Československému odborovému sdružení a připojení anarchistických odborových skupin k Československé obci dělnické mělo v celku význam nepatrný (i centralistické odborové organisace i anarchistické byly poměrně stabé) a bylo jenom důsledkem změn politických. Stejné lze říci o připojení slovenských odborových organisací a polských odb. skupin k Čsl. odborovému sdružení. Spojení mezi Čsl. odborovým sdružením a Čsl. obcí dělnickou se nepodařilo. Tak dnes je děl-

nictvo odborově sdruženo ve 3 organisacích, z nichž je nejstarší Československé odborové sdružení, jež r. 1920 mělo v 53 skupinách 822.361 člena (v r. 1919 mělo 727.055 členů). Čsl. odb. sdružení soustřeďuje ovšem většinou příslušníky Čsl. strany soc. demokratické a strany komunistické; ale jsou mezi jeho členy i dělníci politicky neorganisovaní i stoupenci jiných stran socialistických, jež nemají vůbec vlastních odborových organisací (jako strana pokrokových socialistů), nebo jich nemají pro všechny pracovní odbory nebo ve všech místech (jako strana československých socialistů a strana křesťansko sociální). Čsl. odborové sdružení samo, jak aspoň ukazují jeho projevy, stojí také na stanovisku nepolitického rázu a jednotnosti odborové organisace. Tak na letošním sjezdu prohlásilo zvláštní resolucí: »že jednotu odborového hnutí je nejen možno zachovat, ale i nutno vybudovat na dále, když odborové organisace věnují se úplně svému poslání na hospodářském poli, k hospodářskému povznesení a osvobození dělnictva. I když na této cestě setkávají se jejich snahy se snahami politických stran socialistických, nepřekáží to jednotě odborového hnutí, jestliže tento styk omezuje se na otázky všem stranám společné a odborové organisace zůstanou ušetřeny tendencí, které by zanášely do odborového hnutí vzájemnou nedůvěru příslušníků různých stran politických, a tím zárodky rozkladu a tříštění. Vývoj odborových organisací prošel již drahu, na které byl odkázán na úzkou spojitost s politickou stranou socialistickou... Jsme přesvědčeni, že k socialistickému cíli daleko dříve dospějí, dovedou-li ve svých řadách sjednotit dělnictvo i úřednictvo různých socialistických stran, nežli když jednostranným postupem a přiklaněním se k jedné politické straně dají sankci, aby druhé politické strany stejně usilovaly o vytvoření vlastních odborových organisací«. A v celku stejně se vyslovila 7. dubna porada představenstev odborových svazů.

Zatím ovšem nutno počítati s dosavadní roztříštěností, která — bohužel — ještě roste. Vedle Čsl. odborového sdružení dosud stály Česká obec dělnická, pojící se k straně československých socialistů a mající r. 1919 v 49 sdruženích 152.649 členů a Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva, jež mělo r. 1920 členů 39.750. Loni došlo pak na nové tříštění mezi samým dělnictvem, dotud organisovaným ve svazek Čsl. odb. sdružení (u dělnictva lučebního a dělnictva zemědělského). Konečně dělnictvo hlásící se politicky k národní demokracii, tedy ke straně nedělnické, založilo svoji odborovou organisaci. Je pochopitelno, že dělnictvo se brání proti všemu dalšímu tříštění svých bojovných hospodářských formací a zejména proti novým odborovým organisacím, závislým na politických stranách nedělnických. Ovšem nejlepší a nejvýslednější obranou, která by byla spolu posílením hospodářské posice všeho dělnictva, bylo by úplné odpolitisování a důsledná neutralita, jež by musily vésti ke spojení těch odborových organisací, které mají podle svého složení výlučný ráz dělnický a jež jsou také nejsilnějšími (nejpočetnějšími) odborovými sdruženími dělnickými: Československého odborového sdružení a Československé obce dělnické. Ostatní odborové organisace, i když jsou svými členy organisacemi dělnickými, svou souvislostí a závislostí na politických stranách nedělnických staví se samy mimo základnu, na které jedině se může dělnictvo šikovati ke své hospodářské obraně a k bojům za sociální pokrok. *Žalud.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Reorganisace zemských školních rad. — Osnova t. zv. malého školského zákona.

Po reorganisaci místních školních rad a okresních školních výborů, v nichž učitelstvo obecných a měšťanských škol se domohlo třetinového zastoupení, má dojíti k reorganisaci zemských školních úřadů pro dobu, než uskuteční se zřízení župní.

Zemské školní rady, v nichž ve starém Rakousku zasedali zástupci všech církví státem uznávaných, sloužívaly zřetelně snahám zpátečnickým. Učitelstvo národních škol bývalo v nich s počátku bez zastoupení, později jmenovala rakouská vláda zástupce učitelského stavu do zemské školní rady podle své chuti. Do dnešní doby zůstalo složení zemských školních rad v podstatě nezměněné.

Lze proto očekávati, že reorganisace těchto školních úřadů půjde ve směru žádoucího zodbornění a odcírkevnění. Vyžaduje to nejen interkonfesijní ráz našeho školství, ale zároveň zásada, podle které by se mohli uplatňovati v ústřední zemské školní správě odborní znalci školští ze řad učitelských.

Je obava, že v dnešní době, kdy ve vládní většině českých stran sněmovních jsou i zástupci klerikální strany lidové, bude naléháno na to, aby staré církevní výsady byly i v novém složení zemských školních úřadů zachovány. Svobodomyslná a pokroková veřejnost musila by proti tomu velmi důrazně se ozvati.

Před časem proskočila v tisku zpráva, že i v reorganisovaných zemských školních úřadech má zasedati vedle dvoutřetinové většiny zástupcův občanských třetina zástupcův učitelských. V Čechách vedle 18 zástupců politických stran zasedali by v zemské školní radě 2 zástupci zemského výboru a 9 zástupců učitelstva, z nichž 6 z učitelstva škol národních, 2 z učitelstva škol středních a 1 z učitelských ústavů. Členové rozdělili by se podle národnosti v sekce. Podobné složení a rozdělení v sekce bylo by i na Moravě. Ve Slezsku vedle 12 zástupců politických stran a 2 zástupců zemského výboru učitelstvo mělo by 6 zástupců, z nichž 4 byli by z učitelstva škol národních dle klíče národnostního a 2 ze středních škol a učitelských ústavů. Národních sekcí by ve Slezsku nebylo. Takováto reorganisace byla by důsledkem reorganisace místních školních rad a okresních školních výborů a bylo by možno z pokrokového stanoviska je v zásadě přijmouti.

Z vládních kruhů staly se pokusy o to, aby bylo politickým stranám zabráněno delegovati do místních a okresních školních výborů také učitele, když tito již mají právo voliti do nich třetinu zástupců svého stavu. Pokusy tyto byly právem zmařeny, a občanské strany také namnoze rozmnožily ještě také odborný živel školních úřadů tím, že volily do nich i učitele příslušné politické strany. Bylo by jistě na prospěch, když odborný živel školský byl takto ještě nad třetinu rozmnožen a lze očekávati, že se to stane i při reorganisaci zemských školních úřadů.

Demokratickému duchu osvobozeného státu by jistě neodpovídalo, kdyby se ministerstvu školství dostalo práva, aby mohlo zrušit členství kteréhokoli zástupce, »vyžadují-li toho závažné zájmy veřejné«. Ustanovení

toto otevřelo by dvéře případné politické persekuci dokořán a je třeba je odmítnouti jako přežitek klerikálně byrokratického starého Rakouska. Správné za to je, aby členství zemské školní rady (výboru) bylo vázáno s příslušností ke státu, s pobytem v zemi a s právem volitelnosti do obecního zastupitelstva.

Připravovaný návrh měl jedním ze svých paragrafů odstraniti národnostní rozdělování zemských školních rad v Čechách a na Moravě a zavésti podobně jako ve Slezsku rozhodování toliko v plenárních schůzích v záležitostech, týkajících se všech škol a ústavů v zemi. Má-li národnostní rozdělení školské správy smysl v nižších instancích, nemá ho v úřadě ústředním. Spolupráce členů různých národností působila by jistě blahodárně. Tlumila by národnostní předpojatosti a vedla k národnímu dorozumění a tím k žádoucí konsolidaci našeho státu.

•

Poslanecké sněmovně byla předložena osnova t. zv. malého školského zákona, jímž se má upraviti souhrnně řada naléhavých školských požadavků.

Otázka občansko-mravní výchovy stala se obnovením naší státní samostatnosti jedním z takových naléhavých školských požadavků, a malý zákon školský má ji vkliniti v nynější vyučovací osnovu jako nový předmět učebný. Proti tomu nezvedne se zajisté odnikud odpor. Pochybným však je, dává-li se rodičům žáků rozhodovati, mají-li se děti jejich učiti buď náboženství nebo občanské mravouce. Tomuto předmětu musí býti vyučovány všechny školní děti, budoucí to státní občané. O tom, mají-li se děti učiti ve škole také náboženství, může se dáti rozhodnouti jejich rodičům.

V zájmu přiblížení se antickému ideálu harmonie výchovy tělesné a duševní lze vítati, zavede-li se povinný tělocvik také pro školy dívčí.

Navržená osnova zákona připouští, aby mohly býti zavedeny jako zvláštní učebné předměty také nauka o životosprávě a domácím hospodářství. Ruční práce byly prvotní školou člověka. Při nich nenabýval jen zručnosti, ale i cenných zkušeností. Ruční práce učily člověka myslit a pokročilé státy a země je proto právem zařadily do učebného plánu školského. Věc bude ovšem vyžadovati nemalého nákladu spojeného se zařízením dílen, s výcvikem učitelstva, s opatřením materiálu, ale má-li se usmažiti dobrá omeleta, podle francouzského přísloví, musí na to již pár vajíček padnouti. Osnova mluví o postupném zavádění ručních prací podle místních poměrů.

Rozhodnutím župní školní rady (v přechodné době zemské školní rady, na Slovensku a v menšinových školách ministerstva školství) může se na škole obecné vyučovati podle místní potřeby jiným předmětům, zvláště pak jazyku československému, není-li již vyučovacím jazykem školy. Rozhodnutím ministerstva školství může se prohlásiti vyučování československému jazyku povinným. Vydržovatelům školy má býti ponecháno právo, aby se o tom vyslovili. Ustanovením, že na školách občanských s vyučovacím jazykem jiným než československým, má býti žactvu poskytnuta příležitost, aby se jazyku tomuto naučilo, má býti odzvoněno privilegovanému postavení němčiny a maďarštiny na školách měšťanských.

Osnova zákona zmocňuje vládu k tomu, aby organisací občanských škol na Slovensku nařízením přizpůsobila organisaci měšťanských škol v ostatním státním území.

Dosavadní maximální počet žactva (80 na třídu) má býti ponechán až do roku 1927, v létech 1927—32 má býti snížen na 75, v období 1932—37 na 70, v periodě 1937—42 na 65. Od počátku šk. roku 1942—43 má činiti maximální počet žactva na třídu 60. Bez omezení počtu žactva na třídu nelze uskutečniti na školství žádných opravdových reforem, nelze očekávati také vyššího školského pokroku a snižovati počet žactva postupně na dvacetileté období, je příliš zdlouhavé.

Pro každých dalších 60 žáků má se zříditi další třída, která se po třech létech stane definitivní. Počet 61 žáků má platiti i pro učebné předměty, jichž se všechno žactvo neúčastní a pro něž se seskupuje žactvo několika tříd.

Učitelů má býti zpravidla, kolik tříd je na škole. Správce školy se mezi ně započítává.

Pro žáky ve věku od 14 do 16 let zavádějí se pokračovací školy nebo kursy s povinnou docházkou.

Podle návrhu zákona má se zavésti parita při počtu učitelův a učitelek na jednotlivých školách. Místa učitelská mají být zřizována bez určení pohlaví. Všechny dosavadní systemisace míst na školách výhradně pro učitele nebo pro učitelky pozbýti mají platnosti. Učitelské sbory mají býti koedukační. Polovina sboru má býti mužská, polovina ženská. Při lichém počtu míst má náležeti na chlapeckých školách o jedno místo víc učitelům, na školách dívčích učitelkám. Liché místo učitelské na školách smíšených bude rozepsáno pro volnou kompetenci mužů i žen. Při místech správců škol má náležeti místo na chlapeckých školách učitelům, na dívčích učitelkám. Na školách smíšených vypíše se místo pro volnou kompetenci učitelův a učitelek. Zařízením vylíčeným má se docíliti toho, aby na mládež školní zajištěn byl pedagogický vliv mužský i ženský, aby krajnosti jednoho byly korrigovány krajnostmi druhého a aby tak každá jednostrannost výchovy byla odstraněna.

Povinná školní návštěva stanoví se na 8 let i pro Slovensko a počíná po dosažení šestého roku věku. Veškeré úlevy ve školní docházce budou odstraněny. Dítky, které ukončí šestý rok věku do konce občanského roku, budou moci býti přijímány na počátku školního roku v září, nebude-li pochyb o jejich tělesné a duševní dospělosti, nepřeplní-li se jimi učebny a nepřekročí-li se nejvyšší počet dětí na třídu. Prodloužení povinné docházky na Slovensku provede se postupně dle toho, jak bude možno opatřiti potřebné místnosti a učitelstvo.

Všechna uvedená ustanovení budou platna pro všechny školy, ať budou založeny nebo vydržovány kýmkoli. Výlohy spojené s příslušnými změnami nahradí vydržovatelé škol. Dosavadní ustanovení o školách továrních se zruší. V poslední chvíli dochází zpráva, že rozdaná předloha t. zv. malého školského zákona se sbírá a odevzdává k definitivní stylisaci.

VYSOKOŠKOLSKÉ ROZHLEDY.

V Novém Yorku založen byl ústav pro mezinárodní výchovu. Mezi četnými úkoly, které si vytknul, jedním z nemálo důležitých jest opatrovati poučení o studiu na školách v cizině. Odtud vznikla myšlenka vydávati také knížky o školství vysokém. Prozatím máme v ruce 4 podobné knihy a to o školství vysokém ve Francii, dále v Italii, v Anglii a ve Spojených státech severoamerických. Nemáme dosud v naší literatuře takových průvodců po vysokém školství v cizině a bude zajisté na místě seznámiti čtenáře vysokoškolských rozhledů s obsahem jednotlivých publikací. První z nich jest nadepsaná: »Opportunities for Higher Education in France«, t. j. Vysoké školství ve Francii. Knížka obsahuje stručný přehled veřejné soustavy školské ve Francii. Druhou část tvoří přehled dosavadních studií amerických příslušníků ve Francii a třetí pak pojednání o francouzských universitách a jiných vysokoškolských vědeckých zřízeních. Nás tu především zajímá část poslední. V úvodě připomíná se předcházející literatura o universitách francouzských, zejména úřední publikace: »Les universités et les écoles françaises«, z níž americká příručka nejvíce čerpá. Dále r. 1917 vyšla kniha v Americe: Science and Learning in France« nákladem sdružení amerických studujících ve Francii. Dále uvádí se každoroční příručky uveřejněné universitní kanceláří Sorbonny.

O vlastní organisaci universit dovídáme se toto: Francie jest po stránce výchovy rozdělena na 17 Akademií neboli administrativních okrsků, z nichž každý objímá více departementů. Správní ústředí tvoří kromě Chambéry sídlo university. Francouzské university v počtu 16, jak byly před r. 1018 jsou tyto: Aix-Marseille, Algiers, Besançon, Bordeau, Caen, Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble, Lille, Lyon, Montpellier, Nancy, Paris, Poitiers, Rennes a Toulouse. K nim přistoupila po válce světové universita ve Štrasburce. Některé z těchto universit jako v Paříži a Montpellieru patří k nejstarším. Nynější organisace vysokých škol francouzských zbudována jest na zákoně z 10. července 1906, kterým dřívější osamocené fakulty a školy vysoké v hlavních městech akademií byly sloučeny v 15 universit, k nimž přistoupila Alžírská. Tak se stalo, že ne všechny university francouzské složeny jsou ze stejného počtu škol nebo fakult. S dvěma výjimkami (Besançon a Clermont-Ferrand), kde není fakulty právnické, všechny university mají fakulty filosofickou, přírodovědeckou, právnickou, a fakulty neboli školy lékařské a lékárnické. Fakulta filosofická má přednášky z filosofie, jazyků, literatury, dějin, zeměpisu, z výchovatelství a některých jiných přilehlých oborů. Některé university zřídily zvláštní běh pro studium francouzské buď během roku nebo o prázdninách. Fakulty přírodovědecké, jak jméno označuje, slouží vědám přírodním a matematice. Fakulty právnické neomezují se jen na obory nutné k povolání právnickému, nýbrž podávají také v přednáškách rozhledy po jiných vědách jako jest politická ekonomie, finance a jiné příbuzné obory. Ústavy lékařské a lékárnické jsou různě organisovány jako fakulty medicinské, jako školy lékárnické, jako fakulty smíšené, jako praktické školy lékařské a lékárnické, jež všechny podávají úplnou látku, anebo

konečně jako školy přípravné, jež podávají látku pouze prvních tří ročníků mediciny a prvního ročníku lékárnického.

Francouzské university jakož i školy, které je skládají, mají rozsáhlou samosprávu, která jim šla velmi k duhu. Kromě toho universita každá vedle svého vlastního poslání soustřeďovala pozornost na studium bezprostředního okolí a kraje, v němž se nalézá. Dějiny, jazyk, podmínky sociální a hospodářské atd. tvoří zejména obsah hojných přednášek universitních. Amerického pisatele zvláště zajímá otázka, jak a pokud francouzské university vedle svého vychovatelského úkolu věnují se výchově vědeckého dorostu v různých oborech, jak soustřeďují v sobě všechny vědecké ústavy určitého oboru a tím podporují vědecký ruch výzkumný — okolnost to, která jest do jisté míry zanedbávána na většině universit amerických.

V dalším dovídáme se bližší podrobnosti o jednotlivých universitách. Tak universita v Aix-Marseille počítala v r. 1913—14 1.200 posluchačů (340 právníků a 62 filosofů). Zvláštností této university jsou dějiny, jazyk, literatura provençalská, užití vědeckých poznatků přírodovědeckých v průmyslu a agrikultuře, jakož i v koloniální medicině a farmacii. S universitou spojeny jsou observatoř Marseilleská a laboratoř námořní zoologie v Endoume (Bouche-du-Rhône.). Universita Alžírská měla v r. 1913—14 1.400 posluchačů. Civilisace, literatura a jazyky severní Afriky, vědecké a lékařské studie týkající se Alžíru, Tunisu a Sahary tvoří předmět zvláštního zájmu této university. Universita v Besançonu pěstuje zvláště studium hispanské. Má ústav koloniální, školu průmyslové a hospodářské chemie a praktický ústav právnický. Při této universitě zřízeny jsou pravidelné kursy prázdninové pro studium francíny. Počet posluchačů v r. 1913—14 byl 256.

Universita v Bordeaux měla 2.458 posluchačů (991 právníků, 816 mediků a dentistů, 154 lékárníků, 316 přírodovědců a 271 filosofů). Námořnězoologická stanice v Arcachonu jest sloučena s universitou. Zvláštní kursy věnovány jsou dějinám, jazyku a literatuře jihozápadní Francie. Universita v Caen měla v r. 1913—14 649 posluchačů. Dějiny Normandie jsou důležitým předmětem této university. Rovněž s touto universitou sloučena jest stanice námořnězoologická v Luc-sur-Mer.

Universita v Clermont-Ferrand měla 266 studujících na fakultě přírodovědecké, filosofické a lékařské. K ní pojí se meteorologický ústav ve Puy de Dôme a limnologická stanice v Besse, otevřená v srpnu a září. Půda kolem Clermontu vulkanického původu zajímá zvláště studující geologie. Úplná jest rovněž universita v Dijonu (1.003 posluchačů), při níž zřízen praktický ústav právnický, ústav oinologický a agronomický. Literatura a dějiny Burgundska jsou zvláště pěstovány. Universita v Grenoblu s 1.746 posluchači má vědecký ústav jazykový (francina), polytechnický, elektrochemický a zvláštní školu pro výrobu papíru. Rovněž ústav pro vědy obchodní, pro fonetiku a alpinskou geografii tvoří součást university. Universita lyonská s 3.000 posluchači věnuje péči hojným oborům technickým a průmyslovým zejména odvětví domácího a také studiím orientálním (sanskritu, egyptologii, arabštině a čínštině). Universita v Montpellieru s 1958 posluchači zvláště věnuje se vedle jiných oborů zejména studiím románských jazyků. Průmyslová chemie, námořní zoologie mají tu pěkné ústavy. Také při universitě

v Nancy (2.248 p.) vedle četných vědeckých ústavů jest zvláštní ústav pro vědy obchodní, koloniální ústav. Pařížská universita (17.500 posluchačů) má všechny fakulty a vyšší školu pro středoškolské učitele. Z ústavů jmenovati dlužno: ústav pro užitou chemii, pro aerotechniku, koloniální medicinu, pro psychiatrii a soudní lékařství. Posluchači mají příležitost poslouchati na College de France a na škole vysokých studií. École normale supérieure jest spravována mimo universitu. Jejím úkolem jest připravovati pro úřad učitelský na střední škole. Dělí se na filosofickou a přírodovědeckou sekci, do posluchačů podrobuje se každý rok zkouškám (agregaci). Tato škola jest určena výlučně pro domáci studující; několik málo cizinců se připouští.

Podobně zřízeny jsou university ostatní v Poitiers (1.318 p.), v Rennes (1.570 p.), universita ve Štrasburce, která má výjimečné fakultu teologickou (katolickou a protestantskou), v Lille (1.828 stud.), která má pedagogický ústav a konečně universita v Toulouse (2.860 p.).

Na všech universitách líšiti dlužno »cours publiques« (veřejné přednášky), které mají za úkol seznamovati veřejnost s dnešním stavem vědění v různých oborech, dále »cours libres« rovněž veřejné přednášky, které však konají osoby mimo stav profesorský příslušné university.

Status profesorů má tyto stupně: Professeur titulaire rovnocenný s naším profesorem řádným, »professeur adjoint« a »chargé de cours«, s naším mimořádným; »maitre de conférences« a na medicinské fakultě a právnické »agrégé« odpovídá našim docentům. Rok akademický začíná 1. listopadu. Přednášky trvají do června. Zkoušky jsou v červenci. Letní prázdniny jsou asi 4 měsíce. Nepřednáší se ve svátcích vánočních jeden týden a o velikonocích čtrnáct dní.

Každá universita má v čele sbor složený ze zástupců všech fakult nebo škol, rektora akademie, který je předsedou sboru oficiálním. Každá fakulta má svého děkana nebo ředitele voleného a na 3 roky potvrzeného ministerstvem školství, jakož i svého tajemníka pověřeného prací administrativní. Přijetí na universitu koná se immatrikulací, jedná-li se o pozdější diplom, musí studující kromě toho být zapsán k tomu účelu. Přístup do ústavů vědeckých třeba zvláště si vyžádati. Matrikulace tedy jest jen pro studující, kteří chtějí doplniti své vzdělání a nechtějí podrobiti se zkouškám a dosáhnouti diplomu. Práce v laboratoři účastní se studující se svolením ředitele za zvláštní poplatek. Matrikulace může se konati v kteroukoli dobu roční. Poplatek obnáší 30 fr. K matrikulaci třeba cizinci cestovního listu, vysvědčení o dřívějších studiích, a potvrzení od vyslanectva.

Zápis (inscription) jest nutný pro studující, kteří chtějí domáhati se nějakého úřadu ve Francii. Obnovuje se každé tři měsíce. Každý diplom vyžaduje určitý počet takových zápisů. Zápisné obnáší 30 fr. a 10 fr. za knihovnu. Cizinci třeba vyžádati za účelem zápisu svolení ministerstva školství touto žádostí:

Monsieur le Ministre,

Je, soussigné . . . . . demeurant . . . . , ai l'honneur de vous demander de vouloir bien m'accorder l'équivalence du baccalauréat, en vue de m'inscrire à la faculté (ou à l'école de . . . . .) de l'université de . . . . . et d'y préparer . . . . .

Je joins à ma demande l'original et la traduction de mon acte de naissance et de mon diplôme de . . . . .

Veuillez agréer l'expression de mes sentiments distingués.

Překlad vysvědčení maturitního, který třeba přiložiti, nutno opatřiti si u francouzského úředního překladatele.

O studiích a jejich výsledcích vydávají university jednak vysvědčení pilnosti nebo o zkouškách. O těchto jsou vysvědčení buď státní nebo universitní. Státní vysvědčení opravňují k určitým úřadům ve Francii. Universitní vysvědčení osvědčují návštěvu přednášek, ale neoprávňují k veřejnému povolání.

Právnická fakulta vydává tato státní vysvědčení: »Certificat de capacité en droit«, vyšší je »Licence en droit«, jehož dosahují jen absolventi střední školy s maturitou a nejvyšší »doctorat en droit«, který zvláště vyznačuje, týká-li se práv či věd politických a národohospodářských. Cizinci musejí míti k tomu cíli »Licence en droit«. Lékařská fakulta vydává diplom doktorský, diplom chirurgů zubních, a diplom porodnický (1. a 2. třídy). Přírodovědecká fakulta vydává vysvědčení o studiích ve fysice, chemii a přírodopise; kromě toho »certificat d'études supérieures de sciences«, dále »licence ès sciences« a »doctorat ès sciences«. Filosofická fakulta vydává »licence ès lettres«, svědčící o studiu v jediném oboru, filosofii, dějepise a zeměpise, klasických jazycích a literatuře, moderních řečech a literatuře. Cizinci musejí míti francouzskou maturitu anebo její ekvivalent. Dále vydává »diplôme d' études supérieures de lettres« pro tyto obory: filosofii, dějiny a zeměpis, klasické jazyky, moderní řeči a literaturu. Konečně vydáván jest diplom doktorský, k němuž je třeba »licence ès lettres« a dvou prací tištěných neboli thesí; jedna musí býti psána francouzsky.

Universitní vysvědčení a diplomy vydávají se v každém oboru vědeckém a ústavu vědeckém podle rozsahu studií. *Otakar Chlup.*

LITERATURA.

Krásná.

Emil Vachek: Cestou do nebe. Román. V Praze 1921. (Knihy Zvonu 37. Rediguje Fr. S. Procházka. Nákladem České grafické Unie v Praze.) — *A. Tyrková:* Pout životem. Román. Z ruštiny přeložil F. J. Matěcha. V Praze. (Vilímkova knihovna, svazek 180.) — *Jan Lier:* Za okřídleným kolem. V Praze 1921. (Sebrané spisy Jana Liera, vydává dr. Václav Brtník, svazek sedmý. Nákladem České grafické Unie.) — *Josef Thomayer:* Různé příběhy. V ovzduší Aeskulapově. V Praze 1921. (Josefa Thomayera Sebrané spisy z oboru lepší prosy, svazek VII. Nákladem České grafické Unie.)

Trojím mottem označil Emil Vachek tři díly svého románu. V čelo prvého dal verše Otakara Březiny: »V hod věčných vzkříšení tvůj kvas jsem toužil píti, však žhavých účinků jsem neznal zrání tvého...« Flaubertem uvádí díl druhý: »Suis - je assez faible, mon Dieu! Du courage, relevons - vous!« Motto k dílu třetímu je z H. Kleista: »Zum Straucheln braucht's doch nichts als Füsse«, i naznačuje tak autor vývojové etapy románového děje. V šestnáctiletém studentu Jindřichu Podvalovi probouzejí

se city k ženám. Jsou něžné, s počátku se upínají k ženě nesmělými, skoro k symbolu, pak však zachytí se na těle dívky nevěstky, na níž jeho rozvlněné smy se chtějí realisovat s plnou naivností rozdychtěných mladých smyslů, obestírajíce její cynismus a prodejnost nimbem vlastní čisté vroucnosti. Nastane zklamání, i hledí se z její smyslnosti, přecházející v lásku, vymanit, a upne svou nezadržitelnou touhu k ženě jiné, krásné operní umělkyni. Zklame se i tu, přes to, že i ona mu v chvilkovém znamení smyslů poskytne dárn rozkoše. Umíní si vášnivý pud potlačit, chce se vzchopit k užitečné, účelné práci. Dokáže to, avšak jen na čas: pud jej z práce vytrhne a vrhne v moc té, u níž poprvé došel ukojení. A pak už odtud není návratu. Sběhl se studií, odhodí praktické zaměstnání, žije se svou Málkou, provází ji otrocky po zapadlých brlozích. Tělo i ducha mu vyssávají probdělé noci a apatická nečinnost. Ještě jednou pojme úmysl setřásti se sebe mučivé jho, jímž se dal svěřiti, avšak pohled na mrtvé tělo matky, která si vzala život ze zoufalství nad ním i jeho sestrou prostitutkou, dožene jej k poslednímu: pod tunelem Vyšehradské skály vrhne se do vody.

To jest jeho cesta do nebe. Představoval si ji kdysi jinak: ještě před posledním krokem svým se domníval, že jeho případ jest týž, jako ten, který četl v povídce, již básník dal název »Cestou do nebe«. V ní básník vypravoval o sobě samém, jak z úplného zhnusení si života chtěl spáchat sebevraždu, setkal se však s přítelem hvězdářem, poznal jeho hvězdárnu, a již první pohledy do říše hvězd účinkovaly na něho jako nové světlo, i vyléčil se ze své skepse a pesimismu. Došel k poznání, že vášně, které lidmi zmítají, jsou nutným doprovodem růstu lidské bytosti, růstu, který se děje po stotisíce let a jednou přece vyvrcholí ve vytvoření bytosti vyrovnané, jež bude odleskem přírody. Pochopil, že vše na světech je dokonalé, je odleskem tvůrce vesmíru, i chtěl hledati tento odlesk ve svém nitru, kde je pohřben živočišnou podstatou; chtěl od nynějška jíti »cestou do nebe«. Tak chtěl učinit také Jindřich Podval ještě v poslední chvíli, avšak jeho cesta vedla jinam.

Emil Vachek dal si velmi záležeti, aby nám svého nešťastného Podvala přiblížil tak, jak si jej představoval. Od chvíle, kdy jeho snění houstne stále určitěji, až mu v něm zasvitne bílé tělo ženy, kdy do jeho snění začíná se mísiti podivné chvění krásné a teskné touhy po něčem novém, co v tomto osvětlení poprvé vcházelo do jeho života, vidíme jej jasně před sebou s tou bledou tváří, z níž vystupuje omamná dvojice černých, velkých očí, stále jakoby rozpálených horečkou, ve výbuších smyslnosti i touze po lásce čisté, v jeho duševním umdlévání, které podlamuje zákmity energie, vidíme jeho resignovanost, která jenom skládá ruce v klín, až k zoufalému chvatu, s kterým se vřítí v záhubu. Spisovatel v něj vložil mnoho psychologického pozorování a mnoho zkušenosti načerpané ze skutečnosti, která mluví sama. Ale ptáme-li se, oč mu při tom běželo, nedojdeme k odpovědi, která by se kryla se symbolickým označením díla. Kdyby tomu mělo tak být, musil by osud Podvalův nevyhnutelně vzbudit jeden pocit: pocit tragiky. Toho však nenalézám. Na to se autorův Podval především jeví příliš slabým. Jeho pohlavní probuzení se svými symptomy a důsledky, které samo o sobě není v základě nic neobyčejného, je v naprostém nepoměru s jeho snahou

udržeti je v určité míře a nepoddati se jeho podmanivosti úplně. Je jako tonoucí bez záchranného pásu. Troška jeho vůle, kterou na to vynakládá, je mizivá proti neukojitelnosti pudu, jíž se podává tak, že jeho mladý život vyjede naprosto z kolejí. Ba je to více než slabost, je to případ patologický. A je-li tomu tak, mělo zůstati při tom a nedodávat mu příchuti tragičnosti, která musí selhat. Tu nepomůže žádný symbol ani několik světlých okamžiků, které mladému muži autor jenom vočkuje. Tragičnost případu nemůže vyniknout dále proto, že je odsouván jinými případy paralelními, při nichž jde vlastně o totéž, které jsou stejně závažné, které se však jaksi pokládají za něco podružného, jak se zejména děje v případě Podvalovy sestry Anči. Tu autorovi o tragičnost neběží, avšak ve vyličování pudovosti její i jiných vede si s touž podrobností a důkladností jako u své osoby hlavní, takže může budit zdání, jakoby mu více než o cokoli jiného šlo o naturalistický detail. Proto nezachrání situace ani objevení Heleny s celou suitou jejích nápadníků všelikého kalibru, ani sociologické preludium, které má osudu Jindřicha Podvala i celé rodiny podati jakousi legitimaci dědičného zatížení nebo aspoň disposice k němu. Proto se dostalo v román mnoho nepoměrnosti: nutnost a náhodnost, skutečnost a výmysl jdoucí až k nemožnosti, záliby naturalistické a filosofická intermezza protínají tu křivolakou cestu ústřední osoby, neslučujíce se ve vyrovnaný dojem přesvědčivosti a zájmu, a rušivě zasahují v ekonomii románové koncepce a stavby. Je to škoda. Nebot jednotlivosti svědčí o autorově skutečné schopnosti pozorovací a přemýšlivé i o dovednosti stilistické, přes to, že tato nejednou vykazuje nepochopitelný kaz.

Román A. Tyrkové »Pout životem« začíná a vyvíjí se velmi po rusku. Ocitujeme se v ruském studentském ústředí, zaslechneme debatovat a narážet na sebe různé názory, Marx, Bělinskij, Puškin, Gorkij, bigotnost a anarchism, socialism a pozemková reforma nadhodí příležitost k myšlenkám a úvahám. Avšak vše to děje se jen letmo a děj sám postupuje ku předu velkými skoky, události běžného života se takřka jen registrují. To proto, že celá kniha platí jediné osobě, ženě, Lizavetě Ivanovně. Avšak to, čím jest její život vyplněn, nemá do sebe nic specificky ruského. Žije bez lásky a bez lásky zemře. Podala ruku muži, k němuž lásky necítila. Proč? Mocný počátek ženský a mateřský sunul ji k muži, který lépe a pevněji zbuduje hnízdo pro ni a pro děti: ti budoucí vládci jejího nesložitého života, ještě nepočatí, řídí a spřádají nitky jejího budoucího života. Když se cítí matkou, všechno její myšlení upíná se k budoucímu dítěti, připravuje pro ně všechno, čeho je třeba, a při té drobné práci cítí se cennou a nutnou, v této práci nalézá klad a spokojenost v náhradu za nepoznanou lásku. S nemilovaným člověkem plodí děti, a že tyto děti žijí, smějí se a rostou u ní, dodává jejímu rodinnému životu útěchy; hluboký cit povinnosti nutí ji zapomínat na sebe pro hnízdo, v němž mají žít její holátka. A když dojde k roztržce mezi ní a mužem, visí tyto důvody na ní stále jako těžké okovy: ať s ní se stane cokoli, jen když děti nezvědí nic o tom, jaký jest poměr mezi otcem a matkou. Poznává však znenáhla, že dětem je v hnízdě těsno a dusno, v témž hnízdě, o něž se starala a pečovala, jemuž obětovala svoje síly, své mládí, potlačivši v jeho prospěch ženskou hrdost i stydlivost. I dává si

za vinu, že je vůbec přivedla na svět: »Ale rozumíme něčemu, když se vdáváme?« Přeje si, aby šly daleko odtud, kde slunce svítí a přebývá radost, a sama si vezme život. To jest, co jí přinesl život, jejž ona pojímala romanově, snic o tom, aby žena vládla nejen svým, ale i cizím životem, aby u jejích nohou mužové zmírali beznadějnou láskou. Kdežto její sestra užila všeho do syta, ona jen jednukrát okusila, už v pokročilejším věku, rozkoše smyslů, a za to muže, jemuž náhodně podlehla, prosila sama za odpuštění; muselo se to stát v kupé zrovna toho železničního vozu, v němž jede šťastný Stránský, umělec, který ji kdysi opravdu miloval, jejž ona pro starost o budoucí hnízdo přehlédla a který jí nyní nezná. Této slabé ženě náležejí všechny sympatie spisovatelčiny, a při jejím osudu myslí na osud ženy vůbec. Je však v jejím románě příliš mnoho sentimentálnosti a pasivnosti, aby mohla vyniknouti cena její oběti a odříkání, a poměr mezi mužem a ženou vyžadoval by důkladnějšího prohloubení, aby se důvodně rozpoznaly světlo a stíny.

Nový svazek sebraných spisů Jana Liera, pečlivě vydávaných Václavem Brtníkem, přináší Lierovy povídky železniční »Za okřídleným kolem«. Tento druh prósy Lier uvedl poprvé do naší literatury. Je na nich patrno, jak horlivý zájem a zkušenost odborníka spojuje se s fantastickými výmysly, které si libují v nadsázkách, katastrofách, těžkých případech. Následek je, že realistický podklad utápí se nejednou v blouznivostech a pravděnepodobnostech, skutečnost ustupuje tajuplnosti. Lier se živým zájmem popisuje funkce stroje, rozjíždějící se vlak, jeho let, a tu je ve svém živlu. Ale tyto reální jednotlivosti vybaví mu v mysli všechny možnosti technické poruchy, nebezpečí s tím souvisící, a je stejně ve svém živlu, když vyličuje jejich katastrofální následky. Plyne to z jeho snahy upoutat, a nejvítanějším prostředkem k tomu jest mu sensace. Někdy lze přímo vytušit, jak povídka vznikla: stilisace úřední zprávy dá spisovateli podnět, aby si suchá data zkombinoval v souvislost příčiny a následku a okřídlená kola jeho fantasie rozjedou se po připravených kolejích tak, že na všechnu reálnost zapomene. Je v tom málo umělecké ukázněnosti, ale je to přece něco individuálního.

Při novém svazku sebraných spisů Thomayerových, který obsahuje »Různé příběhy« a stati »V ovzduší Aeskulapově«, lze jen opakovati to, co bylo pověděno o předcházejících. Podávají znova důkaz, jak autor ze své činnosti vědecké a ze svých zkušeností literárních dovede poskytnouti poučení i pobavení neodborným kruhům. Miluje svou vědu, avšak neuzavírá se s ní s odbornickou nepřístupností, nýbrž chce z ní uštědřiti také jiným a to tak, aby prospěl i vědě i čtenáři. Jeho stati jsou poučné kulturně historicky a leckdy i literárně, a ze všech mluví odborný rozhled, životní moudrost a vyrovnaný názor na lidi i věci. —*cjč*—

Poučná.

Alois Jirásek: Sborník studií a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin. Pořádali Miloslav Hýsek část tekstovou, Karel B. Mádl část obrazovou. (Nakladatelství J. Otto, spol.) — *Fr. Frýdecký:* Deset kapitolek z literární biologie. (Všeslovanská expedice B. Havlíček, Praha, 1922. Publ. č. 107.)

Alois Jirásek: Sborník studií a vpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenin. Pořádali: Miloslav Hýsek část tekstovou, Karel B. Mádl část obrazovou. (Nakladatelství J. Otto, spol.)

Jako trvalý dozvuk sedmdesátých narozenin Jiráskových zůstává tato kniha, obsahující jednak bohatý materiál pro příštího životopisce Jiráskova a literárního historika, jednak podávající i neodborníku a čtenáři již dnes interpretační výklad v leckterou stránku tvorby Jiráskovy. Máme zde jakousi snůšku studií, zabývajících se jednotlivostmi obsáhlého díla Jiráskova, a třeba není v těchto studiích plánovitosti, aby bylo pokud možno vystiženo dílo Jiráskovo úplně, je zde přec jen dost cenných věcí a jednotlivostí, kterých bude moci býti později použito pro souhrnný literárně historický obraz. Hlavně upozorňuji na př. na velice cenné studie historiků, F. M. Bartoše »Po stopách Jiráskova předhusitství a husitství«, Rudolfa Urbánka »Jirásek a doba poděbradská«, Václava Novotného »Bílá hora a doba pobělohorská v díle Jiráskově«. Tyto úvahy jsou čistě příležitostné, jistě jinak by asi nevznikly, ale tím vděčnější může býti za ně pozdější životopisec, když se mu zde podává tak důkladná pomůcka z rukou odborníků. Velmi zajímavá je také úvaha Flory Kleinschnitzové »Prameny ‚Temna'«, v níž autorka ukazuje, odkud a jak Jirásek čerpal podklad k svému románu i k jednotlivým jeho osobám a z níž se dovídáme, že zvláště Vlčkovy »Dějiny české literatury« zde hrály velkou roli. A tak bych mohl upozornit na celou řadu dobrých, monografických úvah, na př. »Alois Jirásek a Morava« od Jana Kabelíka, nebo »Alois Jirásek a Slovensko« od Alberta Pražáka, na studie Hýskovy, Hiklovy, Pavlíkovy, Krejčího atd. atd.

Vedle těchto literárně historických studií obsahuje sborník ještě řadu vzpomínek přátel Jiráskových, jež nám přibližují Jiráska jako člověka. Tyto vzpomínky budou asi zajímat hlavně širší čtenářstvo, které má takto možnost srdcem přátel poznat Jiráska v lidské prostotě. *t.*

Fr. Frýdecký: Deset kapitolek z literární biologie. (Všeslovanská expedice B. Havlíček, Praha, 1922. Publ. č. 107.)

Známý literární pracovník, vždy pilný, sebral tu data o českých spisovatelích, jak ranně a jaké projevovali vlohy, jak žili soukromě, kdo z nich rád a co pil, kteří z nich a kolik kouřili, jaký byl jejich život, kteří žili bohémsky a jak i proč, kteří propadli chorobě duševní, jak pracovali a tvořili, jak hynuli a konečně jak špatné byly a dosud jsou české honoráře. Jsou to látky feuilletonisticky podané, pilně snesený materiál, ale nestrávený a nezpracovaný; kusé glossy, které pisatel přičiňuje, svědčí sice o rozhledu a sčetlosti, ale nepodají ještě opravdové literární biologie. Jinak velmi zajímavý přehled. *M. P.*

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Nedávno svěřila mně vynikající česká žena, spisovatelka, řadu článků, jež mají býti souborně vydány, s přáním, aby nesly název: »Můj odkaz.« Chce, abychom pochopili ideu našeho češství a lidství, abychom jako uvědomělí Češi pracovali pro mír světový. Účtuje takto se svou literární minulostí žena opravdová, ryzí, ušlechtilá, uvědomělá národně, lidsky i jako žena. Jedna z těch, které jsou nám průkopnicemi, pracovnicemi a vzory. Která neztratila v chaosu světové války ani sebe, ani svou cestu a svůj cíl a zna-

menala nám v nejhorších dobách oporu i stála vztyčená pevně na svém místě. A přece i ona dnes ocitá se před něčím novým, co přinesla teprve válka, před jakousi překážkou, kterou nutno zkoumat, studovat, poznávat, nežli s ní vejdeme v zápas. Ženy, jako vše, byly vyrvány ze svých kolejí a pracovnice musí se rvát s něčím jiným než dosud musely přemahat. Rozhlíží se tedy po své práci, co vykonaly a hledají, jak by mohly vpravit se do nového života. Přejímají odkaz své minulé vykonané práce pro práci novou, budoucí.

Dnes opravdu je třeba mluvit k ženám. Jsme nuceny budovat nové ideály, jež dnešku chybí, je třeba osvětlovat ideály pravé, ideje skutečného života odhalovat, jež dnes jsou zastřeny. Nelze odkazovat pravdu, nejkrásnější pravdu, neboť ona žije mezi námi i nepochopena, ale lze ujistit, že tu je, že ji může každý dosáhnout, že může o ni každý usilovat.

Dnešní ženy nejsou jak mají býti, nejsou na dobré cestě, jsou v omylu, žijí krutě, brutálně, chybně. Nemůže býti lepšího odkazu z minulosti, nežli aby pochopily, že je možno nalézati v lidství své ženství, v krásném, harmonickém názoru životním nalézati svůj vztah k muži a životu.

Vždycky jsem se snažila k tomu se dopracovat a mnohé vyslovila jsem na tomto místě. Nalezla jsem mnohé krásně, úryvkovitě jinde vysloveno. Ale nejkrásněji našla jsem to v poslední době ve třech knihách různých spisovatelů, ve formě románové.

Je to nejprve Roberta Hichense· »Allahova zahrada«. Angličanka Domini utíká od moderních mužů a moderních žen, od všech možných, hlučných zbytečností, od náboženství a kultury, aby nalezla klid, sebe, své nitro, aby zachovala svou víru, utíká do pouště, aby byla blíže pravdě. Zde se oprostuje, setká se s přítelem, který jí porozumí, který rovněž utíká do pouště, ale před sebou samým, setká se s mužem, jehož nezištně, opravdově, živelně dovede milovat, který ji doplňuje a povznáší. »Podrob mou lásku zkoušce, o Bože.. nejtěžší zkoušce, aby ji poznal, jak by ji jinak nikdy nemohl poznati.« volá na prahu svého štěstí, jemuž uvědoměle jde vstříc. Zde, v poušti, očištěna ode všeho nánosu falešné civilisace, pravdivá a opravdová, tváří v tvář Bohu, jehož zde dovede nazírat, jehož zde nazírá křesťan i mohamedán, ve velebě pouště, pozná, že milovaný muž nesmí jí náležet, neboť poutají ho starší sliby Bohu. »A poznala pojednou s náhlým záchvěvem úžasu, že v řadě věcí je vznešenost a blaho, o němž se člověku ani nezdá a jež musí k němu přijíti se slavnostním údivem, ukazujíc mu ubohou marnost toho, o čem myslil snad své nejnádhernější myšlenky. Eliáš hledal Pána v ohni a vichru, leč Pán přišel tichým hlasem.« Okamžitě ví, co musí učiniti. Není jejím, je Božím, člověkem, který od té doby, kdy opustil své sliby, nedovedl se modlit. Od chvíle, kdy to jeho žena zví, vede ho zpět k jeho povinnosti, kterou on nalézá a dovede se zase modlit. A když za ním zapadnou dvéře klášterní, odchází Domini znovu do pouště, aby zde, silná a oddaná, tváří v tvář zahradě Boží, vychovala jeho syna k pravdě a statečnosti.

Není štěstí bez naplnění starších povinností.

Ten čistý vztah k muži, který nalezla ve svém lidství, který byl prozářen krásným, pravdivým názorem na život, hledám marně v naší české lite-

ratuře. Není literátů, není proroků. Nežije ani potřeba, ani touha v našem národě po pravdě a síle mravní, která dává vznik umělcům a velkým literárním dílům, jež jsou prorocká?

A druhá kniha. Laurids Brunn ve své trilogii »Neznámý Bůh«, »Pod stromem života«, »Oanda«, líčí dánskou dívku, která také utíká na východ, aby nalezla sebe, své nitro, svou pravdu, aby očistila se z pramene původní kultury a náboženství. Setká se zde s vynikajícím, podnikavým technikem, Američanem, který pochopil, že jeho epochální vynález není to pravé, že nic neznamená pro pokrok lidstva a rovněž utíká k pramenům civilisace, aby hledal, co je pravé. Na té cestě se oba setkávají a odlučují, podle toho, jak který postoupil duševně a nechává druhého za sebou. Oba se podporují, sílí, oprostí se, naleznou pramen živé víry, poznají svou duchovní podstatu, nalezají svého Krista, jenž jest zosobněním duchovního života a teprve, když jejich bytost je zkouškami a zkušenostmi oprostěna, když naleznou své lidství a svou duchovnost, mohou se spojit a jít životem společně, vzájemně se doplňujíce. Ale pak jejich láska již není vášní ani sobectvím, je službou Dobru a Bohu. Jejich dceři Oandě je ponecháno přinésti lidstvu poučení a příklad, jak nutno žíti, aby všichni byli spokojeni a nalezali cestu k výši.

Také zde nalezením pravého, čistého lidství, jež není jen hmotné, očisťuje se vztah muže a ženy a stává se krásným, mravným, pravdivým. Oba si vzájemně pomáhají k dosažení vyšší úrovně duchovní. Spojují se, když už nemohou klesnouti zpět. Jejich láska je službou Bohu, nikoli tělu.

Není štěstí ve spojení jen hmotném. Oba se najdou pod stromem života teprve, když hledají vyšší věci.

Konečně přece však nalezla jsem i v naší literatuře zákmit lepšího poznání. Domnívám se, že autor ani nechtěl vyzvednouti právě myšlenku, kterou já tu zdůrazňuji, že hledaje jinou věc, nemohl se této vyhnouti. V »Diplomatech« A. Saudka nalezneme v světové společnosti národních representantů Češku, která zastupujíc český národ projevuje jeho hlubokou mravní podstatu, ukazuje hodnotu mravních a duchovních statků a nade vše staví svou spolupráci na »díle božím«, k němuž je málo vyvolených, málo hrdinných, málo odhodlaných nebojácných, silných, vytrvalých. »Dílo boží« není válka, není vláda peněz, ale uplatňování duchovních statků a tomu jde pomáhat za Masarykem, jde ke svým bratřím doma, opouští muže, který ji miluje a dal by jí štěstí života a kterého by i ona mohla milovat, kdyby chtěla opustit své poslání.

Není štěstí v spojení osobním, když máme vyšší cíl. Idea, kterou autor touto dívkou vyslovuje, jest: Národ náš má jiné statky ve své duši, než je moc zbraně, moc peněz, on má moc mravní a duchovní. Autor nehledá člověka a poměr očištěného muže a ženy, ale hledáním duše české nalézá i duši lidskou a čistý vztah člověka k člověku. Svou krásnou ideu vtěluje v ženu. Není bezvýznamno, že v ženu. Neboť duše ženy české je blíže pravdě. Vše dotvrzuje mně mou pravdu, kterou nalézám a opakuji; čistý životní názor, očistění lidské bytosti, nalézání duchovní naší podstaty přivodí čistý, pravdivý vztah

ženy a muže, poznají svou vzájemnou souvislost, oporu, působnost a naleznou šťastný život. Jen tak bude nalezeno rozřešení všech běd a nedorozumění života, všeho utrpení a nepochopení. Jsme už dosti daleko v kulturním životě, abychom přistoupili k řešení toho, čím vlastně žijeme, abychom pochopovali a vlastní vůlí vedli svůj život.

Žena se uvolnila hospodářsky, politicky, sociálně, aby mohla sama o sobě rozhodovat. Ale ne, aby rozhodovala o sobě být takovou jako muž, nebo dělat vše opačně jako muž, ale aby nalézala to dobré a pravé. Zbývá nyní řešit vnitřní její vztahy. To je její otázka. Zatím je řeší ubozeji: flirtem, rozvodem, přerušováním těhotenství, bezdětným manželstvím, nevěrou, vyžitím se fysickým, nemorálně. Je to štěstím, ctností, silou, velikostí, krásou, pravdou, dobrem? Je to uvolněním, povznesením ženy? Ne. Je to ponížením ženy a člověka vůbec. Jestliže se mluvilo o století dítěte, o století ženy, můžeme mluvit o době ponížení ženy, pakliže záhy nepozná scestí, omyl, nenastoupí cesty za svým nitrem. Od čeho všeho musí se oprostit žena, aby byla takto volnou! Vzpomínám Macharových veršů: Člověče volný, můj sne a má touho, tě všude hledám, nikde nenalézám.

Zeyer v jedné své práci napsal: Až Slovo učiněno bude ženou, bude spasen svět. Tedy až žena dopracuje se k svému vnitřnímu duchovnímu ženství, až nalezne svou ženskou duchovní podstatu, až ji přivede k společnému duchovnímu prameni, k duchovnímu bytí, pak oba se doplní s mužem a nalezou ducha společného všem bytostem. Pak bude doba vítězství ženy, její velikosti a krásy.

Dnešní ženu v jejím úpadku nesmíme odsuzovat i když nás bolí tolik zašlých, zklamaných, klamně žijících žen. Žena se vzpamatuje a vzchopí. Musíme právě hledět na ten pochod vývojový zorným úhlem věčnosti. Ona musí dále, ona půjde dále a dojde jako všechno ostatní, puzena vnitřní mocí. Ale ona to může chápat a vidět, a to poznání bych si přála jí odkázat ze všeho snažení a života minulého.

HUDBA.

(Smyčcová kvarteta Mir. Krejčího a Jar. Kouby. — Klavírní sonata Rud. Karla.)

Komorní novinky letošní sezóny přinesly několik překvapení. Časově prvým z nich byl smyčcový kvartet Miroslava Krejčího, mladého žáka Novákova, který debutoval posud jen drobnějšími skladbami. Už na jeho ženských sborech, které nedávno uvedl v Praze německobrodský soubor, bylo nápadno, jak jeho uchový zrak, poučený uměleckou naivitou, dovede na klasických námětech viděti výrazové hodnoty, které musely překvapit každou šedou zkušenost; bylo to syrové, skoro trochu barbarské, ale bylo to jakoby letmý průhled do světa nové umělecké osobnosti, do světa, který má už své vlastní tvary a svou atmosféru. Smyčcový kvartet to potvrdil. Je jednovětý, jako bývá dnes mnoho původně cyklických forem. Tato jedno-

větost má však u Krejčího své hlubší odůvodnění, jediné pravé odůvodnění, které z principu jednovětosti může učiniti vývojové plus proti formě cyklické. Není to ani snaha po stručnosti, ani formální sklon k monotematičnosti, ani konečně moda, co Krejčího právě k této formě přivedlo. Chtěl svojí hudbou něco říci, něco vyjádřiti; nějaký konkrétní citový a myšlenkový pochod, nějaké duševní dění; pohyb, ne jednotlivé stavy. Tedy předně nechtěl jen nechat pracovati svůj hudebně tvůrčí fond, jak tomu tak často bývá u typických nadaných hudebníků, když s rozkoší celkem pasivní sledují, jak se jim vybavují a obměňují hudební myšlenky, a hnětou je v úměrné formy. Nechtěl také, jako to činí klasické pojetí cyklické formy, vytvořiti několik vnitřně nehybných obrazů, které teprve ve svém sledu mohou vyjádřiti, či spíše jen sotva naznačiti onen niterný neustálý pohyb, který je podstatou všeho života, mohou statické nálady spojiti v drama. Tanula mu patrně na mysli představa nějakého duševního konfliktu, od prvého střetnutí až po částečné rozřešení (definitivních rozřešení nebývá v jeho mládí), konfliktu, při němž hlavní byl právě jeho nepřetržitý vývoj, v němž nebylo vykrystalisovaných, skorem nezávislých dílců, nýbrž jen oddechy — a tu je právě jednovětá forma nutným resultátem. V z r ů s t a o d u m í r á n í, toť ono obohacení, které jednovětost, takto vyvolaná, musí přinést hudebnímu výrazu ve srovnání s oddělenými větami cyklického celku, které, nemají-li býti vnitřně rozlomeny, mohou podati jen n a r o z e n í a s m r t. D ě n í proti s t a v u: d r a m a proti o b r a z u. — O tom všem mne přesvědčilo dílo Krejčího, o němž nevím jinak nic bližšího od autora, zejména ničeho o reální povaze a hlavní představě, okolo níž je spředena osnova konfliktu. Není toho třeba v hudbě. Je tu živé cítění, je tu živý boj a až na přílišnou délku peripetií je tu také živá dramatická architektura. A pro tuto koncepci uměleckého tvoření, pro tvůrčí smělost, pro poctivost výrazu a pro dobré, spolehlivé umění (od uměti), řadím jméno Krejčího k oněm několika málo (Tomášek, Políwka), kdo mezi nejmladšími znamenají závažné sliby.

K l a v í r n í s o n a t a R u d o l f a K a r l a, provedená v Moderním spolku (vydána u Simrocka) je čtyřvětá, ale po tom, co jsem výše napsal o cyklické formě, je vzorným dokladem, jak generalisace v kritice třeba prováděti co nejopatrněji. Neboť upírati tomuto monumentálnímu dílu dramatičnost a dynamické založení jednotlivých vět, bylo by křivdou. Při tom je způsob Karlův zcela odlišný od onoho, jejž jsem karakterisoval u Krejčího. Ne postup, ale vpád, ne vývoj, ale překvapení tvoří jeho nejoblíbenější element. Že ani neustálé obnovování takových náhlostí neznavi a neroztříští věty, nýbrž právě naopak, že snad právě pro ně je Karlova hudba jakoby elektřinou nabita, to je dokladem Karlova umění a zralosti této sonaty. Že pak tato hudba nevypadá roztěkaně, nýbrž při vší rozkouskované úsečnosti melodických frází je v každé jednotlivé větě i v celém díle přímo vzácně soustředěna, to dokazuje, že autor měl zcela jasnou představu a pevnou vůli, kam a kudy chce v průběhu díla svoji myšlenku dovést. Všechny známé přednosti Karlovy projevují se v sonatě opět v plné výši, zejména jeho vzácně bohatý invenční fond, který mu nepodá jediné fráze konvenčnější, jediné melodie plošší; pak strhující živelnost jeho osobnosti, která miluje intensivní napjetí a má přímo násilnou přesvědčivost. Pro to

vše považuji klavírní sonatu za jedno z nejlepších děl Karlových, která znám, a stavím ji hned vedle jeho sonaty houslové. Provedení díla, které klade výjimečné požadavky na techniku, vytrvalost, výraznost a hudební inteligenci interpretovu, bylo dokonalé; hrál prof. Heřman.

Smyčcový kvartet Josefa Kouby, jejž hráli Ševčíkovci v komorních koncertech, je z jiného, skromnějšího světa. Nehledá nových cest, neklade těžkých otázek, nechce ničeho řešiti. Je prosté dobrou a milou hudbou, ušlechtilých linií, úměrné formy. Jeho autor patří mezi ty, kdo uchovávají a dobře opatřují půdu, jinými dříve nalezenou. Pro souhrn kulturního prostředí jsou taková díla snad stejně důležitá, jako ona, která značí vítězství a porážky na cestě k umělecké budoucnosti. Co mně ale činí Koubovo dílo zvlášť sympatickým, to jsou hranice, které s pravou moudrostí určil svému výrazu a svému usilování; jsou jistě až příliš skromně taženy, umělecká potence Koubova by stačila je překročiti; ale dovolují mu, aby jeho hudba dosáhla v kvartetu jakési čistoty a prostoty, jaké nepatřívají ke ctnostem eklekticismu. *V. Št.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Jesse Frederick Steiner, Education for Social Work. Chicago, The University of Chicago Press, 1921. Str. 99. $ 1·00. Účel knihy jest udán v předmluvě. Šířiti přesvědčení, že sociální práce musí spočívati na vědeckém podkladě. Názor tento jest doložen kritickým vylíčením vývoje metod používaných pro výcvik sociálních pracovníků od prvotních tápavých pokusů až po dnešní dny, kdy university americké zřizují sociální laboratoře a kliniky. — Artur Rosenberg, Demokratie und Klassenkampf im Altertum. Bielefeld u. Leipzig, Velhagen & Klasing 1921. Str. 94. Autor spisem svým snaží se dokázati větu, že podstata vší historie záleží v třídních bojích. Theorie ta potvrzuje se prý úplně při pozorování starověku. — Oscar Jászi, Magyar kálvária. Magyar feltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai. (Cesta utrpení Uherska. Vzkříšení Uherska. Smysl, význam a poučení vyplývající z dvou revolucí). Vídeň, Wiener Ung. Verlag 1920. Str. 168. Autorem spisu jest vynikající maďarský sociolog, nám hlavně známý ze svého účastenství ve vládě Karolyově. Události mohl proto pozorovati z bezprostřední blízkosti. Hlásí se k socialismu a spatřuje základní problém kapitalistického hospodářského pořádku v otázce pozemkové. Proti etatismu háji důležitost volné kooperace, decentralisace a společenstevní organisace. V prvních kapitolách knihy líčí poměry Maďarska v předvečer revoluce, v dalších zastavuje se ovšem dlouho při líčení vlády rad, aby konečně ve zvláštní kapitole přibil bestialitu a prolhanost »křesťanské« vlády bílého teroru. Ve dvou posledních uvažuje o vývojových možnostech lidské společnosti a o řešení maďarské otázky. Představuje si toto ve formě spolku států, jenž by upravil

cestu hospodářskému socialismu. — Z nejnovějších politických spisů ně
meckých jest zaznamenati: Johannes Haller, Die Aera Bülow
Eine historisch-politische Studie. Stuttgart, J. G. Cot
tasche Buchhandlung 1922. Str. IX—152. — Dr. Phil. Gerhar
Leibholz, Fichte und der demokratische Gedanke. Ei
Beitrag zur Staatslehre. Freiburg i. B., J. Boltze, 192
Str. 100, M 20·—. — Dr. Otto Joehlinger, Bismarck un
die Juden. Unter Benutzung unveröffentlichter Quel
len. Berlin, D. Reimer, 1921. Str. VIII—206, M 32. — Spisem
jehožto obsahem jest přehled náboženského hledání a snažení dneška, jest
K. Kesseler, Die religiöse Bewegung der Gegenwart
Leipzig—Berlin, B. G. Teubner, 1922. Str. 128. — Otázkou ná
rodnostní se stanoviska sociologického zabývá se Arnold van Gennep
Traité comparatif des nationalités. Tome premier: Le
élements exterieurs de la nationalité. Paris, Payot &
Cie. 1922. Str. 228, fr. 8.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

K reorganisaci našeho politického života.

Probíráme-li se naším denním tiskem, máme dojem, že již všechny naše i světové problémy jsou dávno rozřešeny. Jen ještě v telegramech se dočteme o poválečných obtížích, ale úvodníky a redakční články vůbec — ty se o těchto věcech nešíří. Nejvýše píše se ještě někdy o bolševicích, ale jinak vše rozřešeno: nedočteme se názoru o organisaci Střední Evropy — o naší vitální otázce — nedočteme se o tom, proč Francie a Anglie počínají se rozcházet, nedočteme se o tom, jaké stanovisko zaujímají naše politické strany k stále se měnící světové situaci a jaké z toho pro nás východisko.

Píše-li se někdy o našich vnitřních otázkách, tu věcnost článku bývá zřídka jejich ctností. V době, kdy stále ještě máme stavět základy svého státu, nedočteme se o plánech a zásadách, jak ten náš stát organisovat — a zatím co otázek ještě zbývá! Máme dosud nerozřešený svůj poměr k Němcům a k menšinám vůbec, před námi stojí nerozřešená otázka odluková, máme před sebou velké kulturní problémy školské (a umělecké), potřebujeme spousty technických podniků (elektrisace, dráhy, silnice, úprava vodních cest a pod.). Potřebujeme jako soli obrody svého politického života, svých stran politických, svého parlamentarismu, poměru parlamentu k vládě — ale to, zdá se, jsou velmi nebezpečná témata pro věcné psaní!

Za to vrátili jsme se do těch sladko-idylických dob předválečných, kdy stát, státní život atd. byly pro nás pojmy velmi vzdálené a kdy vychováni již téměř tradicí, ke všem těmto otázkám stavěli jsme se negativně, netečně a kdy dokonce bylo zásluhou stát v něčem poškodit. To byl cizí stát, »to tam ve Vídni si něco dělají«, na co vlivu jsme neměli a snad ani mít nechtěli! Svou politickou činnost vyvíjeli jsme v silných obstrukčních řečech ve Vídni, v denících pak větrala se hojně naše »vnitřní« politika,

která byla chápána jako hledání kde kterého velkého i malého hříšku na ostatních našich stranách a hlavně na druhých předáctch. Ale přece jen paralelně s tím bylo u nás velké kulturní hnutí, ať již pokrokové, neb hnutí representované Volnou Myšlenkou! —

Za války pak představovali jsme si, jak si ten svůj stát zařídíme. Co bylo zde podnětů, plánů a jistě i dobré, opravdové vůle! Jak pokrokovou představovali jsme si tu svou republiku! Celá naše revoluce byla výlučně pokroková, tendence konservativní nenacházely půdy! A místo všech těch krásných plánů nemůžeme se zbavit ani Jana Nepomuckého, o náhradě za něho a za režim jím symbolisovaný již ani nemluvě! —

Náš kulturní program kamsi zapadl; není kdo by za něj bojoval! — Jedině v čem jsme sebe z doby předválečné neopustili, je kavárenské řešení našich otázek: v našich novinách se nediskutuje o programech a o věcné zdůvodněné taktice, nýbrž všechny tyto otázky řeší se útočením na osoby, hledáním na nich každého křivého vlasu a tím se potírají programy! Rozhodně tato metoda je pohodlnější, vzbuzuje více sensace a proč tedy se namáhat programem? Při této taktice s úspěchem možno používat polopravd — a často i nepravd — dělá se nálada nedořeknutými větami a fantasie čtenářova již si dokreslí to ostatní, zatím co pisatel neb řečník formálně je kryt!

Všechna oficielní politika našich stran vládních i opositčních vzdálila se cítění svých voličů a úplně se jim odcizila. Proto v každé dnešní straně vedle oficielního směru jest ještě aspoň jedna skupina opositční. Strany žijí ve starém svém programu, ve své mentalitě, ve svých tradicích, které — často pro osoby neb pro výkonné výbory — těžko se přizpůsobují nynějším potřebám. Máme sice parlamentní vládu, ale tato vláda je v první řadě vystavena nebezpečí a útokům ze svých vlastních řad, poněvadž na venek mluví se o koalici a o souručenství, ale uvnitř každá strana hledí na to, jak by ostatním činila potíže, jak by ošidila ostatní a jak by si připravila půdu pro sebe proti těm druhým »koalovaným« — a totéž děje se i ve stranách samých. —

Vnitřní naše obroda je nutna; jen tato obroda zabezpečí nám budoucnost! A proto mluví i jedná se o utvoření pokrokové strany a to strany ne stavovské, nýbrž ideové a na podkladě státním, neboť všechny naše dnešní strany jsou třídní, stavovské, i když o sobě říkají, že jsou všenárodní. Pouze strana klerikální

není stavovskou, nýbrž »kulturní« — jediná naše kulturní strana(!) — a na tomto svém programu úspěšně pracuje, poněvadž nemá protivníka!

Budou-li naše dnešní strany rozmnoženy ještě o jednu, bude snad náš politický život ještě více zkomplikován, ale hlavní vinu za to ponesou naše dnešní strany, které se utopily v třídních bojích bez ohledu na stát a které se utápějí ve své neupřímnosti a zájmové malichernosti.

Ale bude zde směr, či strana, která stále bude mít před očima kulturní a státní naše potřeby a která, jsouc si vědoma naší lepší historické minulosti, v těchto intencích půjde dál. *J. Sk.*

K charakteristice B. Croceové.

Napsal Josef Bartoš.

Dnes je sláva Croceova světovou, a jest ku podivu, že my, kteří jsme se tak intensivně ve filosofii vyrovnávali s novokantisty, s bergsonismem a pragmatismem, Crocea jsme jaksi nechávali stranou. Činnost E. Frankeova jest tu vlastně ojedinělou, a hlubšího ohlasu se jí nedostalo. To jinde si Croceovy filosofie všímali mnohem více. Tak Angličané mají přeloženu jeho Estetiku, Logiku, Filosofii prakse, studii o Heglovi, studii o Vicovi, knihu o marksismu a Brevíř estetiky; Francouzi si přeložili Estetiku, Filosofii prakse, studii o Heglovi, studii o Vicovi, knihu o marksismu; do němčiny přeložena Estetika, studie o Heglovi, Brevíř estetiky a kniha o teorii a dějinách historiografie; do španělštiny Estetika, do portugalštiny Brevíř estetiky, do maďarštiny Estetika, do japonštiny (přes angličtinu) Filosofie prakse.

V Italii samé Croce spolu s G. Gentilem jest uznaným vůdcem novoheglovského hnutí filosofického. Italové dobře vědí, že v Croceovi mají zase po dlouhé době (snad od doby renaissanční) filosofa, který je dnes známý v celé Evropě a strhl na sebe slávu, jíž nedostalo se ani Giamb. Vicovi, jejíž ohlas po celé intelektuální Italii byl od počátku neobyčejně silný a rok od roku vzrůstal. Věhlas jeho počal se šířiti od r. 1901, kdy vydal Estetiku a založil svou literární, historickou a filosofickou revui, nazvanou La Critica. Před tím pracoval jen v literatuře a v historii, r. 1896 upozornil na sebe knihou o marksismu. Činnost jeho vzbudila veliký rozruch a dnešní rozvoj filosofické literatury italské z velké části vznícen byl studiemi Croceovými. Ovšem B. Croce má i dosti nepřátel: jsou to hlavně literáti směru D'Annunziova a futuristé, kteří proti němu bojují stejně jako Croce bojoval proti nim. Ostatně Croce jest duch polemický, který té-

měř provokoval k odporu svými neohroženými tezemi, jimiž zasahoval do všech oborů lidského vědění, soudě je s hlediska metologického. Mnoho věhlasu Croceovi získala činnost literárně kritická. Croceho možno nazývati největším literárním italským kritikem podesanctianským. Zajímavá jest zkušenost, již průběhem své kritické činnosti Croce učinil. V seznamu Croceových děl lze čísti i jeho čtyřsvazkovou Literaturu nové Italie (Letteratura della nuova Italia), která shrnuje ve svých stránkách nejdůležitější literární zjevy moderní Italie po roce 1860. Když tuto sbírku monografií Croce zakládal, myslil ještě na jakési souvislé dějiny literární; avšak čím více prohluboval svůj pojem estetické kritiky literární, tím intensivněji byl si vědom, že umělecký zjev jest individualita, že nutno vycházeti jen z něho a z ničeho jiného, a že tedy nějaké souvislé literární dějiny psáti jest vlastně nemožností. Literární zjev jest problémem samým o sobě, který nemůže býti vysvětlován jaksi sociologicky, z mimulosti; toť zkušenost, kterou učinil Croce v Italii a Šalda u nás, a které musí přiznati oprávněnost každý, kdo se více obíral estetikou a kdo cítí individualitu umělcovu a jedinečnost umělecké osobnosti, jíž nelze srovnávati než zase s ní samou. A tak Croceova Literatura nové Italie čím dále tím více stávala se sbírkou pronikavých charakteristik, při čemž pokus o nějaké plynulé dějiny, jak je konstruují literární kompendia, mizí stále víc a více do pozadí. Croce sám své kritice přikládá ten význam, že to jest jakási jeho estetika v praksi. Dnes v kritice Croce pracuje více než kdy jindy, a nemine roku, aby nepodal světu důkaz o svém kritickém zájmu. Z poslední doby jmenuji tu studii o Ariostovi, Shakespearovi a Corneillovi, právě vyšlou monografii dantovskou a literární silhuety v lonské »La Critica« (hlavně G. Flaubertovu). Monografie z mládí Croceova jsou založeny sociologičtěji. Jsou to knihy: I teatri di Napoli; Saggio sulla letteratura del Seicento; La Spagna nella vita italiana durante la Rinascenza; Storie e leggende napoletane.

*

Mýlil by se, kdo by se domníval, že Estetika Croceova, jejíž teoretickou část máme přeloženu do češtiny, jest knihou samostatnou. Tak by bylo snad možno mysliti o některém estetiku německém, nikdy však o Croceovi, u něhož všecko myšlení tvoří takovou nádhernou a nerozbornou jednotu. Tuto jednotu vedle románského smyslu pro konkrétnost zdůraznil bych

také u Croceho nejvíce. Croce je filosofický systematik, ale docela v jiném slova toho smyslu než jak tomu rozumějí Němci; ti hledí v systému jaksi paratakticky obsáhnout vše, co do určitého oboru náleží. Proto tam vznikají veliké knihy, které jen z nepatrné části jsou vlastní duchovou prací autora systému, z většího dílu pak znovu přežvykují to, co už třeba stokráte o té věci bylo jinde psáno, bez čeho však jejich systém nebyl by systémem. Tento způsob práce vynucuje Croceovi na ústech útrpný smích; jeho knihy jsou elegantní svazky, jichž výpravě knihkupectví Laterzovo v Bari (jeho majitel je ostatně dobrým Croceovým přítelem) věnuje nejlepší péči a které tak i na zevnějšek presentují se jako něco specificky románského. V »Logice« Croceově najdeš různé výklady slova »systém«, kterémužto slovu se ostatně Croce velmi opatrně vyhýbá, nepřipouštěje, aby kterákoliv jeho kniha byla nazvána částí jeho systému.

Měl-li bych charakterisovati způsob myšlení Croceova, řekl bych, že myslí v soustředěných kruzích a že místo aby šel do široka, jde do hloubky. Ostatně on sám nepřestal zdůrazňovati, že nezáleží na množství myšlenek, nýbrž na tom, jak jsou navzájem spiaty, jak se se sebou snoubí a jak se navzájem prolínají. Croce není filosofem, který by se byl postavil bůh ví jak vysoko nad lidstvo, aby se mu mohl tím chechtavěji vysmáti; podle něho filosofem je každý z nás a filosof v užším slova smyslu jen to všelidské myšlení jaksi zesoustavňuje a prohlubuje, ač tím není řečeno, že by snad byl před omyly ochráněn víc než kdokoliv druhý. Právě naopak: nikdo nedošel mnohdy k větším absurdnostem, než právě filosof z povolání. A věren tomuto tragickému pojetí filosofa, Croce nestydí se přiznati ke svým omylům, jež postupně opravuje a nad něž vyrůstá, jsa hotov každému přiznati jistou část pravdy, neboť podle něho není pravdy bez omylu, jako není omylu bez pravdy, krásy bez ošklivosti a ošklivosti bez krásy.

Jinak Croce ve filosofii je idealista; jemu reální jest pouze sféra ducha, všecko ostatní (reale ve smyslu, jak se mu zpravidla rozumí) jest jen pomocná konstrukce, vymyšlená lidstvem z důvodů praktických. Proto jeho filosofie jest filosofií ducha. Pro Croceho není přechodu z věd přírodních do filosofie; mezi nimi oběma jest tažena ostrá čára, již není možno překročiti; metoda filosofie jest jiná než metoda přírodních věd. Přírodní vědy nejsou s to, aby vytvořily čisté pojmy, zbavené všech fantastických příměšků; tou schopností vládne toliko filosofie.

A filosofie jest toliko jedna; ona jediná vystihuje realitu v celé její bohatosti, kdežto přírodní vědy nabízejí nám místo ní pouhá abstraktní schemata. Ale právě, že filosofie, podle Croceho, jest jedna jediná, není filosofických nauk speciálních, vedle nichž eksistovala by nějaká filosofie všeobecná. Duch jest jedinou skutečností, on je syntesou syntes. Proto, hovoří-li Croce o Estetice, Logice, Economii a Etice, nesmějí se tím mysliti speciální části filosofie, nýbrž filosofie in nuce celá, jen pro pohodlí čtenářovo rozkládaná v jakési (vlastně neeksistující) své součásti. Pro Croceho není totiž člověka, který by byl pouze umělcem a ničím jiným; i on je částečně vědcem, částečně kupcem (jevem ekonomickým) a světcem (jevem etickým). Proto Estetika (věda o intuici, věda o poznání uměleckém) dovede vyložiti pouze první stupeň ducha (syntesu intuitivnou), od níž a přes niž přechází se výše, k vyšším stupňům ducha, k vyšším jeho etapám; a tyto další stupně ducha jsou: syntesa logická, syntesa ekonomická a syntesa etická, při čemž stupeň vyšší zahrnuje vždy v sobě všecky stupně předchozí. První dva stupně tvoří sféru čistého lidského poznání, od nichž a přes něž přechází se k dvěma stupňům lidského jednání, které jsou k sobě zase v stejném poměru jako oba stupně lidského poznání. Už z toho je patrno, že podle Croceho, není lidského jednání bez poznání. Každý z nás je umělcem, třebaže nepatrným, každý z nás jest vědcem, kupcem a světcem, a jedině podle celkového rázu, který u někoho převládá, nazýváme jej buď umělcem nebo vědcem, osobností ekonomickou nebo etickou.

Ani pojmy čisté, vytvořené filosofem, nejsou tedy pojmy nezávislé; jsou totiž nezávislými jen po jedné stránce, kdežto po jiné stránce jsou závislými. Souvislost pojmů filosofických jest taková, že každý pojem jest zároveň pojmem samostatným a současně podmínkou činnosti, nad níž rozprostírá své panství pojem vyšší. Tím konstruuje Croce řadu vývojovou, jež jest znova a znova navazována. Croce činí totiž i z posledního člena této řady podmínku prvního člena řady následující. Zdálo by se na první pohled, že Croce pojímá vývoj mechanisticky, skládaje jej opět a opět z řady jednou vytvořené. Avšak řada následující, která jest vytvářena na základě řady předchozí, předpokládá celou tuto řadu a nemohla by vzniknouti ani ve svém prvním členu, kdyby řada předchozí nebyla před ní vytvořena. Tak vzniká vlastně něco úplně nového, co zase jen z důvodů pedagogických

dá se rozděliti na členy svrchu jmenované. Čili: vývoj je plynutí řad, v němž nic se neopakuje, anebo lépe řečeno: kruh, který stále rozšiřuje svůj poloměr.

Tímto pojetím lidského vývoje, který stálou gradací a stálým násobením stává se obrazem lidského pokroku, Croce bojuje na dvě strany: jednak proti positivistům a jednak proti metafysikům, neboť, podle něho, přívrženci obojího směru filosofického pojímají věc příliš abstraktně. Není nic kromě tohoto vývoje, neboť v něm vše jest již obsaženo. A vývoj lidský, věčně plynulý a věčně tekoucí, jest násilně lámán, rozkládáním reality na realitu »positivní« a na realitu »metafysickou«. Není ani jedné, ani druhé: jest jen živé konkretum.

Tu vidíme, jak Croceův systém myšlen jest dynamicky a jak jím jest činěn pokus, překonati všecku statičnost dosavadních systémů filosofických. Užíti pro něj slova »systém«« v tom smyslu, jak ho užívají Němci, jest už proto nepřiléhavé, že systém Croceův jest obsažen v každičké své částečce, a že mu tedy není třeba nějaké jednoty, jež by, ex post, z něho byla vyabstrahována. To rozlišení na jednotlivé stupně samo jest jednotou, neboť rozlišení se tu nerozumí ve smyslu statickém jako v nějaké řadě lineální, nýbrž jest pojímáno jako kruh.

Croce tento vývoj nazývá historií lidského ducha; a pojmeme-li historii v tomto smyslu, můžeme říci ovšem, že filosofie není než historií.

Tím také jest dáno croceovské pojetí života. Croceovské pojetí života může býti nazváno dramatickým. Život jest Croceovi ustavičným bojem, který v tomto boji samotném nachází s důvodem svého bytí i svůj klid. Není klidu v životě, a může-li co býti nazváno v životě klidem, pak to je smrt. Život je ustavičná tvorba, ustavičný zápas o něco vyššího, stálé duchové sebepřekonávání. Všechen mechanismus jest z něho předem vyloučen.

Croce ve svém systému nemluví o Bohu, jeho pojetí života nemá Boha na svém počátku ani na svém konci, protože by to prý znamenalo vpád metafysiky do konkrétní plynulosti vývoje; zato Croce by rád, aby jeho zbožnost projevila se jeho systémem. Ani náboženství není pojato jako jeden ze stupňů ducha. Bůh jest tu zlogisován, náboženství ztotožněno se samou filosofií. A přece, i když u Croceho není místa pro Boha osobního, Croce mluví o nedostatku náboženskosti své doby, stejně jako jí vytýká nedostatek filosofičnosti. Celé jeho dílo jest bojem za novou filo-

sofii, za nové náboženství, neboť filosofie není mu než intelektuální láskou k Bohu.

Croce byl hlavně v Anglii srovnáván s Bergsonem, a kdežto v poslední době vliv Bergsonův tam klesal, Croce čím dále tím více tu nalézá půdy. Croce sám o Bergsonovi valného mínění nemá. Ve svých Dějinách estetiky klade jej mezi psychologisty, což při jeho zamítavém stanovisku k psychologii není právě poklonou. Přiznává sice, že filosofii francouzskou Bergson vyvedl ze začarovaného kruhu intelektualismu, ale vytýká mu, že svůj intuicionismus rozprostřel po vší filosofii, kdežto on jej pokládá za oprávněný jedině v estetice. Intuice je Croceovi první stupeň ducha, kdežto Bergson myslí, že intuicí lze něco pořídit v celé filosofii. Vůbec pojem intuice jest u obou filosofů různý, a bylo by velkým omylem ztotožňovati intuici bergsonovskou a croceanskou. Croceanská intuice nemá co činiti s instinktem, kdežto bergsonovská s ním přímo souvisí. Croce namítá dále proti Bergsonovi v estetice, že genia Bergson pokládá za jev výjimečný, kdežto u Crocea jest ztotožněn se samou lidskostí, jest kusem člověka samého. A Croce konečně konstatuje u Bergsona málo smyslu pro historii, což on, historik celým svým založením, nedovede mu odpustiti. Přes to však, že mezi Bergsonem a Crocem jest více nesouhlasu nežli souhlasu, Angličané, a mezi nimi hlavně Wildon Carr, neopomněli upozorniti na jednu velikou shodu mezi oběma: na to, jak bergsonovský pojem žitého času (la durée) jest totožný s croceanským pojetím historie. A vskutku: žitý čas bergsonovský jest pouhou kvalitou, podmínkou kvantity a látkou všech věcí. My i podle Bergsona žijeme v ilusi, že to, co nás obklopuje, jest skutečnost; ale skutečností není, než právě žitý čas, durée, kvalita. A podobně Croce hledá skutečnost pod povrchem věcí, v historii ducha, v duchu, který ji znova a znova vytváří. Proto také Croce mluví o kontemporaneitě historie, o historii věčně znova duchem vytvářené, stejně jako Bergson mluví o čase (durée) věčně znovu vytvářeném.

(Dokončení.)

O podstatě a významu etických hodnot.*)

Napsal Vladimír Hoppe.

Není pochyby, že každému, kdo jen poněkud uvažuje o skladbě tohoto světa, neujde nesporný fakt, že tento svět sestává ze tří různých, hierarchicky nadřízených částí skutečnosti.

Popatřme především, jak se skutečnost rozpadá prostému zdravému rozumu, jenž není vytříben filosofickými úvahami. Každý si nepochybně rozdělí prakticky svět 1. ve věci nebo předměty, 2. ve stálé vztahy mezi oněmi věcmi, jež nazve zákony a konečně 3. v hodnoty, jež neeksistují jakožto věc nebo relace, jež však na každého doléhají z nadindividuelní, transsubjektivní oblasti, a kategoricky, autoritativně požadují uskutečnění. Jest to kosmos něčeho ne — daného, povinností a závazků, čili toho, co by mělo býti. Pojem hodnoty osvětliti jest úkolem přítomných úvah.

Člověku s filosofickou průpravou rozpadne se tento svět ve tři hierarchicky nadřaděné skupiny: nikoli na předměty, nýbrž na jevy, na stálé relace mezi oněmi jevy, jež zveme zákony a konečně na hodnoty. První dvě skupiny můžeme považovati za oblast kvantit, kdežto svět hodnot jest nám oblastí kvalit, jichž nelze nižádným způsobem převésti na pouhé kvantity, ježto mají na sobě vždy něco specifického, co této redukci vzdoruje a se příčí.

Tímto roztříděním dat skutečnosti jsme obohaceni o důležitý poznatek, že eksistuje svět, který není dán oblastí našich smyslů. Z toho důvodu nazveme jej světem pomyslným.

Jakým způsobem získáváme dojmy jevů a jak je usoustavňujeme v stálé relace zv. zákony, o tom se dnes šířiti nebudu a přejdu hned k problému, co to jest svět hodnot a jakým způsobem jsme s ním ve spojení.

*) Předneseno ve Filosofické Jednotě dne 31. ledna 1922.

Především se vynasnažím zodpověděti otázku, z jakých důvodů dospíváme k pojmu hodnoty a z jakých důvodů užíváme tohoto pojmu jakožto aksiologického kriteria našeho jednání, estetického vkusu, náboženských prožitků, něčeho, co nám není dáno jako empirické osobnosti v podobě empirické eksistence, totiž jakožto jev nebo relace, nýbrž z jakých důvodů jsme nuceni vytvořiti novou kategorii v podobě hodnoty, pocházející z oblasti pomyslného světa a nadřaditi ji oběma kategoriím předchozím.

Pokud člověk neprodělal kopernikánského obratu, totiž pokud si neuvědomil, že celý svět a vesmír jsou produktem jeho kategoriálních forem, jež na něho naléhají z nadindividuální, transsubjektivní oblasti, jež mu jest nadřazena, nemůže si ujasniti významu něčeho, co není dáno a co na jeho osobnost přes to autoritativně dolehá. Pokud člověk žije toliko život daný smyslovou empirií a neuvědomil si přesně, odkud tryská autoritativní hlas pocházející z pomyslného světa, potud netuší, že onen inteligibilní svět vyznamenává se stálými a nezvratnými pravidly, jimiž se naprosto nevyznamenává příliš proměnlivý svět smyslové empirie.

Přednost světa pomyslného před empirickým byla vždy uznávána: není pochyby, že každému jest znám význam Platonova učení o ideách, jakožto pomyslných vzorech nedokonalého a proměnlivého dějství, s nímž jest ve styku empirická a smyslovým vnímáním zatížená oblast naší osobnosti. Filosofové jsou Platonovi ti, jimž se podařilo pozvednouti se nad oblast empirické osobnosti a smyslového vnímání, a již zírají přímo ideje v jejich pratvarech; jsou to krátce duševně narození, přesunuvší Archimedův bod svého poznání se světa zatíženého proměnlivostí a klamovou smyslovou empirií do světa duchovního, do světa ideového, jenž nepodléhá změnám příslušejícím světu empirickému. Filosofy, t. j. duchovní lidi, zírající stálé pratvary v jejich neproměnné podobě, určil Platon za vládce lidem, kteří se duševně nenarodili, a kteří zatíženi smyslovým vnímáním žijí v klamu, jež přináší proměnlivost tohoto světa a jich empirické osobnosti.

Svým rozdělením na empirickou a inteligibilní oblast, do nichž jest jakoby ponořena naše lidská přirozenost, přecházím k učení hlubokého Kanta, jenž uvedeným rozdělením naznačil, že naši lidskou přirozenost nelze omeziti toliko na empirický svět jevů, v němž panuje zákon kausality, nýbrž že člověk svou hlavní podstatou tkví ve světě inteligibilním, pomyslném, jenž určuje jednání nás jakožto bytostí empirických. Kantova hlavní zásluha

spočívá právě v tom, že postřehnul jasně dvojí povahu, jak on říká, charakter lidské osobnosti, a že takto umožnil logický vztah dvou světů: empirického a pomyslného. Smysl Kantova hlubokého učení spočívá v přesvědčení, že člověk jakožto phaenomenon náleží empirickému světu a tudíž podléhá zákonu kausality, kdežto jakožto noumenon jest úplně svoboden. Kategorický imperativ jest právě příkaz, který dává člověk jako věc o sobě člověku jakožto jevu. Mravní, metafysická svoboda se projevuje v každém sebe nepatrnějším činu, jenž jest návratem k naší původní, věčné přirozenosti.

Z jakých důvodů předesílám tento historický úvod, v němž přesně odlučuji oblast smyslového vnímání a empirického charakteru od světa, jenž však existuje pro naši pomyslovou oblast osobnosti, vysvitne vám z mých dalších vývodů.

Za původce moderní teorie hodnot bývá totiž zcela nesprávně vyhlašován německý myslitel Lotze. V jeho Metafysice setkávám se s hlubokými slovy: »Noch immer bin ich der Ueberzeugung, auf dem rechten Wege zu sein, wenn in dem, was sein soll, den Grund dessen suche, was ist.« O tomto Lotzeově názoru jest mnoho dnešních myslitelů přesvědčeno, že jest původní, originelní: Lotzemu, vlastně bez větší zásluhy připadá originelní objev světa hodnot. To jest ovšem veliký omyl, který jest nutno přičítati značné neznalosti jak dějin filosofie, tak i filosofie samé v dnešní době.

Kdo prožil a promyslil Platonovu filosofii a jeho nauku o ideách v jejich vývoji od pratvarů až k hodnotám, kdo zná Plotinovu nauku o kategoriích, jakož i jeho velmi do detailů vypracovanou aksiologii, nauku o hodnotách a hodnocení, bude překvapen, když uslyší, že nauka o hodnotách byla objevena koncem 19. stol. To však není vše. Největší překvapení jest připraveno tomu, kdo si zvyknul na hořejší rčení, jako by byl Lotze objevil kosmos hodnot, kdo si přečte v Kantově Kritice čistého rozumu kapitolu »Erläuterung der kosmologischen Idee einer Freiheit in Verbindung mit der allgemeinen Naturnotwendigdeit.« Tam nalezne velmi jasně vyjádřeno, v jakém poměru jest svět jevů a náš empirický charakter k světu hodnot, který Kant nazývá »das Sollen«, jenž jest dán naším inteligibilním charakterem. Jest samozřejmé, že Kritika praktického rozumu a Základy k metafysice mravů jsou vybudovány na témže podkladu, který jest stanoven Kritikou č. rozumu.

Po tomto historickém úvodu, z něhož nám jest patrno, že přední myslitelé byli nuceni, aby mohli vyložiti a odůvodniti výjimečné, autoritativní a nadindividuelní postavení neznámého nám světa hodnot, rozeznávati proměnlivou oblast smyslové empirie, kamž člověk zapadá svým tělem, smyslovým vnímáním a usuzováním, vztahujícím se k tomuto vnímání od ne- daného nám světa hodnot, v němž žijeme pomyslnou, inteligibilní částí své osobnosti, jestliže jsme ji vůbec poznali, přecházím k vlastnímu všeobecnému výkladu, co jest hodnota.

Především probereme pojem hodnoty v empirické oblasti hospodářské, načež přejdeme k pojmu hodnoty v ideální oblasti pomyslné.

Dejme tomu, že mám několik eksotických cenných papírů, třeba akcií, jež bych rád proměnil za peníze. Jdu tedy do banky a nabídnu je k prodeji. V bance se však dovídám, že papíry nemají svou původní hodnotu, za niž byly upsány neb koupeny a že značně klesly, takže nynější jejich prodej znamenal by značnou ztrátu pro mne. Pouhý pohled na kursovní list cenných papírů neb devis poučuje mne, že v empirickém, národohospodářském světě dějí se značné proměny v kursu hodnot, takže hodnota hospodářského statku zdá se býti zvláště v nynější době něčím velmi proměnlivým a nestálým. Jak hospodářské statky, tak i peníze, jimiž je hodnotíme, podléhají značné změně, takže oba tyto směnné prostředky empirického světa činí dojem nestálosti par excellence.

Nyní zkusme přenésti pojem hodnoty, toho, co nemá vždy stejnou platnost a cenu, nýbrž co podléhá změně a vůbec vnějším okolnostem, z vnějšího empirického kosmu do kosmu pomyslného. Záhy poznáme, že se pojem hodnoty, jak se nám vytvořil v kvantifikujícím hospodářském světě, vůbec do duchovního, kvalitativního světa nehodí. To, co by mělo býti — das Reich des Sollens — oblast cílů, nelze srážeti do nižší kategorie kvantit: tím bychom tuto oblast ipso facto naprosto znehodnotili, výstižněji řečeno anulovali. O tom, zda lze stanoviti přesnou kvantitativní axiologii, poučí nás nejlépe pokus anglického myslitele — utilitáře Benthama. Tento hedonik, aby mohl hospodářsky zabezpečiti pokud možno největšímu množství lidí největší podíl slasti v životě, pokusil se o to, aby z etiky vytvořil kvantitativní vědu. Jeho spis Introduction to the Principles of Morals and Legislation vyd. r. 1789, podává jádro podobné utilitářské a hedonistické

nauky. Na otázku, zda lze snad dle užitečnosti aneb dle jiného kriteria, odvozeného z empirického světa, kvantitativně určovati význam, cenu, hodnotu statků mravních, dlužno odpověděti záporně, ježto jest předně mravní kosmos oblastí kvalit, jež s kvantitami nemají naprosto nic společného, a za druhé, ježto jest něčím, co vlastně neexistuje empiricky, nač bychom mohli užíti empirických rozměrů, nýbrž toliko platí ve zvláštním duchovním světě, který ač prožíváme, jest pro naše empirické míry a váhy naprosto uzavřen. Oblast subjektivních, vnitrných prožitků, duchovních cílů nelze hodnotiti objektivními měrami: subjekt žijící v pomyslném světě získává pokyny k jednání z nadindividuelní, transsubjektivní oblasti, jež jest naprosto odlišná od empirického světa kvantit. Z toho vyplývá, že utilitářská etika, směřující k eudaemonismu toliko naší empirické osobnosti, jest velmi plochá a povrchní, ježto se odvolává a stará toliko o pomíjející, efemerní oblast naší osobnosti.

Kantova filosofie zastavila se u dvojí povahy lidské přirozenosti a stanovila jasně pokud člověk jakožto empirické individuum podléhá přírodní kausalitě a jest nesvobodné, a pokud jakožto součást inteligibilní oblasti duchovních cílů a ideálů jest svobodné, a oné přírodní kausalitě nepodléhá. V oblasti mravní jsme dle Kanta ve světě věcí o sobě, v oblasti duchovních cílů: z těchto důvodů jest oprávněna otázka, zda pojem hodnoty, jenž jest relativním měřítkem z empirického světa, jest vůbec oprávněným kriteriem duchovního světa cílů, jejž jakožto věc o sobě bezprostředně prožíváme.

Co to jest vlastně hodnota, jak lze tento pojem všeobecně definovati mimo oblast národního hospodářství?

Hodnota něčeho spočívá v tom, že něco jest bezprostředně cítěno jako žádoucí. Na základě zkušenostních soudů hodnotních, jimiž jistý prožitek, věc neb osobu ceníme výše neb níže než předměty neb prožitky jiné, utvoříme si pojem hodnoty té neb oné věci, toho neb onoho prožitku. Z této věty plyne zásada, kterou Meinong ve svých Psychologisch-ethische Studien zur Werttheorie (str. 27) shrnuje slovy: »Každá hodnota musí býti hodnotou pro subjekt.« Myslitel Ehrenfels dokonce praví ještě důsledněji ve svém díle: System der Werttheorie (sv. I. str. 66) »Každá jednotlivá hodnota existuje toliko pro určitý subjekt — přesně řečeno, pro určitý subjekt v určitém čase.« V témž spise na jiném místě (str. 2) praví týž myslitel: »My si nežádáme věcí,

ježto v nich postřehujeme nepochopitelnou mystickou podstatu, nýbrž my připisujeme hodnotu předmětům, ježto jsou nám žádoucí.« — Než přejdu k dalšímu výkladu, táži se výslovně: »Které osobnosti jsou v tom smyslu žádoucími, aby mohla vzniknouti trvalá hodnota? O jaký subjekt se zde jedná? Snad empirický, jak jest dán naší fysickou eksistencí?«

Z uvedených definic vyplývá tudíž, že hodnota jest pojem relativní, a to předně vzhledem k předmětu neb prožitku, který hodnotíme, a za druhé vzhledem k subjektu, který onen předmět hodnotí. Jest výrazem, abych hovořil národohospodářsky, »kursu« obliby nějaké věci, předmětu neb prožitku, jež buďto v ceně stoupají neb klesají.

Je-li hodnota pojem relativní, z těchto důvodů bude možno užíti ho velmi dobře v oblasti světa empirického, k němuž se vztahuje smyslové vnímání a hodnocení naší empirické osobnosti. Tím si však pojem mravní hodnoty nepřejeme míti.

Takto dospíváme do středu svých úvah a vynoření vlastního problému pojmu hodnoty v podobě otázek, zda nám jest zapotřebí uznati nějaké absolutní, neproměnné ideje, cíle, o nichž víme, že nepodléhají změnám empirického světa a naší empirické osobnosti, našeho malého Já? Jest dlužno uznati absolutně platný pomyslný svět, jenž u všech lidí produkuje tutéž ideu dobra a zla, na základě jíž jest možný život lidské společnosti, aneb jest tento svět jen relativním výrazem určité vzdělanosti? Jest onen nadindividuelní, transsubjektivní, morální svět produktem naší efemerní empirické osobnosti a tudíž může jí býti měřen a hodnocen v podobě našich empirických hodnotících měr a vah, aneb jest absolutním, nad ní stojícím kosmem, jenž jí ukládá pravidla, jež jsou prospěšna naší efemerní, empirické osobnosti? Lze nám relativistický, z empirického světa odvozený pojem hodnoty vůbec přenésti na kvalitativní projevy světa inteligibilního, pomyslného?

(Dokončení.)

Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi.

Píše Dr. Jindřich Vančura.

(Pokračování.)

Poslední stránky VIII. kapit. věnovány jsou vylíčení příprav Husových na cestu do Kostnice. Za poslední své návštěvy v Praze Hus podle rady Jesenicovy staral se, aby dosvědčena mu vysvědčení toho od arcibiskupa, inkvisitora, krále a královny, nejvyššího hofmistra, soudu zemského a university. Chtěl tím být chráněn, aby nemohl být zatčen jako podezřelý z kacířství, ježto soudy kacířské v podezřelém neuznávaly stranu, prostě odsuzovaly obviněného, jenž mohl být zatčen, nesměl mít obhájce a j. V Praze a na Krakovci Hus dokonal přípravy cestovní, sbíral látku k několika slavnostním kázáním a kvestiím, jež by v Kostnici přednesl. Ještě před odjezdem postavení jeho stížil M. Jakoubek, když svým horlením pro přijímání pod obojí i pro laiky získav souhlas čtyř farářů pražských, počal v kostelích jejich hned provádět svůj požadavek. V krásném listě svému někdejšímu žáku a nyní spolukazateli v Betlémě, Martinovi z Volyně, jenž měl být otevřen na zprávu o jeho smrti, Hus zůstavil svou závěť. Byl si jistě vědom, že na koncilu dojde buď svého očištění nebo smrti, bude-li mu porušeno právo, zaručené glejtem Zikmundovým. Rozloučiv se na počátku října s Pražany veřejným listem, jedním ze svých nejkrásnějších projevů, vydal se 11. října 1414 pod ochranou českých pánů — ve službách Jana z Chlumu písař jeho Petr z Mladoňovic, příští zpravodaj a evangelista utrpení Mistrova —, v průvodu o více než 30 koní a dvou vozech, pln důvěry ve vítězství dobré věci, na cestu do Kostnice.

V kapit. IX.: Koncil Kostnický. — Husova smrt Novotný dosahuje vrcholu svého umění vypravovatelského a plastického líčení. Nelze ani vyčíst všech podrobností, jimiž v této části rozmnožil látku svých starších předchůdců Pa-

lackého a Tomka i svého současníka prof. Sedláka. V účinném kontrastu proti vážným úkolům, jež nastávaly koncilu, aby vrácena byla církvi jednota, provedena oprava v hlavě i údech a ochráněna její víra, vylíčeno je tu ovzduší, v jakém za té doby se octla Kostnice, kdy přepychem dvoru císařského a papežského přiváběni sem byli vedle kardinálů a prelátů i knížata s četnými družinami a město stalo se jevištěm života, jenž budil odpor mravně bezúhonných účastníků (str. 357—360). Od příchodu Husova 3. listop. 1414 Novotný podrobně líčí události svobodného pobytu jeho v Kostnici, hadějе jeho v úspěch podniku, úklady a žaloby Michala de Causis a úskok, s jakým Hus od kardinálů přivábен byl do paláce papežského a tam zatčen. »Kde se chystalo umučení, nesměl chybět ani pokušitel.« Objevil se v osobě mnicha, tvářícího se obmezeně a zkroušeně, jenž se dotazoval Husa na některé nejtěžší otázky teologické, zvláště na remanenci. Novotný zjišťuje v něm španělského minoritu Didaka de Moxena, zástupce krále Ferdinanda Aragonského na koncilu. Z prozatímní vazby v domu kantora kathedrály kostnické Hus 6. prosince odveden byl do žaláře v klášteře dominikánském při jezeře Bodamském. Způsobem Tomkovým Novotný z účtů biskupa Volterského čerpá zprávy o krutosti vězení a odsuzuje všecko barbarství tehdejšího soudnictví kacířského.

Od podrobného výkladu prof. Sedláka o procesu Husově v Kostnici Novotný často se odchyluje. Praví-li Sedlák, že za těžkého onemocnění Husova ve vězení, vyšetřování jeho bylo na čas přerušeno, Novotný zjišťuje opak toho, ježto podle nelidských předpisů kanonického práva i tehdy uváděni byli k němu do vězení jednotliví svědkové, aby před jeho očima přísahali. Sedlák uvádí prostě jenom jejich jména, Novotný i jejich stav a minulost, aby čtenář poznal, jaký vroubek u kterého měl Hus. Jan z Münsterberka a Petr Storch, tehdy profesoři v Lipsku byli mezi vystěhovalci z Prahy r. 1409, farář Mikuláš Zeiselmeister byl někdy official arcibiskupství pražského, pověstný té doby mnohoobročník. Berúnec byl Jan z Berouna, člen kolleje Karlovy. Příchodem krále Zikmunda do Kostnice stal se částečný obrat ve při Husově. Nebylo mu sice vymoženo propuštění z vězení, když král uznal, že ve věcech víry koncil má být svoboden, ale sněm povolil králi v požadavku, aby se Husovi dostalo veřejného slyšení. Pro zotavení a přípravu vězeň převeden byl do jiné, zdravější místnosti téhož kláštera, a přátelé jeho úplatkem zjednali mu

příležitost, aby mohl podávat jim o sobě zprávy. Z listů Husových dějepisci čerpají nejvzácnější zprávy o posledních měsících života jeho. I literární činností obíral se Hus té chvíle. Sedlák opomíjí latinských spisků o některých otázkách praktického života křesťanského, jež Novotný nazývá pravými vzory katechetického poučování. Suše uvádí českými názvy latinské traktátce, theologicky prý sice bezvýznamné, ale vynikající samostatností, pravověrností a opravdovostí, napsané pro jeho žalářní strážce, ba udává i data, kdy byly dokončeny. Novotný podává i stručný obsah jejich a z věnování jejich správně usuzuje, jakým kouzlem své osobnosti Hus působil na prosté Vlachy, své strážce.

U Sedláka na str. 328 v poznámce 3. čteme kratičkou zprávu o biskupu Mikuláši Nazaretském, jenž vězením byl donucen vydat svědectví o Husovi, omlouval krále Václava a tvrdil, že jím Hus poslán byl na sněm, aby očistil sebe a Čechy z pohany kacířství. Novotný podává zprávu podrobnější a výklad jasnější. Biskup Mikuláš byl onen inkvisitor pražský, který Husovi před půl létem dal skvělé vysvědčení o pravověrnosti. Ač do Kostnice přibyl v poselství krále Václava, protivníci Husovi nezapomněli mu toho i dali ho zatknout. Při výslechu biskup hleděl si pomoci tím, že vypovídal proti Husovi a zejména zavděčil se soudcům jeho výpovědí, že král Václav přinutil ho vydat se do Kostnice. Veřejné slyšení Husovo oddálilo se zmatkem, který způsoben byl útěkem papeže Jana XVIII. z Kostnice (20. břez.). Tehdy Hus octl se v nebezpečí zahynutí hladem, když opuštěn byl ode všech svých strážců. Král Zikmund svou ráznosti zachránil trvání koncilu, ale Husovi nepomohl na svobodu, neopak vydal ho v moc biskupa Kostnického, jenž uvěznil ho na své tvrzi Gottlieben. »Bylo to na květnou neděli. Začíná se pašije M. Jana Husi.« Tak pietně počíná Novotný nový oddíl utrpení Husova.

V době děsného věznění na této tvrzi přetrženo bylo Husovi všeliké spojení s přáteli. Vězeň nezvěděl ani o protestu šlechty moravské na svou ochranu, ani o zajetí a uvěznění svého přítele M. Jeronyma, jenž se neopatrně počátkem dubna odvážil do Kostnice. Hrozné žaloby přinášel do koncilu pražský kanovník Jan Naz o zlých a ohavných činech, jež páší blouzniví a nesmyslní žáci toho arcikacíře Husa, učíce, že všickni lidé i laikové mají moc duchovní, mohou přisluhovat svátostmi, jak lid pohrdá kněžími, jichž pro spasení není třeba, že dovoleno je zabíjet hříšné kněze, jichž prý na třicet již zabito bez trestu. Naléhal-li nový žalobce,

aby věc víry byla co možná urychlena, koncil nespěchal s úkolem tím. Snad úmyslným oddalováním konce a ukrutným vězněním myslil, že zlomí duševní sílu Husovu. Ale zklamal se ve svém očekávání. O výslechu Husově dne 18. května vyslovil se posel university kolínské, že nikdy neviděl tak odvážného a zběsilého darebáka a který by tak chytře uměl odpovídat, zatajuje pravdu. Na nové zakročení pánů českých, podporovaných tehdy polskými šlechtici a na domluvu krále Zikmunda koncil odhodlal se konečně při Husovu přivést ke konci. Při poslední návštěvě vyšetřovací komise v žaláři na Gottliebách Hus, když mu byly přečteny žalobné články, odpověděl i tentokrát, že se poddává určení (determinationi) koncilu. Proti Sedlákovu výkladu, že Hus tím slíbil pokorně se podrobit, Novotný ukazuje, co Hus mínil slovem determinací, t. j. důkaz nesprávnosti jeho názoru.

Hus převezen potom z Gottlieb do Kostnice a uvězněn v klášteře minoritů, kde zasedal koncil. Ostražitostí pánů českých zmařen úskok ředitelů koncilu, kteří ústupek učiněný Zikmundovi o veřejném slyšení Husově hleděli odstranit tím, že ještě před předvedením jeho dali číst žalobní články, načež by byl obžalovanému přečten připravený rozsudek a veřejné slyšení podle kacířských soudů by se změnilo ve slavnostní ohlášení rozsudku. Jestliže Sedlák mluví při tom o planém poplachu, jejž způsobil »kýs Oldřich«, Novotný ví o tomto Oldřichu, že byl z čeledi pána z Chlumu, a ukazuje, že pojmu veřejného slyšení odporovalo i toto počínání, poněvadž čtením článků posluchači byli by již předpojati. Zakročením krále Zikmunda zachováno bylo Husovi skutečně veřejné slyšení.

Průběhu první audience ve středu 5. června Sedlák věnuje jediný odstavec, z něhož bychom soudili o pravidelném průběhu jednání. Novotný na str. 414—416 podává živý obraz velmi bouřlivého zasedání a správně vykládá to podrážděním účastníků, že zmařen byl chystaný úskočný plán a že nebyl přítomen král, který by ukrotil rozkacené preláty. Přátelé Husovi neměli přístupu do shromáždění, jen z chodby slyšeli hlas Husův, jak se bránil zakřikování, když chtěl odpovídat na jednotlivé články. Ještě podrobněji vylíčeno je druhé slyšení v pátek dne 7. června, ježto v průvodu krále Zikmunda s pány českými přítomen byl Petr z Mladoňovic, svědomitý zpravodaj o obou posledních audiencích. Tomek a Sedlák opominuli zaznamenat úplné zatmění slunce před začátkem druhého slyšení. Jako Palacký tak i Novotný zazna-

menává tento výjev, o němž zprávu dávají i Staré letopisy v samostatném záznamu. V poznámce na str. 410 autor podává zajímavý doklad, jak přírodní tento úkaz, spojen ovšem s upálením Mistrovým, utkvěl v paměti stoupenců Husových. Známý přepisovatel Kříž z Telče v polemice s farářem táborským r. 1477 zachoval slova nějakého starce v Soběslavi, jimiž odpovídal na jeho tupení kalicha: Jako hoch 9—10letý pamatoval si na zatmění slunce v hodinu a den upálení Husova a slyšel, že se staly i jiné divy, že se země třásla, skály pukaly jako za umučení Kristova. Nemůžeme podat všech nových podrobností, jimiž rozmnoženo jest zajímavé jednání při čtení výpovědí svědků pražských i kostnických, proti nimž se Hus mužně bránil.

V třetím slyšení sobotním dne 8. června čteny články vyňaté ze spisů Husových. Sedlák plně je přesvědčen o správném výběru a že kardinál d'Ailli učinil to tak dokonale, že si Hus nemohl přát nic lepšího. Vynětí článků ovšem nebylo dílem kardinálovým, nýbrž zvláštní komise, která si vedla sice svědomitěji, nežli v podobné práci Gerson a Páleč, ale přece ani ona neučinila tak docela správně a výpustkami a změnami proměňovala leckde vlastní smysl. Z řady vzrušujících scén, které Novotný líčí podle vypravování očitého svědka Petra z Mladoňovic, poznáváme, že kardinál d'Ailli neměl se tak blahovolně k Husovi, jak vyličuje Sedlák. Hus byl ochoten podrobit se koncilu, bude-li poučen, ale nechtěl uvalit na sebe prokletí, aby lhal a odvolával články, jimž nikdy neučil, ba ani mu na mysl nevstoupily a jež jen lživí svědkové dosvědčili, zvlášť o remanenci. Také články z knih vyňaté chtěl odvolat, ale nemohl tak učinit se všemi smyšlenými a nepravými, neboť odpřísáhnutí značilo by odříkat se bludu dříve hájeného.

Ke konci slyšení zapřísáhal se Páleč, že nejednal proti Husovi z osobní nenávisti, nýbrž z lásky ku pravdě, jíž jako doktor theologie je povinen hájit. Podobně prohlašoval Michal de Causis. Není divu, že při těchto slovech Novotný naplněn jest mravním odporem ku pokrytectví a licoměrnosti obou mužů, kteří osobním nepřátelstvím a záštím puzeni, nejvíce se přičinili o zkázu Husovu. Ale tímto mravním odporem náš historik uchvácen je tak, že přenáší jej i na členy koncilu, kde prý »nebylo snad ani jediného muže tak otrlého«, aby se nebyl zachvěl, nebo neotřásl při těchto projevech Pálčových a Michalových. Nová pochvala umírněnosti Pálčovy se strany kardinála d'Ailli zajisté neměla účelu, aby zmírnila zlý účinek těchto projevů. A prostá odpověď Husova:

Stojím k soudu božímu, jenž mne i vás podle zásluh bude soudit, vyvolala podobně mohutný a hluboký dojem v českém historiku a nikoli v církevním shromáždění, jež mělo jen posměch a pohrdání pro zatvrzelého kacíře.

Páni čeští s Mladoňovicem nepozorováni vyslechli poradu kardinálů s králem Zikmundem, jenž nelítostně vydával Husa odsouzení a upálení, a i kdyby odvolal, aby nebyl propouštěn do Čech, kde by hlásal nové bludy a kde by bylo hůře nežli dříve. Podobně jako Tomek, ale s větším ještě rozhořlením Novotný uzavírá své vypravování o posledním slyšení: A tento člověk chtěl se v budoucnosti státi českým králem, ačkoli o něm jeho budoucí poddaní věděli, že dal Husovi bezpečný glejt . . .!

Husovi nebylo již dopřáno nového slyšení, ale úspěchem předešlých bylo, že znovu byly přehlédnuty články ze spisů jeho vyňaté i svědecké výpovědi. Ale ani těchto zmírněných článků Hus nemohl odvolat, naopak posílen byl jimi ve svém rozhodnutí. Zákaz přijímání pod oboji (15. června) vystupňoval jen odpor Husův a vzbudil nový, rozhodný jeho projev pro kalich. Stejně pobouřil ho rozsudek koncilu, kterým knihy jeho odsouzeny byly na oheň (23. červ.). Skutky těmi nebyla posilována nálada Husova, aby se poddal rozhodnutí koncilu. O to se pokoušela řada členů jeho, někteří upřímně, jiní obmyslně. Ke známým přemlouvačům Novotný nově připojuje slavného Augustiniana Jana Zachariae, jenž za domnělé překonání Husa odměněn byl zlatou růží, a generála Dominikánů Statia de Datis.

(Dokončeni.)

Obecné školství na Slovensku po převratu.

Josef Sedláček.

Státní lidové školy.

Poválečnou náladu na Slovensku vystihuje znamenitě výrok jistého prostého Slováka z východu: »Musí pomoci Amerika a republika.« Při tom slovo republika jistě nemělo význam pojmu »Stát jsme my«, nýbrž podobně jako slovo Amerika nějakou vnější moc, které na nás velmi záleží, a jejíž svatou povinností jest proto učiniti vlastními silami vše, čeho je třeba nejen k návratu hospodářských poměrů předválečných, ale i k provedení všelikých nových hlavně sociálních vymožeností.

Pomoc od státu ve smyslu prostého člověka východoslovenského čeká a žádá se na celém Slovensku, a úkolů, jejichž provedení se ukládá státu, jest řada stále rostoucí. Nic nevadí, že mnohdy se tak děje na úkor žárlivě hájené autonomie.

V této kapitole bude úkolem ukázati, jak svrchu zmíněná tendence jeví se na poli školském. Nutno konstatovati, že v tomto směru, aspoň na poli školství obecního, vývoj skutečných poměrů jde opačným směrem než žádoucí sjednocení správy a zákonů, že správní prakse v zemích českých a na Slovensku jest mnohem odlišnější než samy zákony, čili že by bylo značným pokrokem ve směru sjednocení správy, kdyby státní správa řídila se aspoň zákony dosavadními a nezaváděla via facti stav rozdíly obou části republiky ještě zvětšující.

Toto povážlivé tvrzení třeba dokázati.

Základní zákon školský dosud na Slovensku platný (zák. článek XXXVIII. z r. 1868) ustanovuje zvláště v §§ 23., 35. a 42., že obec jest povinna potřebnou školu lidovou zříditi a udržovati vlastním nákladem, že obec má vystavěti a udržovati jak školní budovy tak i byt učitelův (§ 42.). I o plat učitelův jest se postarati obci (§ 33.). Teprve nestačí-li obec, může se ucházeti o státní pod-

poru. Toto zákonné ustanovení lze dobře uvésti v soulad s obdobnými zákony v zemích českých, zvláště s českým zemským zákonem z r. 1873 (zejména §§ 1.—34.) a s moravským zemským zákonem z r. 1870 §§ 36.—57., jakož i s novým zákonem o školské správě z 9. dubna 1920 č. 292, v jehož § 35. jest ustanoveno, že veškeren náklad věcný na veřejné školství národní uhrazuje školní obec, pokud jinak není stanoveno dosavadními zákony.

Přes to svoji zákonnou povinnost ke školám národním vykonávají obce jen výjimečně a nikde úplně a téměř veškerý náklad na zřízení a udržování potřebných škol se žádá od státu.

Podle § 80. uherského zák. článku XXXVIII. z r. 1868 má ministr školství právo zříditi na státní útraty školy národní, kdekoliv to považuje za potřebné. I v tomto směru jest provedena unifikace obdobným § 5. zákona z 3. dubna 1919 o zřizování škol menšinových.

Nelze upříti, že zřizování menšinových škol má zvláštní význam politický. V míře mnohem větší bylo tomu i se státními školami zřízenými podle § 80. svrchu uvedeného zákona uherského za éry maďarské. Státní školy na Slovensku měly vyslovný ráz maďarisační, a jejich poslání bylo v první řadě politické. Avšak důvody, pro které maďarský ministr vyučování považoval za potřebné zříditi státní školu v tom nebo onom místě na Slovensku, přestaly převratem, a přirozený důsledek toho by byl ten, že by školní správa československá zrušila všechny školy zřízené z politických důvodů bývalým státem uherským, po případě, že by jejich další udržování ponechala obcím, pokud by ovšem těchto škol bylo třeba. Na místě těchto zrušených škol shledalo by zajisté ministerstvo školství a nár. osvěty potřebu zříditi školy státní (ve smyslu zákona o školách menšinových) na místech jiných ne snad ku poslovenšťování, ale k zachránění eksponovaných národnostních menšin.

Tento postup však u škol obecných a měšťanských na Slovensku nenastal, a teprve v poslední době odhodlalo se ministerstvo zrušiti všechny státní opatrovny na Slovensku, jež podobně jako státní školy lidové měly význam politický připravujíce mládež slovenskou pro maďarské lidové školy.

Ba stal se pravý opak. Zřizovány byly nové a nové školy státní, postátňovány byly školy obecní i církevní, dosavadní státní školy byly rozšiřovány, jako by zákonné ustanovení o povinnostech obce ke školám vůbec neexistovalo.

Lze omluviti, dálo-li se tak v době popřevratové. Všichni činitelé, jimž svěřena byla správa škol na Slovensku, ať Češi, ať Slováci musili se napřed seznámiti s dosavadními zákony. Kromě toho celková nálada po převratu nejen na Slovensku, ale i v Čechách byla sestátnit, všecko sestátnit. Nikdo tehdy nepochyboval, že časem sestátněno bude všechno školství obecné v celé republice. Proto při státních školách na Slovensku šlo po převratu ne o zrušení, ale o reorganisaci, o poslovenštění, a nové školy byly zřizovány jakožto školy státní zkráceným, po revoluci pochopitelným řízením s předpokladem, že i ostatní školy vydržované dosud nákladem církví, obcí, zemí co nevidět přejdou do správy státní.

Avšak další vývoj poměrů ukázal, že na postátnění veškerého školství v celé republice není naděje, a tehdy mělo býti upuštěno od dalšího zřizování státních škol vyjímajíc školy zřízené ve smyslu zákona z 3. dubna 1919 pro národnostní menšiny. Od té doby zřízení každé nové školy státní, každé postátnění školy obecní, každé rozšíření státní školy zvětšuje správní rozdíly mezi zeměmi českými a Slovenskem, zvětšuje nerovnoměrnost finančního zatížení poplatnictva a způsobuje hospodářské nesrovnalosti.

Kromě toho, zbavují-li se obce na vrub celku povinností, jež jim ukládá zákon, porušuje se státní morálka, zvláště děje-li se tak někdy na nátlak politických organisací či na přímluvu vlivných jednotlivců nebo pod vlivem slibu některých politiků.

Může míti zajisté pro státní správu nežádoucí následky, mohou-li se domnívati obce, které svoje zákonné povinnosti řádně plní často s napjetím všech sil, že jiná obec na Slovensku domohla se několikamilionové školní budovy snad proto, že deputace stíhala deputaci, že se psaly tendenční zprávy do novin, že dělnictvo pohrozilo stávkou, nebo že jiné obci s několikamilionovými ročními příjmy má se postaviti veliká školní budova na státní náklad a že se výhradně státním nákladem má udržovati mnohatřídní škola proto, že tamější ľudácké obecní zastupitelstvo se usneslo, že nepřispěje na státní školu ani haléřem, nebo dokonce že jiná rovněž velmi bohatá obec, v níž náklad na veškeré instituce školní a kulturní činil sice na 200.000 Kč, avšak jen 16% ne zvláštních přirážek, ale 16% obecních příjmů, byla zbavena povinnosti nésti nadále věcný náklad na školy proto, že to některý vlivný člen slovenské správy při banketě nebo při jiné příležitosti slíbil. Tyto

nápovědi mohlo by ministerstvo školství a nár. osvěty povolaným interesentům dopověděti a dokumentárně doložiti, a znalci poměrů zajisté vědí, že tyto případy nejsou ojedinělé.

Lze se diviti, že slovenské obce odpírají pak udržovati a rozšiřovati svoje školy, že odmítají přispívati na státní školy podle smluv učiněných s bývalou vládou uherskou, že zdráhají se nyní slovenské škole dáti to, co ochotně dávaly dříve škole maďarské? Obce odmítají opravovati školní budovy, neplatí splátek, jimiž jsou podle starých smluv povinny, rozprodávají materiál shromážděný již ke stavbě školy. To jsou stíny, jež při povrchním pozorování rozvoje slovenského školství mizejí, které však mají a v budoucnosti tím více budou míti povážlivé následky.

Ovšem ne v poslední řadě jde zde také o finanční zájem státu a jednotlivých vrstev poplatníků. Na zřizování a udržování státních škol mohou žehrati slovenské obce, které vlastním nákladem — buď přímo nebo prostřednictvím místní církevní obce — udržují lidovou školu, vidí-li, že v sousední obci tato břemena přejímá stát. Nespokojenost se jistě projeví, až s prohloubením občanské výchovy pronikne v lidu vědomí, že stát jsou oni a ne nějaká instituce vnější, že zvětšené výdaje státní musí sami zaplatiti zvětšenými daněmi a jinými dávkami, že úspory ve státních výdajích jsou v zájmu celku. Pak pochopí, že jsou vlastně dvojmo poplatni, když vedle udržování vlastní školy přispívají daněmi i na udržování školy v obci sousední. Žehrati může i poplatnictvo celých zemí, které nesou nejen náklad věcný obecními a školními přirážkami, ale které zemskými přirážkami přispívají i na náklad osobní. Že dosud poplatnictvo v zemích českých ústy svých poslanců neprotestovalo proti udržování instituce státních škol na Slovensku, možno vysvětliti tím, že jednak skutečný stav věcí není veřejnosti dostatečně znám, jednak že se snad domnívají, že instituce státních škol jest nutností ze zákona plynoucí, a že ministerstvo pro sjednocení zákonů a správy po srozumění s ministerstvem školství připravuje a v brzké době předloží zákon, jímž by se shora uvedené finanční nesrovnalosti odstranily.

Jak úžasně nehospodárné jest udržování věcného nákladu státem, přesvědčí i sběžné nahlédnutí do rozpočtů jednotlivých škol státních a přirovnáním různých položek se souhlasnými položkami rozpočtů škol obecních neb církevních. Školní správa by zajisté mohla posloužiti zajímavými doklady. O některých bude zmínka v další kapitole.

Do jaké míry zřizování a udržování státních škol na Slovensku zatěžuje státní rozpočet a pokud se tak děje právem či neprávem, nelze dosud říci, neboť dosud není ve školské správě na Slovensku řádné rozpočtové hospodářství, dosud nejsou ani revidovány ani schváleny, namnoze ani sjednány příslušné smlouvy obcí se státem o převzatých neb nově zřízených státních školách a lze takřka s jistotou očekávati, že ani rozpočet na r. 1923 nebude spočívati na pevných dokladech, jak by mnohamilionové rozpočty spočívati měly.

Avšak nejen finanční morálka a státní pokladna, ale i vážnost státní správy značně utrpěla a trpí zřizováním a rozšiřováním státních škol na Slovensku. Zřízeno bylo několik desítek státních škol měšťanských, zřízeny byly pobočky státních škol bez předchozího zabezpečení řádných místností, bez školního nábytku, bez pomůcek, často i bez učitelů.

Část veřejnosti slovenské vděčně přijala zřízení nové školy, avšak jiná část nesnáze s obsazením školy, nedostatečné její vypravení, nevhodné místnosti státní školy tendenčně užívala k nepříznivé kritice státní správy. Staly se i případy, že místnosti, které před postátněním byly uznány za způsobilé pro školu obecní, po postátnění byly prohlašovány za kulturní skandál, za ostudu státu.

Veřejnost zvykla si všechen náklad na školy žádati od státu, a proto činí odpovědným jen stát, že desetitisíce dětí jsou bez vyučování pro nedostatek školních budov, že jsou školní budovy (byť to byly budovy církevní neb obecní) bídné, vlhké, prostouplé houbou, že jsou třídy přeplněny, že schází na sta školních budov atd. I kdyby se školní rozpočet zdvojnásobil, ztrojnásobil, i kdyby bylo technicky a finančně možno postaviti několik set školních budov ročně, i kdyby bylo možno ze země vydupati rázem několik set učitelů pro nové školy státní, našly by se jiné nedostatky, jež by se státním školám vytýkaly, neboť o nepříznivou kritiku státních zařízení není na Slovensku zle. Kdyby však rozhodování o zřizování a rozšiřování škol bylo ponecháno obcím a státu jen řízení, není obav, že by státní správa naléhající na zřizování škol neuznala nemožnosti technické neb finanční, ustaly by nářky na státní správu a slovenské školství národní by se vyvíjelo přirozeným tempem podle daných možností.

Přes oběti, které stát vynakládá na státní školy a přes veliké úlevy, jež zřízením nebo udržováním státní školy obci vzni-

kají, nebývají státní školy v lidu populárními. Zdědily pověst cizího tělesa v národním těle a animositu části slovenského obyvatelstva proti českým učitelům lze přičísti — vedle klerikálních štvanic — na vrub tomu, že zdědili pověst bývalých maďarisátorů.

Lid, obce neoceňují ohromný dar státem neoprávněně poskytovaný soudíce vrozenou konservativností, že jako maďarský stát udržoval státní školy ve vlastním zájmu, tak stát československý, proti němuž často stojí v opposici, také má svůj zvláštní zájem, aby udržoval tyto školy. Tím spíše jsou ve svém domnění posilováni, když ľudáčtí agitátoři stále hlásají, že Češi berou Slovákům víru, že chtějí Slováky počeštit atd. Avšak nejen lid zneuznává oběti státu na slovenské školy, možno poukázati na výrok jednoho člena zákonodárného sboru, právníka, jímž vytýká státní správě nespravedlivost tvrdě, že stát českým zemím poskytuje příděly na udržování školství národního, kdežto na Slovensku prý takových přídělů stát nedává.

Jest otázkou, nemá-li snad stát opravdu nějakých zvláštních úmyslů se státními školami na Slovensku podobně jako stát maďarský, zda jimi opravdu nemíní vychovávati slovenský dorost jinak než na školách ostatních.

(Pokračování.)

Zpráva o úřední činnosti živnostenských inspektorů v roce 1920.

Napsal Dr. František Müller.

(Dokončení.)

Konstatuje-li zpráva, navazujíc na data o nových provozovnách, jichž bylo 768 proti 285 roku 1919 (a dokonce i 40 v oboru tekstilním), že uplynulý rok vykazuje přes neutěšené poměry poválečné další patrný rozvoj živnostenského i průmyslového podnikání v republice, dlužno namítnouti, že v roce 1920 zaniklo též více velkých podniků (197) nežli v roce předchozím (109) a že prosperita a konjunktura průmyslu se zračí patrněji v plném využitkování technické kapacity stávajících provozoven a pracovní doby. Ze stávajících továrních podniků byla jen polovina (51·4%) navštívena, čímž se taky ochabuje povšechný posudek.

Ostatně zakladatelství — najmě v oboru obchodu a bankovnictví — není vždy zdravým úkazem, vedeno-li v dobách kritických spekulací, vykořistit nestabilisovanost hospodářství.

Litujeme, že zpráva nemá původních dat o situaci v stavebních živnostech vzhledem ku kalamitě stavební a bytové, která nemálo doléhá najmě na menší živnosti, pracující v dílnách najímaných a požadavkům hygieny naprosto neodpovídajících. Rigorosní uplatňování zákonných a administrativních předpisů bezpečnostních se tu setkává vážněji než dříve s obtížemi zaviněnými bytovou nouzí, a nezbývá prozatím, než jakási shovívavost, najmě vůči poměrně četně navštěvovaným řemeslným pekárnám a menším tiskárnám.

I vůči podnikům velikým bude nutno po stránce stavební upustiti v době přechodu od požadavků, které u nás vedly často k nákladným palácovým stavbám průmyslovým, jakých konkurující

cizina neměla a hlavně ne průměr anglických staveb průmyslových.

Bytová tíseň napravila však stranicky zhusta podněcovanou mentalitu dělnictva vzpírajícího se dříve proti závodním bytům, v nichž byla stejně jako v závodních nemocenských pokladnách spatřována patriarchální brzda bojovné pohotovosti dělníků při sporech se zaměstnavatelem. Soudíme tak z toho, že alespoň utichly dříve zhusta slýchané, mnohdy až faktiosní stesky na dělnické byty naturální.

Přiléhavěji, než se svrchu zmíněné všeobecné konstatace, vyznívá ozvuk ekonomické abnormnosti naší doby z kapitoly V. ústřední zprávy, pojednávající o příležitosti ku práci a o hospodářských poměrech dělnictva.

Duch Malthusova a Schopenhauerova pesimismu ospravedlňuje žalobce tvrdící, že v podstatě a v tendenci kapitalismu koření kolot konjunktur a krisí, a že stíny jedněch a strážně druhých doléhají nejbolestněji na dělnický proletariát, jako na exponované nárazníky. Jest v tom kus pravdy — ale ne pravda celá. Kapitalismus se staticky a dynamicky v hospodářském životě moderní doby neuplatňuje sám, nýbrž vedle složek daných státní mocí a vedle protitlaku daného třídní organisací proletariátu, který při zhodnocování pracovní síly používá taktiky obdobné taktice podnikatelově. Tak se stává, že výsledný fenomen jest obyčejně plodem součinnosti více méně povědomé všem súčastněným činitelům. Tak na př. touha po vysokém zisku, vypočítávaném ze zlaté parity mírové měny a hodnotných měn cizích, touha po vysoké mzdě kalkulované podle kalkulací ziskových a fiskální předpis daní a tarifů krajně vzepjatých komponují úkaz drahoty a při tom se neracionálními dávkami za neracionálního souhlasu proletářsky orientovaného veřejného mínění přelévají podstaty produktivního kapitálu do stok neproduktivního konsumu.

Ujasnivše si tou měrou myšlenkové prostředí, nebudeme v zajímavé kapitole V. naslouchati nářkům, nýbrž pátrati po pravdě, ze které tryská obrodná energie.

Inspektoři shlédli bezprostředně p r a c o v n í poměry více než půl milionu živnostenských dělníků a mohou autoritativně posoudit ž i v o t n í poměry — snad až na nerozhodující zlomky domáckého dělnictva — všeho dělnictva svých okresů.

Velmi výstižně poukazují na rušivou souvislost vázaného ho-

spodářství, neblahých účinků centrál, pomalého vydávání dovozních a vývozních povolení, komplikovaného nabývání devis a kolísání kursů valuty, které jednou podlamovalo nákup surovin v cizině, jednou zas ohrožovalo vývoz zboží za hranice, se zaměstnaností průmyslu a jeho dělnictva.

Vděčíme snad jenom okolnosti, že systematická abstinence konsumu a stagnace odbytu nadešla teprve koncem prvého pololetí r. 1920, že bylo možno tisíce demobilisovaných vojínů a vrátivších se legionářů hned umístit. Obáváme se však, že značný počet těchto osob se uchýlil do příležitostných podniků, jichž aleatorní výdělky diferenční pomíjejí zracionalisováním veřejného a soukromého hospodaření.

Právem se zdůrazňuje ve zprávě nutnost účelných obchodních smluv, aby se uvolnily doma neodbytné zásoby, jichž nadbytek jest zdrojem momentání tísně. Doufejme, že se věhlasu povolaných kruhů poštěstí, podle kursovních relací a disponovanosti trhů včas rozpoznávat, kdy se výhodně kupuje a kdy se má prodávat.

Bohužel možno říci, že řada průmyslových odvětví, jejichž výrobní a odbytovou situaci si zpráva na rok 1920 ještě relativně pochvaluje, se dostala postupem času do nejúpornější krise, ze které se pro absolutní drahotu vyrobeného zboží nenalézá ani východiska eksportem na zahraniční trh. Není tudíž divu, že podpory nezaměstnaných, které mravně a ekonomicky lze silnými argumenty odsuzovat, proti r. 1919 nejen neustávaly, nýbrž že bylo nutno je i prodlužovat a konečně zákonem ze dne 1. září 1920 č. 519 Sb. z. a n. znovu upravit.

Nepopíratelný pokrok nejenom formální, nýbrž i materiální hodnoty znamená, že inspektoři mohli konstatovati, že úprava pracovních poměrů, druhdy schátralá, se děje nyní po většině kolektivními smlouvami (rámcovými a tarifovými), tak že někteří zpravodajové mluví o souborné smlouvě už jako o smluvním typu. V kolektivní smlouvě jako plodu zdravé koaliční svobody vyvrcholuje i procesuální dynamika i hospodářská potřeba dělnického typu, a bude-li vždy dbáno racionální souměrnosti s organisací a s ekonomickým zájmem i druhé strany (podnikatelstva), můžeme kolektivní smlouvu, jejíž první skromný útvar se mi poštěstilo dostati už do živnostenské novely roku 1907 (§ 114. b), vítati jako nedocenitelný nástroj sociálního míru.

Nechtějíce a nemohouce v mezích tohoto článku vyčerpávat všechny statě zprávy, najmě ne tam, kde jedná o běžných výkonech inspekční techniky anebo kde pozorované úkazy sociální svou povahou a svým vývojem nevybočují z obrazce sterotypických linií, hodláme jenom ještě věnovat svou pozornost dobře probrané a názornými tabulkami statistickými doložené stati o výkonnosti dělnické práce.

Jelikož se práce, nejcennější to aktivum, jímž se dělný proletariát účastní na hospodářském a na osvětovém rozmachu lidské společnosti, měří časem, umožňujícím kvantitativně i kvalitativně stanovení jednotek mzdových, ať v základě myslíme na prodej pracovního výkonu neb na pronájem pracovní síly, pojednáme o výkonnosti dělnické práce v zorném úhlu základního zákona zavedšího u nás osmihodinnou dobu pracovní.

Tím dospíváme též k odpovědi na druhou ze svrchu položených otázek, t. j. otázku po účinku umělých zásahů zákonodárských do hospodářských poměrů naší doby.

Jako mělo Rakousko už v roce 1885 odvahu a ambici omezit zákonem denní pracovní dobu v živnostech po továrensku provozovaných dříve než tak učinily velké průmyslové státy světové soutěže, tak se odhodlala i naše mladá republika chutě uzákonit dlouholetý požadavek světového proletariátu po osmihodinné době denní práce mzdové vůbec.

Doufejmež, že zrovna jako selhaly tehdy škarohlídné věštby, předpovídavší průmyslu a především průmyslu tekstilnímu v Rakousku zmar a zánik, i u nás se podaří stupňovanou intensitou práce a zdokonalením jejích technických pomůcek desavouovat zásadní odpůrce této novoty.

Dotkli jsme se právě punctum saliens celé konstrukce.

Loyalita za loyalitu! Spřátelilo-li se podnikatelstvo, jak inspektoři celkem uznávají, s takovým minimem pracovní doby, pak mohou mravně a ekonomicky právem žádat maksimum pracovní intensity dělníkovy v tomto těsném rámci. Dostojí-li dělnictvo své povinnosti, netřeba se obávati zhoubných následků zkrácené doby pracovní, a to tím méně, ana washingtonská konference ji zmezinárodnila. Ovšem bude na povolaných činitelích mezinárodních dbáti toho, aby se konferenční vota také prováděla, a aby různé státy náležitě vybudovávaly instituci pracovních inspektorů. Ještě roku 1905 jsme na předkonferenci v Bernu s údivem slyšeli, že dva evropské státy měly dohromady celé tři inspektory.

Zásadně se osmihodinné pracovní doby nebojím.

Velký kapitál, jemuž připadá vedení na světovém trhu a převaha výroby pro domácí potřebu, má nepřetržitou prací o třech směnách denních možnost nejracionálnějšího využití technické a komerční kapacity podniků, živnosti řemeslné už za platnosti starého zákona — je časově neomezujícího — přečasto se uvazovaly kolektivními smlouvami v kratší (9hodinnou) pracovní dobu, než platila zákonně pro továrny, a v obchodech jest to otázkou výchovy zákaznictva.

Ostatně jsme načali remeduru po rozumu washingtonských úřad, kde jest věcně nezbytna. Jak dalece se dají podobná opatření bez výhrad a bez výjimek uplatňovati mimo meze živnostenského práva, o tom zde nechceme pojednávat, to uvidí inspektoři, až z nich budou pracovní inspektoři povšechně.

Pohříchu nám zprávy inspektorské o výkonnosti dělnictva nehlásají mnoho potěšitelného. S dramatickou realistikou se líčí, že pokles výkonnosti trval dále, ač válkou zaviněná podvýživa již pominula, a že možno říci, že nechuť ku práci — po různu nekalými živly vydrážďovaná — dokonce ještě vzrostla! Metody stanovení mzdy a výše mzdy zaměstnaného dělnictva nemohou být uváděny jako příčina, jelikož se ony zlepšily, a tato stoupla. Úkolová mzda systematicky — ne vždy na prospěch kvalifikovaného a přičinlivého dělníka — zatlačována do pozadí a v kolektivních smlouvách vůči absolutně časové mzdě pregravována přirážkami. Mimo to se uplatňovala energicky snaha dělnictva po účasti na zisku (a ovšem i správě) podniku. Snaha po účasti na zisku, jíž se podle zprávy část podnikatelstva prozíravě přizpůsobila, byla patrně podněcována cenami v pominulé konjunktuře značně stoupavšími. Jaká bude nálada v depresi, nepřízni trhu a krajním fiskalismem stupňované, uzřejmí asi brzká budoucnost. Čistý zisk podniku, z něhož podle zpráv inspektorských, tam kde systém účasti byl zaveden, přikazováno průměrně pět procent dělnictvu, jest v kritických periodách problematická veličina. Přímo zahanbující jest pro české dělnictvo, jehož inteligence a pracovní zdatnost druhdy v Rakousku byly jako vzorné pochvalovány, co zjistilo ministerstvo veřejných prací na velké poradě všech účastníků a o čemž se i zpráva inspektorská vyslovuje uvádějíc, že byl v hodinové mzdě výkon stavebního dělnictva proti práci úkolové jednou o 84·2% a v jiném případě dokonce o 146% menší. Co taková resistence znamená pro podnikatele a pro konečné ceny, zná-

zorňuje příklad zprávou uvedený, že se v určitém případě zdražil výkop 1 m³ z 1 K 20 h na 18 K 67 h jenom ve mzdě.

Za takových poměrů by nebylo divu, kdyby podnikatelstvo podle zkušeností, již vyslovuje ve své zprávě jeden z inspektorů, trvalo zase více na mzdě úkolové.

Po stránce výše mzdy byla mzdová politika organisovaného dělnictva r. 1920 různá a zrovna tak neracionelní jako cenová politika podnikatelstva. V spojení konjunktury nikdo nemyslí na zadní kola, a když dolehnou první stíny obratu, vymlouvá se jeden na druhého.

Jinak se nedá vysvětlit příklad, že jistý velký závod textilnický nabídl resp. povolil dělníkům v loni (1919) zvýšení sazeb mzdových o 450%, v dubnu 1920 na 880% a v září téhož roku na 1300%. Že se po té nedá náhle brzdit stabilisací nebo mluvit o redukci mzdové jest — pokud neklesnou úrovně všech životních potřeb — na snadě.

Jest jenom ilustrací Ricardo-Lassalleova železného zákona mzdového, když s drahotou životin stoupá mzda, stoupání dělo se i v roce 1920 najmě cestou sporů a sice průměrně ve čtyřech etapách, jak sezjevňují i terminy kolektivních smluv.

Nominální hodnota mzdy takto vystupňovaná byla značná, její reální hodnota se dá těžko zjistit, poněvadž pouhé přepočítávání podle parity ve zlaté měně placené mzdy předválečné nestačí. Zpráva konstatuje sama značný vzrůst slušně placeného dělnictva. Rozumí se samo sebou, že v těžkém průmyslu a v odvětvích, jimž počáteční konjunktura přála, dosáhli dělníci nejvyšší úrovně mzdové. Než i ve stavebních živnostech si vydělal dělník 32·80 Kč tedy čtyřnáctinásob předválečné mzdy denní a pracoval-li v úkolu, vydělal až 72 Kč, tedy 225krát tolik jako roku 1914. Zajímavo, jak dobře i nekvalifikovaná práce byla placena; vydělalť dělník (v úkolu) při nakládání cukru v cukrovaru 70—80 Kč denně.

Názorné zevrubnosti o násobku zvýšení mzdy roku 1920 proti roku 1919 a 1914 přinášejí bedlivě sestavené statistické tabulky výroční zprávy.

Na konci této stati poznamenává zpráva jako pozorovanou zvláštnost snahu, kterou dělnictvo namnoze se zdarem uplatňovalo po n i v e l i s a c i platů za účelem vyrovnání mezd uvnitř jednotlivých odborů průmyslu a mezi příbuznými výkony v jednotlivých odvětvích výroby.

Jelikož ruku v ruce s touto nivelisací byl pozorován značný vzrůst mzdy nekvalifikované práce, vidím v pozorovaném schematisování mzdových tarifů spíše úkaz nepříznivý, daný drahou úrovní života a obtížností, aby kvalifikovaná práce, tedy lepší odborný intelekt se mohl diferenčně ještě vyšinouti nad generální úroveň. Jest tu úkaz, na který právem — doufejmež přechodně — naříkají všichni pracovníci (gážisti) s vyšším vzděláním oproti honorování práce nižší hodnoty intelektuální. Tak slyšíme hlavně stesky malého a středního úřednictva, že v konkurenci s nákupní frekvencí a silou námezdného dělnictva se prodralo strážněmi hroznych dob hlavně jen dík ochraně nájemnické a staré předválečné garderobě.

Končíce úvahu o podané zprávě, můžeme ústřednímu inspektorovi a všem inspektorům teritoriálním i odborným plným právem vysloviti všechnu pochvalu a zasloužené uznání.

Jsem přesvědčen o výjimečném poslání této instituce, jemuž má odpovídat výjimečné její postavení v soustavě sociální správy. I když jí dnes nemůžeme přiřknout onu nezávislost, jak ji teorie a positivní právo formulovaly pro soudce, jest přece věcí intuice, aby ani shora ani zdola nebylo proti této myšlence hřešeno. Z té úvahy neschvalujeme, že ministerstvo sociální péče u nás tak často intervenuje samo a přímo v sociálních sporech, neomezujíc se toliko na případy politicky tak zahrocené, že spor dlužno vyřídit podle politického programu odpovědné vlády. Dalek byrokratického formulářství a povýšen nad lichou obavu nedemokratického smýšlení, mám za to, že orgán svou bytostí a svou činností plně spjatý s fysiologií reálním humanismem vykládaného socialismu jest přirozeně na prvním místě povolán uplatnit svůj odborný věhlas a svůj vliv, kde jde o rozuzlování sociálních konfliktů. Kdy, jakým směrem a jakým tempem má intervenovat, mu nepoví žádný psaný kodex, nýbrž jen jeho takt a vědomí odpovědnosti.

Musíme si právě přivyknout, na výkony živnostenského inspektora hledět jinak, než na výkony kotelního komisaře nebo na výkony orgánů technické eksekutivy v oboru stavební, zdravotní nebo živnostenské policie.

Sociální péče o děti a mládež mravně ohroženou v Anglii.

Napsala V. Laichtrová-Havlíčková.

(Dokončení.)

Warwick Square Hostel je zařízen pro dívky lepšího druhu než Homeland Club. Bydlí zde většinou typistky a úřednice, některé s velmi vysokým platem. Kdyby tyto dívky bydlily v různých osamělých bytech, nebo v méně dobrých rodinách a v okolí, které by je svádělo, upadly by pravděpodobně do nepořádného života, avšak stálý dohled a sympatie i laskavá pomoc ve všech případech, kterou jim tento ústav poskytuje, přidržuje je k pořádnému životu. Jsou ovšem někdy také takové, které přivede policie, a mnohé z nich jsou i těhotné a očekávají zde přijetí do mateřince nebo nemocnice k slehnutí.

V tomto ústavě poskytuje se všem těmto ženám a dívkám nejen pomoc, ale i zábava a poučení. Dostává se jim všestranných informací a také jsou zde v celém svém poměru jako doma.

Highbury Maternity Home působí hlavně na nevdané matky, aby z lásky k dítěti naučily se vytrvale pracovati a neupadly zpět do lehkomyslného života. Matky bývají přijaty někdy až na dva měsíce před slehnutím. Pak odcházejí do City Road Lying in Hospital, kde vždy se pro ně zamluví místo a vrací se pak zpět s dítětem do ústavu. Správkyně jim pak nalezne zaměstnání, pokud možno aby mohly zůstat s dítětem. Když to není možno, jde matka po práci a dítě dá se do některého Babies Home, anebo se najde náhradní matka, které možno bezpečně je svěřiti. Dobrá strava pro matku před slehnutím i po něm jest důležita pro zdárný zdravotní vývoj dítěte, které často je útlého zdraví, pročež musí být o ně bedlivě pečováno. Proto ministerstvo zdravotnictví přispívá tomuto ústavu jistým obnosem. Oceňuje jeho práci a dobré zdravotní výsledky.

Club v Nassau Street shromažďuje všeho druhu ženy a dívky v každé denní i noční době. Jest zde výtečná vrchní správkyně, která za pomoci několika pracovnic, svému úkolu oddaných, poskytuje všem těmto ženám radu a přátelskou pomoc. Jest to někdy šlechtična, někdy profesionelní prostitutka, někdy ostýchavé děvče z venkova, které se ocitlo tváří v tvář poprvé ve svém životě s hříchem v jeho nejnižší podobě. Všem pomáhá se ať už duševní útěchou nebo praktickým způsobem a s nejupřímnější sympatií. Jest to opravdu obdivuhodná práce, vykonávaná obdivuhodnou ženou a neocenitelná pro mnohou z těchto zavržených.

Pro záchranu dívek a žen pracuje v Anglii ještě mnoho jiných ústavů ,jako na př. Southwark Girls' Rescue Society, London Female Preventive and Reformatory Institution, Bethnal Green Association for Preventive and Rescue Work, Knightbridge Association for Rescue Work, Greenwich and Depford Union. Infirmary Workhouse Girls Aid Committee, atd. atd.

V Anglii ještě také federace pracujících dívek, která spojuje nyní asi 150 klubů, koná výtečnou práci uvědomovací, výchovnou a v pravém slova smyslu záchrannou.

Účelem všech těchto klubů je: I. Výchova, disciplina, II. Někdo, kdo bdí a radí, III. Náboženství. Máme-li nějaký ideál v životě.

Kluby tedy poskytují duševní povznesení, přátelskou družnost, zdravou zábavu a to, co je nejdůležitější — vliv starších a zkušenějších žen na mladší.

Klubovní vůdkyně musí znáti, jakým způsobem možno nalézti v sousedství pomůcky k další výchově. V mnohých klubech, kde nejsou na př. příhodné místnosti pro vyučování vaření, praní a pod., členové klubu vodí dívky do nejbližší školy neb večerního kursu k vyučení. Tento způsob se osvědčil.

Tak na př. The Trade School přijímá dívky 13 až 14tileté přímo vyšlé ze školy. Učí se tu vaření, šití šatů, praní, žehlení, fotografování, čalounictví, česání, zhotovují loutky a pod. Dívky nabývají dobrých znalostí a je po nich velká poptávka.

Do smíšených klubů přivádějí dívky své bratry, vdané dívky své muže; zde jsou poučeny, aby navštěvovaly mateřské poradny i školy pro matky a tak pokračují vlivem klubu ve svém vzdělání.

Federace těchto klubů vydává dívčí, klubovní časopis, kde

jsou poučné i zábavné články, všecky pro dívky potřebné informace a různá oznámení, týkající se klubovního života.

Tak konají i ženské kluby v Anglii svou výchovnou práci. Ve svých čítárnách mají nejen zábavné knihy, ale i odborné, sociální, náboženské. Cíl vší snahy klubů je karakter — výchova.

S kluby souvisí opět některé domy pro zotavení. V tomto směru máme u nás nyní nejlepší příklad v Iwce a v Imce. Je ovšem pravda, že Iwka po americku zřizuje vše pro naše poměry příliš nákladně. Je obava, až přestane podpora z Ameriky, zda-li to sami udržíme. Celá naše republika je jako každá ta naše malá domácnost, kde s malými prostředky musí se pořídit mnoho, kdežto v Americe i v Anglii poměry jsou jiné.

Zde také bohatí lidé dávají dobrovolně mnoho peněz na sociální péči; považují to prostě za svou povinost. U nás po této stránce uvědomělé třídy, t. j. dělnictvo a inteligence sbírá sice po korunách mezi sebou, dávají, co jen v jejich možnosti. Zato továrníci, bohatí průmyslníci a pod. kupují za přebývající peníz všelijaký přepych zbytečný, v nejlepším případě obrazy a starožitnosti, aby si v tom svůj majetek co nejlépe uložili, ale zřídka se stává, aby založili nějaký sociálně důležitý ústav, aby koupili potřebné zařízení pro nějakou nemocnici a kliniku. Dnes máme již milionářů dost i u nás, a nezmění-li se poměry, bylo by spravedlivo, přinutit je, učit je, vychovávat je k jejich sociálním povinnostem tím, že zákonně se jim povinná daň sociální prostě uloží.

Ráda bych se ku konci ještě zmínila o sociálních kursech, které v Anglii jsou někde přímo v souvislosti s universitami. Jsou buď dvouleté, buď částečné.

Dvouleté kursy jsou více jen pro osoby akademicky vzdělané, které chtějí se specialisovat jako sociální pracovníci. Mohou je však navštěvovati i takové osoby, které mají již jisté odborné znalosti, avšak přejí si ještě doplniti svá studia v některé specielní otázce sociální nebo průmyslové, jako na př. učitelé na školách pokračovacích.

S těmito kursy jsou spojeny kursy kratší, s vynecháním některých předmětů, pro sociální pracovníky, kteří nemohou celý čas věnovati studiu, ale přece rádi by část svého času věnovali učení a pak práci sociální. Na př.: I. Sociální péče v továrnách, II. Sociální práce v klubech, III. Sociální péče záchranná, IV. Ženská policie, V. Veřejné zdravotnictví — ošetřovatelství, VI. Domácí práce — výpomocné síly v rodině.

Ve dvouletých kursech vyučuje se sociálnímu hospodářství, sociální filosofii, statistice, finanční vědě, sociální administrativě, fysiologii a hygieně, průmyslovému zákonodárství, první pomoci a předmětům domácího hospodářství.

Praktická práce: I. Práce v normálních poměrech: kluby, zaměstnání atd. II. Práce pomocná: společnosti pro vadné děti, společnosti ochranné atd. III. Preventivní a záchranná práce.

Kursy pro sociální pracovníky zdravotní v těchto asi oborech:

Úředník při organisaci společenstev, zdravotní úředník při pojišťovnách, úředník v komisích na ochranu mládeže, sekretář v okresních společnostech pomocných, placené síly v péči o mládež vadnou, sociální úředníci v továrnách a v obchodech a pod.

Proto při vyučování v těchto kursech jsou i praktická cvičení, návštěvy v ústavech sociálně důležitých jako: místní úřady, výchova, průmysl, nemocnice a pod., na př. i soudy pro mladistvé provinilce atd.

Kvalifikované síly musí pak ovládnouti postavení jako inspektoři v továrnách, v ústavech pro zaopatřování práce, v pojišťovnách, v průmyslových obvodech, v místních úřadech, v práci pro veřejné zdravotnictví, v dobročinné práci; jim může být svěřen na př. i školní dohled a péče o školní děti, organisace mládeže, organisace charitativní, misionářská práce, místa v pomocných korporacích a pod.

Pro tento výcvik máme u nás vyšší školu sociální péče pro ženy. Její zásluhou bude dnes u nás možno ženám, aby věnovaly se péči sociální jako celoživotnímu povolání a byly přitom zabezpečeny hmotně. Avšak větší procento sociálních pracovníků bude asi vždy dobrovolných. Je to tak i v zájmu věci a zároveň je při tom úspora času i peněz. Tito lidé mají eksistenci hmotnou zabezpečenu v nějakém jiném svém povolání, avšak ponechává-li jim toto povolání dosti volného času, který by rádi ušlechtilým způsobem vyplnili, je třeba, aby i jim se výcvik v některých oborech sociální péče umožnil.

Kursy částečné, tak zvané part-time social study courses for social workers, které poskytují výcvik jen pro určitý obor sociální péče, výtečně tomuto požadavku vyhovují.

V Anglii existuje pro tuto otázku zvláštní centrální výbor (Social studies committee). Tento doporučuje pro výcvik k sociální péči především universitní kursy všude tam, kde university existují.

Návštěvníkům těchto universitních kursů velice pomáhá prý celé pozadí university a jejího ovzduší, které příznivě působí na žáky změnou prostředí, když přicházejí z domova, z úřadu nebo z obchodu.

Jest zde možnost účastniti se přednášek z těch nejrůznějších oborů a výhoda již získaných zkušeností v organisaci praktické práce, nehledě ke všem ostatním pomůckám.

Sejde se zde pravděpodobně lepší a zajímavější druh studentů, žen i mužů, než někde v místním středisku, kde se sejdou přátelé, sousedi a spolupracovníci.

Je zde i na snadě pohnutka pro studenty, aby svá studia rok od roku doplňovali. A takové universitní kursy částečné i viceleté, nebo jejich ekstensní úřady musí být ovšem opět v nejužším dorozumění s organisacemi, které rovněž pečují o výcvik pro nějaký druh péče sociální, jako na př. práci protialkoholní, práci v abstinentní otázce a pod. Mají jim dávati návod, naznačovati předměty učební, knihy a pod.

Naše vysoká věda dnes asi ještě by nepřipustila takový nějaký vpád laických lidí do svých síní. Jistě však je to věc nedaleké budoucnosti také u nás.

Ještě bych ráda upozornila na dvě zajímavé a přímo nepostrádatelné příručky pro sociálního pracovníka v Anglii. Je to Englishwoman's Year-Book (ročenka žen anglických) a »The Social Workers' Guide« (Vůdce sociálního pracovníka).

Již před válkou, když jsem meškala v Anglii, ročenka žen anglických zaujala mou pozornost a od té doby upozorňuji a nabádám naše ženy veřejně činné, abychom si takovou ročenku pro svou potřebu sestavily také u nás.

V předmluvě anglické ročenky se praví, že jest příliš dobře známa a že nepotřebuje zvláštního doporučení, poněvadž žádná žena ve veřejnosti nebo v sociálním životě činná nemůže se bez ní obejíti. Pokud jde o rozměr knihy, obsahuje 390 stránek a sestává ze dvou částí. Jedna zaujímá výchovu, povolání a sociální život. Druhou část vyplňuje vědecká práce, literatura, umění a všecka zaměstnání ženám přístupná. Je zde pro každé zaměstnání označen výcvik, jak dlouho trvá, co stojí, jakého pak možno dociliti postavení, jak se platí, jaký je možný postup a pod.

Část knihy věnována je také společenskému životu, sportu, zábavám a různým všeobecným informacím. V této ročence zároveň je shrnuto přehledně vše, co v sociální péči v Anglii existuje. Všecky dobročinné ústavy, statistiky, zákony, všecky ústavy zvláště pracující pro ženy, dívky, děti, všecky filantropické a sociální společnosti, kluby, spolky, sdružení pro pomoc vězňů, domy pro ženy vzdělané a vychovatelky, útulky, ústavy a spolky zvláště jen pro děti, sprostředkování práce pro dívky a ženy, speciální útulky pro hochy a dívky, vystěhovalectví, záchranná práce atd. atd. Jinou část vyplňuje průmysl, abstinentní hnutí, nemocnice, domy pro zotavení a sociální práce různých náboženských společností. Je to opravdu obdivuhodná kniha a je krásným dokumentem kulturní vyspělosti žen anglických.

Naproti tomu jsou naše ročenky, prázdné a bezvýznamné. Vrcholem povrchnosti po této stránce byla kdysi Májem vydaná »Zlatá kniha českých žen«. Bylo zajímavo, že vyšla z kruhu, z něhož na adresu českých žen bylo voláno: »Nejsme s Vámi spokojeni.«

Na 8 stránkách této knihy byl návod o přijímání návštěv, 18 stránek bylo věnováno tomu, jak se má žena česat a oblékat, 32 stránky kalendáři a 12 stránek zúplna a všecky ostatní stránky z dola insertům. Několik rad, článků a návodů a zlatá kniha pro české ženy byla pohromadě.

Měla-li by dnes ročenka československých žen býti odrazem jejich kulturního pokroku, musila by a mohla by vypadat asi tak, jako ročenka žen anglických ve zmenšeném vydání.

Druhá kniha: »Vůdce sociálního pracovníka« na takřka 500 stránkách podává nejúplnější obraz všeho, co člověk zajímající se o práci v sociální péči k povšechnému, avšak velmi důkladnému přehledu potřebuje. Na př. »Péče o slepé«. V odstavci této otázce věnovaném jsou ústavy, je způsob práce, jsou uvedeny všecky publikace, celá literatura, jak doma, tak ve škole, jak hudbě vyučovat, která zaměstnání existují pro slepé, kdo je přijímá do práce, které společnosti o ně pečují, jaké časopisy pro ně a o nich eksistují, a pod. Hned zatím je další odstavec: Slepota, její příčiny a kterak jí možno předcházet. A tak ve všech ostatních oborech péče sociální. Takových knih a příruček bychom potřebovali — po té stránce je u nás opravdu těžko se informovat a je pak po-

chopitelno, že mnozí naši lidé tyto poměry snáz a lépe poznávají v cizině, než ve své vlastní zemi.

Pia desideria všeho, co jsem v těchto článcích uvedla, by byla:

I. Organisace spolků a specialisace ústavů v péči o mládež také u nás.

II. Zdokonalení a další hojné rozmnožování poraden pro matky těhotné i útulků pro kojence.

III. Vybudování dětských opatroven a škol pro vzdělané pěstounky dětí dle vzoru Miss Mac Millan.

IV. Revise korektivních ústavů pro mládež za účelem přeměny v ústavy výchovné.

V. Práce pro dívky mravně ohrožené způsobem tak mnohonásobným, jako se děje v Anglii.

VI. Vhodné a dobře řízené ústavy pro nápravu prostitutek.

VII. Všestranná péče o nevdané matky.

VIII. Zřízení stálých a snadno přístupných viceletých i částečných kursů, jež by umožnily vykonávání sociální péče s odbornou znalostí toho kterého oboru každé osobě, která tuto snahu chová, v rozsahu a s vynaložením času, jenž ji k tomu vybývá. —

Většina těchto úkolů čeká svého naplnění.

Dojde-li některý námět mého článku pozornosti a uskutečnění, je účel, za jakým byl psán, vyplněn.

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Janovská konference. — Společný postup Malé dohody a Polska. — Sblížení se Vatikánu se sověty. — Javorina.

V popředí světového zájmu stojí otázka, jak dopadne konference v Janově. Všechny otázky poválečné rekonstrukce Evropy soustředily se dnes v jediný otazník, zda a jak se dohodne svět se sověty. Před tímto vše ostatní ustupuje do pozadí, neboť nedohodne-li se konference se sověty a odejde-li snad Francie z konference, znamená to situaci horší, než byla na začátku tohoto roku. Odchod Francie z konference znamenal by faktický rozchod Francie a Anglie, jejich kooperace byla dosud jedinou překážkou všem živlům a tendencím, usilujícím o návrat předválečných poměrů. A nedohodne-li se konference se sověty, znamenalo by to jen sesílení německo-bolševického spolku, který jinak byl by přece jen hodně paralysován. Bolševici dovedli v Janově velice obratně využíti odlišných hospodářských zájmů Evropy a na tom založili svoji politiku, která zachránila je od prohry, neboť již dnes je téměř jisto, že bolševici — aspoň formálně — kapitulovat na svém prvním mezinárodním debutu nebudou. Neboť svět potřebuje ruského trhu.

*

Jednotné vystupování Malé dohody a Polska v Janově setkalo se dosud s úplným úspěchem; nejen že tyto státy dosáhly takto zastoupení ve všech komisích, ale ukázalo se zde též, že vzájemná dobrá vůle a porozumění jsou jediným prostředkem, jak ve světě se uplatnit a své zájmy si uhájit; je to tím důležitější, že tato »čtyřdohoda« musila svůj křest ohněm podstoupiti právě v těchto tak choulostivých otázkách přetřásaných v Janově. O respektu, který si tyto státy vydobyly, svědčí nejlépe návrh Francie, aby zástupci Malé dohody a Polska zasedali v Nejvyšší radě spojenecké.

*

Zajímavým jest sblížení Vatikánu se sověty; Vatikán nesporně sleduje zde své nábožensko-politické cíle, neboť jest si vědom onoho vhodného okamžiku, kdy pravoslaví nemá své hlavy a činí proto pokusy, zda nebylo by možné spojení obou církví v jednu; rozhodně pak při nejmenším naskytá se zde aspoň vhodná příležitost agitace mezi ruským lidem.

*

Nevyřešené dosud otázky javorinské užívá s oblibou jedna část našeho tisku jako svého propagačního materiálu; otázka javorinská jest vskutku ještě nerozřešenou, přes to, že Rada velvyslanců svým rozhodnutím ze dne 20. července 1920 v principu toto území nám přiřkla. Avšak toto rozhodnutí bylo pouze principielní, definitivní hranici pak — jako všude jinde — měla určiti delimitační komise, jež však marně pokoušela se na tomto úseku stanoviti takovou hranici, jež by vyhovovala oběma stranám. Proto o východisku měly se dohodnouti obě strany a za tím účelem byly jmenovány komise, které všestranně měly věc prozkoumati a podati svým vládám svá dobrozdání. Přes to, že obě komise ještě neměly své společné schůze — jak postup jednání toho vyžaduje — přece jen ozvaly se již hlasy, že Javorina byla odstoupena; v prvních dnech květnových uveřejněné kategorické demenți snad zastaví aspoň na čas všechny podobné poplašné zprávy, které jen zbytečně budí nervositu a desorientaci v lidu, zbytečně kalí vzájemný poměr dvou států v době, kdy toho nejméně potřeba. *J. Sk.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Změny v zákonech o přímých daních. — Výsledky finančního hospodářství v minulém roce, pokud jsou tu data. — Nedostatku podrobné statistiky sluší tu tím více litovat, ježto nás čeká v nejbližší době problém celkové úpravy našich přímých daní. — Jakým směrem má se úprava ta státi? Máme se přikloniti k anglickému systému nebo neměli bychom aspoň použít některých principů tohoto systému u nás? — Problém rozdělení výnosu daní mezi stát a samosprávné celky.)

Přehlédneme-li časové období, které uplynulo od doby, kdy jsme podali poslední zprávu o finanční situaci a finančních opatřeních naší republiky (listopad 1921), vidíme, že se tu mnoho nového nestalo; to je jen přirozeno, neboť po tak bohatém pořadí daní, jaké bylo servírováno v předešlém období, bylo nutno ponechati i hostitelům (finanční správě) i hostům (poplatníkům) dostatečný čas k oddechu. Přes to nestačila ještě doba uplynulá k úplnému ztrávení ani u oněch — finanční správa je s vyměřováním běžných daní stále ještě zpožděna — ani u těchto — stesky na nesnesitelné zdanění, zvláště u výrobců, nechtějí umlknout. Můžeme tedy toliko konstatovat, že na daních přímých a přirážkách k nim se ničeho nezměnilo (viz zákon z 17. února 1922 č. 90 sb. z. a n.). Jediná výjimka má se státi, a to jen prozatímně, u všeobecné daně výdělkové (vládní návrh, tisk 3261, a zpráva výboru rozpočtového, tisk 3446, posl. sněm. 1922). Tato daň, jak známo, byla před válkou kontingentována a kontingenty připadající na jednotlivé berní společnosti rozděleny mezi členy těchto společností podle jejich schopnosti dohadnuté komisemi sestávajícími z nich samých. Ve válce vzhledem k velkým změnám a rozdílům, které mezi jednotlivými podniky nastaly, bylo kontingentování všeobecné daně výdělkové odstraněno a stanoveno, že pro přikázání berní sazby dlužno bráti zřetel ku skutečnému výsledku v poplatném podniku docilenému. Při tom, jak sděluje min. rada Schwarz v Základu, revuální příloze »Obchodní komory«, ukládala se v období 1920—21 daň z výdělku z řádně přiznaných nebo vyšetřených příjmů do 16000 Kč nejvýše ½%, do 40.000 Kč ani ne

1%, od 40.000 do 350.000 Kč asi 1%, u příjmu přes 350.000—1,000.000 Kč přes 1% až do 2½%. Tyto sazby nebyly sice do zmíněného návrhu zákona o všeobecné dani výdělkové pro období 1922/23 převzaty, byla však stanovena aspoň maximální hranice, 4% výnosu, které výdělková daň nemá překročiti, takže v případě tom poplatníci mají nárok na snížení daně; rozpočtovým výborem byla hranice ta ještě dále stupňována dle výše výnosu (do 20.000 Kč ½%, od 20.000—40.000 1%, do 60.000 Kč 1½%, do 80.000 Kč 2%, do 200.000 2½%, do 500.000 Kč 3%, do 1,000.000 Kč 3½%, přes 1,000.000 Kč 4%). Mimo to platí se ještě státní válečná přirážka, která zůstala pro podniky, platící vyšší daň než 2.000 Kč, nezměněna (250%), kdežto pro podniky s daní od 300—2.000 Kč snížena na 140% (z dřívějších 150%), pro podniky s daní od 60—300 Kč na 90% (místo 100%), pro podniky ještě méně poplatné na 50% (místo 60%), a dále přistupují k ní ještě přirážky samosprávných celků, namnoze velmi značné. V kruzích poplatnictva je arci obava, aby se ony sazby maximální nestaly sazbami pravidelnými a daň nebyla tímto způsobem vlastně zvýšena. Pokud se týče daně výdělkové dle II. hlavy zák. o osobních daních (podniků veřejně účtujících), je výše její vzhledem k daleko vyšší sazbě (10% z čistého výnosu, při čemž se k bilančnímu výnosu připočítávají i daně s přirážkami a úroky z trvalých dluhů), vzhledem k válečné přirážce (při výnosnosti podniku do 6% přirážka 80%, při výnosnosti od 6—12% přirážka 90—140%, jinak 150%) a k přirážkám samosprávných celků často teprve exorbitantní. Aby byly odstraněny aspoň nejkřiklavější nesrovnalosti — kde daní s přirážkami byl skonfiskován celý výnos podniku a někdy dokonce ještě více, — bylo ustanoveno již zákonem ze dne 12. srpna 1921 č. 329 sb. z. a n. (§ 32), že daň ta i s přirážkami nahoře uvedenými předepsaná na berní léta 1920 a 1921 nesmí činiti více než 80% čistého výnosu (při čemž se zde k bilančnímu výnosu nepřipočítávají ještě úroky z půjček a daň výdělková!). Pro berní léta 1922 a 1923 vypracována již v ministerstvu financí osnova snižující nejvyšší přípustné zatížení na 70% a dána obchodním komorám k vyjádření, byla však vzata zatím s programu jednání, ježto ministerstvo financí chce v ní provésti ještě změny.

Ani o výsledcích finančního hospodářství státu a samosprávných celků v uplynulém období nelze mnoho sděliti, zde z toho důvodu, že není pramenů, neboť Věstník ministerstva financí nepřinesl již po delší dobu dat o výnosu jednotlivých druhů daní dle měsíců neb delšího období. Jsme zde tudíž odkázáni toliko na sdělení, jež učinil ministr financí Novák v poslanecké sněmovně dne 29. března t. r. při jednání o anglickém úvěru. Dle něho činil skutečný příjem z daní přímých i nepřímých, cel i poplatků a monopolů za rok 1921 9.693 mil. Kč oproti preliminovaným 9.053 mil. Kč i jeví se tedy jedině v resortu ministerstva financí proti preliminári plus 640 mil. Kč, jimž schodek 728 mil. vykázaný dodatečným rozpočtem, jest téměř úplně vyvážen. Také druhá z největších položek příjmových našeho rozpočtu, přepravní příjmy našich drah končí dle sdělení ministrova rok 1921 cifrou o něco větší (3873 mil. K), než bylo preliminováno (3850 mil. K). Ovšem nesmí se při tom přehlédnouti, že příjmu prvého bylo docíleno jen proto, že následkem intensivnější činnosti vyměřovací připlývaly částečně daně za minulá léta. Jinak však nevíme ničeho

o výnose jednotlivých druhů daně, nemluvě ani o místním jejich rozdělení nebo o rozdělení dle povolání poplatníků (zvláště při dani důchodové) ani o výši přirážek a stavu financí samosprávných. Sluší toho tím více litovat, ježto nás čekají v nejbližší době některé velmi důležité problémy, k jejichž zdárnému řešení je nezbytno míti potřebný statistický podklad. Budiž mi zatím dovoleno, tyto problémy, pokud místo stačí, krátce zde vytýčiti!

Především bude musit býti již v blízké době rozhodnuto o *základních směrnicích pro novou úpravu celkového systému našich přímých daní*. Jak finanční správa sama uvádí, dá se provedení všeobecné reformy daňové se vší pravděpodobností očekávati během roku 1922 a 1923 s účinností od 1. ledna 1924. Je tedy již nejvyšše na čase, aby se také mimo okruh ministerstva financí uvažovalo o tom, jakým směrem by se měla reforma díti. Vždyť není celkem sporu o to, že *nynější stav přímých daní u nás je nejvýš neuspokojivý*. Převzali jsme, jak známo, od Rakouska systém dvojího souběžného zdanění, jednak všeobecnou daní důchodovou, jednak řadou daní výnosových. *Všeobecná daň důchodová* teoreticky je dokonalá, neboť postihuje všechny druhy důchodů stejně a přihlíží i k daleko větší schopnosti vyšších důchodů i ke všem osobním poměrům, jež na schopnost tu mají vliv. V praksi arci je od takového ideálního stavu daleko vzdálena, ježto jednotlivé druhy důchodů jsou velmi nestejně přiznávány i zdaňovány. V Rakousku ukázal již Wieser srovnáním s Pruskem, že zvláště nedostatečně jsou zachyceny důchody z majetku pozemkového i z důchodů kapitálových (na rozdíl na př. od majetku domovního a důchodů služebních); jakkoliv se snad od té doby tu a tam něco zlepšilo — postrádáme tu bohužel jakýchkoli statistických dat — sotva lze míti za to, že by se rozdíly ty byly vyrovnaly. Ještě větší závady nacházíme *u daní výnosových*. Daň pozemková se státní válečnou přirážkou byla, jak bylo zde již ukázáno, za války, aspoň pro obyčejné pozemky (ne zahrady a lesy), poměrně málo zvýšena; přes to však jednak vzhledem k přirážkám samosprávných celků, jednak vzhledem k tomu, že se vybírá stejným procentem jak od malého chalupníka tak i od velkostatkáře, působí na onoho tíživě, kdežto u tohoto mohla by býti hravě zvýšena. Daň domovní činžovní při svých vysokých sazbách již dávno není daní z domovního výnosu, nýbrž z největší části nepřímou daní z potřeby bytové a tedy jakousi opačně progressivní a velmi hrubou daní důchodovou. O neudržitelnosti všeobecné daně výdělkové v její dosavadní formě i o vadách výdělkové daně podniků veřejně účtujících bylo již nahoře mluveno. Nejhorší výsledky vykazuje zase daň z výnosů kapitálových, t. zv. daň rentová. Pokud se vybírá nepřímo (u ústavů), bývá zpravidla přesunována na dlužníky, pokud ji má přiznati přímo věřitel, bývá z největší části zatajována. Rozumí se, že všechny tuto uvedené vady stupňují se tím více, čím vyšší je sazba daně, a že tím větší se stává snaha, dani uniknout.

Jakým směrem měla by se reforma přímého zdanění u nás brát? Dietzel v 157. svazku spisů něm. spolku pro soc. politiku srovnává anglický systém zdanění důchodů s pruským (jenž byl vzorem také pro rakouskou reformu přímých daní z r. 1896) a *dochází k závěru, že anglický systém je neporovnatelně lepší*. Anglický systém lze charakterisovati tím, že jednotliví poplatníci nepřiznávají

zde celkový důchod, který v určitém období přijali, nýbrž že se tu jednotlivé druhy důchodů zdaňují u svých zdrojů (na př. úroky a dividendy u peněžních ústavů a akc. společností, které je vypláceji, nájemné placené z pozemků a domů u pachtýřů a nájemníků atd.). Jelikož tu ti, kdož daň odvádějí, ji nenesou, nýbrž jsou oprávněni ji přesunout, nemají zájmu důchod zatajit a jelikož jsou u nich (na př. úvěrních ústavů, akciových společností) důchody příslušné daleko více koncentrovány, dociluje se při tomto systému neskonale větší úplnosti zdanění. V Anglii »nejzkušenější finanční úředníci mají za to, že dani důchodové neuniká více než 1% poplatného důchodu« (z vota Fabiův). Ovšem namítnout, že tam, kde se daň vybírá u zdroje, ne u konečného příjmu, nelze ani přihlížet k osobním poměrům, které mají vliv na poplatní schopnost, ani nelze osoby s vyššími důchody zdaniti ostřeji, jak toho zasluhují. První námitka je dle Dietzela částečně oprávněna, nikoliv však druhá, neboť jak ukazuje příklad Anglie, lze i při jejím systému docíliti progressivního zdanění důchodů. To se stalo jednak tím, že pro vyšší důchody (od 2.500 £) azvedena další »supertaxa«, jednak tím, že censitům menších důchodů vyhraženo právo žádati o částečné vrácení placených daní, dokáží-li, že daně ty přesahují jisté procento jejich celkového důchodu; velká výhoda je tu však pro finanční správu v tom, že nemusí ona vésti důkaz opačný a pracně censity ty teprve zjišťovati. Ona nevýhoda pak, že nelze do té míry přihlížeti k osobním a jiným poměrům, je daleko vyvážena daleko větší úplností zdanění. Proto doporučuje Dietzel důrazně i pro Německo přechod k systému anglickému.

Co plyne z vývodů Dietzelových pro nás? Měli bychom také přejíti k systému anglickému? Mám za to, že jakkoli vývody Dietzelovy zní velmi přesvědčivě a jakkoli systém anglický v Anglii funguje nepochybně mnohem lépe, nelze jej přece prostě přenésti k nám, jednak pro odlišnost hospodářských poměrů, jednak z důvodů historického vývoje. V prvé příčině možno poukázati k tomu, že kdežto v Anglii v zemědělství převládá pacht a v průmyslu a obchodu provoz společenský, u nás samostatný podnik tvoří v zemědělství převážnou formu provozu a také v průmyslu a obchodu zaujímá místo mnohem důležitější. Ale právě u samostatného podniku princip anglický neposkytuje nižádné výhody, jak sám Dietzel doznává. V druhé příčině zase je nepochybno, že daně výnosové, jakkoli jistě mají všechny vady jim připisované, během doby svého trvání se již vžily a že způsobily — mezi jinými účinky — z části aspoň i stlačení různých přednostních důchodů. Tak jsem ukázal na př. svého času ve svých článcích v »Obzoru národohospodářském«, že domovní daň činžovní má z části též za následek stlačení renty pozemkové a stlačení cen stavebních pozemků a domů a že podobně i výdělková daň ukládaná obchodním bankám a záložnám rakouským zkonfiskovala též část podnikatelských zisků a stlačila ceny akcií; totéž lze míti za to i o dani pozemkové, o dani rentové a pod. Zrušiti zcela tyto daně, znamenalo by poskytnouti majitelům příslušných objektů zcela nečekaný a nezasloužený dar. Z těchto důvodů mám za to, že budeme musit — též z finančních důvodů, aspoň prozatím — zůstat při dosavadní dvojí koleji. Ovšem bylo by záhodno, oba druhy zdanění — daní důchodovou i výnosovou — zreformovati a uvésti v jakousi souvislost.

A tu vzniká otázka, nebylo-li by možno k tomu účelu použíti jednoho principu, který se uplatňuje v anglickém zdanění? Princip ten záleží v tom, že se určitý druh důchodů zdaní nejprve hrubě (daní jednotnou u zdroje), že se však nositeli daně ponechává možnost uplatněním jistých okolností docíliti snížení daně; tím usnadňuje se jednak zjištění zdanitelných důchodů, jednak se břímě důkazové přesunuje na zdaněné. Tohoto principu dalo by se použíti i u našich daní výnosových a zmírniti tím některé hlavní jejich vady (že neznají progresse, že nepřihlížejí k dluhům a pod.). Přihlédneme-li pozorně k navrhovaným změnám zákonným, o nichž bylo z počátku mluveno, zpozorujeme, že se v nich již princip ten — nevím, zda vědomě neb nevědomě — uplatňuje. Tak dokáže-li poplatník při dani výdělkové, že ona převyšuje jisté procento jeho důchodu (s výší důchodu progressivně stoupající), může žádati snížení daně (tím zavádí se tu princip progresse a břímě důkazové přesunuje z části na poplatníky). Stejně i při dani výdělkové dle II. hlavy může podnik docíliti snížení daně, dokáže-li se, že daně s přirážkami převyšují 80% čistého výnosu (při čemž se zde daně i úroky z dluhů do výnosu nepočítají!; zevšeobecnit se to však nedá, ježto by pak podniky úmyslným zvyšováním dluhů dani unikaly). Leč i u ostatních daní výnosových může být princip ten uplatněn. Tak zvláště lze sotva asi dojíti k poněkud úplnému a vydatnějšímu zdanění důchodů z kapitálů jinak, než když se daň vybere nepřímo u všech těch, kdož jsou k placení úroků, dividend a pod. povinováni, a zároveň poskytne se jim právo, daň věřiteli srazit; při tom však příjemce mohl by žádati snížení daně, kdyby dokázal, že celkový jeho důchod nepřesahuje určité maximum. Také daň pozemková spolu s ostatními přirážkami mohla by být daleko vyšší(a to bez ohledu na druh kultury, předpokládaje opravu největších nesrovnalostí), kdyby poplatníkovi bylo poskytnuto zase právo, dokáže-li, že celkový katastrální výnos (nebo důchod) nepřesahuje jistou výši, žádati o snížení daně. Největší obtíže skýtala by arci reforma domovní daně činžovní. Ona, jak bylo již řečeno, se přesunuje z největší části na nájemníky; ale upraviti její progressi snad z tohoto hlediska, znamenalo by poskytovati majitelům domů s malými byty velké, nezasloužené zisky. Bude tedy třeba dle mého mínění rozlišiti domy staré a nové. V domech starých zůstaly by dosavadní daně s přirážkami a stoupaly by tedy s uvolňováním činží aspoň rovnoměrně. Naproti tomu by v domech nových mohla daň domovní — po uplynutí osvobozených let — být snížena na míru odpovídající jiným daním výnosovým a vedle ní vybírána daň bytová, odstupňovaná dle výše nájemného; při tom by poplatníkovi mohlo být po případě poskytnuto zase právo k redukci, dokáže-li, že má důchod podstatně nižší, bytu však pro své povolání, počet dětí a pod. potřebuje. Daň důchodová by mohla prozatím zůstat v dosavadním stavu, avšak ony ohromné mezery, které vykazuje (statistika zdaněných důchodů dle zdrojů jejich byla by velmi žádoucí), měly by být pomocí daní výnosových i jiných pomůcek dle možnosti vyplněny. Později dalo by se pomýšlet na užší splynutí daní výnosových i důchodové.

Doposud mluvili jsme o všech daních přímých, jako kdyby byly všechny vybírány jednotně státem, kdežto ve skutečnosti, jak bylo již dříve referováno, část jich byla přikázána samosprávným celkům. Ale

to na věci nic nemění, neboť politika daňová musí býti v celém státě vedena, pokud možno, jednotně, nehledě k tomu, kterým celkům byl výnos daní přikázán. Ani tento problém nebyl ostatně definitivně rozřešen, neboť »přesné vymezení jednotlivých pramenů, ze kterých by příjmy své čerpal stát, a ostatních, které by k výhradnému využití náležely těm kterým samosprávným svazkům, musí být ponecháno době budoucí, ve které bude nutno přikročiti k přebudování celého systému daňového« (ze zprávy rozpočtového výboru podané senátu N. S., tisk 1026). Ale o té věci lze se těžko vyslovovat, dokud nebudou předloženy potřebné statistické doklady. Dr. *Mildschuh.*

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Potřeba hlubší politické výchovy nejširších vrstev. — Tříleté zkušenosti se zákonem o organisaci lidových kursů občanské výchovy. — Nedostatky naší lidovýchovné literatury a návrhy na její účelnější a soustavnější organisaci. — Masarykův ústav lidovýchovný.

Kdo bedlivě stopuje všecky zjevy na poli výchovy dospělých u nás v poslední době se projevující, tomu jistě neušlo několik příznačných úkazů, jež mohou býti dobrým ukazovatelem i měřítkem jak našeho pokroku ve výchově dospělých, tak i našich potřeb a proudů v tomto oboru.

Za nejzávažnější zjev mám volání stále a stále se vracející v denních listech všech téměř politických stran po větší a hlubší politické výchově našich nejširších vrstev. Přes tu chvíli čteme v novinách, že nejsme politicky náležitě vychováni, že nejsme dost vyspělí pro demokratickou formu republikánskou a zejména že náš lid není vychován pro chápání zahraniční politiky těch dalekých, vědecky promyšlených rysů, jak ji úspěšně řídí dr. Beneš. Tomuto nedostatku našich širokých vrstev nebude se nikdo diviti, kdo si vzpomene, že do převratu se téměř všecko naše politické myšlení vyčerpávalo protirakouskou politikou v rámci starého Rakouska nebo vzdušnými utopiemi takového rázu, jejichž typickým příkladem bylo rusofilské horování. Rakouská politika zahraniční sama ovšem nepodněcovala k politickému myšlení o takových zásadních otázkách, o jakých byl nucen uvažovati průměrný občan ve velikých i malých státech sousedních. Každý průměrný Angličan věděl na př. dobře, co si mysliti o základním požadavku světové politiky anglické, o bezpečné cestě do Indie, podobně říšský Němec dovedl dobře posuzovati otázku svých zámořských kolonií jako otázku odbytišť pro německé výrobky průmyslové. Jenom Rakousko nechávalo své národy hašteřiti se o otázky — s hlediska celostátní politiky zahraniční uboze nicotné — jen aby nebylo samo nuceno vyslovovati se neuhýbavě o nějaké jiné vůdčí zásadě politické než o udržení moci dynastie a udržení navlády těch, na nichž svou moc dynastie stavěla: církve a Němců. Politické boje Masarykovy v rakouských delegacích dokazující společné zájmy česko-jihoslovanské učily leckoho teprve myslit a zamýšlet se nad problémy balkánské a středoevropské politiky. Bylo by proto příliš mnoho žádáno chtít od našich nejširších vrstev, aby takřka přes noc uměly sledovat dnešní spletitý politický i hospodářský zápas poválečné Evropy. I když úkol vycho-

vávati široké vrstvy k tomuto novému politickému myšlení je obtížný, není nemožný a beznadějný tam, kde je již dost čtenářů zvyklých čísti noviny. Ovšem tím více vzrůstá odpovědnost žurnalistiky, která se tu ukazuje jako nejdůležitější činitel naší výchovy politické. Naše politické deníky jsou po této stránce věrným obrazem našeho politického života, jeho úrovně i vyspělosti. Touží-li tedy dnes tyto listy samy po vyšší úrovni našeho politického života, lze říci, že jiné cesty k této politické výchově není, než aby strany samy i jejich listy překonaly stranické sobectví, jež ovládá téměř všechen náš politický život a způsobilo v něm již tolik zla, hořkosti i skutečných škod, a samy se povznesly na vyšší ideová hlediska, s nich objektivně vykládaly politické zjevy a učily lidi politicky myslit. Paradoxně bylo by lze říci, že větší a hlubší politická výchova širokých vrstev jest možná jedině — o d p o l i t i s o v á n í m stran a jejich tisku. Potom bylo by lze také zavésti politickou výchovu tam, kde dnes pro stálé ohledy na politické strany je nemožná, do kursů občanské výchovy, od nichž si právě pro ozdravění a povznesení politického života jejich zakladatelé tolik slibovali, ale které nejvíce pro dotčené ohledy nepřinesly očekávaného ovoce. Zákon ze dne 7. února 1919 o organisaci lidových kursů občanské výchovy, o němž jsme psali na tomto místě (v roč. XXVI. na str. 534 v dubnu 1919) plni nadějí, podle tříletých zkušeností nepřinesl nám toho, co jsme čekali i čeho jsme potřebovali a potřebujeme. Příčiny tohoto zklamání, jež se uvádějí veřejně v parlamentě (zpravodajem rozpočtu prof. drem Srdínkem), v tisku prof. Matulou, úředníkem lidovýchovného oddělení ministerstva osvěty, i ve zprávách některých okresních sborů, ukazují sice správně jednotlivé složky složitého zjevu, jakou jest výchova dospělých u nás, ale nedotýkají se vždy právě tohoto nejbolavějšího místa našeho veřejného života: některé politické strany nejdou s občanskou výchovou vždy dost do hloubky, ba nepřikládají rukou k dílu všude ani dost upřímně, jako by se bály, že by objektivní poučení mohlo otevříti občanstvu při příštích volbách příliš oči. A dokud některým stranám politickým bude počet hlasů získaný při volbách větším ziskem než opravdová a hluboká politická výchova a povznesení politického myšlení v širokých vrstvách, dotud všecky zákony nejlépe míněné a nejlépe prováděné nepřinesou žádoucího účinku. Před tímto požadavkem ustupují všecky ostatní chyby v organisaci úřední administrace lidové výchovy do pozadí. Proto návrh na změnu organisace lidové výchovy (podaný drem Uhlířem v prosinci 1921) neměl by se rozmýšleti rozšířiti hranice původního zákona a žádati politické poučování co nejširší, nejhlubší a nejobjektivnější. Je-li dnes v zahraniční politice zárukou trvalého úspěchu nikoli úskočná a lstivá diplomatičnost, nýbrž vědecky založená a s přesnými skutečnostmi politickými i národohospodářskými pracující a podle nich předvídající houževnatá práce positivní, také ve vnitřní politice jenom vědecké poznání a poučování nejširších vrstev o podmínkách soužití občanského pomůže odstraňovati alespoň pozvolna a postupně nejhorší překážky klidného soužití, které by mělo býti založeno na vzájemné úctě a pospolitosti, ale kterému nejvíce překáží zištné sobectví, jímž všecko lidstvo dnes po válce tolik trpí.

Ovšem nezapírejme si, že největší překážka tohoto objektivního poučování je v tom, že není dosti těch, kteří by uměli s povýšených hledisk

podávati takové vědecky založené výklady o všech současných časových otázkách politických, jež budí zájem širokých vrstev a jež chtějí i mají býti osvětleny, jasně a objektivně vyloženy. Nedostatek těchto pracovníků měl by býti vyvážen aspoň dostatkem učebnic, příruček nebo i jen vzorných přednášek o všech těchto oborech nebo alespoň o jednotlivých otázkách. Po této stránce nejsme dosud tak zásobeni, jak by se na první pohled zdálo. Máme sice již několik knihoven, máme již několikeré »knížky pro každého« podávající první a základní poučení o nejrozmanitějších oborech vědních, v poslední době přibylo těchto knihoven a knihovniček, že by z toho lidovýchovní pracovníci mohli míti jen radost, také státní nakladatelství ohlásilo vydávání knížek pro každého právě ze širokého oboru občanské výchovy, ale — zdá se, že všecko toto úsilí roste spíše do šířky než do hloubky, a především — chybí všemu tomuto podnikání jednota a účelná soustava. O jedné otázce objeví se třeba knížek několik, zatím co některé obory čekají již po léta na ty, kdož by je zpracovali, i na ty, kdož by je vydali. Čilý osvětový odbor ministerstva Národní obrany připravuje podrobný program kursů občanské výchovy pro vojsko — program široce založený, který obsáhne takřka všecko vědění lidské, jak je má na prospěch státního celku znáti i používati každý občan. Československý vojenský ústav, který chystá další svazky své veliké Příručky všeobecného vzdělání a také ve svazcích Výchova a vojsko vydal již několik přednášek všeobecně vzdělávacích, nezastaví se jistě při těchto slibných začátcích. Bylo by si proto přáti, aby všecky tyto rozptýlené praménky směřující přece k jedinému cíli, třebaže rozličnými cestami, byly svedeny v jediné řečiště nebo alespoň řízeny jedinou vyšší vůlí mající na mysli blaho a potřeby našeho velikého národního celku.

O nutnosti této promyšlené práce soustavné netřeba jistě se rozšiřovati. Je zřejmá. Také o prostředcích jejích nebude nesnadno dojíti shody. Je potřebí dobrých příruček všech oborů lidského vědění, aby světlo vzdělání nevzcházelo jen těm, které osud nebo bohatství zavál na vyšší školy, ale i těm, kteří mimo dosavadní vrstvy šťastnějších jedinců, jimž jsou brány vzdělání přístupny, mají i nadání dost i pevnou vůli a touhu růsti poznáním a osvětou. Na této myšlence založeny jsou dva návrhy vyšlé — což je jistě příznačné — právě z vrstev technických: známý, často sice odsuzovaný, ale v jádru a v podstatě své pro lidovou výchovu zdravý návrh prof. Josefa Jedličky na organisaci vědění, a úmysl IV. odboru Masarykovy Akademie Práce organisovati vydávání vědecko-populárních příruček oborů arcit jen technických, aby technická práce byla organisována k nejhospodárnějšímu využití schopností lidských i přírodního bohatství našeho státu. IV. odbor M. A. P. (strojní a elektrotechnický) začal pracovati o této organisaci po referátu svého tajemníka inž. Dr. techn. Rudolfa Kučery (otištěném v článku Nutnost a prostředky demokratisace vzdělání. Organisace mimoškolního studia, hlavně technicko-průmyslového.) proto, že ve strojnických závodech je nejvíce zaměstnanců tak probudilých, aby demokratisace vzdělání mohla mezi nimi nejspíše zapustiti kořeny. Prof. Jos. Jedlička ukázal nedávno (ve feuilletonu »Národní Politiky«» 25. dubna 1922), v čem se rozcházejí oba tyto návrhy, jeho i Masarykovy Akademie Práce. Kdežto návrh Jedličkův záleží v soustavě učebnic pro všecky obory lidské práce, návrh

Kučerův počal výzvou k autorům, kteří by chtěli příručky (odborné) napsati. Rozdíl obou cest jest jasný. Prof. Jedlička chce svou soustavu učebnic vytvořiti podle soustavného, předem vypracovaného plánu, návrh Kučerův chce využiti sil těch pracovníků, kteří zde již jsou a mohli i chtěli by se rozděliti s lidem o svůj duševní majetek podle zásady, že rozdělením duševního majetku nepřichází člověk sám o nic, nýbrž naopak zlepšuje prostředí, v němž žije...

Oba návrhy ukazují, že je již nezbytně potřebí, aby se všech těchto plánů po různu a osamoceně se vyskytujících ujala instituce vyšší, která by měla i dostatek autority, aby se v ní mohly všecky tyto snahy soustřediti, i dostatek hmotných prostředků a pracovníků, aby všecky tyto návrhy nezůstaly na papíře, ale postupně se také uskutečnily. Je-li u nás jaké instituce pro výchovu dospělých potřebí, je to takovýto ústřední orgán naší lidové výchovy. Zdá se, že by se v takové ústředí mohl vypracovati Masarykův ústav lidovýchovný, jehož statuty otiskla nedávno Česká Osvěta. Úkolů na něj čeká mnoho. Obtížných sice, ale také vděčných a na výsost potřebných.

Jiří V. Klíma.

LITERATURA.

Krásná.

Miloš Jirko: Z nic i svět. Básně. Nakladatel Karel Beníško v Plzni 1922. — *Jos. Holeček:* Sokolovič. Epos. V Praze 1922. Nákladem Husova dědictví. — *Karel Čapek:* Továrna na absolutno. Román-feuilleton. Vytiskla a vydala Polygrafie v Brně 1922. — *R. Těsnohlídek:* Paví oko. Tři ballady. Polygrafie v Brně. — *Marie Gebauerová:* Jurka student. Nakl. Jan Laichter v Praze 1922. — *Marie Gebauerová:* Je svět samá švanda? Nakl. Jan Laichter.

Od prvních dvou sbírek básnických, Duben a Cesta, o nichž jsme na tomto místě referovali, mladý básník Miloš Jirko vyspěl a vyzrál. Není již jednotvárný, rozměkle a jinošsky lyrický. Širší obzory, rozmanité otázky, rozličné umělecké problémy zajímají ho a znepokojují; s nimi se vyrovnává poctivě a v práci rozvíjeje bohatější struny svého nadání. Od jinošského zanícení přechází k pevnějším, určitějším tvarům a výrazům.

Jak ani jinak u naší, a zvláště mladé generace básnické nemůže býti, jsou to na prvním místě veliké otázky sociální, které osudově naléhají na jeho duši. Ne positivní návrhy, konkrétní reformy, národohospodářské nebo politické programy, ale spíše sen, utopie, vidění o království božím na zemi, vše zabarveno nábožensky. A nevěří-li básník pro sebe, že se dočká chvíle, kdy nebe zasedne s námi pod prostým krovem, věří za svého nenarozeného syna, jejž ctí a miluje ve své milence. On sám je spíše z přechodné generace, z těch, kteří se nedočkají, ale proto přece bojují, i když hrdinsky jako Fénix uhoří v ohni za lepší příští člověkovo. Milostné básně Jirkovy hledí zachytit prchavý půvab, křehkou sličnost mladého dívčího zjevu, nehmotnou a vášnivou, kratičkou a silnou krásu. Záhady ženství, záhady vlastních krisí a mládí musí si básník, člověk vyřešit sám; svět zkušenosti, knihy tu mlčí. A tak jdou přírodní lyrické pasáže jasného koloritu, rozsvětleného lesa,

horkého srpnového dne, mihne se jemná elegie, prostá a zdravá idylka, daleká vzpomínka z veliké války, kus osobní reflexe a bolesti. Tedy knížka ne sice jednotná a stilově uspořádaná, ale bohatá, živá a milá

V naší nové poesii jest veliký epos zjevem vzácným. V přemíře lyriky, drobných epických fragmentů jako by po době romantických eposů Čechových, Zeyerových nebo Vrchlického byla tato básnická forma vyhlazena z našeho básnictví. Již tím je nový epos Josefa Holečka zajímavý, že přináší do naší poesie literární druh neznámý. Neboť jeho Sokolovič není ovšem epos romantický, jako vůbec romantika nevyhovovala a nezdomácněla v slovanských literaturách prostonárodních, ale je to skrz naskrz epos národní a slovanský a hned i řekněme, cenné umělecké dílo.

Jos. Holeček má ovšem legitimaci pro takový slovanský epos. Jeho studie a překlady z literatur jihoslovanských, jeho hluboké psychologické vystižení slovanského rázu u našich Jihočechů, jeho osvědčený široký zájem o lidovou poesii vůbec učinily ho zajisté povolaným básníkem v tomto oboru slovesném, prvním takového rozsahu a významu v naší literatuře. A dále jsou tu i kvality umělecké, kompoziční a fabulační schopnost, plnost stilová, křepký a jarý rytmus a rým (na 16.000 rýmovaných veršů), bystré vystižení psychologické a mohutné výhledy politické, to vše jsou vlastnosti a podmínky, jež ukazují opravdového básníka a umělce. Pevným trochejským slovanským veršem, lehce sdruženě rýmovaným, líčí se tu historie Mehmeda Paši Sokoloviče, který jako hoch byl zajat od Turků, nabude přízně sultánovy, stane se slavným tureckým janičárem, postupuje v hodnostech, na konec stává se i velkovezírem a vůdcem tureckým. Ale na vrcholu renegátské slávy vzpomíná svého lidu a připravuje lepší jeho osud. Svržen pak se sultánovy přízně, odkazuje, nežli zemře, své úsilí svému synu. Vedle postavy Sokolovičovy, psychologicky velmi zajímavé a pevně propracované, jest řada postav vedlejších, rodiče, bratří, krajané, Turci; nad jiné ušlechtilostí vyniká povaha jeho sestry, rovněž mistrně podaná.

Báseň Holečkova, proniknutá podrobnou znalostí a stilem jihoslovanského a tureckého života zaujme plností dramatického děje, životností postav i smělými myšlenkami politickými. Bohaté episody, jadrný, ryzí zkratkovou češtinou s rázovitými archaismy proniknutý verš jsou ozdobou tohoto mužného, národního slovanského eposu, pro nějž ne neprávem dán byl básníkovi přívlastek »český guslar«.

Karel Čapek jest jistě z nejnadanějších a nejhlubších našich mladších spisovatelů. Svižný, vtipný, duchaplný, tu lidově drsný, tam řezavě ironický, dovedl ve svých exotických, bizarních a utopistických dramatech a povídkách vysloviti velmi mnoho nejen z pochybností a smutků dnešní myslící generace, ale i mnoho hlubokého, originálního a svého myšlení připsati na okraj doby a lidí. Tak je to i v tomto románu-feuilletonu, jenž opravdu vycházel jako příloha brněnského listu a v němž lehkým, renesančně důvěrným tónem kronikář vypravuje o událostech okolo roku 1850. Nejsvižnější a nejpoutavější jsou Čapkovy exposice, úvody k vlastnímu tématu pohybující se ještě na reální půdě. Ale i v groteskních fantasiích, kde již líčí strašlivé působení nového vynálezu karburátoru, jenž dokonalým spalováním a ničením hmoty uvolňuje latentní absolutno, a kde ukazuje,

jak se toto nové absolutno, jakási psychosa, všeobecný závratný vír doby projevuje v tisících pohrom a příběhů, neodložíme knihu ani na chvilku znuděni nebo unaveni výstředními nápady autorovými. Neboť Karel Čapek má právě mnoho ducha i umělecké zemitosti, aktuálnosti a břitké pointy, abychom v celém tom alegorickém a fantastickém obraze dokonale viděli víření a kolotání dnešních mysli a sledovali se zájmem autorovy poznámky a doprovody.

Otázky, o které běží, ohromné víření mysli poválečného lidstva dnešního, zásadní rozpory a nesmiřitelná stanoviska jsou věci příliš vážnou a pro umělecké zpracování příliš rozsáhlou, aby mohly býti vykresleny nebo zachyceny v prostém realistickém románu. Čapkova utopie jest nutný umělecký stil autorův, jenž násobí a intensivně osvětluje mnohé z otázek, jež suše abstraktně řešeny nedosáhly by zdaleka takového počtu čtenářů, jaký v tomto rouše jistě naleznou. Není to touha po laciné populárnosti a líbivosti, neboť spisovatel si svou oblíbenost na druhé straně vykupuje hlubokou zamyšleností a velikou, smutnou kulturou svého ducha. Tím účinněji zapadají jeho soudy a poznámky. Připadá mi tu tento kronikář jako Poutník v Komenského Labyrintu, jenž dříve než vešel do obrovského víření a kolotání světského, dostal u brány narození od starce osudu los: vidět a přemýšlet.

A jaké jest autorovo stanovisko k těmto závratným vírům a kvasům ideovým? Která ze stran má pravdu, která hlásá pravého Boha? Autor si odpovídá: všechny a žádná. Každý má ho jen část, jen kousek a domnívá se, že poznal celého a úplně, a tak svého Boha vynáší a rozšiřuje. Není v zaujatosti a činné vášni těch, kteří by s vysoka pohlédli, dohlédli a poznali, že všecko pochopit, znamená všemu odpouštět. Přirozeně, že už na konec, zůstává v nás silný dojem autorova pesimismu, myslím, příznačného pro naše pokolení. Ne generace důvěřivá, silná, radostně hledící, ale zamyšlená, které prohlédla propasti smutků a ukrutnosti lidské a nenalezla — bohužel — přesvědčení, že tyto veliké pohromy lidstvo jakkoliv napravily. Život jest nevyzpytatelný a svým rozumem a dílem ho nedostihneš.

Čilé brněnské nakladatelství Polygrafie vydalo též jemné lyrické prózy R. Těsnohlídka. Jsou to tři lyrická dramata v přírodním rámci, jemné a křehké postavy v měkkých pastelových barvách krajinářských. Spisovatel nazývá tyto tři prózy balladami, a vskutku ač prosaické a lyrického zabarvení mají všecky tři v sobě něco z hrůzného světa balladického: jest to tušení, spíše instinktivní cítění nekonečnosti, nadživotní síly a vášně, jež sevrou a zmítají křehkou lidskou postavu. Tak v první próze jest to stárnoucí žena, jež ztrácejíc fiktivního milence a vyděšena vzpomínkou na své mrtvé dítě umírá za jasného podzimu. V třetí zase nálada vášnivé jarní noci, kdy hojné a teplé kapky květnového deště stékají a vzbuzují dojem, pocit a kratičké poznání jediné, nekonečné lásky a vášně; a druhá líčí velikou a životnou touhu každého tvora, i znetvořeného hrbáčka, po lásce a štěstí milostném, touhu nenaplněnou a tragickou.

V prózách Těsnohlídkových vedle pronikavé schopnosti krajinářského lyrismu zaujme čtenáře i zajímavý jeho problém, jak své prózy vypravuje a staví. V těchto »balladách« nejsou osoby a děje prius; jsou jaksi zamlženy, oddáleny, jsou jakoby doprovodem, stilovým doplňkem velikých

dějů široké přírody, jsou jen částí, antropomorfismem vyšších zemských či kosmických aktů, jejichž velebnost a mohutnost v této jemné a ukázněné stilisaci autorově velmi naléhavě vystupuje.

Vydavatelka a dobrá znatelka života i díla Boženy Němcové, Marie Gebauerová, přiklonila se ve své vlastní beletristické práci k nejedné významné složce umělecké svého velikého vzoru, ale hlavně s prospěchem osvojila si její čistotu, úměrnost a jasnou prostotu vypravování. Mezi povídkami Marie Gebauerové právem největší pozornosti se těšil cyklus o Jurkovi, malém bratříčku, jemuž laskavá péče celé rodiny a zvláště dospělých sester nahrazovala předčasně zemřelou matku. Z jiných obrázků známe Jurkovo dětství, i na tomto místě referováno bylo o ohlasech bezútěšného žalu, jímž na sestru spisovatelku působila cesta na italské bojiště, kde Jurka, již mladý nadějný muž, tragicky zakončil svůj život.

Cyklus o Jurkovi studentovi, jenž i se zajímavými Jurkovými dětskými a vyspělejšími kresbami a karikaturami vycházel napřed v příloze Lidových novin a nyní vyšel s týmiž zajímavými ilustracemi knižně, má na první pohled značnou výhodu pevného ohraničení časového a tím i pevného základu psychologického a komposičního. Nejenom s vlídnou sesterskou láskou, účastí na bratrově duševním vyspívání mateřsky zněžnělou a dnes elegicky zvroucnělou, nýbrž i s uměleckým klidem a nesentimentální pevností a prostotou dovede spisovatelka nakresliti zajímavé a životné obrázky z Jurkových studentských let. Vidíme zřetelně a plasticky nejen malého Jurku od prvního dne, kdy přijímací zkouškou šťastně se stal studentem, až do rozloučení s gymnasiem po maturitě, sledujeme jeho vývoj a zrání duševní, ale pozorujeme i živé a charakteristické postavy jeho druhů, spolužáků, profesorů, takže větší část knihy lze nazvati živou a dokumentární monografií české střední školy z let devadesátých. A jest ke cti spisovatelčině, že dovedla zachovati mez a pravou míru v líčení našich školských poměrů. Vidouc a prohlédajíc stinné stránky systému a osob nezavírá oči před zjevy sympatickými a tak v pevně pokračujícím duševním vývoji Jurkově zobrazuje kromě školy i pražské předměstí, promenády a studentské flirty, jinošské zájmy a vážné rozhovory.

Vedle školy jest to ovšem rodina, která byla středem a osou Jurkova studentského života. S obzvláštní něhou a srdečností vzpomíná Jurkova i svého domova, teplých a jasných komnat prosvícených inteligentní a hlubokou láskou a mravností. Ale to vše má ještě významné, dokumentární pozadí, nám nade vše drahé. Otec spisovatelčin a Jurkův, skromný člověk, veliký učenec a geniální pracovník, stojí uprostřed této milující se rodiny a z nejedné poznámky autorčiny, třebas jen jakoby mimochodem načrtnuté, vystupuje jeho mužná, poctivá a veliká osobnost v intimním osvětlení chápající dcery. Čteme ty poznámky, jak třeba dovedl si pohráti s dětmi, o jeho práci a odpočinku, jak trávil letní pobyt na venkově, jak vhodně a hluboce dovedl prostým slovem (vzpomínal jsem na Štítného) poučit své dítě, jak umíral, jak byl zkrátka v každém slovu a pohybu svůj, celý a nerozpolcený, s dojetím a úctou, s jakou se přibližujeme velikému člověku a pracovníku. Kus patriarchálního nadšení a nezlomné, nezištné práce z doby našich buditelů svítí tu září kolem jeho hlavy. A hledíme-li právem prostudovati a

poznati části z intimního života velikých básníků a umělců, zasluhují takového jemného a diskretního osvětlení zajisté také postavy velikých pracovníků vědeckých, nejenom jako dokumenty čisté a herojské osobnosti, nýbrž i pro příklad a vzor mladým pokolením.

Druhá knížka téže spisovatelky obsahuje řadu svěžích a vlídných obrázků z dětského světa. A zase spisovatelka rozumí dětem, se srdečnou láskou všímá si jejich radostí a bolů, jež působí neméně intensivně nežli veliké otřesy v životě dospělých; sleduje, jak mravní nebo speciální nesrovnalosti vrhají své stíny již do dětského života a tak v spravedlivé lásce k dětem, zvířatům i stromům dovedla nakresliti své dětské postavičky, jež budou zajmati i dospělé. *K. H.*

Poučná.

Svatopluk Čech. Dílo a osobnost. Napsal Arne Novák. I. Nakladatelství Vesmír v Praze. 1921.

Veliká monografie o vynikajícím zjevu básnickém nebo vůbec uměleckém může býti — je-li napsána velikým učencem a zároveň literárním umělcem — vrcholem badání literárně-historického právě tak, jako jím jsou veliké dějiny literární. Ovšem cíle a metody se tu značně rozcházejí. Jestliže v literárních dějinách běží o vystižení celých kulturních epoch, jejich světového vývoje a široké vzájemnosti, jestliže v nich záleží nejen na úplném přehledu literární tvorby, ale více ještě na přísném a svědeckém hodnocení klasifikaci, jde v takovéto veliké monografii v první řadě o nejdůvěrnější a nejpodrobnější vystižení zjevu života, tvůrčího procesu básníkova, jenž vyrůstaje z doby a uměleckého prostředí domácího i cizího svým talentem, osobními zkušenostmi, poznáváním a uměleckou prací vyrůstá nad své pokolení současníků, dostupuje vrcholů souvěkých snah a ukazuje ve vrcholných svých dílech k budoucnosti stávaje se jaksi středem a ukazovatelem kulturních snah národních té které doby. Veliká básnická monografie omezuje se sice látkově na studovaný veliký zjev, ale ve výkladech a při spravedlivém hodnocení stává se z valné části monografií celého pokolení, jeho snah a zápasů, vychází často z líčení snah národních na široké pole kulturního úsilí světového.

Arne Novákova veliká studie o Svatopluku Čechovi, jejíž první svazek máme v ruce, bude zajisté na dlouhou dobu největší takovou naší literární monografií. Jest zajímavé, že Arne Novák, dnes jeden z našich literárních historiků, stejně nadaný, stále zaujatý, vzdělaný i pracovitý, obrátil se právě k tomuto básníku vzdorného češství, aby ve velikém, rozměrném díle tak obšírně se jím zabýval. Sám v úvodě píše o tom zajímavě, jak s jeho vlastním vývojem měnil se jeho poměr k tomuto básníkovi; a když přečteme, lépe řečeno prostudujeme tento první veliký svazek, přiznáme autorovi, že již zde se vyplnilo jeho přání, že veliká doba bojů o národní osvobození a státní samostatnost nalezla a jistě v příštích dvou svazcích ještě ukáže svůj odlesk na tomto velikém díle národním, jež rostlo z poznání a lásky.

Literární monografie, zvláště pokud by byly postaveny na vědeckém studiu celého prostředí a historického vývoje, jsou v našem písemnictví vzácnosti. Mnohé z nich mají i u literárních zjevů jiné účely než čistě

literární, tak na př. nevydaná veliká a pracná studie Gebauerova o Štítném je přec jen v první řadě psána z hlediska filologického a kriticky srovnávacího, studie Novotného o Husovi vykládá svůj předmět v širokém rámci politicky historickém a tak bychom mohli jít dále k pracím a knihám o Komenském, Dobrovském, Palackém a pod. První a do této studie Novákovy snad jedinou široce literárně i historicky založenou monografií jest asi Zeleného známá monografie o Jos. Jungmannovi. Naproti tomu jest metoda Novákova takřka výlučně literární; zabývá se ovšem všemi pomocnými cestami veliké studie literárně historické, tekstovou kritikou, psychologickým výkladem, zevnějším životem politickým a kulturním, ale to vše jest jen pomůckou k bližšímu přiblížení se dílu Sv. Čecha, více snad, než jeho osobnosti. Hned v první obšírné poznámce podotýká autor, že osobnost a životní události básníkovy jsou dnes dobře známy, zato že chybí vědecký rozbor jeho díla. Ačkoli je toto tvrzení správné, přece zdá se mi, že neměly být zevnější události z kritické studie tak vymýceny, na příklad výklad o vlivu rodiny, prostředí krajinského, politického a pod., snesli bychom velmi dobře i po obšírných výkladech Strejčkových; vybrané, upravené, zhodnocené tyto podněty byly by daly asi dílu více zevnější skutečné base, pevnějšího základu a bránily by teoretické roztříštěnosti, jaká v jednotlivých kapitolách a zvláště v celkovém přehledu učiní dílo patrně tíže ztravitelné neodborným čtenářům.

Ovšem autor hleděl a z veliké části dovedl se zbaviti neživotné abstrakce a kritické teoretičnosti. Činí tak nejenom svým skvělým svižným slohem, výbornými epithety, velikým a životným rozhledem po světových (a tentokrát zvláště i slovanských) literaturách, nýbrž i striktním rozdělením v samostatné, přesně ohraničené kapitoly. To jsou vzácné jednotlivé monografie, ukázky zhuštěného a zbystřeného rozboru a výkladu. Spojení mezi jednotlivými monografiemi dlužno nalézati vždy v kapitolách následujících, zatím tu není celkových syntetisujících pohledů. Ovšem zase nezapomínáme, že máme první třetinu díla v ruce, že vrcholná díla Čechova budou rozbírána teprve ve svazcích následujících, a konečně též, zdá se, autor sám zamýšlí tu podati spíše velikou studii analytickou, bohatě ověřenou, krok za krokem vědecky postupující než synthetické, zhuštující a krátící pohledy s ptačí perspektivy, jež ovšem právě Arne Novák dovede napsati mistrně. Vůbec můžeme u tohoto neúnavného a hlavně ani metodicky neopakujícího se učence v posledních letech obzvláště pozorovati, že se přimyká k podrobné a trpělivé metodě analytického sbírání, vyšetřování, opatrného hodnocení historického, jak to již ohlašovaly jeho hluboké studie k dílu Jana Nerudy.

V tomto prvním svazku vylíčeno jest v osmi kapitolách mládí Sv. Čecha asi do roku 1880. Kapitola o literární průpravě a básnických prvotinách ještě nejspíše dotýká se zevnějších podnětů — ačkoli, jak již řečeno, právě zde bychom nejraději čtli v podání a zhodnocení Novákově rozbor starších vlivů, rodiny, krajiny atd. —, velmi bystře srovnány jsou autobiografické psychologické postřehy básníkovy s prvotinami samými. Ve všech pak ostatních kapitolách promlouvajících o prvních významných dílech Čechových od Bouře až k Evropě střídají se rozbory, výklady, srovnávací výhledy, kritické poznámky k veliké literatuře o Čechovi s pevným a na-

mnoze definitivním soudem. Obšírné petitové poznámky ukazují, jak vážně se autor k tomuto svému největšímu vědeckému dílu připravil, nejenom vyčerpav, ale i zhodnotiv a se svého hlediska posoudiv veliký materiál monografický, ať knižní nebo časopisecký. V jednotlivostech měli bychom některé pochybnosti nebo poznámky, pro něž zde není forum ani místo.

Posudek o díle nemůže býti zatím definitivní. Jest nesporné, že tu běží o největší a povolaným pracovníkem napsanou naši monografii z historie literární, je radostné, že tato monografie byla věnována právě básníku uvědomělého a kulturního, vzdorného češství, jednomu z těch, kteří připravovali z největší části naše politické osvobození. Konečné ocenění a docenění velikého díla Novákova bude možné, až poznáme příští dva svazky, jež vyličí nejzralejší a nejznámější díla básníkova. Zatím se na ně srdečně těšíme.

K. H.

Otakara Hostinského »Esthetika«, díl I.: Esthetika všeobecná. Napsal *Zdeněk Nejedlý*. Praha, Laichter, 1921.

Česká literatura vědecká obohacena je touto publikací o dílo závažné a významné ve dvou směrech. Jednak dostává se nám v soustavné formě životní dílo největšího našeho estetika a slavného spolubojovníka Smetanova. Hostinský sám uveřejnil rozsáhlejší a soustavná pojednání především z estetiky hudební. Estetiku všeobecnou přednášel na universitě, ale k jejímu literárnímu zpracování se nedostal. Náčrty těchto přednášek byly hlavním pramenem z něhož čerpal prof. Nejedlý při sepsání této knihy. Je tedy přirozeno, že zachycena je tu estetika Hostinského jen v hlavních rysech. Je to spíše její kostra; živoucí náplň znají všichni žáci Hostinského, kteří měli štěstí, naslouchati jeho nezapomenutelným přednáškám. Přes to má dílo rysy tak pevné a určité, že je vědecký profil Hostinského plně zachycen; žádá ovšem, aby bylo nikoli zběžně čteno, nýbrž promýšleno.

Ale »Všeobecná estetika« Hostinského má vedle tohoto osobního a chceme-li, i historického významu i druhý význam, neosobní a nečasový. Je to první naše estetika vskutku vědecká. Ačkoliv stojí zdánlivě na témž estetickém principu jako »Estetika« Durdíkova, přece není dílem pouhé abstraktní spekulace jako tato. Vyrostla z vřelého vztahu Hostinského k umění a odtud její životnost i pro naši dobu; vystavěna je na přísné empirii a odtud její vědeckost. Ideálem Hostinského bylo, vybudovati estetiku jako vědu, tak jako jsou na př. vědy přírodní, ale ovšem se zřetelem k duchovému jejímu rázu, souřadně s psychologií. Neboť jevy estetické jsou jevy duševní; »krása« neexistuje mimo lidské vědomí. Nutno ji procítiti — bez tohoto prožití byla by jen prázdným metafysickým pomyslem. Hostinský odmítá tedy spekulativní estetiku ani ne tak z teoretických, jako z praktických důvodů: chybí jí konkretní životnost. Tím ostřeji odmítá ovšem estetiku, která si vůbec jen hraje krásnými slovy a frázemi, nevyhovujíc ani formálně logickým požadavkům jasnosti a určitosti pojmů. Tento odpor Hostinského proti »Schöngeisterei« vyplynul sice ze své doby, ale je časový dodnes, neboť plané krasořečnění a estétství nevymřelo dosud, přijímajíc jen nové, módní formy vyjadřovací. To je první prospěch, který může Hostinského kniha svým čtenářům přinésti: aby se osvobodili od klamného dojmu

duchaplných, ale jalových estétských stati, nikoli řídkých i v naší literatuře, zvláště kritické.

Druhý prospěch jest získání pevného stanoviska pro veškeré nazírání estetické. Panujet v tom směru v naší estetické a kritické literatuře pravý zmatek v principielních otázkách, což souvisí právě s nejasností a mnohoznačností hesel, jimiž se operuje. Stanovisko Hostinského označil bych jako psychologický formalismus. Podle něho plynou estetické dojmy ze vztahů, ale nikoliv předmětných, nýbrž duševních. Tím překlenul vlastně Hostinský na základě přísně vědeckém, speciálně psychologickém, propast mezi krajními směry estetiky formální a obsahové. Vztah duševních elementů při dojmu krásy není totiž »prázdnou formou«, jak se právem vytýká formalismu objektivnímu (t. řeč. »Herbartovskému«), neboť z něho se rodí něco třetího, totiž estetický soud. Tento soud dán je ovšem určitým citem, ale podstata estetických jevů není zase naopak v pouhém citu (»výrazu« na př.) tím méně ovšem v nějaké metafysické ideji — nýbrž je určena právě vztahem představ těch a těch, tedy zcela konkrètních. Odtud plyne samostatnost a svézákonnost odborných estetik, zabývajících se jednotlivými uměními. Hesla na př. literární nelze tedy jen tak přenášeti na př. na hudbu nebo na výtvarné umění, jako se u nás zpravidla děje; vypomáháme-li si někdy termíny jednoho oboru v druhém, musíme si býti vědomi, že jsou to jen otazná rčení. Čím obecnější slovo, tím je — nutně — prázdnější; proto je třeba chrániti se před zevšeobecňováním.

To jsou jen některé z důležitých zásad, jež můžeme vyčísti z bohaté knihy Hostinského. Ovšem, opakuji, nutno ji čísti pozorně a mnoho promýšleti. Je to výsledné dílo největšího a nejvšestrannějšího znalce a teoretika umění, kterého jsme měli. *Dr., O. Zich.*

J. A. Komenského Cesta světla. Z latinského jazyka vyložil *Josef Šmaha*. 1920. Vydal svým nákladem Alois Svoboda v Praze-Troji. 117 stran za 12 K.

Z celé, ne právě příliš rozsáhlé literatury, která vyšla r. 1920 a 1921 k 250. výročí smrti Jana Amosa Komenského, k nejcennějším obohacením přičísti sluší Šmahův překlad Cesty světla. Osudy tohoto díla Komenského, které se tímto překladem po 252 letech po prvé dostalo celé do rukou českých čtenářů, jsou podivuhodné. Od pobytu na akademických studiích v Herborně čím dále tím smělejší sen spřádala mysl Komenského: podati všemu lidstvu všecko vědění současné. Úkol Veliké didaktiky, jak vysvítá z podtitulu tohoto díla z r. 1638 (»umění učiti všecky všemu«), ukazuje, že Komenský nechtěl býti jen didaktikem školským, že jeho pansofické zámysly šly výš i dál. A vševědné tužby jeho se spojují s jeho chiliastickou věrou: věří, že Kristus přijde již brzy, aby tu svým věrným připravil tisícileté blaženství, ale tato víra ho neukolébává v tupý sen, nýbrž pracuje, aby lidstvo vychoval a připravil na příchod Kristův — pansofii. Chápeme, že velikolepý úmysl tento vzbudil v době válečného běsnění, kdy se mocně pocitoval obecný úpadek mravů, radostný ohlas u všech, kdo jsouce stejného smýšlení hledali jen cest k nápravě současného pokolení. Takovým mužem byl i Samuel Hartlib v Londýně, z kupecké rodiny v Elblągu, jehož zájem o výchovné reformy u obchodníka překvapuje. Tomu poslal již asi r. 1634 Komenský

v rukopise programový spis, který byl na podnět Hartlibův bez vědomí Komenského universitní tiskárnou oxfordskou vytištěn r. 1637 s názvem Conatuum Comenianorum praeludia (Vševědných pokusů Komenského úvod). Tu Komenský po prvé rozvinul celý plán svého snažení pansofického, tu se vyslovuje i myšlenka, pro všecko snažení Komenského příznačná: všecky výsledky věd měly býti zpřístupněny vrstvám nejširším a to jazykem mateřským. Z vědění takto rozšířeného měla vzejíti lidstvu spása. Prameny obou těchto nových tvůrčích idejí, rozšíření věd mezi lid i pěstování národních jazyků, můžeme sic vystopovati již v herbornských studiích Komenského, ale v tomto spojení i dosahu nevyslovil jich před Komenským nikdo. Hartlib postřehl v Komenského pracích podobnost se zámysly jiného současného reformisty, Skota Johna Duryho, kazatele anglické kolonie v Elblągu, který opustil svou práci, aby se věnoval jiné veliké myšlence: smířiti obě evangelické církve. Tito dva mužové mohli, podle Hartliba, přivoditi nápravu světa: mírem a pravdou. Chápeme kázání, které měl 29. listopadu 1640 k poslancům londýnského parlamentu, nazývaného obyčejně dlouhým, nedlouho po jeho svolání mladý bakalář theologie Gauden. Cesta k míru jde stopami pravdy, napsal si tehdy ve svém deníku Komenský jako základní myšlenku řeči Gaudenovy, který doporučoval parlamentu dva vynikající pracovníky věnující se pravdě a míru, Komenského a Duryho. Gauden radil pozvati oba muže do Londýna a jejich zámysly prozkoumati. Kázání mělo úspěch. Parlament se usnesl vydati je tiskem a povolati oba muže. Když Komenský na důtklivé pozvání Hartlibovo přistál 21. září 1641 v Londýně, nevěděl, že jest volán ku vševědným pracím samým parlamentem. Byl by se nejraději vrátil. Ale zůstal v Londýně až do června příštího roku. A když po měsíci krvavé události v Irsku oddálily rozhodnutí parlamentu o zřízení vševědného sboru, jež zdálo se již býti příznivé, Komenský koncem roku 1641 a počátkem příštího napsal spis, v němž projevují se nejen povznesené cíle vševědného životního díla Komenského, ale podávají se tu zhuštěny myšlenky jeho sociální pedagogiky, na svou dobu geniální a podnes po mnohých stránkách nesplněné. Cesta světla, jak byla již nalezena i nalezena býti ještě má, to jest rozumné vyhledávání, kterými způsoby již konečně v podvečer světa může se zdárně po všech myslech i národech všech lidí rozlévati rozumové světlo duchů, moudrost, zní po tehdejším způsobu dlouhý podtitul díla, v němž jediným takřka dechem Komenský rozvíjí plán, jak zahnati tmu a rozsíti světlo moudrosti po všem světě. V předmluvě Komenský ukazuje sám, co nového svým dílem podává: novým je obecný cíl, náprava lidských věcí všech, dosavadní částečná řešení jsou marná, novými jsou i prostředky, čtyři cesty, obecné (universální) knihy, školy, sbor učenců o rozšíření světla vzdělanosti se starající, i společný jazyk, za který nechce přejímati jazyk latinský, jak navrhoval Vives, ale chce jazyk nově utvořený, v němž by slovo souhlasilo s pojmem. Komenský založil synkriticky svou práci na rozboru soudobého vědění o světle i vidění a přenesl tyto poznatky na vnitřní poznání a osvícení vedoucí životem jako by školou na konec do mystické věčné blaženosti. Lidstvo prošlo již šesti stupni, autopsií, zkušeností, vzájemnou rozmluvou, posvátnými shromážděními,

písmem a veřejnými školami, pátým stupněm bylo vynalezení písma a šestým námořské plavby. Sedmá cesta světla má býti poslední cestou pozemskou směřující do osmé — autopsie nebeské.

Je jasno, že středověký základ poznání, z něhož Komenský vychází a na němž buduje, dnes nepostačuje, ale v něm není ani historická, ani absolutní hodnota díla Komenského. Ta tkví v myšlence sociální pedagogiky, na svou dobu jistě vynikající, když Komenský cíl obecného osvícení chce ve výchově uskutečniti na všech lidech a stává se tím zakladatelem obecného vzdělání lidového.

Spisek r. 1642 nebyl vydán. Komenský si jej odvezl z Londýna a teprve r. 1668, když Royal Society založená r. 1645 na podnět Wilkinsův v Oxfordě byla přeložena do Londýna, Komenský vydal své dílko v Amsterodamě a věnoval jej společnosti, v níž viděl uskutečněnu aspoň částečně svou myšlenku o sboru učenců. Chtěl jím připoutati pozornost společnosti zabývající se téměř výlučně vědami přírodními, na veliké úkoly výchovy lidstva. Úkoly tyto zdály se v době Komenského a ještě v století XVIII. utopiemi, ale dnes vidouce, co z prostředků jím navrhovaných bylo již uskutečněno, přesvědčujeme se, že nebyly tak utopickými, jak se zdály. Platí o nich známá slova Herderova: »Nevěřte, že takovéto utopické sny, jak se jim říká, jsou bez užitku. Pravda, která jest v nich, nikdy není bez užitku. Zbožná přání taková nezalétají do měsíce, zůstávají na zemi a zjevují se svým časem i v činech«.

Profesoru Josefu Šmahovi, našemu stařičkému a stále stejně neúnavně pilnému překladateli děl Komenského, jehož překlad rovněž neznámého u nás spisku Komenského Anděl pokoje marně čeká na vytištění, náleží opravdový dík za překlad díla, jež mělo by býti nejen čteno, ale jehož hlavní myšlenky o potřebě a síle světla vzdělanosti měly by i dnešnímu lidstvu svítiti na cestu do temné budoucnosti. *Jiří V. Klíma.*

J. A. Komenského Truchlivý. Knihovny »České Reformace« čís. 1. V Praze 1918. Stran 64 za 1 K.

Neúnavný vydavatel útěšných spisů Komenského, táborský českobratrský farář B. Souček vydal Truchlivého již r. 1916 v Táboře. Po prvé tu vydán Truchlivý celý ve všech čtyřech dílech, jak o nich psal Komenský ve známém dopise r. 1661 nakladateli Montanovi t. j. ke dvěma prvním dílům s názvem Truchlivý zachovaným v tisku strahovském z r. 1624 připojeno jako třetí díl Řvání hrdličky z r. 1651 a jako čtvrtý díl Smutný hlas z r. 1660. Vydav r. 1917 i Nedobytedlný hrad, 1918 Přemýšlování o dokonalosti křesťanské a téhož roku i Komenským nepodepsaný spisek Pres Boží, otiskl znovu v přítomném vydání 1. díl Truchlivého nikoli podle tisku, nýbrž podle rukopisu strahovského, který patřival podle přípisku vnukovi Komenského Danieli Arnoštu Jablonskému, dvornímu kazateli v Berlíně. V rukopise tomto podle mínění vydavatelova byl první díl, jsa sám sebou přístupnější vrstvám nejširším, ještě upraven, aby byl co nejpůsobivější poskytuje útěchy všem lidem i nejprostším, kteří po něm z této obecné potřeby sáhnou. Ze stejné příčiny byl vydán a rozšiřován ještě za války i tento nový otisk, který však i svým textem i poznámkami vzadu připojenými snese také přísnější měřítko vydavatelské a neztratí proto i svou cenu vedle vydání dřívějších. *Jiří V. Klíma.*

Ján Kvačala, Komenský. Jeho osobnosť a jeho sústava vedy pedagogickej. 2. opravené a doplnené vydanie. Vydanie Matice Slovenskej. V Turč. Sv. Martine. 1921. 144 str. za 21 Kč.

R. 1914 vydal Dr. Jan Kvačala, tehdy profesor jurjevské university, spisovatel podnes nejlepšího vědeckého životopisu Komenského z r. 1892 německou knížku o Komenském ve sbírce Die grossen Erzieher. Ihre Persönlichkeit und ihre Systeme, vydávané berlinským nakladatelstvím Reuther u. Reichard. Podle programu sbírky knížka rozdělena na dvě části, životopisnou, v níž Kvačala použil všech nových výzkumů a objevů, zvláště Kvačalou nalezených autobiografických vzpomínek Komenského, vzniklých tok před jeho smrtí, a část o soustavě pedagogiky Komenského v té úplnosti i hloubce Kvačalou po prvé načrtnutou. Tuto knížku upravil Kvačala sám také po slovensku a vydal nedlouho před válkou v Turč. Sv. Martině. Když se r. 1920 blížilo 250. výročí úmrtí Komenského — Kvačala byl tou dobou v Rusku nezvěstný — připravili nevědouce o sobě JUC. Rud. Augenthaler, městský tajemník v Chlumci nad Cidlinou, a písatel těchto řádků české vydání spisku slovenského: Augenthaler pro Ottovou naučnou knihovnu, kde vyšlo 1921 jako 9. svazek (o 171 str. za 16 K), písatel pro Dědictví Komenského, kde bylo vydáno v Příležitostných vzdělavacích spisech (na 173 str. za 23 K). Augenthaler, který zemřev vydání překladu se nedočkal, přidržoval se textu Kvačalova přesně až do poslední chyby tiskové. Vydání v Dědictví Komenského určené pro učitelstvo bylo rozhojněno o hojné poznámky a vysvětlivky a zejména o seznam spisů Komenského, v němž po prvé připojeny i údaje, kde po časopisech roztroušeny jsou překlady latinských spisů Komenského.

Nyní vyšlo nově i slovenské vydání pořízené již Kvačalou samým z Ruska se zatím navrátivším. Doplňky a změny nového vydání nejsou ani hojné (důležitější asi na 14 místech) ani nemění podstatně původní, již tehdy bohatý obraz života i pedagogiky Komenského. *Jiří V. Klíma.*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

Jak bude postaráno o potřeby výtvarnictví českého v příštím státním rozpočtu? Tot otázka zajímající nyní naše umělecké spolky se Syndikátem výtvarníků v čele. Bylo by na čase, aby vláda zakládací listinou zřídila již Národní (státní) galerii, a to v obrysech dosti volných, aby do ní mohly býti ihned pojaty, třeba s celou svou samosprávou, ústavy již trvající, t. j. Obrazárna Společnosti přátel umění a Moderní galerie Jak známo, Moderní galerie má zakoupené pozemky na Kampě, anketa již ministerstvu doporučila zahájení staveb, nyní pak znalec vyšetřuje, stačí-li ona plocha na vše, co má býti v programu takové Národní galerie. Mají v ní býti ovšem díla minulých století i moderní, především československá, vedle toho však i dobrá díla cizí. Neznámý mecenáš věnoval již této galerii řadu významných prací. Snad nebudeme zklamáni stran svých požadavků o vrácení z Vídně uměleckých předmětů, které se dříve nacházely v pražském hradě a které bychom nyní umístili v této Národní galerii. Koncem března tři dohodoví právníci vyslechli již v Paříži v ústním řízení zástupce našeho a vídeňského.

Dosavadní naše výtvarná musea, Obrazárna Společnosti a Moderní galerie, musejí sahati k dobročinnosti soukromé, aby získala při svých nedostatečných prostředcích podstatná díla, jež jsou šťastnou náhodou na prodej. Tak do Obrazárny Společnosti dostal se přičiněním několika peněžních ústavů první obraz Kupeckého, rozkošný to portrét mladičké Wussinové, obraz Petra Brandla. Výstavka předmětů zakoupených během dvou let správou Uměl. prům. musea ukazuje ubohost jejích prostředků právě v době, kdy by se dal zachytit při četných dnes majetkových přesunech mnohý znamenitý kus, unikající pak do ciziny, nebo do majetku soukromého. Dotace knihovny Um. prům. musea je vyčerpána již obnovováním předplatného!

Jest již pomýšleti také na to, aby v Praze bylo zřízeno srovnávací museum odlitků soch, reliefů, medailí a pod., jaké mají v jiných státních střediscích.

Přímo obchodně hospodářským zájmem je podpora všech odvětví uměleckého řemesla, především těch, která po dřívějším svém rozkvětu nyní poklesla nebo nějak trpí. Míníme především české sklářství, jehož jistý pokles bylo pozorovati na pražských vzorkových trzích a jež dnes v cizině ztrácí odbyt. Sklu, keramice, porculánu třeba aspoň na pražské Um. prům. škole pomoci zřízením odborných dílen. Letošní rozpočet dbal potřeb Slovenska, zvláště umění lidového, ale jest třeba, aby tato podpora byla ještě zvýšena. Roku 1924 má býti v Paříži veliká výstava umění dekorativního a bude to jistě zápasiště národů o moderní sloh bydlení a života. U nás rozvíjejí se pozoruhodné snahy o vlastní takový sloh a bude na rozpočtu státním, abychom čestně zasáhli do toho zápasu řadou interieurů a pod. Již letošní rozpočet má k tomu konci položku 100.000 K, ale ta musí býti v rozhodné době zmnohonásobněna.

Výtvarníci v Praze jako v hlavním a representačním městě státu, trpce postrádají větší a praktické budovy výstavní, ať již pro výstavy umění domácího nebo mezinárodního. Ucházíme se, tentokráte snad s úspěchem, o representační výstavu umění francouzského v Praze — ale právě otázka vhodných místností bude při tom nejobtížnější. Na tuto výstavu, jež by Praze poprvé ukázala originály i Delacroix, Ingra, Milleta atd. — neboť takovou si ji představujeme — položka v rozpočtu by musela býti úměrná, třebas francouzská vláda je ochotna velmi vyjíti vstříc. Sami se svým uměním do ciziny nemusíme zatím příliš pospíchati v hromadných výstavách, pro nákladnost takového podnikání, ač zase dobré příležitosti nemělo by se opomenouti. Letos uspořádán byl »sál československý« v Římě na výstavě společnosti »Amatori e Cultori«, s obrazy, sochami, grafikou.

Přirozeným přáním výtvarníků je, aby rozmnožena byla cestovní stipendia, a ideálem by jim bylo, aby v Paříži a snad v Římě byly zřízeny české umělecké vzdělavací ústavy.

Podpora architektonické práce nemůže býti odkázána jen na stát, nýbrž zde musí řada ještě jiných okolností podporovati stavební ruch. Významný projev Společnosti architektů ukázal na roztříštěnost stavebního podnikání jednotlivých ministerstev, na nebezpečí úředních staveb jen provisorních, na nepřipravenost ministerstva veřejných prací, kdy pak náhlé volání po bezodkladné stavbě důležitého podniku veřejného žádá od architektů přímé

nemožnosti (tak dnes naléhání na rychlou stavbu Opery, konservatoře). — Pro výstavbu Velké Prahy je základní důležitostí problém dochovaného starého rázu pražského. Kdokoli se nyní vrátil z ciziny, ukazuje na to, že nadále musíme hájiti již žárlivě téměř všeho, co minulé věky nám dochovaly, má-li Praha zůstati krásnou a lákati cizince. Nuže, úkolem smířiti harmonicky tento zájem se zájmem moderní výstavby města je pověřena Státní regulační komise, jež umělci architekty byla uvítána jako veliký zisk. S úžasem zvídáme, že má býti zrušena! Podobně je ohrožen t. zv. zákon Neumannův o povinnosti ministerstev, aby všechny jejich podniky po stránce umělecké byly vázány schválením umělecké poroty při ministerstvu školství. Bohužel, dosud dbáno toho zákona jen při nových penězích a bankovkách, kdežto všeliké jiné výrobky, losy, plakáty, titry a pod. státem vydané mají vzhled žalostně neumělecký! Za to úhledné Španielovy kovové mince již obíhají, tiskne se sličná pětikoruna Bendova a chystají bankovky Kyselovy a Švabinského.

Z událostí oboru výtvarnického v tomto čtvrtletí jmenujeme tyto: konservátor státního pařížského musea manželů Jacquemart-André, p. Ludv. Gillet přednášel v Praze o Louvru a moderním francouzském umění, konservátor národních palácův francouzských, známý již v Praze kritik Gabriel Mourey, proslovil tři krásné přednášky o francouzských impresionistech; všechny tyto přednášky pořádal »Mánes« s Francouzským ústavem Denisovým, který vůbec šíří u nás známost o umění své vlasti. Klub za Starou Prahu uspořádal poučný cyklus výkladů o ochraně a ošetření památek. Tři žáci Maxe Dvořáka, Birnbaum, Pečírka a Matějíček, přednesli v Uměleckém klubu vysokoškolského studentstva soustavný přehled románského umění v Československu, jehož vědecké zpracování bude tvořiti první díl »Dějepisu českého umění«, jejž spolek »Mánes« již dává do tisku. Prof. Matějček pak dokončil právě v nakladatelství J. Štence první díl svého »Dějepisu umění«, jdoucí od umění předdějinného až do křesťanské antiky, s atlantem rozsahu u takových prací nebývalého, neboť obsahuje na 600 ilustrací. Z uměleckých publikací jmenujeme ještě: čtvrtý svazek Štencova »Umění«, věnovaný hlavně Josefu Mánesovi, pak českému baroku, Wiehlovi a jeho »české renesanci«, otázkám obrazárny Společnosti přátel umění, a opatřený celým archivem zpráv ze všech oborů výtvarnictví; dále cyklus litografií ze života pražské »Spodiny« od J. Rambouska, vydaný »Paprskem« v Nuslích, Konůpkovy lepty k Danteovu »Peklu«, vydané »Emporiem« na Smíchově, jubilejní číslo »Volných Směrů« k jejich dvacetiletí, číslo »Stavitele« věnované Starému hradu pražskému, Ročenku Kruhu pro pěstování dějin umění na r. 1919 s obsahem rovněž pražskému Hradu věnovaným, nakl. Povolozky vydal ve sbírce »Quelques peintres« knihu o Fr. Kupkovi z péra L. Arnould-Grévilly. Z výstav jmenujeme: v Síni »Mánesa« po souboru Alšově exposici Myslbekových portrétů, v Národním museu retrospektivní výstavu českých drobných tisků, v Technickém museu posmrtnou výstavu architekta Balšánka, v Topičově saloně výstavy malířek Šindlerové, Čechové-Liebscherové, malíře zvířat Popelky a malířů manželů Melkových, v Rubešově sochaře Žáka a krajinářů Jar. Šimůnka a G. Macouna, v Domě umělců posmrtnou výstavu malíře Marvánka, výstavu kreslířky Maškové a nověji »Nejmladších«. Tito nejmladší, z části malířští ochotníci nebo

architekti, sledují ve svých výtvorech novější cizí i domácí tendence, především módní nyní primitivismus, jenž vychází od francouzského malíře ochotníka, celníka Rousseaua. Méně již je na nich viděti vliv kubismu, jenž se zdá dožívati. Ž.

ZPRÁVY.

Prof. Jan Jakubec. Na měsíc květen připadly šedesáté narozeniny literárního historika a národopisného pracovníka, profesora Karlovy university Jana Jakubce. Co znamená prof. Jakubec pro českou vědu a literaturu, o tom přinese »Naše Doba« článek v červnovém čísle od odborníka. Zde budiž zdůrazněn jeho vztah k »Naší Době«, jejímž byl Jakubec pilným přispěvatelem svými články i v literární rubrice, kterou delší dobu řídil, dívaje se na čelné zjevy naší literatury s pevného stanoviska, podepřeného neobyčejnou literárně-historickou erudicí i neohroženou a poctivou přímostí, tak charakteristickou pro jeho činnost vědeckou i pro jeho povahu.

Zprávy knižní a literární. Otto Westphal, Philosophie der Politik. Einheiten und Mächte der Universalgeschichte. München, Rösl & Cie, 1921. M, 80·—. Str. 339. Ačkoliv titul knihy zdál by ze poukazovati na úkol širší, jest spis vlastně pouze jakousi filosofií dějin Německa. Fakt, že Německo za války ocitlo se v protivě proti hlavním velmocem, povyšuje se na dějinně filosofický protiklad: Německo — ostatní svět. To jest podle autora dnes ústředním problémem světově dějinněfilosofickým. Vývoj k této fási dějin světových sleduje přes celé dějiny, jak také ukazují názvy jednotlivých kapitol (na př.: III. Der orientalische Kreis, IV. Das Abendland und die Griechen, V. Das Abendland und Rom, VII. Der deutsche Kreis atd.). Útok Německa na svět se nezdařil, poněvadž byl chybným pojetím úlohy Německa vůči světu. Aby Německo svůj problém universálnosti rozřešilo, musí se oplodniti myšlenkami novými, které však autor podává dosti nejasně. — Rudolf Kjellén, Dreibund und Dreiverband, die diplomatische Vorgeschichte des Weltkrieges. Uebersetzt von Dr. A. v. Normann. München, Duncker & Humblot, 1921. M. 18·—. Str. 139. Autor znám jest svým stanoviskem hodně stranícím Němcům již z dřívějších svých spisů. Zachovává je i v tomto. Základní thesí knihy jest, že světová bouře neudeřila jako blesk z jasného nebe. Počínajíc líčení politických událostí svazkem tří císařů v roce 1873, vykládá je jako ponenáhlou změnu atmosféry před vypuknutím bouře. Tím prý ale dostává se také otázka viny na světové válce do jiného světla. Nejedná se již o »okamžik, kdy výbuch nastal, nýbrž o okamžik, kdy nebe se zatáhlo«. —

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Menšiny v ČSR.

Sjezd Mezinárodní Unie sdružení pro Svaz Národů v Praze, hlavně však odchod zástupců Malé Dohody a Polska z tohoto sjezdu rozvířil opět menšinový problém v ČSR a nutká ve svých důsledcích hledat řešení této otázky.

Jest nesporné, že Němci na tomto sjezdu dosáhli jakéhosi vítězství, byť vítězství prozatím jen akademického, a bylo by chybou přes tuto skutečnost lehce přecházet, aneb zostřit náš poměr k Němcům a k menšinám u nás vůbec.

Již mnichovské předporady dávaly tušit, jakou posici mají v této Unii Němci, hlavně pak když byla přijata Dickinsonova resoluce o právech národnostních minorit. Němečtí (a rakouští a maďarští) p o l i t i k o v é přednesli své stížnosti a filosoficko-akademické pojednání o ochraně práv menšin, které došlo sluchu u ostatních členů Unie a to tím spíše, že uhodili na sentimentální strunu většinou nepolitiků; jest známým faktem, že publikum rádo sympatisuje s poraženým, byť i tento byl před nedávnem jeho nepřítelem; vidíme to u Američanů, u části Angličanů a i ve Francii (hlavně mezi opositními kruhy), že veřejné mínění začíná míti soustrast s poraženými, jako by osud Německa, Rakouska a Maďarska a na př. vymáhání reparací bylo něco nespravedlivého, nelidského. A jestliže postup Francie v očích těchto pacifistů nachází ještě jakž takž jakéhosi ospravedlnění, za to s tím větším neporozuměním zápasí nástupnické státy středoevropské, které musí překonávat konservativní mínění světové, jednostranné nazírání a pod. Zvyk mezinárodního publika na předválečné poměry a mapy, jakož i nedůvěra k těmto novým státům, to jsou veliké překážky, které způsobují, že tato mezinárodní veřejnost dívá se na ně křivě, reservovaně. Němec, Rakušan a Maďar má k tomuto publiku stále ještě snažší přístup, než kterýkoliv člen z »nových« národů, u nichž poválečné obtíže — vyskytující se mutatis mutandis u všech národů světa — jsou agitačně zvětšovány a podtr-

hávány, a těchto obtíží by prý nebylo, kdyby na př. Rakousko nebylo rozbito a pod.

Naše veřejnost i naše vnitřní i zahraniční politika s touto skutečností musí počítat, zde nestačí jen resignovaně říci, že my jednáme spravedlivě a odvolávat se při tom lacino na Chelčického, Komenského atd., jak u nás se pravidelně děje; naší povinností je, pomalu, krok za krokem, velice těžce získávat půdu pro naše snahy a tužby, musíme jednat velice opatrně a každý krok důkladně uvážit, neboť každý náš skutek, mnohdy tendenčně zbarvený jde ihned do celého světa a dovede v momentě zničit to, na čem měsíce jsme pracovali! Takové zabrání Stavovského divadla, takové rozčilování nad každou německou tabulkou ubírá nám všechny sympatie i u našich nejvěrnějších přátel, kteří při svém přátelství k nám mají k věcem přece jen objektivnější odstup a rozhodně již nedívají se na věci se stanoviska pražských ulic.

Rád věřím, že neněmečtí členové Unie sedli na lep německé agitaci, poněvadž dívají se na věc filosoficky, abstraktně, akademicky a nepoliticky; toho němečtí politikové výborně použili a při této své machinaci měli ještě štěstí v tom, že nikdo důrazně neukázal, jak Němci, Rakušané a Maďaři zacházeli před válkou s menšinami a jak zacházejí s nimi i dnes!

Přes to však netřeba ihned tlouci na poplach, neboť podíváme-li se blíže, kdo hlasovali pro Dickinsonovu resoluci, vidíme, že to byli Němci, Maďaři a Rakušané — což jest konec konců docela přirozeno — dále že to byli neutrálové, kteří ve svém celku mají ve všech poválečných otázkách blíže k zbytkům býv. centrálních států a proto pouze hlasování Belgie jest nevysvětlitelné! Vždyť i sám Dickinson poznal, že jedná se jen o politikum, o demonstraci a navrhoval proto dodatky a opravy ke své vlastní resoluci! Vždyť i v zahajovacích proslovech mnoha cizích delegátů slyšeli jsme nejeden vřelý tón pro nás! — — —

Je-li tedy úlohou naší zahraniční politiky všemi prostředky, které má po ruce, překonávat zakořeněné předsudky proti nám a proti novým poměrům ve střední Evropě vůbec, jest stejně takovou povinností naší vnitřní politiky, aby poměr minorit ke státu a československý poměr k minoritám byl již jednou definitivně vyřešen.

Nechci se zde zmiňovat o hlasatelích všelikých nacionálních a šovinistických hesel; ti jsou na obou stranách, a jedni i druzí mají celkem stejnou pravdu; to jsou exponenti jednotlivých stran,

zasedají v parlamentě a řeči v plenu málokdy se mluví z věcných důvodů; proto, zdá se, vyřešení tohoto poměru nevyjde z parlamentu!

Vzájemný styk jednotlivých vrstev na poli kulturním, hospodářském a v každodenním životě vůbec jest sice cesta pomalá, ale bezpečná, vedoucí k cíli; země české tvoří jednotný hospodářský, historický a geografický celek — to jsou sice síly, které se nedají měřit a vážit, ale působí latentně, nepozorovaně. Myslím, že již dnes mnohý i z těch křičících, kdyby došlo k volbě, rozhodl by se pro ČSR!

Nestačí s naší strany vzíti tužku do ruky a vypočítat, že mají-li Němci u nás 3 mil. obyvatelstva, že mají právo na x počet škol a tím problém pokládat za rozřešený! Tímto způsobem tuto otázku nikdy neskončíme, poněvadž jest to problém v první řadě psychologický a vyžaduje tedy přímo lékařského ošetření. Jestliže jsme si uškodili hodně na Slovensku naším spěchem, tím spíše touto metodou nedocílíme nic u Němců, kulturně a hospodářsky velice vyspělých, opírajících se bezprostředně o své soukmenovce v říši. A jestliže dnes na Slovensku jest naším heslem nedráždit a ponechat to času, myslím, že podobně musíme postupovat i s Němci; násilnou metodou nespravíme nic ani zde, ani tam, a nezapomínejme, že čím dále od mírových smluv, tím silnější Německo bude!

Při řešení minoritní otázky svádí se všechna vina obyčejně na minority, t. j. na Němce a Maďary; že prý ať oni se postaví na půdu republiky, čili jinými slovy, aby se stali státotvornými. Avšak proč nejdříve totéž nežádáme od nás, Čechoslováků, proč na př. místo 70% většiny v parlamentě máme jen několikahlasovou nadpoloviční většinu? Myslím dokonce, že komunisté a Hlinkovci budou v zásadní opposici déle než aspoň některé německé skupiny! A nijak bych se dokonce nedivil, že kdyby dnes byly volby, že ani tu nadpoloviční většinu bychom nedostali dohromady! A tak tedy proč tu negaci vytýkat jen Němcům, kteří přece, kdyby republika ocitla se v nesnázích, aneb kdyby nastalo nebezpečí rakouské restaurace, nemohou nic ztratit, ale naopak vše získat?

A proto, říkáme-li že je to stát československý, je-li v našem zájmu tento stát udržet, musíme se spolehnout nejdříve na sebe a být silni sami sebou! Třeba Němce a všechny odstředivé síly

překonat ne statistikou, zákony, nařízeními, oficiálním či státním jazykem, ale mravní ideou, mravní silou a solidní, seriosní prací každým směrem! . . .

Říkáme — žel však, že jen říkáme — že jsme národ Chelčického, Husův, Komenského atd., ale málo kdo z nás se snaží, by měl v sobě aspoň kousíček toho Husa a Komenského! Být takovým, to čpí mnohým humanitou, a ta podle výroků týchž lidí, jest velmi nepraktickou politikou!

Avšak: »Kdykoliv jsme vítězili, dálo se tak pokaždé více převahou ducha než mocí fysickou« a to jest též naše jediná budoucnost. — —

Neboť jen velká idea činí malý národ velkým! *J. Sk.*

Jan Jakubec.

Karel Hikl.

Dne 11. května dožil se profesor Jan Jakubec v nejlepší svěžesti tělesné i duševní svých šedesátin. »Naše Doba« má dobré důvody, aby vzpomenula tohoto významného kulturního jubilea nejen proto, že život a práce Jakubcova jsou vynikající a jsou pokrokové a blízké cílům, o něž tato revue od svého založení usiluje, ale i z toho důvodu, že Jakubec účastnil se založení tohoto časopisu a po dlouhá léta sem přispíval.

Jan Jakubec je dnes vzácný příklad tuhé a ukázněné povahy. Vyšel ze zdravé podhorské rodiny selské z Libunce a po celý svůj energický a pracovitý život uskutečňoval zdravé a mravní zásady tuhé lopotné práce, svědomitosti a houževnatosti, které, jak věříme, byly nejsilnější oporou národní v dobách úpadku. Otec jeho byl střízlivý a pracovitý; neúmorně staral se o četnou rodinu, dbal o vyšší vzdělání svých synů, při tom opatrně a šetrně dbal majetku rodinného. Vynikal silou a osobní statečností, častokráte v hájení rodiny a majetku nedbaje nebezpečí životního. Matka, která se dožila vysokého věku, byla mírná a starostlivá. Věrně zachovávala staré zvyky lidové a byla i výbornou zpěvačkou; nevyčerpatelné bohatství národních písní slyšely děti již doma od ní a jistě již doma byly položeny základy k pozdějšímu Jakubcovu vědeckému zájmu národopisnému, zvláště pokud se týkal studia lidových písní českých, lidové selské terminologie, podhorského nářečí a starého zařízení hospodářského, jichž je dnes Jakubec znalcem nejlepším.

V blízké Libuni žil v době Jakubcova mládí ještě vlastenecký vikář a děkan, spisovatel a buditel Antonín Marek. Lidu, který znal poněkud Markovy buditelské a slovanské práce, imponovala i svěžest a tuhé zdraví oblíbeného kněze, který ve vysokém věku dovedl jet tryskem na koni k umírajícímu s posledním pomazáním, slézat příkré skály a otužovat se na farské louce v zimě i v létě studenou koupelí. A tento Antonín Marek, který vlastně jediný z buditelů viděl celý rozvoj našeho národního probuzení od skrovných

počátků Dobrovského a Jungmannových přes války napoleonské a přes rok 1848 daleko do let sedmdesátých, byl také později prvním předmětem větší literární práce Jakubcovy, od níž pak vedlo jej badatelské úsilí dále k podrobnému zkoumání našeho obrození po stránce nejen literární, nýbrž i politické a ideové.

Na studie byl dán hoch do Hradce Králové, starého kulturního města, jež bylo jedním z prvních našich národně probuzených a uvědomělých měst. Dosud žijí s Hradcem nerozlučně spojené vzpomínky na tiskárnu Pospíšilovu, na »Dobroslova« Jos. L. Zieglera, na prof. Chmelu, Václ. Klim. Klicperu, na mladého Tyla, J. J. Langera a j., jak nám tuto vlasteneckou idylu z let dvacátých a třicátých minulého věku vylíčil půvabně Ignát Hermann v Blednoucích obrázcích. Jakubec přišel ovšem hodně později; pro poznání Hradce z doby jeho studií mohli bychom si zopakovati příslušné kapitoly Jiráskových Pamětí, kde vystupuje Hradec asi o deset let starší. Mezi přísnými zdmi hradeckého Borromea i ve školních lavicích nalezl student několik milých druhů, jimž dovedl po celý život zachovat věrné a účinné přátelství; jest to jeden z nejušlechtilejších rysů jeho povahy, tato věrnost a mužná oddanost. Z profesorů hradeckého gymnasia působili na něho prof. Končinský, klasický filolog, a prof. Grimm, znalec staré češtiny.

Do doby Jakubcových universitních studií spadá vystoupení Masarykovo a těžké boje rukopisné. Poctivý a pravdymilovný student záhy se orientoval a brzy stal se oddaným žákem a následovatelem velikého svého učitele Jana Gebauera, účastníkem tehdejší první »maffie« protirukopisné; živě na něho působí Masarykovy výklady, knihy a boje, jeho geniální, přímá povaha, jeho rozhled, metody a cíle. Pro literární a kritické vyznání Jakubcovo má veliký význam Ot. Hostinský, jenž i utvrdil a rozšířil jeho zájem národopisný. A tak se brzy Jakubec — jenž byl nucen složiti státní zkoušku u Martina Hattaly — stává jedním z nejvěrnějších spolupracovníků a budovatelů pokrokového programu mládeže z konce let osmdesátých a ze začátků let devadesátých. Celá tato významná doba ideového kvasu a mravních, sociálních i politických bojů, ujasňování a nových rozhledů přispěla vydatně k vyhránění a utvrzení Jakubcova charakteru. Píše do Času politické úvodníky, účastní se založení Naší Doby, do níž píše ve stopách Masarykových literární posudky, rozšiřuje své sociální a národohospodářské rozhledy důvěrným a krásným přátelstvím s velikým

učencem a moudrým sociálním politikem prof. Janem Kolouškem, studuje na cizích universitách, jako horlivý turista a nadšený znalec a milovník přírody poznává na hojných cestách, hlavně pěších, nejen českou a slovenskou vlast, nýbrž i mnohé státy evropské; při tom jest jeho zájem široký pronikaje k historii, národopisu a politickému i sociálnímu zřízení oněch krajin. Ale nejkrásnější a nejcennější výsledek velikého procesu let devadesátých, způsobeného životnou a energickou prací Masarykovou, projevuje se ve vnitřním jeho odhodlání, v nalezení pevné a přímé cesty životní práce: Jakubec věnuje se nyní pevné a tuhé práci vědecké, všechny síly a volný čas obětuje literární historii a studiu národopisnému, jež posíleno bylo zejména velikou výstavou národopisnou r. 1895. Jakubec byl tenkrát v přípravném jejím výboru.

Svůj volný čas, v němž vykonal díla vědecké práce, na niž s úctou musí pohlížeti vědci, kteří od mladých let mohli se nerušeně věnovati badatelské činnosti, vykupoval si mnohými obětmi osobního sebezapírání. Neboť Jakubec byl po všecka léta až do roku 1920 také profesorem na Vyšší dívčí škole, takřka bez úlev; a svůj úřad učitelský vykonával rád a svědomitě; vychoval veliké řady uvědomělých žen, které s láskou a vděčností vzpomínají na svého osvíceného, vzdělaného a dobrého učitele. Ani v době, kdy po habilitaci u prof. Gebauera byl jmenován mimořádným a brzo na to pro své vynikající práce řádným profesorem universitním, neměl úlevy ve svých pracích středoškolských; neboť rakouská vláda šetřila ovšem na jediné české universitě a nebyla by zřídila druhou stolici české literatury, pro niž měl záhy Jakubec vedle Jaroslava Vlčka kvalifikaci nejlepší.

Tím více dlužno oceňovati a ctíti Jakubcovu velikou práci vědeckou. Jakubec nikdy nedělal si práci lehkou. Jeho přirozená svědomitost a vnitřní poctivost vedly ho k studiu kapitol obtížných, partií nevděčných, kde výsledky dlouhého a trpělivého studia nemohly se projeviti nějakým velkolepým, objevným a oslňujícím způsobem. Veliká část Jakubcova vědeckého badání věnována jest českému obrození a založena jest v obsáhlých a hutných kapitolách Laichterovy Literatury české XIX. století, jejíž druhá, zlepšená a rozšířená redakce jest dílem Jakubcovým. Tento literární historik obrátil svůj zřetel a vynaložil mnoho práce, aby přesně osvětlil a vyložil veliká základní myšlenková hnutí, z nichž se narodilo a vyrostlo naše národní obrození, totiž hnutí osvícenské a romantické. Jeho metoda v těchto kapitolách záleží hlavně v tom, že do

ústředí svých studií postaví velikou osobnost, zde tedy Dobrovského a Jungmanna, a vykládá obšírně menší postavy, projevy a děje v blízké souvislosti monografické. Tyto práce páchnou olejem; z každého řádku, z drobné poznámky pozorujete, že se autor pohybuje na bezpečné a solidní půdě vědeckého poznání, že ke svým celkovým závěrům a synthesím dochází po předešlém velikém studiu a svědomitém hodnocení. Takovým způsobem jsou i zpracovány kapitoly další o Kollárovi a Čelakovském, Havlíčkovi a Šmilovském. Již z výběru studovaných autorů je patrno, že Jakubce především vábí vědci, básníci a spisovatelé jasného ideového založení, ušlechtilého a pevného charakteru, cílevědomého a jasného programu. Tu dovede intimními dokumenty, zvláště výhodně vybranými citáty z korespondence, pamětí a projevů současníků, výrazně a psychologicky účinně osvětliti studovaný zjev.

Bohatým doplňkem, často vědeckou přípravou, často vnitřní badatelskou povinností jsou Jakubcovy hojné edice. Má veliké zásluhy o vydávání korespondence Dobrovského, kde zvláště v posledních svazcích Českou akademií vydaných, byl více než spolupracovníkem Paterovým; na příklad obsáhlý Jakubcův úvod k vydání dopisů Dobrovského s Jiřím Ribayem ukazuje názorně, jak hluboko se náš historik začetl do odborných filologických diskusí a námětů geniálního učence osvícenského, ale poučuje také, jak moderní literát a psychologický analytik dovede vyčerpati velmi mnoho pro historické poznání a ocenění veliké osobnosti. Tak bychom mohli rozbírati Jakubcovo vydání spisů Fr. Vladislava Heka, kde nešetřil času a námahy, aby ze zapadlých, někdy i v Praze nepřístupných osvícenských časopisů Krameriusových a pozdějších nalezl a často i namáhavě určil drobné, třeba dvouřádkové epigramatické příspěvky, jež byly často šifrovány nebo nepodepsány. Nelze na tomto místě podávati bibliografického výčtu a rozboru těchto edicí a studií. Jenom připomínám Jakubcovo vydání Kollárovy Slávy dcery a Cestopisu italského od téhož autora. Připomínám jeho vzornou edici spisů Čelakovského s úzkostlivým přihlížením k datování a změnám textovým. Připomínám pronikavý a znalecký posudek Quisova vydání Havlíčkových spisů.

Tu vidíme zřetelně všude, že to jest pravá a cenná práce badatelská. Tu jest učenec stavitelem, který napřed dlouho a s namáhavou prací sbírá, urovnává, třídí a objevuje materiál, aby potom, když si jej takto připravil, buď sám budoval nebo připravil

cestu jiným. Z tohoto poctivého a rozsáhlého zájmu učencova plynou také vynikající hodnoty jeho vědeckého hodnocení a třídění: objektivnost, podrobná znalost předmětu, epický klid, široký zorný úhel, s něhož obhlíží více než pouhé literární a umělecké kvality. Z těchto složek i z autorovy povahy vyvěrá i jeho styl: prostý, až jednotvárný, ale obsažný a hutný. V těch krátkých větách a střízlivých epithetech cítíte definitivní formulaci, pozorujete, že autor nedovedl by tak snadno svůj úsudek a hodnocení měniti; cítíte z nich též Jakubcovu nechut ke každé mnohomluvnosti a zbytečnosti, k neověřeným, třebas zvučným a skvělým obratům a výrazům.

Takto připraven a ukázněn přistoupil Jakubec ke svým velikým Dějinám literatury české, které vycházely několik roků jako příloha této revue. Již dříve napsal s Arne Novákem pro německé obecenstvo v Amelangově sbírce Literatury východní svým klidným, věcným způsobem dějiny české literatury do roku 1848. Jeho obšírné české vydání, jehož druhou, značně rozšířenou edici neúnavný pracovník právě připravuje, mají všecky přednosti střízlivé a hutné, bohaté a solidní metody Jakubcovy a imponují zejména bohatstvím citované literatury. V nich jest zejména stará a střední doba našeho písemnictví zpracována ponejprv s takovým bohatstvím materiálu a jednotnou pevnou metodou vědeckou. Z drobnějších kritických studií Jakubcových jmenuji aspoň důležitou jeho práci o předbřeznových našich epigramaticích, jeho výrazné a hluboké práce o probuzenských románech Jiráskových a v Masarykově sborníku otištěnou studii o Masarykově poměru k české literatuře. Řada monografií a drobnějších prací literárních jest uložena v Ottově Naučném slovníku, jakož i v posledním vydání německé encyklopedie Brockhausovy.

Ukázali jsme již, jak z rodinné a krajové půdy vyrostly Jakubcovy zájmy národopisné, jak nabyly vědeckého podepření a rozšíření v Praze u O. Hostinského, i jak v době Národopisné výstavy Jakubec již dovedl se uplatniti. Jeho práce v oboru českého národopisu projevovala se nejen literárně, hojnými příspěvky do Českého lidu. Jakubec jest i po léta již předsedou Národopisného musea, jehož zemědělské oddělení sám zařídil a o jehož krásné publikace má velikou zásluhu. Spolu s Ot. Hostinským a Zd. Nejedlým pracoval ve výboru pro národní píseň. Vůbec obětoval mnoho vzácného času pracím ve vědeckých společnostech, v aka-

demii a v museu, kdež všude ochotně přijímá pracné referáty a povinnosti.

Jest ještě řada životních úkolů, na něž svěží a neúnavný jubilant pomýšlí. Chce vydat svoje Dějiny literatury české v novém, rozšířeném a zdokonaleném vydání; materiál si pilně připravuje i pro své universitní přednášky. Také veliký podnik Literatury české 19. století blíží se za energické redakce Jakubcovy svému pokračování a dokončení. Celá řada studií a poznámek v rukopise čeká na definitivní zpracování, jmenuji aspoň Jakubcův plán veliké monografie o Janu Kollárovi. Jest ovšem »ars longa, vita brevis«; ale muži takové statečnosti a pracovní potence, takové svěžesti a energie, podaří se — věříme a přejeme — uskutečniti největší část připravovaných prací.

O náboženství českém v l. 1619–1620.*)

Napsal Ferd. Hrejsa.

Vážené shromáždění! Před převratem neradi jsme vzpomínali na Bílou horu. Taková vzpomínka vždy nás bolela. A někteří proto docela nechtěli ani vstoupiti na bělohorskou pláň. A proto po převratě mnozí pravili: Bílá hora jest již odčiněna. Nechceme jí více vzpomínat! —

A přece musíme jí vzpomínat vždy znova. Bolestný rok 1620 nelze vymazat z našich dějin ani z našeho života. S tím rokem souvisí těsně celý náš dnešní život. Rok ten znamená kus našeho života, naší životní zkušenosti, bolestné, strašně bolestné, ale přece jen zkušenosti, z níž nutno je těžiti. A proto mimoděk vždy znova vrací se mysl naše k tomuto roku a vždy znova se snaží proniknouti v jeho tajemství: Proč došlo k Bílé hoře? Co nás k ní vedlo? Oč šlo? Jaké že byly její důsledky?

Ledaco se nám vyjasňuje, ledaco i v té nejtěžší otázce, oč šlo. Obecně se uznává v odborných kruzích, a to i tam, kde pro otázky náboženské není porozumění, že »šlo především o otázky náboženské svobody« a že naši otcové bojovali a podlehli »za zásadu mravního sebeurčení, tedy za princip svobody«.

Ale tu je otázka: Když šlo o náboženství, o jaké že šlo náboženství? Jaké že bylo náboženství našich otců? Jaké že to bylo české náboženství, o něž zápasili?

Není to nedůležitá otázka. Vždyť náboženství bylo a dosud je přední vzpruhou a silou životní. A tu velmi záleží na tom, jak se osvědčilo v rozhodné chvíli našeho národa, a jaké to náboženství bylo. A nám, českobratrským evangelíkům a českým evangelíkům vůbec, záleží na zodpovědění otázky té tím více, poně-

*) Přednáška při děkanské inauguraci v Husově čsl. ev. fakultě bohoslovecké v Praze 2. prosince 1921.

vadž sami v náboženství svých otců žijeme a chceme žíti dále. A tu je ovšem pro nás životní otázkou: Jaké že vlastně bylo náboženství našich otců? A jak se osvědčilo?

V odpovědích na otázku tu býval nemalý zmatek. Všichni podobojí, až na Bratří, bývali shrnováni — bez ohledu na různost směrů, ať konservativních, ať pokrokových, často i s reakčními starými podobojími v jedno pod jménem podobojích, a jim všem byly připisovány nedostatky a neřesti všech různých směrů. Tak nejpokrokovější musili nésti viny největších zpátečníků. To byl pouhý zmatek. Anebo byli aspoň všichni podobojí, s vyloučením Bratří a reakčních starých podobojích shrnováni v jedno pod názvem luteránů. Tím byl všem stejně vtiskován cizí, německý ráz, nehledě k tomu, že nastával nový zmatek, když tito domněli Luteráni volili králem ne Luterána, ale Kalvinistu, a byli nenáviděni, ač prý sami Luteráni, saskými Luterány. To jsou samé nemožnosti.

Pokusil jsem se již v České konfesi vyjasnit a odstranit takový zmatek. Sledoval jsem české náboženské hnutí předbělohorské blíž a tu jsem viděl vše značně jinak. Viděl jsem mezi našimi otci domácí, český náboženský život. Byly sice i tenkráte tu ovšem mnohé cizí vlivy jako za dob kdysi Husových. Ale cizí ty vlivy v 16. stol., tu luterské, tu kalvínské a jiné, byly ještě přechodnější a měnlivější než kdysi vlivy Wyclifovy a Valdenských. Silnější byly v řadách duchovenstva, mezi kazateli, daleko slabší byly v lidu. A cizí ty vlivy všelijak splývaly s domácími starými proudy radikálnějších i vlažnějších stran. A tu se mi vyjasnilo rázem. Vedle konservativního proudu až reakčních staroutrakvistů, viděl jsem, jsou ostatní podobojí, novoutrakvisté, a ti zřejmě se rozlišují v řadu stran, často sice i splývajících, ale přece jen tak vyhraněných, že nutno je od sebe přesně rozlišovat. Jsou mezi nimi na pravo konservativci, blížící se k staroutrakvistům a podléhající saským Luteránům, jsou tu široké proudy střední, stojící nejvěrněji na půdě České konfese, mezi nimiž jsou patrny vlivy Luterovy a zvláště Melanchthonovy, jsou tu na levo orthodoksové, stojící pod vlivem Filipistů, klonící se ke kalvinismu, jsou tu i Kalvinisté a Zwingliáni. Ale ti všichni i s Bratřími, stojícími pod vlivem i Luterovým i Melanchthonovým, i Filipistů i Kalvinistů, — tvoří pak jeden celek, jednu českou církev podobojí pod jednou Českou konfesí a snášejí se celkem v pokoji a směřují k prohloubení mravního a náboženského života celého národa, a k vy-

tvoření krásné církve české, jednotné ve věcech hlavních, v Kristově evangeliu, ale jinak volné a svobodné k různým směrům — něco tak krásného a moderního, jak tenkráte nikde jinde nebylo.

Stanovisko to bylo uznáno odborníky vskutku za názor správný a zmíněný zmatek byl jím odstraněn. —

Leč v poslední době, vidím, nastává jakási reakce. V některých význačných pojednáních a spisech vyskytuje se znova starý názor. Někteří vynikající historikové, — zvláště s vnitřním sklonem ke katolicismu — vracejí se, aniž by to blíže odůvodnili, k starému názoru na náš náboženský život. Vidí zase mezi našimi otci v době předbělohorské vedle Bratří jen staré Husity a Luterány, kteří podle nich zahrnují ohromnou většinu našeho národa. Náš národ jeví se až na skrovné výjimky jako národ Luteránů. —

A důsledkem toho je jich filosofie našich dějin. Vidí smysl našich dějin v té době v tom, že náš národ, stávaje se národem luterským, staví se tím ve službu germánství, a tak náš zápas o náboženskou svobodu stává se zápasem drsného germánství a kulturního románství na naší půdě, zápasem, v němž náš národ v svém poblouzení a k své škodě stává se předbojovníkem germánství. Jeho náboženský život předbělohorský je vlastně poblouzení a služba cizině. Proto Bílá Hora, jakkoli bolestna, je vlastně nejen vítězstvím ušlechtilého románství nad plochým germánstvím, ale i vysvobozením našeho národa ze služby germánské a z jeho poblouzení.

Jest to názor starý, ale moderně vyjádřený a strhuje mnohé. Zvláště ve spisech katolických apologetů a polemiků nalézá mohutnou ozvěnu: jeť jim psán z té duše. Ale je to názor správný? Jsem přesvědčen, že jeho důvodem a oporou je zvláště dvojí: stará nacionálně náboženská nechuť k českému náboženskému hnutí, jež stigmatisuje jako německo-luterské, — a pak vnitřní sklon k románskému katolicismu, jako prý vyššímu vývojovému typu.

Nemíním tím žádnou o s o b n í výtku. Naopak respektuji plně osobní směr, životní sklon i nejvnitřnější přesvědčení vědeckých badatelů. Ale tento nově tak vyslovený, starý názor musí nám býti popudem, abychom znova uvážili o této životní naší otázce. Je nutno, abychom se vážně zamyslili, jaké že pojetí náboženského života našich otců je s p r á v n é, a jaké že tedy vlastně bylo náboženství našich otců, — a co že tedy vlastně bylo smyslem našich dějin v době bělohorské.

Nejde ovšem o to, aby tu byla rozvinuta otázka ta v celé šíři. Není zde na to času. A snad ani není toho třeba. Mohuť odkázati na diskusi o luterství, která tedy o téže věci byla projednávána r. 1914 v »Času«. Myslím však, že by mohlo snad zajímati a stačiti, předvedu-li vedle přečetných svědků, o nichž jsem mluvil v České konfesi a nyní v Reformačním sborníku, dva význačné svědky z r. 1619 a 1620, abychom od nich jako současných a nejbližších svědků slyšeli, jaké bylo náboženství našich otců. Jsou to svědkové vážní. A pro nás tím důležitější, že ač známí, dosud v té věci slyšeni nebyli.

1.

První je spis: Xenium Calvino-Turcicum pro rebellibus Bohemis německy Calvinotürkisches Newes Jahr für die rebellischen Böhmen, česky bychom řekli: Kalvinsko-turecký novoroční dar a přání pro české buřiče. Vyšel počátkem r. 1621, ale psán byl v prvé polovině r. 1620, dokončen v srpnu 1620. Je to obsáhlý spis o 110 stránkách, psaný německy, velmi zajímavý a důležitý pro poznání tehdejších náboženských, kulturních a politických poměrů. Autor je přesvědčen, že Čechové zastávají věc nedobrou, zhoubnou, a proto varuje své německé krajany, zvláště neporušeného Aug. vyznání před českým náboženským synkretismem a chce je zdržet, aby se nespojovali s Čechy v jejich boji. Ale přese všecku politickou a náboženskou nepřízeň k Čechům píše věcně, bez překrucování a se zřejmou důkladnou znalostí tehdejších českých poměrů a proto je svědkem velmi vážným. Zná pražské poměry i osobnosti dobře, zvláště hraběte Šlika, Budovce i jiné, a to zřejmě i z vlastní zkušenosti, a je dobře informován o všelikých českých současných poměrech. Je Němec, »teutscher Biedermann«, jak se nazývá. Podepisuje se pseudonymem: Hermann Böheimb von Teutschen Brodta.« Nábožensky stojí na stanovisku výlučně luterském, — jako asi Dr. Hoë z Hoenegku. Přeje si ponížení falcké politiky a falckého kalvínského náboženství, aby moc císařova a jeho saského spojence byla vyvýšena a aby v Čechách po vykořenění všeho kvasu kalvínského vedle katolické církve dále vládnoucí mohla se volně rozvinovat i církev luterská, by obojí to náboženství vedle sebe ve smyslu náboženského míru v říši pokojně žilo. Autor je muž theologicky vzdělaný, ale i politicky činný, který má i styky s vynikajícími osobnostmi politickými a vysokými potentáty strany Fer-

dinandovy, od nichž slyšel in camera charitatis et sub rosa, v tichém soukromí a důvěrně, rozhovor o tom, co se stane, až zvítězí Ferdinand.

Kdo je ten autor? Vše ukazuje na theologa směru výlučně luterského v Praze. Musíme jej hledati tedy mezi německými luterskými faráři v Praze u Salvatora a u sv. Trojice, kteří žili v té době. Mohl by to býti David Lippach, Kašpar Wagner, Zik. Schererz — anebo bývalý kazatel pražský Dr. Hoë z Hoënegku, v ten čas již v Drážďanech. Jsou to vesměs osobnosti, žijící v témž duchu. Johannes Gebauer ve svém pojednání Die Publicistik über den böhmischen Aufstand von 1618, — připisuje spis ten Hoënu. Leč nelze autora určiti zcela bezpečně. Ale ať to byl Hoë, ať kdo jiný z pražských luter. němec. farářů, byla to osobnost, která české náboženské poměry velmi dobře znala a mohla a chtěla dáti o nich podrobné svědectví.

Nuže co praví o tehdejších náboženských směrech, jaké že byly tehdejší náboženské poměry v Čechách? Poslyšme. Autor praví hned s počátku: »Čechové jsou Kalvinisté. Podle většiny dostávát se celku názvu.« Jak ze souvislosti je patrno, vidí tyto Kalvinisty právě mezi stoupenci České konfese. Česká konfese jest prý sice od některých zachovávána ve smyslu nezfalšované Augsburské a císař Rudolf sám v majestátu r. 1609 pojal Čechy jako předního člena římské říše do jejího náboženského míru, který se týká jen papeženců a Luteránů, — ale ve skutečnosti jsou Luteráni v počtu nejskrovnějším. Jeť prý jich mezi horlivými českými patrioty sotva tolik, kolik mají Theby bran nebo bohatý Nil ústí — tedy sotva sedm. Kalvinisté však čeští, kteří v Čechách jsou nazýváni Bratřími a Pikardy, konfesi tu Českou tak násilně a úskočně roztahují, že pod ní jako pláštíkem se ukrývají nejen Filipisté, ale i nejhrubší Zwingliáni, kteří nalezli v Češích národ, který přijal sakramentářské sekty do svého nejtěsnějšího bratrství. Tak jsou Češi ve své většině jen »Stieffbrüder« Luteránů. Jen úskočně prosadili u dvora pomocí papežských rádců a pomocí »Maul-Luteránů«, že do Majestátu o České konfesi byla pojata slova »kterouž někteří Augšpurskou jmenují«, aby byli pokládáni za dobré Luterány a tak aby byli pojati do majestátu, ale právě tím slovem »někteří« chytře to zařídili, aby bylo patrno, že jen někteří rozumí České konfesi ve smyslu Augsburské, ale ostatní nikoli, aby tím i ti, kteří nejdou s Augsburskou konfesí, byli Če-

skou konfesí chráněni. Tak prý Kalvinisté někdy temporisují: ač v srdci Kalvinisté, počínají si někdy v obřadech podle papeženců a ústně vyznávají lutersky. Ale v srdci jsou Kalvinisty a uznávají Filipisty a Zwingliány za své bratry. Však se ani nenazývají Luterány. To slovo je z Čech téměř relegováno. Za to se nazývají evangelíky a podobojí, neb utraque, kteryžto název je jen pláštíkem, kterým se mnohá kacířství ráda zakrývají. Neboť evangelíky se nazývají všichni, kteří trvají při evangeliu a zavrhují papežské tradice, a to bez rozdílu, Albigenští, Valdenští, Viklefité, Husité, Táboři, Pikardi, Bratří, Filipisté, Kalvinisté, Zwingliáni — a v brzku snad i novokřtěnci, Ariáni a jiní budou se chtít tak nazývat, aby české ovčince byly naplněny prašivými ovcemi, by se udrželo přísloví: »Čech — kacíř«. Vždyť ti všichni nechtějí míti konfesijních jmen a jen chtějí zůstati při evangeliu. — (Autor ani neví, jak těmi příkrými slovy dává Čechům pěkné svědectví o jich společné lásce k evangeliu.)

Co se týče zvlášť jména utraquistů, podobojích, byli to původně ti, kteří na základě kompaktát se spojili s papeženci ve všech článcích víry, a jen si vymínili večeři Páně pod obojí. Ale časem nastala změna a nyní četné sekty se pod to jméno vloudily, a zvláště »Stiefbrüder« se o ně derou a budou hledět Luterány, zvláště prostičké a polo-učené rozené Čechy do svých sítí pochytat.

Ba již před delším časem zavedli do rozličných královských a panských měst Heidelberský katechismus, symbol Kalvinistů, a pilně jej cvičí. Konsistoř a defensorské kolegium je tak obsazeno kalvínskými Bratřími, že Luteráni by byli již potlačeni, kdyby bylo tolik dovednosti a moci jako dobré vůle. Konsistoř se obsazuje Husity a Bratřími, tedy tajnými i zjevnými Filipisty a Kalvinisty. Český jeden pán sice měl sen, že Luther a Kalvín oba jsou v jednom nebi, ale autor Xenia by si nepřál do něho přijíti. Však horliví luterští faráři, zvláště rození Němci, kterým se český synkretismus nikdy nelíbil, vyrazí prach ze své obuvi, a půjdou z Čech, aby tu učinili místo falckým Kalvinistům.

(Dokončení.)

K charakteristice B. Croceově.

Napsal Josef Bartoš.

(Dokončení.)

Croce bývá nazýván, spolu s G. Gentilem, tvůrcem italského novohegelismu, a jistě právem, neboť Hegel pomáhal mu luštiti nejtěžší problémy filosofické, a Croce sám, ve známé knížce o Hegelovi, nazývá německého idealistu »obrovským filosofem«. Za největší zásluhu Hegelovu Croce pokládá to, že Hegel si dobře ujasnil, že filosofie má svou vlastní metodu, odlišnou od ostatních věd a tou že jest dialektika. Přes to neztotožňuje se Croce s Heglem ve všem všudy; vytýká Heglovi, že nedovedl překonati dualismus ducha a hmoty a že neprávem aplikoval dialektickou formu na př. na přírodu, čím vytvořena filosofie přírody atd., ač dialektickou metodou lze postupovati toliko v estetice, logice, ekonomii a etice. I stanovisko Croceovo k Heglovi jest tedy zcela samostatné, a pod croceanským hegelianismem není si možno představovati filosofického postoje netvůrčího.

V knížce o Heglovi na studiu velikého filosofa německého Croce ověřuje metodologické základy svého filosofického postupu: kde možno použíti dialektiky, na které vědy lze ji aplikovati. Takových studií Croce podnikl mnoho. Nejzajímavější z nich je však jeho studie o marxismu, kde zase zkoumá, v čem je podstata vědy o třetím stupni ducha, vědy ekonomické. Zmiňuji se o ní jednak proto, že to je jedna z nejvíce ceněných knih Croceových, jednak i proto, abych ukázal, jak širokým jest vědecký zájem tohoto italského estetika, aniž jednota Croceova myšlení tím trpěla.

V knize Materialismo ed economia marxistica (1899) Croce podal jednu z nejpozoruhodnějších kritik marxismu. On uznává velký význam Marxův, tvrdí však současně, že marxismus žáky Marxovými byl zkreslen, takže návrat k původnímu čistému marxismu je prý nezbytný. Kniha sama je řada článků o témže předmětě, a podnět k ní zavdaly hlavně práce A.

Labriolovy (jmenovitě Del materialismo storico, 1896), kter Croce velmi chválí, a Loriovy (Les bases économiques de la con stitucion sociale a j.), jimž vyčítá nedostatek smyslu pro konkrét no. Podle Croceho Loria totiž myslí, že člověk ekonomický, který vskutku neexistuje a jest jen abstrakcí ekonomiků, jest něco sku tečného. Že za takových okolností Loria nemohl doceniti básníků a jejich úkolu v lidské společnosti, bylo věcí přirozenou, a on je skutečně pokládal za pracovníky neproduktivní. Loria dále, nečině rozdílu mezi ekonomií a morálkou, obhajoval ve svých spisech morálku egoistní, podrobenou prý vývoji. Takovéto názory Cro ceho ovšem nemohly uspokojiti: on znal dobře čtyři stupně ducha v nichž pohybuje se vývoj člověka a v nichž vědec stejně jako básník a kupec stejně jako světec měli své pevné místo. A on přesně lišil i morálku od ekonomie, vkládaje všecko užitečnostní do této a oprostuje tím morálku od všeho užitečného. A maje na mysli konkrétnost historické reality, Croce prohlašuje, že ekonomie mar xistická jest úplně oprávněná, ale jen potud, pokud není považo vána za vědu všeobecnou, nýbrž jen za ekonomii, aplikovanou na určitý případ společnosti lidské: na společnost kapitalistickou. Marxismus jest užitečná konstrukce myšlenková, která nám po máhá dějiny vykládati s určité stránky, není však naprosto odvo zena z empirie; jest to důmyslně pojatý výklad lidské společnosti, která jest pomocí něho viděna velmi dobře s určité stránky. Mnoho zla prý způsobilo i nevhodné pojmenování marxismu ja kožto historického materialismu; snad slovo: realistické pojetí historie bylo by tu mnohem prospěšnější. Croce pojal tedy pro blém marxismu s vysokého stanoviska filosofického, a jeho knížka o socialismu právem dobyla si čestného místa mezi všemi jeho spisy; jest jednou z jeho knih, jež pro jasnost svého výkladu i lo gickou přesnost pojmů zde vykládaných byla velmi často volena k překladu, a i u nás měla by býti učiněna známou.

*

Croce, jmenovitě za války, prohlášen byl za germanofila, a toto hodnocení jeho činnosti proniklo i k nám. K tomu přispělo několik věcí: především vědomí, že Croce ukázal na význam ve likých Němců: Hegla a Marxe, kdežto D'Annunzio, jenž byl tehdy ve velké a módní oblibě, byl mu representantem dekadentní poesie, jejíž původ z pařížských kaváren Croce stále důrazně hlásal. Nej větší podnět k tomu však zavdalo Croceovo pojetí státu jako moci, velmi blízké Němci Treischkovi, jež hlásal ve své Economice a

jehož správnost jmenovitě za války zdůrazňoval. Tehdy Croce v článcích, uveřejňovaných v novinách (byly nedávno sebrány G. Castellanem a vydány pod názvem: Scritti sulla guerra nákladem R. Riccardiho v Neapoli) a v revui La Critica, psal tak, že to Italům, zachváceným válečnou psychosou, ovšem nemohlo býti po chuti. Croce na př. pokládal za velikou výhodu Italie, že nebyla do války stržena hned na počátku světové vřavy a varoval před ukvapeností. Italie prý musí míti na mysli jen své vlastní cíle a záměry, má-li do války se vmísiti, a všechen falešný humanismus prý má nechávati stranou. Ke klidu tedy a k rozvaze vybízel v době, kdy vládly vášně, a kdy ukvapenost a citová zaujatost byly běžným pravidlem. Croce dále varoval před podceňováním Němců, jež znal a jejichž vlastenectví, schopné činů a sebeobětování v době vlády laciné fráze v Italii kladl Italům na srdce jako příklad hodný následování. On ukazoval i na kladný pojem státu, jejž v Německu udomácnil Treischke: že stát není abstraktní spravedlností, nýbrž mocí, a že život státu je boj o existenci.

Nevím, zdali je možno v těchto projevech spatřovati nějaké germanofilství. Spíše opatrné a uvážlivé vlastenectví dobrého a věrného Itala bych v něm spatřoval. A to hlásal Croce vždy. »Siamo italiani, cioè uomini di buon senso«, volal jednou k mladým, a tato slova mohla by býti charakteristikou vší jeho činnosti politické. Croce totiž přesně liší ekonomii, právo, státnost, užitečnost na straně jedné a morálku na straně druhé.

Přes to, že by byl býval germanofilem, není možno říci. On spíše nežli kdo druhý z Italů poznal Němce v jejich přednostech i v jejich vadách a hleděl, aby z tohoto poznání Italie těžila. On upozorňoval na Hegla a Marxe, ale varoval před německými estetiky, filosofy a skladateli velikých knih, v nichž bylo tak málo obsahu. On dovedl přichýliti se k Heglovi, protože v něm poznal »obrovského filosofa«, z něhož možno vyjíti, ale věděl, co je v něm zastaralého a co obnovovati bylo by neužitečné. On však dovedl zůstati Italem a jeví se to tím smyslem pro konkretnost, která je prvním význakem jeho filosofování, i tou jasností a přesností distinkcí, které jsou na první pohled přednostmi italskými. A že na domácí tradici navazoval, možno usouditi z významu, jejž přisoudil Giambattistu Vicovi a Francescu de Sanctis.

V Giambattistu Vicovi, (jemuž věnoval knihu: Filosofia di Giambattista Vico), neapolském filosofovi 18. stol., objevil zakladatele moderní estetiky, myslitele, který první z Ro-

mánů postavil se proti tehdy vševládnému racionalismu, důmyslného homérského kritika, folkloristu, vzdělavatele římské historie a filosofie dějin. U něho našel také tušení blízkosti historie a filosofie, kterou pak i svým dílem myslitelským všemožně zdůrazňoval. A Vica Croce vskutku objevil, neboť před ním vědělo se o něm velmi málo, kdežto po studii Croceově věnována byla tomuto velikému zjevu z dějin italské filosofie zvýšená pozornost, jevící se podrobným zkoumáním jeho prací a vydáváním jeho děl, mezi nimiž ovšem dvoudílná La scienza nuova stojí na místě prvém. Dnes Vico zásluhou hlavně Windelbandovou zařaděn byl i mimo Italii do dějin evropské filosofie, kdežto v dějinách estetiky jistě nastoupí na místo Alex. Baumgartena, který dosud za zakladatele estetiky všeobecně byl pokládán.

A druhý, kterého mezi Italy Croce nejvíce si zamiloval, je neapolský profesor F r a n c e s c o d e S a n c t i s, jejž prohlásil za jednoho z největších moderních kritiků. Dobře praví Richard, že Croce nedá si ujíti příležitost, aby nevzdal poctu tomuto mistrovi, v němž se obdivuje schopnosti, spojovati dvojí přednost: historika a kritika. Avšak přes to, že jej nazývá mistrem, Croce nejde za Francescem de Sanctis slepě: zvniterňuje jeho pojem formy v uměleckém díle (estetiku svou Croce nazývá formální jen z úcty k Fr. de Sanctis!) a odvodiv úplně idealitu uměleckého díla, která Francescu de Sanctis nebyla ještě úplně zřejmou, uschopnil s v o u uměleckou kritiku, aby pronikala i díla umělců, na něž Francesco de Sanctis se svou kritickou výzbrojí byl býval nestačil. Krok tento, pro estetiku Croceovu nesmírně významný, projevil se po prvé ve studii L'intuizione pura e il carattere lirico dell' Arte (1908); tu Croce dokázal, že uměleckou intuicí není rozuměti představu něčeho reálního, co by leželo mimo umělce, nýbrž představu citu v ňadrech umělcových bouřícího; je tedy intuice vždy povahy lyrické.

*

Croce povídá kdesi, že studoval marxismus proto, aby si vysvětlil některé problémy z estetiky. Zdá se to býti na první pohled paradoxní, ale jest na tom mnoho pravdy. Řekl jsem, že ekonomie croceanská má se ke croceanské etice ve stejném poměru jako croceanská estetika ke croceanské logice. Tím, že se mu studiem marxismu vyjasňoval pojem ekonomiky jako vědy samostatné (samostatné ve významu croceanském), současně vyjasňoval se Croceovi i pojem samostatnosti estetiky a s ním i pojem umění

jako jevu alogického, jako poznání čistě intuitivního. A to je, myslím, největší poučení pro moderního estetika: jak se nesmí specialisovati úzce na svůj obor, nýbrž jak musí umění sledovati ve všech jeho projevech, a jak je musí umět pojmouti co nejduchovněji, aby pochopil jeho souvislost s ostatními duchovými aktivitami člověka. Croceova Estetika, kde se podrobněji vykládá první stupeň ducha, musí býti studována v souvislosti s celou životní prací velkého italského myslitele. Tento článek neměl býti než první povšechnou orientací po ní.

Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi.

Píše Dr. Jindřich Vančura.

(Dokončení.)

O hrozném zápase duševním, v němž láska k životu bojovala s pevným odhodláním neodvolat, byť to bylo za cenu života, svědčí ony hrozné sny, o nichž Hus zprávy dává ve svých listech a jež byly oním pokušením, jímž váben byl k životu a jež musel překonávat. Hus Boha prosí za stálost a vytrvalost, k němuž duch jest ochoten, ale slabé tělo se brání. Kouzlu listů jeho z vězení kostnického neodolali ani největší nepřátelé Mistrovi, tím více podléhají jemu jeho přátelé. Dojemnými slovy vyjadřuje to i Novotný na četných místech a neodvažuje se mnohdy nahrazovat suchým výtahem to, z čeho mluví srdce a do slova uvádí krásná místa z listů Husových. Tak činí při listě ze dne 10. června, jímž se loučil se svými krajany, věrnými Čechy, nebo při listě Martinovi z Volyně, jeho žáku a spolukazateli Betlemskému, jenž obsahoval závěť Husovu a měl být otevřen po jeho smrti. Těch krásných listů ochráncům jeho panu Janovi z Chlumu a Vilémovi z Dubé a nejvěrnějšímu příteli Petru z Mladoňovic! Dne 5. července poslal poslední vzkaz do Čech a do Kostnice, stručný, ale tím krásnější: »Jak velká jsem utrpěl pokušení, ví Bůh!«

Zatím Hus prohlášením ze dne 1. čce oznámil koncilu své konečné rozhodnutí, že neodvolá. Na poslední pokus koncilu, když Zabarella podával mu formuli odvolání, odpověděl poukazem na své prohlášení ze dne 1. července. Stejně odolal přímluvám poslů krále Zikmunda, mezi nimiž byli oba páni čeští, jeho ochránci. V noci téhož dne napsal prohlášení všem přátelům pravdy, aby jeho smrtí nebyli pohoršeni a neměli ho za kacíře.

Druhého dne 6. července koncil zasedl v kathedrále kostnické k XV. slavnostní schůzi, v níž rozhodnuto bylo o konečném osudu Husově. Nejobšírnější posud vypravování o ní u Palackého No-

votný doplňuje řadou nových podrobností, zná jména osob, které předchůdce jeho vyznačil pouze úřady jejich. Meč po boku krále držel podle Palackého magnát uherský, Novotný uvádí jej jménem Štěpána Rozgoně. Zná jména biskupa Lodského, jenž konal kázání, biskupa, jenž četl zákaz každého hluku, prokuratora koncilu, jenž ohlašoval začátek procesu Husova, Berchtolda de Wildungen, jehož uvádí Palacký, názorně předvádí jako starého a šedivého auditora papežského, dramatickou silou a plastičností vynikají jiné podrobnosti. Naproti Palackému, u něhož Hus chtěl hned z počátku odmlouvat a ospravedlňovat sebe a naproti Sedlákovi, u něhož Hus chtěl nyní hájit svých článků, Novotný uvádí, že se to stalo hned při prvním článku o církvi a že Hus byl okřiknut kardinálem d'Ailli, že potom odpoví najednou, ale Hus se bránil, jak by si mohl všecky zapamatovat. Hněvivý rozkaz kardinála Zabarelly strážím, aby Hus byl umlčen, vysvětluje jako následek toho, že Hus odmítl jeho formuli odvolací. U Novotného vidíme před sebou Husa s rukama sepjatýma a slyšíme zvolání jeho: »Pro Boha prosím, slyšte mne, aby okolostojící nemyslili, že jsem držel něco bludného, potom se mnou čiňte, co chcete.« A podobně jinými význačnými detaily rozmnožena je řada scén až ke konečnému rozsudku a jeho provedení. Biřicům a katu rozkázáno, aby ničeho nebrali z oděvu a majetku Husova. Podle svědectví očitého svědka měl Hus dvě pěkné černé sukně z dobrého sukna, kovaný pás, dva nože v jedné pochvě a krásný sáček — »da mocht etwas inne sin« — odhadoval zvědavý měšťan. Zatím co na hřbitově pálili knihy Husovy, za smutným průvodem celé město tlačilo se k nezvyklému divadlu. Novotný líčí cestu, kudy se bral průvod na popraviště. »Bylo to za městem, v lukách, kde zahrabávali zdechlé koně . . .« Na základě týchž pramenů Mladoňovice a Richenthala Novotný stejně jako Sedlák uvádí podrobnosti o posledních okamžicích Husových a o surovém způsobu, jak pochopy roztlučeny byly kosti a lebka jeho a na špičaté tyči spáleno srdce jeho. Popel s vrstvou země odvezen byl na káře a vržen do Rýna, aby Čechové neměli památky . . . »Ale těm zbyla památka trvalejší.«

Bohatým obsahem i zdařilým provedením naší literatuře dostalo se ve spisu Novotného o životě M. Jana Husi opravdu díla vrcholného, jímž konečně splacen byl velký dluh, který naše historie byla dlužna památce největšího Čecha XV. stol. V příkré protivě ku prof. Sedlákovi, který přezíraje příslušnou literaturu,

neužil ani spisů, jež v seznamu svém uvedl, Novotný všecku pili obracel k tomu, aby mu neunikla žádná práce týkající se osoby nebo doby Husovy; kde se nedohledal některého spisu, aspoň svědomitě zaznamenává jeho název. Daleko však větší a namáhavější práci podnikal prozkumem a probádáním rukopisných památek traktátů, listů a jiných dokumentů z péra Husova, jeho přátel neb odpůrců. Věnoval tomu mnoho let pilné práce, ale při jiných svých úkolech — vzpomínám jen velikého díla jeho o Českých dějinách za doby Přemyslovců — nebyl by zmohl všecku látku, kdyby se mu nebylo nepřímo dostalo pomocníka v prof. J. Sedlákovi. Nevíme kterým podnětem, ale s opravdovou vášní badatelskou od počátku našeho století tento katolický theolog jal se v archivech a knihovnách jiným učencům stěží přístupných neb docela uzavřených, horlivě pátrat po rukopisech Husových, jeho přátel i protivníků a od r. 1906 vydával je v Hlídce brněnské, Časopise katol. duchovenstva a ve zvláštním kvartálníku, r. 1913 založeném, Studie a texty k náboženským dějinám českým. Vydáním Sedlákovým nedostalo se ovšem toho pečlivého vědeckého výstroje, jakému se obdivujeme v nejnovější publikaci Novotného M. Jana Husi Korespondence a dokumenty (1920). Otisky podává často jen podle jednoho rukopisu a dopouští se mnohdy různých chyb při čtení zkratek paleografických. Proto Novotný kde mohl sahal k původním rukopisům, kontroloval jimi vydání Sedlákova a chybná čtení nahrazoval správnými. Ale přes tyto nedostatky nesporná je veliká zásluha Sedlákova, že svými objevy a jejich edicemi rozmnožil látku historickou a usnadnil práci Novotnému. Nad to velikou službu vykonal srovnáním spisů Husových s prameny jejich, zejména s Wyclifem. Podporován jsa svým odborným vzděláním pokračoval tu na dráze, počaté Loserthem, ale s větším ještě úspěchem doplňoval a opravoval svého předchůdce. Litovati jest, že starší úsudky Sedlákovy o tom zněly pro Husa mnohem příznivěji nežli v soustavném jeho životopise, kde podlehl vlivu svého stanoviska církevního. Ale někdy nedostatkem přísné kritiky bývají oslabeny nebo zmařeny výsledky jeho pilné práce. Tak studii jeho o přijímání pod obojí pro laiky Novotný velice chválí pro neobyčejnou znalost příslušné literatury traktátové, ale odsuzuje naprostou, až neuvěřitelnou libovůli v jejím třídění a vůbec chronologii. Naproti němu Novotný je pravý mistr rozboru a kritiky, jak i v druhém svazku svého díla dokazuje četnými poznámkami pod čarou a sedmi kritickými pojednáními, přiloženými

k této části (na str. 461—500), v nichž zjišťuje původce, po případě dobu sepsání jednotlivých traktátů neb dokumentů. Jsou to opravdu skvostné kusy jeho badatelské methody a kritického důvtipu i bystrozraku, jemuž neunikne nejmenší okolnost, které by možná bylo užít při řešení nesnadných záhad. V poznámkách opravuje řadu chronologických omylů nejen Sedlákových, nýbrž i Tomkových a Palackého. Vedle objevů Sedlákových Novotnému v tomto svazku nemálo prospěl i nález Postil Husových, jejž při katalogisování rukopisů musejních učinil r. 1915 F. Bartoš.

S prof. Sedlákem Novotný polemisuje nejen v kritice dat a fakt historických, nýbrž i v pojímání a posuzování osobnosti Husovy, jeho kacířství, jeho činnosti literární i jeho povahy mravní, ba celý spis Novotného a doufáme že i druhý díl Kybalův o učení Husově budou mohutnou a nevývratnou obranou Husovou proti nářkům a obžalobám Sedlákovým. Tak při výtce jeho o nedůstojné závislosti Husově na Wyclifovi, kterou činí ve svém spise o Husovi, Novotný připomíná starší, příznivější soud Sedlákův, když obdivoval se, jak Hus dokonale ovládal spisy Wyclifovy, jež dnes v tiskovém vydání zabírají 36 svazků, jak obratně užíval tohoto pramene a jak vedle něho uložil mnoho své vlastní práce duchovní. Vysvětluje-li Sedlák nesamostatnost Husovu a neujasněnost pojmů theologických nedostatkem výchovy tehdejšího kleru, spis Novotného ukazuje, že theologická fakulta měla v Husovi zdárného žáka, dokonalého znalce písem svatých i literatury patristické, tehdejší filosofie scholastické a velikého díla Wyclifova. Hus sám byl výborný latinář, rozený filolog a vzorný spisovatel český, takže zajisté stál na vrcholu tehdejší vzdělanosti. Proti žalobě Sedlákově, že Hus v boji proti církevní autoritě, proti svým bývalým přátelům počínal si často nedobře, v druhé části spisu Novotného poznáváme, jaké povahy byli představitelé této církevní autority, kdy na stolci arcibiskupském v Praze seděli nedůstojní nástupci Arnošta z Pardubic, Očka z Vlašimě a Jana z Jenštejna, arcibiskup Albík, svými studiemi právník a lékař, vdovec, otec dvou dcer, který se dříve nezabýval ani studiemi theologickými a teprv jako arcibiskup došel vyšších svěcení kněžských. Podobné povahy byl jeho nástupce Konrád z Vechty, rovněž milec králův, jenž lepší služby konal jemu jako podkomoří a rádce než jako arcibiskup. Na stolci papežském seděl Jan XXIII., jeden z nejhorších představitelů nejvyššího úřadu církevního a koncil Kostnický jistě nebyl ideálním shromážděním církevním, třeba v čele jeho stáli

preláti d'Ailly, Gerson, Zabarella, oddaní dílu opravy, kterou sněm nedovedl provésti. A k těmto představitelům autority církevní výborně se hodili někdejší přátelé Husovi Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče vedle druhých nepřátel Michala de Causis, Štěpána z Dolan, doktorů Jana Náza a Jiřího z Boru, mužů, kteří budili mravní odpor Tomkův a jemuž ostrými charakteristikami dodává účinnějšího výrazu Novotný. Středověk nevolil vybraných zbraní v polemikách, ale urážky, nadávky a hanobení, jež nalézáme v traktátech M. Haška, Dětřicha z Niemu, obou Štěpánů z Dolan a z Pálče jsou vrcholem nevkusu a surovosti. Nic podobného nenalézáme v polemikách M. Husa, jenž při sceně rozluční odprošoval Pálče, že o něm v traktátu užil slova fictor (lhář).

Spisem Novotného není dokončeno všecko badání o Husovi a době jeho. Sám autor ukazuje nové dráhy příštím pracím: rozboru kázání Husových a určení doby, kdy byla složena, vyšetření provenience a autentičnosti kázání Wyclifových lépe, než to činil Loserth, poněvadž do některých sbírek kázání Husových přešla omylem nebo zúmysla celá kázání Wyclifových kázání Husova, a prozkumu nové revise českého překladu písem svatých zásluhou Husovou. Důležitou práci vykonal v té věci ještě Novotný, připraviv k tisku kritické vydání Petra z Mladoňovic, zpravodaje o utrpení a smrti Husově.

Ve společné práci Novotného a Kybalově o životě a učení M. Jana Husi naproti spisu katolického theologa Jos. Sedláka poznáváme nově utkání se díla vědeckého názoru a pokroku se zastaralým, středověkým nazíráním na vzpouru Husovu proti autoritě církevní. Jako v době Husově převaha duševní byla na straně jeho a přátel jeho, tak v době Palackého, který po hrozném spuštění, kdy památka Husova vítězným řádem jesuitským byla téměř vyhubena, kdy Balbín spis o učených Čechách (Bohemia docta) nechtěl poskvrnit jménem arcikacíře Husa, obnovil a oživil pravý obraz jeho, uhájil jej svou převahou vědeckou proti útokům prof. Höflera, povolaného na universitu pražskou reakčním ministrem Thunem a proti spisu Helferta pomocníka jeho, jenž chtěl vyvrátiti výsledky práce Palackého. V době, kdy vzpomínali jsme za hrůz světové války 500ho výročí upálení Husova, nově skřížily se zbraně učenců, žáků a odchovanců české university a jejích profesorů Golla a Masaryka, kteří v duchu Palackého vykládali o nejslavnější době husitské v našich dějinách s katolickým theologem

prof. Sedlákem, horujícím pro středověké ideály církve římské. V tomto duševním zápase dostalo se vítězství obráncům díla Palackého proti následovníku díla Helfertova. Vítězství toho dosaženo v době, kdy vyplnila se věštba Palackého o ztroskotání násilného mocnářství rakousko-uherského a kdy v samostatném českém státě padla pouta všemocné někdy censury státní a církevní, kterou bezzávadně prošel ještě spis Sedlákův.

O podstatě a významu etických hodnot.

Napsal Vladimír Hoppe.

(Dokončení.)

Těchto otázek nám nelze zodpověděti ve smyslu příznivém pro pojem hodnoty. Pojmu, jenž vznikl v národohospodářské oblasti, nelze užíti na oblast transsubjektivního pomyslného světa. A pakliže se tak děje, že někteří myslitelé, jimž jde o záchranu ideálů pomyslného světa, hovoří o věcných neb absolutních hodnotách, přenášejí na relativistický a naprosto nevhodně volený výraz hodnoty význam, který tomuto pojmu naprosto nepřísluší. Hodnota nemůže býti ani absolutní ani věčná: hodnota jest závislá předně na jiných předmětech a za druhé na subjektu, který onen předmět požaduje. Münsterbergův spis: Philosophie der Werte nazývá se anglicky »Eternal Values«, což jest naprosto nevhodný výraz, ježto v sobě vlastně obsahuje contradictio in adjecto.

Z těchto úvah jest patrno, že pojem hodnoty, jenž byl opět objeven a zaveden v materialistickém období vzdělanosti, se vůbec nedá užíti na nadindividuelní oblast inteligentního světa. A pakliže se to stále děje, přenášíme naprosto nevhodně volený pojem proměnlivého světa empirického na oblast světa stálého, značí to, že vlastně buďto netušíme, že pomyslný kosmos vůbec eksistuje aneb pakliže jej uznáváme, pak eksistuje pro nás tak nepatrnou a povrchní měrou, že nám lze na něj relativistického pojmu hodnoty beze všech skrupulí užíti.

Jak se pojem hodnoty užívá, vysvitne nám nejlépe z Höffdingovy definice náboženství, jakožto »víry v zachování hodnoty«. (Ein Glaube an der Erhaltung eines Wertes. »Der Satz von der Erhaltung des Wertes ist das eigentliche religiöse Axiom, das in den verschiedenen Religionen und auf den verschiedenen religiösen Standtpunkten auf verschiedene Weise ausgedrückt wird.« Religionsphilosophie str. 9.)

Tato definice nejen že není přiléhavá, ona vyzývá nás, abychom pátrali, odkud ji Höffding získal. Při bližším seznámení s jeho filosofií náboženství dovídáme se, že tuto definici náboženství získal podle analogie zákona o zachování energie v tom smyslu, že hodnota náboženského poměru přes veškeré změny bude zachována. Tedy opět se setkáváme s naprosto nevhodným přenášením pojmu světa empirického, získaného zkušeností, po případě fiktivního, na cíle a tužby pocházející z transsubjektivní oblasti. A nejen tímto nedostatkem jest zatížena ona definice, nýbrž jest provázena následkem tohoto neblahého míšení dvou naprosto různorodých oblastí i dalšími nesnázemi. Jak známo, zákon o zachování energie znamená a spokojuje se postulátem statu quo; zřetelněji vyjádřeno, že se určité quantum, množství energie zachovává. Kdybychom v tomto smyslu přenesli zákon o zachování hodnoty naprosto bezvýznamnou tautologickou vědeckou poučkou, jež by vylučovala zlepšení. Mravní kosmos bez zlepšení, meliorismu, daných poměrů jest nemyslitelný. Vždyť mravnost zakládá se vlastně na zlepšování našeho empirického bytí podle našeho bytí, prožívaného inteligibilní oblasti. Mimo tuto nesnáz ustavičného setrvání v daných poměrech bez vyhlídky na jakékoliv zlepšení, jest Höffdingův pojem zachování hodnoty odleskem zákona o zachování energie, jenž jest získán smyslovou zkušeností a úsudky čerpanými z této zkušenosti. Oblast mravního kosmu spočívá však v datech zcela jiné zkušenosti a jest zcela jiného složení, než aby byla postižitelná daty smyslového světa. Jak již dostatečně vysvitlo z našich předchozích výkladů, máme v pomyslné oblasti co činiti s kvalitativními daty, jež se vyznamenávají svérázným vývojem a na něž užití statických kvantifikujících dat znamenalo by tyto subtilní požitky buďto vyloučiti nebo anulovati. Ježto si toho však nepřejeme, vystříháme se podobného přenášení statických pojmů kvantitativní projekce na kvalitativní kosmos mravní v ustavičném vývoji. Avšak jednou z nejzávažnějších potíží přenésti všeobecný pojem zachování do oblasti etiky, jest, že zevšeobecňováním nastane ihned devaluace. Mravní čin nese na sobě stopu jedinečného originálu. Zevšeobecněním neb opakováním jej znehodnocujeme. Bezcitná slova Mefistofelova ve Faustu: ona není první, jsou příkladem podobného zevšeobecňujícího znehodnocení.

Etiku si nesmíme představiti jako něco, co jest již hotovo a co může zůstati na stadiu ustavičného zachování. Každá etika jest toliko etikou prozatimní a to z toho důvodu, ježto svými kořeny

sahá daleko za data pouhé zkušenosti individua. Mravní data námi postřehnutá v našem nitru nejsou výsledkem individuelní zkušenosti, ani výsledkem dědičnosti, nýbrž jsou daty nadindividuelní oblasti, jež sahá nad naši individuelní zkušenost a za ni.

Každý z vás zná asi onen zvláštní hlas, jenž v podobě napomenutí, vybídnutí vám bez jakéhokoliv vašeho přičinění připomíná vaše povinnosti. Ať matka, žák, učitel, lékař, dělník neb vojín, všichni bez ohledu na své povolání neb národnost, jsou udržováni ve svých povoláních a plnění svých povinností, hlasem tryskajícím z jich nadindividuelní oblasti.

Nebudu zde opakovati Kantových známých slov o autoritativním hlasu, jenž nás vybízí k plnění našich povinností; spíše rozebereme fakt, zda morální závazek, nutící nás plniti naše povinnosti, jest toliko osobní, vztahující se toliko k naší empirické osobnosti či zda jest nadosobní, transsubjektivní a nadindividuelní a zda jej můžeme považovati za výraz postulovaného a vnitřní zkušeností potvrzeného světa pomyslného, inteligibilního.

Kdyby mravní příkazy byly toliko empirického původu, pak by naše morálka měla naprosto individualistický ráz. Kolik by bylo individuí, tolik by bylo morálek. Společnost by naprosto nemohla eksistovati jakožto harmonická organisace, ježto by anarchistické, rozkladné prvky převládaly. Dějiny a studium sociálních fakt nás poučuje o opaku. Přes to, že jsou lidské skupiny, jež nežijí spolu právě v nejkrásnější harmonii, nutně uznáme, že jsou určité nepsané a smyslovou zkušeností nevnímané předpisy, jež určitou společnost zavazují k tomu, aby vybudovala určitý řád zákonů neb předpisů, na základě jehož může se udržeti neb pokračovati. Nezachování oněch základních původních předpisů, jež se obyčejně shrnují do prostých náboženských příkazů, uvádí lidskou společnost do velkých nesnází a naprostého rozkladu, ježto zde nastalo odvrácení od něčeho stálého, neproměnného, co naší smyslovým vnímáním a empirickou citlivostí zatížené osobnosti dává neodvolatelné příkazy.

Z toho by plynul tudíž závěr, že možnost státních útvarů, spravovaných zákony, jež jsou v určitých mezích plněny jednotlivými individui, poukazuje na nadinidividuelní, dokonalou pomyslnou oblast, jejíž odlesk nosí sice každé individuum v sobě, avšak pro zatížení svou empirickou osobností nedovede přesně setrvati na dráze, jež jest mu vytčena jeho nadindividuelní mravní oblastí.

To však není vše. Hodnota, tedy svět, jenž se má teprve státi skutečností, by neměl smyslu, kdyby se nevyznamenával mimo závaznost k inteligibilnímu světu závazností k zlepšení empirické naší eksistence aneb lépe řečeno, odvrácením od ní k neproměnnému, pomyslnému světu.

Jeden z nejdůležitějších poznatků, který učiníme při studiu mravnosti spočívá v tom, že mravnost pro pouhé individuum nemá smyslu: mravnost jest sociálním produktem a nemůže býti abstrahována od sociálního prostředí, v němž vzniklo. Mravní vědomí určuje zároveň poměr bližního k bližnímu a jest výrazem tohoto poměru. I individua, žijící v naprosté samotě a odloučenosti, jsou zúčastněna nejen na společenském řádu a jeho zachování, nýbrž jsou výrazem určitého mravního vztahu k jiným individuím, i kdyby se tomu bránila.

Popatřme nyní v jakém poměru jest náš pomyslný svět, jenž určuje normy našeho jednání, k vzájemnému vztahu jednotlivých individuí.

V hořejším výkladu pravím totiž, že mravnost jest sociálním produktem a že pro individuum nemá smyslu. Podotkl-li jsem, že mravnost jest mi poměrem individua k individuu, bližního k bližnímu, míním tím snad pouze poměr našich empirických osobností, totiž našich tělesných schránek, zatížených smyslností a mnohými nepěknými pudy a vášněmi? Naprosto ne.

Pronáším zde pevně a odhodlaně svůj názor o mravnosti, že by totiž naše empirická osobnost, zatížená přírodní kausalitou a biologickým názorem na život, nemohla nikdy řádné morálky produkovati. K vytvoření stálé morálky jest též zapotřebí úzkého poměru k naší nadindividuelní oblasti v podobě velkého Já k naší empirické osobnosti. V tom ohledu byli Guyau a Nietzsche důslední, pakliže při svém základním principu »Expansion de la vie« a Dionysovském kultu zároveň hájili morálku Sans obligation ni sanction. Nietzsche šel dokonce ještě dále, anuloval při svém nadšení pro rozpětí života v naší empirické oblasti morálku vůbec, jako něco pro slabochy a individua hodná sanatoří. Nietzscheovo pověstné přehodnocení dosavadních hodnot pohybuje se též směrem k naší empirické osobnosti, a z těchto důvodů není s to vytvořiti než plochý a mělký eudämonologický životní názor.

Jest však jen poněkud oprávněn tento titanismus, stavící své předpoklady na velmi vratkých základech naší empirické osobnosti, jež stárne, chřadne, churaví a posléze hyne? Jest naším ne-

smírně ubohým empirickým jevem, oblastí našeho malého Já, vyčerpána opravdu celá naše podstata, abychom pro ni žádali prázdnou formulku »Expansion de la vie« aneb dionysovský kult? Může vůbec vzniknouti na tomto stupni kultu empirické osobnosti, zatížené nízkými pudy a vášněmi, mravní poměr individua k individuu, v podobě lásky k bližnímu? Zdaž není spíše oblast empirické osobnosti charakterisována případným materialistickým heslem: »Člověk člověku vlkem«? Jest samozřejmé, že při podobném oceňování toliko nejspodnější vrstvy naší osobnosti — v podobě malého Já — již máme společnou s přírodou, nemůže býti o mravnosti ani řeči. Tento amorální kult empirické osobnosti vidíme dnes uplatněný v Rusku: a výsledek jeho se dostavil v podobě rozpoutání běsů vášní, mravního a hospodářského rozvratu, jakož i nesčetných poprav. Na žádném národu neuplatnila se proroctví Dostojevského tou měrou jako na ruském.

Hobbes svou materialistickou zásadou »homo homini lupus«, měl by pravdu, kdyby byl člověk omezen při uplatnění poměru individua k individuu pouze na empirickou oblast své osobnosti. Za těchto okolností byla by společnost lidská loupežnou vraždící smečkou. Vývoj lidské společnosti nás však poučuje o něčem jiném.

Kdykoli se totiž odvrátí lidská společnost od transcendentální oblasti své osobnosti, od svého velkého Já, a přikloní příliš kultu své empirické osobnosti, jež rozpoutá vášně nejnižšího druhu, jež vyvolají rozvrat, války, vraždy a popravy, nastane touha po onom nadindividuelním, jež člověk dovede ignorovati v době vyvrcholení svých vášní. Uvedenými vývody snažím se dokázati, že sociální prostředí, v němž má vzniknouti morálka, jež má míti plnou platnost a závaznost, rekuruje k našemu nadosobnímu, velkému Já, jež jest všem lidem společné a z něhož prýští všem lidem společné tužby a ideály. Bez předpokladu pomyslného světa, který ostatně prožíváme bezprostředně jakožto věc o sobě a nikoli toliko jakožto jev, jest jakýkoliv nezištný, lásky plný poměr individua k individuu nemyslitelný.

Kdo se blíže seznámil se svou empirickou osobností, nebude ani dosti málo v pochybnostech, že tato svrchovaně labilní, změnám a klamům podléhající oblast není s to vytvořiti ani stálého a závazného poměru individua k individuu ani pevné a stálé vazby státního útvaru neb mezinárodního styku. Tato přírodní oblast naší osobnosti bez jakéhokoliv spojení s nadindividuelním stálým

a nepoměrným světem dovede vytvoriti nanejvýše eudämonologickou morálku, směřující toliko k hodnocení slastí neb strastí prožívaných naší empirickou osobností, jinak řečeno, bude se pohybovati v oblasti přírodní kausality a biologické morálky, aniž se však dovedla povznésti k duchovní zákonitosti v podobě uskutečnění vnitřně prožívaných cílů, jež získáváme z nadindividuelní oblasti své osobnosti, z našeho velkého Já.

Pošineme-li naopak Archimedův bod svého badání o mravnosti do oblasti pomyslného světa, pak se nám etické hodnoty budou jeviti v zcela jiném světle. Nadindividuální osobnost inteligibilního světa, s níž jsme svým svědomím v bezprostředním styku, roztříštěná v nesčetná individua v podobě společenského poměru našich empirických osobností, usiluje o spojení a dorozumění, jež bylo původně před naším vtělením v empirické osobnosti, a jemuž naše empirická osobnost, zatížená smyslností, přírodními pudy a vášněmi, klade překážky.

Etická hodnota, lépe řečeno cíl, jest tudíž stálým útvarem z pomyslného světa, jenž řídí labilní a změnám podléhající oblast v podobě naší empirické osobnosti zv. malým Já, a určuje vztah její k jiným empirickým osobnostem. Etické hodnoty nám ustavičně svým nadindividuelním, transsubjektivním zasahováním v podobě hlasu svědomí připomínají eksistenci pomyslného světa, v jehož znamení toliko prospívá a zdárně pokračuje život našich empirických osobností, jež vlastně bez ustavičného odvolávání se k onomu pomyslnému světu nejsou naprosto ničím — totiž toliko působištěm přírodní kausality čili pouhým mechanismem, z něhož bychom se marně snažili odvoditi jakékoliv zdání mravního poměru neb styku. Z těchto důvodů nebyli bychom schopni nejmenšího mravního činu neb vědomí povinnosti, kdyby něco v nás nerekurovalo, neodvolávalo se k nadindividuálnímu a transsubjektivnímu řádu, jenž jest nad námi jakožto empirickými osobnostmi.

Nyní bych rád dodal ještě několik závěrečných slov. Národohospodářský pojem hodnota objevil se tudíž naprosto nevhodným k označení něčeho, co má míti stálou, po případě věčnou platnost, ježto jest odvozen a přejat z empirického světa, jehož znakem jest nestálost, vrtkavost, kolísání. Jak jsem se již zmínil, pojem věčné hodnoty trpí vnitrným rozporem, a jest vlastně contradictio in adiecto. Ve znamení proměny, klesání a stoupání kursu v podobě modních hesel není možná trvalá mravnost aneb vzájemný poměr bližních neb národů. K tomu jest zapotřebí vnitřně prožívané ne-

proměnné veličiny, jakou ovšem hodnota naprosto není. K označení oněch neproměnných, věčně stálých veličin hodí se spíše název cíl, vnitrná tužba, ideál. Πάντα ρεῖ, τὰ εἰδέα μένει jest výsledkem řecké filosofie.

V dnešní neklidné době se mnoho hovoří o životě sub specie aeternitatis, a to asi z toho důvodu, ježto se velmi po něm touží. Na otázku, kde jest tento život a jak se žije, odpovídám Vám prostě, že každému z vás jest možno žíti oním životem, jen jest zapotřebí, otevříti oči svého vnitrného zraku a odkrýti svůj nadindividuální pomyslný svět, spojiti se s velkým Já, jež jest příliš zastřeno přirozenou, empirickou osobností. Toliko přemístěním těžiště, Archimedova bodu z naší proměnlivé a nestálé, vášněmi a přírodní kausalitou zatížené empirické osobnosti do naší nadindividuální, stálé, vášním vzdorující transcendentální osobnosti, jest možný život sub specie aeternitatis. Předpoklady našich poznávacích schopností, tužby etické a estetické svědčí nezvratně o tom, že máme v sobě veškeré podmínky věčného života, jež sahají dalece za efemerní oblast naší empirické osobnosti. Kdo se zdráhá opustiti úzký obzor svého malého Já, aby setrval v oblasti bezpečných empirických fakt, nepozná nikdy ani širého moře ani nových kontinentů daných každému z nás jeho velkým Já s vědomím nekonečného, věčného života. Neboť hodnota, lépe a správněji řečeno, cíl neb ideál jest mi transcendentálním objektem, jenž jest toliko korelátem námi prožívaného transcendentálního subjektu. Etická hodnota, lépe řečeno cíl neb ideál, jest mi stálým vzorem inteligibilní oblasti naší osobnosti, jenž má bezprostředně prožívanými příkazy dosti proměnlivou oblast naší empirické osobnosti, jež se zdá určena k tomu, aby se pozvedla od eudämonismu přírodní oblasti k duchovnímu kosmu původního vzájemného, nadindividuálního spolužití v podobě zírání věčné podstaty nám nadřaděné bytosti.

Obecné školství na Slovensku po převratu.

Josef Sedláček.

(Pokračování.)

Ovšem že stát má zájem na tom, aby mládež na školách byla vychovávána v duchu státu přátelském, avšak to má zajištěno zákony uherskými dosud na Slovensku platnými měrou mnohem větší, než by se odvážil žádati kterýkoliv zákonodárce republikánský. A není-li snad státní správa s to, aby prováděním platných ustanovení zajistila na školách církevních, a jiných nestátních výchovu v duchu státním, republikánském, sotva se jí to větší měrou podaří na školách státních, které přece většinou jsou obsazeny učitelstvem stejnorodým jako na školách církevních. Bývalí státní učitelé, pokud obstojně uměli slovensky, zůstali většinou ve školské službě, ba vrátili se do školy i mnozí z těch, o nichž po převratě slovenští inspektoři prohlašovali, že z důvodů politických nebo jazykových nejsou způsobilí vyučovati na slovenské škole. V maďarské části Slovenska pak učitelstvo z dob maďarských zůstalo nedotčeno. U všech těchto učitelů můžeme předpokládati vrozené, upřímné smýšlení celostátní, republikánské jen výjimkou. To možno očekávati zpravidla jen u těch státních škol, kde jsou ustanoveni čeští učitelé. To však není znakem, že státním školám určována byla nějaká odlišná tendence politická, nýbrž české učitelstvo, jehož z nedostatku učitelstva slovenského jest — a ještě nějaký čas bude — na Slovensku potřeba, podle zákonných ustanovení o autonomii církevních škol může býti ustanoveno pouze na školy státní.

Přikazování českého učitelstva na Slovensko jest spojeno se značnými potížemi pro státní školskou správu jednak proto, že i v zemích českých jest nedostatek učitelstva zvláště pro školy menšinové, jednak proto, že učitelé většinou přicházejí na Slovensko neradi, často jen z přinucení, konečně i proto, že posílání českých učitelů na Slovensko přikládají nepřátelé republiky tendenč-

ní výklad o počešťování, o okrádání o víru, o vyžírání, o zabírání teplých míst a p. Avšak i opravdoví Slováci a republikáni hledívají na české učitele nepříznivě, o čemž by mnozí z přikázaných učitelů mohli vypravovati kroniky.

A proto, přes to, že zkušení čeští učitelé vykazují na Slovensku krásné výsledky ve škole i mimo školu, že velkou většinou ani po stránce jazykové nelze jim činiti vážné výtky, že se mnozí z nich opravdu poslovenšťují, přes to že slovenské děti k českým učitelům upřímně lnou, lze očekávati, že proud učitelstva na Slovensko přikázovaného již nyní ochabující v blízké době zanikne docela, a pak jen jednotlivci budou se hlásiti na Slovensko cestou konkursní právě tak, jako nebude učitelstvu slovenskému zavírána cesta do zemí českých.

Liší-li se státní školy od škol církevních, jest tomu tak jen vyššími požadavky škol státních, přímějším vlivem na učebné knihy, na osnovu, na kvalifikaci učitelstva, na trvání školního roku, avšak netroufá-li si školská správa prosaditi zvýšení úrovně škol církevních ráznějším zasáhnutím do jejich vedení z obavy před porušením nyní tak úzkostlivě chráněné církevní autonomie, má na školách obecních (komunálních) již podle nynějších zákonů volnou ruku.

Státní školy na Slovensku za éry maďarské byly s hlediska maďarské státní myšlenky oprávněny, avšak byly oprávněny i s hlediska státních financí a celostátní administrativy, neboť státní školy byly v celých Uhrách, administrativa školská byla v celých Uhrách jednotná, centralistická, a konečný cíl, k němuž zřetelně vývoj školský posledních let směřoval, bylo postátnění všeho školství obecného v Uhrách.

Po převratu však státní školy na Slovensku pozbyly svého oprávnění z týchž důvodů. Státní školy nejsou zárukou jiné, »státnější« výchovy než školy jiné, nejsou po celé republice, správa školství není jednotná, vývoj školství obecného v republice nesměřuje k postátňování, státní tendence není centralistická, aspoň jest nemyslitelno, aby část slovenských škol byla centralističtěji organisována než v Čechách nebo na Moravě.

Státní školy na Slovensku nemají svého oprávnění, a bylo by žádoucí, aby ještě před vydáním nových společných školských zákonů státní školy na Slovensku byly zrušeny a na jich místě aby organisovány byly školy obecní (komunální) podle zák. čl. XXXVIII. z r. 1868, a aby státní školy podle § 80. téhož zákona

byly zřizovány, po případě zachovávány pouze tam na Slovensku, kde v podobných případech se v Čechách zřizuje škola menšinová.

Při tom budiž ještě nadhozena otázka, zda jest účelno, aby potřebu školy podle § 80. posuzoval pouze ministr vyučování jako mohlo býti za časů maďarských, kdy při přímočarnosti maďarské státní myšlenky byl státní zájem jasný, či bylo-li by žádoucí příslušným výkladem jmenovaného paragrafu rozšířiti rozhodování o potřebě menšinové školy na širší forum na př. na ministerskou radu, neboť často kromě zájmu pedagogického a politického jde o zvláštní zájmy jiného ministerstva na př. při školách v posádkových místech, při školách pro železniční zřízence exponované v cizím prostředí a p.

Důvodů pro zrušení škol státních bylo by lze uvésti více, naproti tomu lze uvésti různé důvody pro další existenci škol státních, avšak již to, co svrchu bylo připomenuto, stačí, aby o věci bylo vážně uvažováno.

Z důvodů, jež bylo by lze uvésti pro další trvání škol státních hlavní jest jistě ten, že obce převážně jsou slabé, aby vlastními silami nesly veškeren náklad věcný, zvláště běží-li o stavbu neb rozšíření školní budovy.

Jest samozřejmo, že výjimečně velký náklad nutno přenésti na jednotky finančně silnější, než jsou obce, zvláště obce beze většího majetku. Činitelem, jenž by finanční nesrovnalosti vyrovnával, byly by v první řadě župy, v druhé řadě župní svazy, konečně přispěl by části nákladu na investice zajisté i stát podobně, jako přispívá v obdobných případech i v zemích českých.

Rovněž je jisto, že stát bude musiti mnohou obec, po případě některé župy zvláště v prvních dobách zakládati t. j. poskytovati jim nízko zúročitelné dlouhodobé půjčky nebo nezúročitelné zálohy, aby mohly dostáti svým povinnostem ke škole národní. Rozdělení nákladu na jednotlivé činitele a určení způsobu úhrady státních záloh bylo by věcí finančních politiků a parlamentu.

Navržený způsob byl by sice značným krokem k samosprávě Slovenska, naprosto však nepůsobil by odstředivé ve smyslu celostátním, ba právě naopak slovenské obce a župy by cítily a uznávaly svoji závislost na celku, na státu, a jinak by hleděly na sumy, jichž se od státu dostává jako podpory na jejich vlastní instituce, než hledí nyní na sumy, které stát vynakládá na své zřízení, jež udržuje z vlastních důvodů bez zákonné povinnosti.

Podobným způsobem bylo by lze rozřešiti i otázku státní podpory školám církevním, vlastně učitelům škol církevních, o níž byla řeč v minulé kapitole.

Ani k těmto podporám není stát vázán zákonem, aspoň daleko ne v té míře, a žádají-li církve jich další vyplácení, aby církevní školu mohly udržeti, nechť podpora státní jest považována za zálohu, kterou církve budou povinny z církevního majetku vrátit při pozdějším jednání o odluce církve od státu. Které církve by na tuto podmínku přistoupiti nechtěly a nemohly církevní školy svým nákladem dále udržovati, přenechaly by je obci a církevníci měli by nadále vliv na tu školu ne jako příslušníci obce církevní, ale jako příslušníci obce politické. Tento přechod byl by pro církve nejméně bolestný a dotkl by se vážněji jen samolibosti farářů a vládychtivosti biskupů.

Naznačeným řešením státní podpory učitelům církevních škol dostala by se vláda ze slepé uličky, do níž se svým nařízením z 8. dubna 1920 bezděčně dostala.

Přeměnou státních škol na školy obecní (komunální) a postupným odevzdáváním církevních škol obcím stala by se obecní (komunální) škola na Slovensku nejen ve smyslu zákona, ale i v praxi základem školské organisace, čímž by se Slovensko přiblížilo organisaci zavedené v zemích českých a připravila by se půda pro nový společný školský zákon.

Správa slovenského školstvi obecného.

Názory na administrativu nejsou jednotné a jest velmi nesnadno vyznačiti mez mezi administrativou, kterou pokládá president Masaryk za sloup státu, a správou, kterou by bylo lze nazvati odiosním jménem byrokratismus. Tato mez je velmi pohyblivá a možná, že i tuto kapitolu stihne výtka byrokratičnosti, osmělím-li se ukázati na některé nesnáze a nedostatky slovenské administrativy školské.

Zákon o školské správě z 9. dubna 1920 č. 292 Sb. z. a n. v § 38. 3 odst. ustanovuje, že nařízením vlády budou na Slovensku zřízeny orgány, které budou pověřeny vykonáváním oborů působnosti, jež tento zákon přikazuje úřadům a orgánům školním. Tato věta by mohla vzbuditi dojem, že takových orgánů dosud na Slovensku nebylo. Znalci však vědí, že dosud na Slovensku platný zákon o školských vrchnostech z r. 1876 (zák. čl. XXVIII.) se novému svrchu uvedenému zákonu velice podobá.

Správa národního školství v Uhrách nebyla v celku tak centralisována, jak bychom při centralistické tendenci uherské mohli předpokládati. Státu ovšem byla vyhražena vrchní správa a hlavně dozor vykonávaný školními dozorci, úředníky ustanovenými pro každou župu z osob rozumějících administrativě a vyučování. Mívali k ruce podinspektory a inspektory pomocné.

V každé župě byl administrativní výbor školským úřadem se značnou pravomocí ve věcech školství obecního. Mimo jiné dohlížel na obecní i církevní školské úřady, aby vykonávaly své povinnosti ku škole, navrhoval postavení a podporu škol, jakož i jich zavření, podával pravidelné zprávy o stavu školství svého odboru, vedl disciplinární jednání jak proti učitelstvu, tak proti členům školských stolic a obecních zastupitelstev pro školské věci. Pro obecní a státní školy byl instancí druhou, v některých případech poslední. Byl důležitou složkou finančního školského hospodářství, neboť zkoumal rozpočty a účty státních i všech státem podporovaných škol. Na podporu vývoje školství svého okresu mohl zříditi ze znalců školství (učitelstvo všech druhů národních škol muselo býti zastoupeno) stálý lidovýchovný odbor s právem posudků a návrhů.

Každá obecní (komunální) škola patřila pod správu politické obce, v níž se proto obecním výborem zvolí školská stolice (kromě členů volených farář místní církve a jeden až tři učitelé učitelstvem volení).

Školská stolice má podobnou pravomoc jako naše místní školní rady. Podstatná odchylka spočívá v tom, že volí své učitele, které administrativní výbor potvrzuje. K tomu nutno připomenouti, že podle zákona pečovala obec jak o plat učitelů, tak i o jeho výslužné.

Církevní školy patří pod správu církevní obce, jež zvolí církevní školskou stolici s farářem v čele. Zřízení a povinnosti církev. škol. stolice podle obdoby platné pro školy obecní ponecháno určiti vyšší církevní vrchnosti (biskupům), jen ve věci návštěvy a zanedbávání školy byla platna ustanovení předepsaná pro obecní školské stolice.

Při školách státních místo školských stolic byla zřízena školská kuratoria a jejich povinnosti a jednací pořádek byly určeny velmi podrobnými nařízeními.

Převrat učinil ve školské správě revoluci mnohem dalekosáhlejší než v jiných oborech. Administrativní výbory byly nahra-

zeny župními správním komisemi a jich působnost ve věcech školských zanikla takřka úplně. Obecní školské stolice po převratu se změnily právě tak jako obce. Církevní školy ze všech druhů škol obecných nejvíce zachovaly si nepřerušenou souvislost své samosprávy jak v obcích, tak u vyšší církevní vrchnosti.

Za to nejvíce se dotkl převrat škol státních. Maďarští školdozorci, pokud neodešli sami, byli vesměs z úřadů odstraněni. Maďaronská školská kuratoria zanikla většinou sama sebou a jen ve velmi řídkých případech užil župan své pravomoci, a jmenoval kuratoria nová. Tíže veškeré školské administrativy spočinula na úřadě centrálním, jenž zastoupen byl na Slovensku podobně jako obory jiné zvláštním referátem. Ze školského referátu, původně nepatrné odbočky úřadu ministra s plnou mocí pro správu Slovenska, vznikl časem veliký úřad vybavený všemi možnými pomůckami, s vlastní účtárnou, vlastním úředním časopisem, přes to však se zdá, že úloha, které se podjal, jest nad jeho síly, jak později bude ukázáno.

Po zaniknutí školských kuratorií a administrativních výboru jakožto školních úřadů župních zřídila školská správa na 50 školských inspektorátů, úřadů zákonem nedosti oprávněných. Jich prostřednictvím vykonává veškeru správu školskou po stránce školského dozoru a správu školství státního (z části též škol ostatních, pokud jsou státem podporovány) i po stránce hospodářské. Avšak školské inspektoráty jsou k tomuto úkolu slabé z několika příčin. Noví školští inspektoři byli vybráni vesměs z řad učitelstva lidových škol, velkou většinou z řad učitelstva církevního. Pouze někteří z nich vynikali nad průměrnou úroveň církevního učitelstva, a jen živé vědomí národní bylo zpravidla důvodem, že stal se učitel inspektorem. Někteří vpravili se výborně do nového oboru práce a stali se z nich znamenití úředníci, jiní opět jsou hlavní příčinou, že školská administrativa vázne.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

(Janov a Haag. — Reparace. — Irsko. — Nová vláda rakouská.)

Skončení Janovské konference nepřineslo též ukončení evropské hospodářské krise. Doba několika neděl nemohla ovšem stačit na to, aby tato krise byla rozřešena, tím spíše, že jedna její příčina, reparace, z jednání byla vyloučena, a zbývala k diskussi pouze druhá hlavní příčina, t. j. otázka ruská. Přes to význam Janova bude historický, byť přímo politické výsledky jsou nevalné. Na konferenci často ukázaly se naprosto protichůdné zájmy a názory jednotlivých států, ale pocit odpovědnosti přece jen byl takový, že konference neskončila fiaskem a dokonce bude mít své pokračování v haagské konferenci expertů, jež svým složením již bude šťastnější a doufejme, že se ji podaří aspoň přiblížit se k zlepšení evropské situace.

V posledním okamžiku podařilo se zažehnati nebezpečí, hrozící dnem 31. května, nesplní-li Německo své reparační závazky; podařilo se dosíci kompromisu, a to tak, že Německo bude nuceno dosáhnouti rozpočtové rovnováhy a že asi bude musit přivoliti ke kontrole svých financí. Zdá se též, že tohoto kompromisu bylo dosáhnuto na základě slibu, že spojenci půjčí Německu větší půjčku, aby tak svým závazkům mohlo dostáti a uvésti v rovnováhu své finance. Jak však dosud jednání ukazuje, jednání o půjčku nepostupuje právě nejrychleji a ani ne nejhladčeji a není vyloučeno, že úplně ztroskotá. Začíná být jasno, že konec konců reparace jsou spojeny i s válečnými dluhy, které spojenci dluhují Spojeným Státům a že jednu otázku bez druhé nelze dobře řešiti.

Od podepsání anglo-irské smlouvy boj irského národa obrátil se ve vnitřní občanskou válku; odstraněný De Valera uchýlil se k teroristické metodě drobné guerilly, s níž vláda irského státu měla nemalé obtíže; tyto boje byly časem rozšířeny de Valerou i o boj o hranice proti Ulstru a tak Zelený Erin potácel se opět ve vyčerpávající válce domácí; k ukončení krise přispěla valně dohoda Colinsova s de Valerou, která měla za následek silný protest Londýna i odeslání nových vojenských posil na hranice Ulstru a mezi tím, co na hranicích trvají pravidelné boje, v Londýně vyjednává se o definitivní ukončení celého irského problému.

Nová vláda rakouská dostala do vínku nepříjemné nadělení ve formě hrozivé krise rakouské koruny; Renner, Mayer i Schober různými cestami snažili se vyváznouti ze začarovaného kruhu a není těžko uhádnouti, jak skončí i Seipel; desperátní politika rakouská, snažící se dokázati ne-

možnost samostatné existence alpských zemí a nenapravitelná zbrankrotělá Vídeň jsou příčiny dnešního stavu, kdy — jak v rakouských časopisech se píše — situaci může zachránit jen velká půjčka, vojenská okupace cizí armády (prý Československa!), aneb připojení k Německu. *J. Sk.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Nový mzdový spor: stávka středočeských kovodělníků. — A zase: o generální stávku.

V květnu byla vzrušena pozornost české veřejnosti velkým bojem mezdním tentokráte v kovoprůmyslu. Stávka kovodělníků nenabyla sice tak značného místního rozšíření, ani neobsáhla takový počet dělnictva, jako některé sociální boje, které ji letošního roku předcházely (na př. stávka hornická), ale za to týkala se odboru, který nabyl zejména za doby válečné v životě dělnickém neobyčejné váhy a vlivu. Proto, i když stávka se omezila na průmysl středočeský, kde zasáhla na 50 závodů, z nichž 40 bylo ve Velké Praze, a když stávkovalo ne více než 32.000 dělníků, přece jí věnovaly vedoucí kruhy dělnické a i dělnictvo všech ostatních odborů napiatou a účinnou pozornost. Cítilo se všeobecně, že se při stávce té, jejíž vlastním dějištěm bylo hlavní město státu, tedy půda nejcitlivější, rozhoduje i o dalším postupu vůči ostatním kategoriím dělnictva. Útočící stranou byli zase podnikatelé. A bylo nepochybno, že plné jejich vítězství by bylo podnítilo bezohledný postup zaměstnavatelů proti dělnictvu i v jiných průmyslových odvětvích. Ale útok se nezdařil. A komu výsledek boje dal za pravdu, bylo odborové vedení dělnictva. Jaké poučení z toho plyne pro radikální živly obou stran, i zaměstnavatelů i dělnictva, je na bílední. A je příznačné, že v organisacích podnikatelských má protidělnický radikalism se svou krátkozrakou politikou, mocí přivodit staré časy neomezeného průmyslového absolutismu, více odezvy než socialistický radikalism v hospodářských organisacích dělnických. O co vlastně šlo?

Zaměstnavatelé v kovoprůmyslu pod záminkou, že nemohou za zlepšené valuty konkurovati se svými výrobky v cizině, chtěli docíliti snížení výrobních nákladů nejdříve na účet dělnických mezd. Požadovali proto snížení mezd o plných 25%. Tím by byla bývala náhle velmi snížena životní míra dělnictva (o celou čtvrtinu) a konkurenční způsobilost českého kovoprůmyslu by nebyla valně posílena, jistě ne tak, aby zabezpečila dělnictvu plnou zaměstnanost. Vždyť snížení mezd o čtvrtinu zlevňuje výrobu o pouhých 5%, kdežto měna naše vůči cizině se zlepšila proti své nejhorší době o více než o 100%. Dělnictvo proti tomu bylo od samého počátku ochotno připustit 10%, v malých závodech a pro dělnictvo pomocné 8% snížení svých mezd. I vláda položila na váhu svůj vliv na prospěch dělnictva, až zaměstnavatelé postupně omezili svůj požadavek na snížení 15%, při čemž 10% mělo se srážeti hned a 5% od prvého července. Když však dělnictvo nepřistoupilo na toto řešení, podnikatelé 4. května provedli samovolně, prostou vyhláškou v závodech naznačené snížení. Dělníci na krok ten odpověděli 5. května stávkou. Nešlo tu již o samo snížení mzdy, nýbrž i o formu, jakou je podnikatelé provedli. Tím nabyla stávka pro dělnictvo, odborově organisované a zvyklé ujednávati pracovní své podmínky dohodou a smlouvou (ko-

lektivní), mravního významu. Stávka protáhla se na celý měsíc. Teprve 26. května přijaly organisace dělnické (23.813 hlasy proti 7236) i organisace zaměstnavatelská ujednanou dohodu, podle níž — zcela podle počátečních propositi odborově organisovaného dělnictva — sníženy budou mzdy v kovoprůmyslu o 10%, pokud se týče o 8%, počítáno z celého hrubého výdělku. A tak 6. června počaly zase středočeské závody kovoprůmyslové pracovat za podmínek, jež dělnictvo v dík rozvaze svého odborového vedení přijímalo již před stávkou. Zaměstnavatelská organisace přivodivši svou neústupností a říznosti stávku, tedy nedocílila úspěchu a o poráţce dělnictva, i když došlo na snížení mzdy, nelze dobře mluviti; neboť není poražen, kdo dává a povoluje po boji to, co nabízel již před bojem. Pokud pak jde o hmotný efekt, 10% snížení mezd zlevňuje výrobu o celá 2%; což je nejlepším svědectvím pro to, že cesty, po nichž bychom došli soutěžné schopnosti v cizině, vedou jinudy než snižováním mezd, které spolu snižuje životní míru a tím i nákupní sílu dělnictva a tak omezuje domácí odbyt.

Stávku kovodělníků provázely některé charakteristické zjevy, které zaslouhují pozornosti všech, jimž leží na srdci klidný, nerušený sociální vývoj mladého našeho státu. Od prvé chvíle byla patrna snaha radikálních živlů v dělnictvu, svésti spor mzdový, tedy ryze hospodářský na bojiště politické. Snaha ta zvláště zesílela po opravdu imposantní pražské generální stávce, kterou dělnictvo 19. května inscenovalo — napřed ji omezivši na jediný den — jako projev sympatie a účinnou demonstraci. Strana komunistická však i tu se vracela k oblíbené své myšlence užíti generální stávky nejen jako pouhého demonstračního projevu, nýbrž jako rozhodující zbraně sociálního zápasu. Tu ovšem je z a t í m všeobecná stávka zbraní naprosto nevhodnou. Tím nevhodnější, jsou-li vytyčovány cíle hospodářské (zabránit snižování mezd). Úspěchů politických někdy lze vymoci generální stávkou, jako bylo na př. při belgické generální stávce r. 1893, která přivodila revisi ústavy (všeobecné, byť plurální právo volební), ale selhala již generální stávka, vyvolaná v Belgii r. 1902 proti plurálnímu právu volebnímu, selhala r. 1904 generální stávka v Holandsku proti zákonnému omezení stávkového práva železničářů, abychom uvedli jenom příklady markantní. A tu šlo o cíle politické, jejichž uskutečnění lze konečně oddekretovati. Ale jak by bylo při cílech, týkajících se poměrů ryze hospodářských, o jejichž přirozenou, vnitřní sílu tříštily se dosud i nejdrakoničtější zákony a nařízení, jak velmi názorně ukázala u nás doba válečná a v samém sovětském Rusku konečné selhání oddekretovaného, jenom na politické moci založeného komunismu! Ovšem komunistická strana stále věří, že lze přivodit hospodářský převrat, že lze přejíti do zaslíbené země socialistického státu pouhým nabytím politické moci. »Dnešní hospodářskou krisi nutno řešit. Kapitalisté ji dnes řeší na účet dělnictva. Řeší ji tak proto, že mají v rukou moc nejen hospodářskou, ale i politickou,« argumentovalo 8. dubna »Rudé Právo«. S tímto důrazem na politické podložení sociálních bojů setkáváme se u komunistů při všech jejich akcích. Blud tento je snadno pochopitelný při učení, jež vrcholí v thesi o diktatuře proletariátu, která nedočkavým vyznavačům není důsledkem dozrání a vyžití starých hospodářských řádů, nýbrž cestou, jež má způsobit pád starého řádu a uskutečnění socialistické společnosti. Zaráží však, vyslovují-li se pro zpolitisování hospodářských bojů dělnictva i čelní

mluvčí české strany socialistické, jako učinil na společné poradě zástupců politických stran o boji kovodělníků dr. Franke, který hájil politické zasahování a vliv na odborové vedení sociálních bojů (»... nedá se vůbec diskutovati o tom, může-li politická strana do boje zasáhnouti nebo ne«). Demagogii tu ovšem poněkud pochopíme, vzpomeneme-li, že i stávka kovodělníků byla zatížena finanční slabostí odborové organisace národně sociální, která (jak jí vytýkáno již po zimním boji u Ringhoffera proti národně demokratické odborové organisaci) z konkurenčních důvodů, aby snadněji získávala členy, má nižší příspěvky.

Nejednota, roztříštěnost dělnických organisací, které právě nyní u nás vyvrcholují, jsou velmi špatnou půdou pro úspěšnost generální stávky. »Kde organisace politická není ve shodě s organisací odborovou, kde se navzájem nedoplňují, je politická (resp. generální) stávka nebezpečný experiment. Vítězství je vyloučeno, porážka je osudná. Boj skončí vnitřními rozpory a nesvorností, dělnická třída bude se potírati sama mezi sebou v době, kdy by bylo třeba největší svornosti.« Tak nevaroval dělnictvo snad nějaký sociální patriot nebo sociální politik, nýbrž holandská komunistka Jindřiška Roland-Rolstová. A své doby v debatě o generální stávce na sjezdu rakouské sociální demokracie, kde sám Bebel naváděl k opatrnosti při použití zbraně té, dr. Viktor Adler dobře vystihl podmínky, jež jsou pro generální stávku nezbytny: Generální stávka musila by býti skutečně všeobecná, zasáhnouti všechny obory, zejména ovšem dopravnictví, a všechna místa, nejen hlavní město a průmyslová střediska, nýbrž i venkov; musila by právem spoléhat na nespolehlivost vojska a úřednictva; může býti pouze krajním, velmi dobře připraveným prostředkem. Je věcí socialistického svědomí těch, kdož vždy znovu volají po generální stávce, aby si zodpověděli, jsou-li naznačené předpoklady u nás splněny. Bez nich všeobecná stávka, není-li dostatečně organisována a připravena, a je-li podniknuta za nepříznivých poměrů, vyústí jenom v lichý puč, třeba snad krvavý. To je tím pravděpodobnější, že myšlenka generální stávky v dělnictvu vždy zesiluje v dobách, kdy v jeho řadách sílí směry anarchistické (třeba pod maskou marxismu). Proto ovšem nelze generální stávku snad zcela vyloučiti z arsenálu dělnických zbraní.

Na vzpomenutém sjezdu rakouské sociální demokracie byla myšlenka všeobecné stávky odbyta také výrokem: Bude-li generální stávka jednou možna, nebude jí více třeba. Není pochyby, že předpokládá, aby námezdný proletariát měl ve státě většinu a aby byl myšlenkově (socialistickým svým přesvědčením) v celku jednotný. Ale i když by podmínky ty byly splněny, může se státi, že by politická moc byla v ruce menšiny: pak by všeobecná stávka byla jenom jednou z revolučních zbraní, kterými by uplatnila svou vůli v ě t š i n a národa, jehož hospodářské poměry uzrály k přeměně socialistické. U nás a asi všude v zemích evropské kultury jsme zatím od stavu toho velmi daleko: jak ukázala statistika volební, všech pět socialistických stran československé republiky, ač při posledních volbách měly dosti t. zv. souběžců (tedy nestraníků), nedocílilo ani polovice všech hlasů (2,947.866 = 47·5%). Z hlasů těch bylo sociálně demokratických (českých, německých i maďarských) 2,388.555 t. j. as 39% všech voličů. A počítáme-li, že plné dvě třetiny stoupenců bývalé jednotné sociální demokracie přešly do tábora komu-

nistického, mají komunisté asi čtvrtinu ve všem obyvatelstvu republiky a nemnoho nad polovinu všeho socialisticky orientovaného dělnictva. Tím číselným odhadem je dána prognósa pro akce, jež by komunisté podnikali přes hlavy ostatních stran dělnických, třeba kryjíce se t. zv. jednotnou frontou, mající na hony daleko ke skutečnému socialistickému sjednocení. *Žalud.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Persekuce českého učitelstva ve válce. — Návrh meziministerské komise na reparaci prosincového a paritního zákona.

Na výstavce všeučitelského sjezdu v r. 1920 byla snesena rozsáhlá látka o persekuci učitelstva ve světové válce. Malou část tohoto materiálu zpracoval a vydal učitel Stanislav Stuna v brožurce »Persekuce českého učitele«. Je určena české veřejnosti jako odpověď na zlovolné poznámky některých kruhů, které slovem i tiskem šířily zprávy, že čeští učitelé dávali se propůjčovati ochotně k nejrůznějším úkonům válečným, že agitovali na př. pro úspěch rakouských půjček, že nabízeli se ke službám obilních komisionářů atd.

Řada takovýchto služebníků Rakouska ve válce z učitelských řad byla však nepatrná a mizivá. Nesčíslná proti tomu jest však řada učitelů ve válce ponižovaných a snižovaných, tupených a týraných nevýslovnými tělesnými i duševními strázněmi.

Na 200 učitelů bylo odvlečeno bez udání příčiny na př. za Vídeň do Krapfenwaldu, kde za jízlivých poznámek rakouských důstojníků musili lámat kámen, vyvalovat těžké balvany, rozdrcovat je kladivy a štěrkovat jimi silnici, kterou před tím vystavěli. Káceli dříví v lese, začež ještě byli odměňováni kopanci a ranami ve tvář. Ve vojenských táborech u Bratislavy a v Komárně museli nositi metrákové bedny s dělovými náboji. Jednotlivci pod tíhou takovéhoto osudu podryli si zdraví, zešíleli a končili život sebevraždou.

Po odchodu nynějšího presidenta republiky za hranice a po zprávách o jeho zahraniční práci, zlý osud dolehl na učitele-masarykovce ve válce, jichž počet nebyl nepatrný. V dobách, kdy bývali vyreklamováni z jiných společenských stavů i mladí muži do 30 let věku, nebyli vzácni 51- až 52-letí učitelé, kteří byli zbaveni školního úřadu a bez slitování hnáni na bitevní pole do Rumunska, Ruska nebo do Italie.

Přechody 28. a 36. pěš. pluku rakouského k Rusům byly připsány bez dlouhých úvah k tíži českého učitelstva. V srpnu 1915 byl vydán tajný rozkaz, aby každý český učitel byl označen za politicky podezřelého, byl překládán k maďarským plukům, zbavován lehčích služeb a hnán do pole bez ohledu na lékařský nález. Rozkaz byl prováděn s neúprosnou přísností a učitelé u maďarských pluků byli dohánění ke hrozným skutkům zoufalosti. I na opuštěné jejich rodiny ve vlasti dolehala surová pěst zpupné rakouské soldatesky.

V maďarských plucích hrnuly se na české učitele nejhnusnější nadávky. »Psi, české svinstvo! Jste banditě, kteří vychovali národ ve velezrádě. Jste prašiví psi, do nichž Maďar ani nekopne, aby nepoškvrnil své obuvi. Pro

vás jest jen olovo. Zabít kohokoli z vás, nepokládám za vraždu. Třeba vybít celé psí vaše plemeno.«

Přednášková činnost učitelova před válkou, jeho sokolství, jeho pokrokovost, realism, národně-sociální a j. příslušenství politické — vše to dávalo příležitost k nesnesitelnému týrání učitelstva ve válce. Manželkám učitelů-vojáků bylo odnímáno služné, učitelé pro nepatrné příčiny bývali suspendováni a neplatila pro ně v roce 1918 ani císařská amnestie. Prostým neslovanským vojáčkům bylo na vojně dáváno právo a rozkaz, aby učitele v podezřelých případech ihned zastřelili.

Učitelé-vojáci byli namnoze úmyslně ponecháváni na místech, kde musili trpěti zimu i hlad. Jednotlivci posíláni na frontu s doporučením: »budiž poslán na nejnebezpečnější místo«, jiní odsuzováni k smrti provazem pro velezrádu a tento trest byl jim z milosti pozměňován v dlouholetý žalář. Nálezy českého psychiatra o duševně chorých učitelích byly ignorovány.

S bolestným rozechvěním čtou učitelé vydanou brožuru. Jeden z nich dává výraz svým citům po odhlasované křivdě prosincové: »Hned v roce 1914 »opustil« jsem rakouskou frontu — pro svou vlast v Rusku psí život vedl, z krvavého výdělku tam národní daň odváděl a do legií vstoupil — tehdy muž 40letý, otec 3 nezaopatřených dětí, které dříve již matku ztratily, proto snad, abych se ve svobodné vlasti dočkal 17. prosince 1921.«

*

Půl roku již vleče se otázka napravení učitelské křivdy prosincové. Pan president, který křivdu uznal a procítil, žádal zástupce učitelstva, aby měsíc, dva počkali. Uplynuly již třikrát dva měsíce, ale křivda bolí měsíc od měsíce tím palčivěji.

S nynějšími ztenčenými příjmy učitelstvo při zdražování bytů a jiných životních potřeb vystačiti nemůže. Musí sahati k zálohám na služné a k výpůjčkám. Učitelské peněžní závody mohou podávati přesvědčivé doklady o tom, jak rostou žádosti o půjčky, jejichž vysoké nynější zúrokování hmotnou situaci učitelstva ještě zhoršuje a nesnesitelnou činí. Mohou posloužiti daty o tom, jak stoupá vybírání učitelských vkladů.

Meziministerská komise vypracovala počátkem června návrh reparace prosincové křivdy a revise paritního zákona. Tisk vládní koalice hlásá předčasně, že má býti obnovena parita. Parita ve služebních příjmech má býti obnovena však pouze u učitelstva škol obecných, které nelze zařaditi níže než do C skupiny státních zaměstnanců se středoškolským vzděláním. Ministerstvo unifikační navrhlo je do skupiny D, pro niž se vyžaduje pouze nižší střední škola, ale v dobrozdání všech ostatních ministerstvech o revisi paritního zákona učitelského, zůstalo se svým blahovolným votem osamoceno.

Zle pohořeti má při chystané revisi učitelstvo škol občanských. Učitelstvu tomuto paritní zákon přiznal požitky skupiny B. Českoslovenští zákonodárci, kteří tvoří rozhodující většinu sněmovní, poukazují na to, že skupinu B je možno přiznati pouze zaměstnancům s dvouletým vysokoškolským studiem a příslušnou zkouškou. Navrhují proto učitelstvu měšťanských škol rovněž skupinu C s postupem o 3 roky zrychleným. Ztráví-li učitel na občanské škole tři roky v nejvyšším stupni platovém hodnostní třídy, dosažitelné časovým postupem, t. j. 4. stupně VII. hodn. třídy, má

dostati osobní, do výslužného započitatelný přídavek, ve výši rozdílu mezi služným tohoto a služným druhého stupně třídy nejblíže vyšší.

Dosud postupovali učitelé měšt. škol do posledního, t. j. čtvrtého stupně VI. hodn. třídy. Po navrhované revisi paritního zákona byly by o dva stupně VI. hodn. třídy zkráceni. Prosincový zákon zkrátil pouze jejich mimořádné a nouzové výpomoci, nezapočitatelné do pensijní základny. Projektovaný vládou návrh snižoval by pensijní základnu jejich v jednotlivých létech i na konci služby. Nesl by v sobě zárodek snížení nejen výslužebních a zaopatřovacích požitků, ale současně ještě větší zmenšení nouzových přídavků pensijních, než bylo při platnosti prosincového zákona možným. Návrh zlepšil by pak proti prosincovému zákonu požitky učitelstva měšt. škol v obcích IV. třídy a odčinil by v těchto místech bezmála 30% prosincové srážky. Rovněž svobodnému učitelstvu občanských škol by přinesl nápravu. Ženatým učitelům hlavního města prvních tří místních tříd snížil by služební příjmy ještě víc než zákon prosincový.

Navržená revise paritního zákona upravuje odměny za činnost správců škol, kteří kromě vyučování spravují školní úřad s nemalou agendou. Funkční přídavky správců škol zůstaly na míře předválečné, a dnes je prostě směšné, navrhuje-li se správcům obecných škol 200 K a na měšt. školách 300 K r o č n í h o funkčního přídavku zvyšovaného 50 K za každou třídu školy.

Správcové škol mají ovšem nárok na naturální byt, nebo přibytečné, které se do výslužného nezapočitává. Za to však nevyplácí se jim čtvrtina přídavku místního, takže dnes mezi správcem školy a učitelem se stejnou dobou služební je ve služebních příjmech rozdíl pranepatrný. Namnoze jsou učitelé proti správcům škol ve stejném služebním věku ve výhodě.

Učitelky industriální postupovaly podnes podle skupiny D na obecných, podle skupiny C na měšt. školách. Po revisi zákona mají postupovati v obou kategoriích škol podle skupiny D, na měšťanských podle postupu o 2 roky zrychleného. Musí však jejich týdenní vyučovací povinnost býti nejméně 21-hodinová. Při menší mají míti pouze nárok na odměnu 52—90% podle počtu týdenních hodin.

Vedlejší učitelé nepovinných předmětů zařazuje revisní návrh zákona vesměs do skupiny D bez rozdílu předběžného vzdělání, což jistě se spravedlností je v rozporu.

Odměny za vyučování nepovinným předmětům zvyšují se nepatrně na 200 K na obecných a na 240 K ročně na měšt. školách za každou týdenní vyučovací hodinu. Odměna tato neodpovídá nijak současným drahotním poměrům. Za 4 K hodinové práce nehne se v žádném jiném pracovním oboru ani rukou.

Normální vyučovací povinnost pro učitelstvo zvyšuje se na 30 hodin týdně. Je dávno uznáno, že učitelskou práci podle délky pracovní doby nelze hodnotit. Rakouský min. výnos z r. 1908 uznal, že půl hodiny naukového vyučování již při desíti žácích rovná se při přepočitávání jedné hodině kancelářské nebo knihovnické práce. S učitelskou prací je však mimo to spojena nezbytná příprava na učení, opravy úkolů, vyplňování úředních knih, psaní protokolů, práce s opozdívajícími se žáky po vyučování, nehledě k četným jiným pracím, s nimiž veřejnost na učitele přichází.

Je s politováním, že česká veřejnost, aspoň pokud ji representují poslanci, vidí z učitelské činnosti jen ty prázdniny. Nechápe, že prázdniny jsou zřízením nejen pro učitelstvo, ale i pro žactvo hygienicky nezbytným. A přes tyto prázdniny, jak statistika dokazuje, umírá po 15leté školní práci polovina učitelstva, z něhož 92% nedožívá 60 let věku. A co žactvo? Trpí-li dnes zkřivením páteře průměrně 26% žactva, je-li ve věku 6—14 let přes 20% dětí krátkozrakých, jak by se zvýšilo toto procento při odpadnutí prázdnin, jak by stoupla úmrtnost učitelstva?

Pravou pohromu přinesla by však navrhovaná revise zákona paritního, t. zv. zastupujícímu učitelstvu. Dnes učitelstvo to postupuje podle příslušné kategorie, po odhlasované revisi uvízlo by v prvním stupni poslední hodnostní třídy a doba ztrávená zastupováním započítala by se mu teprve po nabytí systemisovaného služebního místa. Uváží-li se, že jsou dnes v Praze a větších městech učitelé a učitelky zastupující se službou osmiletou i více, možno si vypočísti, co by znamenalo takové sociální zotročování nejmladšího učitelského dorostu.

Navržená revise paritního zákona by v celku mnoho uklidnění v učitelské řady nepřinesla. Poslanci a senátoři československé většiny sněmovní mají ještě čas, aby v návrhu učinili podstatné opravy. Učiní tak zajisté, očistí-li svoji hruď od nepřízně a zloby k učitelstvu, které svým prosincovým činem dohnali k obraně a budou-li míti na zřeteli jediné prospěch školský a starost o uklidnění a upokojení společenského stavu, jehož význam v obnoveném československém státě uznávají.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Návrhy prof. inž. Jos. Jedličky na reformu školství.

Čtenářům N. D. podal jsem již zprávu o návrhu inž. Jos. Jedličky, profesora české vysoké školy technické v Praze, na organisaci vědění a vyučování, který vydal vlastním nákladem r. 1919.[1] Autor odpověděl v »České Revue« r. 1921 v článku »Návrh na organisaci vědění a vyučování«, který vydal též vlastním nákladem jako samostatný otisk (24 stran). Stručně opakuje podstatné myšlenky návrhu, reaguje — zbytečně podrážděně a osobně — na výtky, jež mu byly učiněny v N. D. a v »Národě«, a doplňuje a pozměňuje první návrh organisace školství: škola obecná do 11 let, měšťanská do 15 let a akademie (jednotná škola odborná), na které se mělo vyučovati veškerým naukám ve 2 stupních, nejdříve v úrovni středoškolské na základě soustavy učebnic středoškolských, potom podle nadání a potřeby mohlo býti doplněno toto vzdělání na základě učebnic vysokoškolských na úroveň vědeckou pro každé životní povolání, advokáta, kuchaře, profesora, krejčího, číšníka, horníka, operního pěvce atd., novým návrhem: škola obecná, jednotná nižší škola střední, jednotlivé vyšší střední školy odborné a konečně jednotná škola vysoká čili akademie, jež jest vybudována z 22 badatelských a vyučovacích ústavů, v kterých se bude doplňovati praktické vzdělání ze středních škol odborných na úroveň vědeckou a vychovávati dorost k tvůrčí

[1] Knihu lze dosud koupiti v »Dědictví Komenského« v Praze II., Masarykovo nábřeží č. 6 za 10 Kč.

činnosti badatelské. Akademie byla by zřízena pouze v hlavním městě státu. Tato úprava byla by však jen dočasná, než by se provedl v plném rozsahu návrh první, »dle něhož by se vyučovalo na akademii na stupni středním i vysokém v krátkodobých kursech a cvičeních — a je mi jasno, že by bylo možno při tomto původním návrhu dospěti jednou k ideálnímu stavu, kde by do příslušných ústavů akademie přišel kdykoli kdokoli po vzdělání v určitém speciálním oboru toužící (jako dnes se chodí na př. do knihoven) a že by hned poskytlo se mu poučení a uvedení do základů oné nauky, načež by pak sám s použitím učebnic se dopracoval konečného výsledku; tím byla by pak do krajnosti uskutečněna socialisace vzdělání (str. 10).«

R. 1922 vydává autor třetí knihu (110 stran), »Návrhy na reformu školství«, nákladem české grafické Unie A. S. v Praze.

»Doufal jsem, že bude návrh můj vzat v úvahu těmi, kteří dnes zabývají se reformou školství a mají k tomu většinou jen jednostranné vzdělání (duchovědné) i jednostranné zkušenosti pouze ze školy, a že tudíž uvítají příspěvky, pokyny, náměty a zkušenosti ze školství odborného a z praktického života, v němž aplikují se zásady a metody výchovné, na škole hlásané a že proto uznají oprávněnost, abych do výchovy s úspěchem zasáhl. Než byl jsem v těchto nadějích zklamán. Kromě několika prozíravých jednotlivců, kteří dovedou viděti také do budoucnosti a ne jen do minulosti, kriticky posouditi stav školství nynějšího i jeho poměr k současnému životu a vymaniti se z čarokruhu zastaralé tradice a předsudků, nedošel můj návrh porozumění a ocenění, ba byl přímo ignorován kruhy, oplývajícími nejvyšším vzděláním pedagogickým, od nichž byl bych nejméně se nadál, že nepodrobí ho (veřejné) úvaze kritické, věda, že povinností jich je »býti spojovacím článkem mezi vědeckou naukou o výchově a životní praksí.« Není proto divu, že v článku, který jsem napsal do »České revue 1921« za účelem uveřejnění »návrhu modifikovaného«, jímž chtěl jsem učiniti návrh původní srozumitelnější a zdůrazniti přesvědčení, že v našem národě, který teprve začíná budovati svůj obnovený stát, není místa pro dnešní střední školy, když nejsou pravými školami všeobecně vzdělavacími nepodávajíce znalost oborů (právnických, hospodářských, politických, obchodních, technických), které karakterisují přítomný složitý život veřejný a když v praktických oborech, které pro nejširší potřeby obejdou se též bez vědecké úrovně, tak příliš oddalují přístup ke vzdělání odbornému a že mohou si je s úspěchem dopřáti jen národové již hospodářsky vyspělí — nedovedl jsem zatajiti roztrpčení nad takým nepochopením dobře míněných myšlenek od kritiků, kteří přišli ze školy přímo na školu, takže béřou své názory výchovné jen ze zkušenosti na škole, ale nevědí, jaké požadavky musí klásti na výchovu dnešní složitý život hospodářský, který nepoznali a v němž výdělečně nebyli zaměstnáni.« (Str. 3 a 4.)

V této třetí knize pojednává autor o podrobné úpravě studií na stupni středním a o postupném vývoji nynějšího školství v pěti časových skupinách k jeho definitivní organisaci školské.

Navrhuje jednotnou střední školu všeobecně vzdělávací, nižší čtyřletou a pro všechny děti do 15 let povinnou, vyšší tříletou, jež by byla doplněna čtvrtým ročníkem jednotné vyšší střední školy všeobecně vzdělavající pro kandidáty studia vysokoškolského. Na nižší škole střední má 31 předmětů

(7 jazyků) v 92 hod. vyučovacích, na vyšší 34 předmětů v 72 hod. vyučovacích. Ve čtvrtém ročníku 15 předmětů v 21 hod. vyučovacích (10 jazyků). K nižší jednotné střední škole mohlo by býti přidruženo 19 druhů škol odborných jako vyšší střední školy všeobecně vzdělávací. Uvádí podrobné osnovy pro jednotlivé tyto čtyřleté školy, na př. škola pro vzdělání žen má 41 předmětů v 88 hod. vyučovacích, škola pro umění výtvarná má 38 předmětů v 69 hod. vyučovacích atd. Absolventi těchto škol měli by přístup k studiu vysokoškolskému. Universita byla by jednotnou školou vysokou a měla by 22 fakult. Jednotlivé fakulty vysokoškolské měly by býti vytvořeny pouze z předmětů, které příslušeji určitému oboru vědnímu, a každý předmět byl by pěstován ve zvláštním vědeckém ústavu. Ústavy jsou vybudovány podle návrhu na organisaci vědění. Tento návrh jest opět jen zatímní a až by se vžil, provedl by se návrh původní. V podstatě jsou návrhy prof. Jedličky tyto:

1) Veškeré vědění lidské jest uloženo v knihách a pěstováno ve vědeckých ústavech, jež mají pracovati o pokroku ve vědách badáním, ale spolu též vyučují novému poznání. Veškeré vědění lidské rozdělil ve 22 skupin podle předmětů, jež příslušejí určitému oboru vědnímu.

2) Veškeré vědění lidské jest sepsáno v 500 učebnicích, stručně, jasně a jednotně, jednotlivé učebnice se vzájemně doplňují, jedna navazuje na druhou v jednotné soustavě. Pro každý předmět jsou vypracovány tři učebnice, soustava učebnic elementárních, soustava učebnic středoškolských a soustava učebnic vědeckých.

3) Nynější soustava školská se zrušuje, a každé dítě je povinno navštěvovati pěti třídní školu obecnou od 6 do 11 let, potom čtyřtřídní jednotnou nižší školu střední od 11 do 15 let, na které se učí každé dítě 7 jazykům, také latině a řečtině. Odborné nižší školy všech druhů se zrušují a zavedou se nedělní odborné kursy živnostenské, na nichž vyučovalo by se pouze předmětům odborným, neboť znalost účetnictví, korespondence, kalkulace a p. osvojil by si každý již na nižší střední škole. Vyšší školy střední i odborné splynou s jednotnou universitou, složenou z 22 ústavů.

4) Na vyšší škole střední i vysoké mění se zavedením učebnic metoda vyučovatelská. Zavedou se krátké kursy pro každý předmět, vyloží se podstata předmětu a těžisko vyučování se přenese do cvičení v dílnách, do laboratoří a seminářů. Základem veškerého studia budou učebnice, z kterých se musí každý sám připraviti. Zkoušky maturitní a státní se zrušují. Na universitě se skládají zkoušky z jednotlivých odborných předmětů. Těmto zkouškám se může podrobiti i kandidát, který ani universitu nenavštěvoval, jen když si osvojil vzdělání z učebnic a nabyl praktického vyškolení v dílně, v kanceláři, u advokáta, stavitele a p. Studium by se přeneslo do praktického působiště kandidátů a počet žáků na universitě, která by mohla později býti také ještě v Brně a v Bratislavi, by se podstatně omezil.

»Uvedením této soustavy v život umožněno by bylo každému vzdělati se přiměřeně ke vrozenému nadání, vzdělání proniklo by do všech vrstev lidu, bylo by zevšeobecněno, zveřejněno, t. j. byla by *uskutečněna socialisace vzdělání*. Školská soustava tato nepotřebovala by více změn, byla by již *definitivně* upravena a stačila by vésti lidstvo na cestě kulturního vývoje alespoň do té doby, na které naše generace může míti ještě zájem. O to, co bude dále, dovedou se příští generace samy nejlépe posta-

rati a vypracují systém školský přiměřený změněným poměrům, v nichž akumulování tepla slunečního, využitkování vnitřního tepla země a radium (využitkování energie, jež by se uvolnila rozpadem hmot v prahmotu) budou asi hráti důležitou úlohu (strana 100).« Autor touží, kdyby se vynořil v některém státě diktátor, kdyby ožívl některý všemohoucí egyptský farao, který by mobilisoval schopné duševní činovníky ve všech národech a nařídil provedení návrhu v 10 až 15 letech. Ví však, že se neději zázraky, a proto ani nedoufá v jeho uskutečnění a provedení.

Prof. Jedlička s obdivuhodnou trpělivostí, houževnatostí a nadšením buduje novou vědní a školskou soustavu. Vůdčí myšlenkou je mu socialisace vzdělání a poznání, že každý občan, má-li býti opravdu vzdělaný a vlasti užitečný, musí dnes si dobře osvojiti všechny základní znalosti moderní techniky, průmyslu, zemědělství a obchodu, nauk, jež určují ráz přítomné doby. Naše školství nevyhovuje těmto významným a důležitým požadavkům; přeceňuje vzdělání duchovědné a zanedbává předměty pro život nejdůležitější, předměty praktické. Autor je přesvědčen, že vyučování může míti úspěch pouze tehdy, když se žák učí rád a pro praktickou potřebu. Buduje proto soustavu školskou, v které se bude učit žák od 15 let dobrovolně a jen tomu, po čem buď sám zatouží nebo když bude některý předmět potřebovati. Nereformuje jen nynější soustavu školskou, nýbrž buduje novou, novou rozsahem, obsahem i metodou. Klidně opouští základní a všeobecně uznané požadavky vědecké metologie a třídí mechanicky a jen podle praktické potřeby poznatky lidského vědění, nepřihlíží ani k dlouhodobé tradici a zkušenostem vyučovatelským a vychovatelským, ani k pedagogické a psychologické literatuře, zvláště dítěte, a bez osobní zkušenosti na škole národní a střední, směle a odvážně rýsuje plány nové budovy školské v pevné víře, že bude-li tato soustava školská zavedena v celém vzdělaném světě, že netoliko odstraní všechny nedostatky výchovy a školství, provede žádoucí socialisaci vzdělání, ale přenese nás všechny přes všechny obtíže a zmatky politické i sociální, a bezpečně přivede všechno lidstvo k touženému míru světovému a všeobecnému blahu i štěstí. Silná víra — hory přenáší. *Voženílek.*

LITERATURA.

Krásná.

Josef Kopta: Od východu. Příběhy. Praha 1922. (»Čin«, tiskové a nakladatelské družstvo čs. legionářů, Praha II., Vojtěšská 14.) — *Felix A. Vondruška:* V údolí světla a stínu. Fejtony a kratší prosy. V Praze a Plzni 1922. (Nakladatelství grafických závodů v Praze-Plzni.) — *F. X. Svoboda:* Černý komediant. Příběhy a obrázky. Spisy F. X. Svobody XXXIX. (Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze.)

Vyšlo několik knih kratší prosy, vypravující o různých příhodách a příbězích. Leckterá zkušenost způsobila, že k takovým knihám kritik přistupuje s oprávněnou nedůvěrou. Bývají to knihy, které vyšly jen proto, aby spisovatel měl o svazek vydaných spisů více, pojme v ně práce, které nemívají osobitého rázu a vznikly z všelijakých popudů vnějších, bývají literární přítěží. Ale jsou výjimky a k nim náleží kniha »Od východu«, kterou napsal Josef Kopta. Byl za války na ruské frontě, od počátku bojoval o roz-

bití rakouské monarchie a o českou samostatnost, a jeho kniha vydává svědectví o těchto letech jeho života, prožitých za světového přerodu. Ne kronikářsky ani bohatýrsky nebo velikášsky, ne snůškou dat a dokumentů, které by byly materiálem pro příštího historika, ale s vážností člověka, který si byl vědom velikosti i nebezpečí odvážného, závratného cíle, a který měl otevřené smysly básníka pro všechno, co se dělo kolem něho i v něm. Vědomí velikosti a vážnosti chvíle tlumí v něm enthusiasm, který se u jiných dostavuje někdy ex post, a vede jeho přemýšlivost k objektivnosti a kritičnosti. Hned první z Koptových pros, vypravující o podušce, kterou mu dala starostiplná matka, když odcházel do pole, aby měl něco, co by mu denně přiblížilo její ruce, které i tam by se chtěly nad ním vznášeti, i tu nejtvrdší zemi vystlati svou něhou a položiti se mu pod hlavu, ukazuje, že mu nejde o běžné rozcitlivění, ale chce vyjádřiti vroucí cit, který se nedá zadržet a nechce být ozářen gloriolou. Kde vypravuje o jiných, jde mu vždy o člověka, o záchvěvy duše jednotlivcovy i davu. Útrapy, ukrutenství staví ve znamení tragiky a osudu, dovede dát nahlédnout v drama, odehrávající se v lidech vržených v chaos převratného dění. Nejcennější jest prosa »Smuteční pochod«, v níž Kopta projevuje účastiplné pochopení ruské bytosti ženské, která svou nezodpovědnou otázkou po životě posmrtném jest typu Dostojevského. Vidí do té dívčí duše a při ní vzpomene na všecky ruské lidi, mučené věčnou otázkou o bohu a životě po smrti, počínaje poníženým a temným mužíkem, přemítajícím nad čajem nebo odešedším do lesů, aby byl bohu blíže, a konče inteligentem, který se ubírá do Francie a Německa, aby se odtud vrátil ještě nespokojenější a ještě rozleptanější. A když dychtivé Nataši řekne, že takového života po smrti, jak si jej představujeme svým lidským mozkem, není, že není světa, kde by duše po strastiplné a soumračné cestě života pozemského žila životem dokonalým a světlým, jak to hlásají proroci a náboženství, tu přes její mlčelivost slyší, jak se v ní hroutí jakási neskonale krásná stavba, jak padá trám za trámem a jak nějaká lidská bytost nad ní pláče a lomí rukama. Tím bolestnější jest jeho účast s ní, protože jí vlastně chtěl říci, že on v nesmrtelnost duše věří, že jde mezi ostrými kameny pozemského života rád a s jasnýma očima, tuše v každém svém kroku a činu část splněného poslání, které je do něho tajemně uloženo, že v každém svém úsměvu a bratrském stisknutí ruky cítí projev Boha zakletého do jeho rozesmutnělého těla, z něhož jej má v těžkých zápasech osvobozovat; tak si k záhadě pokorně odpovídá sám. Stejně o pochopení ruské podstaty svědčí próse »O studentu Lebeděvu«, v níž píše o vzpouře mužíků proti šlechtě a ukazuje mladého ruského muže, který má vůli býti člověkem jen a jen tvůrčím, který překonal v sobě osudovou pasivnost a připravuje cestu Revoluci, která zatratila prokletou ruskou pokoru a má býti počátkem tvrdého a vítězného činu. A proti tomu v próse »Dobrý jako chléb« stejně pochopuje starého dobrého Vasila, který k mladému zajatci praví: »Kdyby se všichni lidé na světě milovali, nebylo by ani vojny, ani táborů, a snad by nebylo ani vší, ani hladu, ani cholery a nemuseli bychom se před sebou stydět... Ty jsi člověk, já jsem člověk, tak jaký pak hněv anebo válka?«

Ale prosy Josefa Kopty jsou i jinak cenné: tím, jak dovedou také poučit. Můžeme v nich sledovat, jak našim lidem v Rusku nedělo se jen tak, jakoby je Rusové byli vítali s otevřenou náručí: vojenský náčelník Leontěv nečiní

rozdílu mezi Čechem a Maďarem, modrá uniforma stačila, aby se na ně díval jako na vojáky jednoho císaře, kterého Maďar tak statečně bránil a my tak hanebně zradili; pro něho byli čeští lidé zbabělci a vérolomci, a zhrozil se, když mu řekli, že chtějí bojovat společně s Rusy: kdo zradil jednou, zradí prý zase. Dovídáme se o Chorvatech, kteří byli s Čechy v zajetí, přihlásili se do srbské armády v Oděse, ale když tam od nich žádali, aby přísahali věrnost králi Petrovi, odmítli, protože chtěli bojovat za jihoslovanskou republiku; byli zatčeni a vezeni nazpět do zajetí. Poznáváme barbarské řádění mužíků, jež autor chápe jakožto projev temné duše, která po staletém bití a hovadském trýznění stejně hovadsky se mstí. Čteme o dělnících, kteří v černých kožených kabátcích s kulometnými pásy přes prsa svírají nepodajnou stolici Ukrajiny, kterou zoufale brání hrstka mladičkých junkerů, vojska vlády, a jak ti dělníci, když táhli po vítězství v řetězích do města, zastavili se nad padlými junkery, sňali čepice a nad roztříštěnými mrtvolami postáli tiší a zasmušilí. O německé armádě, kterou si ukrajinská Národní rada přiváděla na pomoc proti bolševikům; čeští bojovníci museli před ní z Ukrajiny odcházet a před nimi řítily se massy vojáků utíkajících z fronty, kteří dlouze vyslovovali slovo mír a loupili vše, co pádem cara stalo se majetkem národa, a vidíme zoufalou situaci českých lidí, jimž v ruských vesnicích nechtěli uvěřit, že jsou jejich přáteli, že odcházejí z Ruska do Francie, aby porazili Němce, kterým Rusko otevřelo svá široká vrata. Poznáváme, jaký v nich byl hlad po knize: v zámku dobytém mužíky nalezli krásná vydání Tolstého, Puškina, Čechova, Bělinského, ruská i francouzská, byl tu Balzac, Daudet, Shakespeare, Schiller v originálech, i chtěli vzít knihy s sebou, ale nebylo možno, byli příliš přetíženi svými ranci a zbraněmi; jenom Dostojevského »Běsi« odnesl si tichý, pobledlý člověk, neboť »tak prý to všecko pochopí rychleji«. Dočteme se, jak bývalý vyznavač Leninův, později majitel zlatých dolů (Alexandr Nikolajevič) soudí o Leninovi: »Ať si říkají ostatní lidé cokoliv o Leninovi, že je žid, že je podplacen německou vládou atd. Lenin je nejčistší ruský člověk. A vyslovuji-li kdy jeho jméno, jsem pln lítosti nad ním, neboť dílo, které podniká ve jménu spásy lidstva, je předem určeno ke zkáze. Vzpomeňte si, jakou otázku si položil Raskolnikov, dřív než stařenu, lidskou veš, sekyrou rozštípl. Mám právo nebo nemám? Jsi povinen! slyšel odkudsi z hlubiny srdce. Lenin slyšel také ze srdce hlas, když přemýšlel, jak osvobodit člověka. V tom je nejvlastnější projev jeho slovanského lidství. Jiná řeč bude, až se mne zeptáte, proč svůj horký cit nevyvážil studenou rozvahou. To si ale necháme až na večer. Při vodce to bude sice dosti těžké, ale někdy musí studenou rozvahu vzít čert. Vždyť bychom tu zmrzli.« Nabýváme představy o hrůzách, které se děly v Sibiři za vlády Kolčakovy, kdy Čechoslováci byli přinuceni zabezpečovati zázemí »těmto rozvratným a nečestným křisitelům Revolucí zatopeného věku« a tak dělati nedobrovolné spojence sveřepým kozákům, kteří »bolest a bídu znovu pokořovaného národa léčili nahajkou a nejraději šavlí či bodákem«, a učiníme si představu o nenávisti, kterou k našim lidem proto musel pociťovati ruský lid, když za československými rotami a pluky zajišťujícími bezpečnost svého nuceného pobytu v bouřícím se sibiřském prostředí postupovaly části armády Kolčakovy, kteří s bestiální ukrutností naložili s každým, na koho by padl i jen stín podezření z nevěrnosti kolčakovské vládě, a jaká v tom

byla bolestná tragika českého člověka na Sibiři, když o tom všem ukrutenství věděl a musel je ochraňovat, on, který se chopil zbraně z živelného odporu proti křivdě a násilí. A s vřelou účastí utkví v paměti, když se dovídáme, jakou útěchou byli našim lidem v těch hrozných dobách na Rusi Suk, Sova, Vítězslav Novák. Bohatá je tato kniha Josefa Kopty. Formálně jsou jeho prosy někde nevyrovnané, ne dost propracované, ale to jest daleko vyváženo tím, co přinášejí. Nenapsal ji proto, aby jen ukázal, že při tom také byl, nýbrž aby podal, co z toho přešlo v jeho bytost a zarylo se v duši. V tom jest její básnická hodnota.

Pestrou směs vykazuje Vóndruškova kniha »V údolí světla a stínu«. Mluví o Shakespearově smrti a o plzeňském předměstí, o námluvách v rodině pana Krupičky a o pomníku Hamletově, o úmrtí dvou profesorských autorových kolegů a o volné lásce, o výletu na Slovensko, do Cetinje a o procesí do Bechyně, o Edvardu Vojanovi a o noci na moři při plavbě do Kotoru, o Pamětech lásky generála Štefánika, o pětadvacátém výročí smrti Nerudovy, přináší literární vzpomínku na Vrchlického a Šlejhara, zkušenosti novinářské, referát o Maeterlinckově Smrti, vydané v Laichterových »Otázkách a názorech«, trochu meditace o smrti z lásky a k tomu malý hymnus na plzeňský Prazdroj a Světovar, velmi neabstinentní. Jsou to fejtony a kratší prosy a autor je vydal z toho důvodu, že vznikly za světové války aneb hned po ní, v době převratové; má za to, že mají cenu dokumentární, neboť často prý jako prima vista napsány byly hned po té které události. Avšak dokumentárního v pravém smyslu jest v knize Vondruškově málo. Není třeba poukazovati zrovna k dokumentárnosti knihy Koptovy a není ovšem třeba, aby spisovatel byl býval někde za horami a lesy, ale aby jeho fejtony a črty měly opravdu ten význam, na to jest Felix A. Vondruška příliš turistický, reportérský. Nestačí přece dnes jen podotknout, že uviděl místo, kde tragicky skončil Štefanik, oknem vlaku a i při nedokumentárnosti nelze se spokojit s uváděním věcí, jež jsou obecně známé a jen tak baedekrovsky se všeho dotknout. Ze všech jeho pros větší zájem vzbudí stať „È morto“ (o lásce Štefanikově) svým kritickým stanoviskem, „Defecerunt sicut fumus« svou důvodnou pietou k zesnulé, »Mlčení« svým smyslem pro osud prostého člověka, ač zůstalo při pouhém náběhu, poučná vzpomínka na Šlejhara, a konečně i »Nejkrásnější dopis«, ač tu autor pouze referuje. Stilisticky jest povšimnutí hodna stať o »Kouzelné flétně« a humoreska »Námluvy«, jakož vůbec autorovi se lépe daří při námětech méně vážných. Celkem však titul knihy, »V údolí světla a stínu« slibuje víc, nežli sama podává.

Příběhy a obrázky, které F. X. Svoboda pojal do knihy »Černý komediant« a vydal jakožto třicátý devátý svazek svých Spisů, jsou velmi různého data. Obsahují práce, které byly napsány v době 1878 až 1919, spisovateli však nezáleželo na tom, aby je seřadil v chronologickém postupu, střídá se práce mladší se starší, bez jakéhokoli principu. V jedné z povídek nejstarších připomíná, že se snad leckdo bude divit, proč takovou drobnost (— jde o dohazovače —) napsal, ba že i jemu samému zdála se být i se svým hrdinou zbytečná. Avšak mladý F. X. Svoboda vysvětluje: »Neomlouvám se, neboť nevěřím, že v nesmírném celku světovém je něco zbytečno. Uvažujeme-li o čemkoli, nalezneme, že vše má účel. Totiž, vše je

článečkem v řetězu, na němž o něco dále může být zapsata drahocenná věc. A tak jsem přesvědčen, ač toho zjevně nerozeznávám, že ani tento hrdina není zbytečný«. To je názor, od něhož spisovatel vyšel, a při němž také setrval. Lidé, postavy nejobyčejnější, skýtaly mu se svými životními příběhy, i když byly nejobyčejnější, látku k pozorování a ohledávání je, až na nich a v nich nalezl charakteristický rys, skrytý záhyb, světlý nebo temný bod. To mu bylo tou drahocennou věcí a z toho pochopíme teplý zájem, s kterým se svými náměty, byť byly sebe neokázalejší, dovedl vždy zabývat a tím všem svým pracím vtisknout osobitý ráz. Proto v prosách obsažených v novém svazku Spisů poznáváme dobrého a sympatického známého. Nových rysů literární fysiognomie Svobodovy v nich hledat nebudeme. —*cjč*—

Poučná.

Josef Král: Herbartovská sociologie. V Praze, nákladem České Akademie věd a umění 1921. Str. 269. Cena 47·50 K. — *Emanuel Leichrad:* Pokus o historii Bratrstva Růže a Kříže v Čechách ve styku s Jednotou Českých Bratří. V Praze 1921. Nákladem vydavatelstva Sfinx na Vinohradech. 90 stran za 13 K. — *Arnošt Denis,* Spisy z doby války světové. 3. Články a úvahy z La Nation Tchèque. Řada I. Přeložil Dr. Jindřich Vančura. Stran 100. — Dr. *Karl Federmann:* Tschechisches Lesebuch für die Oberklassen deutscher Mittelschulen. Unter Mitwirkung des Verfassers neu bearbeitet von Dr. *Oskar Donath.* 2. Auflage. Verlag der »Polygrafia« in Brünn. 1921. 320 S. 30 Kč. — Ph. Dr. *Cyril Stejskal:* O výzkumu dětské inteligence. (Vzdělavací knihovna lidová Pro dítě, svazek 30.) Stran 99 za 2·40 K.

Josef Král: Herbartovská sociologie. V Praze, nákladem České Akadamie věd a umění 1921. Str. 269. Cena 47·50 K.

Královi připadá zásluha, že podrobnou a pečlivou svou knihou dobral se až k samým počátkům české vědecké sociologie. Neboť třebas měla kniha jeho název: Herbartovská sociologie, mohla by stejně oprávněně být nadepsána: Počátky české sociologie. Neboť těžisko knihy, zdá se nám, je v té její části, která jedná o prvním českém pěstiteli české vědy sociologické G. A. Lindnerovi — jeho památce je kniha tato též při devadesátém výročí jeho narození věnována — a poněvadž ovšem tento filosof, který první z Čechů napsal soustavný spis o vědě společenské, náleží směru herbartovskému, byla práce o něm zasazena do myšlenkové souvislosti celého směru a i, pokud bylo nutno, do vývoje sociální vědy vůbec. A v tom je druhá zásluha práce Královy, že podstatně přispěl nejen k objasnění historické filiace české práce sociologické, ale i k tomu, jak herbartovská sociologie zapadá do celkového vývoje sociologie vůbec. Neboť Herbartovy myšlenky vynořují se současně s Comteovými plány vědy společenské. Několik let po Millově Logice a téměř současně se Spencerovými Social Statics vzniká Lazarova národová psychologie, ve stejné době se Spencerovými essayi předcházejícími před Soubornou filosofií. Lindnerova Sociální psychologie vychází ještě před hlavními sociologickými spisy Spencerovými a ovšem řadu let před pracemi Fouilléeovými, Tardeovými atd. Herbartovská sociologie vychází z analogie mezi duchem (duší), představami a společnosti. Klade bytí jevů společensko-duševních, hromadných, nadindividuálních, jichž souhrn lze zváti duchem národa, společenským vědomím, nebo vzhledem k jichž jednotnosti lze

chápati společnost jako bytost, osobnost představující, chtějící atd. Při tom však aspoň v zásadě je zdůrazňováno pojetí individualistické. Z takového názoru na společnost ovšem nezbytně plyne požadavek teoretické vědy o společnosti, vytvořené podle analogie s psychologií, aneb aspoň vědy o duševní stránce jevů společenských či společensko-duševních, sociálně-psychických jako části oné neb jako části psychologie nebo národové psychologie. Hlavní metodou je metoda analogická, prováděná více méně soustavně, při níž psychologie jako věda pokročilejší jest vzorem nové vědě pravidelně, ač nikoli bez výjimky. Analogie pak mezi jevy duševními a společenskými hledí se rozšířiti na jevy vesmírné vůbec. Původcem tohoto myšlenkového proudu je Herbart. Od něho rozbíhají se dva směry: jednak k sociální fysice, jednak k sociální psychologii. Druhým šel Lazarus (se svým spolupracovníkem Steinthalem), jenž vytvořil národovou psychologii jakožto společenskou psychologii vůbec. To, nač zběžně poukázali Squillace a Bouglé, u nás též Durdík, t. j. jak Herbart připravuje zpracování sociální psychologie, Král objasňuje s přísnou vědeckou průkazností. A ukazuje zároveň, což je podstatným ziskem pro dějiny české sociologie, a nač před Králem nikým ještě nebylo upozorněno, jak z českých Herbartovců přiklání se k Lazarovi v národové psychologii nejvíce Kapras, jednotlivými zmínkami Dastich. Důsledně pak v duchu Herbartově a také po cestě nastoupené Lazarem, ale ovšem přijímaje popudy četných myslitelů jiných, též německých, pokračuje Lindner a buduje sociální psychologii jako pravý základ společenské vědy. Jest to nejúplnější pokus o soustavnou sociologii psychologickou ve škole Herbartově, stejných nároků na samostatnost a původnost jako Lazarův, ale bližší novější sociologii. Poněkud spíše jen formálně, chýlí se k sociologii západní Jos. Durdík, ale obsahově ovšem patří ke společnému okrsku problémů herbartovských, jimž však jako věrný žák Zimmermannův dává jisté zabarvení estetisující. Z Lazarova a ovšem i Steinthalova pojetí psychologie národové vychází také Fr. Krejčí. Ovšem Krejčí dobře vidí, že psychologie národová, jak ji určuje, shoduje se s nově vzniklou vědou o společnosti, sociologii, jejíž předmět formuluje především podle Masaryka.

Našla tedy herbatovská filosofie u nás své žáky, ale ovšem i své pokračovatele jako na jiných polích (v psychologii, pedagogice), tak také i v sociologii. Ovšem tito její čeští další zpracovatelé rozvíjejí ji, dík své vlastní původnosti i dík vlivům jiným, směrem vědečtějším. A třebas Králova bohatě dokumentovaná práce ukazovala překvapující paralelnost herbartovských pokusů o ustavení vědy společenské s pokusy, jež se v tom směru staly na západě, přece jen právě na této zajímavé a nikým před Králem v té plnosti nepodané paralele, můžeme zjistit, jak toto herbartovské myšlení, přes svou zdánivou empiričnost zůstávalo v zajetí spekulace, metafysičnosti a analogisování a jak na západě ke kořenům sociologického problému se šlo s daleko větší — řekněme — realističností a positivností. Knize Králově vděčíme za to, že vrženo bylo jasné světlo na dosud temné období dějin české sociologie a na pramennou jeho souvislost se vzory cizími. Možno s potěšením konstatovat, že tato počáteční perioda dějin české práce sociologické a pro historickou filiaci jistě perioda nejdůležitější, vyšla z rukou Královových zpracována svědomitě, se spolehlivým vyčerpáním pramenného materiálu a v podobě, doufejme, definitivní. *In. Arn. Bláha.*

Emanuel Lešehrad: Pokus o historii Bratrstva Růže a Kříže v Čechách ve styku s Jednotou Českých Bratří. V Praze 1921. Nákladem vydavatelstva Sfinx na Vinohradech 90 stran za 13 K.

Známý český básník, jehož poslední knihy zřejmě prozrazovaly duchovní odklon k názorům spiritualistickým a teosofickým, podává v této knize pokus o dějiny bratrstva Růže a Kříže v Čechách ve stycích s Jednotou českých bratří. V obou těchto náboženských společnostech autor vidí předchůdce a přímo předky Stříbrného Kruhu, k němuž se hlásí, jemuž věnuje svou knihu a o němž v doslovu píše: »Stříbrný kruh navazuje postupně na tradice české mytologie, husitské a českobratrské, tedy na projevy českého ducha, jež zejména porážkou na Bílé Hoře a jejími důsledky byly ve svém růstu ztlumeny a jež 28. říjnem 1918, kdy samostatnost československá byla vzkříšena ze spánku duchového, opět zjevně ožily.« Práce Stříbrného kruhu záleží hlavně v těžení stříbrné rudy. Tou je citový a mravní život českého člověka, jeho mystická, božská podstata. Rudu nutno z hlubin země vydobýti. Toto dobývání z dolu na povrch je budování duchového chrámu, chrámu duchové jednoty a vnitřního mystického života národního. »Tím spojuje Stříbrný kruh Hmotu s Božskou Myšlenkou.«

Když s hlediska tohoto programu posuzujeme knihu Lešehradovu, přisvědčíme průvodním slovům, kterými charakterisuje knihu v úvodě Aurel Vlach: »Pánové, to není »literatura«; takové Historie se nečtou s kritickou tužkou v ruce, ty se čtou, uvažují a přenášejí v život.« Slova ta zbavují povinnosti dalšího rozboru, poněvadž všecko to úctyhodné bohatství životopisných a knihopisných dat a podrobností Lešehradem do jeho knihy snesené nechce býti jistě ani pokusem o dějepis v přísném toho slova smyslu, nýbrž má jenom nezasvěceným otvírati bránu zasvěcení. Připojím-li přes to několik kritických poznámek o oddílu VIII., v němž Lešehrad píše o Komenském a jeho stycích s Bratrstvem, nečiním tak proto, abych tu rozbíral vývody Lešehradovy o stycích Komenského s Bratrstvem, o nichž stále dosud více jen tušíme, než abychom o nich měli již bezpečné a zaručené vědomosti. Stačí ovšem přehlédnouti všecky vlivy na Komenského od Kampanellova Slunečného města a prací Andreaeových až k Cestě světla napsané v Londýně r. 1641, abychom viděli jasně a přesvědčivě, kam, k jakým cílům životním tíhla všecka ušlechtilá osobnost Komenského, a abychom mohli usuzovati o sympatiích jeho ke všem společnostem, jejichž cílem bylo budovati obec svobodnějšího křesťanstva. Bezpečně víme jen, že se Komenský hlásil Andreaeovi do zamýšleného sdružení, ale Andreae mu r. 1628 odpověděl odmítavě, ježto se prý spolek neuskutečnil. Také nepopěrný alchymicko-přírodnický ráz prací Komenského asi do r. 1642 mohl by nasvědčovati vlivu společností na obdobném základě budujících. Ale bude třeba ještě mnoho pronikavé a kritické práce, než bude možno o těchto otázkách pronésti slovo konečné. Poznámkou budiž tu na konec upozorněno, k jakým nepřesnostem vede, přejímají-li se nespolehlivé a ledabyle na rychlo slátané novinářské výstřižky prostě bez kritiky. Tak přejat z Národních listů z 29. února 1920 rodokmen Komenského od Fr. Pražáka se všemi hrubými chybami a nemožnými údaji (s dcerou Danielou místo synem Danielem a p.), ač bylo by stačilo jen při pročítání mysliti, že Jan Figulus, narozený r. 1686, nemůže

býti synem Petra Figula, který zemřel r. 1670. Podobně přejat na str. 76. v pozn. 4.) údaj o narození Komenského v Komně a o smrti v Naardenu, ač na str. 83. v textu se uvádí, že Komenský zemřel v Amsterodamě a v Naardenu byl jen pochován. Také údaje o Kristině Poňatovské (na str. 79.) nejsou přesné. *Jiří V. Klíma.*

Arnošt Denis: Spisy z doby války světové. 3. Články a úvahy z La Nation Tchèque. Řada I. Přeložil Dr. Jindř. Vančura. Stran 100.

Plníme jen svou povinnost, vydáváme-li postupně v dobrém překladě všecka díla nejlepšího přítele našeho národa profesora na pařížské Sorbonně Arnošta Denise. Malý stostránkový svazeček šesti článků a úvah uveřejněných vesměs v prvních pěti číslech čtrnáctidenní revue La Nation Tchèque, jejíž první číslo vyšlo právě 1. května 1915, ukazuje nám proslulého vědeckého pracovníka v novém světle. Muž vědy béře do ruky lehké, svižné, také břitké péro žurnalistovo, aby načrtal program nové revue, shrnutý do dvou významných slov »Samostatnost Čech«, aby pozdravil první dobrovolníky české ve francouzských zákopech, aby se stále vracel k základní myšlence zahraničního odboje českého: Austria delenda est! Zničme Rakousko! — a posléze aby ke dni 6. července k husovské vzpomínce připojil pro francouzské čtenáře o Čechoslovácích hutný obraz statistický, národohospodářský, literární, umělecký i kulturní. Bylo by málo říci, že tyto informace podává opravdu vynikající znalec našeho vývoje, každé chvíle při četbě vycítíte, že tu mluví o nás milující přítel, který z dalekého odstupu historického i zeměpisného tím jasněji postřehuje světlé i stinné stránky našich dějin i naší národní povahy. Takový přítel má arci právo k výtkám, jež bychom měli všichni čísti s pokornou touhou odstraňovati je z vlastního nitra, stejně jako bychom se měli hluboce zamýšleti nad charakteristikou dobrých stránek české povahy, ne proto, abychom jimi pyšněli, ale aby budily touhu utvrditi a zachovati i do budoucnosti, co na nás našel náš veliký přítel pěkného a hodnotného. Knížka, jejíž četbu jistě netřeba doporučovati. *J. V.*

Dr. *Karl Federmann:* Tschechisches Lesebuch für die Oberklassen deutscher Mittelschulen. Unter Mitwirkung des Verfassers neu bearbeitet von Dr. *Oskar Donath.* 2. Auflage. Verlag der »Polygrafia« in Brünn. 1921. 320 S. 30 Kč.

I kdyby nebylo chystaného zavedení češtiny jako povinného předmětu na všech německých středních školách v československé republice, česká veřejnost má jistě právo i povinnost všímati si učebnic a hlavně čítanek, z nichž se němečtí žáci učí a nabývají poznatků nejen o našem jazyce, ale zejména také o našich literárních a tím i kulturních snahách a proudech. Ozývá-li se občas oprávněný stesk do toho, že německé školy v naší republice nebyly dosud opatřeny novými učebnicemi, upravenými již podle změněných okolností, ba jsou-li pronášeny přímo výtky, že i nová nebo opravená vydání schválená již naším ministerstvem, dýší protistátní nechutí k republice, tím s větším uznáním lze podati zprávu o novém vydání čítanky Federmannovy, přepracované s nepopíratelnou znalostí věci profesorem německého státního gymnasia v Brně Dr. Oskarem Donathem. Čítanka, určená nejvyšším třídám německých středních škol, jest vlastně bohatou literární antologií z české literatury, velmi způsobilou, aby z ní Němec nabyl správného obrazu o životě, dějinách, kulturních snahách i nejpřednějších literár-

ních pracovnicích československých. A všecek tento pestrý mosaikový obraz sestaven jest velmi obratně a šťastně z výňatků a úryvků literární práce všech téměř spisovatelů našich, takže v seznamu spisovatelů českých nepostrádáte téměř významnějšího jména (snad Jos. Holeček mohl býti také přibrán). Chudě jest zastoupena jen literatura slovenská, zastoupená vedle autora hymny Nad Tatrou sa blýska jenom Hurbanem-Vajanským a Kraskem. Jistě neměl býti pominut Hviezdoslav. Ale to jsou výtky celkem nepatrné proti radosti, kterou lze nepokrytě míti z celé knihy, která — i když přihlíží více k mladistvé chápavosti, může býti při nedostatku podobných antologií dána do rukou i každému dospělému Němci, který by chtěl získati první povšechný obraz o české literatuře. Škoda, že obrázky připojené ke knize nejsou vždy bezvadné. *P.*

Ph. Dr. *Cyril Stejskal:* O výzkumu dětské inteligence. (Vzdělavací knihovna lidová Pro dítě, svazek 30.) Stran 29 za 2·40 K.

V malé knížečce podává tu mladý český pracovník pedagogický, přehledný a přístupný výklad o jednom z nejdůležitějších oborů novodobé vědy pedagogické. Dr. Stejskal tu otiskuje vlastně přepracovanou třihodinovou přednášku, kterou měl v prosinci 1920 v »Odboru pro vybudování poraden pro volbu povolání«. Výklady jeho nejsou založeny jenom na rozsáhlé a pronikavé znalosti veliké cizojazyčné literatury (české literatury soustavnější o tomto předmětě dosud vůbec nemáme), ale také na praktických pokusech vlastních, které Dr. Stejskal obětavě od let koná v českém ústavě pedologickém. Tato literární průprava i bohaté zkušenosti praktické umožnily spisovateli, aby ze záplavy cizí literatury vybral nejen poučení opravdu nejdůležitější, ale aby je i kriticky zvážil a zhodnotil zvláště pro účely poraden pro volbu povolání, v nichž se v cizině zkoušek inteligence nejrozmanitěji upravovaných k nejrůznějším úkolům užívá již měrou u nás ani netušenou. Pro první informaci o tomto oboru u nás dosud v širokých vrstvách ne dosti známém spisek Stejskalův poslouží jistě výborně. *Jiří V. Klíma.*

DIVADLO.

Činohra.

František Langer: Noc. Hra o 3 dějstvích s dohrou (Švandovo divadlo). — *Fráňa Šrámek:* Měsíc nad řekou. Veselohra o 3 dějstvích. — *Edmond Konrád:* Javor. Idyla o 3 dějstvích s předehrou a dohrou (Vinohradské divadlo). — *Bratří Čapkové:* Ze života hmyzu. Fantastická komedie o 3 dějstvích s předehrou a dohrou (Národní divadlo). — *Arnošt Dvořák* a *Ladislav Klíma:* Matěj Poctivý. Fantastická lidová veselohra o 3 dějstvích (Stavovské divadlo). — *Karel Scheinpflug:* Geysír. Drama o 4 dějstvích (Vinohradské divadlo). — *Jaroslav Hilbert:* Podzim doktora Marka. Žert o 3 dějstvích (Národní divadlo). — *Jiří Hejda:* Velikonoce. Drama o 1 dějství. — *Bohumil Mathesius:* Brána pekel. Akt z války. — *Otakar Theer:* Faëthón. Tragédie o 2 dějstvích a dohře. — *Alois Jirásek:* Lucerna. Hra o 6 obrazech. — *M. A. Šimáček:* Jiný vzduch. Činohra o 4 jednáních (Vinohradské divadlo). — *Ferdinand B. Mikovec:* Záhuba rodu Přemyslovců. Tragédie o 5 dějstvích a 10 obrazech. Nově upravil V. Tille. — *Christopher Marlowe:* Edvard II. Bohatýrská hra o 5 dějstvích a 12 obrazech (Národní divadlo). — *Molière:* Křehotinky. Komedie o 1 dějství. Přel. H. Jelínek. Lakomec. Veselohra o 5 dějstvích. Přel. J. Vrchlický (Vinohradské divadlo). — *E. Scribe:* Sklenice vody. Veselohra o 5 dějstvích. Přel. Ž. Podlipská

(Stavovské divadlo). — *Eugène Labiche:* Mrzout a hrubián. Tajemný zloděj. Vaudevilly. Přel. P. Hlasivec. — *George Courteline* a *Jules Lévy:* Dobrák komisař. Přel. K. Dušek. — *Henri Ghéon:* Chléb. Lidová tragédie o 5 obrazech. Přel. K. St. Neumann. — *Paul Claudel:* Výměna. Dramatická báseň o 3 dějstvích. Přel. A. Procházka (Vinohradské divadlo). — *Octave Mirbeau:* Staré manželství. Psychologická hra o 1 dějství. — *Denys Aniel* a *André Obey:* Roztomilá paní Beudetová. Přel. A. Bernášek (Stavovské divadlo). — *Luigi Chiarelli:* Maska a tvář. Groteska o 3 dějstvích. Přel. M. Votrubová-Haunerová (Vinohradské divadlo). — *F. M. Dostojevský:* Bratři Karamazovi. Pro jeviště do 5 dějství upravili *Jacques Copeau* a *Jean Croué*. Přel. H. Malířová (Stavovské divadlo).

Původních českých her rychle přibývá a jsou mezi nimi práce pozoruhodné. Uměleckou kázní, přísným úsilím slohovým vyniká Langrova »Noc«. Jest jednoduchá a jednotná, má málo osob a málo vnějšího děje. Vdaná žena a její milenec jsou prozrazeni při schůzce a ubiti rozzuřeným davem. Jejich duše docházejí v podsvětí odpuštění a klidu. Nesmírná moc lásky, nedbající zákonů, překážek a utrpení, jest úchvatně vylíčena. Cizoložní milenci, byt hynou, žili šťastně; jediná noc veliké lásky stojí za celý život.

Radostným překvapením po slabém »Hagenbeku« a ještě slabších »Zvonech« je Šrámkův »Měsíc nad řekou«. Básník, jenž má za sebou již čtyřicítku, loučí se v něm s mládím a účtuje s ním jako K. Čapek v »Loupežníku«. Zmužněl, zvážněl, zmoudřel. Poznal, že leccos z toho, na čem si mládí zakládá, je omyl. Ale proto mládí nezavrhl. Stále miluje jeho veselou odvahu, upřímnost, vřelost. Jako v »Červnu« a v »Létě« líčí též v »Měsíci nad řekou« vznikání lásky, ale láska nedojde cíle a dívce je tentokráte 27 let. Je zralá, moudrá, veselá, z nejkrásnějších postav Šrámkových. Pečlivě, pečlivěji nežli jindy, jsou kresleni i staří, rodiče dívčiny. Také kresba maloměstského prostředí je podrobnější, věrnější. Řeč je přirozená, srdečná, jen v scénických poznámkách šrámkovsky barokní.

Konrádův »Javor« jest veselým protějškem Wedekindovy tragédie o dětech. Má hojně vtipu v situacích, v kresbě osob i v řeči, vtipu jemného, při kterém se usmíváme, nesmějeme nahlas. Je zdravou reakcí proti očerňování života, proti knižnímu pesimismu. Hlásá, že sice život je nevypočitatelný a mnoho pokazí, ale je možno a nutno jej přemáhati. Je třeba jen chtíti. Myšlenky té se právem zastávají děti, největší a nejodvážnější milovníci života. V líčení dětí, k nimž náleží vlastně i milenci, jest mnoho srdečného. Děj je někdy málo pravděpodobný, ale ve veselohře o dětech nám to nevadí. Jen rozřešení (velezrádný leták příčinou sebevraždy) je přitaženo za vlasy. V řeči je mnoho, snad příliš mnoho pěkných obrazů. Přes to je přirozenější, než byla v dřívějších kusech Konrádových. Hra zanechá v posluchači příjemný dojem. Je dobře, že se ho básník nebál jako mnozí jeho druhové; nedodělal se ho lacinými prostředky.

Nová hra bratří Čapků »Ze života hmyzu« jest feerie, výpravná hra po způsobu Madáchovy »Tragedie člověka«. Čapkové jsou spíše filosofy, sociology, lyriky, než individuálními psychology a dramatiky. Nekreslí individua, nýbrž typy. Pod podobenstvím hmyzu (užil ho již Aristofanes) předvádějí lidský život a pesimisticky jej odsuzují. V lásce (motýli) vidí jen pohrávání, hledání okamžité rozkoše (jistě lásce křivdí, také v »R. U. R.«

selhává léčení lásky), v rodině (brouci) spatřují hrozitné sobectví, v životě národů (mravenci) šílený boj. Epilog (jepice) ukazuje krátkost života. Jeho 2. verse sice velebí věčnost přírody, ale smutného dojmu ze hry smazati nemůže. Stavba hry jest, jak viděti, důmyslná, pravidelná: jednotlivec, rodina, národ. Někde vadí rozvláčnost: vtipný nápad jest mnohokrát opakován (v líčení básníka v 1. dějství). Vtip jest ostrý, spíše chladný než srdečný. Žertovně působí prolínání živlu lidského a zvířecího. Jejich podobnosti jsou bystře vypozorovány. Myšlenky o lidském životě a kultuře jsou zajímavé, odvážné a jsou vyjádřeny vždy básnicky. Hra je stejně působivá jako »R. U. R.« a má stejné úspěchy u obecenstva.

Uměleckým pobloudením je Dvořákův a Klimův »Matěj Poctivý«. Dvořákovi se nedostává humoru. Kritika společnosti, byť oprávněná, na drama nestačí. Ve hře jsou napadáni úředníci, vojevůdci, kněží, vůdcové národa, novináři (ti se ohrazovali proti dalšímu provozování hry!) i lid, ale bez špetky vtipu. Hrdinou hry, ideálem básníkovým, je dobromyslný tlachal, piják, jemuž je všechno »psina«. Svou formou se blíží hra kouzelným hrám Raimundovým a Tylovým, ale ovšem nedostihuje jich.

Také Scheinpflugův »Geysir« je krokem zpět proti jeho »Mraku«. Má ukázati, jakým neštěstím může býti pro rodinu žena umělkyně: svému umění a slávě obětuje muže i děti. Snaha dojmouti obecenstvo svedla spisovatele na scestí. Zejména závěr je vypočten na efekt: matka uloupí choti dceru a syn je přejet automobilem!

Hilbertův »Podzim doktora Marka« není ani pokrokem ani úpadkem proti sentimentálnímu »Hnízdu v bouři«. Má rozumnou základní myšlenku: vyžijme se, ani v stáří nezahazujme zbraní do žita! Povahy jsou mimo hlavní osobu velmi všední. Ani děj není zvláštní, ale pobaví.

Ve »Velikonocích« účtuje Hejda s kapitalismem. Odsuzuje jej jako cosi neplodného, jako překážku rozvoje lidstva. Jeho představitelem činí majitele dolů, stiženého utkvělou představou, že nalezne veliký poklad. Dobře kreslí jeho zoufalou a bezohlednou houževnatost. Nepochopitelné jest, proč jeho působení na lidi vysvětluje hypnotickou silou.

V »Bráně pekel« zpracoval Mathesius podobný námět jako Šarlih v »Dohře«. Mladý důstojník odhalí vyzvědačku, ale při tom si ji zamiluje. Bojuje v něm povinnost a láska. Dříve než se může rozhodnouti, odkryje zradu jiný důstojník a vyzvědačku zatkne. Líčení jejího zoufalství je příliš dlouhé a trapné. Řeč hry je znešvařena četnými ruskými a polskými slovy.

K pětiletému výročí smrti Theerovy byl znova provozován jeho »Faëthón«. Je tragedií titánství. Z nerozumného hocha, toužícího se projeti na slunečním voze otce Helia, učinil Theer bojovníka za lidstvo proti hrubé nadvládě bohů. V nerovném zápase podlehne, ale není zatracen, neboť jeho vůle byla dobrá. Jízda Faëthontova po nebi, při které se setkává s obětmi vlády Diovy, jest úchvatně vylíčena. Řeč je vzrušená, plná ohlasů četby starověkých básníků.

»Lucerna« není dramatem v běžném slova smyslu, jako jím není většina her Jiráskových. Chybí jim dramatický hrdina a ústřední, vnitřní děj. Jirásek není psychologem; proto se nedovede nikdy soustřediti

na jednu osobu. Podává obrazy volně k sobě připojené. Nad jiné jeho hry vyniká »Lucerna« humorem, zvláště ve výjevech s vodníky (působil na ně Hauptmannův »Potopený zvon«) a při uvítání kněžninč. Vlastenecká tendence není tak vtíravá jako v jiných pracích. Řeč jest nejednotná, brzy prostá a archaisující, brzy básnická a moderní.

V »Jiném vzduchu« dokazoval Šimáček v duchu své doby, že prostředí, ve kterém člověk žije, určuje jeho povahu. Proto věnoval jeho kresbě velikou péči, takže jeho drama je cenným obrazem pražského života let osmdesátých a devadesátých. Líčení společnosti v hostinci je klasické. Spisovatel realista se snažil též o individuální charakteristiku jednotlivých osob; i to se mu zdařilo, zvláště u Hely a jejích rodičů. Vývoj lásky Heliny k Prokopovi je zajímavě vylíčen. Jen ke konci jsou osoby trochu sentimentální. Pěkná jest řeč kusu; spisovatel těžil s rozvahou z rázovité mluvy pražské.

Mikovec skládal »Záhubu rodu Přemyslovského« podle vzoru Shakespearových her historických a německých, romantických her rytířských. Odtud pocházejí věštby umírajících, zlá znamení, hrozné kletby, losování za noci a bouře před křížem, dívka dávající život za milence. Král Václav III. je kreslen v duchu roku osmačtyřicátého: je spravedlivý i k židům, přísný k šlechtě, chce se opírati o lid, ne o pány, mluví vlastenecky. Pohnuté výjevy a živý dialog svědčí o dramatickém nadání Mikovcově. Hra byla nově upravena; nejen řeč byla modernisována — Mikovec dal mluviti některým osobám německy — nýbrž i v ději byly učiněny změny, zejména na konci.

Od bezprostředního předchůdce Shakespearova, Marlowa, byl hrán »Edvard II.« Může se měřiti s historickými dramaty Shakespearovými. Je naplněn rušným dějem. Některé výjevy jsou nezapomenutelné: setkání královo s milcem, zatčení krále, zbavení koruny, zavraždění. Král je skutečným hrdinou tragedie. Tvoří své osudy, jest původcem veškerého děje, nejen vnějším pojítkem jednotlivých výjevů. Kresba jeho povahy je mistrovským dílem. Marlowe dobře znal tajemství ubohé lidské duše. Edvard má dobré srdce, bystrého ducha, je odvážný, ale trpí smyslnou náklonností k mužům. Ta jest jeho tragickou chybou, příčinou jeho pádu.

Jinak byly hrány skoro vesměs kusy francouzské. Molièrovy »Křehotinky« jsou ze starších jeho prací. Vynikají zejména jemnou kresbou povah a mravů a geniálním vtipem. Hra měla zesměšniti afektované hosty šlechtických salonů z polovice 17. století, ale hodí se na povrchní dívky a mladé muže všech dob. Dívky se fintí, pitvoří svá jména, jsou pcpleteny hloupými romány, touží po dobrodružné lásce a hledí na šaty a tituly svých nápadníků, ne na jejich povahu. Muži se vychloubají činy, jichž nevykonali, a zakládají si na svých šatech a vznešených známostech. — »Lakomec« je z pozdějších kusů Molièrových. Jeho hrdina, podezíravý stařec, šíleně milující své peníze, je vzat z Plautovy komedie »Aulularia«. Tam také má lakomec dceru, kterou miluje bez jeho vědomí cizí jinoch. Molière dal lakomci ještě syna, jenž je také zamilován. Otec staví se v cestu oběma párům milenců; jde tu tedy jako jinde u Molièra o zápas lásky mladých se starými. Z Plauta pochází dramatický výjev okradení lakomce a veselé nedorozumění o uloupené skříncc a dceři. Molière připojil

řadu jiných neodolatelných scén: nedorozumění mezi otcem a synem o nevěstě, neočekávané setkání otce lichváře a syna, půjčujícího si peníze, obojaké jednání Valera s otcem a dcerou a Jakuba s otcem a synem a j. V Plautově kuse je závěr ztracen. Molière rozřešil zápletku neočekávaným a pravděnepodobným odhalením původu milenců. Tomuto způsobu řešení (anagnorise) se naučil také u starověkých básníků.

Scribeova »Sklenice vody« má vtipnou základní myšlenku, že osudy států závisí na zcela nepatrných věcech. Děj jest obratně zapleten a obratně rozpleten. Pravděpodobnosti se nedbá; s osobami se zachází jako s loutkami a důležitá úloha připadá neuvěřitelným náhodám. Výrazně jsou kresleny jednotlivé osoby: duchaplný státník a spisovatel Bolingbroke, slabošská královna, energická vévodkyně atd. Dialog jest živý a vtipný, zejména v půtkách Bolingbrokových s vévodkyní. Často mluví osoby spíše k obecenstvu než k sobě.

Mnoho zdravého, galského humoru je v Labicheových veselohrách. V »Mrzoutu a hrubiánu« dostávají — právem — svůj díl ti, kdo stále naříkají na lidskou společnost. Ukáže se, že nejsou lepší jiných. Kresba povah i děj jsou primitivní. Pečlivěji je stavěn »Tajemný zloděj«. Má dobře promyšlený děj, prokreslené povahy a neodolatelné situace.

Několik dobrých postřehů, ale málo přirozeného vtipu má Courtelinova fraška »Dobrák komisař«. Jedná o úředníku, který plní přesně své povinnosti a dělá proto nesmysl za nesmyslem. Hra vrcholí v trapné scéně, jak šílenec ohrožuje úřednika revolverem. Obecenstvo vítá nesnáze úředníkovy hlučným smíchem; dává za pravdu bláznu před pedantem.

Ghéon přiznává v předmluvě »Chleba«, že naň působil Verhaeren, »jenž dal hlas silám století«. »Chléb« i »Svítání« řeší sociální otázku, spor chudých a bohatých. Pozadím obou her jest válka, jež vyvolá revoluci. Hrůzy války oba básníci prorocky vytušili. Hrdinové obou her chtí zachrániti lid, ale dojdou nevděku. Ghéonova hra je reálnější a sjednocenější. Má pravého tragického hrdinu, pekaře, bezmezně milujícího lid, nečinícího rozdílu mezi chudými a bohatými. Za povstání se stane obětí rozzuřeného lidu, ježto chce spravedlivost i pro bývalé boháče. Hra má dramatické výjevy davové i vzrušená místa lyrická, kdy pekař oslavuje pečení chleba — připomíná to Schillerův popis lití zvonu — a kdy naříká nad chystaným krveprolévánim. Drama je psáno volným veršem, t. j. verši nestejně dlouhými a nepravidelně rýmovanými.

Claudelova »Výměna« jest úchvatná hra o lásce. Líčí věrnou, obětavou lásku oddané ženy, dobývačnost, lstivost ženy bezcitné, krutou nestálost jinochovu a bezohlednou chtivost muže, jenž si může vše koupiti. Pozadím dramatu jest tropická příroda. Hra jest jasnější než jiná dramata Claudelova, zatížená symboly.

Naturalista Mirbeau si libuje v líčení hrůzných výjevů, výstřelků lidské krutosti a vášně. V »Starém manželství« předvádí starou, nemocnou ženu a jejího muže dosud statného, hledajícího kdekoliv náhradu za to, čeho mu choť nemůže poskytnouti. Zoufalství, hnus a stud ženin i rozmrzelost, hrubost a chtivost mužova jsou zajímavě vyličeny, ale dojem z dramatu je trapný.

Manželství spokojenější, ale také ne beze stínů, líčí Aniel a Obey v »Roztomilé paní Beudetové«. Muž je dobrosrdečný, ale naivní a tvrdohlavý. Své ženě duševně nestačí. Ta cítí, že se mu odcizuje. Zdá se, že dojde ke katastrofě, ale dobré srdce sblíží opět manžely. Hra má svůj efektní, ale dobře odůvodněný výjev, výstřel z revolveru.

Chiarelli dokazuje v »Masce a tváři«, že nevěra neruší sama sebou manželství; manželé si mají odpustiti a mohou zase šťastně spolu žíti. Tento neromantický názor na manželství, jehož hájil již Molièrův Sganarelle, je jistě správný, nebo aspoň přiměřený dnešnímu mravnímu cítění. Děj hry jest všední, banální. Hlavní vtip, ne nový, záleží v tom, že žijící osoba se vydává za mrtvou. Dialog je plochý přes úsilí napodobiti Wildeovy paradoksy.

Copeau a Croué projevili ve svém zpracování »Bratří Karamazových« dobrou znalost jeviště. Vybrali nejúčinnější výjevy z románů, setkání synů s otcem v klášteře, vyprávění Mítovo, schůzku Kateřiny s Grušenkou atd. Středem dramatu učinili zavraždění otcovo. V časovém postupu dějů dovolili si některé změny. Osoby a děje, jež s osudy bratří těsně nesouvisí, vypustili, vynechali celou 6. a 10. knihu (»Ruský mnich«, »Chlapci«). Za to užili nejednou celých vět románu. Celek se nemíjí s účinkem. Nicméně ani s tímto, ani s jiným zpracováním románů pro divadlo nesouhlasíme. Umělecké dílo jest organický celek, s jehož částmi nelze beztrestně hýbati.

Ještě několik poznámek o režii, výpravě a hercích. Hilar jako režisér se snaží co nejvíce oživiti drama (»Edvard II.«, »Ze života hmyzu«), působiti na zrak i sluch divákův. Herce umisťuje často do výše, na schody nebo galerii, aby se více uplatnil. Hilara následuje K. Čapek v režii davových výjevů (»Chléb«). Konservativnější, klidnější jest Kvapilova režie; chce působiti náladově (»Lucerna«).

Vkusně stilisovanou dekoraci, převážně bílé barvy, navrhl Jandl pro »Noc«. Sytých barev užil Hofman ve »Výměně«. Feuerstein užívá nejraději černé, šedé a bílé barvy a ostrých úhlů (»Edvard II.«) J. Čapek navrhl fantastické, barevné dekorace pro hru »Ze života hmyzu« a primitivní, většinou šedé dekorace pro »Chléb«. Primitivistická jest Dvořákova výprava »Javoru«. Nedbá úmyslně skutečných rozměrů předmětů: brouci na stromě jsou zvíci pěsti, aby je bylo dobře viděti.

Herecky dokonalé bylo provedení »Výměny« (Dostalová, Jblová, Vydra, Tuma) a »Starého manželství« (Hübnerová, Viesner). Zdařilé výkony podali pp. Vávra, Steimar a Kohout (»Bratří Karamazovi«), p. Jičinský (»Ze života hmyzu«, »Edvard II«), p. Nový (»Sklenice vody«), pí. Rýdlová (»Roztomilá paní Beudetová«), pí. Iblová (»Měsíc nad řekou«, »Chléb«), p. Vojta (»Chléb), p. Zakopal (»Lakomec«, »Měsíc nad řekou), p. Hašler (»Křehotinky«), sl. Scheinpflugová (»Jiný vzduch«), pí. Švandová a p. Kadlec (»Noc«) a j. *K. Svoboda.*

Rakousko.

Problém republiky rakouské dostal se do popředí zájmů. Jest velmi pravděpodobno, že v popředí zájmů zůstane po delší dobu. I v politice československé. Republika Československá, která s Republikou Rakouskou sousedí dlouhou hranicí, nebude patrně v podzimní a zimní politické kampani míti k řešení problém naléhavější, než problém valutní a problém rakouský. Již tato okolnost nutí nás, abychom věnovali pozornost důležité stati, kterou o rakouském problému napsal do šestnáctého a sedmnáctého čísla »Zahraniční politiky« J. V. Hruška (J. V. Hruška: Vídeň a my), pozornost tím oprávněnější, protože pod pseudonymem autorovým skrývá se jedna z nejbystřejších hlav mladé československé diplomacie.

Autor článku »Vídeň a my« — a Vídeň jest mu vždy jakési pars pro toto, takže směle můžeme za »Vídeň« klásti slovo »Rakousko« — s erudicí vlastní historickému badateli dívá se nejprve na poměr Československé Republiky k Rakousku, jak se vyvinul od posledních čtyř let. Nebyl vždy nejlepší. Převrat z konce r. 1918 přetrhal osnovu, kterou tkaly po staletí poměry i politická vypočítavost... Přetrhal ji příliš prudce, než aby na obou stranách nezůstala počáteční hořkost.

Obě strany s počátku zabředly do historického romantismu. U nás viděl kde kdo ve Vídni a v Rakousku i po roce 1918 soupeřku, která před třemi sty lety povznesla se nad Prahu a dovedla si nevybíravými prostředky nadvládu udržeti. I za změněné situace, kdy nebylo se od Rakouska čeho politicky obávati, mísila se do radosti z nově nabyté samostatnosti krůpěj strachu před závislostí na Vídni, jež by nás o samostatnost alespoň finanční a hospodářskou mohla zase připraviti. Do velké míry český nepokoj byl podněcován dětinskou politikou našich Němců, podporovanou z několika politických stran rakouských. Neboť ve Vídni

politická mentalita dlouho se nemohla zbaviti nepřátelství proti severnímu sousedu, v němž — a jistě právem — byl spatřován činitel, který nejvíce přispěl k rozboření Rakouska a k vytvoření nynějšího stavu věcí. Vídeňský system politický, zařízený na správní ovládání veliké říše nemohl a vlastně dosud nemůže se přizpůsobiti změněným poměrům, kde jde o území celkem malé rozsáhlosti a malého počtu obyvatelstva. Odtud vyvěrají prameny jeho politického romantismu, ať už hledá spásu ve vytvoření dunajské federace, nebo v připojení k Říši, nebo k přiklonění k některé politické skupině. Vždy je to stejný romantism, živený ve své hloubi myšlenkou aristokrata, přišlého na mizinu: proč bych se učil pracovat sám, vždy mne živili jiní, ať mne živí dále. Neboť co jiného to znamená, operují-li rakouští státníci axiomem: Rakousko bylo proti naší vůli vytvořeno Dohodou, ať se Dohoda o nás postará.

Zatím však život nalil mnoho vody do vína romantického citového pojímání politických skutečností. Ukázal zejména, že Republika Československá a Republika Rakouská jsou spojeny více svazky, než by r. 1918 obě strany byly ochotny připustiti. Modus vivendi se brzy našel, když skutečnost ukázala, že romantická pojímání jsou neuskutečnitelná, — když se objevila společná nebezpečí. Jeho výsledkem jest »lánská« smlouva z prosince 1921 ...

Po smlouvě »lánské« zdálo by se, že pro Republiku Československou nehrozí z rakouského problému žádné zvláštní nebezpečí. Soused na jihu smířil se se stavem věcí vytvořeným smlouvou St. Germainskou a prohlásil, že chce loyálně mírovou smlouvu plniti. Spory mezi oběma státy vzniklé měly býti vyřizovány smírnou arbitráží. Mohlo se klidně říci po uzavření smlouvy, že pro Republiku Československou jest veliké nebezpečí, plynoucí z rakouského problému, odbytou věcí.

Že tomu tak není, toho příčinou jsou škody, které politický romantism rakouský natropil na hospodářském poli. Na poli státního hospodářství Rakousko se svou romantickou politikou, čekající, že »to zaplatí« někdo jiný, dohospodařilo. Katastrofa rakouská na poli finančním nastává, nenastala-li již vůbec. Stát, který o sobě tvrdil, že není schopen žíti, ač pro samostatné žití má tradici mnohostaletou, ač má řadu přírodních podmínek pro hospodářský rozkvět, jest vystrašován duchy, které sám vyvolal. Jeho obyvatelstvo, po čtyři léta krmené nadějemi na tučná léta po různých »Anschlussech« a »Anlehmincích«, ztratilo úplně vědomí

a příchylnost k státnímu životu a je ochotno vrhnouti se v náruč každého, kdo by vzal na sebe málo příjemnou povinnost zaplatiti účty finančního, hospodářského a politického romantismu vlád minulých. Státní raison chopil se ze zoufalství myšlenky nejzoufalejší, učiniti Rakousko a pomoc jemu předmětem mezinárodních sporů a intrik. Romantika »Anschlussu« a »Anlehmingu« vybila se v poslední Seipelově cestě do Prahy, Berlína a Verony v eksperimentech. Byly prohlédnuty na všech stranách. Hra »va banque« byla prohrána...

Nikoliv přírodní a hospodářské podmínky, dané do vínku Rakousku, prokázaly nemožnost jeho eksistence, ale vlády jeho. Tak jak Rakousko dosud bylo spravováno, nedá se dále spravovati. Jest nutna náprava a to náprava co nejradikálnější. Rakousko, které se nedovedlo spravovati samo, musí býti spravováno jinými. I náš autor dochází k podobnému závěru: to jest k nucené správě. Nepochybuji, že dostane-li ji Rakousko včas, bude to jeho spásou.

O—ý.

Stopy pravěku v moderním životě.

Napsal Dr. F. Oberpfalcer.

Naučili jsme se hleděti na vývoj lidstva pragmaticky. Minulost jest nám spjata s přítomností pevnými příčinnými vztahy. Usilujeme poznati doby zašlé, abychom rozuměli dnešním časům a abychom měli bezpečnější podklad pro předtuchy do budoucnosti. Ale zrak historie jasně vidí dějinnou pravdu nejdále několik století před křesťanským letopočtem. Co je hlouběji v minulosti, o tom mlčí bezpečné prameny dějepiscovy. A kultura, kterou takto na úsvitě dějin poznáváme, je namnoze už tak složitá, že se přímo nabízí otázka, jaký vývoj předcházel. Znajíce peripetie a katastrofy dějinného dramatu lidstva, jsme dychtivi aspoň nahlédnouti do jeho eksposice a do jeho kolisí. Abychom se při tom mohli bráti pevnou cestou vědecky zjištěných skutečností, k tomu jsou nápomocny zvláště tyto discipliny.

Především srovnávací jazykozpyt indoevropský, který poznav příbuznost jazyků největší části Evropy a přilehlé jihozápadní Asie, zjistil srovnávacím studiem společný jejich původ z jednoho prajazyka. Tímto původním jazykem mluvil národ, ještě v druhé polovici 3. tisíciletí př. Kr. jednotný, t. zv. Indoevropané. Kulturu indoevropskou poznáváme ze slovníku prajazyka. Jestliže slovo má příbuzné v ostatních jazycích této veliké skupiny jazykové, dá se z nejstarších jejich zachovaných tvarů sestrojiti znění prajazykové. A kde byl název, lze k němu také předpokládati znalost věci. Jak vypadaly tyto věci, to nám ovšem jazykozpyt říci nemůže. Tu doplňuje naše vědomosti prehistorická archeologie. Poznalo se, že kultura, jak k ní dospěly dohady z prajazykového slovníku, je identická s kulturou mladší doby kamenné, uložené v příslušných vrstvách kůry zemské a ve zbytcích nákolních staveb. Ale množství předmětů, známých jistě člověku v neolitu, zašlo beze stopy, protože materiál,

z něhož byly zhotoveny, nepřetrval geologických změn zemského povrchu. A co může archeologie pověděti o duchovní kultuře Indoevropanů? Tyto mezery dobře vyplňují nejstarší dějepisné zprávy, zvláště o dávných zvycích a řádech, o životě společenském, o náboženských názorech, o počátcích umění. Nejednou se objeví cenný příspěvek v národopise. V zapadlých krajích, kam pokrok těžko proniká, udržují se staré zvyklosti po dlouhé věky beze změny.

Pozorným sloučením výsledků všech těchto oborů vědních lze sestrojiti dosti spolehlivý obraz předdějinného bytu našich přímých předků. Mnohé jeho rysy jsou shodné také s pravěkem jiných národnostních skupin. Tím se o celá tisíciletí prodlužuje náš pohled do minulosti a lépe rozumíme lecčemus, čeho význam byl v proudu časů zapomenut.

Pokrok, kterým se béře vývoj lidstva, zřekl se velikého množství vymožeností, k nimž dospěly minulé periody, třeba si jich často velice vážily. Dnešní Evropan se cítí vysoce povznesen nad primitiva, který si tetuje tělo a probodává rty i nosní přepážku, bydlí v jeskyních a střílí zvěř lukem, chvěje se bázní před démony a ve zvířatech ctí své předky. Primitivové trvají po celá tisíciletí na témže stupni kultury, jsou to takřka živé zkameněliny. Ale v našem denním životě je tolik drobných jednotlivostí, jejichž původ a význam chápeme teprve poznáním kultury pravěké, protože vzešly z poměrů dávno zapadlých, z duševních nálad a názorů velmi blízkých psychologii toho ubohého primitiva. Nemíníme zde přečetné prastaré zvyklosti ve folkloru všech národů podnes zachovávané, nýbrž mravy a zvyky vzdělané společnosti dnešní, jako je oblékání smutečních šatů po smrti přátel, výměna prstenů při sňatku, nošení řádů a náhrdelníků, líbání a podávání pravice a pod. Věci, které se nám staly namnoze pouhými formalitami bez hlubšího smyslu, jimž dnes přikládáme rozmanitý význam symbolický, objeví se nám ve světle pravěké vzdělanosti jako magické prostředky, diktované bázní před neznámými silami, nebo jako projevy společenského soužití plné konkrétního obsahu.

1. V pravé ruce člověk nosil zbraň, neboť pravicí útočil na srdce zvířete i nepřítele. Jestliže ji podal druhému, odzbrojil ji. Proto je podání pravé ruky původně významný projev přátelství, je to nabídka míru. Tacitus vypráví o staroarmenských králích (Annales XII, 47), že uzavírajíce spolek, podávají si ruce,

palce vzájemně svazují a uzlem zadrhují, když pak krví naběhly, slabě do nich bodnou a krev navzájem lízají. Tu přistupuje k podání odzbrojené ruky ještě magie krve. Přátelství bylo v pravěku identické s krevním příbuzenstvím, proto si mužové nepříbuzní vyměňovali krev. Cruentum pactum, krevní sbratřování bylo u starých Germánů a Skythové přísahajíce pili z poháru, v němž do vína byla přimíšena jejich vlastní krev (Herodot IV, 70).

2. Když mnoho krve uteče z poraněného těla, nastává smrt. Proto se krev považuje za sídlo života a její barva, červeň, byla od věků barvou života. Antická božstva prudkých přírodních sil, Pan, Satyrové, Priapus, Silenus, se objevují červená. Mrtvým se přinášely krvavé oběti zvířat i lidí a nad mykenskými hroby stály kulaté oltáře s hlubokým otvorem uprostřed, kudy krev proudila až k pohřbeným předkům. Odysseus nechává v podsvětí stíny píti krev, aby nabyly tolik života, by mohly mluviti. Později se mrtvým dávaly do hrobu červené šaty. Rudka se objevuje v hrobech skrčenců už od starší doby kamenné a to nejen v západní Evropě, nýbrž i v oblasti středomořské a dunajské, až do jižního Ruska. Patrně ji dostávali zemřelí s sebou, aby si udrželi za hrobem kvetoucí vzezření. — Červená barva byla odedávna oblíbena u mocných tohoto světa. Xenofon mluví v Kyrupaideii o červených kalhotech, které nosil Kyros. Římský triumfátor se ještě za republiky pomalovával do červena suříkem. Také vznešení Frankové nosili červené kalhoty (Monachus Sangallensis I, 34), jako až do nedávna byl purpur oblekem králů a generálů. Poslední zbytek těchto prastarých zvyků je purpur kardinálský.

3. Život zaniká také s posledním dechem. V něm může podle víry některých primitivů přejíti duše umírajícího na jiného člověka. Proto držívají dítě nad lůžkem umírajícího, nebo se syn sklání k ústům otcovým na smrtelném loži, aby tento poslední dech zachytil. Tak se snaží u Vergilia sestra Didonina chytit její duši. V některých krajích, kde žijí kmeny na nižších stupních vzdělanosti, odnímá se dívkám při sňatku jeden z předních řezáků, aby byla možna výměna dechu obou manželů při plození. Na starých mexických obrazech jsou dvě božstva a od úst jednoho z nich jde k ústům druhého červený dým. To jest patrně reminiscence na starou víru o sídle duše v krvi. — Políbení na ústa jest původně vzájemná výměna dechů a tím i duší. Pozornosti tu zasluhuje naše názvosloví. Význam »líbati« má také sloveso

celovati, které je odvozeno od přídavného jména »celý«. »Celý« patří etymologicky k slovům příbuzných jazyků, značícím tolik jako »zdravý«. Je tedy celovati identické se slovesem pozdravovati. Mnozí národové polibku neznají; o Numidech tak svědčí Valerius Maximus (II 6, 17). U Homéra se líbají při různých příležitostech, ale nikdy na ústa. Pozdravují-li se někteří kmenové v Melanesii třením nosů, může to míti týž psychologický podklad jako výměna duší, protože polibek na ústa není možný tam, kde se protkávají ústa kruhy, roubíky a podobnými kouzelnými prostředky.

4. Smrt vzbuzuje v člověku afekt bázně a hrůzy a tento afekt je tvůrcem mytologického myšlení. Člověk od pradávna věřil, že se může duše, opustivši tělo, státi zlým démonem. Víra ta měla dalekosáhlý význam sociální a hluboce zasáhla do všeho života rodinného. Aby si démony naklonil, přinášel jim člověk povždy oběti a dospěl tak až k hroznému obyčeji, zabíjeti lidi nad hroby a spalovati vdovy spolu s mrtvými jejich muži. Protože jen dospělí synové mohli konati oběti zemřelým otcům, bylo snahou každého Indoevropana, aby se oženil a měl syny. Syn byl Indům „světlo na nejvyšším nebi", dceru měli za „trápení" (v *Aitarēja-Brāhmanu 7, 15: ǃsakhā ha gājā krpanam ha duhitā, gjōtirha putrah paramē vjōman*). — Ze strachu před démony si staří nechávali růst vlasy a nehty, aby nad ustřiženými moci nenabyl duch mrtvého. Podnes kladou u karpatských Rusů a v Mazurech sekeru na rakev nebo na práh a na slovenském Trenčansku gazda vrátiv se z pohřbu, zotvírá okna i dveře, zamává valaškou do všech koutů a třikrát volá: »Kde si? Ako si tu, choď von!« U jihoamerických Abiponců a Lengvů mění si celý rod jméno, když některý jeho člen zemře, aby tak ušli útokům jeho démona. Tentýž účel, udělati se nepoznatelným nepřátelskému duchu, má také změna šatstva. Ještě dnes měníme svůj obvyklý o b l e k za »s m u t e č n í« černý, když zemře někdo nám blízký.

5. Aby se duše mrtvého nestala upírem, vlkodlakem nebo můrou, k tomu slouží také oheň, pradávný prostředek očistný. Mrtvoly se spalovaly jak u Indů, kde masožravý (kravjád-) Agnih unášel mrtvé na onen svět, tak v homerském Řecku; spalování jejich se připomíná u Římanů v zákonech XII desk (ne sepelito neve u r i t o), u Keltů i Germánů, na Litvě i u Slovanů. Původnější však asi je pohřbívání; démon mrtvého se zavírá do země, hrob se upěchuje a pokryje těžkými kameny. Teprve s pří-

chodem doby bronzové se spaluje. Člověk tehdy bezpochyby dovedl vzněcovati vyšší žáry, které tělo roztavily. Ale i když se pohřbívalo, pálívaly se ohně na hrobech. Tento obyčej je znám u primitivů, avšak jsou proň i historické zprávy o Litvanech a Slovanech. Ještě r. 1551 připomíná jej Václav Hájek z Libočan na základě lidové tradice české. Hledáme-li výklad těchto zvyků, podává jej psychologie nižších vývojových stadií lidstva asi takto: Mrtvola je tabu. Kdo se jí dotkne, znečistí se a musí se podrobiti lustraci. Asociačním obratem v mytologii častým také mrtvola se musí očistit lustrací. Duše se očistí, když se tělo spálí. Proto snad ve středověku upalovali kacíře a čarodějnice. — Když my dnes zapalujeme s v í c e n a h r o b e c h, je to mrav původem svým hodně pohanský. Církev se mu s počátku bránila; ještě synoda elvirská r. 305 jej zapovídala.

6. Pravěký člověk měl proti démonickým mocnostem také různá kouzla. Už šňůra kolem beder, počátek to našeho oděvu, byla takovým magickým prostředkem. Podnes trpasličí Vedda na Ceyloně ovazuje šňůru, kterou sám upletl z lýka, kolem beder své budoucí manželky. Naši s n o u b e n c i s i v y m ě ň u j í p r s t e n y. U nás je to symbol manželské věrnosti, u primitivů však je v tom magické spojení manželské. Kouzelné účinky se připisují také fetišům. Fetiše jsou předměty neobvyklého tvaru, přirozené i umělé. K nim patří i amulety a talismany, kterými se může jejich držitel chrániti před nebezpečími nebo konati čarovné věci. Zuby a drápy dravců, které se našly v nákolních stavbách i v kurhanech jihoruských, měly asi svému nositeli přiváděti nadlidské potence, na př. sílu medvědí, rychlost jelení a pod. Miniaturní kyje kamenné a jantarové byly podle všeho amulety proti blesku a hromu. Podoby pohlavních údů mužských a ženských na amuletech sloužily za apotropaia; byly to obrazy orgánů jinak skrytých a pohled na ně měl zastrašovati nepřátelskou moc. Amulet musí být viděn, proto se nosí na krku. — Do této kategorie příslušejí n á h r d e l n í k y našich žen a ř á d y mužů. Matka, která dnes nosí v medailonku na náhrdelníku v l a s y svého zemřelého dítěte, činí tak pod vlivem mravu tisíce let starého. Dávno, na samých prazích lidské vzdělanosti, se na stužku amuletovou vázaly části ledvin nebo vlasy, zuby a nehty mrtvých, tedy vesměs věci vyvolávající svým vzrůstem dojem síly — a za účely magickými činí tak podnes člověk primitivní.

7. Magické úkony jsou původně také nejstarší kulty, vegetační slavnosti, jak se podnes zachovaly u domorodců severo- a středoamerických. Účelem jejich jest, aby se rozmnožila potrava a úroda. Podstatnou jejich část tvoří orgiastické tance, kterými se stupňují plodistvé síly země a démoni vegetační se podněcují k větší činnosti. Orgiasmus dospívá v nejvyšší ekstasi až k sebetrýznění. Kněží fryžské Kybely a syrské Astarty se na samých ulicích Říma do krvava zraňovali a vyklešťovali. Dnešní e u n u š i, strážci tureckých harémů a kastrovaní zpěváci v kapli sixtinské mohou se považovati za zbytky těch divokých kultů asijských. Když se časem vyvinuly oběti, dávají se bohům zvířecí ledviny jako sídlo duše. Podobně se mohly obětovati genitalie, jako nejpřístupnější takoví nositelé duševní potence. Odtud snad vzalo původ kleštění býků a jejich domácí chov pro účely rolnictví. Také židovská o b ř í z k a jako náhrada za varlata je obět sídla duše. Ještě dále jde toto náhražkové obětování částí sebe sama u těch katolíků, kteří kladou na votivní oltáře pouhé v o s k o v é p o d o b y příslušných částí těla.

8. Ve vývoji lidstva jest po stadiu primitivů doba, kdy zvíře budí v člověku úžas a úctu; ve zvířatech sídlí duše předků a ochránci kmenů, proto jsou ctěna jako totemy. Podnes tak věří domorodci australští, malajo-polynesští, američtí a afričtí. Stopy těchto kultů však nalézáme také u svých indoevropských prapředků. Z indických posvátných véd známe oře Agniova, býka Indrova, Aśviny jako děti klisny a hadího boha Nága. V Řecku požívali posvátné úcty: v Delfech vlk, v Thessalii mravenec, v Thebách kolčava, v Troadě myš, na Samu ovce. V epidaurském Asklepieiu chováni byli posvátní hadi, ve svatyni samské Hery páví, v stánku Apollina Sminthea v Hamaxitu myši. Zeus jako býk unesl Europu, Minotauros s postavou býčí je dobře znám z kretského Labyrintu, Dionysos se v orgiích objevoval jako býk, kozel, kolouch a had. V římských pověstech se objevují vlci. Germánský werwolf je obdobný slovanskému vlkodlaku. Baltové ctili hady v domech, krmice je mlékem. Kůň byl zasvěcen slovanskému Svantovitovi, kohout Svarogu a Chorsu. — Zbytky staré víry ve zvířecí předky rodů a členů snad jsou některá zvířecí jména kněžských družstev řeckých (ταῦροι, býci, označení efesských jinochů o slavnosti Poseidonově, βασσαρίδες, lišky, v orgiích Dionysových atd.) a slovanské názvy rodové Vlčici, Vlkovici, Zubrici, Medvědovci, Tuřici, Sokoli, Orlovici. — Z posvátné úcty nebývá jméno

totemu vyslovováno. Slované a Litvané jmenovali pána svých lesů »jedlík medu« (medv-ěd), »zdlouhavec« (meška), »chlupáč« (prusky klokis, litevsky lokys), Němci mu říkali »hnědák« (Bär, starohornoněm. bëro patří k litevs. béras, hnědý); starý původní název této šelmy je v latins. ursus, řec. ἄρκτος a staroindic. rkšah.[1] — Podnes prozrazuje totemistickou bázeň přísloví: »My o vlku a vlk za humny.« »Quand on parle du loup, on en voit la queue.« »Wenn man den Wolf nennt, kommt er gerennt.«

Zdobení bytů jeleními a srnčími parohy náleží svým původem také do sféry totemických představ. Severoamerický Indián uchovává lebku jako nositelku duše a pořádá přímo lovy na lebky nebo aspoň na skalpy v náhradu za ně. A těmito lebkami a skalpy se Indiáni také ozdobují.

9. Opustme však již oblast náboženských představ a nahlédněme ještě do rodinných poměrů svých dalekých předků. Syn si přiváděl nevěstu do domu svého otce, aby tam žil s ní a se svými bratry pohromadě. Bylo u starých Indoevropanů zřízení velkorodinné, rodiče žili se syny a s jejich rodinami v společné domácnosti. Bydlení bylo tehdy velmi prosté, žilo se v jamách krytých proutěným pletivem. V malých prostorách bylo tak napěchováno množství osob různého stáří a obého pohlaví. Rodina Aeliů v Římě, čítající 16 mužů s ženami, syny a dcerami, měla jediný společný domeček (domunculam, Valerius Maximus IV, 18). Co divu, že se tu objevovaly různé pohlavní zvrhlosti (srv. ruské snochačestvo), že docházelo k hádkám a sporům. Bylo zapotřebí pevné ruky pána domu, aby se udržoval pořádek. Pravěký *potis, jak zvali domácího pána, měl skutečně velikou moc nade všemi osobami v domě, nad členy rodiny, nad otroky, ba i nad hostem (latinské hospes i slovanské gospodь ukazují k prajazykovému *ghosti-potis = pán hostův). A vedle tohoto pána domu stála jeho žena, *potnī, také energická a mocná, zvláště nad ženami. Nevěsty synů jistě nebyly vždy pilné a mravné a tu užívala potnī svého práva, které jí na př. Římané už v nejstarších zákonech kodifikovali, stanovíce trest smrti pro snachu, která by svou tchýni bila. Vzešel tedy pojem »zlé tchýně« z poměru mezi snachou a matkou mužovou. Život takové nevěsty nebýval záviděníhodný. Arméni jí ukládali povinnost mlčeti až do narození prvního dí-

[1] Tyto tři staré názvy ukazují k prajazykovému znění *ork'sos, které J. Löwenthal (Arkiv f. Nord. Filol. 31, 1914, 154 n.) vykládá »jako země vypadající« (ἔρα, sthněm. ero = země, Erde).

těte, v ruských písních lidových ji rodiče a příbuzní mužovi spílají a již z Homerovy Iliady (XXIV, 769) víme, jak se vedlo Heleně v domě Priamově. — Mezi mužem a matkou jeho ženy nebylo původně příbuzenských vztahů, není v bohatém názvosloví příbuzenském pro ně starých názvů, a když takové vztahy později u jednotlivých národů nastaly, byl to zeť, který svou hrabivostí a nestydatostí dobrý poměr kalival.

10. Konečně ještě jednu drobnůstku. Bylo již výše pověděno, že člověk přikládal neobvyklým předmětům kouzelnou moc. Proto se s drahými kameny rozšířila světem spousta pověr. Věřilo se na př., že beryl může uzdraviti nemocné oči. I bylo pro první brýle sestrojené okolo r. 1300 užito berylu. A po tomto kameni zůstalo podnes jméno brýlím.

*

Již z těchto ukázek, které bychom ovšem mohli ještě značně rozmnožiti, je patrno, jak silně je moderní život prostoupen zbytky dávnověku. Kdo studuje pravěkou kulturu, najde v ní výklad velmi mnohých zjevů naší vzdělanosti, kterých se lidstvo podnes drží, ač pokrokem doby pozbyly vnitřního obsahu nebo se jejich smysl úplně změnil. Najednou se ukáže, že takový všední náš zvyk jest upomínkou na předky, kteří tu žili před více než 150 generacemi. Rozumíme pak lépe smyslu dějinného vývoje, jako lépe chápe závěrečné kapitoly románu, kdo zná jeho předchozí děj.

O náboženství českém v l. 1619–1620.

Napsal Ferd. Hrejša.

(Dokončení.)

Také světská vláda v Čechách byla dosud spravována ponejvíce Kalvinisty a Maul-Luterány. Kalvinisté chodili, když usilovali o Majestát, tiše v bačkorách, ale teď si vyšlapují v botách s kramfleky. Tak zvláště Václav Budovec. Mezi direktory je sice hrst těch, kteří stojí při neporušené konfesi Augšpurské, ale bývají přehlasováni. Až se nová vláda upevní, málo získají luterští stavové, kteří rychle s volbou (krále Fridricha) souhlasili, leda že by jako vznešení vojevůdci byli postaveni v bitvách, jako kdysi Uriáš, v čelo, aby se jich rychle a čestně zbavili . . .

Snad ty doklady stačí. Jaké že tedy byly poměry náboženské mezi našimi otci? Jsou zcela zřejmé: vedle katolické menšiny je tu církev podobojí, zřízená na základě poměrně volné České konfese a Rudolfova Majestátu. Jsou v ní však rozličné směry. Nejvíce na pravo jsou konservativní utrakvisté, staroutrakvisté, lpící na kalichu, ale jinak blízcí Římu, nečetní a již zanikající. Vedle nich jsou Luteráni, zastoupení zvláště mezi Němci, nevalně četní, vedení konservativními německými kazateli, stoupenci Dr. Höeho a několika málo stavy; mezi Čechy jsou zastoupeni velmi poskrovnu. Dále pak ve středu církve a jako její hlavní směr jsou pokroková podobojí, novoutrakvisté, stojící na základě České konfese, široké vrstvy podobojích. Nazývají se podobojími či evangelíky. Jsou směru snášelivého, blízcí Filipistům, směru lutersko-melanchtonskému. Zdůrazňují jednotnost všech evangelických směrů a tím se zásadně liší od exklusivního tehdejšího saského luterství. Levé křídlo se hlásí docela k směru blízkému Kalvinismu a Zwinglianismu. Ale všechny ty směry přese všechnu rozmanitost cítí se — a to je to zvláštní — za jedno na základě České konfese.

A s nimi všemi za jedno jsou i Bratří, sjednocení s novoutrakvisty v jedné české církvi pod obojí.

Takové tedy byly poměry v době předbělohorské v Čechách a zvláště v Praze. Jsou to zřejmě tytéž poměry, jaké byly vylíčeny v mé České konfesi. Souhlasí i s jinými zprávami v té době. Prof. Glücklich ve svém pojednání o defensorech, jež otiskuje v Čes. Čas. Hist., zmiňuje se o zprávě nunciově z této doby. A papežský nuncius též tu mluví o církvi české nikoli jako o Luteránech, nýbrž o nových utrakvistech.

II.

Že tomu tak bylo, ukazuje též druhý svědek z té doby, jehož bych se rád ještě dovolal. Nebylo ho rovněž dosud užito k charakterisaci tehdejších náboženských poměrů, ač pěkně nám ukazuje náboženské stanovisko naší inteligence, universitních profesorů tehdejší doby. Mám na mysli rektora Jesenia Ad regni Boemiae Adhortatio či Ohlášení k stavům království Českého z r. 1619. Bylo známo. Nyní pak vydal je v pěkném fotografickém otisku prof. Friedl-Pick z něm. medicinské fakulty jako pietní vzpomínku na Jesenia, profesora lékařství na Karlově universitě.

Jeseniova Adhortatio, psaná latinsky, česky a německy, je známý spis, jejž Jesenius jako rektor university pražské předložil v měsíci srpnu 1619 jménem svým a svých kolegů shromážděným stavům z Čech, Moravy, Slezska a Lužice v Praze, chtěje je pohnouti v těžké době válečné k obnovení starodávné Pražské akademie. Zvláště je vybízí, aby učinili začátek a aby stavové z jednotlivých zemí zřídili v Praze koleje pro syny své země. Však prý je »nad jiné budeme míti rádi pro mnohá sjednocení, zvláště v náboženství, jehož sumu z určitých příčin, z Konfese České, jež souhlasí s Augsburskou, tuto uvádíme.« Uvádí pak stručné vyznání víry, o něž nám jde, a které nejlíp nazveme universitním vyznáním.

Toto universitní vyznání, jež Jesenius nazývá sumou České Konfese z r. 1575, jest zvláštní a pozoruhodný spis a pro naši otázku proto cenný, že nám ukazuje náboženství Jeseniovo a ostatních universitních profesorů, tedy vůdčích kruhů naší tehdejší inteligence.

Bude proto dobře, když tuto stručnou konfesi nejprve si řekneme, než o ní blíže budeme jednati. Uvedu ji v českém překladě

dle latinského tekstu, který je dle všeho tekstem původním, vedle něhož tekst český a tekst německý mají znění dosti samostatné. Zní takto:

1. Věříme, že jest jeden toliko Bůh, jenž jest duch, stvořitel a otec všech věcí, vzýváme jej v duchu a pravdě, doufáme v něj samého, vzdáváme mu samému čest z života a statků našich a máme se uctivě k němu jako pravému znateli srdcí.

2. Věříme, že Ježíš Kristus jest Syn jeho jednorozený, a s Otcem stejně věčný, a že v něm přebývá plnost Božství; skrze něho poznáváme Otce, a on jest náš prostředník a přímluvčí; a není jiného jména daného lidem, skrze něž bychom mohli spaseni býti; jediné ve jménu jeho vzýváme Otce modlitbami, uvedenými v Písmě svatém anebo s nimi shodnými.

3. Věříme, že Duch sv. vychází z Otce i Syna a jest naším utěšitelem. Prosíme, abychom jeho vdechnutím skrze něho byli obnoveni. Působí v nás vše dobré a skrze něho máme známost vší pravdy.

4. Věříme v jednu svatou církev, jež je shromážděním všech vyvolených a věrných, kteří byli od počátku světa a budou až do jeho skončení; její hlavou jest Ježíš Kristus, ona pak spravuje se slovem, jež jest moc Boží k spasení každému věřícímu, řídí se Duchem svatým přisluhováním zbožných biskupů a pastýřů a mimo ni, jako archu Noemovu, nikdo nemůže býti spasen.

5. Věříme, že v svátosti křtu voda jest viditelným a zevním znamením, jež nám znázorňuje to, co neviditelnou mocí Boží děje se neviditelně v nás, totiž obnovení Ducha a umrtvení údů našich v Ježíši Kristu, a že tímto křtem se vtělujeme do svatého shromáždění lidu Božího, osvědčujíce před ním svoji víru i změnu života.

6. Věříme, že svatá svátost stolu či večeře Pána našeho Ježíše Krista jest svatá památka a dík činění za dobrodiní nám prokázaná utrpením a smrtí jeho, — a že spolu s podaným chlebem a kalichem posvátně a pravdivě přijímáme, co Kristus, nijak nás neoklamávaje, slovy zaslíbil, řádně se sami zkušujíce o své hodnosti.

7. Vyznáváme, že manželství jest dobré a počestné ustanovení Boží a posvátné a nemá býti nikomu, kdo řádně a dle zákona o ně žádá, odpíráno.

8. Přiznáváme, že všeliká duše jest poddána moci, a že králové, knížata a vladaři jsou zřízení služebníci Boží k hájení nevin-

ných a stíhání nešlechetných a že je nutno jich poslouchati mimo případy svědomí, kdy jest více poslouchati Boha než lidí.

9. Vyznáváme, že bojící se Boha mají hledati to, co jemu se líbí, a konati díla lásky, nařízená v Písmu sv., ale bez všelikého za to očekávání zásluhy a odplaty.

10. Doznáváme, že jest se varovati falešných proroků a kazatelů, jichž cílem jest odvraceti lid od pravé pocty, která je povinna jedinému Bohu a Kristu.

11. Pokládáme za pravidlo své víry Starý a Nový zákon, z nichž jako z dvojího prsu má se ssáti mystické mléko duší.

12. Slovu Božímu něco přidávati nebo odnímati jest nám hrozno, abychom ono činíce Boha nezdáli se podezřívat z nevědomosti, toto pak připouštějíce, ze závisti.

13. Souhlasíme s obecným vyznáním víry s těmi, kdo drží články obsažené v Apoštolském vyznání.«

Je to zajímavá konfese. Kdyby nebyla obsažena v Jeseniově Exhortatio, ale kdyby byla otištěna společně s oněmi stručnými konfesemi, ve kterých ještě za poslední války jsme se pokoušeli dáti výraz dnešní víře našich sborů, nikdo by nepoznal, že mezi ně nepatří, ale že je psána před 300 lety. Tak je blízka dnešnímu cítění, dnešní moderní snaze po stručnosti výrazu, po omezení se na hlavní veliké náboženské zkušenosti, po vyvarování se všem subtilitám a dnešní touze po jednotě ve věcech hlavních a po volnosti ve věcech vedlejších a po lásce v tom všem.

Tato universitní konfese není vlastně sumou České konfese, za niž se vydává, aspoň ne v smyslu slovním, totiž není to slovný stručný výňatek její, nýbrž je to dílko samostatné vedle České konfese i vedle konfesí jiných. Při tom je České konfesi svým obsahem přece jen tak blízká a příbuzná, že podle obsahu může přece býti zvána sumou České konfese. Náboženství hledá ne v dogmatických subtilitách, ale ve zbožnosti srdce, oddanosti života, v důvěře a vštípení v Boha. Klade důraz na církev jako jednotu vyvolených a věrných. Zvláště pak ve večeři Páně pomíjí dogmatickou spekulaci a zdůrazňuje památku Kristovu a osobní poměr k němu. Je to stanovisko ne úzkoprsé, eksklusivní jako saských Luteránů, ale blízké České konfesi, Filipistům a Bratřím, a zvláště Bratřím a jich učení o »sacramentaliter et vere«.

Nelze zjistiti přesně, jak tomu bylo s autorem universitní konfese a nelze zde otázku tu blíže probírat. Jesenius předkládá ji společně s ostatními profesory a to zdá se ukazovat na to, že ji se-

stavil Jesenius s jinými profesory universitními. A je zajímavo, že právě Jesenius je, ne-li autorem, aspoň dle všeho hlavním spolupracovníkem a rozhodně i stoupencem této zajímavé konfese. Je to muž, který vzešel sice ze slovenského rodu, ale který vyrostl v cizině v ovzduší zvláště luterském. Od mládí zabývá se otázkami filosofickými a teologickými. Je to muž srdečně zbožný, spokojující se prostou biblickou vírou, bez kritického hloubání a vyhledávání sporu. Je v tom blízký stanovisku Lutherovu, ale není úzkoprsý a nesnášelivý ve smyslu saských Luteránů, nýbrž je to muž se širokým rozhledem a porozuměním i pro stanovisko odchylné a při tom snášelivý ve smyslu Filipistů a Českých Bratří. Není vyloučeno, že v Čechách příbuzné vlivy novoutrakvistů a Bratří jej posílily v jeho směru, až vžil se v ducha České konfese a stal se jejím stoupencem a nad jiné způsobilým interpretem jejího obsahu.

Ale p r o č byla konfese universitní sepsána? Jesenius ji uvádí ve svém spise k stavům »z určitých příčin«. Není jasno, co tím myslí. Snad chce universitním tím vyznáním jako sumou České konfese získati stavy nejen české, ale i moravské, slezské a lužické, jež tu má patrně na mysli, pro Pražskou universitu, jež právě ve smyslu tohoto uznání působí na své posluchače. Ale to ukazuje ještě na další: snad že pomýšleno bylo na to, aby toto universitní vyznání právě jako stručný výraz České konfese stalo se vyznáním závazným pro universitu a její členy?! Byliť tenkráte zavazováni studenti universitní i profesoři, že budou žíti a se říditi dle České konfese, z níž byli také kandidáti bakalářství i misterství zkoušeni. Nešlo snad o to, aby byli zavazováni dle této stručné universitní konfese, jako stručné sumy z Konfese České?

Nelze ty otázky přesně zodpověděti. Ale ať je tomu jakkoli, jedno je jisto: V tomto universitním vyznání Jesenius a tehdejší profesoři osvědčují s v é n á b o ž e n s k é p ř e s v ě d č e n í, dávají svědectví, jak smýšlejí a věří. Bývali obviňováni z kalvinismu. Nuže zde otevřeně projevují své náboženské a konfesijní stanovisko.

A j a k é ž e j e t e d y j e j i c h n á b o ž e n s k é p ř e s v ě d č e n í? Není to naprosto stanovisko luterské, jak bylo pěstováno mezi saskými výlučnými Luteránými, ale není to také stanovisko kalvinské, jak jim Luteráni vytýkali. Viděli jsme, že je to stanovisko České konfese, stanovisko českého náboženského hnutí, jak se rozvilo pod vlivem i luterským i melanchtonským i kalvin-

ským: Je to stanovisko těch, kterým jde o vroucí, srdečnou zbožnost a opravdový život ve smyslu evangelia a v duchu Kristovu, a kteří jsou při tom dogmaticky tak volní, že lidé různých konfesijních směrů mohou společně žíti v bratrské jich jednotě a vzájemně se vzdělávat v boží lid. A je zajímavo, že v době, kdy jinde po celém křesťanském světě všechny církve stály na konfesijním stanovisku více méně výlučném, nesnášelivém, v Čechách universitní profesoři, přední zástupci tehdejší naší inteligence, přední členové konsistoře, přední zástupci české církve a vykladači České konfese, kteří udávají směr dalšího náboženského rozvoje, projevují náboženské stanovisko tak zbožně srdečné a při tom tak konfesijně snášelivé a volné. — —

III.

Slyšeli jsme významná svědectví o náboženství našich otců z doby předbělohorské a poznali jsme je i z Xenia i z universitní konfese. Lze tu mluviti o tom, že vedle staroutrakvistů a Bratří ostatní byli Luteráni? Leda asi tak, jako byli za dob Husových stoupenci jeho zváni Viklefity. Ba spíše lze stoupence Husovy zváti Viklefity, než pokrokové české podobojí v jich veliké většině zváti Luterány. Byli takovými Luterány, že nevolili králem saského Luterána, ale falckého Kalvinistu, takovými Luterány, že němečtí Luteráni je zvali Kalvinisty. Nebyli ve své podstatě jako celek ani Luterány ani Kalvinisty, ale byli to čeští podobojí, kteří ovšem prožili i vlivy luterské i melanchtonské i kalvinské, ale všechny ty vlivy prožili a zpracovali svým životem a při tom zůstali podobojími ovšem ne jako staroutrakvisté, ale jako novoutrakvisté. Hnutí náboženské v našem lidu přes rozličné cizí vlivy zůstalo náboženským hnutím českým, českým náboženstvím.

Poznání to je v e l i k é h o d o s a h u. Je-li tomu tak, jak pověděno, pak nelze mluviti o tom, že by v našem náboženském zápase předbělohorském šlo o zápas plochého germánství a ušlechtilého romanství, a že by naši otcové k své škodě tu stáli ve službách germánství. Pak nelze vykládat Bílou Horu jako v prvé řadě vítězství románského ducha nad duchem germánským, a pak nelze tu také mluvit, že by Bílá Hora přese všecku bolest, kterou jsme prožili, byla vlastně jen vysvobozením naším ze služeb germánství. Pak padá celá tato umělá myšlenková konstrukce, celá ta nebezpečná staronová filosofie našich dějin, která učí nás vlastně v náboženském životě našich otců vidět jen poblouzení.

Ne, tak tomu nebylo. Tak nízký smysl nemají naše dějiny. V životě a v zápasech našich otců a zvláště v jich náboženství šlo o velikou věc. O č t u š l o? Pokud můžeme sledovat dějiny našeho lidu, vidíme, jak lid náš zápasí o veliký cíl: o vyšší náboženský a kulturní život, mohli bychom vším právem říci: o království Boží. Zprvu po celá staletí národ náš v dětském svém věku zápasí o ten cíl pod vedením církve, středověké církve, jež jde mu v čele, jej vzdělává, posiluje, zušlechťuje, pozvedá na svoji úroveň, sama současně své duchovní vůdčí postavení měníc v církevně politickou svrchovanost nad svědomím a myšlenkovým životem jednotlivců i nad životem národů. Než tu národ náš, jako i jiní národové, vyrůstá z dětské nesamostatnosti k duchovní samostatnosti, — co církev ustrnuje a již nevede dospívající národ výš, ale strhuje jej zpět, na svoji úroveň, snažíc se jej udržeti stále ještě pod svým vedením, ač on směřuje výš k duchovní samostatnosti ve smyslu evangelia, snaže se o uskutečnění církve Kristovy, království Božího ve smyslu Písma. Odtud ten staletý zápas od dob Husových. T o j e s t j e h o s m y s l: Národ vyrostlý z dětského věku a nesamostatnosti v duchovní samostatnost a usilující samostatně o nejvyšší cíle života, o církev Kristovu, ocitá se v rozporu na život a na smrt s ohromnou světovou mocí, středověkou církví. Církev ztrativši duchovní svoje vůdcovství a nemohouc dospělému národu poskytnout, čeho potřebuje k duchovnímu vzrůstu, a nerozumějíc mu, snaží se jej násilně udržet ve svém područí, a zvrátit násilím jeho vývoj, aby ustrnul na úrovni církve. Ký div, že lid český, procitnuv z dětské nesamostatnosti k svobodě synů a dcer božích, rozbíjí okovy autority papežské a v duchu Kristovu s probuzeným svědomím zápasí za svoji duchovní svobodu a za svoje veliké ideály nového života, čerpané z Písma.

O ten boj šlo našim otcům. V tom je smysl jejich života a jejich boje. A to je smysl neskonale vyšší, než jaký vidí ti, kteří v tom boji zří pouhý zápas germánství a románství. Ovšem že šlo ve světě i o zápas germánství a románství i slovanství, šlo i o veliké zápasy sociální. Ale především šlo a jde o b o j o n o v ý, v y š š í ž i v o t. A to je to veliké a krásné, že naši otcové stáli v tom boji v popředí, v čele národů. .

My jsme stáli v prvém zápase — jako za světové války Srbové. Proto mezi nimi teď a mezi námi tenkráte bylo nejvíce padlých, nejvíc udupána zem, nejvíc tu bylo lidí zotročeno, nejvíc

jich bylo hnáno do vyhnanství. Ale nemylme se! To není znamení naší slabosti náboženské, jako to nebylo znamení slabosti Srbů. To bylo jen znamením jejich i naší zevní nepočetnosti, ale vnitřní ohromné síly. Ohromné síly našich otců, duchovní a náboženské. Ba ohromnou sílu osvědčili ti naši vyhnanci, kteří raději opustili majetek i rodný kraj, tak drahý a milý, než by zradili své svědomí a zotročili svůj duchovní život. Jaká to síla! A zdá se mi, že snad ještě větší sílu osvědčili ti, kteří nesměli se vystěhovat, ale musili zůstat doma, ale v cizím otroctví, a přece, přece nepodlehli, přece po 160letém otroctví v počtu 80.000, přece zůstali svobodni! Ba nejen těch 80.000 husitů a Bratří z doby toleranční. Je pravda, ostatním statisícům jezuité jich víru vyrvali a zošklivili jako kacířskou, sílu husitskou v jich duši uspali a ohně husitské v jich duších za těch 160 let a pak po dalších 140 let ponenáhlu uhašovali. Ale husitské jiskry v popelu přece tu doutnaly i v duši českého katolického lidu, ba i v duši českých katolických kněží, a ovšem v duši našich mladých lidí, kteří nahlédli do našich dějin a s láskou pohlédli na Husa a Žižku, Chelčického a Komenského, na husity a Bratří! Bylo jen potřebí, aby do těch jisker a do toho popelu zavanul vichr svobody a ty jiskry musily vznítit se v plamen. A vítr svobody vanul od doby toleranční, až za války světové změnil se v bouři, a jiskry vyšlehly v plameny a uspalé síly procitly. A proto se dali ti z nás, kteří to pocítili v duši, znova v zápas o svobodu a o nový lepší život a rozbili třistaleté okovy politické a rozbíjejí třistaletá pouta náboženská a navazují ovšem každý dle svého způsobu na život svých otců. Jest to podobný zjev a svědčí o tom, že předbělohorský náš život byl zdravý a pln nezdolné síly: pohroma bělohorská a třistaletý útisk dovedly sice korunu zdravého stromu našeho života rozvrátit, ale nedovedly jej zničit, dovedly sílu, zdravou sílu našeho lidu dočasně ochromit a spoutat, ale nedovedly ji docela zlomit. Národ náš žije znova svobodným životem a rozpomíná se na ideály svých otců a usiluje znova o život vyšší a lepší.

Jen jednoho je třeba: aby nespokojil se pouhou negací, pouhým kácením vnucených mu model, aby nespokojil se jen cisternami vyprahlými, v nichž vody není, ale aby zase čerpal občerstvení a sílu z pramene vod živých, z něhož čerpali i otcové naši, a aby žil v plné síle náboženství opravdového a živého, jak Komenský nám přeje, jako národ posvěcený Bohu. Lidu našemu

nade vše je třeba živého náboženství, v síle jehož žili i otcové naši, — českého náboženství.

IV.

Č e s k é n á b o ž e n s t v í! Ale tu snad namítne někdo: Což je nějaké české, německé, anglické náboženství? Což není již dávno překonáno stanovisko těch, kteří dosud roztřiďovati chtějí náboženství dle národnosti? Ano, za starých dob, tu bylo náboženství národně určené, židovské, řecké, římské, gallské, germánské, české, — náboženství jako souhrn náboženských zvyků, obřadů, myšlenek, představ jednotlivých národů. Ale teď jsme přece již jen dospěli dál. My v náboženství prožíváme dnes přece již něco zcela jiného než takové národní zvyky. Nám náboženství ve své podstatě není přece něco zevního, zvykového, a proto národně omezeného, — ale něco vnitřního, duchovního, všem lidem společného. Je to nejvnitřnější naše úsilí o nejvyšší ideály života, o vyšší, čistý, krásný život, je to úsilí o život ve světě věčnosti, před Bohem, je to život Božích synů a dcer před Otcem světel, úsilí o království Boží jakožto království spravedlnosti, pokoje a radosti. A to přec není národně omezeno, to je přece něco universálního. Tu neplatí, zda je v náboženství to či ono české či německé či anglické neb židovské, ale zda je to p r a v d a, a zda je to d o b r é a zda je to B o ž í.

Ano, to vše je zcela správné. Tak to prožili naši otcové a tak to prožíváme i my. Našim otcům v náboženství naprosto nešlo o nějaké národní zvyky. Jim šlo jen o jedno, o Boha, o pravdu života, o náboženství opravdové a živé, o nejlepší náboženství na světě, o náboženství v plnosti jeho síly.. A v to se vžili naši otcové a zvláště Čeští bratří, celou duší, s celou vroucností a svým svérázným způsobem, jak tomu nebylo nikde jinde mezi ostatními národy. Jako nikde jinde v našem českém lidu rozkvetl krásný náboženský život, tak že nebylo krásnější církve od dob apoštolských nad Jednotu Bratří. N e j l í p vystihli a prožili, oč vlastně v náboženství jde. Náboženství jejich nebylo obřadem, ani zvykem, ani pouhou myšlenkovou soustavou, ale bylo věcí srdce, svědomí, vůle, celého života. A náboženství to srostlo s životem našich otců tak, že celý náš život kulturní byl nerozlučně sloučen s tímto náboženstvím našich otců a lid náš ze svého náboženství čerpal svoji sílu a svůj rozkvět, tak že právě doba jeho náboženského rozkvětu byla také dobou síly a slávy našeho

národa. Proto také rádi se rozpomínáme na náboženství svých otců, na české náboženství. A to bychom rádi, aby takové české náboženství, totiž takové opravdové náboženství, jak je naši otcové zvlášť krásně vystihli a prožili, znova rozkvetlo v srdcích našeho lidu. Přejeme národu svému ze srdce vše dobré. A proto především přejeme svému lidu, aby znova čerpal sílu svou z toho pramene, ze kterého ji čerpali naši otcové, z náboženství čistého a opravdového, a aby v síle té lid náš vzrostl jako za dnů starodávných v lid svědomitý, opravdový, ušlechtilý, nadšený pro nejvyšší ideály života, a aby tak rozkvetl znovu v husitský, boží lid.

V.

K tomu má dle sil svých všemožně pracovat naše fakulta, když má vědecky i nábožensky vychovávat ty, kteří by v našem lidu žili a pracovali v duchu Husově a Českých bratří a rozněcovali v duších tisíců náboženství živé a opravdové. Vy pak, milí kommilitoni a mladí přátelé, Vy máte především učiniti svým životním úkolem, abyste v lidu našem rozsívali símě Kristova evangelia a abyste jiskrami Kristova ducha v temnotách života rozněcovali světla. Není úkolu krásnějšího a ideálnějšího. A je potěšitelné, že i v té dnešní době tak materialistické jste se odhodlali k tomuto dílu, a že chcete tak jíti v šlépějích Kristových a v šlépějích jeho učedlníků, Husa a Českých Bratří.

Odhodlání Vaše je tím více hodno uznání, když úřad evangelického kazatele vždycky byl spojen s mnohým sebezapřením, a zvláště v dnešní době předpokládá mysl, která nehledá věcí svých, ale chce sloužiti bratřím a všemu lidu tím nejdražším, co dáti lze, duchovními hodnotami. Je to krásný zjev, že na světě jsou lidé, kterým není vše hmota a zisk, ale kteří nade vše si cení statky, kterých rez nekazí, ani zloději nekradou, a které dovedou obohatit srdce a svědomí a zušlechtit duši. Buďte vy, milí mladí přátelé, buďte takovými lidmi, lidmi žijícími v duchu Husově a Komenského! Chystejte se s radostí k práci, která vás čeká: Stavějte pak na starých základech stavbu přerušenou před 300 lety, stavějte lepší budoucnost! Odklízejte důsledně rumy z doby bělohorské, a stavějte mezi námi bratrskou jednotu; zkypřujte udupanou zem a osívejte ji semenem Kristova ducha, ducha Husova i Komenského, ať znova rozkvete celý náš kraj. Naplňte českou zem českým náboženstvím, světovým Kristovým evangeliem česky prožitým, a šiřte je v celé okolí, ať je k oživení celému světu!

Obecné školství na Slovensku po převratu.

Josef Sedláček.

(Dokončení.)

Ministerstvo záhy poznalo, kde vězí chyba, a poslalo školským inspektorům na pomoc zkušené české učitele jako poradce. Avšak tito učitelé byli zkušení ve věcech pedagogických, ale ve věcech správních byli zpravidla nováčky právě tak jako inspektoři slovenští. Kromě toho neznajíce maďarsky, mohli jen nepřímo seznamovati se s úřední agendou. Při tom panoval namnoze mezi inspektory a jich poradci poměr dosti napjatý. Poradci hledívali s patra na pedagogickou úroveň některých inspektorů slovenských, tito zase poukazovali na jejich neznalost předpisů na Slovensku platných a pokládali je za pouhé pomocníky při přečetných písařských pracích, a tak nesetkala se tato instituce s očekávaným výsledkem.

Nutno uznati, že slovenským inspektorům při jejich nezkušenosti administrativní a pedagogické ukládaly se úkoly obrovské. Měli pečovati o hmotné požitky učitelstva rozličných kategorií, měli posuzovati způsobilost učitelstva k vyučování na škole slovenské, měli býti rádci učitelstva a oceňovateli jeho práce, zřizovali nové školy, často i takové, o jichž organisaci dosud neměli ani potuchy. Hlavním kamenem úrazu pro ně byly školy měšťanské.

V některých župách inspektorské archivy po převratu nebyly k potřebě, jen výjimkou mohly býti pomůckou inspektorovi slovenskému. Ministerstvo a školský referát pak neměly vůbec žádných listinných pomůcek, s počátku ani hlavních zákonů a platných nařízení ani v originále ani v překladě. Z toho vznikly bezděčně různé nesrovnalosti, odchylky od dosavadní prakse, někdy i vybočení ze zákona.

Nebylo pomůcek statistických. Vše musilo se od počátku sháněti a slovenští inspektoři z různých dotazníků nevycházeli. Kromě

toho zaměstnával inspektory v prvním roce velice mimořádný pohyb učitelstva, r. 1920 přišly několikeré předpisy platové často velmi kombinované, potom rozpočty, a to vše spočívalo na jedněch bedrech. Reorganisace škol, pohyb učitelstva, rychlý — až příliš rychlý — rozvoj školství měšťanského, nové platové zákony bez pomůcek, to bylo by těžkým oříškem i zapracovaným, zkušeným inspektorům, osvědčeným ve školské správě v Čechách aneb na Moravě; nemůže tedy překvapiti, že slovenští inspektoři tohoto úkolu nezmohli. Nyní se ukázalo, jak neblahé následky neslo odchýlení od platných norem, aniž by byly nahrazeny normami novými. Kuratoria a administrativní výbory byly z práce, z kontroly a zodpovědnosti vyřazeny a inspektoráty selhaly.

Proto ani školský referát přes všechen veliký úřednický aparát nemůže fungovati správně a i ministerstvo bez účinné podpory všech orgánů nižších jest bezmocné, a proto státní školská správa na Slovensku ještě z daleka není na tom stupni, na němž by měla býti státní administrativa a školní správa zvlášť.

Nedostatky školské administrativy na Slovensku chci dokumentovati na třech stránkách školské správy, na školské statistice, na školském rozpočtu a na postupu při zřizování škol, při čemž bude lze zmíniti se o vlivu politiky na školskou administrativu.

Školská statistika.

Nepřihlížíme k několika kusým statistikám z první doby a uvedu výsledky pěti statistických výkazů z r. 1920 a 1921:

I. Statistická zpráva školského referátu z března 1920, podle níž byla vypracována v ministerstvu zpráva pro informaci tisku.

II. Statistický přehled veškerého školství obecního na Slovensku z konce š. r. 1919—1920 daný státnímu statist. úřadu jako pomůcka k přípravě úředního statistického šetření na poč. r. 1921.

III. Statistická data z informační brožury Dr. Fr. Drtiny: Školstvo i prosveta u československ. republike 1920, str. 19 a 20.

IV. Statist. údaje ze škol. roku 1919—1920 uveřejněné v Části informační Věstníku minist. šk. a nár. osv. roč. III. č. 9., str. 70.

V. Statistika národního školství na Slovensku podle stavu ze dne 1. ledna 1921, uveřejněná v témž čísle str. 69.

VI. Úhrnný počet škol (3319) vzat ze zprávy rozpočtového referenta posl. Dr. Srdínka o rozpočtu na r. 1922 (viz Část inform. Věstníku min. škol. roč. III. č. 24., str. 170). Počet státních škol (822) vzat z rozpočtu státního kap. XIII. tit. 7: Slovensko.

Postavíme-li čísla těchto statistik vedle sebe, objeví se podivný obraz školství slovenského.

Všech škol obecných vůbec bylo na Slovensku					
3714	3745	3655	3580	3680	3319
z toho slovenských škol					
2716	2576	2686	2626 (— 46)*	2627	—
maďarských					
752	809	688	721	760	—
německých					
118	107	98	113	110	—
rusínských					
94	167	150	120	182	—
římskokatolických					
1630	1692	1611	1621 (— 32)*	1601	—
evang. aug. v.					
496	482	493	491	495	—
evang. helv. v.					
237	233	218	215	240	—
řeckokatol.					
302	310	296	248	304	—
židovských					
82	83	84	84	84	—
obecních a soukromých					
146	141	140	131	141	—
státních					
821	804	807	779 (— 7)*	815	822

Které z těchto čísel jest pravé, nebo aspoň které jest skutečnému počtu nejblíže?

Poznámka připojená k statistice V. vysvětluje rozdíl statistiky IV. a V. tím, že za rok tolik škol přibylo (pc případě ubylo postoupením části Slovenska Polsku), ale jistě byl by školský referát uveden do velkých rozpaků, kdyby měl jmény uvésti školy, které v minulém roce přibyly t. j. oněch nových 39 škol maďarských, 25 škol evang. helv. vyznání, 56 nových škol řeckokatolických atd., nebo aspoň těch 43 škol státních.

Uvedené číslice postačí k prokázání nespolehlivosti těchto statistik, ale zároveň dokazují, že školskému referátu — a tudíž ani ministerstvu — není znám ani počet všech škol na Slovensku

*) Číslo v závorce značí počet škol postoupených r. 1920 Polsku.

ani úhrnem ani podle jednotlivých kategorií, tím méně že jest jim známo, v kterých obcích školy jsou a jaké jsou to školy podle vydržovatele, kolik mají tříd, počet učitelstva, jich právní nároky na plat a jiná pro školskou správu důležitá data, a přece jen na drahotních přídavcích a výpomocích učitelstvu vyplácí stát přes 80 milionů. Podle uvedených úředních statistik možno tvrditi, že státní školská správa to vše neví ani o školách státních, jež vydržuje úplně svým nákladem, tím méně ví o právních závazcích, jež obce a jiní místní činitelé na sebe vzali při zřízení školy státní. Jistě jest pochybno, zda všechny školy, označované nyní za školy státní, byly opravdu jako státní založeny nebo právoplatně postátněny.

Naproti tomu netroufám si tvrditi, že by toho o svých školách nevěděly církevní školní úřady diecesální, a tím dostali jsme se k povážlivé otázce, zda církevní školy nejsou lépe spravovány než školy státní. Kdyby bylo nutno tuto otázku zodpověděti kladně, bylo by to velmi těžkou výtkou státní školské správě.

Školský rozpočet.

Ve státním rozpočtu na r. 1919 bylo pro školství národní na Slovensku paušatováno sumou téměř 30 mil., z nichž 20 mil. bylo výslovně pojmenováno »Společná paušální potřeba«. Též rozpočet na r. 1920 pro nedostatek statistického podkladu spočíval na odhadech velmi odvážných, avšak již na poč. r. 1920 vyžádány podrobné detailní rozpočty i příslušné sumáře pro sestavení rozpočtu na r. 1921. Poněvadž však nepřišly včas, vloženy do rozpočtu na r. 1921 opět jen cifry podle paušálních odhadů. Teprve na sklonku roku přišly žádané rozpočty — názorný doklad nedostatečnosti správy státních škol obecných a měšťanských na Slovensku.

Není třeba připomínati, že nebyly předloženy rozpočty všech škol. Podle velmi kusého seznamu státních škol scházelo jich na dvě stě. Přišly až na jedinou výjimku bez nejmenší inspektorovy poznámky, týkající se oprávněnosti a správnosti položek, vesměs pak bez sumářů podle jednotlivých okresů, bez jakékoliv poznámky školského referátu. Účtárna ministerstva školství nebyla pochopitelně s to upravovati rozpočty po stránce věcné. Ani administrativní oddělení bez dokladů při rozpočtech nemohlo věděti, zda ta neb ona škola je opravdu státní, zda obec k ní nemá opravdu žád-

ných povinností, zda oprávněně eksistuje při škole tolik tříd, kolik v rozpočtu udáno, neřku-li zda jsou správny všecky ostatní údaje v rozpočtech uvedené.

K předložení některých rozpočtů bylo potřebí notné dávky odvahy. Uvedu na ukázku několik význačných případů, kde znalost místních poměrů umožňovala mi posouditi oprávněnost žádaných položek.

Na měšť. šk. v *P.* podle smlouvy veškeren věcný náklad platí obec, ředitel však žádá 7700 K na věcné výdaje.

V R. jest škola v najaté budově (2000 K nájmu), ale správce žádá přes to 300 K na vymetení komínů, na malé opravy 2000 K, na »různé« bez bližšího označení 9600 K.

V B. jest v rozpočtu 1200 K za vyučov. němčině, ač se na škole vůbec němčině neučí. V obci B. rozpočet na věcné potřeby obecné školy o 10 třídách zní na 120.700 K (mezi jiným na psací stroj 12.000 K, na železnou pokladnu 5000 K), kromě toho žádá správce této školy 50.000, bude-li se vyučovati střídavě, 75.000 K na topivo. Při tom tato škola nemá ani vlastní budovy a vyučuje se střídavě ve dvou budovách jiných škol, které svoje věcné potřeby náležitě započtly.

V obci M. v jedné budově se střídá škola obecná s měšťanskou. Jeden správce obou škol předkládá rozpočty dva dosti vysoko vyměřené, takže náklad na 1 třídu každé školy činí 3160 K. Nejen topivo, ale i školník, malé opravy, ba i vymetání komínů (1200 K + 1000 K) jest započteno dvojmo.

V T. jest v budově obecné školy pod jednou správou i opatrovna o jedné třídě. Topivo v obecné škole 20.832 K, v opatrovně 8556 K, světlo obecná škola 3000 K, opatrovna 500 K, školník 6760 K, na opatrovně 1512 K, vymetání komínů ob. šk. 2300 K, opatrovna 1320 K.

Ve V. maďarská státní trojtřídka žádá na jednu třídu 7000 K za věcný náklad. Správce školy podle rozlohy bytu měl by platiti $^1/_3$ otopu, platí však necelou setinu..

V Š. na národnostním rozhraní (podle starého sčítání 56% Slováků) 9třídní škola obecná, prý maďarskoslovenská, správce však Maďar. Žádá na každou třídu 6000 K. Paliva rozpočteno na základě ceny 170 K za m^3 (v sousední obci 125 K). Za používání topiva ve velikém naturálním bytě je v rozpočtu položka *30 K.* V téže budově maďarská opatrovna (opatrovatelky samy udávají, že neznají slovensky »nič«). Věcný náklad na tuto opatrovnu

14.000 K. V rozpočtu udáno a »úředně« potvrzeno o dvě místnosti více než vskutku podle popisu školy jest. »Úředním« t. j. od notářů neb rychtářů potvrzeným údajům nelze zplna věřiti.

V Č. potvrzuje notář i rychtář, že každá ze tří tříd měří 450 m (t. j. $3\frac{1}{2} \times 7 \times 18$ m), v obci L. dokonce jsou potvrzené rozměry 15 m × 15 m × $3\frac{1}{2}$ m. (Podle rozlohy se určuje totiž množství topiva.)

Vobci Č. čtyřtřídní obecná škola žádá 21.354 K za topení, čtyřtřídní škola měšťanská v téže obci 8240 K.

Cena 1 m³ dřeva v jediném okresu (lesnatém) činí i s dovozem a štípáním podle různých úředních odhadů 70 až 260 K. Jeden notář potvrdil v jedné osadě cenu 180 K, v sousední 250 K.

Příjmy jsou poznamenány jen ve velmi řídkých případech. V jedné škole 228 m³ dřeva, t. j. přes 100 vozů, ale patrně se všechno spálí ve škole, pole při státních školách jsou pronajata ve V. Š. $10\frac{1}{2}$ korce za 150 K, v H. 15 korců za 80 K, v T. $2\frac{3}{4}$ korce louky za 5 K, jinde docela stát platí daň z pozemků, jež nevykazují příjmu žádného.

Průměrná výše preliminovaného nákladu na třídu jest velmi různá. Zřídka kdy klesá pod 1000 K, zpravidla 2000—3000 K, nezřídka však více: 6—7 i přes 12.000 K.

Uvedené ukázky zajisté postačí na důkaz, že v hospodářství státních škol na Slovensku panuje chaos a libovůle, stav, jenž nevylučuje lehkomyslné, ne-li nepoctivé zacházení se státními penězi. Správcové škol předkládají rozpočet podle vlastní úvahy a odvahy, bez místní kontroly. Ministerstvo sice tyto rozpočty neschválilo, ale školský referát na udržování škol vyplácí zálohy, a poukázanými penězi hospodaří pak správce školy rovněž bez místní kontroly a vyúčtování, bude-li se vůbec žádati, bude se díti jimi samými asi opět bez kontroly. Kontrolu školských inspektorátů a školského referátu, jež předloží ministerstvu rozpočty bez poznámky, nelze bráti vážně. Kdo nahlédl do hospodářství školské správy na Slovensku, uvěří v možnost, že jeden správce obdržev několik tisíc zálohy pustil se do adaptačních prací ve škole bez vědomí úřadů, a že jeden školský inspektor si docela ze státních peněz koupil kočár s koňmi, aby mohl jezditi na inspekce.

Nemohu podati ukázky rozpočtů věcného nákladu škol církevních, kde místní činitelé ve školské stolici, majíce zájem na úsporném hospodaření, vydání kontrolují; jisto však jest, že udr-

žování státních škol, zvláště dosavadním způsobem, jest pro státní pokladnu nepoměrně drahé. Nápravu by zjednalo odevzdání škol státních obcím ve smyslu základního školského zákona uherského z r. 1868 a zákona o školské správě z 9. dubna 1820 č. 292. § 35., jak již naznačeno v předešlé kapitole.

Výstřednosti shora namátkou uvedené nebyly by možné, kdyby se řádně dodržovaly staré administrativní dosud platné předpisy. Byly na ně jak školní úřady, tak správy škol důrazně upozorněny, neznámo však, s jakým výsledkem, avšak rozpočet na r. 1922 byl opět sestaven paušálně bez řádných dokladů, podle kusých rozpočtů, neupravených opět ani školními inspektory ani školským referátem, ba nemám ani důvěry, že p á t ý rozpočet školský na rok 1923 bude po stránce finančně administrativní správně a dostatečně odůvodněn a doložen.

Zřizování škol.

Administrativní nesnáze při zřizování škol a při jiných opatřeních, zvyšujících školský rozpočet, vznikají nepřesným určením kompetence školského referátu. Jeho poměr k ministerstvu jest určen snad nějakými interními výnosy, jichž se nelze dopátrati, ale zdá se, že školský referát jest odbočkou ministerstva s úplnou právomocí v mezích rozpočtu, že však zásadní rozhodnutí, zvláště pokud mají jakýkoliv vliv na rozpočet, na př. zřizování škol, povolování poboček, stavby škol, smlouvy s obcemi o postátňování atd. přísluší schvalovati ministerstvu školství a nár. osvěty, po případě též ministerstvu financí, s nímž může školský referát jednati jen prostřednictvím ministerstva školství.

S tím však nesouvisí prakse v několika závažných případech. Na př. počet nově zřízených nebo reorganisovaných měšťanských škol, vykázaných v statistice slovenského školství (Věst. min. roč. III. č. 9.), jest mnohem větší (78) než počet škol ministerstvem povolených (71. Rozpočet na r. 1922). Buď tedy byly zřízeny školy ministerstvem nepovolené, nebo bez jeho vědomí byly prohlášeny některé školy nestátní za státní.

Zřízení celé řady škol měšťanských bylo spojeno s některými podmínkami finančního rázu se strany obce, avšak školský referát vstoupil jen v málo případech v řádné jednání s obcí o podmínkách další eksistence školy, ba učinil ve věci postátnění školy i opatření podstatně odlišné od rozhodnutí ministerstva. Tím vzniká stav

právní nejistoty, zda platná jsou postátnění, zřízení škol, poboček, zavádění nových předmětů (na př. žen. ručních prací na školách obecných) a p. bez schválení súčastněných ministerstev, bez řádných smluv, při nedodržení podmínek ministerstvem daných.

Školský referát staví ministerstvo časem před hotový fakt, aby jej schválilo prý z důvodů politických. Avšak této metody užívají i jiné školské úřady na Slovensku (na př. inspektor dá na státní náklad udělati nábytek do církevní školy, samovolně zřídí novou školu, zřídí sám nové pobočky), po jich příkladě činí podobně i správcové škol (zaměstnávají více učitelů než jest systemisovaných míst, zřizují místa zvláštních učitelů jazyků, zavádějí sami nepovinné předměty a p.).

Žádá-li ministerstvo, aby při zřízení nebo rozšíření státní školy postarali se místní činitelé o náklad věcný, neodporuje tím platným zákonům, ani dosavadní praksi. I ministerstvo maďarské při postátňování neb zřizování školy státní žádalo vždy oběti od místních činitelů, zpravidla stavbu budovy a udržování školy, a od těchto podmínek ustupovalo obyčejně jen tehdy, když některé obci vnucovalo školu z politických důvodů na zmaďarisování obce.

Avšak doba politických důvodů ve smyslu maďarském pominula a politické důvody měly by ze školské správy na Slovensku vymizeti vůbec. Předně pojem politických důvodů jest velmi nepřesný a nezřídka se tímto slovem kryjí sobecké zájmy místní i osobní, vlivy různých konexí, stranická neb stavovská agitace a rozmanité jiné nátlaky, jež má řádná administrativa regulovati, které však nikdy nemají říditi správu. Administrativa zatlačená na pole politické ztrácí pevnou půdu pod nohama a předpisy, normy, jež musí ustupovati nátlaku, agitaci, třeba i teroru, přestávají býti normami a autorita správy, vlády klesá. Avšak i jiné nebezpečí přináší každé oslabení správy a uplatňování politických vlivů při administrativě. Za případné změny politického režimu na Slovensku — překvapení nejsou vyloučena — mohlo by zasahování do školské správy míti za následek velmi těžké poruchy kulturní, politické i správní. Chceme-li předejíti tomuto nebezpečí, nutno včas postaviti školskou administrativu na pevnou půdu zákona a vyloučiti z ní jakoukoliv politiku, byť byla diktována sebe lepší vůlí.

Správa slovenského školství obecného prodělává těžkou krisi. Avšak situace není beznadějná. Hůře by bylo, kdyby od Národního shromáždění bylo třeba žádati nových školských zá-

konů, což by nyní při bojechtivosti některých politických stran nebylo snadné. Stačilo by uvésti v život některé instituce, které zákony dosud platné nejen připouštějí, ale i nařizují, po případě které lze uvésti v život pouhým vládním nařízením (mám na mysli zákon z 9. dubna 1920). Na předním místě je to znovuzřízení kuratorií v obcích se státními školami se všemi právy a povinnostmi, jež jim dosavad platné maďarské předpisy (s příslušnou obměnou převratem vzniklou) určují. Bude to krok k větší školské samosprávě na Slovensku, ale zároveň krok k unifikaci. Odhodlá-li se vláda zrušiti státní školy na Slovensku, nebude znovuzřízení kuratorií překážeti jich proměně v obecní školské stolice podle zákonů uherských nebo jim velmi podobných místních školních rad podle zákona o školské správě z r. 1920 č. 292.

Druhou instanci školskou přinese nové zřízení župní provedením § 3.—16. zmíněného zákona z r. 1920, t. j. zřízením župních školních rad, jež mají své předchůdce v administrativních výborech podle zák. čl. XXVIII z r. 1876, a které v praksi budou pravděpodobně decentralisací nynějšího školského referátu.

Nynější školské inspektoráty nedosti zákonitě odůvodněné mohou se státi institucemi zákonnými jakožto inspektoráty obvodové ve smyslu § 34. po případě též § 11. svrchu uvedeného zákona.

Župní školní rady na Slovensku byly by obdobou dosavadních zemských školních rad a byly by podřízeny již jen ministerstvu školství.

Dlužno opětně zdůrazniti, že tomuto postupu, s nímž souhlasiti mohou i rozumní a upřímní autonomisté na Slovensku, i přátelé jednotné administrativy, jsou blíže zákonná ustanovení uherská než dosavadní zákonem nedosti odůvodněná prakse.

Podaří-li se těmto kapitolám přesvědčiti kompetentní činitele, že v administrativě slovenského školství obecního jest nutno učiniti některé změny, a poskytnou-li podnět k diskusi o té věci, vyhověly svému účelu.

ROZHLEDY.

ZAHRANIČNÍ.

Reparace a mezispojenecké dluhy. — Poměr československo-polský. — Porady Malé Dohody a Polska. — Seipelova cesta. — Porážka Řeků v Malé Asii.

Politických prázdnin v tomto roce skutečně ani nebylo: v popředí všeobecného zájmu byly r e p a r a c e a m e z i s p o j e n e c k é d l u h y, vyvolané známou notou Balfourovou. Tato finanční likvidatura války zajisté nebude snadná a její vyřízení bude předpokládat velikou zdrželivost a veliké oběti; spojenci za dnešního stavu věcí budou musit hodně sleviti a reparace zajisté nebudou splaceny v té formě, jak původně se předpokládalo; proto i placení spojeneckých dluhů Spojeným státům jest velice dubiosní, což dnes mezi sebou uznávají asi všichni Američané a nezbude nic jiného, než uvažovat, jakým způsobem tyto dluhy anulovat, neb nějak jinak bezbolestně likvidovat. S tím však ještě na dlouho žádná vláda Spoj. států nebude si troufati předstoupiti před kongres, ale tím nedá se situace změnit, nýbrž pouze rozhodnutí oddálit. Jestliže ještě dnes situace v Evropě jest krajně nejista, placením svých dluhů zhroutila by se úplně, což nezůstalo by bez silných a nebezpečných otřesů i ve Spoj. státech a v celém světě vůbec.

*

Usilovnou a nevděčnou praci několika jednotlivců jakž takž navázaný přátelský p o m ě r č e s k o s l o v e n s k o - p o l s k ý zdál se počátkem srpna býti vážně ohrožen. Přerušené jednání paritní komise čsl.-polské a pro Poláky nepříznivě ukončené jednání v Javorinské otázce bylo vítanou příležitostí pro všechny ty, kdo ve vzájemném štvaní vidí laciný prostředek ke své popularitě. K chvále našeho tisku budiž konstatováno, že náš tisk zachoval skutečně zdrželivost a vyšší stanovisko; avšak i v Polsku tentokráte protičeské psaní nedostoupilo té výše a všeobecnosti jako dříve a zdá se, že nebylo by ho vůbec, kdyby právě celé Polsko nebylo zachváceno nervositou, vzniklou z dvouměsíční ministerské krise a z příprav k blížícím se volbám. Polské stanovisko k čsl.-polskému poměru jest dosud vždy určováno vnitropolitickými poměry v Polsku a protičeské psaní bylo dosud více jen ventilem z těchto poměrů, než čímkoli jiným. Střízlivý názor na čsl.-polskou kooperaci a reálné její ocenění uplatňuje se poznenáhlu všeobecně a bylo by proto chybou, nyní v započaté akci ustati. Doby dřívější i nedávno minulé zanechaly sice mnoho vzájemných trpkostí a snad práce k dosažení skutečně bratr-

ského poměru není vždy populární, ale jest za to účinná a řeší problém slovanské vzájemnosti hned v nejtěžších jeho detailech.

*

Nedávné porady Malé Dohody a Polska, konané v Praze těsně před zasedáním Shromáždění Svazu Národů, byly dalším vývojovým článkem v organisaci Střední Evropy; projednával se na nich společný postup všech těchto států na zasedání Svazu Národů a zajisté že bylo též jednáno o vzájemném poměru mezi sebou. Účast Polska byla tím významnější, poněvadž následovala po krátkém nedorozumění mezi vládou varšavskou a pražskou, způsobeném podle našeho soudu tím, že v Polsku nastoupil nový zahraniční ministr uprostřed ostré vnitřní krise a nemohl býti o všech zahraničních otázkách včas náležitě informován. Poradám předcházely též různé úvahy zahraničního tisku o vážných neshodách uvnitř Malé Dohody, které mnohdy byly komentovány velmi pesimisticky. Je nesporno, že tyto čtyři státy, z nichž každý má svou zvláštní politickou, hospodářskou i geografickou situaci, nemohou míti ve všem a vždy a priori naprosto stejné názory; jest to vždy specielní situace politická neb hospodářská, která určuje hlediska i postup států, jak vidíme na př. v divergenci francouzského a anglického názoru na reparace. Podobně Polsko a Rumunsko, bezprostředně sousedící s Ruskem, musí mít k němu trochu jiné postavení, než ČSR a SHS, jako tyto zase jsou více tangovány otázkou rakouskou, než druzí dva spojenci. V tom však v podstatě není nic tragického a jedná se o způsob, jakým se tyto odchylné názory řeší. Dosavadní postup jest dostatečnou zárukou, že vedoucí státníci jsou si vědomi důležitosti společné kooperace, a proto všechny tyto věci klidně a loyálně mezi sebou řeší s ohledem na společný cíl. O tomto smířlivém duchu nemůže nic jiného lépe svědčit, než projev ministra Narutowicze, který, komentuje vyslání polského delegáta do Prahy, prohlásil, že lokální nesrovnalosti nemohou býti na překážku velkým liniím společným. Jestliže tak mohl prohlásit polský ministr, jsou tím více vyloučeny jakékoliv pověsti o kritických rozporech mezi ČSR a SHS.

*

Seipelova cesta do Prahy, Berlína a Verony upozornila opětně na nebezpečný problém rakouský. Úvahy tisku, spojené s touto cestou, ukázaly na obtížnost zachování samostatnosti Rakouska, nezmění-li se mentalita Rakušanů, specielně Vídeňáků; ukázaly na nedozírné politické komplikace, přiklonilo-li by se Rakousko v té či oné formě k Německu, Malé Dohodě neb k Italii. Svaz národů, který má o jeho osudu rozhodnout, bude mít ještě těžkou práci, a at rozhodnutí dopadne jakkoliv, sanace Rakouska nestane se rychle a bez nesnází, nezřekne-li se Rakousko svých postranních úmyslů a svého desperatního defaitismu, počítajícího ve svých důsledcích s obnovou starého Rakouska, byt na okamžik trochu pozměněného.

*

Porážkou Řeků v Malé Asii končí se nová etapa historického panhellenistického cíle obsazení Malé Asie. Touto porážkou končí se bezprostřední boj Řeků a Turků, ale nastává nové zápolení Anglie, Francie a snad i Ruska o nadvládu nad Bosporem a Dardanelskými úžinami. Není vyloučeno, že i SHS a Rumunsko bude vtaženo do této hry a situace pro ně i pro Malou Dohodu byla by daleko obtížnější, kdyby se Řecko bylo stalo členem Malé Dohody. *J. Sk.*

VEŘEJNÉ PRÁVO.

SPOLEČNOST NÁRODŮ.

Na začátku září t. r. sešlo se po třetí Shromáždění Společnosti Národů v Ženevě a upoutalo tak zase poněkud silněji pozornost světa ke Společnosti, která je dosud pro mnohé lidi otazníkem, po případě nevypočitatelnou veličinou. V názorech o ní jsou dnes jako dříve zastoupeny všechny odstíny od nejrůžovějšího optimismu až k nejčernějšímu pesimismu. Je pravda, že tato největší mezinárodní organisace ze všech dosavadních nenašla dosud pevného místa ani ve veřejném mínění ani v mezinárodní politice. Po dvou prvních létech činnosti uznává se téměř obecně, že Společnost Národů vykonala již mnoho užitečné práce pro lidstvo, ale současně se mnohými vytýká, že v politických otázkách mezinárodních Společnost Národů nevykonala toho, co bylo od ní očekáváno i za okolností tak těžkých, jaké mezinárodní situace po světové válce vykazuje. Ti, kdo s určitostí čekali, že Společnost N. bude v nejhorším případě forem, na němž se budou vybíjeti nejdůležitější mezinárodní spory, že bude aspoň světovou tribunou pro velké politické otázky, když se jí nepodaří strhnouti na sebe rozhodování těchto otázek, jsou jistě zklamáni, vidouce dnešní bilanci její činnosti. Mezi politickými spory, které byly Společností vyřízeny, jsou sice některé dosti důležité, na př. sporná otázka Alandských ostrovů nebo smlouva o rozdělení Horního Slezska (z úkolů přikázaných třetímu Shromáždění zvláštní politickou důležitost má rozhodnutí o hospodářské záchraně Rakouska), ale celkem lze říci, že velkým politickým otázkám mezinárodním Společnost Národů je a pravděpodobně nadále zůstane uzavřena. Společnost nevykonává na mezinárodní politiku téměř žádného vlivu. Její vztah k mezinárodní politice je nejlépe osvětlen její účastí na janovské konferenci; do poslední skoro chvíle nebylo jisto, bude-li vůbec k oné konferenci p o z v á n a (!), a na konec byla připuštěna v úloze poradního a pomocného orgánu. Tato pasivnost ve velké mezinárodní politice není však na škodu Společnosti Národů, správně-li pohlížíme na její úkol ve světě a na možnosti jejího vývoje. Čím více vzdálena bude tato organisace nejožehavějších mezinárodních sporů, tím bude konsolidovanější a tím bezpečněji bude pokračovati ve svém rozvoji. Její hlavní úkol není politický, nýbrž a d m i n i s t r a t i v n í. Z ní má se vytvořiti obecná mezinárodní organisace, která by zabezpečila řádný chod mezinárodní justice, určené jen pro spory p r á v n í povahy a která by soustředila i systematicky vybudovala mezinárodní administrativní orgány, potřebné pro různé obory mezistátní činnosti, pokud mají důležitost obecnou. Společnost Národů má se státi jednou obecným svazem s odbornými úřady pro právní i administrativní řešení otázek právního, hospodářského a kulturního života mezinárodního. Tot úkol veliký, čestný a dosažitelný. Jen snílek může očekávati, že Společnost Národů zabrání válkám, a jen naivní politik může počítati s tím, že se Společnosti Národů podaří trvale zabezpečiti smírné řešení nejdůležitějších otázek světové politiky. K tomu neměla by Společnost Národů schopnosti, ani kdyby byla obecnou světovou institucí. Tak jak dnes je, není ničím více, než partikulárním svazem států s administrativou utěšeně se rozvíjející, se

skromným (až příliš skromným) náběhem k jednotné mezinárodní justici, s bezmocností ve velkých politických problémech a bez dostatečných garancií pro výkon učiněných rozhodnutí. Je těžko posouditi, stane-li se jednou Společnost Národů obecným světovým svazem, jak by si bylo přáti. Dosud v ní nejsou zastoupeny tři největší státy světa: Rusko, Německo a Spojené státy severoamerické. Již z tohoto fakta je zřejmo, že Společnost Národů není kompetentní, aby řešila velké problémy světové politiky. Jsou to podružné otázky politické povahy, které se jí svěřují k rozhodnutí. Politicky může se Společnost Národů uplatniti hlavně při sporech, které velmocemi v podstatě již byly rozřešeny (na př. rozdělení Horního Slezska), takže jde pouze o bližší provedení, při čemž se ovšem vyskytá mezi interesovanými státy mnoho těžkých rozporů, které však jsouce lokalisovány nezatěžují přímo světové politiky — anebo v politických otázkách, jichž smírné rozřešení je požadováno svorně veřejným míněním světovým (na příklad finanční zabezpečení Rakouska).

Celkový význam Společnosti Národů pro světovou politiku dlužno spatřovati v tom, že je tu po ruce stálá organisace, vyzbrojená všemi odbornými orgány, jíž lze svěřiti vyšetření nebo posouzení těch kterých otázek, a jíž lze po případě uložiti provedení rozhodnutí, učiněných buď velmocemi samotnými anebo mezinárodními kongresy, obeslanými větším počtem států. Takto se nám objevuje Společnost Národů ve světové politice jako p o m o c n ý a e x e k u t i v n í o r g á n. V tom je její cena po stránce politické, v tom se prokázala již za krátkou dobu svého trvání jako vážný mezinárodní činitel a v tom jsou možny další její úspěchy. Společnost Národů není onou vysněnou světovou organisací, která měla trvale zabezpečiti světový mír odstraněním válek a smírným řešením mezinárodních sporů, ale je mohutnou organisací, která pomáhá ředitelům světové politiky obeplouti úskalí válečných zápletek a která jest s to, aby rozšiřujíc svou působnost na další státy a postupujíc od drobných mezinárodních sporů k větším, čím dále účinněji chránila světového míru. Úplné zabezpečení světového míru je ideálem, t. j. tužbou, která stojí dnes — bohužel — zcela mimo rámec reálné politiky. Je dobře udržovati a posilovati veřejný zájem o tento ideál, ale běda státu, jenž by na něm založil svou politiku dneška. To platí zejména o státech malých, jimž experimentování v mezinárodní politice mohlo by se státi osudným.

Společnost Národů je beze sporu velkým krokem k uplatnění právních idei i ve styku mezistátním, k reglementování mezinárodního života a tím k zabezpečení světového míru. Společnost Národů chápe se již skutečně nejrůznějších problémů hospodářských i politických a zasahuje tím nepřímo i do vnitřní politiky států — mysleme na příklad na ochranu národnostních menšin, hospodářskou konsolidaci Evropy, ochranu Evropy před nakažlivými nemocemi Východu, mezinárodní komunikace, odzbrojení a jiné. Je v zájmu Československé republiky, aby měla trvale dobrou posici v této mezinárodní organisaci. K tomu je potřeba odborné práce a dobré organisace doma. Čím více se Společnost Národů vyvinuje ve světovou organisaci justiční a administrativní, vzdalujíc se od ryze politických hledisek, tím více je třeba u nás, aby vládní agendy, sprostředkující styk se Společností Národů, byly s o u s t ř e d ě n y a o d b o r n ě v e d e n y. V publikacích Spo-

lečnosti Národů, které nabyly již rozměrů netušených, i v aktech této Společnosti je velmi mnoho cenného materiálu, cenného i pro vnitrostátní život úřední a politický. Nestačí přijímati tento materiál a ukládati do registratury. Otázky, které jsou na pořadu jednání ve Společnosti Národů, měly by býti doma odborně studovány a úředně zpracovány tak, aby delegace odjíždějící do Shromáždění byly do podrobna informovány o vývoji a stadiu všech otázek. Dnes již nestačí pro řádné zastoupení státu ve Shromáždění nebo Radě řečnický výkon nebo representační schůzka jako s počátku, čím dále tím více bude třeba odborné a systematické práce doma, a ta je možna jen v rámci určitého centrálního úřadu (odboru, oddělení), obsazeného schopnými lidmi a do té aspoň míry samostatného, aby nejdůležitější věci nebyly vyřizovány s oblibou za jeho zády. Po té stránce, myslím, že nás všechny státy zastoupené ve Společnosti Národů předhonily. Je pochopitelno, že v první době po objevení se našeho státu na světovém jevišti cenili jsme jeho význam v cizině hlavně podle toho, jak často objevilo se to které naše jméno v cizím tisku (byli jsme šťastni, že se o nás vůbec mluvilo), ale je na čase, abychom pochopili, že nás cizina bude hodnotiti čím dále tím více podle naší práce odborné. Pro náš význam ve Společnosti Národů na příklad byl by nejspolehlivějším měřítkem podle mého soudu počet našich příslušníků mezi četným úřednictvem Společnosti ve srovnání s naším ročním příspěvkem, jenž je, jak známo, poměrně velmi vysoký.

SLOVENSKO.

Poměry na Slovensku jsou opravdu vážné. Zajel jsem si tam o prázdninách, abych si o tamní situaci utvořil úsudek na základě vlastního pozorování. Všude rozvrat a všude nářek na vládu. Snad jen v tomto bodu se shodují všichni, ať Slováci ať čeští úředníci. »Tak to dále nejde,« bylo slyšeti až příliš často. Hlinkova agitace proti státu všude se pociťuje, vede na různých místech až k ohrožování osobní bezpečnosti a podlamuje systematicky základy republiky. Nějaká vážná akce vlády proti tomu nebyla nikde patrna. Svoboda slova a svoboda shromažďovací jsou krásné vymoženosti moderní doby, ale toliko pro normální poměry státní. V dobách mimořádných je potřeba mimořádných prostředků. Ministr Dr. Dérer po nich zavolal (navrhl vydání zákona na ochranu republiky), a bylo by osudno pro stát, kdyby vláda váhala příliš dlouho.

Podle informací, které mi dali lidé usedlí na Slovensku od převratu, rozkvétala myšlenka slovenská radostně v době, kdy se Maďaři a Němci báli československé vlády. Dnes se jí již nebojí. Po převratu hrnuli se lidé do slovenských spolků a společností, dnes prý z nich většina utíká. Všude ve veřejnosti se roztahují Maďaři a Němci, jak je to patrno nejlépe na drahách. Pro úřady obsazené maďarskými úředníky neplatí jazykový zákon. Neuvědomělí slovenští občané nedovedou si vážiti slovenského úředního jazyka. Advokát píše úřadům maďarsky a slovenský klient prosí úřad, aby přípisy nevracel advokátovi s poukazem na úřední řeč slovenskou, že prý je to jedno, jsou-li psány slovensky nebo maďarsky. Slováci nižších vrstev sociálních, znají-li maďarský jazyk, s oblibou jím mluví na veřejnosti. Je

za takových poměrů možno ponechati většinu a menšinu obyvatelstva sobě a spolehnouti na »přirozený« vývoj, jenž většině zjedná náležitou přednost? Zde je v zájmu spravedlnosti třeba zásahu státní moci a silné ruky vládní a to tím spíše, když menšiny se stávají nástrojem iredentistických plánů z venčí. Opakuji zde, co jsem hleděl vysvětliti různým západním lidem, že u nás není dosud menšin ve smyslu západoevropských představ; u nás jsou toliko zbytky bývalých majorit, které tyjí z dřívějších privilegií na úkor obyvatelstva většinového, které je »většinou« vskutku jenom podle počtu a nikoli podle intensity politického života a podle účasti na vládní moci. Z toho důvodu nemají pro náš stát vůbec smyslu předpisy mírových smluv o ochraně menšin, neboť jednak mírové smlouvy poskytují menšinám ochranu minimální, která je daleko za vnitrostátní praksí naší republiky, jednak předpokládají naprosto bezprávný stav menšin ve státě, a jen za tohoto předpokladu má jejich minimální ochrana smysl. Praktický význam mají tyto předpisy jen pro ty státy, které menšinových institucí v praksi dosud nemají, anebo dokonce menšiny systematicky odnárodňují a vyhlazují. Jako příklad možno uvésti na prvním místě Maďarsko. Předpisy o ochraně menšin v mírových smlouvách (právnicky přímo ubohé) mají svůj původ: 1. v naprosté neznalosti minoritních otázek střední a východní Evropy v kruzích politiků západoevropských, 2. v židovské propagandě (viz článek Dra. Osuského v »Prúdech« roč. VI. str. 10. sl.). Kdo se jednou přesvědčil, jak západní Evropa rozumí minoritám a jak se dívá na střední Evropu, pochopí neštastnou formulaci dotyčných ustanovení mírových smluv a zároveň pochopí, proč tato ustanovení nemají zavazovati také států západních. Ustanovení ta byla původně adresována »polobarbarským« státům (ve smyslu názorů západních), k jichž zákonodárství nebylo v kulturním světě důvěry, a jsou proto potupou pro stát, jakým je Československá republika.

Vratme se ke Slovensku! Nejúčinnější heslo, kterým se štve proti republice, je heslo autonomie. Čím více se štve, tím méně se uvažuje o významu toho hesla. Z dosavadních projevů o autonomistickém programu soudím, že dosud žádný jeho zastánce nedomyslil důsledků věci, po níž volá. Autonomie je svézákonnost pod vyšší svrchovaností (mluveno právnicky), anebo částečné politické osamostatnění s mocí právotvornou uprostřed vyššího cizorodého organismu, jehož vliv má býti samostatným zákonodárstvím autonomního tělesa omezen na míru nezbytně nutnou (mluveno populárně). Slováci jsou části státního národa, jenž se spravuje suverenně sám. Slováci spoluvykonávají v Československé republice státní moc jako součást československého národa, vládnou sami sobě suverenně, jejich řeč je řečí státní, nikde nepřicházejí ve státě do poměru nějaké minoritní skupiny. Kde je to cizí, nadřízené prostředí, které by je národnostně utiskovalo, a z jehož moci by se chtěli cestou autonomie aspoň částečně vyprostiti? Myšlenka autonomie Slováků v Československé republice je úžasnou absurdností, ač-li se jí nerozumí lokální samospráva nebo dualismus. Tento je pro každého reálního politika věcí nemožnou jak politicky tak hospodářsky. Dualismus by byl zánikem nynějšího státu a ve svých důsledcích zánikem politické samostatnosti Slováků. Práce proň byla by přímou prací pro Maďary a Poláky. Proti podobným vlastizrádným podnikům musel

by ovšem stát v zájmu nejen svém, ale i v zájmu evropského míru a evropské rovnováhy postupovati docela jinak, než postupuje dosud proti politickým štvanicím na Slovensku. Myslí-li se autonomií na Slovensku snad lokální samospráva, pak stačí konstatovati, a bylo to již opětně konstatováno, že je o ni postaráno v nejširším rozsahu župním zřízením. Proč tedy tolik hluku s tímto heslem? Možná však, že Hlinkovi nebo některému z jeho důvěrníků tane na mysli cosi podobného skutečné autonomii. Možná, že jim jde o to, aby Slovensko obdrželo vlastní sněm s mocí zákonodárnou v určitých jen Slovenska se týkajících věcech. Tato idea mohla by býti provedena nejrůznějším způsobem, a zejména různé organisační formy mohly by býti navrhovány v otázce poměru místní administrativy ke sněmu a k ústředním úřadům. V každém případě však by tu byla nad slovenským sněmem ústřední říšská moc, která by za žádnou cenu nemohla dáti z rukou věci zahraničních, vojenských ani říšských financí, železnic, pošt a vodních cest. Kdyby tyto obory státní činnosti měly býti ovládány Čechy, klesli by Slováci se suverenního národa na minoritní útvar, jenž se spokojuje v rámci »cizí« nadvlády s částečnou svobodou v některých jen věcech. To by byla úplná politická deklasifikace, kterou by bylo lze pochopiti jen v případu donucení se strany vyšší, Slovákům nepřátelské moci. To by byla pohroma pro slovenský živel. Že by si této pohromy přáli sami Slováci, kterým osud dopřál po staletém utrpení toho štěstí, že spolu s bratry Čechy jako jeden československý národ nabyli úplné suverenity a tím možnosti ukojiti plnou měrou své národní potřeby, toho by nepochopil nikdo na světě. V tom je absurdnost požadavku autonomie pro Slovensko. Každý, kdo nezná skutečných zdejších poměrů a slyší v cizině heslo autonomie Slovenska, nutně musí mysliti, že Slováci jsou v Československé republice úplně bezprávný živel, nebo že se krčí v nejnižších úřadech pod cizí nadvládou, že je jim uzavřen vstup do nejvyšších státních úřadů, že jsou při zřizování škol a jiných kulturních institucí poukázáni na milost cizí nadřízené moci státní atd. Proto nelze se diviti, že heslo automonie Slovenska má u nás jistou provokační příchuť a že je vypočteno jen na to, aby v cizině zdiskreditovalo Československou republiku.

Nechci se tu pouštěti do rozboru všech možných forem autonomního zřízení a dokazovati jejich nevhodnost nebo nemožnost u nás. Pomysleme jen na možné formy úpravy jazykové otázky při eventuelním slovenském autonomním zřízení! Byla by čeština státním jazykem říšským a slovenština by klesla na úřední jazyk autonomního Slovenska (takže by se v říšských věcech úřadovalo i na Slovensku po česku)? Snad někdo přijde s nápadem, že výše uvedené obory společné říšské správy mají býti ovládány i nadále společně Čechy a Slováky a že vedle češtiny i slovenština má v nich zůstati státním jazykem. Pak se vás zeptá každý cizinec: když Slováci ve státě spoluvládnou, proč vlastně chtějí autonomii? Boj o úplně rovnoprávné zastoupení Slováků ve vládě a ve všech státních úřadech i institucích každý lehce pochopí, ale boji spolusuverenní složky státního národa za autonomii nikdo nerozumí. (porozuměl by, kdyby se jednalo o jakýsi dualismus). Mluví snad pro autonomii důvody hospodářské? O tom bylo by zajisté zbytečno se rozepisovati; neboť skutečná situace je známa. Komu

tedy slouží heslo autonomie? Tuto otázku by si měla naše vláda i naše veřejnost opětně stavěti před oči.

Trvám pevně na přesvědčení, že každá trhlina v československé jednotě poškozuje obě větve národa a že jejich spása spočívá v postupném utužování oné jednoty. Pro cizinu nejsme již ani Čechy ani Slováky, jsme nadále jen Čechoslováky. Tento jednotný národ dostal suverenitu od velmocí a jest na něm, aby dokázal životaschopnost a státotvornou sílu, bez níž by podle zásad ve světě nynějším platných neměl nároků na samostatný státní život. O potřebě provésti jednotu československou až do posledních důsledků napsal jsem loni na tomto místě několik slov. Pokládám za příznačno, že se o takových myšlenkách u nás skoro vůbec veřejně neuvažuje (názor, že je v tom vyšší moudrost, byl by bláhový) a že ona slova neměla žádného ohlasu ani na západě ani na východě republiky, ačkoliv v amerických listech slovenských byla reprodukována a živě diskutována.

Na konec bych chtěl ještě na jednu věc upozorniti. Slovenské kruhy jsou syty štvanic (často jsem to na Slovensku slyšel) a žízní přímo po přednáškách, které by jim přinesly poučení a které by je věcně informovaly o práci ústředních pražských úřadů i parlamentu, jakož i různých světových otázkách. Naříkají na Prahu, že zůstává jim vzdálena a že by měla přece v zájmu svém vlastním častěji vysílati odborné síly na Slovensko, aby v přednáškách poučovaly lid o aktuálních otázkách. Jak dovede býti slovenské publikum za to vděčno, poznal jsem s panem min. radou drem Brabencem o prázdninách v Báňské Bystřici. Naše vysokoškolská extense měla by sama chopiti se tohoto úkolu a systematicky pořádati poučné přednášky po celém Slovensku. To by byla užitečná práce pro Slováky i pro stát.

Ant. Hobza.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Vývoj kursu československé koruny a vývoj hladiny cenové od ledna do září 1922. Přecenění naší koruny oproti valutám cizím a jeho účinky. Důvody uváděné pro (přívrženci deflace) a contra (přívrženci stabilisace). Zmírnění onoho přehodnocení není však v naší moci a tak nezbývá než provésti důsledky jeho.

Vývoj československé koruny v pozorovaném období (leden až září 1922) přinesl nové velké překvapení směrem opačným, než byl vývoj dosavadní. Kdežto v minulém roce byl ještě kurs naší koruny značně podceněn se všemi neblahými následky odtud plynoucími, ke konci roku kurs Kč zase stoupl, takže se domácí hodnota koruny oproti statkům i mezinárodní její hodnota skoro vyrovnaly a zdálo se, že dosaženo jisté žádoucí stálosti a že další velmi značné nové stoupnutí nelze v blízké době očekávat. Skutečně v prvních šesti měsících tohoto roku hodnota kursovní naší koruny byla dosti stálou, ježto na př. v Curychu byla Kč znamenána dne 16. ledna 8·55, 16. února 9·70, 16. března 9·05, 18. dubna 10·35, 17. května 10, 16. června 10·05 cent. Ale v následujících třech měsících nastává nová haussa naší koruny, ana je znamenána 15. července 11·75, 16. srpna

15·40, 29. srpna již 19·70, nyní (dne 12. září) zase 17·75 cent. To znamená, že se tedy mezinárodní hodnota naší koruny od počátku roku více než zdvojnásobila, oproti nejhlubšímu bodu minulého roku (v listopadu 1921) více než ztrojnásobila.

Rozumí se, že současně klesala v podobném poměru i cena valut neutrálních a dohodových států u nás. Tak stálo 100 franků švýcarských dle záznamů československé devisní ústředny dne 16. ledna ještě 1172 Kč, ale dne 17. července již toliko 862, dne 16. srpna 639, dne 28. srpna již jen 521·5 Kč, dne 12. září opět 567·5 Kč. Podobně stálo 100 franků francouzských dne 16. ledna ještě 497·75, dne 17. července již jen 375, dne 16. srpna 261·75, dne 28. srpna již jen 207·25, dne 12. září opět 228·75 Kč; libra šterlinků stála dne 16. ledna ještě 256·75, dne 17. července již jen 201·5, dne 16. srpna 150·25, dne 28. srpna již jen 123·75, dne 12. září opět jen 133·875 Kč; dolar stál dne 16. ledna ještě 60·63, dne 17. července 45·15, dne 16. srpna 33·57, dne 28. srpna již jen 27·45, dne 12. září opět 30·07 Kč. Celkem tedy klesly v tomto období všechny tyto valuty na polovici své hodnoty lednové.

To jsou tedy změny zahraniční (kursovní) hodnoty naší koruny. Do jaké míry odpovídají jim také změny domácí hodnoty její oproti statkům? Ježto oficielní data připravovaná státním úřadem statistickým dosud ještě nebyla uveřejněna, jsem nucen zase použíti přibližných svých výpočtů na základě cen toliko 11 nejdůležitějších statků, při čemž přihlíženo arci zase i k jejich poměrné důležitosti (»váze«). Dle nich hladina cenová, která v listopadu 1921 dosáhla svého nejvyššího bodu 1681 (hladina cenová v červenci 1914 = 100), klesla v lednu 1922 na 1595, v únoru na 1470, v březnu na 1458; v příštích měsících zase o něco stoupla (příčinou bylo hlavně zdražení masa) činíc v dubnu 1479, v květnu 1477, v červnu 1455, v červenci 1440, v srpnu 1388, v září (počátkem měsíce) 1277. Vidíme, že dle toho klesla i hladina cenová v tomto roce ne nepatrně, že však i poslední cifry jsou ještě velmi daleko vzdáleny od polovice cifry lednové, jak by to odpovídalo stoupnutí valuty. Z toho plyne jinými slovy, že domácí (vnitřní) hodnota koruny v poměru ke statkům nezvýšila se daleko tou měrou jako hodnota vnější (kursovní), neboli — jelikož, jak jsme viděli, začátkem letošního roku byla vnější i vnitřní hodnota koruny skoro vyrovnána, že nyní vnější hodnota koruny je daleko vyšší než vnitřní, neboli Kč je značně přeceněna.

To můžeme zjistiti ostatně i přímo, jestliže vypočteme zase podobným způsobem, jako jsme to učinili v dřívějších hlídkách, míru pod- nebo nadhodnocení naší koruny oproti anglické libře, americkém dolaru a i italské liře a německé marce. Za tím účelem srovnáme zase výši cenových hladin v příslušných státech a Československu, vypočteme, v jakém poměru by měly libra, dolar, lira, marka stát ku Kč, kdyby ceny jich odpovídaly rozdílu kupních sil, a kolik Kč by tedy měly libra, dolar, a i lira a marka stát, kolik stojí skutečně, a srovnáním obou těchto cen dojdeme k výsledku, v jaké míře je naše koruna oproti oněm valutám pod- nebo nadceněna.

Poměr nynější hladiny cenové[1]) k červenci 1914 (= 100) ve státu vedle uvedeném	u nás	Poměr obou těchto hladin	Dle toho měla by měnná jednotka vedle uved. státu stát v Kč	Ve skutečnosti stála dne 12./9. 22 Kč	Je tedy Kč přeceněna o %
Anglie . . . 171	1277	1 : 7·5	180	133·875	34
Spojené Státy 144		1 : 8·9	44	30·075	46
Italie . . . 560		1 : 2·2	2·09	1·2975	61
Německo . . 28.199		22·6 : 1	0·052	0·02125	145

Z tohoto sestavení vidíme, jak značně se poměry proti dřívějšku změnily. Kdežto v poměru k anglické libře šterlinků byla Kč v říjnu 1920 podhodnocena až o 123%, v květnu 1921 ještě o 68% a v prosinci 1921 toliko o 13%, nyní je již naopak přehodnocena o 34%. Podobně byla i v poměru k dolaru Kč v říjnu 1920 podhodnocena o 114%, ještě v květnu 1921 o 42%, v prosinci podhodnocení toto skoro úplně zmizelo, nyní však nastoupilo místo něho přehodnocení o 46%. Ještě více je naše koruna přeceněna — přihlížíme-li ke kupní síle příslušných peněžních jednotek — v poměru k italské liře. Jak jsem ukázal ve své brožuře »Naše valuta a italská«, byla v říjnu 1920 kupní síla italské liry dvakráte větší než naší koruny, lira platila však něco více než tři Kč, neboli Kč byla tehdy podhodnocena o 55%. Poměr kupních sil liry a naší koruny se od té doby, jak vidíme, skoro nezměnil, lira však platí nyní toliko 1·3 Kč, neboli nyní je zase naše koruna v poměru k liře přeceněna o 61%. Daleko největší podcenění — v poměru ke kupním silám — vykazuje marka. S markou, jak známo, hodnocení naší koruny drželo dlouho stejný krok a také kupní síla obou těchto jednotek stála k sobě dlouho v poměru předválečném. Ale od konce minulého roku se naše koruna konečně od marky odpoutává, kupní síla marky klesá stále víc a více, ale ještě více její kursovní hodnota, takže se jeví na př. oproti naší koruně podceněna o 145%. Hodnocení naší koruny pohybovalo se tedy dosud — dík neinformovanosti ciziny, ježto vnitřní poměry se celkem málo změnily — od jednoho ekstrému ke druhému, takže sotva lze najíti ještě jiný stát, v němž by se byly příslušné poměry v době tak krátké tak radikálně změnily.

Je beze všeho jasno, že každá taková značnější změna v zahraničním oceňování peněžní jednotky — at směrem dolů neb nahoru — musí míti dalekosáhlé účinky především na vývoz a dovoz a ceny dovážených a vyvážených statků, dále však i na hladinu domácích cen a důchodů a celé hospodářské i sociální poměry země. Že pak tyto účinky při dřívějším podcenění naší koruny byly velmi neblahé, o tom není celkem sporu, neboť máme dosud v živé paměti, jak zdražení cen následkem podcenění koruny vedlo ke zvyšování mezd a platů, toto opět k dalšímu stoupání cen atd. (známý »bludný kruh«), takže cenová hladina u nás i po převratu ještě stoupla z výše 5násobné až na výši 16násobnou. Mnohem různěji jsou však posuzovány účinky nynějšího přeceňování naší koruny. Kdežto jedni (přívrženci stabilisace) mají za to, že jsme ze Scilly podcenění najeli na

[1]) Za základ vzaty pro Anglii a Spojené státy velkoobchodní indexy cenové Economisty a Duns Review z července t. r., pro Italii Bachiho čísla z června t. r., pro Německo index Frankfurter Zeitung ze září t. r.

Charybdu přecenění a že přecenění toto musí vésti ke katastrofální nezměstnanosti našeho průmyslu a na konec se zhroutiti, druzi (přívržence deflace) jásají nad stoupáním naší koruny, majíce za to, že ono nás povede k žádoucímu ozdravění našich hospodářských poměrů a že obtíže a poruchy, které tu vznikají, jsou jen přechodného rázu a budou brzo překonány. Kdo má tu pravdu? Máme-li si utvořiti nestranný úsudek, třeba nám přihlédnouti k argumentům, jež se uvádějí pro i contra.

Ve prospěch stoupání koruny se uvádí, že spolu s ním stoupá i v á ž n o s t n a š e h o s t á t u v c i z i n ě, že zvyšuje se tím soudržnost jeho a nejlépe působí proti iredentě; s druhé strany lze však namítnouti, že vážnost, jíž stát požívá, záleží především na konsolidaci jeho vnitřních poměrů a že konsolidace té lze při každé výši hladiny cenové dociliti. Pro uvádí se dále — a to bývá nejpůsobivější argument — že stoupáním koruny zlevňují se ceny statků dovážených a dále i domácích a že tímto p o k l e s e m d r a h o t y získávají všichni spotřebitelé, mezi nimi zvláště i ti, kdož stoupáním cen nejvíce trpěli, totiž gážisté, pensisté, malí kapitalisté; contra se namítá, že s poklesem cen nutně zmenšují se i důchody výrobců, jakož i všech vrstev na výrobě súčastněných (dělnictva) a že též platy gážistů následují, pokud pak se týče majitelů rent a pod., že při velkých fluktuacích majetkových nemusí z poklesu cen míti zisk vždy ti, kdož dříve při stoupání cen utrpěli ztráty. Pro uvádí se též, že s klesáním cenové hladiny stávají se d l u h y o p r o t i c i z i n ě, uzavřené v cizozemské měně, mnohem méně tíživé, ježto k zaplacení určitého obnosu úroků v cizí měně stačí nyní menší množství domácích peněz; naproti tomu se namítá, že konec konců úroky oproti cizině se vyrovnávají vývozem zboží, na tom však se poklesem cen ničeho nezměnilo, ježto k vyrovnání úroků v cizí měně je tu třeba vyvézti stejné množství zboží jako dříve, třebas zboží to stálo nyní v domácích penězích méně. Pro uvádí se příznivý účinek, jejž má klesání cen i jinak na s t á t n í f i n a n c e, ježto spolu s poklesem cen zmenšují se i všechna věcná vydání státu; contra lze uvésti, že stejně klesají z velké části i výnosy daní, na druhé straně pak že neklesají výdaje na úročení dluhů domácích, naopak ony se stávají mnohem tíživější, tvoříce nyní poměrně mnohem větší procento celkového národního důchodu, jelikož jeho nominelní výše se zmenšila, nominelní výše dluhů však nezměnila. Pro lze poukázati též na to, že se stoupáním hodnoty našich peněz stává se nám teprve možno c e s t o v a t i do neutrální a dohodové ciziny a že styky s ní stávají se lehčí; ovšem proti tomu stojí položka, že naše domácí lázně i klimatická místa ztrácejí na návštěvě z ciziny i domácí. Konečně mohlo by se pro ještě uvést, že s poklesem cen umožní se spíše odstraniti jistá residua z doby vázaného hospodářství, jmenovitě r o z d í l m e z i ú ř e d n ě p o v o l e n ý m i c e n a m i b y t ů a n á k l a d y. Contra nebyla arci uvedena ještě hlavní závada, kterou bychom mohli nazvat »o d p o r e m p r o s t ř e d í«; ona záleží v tom, že klesání cen a důchodů neděje se najednou a hladce, nýbrž že přirozeně nejdříve klesnou jen ceny statků vyvážených a dovážených — přepočítáme-li nezměněnou cenu cizozemskou na měnu domácí — a teprve později, po překonání jistého odporu a po prudkých sociálních bojích, též ceny ostatních statků a mzdy. V mezidobí — které může trvati

také velmi dlouho — je nesoulad mezi cenami (pokleslými) a náklady a stává se namnoze nevýnosným vyráběti, zvláště pro vývoz. Tato krise výroby a spojená s ní nezaměstnanost jeví se tím ostřeji, čím náhleji stoupla hodnota peněz oproti cizině, ač nepředcházel pokles cen domácích.

Dospíváme k výsledku, že jakkoli mírné, postupné zvyšování hodnoty domácích peněz má nesporně některé výhody (zvýšení vážnosti státu, částečná náprava křivd u těch, kdož dříve nezaslouženě trpěli, částečné sblížení nákladů a cen bytů), takové náhlé zvýšení její, jakého jsme svědky v poslední době, třeba posuzovati krajně nepříznivě. Jiná je arci otázka, stihá-li tu několiko vina. U nás se obyčejně možnost zásahu v hospodářské dění přeceňuje a při každé nepřízni hospodářských poměrů hledá se vždy vinník, zpravidla ve vládě. Ale vláda byla v tomto případě nevinna, vždyt bankovní úřad snažil se stabilisovat naši korunu na 10 švýcarských centimech a mohlo by se mu spíše klásti za vinu, že při této své devisové politice setrval dlouho, i když již marnost její byla patrnou. Vinníka sluší tedy hledati toliko u mezinárodní spekulace. Ovšem i ona může poukázati na některé momenty polehčující (příznivé hospodářské a finanční poměry Československa, velkou aktivnost obchodní bilance, kteréžto okolnosti by musely při zlaté měně vésti ke stoupání zlatého pokladu, při papírové měně mají za následek stoupání valuty), avšak ona, jak to bývá často, nemírně přepíná. V naší moci však, bohužel, není, abychom ji o tom přesvědčili, dokud ji fakta sama (nabídka a poptávka) nepřesvědčí, a tak nezbývá nám, než provésti důsledky z dané situace, t. j. hleděti zvýšiti i domácí hodnotu koruny všemi možnými prostředky: snížením některých daní a cel, snížením dopravních nákladů, podporou spotřebních organisací, podporou zdravé soutěže, snižováním cen se strany veřejných podniků a čeliti hrozící nezaměstnanosti prováděním různých prací a staveb státním nákladem. I tu je ještě obava, že podaří-li se i snížiti domácí cenovou hladinu, zvýší se i kurs koruny ještě více, takže dnešní přecenění koruny se stane do jisté míry trvalým.

Dr. *Mildschuh.*

PRÁZDNINOVÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Napsal Em. Lippert.

Anglie: 1. Feriální osady dětské pořádají v Londýně různé spolky: Country Holiday Fund ku př. vyslal v r. 1914 na 46000 dětí na venkov neb k moři dílem zdarma, dílem za nízký poplatek; Ragged School Union vysílá děti slabé a chudokrevné na venkov během celého školního roku, tak že schází ve školách týdně vždy jen 50 dětí. Vedle těchto hlavních spolků jest mnoho menších sdružení i soukromých podniků, které vysílají děti na venkov za plat aneb zřizují pro ně tábory u moře.

2. Jiné organisace se starají, aby se mládeži umožnilo i o prázdninách užívati alespoň některých školních hřišť (každá londýnská škola má nyní své hřiště často velkým nákladem zřízené na zakoupeném pozemku aneb na plochých střechách školních budov, zejména pro dívky bývá určeno). V roce

1914 otevřeno bylo 40 prázdninových hřišť při 20 šk. budovách, kde jsou zvláštní hřiště pro hochy a zvlášť pro děvčata. Na chlapeckém hřišti ustanoven byl vždy k dozoru 1 učitel (za plat 2 lib. st. týdně) a asistent (kandidát učit. za odměnu 1 lib. st. 5 sh. týdně). Na dívčím hřišti, kde cvičí i děti ze smíšených dětských tříd, ustanoveny za stejný plat 1 učitelka a 2 kandidátky. Místa zadával spolek veřejným konkursem. Na hřištích byla hojnost nářadí. Na dívčích hřištích zřízeny byly i lehké stany s odpočívadly. Hřiště byla otevřena kromě soboty a neděle od 10·30 do 4·30 a od 5·30 do 7 hodin večer. Děti mohly přicházeti na hřiště dle libosti. Dohlížitel však připustil jen určitý počet dětí. Ve 2700 odděleních se tu vystřídalo 424.000 dětí. Nejvíce dětí chodilo odpoledne, nejméně dopoledne.

3. Od r. 1902 k návrhu pí. Humphry Wardové se činily pokusy o prázdninové školy, jež měly za následek, že Education Act z r. 1907 dal školním úřadům anglickým právo, aby samy takové školy zařizovaly. Organisace škol se vyvinula pak od r. 1910 tak, že ku př. v r. 1913 byly zřízeny 2 prázdninové školy ve školních budovách, které sousedí s velikými parky. Každá trvala celý měsíc. Děti do ní chodily jen půl dne: jedny od 9·30—12, druhé odpoledne od 2—4·30. V každé škole byly tři oddíly: chlapecký, dívčí a smíšený pro nejmladší děti. Pro 200 starších dětí ustanoven 1 říd. učitel a 4 učitelé pro hochy aneb 1 říd. učitelka a 4 učitelky pro dívky; pro 150 menších dětí pak 1 říd. učitelka a 3 učitelky.

Dětem daleko bydlícím povoleno snížené jízdné na městských drahách. Osobám vedoucím se dostalo odměny 5 lib. st., učitelům a učitelkám náhrady cestovného a úplného nahrazení (měsíčních) prázdnin v době od 24. srpna do vánoc dle jejich vlastní volby.

Zprávy o těchto školách potvrzují jejich úspěch, ježto vyhovují potřebám dětí z nejchudších rodin, které nemají naděje na prázdninový pobyt na venkově. Osnova není ovšem osnovou pravidelné školy; pojí se tu výchova dětí se zábavným jich zaměstnáním. Neklade se důraz na kázeň, jen když si děti slušně vedou a hry i ruční práce v správném pochopení provádějí. Hoši hotovili papírové draky, modelovali z hlíny, hotovili houně, učili se opravovati obuv příštipky i drobnému truhlářství. Děvčata oblékají loutky, šijí pro ně oděv, konají práce z raffie, hotoví si hračky, menší vystřihují z papíru, pletou, háčkují a pod. Tělocvik, řízení hry i zpěv tvoří rovněž značnou část denního programu. Ježto pro 40 tříd se nepřihlásil dosti velký počet učitelských osob, bylo nutno 24 učitelů k tomu delegovati.

4. Poslední školní zákon Education Act 1918 doporučuje místním škol. úřadům zařizovati, vydržovati aneb pomáhati vydržovati: a) prázdninové neb školní tábory, zejména pro mládež pokračovacích škol, b) ústředí pro tělocvik, hřiště, školní lázně, školní plovárny, c) jiná opatření pro společenský a tělesný výcvik (ve dne i večer) pro mládež i přes 18 roků, pokud navštěvuje školní ústavy.

Táborové školy byly poprvé zřízeny v r. 1911 Školní klinikou v Deptfordu. Za tři měsíce jejího trvání v letní době léčeno a vyučováno bylo současně přes 700 dětí. Vedle koupání, plování, slunečných a vzduchových lázní vyučuje se správné mluvě anglické, dějepisu, přírodopisu, zpěvu, zahradničení a francouzštině. Mládež dospělejší, zejména hoši, zaměstnávají se

i ručními pracemi, hotoví jednoduché potřeby pro tábor ze dřeva (stoly, nábytek pro děti malé a pod.). (Vedle toho konají se školní tábory spojené s vyučováním [studium národopisné, přírodopis, kreslení a čtení map i plánů, zeměpis, kreslení dle přírody, zpěv, tělocvik] na kratší či delší dobu v určitých krajinách v době školního roku.)

5. Pro učitelstvo vyučující cizím jazykům pořádají se k praktickému výcviku i k seznání zvyků obyvatelstva i země prázdninové kursy buď při universitách neb při středních či jazykových školách zejména ve Francii (Paříž, Rouen, Grenoble, Tours, Caen, Boulogne), Švýcarsku (Basilej, Ženeva, Lausanne a Neuchatel), Italii (Florencie) a Španělsku (Madrid). Kursy bývají 4 týdenní v červenci a srpnu aneb 14 denní o velikonocích.

6. Mezi Anglií a Francií zvláštní spolky obstarávají výměnu studentstva středoškolského aneb vysokoškolského v době školního roku aneb i pouze výměnu pro pobyt k seznání řeči a lidu o prázdninách.

7. V r. 1921 o prázdninách organisována byla výprava 40 posluchačů londýnských pokračovacích škol do Paříže, jež trvala celý týden a byla spojena s prohlídkou všech důležitých historických i přírodních zajímavostí.

Belgie. 1. Feriální osady dětské se vysílají z Bruselu od r. 1886, z Lutychu od r. 1888 jednak na venkov, jednak k moři. Některé obce vysílají neduživé děti pro zlepšení zdraví na 2—3 nedělní pobyt k moři. Ježto často tato doba nestačí a překážkou delšího pobytu byla obava, aby děti nebyly na dlouho zbavovány vyučování, rozřešila v roce 1920 obec Shaerbeck otázku tu tím, že zřídila na pobřeží v Uytkerke úplnou školu pro churavé děti, jež tam jsou nejen ubytovány, živeny, lékařsky ošetřovány, ale i vyučovány bez nákladu rodičů. Ježto náklad vydržovací se nepatrně zvýšil, bude asi příkladu toho následováno, takže děti bez ohledu na školní rok či prázdniny budou u moře léčeny.

2. Bruselská lidová universita zřídila rozsáhlé (2 ha) louky pro děti bruselské za prázdninová hřiště (prázdniny v přírodě t. zv. Plaine Lemarinel). Děti se shromažďují a pod vedením učitelů tam odcházejí. Nejmenší si hrají na pískových hřištích, větší se zaměstnávají zahradničením neb hrou. Dívky upravují jídla.

Dánsko: 1. Pobyt v době letní pro městské děti v rodinách na venkově se sprostředkovává již od r. 1876. Dětem, které se vykáží pozváním k pobytu na venkově, opatří rektor (inspektor) volný lístek po dráze či po lodi tam i zpět. V Kodani se dostává takových lístků na 14000 dětem, pro něž se vypravují i zvláštní vlaky. Dětem venkovským sprostředkovává opět kodaňský spolek pobyt a prohlídku města a jeho památností pod dozorem a výkladem učitelů.

2. Dle dánského zákona o státní podpoře péče o mládež z 30. června 1919 má se obcím dostati příspěvku též na budování prázdninových útulků (par. 1). Výbor školského nordického sjezdu v Kristianii upozorňoval na spolky podporující prázdninovou péči Friluftsforeninger a spolky pro parkové kolonie, jež by měly státem dle uvedeného zákona býti podporovány.

Francie: 1. První francouzské prázdninové osady se datují z r. 1881 prací p. Lorriauxa a pí. Pressensové, kdy menší počet chudých dětí z předměstí pařížských bylo jimi vysláno do Bézardsu (Loiret). Od té doby pak

vznikaly podniky soukromé, na př. L'Oeuvre des Trois — Semaines aneb l'Oeuvre de la Chaussée du Maine, israelitský l'Oeuvre des séjours a la campagne, l'Oeuvres des enfants a la montagne, a veřejné, tak že r. 1910 bylo ve Francii vysláno 705 kolonií se 72.866 dětmi (z Paříže samé uspořádáno 20 osad veřejnými úřady a 245 podniky soukromými s 32.776 dětmi.

Od roku 1910 posílány byly i v zimě děti do Přímoří Cote d'Azur k pobytu od 5 týdnů až do 2 měsíců (v r. 1910 ku př. z Paříže tam vysláno 483 dětí slabých a chudokrevných).

2. Cestování studentstva podporuje neb studentské výpravy pořádá Club Alpin Français.

3. Alliance Française pořádá ve spojení s Comités de patronage des étudiants étrangers letní kursy studentské pro výcvik v cizích řečech v cizích zemích, zejména v Anglii.

Holandsko: Děti se vysílají do »zdravotních kolonií« na 3—4 týdny od r. 1883, kdy vznikla organisace pro vysílání slabých dětí amsterodamských do prázdninových osad.

Italie: 1. Prázdninové školy se vyvinuly z italských kursů opakovacích, jež byly v Římě zřizovány (Classi estive di ripetizione) pro děti s nedostatečným prospěchem za tím účelem, aby byly s to podjati se po prázdninách zkoušky a popř. postoupiti do vyšší třídy. Letní školy mateřské se zřizují (Giardini d'infanzia estivi) i s prázdninovými školami pro zaměstnávání hrami i vycházkami mládeže, které se nedostalo dobrodiní na letní osady v krajinách horských neb přímořských zřizované.

Děti se vysílají po skupinách po 25—30 dětech na 30 dní obyčejně. Vedle Říma, Benátek, zejména lombardská města hojně osad vysílají (Milán, Florencie a j.).

2. Cestování studentstva podporuje a po případě výpravy pořádá Club Alpino Italiano.

Florencie zřizuje 4 osady na venkově i v horách pro 200 dětí (Stazioni scolastiche) a osady přímořské (Ospizi marini) pro 1100 dětí ve Viareggiu vedle školy pod širým nebem.

Německo: 1. První osadu zřídil ve Frankfurtě n. M. v r. 1878 Dr. Varrentrapp. Na sjezdu spolků pro německé prázdninové osady v Bremách v r. 1885 bylo usneseno založiti ústřednu v Berlíně. V r. 1903 bylo ve 144 městech 219 spolků, které měly zřízeny stanice pro sluneční i mořské lázně, kolonie pro hry, cestovní osady neb letní i celoroční lesní školy. V r. 1905 bylo 241 takových spolků, které nákladem 1,595.975 M vyslaly 53.604 ditek.

Činí se rozdíl mezi Vollkolonien (osadami na venkově) a Halbkolonien, kde žactvo bydlí doma a schází se v určitých hodinách k vycházkám, pití mléka, koupání a hrám (také se jmenují Spielkolonien). Cestovní osady sestávají obyčejně z čety až 15 hochů s učitelem-vůdcem konající pěší cesty okružní.

2. Cestování studentstva podporují studentské noclehárny, poskytují na studentskou legitimaci nocleh zdarma a stravu velmi levnou.

Hamburk umísťuje prázdninové hřiště na pískovišti na břehu Labe (am Köhlbrand), kde za malý poplatek děti si hrají, koupají se, obdrží chléb i sodovou vodu.

Norsko: Letní osady počaly v roce 1881 pro městské děti. Pro pobyt osad jsou zřízeny zvláštní letní domy na venkově aneb i při moři. Při 11. školském sjezdu nordickém v Kristianii žádáno bylo, aby se děly pokusy vysílati na feriální osady i děti mateřských škol kristianijských.

Spojené státy severoamerické. Prázdninové školy ve Spojených státech byly zřizovány dříve (ku př. v Bostoně v r. 1866) pro výchovu dětí pomocí řízených her a odvádění dětí z městských ulic. Město Newark zařadilo tyto školy do své soustavy školské r. 1885. V pozdějších dobách se však zřizovaly pro děti, jež během školního roku nedosáhly náležitého prospěchu. Kursy ty trvají 6—8 týdnů. V roce 1914 uvádí Education Bureau 12 měst, kde se školy ty každoročně zřizují. Nový York měl již v roce 1912 33 prázdninových škol se 706 učitelkami a 33983 dětmi. Náklad obnášel 77048 dolarů. Příčinou jich vzniku jest příliš krátká délka školního roku téměř ve všech státech. Nejdelší školní rok měl Rhode Island o 193 dnech, průměr však jest pouze 157 dní, neboť ve mnohých státech není rok delší než 100 dní.

Proto také vznikají z prázdninových škol t. zv. školy celoroční (ku př. v Newarku), kdežto obyčejné školy mají dva běhy po 20 týdnech s 10 týdenními prázdninami, rozdělena je táž učebná osnova ve škole celoroční na 3 běhy po 12 týdnech. Hlavní prázdniny trvají jen 14 dnů, takže škola může za rok vykonati 4 běhy, ač veškeré ostatní prázdniny meziroční má s ostatními školami stejné. Tím je umožněno, že děti v šesti letech projdou všemi 8 třídami školy obecné a přijdou o dva roky dříve do střední školy, kam je přístup vázán na projití celé školy obecné. Celoroční škola v Newarku měla r. 1912 celkem 2614 dětí.

Zřízení prázdninových škol ukazuje organisace jich ku př. v Pittsburku. V roce 1913 otevřena byla 1 střední Summer high-school s 561 žáky (průměrná návštěva 503) a 34 učiteli. Zřízeno bylo 37 skupin, jež byly vyučovány po ½ hodinách neb celých hodinách. Opakovány tu byly: algebra, geometrie, vedení knih, biologie, chemie, fysika, angličtina, obchodní zeměpis, němčina, latina, občanská nauka, dějepis, přírodní zeměpis, zpěv, kreslení, psaní na stroji. 85% žáků dosáhlo pomocí této školy zisku, že podniknuvše zkoušku získali půl roku studií. — Obecné školy vyšší t. zv. grammar classes t. j. 7. a 8. třídy (Summer Grammar Schools byly zřízeny v 5 školních budovách se 607 zapsanými dětmi [průměrná docházka 518], z nichž 87% [443] dosáhlo postupu, 99 pak vstoupilo po vykonání zkoušky do High School), získali tak po ½ roce studií). Ostatní tam chodili jen k sesílení svých slabších vědomostí v některém předmětě. Vedle pěti řídících vyučovalo ještě 30 učitelů. — Všechny školy trvaly 6 týdnů. Vyučovalo se v nich 5 krát v týdnu (kromě soboty a neděle) od 8·30 do 11·30 hod.

Inspektorská zpráva konstatuje výborné výsledky a hospodářskou stránku škol (úspora ½ roku studií) pro děti, upozorňuje na nutnost opatrnosti při přijímání dětí do nich, ježto některé děti z přílišné ctižádostivosti přeceňují své síly. Nutno vybírati jen ty, o nichž je pravděpodobnost, že jsou s to, aby podnikanou práci s úspěchem dokončily.

2. Pro prázdninovou péči o děti zřizují se letní hřiště Summer Playgrounds (1 bylo zřízeno v roce 1893 ve Filadelfii). Užívá se pro ně buď

školních hřišť, pískovišť aneb i prázdných stavenišť ve městě, jež se k tomu cíli upraví a opatří nářadím pro tělesná cvičení i zábavu dětí (ku př. houpačky, tobogan, žebříky, kladiny a j.), kde to je možno, umisťují se hřiště i na blízku řek neb jezírek, rybníků, aby mládeži se dostávalo i příležitosti ke koupání a plování. Dle zprávy Playground and Recreation Association bylo v roce 1911 ve 257 městech 1543 hřišť řízených 4132 dohlížiteli. Náklad na udržování obnášel 2,736.506 dol. Ve 36 městech udržována byla tato hřiště po celý rok (i v zimě i o prázdninách).

V roce 1921 byla zřízena hřiště dětská ve městech: Détroit, Portland, Memphis, Milwaukee, Newton, Sacramento, Paterson. V tomto posledním městě inspektor školního zdravotnictví navrhuje zřízení hřišť pro všech 10 škol tak, aby pro každých 1000 školních dítek bylo zřízeno zvláštní hřiště. Školní úřad ustanovil, aby inspektor školního zdravotnictví byl současně dozorcem nad hřišti.

Z ročenky společnosti »Playground and Recreation Association« mělo v roce 1919 ve Spojených státech severoamerických 465 měst hřiště a místa pro rekreaci mládeže pod dozorem úředním. Dozorců hřišť bylo toho roku 8043, ale v r. 1920 vzrostl jich počet o 27%, na 10.218. Zřízení hřišť namnoze bylo umožněno dobročinností jednotlivců. Hřiště ostatní jsou části organisace školní neb administrativy městské, neboť města uznávají, že hřiště dobře vedená a opatřená dozorem, jsou dobrou školou demokracie, kde děti mohou vyvíjeti vlastní iniciativu, vytvářeti poměry se spolužactvem a kde se uplatňuje duch autority i kázně, znemožňují zvyky protispolečenské, děti se přizpůsobují svým soudruhům a vytvářejí se tedy u nich vážné zvyky životní.

Španěly: Feriální kolonie madridské počaly v roce 1887. Od té doby všechna větší města zřídila osady.

Švédsko: Prvé dětské letní osady ze Štokholmu byly sestaveny v r. 1885. Od té doby všechna větší města vysílají v létě chudé žactvo na venkov.

Švýcary: 1. Kněz Bion v Curychu považuje se za zakladatele hnutí pro vysílání feriálních osad dětských z měst na venek, ježto již v r. 1876 vzal na prázdniny četu 50 hochů curyšských do Appenzelských hor na 3 týdenní pobyt, což pak spolek jím založený konal dále každoročně. V roce 1900 vysláno bylo již z 24 různých měst přes 10.000 dětí ročně do osad (v 83 osadách).

2. Vedle toho rozšířily se (v Basileji a Ženevě poprvé zřízené) prázdninové družiny (classes gardiennes) pro děti nemající v době poškolní dozoru ani vhodného pobytu. Dětem se dostává stravy a jsou zaměstnávány hrou, zpěvem, vyprávěním, snadnými ručními pracemi aneb i vycházkami.

3. Tělocvičné sporty letní i zimní (chůzi, běh, skoky, plování, házení, zdvihání břemen, lyžaření, bruslení) vedle turistiky a her mládeže podporuje Schweizerische Vereinigung für Jugendspiel und Jugendwandern, jenž se v roce 1919 sloučil s Ligue romande de culture physique ve spolek (»Pro corpore«), jemuž se dostává od r. 1920 roční státní podpory 40.000 franků.

4. V roce 1921 kanton ticinský s kantonem basilejským se dohodly mezi sebou o výměně vzájemné městského a venkovského žactva o prázdninách v rodinách.

5. Mezinárodní »Union internationale de secours aux enfants« obstarává umístění na čas letní mládeže nouzi trpící a zotavení potřebné v rodinách švýcarských. Do roku 1921 dostalo se toho dobrodiní přes 25.000 dětem většinou švýcarským, ale i dětem z jiných zemí.

6. Pro vysokoškolské studentstvo se pořádají v krásných klimatických místech kursy prázdninové o určitých thematech, při čemž se pořádají v přestávkách vycházky i delší výlety do okolí. Pořadateli jsou buď spolky akademické aneb i jednotlivci (jako ku př. 14 denní kurs bernských akademiků »o socialismu a individualismu« v Sigriswilu na Thunském jezeře v srpnu 1920).

Československá republika: Do války pracoval o prázdninovou péči skorem výhradně spolek českých feriálních osad v Praze a pod. spolky v Brně, v Plzni kromě soukromých sdružení německých a židovských. Za války ujalo se této akce České srdce a město Praha. České srdce posílalo téměř výhradně děti pražské do venkovských rodin. Město Praha zřídilo velikou osadu dětskou v Německém Brodě. Po převratu také Československý červený kříž pořádal nouzové výpravy mládeže do Švýcar a Švédska. Česká zemská komise, České srdce v Brně a Ostravě umisťovaly české děti ze zněmčeného území v českých krajinách. R. 1919 bylo umístěno asi 20.000 dětí, r. 1920 o něco méně. Práce tato se neděla plánovitě, týkala se většinou dětí velkoměstských. Zvýšenou prázdninovou péči nelze považovati za nouzovou činnost, ale za nutné zařízení výchovné a sociální a o její rozvoj třeba pečovati jako o jiné stránky našeho národního života. Z dosavadních výsledků je vidno, že nestačí k praktickému řešení velké této otázky pouhý místní spolek třebas starý a mocný. To postřehli v ministerstvu sociální péče, kde v přechodné době musili se o věc tu zvláště zajímati z důvodů sociálních i pokusili se zříditi pro prázdninovou péči samostatnou ústřední organisaci. Byla to práce instruktora V. Tlapáka. Ministerstvo chtělo tak přenésti na toto ústředí část své agendy drobné, jež jistě nepatří na stůl ministerský. Nebyla založena právní organisace, nýbrž volné sdružení zájemníků s ministerstvem sociální péče v čele. Byly tu zastoupeny tyto organisace: Čsl. červený kříž, České srdce, Česká zemská komise pro péči o mládež, spolek českých feriálních osad, úřad pro péči o mládež hlavního města Prahy, Čsl. Obec učitelská, Ústřední spolek českých profesorů, Čsl. obec sokolská, Svaz dělnických jednot, Svaz skautů, Dorostenský sbor, Dělnická akademie, Péče o pracující dorost, Svaz Čsl. učitelstva, Židovské feriální osady a některé organisace drobné. Ministerstvo sociální péče vydalo pro ústředí prázdninové péče řád, podle něhož bylo jeho úkolem a) pořizovati podle propracovaných zásad každoročně soupis členů mládeže a dorostu, jíž jest třeba prázdninového zotavení a starati se, aby se ho dostalo pokud možno největšímu počtu mládeže, b) umísťovati mládež v rodinách neb koloniích dle určitého programu za účasti a součinnosti organisací a institucí v něm sdružených, c) šířiti porozumění pro prázdninovou péči, získávati jí přátele a finanční prostředky, vyhledávati místa a rodiny k umísťování mládeže, ať již jako hostů zdarma, za plat nebo na výměnu a pod., d) vésti evidenci prázdninového pobytu mládeže, e) doporučiti úřadům příslušné žádosti za subvence, podávati jim dobrá zdání, návrhy a pod. Za finanční podpory Čsl. červeného kříže a

ministerstva sociální péče zřízena byla kancelář, jež měla honorovaného tajemníka, 3 úřednice v sezoně, v zimě 2 kromě jednatele, jenž také stále úřadoval. Prohlídky obstarávala lékařka zvláště k tomu vyžádaná; zastupující korporace byly svolávány ke schůzím spíše jako sbor poradní než rozhodčí. Přes velké obtíže, které se kanceláři stavěly v cestu, ústředí prázdninové péče provádělo mnohé úkoly vlastní vedle organisace výboru dětí do Švýcar pro Čsl. červený kříž a 1400 dětí českých z Rakous do bývalé táborové vojenské nemocnice v Chocni a Moravské Třebové. Provádělo jednotný soupis mládeže ve Velké Praze. Stalo se informační kanceláří pro prázdninovou péči nejen pro Velkou Prahu, nýbrž i pro Moravu, Slovensko, Slezsko a zněmčené území naše, ba mělo spojení i s některými organisacemi německými. Doprucovalo se toho, že připravuje již řadu stálých osad pro novou sezonu, opatřuje značné množství inventáře, přičiňuje se o rozšíření akce na další obory (učňové, menšiny, Češi z ciziny). Jest připraveno poskytnouti každé sdružené organisaci vhodný objekt pro zřízení kolonie, opatřiti lůžkové zařízení, šálky na jídlo pro děti, sprostředkuje podarování potravin, obstarává společné tiskoviny pro osady. Evidence veškeré akce prázdninové nebyla ještě pro neochotu některých činitelů provedena úplně a přesně. Dle záznamu umístěno bylo roku 1920 — 18.900 dětí (v čísle tom není zahrnut počet dětí moravských, odkudž se nedostává dat). Z toho připadá na české děti z Rakous 10.646, na ostatní mimopražské 665. České srdce vídeňské mělo u nás 8881 dítek, pro Jugoslavii mělo soukromých hostitelů 1283, jinde v cizině 92 dětí. Pražských dětí umístěno bylo 7589 (město Praha v Německém Brodě 2400, t. j. 31%, České srdce 2024, t. j. 27%, Spolek českých feriálních osad 1820, t. j. 24%, ostatní drobné organisace 1345, t. j. 18%). Drobné akce v ústředí hlášeny byly: Okresní komise Kladno 280, Okresní komise Karlín 240, Feriální osady židovské 200, České srdce Nusle 164, Buštěhradská dráha 150 (150 německých), České srdce Slezsko 135, Okresní komise Žižkov 120, Okresní komise pro sociální péči Košíře 100, Letní domov v Praze 75, Čsl. červený kříž, divise slovenská, 60, divise moravská 60, divise česká 56, Dělnická akademie v Praze 60, Lázně Píšťany 60, České srdce Brno 50 (osada v Mor. Krumlově a Kunštátě). Paní Dobřenská v Potštýně 40, Pomocný fond legionářů 40, Osadní odbor v Praze VII. 40, Česká zemská komise 40, zřízenci státních drah 24, Čsl. rekreace 16, Čsl. červený kříž do Švýcar, České srdce na Moravě asi 200 dětí. Pomýšlí se po loňském pokuse na zřizování osad i pro děti mladší 6 let a vysílání učňů do osad na dva až tři týdny, na prázdninovou péči o děti venkovské (na př. výpravy dětské do Prahy). Tomuto účelu by vyhověla výměna dětí městských s venkovskými, jak to před léty prováděli pražští učitelé Fassati a Petřík. Také se pomýšlí na vysílání všech velkoměstských dětí chorobných, zvláště tuberkulosních, čehož se ujímá v poslední době Masarykova liga proti tuberkulose. Druhou skupinu měla by tvořiti mládež oslabená ať výživou neb jinak. Jsou možny ještě jiné typy prázdninové péče. Tak kolonie putovní, jakou měla loni Čsl. rekreace. Studentky vedené svými profesorkami jely z Prahy do Bratislavy vlakem, odkudž putovaly pěšky po Slovensku, až se usadily v Opavě u Košic na 14 dní. Také se nesmí zapomínati na turistiku vlastní. Oba tyto typy potřebují dobře rozvětvené sítě nocleháren.

Sokolská dospívající mládež podnikala loni něco podobného pod heslem sokolského Máje; také skauting se svým tábořením sem lze zařaditi. Loni mělo kolonii pod stany zřízenu město Brno. Také bude záhodno z ohledů politických zřizovati z dorostu kolonie v cizině. Jakmile se zahraniční poměry politické a hospodářské ustálí, dojde asi k výměně mládeže zahraničních Čechů s našimi za pomocí rodin i kolonií.

Nutno uvésti, že se jedná o novou organisaci ústředí prázdninové péče.

České feriální osady vypravily r. 1921 ve čtyřicátém roce svého působení do 19 osad, z nichž bylo 11 v Čechách, 1 na Moravě, 7 na Slovensku a do celoročního svého Dětského domova v Luži 3002 dětí a studujících nákladem půlmilionovým. Za 40 let umístily ve 456 osadách za dozoru 1506 učitelů 24.655 kolonistů, v 940 rodinách a v lázních 1180 dětí a studujících, cestovních osad zúčastnili se 174 cestující; celkem 26.109 kolonistů za 2 miliony korun.

Prameny: Časopisy: The London Teacher, Education 1921, Rivista Pedagogica, Pedagog. Obozrěnie, Pro juventute, Ellevte Nordiske Skolemote 1920, The Board of Public Education of Pittsburg, Ann. Rep. 1913, Foster Watson: The Encyclopedia and Dictionary of Education, Roloff: Lexikon der Pädagogik, Buisson: Dictionaire de Pedagogie, Wehmer: Enz. Handbuch der Schulhygiene, Monroe: Cyclopedia of Education; zpráva prázdninového ústředí (rukop.).

LITERATURA.

Krásná.

Jaroslav Pokorný: Neděle. Alois Srdce v Praze 1922. — *Ondřej Přikryl:* Čase tvrčí než ocel. Praha 1921. Nákl. K. Píchala v Praze. — *Otakar Theer:* Faëthón. Tragedie o dvou dějstvích a dohře. Druhé vydání. 1922. Nakladatelství Polygrafie v Brně. — *Augusta Tesková:* Čím srdce tlukou. Prosa. Naklad. J. Otto v Praze 1922. — *J. L. Fischer:* Hovory a zpovědi. Praha 1922. »Čin«, naklad. družstvo čs. legionářů. — *Leda:* Zápisky starého mládence. Nakl. Jos. R. Vilímek v Praze. — *Fr. Šifter:* Slovácké obrázky. Díl I. a II. Vydal »Čin« v Praze 1921. — *L. V. Karel Tauš:* Výpravy k srdcím. V Praze 1922. Nakl. Presto Praha. — *Václav Krofta:* Přeludy a rozmary srdce. Praha 1921. Československ. podniky tiskařské a vydavatelské. — *Karel Piskoř:* Hudba věčného života. Nákl. J. R. Vilímka v Praze.

Obsáhlejší žeň z poslední literatury, kterou v celku — jsou zde ovšem výjimky — možno charakterisovat jako průměrnou, třeba i dobrou populární četbu, v níž však zřídka nalezneš odvahu osobitého, nového hledání, práci uměleckou, posvěcení básnické. Nelze klásti příliš vysokých kritických měřítek, je to ponejvíce literatura dokonce i vkusná, solidní; ale jak se od ní odráží na př. takový Theerův Faëthón, ač přece vznikl před prudkými vířením ideovým z prvních let svobody. Ale postupujme po pořádku!

Jaroslav Pokorný jest mladý básník, který — jako veliká řada jeho jinošských druhů — v krátkých slozích a verších opěvuje jaro, nedělní a sváteční chvíle, mladou lásku a naivní údiv ze světa a jeho zázraků. Není to poesie nesympatická, jenom vadí tu, že podobných okouzlených primitivů a jednoduchých mladických tónů máme v naší mladé poesii nad-

bytek. Nejlépe se mu daří drobné slunné obrázky, v nichž dovede nejednou nalézti něžné a životní tóny; tak na př. píše po způsobu — řekli bychom — starých rytířských trubadurů, kteří tak rozkošně vítali v krátkých písničkách jaro: Hle, přišel máj, smál se, zelený klobouk smekl a všude zůstalo plno zeleně; vesele prohlédly chaloupky přikrčené k stráním, země jako dojatá panenka otevřela svá poupata. Tak dovede bystrými postřehy a spádným rytmem zachytit své uspokojení z mladého jarního větru, zastihne chvíli poledního klidu, kdy továrny odpískaly a dělníci na krátko odpočívají. Ohlasem mladé francouzské školy jest jeho bizarní vidina města i poslední báseň: Člověk s biblickými a mesianisticko-prorockými motivy: dnes ukřižován vstoupí za slávy letní na nebesa. Sbírka je příliš stručná a poměrně málo výrazná, abychom učinili definitivní soud o mladém básníkovi.

Ke svým starším lojným družkám řadí se nová kniha válečných básní Ondřeje Přikryla a neměni mnoho na profilu hanáckého písničkáře. Jako dialektický básník širokého a jadrného nářečí jest Přikryl jistě zajímavý, leckde si všimneme pozoruhodné, ve spisovné řeči nemožné techniky rýmové. Obsahem sice pochmurné líčení úděsných dob, jak je prožíval hanácký hoch na různých bojištích, ale proniká silné, zdravé jádro lidové a hlavně postupem války pevnější a pevnější víra ve vítězství věci slovanské a národní. Básně vznikaly v létech 1914—1918 a nemohly za doby rakouské býti tištěny. Některé z nich zaujmou i kulturního čtenáře; jmenuji tu číslo »Tade šle«; nový hanácký pluk jde místy, kde vykrváceli jeho hanáčtí předchůdcové. A děti, které jdou ponejprv do války, slyší ze země, z hrobů a hřbitovů, z rozstřílených domů a spálenišť hlasy: Pozdravujte Hanou! Tak se střídají rychle písničky líčící raněného hocha, vzpomínky ze zákopů, zveršované lístky z fronty, drobná dramata žárlivosti a manželské nevěry, reflexivní básně rozdělené v drobné odstavce. Ozývají se první popěvky legionářské a závěrem radostná oslava míru a svobody. Je to asi nejcennější z Přikrylových sbírek básnických.

Theerova dramatická báseň, jejíž druhé vydání v důstojné úpravě a lacino (za 12 Kč) dostávají čtenáři do rukou, budí v nás elegické vzpomínky. Stala se symbolem básníkova života a symbolem našich mnohých zahraničních bojovníků, pro něž platila krásná idealistická slova Faëthóntova: Nad život vyššího je cos: za velkost a krásu smrt. Otakar Theer byl synem předválečné generace a probírajíce se jeho dědictvím, uvědomujeme si znovu, jaké to bylo pokolení kulturní, snad někdy eklektické, neklidné a hledající, zdušené v atmosféře před světovou válkou, ale v nejlepších svých synech statečně a nepoddajně bojující. O. Theer byl z těchto statečných duchů; všemu navzdory, přes nepřízeň života a doby zápasil za nové hodnoty ve svém uměleckém díle a Faëthón — mladistvý zářivý bohatýr, který smrtí zaplatil své odvážné úsilí o příští nového, svobodného člověka — jest tragickým obrazem svého básníka, jehož byl posledním dílem.

Čeho si nejdříve všímáme, hroužíce se — ať při čtení, ať při poslechu s jeviště — ve spád a rytmickou hudbu Theerových veršů, jest jeho vítězný boj o dokonalost formální, o jadrný, vzrušený, organicky s obsahem spojený verš. Jaká to kultura řeči v pevném dialogu, tvrdých a rozhodných stichomythiích, v měkké a hluboké melodii chóru, ve vzrušených výkřicích

a v meditacích velebné filosofie! Základ dramatu nalezl básník v mytech Hesiodových, sám připíná se k typu starořecké tragedie Aischylovy. Ale ovšem pojetí, základní tón jeho jednotného, pevně vystupňovaného dramatu jest nový, moderní: Faëthón jede na Héliově voze ne z chlapecké umíněnosti a zvědavosti, nýbrž s vědomým odhodláním, aby srazil nepřátelského krvavého Dia Kronovce, jenž vládne lidmi pomocí temného osudu, bolestí a náhod, lidské slabosti. K božskému ohni v člověku přimísil bahna a kalu a proto má býti Héliovými oři stržen s olympského křesla. Tedy tragedie vzpoury člověka proti bohu, proti odvěkému osudu, zmar optimistické víry v moc vůle, nadšení a práce, tragedie jasného typu ve světových literaturách známého. Její českost a osobitý ráz vidím ve vroucnosti a naléhavosti dramatického problému, v bolestné opravdovosti o příští nového, jasného a vítězného člověka. Jest to jeden z nejvzácnějších odkazů, jímž se generace předválečná projevila.

Prosy Augusty Teskové nejsou ještě lidovým útvarem literárním, ale působí mile svou svěžestí, opravdovostí a schopností charakterisační. Jsou to spíše zatím drobnůstky, psychologické pokusy a epické náměty, které však, když se autorka pokusila je rozvinouti ve větší polorománové celky (na př. v grotesce Bratři Mercedesové), ukazují ještě její kompoziční neschopnost a nehotovost. Velmi půvabné jsou psychologické obrázky dívčích duší, polodětských srdcí, pro něž má spisovatelka zbystřené (někdy až příliš ostré) ženské oko, vlídný soucit a pěkně stilisovaný rámec pohotově. Nejvýše bych kladl první tři obrázky z knihy: psychologický náčrt, jak se láme dětská poctivost naivního děvčátka ve stínu koketní a smyslné matky krasavice (Tina); útěcha mladičké vychovatelky, panstvem přehlížené, v sebevědomí kulturní povýšenosti, radostného slibu mládí a demokratické svobody (Rozbřesk); episoda z historie počestné maloměstské lásky klidných snoubenců (Disharmonie). Jednotlivé postřehy, episody, letmé charakteristiky jsou lepší než neumělé pokusy o souvislejší děje epické.

»Hovory a zpovědi« J. L. Fischera ukazují autora školeného filosoficky spíše než básníka, ač mezi essayemi a studiemi čteme též básně, rýmované i v prose. Není to sice lehká četba, ale za to jest plná a obsažná tato »kniha neklidu a hledání«, jak ji autor nazývá v podtitulu. Úvodní stať, která je myšlenkovou dominantou všech následujících, snaží se vystihnouti Život v jeho věčné měnivosti a neustálém plynutí. Věčný klad a zápor, nepomíjející příchod a odtok, pragmatická plynulost jsou tu v řadě postřehů a obrazů jen ilustraci a doplňkem starého zákona Herakleitova, že vše plyne. A z této základní, poněkud skeptické věty vycházeje, podává myslitel ohebnou a bohatou formou své vyjasňování, řadu proti sobě položených paralel. Na příklad: Lampa mluví — o nepoctivosti ve veřejném životě, o kupčení a obchodování lidmi, ženami, učeností, krásou. Země volá — rousseauovský výkřik o spáse v přírodě. Loď mluví — sovovská báseň o kráse dobrodružné odvahy. Zajímavé a cenné jsou zejména essaye literární, při nichž nejednou vzpomínáme na Čapkovu Kritiku slov. Myslitel zase vystihuje dnešní správný význam a řeší svůj poměr k několika problémům. Tak píše o tajemné spolupráci mezi umělcem a divákem, píše chválu i hanu kritiky, o debatě, o pravdě a lži, o kompromisu. Od povrchní a s chvatnou rutinou psané

většiny naší beletrie i mnohých esayí liší se kulturní a opravdová kniha Fischerova velmi příznivě.

Svůj románek o starém mládenci napsal Leda ve formě zápisků. Starý mládenec, okresní hejtman, dosud pružný a elegantní, začíná v den svých padesátin psát si deník. A poněvadž je člověk vzdělaný a opravdový, nachází tu ponejprv příležitost, aby účtoval se životem a na konec poznal, jak přes své sportovní, kulturní i milostné požitky, přes rychlou úřední kariéru i společenské úspěchy, žil životem sobeckým, vlastně neradostným, jak se sám zbavil tepla rodinného života a radosti z dětí. Na štěstí pro čtenáře nestává se pan hejtman sentimentálním, za to, bohužel, méně vkusné náhoda přivede mu do cesty jeho bývalou milenku, již on nyní — vdově — v čase svého pokání nabídne ruku a jest ovšem odmítnut. Psychologicky zajímavější jest líčení, kterak stárnoucí muž hledá duševní omlazení v přátelských stycích s mladým inteligentním synovcem. Nevadí mi v zásadě tendence a moralismus v beletrii, jsou-li podány aspoň poněkud literární formou; zde však, bohužel, jest často vypravování příliš suché i nudné nemajíc barvitější výraznosti.

Po Slovácké obrázky Fr. Siftera kypí jen a hýří barvami a jsou opravdu roztomilé. Jsou to ovšem jen úlomky, impresionistické nálady, namnoze první črty v poutníkově skizzáři, takže nebeží o psychologické rozvinutí ani o dramatické stupňování. Moravské Slovácko však v nich ožívá jasné, veselé a zpívající, jak je třeba známe z Herbenových Slováckých dětí. Jsou tu bystré postřehy z moravského Slovácka před válkou, z let válečných i z doby poválečné. Rozličné kraje, louky a vinohrady, pestré kroje mužů a žen, veselé děti, pouti a muziky, stařečci, usměvavé chaloupky, kořalka a klerikalismus, záliba v živých barvách, písničky a taneční pohyby, krajové procházky a nálady, typy lidí, rozdíly nářeční — to vše se mihá pestrým kaleidoskopem v krátkých a hutných statích. Je to pěkná, příjemná četba.

Již bombastická předmluva s citátem vlastního motta ukazuje Vám, že L. V. Karel Tauš vystupuje se svou prvotinou hodně sebevědomě; ale když jeho prózy přečtete, poznáte neméně, že k tomuto sebevědomí neměl důvodu. Jsou to prázdné, tuctové povídky, trochu lyriky a líbivé sentimentálnosti, nevkusné smyslnosti. Poněkud lepší jsou drobotiny na konci přidané, již proto, že nejsou tak rozvláčné jako hlavní cyklus. Václav Krofta snaží se v erotických povídkách předložiti, zřídka řešiti nějaký psychologický problém. Mnohé postavy jsou však nechutné, mnohé děje banální a rozvleklé. Karel Piskoř vypravuje jako obyčejně své fantastické a groteskní historie širokým barokním slohem, jenž se nesrovnává s výlučností záhadných a nadpřirozených jeho témat. *K. H.*

Poučná.

Pollard A. F.: Anglické dějiny. Studie o vývoji politickém. Přeložil F. Chudoba. Nákladem Jana Laichtra. V Praze 1921. Str. 151. Za Kč 18·—. — Úlehla. Zpomínky a úvahy k jeho sedmdesátinám. Uspořádal Emanuel Havelka. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku.

Pollard A. F.: Anglické dějiny. Studie o vývoji politickém. Přeložil F. Chudoba. Nákladem Jana Laichtra. V Praze 1921. Stran 151. Za Kč 18·—.

Je neveliká ta knížečka Pollardova, ale co pozoruhodných myšlenek je v ní uloženo! A dnes, kdy naše styky s Anglií staly se užší, lépe řečeno, kdy po stoletích opět vešel samostatný stát náš v bezprostřední styk s touto obdivovanou zemí, přichází spis Pollardův jako na zavolanou. A měli by jej čísti především naši historikové, politikové a národohospodáři. Mluvívá se až do omrzení často o »mentalitě« toho onoho národa. A chceme-li pochopiti »mentalitu« národa anglického, podává nám k ní klíč knížka Pollardova. Neseznamuje nás s dějinami anglickými v obyčejném slova smyslu, nýbrž pokouší se nastíniti na necelých 150 stránkách filosofii dějin »malého ostrova« tohoto, který tak »často již byl podmaněn«, jak pronesl kdysi sám k sobě kterýsi návštěvník z Ameriky na bojišti hastingském.

Pollard sleduje ve svém spise vývoj veliké říše, která si často podmanila jiné státy ze svého malého ostrova, který však sám často byl podmaněn. Soudí, že pouhé příhody tohoto vzrůstu, jež uspokojovaly dosud »dětinskou zvědavost« dřívějších pokolení, stěží zaujmou čtenáře dnešní. Ti se již učí hleděti na historické vypravování nikoli jako na prostý příběh, nýbrž jako na výklad lidského vývoje a historickou událost posuzují jako úhrnný výsledek povahy a podmínek. Zkoumavý čtenář neohlíží se tak dnes po událostech a datech, jež značí »mílníky na pochodu národním«, jako spíše po tom, kde by se mu dostalo návodu, »kterak vysvětliti sešikování vojska«, pochopiti ducha vůdců i mužstva, pokrok, jehož dosáhlo a překážky, jež překonalo.

Pollard je přesvědčen, že žádné řešení otázek, jichž poskytuje dějepis, nebude úplné, dokud nebude úplná znalost člověka. Kniha Pollardova je psána pro Angličany. Co však praví autor o svých krajanech, platí také do značné míry o nás: neuvědomíme-li si, »že náš úspěch národní vyplynul ze zvláštních sil připodobnění, přizpůsobení měnivým okolnostem a pružnosti soustavy. Jméno bylo« — praví Pollard s důrazem — »a jest dechem naší jsoucnosti a podmínkou našeho vzrůstu«.

Po kratičkém, sotva stránkovém úvodu, přistupuje autor k svému obtížnému úkolu a zhošťuje se ho v IX kapitolkách s úplným zdarem. Probírá dějiny v tom slova smyslu, jak již bylo naznačeno, od základů Anglie, časově od r. 55 př. Kr. do r. 1066 po Kr., sleduje Anglii »nad hladinou« (1066—1272), ukazuje, jak se národ anglický »vynořoval« (1272—1485), »národnost« jeho »na postupu« (1485—1603), vysvětluje jeho »zápas o lidovou vládu« (1603—1815), »vzrůst Anglie« v oněch dobách, převrat v průmyslu, osvětluje »století světové říše« (1815—1911) a vývoj anglické demokracie. A zde v poslední kapitole upoutává české čtenáře tato autorova myšlenka: »Stát bez moci znamená bezmocnou společnost a anarchie je ze všech způsobů tyranství nejhorší, protože je neodpovědná, nenapravitelná a svéhlavá. Slabost je nadto matkou strachu a v zápětí za zmatkem kráčí ukrutnost... Slabí nemohou si dovoliti býti snášelivými, právě tak jako chudí nemohou si dovoliti býti štědrými...« Člověk »nevěří již, že nejslabší musí býti přitlačeni ke zdi a bezmocní na pochodu civilisace pošlapáni...«

Ke knížce Pollardově je připojen přehled důležitých letopočtů se stručnými poznámkami orientačními, rejstřík a seznam knih, jež prof. Pollard doporučuje tomu, kdo by se chtěl podrobněji seznámiti s anglickými ději-

nami. Mezi nimi je též uveden spis J. R. Greena »Short History of the English People«, který měl rovněž vyjíti nákladem J. Leichtra. Bohužel, pro veliké obtíže autorisační s vydání sejde. Jistě by bývalo překlad tento umožnil plně pochopiti Pollardovy výklady, jež jsou prodchnuty duchem demokratickým a pokrokovým. Nakladatel, který knihu Pollardovu vydal, a překladatel, jenž ji vzorně přeložil, zaslouží si vděku českého čtenářstva, a bylo by si jen přáti, aby tak hojně byla vyhledávána jako kdysi Tomíčkovy »Dějiny anglické« nebo proslulý spis Thomase Macaulaye v překladu V. Zeleného. *j. f.*

Úlehla. Zpomínky a úvahy k jeho sedmdesátinám. Uspořádal Emanuel Havelka. Nákladem Ústředního spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku.

V tomto Sborníku, věnovaném životnímu dílu Úlehlově, je na vstupním místě otištěna autobiografie jubilantova, podaná ve formě dopisu. Úlehla podrobně stopuje zde vlivy rodinné i vlivy prostředí a výchovy, jež utvářily jeho povahu a individualitu. Velmi zajímavě líčí své rodiče; je patrno, že od otce dostalo se mu darem rationalismu, nadání a neoblomné vytrvalosti. Ale hlavně zajímavé a poučné na této autobiografii je to, jak Úlehla sám na sobě ukazuje, co znamená volnost výchovy pro rozvoj individuality a určitého nadání. Štěstí, že vědecky v sobě měl tolik touhy po té volnosti a také síly, aby si ji i později v životě vybojoval, jinak sotva by v něm byl vyrostl průkopník na poli vychovatelství. Tím právě Úlehla je. Živý člověk — nejen knižní, profesorský pedagog, třeba že svou pedagogickou nauku propracovává i filosoficky a řekl bych spíše sociologicky, jak o tom svědčí právě vydávaná kniha nákladem Jednoty Komenského.

O tomto Úlehlově filosofickém podkladu výchovy člověka má Sborník výstižný článek z péra pořadatele Emanuela Havelky. Havelka podává zde přehledně nauku Úlehlovu o ustálených čeledích, jež dle Úlehly hrají velkou roli při výchově, neboť v dítěti dle Úlehly žijí ustálené vlastnosti jeho čeledi, ty jsou nepohnutelným základem jeho povahy, ty nutno vystopovati, zjistiti jejich minulý vývoj, na nich založiti zájem dítěte, z nich rozvinouti celou jeho bytost a to směrem k ušlechtilosti a dobrotě, což prý jest možno, poněvadž člověk původem je bývalý jedec pokojný a přičinlivý.

Příležitostné vzpomínky obsahuje kniha z péra Herbenova, Tůmova, Táborského, superintendenta Císaře atd. Císařův článek je nejen velmi srdečný a milý (zajímavo je, jak ti dva zevně jsou si podobni, takže si je lidé rádi zaměňují), nýbrž i poučný tím, jak je možný vřelý přátelský svazek i tam, kde není jednotného, základního nazírání — zde mezi positivistou a agnostikem na jedné straně a mužem věřícím na straně druhé. Ovšem ta možnost byla tu jen proto, že dva tak nevšední lidé dovedli ctíti v sobě navzájem svou opravdovost a ušlechtilý charakter. O Úlehlově pedagogické činnosti ve Vídni píše ve Sborníku prof. Sula. Konečně i dva synové Úlehlovi zařadili své články do Sborníku, každý ze svého oboru: prof. Dr. Vladimír Úlehla z rostlinné fysiologie, Miloš Úlehla úvahu o naší veřejné správě. Tento poslední článek, bohužel, ve Sborníku dosti zapadne a spíše byl by na místě v některé naší revui neb v novinách. Obsahuje několik velmi křiklavých dokladů o nutnosti reformy veřejné správy a má mnohé cenné náměty. Povolané kruhy měly by si ho povšimnout. *t.*

Zprávy knižní a literární. Graf S. Iu. Witte, Erinnerungen. 1. Band: Regierungszeit Nikolaus II. Berlin 1921. XXXV—511 s. 75 M. Známo jest, že hrabě Witte měl na zahraniční i vnitřní politiku Ruska za cara Mikuláše II. neobyčejný vliv. To se však neobráží v jeho vzpomínkách plnou měrou, neboť dělají spíše dojem náhodných záznamů, jež jednají o vedlejších událostech více, nežli o politických událostech, v nichž přece autor hrál tak vynikající roli. V témž nakladatelství (»Slovo« v Berlíně) vydává J. V. Hessen: Archiv der russischen Revolution, zatím sv. 1. Berlin 1921. 312 str. 20 M. Obsahuje osobní zážitky osob, jež do převratu v Rusku nějakým způsobem byly zapleteny, jako na př. Nabokova, vynikajícího člena strany kadetů, generála Krasnova a t. d. Připojeny jsou dokumenty a dopisy z korespondence mezi vůdci německých a anglických okupačních armád a vůdci jim podřízných ruských sborů. — Jako 4. sešit tak zv. Ratgeber-Schriften des Dürerbundes vyšlo: Einführung in das Schriftum des Sozialismus, München 1921. 39 str. 7·50 M. Ve spise jsou uvedeny a kriticky oceněny důležitější socialistické knihy, byvše seskupeny do čtyř hlavních tříd podle pojímání socialismu buď jakožto jistého základního smýšlení, buď jako z této nálady vyplývající kritiky společenského řádu, buď jako positivního učení anebo konečně jakožto společenského hnutí. — Gilbert Stone, A History of Labour. London 1921. G. G. Harrap & Co. 416 str. 15 sh. Autor vychází ze zásady, že poměrům přítomnosti lze porozuměti jen sledováním historie. Podle toho dělí se jeho kniha na dva hlavní díly, z nichž první nese titul »minulost« a druhý »přítomnost«. Spis vrcholí v přesvědčení, že masám náleží budoucnost, půjdou-li cestou evoluční. — Událostí v politické literatuře jest kniha znamenitého anglického státovědce James Bryce, Modern Democracies, sv. I. a II. London 1921. Maxmillan & Co. XXV—567; X—757 str. 50 sh. *K. P.*

Oprava. V článku »O podstatě a významu etických hodnot« na stránce 540 pátý řádek shora má státi místo věcný věčný. Na téže stránce řádek 15. místo inteligentního má státi inteligibilního a táž str. na řádku 16. dlužno vsunouti za děje, že. Na téže str. 7. řádek zdola má státi místo pojem pojmu. — Na str. 541. na 14. řádku dlužno vsunouti za zákon o zachování hodnoty slova »do mravního světa, od něhož si přece žádáme ustavičné zlepšení, tu by byl zákon o zachování hodnoty«. — Na téže stránce 13. řádek zdola má státi místo požitky prožitky. — Na str. 543. devátý řádek shora má býti místo vzniklo vyniklo. — Na str. 544. 18. řádek zdola dlužno vsunouti za příkloní se. — Na str. 545. místo nepoměrným má státi nepromě-ným. — Konečně na str. 546 na pátém řádku zdola má státi místo dosti vésti.

Opravy. Z technických příčin zbyla v 9. čísle Naší Doby řada tiskových chyb, jež si čtenář laskavě opraví; v článku prof. Vančury na str. 537 ř. 8. shora čti: nález Postilly Husovy místo Postil Husových; na str. 538 ř. 17.—18. čti: do některých sbírek kázání Husových přešla... celá kázání Vyklefova a do kázání Vyklefových celá kázání Husova.

AP
52
N35
roč.29

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY